

L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps

Xevi Camprubí i Pla

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència [Reconeixement 3.0. Espanya de Creative Commons](#).

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia [Reconocimiento 3.0. España de Creative Commons](#).

This doctoral thesis is licensed under the [Creative Commons Attribution 3.0. Spain License](#).

CION

DERA

DANO

LA CON

DE EL SITIC

A BARCELO-

e Francia à 3.

e 1686.

IPERIAL DE

.de Junio 1686.

Cañon grueso por el Rio de
baterias contra la Villa Baxi

La noche siguiente traxero
ra acabar la puente de Barce

tambien el trabajo de la otr
esto, i que las Tropas pueda

A

pal-

L'impresor Rafael Figueró
(1642-1726)
i la premsa a la Catalunya
del seu temps

Xevi Camprubí

Volum I

L'impressor Rafael Figueró
(1642-1726)
i la premsa a la Catalunya del seu temps

Xevi Camprubí i Pla

Volum I

Tesi doctoral dirigida
pel doctor Agustí Alcoberro i Pericay

Programa de doctorat Societat i Cultura
Facultat de Geografia i Història
Universitat de Barcelona
2013

ÍNDIX

Introducció.....	9
-------------------------	----------

PRIMERA PART   La impremta

Capítol 1. La capacitat econòmica i productiva de la impremta catalana.....	51
--	-----------

La quantitat d'impremtes, 51. La localització dels tallers, 65. La dimensió del sector editorial, 80. L'evolució de la producció, 85. El comerç interior i exterior, 97. L'economia dels impressors, 119. La diversificació empresarial, 142.

Capítol 2. Els aspectes socials, polítics i legals de l'ofici d'impressor.....	151
---	------------

La presa de consciència, 151. La germandat dels estampers de Barcelona, 156. Les ordinacions dels estampers, 170. El conflicte per la venda de llibres, 187. La contribució en temps de guerra, 217. L'estamper de la Ciutat, 228. L'estamper del General, 247. La impressió de les Constitucions, 258. Les *Decisions* de la Reial Audiència, 268. L'impressor del Braç Militar, 286. Els encàrrecs de l'administració reial, 289. L'impressor del rei, 293. La legislació d'impremta, 303. El privilegi d'impressió, 323.

Capítol 3. El funcionament de la indústria editorial.....	331
--	------------

Les categories laborals, 331. Les condicions de treball, 355. El rol de les dones i els nens, 367. Les característiques de l'espai, 375. La infraestructura necessària, 380. Les matèries primeres, 397. Les formes de finançament, 418. La formació de societats, 427. El contracte d'impressió, 432. Incompliments de contracte, 448. Tiratges, preus i beneficis, 455.

Capítol 4. La impremta a Barcelona després de 1714.....	471
--	------------

Pèrdues humanes i materials, 471. La confiscació de béns, 477. La imposició del Cadastre, 485. L'anul·lació de títols i oficis, 493. Els efectes de la repressió cultural, 499. Canvis en l'aplicació de la llei, 508.

SEGONA PART Els impressors

Capítol 5. Rafael Figueró, punta de llança de la impremta catalana..... 515

Els orígens familiars, 515. La venda del mas Figueró, 518. Inici de l'activitat com a impressor, 521. Les relacions familiars, 525. El creixement de la impremta, 530. El patrimoni dels Figueró, 536. L'activitat gremial i política, 542. Conflictes i plets judicials, 547. Rafael Figueró i Jolis, 554. El declivi de la impremta, 559.

Capítol 6. Els empresaris del sector editorial..... 567

La nissaga dels Cormellas, 567. El doctor Miquel Delmunts, 583. El notari Josep Forcada, 600. Antoni Lacavalleria, 617. Caterina Mathevat, 628.

Capítol 7. Mestres amb impremta pròpia..... 639

Joan Baptista Altés, 639. Jacint Andreu, 643. Gabriel Bro, 650. Pau Campins, 658. Martí Gelabert, 661. Bartomeu Giralt, 694. Francesc Guasch, 698. Joan Jolis, 701. Josep Llopis, 707. Vicenç i Jaume Surià, 716. Josep Texidó, 729.

Capítol 8. Els mestres administradors..... 741

Francesc Barnola, 741. Francesc Caís, 745. Jaume Caís, 750. Josep Casarachs, 756. Narcís Casas, 759. Jaume Gascón, major, 761. Tomàs Lorient, 763. Pere Pau Mateu, 765. Francesc Muns, 769. Francesc Pasqual. Jaume Plantada, 777. Josep Soler, 779. Domènec Taller, 783. Tomàs Vasiana, 785.

Capítol 9. Llibreters en el negoci de la impremta..... 787

Josep Moyà, Jacint Escona, Francesc Llopis, i Joan Terrasàncez, 787. Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, 807. Joan Pau Martí, 817. Joan Piferrer. 825.

Capítol 10. Els treballadors de la indústria tipogràfica..... 831

Guillermo Francisco Alcanduz, 831. Joan Alegre. Francisco de Algacha, 832. Rafael Altés. Segimon Arimany, 833. Miquel Artigas. Gabriel Artigas, 834. Guillem Badia, 835. Onofre Balmes, 837. Rafael Barraudó, 838. Manuel Bassols, 841. Pere Brugas. José Pascual Bueno, 843. Benet Caís, 845. Sebastià Caís, 847. Joan Calvo, 848. Joan Camps, 850. Marc Casalins, 851. Isidre Cassanyes. Pere Màrtir Castells, 852. Ramon Castiés. Joan Codina, 853. Josep Comas, 854. Francesc Cros. Miquel Domenjó, 855. Joan Escardó, 859. Martí Escona, 861. Pere Esplugues, 866. Josep Faig. Pere Figueró, 867. Francesc Font, 869. Jaume Galón, 870. Jaume Gascón, menor. Pere Antoni Gelabert, 872. Antoni Gerolomba, 873. Joan Giralt. Miquel Gros. Josep Güell, 875. Joaquim Güell, 879. Diego Guillarte. Jaume Gut, 880. Magí Iglesias. Robert Lapedra, 881. Pere Larche, 883. Antoni de Lesa, 884. Jaime Magallón, 885.

Herman Mans, 886. Anton Martí, 887. Joan Martí, 888. Pere Masses, 889. Francesc Massó, 890. Joan Moner. Miquel Montanyès. Cristòfor Moret, 891. Joan Noguera. Josep Palahí, 893. Jeroni Palol, 894. Pere Panel, 895. Miquel Pàrdols, 896. Jacint Portús, 897. Jaume Prat. Jeroni Puig, 898. Joan Puig. Francesc Pujol, 900. Joan Ramon, 901. Francesc Ramon. Josep Ribes, 902. Diego de Robles, 903. Jeroni Roig. Joan Ros. Anton Ros, 905. Jaume Sala, 906. Josep Santanach, 907. Antoni Saperà, 908. Segimon Sellabó, 909. Lluís Selma, 910. Simó Serrano, 911. Francesc Soldevila. Marià Soldevila, 912. Bonaventura Soler, 915. Jaume Soler, 916. Ramon Tarragó, 917. Macià Terrades. Pau Texidó, 918. Domènec Torruella. Joan Trulls, 919. Diego de Vega. Isidre Vernet. Jaume Vila, 921. Josep Vila. Simó Vila, 923. Antoni Vilaser, 925. Joan Vinyals. Joan Vitrián. Anton Xarni, 926. Miquel Ximeno.

TERCERA PART La premsa

Capítol 11. La circulació de la informació a l'època Moderna..... 931

La velocitat de transmissió, 931. El funcionament del sistema de correu, 946. La xarxa europea de correu, 955. Ambaixadors, espies i confidents, 974. Agents i informadors a Catalunya, 979. La gènesi de la periodicitat, 997.

Capítol 12. El procés de producció i difusió de notícies..... 1003

Els redactors de les notícies, 1003. La credibilitat dels gaseters, 1014. L'inici del procés de producció, 1026. Barcelona, punt de redistribució, 1032. Un centre productor de notícies, 1044. L'opinió publicada, 1057. El control de la informació, 1065. La premsa i les institucions, 1082. Un producte de consum popular, 1097. Els lectors de la premsa, 1105. La presència del català, 1114.

Capítol 13. Anàlisi i classificació dels fulls informatius..... 1119

Els trets que defineixen la premsa, 1119. Delimitació de l'objecte d'estudi, 1123. Proposta de classificació, 1128. Els gèneres periodístics a l'època Moderna, 1132. Les característiques formals de les notícies, 1147. Anàlisi quantitativa de la producció, 1152.

Capítol 14. El contingut de la premsa publicada a Barcelona..... 1167

Viatges, matrimonis i funerals, 1167. Notícies de temàtica militar, 1183. Guerra de Devolució, 1187. Guerra de Creta, 1188. Tercera Guerra Anglo-Holandesa, 1189. Guerra Turco-Polonesa, 1190. Guerra d'Holanda, 1191. Guerra de les Reunions, 1202. Gran Guerra Turca, 1207. Guerra de Morea, 1227. Revolució Gloriosa i Guerra dels Dos Reis, 1230. Guerra dels Nou Anys, 1234. Guerra de Successió, 1250. Els anys de postguerra, 1302. Guerra de la Quàdruple Aliança, 1307. Epíleg: l'abdicació de Felip V, 1311.

Conclusions..... 1313

SIGLES UTILITZADES

AB	Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès
ABEV	Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic
ABEV-ACF	Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, Arxiu de la Cúria Fumada
ABEV-ANV	Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, Arxiu Notarial de Vic
ACB	Arxiu de la Catedral de Barcelona
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACC	Arxiu Comarcal de la Cerdanya
ACS	Arxiu Comarcal de la Segarra
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
AHAT	Arxiu Històric de l'Arquebisbat de Tarragona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHM	Arxiu Històric de Moià
AHN	Archivo Histórico Nacional (Madrid)
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AHS	Arxiu Històric de Sabadell
AHSIC	Arxiu Històric de la Companyia de Jesús a Catalunya
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
APM	Arxiu Parroquial de Manlleu
APSMP	Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi
APSJP	Arxiu de la parròquia dels sants Just i Pastor
BUB	Biblioteca Universitària de Barcelona
BB	Biblioteca Borja (Sant Cugat del Vallès)
BC	Biblioteca de Catalunya
BLM	Biblioteca Lambert Mata (Ripoll)
BM	Biblioteca de Montserrat
BMP	Biblioteca del Monestir de Poblet
BMV	Biblioteca Marià Vayreda (Olot)
BMVB	Biblioteca Museu Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú)
BN	Biblioteca Nacional (Madrid)
BNF	Biblioteca Nacional de França
BPEB	Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona
BPG	Biblioteca Pública de Girona
BPL	Biblioteca Pública de Lleida
BPP	Biblioteca Pública de Palma
BPT	Biblioteca Pública de Tarragona
CEC	Centre Excursionista de Catalunya
CCUC	Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya
CCPBE	Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico Español
DACB	Dietari de l'Antic Consell Barceloní
DGC	Dietaris de la Generalitat de Catalunya
ICAB	Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona
ICC	Institut Cartogràfic de Catalunya
MNAC	Museu Nacional d'Art de Catalunya
RAE	Real Academia Española
UdG	Universitat de Girona
UL	Universitat de Lleida
UPF	Universitat Pompeu Fabra
URV	Universitat Rovira i Virgili
US	Universidad de Sevilla

TAULA DE FIGURES

- Fig. 1. Evolució de la quantitat d'impremtes de Barcelona (1652-1726)
- Fig. 2: Situació de les impremtes del sector del carrer dels Cotoners
- Fig. 3: Situació de les impremtes del sector del carrer de la Llibreteria
- Fig. 4: Situació de les impremtes del sector del carrer del Call
- Fig. 5: Situació de les impremtes del sector proper a l'església de Santa Maria del Pi
- Fig. 6: Situació de les impremtes del sector de la Riera de Sant Joan
- Fig. 7. Evolució de la publicació de llibres a Barcelona (1653-1725)
- Fig. 8. Evolució de la publicació d'opuscles a Barcelona (1653-1725)
- Fig. 9. Evolució de la publicació de plec solts a Barcelona (1653-1725)
- Fig. 10. Producció de les impremtes de Barcelona amb tres o més premses
- Fig. 11. Producció de les impremtes de Barcelona amb dues premses
- Fig. 12. Procedència geogràfica dels impressors de Barcelona (1652-1726)
- Fig. 13: Aportacions dotals rebudes pels impressors de Barcelona (1652-1726)
- Fig. 14. Evolució dels pagaments per impressions fets pel Consell de Cent (1662-1714)
- Fig. 15. Evolució dels pagaments per impressions fets per la Generalitat (1652-1714)
- Fig. 16. Edat de l'inici de l'aprenentatge dels impressors
- Fig. 17. Duració del període d'aprenentatge
- Fig. 18. Soldada rebuda a la fi de l'aprenentatge
- Fig. 19. Evolució de la despesa anual de la Generalitat en paper (1653-1714)
- Fig. 20. Evolució de la despesa anual del Consell de Cent en paper (1653-1714)
- Fig. 21. Parts d'una premsa manual a l'època Moderna.
- Fig. 22. Beneficis de la impremta Llopis, administrada per Joan Piferrer (1699-1706)
- Fig. 23. Producció de la impremta Llopis, administrada per Joan Piferrer (1699-1706)
- Fig. 24. Evolució de la producció de la impremta Figueró (1668-1726)
- Fig. 25. Evolució de la producció de la impremta Cormellas (1653-1700)
- Fig. 26. Evolució de la producció de la impremta Delmunts (1650-1668)
- Fig. 27. Evolució de la producció de la impremta Forcada (1651-1688).
- Fig. 28. Evolució de la producció de la impremta Lacavalleria (1646-1706)
- Fig. 29. Evolució de la producció de la impremta Mathevat (1652-1675)
- Fig. 30. Evolució de la producció de la impremta Mathevat (1675-1687)
- Fig. 31. Evolució de la producció de la impremta de Jacint Andreu (1671-1686)
- Fig. 32. Evolució de la producció de la impremta de Martí Gelabert (1687-1702)
- Fig. 33. Evolució de la producció de la impremta de Bartomeu Giralt (1702-1730)
- Fig. 34. Evolució de la producció de la impremta de Francesc Guasch (1697-1725)
- Fig. 35. Evolució de la producció de la impremta de Joan Jolis (1679-1722)
- Fig. 36. Evolució de la producció de la impremta de Josep Llopis (1682-1714)
- Fig. 37. Evolució de la producció de la impremta Surià (1680-1725)
- Fig. 38. Evolució de la producció de la impremta de Josep Texidó (1694-1725)
- Fig. 39. Evolució de la producció de fulls de notícies a Barcelona (1653-1725)
- Fig. 40. Quantitat de notícies sobre els principals conflictes bèl·lics (1672-1720)
- Fig. 41. Producció de notícies a Barcelona segons la tipologia (1653-1724)
- Fig. 42. Principals impremtes productores de fulls de notícies a Barcelona (1653-1724)
- Fig. 43. Quantitat de notícies publicades per les impremtes de Barcelona (1653-1724)

Introducció

Aquesta investigació parteix de la hipòtesi que la premsa no fou un fenomen sorgit de la revolució industrial, ni tampoc un producte de l'anomenada "societat de masses", sinó que la publicació de notícies impreses de forma periòdica i la seva difusió entre un públic ampli, nombrós i heterogeni era un fet del tot habitual a l'Europa moderna. A Catalunya, aquesta periodicitat va prendre forma a partir de la segona meitat del segle XVII, gràcies, sobretot, al treball d'uns quants impressors de Barcelona, els quals, en un moment de recuperació econòmica i com a forma de diversificar el seu negoci, van apostar per la producció de fulls de notícies. Es tractava d'uns impresos de petit format, normalment entre quatre i vuit pàgines, coneguts de forma genèrica amb el nom de gasetes o de relacions, que contenien informació sobre temes polítics i militars, procedent tant de l'entorn més proper com dels llocs més allunyats del continent.

L'objectiu d'aquesta tesi doctoral, així doncs, és estudiar, analitzar i explicar el funcionament de l'estructura informativa que existia a Catalunya en la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII, prenent com a eix principal la figura de Rafael Figueró, l'impressor més actiu pel que fa a la producció de notícies, tot i que, com veurem, no fou l'únic.

L'àmbit geogràfic de la recerca, pel que fa a l'estudi de la impremta, s'ha circumscrit a Barcelona. Aquesta ciutat, de fet, va aglutinar gairebé tota la producció impresa, car el nombre de tallers tipogràfics que hi havia en altres ciutats catalanes al llarg del període estudiat –bàsicament a Girona, Tarragona, Lleida i Tortosa– fou reduït i la seva activitat molt irregular. D'una forma semblant, la pràctica totalitat de les notícies que s'han conservat, llevat d'algunes excepcions, van sorgir de les impremtes de Barcelona. Això, tanmateix, no exclou que es pugui parlar de l'existència d'una "premsa catalana", sobretot tenint en compte que tant la procedència de la informació publicada com la seva posterior difusió sobrepassaven els límits geogràfics de la capital.

Quant al marc cronològic, la investigació pren com a punt de partida l'etapa que va arrencar la tardor de 1652, amb la fi de la Guerra dels Segadors. Les conseqüències d'aquest conflicte sobre la impremta foren importants, principalment pel que fa a la productivitat. A més, els anys de la postguerra van contemplar l'aparició d'una nova generació d'impressors que seria la protagonista del desenvolupament de la indústria editorial al llarg de les dècades següents.

A partir de 1714, arran de la imposició del model borbònic, el país va iniciar una nova etapa, caracteritzada per uns canvis polítics, econòmics i socials que van repercutir en el negoci del llibre. El marc cronològic de la recerca inclou també el primer decenni posterior a la fi de la Guerra de Successió, amb l'objectiu d'analitzar l'impacte d'aquests canvis en la premsa que es publicava a Barcelona, tot coincidint amb els darrers anys de la vida de Rafael Figueró. Les dates extremes del títol de la tesi, en aquest sentit, corresponen als anys del naixement i la mort d'aquest impressor.

Estat de la qüestió

Els estudis sobre la història de la impremta a la Catalunya moderna tenen, encara, dos noms propis: els de Jordi Rubió i Balaguer i Josep Maria Madurell i Marimon. Després de gairebé seixanta anys de publicar-se, la seva obra conjunta titulada *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)* continua sent el principal referent, sobretot pel que fa als aspectes metodològics. La gran tasca realitzada per aquests dos historiadors a l'hora d'abordar l'estudi i l'anàlisi de la documentació notarial conservada a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona és un camí que he procurat seguir.¹

En temps més recents, cal destacar la tesi doctoral de Manuel Peña, dedicada a l'estudi del consum de llibres a la Barcelona del segle XVI, i la de Javier Burgos Rincón, centrada en la impremta i la llibreria del segle XVIII. L'obra de Peña, titulada *Libro y lectura en Barcelona (1473-1600)*, va donar lloc a dues publicacions: *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas*, publicat el 1696, i *El laberinto de los libros. Historia cultural de la Barcelona del Quinientos*, aparegut un any després. La tesi de Burgos Rincón, en canvi, titulada *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos, 1680-1808*, resta encara inèdita.²

D'altra banda, cal esmentar també la tesi doctoral d'Enric Mirambell i Belloc, que, tot i estar dedicada a la història de la impremta de Girona, coincideix en part amb el període cronològic d'aquesta recerca. El treball de Mirambell, que fou presentat l'any 1963 amb el títol de *Bibliografía gerundense desde la introducción de la imprenta hasta el siglo XX*, va

---

¹ Jordi RUBIÓ I BALAGUER i Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Gremio de Editores y Libreros, 1955. A banda, Jordi Rubió i Balaguer va publicar l'edició en català d'aquesta obra, titulada *Impremta i llibreria a Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986; així com també la que porta per títol *Llibreters i impressors a la Corona d'Aragó*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993.

² Manuel PEÑA, *Cataluña en el Renacimiento: Libros y lenguas*, Lleida: Milenio, 1996; Manuel PEÑA, *El laberinto de los libros. Historia cultural de la Barcelona del Quinientos*, Madrid: Pirámide, 1997; Javier BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos; 1680-1808*, microfitxa, Barcelona: UAB, 1995

donar lloc posteriorment a diferents obres, entre les quals destaca la que porta per títol *Història de la impremta a la ciutat de Girona*.³

Recentment ha estat publicada també la tesi doctoral de Montserrat Comas i Güell, titulada *La impremta catalana i el seus protagonistes a l'inici de la societat liberal (1800-1833)*, centrada, per tant, en el primer terç del segle XIX, a cavall de l'edat contemporània.⁴

A banda d'aquestes, existeixen tot un seguit d'obres que tracten sobre l'origen de la impremta catalana. Entre aquestes, per exemple, cal parlar dels treballs de Pere Bohigas, Agustí Duran i Sanpere i Agustín Millares Carlo. D'igual forma, cal esmentar també les aportacions al coneixement de la història del gremi dels impressors de Barcelona que van fer Miquel González Sugrañes i, posteriorment, Pere Molas.⁵

A part d'això, hi ha també algunes obres de caràcter generalista que han dedicat una part del seu contingut als impressors catalans de l'època Moderna. El cas més conegut és el *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*, de Josep Francesc Ràfols, publicat l'any 1951. Posteriorment, l'any 1696, va aparèixer el *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVII)*, de Juan Delgado Casado.⁶

Pel que fa a les monografies sobre impressors concrets, un treball important és el que Immaculada Socias Batet va publicar l'any 2001 sobre la impremta Jolis. Tot i estar dedicat a

---

³ Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1988. De la tesi doctoral d'Enric Mirambell hi ha publicat un resum de 17 pàgines, amb el mateix títol de *Bibliografía gerundense desde la introducción de la imprenta hasta el siglo XX*, editat el 1966 pel servei de publicacions de la Universitat de Barcelona.

⁴ Montserrat COMAS I GÜELL, *La impremta catalana i els seus protagonistes a l'inici de la societat liberal (1800-1833)*, València: Universitat de València, 2012.

⁵ Pere BOHIGAS, *El libro español (ensayo histórico)*, Barcelona: Gustavo Gili, 1962 i *Resum d'Història del Llibre*, Barcelona: Barcino, 1933; Agustí DURAN I SANPERE, *Editores y libreros de Barcelona*, Barcelona: Bosch, 1952 i *Contribució a la història de la impremta a Barcelona*, Barcelona: Acadèmia de les Bones Lletres, 1936; Agustín MILLARES CARLO, *Introducción a la historia del libro y de las bibliotecas*, México: Fondo de Cultura Económica, 1971, i "La imprenta en Barcelona en el siglo XVI", dins AAVV, *Historia de la imprenta hispana*, Madrid: Editora Nacional, 1982; Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història dels antics gremis dels arts y oficis de la ciutat de Barcelona*, vol. 2, Barcelona: Henrich y cia., 1915-1918; Pere MOLAS, "Els impressors de Barcelona: la lluita pel gremi", dins AAVV, *Cinc segles d'història gràfica (1498-1998)*, Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques de Barcelona, 1998, p.40-47.

⁶ Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*. Barcelona: Millà, 1951; Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVIII)*, Madrid: Arco, 1996.

la història del gravat, aquest llibre, titulat *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, aporta una biografia de la nissaga iniciada per Joan Jolis, un dels impressors barcelonins de la segona meitat del segle XVII que va dedicar una part de la seva activitat a la publicació de fulls de notícies.⁷

Paral·lelament, existeixen alguns articles apareguts en revistes especialitzades que tracten de forma monogràfica sobre alguns de les impremtes que van desenvolupar la seva activitat coincidint amb l'àmbit cronològic d'aquesta investigació. Així, cal esmentar els articles publicats per Jaime Pascual, Carlos Pizarro Carrasco, Javier Burgos Rincón i Manuel Peña.⁸

D'altra banda, els estudis sobre la història de la premsa a Catalunya de l'època Moderna han estat encapçalats principalment per Henry Ettinghausen, de qui cal destacar, sobretot, l'aportació feta a través d'un extens catàleg dedicat als fulls de notícies publicats durant la Guerra dels Segadors. D'igual forma, cal tenir en compte també els treballs anteriors d'alguns dels pioners en l'estudi de la història de la premsa a Catalunya, sobretot els de Joan Torrent i Rafael Tasis i, més recentment, la tasca portada a terme des de l'àmbit de la Història de la Comunicació per Jaume Guillamet. Totes aquestes obres, tanmateix, s'han limitat a posar de manifest l'existència d'una premsa informativa a la Catalunya moderna, però en cap cas han aprofundit en l'explicació del fenomen i el seu encaix en el context polític, econòmic i social de l'època.⁹

⁷ Immaculada SOCIAS BATET, *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial, 2001.

⁸ Jaime PASCUAL, "Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII. (El caso de Antonio Lacavalleria)", *El Crotalón*, 2, 1985, p. 607-639; Carlos PIZARRO CARRASCO, "La imprenta barcelonesa en el siglo XVII. El caso de Josep Forcada. Notario y impresor (1651-1688)", *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, 18, 2000, p. 283-311, i "Imprenta y gobierno municipal en Barcelona: Sebastián y Jaime Matevat al servicio del Consell de Cent: 1631-1644", *Hispania*, 63, 2003, p.137-160; Javier BURGOS i Manuel PEÑA, "Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Pifarrer", *Manuscrits*, 6, 1987, p.184-218.

⁹ Henry ETTINGHAUSEN, *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona: Curial, 1993. D'aquest autor cal destacar també: *Notícies del segle XVII: la premsa a Barcelona entre 1612 i 1628*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2000, i els capítols "La premsa a Catalunya abans de 1792", dins Josep Maria HUERTAS, *200 anys de premsa diària a Catalunya*, Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1995 i "Barcelona, centre mediàtic del segle XVII, i les seves relacions de festes", dins Albert GARCIA ESPUCHE, *Festes i celebracions. Barcelona 1700*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2010; Joan TORRENT i Rafael TASIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona: Bruguera, 1966; Jaume GUILLAMET, *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1883)*, Barcelona: Arxiu Municipal de Barcelona, 2003. D'aquest

A banda d'això, cal esmentar també la feina feta per l'anomenada Sociedad Internacional para el Estudio de las Relaciones de Sucesos (SIERS), nascuda el 1998 en el marc de la Universidade da Coruña. Des d'aleshores ençà, aquesta societat ha organitzat un gran nombre de seminaris i de col·loquis internacionals que han aplegat desenes de professionals de tot Europa dedicats a l'estudi dels fulls de notícies. Aquesta tasca s'ha realitzat a partir de múltiples disciplines, principalment de la Filologia, però també des de l'Arxivística, la Biblioteconomia, la Història de la Comunicació i, en menor mesura, des dels Estudis Històrics.¹⁰

Entre aquests investigadors cal esmentar, per exemple, els noms de Maria García de Enterría, Céline Gilard, Nieves Pena Sueiro, Didier Rault i Augustin Redondo. Una menció a banda la mereix Javier Díaz Noci, que ha destacat pels seus treballs sobre la història de la premsa del País Basc i, en concret, sobre la reedició de gasetes flamenques i holandeses a Sant Sebastià. En qualsevol cas, la tasca realitzada per la SIERS en relació a la història de la premsa i de la impremta a Catalunya ha estat mínima.¹¹

Un avanç d'aquest projecte d'investigació es troba en alguns treballs que he tingut ocasió de publicar. En primer lloc, cal esmentar l'estudi introductorí realitzat conjuntament amb Agustí Alcoberro, director d'aquesta tesi, que precedeix a l'edició facsímil del *Diario del sitio*

---

autor es poden consultar també els apartats dedicats a l'origen de la premsa que conté el llibre titulat *Història del Periodisme: notícies, periodistes i mitjans de comunicació*, Bellaterra, UAB, 2003; així com també el capítol "De las gacetas del siglo XVII a la libertad de imprenta del XIX", dins Carlos BARRERA, *Historia del periodismo universal*, Barcelona: Ariel, 2004.

¹⁰ Els treballs presentats als col·loquis internacionals organitzats per la SIERS han estat publicats en diversos reculls, com, per exemple, a: Maria Carmen GARCIA DE ENTERRIA, *Las Relaciones de sucesos en España, 1500-1750*. Actas del primer coloquio internacional, Alcalá de Henares, 1995, Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares, 1996; Antonia PABA, *Encuentro de civilizaciones (1500-1700). Informar, narrar, celebrar*. Actas del Tercer Coloquio Internacional sobre Relaciones de sucesos, Cagliari, 2001, Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares, 2003; Pierre CIVIL, Françoise CREMOUX i Jacobo SANZ (eds.), *España y el mundo mediterráneo a través de las Relaciones de Sucesos (1500-1750)*. Actas del IV Coloquio Internacional sobre Relaciones de Sucesos, París, 2004, Salamanca: Universidad de Salamanca, 2008.

¹¹ Javier DÍAZ NOCI, *El nacimiento del periodismo vasco. Gacetas donostiaras de los siglos XVII i XVIII*, Donostia: Eusko Ikaskunta, 2003. Aquest autor ha publicat també nombrosos articles, entre els que destaquen "Los inicios de la prensa vasca: primeros pasos y formas protoperiodísticas (siglos XVII-XIX)", *Revista Internacional de los Estudios Vascos*, San Sebastián, Sociedad de Estudios Vascos, 1994, p. 245-275 i "El oficio de periodista en el siglo XVII: gaceteros, impresores y comerciantes", *Periodística*, 10, 2001, Barcelona: Societat Catalana de Comunicació, p. 15-35.

y defensa de Barcelona, una gasetta impresa per Rafael Figueró durant el setge de Barcelona de 1713-1714.¹²

Posteriorment, han aparegut dos articles en revistes especialitzades, un sobre la vida del notari Josep Forcada, que fou propietari d'una impremta a Barcelona en la segona meitat del segle XVII, i un altre que explica el conflicte que enfrontà Rafael Figueró amb la confraria dels llibreters de Barcelona en relació al lliure comerç i el monopoli de la venda pública de llibres, aspectes que han estat aprofundits en el marc d'aquesta tesi doctoral.¹³

Atenent al present estat de la qüestió, així doncs, aquesta investigació pretén omplir el buit que encara existeix en el coneixement de la història de la impremta catalana, sobretot la de la segona meitat del segle XVII. La principal intenció, per tant, ha estat contribuir a explicar i entendre el funcionament de la indústria editorial a la Catalunya moderna, així com també el fenomen de la premsa i de la circulació de la informació. A més, destaca també l'aportació feta amb les biografies dels impressors i principalment amb la de Rafael Figueró, sobre el qual no hi havia fins ara cap treball monogràfic.

Aquests són, al meu parer, els resultats més importants assolits per aquesta tesi doctoral. Estic convençut que he pogut demostrar que els fonaments de la premsa i del periodisme actuals es troben en el segle XVII i no en el XIX. A més, la tesi aporta dades suficients que permeten constatar el gran creixement que la indústria editorial catalana va experimentar a partir de la segona meitat del segle XVII, cosa que es va traduir en uns nivells de producció mai vistos fins aleshores. Finalment, en opinió meua, no hi ha dubte que Rafael Figueró fou l'impressor més important de la història de la impremta catalana a l'època Moderna.

---

¹² Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*, València: Tres i Quatre, 2008, p.9-89.

¹³ Xevi CAMPRUBÍ, "Josep Forcada, un notari cec a la Barcelona del segle XVII", *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, 29, 2011, p. 187-217; Xevi CAMPRUBÍ, "Llibres i lliure comerç a la Barcelona moderna: els conflictes entre l'impressor Rafael Figueró i la confraria dels llibreters (1671-1711)", *Recerques*, 65, 2012, p.75-107.

Per tot plegat, penso que l'aportació que aquesta investigació pot fer a l'estudi i el coneixement de la Història de Catalunya és la de mostrar que les notícies publicades a Barcelona a l'època Moderna constitueixen una font documental de gran importància, cosa que, malauradament, no sempre s'ha tingut suficientment en compte.

Metodologia

El treball de recerca i anàlisi de documentació s'ha dirigit en tres direccions: la dels productors, la del producte i la de la seva difusió. Així, en primer lloc, la investigació s'ha centrat en l'estudi de les impremtes i dels impressors, com a responsables de la publicació de fulls de notícies. Un treball de recerca sobre la premsa de l'època Moderna, al meu parer, ha d'abordar la situació de la impremta des d'una perspectiva econòmica, així com també tenir molt en compte el context social i polític del moment. Per aquesta raó, en primer lloc, resulta imprescindible una recerca aprofundida i sistemàtica de les fonts notarials, on es poden trobar documents que contenen dades sobre les relacions familiars, socials i comercials dels professionals de la impremta. En aquest sentit, he volgut seguir el camí iniciat pels impulsors de l'anomenada història “des de baix”, entre els quals, a Catalunya, ha destacat principalment Albert Garcia Espuche. La documentació notarial constitueix una font de primer ordre que permet, en paraules d'aquest historiador, “reconstruir fragments de la realitat econòmica i social”, en aquest cas, la dels impressors de Barcelona. Això no obstant, l'estudi del context social i polític en el que se situen els impressors no pot deixar de banda les institucions de caire social com, per exemple, els gremis, així com tampoc la història “des de dalt”, és a dir la documentació de caràcter polític i administratiu generada principalment per la Diputació, el Consell de Cent i les autoritats reials a Catalunya.

L'estudi del producte, és a dir, de les notícies publicades, ha estat realitzat a través de la classificació, descripció i anàlisi d'un corpus format per un total de 1.405 fulls impresos, entre els quals, a més de les anomenades gasetes i relacions, que explicaven fets polítics i militars, hi figura també la premsa d'opinió, que en moments com la Guerra dels Nou Anys o la Guerra de Successió va generar una gran quantitat de pamflets propagandístics. L'anàlisi del producte inclou també la informació de caràcter institucional, com les relacions de festes, publicades per ordre expressa de les autoritats amb motiu de la celebració d'actes diversos, entre els quals, per exemple, destacaven les visites reials. Aquest conjunt constitueix la totalitat dels fulls informatius publicats al llarg del període estudiat que he pogut localitzar en els arxius catalans d'accés públic i que, llevat d'algunes excepcions, figuren en el Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes (CCUC).

Per tant, per dur a terme una investigació d'aquesta magnitud ha calgut una aproximació pluridisciplinària i la combinació de tècniques quantitatives i qualitatives. Tot i que la recerca s'inscriu en el marc dels Estudis Històrics, beu també de la Història de la Comunicació, de la Història de la Cultura, així com també de la Història Econòmica. És important precisar, però, que a pesar que l'objecte d'estudi sigui la impremta, no es tracta d'una investigació sobre el món del llibre. És evident, però, que l'anàlisi de la producció editorial ha hagut de tenir un lloc destacat en la recerca, en tant que constitueix una part fonamental que cal tractar per entendre l'ofici d'impressor des d'un punt de vista econòmic. Pel que fa a l'estudi de la difusió, el consum i els lectors, una investigació sobre la premsa de l'època Moderna ha de tenir molt en compte corrents més actuals, com per exemple la Història de les Mentalitats i, sobretot, les darreres aportacions en el l'estudi de l'alfabetització.

Contingut i organització de l'obra

La presentació de la tesi doctoral ha estat dividida en tres parts, la primera de les quals, titulada genèricament *La impremta*, ha estat dedicada al funcionament de la indústria editorial. Aquesta part, per tant, se centra en l'estudi dels aspectes econòmics, polítics i socials que van influir sobre el negoci del llibre, així com també en qüestions concretes de l'organització empresarial. El darrer dels quatre capítols ha estat dedicat a l'impacte que la imposició del règim borbònic, a partir de 1714, va tenir sobre la impremta catalana.

La segona part, titulada *Els impressors*, està dedicada a les biografies de les persones vinculades al món de la impremta. El seu objectiu és el de complementar el contingut de la primera i, a la vegada, mostrar aspectes relacionats amb la vida quotidiana que no sempre tenen relació directa amb el món del llibre, però que, en qualsevol cas, serveixen per ampliar el coneixement del context polític, econòmic i social de l'època. Aquesta part ha estat subdividida en capítols en funció de les diferents categories laborals: propietaris, mestres, administradors, llibreters amb impremta pròpia i oficials impressors. Això no obstant, tenint en compte la importància del personatge, el primer està dedicat exclusivament a la figura de Rafael Figueró.

La tercera de les parts, titulada *La Premsa*, se centra en explicar el fenomen de la circulació de la informació a l'època Moderna, així com també el procés de producció de les notícies. Aquesta darrera part inclou també una anàlisi quantitativa i una altra de temàtica de la premsa publicada a Barcelona durant el període estudiat.

Finalment, el conjunt fulls de notícies impresos a Barcelona que s'han localitzat en els arxius catalans d'accés públic es troba recollit en un annex en forma de catàleg, format per 1.405 fitxes, cada una de les quals conté una descripció formal, un breu resum del contingut i la localització de l'exemplar en l'arxiu corresponent.

A banda d'aquest, un segon annex inclou un repertori d'obres no periodístiques de les quals, gràcies a la documentació d'arxiu, he pogut esbrinar la quantitat d'exemplars impresos, el cost de d'edició, la identitat de l'impressor –en el cas que, per manca de peu d'impremta, fos desconegut– i, fins i tot, en algunes ocasions, el nom de l'autor del text.

Les fonts documentals

Entre els principals fons arxivístics on s'ha portat a terme la recerca cal destacar l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), la Biblioteca de Catalunya (BC) i la sala de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB). Altres arxius que, en menor mesura, han aportat informació rellevant han estat, per exemple, l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV), l'Arxiu de la Parròquia dels Sants Just i Pastor (APSJP) i l'Arxiu de la parròquia de Santa Maria del Pi (APSMP).

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

Aquest fons, pel que fa a la segona meitat del segle XVII, està format per uns 4.500 volums, corresponents a 167 notaris, mentre que el segle XVIII conté gairebé 6.000 volums, repartits entre 270 notaris, dels quals una cinquantena van actuar durant el primer quart del segle. La recerca ha consistit en combinar la consulta aleatòria de manuals de diferents notaris i anys amb el buidatge sistemàtic de tots els llibres d'aquells notaris que eren susceptibles de

contenir informació relacionada amb el món de la impremta. Per dur a terme aquesta recerca han resultat imprescindibles els inventaris elaborats per Lluïsa Cases i Loscos, sense els quals la tasca de rastrejar aquest fons notarial hauria estat molt més complexa.¹⁴

La tipologia de documents que han sigut més útils de cara a aquesta investigació són els següents:

- Capítols matrimonials: aporten informació sobre la procedència geogràfica dels individus, el seu origen familiar i, sobretot, la posició social i el nivell econòmic, que es detecta principalment a través de la quantitat aportada en el dot.
- Testaments: igual que els capítols, aporten informació útil per identificar els lligams familiars i per constatar el nivell econòmic, principalment a través de la quantitat de misses demanades pel testador. En alguns casos, contenen informació patrimonial.
- Inventaris: es tracta del document més útil per tal de conèixer la posició econòmica dels impressors, sobretot si, a més dels béns mobles, conté la relació dels béns immobles o bé les pensions que rebia el difunt per censos i censals. En el cas dels individus amb impremta pròpia, els testaments solen detallar el material del taller, amb el nombre de premses i la quantitat de tipus de lletra.
- Establiments emfitèutics: aquest tipus de document, a més de la informació patrimonial, ha sigut de molta utilitat perquè gràcies als afrontaments ha permès situar amb precisió el lloc exacte on es trobaven les impremtes.

---

¹⁴ Lluïsa CASES I LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, vol. III, 1601-1650; vol. IV, 1651-1700; vol. V, 1701-1750, Barcelona: Fundació Noguera, 2004-2009.

- Censals: aporten també informació de caràcter econòmic. Serveixen, entre altres coses, per analitzar el nivell d'endeutament dels impressors. Els censals eren, de fet, la principal fórmula de finançament de la indústria editorial.
- Procures: serveixen per constatar l'activitat econòmica i les relacions comercials dels impressors de Barcelona amb individus d'altres ciutats, sobretot si fan referència explícita al motiu pel qual s'atorga el poder.
- Àpoques: un gran nombre de pagaments per impressions, per la venda de llibres o per la compra de paper han quedat enregistrats gràcies a aquest tipus de documents. Són especialment útils quan, a més del total de la quantitat pagada, inclouen detalls com, per exemple, el preu unitari de la mercaderia. Es conserven també àpoques per obres fetes als tallers dels impressors i per la construcció de premses.
- Contractes: els acords a dues o més bandes més corrents en el món de la impremta eren els que se signaven per tal de formar societats per imprimir i vendre llibres, així com també els que es formalitzaven per delegar l'administració de les impremtes. De forma semblant, es conserven també alguns contractes de lloguer. En tots els casos, aquest tipus de documents aporten una informació de caire econòmic molt valuosa.
- Afermaments o contractes d'aprenentatge: en el cas de la impremta, són útils perquè aporten informació de caràcter familiar, així com també sobre les condicions laborals i la quantitat de treballadors que hi havia a les impremtes.

- Concòrdies: generalment, aquest tipus de documents solen contenir també informació de caire econòmic. Són especialment interessants perquè aporten molts detalls sobre les causes del conflicte que va motivar a les dues parts a signar la concòrdia.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

- Registre de Deliberacions del Consell de Cent: 79 microfilms, corresponents al període 1652-1714. En relació al món de la impremta, en aquest registre s'hi pot trobar, entre altres coses, les quantitats pagades per aquesta institució en concepte d'impressions, compra de paper per al funcionament de l'administració municipal i altres pagaments relacionats amb el món de la impremta i la llibreria. Aquesta sèrie és també important perquè hi ha quedat enregistrat, a través de les súpliques presentades, els conflictes que van mantenir els impressors i els llibreters de Barcelona en relació a la reivindicació dels seus privilegis.
- Bosses de Deliberacions: 15 lligalls, corresponents al període 1648-1714. Tot i contenir informació dispersa, és una sèrie molt interessant perquè recull les discussions del Consell Ordinari de 36 sobre temes relacionats amb el món de la impremta, amb les diferents postures i el suport en vots que va obtenir cada una d'elles.
- Memorials de Comptes: 18 lligalls, corresponents al període 1653-1705, amb alguns buits cronològics. Malgrat que es tracta d'una sèrie incompleta és de gran utilitat, ja que conté els comptes detallats de les quantitats pagades pel Consell de Cent en

concepte d'impressions i compra de paper, amb els preus per unitat. Es complementa, per tant, amb la informació econòmica del Registre de Deliberacions, que generalment només aporta la quantitat total pagada.

- Llibres d'Adveracions: 4 llibres, corresponents al període 1651-1714. Es tracta d'una sèrie completa que serveix per complementar la informació econòmica del Registre de Deliberacions. Conté la quantitat total pagada pel Consell de Cent per les impressions, compra de paper i altres despeses relacionades amb el món de la impremta i la llibreria durant el període estudiat.
- Insaculacions: 20 llibres, corresponents al període 1651-1713. Contenen la relació de les persones que estaven insaculades en les diferents bosses d'oficis del Consell de Cent. Aquesta sèrie ha estat útil per a la investigació perquè ha permès resseguir la presència en aquestes bosses de nombrosos personatges relacionats amb el negoci de la impremta a Barcelona.
- Capbreus: a través d'aquesta extensa sèrie, de la qual s'han consultat una vintena de llibres, es pot constatar com algunes persones relacionades amb el món de la impremta havien prestat diners al Consell de Cent en forma de censals, pels quals rebien pensions a canvi.
- Cadastre: 25 unitats consultades, entre llibres i lligalls, corresponents al període 1716-1737. Aquesta sèrie aporta informació sobre la situació econòmica dels impressors i el seu patrimoni. A més, ha servit per complementar la informació continguda en els

establiments emfitèutics a l'hora de situar les impremtes sobre el plànol de la ciutat de Barcelona.

- Lletres Comunes Originals: 30 llibres, corresponents al període 1673-1714. Entre altres coses, aquesta sèrie conté les cartes que els agents i ambaixadors del Consell de Cent a Madrid, Roma i altres ciutats enviaven als consellers, en les que, sovint, parlaven de la situació política i militar a Europa. Es tracta d'una sèrie molt útil per a l'estudi de la circulació de la informació a l'època Moderna.
- Manuscrits: d'aquest fons s'han consultat una quinzena d'unitats, que contenen dades útils per a l'estudi de la circulació i difusió de notícies. En aquest sentit, destaquen, per exemple, el dietari d'Onofre Monsalvo, que recull la seva activitat com a oidor reial de la Diputació del General durant el trienni de 1680-1683, o bé les cartes enviades per Pau Ignasi Dalmases durant la seva ambaixada a Londres al llarg dels anys 1713 i 1714.
- Dietari de l'Antic Consell: l'edició impresa d'aquest dietari ha servit també per a estudiar la circulació de la informació, sobretot a partir de la data d'arribada de determinades notícies a mans dels consellers de Barcelona. A més, els llibres originals contenen nombrosos documents inserits publicats pels impressors de Barcelona, alguns de caràcter informatiu.
- Altres fons: de forma més puntual han estat utilitzats també el fons notarial conservat a l'AHCB, l'arxiu del Veguer, la documentació relativa als Gremis i les sèries Política i Guerra, Memorials de Fermances i Batllia General.

- Col·leccions de Pre-Prensa i Biblioteca: contenen una gran part dels fulls de notícies impresos a Barcelona durant el període estudiat.

Arxiu de la Corona d'Aragó

- Deliberacions de la Diputació del General: 63 llibres, corresponents al període 1651-1713. Aquesta sèrie, que es pot consultar a través del portal PARES, del Ministerio de Cultura, conté informació sobre les impressions encarregades per la Generalitat, les despeses en la compra de paper, enviament de correus i altres pagaments que tenien relació amb el món de la impremta.
- Correu i Menut: 18 llibres, corresponents al període 1654-1710. Conté també informació de caràcter econòmic, principalment pagaments en concepte d'impressions fetes a compte de la Generalitat.
- Llibre de despeses i dates extraordinàries: 14 llibres, corresponents al període 1656-1713. Conté pagaments fets per la Generalitat a impressors, llibreters, correus i altres.
- Èpoques comunes: 2 llibres, corresponents als períodes 1686-1691 i 1698-1711. Sèrie incompleta que conté informació de caràcter econòmic i que es complementa amb les sèries anteriors.

- Dietari de Deliberacions del Braç Militar: 7 llibres, corresponents al període 1653-1711. Entre altres coses, conté el registre dels pagaments fets per aquesta institució en concepte d'impressions.
- Llibres de la Tresoreria Reial: 36 llibres, corresponents al període 1659-1703. Sèrie incompleta. Recull els pagaments fets per l'administració reial a Catalunya als impressors i llibreters, principalment per la impressió d'edictes i crides i subministrament de paper.
- Llibres d'èpoques de la Batllia General: 4 llibres, corresponents al període 1652-1711. Conté també la relació dels pagaments fets per aquesta institució en concepte d'impressions.
- Reial Audiència, Plets Civils: en aquesta sèrie, formada per més de 30.000 plets, hi hem pogut localitzar un total de 35 causes judicials en les que hi van intervenir persones vinculades al món de la impremta durant el període estudiat. Els plets estaven motivats per qüestions diverses i no sempre relacionades directament amb el negoci de la impremta, com per exemple, per impagament de censos.
- Reial Audiència, Sentències: aquesta sèrie recull les sentències civils dictades per la Reial Audiència, entre les quals n'hi ha nombroses que afecten a persones relacionades amb la impremta.
- Diversorum: registres 5926 a 5937. Contenen nombroses llicències d'impressió, concedides pels virreis de Catalunya durant el regnat de Carles II.

- Dietaris de la Generalitat: aquesta sèrie documental, que ha estat editada al llarg dels darrers anys, aporta informació relacionada amb la impremta com, per exemple, els nomenaments de l'estamper de la ciutat o els pagaments d'algunes impressions.

Biblioteca de Catalunya

- Col·lecció Bonsoms: conté una gran part dels fulls de notícies publicats a Barcelona. Alguns exemplars dels fulls Bonsoms han aportat també informació per a l'estudi del període, com, per exemple, les anomenades "crides del llibret", que contenen informació relativa a la legislació d'impremta.
- Altres col·leccions: els fons de Manuscrits, Biblioteca Dalmaes, Bergnes de las Casas, Magarola, marquès de Saudín, i Sèrie General d'Arxiu han aportat documents que de forma puntual han contribuït al coneixement de la impremta en el període estudiat.

Biblioteca Universitària de Barcelona

En aquest arxiu es guarden una gran part dels fulls de notícies analitzats. D'igual forma, han estat de gran utilitat alguns dels documents que es conserven en el fons de Manuscrits, com, per exemple, el dietari de Josep Monfar i Sorts, que aporta dades molt valuoses sobre la circulació de la informació en l'època Moderna.

Selecció bibliogràfica

Entre la bibliografia utilitzada en destaquen algunes obres que han resultat de gran valor per a la realització de la tesi doctoral. Pel que fa a l'estudi de la indústria editorial cal esmentar, en primer lloc, la ja citada obra *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona, 1474-1553*, de Josep Maria Madurell i Jordi Rubió. Cal dir, en aquest sentit, que en l'estudi de la impremta manquen treballs com aquest, ja que, sovint, les obres existents no van més enllà de la simple catalogació de llibres. Algunes excepcions, en aquest sentit, són l'esmentada obra d'Enric Mirambell sobre la impremta a Girona, o bé l'obra de Clive Griffin, titulada *Los Cromberger. La historia de una imprenta del siglo XVI en Sevilla y Méjico*, per bé que totes dues se centren en uns àmbits geogràfics i cronològics allunyats d'aquesta investigació.

La manca d'obres més aprofundides sobre la història de la impremta a la resta dels regnes peninsulars fa difícil la realització d'exercicis comparatius, per la qual cosa, he recorregut al *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVIII)*, de Juan Delgado Casado. Malgrat que es tracta d'una obra que aporta una visió molt general, ha estat un instrument vàlid per comprovar la quantitat d'imprentes que hi havia en altres ciutats de la Corona d'Aragó i de Castella al llarg del període estudiat.

De fet, el principal problema del diccionari de Juan Delgado, pel que respecta als impressors catalans, és que es basa sobretot en l'esmentada obra de Joan Francesc Ràfols, la qual conté una gran quantitat d'errors, fruit d'una metodologia basada gairebé exclusivament en estudiar la vida dels impressors a través dels peus d'impremta de les obres publicades. Aquest fet s'agreuja encara més si es té en compte l'absència de referències a les fonts. Malauradament, com passa sovint, això ha tingut uns efectes molt perversos per al coneixement de la història de la impremta catalana, ja que aquests errors s'han reproduït al

llarg dels anys tant en obres de recerca com de divulgació. En qualsevol cas, em limito a fer aquest advertiment i a justificar el perquè a l'hora de completar les biografies dels impressors no he tingut en compte els diccionaris de Ràfols i de Delgado Casado.

Sobre l'economia catalana i l'organització dels oficis a la ciutat de Barcelona cal esmentar la *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, de Jaume Carrera Pujal; *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, de Pierre Vilar; *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, de Pere Molas, i, sobretot, els treballs d'Albert Garcia Espuche *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640; Barcelona entre dues guerres. Economía i vida quotidiana (1652-1714)* i *La Ciutat del Born. Economía i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*.

Sobre el coneixement general de la impremta a Europa en l'època Moderna són encara imprescindibles els llibres d'Elizabeth Eisenstein, *La revolución de la imprenta en la Edad Moderna europea* i de Natalie Zemon Davis, *Sociedad y cultura en la Francia moderna*. A més, pel que fa al funcionament d'alguns dels principals centres de producció de llibres a Europa, com eren París i Lió, han resultat de gran valor els llibres de Paul Chauvet, *Les ouvriers du livre en France. Des origines a la Révolution de 1789*, i de Henri-Jean Martin, *Livre, pouvoirs et société a Paris au XVII siècle (1598-1701)*. Paral·lelament, per entendre les particularitats tècniques de la impremta he recorregut a alguns dels clàssics de la Bibliografia Material com, per exemple, els *Mechanick Exercises on the whole art of printing*, de Joseph Moxon i, sobretot, el llibre *Nineteenth-century printing practices and the iron handpress*, de Richard-Gabriel Rummonds.

Sobre els orígens i desenvolupament de la premsa a Europa a l'època Moderna ha estat molt útil el llibre titulat *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630-1788)*, de Gilles Feyel, centrat en l'estudi de la *Gazette* i del model de premsa francès. Pel cas anglès, ha estat de gran utilitat l'obra de James Alan Downie titulada

Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe.

D'igual forma, sobre l'origen de la premsa a Itàlia destaquen els treballs de Mario Infelise, entre els que cal esmentar *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*. Un altre llibre molt útil per entendre el fenomen de la circulació de la informació a Europa és el que porta per títol *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*, de Lucien Bély.

Finalment, val a dir que, a l'hora d'elaborar el catàleg de notícies publicades a Barcelona al llarg del període estudiat, he prescindit del manual d'Antoni Palau i Dulcet. El motiu és que aquesta obra no indica la localització física de les obres referenciades, per la qual cosa, en els cas de no trobar-les en els arxius consultats, no es pot comprovar si realment existeixen o si algun dia van existir. Cal recordar, en aquest sentit, que l'objectiu d'aquesta recerca és identificar, descriure i analitzar les notícies publicades a Barcelona que s'han conservat. Per tant, tot i que els catàlegs d'aquest tipus puguin ser útils en investigacions de caire arxivístic o filològic, no ho han estat en el cas de la present investigació. A més, l'obra de Palau és equiparable a la de Ràfols, en el sentit que les indicacions o comentaris, sovint erronis, no van acompanyats de la referència a la font d'on prové la informació.¹⁵

Bibliografia completa

AAVV., *L'informazione in Francia nel seicento*, Bari-Paris: Adriàtica-Nizet, 1983.

AAVV., *Cinc segles d'història gràfica, 1499-1998*, Barcelona: Gremi d'indústries gràfiques, 1998.

AAVV., *L'aposta catalana a la guerra de Successió*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007.

---

¹⁵ Antoni PALAU I DULCET, *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana des de la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos, con el valor comercial de los impresos descritos*, Barcelona: Palau i Dulcet, 1948-1977. D'igual forma, el catàleg de Marià Aguiló tampoc indica la localització de les obres recollides. Marià, AGUILÓ FUSTER, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1477 hasta 1860*. Barcelona: Curial, 1977. Una excepció és el catàleg de Simón Díaz, que acostuma a incloure la localització del document, tot i que pel que fa a moltes obres impreses a Catalunya, remet a Palau i Dulcet. José SIMÓN DÍAZ, *Bibliografía de la literatura hispánica*, Madrid: CSIC, 1950-1994.

AGULLÓ Y COBO, M., *La imprenta y el comercio de libros en Madrid (siglos XVI-XVIII)*, tesi doctoral, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1992.

AINAUD, J.M.; BOHIGAS, P. i PUIGJANER, J.M. *El llibre i la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 1986.

ALABRÚS, R., “L’afar Grases i la problemàtica constitucional catalana abans de la Guerra de Successió”, *Pedralbes* 13, 1993, p. 557-564.

ALABRÚS, R.M., *Escrips polítics del segle XVIII*, Tom IV, Cròniques de la Guerra de Successió, Barcelona-Vic: IUHJVV-Eumo, 2006.

ALABRÚS, R., *Felip V i l’opinió dels catalans*. Lleida: Pagès Editors, 2011.

ALBAREDA, J., *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona: Vicens Vives, 1993.

ALBAREDA, J., “L’impacte de la guerra dels Nou Anys a Catalunya. L’ocupació francesa de 1697”, *Afers*, 1995, 20, p.29-46.

ALBAREDA, J., *Escrips polítics del segle XVIII*, Tom I, Despertador de Catalunya i altres textos, Barcelona-Vic: IUHJVV-Eumo, 1996.

ALBAREDA, J., *El “cas dels catalans”. La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió (1705-1742)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2005.

ALBAREDA, J., *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona: Crítica, 2010.

ALBERCH, R. [et al.], *Gremis i oficis a Girona. Treball i societat a l’època pre-industrial*, Girona: Ajuntament de Girona, 1984.

ALBERTÍ, S., *L’Onze de setembre*, Barcelona: Albertí ed., 1977.

ALCÁZAR, C., “Los orígenes del correo moderno en España”, *Revista de la Biblioteca, Archivo y Museo*, XVIII, Ayuntamiento de Madrid, 1928, p.169-187.

ALCOBERRO, A., “Entre segadors i vigatans: l’ocupació francesa de 1694-98”, *Avenç*, 109, 1987, p.40-46.

ALCOBERRO, A., *L’exili austriacista, 1713-1747*, Barcelona: Fundació Noguera, 2002.

ALCOBERRO, A., “Exili exterior i exili interior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)”, dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 21, 2003, p.321-360.

ALCOBERRO, A., “El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització”, *Pedralbes*, 25, 2005, p.231-257.

ALCOBERRO, A. (textos), *Catalunya i la Guerra de Successió*. Catàleg de l’exposició homònima, Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007

ALCOBERRO, A., “Presència i ecos de l’exili austriacista hispànic a la tercera guerra turca. L’epopeia panegírica de Vicent Díaz de Sarralde (Nàpols, 1718)”, *Aguaites*, 25, 2007, p.73-96.

ALCOBERRO, A., “Cantant les absoltes a Alberoni. Dos poemes clandestins de la resistència austriacista a Felip V (1719-1720)”, dins Eulàlia MIRALLES i Josep SOLERVICENS (ed.) *El*

(re)descobriments de l'Edat Moderna, Estudis en homenatge a Eulàlia Duran. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p.233-252.

ALCOBERRO, A., CAMPABADAL, M. i CAMPRUBÍ, X., *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*, València: Tres i Quatre, 2008.

ALONSO GARCÍA, F., *El correo en el Renacimiento europeo. Estudio postal del archivo Simón Ruíz (1553-1630)*, Madrid: Fundación Albertino de Figueiredo, 2004.

ALSINA I GIRALT, J., *Els molins del riu Ripoll*, Sabadell: Amics de les Arts i de les Lletres, 1988.

ÁLVAREZ VÁZQUEZ, M., "Noticias de la pérdida de Gibraltar en la «Gaceta de Madrid» (1704-1705)", *Almoraima*, 29, 2003, p.333-350.

AMELANG, J., *La formación de una clase dirigente*, Barcelona: Ariel, 1986

AMELANG, J., *El vuelo de Ícaro. La autobiografía popular en la Europa Moderna*, Madrid: Siglo XXI, 2003.

AMELANG, J., *Gent de la Ribera i altres assaigs sobre la Barcelona moderna*, Vic: Eumo, 2008.

ANGLADA NAVARRO, F., "Els terços de la Ciutat de Barcelona: participació de la Ciutat en la defensa de la Monarquia durant les guerres de Devolució, d'Holanda i de les Unions (1667-1684)", *Pedralbes*, 1993, 13, p.573-580.

BALLVÉ i SANS, N., "L'Epítome de Llorenç Tomàs, canceller del Principat de Catalunya (1705-1714)", *Manuscrits*, 24, 2006, p.193-212.

BARÓ I QUERALT, X., *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009.

BATLLE, J. B., "La confraria de llibreters. Fundada en 1553", *L'Arxiu*, abril de 1926.

BATLLE, J. B., "Les marques d'estampers i llibreters de Barcelona", *L'Arxiu*, juny de 1926.

BATLLE, J. B., "L'estampa de Rafel Figueró y la de Joan Jolis, de Barcelona, 1666-1770", *L'Arxiu*, juny de 1927.

BATLLE, J. B., "Lo gremi d'estampers de Barcelona. Ses primeres ordinacions en 1676", *L'Arxiu*, gener de 1929.

BATLLE, J. B., "Notes extretes de les Actes del Gremi de Llibreters de Barcelona", *L'Arxiu*, setembre de 1929.

BATLLE, J. B., "Les confraries gremials de la ciutat de Barcelona", *L'Arxiu*, 1930.

BAUCCELLS i REIG, J., "L'estament dels aprenents dels segles XIII i XIV segons els contractes notarials de Barcelona", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VI, 1978, p.85-142.

BELTRAN, G., "Los Carmelitas Descalzos de Cataluña compran a la procura general de la orden moldes para fabricar letra de imprenta", *Fuentes Historicas de la provincia O.C.D. de San José (Cataluña y Baleares)*, Roma: Teresiarum, 1986, p.456-459.

BÉLY, L., *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*, Paris: Fayard, 1990.

- BENEDICTO GIMENO, E. i SOLÍS, J., *Y Dios apoyará al César. La Guerra de Sucesión en Aragón a través de las relaciones de sucesos (1706-1707)*, Calamocha: Centro de Estudios del Jiloca, 2006.
- BETRÁN MOYA, J.L., “Sociedad y peste en la Barcelona de 1651”, *Manuscripts*, 8, 1990, p.255-282.
- BOBILLO, F.J., *El BOE hace historia. De la Gaceta impresa al BOE digital (1661-2008)*, Madrid: Boletín Oficial del Estado, 2008.
- BOFARULL i SANS, F., “La bala, la resma y la mano de papel”, *Revista Gráfica*, 2, 1901-1902, p.103-106.
- BOHIGAS, P., *Resum d'història del llibre*. Barcelona: Barcino, 1933.
- BOHIGAS, P., *El libro español (ensayo histórico)*, Barcelona: Gustavo Gili, 1962
- BOHIGAS, P., “Un memorial sobre importació de llibres al Regne de Castella”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VI, 1978, p.245-250.
- BORREGUERO BELTRAN, C., “Imagen y propaganda en el conflicto sucesorio (1700-1713)”, *Manuscripts*, 21, 2003, p.95-132.
- BOUZA, F., *Escribir y leer en el siglo de Cervantes*, Barcelona: Gedisa, 1999.
- BOUZA, F., *Corre manuscrito. Una historia cultural del Siglo de Oro*, Madrid: Marcial Pons, 2001.
- BOVER, J., *Els Capó, impressors de Mallorca. Segles XVII-XVIII*, Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 2001.
- BOVILLO, F.J., *El BOE hace historia. De la Gaceta impresa al BOE digital (1661-2008)*, Madrid: Boletín Oficial del Estado, 2008.
- BRUNIQUER, E., *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, “Rúbriques de Bruniquer”, Barcelona: Impremta d'Henrich, 1912-1916.
- BURGOS, J. i PEÑA, M., “Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Pifarrer”, *Manuscripts*, 6, 1987, p.181-216.
- BURGOS RINCÓN, J., *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos, 1680-1808*, tesi doctoral, microfita, Barcelona: UAB, 1995.
- BURGOS RINCÓN, J., “Privilegios de imprenta y crisis gremial. La imprenta y librería barcelonesa ante el privilegio de impresión de los libros de enseñanza de la Universidad de Cervera”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XV, 1997, p.257-298.
- BURKE, P., “Early Modern Venice as a center of information and communication”, dins MARTIN, J. i ROMANO, D. (eds.), *Venice Reconsidered. The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797*, Baltimore: Johns Hopkins University, 2000, p.389-419.
- BURKE, P., “Reflexiones sobre los medios de comunicación de masas en la Europa Moderna”, *Manuscripts*, 23, 2005, p.21-29.
- CABESTANY FORT, J.F., “Nómina de la «matrícula de mercaders» de Barcelona, 1479-1696”, *Documentos y estudios. Aportaciones a la Historia Económica y Social de la Ciudad*, vol. XIII, Barcelona: Instituto Municipal de Historia, 1964.

CABRERA NUÑEZ DE GUZMAN, M., *Discurso legal, histórico y político en prueba del origen, progressos, utilidad, nobleza y excelencias del arte de la imprenta*, Madrid, 1675, edició facsímil, Madrid: Singular, 1993.

CAHNER, M., “Llengua i societat en el pas del segle XV al XVI. Contribució a l'estudi de la penetració del castellà als Països Catalans”, dins BRUGUERA, J. i MASSOT, J., *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de la Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.

CAL MARTÍNEZ, R., “La Gazeta de Madrid y la Guerra de Sucesión”, *Cuadernos dieciochistas*, 3, 2002, p.33-56.

CAMPINS DE CODINA, J., *El correo en Cataluña*. Barcelona: José Porter, 1951.

CAMPRUBÍ, X., “Josep Forcada, un notari cec a la Barcelona del segle XVII”, *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, 29, 2011, p.187-217

CAMPRUBÍ, X., “Llibres i lliure comerç a la Barcelona moderna: els conflictes entre l'impressor Rafael Figueró i la confraria dels llibreters (1671-1711)”, *Recerques*, 65, 2012, p.75-107.

CAPDEFERRO, J., *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*, Barcelona: Fundació Noguera, 2012.

CAPMANY, A., *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, vol. I, Barcelona: Camara Oficial de Comercio y Navegación de Barcelona, 1961.

CARRERA PUJAL, J., *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona: Bosch, 1946.

CARRERAS VALLS, R., *El llibre a Catalunya, 1338-1590*, Barcelona: Impremta Altès, 1936.

CASES i LOSCOS, L., *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, Barcelona: Fundació Noguera, vol. III, 1601-1650, 2004; vol. IV, 1651-1700, 2006; vol. V, 1701-1750, 2009.

CASASUS, J.M., “Estudi introductor a la primera tesi doctoral sobre periodisme”, *Periodística*, 3, 1990, p.9-28.

CASTELLVÍ, F., *Narraciones históricas*, Madrid: Fundación Francisco Elias de Tejada, 1997-1999.

CASTILLO, A. (comp.), *Escribir i leer en el siglo de Cervantes*, Barcelona, Gedisa, 1999.

CASTILLO, A. (coord.), *La conquista del alfabeto. Escritura y clases populares*, Cenero-Gijón: Trea, 2002

CASTILLO, A. (coord.), *Historia de la cultura escrita. Del Próximo Oriente Antiguo a la sociedad informatizada*, Gijón: Trea, 2002.

CENDAN PAZOS, F., *Historia del derecho español de prensa e imprenta (1502-1966)*, Madrid: Editora Nacional, 1974.

CHARTIER, R., *El mundo como representación. Historia cultural: entre práctica y representación*, Barcelona: Gedisa, 1992.

CHARTIER, R., *Colportage et lecture populaire. Imprimés de large circulation en Europe, XVI-XIX siècles*, Paris: Imec editions, 1996.

CHARTIER, R. i ESPEJO, C. (eds.), *La aparición del periodismo en Europa. Comunicación y propaganda en el Barroco*, Madrid: Marcial Pons, 2012.

CHAUVET, P., *Les ouvriers du livre en France. Des origines a la Révolution de 1789*, Paris: Presses Universitaires de France, 1959.

CIVIL, P., CREMOUX, F. i SANZ, J. (eds.), *España y el mundo mediterráneo a través de las Relaciones de Sucesos (1500-1750)*, Actas del IV Coloquio Internacional sobre Relaciones de Sucesos, París, 2004. Salamanca: Universidad de Salamanca, 2008.

COLOM, M., “La Guerra de Successió a les Balears”, dins Ernest BELENGUER (dir.), *Història de les Illes Balears*. Vol II. L'època foral i la seva evolució, 1230-1715 (dirigit per Miquel Deyà), Barcelona: Edicions 62, 2004, p.367-390.

COMAS i GÜELL, M., *La impremta catalana i els seus protagonistes a l'inici de la societat liberal (1800-1833)*, València: Universitat de València, 2012.

CONTAT, N., *Anecdotes Typographiques, où l'on voit la description des coutumes, moeurs et usages singuliers des compagnons imprimeurs*. Edició a cura de Giles Barber, Oxford: The Oxford Bibliographical Society, 1980.

CORBETO, A., *Especímenes tipográficos españoles. Catalogación y estudio de las muestras de letras impresas hasta el año 1833*, Madrid: Calambur, 2010.

CORBETO, A., *Tipos de imprenta en España*, Valencia: Campgràfic, 2011.

CORBETO, A. i GARONE, M., *Història de la tipografia. L'evolució de la lletra des de Gutenberg fins a les foneries digitals*, Lleida: Pagès editors, 2012.

CRUICKSHANK, D.W., “Literature and the Book Trade i Golden-Age Spain”, *Modern Language Review*, 73:4, 1978, p.799-824.

CURRAN, M.B. (ed.), *The Despatches of William Perwich: English Agent in Paris, 1669-1677*, Londres: Royal Historical Society, 1903.

DAHL, F., *Amsterdam, earliest newspaper centre of Western Europe*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1939.

DAHL, F., PETITBON, F. i BOULET, M., *Les debuts de la presse française. Nouveaux aperçus*, Goteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag, 1951.

DANTÍ, J., *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*, Barcelona: Curial, 1990.

DANTÍ, J., “Els creditors del Consell de Cent de Barcelona a la segona meitat del segle XVII”, *Pedralbes*, 23 (1), 2003, 749-764.

DARNTON, R., *The great cat massacre, and another episodes in French cultural history*, New York: Vintage Books, 1985.

DAVIS, N., *Sociedad y cultura en la Francia moderna*, Barcelona: Crítica, 1993.

DEL ARCO, A., *La imprenta en Tarragona: apuntes para su historia y bibliografía*, Tarragona: Imp. de José Pijoan, 1916

DELGADO CASADO, J., *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVIII)*, Madrid: Arco, 1996.

DÍAZ NOCI, J., “Los inicios de la prensa vasca: primeros pasos y formas protoperiodísticas (siglos XVII-XIX)”, *Revista Internacional de los Estudios Vascos*, San Sebastián: Sociedad de Estudios Vascos, 1994, p.245-275.

DÍAZ NOCI, J., “El oficio de periodista en el siglo XVII: gaceteros, impresores y comerciantes”, *Periodística*, 10, Barcelona: Societat catalana de Comunicació, 2001, p.15-35.

DÍAZ NOCI, J., “Gacetas españolas de los Países Bajos en el siglo XVII: La Gazeta de Amsterdam y Noticias Principales y Verdaderas”, *Ámbitos*, 7-8. 2001-2002, p. 215-237.

DÍAZ NOCI, J., “Del suceso a la fiesta. La construcción del acontecimiento en el siglo de oro español a través de las relaciones sobre el sitio de Fuenterrabía (1638)”, dins *Encuentro de Civilizaciones, 1500-1750. Informar, narrar, celebrar*. Actas del tercer coloquio internacional sobre relaciones de sucesos. Universidad de Alcalá de Henares, 2003, pp.129-148.

DÍAZ NOCI, J. i HOYO HURTADO, M., *El nacimiento del periodismo vasco. Gacetas donostiaras de los siglos XVII y XVIII*, Donostia: Eusko Ikaskunta, 2003.

DÍAZ NOCI, J., “La noticia individual (relación) entre los siglos XVII y XVIII: Tres tipologías, tres textos recuperados”. *Revista Científica de Información y Comunicación*, 3, 2006, p.169-188.

DOOLEY, B. i BARON, S., *The politics of information in Early Modern Europe*, Londres: Routledge, 2001

DOOLEY, B. (ed.), *The dissemination of news and the emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe*, Surrey: Ashgate, 2010.

DOWNIE, J.A., *Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe*, Cambridge University Press, 2008.

DURAN i SANPERE, A., *Contribució a la història de la impremta a Barcelona*, Barcelona: Acadèmia de les Bones Lletres, 1936.

DURAN i SANPERE, A., *Editores y libreros de Barcelona*, Barcelona: Bosch, 1952.

DURAN i SANPERE, A., *Barcelona i la seva història*, Barcelona: Curial, 1973.

DURANTON, H. i RÉTAT, P. (eds.), *Gazettes et information politique sous l'Ancien Regime*, Université de Saint-Étienne, 1999.

EISENSTEIN, E., *La revolución de la imprenta en la Edad Moderna europea*, Madrid: Akal, 1994.

ENCISO RECIO, L.M., *La gaceta de Madrid y el Mercurio Histórico y Político, 1756-1781*, Madrid, CSIC, 1957

ESPEJO CALA, C., “El impresor sevillano Juan Gómez de Blas y los orígenes de la prensa periódica. La Gazeta Nueva de Sevilla (1661-1667)”, *ZER*, 25, 2008, p. 243-267.

ESPINO, A., *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*, Bellaterra: UAB, 1999.

- ETTINGHAUSEN, H., *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona: Curial, 1993.
- ETTINGHAUSEN, H., “La premsa a Catalunya abans de 1792”, dins HUERTAS, J.M. *200 anys de premsa diària a Catalunya*, Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1995.
- ETTINGHAUSEN, H., “La Guerra dels Segadors a les gasetes europees”, dins Pedralbes, 18, 1999, p.359-372.
- ETTINGHAUSEN, H., *Notícies del segle XVII: la premsa a Barcelona entre 1612 i 1628*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2000.
- ETTINGHAUSEN, H., “Barcelona, un centro mediático a principios del siglo XVII”. Actes del congrés Cervantes, El Quixot i Barcelona. Barcelona, 2005.
- ETTINGHAUSEN, H., “Informació, comunicació i poder a l'Espanya del segle XVII”, *Manuscrits*, 23, 2005, p.45-58.
- EXPÓSITO i AMAGAT, R., “Successos d'Europa a la Catalunya rural de l'època moderna”, *Pedralbes*, 28, 2008, 611-622.
- EXPÓSITO i AMAGAT, R., “Informació i premsa en temps de guerra: Gabriel Bro (segle XVIII)”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 53, 2012, p.335-358.
- FARINELLI, G., “Il giornalismo italiano dalle origini alla Restaurazione”, dins FARINELLI, G (et al.) *Storia del giornalismo italiano. Dalle origini ai giorni nostri*, Torino: Utet, 1997.
- FATORELLO, F., *Le origini del Giornalismo in Italia*, Udine, La Rivista Letteraria, 1929.
- FELIU DE LA PEÑA, N., *Anales de Cataluña*, Barcelona, impremta de Joan Pau Martí, 1709.
- FERNÁNDEZ, A., “Inquisició i censura de llibres a l'Espanya del segle XVI”, *L'avenç*, 210, 1997, p.36-39.
- FERNÁNDEZ VEGA, M., “Política y propaganda en los pliegos sueltos poéticos catalanes (siglo XVI)”, *eHumanista*, 3, 2003, p.77-90.
- FERRO, V., *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic: Eumo, 1987.
- FEYEL, G., *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630-1788)*, Oxford: Voltaire foundation, 2000.
- FEYEL, G., *La “Gazette” en province à travers ses réimpressions, 1631-1752*, Amsterdam i Maarssen: Holland University Press, 1982.
- FLORENSA, N., “La insaculació pactada. Barcelona 1640”, *Pedralbes*, 13, 1993, p.447-456.
- FLORENSA, N., *El Consell de Cent. Barcelona a la Guerra dels Segadors*, Barcelona: Universitat Rovira i Virgili, 1996.
- FONTANA, J., “Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII. Notas para una interpretación de la coyuntura catalana”, *Estudios de Historia Moderna*, vol.5, 1655, p.199-219.

FORESTIÉ, E., *Histoire de l'imprimerie et de la librairie à Montauban. Bibliographie montalbanaise, avec reproductions de gravures sur bois ou sur cuivre*, Montalban: E.Forestié, 1898.

FOSTER, R.F., *Modern Ireland, 1600-1972*, London: Penguin Books, 1989

FUSTER, J., *L'aventura del llibre català*, Barcelona: Empúries, 1992.

GALLEGO MORELL, A., *Cinco impresores granadinos de los siglos XVI y XVII*, Universidad de Granada, 1970.

GARCÍA CUADRADO, A., "Cesión del privilegio de impresión de libros doctrinales para el Reino de Murcia", *Tejuelo*, 9, 2009, p.36-45.

GARCIA DE ENTERRIA, M., *Las relaciones de sucesos en España (1500-1750)*, Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares, 1996.

GARCIA ESPUCHE, A. i GUÀRDIA BASSOLS, M. *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona: La Magrana, 1986.

GARCIA ESPUCHE, A., *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid: Alianza Editorial, 1998.

GARCIA ESPUCHE, A., *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic: Eumo Editorial. 2004.

GARCIA ESPUCHE, A., *La Ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009.

GARCIA ESPUCHE, A. (dir.), *Festes i celebracions. Barcelona 1700*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2010.

GARCIA ESPUCHE, A. (dir.), *Llengua i literatura. Barcelona 1700*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2011.

GARCÍA MARTÍN, J., *El juzgado de imprentas y la utilidad pública. Cuerpo y alma de una Monarquía vicarial*, Bilbao: Universidad de País Vasco, 2003.

GARCIA OMS, A., *El notariat a Catalunya després de la Guerra de Successió. La implantació del model castellà, 1716-1755*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2010.

GARONE GRAVIER, M. i CORBETO LÓPEZ, A.(eds.), *Muses de la impremta. La dona i les arts del llibre. Segles XVI-XIX*. Barcelona: Museu Diocesà i Associació de Bibliòfils, 2009.

GIFREU, J., *Estructura general de la comunicació pública*, Barcelona: Pòrtic, 1991.

GIL SANJUAN, J. i GARCÍA LAYNEZ, E., "Supervivencia del ideal de cruzada en la Época Barroca: la Proclamación Católica de Fray Alonso de Santo Tomás", *Baetica*, 9, 1986, p.311-320.

GÓMEZ APARICIO, P., *Historia del periodismo español*, Madrid: Editora Nacional, 1967-1981.

GÓMEZ DE SALAZAR, J., *Gazeta de Murcia de 1706. Notas sobre los orígenes de la prensa murciana*, Murcia: Academia Alfonso X el sabio, 1954.

GONZÀLEZ i SUGRAÑES, M., *Contribució a la Història dels antics Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona*, vol.2 Llibreters y estampers, Barcelona. Estampa d'Enrich y companyia, 1918.

- GRAND-MESNIL, M., *Mazarin, la Fronde et la presse, 1647-1649*, Paris: Armand Colin, 1947.
- GREGORI ROIG, R.M., *La impressora Jerònima Galés i els Mey (València, segle XVI)*, València: Generalitat Valenciana, 2012.
- GRIFFIN, C., *Los Cromberger. La historia de una imprenta del siglo XVI en Sevilla y Méjico*, Madrid: Ediciones de Cultura Hispanica, 1991.
- GUILLAMET, J., “La formació de la periodicitat durant els segles XVII i XVIII a través de la premsa”, *Treballs de Comunicació*, 13-14, 2000, p.113-136.
- GUILLAMET, J., “Factors de progrés i de retard en l’evolució del periodisme: el cas d’Espanya en un context d’història comparada”, *Treballs de Comunicació*, 17, 2002, p.121-141.
- GUILLAMET, J., *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1883)*. Barcelona: Arxiu Municipal de Barcelona, 2003.
- GUILLAMET, J., *Història del Periodisme: notícies, periodistes i mitjans de comunicació*, Bellaterra, UAB, 2003.
- GUILLAMET, J., “De las gacetas del siglo XVII a la libertad de imprenta del XIX”, dins BARRERA, C. *Historia del periodismo universal*, Barcelona: Ariel, 2004.
- GUILLAMET, J., “L’Onze de Setembre de 1714, un conflicte internacional en el temps de les gasetes”, *Treballs de Comunicació*, 19, 2005, p.99-111.
- GUIU AGUILÀ, M., “La defensa d’Àustria i les guerres d’Hongria a la publicística catalana”, *Pedralbes*, 4, 1984, p.363-374.
- GUTIERREZ DEL CAÑO, M., “Ensayo de un catálogo de impresores españoles, desde la introducción de la imprenta hasta fines del siglo XVIII”, *Revista de Archivos, bibliotecas y museos*, III, 1899, p.662-671; IV, 1900, p.77-85, 267-272, 667-678 i 736-739.
- HATIN, E., *Les gazettes de Hollande et la presse clandestine aux XVII et XVIII siècles*, Ginebra: Slatkine Reprints, 1964.
- HERNÀNDEZ, F.X i RUBIO, X. (coord.), *Talamanca 1714. Arqueologia d’una batalla*, Calafell: Llibres de Matrícula, 2009.
- HUERTAS, J.M., *200 anys de premsa diària a Catalunya*, Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1995.
- INFANTES, V., “La apología de la imprenta de Gonzalo de Ayala: un texto desconocido en un pleito de impresores del siglo de oro”, *Cuadernos Bibliograficos*, 44, 1982, p.33-47.
- INFELISE, M., *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*, Roma: Laterza, 2002.
- INFELISE, M., “Los orígenes de las gacetas”, *Manuscrits*, 23, 2004, p.31-44.
- JANÉ CHECA, O., *Catalunya sense Espanya. Ramon Trobat, ideologia i catalanitat a l’empara de França*, Catarroja: Afers, 2009.
- JONSON, B., *El comercio de noticias y Noticias del Nuevo Mundo descubierto en la Luna*, edició de Javier Díaz Noci, Bilbao: Universidad del País Vasco, 2002.

JOVER, J.M., *Historia de una polémica y semblanza de una generación*, Madrid: CSIC, 1949.

JUTGLAR BERNAUS, A., “Notas para el estudio de la enseñanza en Barcelona hasta el 1900”, *Documentos y Estudios*, Institut Municipal d’Història de Barcelona, XVI, 1966, p.293-345.

LALINDE ABADÍA, J., *La institución virreinal en Cataluña (1471-1716)*, Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1964.

LAPLANA, J., *L’oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1978.

LLUCH, E., *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona: Edicions 62, 1996.

LLUCH, E., *Escrips polítics del segle XVIII*. Tom III, Via fora als adormits, Barcelona-Vic: IUHJVV-Eumo, 2005.

LUCÍA MEGÍAS, J. M., *Aquí se imprimen libros. La imprenta en la época del Quijote*, Madrid: Ollero y Ramos, 2005.

LÓPEZ DE MENDOZA, A., *Historia de las guerras civiles de España. Desde la muerte del señor Carlos II, que sucedió en 1º de noviembre de 1700, distribuida en ocho libros por los mismos años regulados hasta el de 1708*, Saragossa: Imprenta del Hospicio Provincial, 1882

LÓPEZ DE ZUAZO, A., “Relaciones y papeles varios del siglo XVII, compañeros de periódicos”, *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 11, 2005, p. 393-406.

LÓPEZ POZA, S., “Las noticias en relaciones de sucesos cercanas a la editio princeps del Quijote”, dins LOPEZ POZA, S. (ed) *Las noticias en los siglos de la imprenta manual*, A Coruña: SIELAE, 2006, p.119-140.

LYNN, J.A., *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*, Londres: Longman, 1999.

MADURELL i MARIMON, J.M., “Marian Soldevila, estamper setcentista barceloní”, *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, XXVIII, 1959-1960, p.227-255.

MADURELL i MARIMON, J.M., “Licencias reales para la impresión y venta de libros (1519-1705)”, *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXXII, 1964-65, p.111-228.

MADURELL i MARIMON, J.M., “Antiguos fundidores de letras en Barcelona”, *Separata de Gutenberg Jahrbuch*, 1970.

MADURELL i MARIMON, J.M., “Hubert Gotard”, *Sonderdruck aus dem Gutenberg-Jahrbuch*, 1972, p.188-196.

MADURELL i MARIMON, J.M., *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1972.

MADURELL i MARIMON, J.M., *Claudi Bornat*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1973.

MARAVALL, J.A., *La cultura del Barroco*, Barcelona: Ariel, 1998.

MARSÁ, M., *La imprenta en los Siglos de Oro*, Madrid: Laberinto, 2001

- MARTÍ, E., *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Lleida: Pagès editors, 2008.
- MARTIN, H., *Livre, pouvoirs et société a Paris au XVII siècle (1598-1701)*, Genève: Droz, 1999.
- MARTIN ABAD, J., *La imprenta en Alcalá de Henares (1502-1600)*, Madrid: Arco, 1991.
- MARTIN ABAD, J., *La imprenta en Alcalá de Henares (1601-1700)*, Madrid: Arco, 1999.
- MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, M.A., *Els magistrats de la Reial Audiència de Catalunya a la segona meitat del segle XVII*, Barcelona: Fundació Noguera, 2006.
- MARTÍNEZ SHAW, C., “El comercio marítimo de Barcelona, 1675-1712. Aproximación a partir de las escrituras de seguros”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VI, 1978, p.287-310.
- MAS, J., “Notes sobre estampers antics a Catalunya”, *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, IV, 1917, p.37-46.
- MATEU LLOPIS, F., *Licencia, tasa y privilegio de impresión en la España de los siglos XVI y XVII*, separata de Gutenberg-Jahrbuch, 1965
- MERCADER, J., “L’establiment del Reial Cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social”, dins *Miscel·lània Fontseré*, Barcelona: Gustavo Gili, 1961, p.295-303.
- MILLÀ, F., *L’art de la impremta a Catalunya*, Barcelona: Millà, 1949.
- MILLARES CARLO, A., *Introducción a la historia del libro y de las bibliotecas*, México: Fondo de Cultura Económica, 1971.
- MILLARES CARLO, A., “La imprenta en Barcelona en el siglo XVI”, dins AAVV, *Historia de la imprenta hispana*, Madrid: Editora Nacional, 1982.
- MIRAMBELL i BELLOC, E., *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, Girona: Institut d’Estudis Gironins, 1988.
- MOLAS, P., *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970.
- MOLAS, P. *Economia i societat al segle XVIII*, Barcelona: Edicions La Paraula Viva, 1975.
- MOLAS, P., *Catalunya i la Casa d’Àustria*, Barcelona: Curial, 1996.
- MOLAS, P., “Els impressors de Barcelona: la lluita pel gremi”, dins *Cinc segles d’història gràfica, 1499-1998*, Barcelona: Gremi d’indústries gràfiques, 1998, p.40-47.
- MOLL, J., “Problemas bibliográficos del libro del Siglo de Oro”, *Boletín Oficial de la Real Academia Española*, LIX, 1979, p.49-107.
- MOLL, J., “Implantació de la legislació castellana del llibre als regnes de la Corona d’Aragó”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VIII, 1980, p.165-169.
- MOLL, J., *De la imprenta al lector. Estudios sobre el libro español de los siglos XVI al XVIII*, Madrid: Arco, 1994.

MOLL, J., “El inicio del taller de fundición de tipos del convento de los carmelitas de Barcelona”, *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, LI, 2009, p.285-288.

MONTAÑEZ MATILLA, M., *El correo en la España de los Austrias*, Madrid, CSIC, 1953.

MOXON, J., *Mechanick Exercises on the whole art of printing*, edició de Herbert Davis i Harry Carter, London: Oxford University press, 1962.

MUNNÉ i SELLARÈS, L., “Els molins paperers de la comarca d’Anoia. Introducció al seu estudi”, *Miscellanea Aqualatensis*, 3, 1983, p.185-213.

MUÑOZ, A. i CATÀ, J., *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Barcelona: Muñoz-Catà editors, 2005.

NADAL FARRERAS, J., *La introducción del Catastro en Gerona. Contribución al estudio del régimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felipe V*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1971.

NADAL, J. i GIRALT, E., *La population catalane de 1553 a 1717. L’immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: S.E.V.P.E.N., 1960.

NAVE, F., *Cristobal Plantino (1520-1589), impresor del humanismo y de las ciencias*, Madrid: Biblioteca Nacional, 1990.

NIETO NUÑO, M. (ed.), *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid, 1664-1674*, Madrid: Escuela diplomática, 1990-1993.

OLEART, O., “Diputación del General y libros jurídicos en Cataluña (siglos XVII-XVIII): la publicación de las Decisiones del doctor Miquel de Cortiada”, dins Miguel Ángel GONZÁLEZ SANSEGUNDO (coord), *Un jurista aragonès y su tiempo. El doctor Juan Luis López, primer marqués del Risco, 1644-1703*. Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2007, p.505-591.

OLEART, O., “La gènesi de la compilació de les Constitucions y altres drets de Catalunya de 1704”, *Initium*, 1, 1996, p.427-478.

OLIVA SALA, A., “212 anys de la casa editorial barcelonina Herederos de la viuda Pla, 1770-1982”, *Temple*, juliol-agost 2012, Barcelona: Junta constructora del temple expiatori de la Sagrada Família, p. 9-12.

OLIVA SALA, A., *José María Bocabella Verdguer, fundador y artífice del templo de la Sagrada Familia*. Barcelona: Asociación Verdad y Justicia, 2012.

OLIVER, J., *Història de Figaró-Montmany. El Figaró abans de ser-ho*, Figaró-Montmany: Ajuntament de Figaró-Montmany, 2000.

PABA, A., *Encuentro de civilizaciones (1500-1700). Informar, narrar, celebrar*, Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá, 2003.

PAREDES, A., *Institución y origen del arte de la imprenta y reglas generales para los componedores*, edició de Jaime Moll, Madrid: El Crotalón, 1984

PASCUAL, J., “Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII. (El caso de Antonio Lacavalleria)”, *El Crotalón*, 2, 1985, p.607-639.

PELLA i FORGAS, J., “Periodisme. Estudis històrics del de Catalunya”, separata de *La Renaixença*, 1879.

- PENA SUEIRO, N., “Estado de la cuestión sobre el estudio de las Relaciones de sucesos”, *Pliegos de Bibliofilia*, 13, 2001, p. 43-66.
- PEÑA, M., *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas*, Lleida: Milenio, 1996.
- PEÑA, M., *El laberinto de los libros. Historia cultural de la Barcelona del Quinientos*, Madrid: Pirámide, 1997.
- PÉREZ APARICIO, C., *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, València: Tres i Quatre, 2008.
- PEREZ DE GUZMAN Y GALLO, J., *Bosquejo histórico-documental de la Gaceta de Madrid*, Madrid: imprenta de la sucesora de m.Minuesa de los Rios, 1902.
- PEREZ PASTOR, C., *La imprenta en Medina del Campo*, Madrid, 1895, edició facsímil a càrrec de Pedro M. Cátedra, Valladolid: Junta de Castilla y León, 1992.
- PÉREZ PICAZO, M.T., *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, Madrid: CSIC, 1966.
- PETRUCCI, A., *Alfabetismo, escritura, sociedad*, Barcelona: Gedisa, 1999.
- PEUCER, T., “Sobre els relats periodístics”, *Periodística*, 3, 1990, p.33-50
- PINCUS, S., *1688: The first modern revolution*, New Haven: Yale University Press, 2009.
- PIZARRO CARRASCO, C., “Una aproximación a la imprenta barcelonesa del siglo XVII. El impresor Josep Forcada (1651-1688)”, dins *El món urbà a la Corona d’Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta*. Actes del XVII Congrés d’Història de la Corona d’Aragó, vol. 2., Barcelona-Lleida, 2000, p.853-868.
- PIZARRO CARRASCO, C., “Imprenta y gobierno municipal en Barcelona. Sebastián y Jaime Matevat al servicio del Consell de Cent (1631-1644)”. *Hispania*, LXIII/1, 213, 2003, p.137-160.
- PIZARRO CARRASCO, C., “Edición y mecenazgo: la publicación de historias generales en Cataluña (1599-1628)”, *Pedralbes*, 21, 2001, p.121-136
- PRO RUIZ, J., *Estado, geometria y propiedad. Los orígenes del catastro en España, 1715-1941*, Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda, 1992.
- QUEROL COLL, E., *Estudis sobre cultura literària a Tortosa a l’edat Moderna*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2006
- QUINTANA, A., *Manyanet, Bocabella, Gaudí, tres grandes para un templo*, Barcelona: Hijos de la Sagrada Família, 1985.
- RÀFOLS, J.F., *Diccionario Biografico de Artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros dias*. Barcelona: Millà, 1951.
- RAMÍREZ DE VILLA-URRUTIA, W., *Relaciones entre España y Austria durante el reinado de la Emperatriz Doña Margarita*, Madrid: Imprenta de Ricardo Fe, 1905.
- REGLÀ, J., *Felip II i Catalunya*, Barcelona: Aedos, 1956.
- REULA BIESCAS, J., “Una aproximación a la “prensa” catalana del siglo XVII a través de la colección de los folletos Bonsoms”, *Treballs de Comunicació*, 4, 1993, p.129-144.

REY CASTELAO, O., “Lectores y libros en tiempos del Quijote”, *Pedralbes*, 25, 2005, p.103-131.

REYES GÓMEZ, F., “Con privilegio: la exclusiva de edición del libro antiguo español”, *Revista General de Información y Documentación*, vol. 11, 2, 2001, p.163-200.

RIART, F., HERNÁNDEZ, F.X. i RUBIO, X. *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2010

RIBOT, L., *La Monarquía de España y la guerra de Mesina*, Madrid: Actas, 2002.

RIERA, J., “La sinagoga major dels jueus a Barcelona. Proposta de localització”, *Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciència de Catalunya*, 99, 1997, p.60-71.

RODRIGUEZ CEPEDA, E., *Romancero impreso en Cataluña. Imprenta de J. Jolis a viuda Pla*, Madrid: Porrúa Turanzas, 1984.

RODRÍGUEZ SAN VICENTE, M.M., “Argumentos histórico-jurídicos para la defensa de la inmunidad fiscal del libro español en el siglo XVII”, *Cuadernos Bibliográficos*, 44, 1982, p.5-31.

ROS, F. de A., *El “codern de la relació del siti de Barcelona, tingut en lo any 1697” del Dr. Gaspar Mas y Montagut*, Barcelona: Seminari Conciliar de Barcelona, 1950.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., “El pintor Lorenzo Vallespir: su administración económica”, *Estudis Baleàrics*, 8, 1983, p.119-137.

RUBIÓ i BALAGUER, J. i MADURELL i MARIMON, J.M., *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Gremio de Editores y Libreros, 1955.

RUBIÓ i BALAGUER, J., *Impremta i llibreria a Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986.

RUBIÓ i BALAGUER, J., *Història de la literatura catalana*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1986.

RUBIÓ i BALAGUER, J., *Llibreters i impressors a la Corona d’Aragó*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1993.

RUEDA RAMÍREZ, P.J., *Negocio e intercambio cultural: El comercio de libros con América en la Carrera de Indias (siglo XVII)*, Sevilla: Universidad de Sevilla, Diputación de Sevilla i CSIC, 2005.

RUEDA RAMÍREZ, P. i FERNÁNDEZ CHAVES, M., “El terremoto como noticia: relaciones de sucesos y otros textos del temblor de 1680”, *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 14, 2008, p. 581-604.

RUIZ, F. [et al.], *Història social i política de la llengua catalana*, València: Tres i Quatre, 1996.

RUMEAU, A., “Isabel de Basilea, «mujer impresora»?”, *Bulletin Hispanique*, 73, 1971, 231-247.

RUMMONDS, R., *Nineteenth-century printing practices and the iron handpress*, New Castle/London: Oak Knoll Press/British Library, 2004.

SÁIZ, M.D., *Historia del periodismo en España, I. Los orígenes. El siglo XVIII*, Madrid: Alianza editorial, 1983

- SALVAT y BOVÉ, J., *La imprenta en Tarragona, siglos XV-XVII*, Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 1974.
- SÁNCHEZ i GONZÁLEZ, M., “Els molins de la conca inferior del riu Ripoll (s.X-XVIII). Molins drapers i paperers”, *Arxaona*, 25, 2001, p.11-26.
- SÁNCHEZ MARCOS, F., “El autogobierno perdido en 1652: el control por Madrid de la vida política de Cataluña durante el virreinato de don Juan de Áustria, 1653-1656”, *Pedralbes*, 2, 1982, p.101-126.
- SANPERE i MIQUEL, S., *Fin de la Nación Catalana*, Barcelona: l’Avenç, 1905.
- SCHULTE, H., *The Spanish Press, 1470-1966. Print, power and politics*, Urbana: University of Illinois, 1968.
- SERRA, E. [et al.], *La revolució catalana de 1640*, Barcelona: Crítica, 1991
- SERRA, E. (coord.), *La Junta General de Braços de 1713. L’ambaixada Dalmases i altra documentació (1713-1714)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.
- SETTON, K., *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991
- SGARD, J., *Dictionarie des journaux, 1600-1789*, Paris: Universitas, 1991.
- SIGÜENZA Y VERA, J.J., *Mecanismo del arte de la imprenta, para facilidad de los operarios que le exerzan*, Madrid: Imprenta de la compañía, 1822.
- SIMON i TARRÉS, A., *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Barcelona: Curial, 1993.
- SIMON i TARRÉS, A., *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1999.
- SIMON, A. i ANDREU, J., “Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)”, dins Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 4, Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII), Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992.
- SOBREQÜÉS, J., *L’Onze de setembre i Catalunya*, Breda: Undarius, 1976
- SOCIAS BATET, I., “El contracte dels quatre gravats dels Novíssims entre l’impressor i gravador Joan Jolis Santjaume i Magí Cases, doctor en teologia”, *Pedralbes*, 13, 1993, p.449-462.
- SOCIAS BATET, I., *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial, 2001.
- SOL, R. i TORRES, C., *La imprenta de Lleida (segles XV-XIX)*, Alcoletge: Ribera i Rius, 1996.
- TODA, E., *Bibliografía española en Cerdeña*, Madrid: Tipografía de los Huérfanos, 1890.
- THOMAS, W., *La represión del protestantismo en España (1517-1648)*, Lovaina: Universitat de Lovaina, 2001.
- TORRAS i RIBÉ, J.M. *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1999.

- TORRAS i RIBÉ, J.M., *Felip V contra Catalunya*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005
- TORRES i SANS, X., *La vall de Torelló als segles XVI i XVII: una història de paraires i bandolers*, Vic: Eumo, 1995
- TORRENT, J i TÀSIS, R., *Història de la premsa catalana*, Barcelona: Bruguera, 1966.
- TRESSERRAS, J.M., “Els orígens dels impresos periòdics als Països Catalans”, *Periodística*, 5, 1992, p.57-64.
- USHER, A.P., *The Early history of deposit banking in Mediterranean Europe*, New York : Russell and Russell, 1977.
- VALLS SUBIRÀ, O., *Vocabulari paperer*, Barcelona: CEDPI, 1999.
- VALSALOBRE, J., “Plec solts poetics catalans dels segles XVI i XVII relatius al bandolerisme. Un inventari”, dins *Llengua i Literatura*, 9, 1998, p.287-364.
- VARELA HERVIAS, E., *Gazeta Nueva (1661-1663). Notas sobre la historia del periodismo español en la segunda mitad del siglo XVII*, Madrid: Imp. Nogués, 1960.
- VEGAZO PALACIOS, J., *Felipe V y la publicística del poder: la empresa militar de Italia (1700-1702)*, Madrid: Chiado, 2010.
- VELA i AULESA, C., *Especiers i candelers a Barcelona a la Baixa Edat Mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, Barcelona: Fundació Noguera, 2007.
- VIADA i LLUCH, L.C., “L’estampa barcelonina d’en Pere i d’en Pau Malo, davant de la rectoria del Pi”, *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 5, 1918-1919, p.5-31.
- VIADA i LLUCH, L.C., “La imprenta barcelonesa de los Cormellas (1592-1700)”, *Revista Gráfica*, 2, 1901-1902, p.114-116.
- VICENS VIVES, J., *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, Barcelona: Vicens Vives, 2010.
- VILA, P., “Una ortotipografia francesa de Jaume Bro, impressor occità del setcents establert a Girona”, *Miscel·lània d’homenatge a Gabriel Roura i Güübas, Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 52, 2011, p.1021-1026.
- VILAR, P., *Catalunya dins l’Espanya Moderna. Volum II. El medi històric*, Barcelona: Ed.62, 1964.
- VILAR, P., “Le temps du Quichotte”, *Europe*, 1956, p.1-16.
- VOLTES BOU, P., *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria. (1705-1714)*, Barcelona: Instituto Municipal de Historia, 1963.
- WHEATCROFT, A., *The enemy at the gate. Habsburgs, ottomans and the battle for Europe*, New York: Basic books, 2009.

Agraïments

En primer lloc, voldria agrair al professor Agustí Alcoberro, director d'aquesta tesi, les hores que ha hagut de dedicar a la lectura i supervisió d'un treball que ha acabat adquirint unes dimensions considerables. En el terreny familiar, vull agrair, d'igual forma, el suport de les famílies Camprubí-Pla, de Tona, i Riera-Frau, de Manacor, i molt especialment a la Neus, per tota la paciència i comprensió.

En l'àmbit laboral, haig de donar les gràcies a Eliseu Climent i a Rosa Raga, responsables de la revista *El Temps* i de l'editorial Tres i Quatre, per les facilitats que en el seu moment em van donar per poder compaginar la feina amb la realització de la tesi. A més, vull tenir un record per aquells amb qui vaig compartir redacció durant sis anys: Gemma Aguilera, Lluís Bonada, Àlex Milian i Enric Rimbau, així com també per a la resta de companys vinculats a *El Temps*, a Barcelona, València i Palma.

D'altra banda, voldria agrair el suport prestat pel personal de tots els arxius en els que he tingut ocasió de remenar, especialment al de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Sala de Reserva de la Universitat de Barcelona i Arxiu de la Corona d'Aragó. Una menció especial la mereixen els responsables de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i, sobretot, en Jordi Tor. D'igual forma, vull agrair també la generositat de molts dels usuaris d'aquest arxiu, amb Rosa Nacente al capdavant, sempre disposats a compartir la informació trobada en aquest inabastable fons.

No em puc oblidar tampoc de Rafel Ginebra, de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic; d'Àlex Roca, de l'arxiu parroquial de Manlleu; de Francesc Alzamora, de la Biblioteca Pública de Palma; de Miquel Carbonell, de la Biblioteca Borja de Sant Cugat del Vallès; de Francesc Casanovas, de l'arxiu de la Companyia de Jesús a Catalunya; i d'Isabel Juncosa, de la biblioteca del Col·legi d'Advocats de Barcelona.

Finalment, amb el temor de deixar-me'n algun, vull donar també les gràcies a tota una sèrie de persones que en un moment o altre m'han donat un cop de mà o han escoltat els meus problemes: Joan Bada, Santi Barjau, Prim Bertran, Giancarlo Boeri, Ferran Bosch, Josep Capdeferro, Jaume Capó i família, Stefano Cingolani, Albert Corbeto, Albert Garcia Espuche, Mercè Gras, Valentí Gual, Teresa Martínez de Dalmases, Pere Molas, Oriol Oleart, Antonio Oliva, Carles Padrós, Pelai Pagès, Santi Ponce, Joan Pons, Francesc Riart, Jaume Riera i Sans, Eva Serra i Joan Ubach.

Primera Part

La impremta

CAPÍTOL 1

La capacitat econòmica i productiva de la impremta catalana

La quantitat d'impremtes

La Guerra dels Segadors fou un episodi devastador per a la impremta catalana, no debades vuit impressors de Barcelona –Sebastià i Jaume Mathevat, Jaume Romeu, Pere Lacavalleria, Joan i Pere Joan Dexen, Llorenç Déu i Gabriel Nogués– van morir, per causes diverses, al llarg d'aquell conflicte. De fet, de tots els propietaris que hi havia a la ciutat abans de 1640 només en va sobreviure un: el mercader Sebastià de Cormellas. Amb tot, l'aposta d'alguns dels successors per continuar el negoci va permetre que més de la meitat de les impremtes es mantingués en funcionament.

D'aquesta forma, el 1652, en acabar la guerra, a Barcelona hi havia obertes un total de cinc impremtes: la dels Cormellas, la de la família Mathevat –que havia heretat Caterina Pomadera i Mathevat, filla de Sebastià Mathevat–, la del notari Josep Forcada –que l'havia rebut en dot de la seva esposa, Helena Girbau, vídua de Llorenç Déu–, la d'Antoni Lacavalleria –que la comprà als hereus de Pere Lacavalleria, el seu germà– i, finalment, la impremta del doctor en

medicina Miquel Delmunts, que va començar a funcionar durant la guerra, probablement fruit de la compra d'alguna de les que havien tancat.¹⁶

Aquesta situació es va mantenir inalterada fins el 1667, quan, en morir Sebastià de Cormellas, la seva impremta va passar a mans de la vídua, Teresa Cormellas i Ginebreda, que la va rebre en qualitat d'usufructuària. L'any següent, el 1668, es produí un altre canvi de propietat, ja que el doctor Miquel Delmunts va vendre la impremta als seus nebots, Rafael Figueró i Martí Gelabert.¹⁷

Malgrat aquests canvis, la quantitat d'imprentes que hi havia a Barcelona es va mantenir estable fins el 1671. Aquell any, però, l'impressor Jacint Andreu, que fins aleshores havia administrat el taller de la família Cormellas, va obrir-ne un de propi al carrer de Sant Domènec del Call, de manera que el nombre d'imprentes va augmentar fins a sis.¹⁸

El 1675, arran de la mort de Caterina Mathevat, es va produir un altre canvi de propietat en un dels obradors de Barcelona. La històrica impremta d'aquesta família, fundada a principi del segle XVII, va passar, fruit d'una donació, a les mans dels pares jesuïtes del Col·legi de Betlem de Barcelona. Tot seguit, el rector d'aquesta institució va llogar el material tipogràfic a l'impressor Martí Gelabert amb l'objectiu de publicar obres de la Companyia, però també de

---

¹⁶ Miquel Delmunts va adquirir en emfiteusi la casa on hi havia la seva impremta, al carrer de la Barra de Ferro, el 10 de novembre de 1644. AHPB, Ramon Batlle, Onzè manual, 687/12, f.983-987. Les obres més antigues que es conserven de la impremta Delmunts, administrada per Tomàs Vasiana, daten de 1650 com, per exemple, la que porta per títol *Doctrina espiritual que contiene una regla de bien vivir y muchas oraciones y meditaciones*, de Luis de Granada. BUB, XVII-2600.

¹⁷ Sebastià de Cormellas va morir a principi de 1667, car la lectura del seu testament fou feta el 12 de gener d'aquell any. AHPB, Jaume Corbera, Primer llibre de testaments, 730/31, f.270-273v. Cormellas va designar com a usufructuària dels seus béns a la seva esposa, Teresa Cormellas i Ginebreda, i hereu universal al seu fill primogènit, Francesc, que en el moment de morir el seu pare tenia 5 anys. És per aquesta raó que, tot i ser encara un nen, el nom de Francesc Cormellas figura en els peus d'impremta de moltes de les obres que a partir d'aleshores van sortir d'aquest taller. Francesc Cormellas no fou impressor, sinó que, com el seu pare, formava part de l'estament mercantívol. De fet, tampoc arribà mai a ser propietari efectiu de la impremta, ja que va morir abans que la seva mare i sense haver assolit la majoria d'edat. D'altra banda, Rafael Figueró i Martí Gelabert van comprar la impremta a Miquel Delmunts el 27 de maig de 1668. AHPB, Josep Quatrecases, Dinovè manual, 742/34, f. 3v-5v. Això no obstant, Gelabert va renunciar a la seva part el 26 de juny d'aquell mateix any, al·legant que no podia fer front a l'aportació econòmica que li corresponia. Ibidem, f. 31.

¹⁸ Jacint Andreu va adquirir en emfiteusi la casa on va obrir el seu taller, al carrer de Sant Domènec del Call, el 10 d'octubre de 1671. AHPB, Josep Monclar, Primer manual, 804/9, s.f. Les obres més antigues que es conserven publicades per Andreu en aquesta impremta són de 1671 com, per exemple, la que porta per títol *Építome de la admirable y prodigiosa vida de San Francisco de Borja*, de Francisco García. BC, 14-III-77.

continuar l'exploració comercial del negoci, tot mantenint, això no obstant, el nom de Mathevat.¹⁹

L'any següent, el 1676, els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer van posar en funcionament, no sense polèmica, una impremta a la plaça de Sant Jaume, delegant, però, l'administració en l'impressor Pere Pau Mateu. Amb l'obertura d'aquest taller, les imprentes que hi havia a la capital catalana ja eren set, tal i com ho corrobora un document de la confraria dels llibreters de Barcelona de l'any 1678:

“Pues la ciudad de Barcelona, hasta hoy, sólo goza de siete imprentas, que son la de Mathevad, que hoy es de los religiosos de la Compañía de Jesús, la de Francisco Cormellas, el qual goza del privilegio de mercader de la Longa de Barcelona, la de Lorenço Déu, que hoy usufructa dicho Forcada, la de Antonio Ferrer y Balthazar Ferrer, librerros, la de Antonio Lacavalleria, la de Jacinto Andreu y la de Rafael Figueró.”²⁰

A totes aquestes, tanmateix, ben aviat se n'hi afegí un altre. El 1679 va començar a funcionar el taller de Joan Jolis, al carrer dels Cotoners, de manera que abans d'acabar aquella dècada a Barcelona ja hi havia vuit imprentes.²¹

¹⁹ Caterina Mathevat va fer donació *post mortem* de la impremta al Col·legi de Betlem el 8 de maig de 1663. AHPB, Josep Soldevila, Vint-i-quatrè manual, 711/14, f.421-423v. La Companyia de Jesús va rebre la impremta de mans de Maria Sans i de Puig, hereva de Caterina Mathevat, el dia 22 de març de 1675. AHPB, Francesc Cotxet i Soler Ferran, Onzè manual, 779/10, f.111-111v. Els pares jesuïtes la van llogar a Martí Gelabert el dia 11 d'agost de 1675. AHPB, Francesc Torres, Catorzè manual, 783/24, f.598-602v.

²⁰ La relació de les set imprentes que hi havia a Barcelona l'any 1678 figura a: *Justificación del drecho assiste a dicha cofradia...* BC, BerRes 43/10-Fol. Document reproduït a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., vol.2, p.172-181. Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, que no eren germans, van signar un contracte amb Pere Pau Mateu per administrar la impremta el 20 de juny de 1677. AHPB, Joan Alomar, Quart manual, 814/4, f. 134v-135v. Les obres més antigues que es conserven d'aquesta impremta foren publicades aquell any, com, per exemple, la que es titula *Notícias singularíssimas que sacó a luz el M.R.P.Fr. Joseph Gavarrí...* BC, 15-II-86. La germandat els impressors de Barcelona va expressar el seu malestar per l'obertura d'una nova impremta per part d'aquests llibreters en un consell celebrat el dia 11 d'octubre de 1676. AHPB, Josep Fontana, Plec de documentació relativa a diverses confraries, 621/63, s.f.

²¹ Les obres més antigues impreses per Joan Jolis que es conserven són de l'any 1679 com, per exemple, la que porta per títol *Epítome seráfico, resumen de grandezas, glorias y virtudes del serafín menor, nuestro padre San Francisco...* BC, 7-I-18/6.

Al llarg dels anys següents el nombre de tallers tipogràfics de la capital catalana va continuar creixent. Cap a final de 1680 va obrir les portes la impremta de Vicenç Surià, al carrer de la Palla, i l'any següent la de Josep Llopis, al carrer de la Tapineria.²²

Posteriorment, el 1684, els llibreters Jacint Escona, Josep Moyà, Francesc Llopis i Joan Terrasàncez van entrar també en el negoci tipogràfic, tot comprant la impremta que el passamaner Bonaventura Torruella tenia a Tarragona. Una cosa semblant van fer la societat formada pels llibreters Joan Pahissa, Miquel Planella, Bernat Nivell, Joan Cassanyes, Miquel Badia, Pere Pau i Joan Roca, que l'abril de 1684 van adquirir una premsa i diversos jocs de lletra amb l'objectiu d'imprimir llibres pel seu compte. A banda d'aquestes, vers el 1686 funcionava també a Barcelona una impremta que era propietat dels botiguers de teles Pere i Pere Ignasi Vilella. Amb tot, cal dir que aquestes dues darreres van tenir una vida molt curta i sense gairebé producció.²³

L'any 1686 la impremta de Jacint Andreu va canviar de propietari. Arran de la seva mort, la vídua va vendre la casa i tot el material tipogràfic a Josep Llopis. Aleshores, aquest

---

²² Vicenç Surià va adquirir en emfiteusi la casa al carrer de la Palla on va obrir la impremta el 13 d'octubre de 1680. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1680, 828/2, f.272-278v. L'obra més antiga que es conserva, impresa aquell any, porta per títol *A nuestro caríssimo hijo Luys, Rey Christianíssimo de Francia, Innocencio, Papa, XI*. ABEV, Varis 211, 133. D'altra banda, el 3 de desembre de 1681 Josep Llopis va signar amb Marc Costart el contracte per imprimir el llibre titulat *Meditacionario sobre todos los evangelios del missal romano, muy útil y provechoso para toda suerte de gente*. AHPB, Josep Ferran, Segon manual, 853/13, f.372-373. Aquesta obra, apareguda el 1682, és la primera que es conserva d'aquest impressor. BUB, XVII-2344.

²³ Escona, Moyà, Llopis i Terrasàncez van comprar la impremta a Bonaventura Torruella el 9 de març de 1684. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f.57v-58v. El 19 de gener de l'any següent, però, Moyà va quedar-se amb la totalitat del negoci. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1685, 846/5, f.9v-11v. Les obres més antigues que es conserven fetes en aquesta impremta són de 1684, com, per exemple, l'al·legació jurídica titulada *Per Mariano Vieta contra lo procurador fiscal del general de Cathalunya en la causa de appellació...* BUB, XVII-8488-3. La creació de la societat formada per Pahissa i els altres sis llibreters va tenir lloc el 20 d'abril de 1684. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f. 71-72. Aquesta companyia va adquirir una premsa i diversos jocs de lletra al llibreter Anton Ferrer. Això no obstant, no es conserva cap obra que els pugui ser atribuïda. Tot sembla indicar, com veurem, que l'adquisició d'aquesta impremta fou una maniobra dels llibreters en el conflicte que els enfrontà amb els impressors. Al seu torn, Pere i Pere Ignasi Vilella van comprar la impremta als frares caputxins de Barcelona, però era molt limitada, ja que només disposava de tipus de lletra de fusta per imprimir llibres de cor. Aquesta és, al menys, la valoració feta per Guillem Badia, Bonaventura Soler i Joan Puig, joves impressors de Barcelona, en la seva declaració feta a la Reial Audiència el 4 d'abril de 1685 en el marc d'un plet que enfrontà impressors i llibreters. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f. De fet, només es conserva una única obra feta a la impremta dels Vilella, administrada per l'impressor Joan Martí. Es tracta de l'*Officium et missae defunctorum cum suis notis juxta ordinem Ecclesiae*, publicada l'any 1686. BC, M 4344.

impressor va deixar l'obrador del carrer de la Tapineria –on treballava des de 1681– i es va traslladar al carrer de Sant Domènec del Call.²⁴

Per tot plegat, cap a la fi de 1686 hi havia un total de deu impremtes. Una relació elaborada per la Diputació del General el mes de desembre d'aquell any confirma que les impremtes que funcionaven a Barcelona eren la de la Companyia de Jesús, que administrava Jaume Caís, la de la família Cormellas, la d'Antoni Lacavalleria, la del notari Josep Forcada, la dels llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, la del també llibreter Josep Moyà i les dels impressors Vicenç Surià, Rafael Figueró, Joan Jolis i Josep Llopis.²⁵

El següent canvi substancial es va produir l'any 1687, quan Martí Gelabert va esdevenir propietari de la casa del carrer de la Riera del Pi, seu de la històrica impremta Mathevat. L'impressor va adquirir-la a través d'un establiment emfitèutic que li va fer Francesc Sans i de Puig, fill de Maria Sans, hereva dels béns de Caterina Mathevat. A partir d'aleshores, el nom dels Mathevat va desaparèixer dels peus d'impremta de les obres sortides d'aquest taller.²⁶

A començament de 1689 va morir el notari Josep Forcada. Uns mesos abans, havia fet donació dels seus béns –entre els quals hi havia la casa del carrer de la Freneria on hi havia el taller i tot el material d'imprimir– al convent de Santa Caterina de Barcelona, cosa que va suposar la fi de l'activitat comercial d'aquesta impremta.²⁷

---

²⁴ Jacint Andreu va morir el 7 o el 8 de febrer de 1686, car la publicació del seu testament fou feta el dia 8, l'endemà de signar-lo. AHPB, Lluís Fontana, Plec de testaments 1670-1706, 806/43, plec 26. Maria Andreu va vendre la impremta a Josep Llopis i va cedir-li la casa del carrer de Sant Domènec en emfiteusi el 12 de maig de 1686. AHPB, Josep Güell, Manual de 1686, 811/65, f.257-264v.

²⁵ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 1º, Sèrie General (N), 240, f.151, 4 de desembre de 1686.

²⁶ L'establiment de la casa del carrer de la Riera del Pi a: AHPB, Esteve Cols, Desè manual, 844/14, f.238v-239v, 7 de juny de 1687. En el seu testament, Caterina Mathevat va nomenar hereva universal a Maria Sans, vídua de Lluís Sans, ciutadà honrat de Barcelona. AHCB, Notarial, III-21, s.f., 26 de juliol de 1664. Al seu torn, Maria Sans va deixar els seus béns al seu fill, Francesc Sans i de Puig. AHPB, Francesc Cotxet i Soler Ferran, Llibre primer de testaments i últimes voluntats, 779/36, f.89-91v, 9 d'octubre de 1674. El 1687, per tant, hi continuava havent deu impremtes a Barcelona, tal i com es constata també en la notificació que Rafael Figueró va fer aquell any a tots els tallers de la ciutat per notificar-los que havia obtingut un privilegi reial per imprimir un llibre. AHPB, Bernat Famada, Manual de 1687, 782/13, f.254-256, 20 d'agost de 1687.

²⁷ Josep Forcada va fer donació dels seus béns al convent de Santa Caterina de Barcelona el 16 de setembre de 1688. AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226. Forcada va morir el gener de l'any següent, com

Això no obstant, al llarg de la dècada de 1690 es va produir un salt quantitatiu, amb l'obertura d'unes altres tres impremtes. Així el 1694 Josep Texidó va adquirir la casa que Josep Llopis tenia al carrer de Sant Domènec del Call, on uns anys enrere hi havia hagut el taller de Jacint Andreu. D'igual forma, l'any 1697 va entrar en funcionament la impremta de Francesc Guasch i dos anys després, el 1699, la de Gabriel Bro.²⁸

D'altra banda, l'any 1696 va reaparèixer momentàniament el nom de la impremta Mathevat. Aquell any els pares jesuïtes del Col·legi de Betlem van llogar el material tipogràfic que havien rebut per donació de Caterina Mathevat a l'impressor Josep Casarachs. Tanmateix, el negoci no va prosperar, com ho mostra l'escassa obra que es conserva, així com també el fet que, un any abans d'extingir-se el termini estipulat, el contracte de lloguer va ser cancel·lat.²⁹

Curiosament, però, segons el fons conservat, en els anys 1696 i 1697 la impremta de Casarachs estava situada en la mateixa casa on hi havia la de Martí Gelabert. De fet, en els peus d'impremta hi consta que tots dos impressors eren “davant la rectoria del Pi”. No hi ha dubte, en aquest sentit, que es tractava de dues impremtes diferents, com ho mostra el fet que

---

es després de la lectura del codicil, feta el dia 5 d'aquell mes. AHPB, Joan Navés, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 845/28, f.75v-76v.

²⁸ Josep Llopis va establir la casa del carrer de Sant Domènec del Call a Josep Texidó el 26 d'abril de 1694. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1694, 828/7, f.167-170v. L'any anterior Llopis havia traslladat la seva impremta a la plaça de l'Àngel, després d'adquirir en emfiteusi una casa al notari Lluís Cortés. AHPB, Francesc Rosinés, Manual de diversos contractes, 858/7, f.28-28v, 26 de gener de 1693. La primera obra impresa per Francesc Guasch que es conserva és la que porta per títol *Oración fúnebre a las venerables memorias del reverendísimo padre Thomas Muniessa, de la Compañía de Jesus*, publicada el 1697. BC, F.Bon. 5930. Per la seva banda, Gabriel Bro va adquirir un obrador en una casa situada en un carreró que comunicava la Riera de Sant Joan i el carrer de la Tapineria el 16 de novembre de 1698. AHPB, Joan Solsona, Tercer manual, 890/6, f.176-177. L'obra més antiga que es conserva d'aquest impressor, publicada l'any 1699, porta per títol *Gozos de la virgen Santa Gertrudis, por un devoto esclavo suyo*. BC, I Go M 19.

²⁹ Els jesuïtes del Col·legi de Betlem de Barcelona van llogar la impremta a Josep Casarachs el 15 de març de 1696, per un termini de tres anys i un preu de 40 lliures, 6 sous i 8 diners anuals. AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.45-46v, 15 de març de 1696. Segons l'obra conservada, Casarachs va treballar en aquest taller durant els anys 1696 i 1697, com es constata, per exemple, en l'obra que porta per títol *Festiva sagrada pompa con que celebró la salud del Rey nuestro Señor D.Carlos Segundo (...) el Colegio de la Compañía de Jesús de Nuestra Señora de Belén...*UPF, ZX1696.F471. El contracte de lloguer signat per Casarachs i els pares jesuïtes fou cancel·lat el primer de juliol de 1698. AHPB, Francesc Serra, Desè manual, 875/26, f.428v-429.

el 1696 un notari, en nom d'Antoni Lacavalleria, els va lliurar de forma separada la notificació d'un privilegi d'impressió.³⁰

Fos com fos, a tots aquests moviments cal afegir-hi el canvi de propietat de la impremta de Vicenç Surià, que, arran de la mort d'aquest, el 1697, va passar a mans de Jaume Surià, el seu fill primogènit i hereu. De la mateixa manera, a partir de 1699, en morir Josep Llopis, la seva impremta fou explotada per una societat formada per la vídua, Maria Llopis i Huguet, el notari Marià Catús i el llibreter Joan Piferrer. La impremta, administrada per aquest darrer, va continuar mantenint el nom de Josep Llopis fins a 1714.³¹

D'aquesta forma, després de tots aquests moviments, en arribar l'any 1700 a Barcelona hi havia 12 imprentes, cosa que situava la indústria editorial catalana en el seu nivell més alt pel que fa al nombre de tallers de tota la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII (Fig. 1).³²

Amb el tombant de segle, això no obstant, es van produir alguns canvis importants. A partir de l'any 1701 la històrica impremta de la família Cormellas, situada al carrer del Call, que havia obert les portes a final del segle XVI, fou venuda al llibreter Joan Pau Martí, que la va traslladar a la casa que tenia a la plaça de Sant Jaume. L'administració, però, va continuar a càrrec de l'impressor Francesc Barnola, que ja treballava per Cormellas abans del canvi de propietat.³³

³⁰ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1696, 858/10, f.47v-49v, 22 de març de 1696. Es tracta de la notificació del privilegi d'impressió del *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria i Dulach.

³¹ Vicenç Surià va morir l'octubre de 1697, com es desprèn de la publicació del seu testament, feta el dia 22 d'aquell mes. AHPB, Francesc Rossinés, Testaments, 858/30, f. 65-71v. Amb tot, es conserven obres impreses per Jaume Surià des de 1691. Es tracta, tanmateix, d'obres fetes al mateix taller, al carrer de la Palla. La societat formada per Maria Llopis i Huguet, Joan Piferrer i Marià Catús fou creada el 21 d'abril de 1699. AHPB, Lluís Cases, Manual dels actes rebuts, 828/9, f. 428v-434v.

³² Una notificació d'un privilegi d'impressió feta a instància de Rafael Figueró el 7 d'agost de 1700 confirma que en aquell moment funcionaven a Barcelona un total de dotze imprentes. A més de la de Figueró hi havia les de Joan Jolis, Josep Llopis, Baltasar Ferrer i Anton Ferrer, Antoni Lacavalleria, Josep Moyà, Josep Teixidó, Josep Cormellas, Martí Gelabert, Jaume Surià, Francesc Guasch i Gabriel Bro. Una còpia autèntica d'aquesta notificació, feta pel notari Antoni Cassani, es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 7 de desembre de 1707.

³³ Josep Cormellas, doctor en lleis, hereu de Sebastià de Cormellas, va acordar la venda de la impremta amb Joan Pau Martí cap a final de l'any 1700, tal i com es desprèn d'una súplica presentada per alguns impressors de Barcelona al Consell de Cent. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, 53v-54, 8 de

Un altre dels canvis importants es produí també l'any 1701, arran de la mort d'Antoni Lacavalleria, propietari d'una altra de les històriques impremtes de Barcelona. Aquest taller fou heretat pel doctor en lleis Joan Lacavalleria i Dulach, fill de Pere Lacavalleria, germà d'Antoni, l'iniciador del negoci. Tot i que l'hereu la va mantenir en funcionament durant uns anys, la producció conservada és gairebé nul·la. Finalment, l'activitat de la impremta Lacavalleria va cessar completament pels volts de 1706.³⁴

A aquest tancament s'hi ha d'afegir també el de la impremta de Gabriel Bro, que el 1703 va traslladar-se a Girona, com a conseqüència, sembla ser, de l'assetjament que rebia, pel fet de ser francès d'origen, per part d'alguns austriacistes de Barcelona. El 23 de juliol d'aquell any Bro va signar un acord amb Rafael Trellas, llibreter de Girona, per portar la impremta a aquesta ciutat i explotar-la conjuntament.³⁵

Al llarg de la primera dècada del segle XVIII es va aturar també l'activitat de la impremta de Josep Moyà. Tot i que la darrera obra conservada data de l'any 1693, hi ha constància que el 1700 encara funcionava, tal i com es desprèn de la notificació d'un privilegi d'impressió que Rafael Figueró va fer arribar a tots els propietaris de les impremtes de Barcelona l'agost d'aquell any.³⁶

En qualsevol cas, aquestes pèrdues es van veure compensades per l'obertura, pels volts de 1702, de la impremta de Bartomeu Giralt, que inicialment tenia el taller al carrer de Sant Gaietà, tot i que l'any 1711 es va traslladar a una casa que va comprar a la plaça dels Peixos,

---

gener de 1701. Tanmateix, la venda no es va formalitzar fins l'any 1703, entre Martí i els marmessors del difunt Josep Cormellas. AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, 180v-193v, 10 d'abril de 1703.

³⁴ Antoni Lacavalleria va signar el seu darrer testament el 10 de juliol de 1696. La publicació, seguida a la seva mort, va tenir lloc el 24 d'agost de 1701. AHPB, Bonaventura Torres, Tercer llibre de testaments, 770/48, f. 217-220v. La darrera obra que es conserva de la impremta Lacavalleria, titulada *Publii Ovidii Nasonis Tristium liber primus*, porta data de 1706. BUB, B-64/8/36.

³⁵ Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op.cit., p. 55-56. Aquest acord, reproduït per Mirambell (p.103), signat el 23 de juliol de 1703, es conserva a l'Arxiu Històric de Protocols de Girona.

³⁶ La darrera obra impresa per Josep Moyà que es conserva és una alegació jurídica que porta per títol *Per lo syndich de la confraria dels mercers, botiguers de telas, de la ciutat de Barcelona ab lo syndich de la confraria dels julians de la mateixa ciutat*, publicada el 1693. BC, F.Bon. 2713. Una còpia autèntica de la notificació pel notari Antoni Cassani, a instància de Rafael Figueró, es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 7 de desembre de 1707.

no gaire lluny de la primera. D'igual forma, l'any 1702 es registra per primer cop l'activitat de la impremta de Joan Baptista Altés, al carrer de Basea.³⁷

Aquell mateix any, la impremta de Martí Gelabert va canviar de propietari. Arran d'una disputa amb Flora Casas i Negra –que havia estat la seva cunyada– l'impressor es va veure obligat a vendre-li la casa de la Riera del Pi i tot el material tipogràfic. A pesar d'això, Gelabert va seguir dirigint el taller en qualitat d'administrador.³⁸

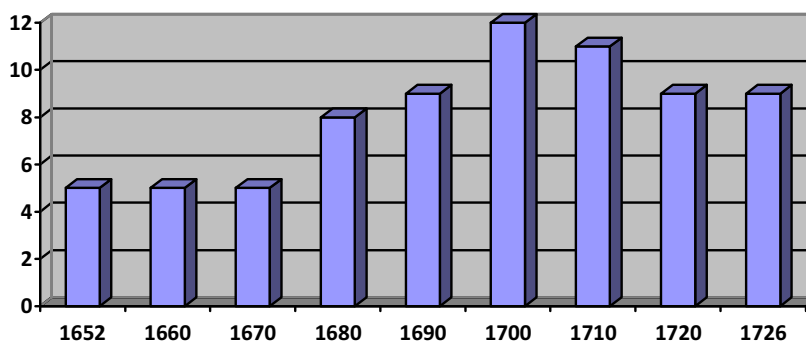

Fig.1. Evolució de la quantitat d'impremtes de Barcelona (1652-1726)

³⁷ L'obra més antiga conservada que es pot atribuir a Bartomeu Giralt és la que porta per títol *Villancicos que se cantaron en la (...) iglesia de San Pedro de las Puellas de la (...) ciudad de Barcelona, en la sumptuosa fiesta, festiva pompa y pomposa processión que la (...) comunidad de clérigos de dicha iglesia hizo al recibir en su templo y colocar en su trono a la insigne reliquia de la cabeça de Santa Severa martyr, domingo dia 23 de julio año 1702*. BUB, B-65/5/8-42. La compra de la casa de la plaça dels Peixos consta a: AHPB, Pere Pau Pujol, *Catorzè manual*, 910/14, 241v-249v, 13 de maig de 1711. L'obrador de Joan Baptista Altés, al carrer de Basea, era obert el 1702, tal i com es constata en una requisita que hi va fer la confraria dels llibreters de Barcelona el 17 de juliol d'aquell any amb l'objectiu d'impedir a l'impressor la venda al detall de llibres enquadernats. AHPB, Jeroni Guiu, *Manual de 1702*, 846/10, f.250-251. Amb tot, les obres més antigues conservades que es poden atribuir a Altés són de final de 1705, com per exemple, la que porta per títol *Tercera parte de las azañas y muerte del (...) príncipe de Armestad*. BC, F.Bon. 7528. Cal advertir, però, que existeix una obra que suposadament es venia a casa d'aquest impressor, al carrer dels Mirallers, el 1697. Es tracta del *Romance curioso y verdadera relación en que se declara y da cuenta de un maravilloso milagro que ha obrado el Santo Christo del valle de Santa Elena con un labrador devoto suo*. BUB, Ms. 1432 Imp. 2.

³⁸ Martí Gelabert va vendre la impremta a Flora Casas el 2 de novembre de 1702. Aquell mateix dia, Casas va nomenar administrador a Gelabert. AHPB, Josep Madriguera, *Manual de 1702*, 901/3, f.92v-97v.

Finalment, l'any 1705 hi hagué un altre canvi de propietat, aquesta vegada arran de la mort de Joan Jolis. A partir d'aleshores, aquesta impremta, situada al carrer dels Cotoners, va passar a ser regentada per Maria Jolis, la seva vídua. D'aquesta manera, en començar la Guerra de Successió a Catalunya, a Barcelona hi havia encara 11 imprentes obertes.³⁹

L'any 1707, però, Martí Gelabert fou obligat, per ordre judicial, a abandonar la casa de la Riera del Pi, de manera que la impremta va deixar de funcionar. Finalment, les disputes entre Gelabert i Flora Casas van motivar que aquesta decidís vendre la impremta. L'any 1710, les premses, la lletreria i tota la resta del material fou comprat per Rafael Figueró, cosa que va comportar el desmantellament definitiu de la històrica impremta situada davant la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi.⁴⁰

Curiosament, a partir de 1710 es detecta, per primer cop, l'activitat del taller de Pau Campins a Barcelona, una impremta que tindria un llarg recorregut durant el segle XVIII. D'aquesta forma, en començar la nova dècada, el nombre de tallers que hi havia a Barcelona es mantenia igual que a l'inici de la guerra.⁴¹

Això no obstant, l'activitat de la majoria d'aquests tallers es va veure interrompuda durant el setge de Barcelona, que va tenir lloc entre els mesos de juliol de 1713 i setembre de 1714. Almenys, segons les obres que s'han conservat, durant aquest període només van funcionar a Barcelona les imprentes de Rafael Figueró, de Joan Pau Martí i de Francesc Guasch. És molt probable, en aquest sentit, que la inactivitat de les altres imprentes fos deguda als efectes del setge sobre el funcionament dels oficis, però també és possible que alguns dels impressors abandonessin la ciutat a partir del mes de juliol de 1713. Aquest, de fet, fou el cas de Josep Teixidó, que per la seva afiliació filipista va ser desterrat a Mallorca.

---

³⁹ Joan Jolis va morir a mitjan 1705, ja que el 4 de juliol d'aquell any fou fet l'inventari *postmortem* dels seus béns. AHPB, Josep Vilamala, Inventaris, encants i estimacions, 912/40, doc. 11.

⁴⁰ AHPB, Josep Brossa, Manual de 1710, 824/72, f. 53-54, 27 de febrer de 1710.

⁴¹ L'obra més antiga atribuïble a Pau Campins que es conserva és la titulada *El confessor instruïdo*, de Paolo Segneri, publicada per aquest impressor l'any 1710.

Fos com fos, el canvi més substancial, pel que fa a la quantitat d'imprentes, ocorregut com a conseqüència del setge de Barcelona fou el tancament del taller de Joan Baptista Altés, que va morir el setembre de 1714. A banda d'això, poc després de la fi de la guerra es va produir també la definitiva desaparició del nom de Josep Llopis, la impremta del qual va passar a mans del llibreter Joan Piferrer. A més, el 1715 es va extingir la societat formada per Anton Ferrer –que havia mort el 1712– i Baltasar Ferrer, per bé que la impremta, segons es dedueix del fons conservat, ja feia anys que no funcionava.⁴²

D'aquesta manera, un total de nou imprentes –les de Rafael Figueró, Joan Piferrer, Joan Pau Martí, Joan Jolis, Vicenç Surià, Josep Texidó, Bartomeu Giralt, Francesc Guasch i Pau Campins– van iniciar la nova etapa sota l'administració borbònica. A aquestes, cal afegir-hi la impremta del llibreter Joan Veguer, que va entrar en funcionament pels volts de 1720 a la plaça de Sant Jaume, en la mateixa casa on hi havia hagut el taller d'Anton Ferrer, el seu sogre.⁴³

Al llarg dels anys següents van desaparèixer uns altres quatre dels protagonistes de l'escena editorial barcelonina. El 1722 va morir el llibreter Joan Pau Martí, que fou succeït en la propietat de la impremta per la seva vídua, Maria Martí. Aquesta, però, va deixar l'administració del taller a mans de l'impressor Domènec Taller, fins que a partir de 1727 va agafar el relleu un dels fills, Maure Martí. D'una forma semblant, a Francesc Guasch, mort el

---

⁴² Joan Baptista Altés fou enterrat el 12 de setembre de 1714. Per tant, tot i que no hi ha constància que la seva impremta funcionés entre juliol de 1713 i setembre de 1714, el que és segur és que aquest impressor no va abandonar la ciutat durant el setge. ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.322v, 12 de setembre de 1714. Segons l'obra conservada, el seu fill, Josep Altés, va tenir taller obert a Barcelona a partir de la dècada de 1730. Joan Piferrer va comprar la impremta als tutors dels fills de Josep Llopis el 15 d'octubre de 1714, juntament amb la casa de la plaça de l'Àngel on estava situada. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1714, 870/31, f. 232v-233v. La mort d'Anton Ferrer, el 1712, es constata en la lectura del seu testament. AHPB, Domènec Rojas, Segon llibre de testaments, codicils i darreres voluntats, 863/64, f.133, 8 de juny de 1697. Ramon Ferrer, fill d'Anton Ferrer, i Baltasar Ferrer van acordar fer balanç dels comptes de la impremta i extingir la societat el juny de 1715. AHPB, Joan Solsona, Manual de 1715, 890/18, f.261-262, 28 de juny de 1715. Baltasar Ferrer va morir el desembre de 1720. APSJP, Òbits, Llibre 28, 1717-1727, f.220, 13 de desembre de 1720.

⁴³ L'obra més antiga que es conserva atribuïda a Joan Veguer és la que porta per títol *Modo de rezar lo rosari de nostra Senyora del Roser a cors o en particular*, apareguda l'any 1720. BUB, XVIII-5913. Joan Veguer, fill de Joan Veguer, també llibreter, es va casar l'any 1716 amb Coloma Ferrer, filla del llibreter Anton Ferrer. ACB, Esposalles, Llibre 120, 1715-1717, f.44, 25 de maig de 1716.

1725, el va succeir en la propietat del negoci la seva vídua, Estefania Guasch. Posteriorment, aquesta impremta va tenir continuïtat gràcies a l'activitat del major dels fills, Ignasi Guasch.⁴⁴

Això no obstant, el fet més important ocorregut en aquesta dècada fou la mort de Rafael Figueró, el 1726. En no tenir descendència, els marmessors del seu testament van vendre tots els béns en encant públic. El material de la impremta fou adquirit pel convent dels carmelites descalços de Barcelona, cosa que va suposar la fi de l'activitat comercial de la que havia estat la impremta més important de Barcelona.⁴⁵

Per tot plegat, entre 1652 i 1726 hi va haver a Barcelona, funcionant amb diferents noms i de forma no simultània, un total de 23 imprentes. Cal precisar, però, que la quantitat d'obradors fou inferior, ja que algunes d'aquestes imprentes, malgrat canviar de nom o de propietari, es van mantenir en el mateix edifici. Així, en aquest període, funcionant també de forma no simultània, hi hagué almenys 18 tallers repartits pels carrers de Barcelona. El moment més àlgid, pel que fa al nombre d'obradors oberts a la ciutat, fou pels volts de 1700, quan hi havia un total de 12 imprentes treballant al mateix temps.

Aquesta activitat de la indústria editorial de Barcelona contrasta amb la de les altres grans ciutats catalanes. Així, a Girona, com ha explicat Enric Mirambell, hi hagué un sol taller obert durant tota la segona meitat del segle XVII. Es tracta de la impremta de Jeroni Palol, que va tenir continuïtat fins a final de segle en mans del seu fill, que també es deia Jeroni. El 1703, després de la mort del segon dels Palol, la impremta fou comprada per Francesc Oliva. Més o

---

⁴⁴ Joan Pau Martí va morir a principi del mes de maig de 1722, car el seu testament fou signat el dia 1 d'aquell mes i publicat el dia 5. AHPB, Joan Solsona, Llibre primer de testaments i codicils, 890/22, s.f, 1 de maig de 1722. Les obres més antigues que es conserven de la impremta Martí sota l'administració de Maure Martí són de 1727, com per exemple la que porta per títol *Compendio de la vida, virtudes y milagros de San Luis Gonzaga*. BUB, B-64/3/13-3. Francesc Guasch va morir el juny de 1725, segons es desprén de l'inventari *postmortem* dels seus béns. AHPB, Francesc Fontana, Llibre segon d'inventaris i encants, 934/55, s.f, 20 de juny de 1725. L'obra més antiga que es conserva feta pel seu fill, Ignasi Guasch, datada el 1729, és la que es titula *Nueva relación y curioso romance en que se declara el común sentimiento que ha mostrado la ciudad de Sevilla en la ausencia que hacen nuestros cathólicos monarcas...*, BC, F.Bon. 9228. Aquell any, Estefania Guasch, vídua de Francesc Guasch, i el seu fill Ignasi van signar un contracte amb Anton Salvador per imprimir el llibre titulat "Theorica et practica civilis". AHPB, Josep Brossa, Manual de 1729, 824/76, f.136-137, 8 de setembre de 1729.

⁴⁵ Rafael Figueró va morir el mes de març de 1726 i la lectura del seu testament fou feta el dia 28 d'aquell mes. AHPB, Pau Mollar, Llibre de testaments, 958/30, f.60v-61v. La venda de la impremta als carmelites descalços figura a: ACB, Col·legi de Sant Sever, Llibre de partides, 1726-1729, f.134, 3 de març de 1728.

menys al mateix temps, l'impressor barceloní Gabriel Bro es va instal·lar a Girona, de manera que a principi del segle XVIII hi havia dos tallers oberts en aquesta ciutat. A aquests s'hi va afegir més tard el que va obrir Jaume Bro, germà de Gabriel. Totes tres impremtes es van mantenir fins ben entrat el segle XVIII a mans dels respectius hereus.⁴⁶

A Lleida, segons que han explicat Romà Sol i Carme Torres, al llarg de la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII hi va haver una sola impremta. Va obrir les portes el 1658, després de més de deu anys sense que en aquesta ciutat hi hagués cap impremta. De fet, l'obertura d'aquest taller fou possible gràcies a l'aportació econòmica de la paeria, que va costejar la compra d'una premsa. Al llarg dels anys següents va continuar funcionant, amb algunes interrupcions, a mans de diferents impressors, gairebé sempre amb l'ajut del govern municipal. Finalment, el taller fou tancat arran de l'ocupació borbònica de Lleida el 1707, de manera que, segons assenyalen Sol i Torres, no hi hagué cap més impremta en aquesta ciutat fins el 1744.⁴⁷

Pel que fa a Tarragona, segons que va assenyalar Ángel del Arco, a la segona meitat del segle XVII només hi havia la impremta que el passamaner Bonaventura Torruella havia obert pels volts de 1680 i que administrava l'impressor barceloní Josep Soler. Aquesta impremta fou venuda el 1684 al llibreter Josep Moyà, de manera que a Tarragona, segons Del Arco, no n'hi hagué cap més fins l'any 1746. En aquest sentit, aquest historiador considerava que la poca presència d'imprentes en altres ciutats era una conseqüència del "centralismo barcelonés, que anula toda vitalidad tipográfica en el resto de las ciudades catalanas". La situació que patia la impremta a Catalunya podria comparar-se amb la de França, on, segons

---

⁴⁶ Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p. 36-60.

⁴⁷ Els impressors que van administrar la impremta de Lleida foren Bartomeu Bordas, de 1658 a 1661; Joan Nogués, de 1666 a 1671; Josep Rami, de 1674 a 1676; Joan Félix Rami, de 1674 a 1679; Jaume Magallón, de 1681 a 1695; i Domingo Simón, de 1695 a 1707. Romà SOL i Carme TORRES, *La impremta de Lleida (segles XV-XIX)*, Alcoletge: Ribera i Rius, 1996, p.64-78.

Paul Chauvet, a partir del segle XVII no hi hagué, deixant de banda Lió, altre indústria editorial potent que la de París.⁴⁸

Finalment, a Tortosa la impremta va tenir encara una vida menys reeixida. A pesar d'haver estat, en el darrer quart del segle XV, una de les cinc primeres ciutats de la península on es van imprimir llibres, la indústria editorial no s'establí de forma permanent a Tortosa fins al segle XVII, amb l'obertura del taller de l'impressor barceloní Jeroni Gil. Aquesta impremta va funcionar, en mans de diversos impressors, fins el 1657. Des d'aleshores no hi tornà a haver cap altre impremta a Tortosa fins el 1780.⁴⁹

En les capitals dels altres regnes de la Corona d'Aragó la quantitat d'imprentes tampoc va assolir el nivell de Barcelona. Així, a València hi ha registrada l'activitat d'unes 26 imprentes al llarg de la segona meitat dels segle XVII, el moment de màxima simultaneïtat de les quals es va produir vers el 1660, amb mitja dotzena d'impressors treballant al mateix temps. A Palma, a l'illa de Mallorca, hi ha constància de la presència d'uns 12 impressors al llarg del període indicat, amb un màxim de quatre treballant simultàniament entre 1670 i 1690. Finalment, pel que fa a Saragossa, en tot aquests anys hi hagué unes 27 imprentes, amb un màxim de vuit funcionant alhora vers l'any 1700.

Al Regne de Castella, en canvi, la dimensió de la indústria editorial fou, en conjunt, molt més gran que a la Corona d'Aragó, destacant, entre les que van tenir impremta, les ciutats de Madrid, Sevilla, Valladolid i Alcalá de Henares. Així, a Madrid, hi ha constància que en la segona meitat del segle XVII hi va haver almenys 52 imprentes, amb un màxim de 15 funcionant al mateix temps. A Sevilla, d'altra banda, el nombre de tallers oberts va arribar a 25, tot i que la quantitat dels que ho van fer simultàniament no va superar la mitja dotzena. A

---

⁴⁸ Ángel DEL ARCO, *La imprenta en Tarragona: apuntes para su historia y bibliografía*, Tarragona: imprenta de José Pijoan, 1916, p. 160-166. Tot i que Del Arco assenyala que la impremta de Bonaventura Torruella va tancar el 1683, en realitat va restar oberta fins el 1684, quan fou comprada, no sense l'oposició de Soler, per Josep Moyà i uns altres tres llibreters de Barcelona. Sobre la importància de la impremta de París vegeu: Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France. Des origines a la Révolution de 1789*, Paris: Presses Universitaires de France, 1959, p.205.

⁴⁹ Enric QUEROL COLL, *Estudis sobre cultura literària a Tortosa a l'edat Moderna*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p.88-96.

Valladolid, el nombre total d'imprentes fou de 17, mentre que el punt àlgid tingué lloc vers l'any 1660, quan n'hi havia vuit d'obertes. En aquella dècada, a Alcalá de Henares la impremta també vivia el seu millor moment, amb set imprentes funcionant, del total de deu que hi hagué durant la segona meitat d'aquell segle.⁵⁰

Per tant, d'aquesta comparació es constata que en la segona meitat del segle XVII només Madrid va superar Barcelona pel que fa a la quantitat d'imprentes. Amb tot, cal precisar que vers l'any 1700, quan Barcelona, amb 12 tallers oberts, va assolir el seu moment més àlgid, a Madrid, segons es desprèn del diccionari de Delgado Casado, n'hi havia 11, de manera que Barcelona es va convertir en la ciutat amb més tallers tipogràfics de tot Espanya.⁵¹

La localització dels tallers

En la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII totes les imprentes de Barcelona estaven situades en la part més comercial de la ciutat, concretament en la zona que Albert Garcia Espuche ha definit com el centre actiu o “àrea comercial-artesanal”. Es tracta dels eixos que, amb la intersecció a la plaça de l'Àngel, formaven, per una banda, en direcció est a oest, el carrer de la Bòria amb la plaça de Sant Jaume i el carrer del Call i, de l'altra, de nord a sud, els carrers de la Riera de Sant Joan, de la Tapineria i de l'Argenteria. Les raons pels quals totes les imprentes de Barcelona estaven situades en aquesta àrea eren, per tant, òbvies: els

---

⁵⁰ Per comptar la quantitat d'imprentes que hi havia a la Corona d'Aragó i al Regne de Castella he utilitzat l'obra de Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVII)*, Madrid: Arco, 1996.

⁵¹ Segons indica el diccionari de Delgado Casado, els impressors actius a Madrid l'any 1700 eren Julián de Paredes, Lucas Antonio de Bedmar, Francisco Sanz, Antonio González de Reyes, Antonio de Zafra, Juan García Infanzón, Lorenzo García de la Iglesia, Diego Martínez Abad, Manuel Ruiz de Murga, Antonio Bizarrón i els hereus d'Antonio Román. Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores...*, op. cit, p.783-784.

impressors, com la resta dels artesans, procuraven situar-se en la zona comercial i econòmicament més activa de la ciutat.⁵²

Al voltant d'aquests eixos, les impremtes s'agrupaven en cinc sectors: el del carrer dels Cotoners, el del carrer de la Llibreteria, el del Call, el sector proper a l'església de Santa Maria del Pi i, finalment, el de la Riera de Sant Joan. Gràcies a la documentació que s'ha conservat de l'època –sobretot els establiments emfitèutics i els repartiments de cases que figuren al Cadastre de 1716– he pogut situar amb precisió totes les impremtes de Barcelona, sempre en funció de les transformacions que han patit els edificis i els carrers en els darrers 300 anys. En aquesta identificació hi han ajudat també els plànols fets al segle XIX pels arquitectes Josep Mas i Vila i Miquel Garriga i Roca.⁵³

Així, en el sector del carrer dels Cotoners hi havia les impremtes del doctor Miquel Delmunts, de Rafael Figueró i de Joan Jolis (Fig. 2). La primera va obrir-se a partir de 1644, en una casa que Delmunts va adquirir aquell any al carrer de la Barra de Ferro. Aquesta casa estava unida a una altra que el metge havia comprat dos anys abans, situada a la cantonada entre el carrer de la Barra de Ferro i el dels Candelers de Sèu. Segons els afrontaments, la casa on hi havia la impremta termenejava al sud amb el carrer de la Barra de Ferro i a ponent amb l'altre de les dues cases, que, al seu torn, afrontava al sud amb el carrer de la Barra de Ferro i a ponent amb el dels Candelers de Sèu. L'any 1668 la impremta de Miquel Delmunts fou comprada per Rafael Figueró, de manera que durant uns anys aquest va mantenir el taller en la mateixa casa, a règim de lloguer.⁵⁴

⁵² Vegeu, en aquest sentit, el plànol de les àrees que, segons Albert Garcia Espuche, definien l'estructura urbana de Barcelona en els segles XVI i XVII. Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*, Madrid: Alianza, 1998, p. 75.

⁵³ Plano geométrico de la ciudad de Barcelona, de Josep Mas i Vila. AHCB, Documents cartogràfics i visuals, 8100; Quarterons Garriga i Roca, *Ibidem*, 11458.

⁵⁴ Miquel Delmunts va comprar la casa que donava al carrer dels Candelers de Sèu en subhasta pública el 1642, per un preu de 160 lliures. AHPB, Josep Pahissa, Primer manual, 691/1, f.165-167, 26 de setembre de 1642. La casa del carrer de la Barra de Ferro, anomenat també d'en Novell, fou adquirida per Delmunts l'any 1644, a un cens de 20 lliures anuals de pensió. AHPB, Ramon Batlle, Onzè manual, 687/12, f.983-987, 10 de novembre de 1644. Els afrontaments que permeten situar la impremta de Miquel Delmunts es troben també a: ACA, Reial Audiència, Llibre de vendes, 1665-1697, Registres, 351, f.48v-58v. El carrer dels Candelers de Sèu, anomenat

El 1683, però, Figueró va haver de deixar la casa, ja que els béns de Miquel Delmunts foren venuts per ordre de la Reial Audiència per tal de pagar els deutes als creditors dels seus hereus. Aleshores, Figueró va traslladar la impremta a un edifici que va adquirir a pocs metres de distància, a la cantonada del carrer dels Candelers de Sèu –dit també dels Cotoners– amb el de la Carassa. La porta principal d'aquesta casa estava situada en un tram que antigament pertanyia al carrer dels Cotoners i que actualment forma part del de la Barra de Ferro.⁵⁵

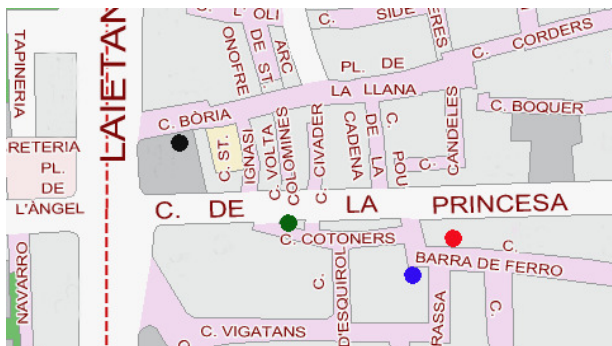
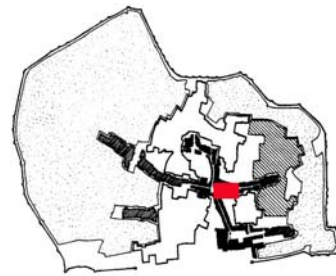
Figueró va tenir la impremta en aquest lloc fins el 1714, quan va haver de marxar-ne després que la casa fos completament destruïda per una bomba durant el setge borbònic. Aleshores, l'impressor va traslladar-se al carrer de la Bòria, a una casa situada just al costat de la que feia cantonada amb el carrer d'en Mirambell.⁵⁶

---

actualment del Pou de la Cadena, enllaça amb el dels Cotoners i, de fet, antigament una part era també anomenada així, cosa que explica que el nom que figurava en els peus d'impremta de les obres publicades a la impremta de Delmunts fos el dels Cotoners. La compra de la impremta per part de Rafael Figueró figura a: AHPB, Josep Quatrecazes, *Dinovè manual*, 742/34, f.3v-5v, 27 de maig de 1668. Miquel Delmunts va llogar la casa a Rafael Figueró per quatre anys, a raó de 25 lliures anuals. AHPB, Bonaventura Vila, *Manual de 1671*, 766/20, f.304v-305, 5 de juny de 1671. La casa on hi hagué la impremta de Miquel Delmunts i de Rafael Figueró fins el 1683 correspon actualment al número 1 del carrer de la Barra de Ferro.

⁵⁵ La casa del carrer dels Cotoners fou establerta a Rafael Figueró pels frares predicadors del convent de Santa Caterina de Barcelona, a un cens de 70 lliures anuals. AHPB, Josep Güell, *Manual de 1683*, 811/59, f.340-346v, 28 d'abril de 1683. Els afrontaments que permeten situar aquesta casa apareixen també a l'establiment que els predicadors van fer al fuster Francesc Planes el 1715, després que Figueró renunciés a la propietat útil de la casa. AHPB, Pau Mitjans, *Vint-i-setè manual*, 859/34, f.475-479v, 17 de novembre de 1715. Posteriorment, la casa fou adquirida en emfiteusi pel sastre Josep Anglada. AHPB, Pau Mitjans, *Vint-i-vuitè manual*, 859/35, f.192-197, 25 de maig de 1716. En l'actualitat la casa on hi hagué la impremta de Rafael Figueró de 1683 a 1714 correspon al número 2 del carrer de la Barra de Ferro i al número 1 del carrer de la Carassa.

⁵⁶ Rafael Figueró i el seu fill, Rafael Figueró i Jolis, van adquirir en emfiteusi la casa del carrer de la Bòria, juntament amb una altra i diverses botigues, al jutge Josep Güell, per un cens de 185 lliures anuals. AHPB, Josep Sabater, *Quart manual*, 894/5, f.45v, 10 de juny de 1715. La casa on hi hagué la impremta de Figueró de 1714 a 1726 fou derruïda posteriorment i en l'espai que ocupava hi ha actualment l'edifici de la Cambra de la Propietat Urbana de Barcelona, que té la façana principal a la Via Laietana.

- Miquel Delmunts (1644-1668)
Rafael Figueró (1668-1683)
- Rafael Figueró (1683-1714)
- Rafael Figueró (1714-1726)
- Joan Jolis (1679-1705)
Successors de Joan Jolis (1705-1770)

Fig. 2: Situació de les impremtes del sector del carrer dels Cotoners en el plànol de Josep Mas i Vila, en l'actual i en la zona "comercial-artesanal" proposada per Albert Garcia Espuche.

D'altra banda, la impremta de Joan Jolis, situada també al carrer dels Cotoners, no ha estat possible de localitzar a través de la documentació de l'època, ja que no ha aparegut cap acta de compravenda o d'establiment que permeti identificar la casa. A més, malauradament, entre la documentació del Cadastre de 1716 no es conserva el repartiment del barri quart, on hi havia el carrer dels Cotoners, que és l'únic document d'aquests tipus que indica els afrontaments. Per situar la casa de Joan Jolis, així doncs, m'he basat en la informació que existeix sobre la impremta dels "hereus de la viuda Pla", que eren els propietaris d'aquest taller al segle XIX.

La impremta Jolis fou comprada el 1770 per un dels treballadors, Bernat Pla, als marmessors d'Isabel Jolis, filla de Joan Jolis, el darrer membre d'aquesta nissaga. Posteriorment, la vídua de Bernat Pla, Tecla Boix, la va deixar a l'impressor Vicenç Verdaguer, de manera que, al cap dels anys, la impremta va ser heretada pel llibreter Josep Maria Bocabella, nét de Verdaguer, que va mantenir el nom de la impremta com la dels "hereus de la viuda Pla".

Segons que ha assenyalat Antonio Oliva, la botiga de Josep Maria Bocabella estava situada al carrer dels Cotoners, en la mateixa casa on hi havia hagut la impremta Jolis. Aquesta casa fou parcialment derruïda el 1845, arran de l'obertura del carrer de la Princesa, de manera que la porta principal va passar a estar situada al número 8 del nou carrer. Per tot plegat, es dedueix que als segles XVII i XVIII la impremta dels Jolis era en una casa a tocar de la cantonada entre els carrers dels Cotoners i de Civader. La demolició parcial de la casa feta arran de l'obertura del carrer de la Princesa va provocar que la part que es va salvar quedés reclosa en una petita illa formada per aquests tres carrers.⁵⁷

---

⁵⁷ Segons una descripció feta per Josep Maria Bocabella, després de l'obertura del carrer de la Princesa, la casa contigua a la impremta va quedar de forma quadrada: "Nos feren tirar a terra la casa, per obrir lo carrer de la Princesa; nos prengueren 1.400 pams de casa i nos ne quedaren uns 700, la casa contigua era quadrada, 42 pams d'ample, 42 de llargària". Antonio OLIVA SALA, *José María Bocabella Verdaguer. Fundador y artífice del templo de la Sagrada Familia*, Barcelona: Asociación Verdad y Justicia, 2012, p.105-107 i 460. La casa veïna de la qual parla Bocabella, amb forma quadrada, es distingeix clarament en el plànol de Garriga i Roca. D'altra

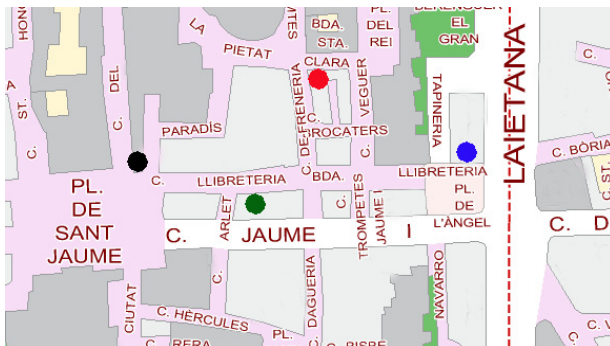
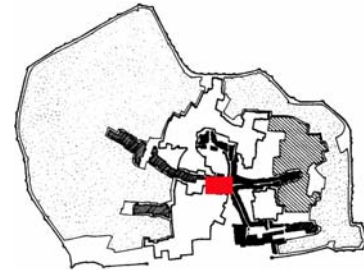
Al sector del carrer de la Llibreteria i adjacents hi havia les impremtes d'Antoni Lacavalleria, de Josep Forcada, de Joan Pau Martí i de Josep Llopis (Fig. 3). A més, les botigues dels llibreters Anton Ferrer, Baltasar Ferrer, Joan Pahissa i Josep Moyà, que durant un temps van disposar d'impremta pròpia, eren també en aquest carrer.

En concret, la casa d'Antoni Lacavalleria, adquirida l'any 1651 als tutors dels fills del seu germà, Pere Lacavalleria, era la segona que es troba a partir de la cantonada del carrer de la Llibreteria amb el d'Arlet, en direcció a la plaça de l'Àngel. Aquesta casa estava afegida a una altra, també propietat dels Lacavalleria, que tenia sortida al carrer de les Moles, anomenat també dels Cofrers, desaparegut posteriorment amb l'obertura del carrer de Jaume I. La casa que fa cantonada entre els carrers de la Llibreteria i d'Arlet era la del llibreter Josep Moyà, mentre que la que hi havia a continuació de la de Lacavalleria, en direcció a la plaça de l'Àngel, és a dir, la tercera des de la cantonada, era la de Baltasar Ferrer.⁵⁸

---

banda, en el peu d'impremta d'un llibre escrit pel pare Josep Manyanet, titulat *Meditaciones para religiosos*, consta que la impremta dels "Hereus de la viuda Pla" era al número 8 del carrer de la Princesa. Antonio QUINTANA, *Manyanet, Bocabella, Gaudí, tres grandes para un templo*, Barcelona: Hijos de la Sagrada Familia, 1985, p.79. En el plànol de Garriga i Roca la casa del carrer de la Princesa on vivia Josep Maria Bocabella apareix assenyalada també amb el número 8, el mateix que conserva actualment. La porta principal de la impremta de Joan Jolis, avui en dia tapiada, correspon al número 1 del carrer dels Cotoners.

⁵⁸ La impremta d'Antoni Lacavalleria ha estat situada en el plànol gràcies al document de l'establiment que li van fer el 1651 els tutors dels hereus de Pere Lacavalleria, el seu germà. AHPB, Francesc Bartrolí, Llibre comú, 720/2, f.47-60v, 1 de febrer de 1651. La situació també figura en la firma de domini que Josep Faust de Potau Ferran Lledó i Vives, comte de Vallcabra, senyor directe de la casa, va signar al llibreter Antoni March el 1727, després de l'establiment que li va fer Antoni de Lacavalleria de Moix i Dulach, successor d'Antoni Lacavalleria. AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1727, 865/13, f.313v-328. Els afrontaments de les cases d'Antoni Lacavalleria, Josep Moyà i Baltasar Ferrer figuren en el repartiment de cases del Cadastre de 1716. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Llibreteria, I-57, s.f. La casa on hi havia la impremta d'Antoni Lacavalleria és la que actualment es correspon amb el número 16 del carrer de la Llibreteria.

- Joan Pau Martí (1701-1722)
Successors de Joan Pau Martí (1722-1754)
- Antoni Lacavalleria (1646-1701)
Successors d'Antoni Lacavalleria (1701-1706)
- Josep Forcada (1651-1689)
- Josep Llopis (1693-1699)
Successors de Josep Llopis (1699-1714)
Joan Piferrer (1714-1750)

Fig. 3: Situació de les impremtes del sector del carrer de la Llibreteria en el plànol de Josep Mas i Vila, en l'actual i en la zona "comercial-artesanal" proposada per Albert Garcia Espuche.

La impremta del notari Josep Forcada, que li fou lliurada el 1651 per la seva esposa, Helena Girbau, vídua de l'impressor Llorenç Déu, era en una casa situada a la cantonada del carrer de la Freneria amb el carrer que avui s'anomena de la baixada de Santa Clara. Es tractava de dues cases que havien estat convertides en una de sola, amb una porta que donava “a la davallada que va de la catedral a la plaça dita del rei”, dues portes que obrien al carrer de la Freneria i una altra a llevant, que donava a un carreró, actualment tancat al públic, anomenat de Segòvia.⁵⁹

A la plaça de l'Àngel hi hagué, a partir de 1693, la impremta de Josep Llopis, que fins aleshores havia estat al carrer de Sant Domènec del Call. La casa que Llopis va adquirir en aquesta plaça termenejava a ponent amb una altra que era propietat de la confraria dels sastres, que, al seu torn, feia cantonada amb el carrer de la Tapineria. En morir Llopis, l'any 1699, la casa de la plaça de l'Àngel fou heretada pels seus fills i per Anna Huguet, la vídua, en qualitat d'usufructuària. Joan Piferrer, gendre de Llopis, va esdevenir propietari de la casa i de la impremta el 1714.⁶⁰

Finalment, la darrera de les impremtes que hi havia al sector de la Llibreteria era la que Joan Pau Martí va obrir a partir de 1701, en una casa situada a la cantonada que formen la plaça de Sant Jaume, el carrer del Bisbe i el de Paradís. Martí va traslladar a aquesta casa el

---

⁵⁹ La situació de la impremta de Josep Forcada ha estat obtinguda del document de donació de la casa i de la impremta que aquest notari va fer poc abans de morir al convent de Santa Caterina de Barcelona. AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f.211-226, 16 de setembre de 1688. Els afrontaments figuren amb més detall en el Cadastre de 1716, a nom de Mateu Hugó, segrestador dels béns que foren de Josep Forcada. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Freneria, I-57, s.f. La casa on hi havia la impremta de Josep Forcada correspon actualment al número 14 del carrer de la Freneria.

⁶⁰ Josep Llopis va adquirir en emfiteusi la casa de la plaça de l'Àngel al notari Lluís Cortés el 1693. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de diversos contractes, 858/7, f.28-28v, 26 de gener de 1693. Els afrontaments figuren en una època que Cortés va signar a Llopis per l'entrada de l'establiment. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, f.37v-38v, 27 de gener de 1693. La situació de la casa apareix també en la valoració que dos mestres de cases van fer d'aquesta casa el 1714, quan fou comprada per Joan Piferrer. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1714, 870/31, f.236-237, 24 d'octubre de 1714. Finalment, els afrontaments figuren també en el repartiment de cases del Cadastre de 1716, a nom de Joan Piferrer. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, plaça de l'Àngel, I-57, s.f. La casa on hi havia la impremta de Josep Llopis i de Joan Piferrer, avui en dia reedificada, correspon als números 2-3 de la plaça de l'Àngel.

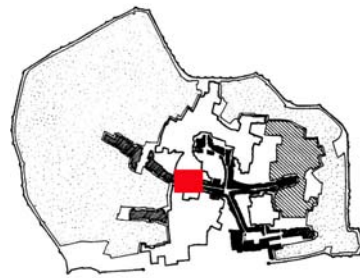
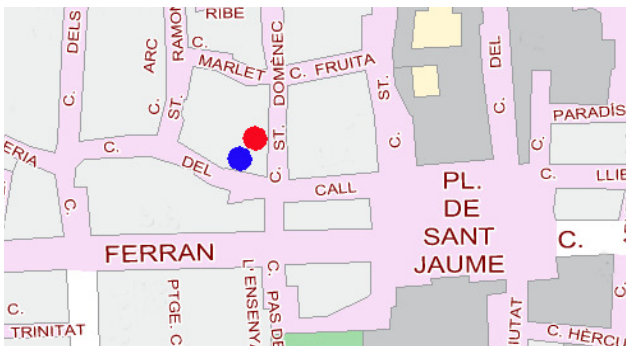
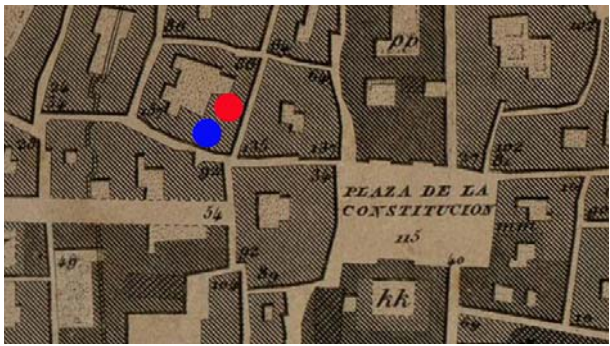
material per imprimir que li va vendre Josep Cormellas, propietari de la històrica impremta que havia funcionat al carrer del Call des de final del segle XVI.⁶¹

La impremta Cormellas era, de fet, una de les dues que hi havia al sector del Call (Fig. 4). A començament del segle XX, el periodista Lluís Carles Viada i Lluç va situar, erròniament, aquesta impremta en el número 14 del carrer del Call, basant el seu raonament en uns esgrafiats de la façana, avui encara visibles, que foren fets quan la impremta Cormellas ja no existia. En realitat, la impremta dels Cormellas era ben bé al davant, en la segona casa que aleshores hi havia després de la cantonada formada pels carrers del Call i de Sant Domènec, baixant de la plaça de Sant Jaume a la dreta. La casa dels Cormellas termenejava al sud amb el carrer del Call, al nord amb un carreró tancat al públic que hi havia al darrere i a llevant amb la casa del velluter Joan Testas, que, al seu torn, estava situada a la cantonada amb el carrer de Sant Domènec del Call.⁶²

---

⁶¹ La situació de la casa de Joan Pau Martí apareix en la venda d'un censal feta pel llibreter el 1716, avalat amb la casa. AHPB, Joan Solsona, Manual de 1717, 890/19, f.1-3v, 30 de desembre de 1716. D'igual forma, els afrontaments figuren en el Cadastre de 1716, AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Llibreteria, I-57, s.f. La casa on hi havia la impremta de Joan Pau Martí és la que en l'actualitat correspon al número 5 de la plaça de Sant Jaume.

⁶² Lluís Carles VIADA I LLUÇ, "La impremta barcelonesa de los Cormellas, 1592-1700", *Revista Gráfica*, vol.2, 1901-1902, p.116. Aquest error, repetit uns anys després per Miquel González Sugrañes, ha estat reproduït en tota la bibliografia que posteriorment ha situat la impremta Cormellas. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., vol.2, p.115. Fins i tot, l'any 1966, amb motiu d'un congrés d'arts gràfiques celebrat a Barcelona, es va col·locar una placa commemorativa, avui encara visible, en el lloc equivocac. La situació correcta de la casa dels Cormellas figura en la venda que els marmessors de Sebastià de Cormellas i de Josep Cormellas van fer el 1703 al doctor en medicina Francesc Fontllonga. Aquesta casa estava formada per diverses estances i botigues que havien estat afegides. És possible que en alguna hi hagués hagut, al segle XVI, el taller de l'impressor Carles Amorós, ja que el seu nom apareix en aquest document com a antic propietari d'una part de la casa. AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.195v-210v. Els afrontaments figuren també en el repartiment del Cadastre de 1716, a nom del doctor Francesc Fontllonga. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer del Call, I-57, s.f. El carreró tancat al públic que hi havia al darrera de la casa, el qual, malgrat haver desaparegut, encara és possible determinar-ne la posició exacta, ha estat situat perfectament per Jaume Riera i Sans. Jaume RIERA, "La sinagoga major dels jueus a Barcelona. Proposta de localització", *Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciència de Catalunya*, 99, 1997, p.60-71. Les transformacions en els edificis d'aquesta illa fan que la casa on hi havia la impremta Cormellas sigui, actualment, la tercera després de la cantonada amb el carrer de Sant Domènec, que correspon al número 11 del carrer del Call.

- Sebastià de Cormellas (1636-1667)
Teresa Cormellas i Ginebreda (1667-1691)
Josep Cormellas (1691-1701)
- Jacint Andreu (1671-1686)
Josep Llopis (1686-1693)
Josep Teixidó (1694-1735)

Fig. 4: Situació de les impremtes del sector del carrer del Call en el plànol de Josep Mas i Vila, en l'actual i en la zona "comercial-artesanal" proposada per Albert Garcia Espuche.

De fet, la casa de Joan Testas afrontava a ponent amb la casa dels Cormellas, al sud amb el carrer del Call, a llevant amb el carrer de Sant Domènec i al nord amb la casa on hi havia la impremta de Jacint Andreu, que obria porta a aquest carrer. Així doncs, el taller que Andreu va instal·lar al carrer de Sant Domènec el 1671 estava situat en la segona casa a l'esquerra, comptant des de la cantonada del carrer del Call en direcció al carrer de Marlet. Aquesta casa termenejava pel darrera amb la dels Cormellas.⁶³

El 1686, després de la mort de Jacint Andreu, la seva vídua va vendre la impremta i va establir la casa del carrer de Sant Domènec a Josep Llopis. Posteriorment, a partir de 1694, la casa fou ocupada per Josep Teixidó i pels seus successors.⁶⁴

D'altra banda, al sector del Santa Maria del Pi hi havia les impremtes de la família Mathevat, de Vicenç i Jaume Surià i de Francesc Guasch (Fig.5). La impremta fundada per Sebastià Mathevat a principi del segle XVII era davant la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, en concret en la segona casa del carrer de la Riera del Pi, conegut també com la "claveguera del Pi", comptant des del carrer d'en Roca en direcció a la plaça del Pi. Segons la documentació, aquesta casa afrontava al sud amb la Riera del Pi i a ponent amb la casa de la vídua del fuster Pere Mas, "que fa cantonada amb el carrer dit d'en Roca".⁶⁵

---

⁶³ La situació de la impremta de Jacint Andreu figura en l'establiment que li va fer Maria Company, vídua del doctor Gaspar Company, el 1671. AHPB, Josep Monclar, Primer llibre de contractes, 804/22, f.19-25v, 10 d'octubre de 1671. És possible que en la primera meitat del segle XVII en aquesta mateixa casa hi hagués hagut la impremta de Gabriel Nogués, segons consta en algunes obres d'aquest impressor. En l'actualitat aquesta casa correspon als números 3-5 del carrer de Sant Domènec del Call.

⁶⁴ Els afrontaments de la casa on hi havia la impremta de Jacint Andreu figuren també en l'establiment que Maria Andreu va fer a Josep Llopis el 1686, AHPB, Josep Güell, Manual de 1686, 811/65, f.257-264v, 12 de maig de 1686, i també en l'establiment que Llopis va fer a Josep Teixidó el 1694, AHPB, Lluís Cases, Manual dels actes rebuts, 828/7, f.163-170v, 26 d'abril de 1694. D'igual forma, els afrontaments consten en el repartiment del Cadastre de 1716, a nom de Josep Teixidó. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de Sant Domènec del Call, I-57, s.f.

⁶⁵ La situació de la impremta Mathevat consta en la compra que Paula Mathevat, vídua de Sebastià Mathevat, va fer de la casa situada davant la rectoria del Pi l'any 1649. AHPB, Jaume Rondó, Manual de 1649, s.f. 24 d'abril de 1649. Els afrontaments figuren també en l'establiment que Francesc Sans i de Puig, hereu dels béns que foren de Caterina Mathevat, va fer d'aquesta casa a l'impressor Martí Gelabert l'any 1687. AHPB, Esteve Cols, Desè manual, 844/14, f.238v-239v. Finalment, els afrontaments també es troben en el repartiment de cases del Cadastre de 1716, a nom de Joan Baptista Casas, fill i hereu de Flora Casas, a qui Gelabert havia venut la casa el 1702. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Claveguera del Pi, s.f. És possible que al segle XVI en aquesta casa hi hagués hagut la impremta de Pere i Pau Malo. Lluís Carles VIADA I LLUCH, "L'estampa barcelonina d'en Pere i d'en Pau Malo, davant la rectoria del Pi, *Butlletí de la Biblioteca de*

El 1675, en morir Caterina Mathevat, els pares jesuïtes del Col·legi de Betlem de Barcelona, que havien rebut la impremta per donació de la seva propietària, la van traslladar al carrer del Carme, en una casa situada al costat de l'església de Betlem, davant la font que hi havia a la cantonada amb la Rambla. L'any 1680, però, amb motiu de les obres d'ampliació de l'església, la casa fou enderrocada i els jesuïtes van retornar la impremta a la casa del davant de la rectoria del Pi, que aleshores els van llogar els hereus de Caterina Mathevat.⁶⁶

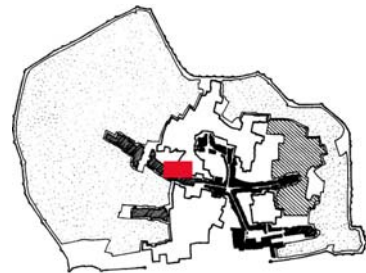
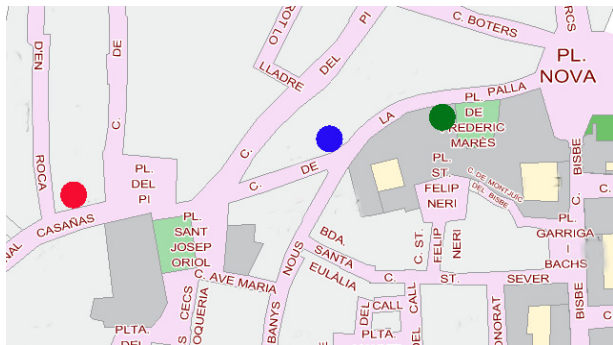
D'altra banda, la impremta de Vicenç Surià era al carrer de la Palla, en una casa que aquest impressor va adquirir en emfiteusi el 1680. Aquest edifici estava situat a la banda dreta del carrer en direcció a Santa Maria del Pi, concretament dues cases més enllà de l'Hospital de Sant Sever. La impremta de Vicenç Surià va continuar la seva activitat en aquesta casa sota la direcció del seu fill, Jaume Surià. Posteriorment, va passar a mans dels seus successors, que la van mantenir oberta fins a principi del segle XIX.⁶⁷

Catalunya, 5, 1918-1919, p.5-31. En l'actualitat la casa on era la impremta Mathevat correspon al número 15 del carrer del cardenal Cassanyes.

⁶⁶ El desallotjament precipitat de la casa del carrer del Carme on vivia Martí Gelabert ha quedat registrat a: AHSIC, Crónica del Colegio de Nuestra Señora de Belén de la Compañía de Jesús, 1545-1700, ACOB-1, p.369v-375v. Francesc Sans i de Puig, successor de Maria Sans, la seva mare, hereva universal de Caterina Mathevat, va llogar la casa de la Riera del Pi al rector del Col·legi de Betlem el 12 de juliol de 1680, per un termini de cinc anys i un preu de 50 lliures anuals. AHPB, Esteve Cols, major, Tercer manual, 844/7, f.248-248v.

⁶⁷ La situació de la impremta Surià figura en l'establiment que els tutors de Teresa Montargull, filla de Ramon Montargull, esperdenyer, van fer a Vicenç Surià el 1680. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1680, 828/2, f. 272-278v, 13 d'octubre de 1680. Els afrontaments apareixen també en el repartiment de cases del Cadastre de 1716. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Palla, I-57, s.f. En el lloc on hi havia hagut la impremta Surià hi ha avui en dia un edifici de nova construcció, identificat amb els números 13-17 del carrer de la Palla. L'Hospital de Sant Sever era en una casa que actualment correspon al número 21.

- Caterina Matevat (1651-1675)
Col·legi de Betlem (1680-1687)
Martí Gelabert (1687-1702)
Flora Casas (1702-1710)
- Vicenç Surià (1680-1697)
Jaume Surià (1697-1743)
- Francesc Guasch (1697-1714)

Fig. 5: Situació de les impremtes del sector proper a l'església de Santa Maria del Pi en el plànol de Josep Mas i Vila, en l'actual i en la zona "comercial-artesanal" proposada per Albert Garcia Espuche.

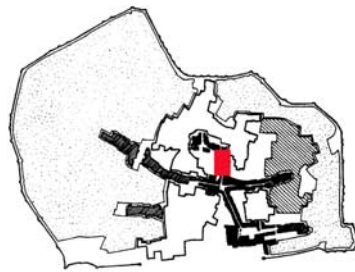
Al carrer de la Palla hi va tenir també la impremta Francesc Guasch, en una casa que termenejava amb l'antiga muralla romana i amb unes cases que eren de la comunitat de Sant Felip Neri. Aquesta casa fou situada per Josep de Calassanç Laplana en el seu llibre sobre la història de l'oratori de Sant Felip Neri. Segons aquest historiador, la casa de Francesc Guasch era a tocar de la torre nº 75 de la muralla romana, en un terreny on posteriorment es construï la capella del Santíssim Sagrament de l'església de Sant Felip Neri.⁶⁸

En acabar la Guerra de Successió, Francesc Guasch es va traslladar a una casa de lloguer a la davallada de Santa Eulàlia. Segons consta en el Cadastre de 1716, la casa del carrer de la Palla estava destruïda, molt probablement pels efectes de les bombes caigudes durant el setge borbònic. Hi ha constància també que el 1724 Guasch tenia la impremta a la plaça de la Santíssima Trinitat.⁶⁹

---

⁶⁸ Josep de C. LAPLANA, *L'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p.58-59 i 109.. La situació i els afrontaments de la casa de Francesc Guasch al carrer de la Palla figuren en el repartiment de cases del Cadastre de 1716. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrers de la Palla i de la Devallada de Santa Eulàlia, I-57, s.f. La torre nº 75 de la muralla romana és actualment visible des de la plaça de Frederic Marés. La impremta de Francesc Guasch era en la casa situada al costat dret de la plaça, en el número 10 del carrer de la Palla, on actualment hi ha l'escola de Sant Felip Neri. Agraïxo a Joan Ubach, anticuari que té la botiga just al costat d'on hi havia hagut la impremta de Francesc Guasch, l'ajut prestat en la seva localització.

⁶⁹ *Relación de la gloriosa exaltación de el summo pontífice Benedicto XIII, príncipe romano, de el orden de Predicadores, el 29 de mayo de 1724...*, BUB, B-54/4/24-37. Amb tot, cal advertir que, segons consta en l'obra més antiga coneguda, Francesc Guasch hauria obert el seu primer taller el 1697 a la baixada de Sant Miquel. *Oración fúnebre a las venerables memorias del reverendísimo padre Thomás Muniessa (...) dia 20 de março de 1697*. BC, F.Bon. 5930.

- Bartomeu Giralt (1711-1730)
- Gabriel Bro (1699-1703)

Fig. 6: Situació de les impremtes del sector de la Riera de Sant Joan en el plànol de Josep Mas i Vila, en l'actual i en la zona "comercial-artesanal" proposada per Albert Garcia Espuche.

Finalment, en el sector del carrer de la Riera de Sant Joan hi havia les impremtes de Bartomeu Giralt i de Gabriel Bro (Fig. 6). Inicialment, Giralt va obrir el taller al carrer de Sant Gaietà, però el 1711 es va traslladar a la plaça dels Peixos, en una casa situada a la cantonada amb el carrer de les Magdalenes. Al seu torn, Gabriel Bro va adquirir, a final de 1698 una casa situada en un carreró que enllaçava la Riera de Sant Joan amb el carrer de la Tapineria, on va treballar fins a 1703, quan se n'anà a viure a Girona.⁷⁰

La dimensió del sector editorial

Per mesurar el potencial productiu de la indústria editorial catalana no n'hi ha prou amb saber la quantitat d'impremtes que hi havia a Barcelona, cal analitzar també quina era la seva dimensió. Una de les formes de saber-ho és a través del recompte de les premses que hi havia en cada un dels tallers. Gràcies, principalment, als inventaris de béns que s'han conservat es constata que les impremtes més grans de Barcelona tenien entre tres i quatre premses. Aquest és el cas dels tallers dels Cormellas i dels Lacavalleria, que tenien quatre premses, mentre que la dels Mathevat en tenia tres. Al seu torn, les impremtes de Josep Llopis i de Joan Pau Martí, n'havien tingut també quatre, tot i que en el moment de fer els respectius inventaris constava que no totes eren bones.⁷¹

---

⁷⁰ Bartomeu Giralt va comprar la casa de la plaça dels Peixos el 1711 per un preu de 654 lliures. AHPB, Pere Pau Pujol, Catorzè manual, 910/14, f.25v-32, 22 de gener de 1711. Els afrontaments d'aquesta casa apareixen també al repartiment del Cadastre de 1716. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, plaça dels Peixos, I-57, s.f. L'espai on hi havia la impremta de Bartomeu Giralt forma part actualment de l'edifici que alberga la Llibreria Balmes, que pertany a la Biblioteca Balmes, situada al número 11 del carrer de Duran i Bas. Per la seva banda, Gabriel Bro va adquirir el local on va obrir la impremta a través d'un establiment que li va fer Joan Cebrià, sastre, el 16 de novembre de 1698, segons consta en l'acta de domini signada per Tomàs Marçal, sacerdot, el mes de gener següent. AHPB, Joan Solsona, Tercer manual, 890/6, f. 176-177, 23 de gener de 1699. El carreró on estava situada la impremta, conegut com a carrer del Sant Crist, va desaparèixer en obrir-se la via Laietana. L'espai on hi havia la impremta de Gabriel Bro, ocupat avui en dia per un edifici de nova construcció, estava situat més o menys a l'alçada de l'actual número 8 del carrer de la Tapineria.

⁷¹ L'inventari de béns de Sebastià de Cormellas figura a: AHPB, Jaume Corbera, Primer llibre d'inventaris, 730/33, n. 63, 4 de febrer de 1667. El 1703, quan fou venuda a Joan Pau Martí, la impremta Cormellas comptava amb quatre premses, tot i que la valoració especificava que una era molt vella. AHPB, Francesc Serra, Quinzè

Això no obstant, la impremta que per força havia de tenir el major número de premses era la de Rafael Figueró, tot i que, malauradament, no disposem de cap inventari per poder-ho confirmar. Amb tot, l'anàlisi de la seva producció anual indica, com veurem més endavant, que en aquesta impremta hi havia d'haver, almenys, sis premses.⁷²

D'altra banda, hi ha constància que uns altres cinc dels tallers que hi havia a Barcelona en la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII disposaven de dues premses. Aquest era el cas de la impremta de Josep Forcada quan l'any 1651 la va rebre en concepte de dot de la seva esposa, Helena Girbau, vídua de l'impressor Llorenç Déu. També tenien dues premses els tallers de Jacint Andreu, l'any 1686, quan va morir, i el de Martí Gelabert, quan el 1702 va vendre el material d'imprimir a Flora Casas. Finalment, Joan Jolis i Josep Teixidó tenien dues premses cada un el 1705 i el 1735, respectivament.⁷³

Al seu torn, la impremta del llibreter Josep Moyà disposava d'una sola premsa, que era la que va comprar a Tarragona el 1684, juntament amb Jacint Escona, Francesc Llopis i Joan Terrasàncez. La companyia de llibreters encapçalada per Joan Pahissa en tenia també una, que els fou cedida per Anton Ferrer. Finalment, Francesc Guasch tenia també una sola premsa el 1725, quan va morir.⁷⁴

Per tot plegat, es pot deduir que pels volts de 1700, quan a Barcelona hi havia 12 tallers en funcionament, hi havia, aproximadament, entre 25 i 30 premses repartides per tots els tallers

---

manual, 875/31, f.180v-193. L'inventari dels béns d'Antoni Lacavalleria a: AHPB, Bonaventura Torres, Llibre tercer d'inventaris i encants, 770/51, 20 d'agost de 1701, s.f. L'inventari dels béns de Josep Llopis i Anna Llopis i Huguet a: AHPB, Lluís Cases, Plec d'inventaris i encants, 828/4, 22 de desembre de 1706, s.f. El nombre de premses de la impremta Mathevat figura a l'inventari que acompanya el contracte de lloguer que el Col·legi de Betlem va fer a Martí Gelabert el 1676. AHPB, Francesc Torres, Quinzè manual, 783/25, f.225v-234v, 22 de març de 1676.

⁷² Una explicació del procediment utilitzat per calcular el nombre de premses de la impremta de Rafael Figueró es troba al Capítol 5, pàgina 532.

⁷³ Els capítols matrimonials de Josep Forcada i Elena Girbau a: AHPB, Francesc Reverter, Llibre segon de capítols matrimonials, 703/46, f.220-227, 31 de març de 1651. L'inventari de béns de Jacint Andreu a: AHPB, Lluís Fontana, Llibre primer d'inventaris i encants, 806/46, s.f., 20 de febrer de 1686. L'inventari de béns de Martí Gelabert a: AHPB, Josep Madriguera, Prima manus testamentorum, 901/8, f. 19-22, 2 de setembre de 1702. L'inventari de béns de Joan Jolis a: AHPB, Josep Vilamala, Inventaris, encants i estimacions, 912/40, doc.11, 4 de juliol de 1705. L'inventari de béns de Josep Teixidó a: AHPB, Josep Francesc Fontana, Tercer llibre d'inventaris i encants, 934/56, s.f., 24 d'octubre de 1735.

⁷⁴ Inventari de béns de Francesc Guasch figura a: AHPB, Josep Francesc Fontana, Llibre segon d'inventaris i encants, 934/55, s.f., 20 de juny de 1725.

de la ciutat. Això, a la vegada, permet fer un càlcul aproximat del nombre d'oficials impressors que treballaven en la indústria editorial de Barcelona. El llibreter Joan Pau Martí, propietari de la impremta Cormellas, assegurava el 1701 que en el seu taller, que aleshores tenia tres premses, hi treballaven 11 oficials impressors, cosa que fa pensar que en una impremta que tingués quatre premses almenys n'hi havien de treballar dos o tres més.⁷⁵

Aquest nombre de treballadors s'explica perquè, en funció del volum i la urgència que requeria acabar una determinada obra, una impremta precisava al menys un oficial caixista i un o dos oficials premsistes per cada una de les premses. Acceptant que a les imprentes de Barcelona l'any 1700 hi hagués un total de 25 premses, la mà d'obra necessària per fer-les funcionar totes alhora era d'entre 50 i 75 oficials impressors.

En qualsevol cas, cal prendre aquesta xifra amb molta prudència, ja que només es donaria en una situació ideal, és a dir, en un moment en que totes les imprentes es trobessin funcionant a ple rendiment. En aquest sentit, cal tenir en compte que l'activitat del sector editorial era molt irregular, amb períodes de molta intensitat, quan hi havia una obra de gran extensió en marxa, combinats amb moments de poca feina, durant els quals els tallers prescindien de gran part dels treballadors.

El nivell d'ocupació, de fet, era molt fluctuant, ja que la majoria dels oficials no acostumaven a treballar en un lloc fix, sinó que eren contractats de forma puntual en funció de les necessitats de cada impremta. Això és constata en la declaració que l'oficial impressor Joan Calvo va fer a la Reial Audiència el 1708, en el marc d'un plet que va enfrontar Josep Llopis, Jaume Surià i Joan Pau Martí amb Rafael Figueró pel privilegi d'impressió del llibre del frare Valentín de la Madre de Dios titulat *Fuero de la conciencia*. Calvo, actuant com a testimoni, assegurava que aquelles tres imprentes treballaven simultàniament en la impressió del llibre i que els faltava mà d'obra:

---

⁷⁵ Súplica impresa presentada per Joan Pau Martí al Consell de Cent el mes de març de 1701. AHCB. Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127. També a: BC, BerRes. 43/15-Fol.

“Ha ohit dir als mateixos oficials [que] treballan en las estampas dels sobre referits que [hi] treballan a tota pressa valent-se de tres estampas y que alguns dels oficials que treballan en la impressió han dit a ell, testimoni, si hi volia anar a treballar, que li donarien feyna”.⁷⁶

A pesar de la manca d'estudis que permetin comparar de forma fidedigna les indústries editorials catalana i castellana, les dades disponibles sobre el nombre de premses i de treballadors permeten deduir que les impremtes de Barcelona estaven en una situació equiparable a les de Castella. A tall orientatiu, si més no, hi ha constància que el nombre de mestres i oficials que el 1675 treballaven a les impremtes de Madrid no arribava a la cinquantena.⁷⁷

Un segle abans, el 1572, el major dels quatre tallers tipogràfics que hi havia a Alcalà de Henares, el d'Andrés de Angulo, tenia quatre premses i donava feina a 16 persones. Aquesta era, de fet, segons que ha assenyalat Clive Griffin, la mateixa quantitat de premses que tenia la impremta dels Cromberger, la més important que hi hagué a Sevilla al segle XVI.⁷⁸

Una resultat ben diferent s'obté de la comparació de la indústria editorial catalana amb la europea. A París, per exemple, segons un informe fet el 1644, hi havia 76 impremtes obertes, que disposaven d'un total de 183 premses i donaven feina a 257 oficials i a 94 aprenents. La més gran d'aquestes impremtes tenia set premses, mentre que unes altres cinc en tenien cinc i un total de vuit en tenien quatre.⁷⁹

⁷⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 29591, s.f., 22 de març de 1708.

⁷⁷ Melchor de CABRERA NÚÑEZ DE GUZMÁN, *Discurso legal, histórico y político en prueba del origen, progressos, utilidad, nobleza y excelencias del arte de la imprenta*. Madrid, 1675. Edició facsímil. Madrid: Singular, 1993, p.27v-28.

⁷⁸ Julián MARTÍN ABAD, *La imprenta en Alcalá de Henares (1601-1700)*, Madrid: Arco, 1999, p.37. Segons aquest autor, dels 16 treballadors que hi havia a la impremta d'Andrés de Angulo quatre eren oficials premsistes, quatre eren batidors (entintadors o ajudants dels premsistes), uns altres quatre eren caixistes, un era corrector, un fonedor, un preparava la tinta i un altre s'encarregava d'humitejar el paper. Clive GRIFFIN, *Los Cromberger. La historia de una imprenta del siglo XVI en Sevilla y Méjico*, Madrid: Ediciones de Cultura Hispánica, 1991, p.168. Griffin calcula que, amb aquestes quatre premses, la impremta dels Cromberger donava feina aleshores a almenys uns vint treballadors, “pero es probable que fueran menos”.

⁷⁹ Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société a Paris au XVII siècle (1598-1701)*, Gèneve: Droz, 1999, p.372. Segons aquest informe, hi havia dues impremtes que tenien més de 15 oficials i 15 que en tenien més de

D'altra banda, pel que fa a la producció periodística, a la impremta de Teophraste Renaudot, responsable de la publicació de la *Gazette*, l'òrgan oficial de la monarquia francesa, hi havia quatre premses el 1644, una xifra que, segons Marie-Noële Grand-Mesnil, la situava "entre les impremtes de París d'importància mitjana".⁸⁰

Posteriorment, el 1666, per ordre de les autoritats franceses, es va fer un nou recompte que va mostrar que aquell any a París hi havia un total de 79 tallers oberts, que comptaven amb 216 premses i donaven feina a 222 oficials i a 69 aprenents. Tanmateix, de tots aquests tallers, un total de 21 només tenien un sol oficial.⁸¹

D'altra banda, el negoci de la impremta a la resta de França era molt més petit que a la capital. L'any 1701, mentre a París hi havia 340 oficials treballant en aquest ofici, a Lió n'hi havia 93, 40 a Tolosa de Llenguadoc i 35 a Rouen. En total, a principi del segle XVIII a França, sense comptar París, hi havia un total de 320 impremtes, repartides en 115 ciutats.⁸²

Tanmateix, el 1704 es va promulgar una llei per tal de reglamentar el funcionament de les impremtes, tot limitant-ne el nombre, amb l'argument que d'aquella forma s'assegurava la feina per totes, però també per controlar millor la publicació de llibres. Així, pel que fa a les ciutats més grans, es va permetre que a París hi hagués 36 impremtes en funcionament, unes altres 18 a Lió i 12 a Tolosa i a Bordeus, respectivament. A partir d'aleshores, la impremta de França va passar a ser supervisada pel govern, que prohibí l'obertura de nous tallers.

Una situació semblant es vivia a la ciutat holandesa de Leiden, on un recompte del nombre de premses fet el 1651 va indicar que n'hi havia un total de 23. En concret, hi havia tres tallers que tenien quatre premses, cinc que en tenien dues i un que només en tenia una. A més,

---

8, cosa que, segons Martin, indica que en aquell moment no totes les premses funcionaven a ple rendiment i que algunes probablement estaven fins i tot aturades.

⁸⁰ Marie-Noële GRAND MESNIL, *Mazarin, la Fronde et la presse, 1647-1649*, Paris: Armand Colin, 1947, p. 31-32.

⁸¹ Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société...*, op. cit., p.678.

⁸² Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre...*, op.cit., p.207. Chauvet considera que les impremtes de França que entre 1550 i 1750 tenien més de 20 treballadors es podien comptar amb els dits de les mans. Ibidem, p.423.

segons algunes fonts, en aquell moment a tot Holanda hi havia 150 premses en funcionament.⁸³

El cas més espectacular, tanmateix, el constitueix la impremta de Cristophe Plantin, de la ciutat flamenca d'Anvers. A mitjan segle XVI, aquest taller disposava de 16 premses i donava feina a 80 treballadors, amb una producció que arribava a la seixantena de llibres cada any.⁸⁴

Un altre exemple important és el de la impremta de Nicolas Jenson, que amb 30 treballadors ha estat considerada com una de les empreses més grans de la Venècia de final del segle XV. En aquest sentit, s'estima que els impressors venecians dels segles XV i XVI imprimien uns 150 llibres anuals. De fet, Venècia, juntament amb Anvers, París i Lió, foren els principals centres editorials d'Europa a l'època Moderna.⁸⁵

L'evolució de la producció

A banda de conèixer la quantitat de premses i d'impressors, per estudiar el potencial productiu de la impremta catalana cal analitzar també el fons bibliogràfic que s'ha conservat. A partir d'un recompte de les obres que figuren al Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes (CCUC) i al Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico Español (CCPB), he pogut constatar que entre 1653 i 1725 es van publicar a Barcelona, com a mínim, un total de 841 llibres, 1.206 opuscles i 2.734 plecs solts.⁸⁶

⁸³ Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société...*, op. cit., p.312.

⁸⁴ Francine de NAVE, *Cristóbal Plantino (1520-1589), impresor del Humanismo y de las ciencias*, Madrid: Biblioteca Nacional, 1990, p.7-9.

⁸⁵ Peter BURKE, "Early Modern Venice as a Center of Information and Communication", dins John MARTIN i Dennis ROMANO (eds.), *Venice Reconsidered. The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797*, Baltimore: Johns Hopkins University, 2000, p. 398.

⁸⁶ Aquest recompte va ser realitzat a través dels portals d'internet del CCUC i del CCPB al llarg del mes d'octubre del 2012. Les dates extremes corresponen al període comprès entre el primer any sencer després de la fi de la Guerra dels Segadors i l'any anterior a la mort de Rafael Figueró. Cal precisar que en aquestes quantitats hi ha inclosos alguns impresos que, tot i conservar-se en arxius catalans, no figuren en aquests catàlegs. És important també tenir en compte que els resultats obtinguts ofereixen un càlcul a la baixa del total de la

Això significa que durant el període estudiat, de cada 100 impresos que van sortir de les impremtes de Barcelona, 18 eren llibres, 25 eren opuscles i els restants 57 eren plec solts. La proporció que mostra el fons conservat, malgrat que indica clarament la importància que les obres de petit format van tenir per a la impremta catalana, no és del tot real, ja que, sens dubte, la quantitat d'opuscles i de plec solts fou molt superior a la que es conserva.

En aquest sentit, disposem d'un document excepcional que ofereix dades exactes de la producció d'una impremta durant un període de temps concret. Es tracta del balanç de comptes que el llibreter Joan Piferrer va presentar als tutors dels fills de l'impressor Josep Llopis corresponent als anys que havia administrat la seva impremta. En concret, Piferrer va fer-se càrrec d'aquest taller des de 1699, any de la mort de Josep Llopis, fins poc després de la mort d'Anna Llopis i Huguet, vídua d'aquell, el 1706. L'any 1707, Piferrer va signar una concòrdia amb els tutors per recuperar els diners que havia pagat de la seva butxaca durant el temps que va actuar com a administrador. Segons aquest document, en total, entre 1699 i 1706, aquest taller va imprimir 15 llibres, 26 opuscles i 120 plec solts, cosa que representa uns percentatges del 9,3%, el 16'2% i el 74'5%, respectivament. Per tant, les dades reals que ofereix un cas concret mostren també la importància que les obres de poca extensió van tenir per a la supervivència del sector editorial català.⁸⁷

De fet, la necessitat de subsistir a través dels productes menors fou també una constant en la indústria editorial de Castella, motivada per la manca de capital suficient per fer front a la

---

producció editorial, ja que una part important, sobretot pel que fa a opuscles i plec solts, es deu haver perdut. A més, per no distorsionar l'evolució de la producció al llarg del període estudiat, no he comptabilitzat aquells impresos dels quals no hi ha seguretat de la seva data de publicació. Per fer aquest recompte he considerat com a llibres els impresos superiors a 100 pàgines, opuscles aquells que en tenen entre 12 i 100 i plec solts els fulls de 12 pàgines o menys. Pel que fa als llibres, es constata que la major part dels que foren impresos a Barcelona són de temàtica religiosa. La categoria dels opuscles està formada bàsicament per al·legacions jurídiques, sermons, oracions panegíriques, relacions de festes i pamflets d'opinió. Entre els plec solts, en canvi, hi trobem principalment literatura popular, com romanços, villancets i goigs. Figuren també dins d'aquesta darrera categoria els fulls de notícies, que són objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral, que consten habitualment d'entre 4 i 8 pàgines i algunes vegades de 12.

⁸⁷ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

gran inversió que requeria la impressió de llibres. Fins i tot, en el seu millor moment, durant el Segle d'Or, les impremtes castellanques van créixer en quantitat però no en dimensió.⁸⁸

En qualsevol cas, l'anàlisi detallat de la producció permet constatar, d'entrada, l'efecte negatiu que la Guerra dels Segadors va causar en el sector editorial. Així, entre 1653 i 1660 les cinc impremtes que aleshores hi havia a Barcelona van editar un total de 20 llibres, cosa que en conjunt representa una mitjana de menys de tres llibres anuals. Aquesta situació va començar a millorar a partir de 1660 i, sobretot, va augmentar de forma significativa cap a final de la dècada de 1670, quan es va superar la barrera dels 20 llibres anuals (Fig.7). La millora del sector coincideix, de fet, amb un moment de recuperació econòmica que, com va assenyalar Pierre Vilar, es va produir a Catalunya de 1660 a 1705.⁸⁹

Aquest increment de la producció, a més, va repercutir en un descens del preu dels llibres, cosa que, lògicament, deuria incentivar-ne la compra i, de retruc, augmentar la publicació. El notari causídic Marià Catús, antic soci de la vídua de l'impressor Josep Llopis, assegurava l'any 1707 en una declaració a la Reial Audiència que tot plegat era el resultat de la iniciativa de llibreters i impressors de crear companyies per imprimir llibres.

“Cosa de vint y sinch anys a esta part ha vist, ell, testimoni, que los llibres se venian en la present ciutat molt més cars que no en lo temps present, de tal manera que ell, testimoni, comprà diferents llibres en foleo de Història y altres molt temps ha, que ne pagava una dobla o sis lliuras de quiscun tomo, y després havent-se donat los llibraters e impressors a fer companyias per imprimir llibres, ha vist y veu vuy en dia que aquells matexos llibres que antes costavan una dobla o sis lliuras, vuy los venen y donan per vint reals”.⁹⁰

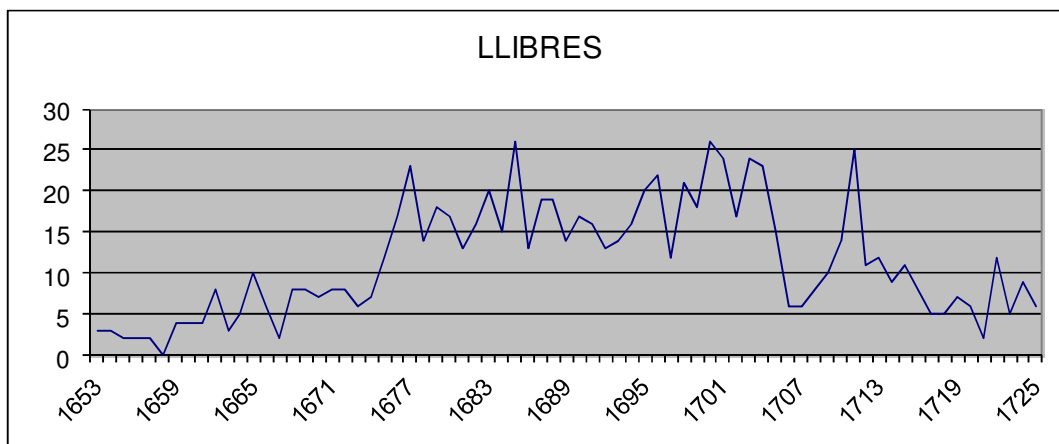
⁸⁸ Don William CRUICKSHANK, “Literature and the book trade in Golden-Age Spain”, *Modern Language Review*, 73:4, 1978, p.815.

⁸⁹ Es tracta del període que Vilar va definir com el “segon redreçament català”. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol.2, Barcelona: Edicions 62, 1964, p.373-411.

⁹⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 16 de maig de 1707.

Sigui com vulgui, des de 1677 fins a 1705, any de l'inici de la Guerra de Successió a Catalunya, la publicació de llibres a Barcelona es va mantenir per sobre dels 15 títols l'any. La producció va arribar al seu màxim l'any 1685, amb 26 llibres publicats, una quantitat que es va repetir el 1700. Els anys 1701 i 1703 es van registrar també unes xifres elevades, amb una producció de 24 llibres anuals. El nivell assolit a principi del segle XVIII coincideix, de fet, amb el moment en què a Barcelona hi havia el màxim històric d'imprentes obertes. La producció més baixa d'aquest període, amb 12 llibres editats, es va registrar l'any 1697, sens dubte, com a conseqüència del setge i l'ocupació de Barcelona per part de l'exèrcit francès, durant la segona meitat d'aquell any.

Fig. 7. Evolució de la publicació de llibres a Barcelona (1653-1725). Font: CCUC i CCPB.

La producció de la indústria editorial, així doncs, es va mantenir, amb alguns alts i baixos, gairebé sempre per sobre del 15 llibres anuals fins a l'inici de la guerra, el 1705, quan el nombre d'edicions va patir un nou descens important, motivat, de ben segur, per la pèrdua del mercat castellà. Posteriorment, el 1711 la producció va assolir un nou màxim, amb 25 llibres

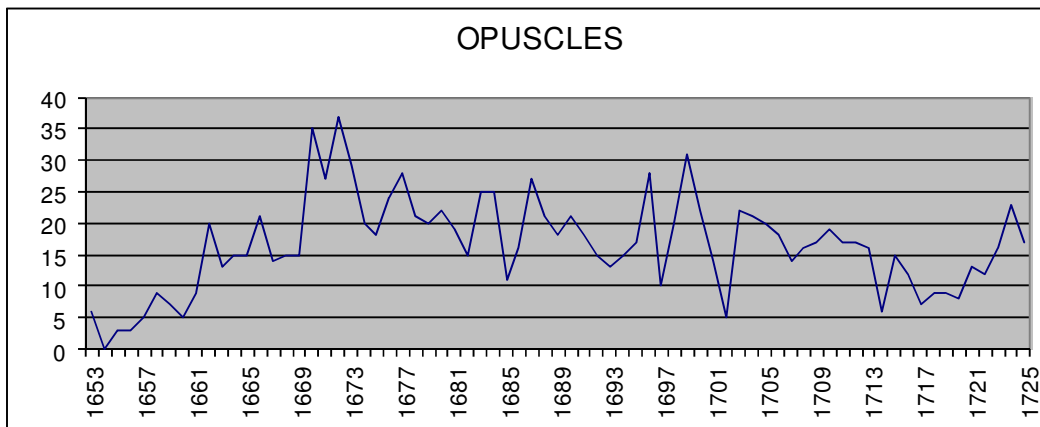
editats, per davallar tot seguit, sobretot el 1714, com a conseqüència del setge de Barcelona. Durant els deu anys posteriors a la fi de la Guerra de Successió la publicació de llibres no va aconseguir recuperar-se ni assolir els nivells que havia tingut a principi del segle XVIII.

La producció d'opuscles, al seu torn, presenta, a grans trets, una evolució similar a la dels llibres. Així, després de la pobra situació de la postguerra, el nombre d'aquest tipus de publicacions va començar a incrementar-se notablement a partir de la dècada de 1670, mantenint-se més o menys estable, a pesar d'alguns alts i baixos concrets, fins a començament del segle XVIII. Posteriorment, la producció va davallar notablement durant la Guerra de Successió i va enfonsar-se definitivament al llarg dels anys posteriors a la implantació del nou règim borbònic. A partir de la dècada de 1720, tanmateix, es comença a detectar un increment de la publicació d'opuscles (Fig.8).

Segons es constata per l'obra conservada, el nivell màxim de publicació d'opuscles es va produir els anys 1670 i 1672, superant els 35 anuals. La raó d'aquest increment, això no obstant, no cal buscar-la en el context històric, sinó en l'activitat de la impremta de Josep Forcada, especialitzada en la impressió d'al·legacions, sentències i altres impresos de temàtica judicial. Aquesta impremta aprofitava el fet que el seu propietari, en tant que notari, actuava sovint en processos a la Reial Audiència. Entre 1670 i 1672 només a la impremta Forcada es van imprimir una cinquantena d'opuscles. Un altre dels màxims en la publicació d'aquests impresos de mida mitjana es va produir el 1699, motivat també per un increment de les al·legacions jurídiques, impreses, en aquest cas, per Rafael Figueró.

En canvi, l'impacte dels esdeveniments històrics en la publicació d'opuscles es detecta, igual que en els llibres, l'any 1697, quan, coincidint amb el setge i ocupació francesa de Barcelona, la producció va davallar fins a deu títols. Un altre dels mínims històrics del període estudiat es va registrar l'any 1702, amb només cinc opuscles. Aquesta dada contrasta amb la quantitat de llibres publicats aquell any, un total de 17, i sobretot amb la de plecs solts, que va

assolir la xifra de 127, una de les més altes de tot el període estudiat. Per tot plegat, entre les moltes raons que explicarien aquesta disminució de la impressió d'opuscles, no es pot descartar que la més probable sigui la pèrdua de la totalitat dels exemplars d'algunes de les edicions.

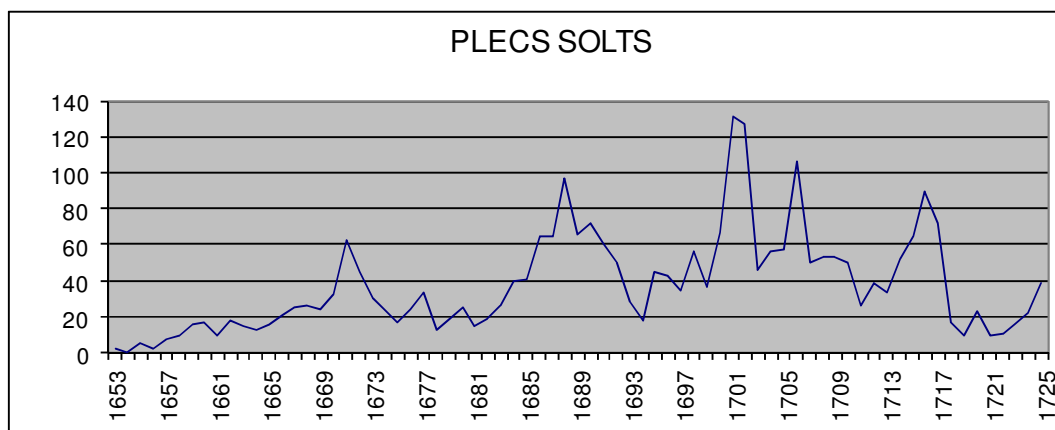
Fig. 8. Evolució de la publicació d'opuscles a Barcelona (1653-1725). Font: CCUC i CCPB.

De fet, el caràcter efímer dels impresos menors s'ha de tenir molt en compte també a l'hora d'analitzar quantitativament la publicació dels plecets solts. A grans trets, l'evolució d'aquesta producció mostra un increment considerable de la impressió de fulls de menys de 12 pàgines a partir de la dècada de 1680 (Fig.9).

Una de les raons, en aquest cas, respon a l'augment de la impressió de plecets relacionats amb la Gran Guerra Turca (1683-1697), principalment notícies, sermons i villancets sobre els setges de Viena de 1683 i de Buda de 1686. El màxim d'aquesta producció, tanmateix, es registra els anys 1701 i 1702, amb 131 i 127 fulls respectivament. Això s'explica, principalment, perquè d'aquests dos anys es conserven gairebé senceres les sèries de "Noticias Generales" que es van imprimir aquells dos anys a les impremtes de Rafael Figueró

i de Francesc Guasch, cosa que no succeeix en altres anys, en els que les sèries que s'han conservat són molt incompletes.

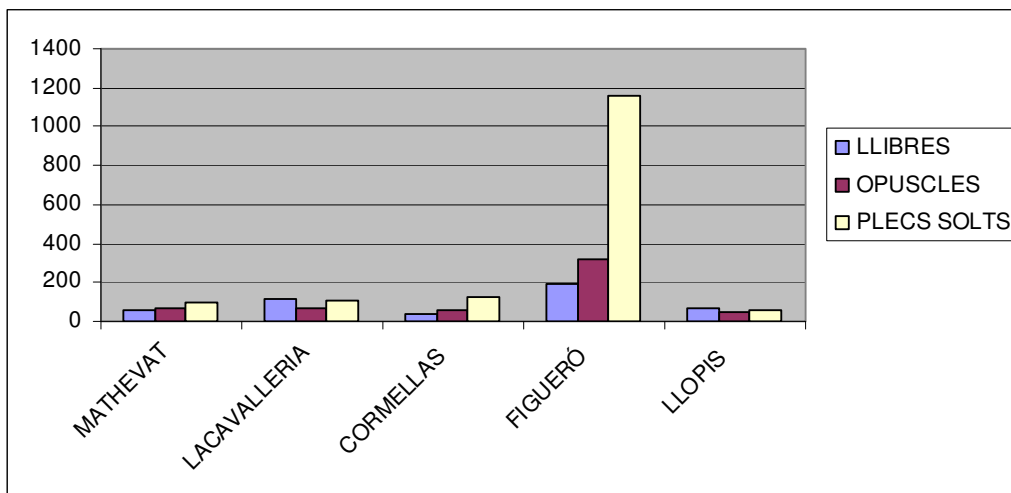
L'increment de la producció de fulls de notícies es va produir també el 1706, coincidint amb el primer any de la campanya de l'exèrcit de l'arxiduc Carles d'Àustria a la península, cosa que fa augmentar la xifra total de plec solts conservats d'aquell any fins a 106, la tercera més alta de tot el període estudiat. Una cosa semblant succeeix entre 1715 i 1717, període en el qual es registra també un increment notable, provocat, en aquest cas, perquè d'aquests anys es conserven tres sèries gairebé completes de notícies impreses per Josep Teixidó. L'elevat nombre de plec solts impresos per Teixidó respon al fet que el 1714 va obtenir el reconeixement d'impressor reial de les noves autoritats borbòniques, cosa que li va permetre imprimir les gasetes i altres papers oficials en exclusiva.

Fig. 9. Evolució de la publicació de plec solts a Barcelona (1653-1725). Font: CCUC i CCPB.

En qualsevol cas, analitzant la quantitat d'obres conservades de forma individualitzada es constata que la impremta més productiva de la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII fou, amb molta diferència, la de Rafael Figueró. Entre 1668, quan va començar a

treballar per compte propi, i fins a 1726, any en què va cessar la seva activitat, aquest impressor va publicar un total de 197 llibres, 316 opuscles i 1.159 plects solts. Això significa que al llarg dels seus gairebé seixanta anys d'activitat, Figueró va produir una mitjana de tres llibres l'any, cosa que, tenint en compte la dimensió global de la indústria editorial catalana, representa una quantitat important. En qualsevol cas, aquestes dades, com es comprova en el gràfic de la producció de les cinc principals impremtes de Barcelona del període estudiat situen, sense cap mena de dubte, la impremta de Rafael Figueró com la més important de Catalunya (Fig.10).

Fig.10. Producció de llibres, opuscles i plects solts de les impremtes que disposaven de tres o més premses: Mathevat (1653-1687), Lacavalleria (1653-1706), Cormellas (1653-1700), Figueró (1668-1725) i Llopis (1682-1714). Font: CCUC i CCPB.

Després d'un inici modest, la impremta de Rafael Figueró va fer un salt quantitatiu a partir de l'any 1683, tal i com reflecteix l'evolució del nombre de llibres conservats, passant de publicar un o dos llibres anuals a editar-ne cinc. Aquest increment, a més de produir-se en un moment de millora de la conjuntura econòmica, coincideix amb una ampliació del negoci per

part de Figueró. Des de 1668, el taller d'aquest impressor estava situat en una casa del carrer de la Barra de Ferro que li havia llogat el doctor Miquel Delmunts, l'antic propietari de la impremta. Això no obstant, l'any 1683, arran de la venda de la casa de Delmunts, aleshores ja difunt, Figueró va haver d'abandonar aquest local i buscar-se'n un altre. D'aquesta manera, aquell any va adquirir una casa més gran al carrer dels Cotoners, cosa que li va permetre augmentar el nombre de premses i, per tant, també la producció.⁹¹

Tanmateix, el moment de màxima activitat de la impremta de Rafael Figueró, pel que fa a l'edició de llibres, es va produir el 1701, amb un total d'11 títols publicats, seguit dels anys 1698 i 1704, amb deu. En aquestes dates, que, com hem vist, foren les de màxima producció a la Barcelona del període estudiat, Figueró va imprimir la meitat dels llibres editats pel conjunt de les imprentes de la ciutat. Tanmateix, aquest augment de la producció no indica necessàriament que al tombant del segle XVIII es produís un creixement del mercat del llibre. Cal tenir en compte que sis dels llibres que Figueró va publicar el 1701 eren ordinacions, tarifes i llibres de "Decisions", impresos per encàrrec de la Generalitat de Catalunya.

Sigui com vulgui, el fet que bona part dels llibres fossin obres de caràcter institucional no disminueix la capacitat productiva de la impremta de Rafael Figueró, ans al contrari, el total de pàgines publicades en un sol any és un bon indicador del seu potencial. En concret, del total dels 11 llibres produïts l'any 1701, gairebé tots en la mida foli, quatre tenen entre 100 i 200 pàgines, tres en tenen entre 200 i 300, uns altres dos en tenen més de 500, un supera les 600 pàgines i el darrer en té més de 700. Tenint en compte que a Barcelona, habitualment, la tirada dels llibres destinats al mercat estava estipulada, de forma consuetudinària, en 1.250 exemplars, o bé, en alguns casos, en mitja "jornada de Barcelona", que eren 625, hom es pot fer una idea de la capacitat de producció que es requeria per emprendre un treball semblant. De fet, per imprimir 1.250 exemplars d'un llibre de 700 pàgines de la mida de foli es requeria

---

⁹¹ Rafael Figueró va adquirir en emfiteusi aquesta nova casa al carrer dels Cotoners el 28 d'abril de 1683. AHPB, Josep Güell, Manual de 1683, 811/59, f.340-346v.

el treball d'una premsa operada per dos oficials, un premsista i un entintador, durant sis o set mesos. Aquest termini es reduïa a la meitat si eren dues les premses utilitzades o bé es doblava si la premsa era operada per un sol oficial. A més, cal tenir en compte també que, a banda d'aquests 11 llibres, es conserven vuit opuscles i un total de 70 plecs solts impresos per Figueró l'any 1701.⁹²

Per tant, una impremta que fos capaç de publicar tot aquest material en un sol any havia de tenir com a mínim unes sis premses. Això situa la impremta de Rafael Figueró, al menys en capacitat productiva, a un nivell equiparable al de les millors impremtes de París del segle XVII.⁹³

La producció de la resta de les impremtes de Barcelona no fou, ni de bon tros, equiparable a la de Rafael Figueró. La segona en importància, atenent al fons conservat, fou la d'Antoni Lacavalleria, que entre 1653 i 1706 va publicar un total de 118 llibres. Les següents impremtes més productives, pel que fa a l'edició de llibres, foren la de Josep Llopis, amb 72 títols publicats de 1682 a 1714, la impremta Mathevat, de la qual es conserven 61 llibres editats de 1653 a 1687, i finalment la de la família Cormellas, que de 1653 a 1700 va imprimir

---

⁹² Les obres publicades per Rafael Figueró l'any 1701 de les quals en coneixem els tiratges són: *Sacri Supremi Regii Senatus Cathaloniae decisiones*, tercer volum de "Decisiones" de Bonaventura de Tristany, 595 pàgines, en foli, 660 exemplars, ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 1º, Sèrie General (N), 254, f.128; *Sacri regij criminalis concilij Cathaloniae decisiones*, tercer volum de "Decisiones" de Miquel Calderó, 530 pàgines, en foli, 1.000 exemplars. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698 part 3º, Sèrie General (N), 256, f.295v; i *Pública noticia del acierto con que el muy ilustre y fidelissimo consistorio de la Diputacion del Principado de Cataluña...regulò sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido despues de la muerte del ... Rey don Carlos Segundo*, 166 pàgines, en foli, 1.000 exemplars. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, Sèrie General (N), 258, f.648, 28 de juny de 1701.

⁹³ Cal recordar, en aquest sentit, que la impremta més important de París l'any 1644 tenia set premses. Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société a Paris...*, op.cit., p.372. Malauradament, no disposem de l'inventari *postmortem* dels béns de Rafael Figueró, ni tampoc del document de la venda de la seva impremta al convent dels carmelites descalços de Barcelona, feta després de la mort de l'impressor l'any 1726. De tota manera, cap d'aquests dos documents reflectiria la dimensió que tenia la impremta de Rafael Figueró a principi del segle XVIII, ja que la casa del carrer dels Cotoners es va incendiar el 1714 en caure-hi una bomba durant el setge borbònic, cosa que va provocar que es cremessin les premses. Un cop acabada la Guerra de Successió, l'activitat de Figueró, instal·lat aleshores al carrer de la Bòria, va disminuir de forma notable, de manera que el taller deuria comptar amb una quantitat de premses molt inferior.

41 llibres. La producció de la resta de les impremtes de Barcelona se situa per sota dels 40 títols.⁹⁴

Pel que fa als opuscles, la impremta més productiva després de la de Figueró, fou la de Josep Forcada, amb un total de 179 títols impresos de 1653 a 1689, seguida de la de Jacint Andreu amb 89, publicats de 1671 a 1685. A continuació hi figuren les impremtes d'Antoni Lacavalleria, amb 71, la Mathevat, amb 69, i la Cormellas, amb 62 opuscles, mentre que les restants se situen per sota dels 60 títols.

Quant als plecs solts, segueix a la producció de la impremta de Rafael Figueró, la de Josep Texidó, amb 214 fulls, impresos de 1695 a 1725. A continuació hi figura la impremta de Francesc Guasch, amb 182 fulls, publicats de 1697 a 1725, seguida de la de Cormellas, amb 128 i la de Lacavalleria, amb 111. La producció total de plecs solts de les restants impremtes se situa per sota dels 100 fulls.

De l'anàlisi d'aquestes dades es constata que les impremtes que figuren al capdavant de l'edició de llibres són també les que tenien un nombre més gran de premses, com és el cas de Figueró, que en tenia al menys sis; Lacavalleria i Cormellas, que en tenien quatre, i les impremtes Llopis i Mathevat, que disposaven de tres premses. En canvi, les impremtes de les quals hi ha constància que tenien dues premses –les de Josep Forcada, Joan Jolis, Jacint Andreu, Josep Texidó i Martí Gelabert– figuren molt per sota pel que respecta a l'edició de llibres. Les xifres d'aquestes impremtes, tanmateix, augmenten considerablement quan es tracta de la producció d'opuscles o plecs solts (Fig. 11).

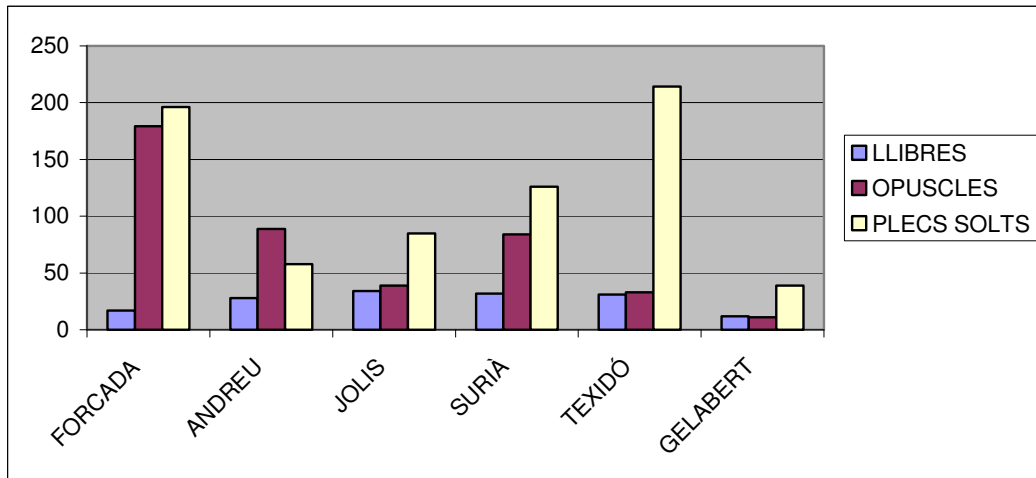
En concret, de la impremta de Josep Forcada, del període de 1653 a 1688, es conserven 17 llibres, 179 opuscles i 196 plecs solts; de Jacint Andreu hi ha 28 llibres, 89 opuscles i 58 plecs solts, impresos de 1671 a 1685; de la impremta de la família de Joan Jolis es conserven, del

---

⁹⁴ Per coherència amb el marc cronològic, el recompte de la producció de les impremtes Lacavalleria, Cormellas, Mathevat, Forcada i Delmunts comença a partir de 1653, molt a pesar que aquests tallers ja funcionaven amb anterioritat a aquesta data. D'igual forma, tampoc he efectuat el recompte de la producció posterior a 1726 de les impremtes que van continuar treballant a Barcelona després d'aquesta data.

període de 1679 a 1726, un total de 34 llibres, 39 opuscles i 85 plecs solts; de Martí Gelabert, de 1687 a 1702, hi ha 37 llibres, 37 opuscles i 80 plecs solts, i de Josep Teixidó, de 1695 a 1726, es conserven 31 llibres, 33 opuscles i 214 plecs solts. Finalment, en aquest grup cal incloure-hi la impremta de Vicenç Surià, amb una producció semblant a les que tenien dues premses. D'aquesta impremta es conserven 18 llibres, 37 opuscles i 60 plecs solts impresos des de 1681 fins a 1698 i uns altres 14 llibres, 47 opuscles i 66 plecs solts produïts pel seu fill, Jaume Surià, des d'aquell any, quan va heretar el negoci, i fins a 1726.

Fig.11. Producció de llibres, opuscles i plecs solts de les impremtes que disposaven de dues premses: Forcada (1653-1688), Andreu (1671-1685), Jolis (1679-1725), Surià (1681-1725), Teixidó (1687-1725) i Gelabert (1687-1702). Font: CCUC i CCPB.

Així, com es constata de les dades anteriors, les impremtes de Josep Forcada i Jacint Andreu foren molt productives en la impressió d'opuscles, mentre que les de Josep Teixidó i Francesc Guasch –que només tenia una premsa– ho foren en la de plecs solts. El cas de Guasch, de fet, es interessant d'analitzar, ja que constitueix una mostra molt clara d'un impressor amb pocs recursos que va haver de subsistir principalment a través de la impressió d'obres menors. La

producció conservada de la impremta de Francesc Guasch, de 1697 a 1725, consta de 15 llibres, 24 opuscles i 182 plecs solts.

Finalment, hi ha una sèrie d'impremtes de les quals no hi ha informació sobre la quantitat de premses que tenien, però, d'acord amb el volum de la seva producció, és més que probable que en tinguessin només una. En aquest grup hi trobem la impremta de Bartomeu Giralt, de la qual es conserven 17 llibres, 19 opuscles i 88 plecs solts, publicats entre 1702 i 1725. A continuació hi ha la impremta dels llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, de la que es conserven 32 llibres, 18 opuscles i 24 plecs solts, publicats de 1677 a 1701, i finalment, la de Josep Moyà, que de 1684 a 1693, va produir al menys 10 llibres, 3 opuscles i 8 plecs solts.

El comerç interior i exterior

Un aspecte que cal estudiar a l'hora d'analitzar la importància de la indústria editorial catalana de l'època Moderna és el paper que va jugar la importació i l'exportació de llibres. Sense tenir en compte aquest factor, de fet, no es pot entendre el creixement que van experimentar algunes impremtes regentades per mercaders de llibres com foren, per exemple, les de Sebastià de Cormellas o d'Antoni Lacavalleria.

A Catalunya, la venda de llibres a l'exterior fou incentivada a través de les Corts ja l'any 1542, que va rebaixar els arancels del 15 al 2'5% amb l'objectiu d'afavorir el comerç i fer créixer el sector editorial:

“Per convidar los estampers en estampar molts llibres en lo Principat de Cathalunya y Comptats de Rosselló y Cerdanya, estatuhim y ordenam que per qualsevol libres de estampa que-s trauran

dels dits Principat y Comptats no-s pague de dret de exida si no tantsolament sis diners per liura”.⁹⁵

D’aquesta forma, cap a final del segle XVI la venda de llibres al regne de Castella, principalment a les ciutats de Madrid, Salamanca, Medina del Campo i Toledo, era una pràctica del tot habitual. Fins i tot, alguns llibreters barcelonins s’havien establert a Saragossa, que servia com a punt mig en aquesta ruta. A principi del segle XVII els llibres figuraven en segon lloc, després del vidre, entre els productes que eren enviats de Catalunya cap a Sevilla i Amèrica.⁹⁶

Al llarg de la segona meitat del XVII i principi del XVIII el mercat exterior va continuar funcionant com a destí de bona part de la producció de la indústria editorial catalana. L’any 1669, per exemple, Tomàs Bofarull, frare del convent de Santa Caterina de Barcelona, autor del llibre titulat *Nuevas indias de las alabanças del S. Rosario de Maria Santíssima*, va signar un contracte amb Rafael Figueró i el noble Jaume Cortada per imprimir 330 exemplars d’aquesta obra. Entre les condicions hi figurava que Bofarull pogués vendre aquests llibres “a les ciutats de Çaragoça, València i demés parts dels regnes de aquellas, fins a Civilla”.⁹⁷

Una indicador de la proporció de llibres impresos a Barcelona que es destinaven a la venda a l’exterior es troba el contracte que els llibreters Jaume Batlle, Jaume Surià i Joan Piferrer van signar el 1704 amb Rafael Figueró per imprimir el llibre titulat *Luz de verdades católicas*

⁹⁵ *Constitucions fetes per la Sacra Cesarea Cathòlica y Real Magestat del Emperador don Carles y per la Molt Alta y Excellentíssima Senyora dona Juana, mare sua, reys de Castella e de Aragó e de les dos Sicílies (...) en la quinta Cort de Cathalunya, en la església de Santa Maria de la vila de Monçó*, 1542. ACA, Col·leccions, Incunables, 20, f.142. Segons Antoni de Capmany, l’excessiva càrrega aplicada fins aleshores sobre els llibres havia obstaculitzat l’exportació: “sobre lo mismo se habia tratado en las otras Cortes de Barcelona de 1481, bien que entonces el derecho exorbitante de quinze por ciento dexó obstruido aquel nuevo conducto del tráfico externo”. Antoni de CAPMANY, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, vol. I, Barcelona: Camara Oficial de Comercio y Navegación de Barcelona, 1961, p.428.

⁹⁶ Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo...*, op.cit., p. 378-393. Sobre el comerç de llibres vegeu també Manuel PEÑA, *Cataluña en el Renacimiento: libros y lenguas*, Lleida: Milenio, 1996, p.80-88 i 202-205.

⁹⁷ AHPB, Francesc Llauder, Setè manual, 787/7, 102v-105v, 1 de febrer de 1669. Es tracta del llibre titulat *Nuevas indias de las alabanças del S. Rosario de Maria Santíssima, descubiertas en quinze homilias segun diferentes ordenes...* BUB, B-62/1/17. Existeix una altra edició feta també per Figueró el 1679. BUB, XVII-4512.

y explicación de la doctrina cristiana, escrit a Mèxic pel pare jesuïta Juan Martínez de la Parra. La quantitat de llibres que havia d'imprimir Figueró era de 900 exemplars, dels quals se "ne enviaren fora del present Principat sinc-sents tomos y sols ne vendrà dins Catalunya los restants quatre-sents". És a dir, en aquest cas concret, de cada 9 llibres editats, 5 anaven al mercat exterior i quatre a l'interior.⁹⁸

Una altra mostra del comerç de llibres fora de Catalunya es desprèn d'una declaració que Jaume Sala, treballador d'una de les impremtes de de Barcelona, va fer l'any 1707 actuant com a testimoni en un plet a la Reial Audiència. Sala assegurava davant el jutge que Antoni Lacavalleria, pel qual havia treballat, era un dels editors que al llarg dels 25 anys precedents havia destacat en el comerç de llibres amb els altres regnes peninsulars. El testimoniatge de Sala, a més, serveix per corroborar que la impremta de Barcelona va experimentar un gran creixement a partir del darrer quart del segle XVII.

"Per ocasió del crescut número de impressors y llibraters que y ha hagut desta part de vint y sinch anys, poch més o menos, en la present ciutat de Barcelona (...) se ha imprès major número de llibres, obras y papers, no sols per establir-los per lo present Principat y ciutat, sinó també per altres regnes y províncias, que no se havia experimentat antes, lo que diu saber ell, testimoni, per haver vist que moltas obras y llibres estampats en la present ciutat a costas y despesas de llibraters e impressors de la present ciutat los han fet passar per comerciar en lo regne de València, de Aragó, Madrit, Civilla, Granada y altres parts. Y ha vyst també ell, testimoni, que molts de estampats en casa lo difunt Anthoni Lacavalleria, als quals ell, testimoni, hi havia treballat, los passà en Lió de França y també en altres parts".⁹⁹

---

⁹⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 8 de desembre de 1704. Una de les condicions de l'acord era que en el peu d'impremta del llibre hi figurés que havia estat imprès a casa de Figueró, amb privilegi, però a compte de tots quatre, així com també que es venia en les seves respectives botigues. Aquesta condició es va complir, tal i com es pot comprovar en un dels exemplars conservats. *Luz de verdades católicas y explicación de la doctrina cristiana*. BUB, B-57/2/12.

⁹⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, 18 d'abril de 1707, s.f.

De la declaració de Jaume Sala, així doncs, se n'extreu també que les impremtes catalanes enviaven una part de la seva producció a Europa, en aquest cas, a Lió. L'exportació de llibres es constata també en el registre del pariatge que cobrava el Consolat de Mar per les mercaderies que entraven o sortien del port de Barcelona. Els anys 1695 i 1696, per exemple, el valor dels llibres que van sortir de la ciutat per mar va ascendir a 1.700 lliures, una xifra que, tanmateix, era molt baixa en comparació amb la dels teixits, que aquell any va arribar a les 44.000 lliures.¹⁰⁰

No es pot descartar, tanmateix, que davant del risc que comportava un viatge per mar per a uns productes que l'aigua podia malmetre, les exportacions de llibres es fessin en ocasions per via terrestre. Un exemple d'aquest risc el trobem el 1716, quan Joan Veguer, llibreter de Barcelona, no va voler acceptar una partida de llibres i de paper que li havien enviat des de Gènova perquè la tartrana que la transportava es va enfonsar davant la platja de Sant Feliu de Guíxols i la mercaderia es va fer malbé.¹⁰¹

Un cas semblant és el del llibreter Joan Piferrer, que l'any 1723 feia constar davant notari que una partida de breviaris i missals que una barca li havia portat de Gènova s'havia mullat. Els testimonis donaven fe que la major part dels paper imprès que contenia aquella partida era “podrit per causa de dita molledera”.¹⁰²

En qualsevol cas, el transport de llibres per mar, tant pel que fa a la importació com a l'exportació, era del tot habitual. L'any 1690, els oficials impressors Pere Brugas i Pere Figueró, treballadors de la impremta de Rafael Figueró, van donar fe davant notari que en

---

¹⁰⁰ Josep FONTANA, “Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII. Notas para una interpretación de la coyuntura catalana”, *Estudios de Historia Moderna*, vol.5, 1655, p.209. Fontana va utilitzar la única sèrie que es conserva del pariatge, corresponent al període de 1693 a 1699, i la va comparar amb la que existeix del dret d'entrades i eixides de la Generalitat, del període 1664-1665, que no registra exportacions de llibres a l'estranger. La documentació sobre el comerç marítim que s'ha conservat és, per tant, molt escassa i no permet analitzar amb el rigor necessari l'evolució de les exportacions i importacions de llibres al llarg de tot el segle XVII.

¹⁰¹ AHPB, Domènec Rojas, Manual de 1716, 863/50, s.f. 9 de desembre de 1716.

¹⁰² AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1723, 865/9, f.303v-304v, 4 de setembre de 1723.

aquest taller s'havia imprès la *Práctica del confessorio*, del frare Jaime de Corella, del qual se n'havien enviat uns quants exemplars a València per via marítima:

“Que aquellas divuyt raymas de llibres impresos de la primera part de la Práctica del Confessionari de Curella que dit Rafel Figueró té embarcats en la barca del patró Benaprès Cathalà, natural de la vila de Sitjas, bisbat de Barcelona, per desambarcar aquell al Grau de València y entregar a Vicente Cabrer, estamper de la ciutat de València, se són impresos en la present ciutat de Barcelona y en la estampa pròpia de dit Rafel Figueró, la qual té en sa casa pròpia, situada en lo carrer dels Cotoners de la dita present ciutat de Barcelona, lo que diuhen saber per haver-los ells, testimonis, treballats, a saber és, dit Pere Brugas en la composició y dit Pere Figueró en la premsa, y axò és la veritat per lo jurament tenen prestat”.¹⁰³

Una altra mostra del comerç de llibres per mar es constata en el contracte que l'impressor Josep Texidó va signar l'any 1699 amb Francesc Canudas, sacerdot de Berga, i Francesc Pinyana, adroguer de Barcelona, per tal de formar una companyia per imprimir llibres. Entre les condicions hi figurava la necessitat d'assegurar els carregaments que sortissin i arribessin pel port de la ciutat:

“De tots los effectes se enviaran y se rebran de fora regne de la present companyia se-n haje de fer seguretat perquè no-s còrrega ningún errisch. Y per est effecte se haje de tractar en los corresponents que tot lo que se'ls enviarà desta ciutat se'ls donarà assegurado fins al port de mar ahont se haurà de remètrer, de tot lo qual se'n haje de fer seguretat en la present ciutat. Y que de la mateixa manera tingan obligació tots los corresponents de donar a segurat eo a son errisch y

---

¹⁰³ AHPB, Joan Navés, Tretzè manual, 845/22, s.f., 1 de novembre de 1690. Es tracta de l'obra titulada *Práctica de el confessorio y explicación de las 65 proposiciones condenadas por la Santidad de N.S.S.P. Inocencio XI, su materia, los casos mas selectos de la theologia moral, su forma, un diálogo entre el confessor y penitente*. BC, Tor.541-8°. Existeix una edició de la segona part d'aquesta obra impresa el 1690 per Vicent Cabrera a València, amb el títol *Práctica de el confessorio y explicación de las 45 proposiciones condenadas por N.M.S.P. Alexandro VII*. BUB, 107/1/45. Pere Figueró era germà de Rafael Figueró per part de pare.

perill tot lo que remetran fins posat en lo port de la present ciutat, perquè desta manera no-s correrà ningun perill”.¹⁰⁴

Aquest contracte, a més, serveix per constatar que era costum que les partides de llibres venudes a l’exterior no es cobressin amb diners, sinó que sovint es feien intercanvis amb altres llibres.

“Que per rahó del despaig dels dits llibres se haje de procurar la introducció y correspondència en todas las parts ahont serà menester, convenient pera fer-se los trueques, (...) demanant los llibres de millor qualitat que-s pugan beneficiar en la present ciutat, y per dit effecte se escrigue als dits corresponents, aportant copiadador de cartas com és estyl del negoci”.¹⁰⁵

Sigui com vulgui, que la venda de llibres a l’estranger era una activitat arriscada es dedueix també per la dificultat que algunes vegades hi havia per cobrar. L’any 1671 la vídua de Sebastià de Cormellas, Teresa Cormellas i Ginebreda, va donar poders a Joan de Olea, capità d’una galera de Gènova, perquè en nom seu pogués cobrar, amb judici o sense, els llibres que el seu difunt marit havia venut uns anys abans a Augustino Martines, habitant d’aquella república.¹⁰⁶

D’igual forma, el maig de 1691 el llibreter Joan Pau Martí va consignar a Benet Vadella, un capellà català que residia a Roma, una partida de llibres que, prèviament, Martí havia enviat al mercader Nicolau Chellini per vendre’ls en aquella ciutat i que no havia cobrat. La

¹⁰⁴ AHPB, Ignasi Teixidor, Primer manual, 909/1, f.65v-70v, 26 d’agost de 1699.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ AHPB, Josep Virgili, Cinquè manual, 797/2, f.115-118, 6 de juliol de 1671. Teresa Cormellas i Ginebreda actuava en aquesta procura com a tenentària i usufructuària de l’heretat i béns del seu difunt marit, Sebastià de Cormellas, mercader, ciutadà de Barcelona, i com a tutora i curadora dels fills impúbbers d’aquest matrimoni. Aquest document, per tant, serveix per corroborar que Francesc Cormellas, hereu de Sebastià de Cormellas, en tant que impúber, era menor de 14 anys el 1671. Sobre l’edat legal de l’entrada a la pubertat, a partir de la qual els infants adquirien alguns drets, com el de testar, vegeu: Carles VELA I AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona a la Baixa Edat Mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, Barcelona: Fundació Noguera, 2007, p.247-271.

partida consistia en un total de 116 llibres, estimats cada un d'ells en dos escuts i mig, moneda romana. La major part dels llibres eren exemplars de les *Decisiones* de Miquel de Calderó, de Bonaventura de Tristany i de Miquel de Cortiada, impresos a Barcelona a compte de la Diputació del General.¹⁰⁷

Un altre exemple que mostra el risc que comportava l'exportació de llibres és l'afer que va enfrontar el llibreter Joan Piferrer amb Francesc Solanes, autor de l'obra titulada *El emperador político y política de emperadores*, que fou editada en tres volums entre 1700 i 1706 per la impremta de Josep Llopis, administrada aleshores per Piferrer. Uns anys després, ja finalitzada la Guerra de Successió, el procurador de Francesc Solanes va reclamar a Piferrer la quantitat de 1.265 lliures, “junt ab los interessos, beneficis y gananciales de la obra treballada per dit doctor Francisco Solanes”. Segons el demandant, després de publicar-se el llibre, Solanes va anar-se'n a viure a Nàpols, “ahont no obstant de haver-se-li remès molts volúmens de llibres de dita obra, se perderen molts de aquells, per no haver-se pogut beneficiar en dit regne de Nàpols ni en altres parts”. Per resoldre aquest afer i evitar anar a judici, les dues parts van signar una concòrdia, en la que Piferrer va reconèixer el deute i es va comprometre a satisfer 200 lliures anuals fins a pagar la totalitat de la quantitat reclamada.¹⁰⁸

De manera semblant, l'any 1716 el mercader francès Pierre Roman va reclamar a Joan Piferrer el pagament de 441 lliures, 16 sous i 4 diners per “un compte de mercaderias presas

¹⁰⁷ AHPB, Lluís Fontana, Vint-i-dosè manual, 806/22, f.56-57v, 28 de maig de 1691. La partida consistia, bàsicament, en 25 exemplars del primer volum de *Decisiones* de Miquel de Calderó i uns altres 20 del segon; 20 exemplars del primer volum de les *Decisiones* de Bonaventura de Tristany i uns altres 24 del segon; i 20 exemplars de tercer volum de les *Decisiones* de Miquel de Cortiada. Joan Pau Martí va consignar aquests llibres a Benet Vadella perquè el mercader Nicolau Chellini s'havia desdit de l'acord signat amb el llibreter barceloní el dia 7 d'abril de 1691. Chellini es negava a pagar o retornar els llibres, per la qual cosa Martí va encarregar a Vadella el seu cobrament, a un preu de dos escuts i mig romans la unitat, o bé la recuperació de la partida. En cas que cap de les dues coses fos possible, Martí autoritzava Vadella a emprendre accions legals contra el mercader romà. Tots aquests volums de *Decisiones* foren impresos per Rafael Figueró, amb l'excepció del primer volum de Miquel de Calderó, que s'imprimí a casa d'Anton Ferrer.

¹⁰⁸ AHPB, Anònims s.XVII, Plec de documentació diversa, 565/22, s.f, s.d. El procurador de Francesc Solanes era Marià Capdevila, que s'havia casat amb una germana seva. Solanes era un destacat austriacista que es va exiliar a Viena després de la Guerra de Successió. De fet, en aquesta concòrdia es constata que després de 1714 l'administració borbònica va segrestar els béns que Solanes tenia a Catalunya. Es tracta de l'obra *El emperador político y política de emperadores: vida del emperador Ulpio Trajano, sacada del panegírico de Plinio Menor y otros autores, ilustrada con varias máximas políticas y morales*. BUB, B-69/6/5 (vol.1), B-69/6/2 (vol.2), B-57/4/34 (vol.3).

per dit Piferrer a obs de son offici”. El llibreter, al seu torn, va al·legar davant el Tribunal de Comerç de Barcelona, no haver rebut “mercaderias a obs de son offici que hagen estat comprades y venudas per dit Roman”.¹⁰⁹

A més, tot i que en menor mesura, els impressors catalans enviaven també llibres a Amèrica, coincidint amb un moment, a finals del segle XVI i principi del XVII, en que el comerç de Catalunya amb aquell continent es va intensificar. Malgrat que aquesta era una activitat que explotaven amb més facilitat els impressors de Sevilla, com, per exemple, els Cromberger al segle XVI, hi ha constància que les principals ciutats de la Corona d’Aragó també participaven en aquest comerç. Així, en els registres de les mercaderies enviades a Amèrica al segle XVII hi figuren regularment llibres impresos a Saragossa, València i Barcelona.¹¹⁰

Un cas, per bé que aïllat, que mostra l’interès dels impressors catalans pel mercat americà és l’acord que Rafael Figueró, Vicenç Surià, Josep Llopis i la vídua de l’impressor Jacint Andreu, Maria Andreu, van signar l’any 1686 amb Salvador Llopis, patró de Sitges. Els impressors van lliurar al mariner una quantitat de llibres enquadernats, per valor de 731 lliures, per vendre’ls a Amèrica. Les dues parts van acordar repartir-se els beneficis que s’obtinguessin, un cop descomptat el nòlit del vaixell que havia de portar-los de Barcelona a Cadis i des d’aquesta ciutat fins al nou continent.¹¹¹

En qualsevol cas, el fet que els impressors de Barcelona tinguessin interès en comerciar amb Castella, Europa o Amèrica no vol dir que no valoressin també el mercat interior. El

---

¹⁰⁹ ACA, Reial Audiència, Tribunal de Comerç, C-13286, s.f., 30 de juny de 1716.

¹¹⁰ Pedro J. RUEDA RAMÍREZ, *Negocio e intercambio cultural: El comercio de libros con América en la Carrera de Indias (siglo XVII)*, Sevilla: Universidad de Sevilla, Diputación de Sevilla i CSIC, 2005, p.99-101. Sobre l’increment del comerç de Catalunya amb Amèrica a final del segle XVI i principi del XVII vegeu: Albert GARCIA ESPUCHE, *Un siglo decisivo...*, op. cit., p. 346.

¹¹¹ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/4, f.250-252v, 9 de maig de 1686. El valor dels llibres aportats per cada una de les parts era el següent: 231 lliures per Josep Llopis, 177 lliures per Rafael Figueró, 170 lliures per Maria Andreu i les restants 153 lliures per part de Vicenç Surià. Per repartir-se els beneficis, van acordar fer-ne dues parts iguals, la primera de les quals seria pel mariner i l’altra se la repartirien els impressors proporcionalment a la quantitat aportada. Els impressors acceptaven assumir la pèrdua de la mercaderia si el vaixell patia algun infortuni, sempre i quan el patró ho pogués justificar. Val a dir que Salvador i Josep Llopis eren germans.

potencial de la indústria editorial barcelonina, en ser molt superior a la de Girona, Lleida, Tarragona o Tortosa, afavoria el comerç de productes impresos de la capital catalana cap a altres indrets del país. Així, per exemple, hi ha constància que a la dècada de 1670 l'impressor Rafael Figueró enviava salms i beceroles a la fira d'Olot.¹¹²

D'igual forma, Antoni Lacavalleria enviava regularment llibres i impresos menors a Girona. Això es desprèn de la reclamació que va presentar a la cort del veguer de Barcelona l'any 1681 perquè els arrendadors del dret de la lleuda reial i de Mediona li havien cobrat aquest impost per treure paper imprès de la ciutat. L'any 1686, de nou, Lacavalleria es va enfrontar amb els arrendadors quan aquests li van voler cobrar la lleuda per un paquet que contenia alguns llibres i altres impresos menors, com antonis, llibres del Roser, salms, beceroles i franselms, que anaven destinats a Girona i a Figueres.¹¹³

El plet que va enfrontar Antoni Lacavalleria amb els arrendadors de la lleuda reial i de Mediona serveix, de fet, per constatar que, a diferència del paper, a final del segle XVII els llibres i altres impresos no pagaven aquest impost, que gravava l'entrada i sortida de Barcelona de determinats productes. Al menys, això és el que va argumentar Lacavalleria l'any 1681 davant la cort del veguer de Barcelona, després que els arrendadors li cobressin aquest impost pels llibres que enviava a Girona. Per mostrar que el paper imprès no pagava la lleuda reial, Lacavalleria va aportar diversos testimonis com, per exemple, el de Martí Piles, corredor d'orella, que havia estat arrendador del dret de lleuda durant sis anys. Piles va assegurar que “may ha fet pagar ni ha vist que fessan pagar dret de lleuda real y de Mediona a ninguna persona de paper estampat”.¹¹⁴

---

¹¹² Informació extreta de la declaració feta el 1678 per Francesc Llopis, llibreter de Barcelona, en el marc d'un plet a la Reial Audiència que va enfrontar la confraria dels llibreters amb Rafael Figueró. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 25 d'abril de 1678.

¹¹³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 18523, s.f., 31 d'octubre de 1681 i 22 de juliol de 1686.

¹¹⁴ Ibidem, s.f., 5 de novembre de 1681. Sobre els impostos que es pagaven a Barcelona per l'entrada i sortida de mercaderies vegeu: Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona: Bosch, 1946, p.247-248.

La cort del veguer va acceptar els arguments presentats per Lacavalleria i va determinar que “del paper estampat no se deu pagar dret de lleuda, axí perquè la tabba en virtut de la qual se exhigeix lo dret de lleuda sols parla de paper. Y que en nom de paper no ve lo imprès, ni tampoch los llibres”. Tot i que els arrendadors del dret de lleuda van presentar recurs a la Reial Audiència, aportant diversos testimonis que asseguraven que el paper imprès havia pagat aquest impost des de molts anys enrere, el 1686 el tribunal va acabar donant la raó a Lacavalleria.¹¹⁵

Un altre exemple que mostra l'existència d'un important comerç de llibres des de Barcelona cap a l'interior del país és la partida que l'impressor Josep Texidó va vendre a final de 1694 a Maria Collell, vídua de Jeroni Collell, pagès de l'Esquirol, un poble situat prop de Vic. Aquesta partida, valorada en 150 lliures, estava formada per 100 exemplars sense enquadernar del quart volum del “curso moral salmanticense”, que en aquell moment Josep Texidó i Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas, imprimien de forma conjunta. Aquest llibre, imprès per encàrrec de l'orde dels carmelites descalços, va sortir publicat l'any següent.¹¹⁶

De fet, una part molt significativa del comerç de llibres, tant amb l'interior del país com amb els regnes peninsulars, es concertava prèviament. Així, per exemple, l'any 1692 l'impressor Josep Llopis i el procurador de Francesc Boxó, rector de l'església parroquial de Sant Hipòlit de Voltregà, del bisbat de Vic, administrador del santuari de la Gleva, van signar un contracte per imprimir i vendre 600 exemplars del llibre titulat *Gleva de discursos*, escrit

---

¹¹⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 18523, s.f., 5 de novembre de 1681. Després d'un altre recurs, la sentència fou ratificada el 1687. Ibidem, s.f., 20 de novembre de 1687.

¹¹⁶ AHPB, Antoni Navarro, Manual de 1694, 876/9, f.342-342v, 17 de desembre de 1694. Es tracta de l'obra titulada *Collegii Salmanticensis FF. Discalceatorvm B. Mariae de Monte Carmeli primitivae observantiae cursus theologiae moralis*. BUB, XVII-3035.

per Francesc Poqui, canonge de la catedral de Vic, repartint-se les despeses i els beneficis a parts iguals.¹¹⁷

D'igual forma, hi ha constància que molts autors castellans encarregaven la impressió de les seves obres a Barcelona. Els impressors d'aquesta ciutat van utilitzar aquest argument en una súplica que van presentar al Consell de Cent l'any 1701, en el marc d'una disputa amb els llibreters, per defensar la importància de la indústria editorial catalana.

“Per las numerosas estampas que tenen [els impressors de Barcelona] han posat ab gran augment y crèdit lo art de estamper en la present ciutat, conforme se'n té experiència ab las muchas impressions [que] han fet de molts y diferentes tomos que se han esparcit per tota la Europa y ab tanta satisfacció que de Salamanca, Madrit, Çaragoça, València, Sivilla y Mallorca y altres parts han enviat a estampar en esta ciutat de Barcelona molts llibres, y que per aconseguir eix blasó han consumit sos patrimonis pera fornir las estampas de todas sorts de lletras”.¹¹⁸

Un exemple d'aquestes impressions encarregades des de fora de Catalunya es troba en el contracte que l'any 1692 van signar el frare carmelita descalç Josep de la Concepció i Rafael Figueró per imprimir 1.000 exemplars de cada un dels quatre volums del “curso moral salmanticense”, escrit pel frare castellà Andrés de la Madre de Dios. Entre altres condicions, el contracte estipulava que el llibre s'havia d'imprimir amb les mateixes característiques que una edició que s'havia fet a Lió l'any 1679. A més, Figueró havia de tenir llesta tota la impressió i enviar-la al convent dels carmelites descalços de Madrid abans d'acabar l'any 1694. De nou, l'any 1693, fra Josep de la Concepció va acordar amb Figueró la impressió de

---

¹¹⁷ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1692, 828/6, f.172v-174, 8 de gener de 1692. *Gleba de discursos, en excelencias de la Gleba de oro Maria baxo la invocación de la Gleba coronada de muchos favores, gracias y milagros para consuelo de sus devotos, cuyo muy devoto y frequentado santuario está erigido en el término de la villa de San Hipolyto de Voltregá, del obispado de Vique*. BUB, C-246/5/11.

¹¹⁸ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

500 exemplars del “tomo undécimo salmanticense”, amb unes condicions semblants a l’anterior.¹¹⁹

Un altre exemple d’una obra encarregada des de Castella és el llibre titulat *Instrucción de sacerdotes*, escrit per Antonio de Molina, monjo de la cartoixa de Miraflores, de Burgos. El gener de 1697 els oficials impressors Jeroni Roig i Jaume Gascón donaven fe davant de notari que aquesta obra s’havia imprès a casa de Josep Teixidó, on treballaven, i que els exemplars eren a punt de ser enviats a Madrid en dos paquets.¹²⁰

De fet, en aquells anys, Josep Teixidó va cercar compradors de llibres a Castella. Entre aquests hi havia el sergent Pedro de León, resident a Madrid, a qui l’impressor català va escriure l’any 1696, oferint-li llibres a un preu “competent”. Per aquest motiu, Teixidó va signar un contracte amb el llibreter Ramon Bons per tal de compartir les despeses i beneficis de la impressió de 1.250 exemplars del llibre “la rúbrica del breviari de Bustamante”. Entre les condicions d’aquest contracte hi figurava que si Pedro de León no comprava un mínim de 500 exemplars l’acord es consideraria nul.¹²¹

En qualsevol cas, tot sembla indicar que la relació de Josep Teixidó amb Pedro de León va fructificar i es va mantenir durant uns quants anys. El 1703, els impressors Josep Santanach i Pau Teixidó, germà de Josep Teixidó, treballadors d’aquesta impremta, donaven fe que al taller del carrer de Sant Domènec s’havia imprès el llibre “Arte poética española” i les obres de “Juan de Zabaleta” a compte del militar madrileny. Encara, dos anys després, Rafael Gelabert

¹¹⁹ AHPB, Joan Canals, Manual de 1692, 878/2, f.186-192, 24 de juliol de 1692. El termini de dos anys i mig pactat mostra el temps que es requeria per imprimir 4.000 exemplars d’una obra d’aquestes característiques. Es tracta de l’obra titulada *Collegii Salmanticensis FF. Discalceatorum B. Mariae de Monte Carmeli primitivae observantiae, cursus theologiae moralis*. BC, 14-VI-36 (vol.1); BC, 14-VI-37 (vol.2); BC, 14-VI-38 (vol.3); BC, 14-VI-39 (vol.4). El contracte per imprimir el “tomo undécimo” a: AHPB, Joan Canals, Manual de 1693, 878/3, f.62-65v, 18 de març de 1693.

¹²⁰ AHPB, Pere Gorina, Manual de 1697, 891/1, f.6-7, 11 de gener de 1697. *Instrucción de sacerdotes, en que se les da doctrina muy importante para conocer la alteza del sagrado oficio sacerdotal y para exercitarle devidamente...* BMV, R.14850

¹²¹ AHPB, Antoni Navarro, Manual de 1696, 876/11, f.130-131, 24 de març de 1696. Probablement es tracta del llibre titulat *Tratado del oficio divino y las rúbricas, para rezar conforme al breviario romano, últimamente reformado por N. muy S.P. Urbano, papa octavo, en que se declaran sus reglas generales y particulares para usarse*, escrit per Juan de Bustamante. D’aquesta obra s’en conserva una edició a la Biblioteca de Catalunya, publicada a Madrid el 1649 per la Imprenta Real. BC, Tor. 382-8°. No he pogut localitzar cap exemplar de l’edició feta per Teixidó, de manera que no es pot descartar que, finalment, el contracte no hagués tingut efecte.

i Joan Codina, impressors que treballaven a la impremta de Texidó, també van donar fe que en aquest taller s'havia imprès el llibre titulat “Cartilla y explicación de los rudimentos de la theologia moral (...), por cuenta del señor sargento mayor don Pedro de León, de Madrid”.¹²²

Això no obstant, val a dir també que sovint els autors dels regnes peninsulars encarregaven la impressió de les seves obres als grans centres editors europeus, que generalment els oferien preus més baixos. L'exemple del “curso moral salmaticense” imprès a Lió el 1679, n'és una mostra. Aquesta era, de fet, una circumstància que ja es donava un segle abans. Un exemple molt més conegut el constitueix una edició en castellà de la novel·la de cavalleria *Amadís de Gaula* que fou publicada a Venècia l'any 1553 per Giovanni Battista Pedrezzano, un impressor que es va especialitzar en l'edició de llibres en castellà.¹²³

El fet que s'imprimissin llibres en castellà fora d'Espanya indica, a la vegada, que la importació d'obres editades a l'estranger era una pràctica habitual. Segons Clive Griffin, ja al segle XVI s'havia produït un increment de la penetració de llibres estrangers al mercat espanyol, afavorit per la debilitat de la indústria i pels preus poc competitius. Segons aquest historiador, els poderosos centres de Lió, Venècia i dels Països Baixos enviaven a la península una gran quantitat d'edicions d'obres de caràcter popular.¹²⁴

Una cosa semblant va passar amb la literatura protestant. Al segle XVI, els llibreters de la fira de Frankfurt enviaven llibres d'autors protestants a Anvers, des d'on arribaven a Espanya passant per Bordeus o Lió. En una ocasió, el 1525, les autoritats van aconseguir interceptar tres vaixells venecians que transportaven llibres protestants cap a Granada. Posteriorment,

---

¹²² La fe d'impressió de “Arte poética española” i de les obres de “Juan de Zabaleta” a: AHPB, Ignasi Teixidor, Cinquè manual, 909/3, f.259, 22 de novembre de 1703. Es tracta del llibre titulat *Arte poetica española, con una fertilissima sylva de consonantes comunes, propios, esdrúxulos y reflexos y un divino estimulo del amor de Dios*, escrita per Juan Díaz Rengifo. BC, Res 352-8º; i de les *Obras históricas, políticas, filosóficas y morales*, de Juan de Zabaleta. BC, BerRes 89-8º. La fe d'impressió de “Cartilla y explicación...” a: AHPB, Ignasi Teixidor, Setè manual, 909/5, f.7v-8v, 16 de gener de 1705. Es tracta de l'obra titulada *Cartilla y explicación de los rudimentos de la theologia moral*, escrita per Pablo Ramon. BUB, C-245/3/26

¹²³ Peter BURKE, “Early Modern Venice...”, op. cit., p. 402. Una relació d'autors hispànics que van veure editada la seva obra a l'estranger es troba a: BC, Bon.10-VI-4/18. Document reproduït a: Pere BOHIGAS, “Un memorial sobre importació de llibres al Regne de Castella”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VI, 1978, p.245-256.

¹²⁴ Clive GRIFFIN, *Los Cromberger...*, op. cit., p.145.

l'estiu de 1532, es van confiscar diverses obres de Luter en algunes llibreries del regne d'Aragó i el 1535, mentre es preparava la campanya naval de l'emperador Carles V a Tunis, es va desmantellar a Barcelona una xarxa que importava llibres luterans de França. Encara, el 1556, el consell d'Estat de la monarquia hispànica va ser informat que un mercader espanyol planejava introduir de contraban a Espanya uns 30.000 exemplars de la Bíblia de Calvino.¹²⁵

És per això que, segons que assenyalava un document elaborat pels llibreters de Madrid a principi del segle XVII, la Inquisició control·lava tots els ports de la península per evitar la importació de llibres protestants:

“El dicho Consejo de Inquisición tiene puesto en cada uno de los puertos destes reynos un comissario para que no puedan entrar ningunos [libros], sin que sean visitados por el dicho comissario. Y si en las balas de libros que visita vienen algunos nuevos que no ayan entrado en estos reynos, los embia, cerrados y sellados con el sello del Santo Oficio, dirigidos al Consejo de Inquisición, el qual los comete a la persona que para esto tiene señalado en esta Corte, el qual los ve y haze ver, y, siendo buenos y católicos, da licencia que se vendan, y no lo siendo, los detiene y no sale a luz ninguno de los tales libros”.¹²⁶

A parer de Thomas Werner, una de les principals raons de l'existència d'un comerç il·legal de llibres protestants era que a la península no se n'imprimien, cosa que, segons aquest historiador, responia, més que a la prohibició i a la repressió, a la manca d'una demanda suficient. Per tot plegat, era molt més fàcil, rentable i menys arriscat fer imprimir un llibre a Alemanya o a Flandes i després enviar-lo a Espanya.¹²⁷

¹²⁵ Thomas WERNER, *La repressión del protestantismo en España (1517-1648)*, Universitat de Lovaina, 2001, p.44-49.

¹²⁶ BC, Bon.10-VI-4/18. Sobre aquest text vegeu: Pere BOHIGAS, “Un memorial sobre importació de llibres...”, op.cit., p.245-256.

¹²⁷ Thomas WERNER, *La repressión del protestantismo...*, op.cit., p.62.

En qualsevol cas, caldria un estudi més profund per analitzar en quina mesura la repressió del protestantisme va influir en el fet que a Castella, Catalunya i als altres regnes peninsulars no es desenvolupés una indústria editorial equiparable a la d'algunes ciutats europees on aquesta religió era tolerada. En aquest sentit, cal recordar que el protestantisme fou el primer moviment que va explotar la impremta com a instrument de difusió massiva, cosa que, lògicament, va afavorir el desenvolupament d'aquest sector.¹²⁸

És indubtable, en aquest sentit, que la demanda de literatura protestant fou una de les principals raons que expliquen el creixement de la indústria editorial en ciutats com Anvers, on els llibres de Luter s'imprimien en grans quantitats. Un altre exemple el trobem a França, on la impremta i el protestantisme, segons que ha assenyalat Natalie Zemon Davis, van afavorir l'increment de la venda de llibres en les zones rurals.¹²⁹

Sigui com vulgui, a banda del contraban de llibres, la impremta catalana tampoc va poder escapar de la competència que suposava la importació legal de llibres impresos a Europa. Val a dir, però, que sovint eren els mateixos propietaris de les impremtes els que compraven els llibres a l'estranger. Així, hi ha constància, per exemple, que Pere Lacavalleria va rebre diverses partides de llibres, per valor de 9.332 lliures, en moneda francesa, que el llibreter Laurent Anisson li va enviar des de Lió entre els anys 1636 i 1644.¹³⁰

Posteriorment, l'any 1660 el metge Miquel Delmunts, que també era propietari d'una de les impremtes de Barcelona, va signar un debitori a Jean Antoine Huguetan i a Marc Antoine Ravaud, també llibreters lionesos, per valor de 61 dobles i tres quarts d'or d'Espanya,

---

¹²⁸ Elizabeth EISENSTEIN, *La revolución de la imprenta en la Edad Moderna europea*, Madrid: Akal, 1994, p.143.

¹²⁹ Natalie Z. DAVIS, *Sociedad y cultura en la Francia moderna*, Barcelona: Crítica, 1993, p.202.

¹³⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 20033, s.f., 23 de març de 1648. Aquesta venda va derivar en una causa a la Reial Audiència per impagament entre els hereus d'Anisson i els de Lacavalleria que es va resoldre el 1648.

aproximadament unes 325 lliures, segons el canvi d'aquell any, que era la quantitat que encara els devia per una partida de llibres que els havia comprat.¹³¹

La importació de llibres es va veure beneficiada durant el regnat de Carles II. Almenys, l'any 1668, la reina Marianna d'Àustria, que governava durant la minoria d'edat del rei, va satisfer una petició dels llibreters de Madrid, que, coincidint amb un període de guerra i de prohibició del comerç amb França, li demanaven la lliure circulació dels llibres que venien del país veí i d'altres llocs d'Europa, fent-la extensiva també a Catalunya.

Y mandamos con el mesmo tenor (...) a qualesquier lugarteniente y capitanes generales, regentes la Chancilleria (...) en los dichos nuestros reynos, Principado de Catalunya y condado de Rossellón y Cerdeña y islas de nuestra Corona de Aragón (...) [bajo] pena de mil florines de oro de Aragón (...) no impidan el comercio de los libros ni embarguen los que se introdugeran en dichos nuestros reynos, Principado y condado e islas de la Corona de Aragón, aunque sean de Francia ni otras partes estrangeras, y desembarquen y den passo libre si algunos hubieran embargado con ocasión del nuevo contrabando.¹³²

D'aquesta forma, la importació de llibres de França va continuar al llarg dels anys posteriors. El 1686, per exemple, l'advocat Francesc Toda i Gil va formar una companyia amb el llibreter Joan Pau Martí per portar llibres de Lió i vendre'ls a Barcelona. Toda va aportar la totalitat del capital, 85 dobles d'or d'Espanya, unes 467 lliures i 10 sous, mentre que Martí assumia la feina d'anar a buscar els llibres, sense cap salari, llevat de 10 dobles, unes 51 lliures, per la

---

¹³¹ AHPB, Rafael Hexarc, Sisè manual, 754/11, f.105-106, 20 de març de 1660. La dobla d'or d'Espanya equivalia a 5 lliures i 5 sous el 1658, tal i com es constata a: AHPB, Francesc Daguf, Primer llibre de concòrdies, 755/39, s.f.

¹³² ACA, Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Privilegis, Llibre XI, 1659-1674, Volums, 575, f.184v, 11 de maig de 1668.

despesa del viatge. Entre altres condicions, les dues parts acordaven repartir-se els guanys de la venda dels llibres a parts iguals.¹³³

Un altre exemple de la importació de grans partides de llibres és la compra que Josep Cormellas va fer l'any 1699 als impressors Anisson de Lió, per valor de 2.256 lliures, moneda de França.¹³⁴

Alguns impressors, com és el cas de Josep Llopis, feien portar de fora els llibres que els compradors interessats no trobaven a Barcelona. Això, almenys, és el que l'any 1707 assegurava Simó Vila, un oficial impressor de 32 anys, en la seva declaració en el marc d'una causa a la Reial Audiència. A més, segons Vila, aquesta pràctica havia fet abaratir el preu dels llibres a Barcelona:

“Joseph Llopis, estamper, difunt, amo que fou de ell, testimoni, (...) dels molts y differentes llibres que feya venir així de Madrit y altres parts, los ciutadans de la present ciutat y naturals del present Principat compravan ab major comoditat los llibres en la casa de dit Llopis que no enviant-los a buscar allí ahont se eran imprimits. Y també ha vist, ell, testimoni, moltas y differentes ocasions que dits naturals, ab los diners a la mà, no trobavan los llibres demanaven, sinó fos estat la providència de dit difunt Joseph Llopis, per la abundància que de fora regne ne feya venir. Y així també per haver vist que differentes personas e impressors han procurat a fer la mateixa negociació y per la molta abundància de obras impressas ha vist, ell, testimoni, donar-las molt més baratas del que les acostumavan donar”.¹³⁵

A més, segons afegia el notari causídic Marià Catús al llarg d'aquell mateix plet, la companyia que va formar amb la vídua de Josep Llopis i amb el llibreter Joan Piferrer solia també reimprimir molts dels llibres que feia portar de fora.

¹³³ AHPB, Pau de Toar, Manual de 1686, 823/3, s.f., 3 de novembre de 1686.

¹³⁴ AHPB, Francesc Serra, Manual de 1703, 875/31, f.254v-255, 7 de maig de 1703. Aquesta compra de llibres fou acabada de pagar el 1703 pels marmessors del testament de Josep Cormellas a Josep Aparici, mercader de Barcelona, que actuava com a procurador dels mercaders de Lió.

¹³⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 16 de maig de 1707.

“Per ocasió que ell, testimoni, tingué companyia, com té referit, ab [la vídua de] Joseph Llopis y després ab dit Pifarrer, de tal manera que després que se feren ditas companyias ab ell, testimoni, y després ab altres persones diffarents, ha vist la molta abundància de llibres que se han imprimit en Barcelona, lo que antes no se feya, y que ab los llibres que se imprimia en Barcelona feyan venir molts altres llibres que no se imprimian en esta ciutat, fent-se ben equos de aquells, lo que ha ocasionat lo molt negoci que vuy en dia hi ha en Barcelona respecte de llibres, que per est medi los fan venir de altres regnes en lo present Principat y dels que se imprimeixen en Barcelona los remetan y envian en differents regnes y províncias, tant dins com fora de Espanya”.¹³⁶

De fet, aquesta companyia, formada el 1699, aporta un document excepcional que permet constatar la forta presència de llibres d’importació en el mercat català. L’any 1704, en finalitzar el temps acordat per la vigència de la societat, Joan Piferrer, que actuava com a administrador, va presentar la liquidació dels comptes al seus dos socis. En aquell moment, la companyia disposava d’uns actius de 16.513 lliures i 14 sous i uns deutes per valor de 7.908 lliures, de manera que el balanç tenia un resultat positiu de 8.605 lliures i 14 sous.¹³⁷

Aquest document, tanmateix, permet analitzar amb detall la procedència dels llibres que la societat havia comprat al llarg d’aquells cinc anys. En concret, en el moment de fer balanç, els tres socis tenien llibres emmagatzemats per un valor de compra de 5.265 lliures i 3 sous, de les quals 2.589 lliures i 12 sous corresponien a llibres comprats a Barcelona i a Madrid, unes altres 1.634 lliures i 8 sous eren de llibres impresos a França, 609 lliures i 8 sous eren de llibres portats de Venècia i les restants 431 lliures i 15 sous corresponien a llibres comprats a Gènova. Aixó significa que, en total, els llibres portats de l’estranger que restaven en poder de la companyia havien valgut 2.675 lliures i 11 sous, és a dir, un 50’8% del total, mentre que el 49’2% restant corresponia als llibres comprats a Barcelona i Madrid.

---

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1704, 828/11, f.137v-141v, 7 de novembre de 1704.

D'altra banda, d'aquest balanç se'n desprén també que la societat va vendre llibres fora de Barcelona. Així, entre altres, un tal Jeroni Masabó, de Sardenya, devia 1.596 lliures a la companyia per “diferens partidas de llibres ha comprats de la botiga”. D'igual forma, la “viuda de Lezaun”, Francisco Cases i Simón Garus, tots tres de Saragossa, i Lluís Lamarca, de València, devien a la societat diferents quantitats inferiors a 100 lliures. Al seu torn, els llibreters Baltasar Ferrer, de Barcelona, i Francesc Oliva, de Girona, devien també 130 i 73 lliures, respectivament.¹³⁸

A més, en el passiu del balanç es constata també que la societat devia encara diners a alguns proveïdors estrangers. Així, a l'impressor Paolo Baglioni, de Venècia, se li devien 1.281 lliures i 10 sous “per diferens llibres de reso a embiat”; al “senyor Jaume Felipe”, de Gènova, se li devien 814 lliures “per diferens llibres y paper de Gènova ha embiat”; als impressors Laurent Anisson y Jean Possuel, de Lió, se'ls devien 476 lliures; als llibreters Pierre Borde i Jean Arnaud, també de Lió, unes altres 253 lliures; al “senyor Jaime Galatin” de Ginebra, 137 lliures i 10 sous, per “una bala de llibres nos ha enviats”; finalment, a la societat formada per Chovet, de Tournes, Cramer y Perachon, també de Ginebra, se'ls devien 1.094 lliures i 10 sous, així com també unes altres 388 lliures a Cramer i a Perachon.¹³⁹

En qualsevol cas, cal dir també que la importació de llibres no era una pràctica exclusiva d'aquells que hi volien fer negoci. Alguns particulars s'adreçaven també als grans centres editors europeus per comprar llibres, sobretot perquè allà aconseguien obres, principalment en llatí i francès, que no trobaven a la península. El 1657, per exemple, el jurista català Rafael Vilosa, que administrava les propietats que el marquès d'Aitona, resident a la cort de Madrid, tenia a Catalunya, va enviar-li una carta per informar-lo que havia trobat uns llibres que el marquès li havia encomanat.

---

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ Ibidem.

“De Lion, con carta de 26 de octubre, me avisa la persona a quien havia encargado lo de los libros que V.Exa. desea que no se havia hallado el que se intitula Atraits del amour divin, por ser libro muy antiguo, pero sí las estampas de San Francisco de Sales, aunque no en pergamino, y el libro de su vida, de los quales imbiaran luego dos de los mejores, el uno en latín y el otro en francés. Los remitirán a mossur de Santone y éste al governador de Cathaluña, conque espero llegaran presto en mis manos”.¹⁴⁰

L'any 1703, els llibreters lionesos Pierre Borde i Jean Arnaud comunicaven per carta a Francesc de Copons que els llibres que aquest els havia encomanat ja eren a Marsella, a punt de ser embarcats en direcció a Barcelona. La partida constava de dues comandes, una que valia 296 lliures torneses i l'altre, que era per a un conegut de Copons, en valia 174, també en moneda francesa. Els llibreters informaven Copons que, “por causa de estas guerras” havien assegurat 400 lliures del preu total dels llibres, a un interès del 2'5%, “como valen ahora las seguridades por Barcelona”. A pesar d'això, els llibreters asseguraven al noble català que s'estalviava diners dels ports perquè les dues comandes havien cabut en una sola caixa.¹⁴¹

Tal i com es pot comprovar, així doncs, la importació de llibres a nivell particular era una cosa reservada als sectors socials més elevats. Un dels casos més notables, per la biblioteca que va arribar a reunir, és el de Pau Ignasi de Dalmases i Ros. Un document manuscrit de final del segle XVII, inserit en un llibre que forma part d'aquesta biblioteca, conté una llista amb uns 250 llibres que aquest il·lustre i erudit membre de la noblesa catalana va fer portar de fora de Catalunya. Entre altres, hi figuren uns cinquanta llibres que Gavino Farina li va enviar de Madrid, una vintena encarregats a Amsterdam per Arnold de Jagger, comerciant holandès establert a Barcelona, uns altres 36 que Pau Dalmases, el seu pare, li va portar de Gènova i

¹⁴⁰ BC, Manuscrits, Sèrie General Arxiu, Correspondència enviada per Rafael Vilosa, 1655-1663, Arx. 512, s.f., 1 de desembre de 1657.

¹⁴¹ BC, Manuscrits, Fons Bergnes de las Casas, Fulls manuscrits del fons antic, 1292-1830 (sense registrar el 2012), s.f., 10 de març de 1703.

una trentena que procedien de Venècia, tramesos principalment a través de Rafael Figueró, tot i que n'hi havia uns quants que havia fet portar el llibreter Baltasar Ferrer.¹⁴²

Els llibres havien de pagar a la Generalitat l'anomenat “dret d'entrades i eixides”, sempre i quan no fossin per a “propi ús”, tal i com havia determinat el rei Ferran II en les Corts celebrades a Barcelona l'any 1481.

“Ne son exceptats tota vaxella d'or e d'argent, joyes, vestidures, llibres, armes e altres utensilis que algú traurà o metrà en o de Cathalunya per son propi ús e no per via de mercaderia, axí que, entrant ne exint, ay tals coses si no-s metien per via de mercaderia no paguen algun dret”.¹⁴³

D'aquesta forma, el 1658, per exemple, els diputats van atorgar “propi ús, franch de tots drets” a Miquel Alegre, membre del Reial Consell, per “quinse llibres que tracten de diferents materias de jurisprudencia, los quals ha fet venir a son risch y perill de la ciutat de Lió, lo que vol per sa libreria, lo qual propi ús concedeixen ses senyories, atès los ha axí constat com a dit propi ús”. D'una forma semblant, el 1689 els diputats de la Generalitat van alliberar Pere Joan Llegat, ciutadà de Barcelona, de pagar els drets d'entrada per 45 llibres de diversos autors que havia comprat a Lió per a la seva biblioteca.¹⁴⁴

¹⁴² BC, Manuscrits, Miscel·lània de textos en llatí i català, segle XVII, Ms. 618. El Rafael Figueró que apareix esmentat en aquest document era, en realitat, Rafael Figueró i Jolis, fill de l'impressor Rafael Figueró, que pels volts de 1693 va fer un viatge a Venècia amb l'objectiu d'aprendre a fondre tipus de lletra.

¹⁴³ Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., vol.2, p.3.

¹⁴⁴ Els exemples de remissions del pagament del dret d'entrada a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1656, part 3º, Sèrie General (N), 215, f.344v, 12 de juliol de 1658; Ibidem, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 3º, Sèrie General (N), 242, s.f., 26 de febrer de 1689. En les Corts Generals celebrades a Montsó l'any 1585 els braços catalans i aragonesos van acordar que els habitants del regne d'Aragó poguessin entrar i treure del principat sense pagar drets al General “qualsevol vasos de or y de plata, joyes, llibres y vestits, tapiceria, godamacils, armas y altras qualsevol cosas de ús y servey de casa, sens pagar dret algú de General, pus juren són seus propis y que se han servit d'elles y que las entren o trauen per a son propi ús y servey y no per a vèndrer ni donar”. *Concòrdia feta entre los quatre brassos de Aragó, de una part, y los tres staments del Principat de Cattalunya y Comptats de Rosselló y Cerdanya, del altra, sobre les cosas del propi ús y del orde y forma que se ha de tenir y guardar per los ministres del General, y axí de Aragó com de dit Principat y Comptats, per a despachar los caminants y tractants*. Cort General de Montsó, 1585. Procés familiar del Braç Eclesiàstic, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2003, f.641. Sobre el “dret d'entrades i eixides” vegeu: Josep FONTANA, “Sobre el comercio exterior de Barcelona...”, op. cit., p.199.

El clergat català era un altre dels col·lectius assidus a la compra de llibres a l'estranger. Abans de morir, Josep Jeroni Besora, canonge de la catedral de Lleida, va llegar al convent dels carmelites descalços de Barcelona gairebé cinc mil llibres, la major part dels quals eren portats de fora de Catalunya. Aquesta donació, fins i tot, va obligar els frares a ampliar l'edifici que albergava la seva biblioteca. El dietarista d'aquest convent va deixar constància del valor dels llibres que els havien estat donats:

“[Josep Jeroni Besora] era muy docto y tan aficionado a buenos libros, que los mejores que salian en toda España, Francia, Alemania e Italia presto llegavan a su casa, porque tenia prevenido quien se los enbriasse. Con esto, juntó una tan grande y preciosa libreria que llegó a 4.677 tomos de todas facultades y varias materias. Entre los quales ay muchos muy exquisitos y otros de encuadernacion exselente y muy vistosa. Este tesoro, que sin duda es grande, le dexó en su testamento a este convento. El qual, viendose tan rico de libros con los que ya tenia, que no eran pocos ni malos, se vió obligado a fabricar una pieça nueva en que cupiessen todos. Salió muy capaz y proporcionada, como se dirá mas adelante, con que se compuso una libreria tan grande, tan vistosa y tan rica de noticias peregrinas, que seran pocas las que en toda Europa le excedan”.¹⁴⁵

Els convents catalans, de fet, també aprofitaven el recurs del propi ús per no pagar els drets d'entrada a la Diputació del General quan compraven llibres a l'estranger. Així, el 1680, Joan Vinyolas, frare del convent de Montalegre, va sol·licitar als diputats el “propi ús, franc de tots drets” per una partida de missals que havia fet portar de Marsella per les cartoixes d'Escala Dei, de Montalegre i de Jesús de Natzaret de Mallorca, cosa que li fou concedida amb el benentès que no es tractava de mercaderia per vendre. Una cosa semblant va succeir el 1699,

---

¹⁴⁵ BUB, Manuscrits, Història de la província de Sant Josep dels carmelites descalços, Ms. 990, p.127.

quan el prior del convent de Santa Caterina de Barcelona va obtenir de la Diputació el propi ús per 80 breviaris que havien fet portar de Roma per a ser utilitzats dins del convent.¹⁴⁶

El gran volum d'importació de llibres mostra la debilitat de la indústria editorial catalana en front dels centres editors europeus. De la mateixa manera, els exemples mostren com la importació estava reservada a persones amb suficient capacitat econòmica, entre les quals hi havia alguns dels propietaris de les impremtes. El més perjudicats d'aquesta situació eren els petits impressors, amb poca capacitat productiva, que amb prou feina podien emprendre l'edició d'un llibre per any i que tampoc tenien capital suficient per participar en el comerç exterior.

L'economia dels impressors

La productivitat de la indústria editorial depenia dels recursos econòmics dels propietaris de les impremtes. La capacitat financera, en aquest sentit, era determinant per disposar d'uns tallers ben equipats, cosa que, consegüentment, es traduïa també en una major producció. Aquesta relació no va passar per alt al Consell de Cent, que l'any 1685, en el marc d'una disputa entre llibreters i impressors, va considerar que la pretensió dels darrers de voler prohibir que les persones que no fossin membres de la confraria dels estampers tinguessin impremtes pròpies era molt negativa tant per al sector com per a l'economia en general:

“La erecció de dita confraria [dels estampers] no sols no pot tenir lloch, sinó que també és perjudicial a la utilitat y benefici públich, perquè prima lo libero comers y destorbaria lo erigirse companyias de perçonas que ab crecuts cabals posarian estampas de concideració, que de no

---

¹⁴⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1680, part 1º, Sèrie General (N), 233, f.43, 21 d'octubre de 1680; Ibidem, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 2º, Sèrie General (N), 255, f.260v, 14 de novembre de 1699.

tenir-las [...] resulta que s'en va molt diner de la present ciutat y del regne a Venècia, Lió y altres parts".¹⁴⁷

La relació entre la capacitat econòmica i la productiva es manifesta clarament en casos com els de Rafael Figueró, la família Cormellas i Antoni Lacavalleria, propietaris de les tres impremtes més grans de Barcelona del període estudiat. El potencial econòmic d'aquests propietaris, sobretot dels dos darrers, se situava a una distància enorme de la resta, cosa que es va reflectir en el nombre de premses que hi havia als seus tallers, així com també en la quantitat de l'obra impresa. En aquest sentit, Sebastià de Cormellas i Antoni Lacavalleria eren el prototipus del col·lectiu que Natalie Zeamon Davis va identificar, referint-se als grans comerciants de llibres de Lió, com a mercaders-editors.¹⁴⁸

La pràctica d'invertir en altres oficis era un fet molt habitual entre els individus adinerats de classe mitja-alta a la Barcelona moderna. Així, personatges com Cormellas o Lacavalleria van veure en la impremta una possibilitat de fer negoci, encara que fos un ofici amb una consideració inferior a la seva posició social. Aquest argument fou utilitzat per Sebastià de Cormellas el 1638 per defensar-se de les crítiques dels cònsols de la Llotja del Mar, que volien impedir que, en tant que mercader, pogués tenir una impremta pròpia:

“Veyem per experiència en la ciutat de Barcelona los cavallers y personas més nobles y altres que gozan de privilegi militar, com són juristes, metges i ciutadans honrats, mercadejan y negocian y tenen tavernas parades, fent-las exercir per altres, y per aquest exercici, *non officiunt nobilitati*, ni aquells estan menos reputats ni degenerats de sa nobleza y prerrogativas militars.

De la mateixa manera, molts mercaders matriculats en lo magistrat de la Llotja de la Mar de la

---

¹⁴⁷ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.217-218, 31 de juliol de 1685.

¹⁴⁸ Natalie Z. DAVIS, *Sociedad y cultura*, op. cit., p.17.

ciutat de Barcelona són arrendadors de les carnicerías y de les carns que-s matan y tallan en aquellas, lo que *ex fe*, és ofici molt vil y degectat”.¹⁴⁹

La consideració social de la impremta es trobava en la part baixa de la jerarquia urbana, no debades es tractava d’una art mecànica, cosa que situava els seus practicants en el nivell de l’estament dels menestrals. A més, dins d’aquest grup, els impressors, en general, eren molt lluny de ser un col·lectiu econòmicament fort, com podien ser, per exemple, els paraires o els mestres de cases.

Un indicador de la situació econòmica i social que, en general, tenien els impressors de Barcelona el proporciona la procedència geogràfica i l’origen familiar. Així, es constata que un gran nombre dels treballadors del sector editorial eren fills de pagesos de fora de Barcelona que havien emigrat a la ciutat. Per tant, aquests oficials impressors, es trobaven, d’entrada, en la part baixa de l’estructura social.

La migració del camp cap a la ciutat fou un fenomen molt generalitzat durant l’època Moderna. Segons que ha assenyalat Albert Garcia Espuche, des del final del segle XVI una gran part dels habitants de Barcelona procedien de la resta de Catalunya i era difícil trobar en aquesta ciutat alguna família que hi hagués viscut durant diverses generacions. Aquest fenomen migratori es va intensificar a la fi de la Guerra dels Segadors i va servir per omplir un buit poblacional que afectava la ciutat de Barcelona, no debades els efectes del setge de 1651 i, sobretot, l’epidèmia de pesta que es va declarar aquell any, van provocar una considerable davallada del nombre d’habitants de Barcelona. Al llarg de la segona meitat del segle XVII es va produir una lenta recuperació, afavorida per la constant arribada de joves d’arreu del país que emigraven a la ciutat per aprendre un ofici. D’aquesta forma, a principi

---

¹⁴⁹ *Discurs en favor de Sebastià de Cormellas, mercader, contra los magnífichs cònsols y consell de vint del magistrat de la Llotja de la Mar de la present ciutat de Barcelona*, 1638. BC, BerRes. 22-4°.

del segle XVIII la població de la capital catalana va recuperar el nivell que havia tingut cent anys abans, que se situava a l'entorn dels 38.000 habitants.¹⁵⁰

Enmig d'aquest corrent migratori, el cas dels impressors no fou una excepció. Així, dels 85 individus dels quals he pogut esbrinar la procedència geogràfica –d'un total de 123 impressors, entre mestres i treballadors, que han estat identificats exercint aquest ofici a Barcelona en el període estudiat– només 27 eren nascuts en aquesta ciutat. Dels altres 58 individus, un total de 36 provenien de diverses comarques catalanes, sis eren d'altres regnes de la Corona d'Aragó, set de la resta de la península i els nou restants eren estrangers, principalment francesos (Fig.12).¹⁵¹

L'estudi de la migració mostra que les comarques catalanes que van aportar més treballadors a les impremtes de Barcelona foren la d'Osona, amb nou individus, seguida del Vallès, amb sis, el Maresme, amb cinc, i l'Empordà, amb quatre. La procedència geogràfica, això no obstant, era molt diversa, ja que, en menor mesura, hi havia impressors nascuts a les comarques del Baix Llobregat, del Gironès, del Tarragonès, de l'Alt Urgell, del Bages, del Baix Camp, del Berguedà, del Garraf, del Pallars i del Penedès.

Aquestes dades s'aproximen molt a les que ofereixen els treballs de referència sobre els moviments migratoris a la Catalunya dels segles XVI i XVII. Així, per exemple, l'estudi del nombre de malalts ingressats a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona fet per Jordi Nadal i Emili Giralt va mostrar que en el període de 1640 a 1717 entre les comarques que més malalts aportaven hi havia Osona, el Bages, el Vallès, el Baix Llobregat i el Maresme.¹⁵²

En un altre treball semblant, basat en el registre de matrimonis de la parròquia dels sants Just i Pastor de Barcelona, Antoni Simon i Jordi Andreu van assenyalar que entre les

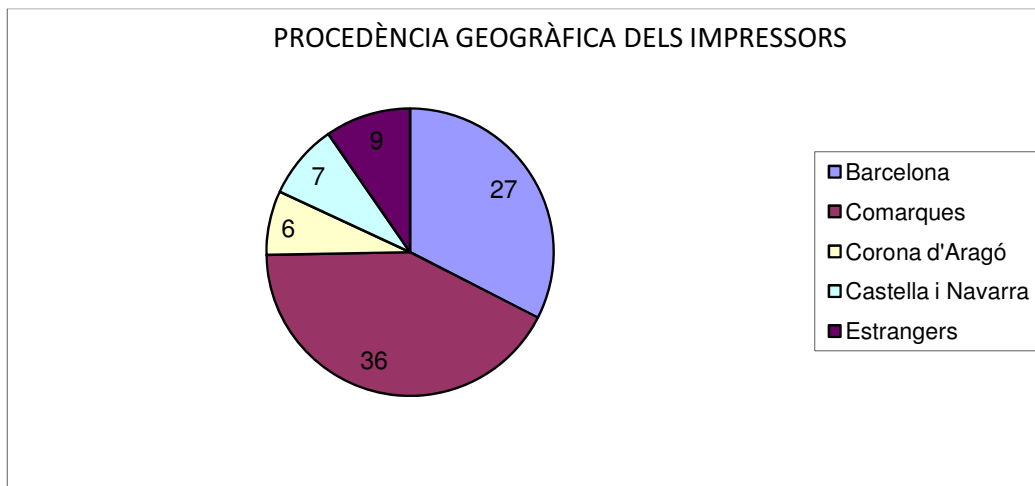
¹⁵⁰ Albert GARCIA ESPUCHE, *La Ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009, p. 56-60 i 387. Segons alguns càlculs, l'epidèmia de pesta que es va declarar a Barcelona l'any 1651 va causar entre 4.000 i 8.000 morts. José Luis BETRÁN MOYA, *Sociedad y peste en la Barcelona de 1651*, *Manuscrits*, 8, 1990, p.261.

¹⁵¹ Els 22 impressors nascuts fora del Principat es repartien de la següent forma: cinc procedien de l'Aragó, un de Mallorca, sis de Castella, un de Navarra, set de França, un de Flandes i un del ducat de la Lorena.

¹⁵² Jordi NADAL i Emili GIRALT, *La population catalane de 1553 a 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. París: S.E.V.P.E.N., 1960, p.224-225.

comarques d'on eren originaris més immigrants en segona meitat del segle XVII s'hi trobaven també Osona, el Maresme, el Vallès i el Bages.¹⁵³

La forta presència d'individus procedents de la comarca d'Osona entre els impressors s'adiu també amb les observacions fetes per Pere Molas sobre els paraires agremiats a Barcelona entre els anys 1669 i 1732, un període en el que es registra un elevat nombre de joves provinents de la zona propera a la ciutat de Vic.¹⁵⁴

Fig. 12. Procedència geogràfica dels impressors de Barcelona (1652-1726), en els casos coneguts.

Pel que fa a l'origen familiar, entre els 123 impressors identificats he pogut esbrinar l'ofici dels pares en una vuitantena dels casos. D'entrada, s'observa que la transmissió generacional d'aquest ofici en la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII fou baixa, ja que només en nou ocasions els pare era també impressor. Els oficis més habituals dels pares, en aquest sentit, eren el de pagès i el de paraire, que apareixen 25 i 11 vegades, respectivament. A

¹⁵³ Antoni SIMON i Jordi ANDREU, "Evolució demogràfica (segles XVI i XVII)", dins Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona*, vol. 4, Barcelona dins la Catalunya moderna (segles XVI i XVII), Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992, p.157.

¹⁵⁴ Pere MOLAS, *Economia i societat al segle XVIII*, Barcelona: Edicions La Paraula Viva, 1975, p. 187.

continuació, hi ha l'ofici de mestre de cases, exercit pels pares de quatre dels impressors identificats, seguit dels teixidors de llana, daguers, taverners, tintorers de seda i de draps, teixidors de lli i sabaters, que apareixen dues vegades cada un. Finalment, entre els oficis dels quals hi ha un sol cas conegut hi ha, per exemple, els de boter, traginer, mariner, veler, pellisser, ferrer, escultor, tapiner, pescador, moliner, llibreter i mulater. Com es pot comprovar, així doncs, els impressors que van exercir aquest ofici en el període estudiat tenien un origen menestral o pagès, és a dir, es mantenien dins un estatus social similar al dels seus pares.¹⁵⁵

Una altra de les fòrmules per analitzar el nivell econòmic de les persones vinculades al món de la impremta de la Barcelona moderna és a través de l'estudi dels capítols matrimonials. En aquest sentit, la quantitat econòmica aportada per la família de l'esposa en concepte de dot permet deduir la seva posició econòmica i social, cosa que, generalment, reflecteix una situació semblant en el cas del marit.

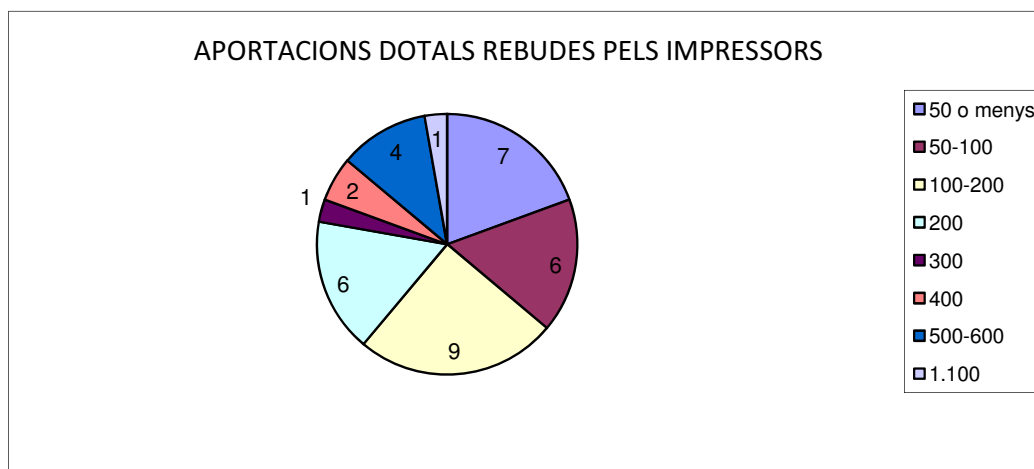
Per efectuar aquesta anàlisi he comptat amb els capítols matrimonials de 36 impressors. En set d'aquests capítols l'aportació dotal, sense comptar l'escreix, fou de 50 lliures o menys, en sis dels casos d'entre 50 i 100 lliures, en nou d'entre 100 i 200, en uns altres sis el dot va ser de 200 lliures, en un de 300, en dos de 400, en quatre d'entre 500 i 600 lliures i, finalment, el dot més alt de tots va consistir en 1.100 lliures (Fig. 13).

Aquestes xifres tan dispars mostren, d'entrada, unes diferències substancials entre mestres i oficials. Així, en la part més baixa se situen els dots rebuts pels impressors que treballaven a jornal, no debades en 22 dels casos coneguts, gairebé dos terços del total, l'aportació dotal va ser inferior a les 200 lliures. En canvi, totes les aportacions superiors a 300 lliures –un total de vuit– corresponen a mestres impressors que eren propietaris o administradors.

---

¹⁵⁵ Les excepcions eren els oficials impressors Herman Mans, nascut a Flandes, i Joan Calvo, el pares dels quals eren capità d'infanteria i alferes de cavalleria de l'exèrcit hispànic, respectivament.

A banda d'això, s'observa que l'ofici més freqüent entre els pares de les dones maridades amb impressors era el de pagès, el de menys categoria, que apareix en 13 capítols matrimonials. L'aportació dotal de les filles de pagesos figura sempre per sota de les 200 lliures i va recaure en marits que, en tots els casos, formaven part del grup dels oficials impressors. En canvi, en tots els capítols matrimonials dels mestres impressors el pare de l'esposa figura sempre com a practicant d'un ofici de l'estament menestral amb confraria reconeguda, com, per exemple, els de veler, escudeller, barreter o fuster.

Fig. 13: Aportacions dotals rebudes pels impressors de Barcelona (1652-1726), en lliures.

Els capítols matrimonials mostren, fins i tot, una millora econòmica al llarg dels anys per part d'alguns dels impressors que van esdevenir mestres. Un exemple és el de Rafael Figueró i Jolis, fill de l'impressor Rafael Figueró, que regentava el taller conjuntament amb el seu pare. L'any 1690, en casar-se amb Teresa Bosch, filla d'un sabater de Sant Boi de Lluçanès, Rafael Figueró menor, va rebre la quantitat de 200 dobles d'or en concepte de dot, que en aquell moment equivalien a unes 1.100 lliures. El seu pare, en canvi, que l'any 1675 s'havia casat en segones núpcies amb Caterina Bosch, germana gran de Teresa, només havia rebut 200 lliures

de dot. La quantitat cinc vegades superior –el dot més elevat mai rebut per un impressor barceloní del període estudiat– aportada 15 anys després per la mateixa família al fill de Rafael Figueró mostra, sens dubte, com la progressió econòmica i la consideració social d'un individu es traduïa en una millor posició a l'hora de negociar un contracte matrimonial.¹⁵⁶

Un exemple semblant és el de Martí Gelabert, que l'any 1671, quan treballava per compte d'altri, va rebre 200 lliures de dot en casar-se amb Maria Galceran, filla de Rafael Galceran, pescador de Barcelona. Uns anys després, el 1678, quan administrava la impremta Mathevat, una de les més importants de Barcelona, va rebre un dot de 580 lliures –el segon més alt entre els impressors del període estudiat– arran del seu casament, en segones núpcies, amb Maria Negra, vídua del notari Miquel Bonet i filla del veler Joan Baptista Negra. En aquest cas, la progressió de Gelabert no només venia donada per l'obtenció d'una aportació dotal major, sinó que, a més, es va casar amb la vídua d'un notari, o sigui, d'un membre d'un estament superior. Això no obstant, cal dir que, posteriorment, el 1698, en casar-se en terceres núpcies amb Teresa Escona, filla del llibreter Jacint Escona, Gelabert va rebre 400 lliures de dot, una quantitat inferior a l'aportada per la seva segona esposa.¹⁵⁷

Un altre exemple que, a través dels capítols matrimonials, mostra l'ascens d'un impressor és el de Josep Texidó. L'any 1686, quan tot just havia acabat l'aprenentatge, Texidó es va casar amb Maria Dalmau, filla de Pere Dalmau, pagès de Sant Andreu de Llavaneres, de la que va rebre en concepte de dot la quantitat de 150 lliures. L'any 1695, quan ja tenia impremta oberta a Barcelona i casa en propietat, Texidó va obtenir 550 lliures de dot a

---

¹⁵⁶ Els capítols matrimonials de Rafael Figueró i Jolis amb Teresa Bosch a: AHPB, Bonaventura Torres, Llibre tercer de capítols matrimonials, 770/45, f.401-403v, 25 d'octubre de 1690. Els capítols matrimonials de Rafael Figueró, major, i Caterina Bosch a: AHPB, Bonaventura Torres, Llibre segon de capítols matrimonials, 770/44, f.145-147v, 18 d'abril de 1675.

¹⁵⁷ Els capítols matrimonials de Martí Gelabert i Maria Galceran figuren a: AHPB, Josep Quatrecazes, Llibre setè de capítols matrimonials, 742/55, s.f., 4 d'agost de 1671. Els capítols matrimonials de Martí Gelabert i Maria Negra a: AHPB, Josep Fontana, Llibre de capítols matrimonials, concòrdies, inventaris i encants, 764/14, 18 de maig de 1678, s.f. Els capítols matrimonials de Martí Gelabert i Teresa Escona a: AHPB, Lluís Fontana, Llibre segon de capítols matrimonials, 806/42, s.f., 6 de desembre de 1698.

resultes del seu segon casament, en aquest cas amb Teresa Puig, filla de Francesc Puig, fuster de Barcelona.¹⁵⁸

D'aquesta forma, es comprova que, en general, hi ha una relació directa entre les aportacions dotal més elevades i el fet que l'impressor fos mestre i titular d'una impremta. Un altre exemple que ho mostra és el de Jacint Andreu, que l'any 1668, quan administrava la impremta Cormellas, va rebre 500 lliures de dot en casar-se amb Maria Feliu, filla de l'escudeller Pau Feliu. D'igual forma, Josep Llopis ja era mestre impressor quan l'any 1681 va casar-se amb Anna Huguet, filla del barreter Benet Huguet, que li va lliurar 500 lliures en concepte de dot. Un cas semblant és el de Jaume Surià, fill de l'impressor Vicenç Surià, establert des de 1680 al carrer de la Palla. Surià va rebre 300 lliures de dot l'any 1696 del seu matrimoni amb Mariàngela Ginestar, filla de Joan Ginestar, courer de Barcelona.¹⁵⁹

Les dades econòmiques dels mestres i els oficials impressors contrasten amb les que contenen els capítols matrimonials dels propietaris d'impremtes que formaven part d'estaments superiors. Així, l'any 1655 el doctor en medicina i ciutadà honorat Miquel Delmunts, en casar-se en segones núpcies amb Maria Boneu, filla del també metge Miquel Boneu, va rebre un dot de 400 dobles en or, que aleshores equivalien a 2.400 lliures. Posteriorment, el 1662, Delmunts, que aquell any era conseller tercer de Barcelona, es va casar en terceres núpcies amb Teresa Bergadà, filla de l'advocat vigatà Bonaventura Bergadà, de la que va rebre 2.000 lliures en concepte de dot. Finalment, de nou, el 1668, Delmunts es va casar amb Narcisa Vallès, filla del notari Narcís Vallès, de Tortosa, que gaudia de la

---

¹⁵⁸ El contracte d'aprenentatge de Josep Teixidó amb Jaume Caís figuren a: AHPB, Pere Màrtir Lluell, Trenta-sisè manual, 719/41, f.129-130, 14 de març de 1683. Els capítols matrimonials de Josep Teixidó i Maria Dalmau a: AHPB, Pau Pi, Setè llibre de capítols matrimonials, transaccions i concòrdies, 781/70, s.f., 19 de març de 1686. Els capítols matrimonials de Josep Teixidó amb Teresa Puig a: AHPB, Antoni Navarro, Primer llibre de capítols matrimonials, 876/28, f.374-377v, 6 de novembre de 1695.

¹⁵⁹ Els capítols matrimonials de Jacint Andreu i Maria Feliu consten a: AHPB, Pau Pi, Llibre segon de capítols matrimonials i concòrdies, 781/65, s.f., 27 de gener de 1668. Els capítols de Josep Llopis i Maria Huguet a: AHPB, Jacint Sescases, Llibre tercer de capítols matrimonials, 798/31, n.62, 5 de desembre de 1681. Els capítols de Jaume Surià i Mariàngela Ginestar a: AHPB, Francesc Rossinés, Capítols matrimonials, inventaris i concòrdies, 858/11, f.163-167, 30 de desembre de 1696. Val a dir que, aquell mateix dia, una filla de Vicenç Surià va signar capítols matrimonials amb un altre fill de Joan Ginestar, amb una aportació dotal d'unes altres 300 lliures. Ibidem, f.169-173v.

condició de noble, ja que en primeres núpcies havia estat casada amb el militar Joan de Serrano. Vallès va aportar en dot al seu matrimoni amb Delmunts la quantitat de 4.120 lliures, de les quals 800 eren en efectiu i la resta en joies i diverses pensions.¹⁶⁰

D'altra banda, Teresa Ginebreda, filla del mercader Benet Ginebreda, va aportar al matrimoni amb Sebastià de Cormellas, contret el 1659, una quantitat en efectiu de 200 dobles d'or –unes 1.050 lliures segons el canvi d'aquell moment–, unes altres 526 lliures en mobles i peces de roba diversa, un terreny valorat en 1.000 lliures, un cens de 400 lliures de preu i 20 lliures de pensió anual i finalment un censal mort de 600 lliures de preu i 30 de pensió. Uns anys després, el 1687, el fill primogènit i successor d'aquest matrimoni, el doctor en lleis Josep Cormellas, va rebre la quantitat de 5.000 lliures en concepte de dot quan va casar-se amb Maria Teixidor, filla del mercader Jaume Teixidor.¹⁶¹

En una línia semblant, Jerònima Catà, filla del mercader barceloní Pau Catà, va aportar en dot al seu matrimoni amb Antoni Lacavalleria, contret el 1648, la tercera part d'una herència que estava formada per diverses cases i terres, situades a Cassà de la Selva, a Fornells i a Barcelona, valorat tot junt en gairebé 7.000 lliures. Posteriorment, l'any 1673, en casar-se en segones núpcies amb Maria Déu, Lacavalleria va rebre un dot de 1.400 lliures.¹⁶²

---

¹⁶⁰ Una còpia autèntica dels capítols matrimonials de Miquel Delmunts i Maria Boneu es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.79v-74, 14 de juliol de 1655. Una còpia autèntica dels capítols matrimonials de Miquel Delmunts i Teresa Bergadà a: Ibidem, f.65v, 4 de juny de 1662. Una còpia autèntica dels capítols matrimonials de Miquel Delmunts i Narcisa Vallès a: Ibidem, f.9v, 27 de juny de 1668. La dobla d'or equivalia a 6 lliures el 1655. AHPB, Francesc Daguí, Primer llibre de concòrdies, 755/39, s.f.

¹⁶¹ Els capítols matrimonials de Sebastià de Cormellas i Teresa Ginebreda consten a: AHPB, Rafael Hexarc, Llibre primer de capítols matrimonials, 754/1, s.f., 4 de novembre de 1659. Els capítols de Josep Cormellas i Maria Teixidor a: AHPB, Josep Güell, Segon llibre de capítols matrimonials, 811/94, f.385-390v, 12 d'abril de 1687.

¹⁶² Els capítols matrimonials d'Antoni Lacavalleria i Jerònima Catà figuren a: AHPB, Jaume Bas, Llibre de capítols matrimonials, 696/13, f.93-95, 5 de maig de 1648. El matrimoni d'Antoni Lacavalleria amb la filla d'un membre de l'estament mercantívol permet constatar que en la jerarquia social Lacavalleria no era considerat un impressor –i conseqüentment menestral– sinó que el seu estatus era el de mercader. De fet, en els capítols matrimonials Lacavalleria hi figura com a “negociant”. D'altra banda, el dot lliurat per Maria Déu s'esmenta en una concòrdia signada amb els marmessors del seu difunt marit el 1701. En aquest document hi consta també que Antoni Lacavalleria i Maria Déu van signar els capítols matrimonials el 15 de desembre de 1673 davant Isidre Vilallonga, notari de Girona. AHPB, Bonaventura Torres, Llibre segon de concòrdies, 770/53, f.656-658v, 14 setembre 1701.

Finalment, quan l'any 1651 el notari reial Josep Forcada es va casar amb Helena Girbau, vídua de l'impressor Llorenç Déu i filla de Fermí Girbau, paraire de Barcelona, va rebre en concepte de dot una casa situada al carrer de la Freneria de Barcelona i la quantitat de 3.410 lliures. Dins d'aquesta quantitat de diner hi figurava la impremta, valorada en 1.936 lliures i 6 sous, i diversos mobles, peces de roba i joies.¹⁶³

Les aportacions dotals i l'origen social de les maridades, així doncs, mostren la diferència que hi havia entre la posició econòmica dels mestres i la dels oficials impressors i, sobretot, entre la d'aquests dos grups i la dels propietaris d'impremtes que pertanyien a estaments superiors. Aquestes diferències es fan encara molt més grans si s'analitzen i es comparen les dades sobre patrimoni.

Així, pel que fa al nivell de riquesa, cal situar en el primer lloc a la família Cormellas. L'any 1701, després de la mort del jurista Josep Cormellas, darrer membre d'aquesta nissaga, els marmessors van gestionar, conjuntament amb els de Sebastià de Cormellas, el seu pare, la donació de tota l'heretat a la comunitat de l'església de Sant Jaume de Barcelona, tal i com havien disposat els dos difunts en els seus respectius testaments. Aquesta heretat estava formada per les següents propietats: els béns mobles, pels quals, en la venda feta en encant públic es van obtenir unes 6.000 lliures; la impremta, que fou venuda al llibreter Joan Pau Martí per poc més de 1.835 lliures; les matrius de fondre lletra, que les comprà Rafael Figueró per 368 lliures i escaig; la casa del carrer del Call, que fou adquirida pel metge Francesc Fontllonga, per un preu de 3.600 lliures. A més, entre els béns hi figurava també la constitució dotal de Maria Cormellas i Teixidor, vídua de Josep Cormellas, valorada en 8.000 lliures, que li va ser retornada el juny d'aquell any, i també les joies d'aquesta, que les va comprar als marmessors per la quantitat de 700 lliures.

---

¹⁶³ AHPB, Francesc Reverter, Llibre segon de capítols matrimonials, 703/46, f.220-227, 31 de març de 1651.

A banda d'això, els marmessors dels Cormellas van transferir a la comunitat de Sant Jaume tots els censos i els censals que aquesta família havia anat acumulant al llarg dels anys. En concret, la cessió consistia en 11 censals morts, que reportaven als Cormellas uns ingressos de 282 lliures anuals en pensions, i vuit censos, pels que rebien 149 lliures cada any, estimats, uns i altres, en unes 8.500 lliures de preu. A banda d'aquests, els Cormellas posseïen també uns altres cinc censals, valorats en 4.893 lliures de preu i 245 de pensió anual, que foren destinats a la creació d'una causa pia a l'església de Sant Jaume, tal i com havien deixat establert els testadors. La donació a la comunitat d'aquesta parròquia incloïa també 2.210 lliures en pensions degudes, unes altres 5.500 lliures que diferents persones devien a Josep Cormellas en el moment de la seva mort i els llibres que hi havia a la impremta, valorats en 3.065 lliures, que foren donats també a la comunitat de Sant Jaume per a ser venuts. Per tot plegat, l'any 1703, en el moment de fer l'inventari, el patrimoni de la família Cormellas estava valorat en gairebé 45.000 lliures.¹⁶⁴

Un altre dels grans patrimonis entre les persones vinculades al món de la impremta era el d'Antoni Lacavalleria. En l'inventari dels seus béns, que es va fer el 1701 per encàrrec de la seva vídua i segona esposa, Maria Lacavalleria i Déu, hi consta, sense valoració, que Lacavalleria era propietari d'una casa al carrer de la Llibreteria. Aquest era, de fet, l'edifici on hi havia la impremta, en la qual, en el moment de fer-se l'inventari, hi havia quatre premses i

---

¹⁶⁴ L'encant dels béns de la família Cormellas a: AHPB, Rafael Cassanyes, Plec d'encants, 867/26, s.f., 14 de novembre de 1702; i a: AHPB, Francesc Serra, Capítols, concòrdies, inventaris i encants, 875/52, f.29-40v, 8 de març de 1703. La valoració de la impremta Cormellas, venuda a Joan Pau Martí, a: AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.180v-193, 10 d'abril de 1703. La venda de la casa del carrer de Call a: Ibidem, f.195v-210v, 12 d'abril de 1703. La causa pia instituïda pels marmessors dels Cormellas a l'església de Sant Jaume a: Ibidem, f.293v-301, 31 de maig de 1703. La concòrdia entre Maria Cormellas i Teixidor i els marmessors de Sebastià i Josep Cormellas pel retorn del dot a: Ibidem, f.339v-342v, 19 de juny de 1703. La venda de les matrius de fondre lletra a Rafael Figueró a: Ibidem, f.448v-452, 2 de setembre de 1703. La cessió de l'heretat de Sebastià de Cormellas i Josep Cormellas a la parròquia de Sant Jaume de Barcelona a: Ibidem, f.502v-523, 7 d'octubre de 1703.

uns 30 quintars de lletreria –uns 1.248 quilograms–, cosa que deuria tenir un valor aproximat d'unes 1.000 lliures.¹⁶⁵

A més, en l'inventari hi figura també, sense valoració, la relació dels llibres emmagatzemats al taller, on, pel cap baix, hi havia al menys 36 exemplars d'una obra en la mida de foli, 610 exemplars de set obres impreses en la mida de quart; uns altres 4.813 exemplars de 13 títols diferents impresos en vuitè; 635 exemplars d'un llibre en dotzè i uns altres 627 de dos llibres impresos en setzè. A banda d'això, entre els béns mobles d'Antoni Lacavalleria, formats per roba, estris de la casa i altres objectes, cal destacar les peces de plata i, sobretot, les joies d'or, que pesaven aproximadament uns 200 grams.

A banda de la casa del carrer de la Llibreteria, Antoni Lacavalleria era propietari de dos masos, anomenats Company i Roure, amb totes les terres, honors i possessions, situats en el terme de Sant Esteve de Palaudàries, a Lliçà d'Amunt, al Vallès Oriental, dels quals rebia cada any una bona part de la collita en concepte d'arrendament. Lacavalleria havia comprat aquests masos el 1654 a Victorià Clapés, mercader de llibres de València, per un preu de 2.500 lliures. D'igual forma, Lacavalleria rebia cada any unes 88 lliures de pensió per tres censals morts, que valien tots junts unes 1.770 lliures de preu.¹⁶⁶

A totes aquestes possessions, cal incloure-hi també les propietats que Antoni Lacavalleria va heretar de la seva primera esposa, Jerònima Catà, quan aquesta va morir l'any 1671. Segons es desprèn de l'inventari dels béns de la difunta, es tractava de dues cases amb les seves terres, una de les quals es deia la Rajolera, situades a la parròquia de Fornells de la Selva, i una tercera casa, amb tota la seva heretat, situada en el terme de Cassà. A més,

---

¹⁶⁵ La casa del carrer de la Llibreteria fou adquirida en emfiteusi per Antoni Lacavalleria als hereus del seu germà, Pere Lacavalleria, el 1651, a un cens de 80 lliures de pensió anual. Per la qual cosa, amb l'interès habitual del 5%, la casa podria tenir un valor, aquell any, de 1.600 lliures. AHPB, Francesc Bartrolí, Llibre comú, 720/2, f.47-60v, 1 de febrer de 1651. La valoració de la impremta ha estat calculada prenent com a referència la venda de la impremta de Josep Cormellas, feta el 1703, en la qual les quatre premses foren estimades en 147 lliures i la lletreria, formada per 40 quintars, en 1.024 lliures. AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.180v-193, 10 d'abril de 1703.

¹⁶⁶ La compra del masos Roure i Company consta a: AHPB, Jaume Vila, Novè manual, 690/2, f.949v-950v, 29 de març de 1654. Els censals morts consten en l'inventari dels béns d'Antoni Lacavalleria. AHPB, Bonaventura Torres, Llibre tercer d'inventaris i encants, 770/51, s.f., 29 d'agost de 1701.

Jerònima Catà va deixar al seu marit unes 36 lliures de pensió anual que cobrava per tres censals i unes 107 lliures també anuals, que rebia de dues causes pies, a més de 400 lliures en efectiu.¹⁶⁷

En un nivell semblant se situava el patrimoni del doctor en medicina Miquel Delmunts. L'any 1673, poc després de la seva mort, la vídua, Narcisa Vallès, va ordenar que es fes una estimació de tots els béns, ja que els creditors de Delmunts havien introduït un plet a la Reial Audiència contra els hereus. D'aquest càlcul en va resultar que els béns mobles i immobles de Miquel Delmunts –formats principalment per dues cases al carrer dels Cotoners, tres masos a Manlleu i un molí paperer a Ripollet–, així com els censos i censals que percebia, estava valorat tot plegat en unes 30.000 lliures.¹⁶⁸

Finalment, dins del grup de propietaris que no eren mestres impressors, se situa el notari Josep Forcada, amb un patrimoni molt més baix, com, de fet, en tant que membre de l'estament dels artistes, ho era també la seva posició social. L'any 1688, poc abans de morir, Forcada va fer donació de tots els seus béns al convent de Santa Caterina de Barcelona, amb la condició que els frares li proporcionessin un lloc per viure i un assistent, ja que era cec, tenia més de seixanta anys i havia enviduat poc abans, de manera que no es podia valdre tot sol. Els béns que el notari va donar als frares predicadors consistien, en primer lloc, en la casa del carrer de la Freneria i en la impremta, que havia estat valorada en 1.936 lliures i 6 sous l'any 1651, quan la va rebre en concepte de dot de la seva esposa, Helena Girbau. A més, Forcada va fer donació al convent de la meitat d'una altra casa, al carrer de Santa Anna, que havia heretat del seu pare a parts iguals amb la seva germana, Agnès Santacreu i Forcada,

---

¹⁶⁷ L'inventari dels béns de Jerònima Catà figura a: AHPB, Joan Baptista Vidal, Llibre quart de capítols matrimonials, concòrdies, inventaris i encants, 705/38, s.f., 3 de febrer de 1671.

¹⁶⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16552, f. 23v-29v i 622. Els béns mobles de Miquel Delmunts foren valorats en 14.894 lliures, les dues cases del carrer dels Cotoners en 4.000 lliures, els tres masos de Manlleu en 5.428 lliures, el molí paperer de Ripollet en 2.050 lliures i la suma dels preus dels censos, censals i violaris era d'un es 4.000 lliures.

casada amb el metge Pau Santacreu, i de tots els béns mobles que tingués en el moment de morir.¹⁶⁹

Les diferències econòmiques entre aquests quatre propietaris i els mestres impressors es fan encara més evidents en analitzar el patrimoni dels darrers, no debades disposaven de poca cosa més que la impremta i la casa on vivien. En aquest sentit, era habitual que els mestres impressors haguessin adquirit en emfiteusi la casa on tenien el taller, una modalitat de propietat molt estesa a Barcelona als segles XVII i XVIII.¹⁷⁰

En qualsevol cas, la dificultat que tenien els impressors per disposar de casa pròpia, sobretot si treballaven a jornal, és constata, per exemple, en l'establiment que l'argenter Isidre Costa va fer l'any 1658 a l'oficial impressor Martí Escona. Costa va cedir-li una casa en emfiteusi al carrer de la Llibreteria, a un cens de 28 lliures anuals de pensió. Nou anys després Escona va restituir la casa a Costa perquè es veia incapaç de conservar-la “per lo demasiat cens de aquella”.¹⁷¹

Sigui com vulgui, a través dels contractes emfitèutics i dels inventaris *postmortem* es pot constatar com el patrimoni dels mestres impressors estava molt per sota del dels propietaris d'estaments superiors. Jacint Andreu, per exemple, era propietari de la casa del carrer de Sant Domènec del Call i de la impremta, que, l'any 1686, poc després de la seva mort, fou valorada

¹⁶⁹ La donació de Forcada al convent de Santa Caterina consta a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f.211-226, 16 de setembre de 1688. Els capítols matrimonials de Josep Forcada i Helena Girbau a: AHPB, Francesc Reverter, Llibre segon de capítols matrimonials, 703/46, f.220-227, 31 de març de 1651. Sobre la condició de cec de Josep Forcada vegeu: Xevi CAMPRUBÍ, “Josep Forcada, un notari cec a la Barcelona del segle XVII”, *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, 29, 2011, p.187-217.

¹⁷⁰ La propietat emfitèutica, en paraules d'Albert Garcia Espuche, consistia “en l'exercici indefinit dels drets de propietat dels “senyors de la terra”, és a dir, dels propietaris dels terrenys on s'havien aixecat les cases. Aquests propietaris eren, en principi, el rei i l'Església i, per cessions i privilegis concedits, també alguns personatges destacats i, més tard, els seus successors. Tots eren “propietaris eminentes” i tenien dret a cobrar indefinidament un cens anual, per haver cedit la terra per edificar-hi. Els qui construïen les cases eren “propietaris directes o útils” i estaven obligats, i també els qui compressin les propietats en el futur, al pagament anual del cens esmentat. Amb el pas dels segles aquesta situació de partida es va complicar, amb la interposició de “propietaris intermedis”, que s'intercalaven entre el propietari eminent i el propietari útil, amb la qual cosa es creava una autèntica cadena de pagament de censos. El resultat, en el global de la ciutat, era que una part de la societat urbana (nobles, parròquies, convents, institucions de caritat, membres destacats dels gremis...) estava clarament implicada en aquesta economia basada en el cobrament de rendes de la propietat immobiliària”. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic: Eumo Editorial, 2004, p.40-41.

¹⁷¹ AHPB, Josep Fontana, Primer manual, 764/8, f.93v-97, 14 de setembre de 1658. La restitució de les cases consta a: AHPB, Francesc Simon, Manual de 1667, 789/4, f.92-93, 8 de març de 1667.

en 900 lliures. Els béns de Jacint Andreu es completaven amb uns 3.000 exemplars de diferents llibres que tenia al magatzem de la impremta, unes quantes raimes de paper blanc, els mobles i estris de la casa, la roba de vestir i unes quantes peces d'or i de plata, segons es desprèn de l'inventari de béns que la seva vídua, Maria Andreu, va encarregar el 1686.¹⁷²

D'igual forma, un altre mestre impressor que quan va morir només disposava de la casa, els mobles i el material de la impremta era Joan Jolis, segons consta en l'inventari que va encarregar la seva vídua, Maria Oliver i Jolis, el 1705. Un altre cas semblant fou el de Josep Llopis, que tenia poca cosa més que la impremta i la casa de la plaça de l'Àngel on estava situada, segons consta en l'inventari dels béns que es va fer el 1706, en morir Anna Huguet, la seva vídua. Tanmateix, la situació d'alguns mestres impressors era fins i tot pitjor, com és el cas, per exemple, de Francesc Guasch, que quan va morir el 1725 vivia de lloguer. A més, segons l'inventari dels béns, encarregat per Estefania Guasch, la seva vídua, la premsa i la lletreria que hi havia a la impremta estaven en molt mal estat.¹⁷³

Analitzant la informació patrimonial que ofereix el Cadastre de 1716 s'observa que, en acabar la Guerra de Successió, tots els mestres impressors de Barcelona, amb les excepcions de Francesc Guasch i de Pau Campins, eren propietaris de la casa on tenien la impremta. La de més valor, estimada en 3.000 lliures, era la casa de Joan Piferrer, a la plaça de l'Àngel, que aquest llibreter havia comprat el 1714 als hereus de Josep Llopis, seguida de la de Joan Pau Martí, situada a la plaça de Sant Jaume, estimada en 2.500 lliures. A continuació hi figurava

---

¹⁷² La valoració de la impremta de Jacint Andreu consta en la venda que la seva vídua, Maria Andreu, va fer a Josep Llopis el maig de 1686. AHPB, Josep Güell, Manual de 1686, 811/65, f.257-264v, 12 de maig de 1686. L'inventari dels béns de Jacint Andreu a: AHPB, Lluís Fontana, Llibre primer d'inventaris i encants, 806/4, s.f., 20 de febrer de 1686.

¹⁷³ L'inventari dels béns de Joan Jolis a: AHPB, Josep Vilamala, Inventaris, encants i estimacions, 912/40, doc.11, 4 de juliol de 1705. L'inventari dels béns de Josep Llopis a: AHPB, Lluís Cases, Plec d'inventaris i encants, 828/4, s.f., 22 de desembre de 1706. L'inventari dels béns de Francesc Guasch a: AHPB, Josep Francesc Fontana, Llibre segon d'inventaris i encants, 934/55, s. f., 20 de juny de 1725.

la casa de Rafael Figueró, al carrer de la Bòria, que segons el Cadastre, tenia un valor semblant a la de Martí.¹⁷⁴

Amb un valor inferior hi figuraven les cases de Jaume Surià, situada al carrer de la Palla, valorada en 600 lliures, de Bartomeu Giralt, a la plaça dels Peixos, que tenia un valor de 550 lliures, i la casa de la vídua de Joan Jolis, al carrer dels Cotoners, estimada, segons el Cadastre, en una quantitat semblant. Al seu torn, Francesc Guasch, pagava 36 lliures anuals de lloguer per la casa on vivia el 1716, situada a la davallada de Santa Eulàlia.¹⁷⁵

A banda de tots aquests, Isabel Barnola, vídua de Francesc Barnola, que anys enrere havia administrat la impremta de Joan Pau Martí, vivia en una casa situada al carrer d'en Llàstics, amb un lloguer de 20 lliures l'any, i Esperança Altés, vídua de Joan Baptista Altés, que abans del 1714 havia tingut una impremta al carrer de Basea, vivia en la mateixa casa, amb un lloguer de 23 lliures anuals.¹⁷⁶

Del repartiment del Cadastre de 1716 se n'extreu també que aquell any només hi havia dos oficials impressors en tota Barcelona que fossin propietaris de la casa que habitaven. Es tractava de Robert Lapedra, que vivia al carrer de les Moles, en una casa estimada en 300 lliures, i de Benet Caís, que residia en una casa situada al carrer de Sant Pere més baix, valorada en 250 lliures.¹⁷⁷

Alhora, en aquest grup dels impressors que treballaven a jornal, n'hi havia uns altres vuit que aquell any vivien de lloguer. Així, Miquel Pàrdols i Joan Calvo s'estaven al carrer de n'Estruch, en unes cases que valien 18 lliures de lloguer anual cada una, tot i que en la segona hi vivien tres famílies. Isidre Cassanyes, Miquel Domenjó i Antoni Martí habitaven unes

---

¹⁷⁴ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, places de l'Àngel i de Sant Jaume, I-57, s.f. El valor de la casa de Rafael Figueró, estimat en 80 lliures de lloguer, figura a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Bòria, volum I, I-59, f.280. El preu del lloguer era la fórmula utilitzada en el Cadastre per calcular el valor de les cases. Les de Joan Piferrer i de Joan Pau Martí, segons el repartiment de 1716, tenien un valor en lloguer de 150 i 80 lliures, respectivament.

¹⁷⁵ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Palla, plaça dels Peixos i davallada de Santa Eulàlia, I-57, s.f. La valoració de la casa de Maria Jolis, estimada en 50 lliures de lloguer, consta a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrer dels Cotoners, volum I, I-59, f.229.

¹⁷⁶ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrers de Basea i d'en Llàstics, I-57, s.f.

¹⁷⁷ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, carrers de les Moles i de Sant Pere més baix, I-57, s.f.

cases situades al carrer de les Moles, on consta que la primera tenia un lloguer anual de 26 lliures, la segona de 25, a repartir amb una altra família que hi vivia, i la tercera pagava un lloguer de 20 lliures, entre tres famílies. Al seu torn, Josep Vila tenia una casa arrendada al carrer d'en Civader, per un preu de 20 lliures l'any; Josep Casarachs la tenia al carrer del Carme, per 30 lliures l'any, a repartir entre quatre famílies, i finalment Jeroni Puig tenia una casa llogada al carrer d'en Palet, on hi vivia una altra família, per un preu de 50 lliures. Aquesta darrera casa, tanmateix, consta en el Cadastre de 1716 que havia estat derruïda per la construcció de la Ciutadella.¹⁷⁸

De fet, aquesta sobreexplotació dels habitatges, molt freqüent a Barcelona al final del segle XVII i principi del XVIII, es va accentuar a partir de 1714 com a conseqüència dels enderrocs efectuats per construir la Ciutadella, que van suposar la pèrdua de gairebé un 20% de la superfície edificada de la ciutat. Així, a través de la documentació cadastral es comprova que el 1716 en un 30% de les cases de Barcelona hi vivia més d'una família i, fins i tot, en un 10% hi vivien tres nuclis familiars o més.¹⁷⁹

Per tot plegat, com es pot comprovar, les diferències econòmiques entre els mestres i els oficials impressors venien donades, fonamentalment, per la propietat de la casa. De fet, en els segles XVII i XVIII ser propietari de la casa on es vivia era un indicador de riquesa que establia de forma clara les diferències econòmiques entre els habitants de Barcelona. Així, viure de lloguer era una cosa habitual, sobretot entre els treballadors que no eren propietaris de cap negoci. Al final de la Guerra dels Successió només en un 50% de les cases de la ciutat hi vivia el propietari, mentre que un 70% de les famílies barcelonines vivia de lloguer.¹⁸⁰

Alhora, totes aquestes dades econòmiques permeten constatar la gran diferència que hi havia entre els impressors, ja fossin mestres o oficials, i els propietaris que pertanyien a

---

¹⁷⁸ Les dades sobre els lloguers que pagaven aquests impressors provenen de: AHCB, Cadastre, I-57, I-59 i I-60.

¹⁷⁹ Albert GARCIA ESPUCHE i Manuel GUÀRDIA, *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona: La Magrana, 1986, p.51.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p.53.

estaments superiors. Un cas excepcional fou, tanmateix, el de Rafael Figueró, el qual, a pesar del seu origen rural i la condició d'immigrant, va assolir una situació econòmica molt més elevada que la resta dels impressors de Barcelona. Al llarg dels anys d'activitat, Figueró va incrementar el seu patrimoni, principalment a través de l'adquisició en emfiteusi d'algunes cases situades en l'àrea compresa entre els carrers de la Bòria i el dels Cotoners. Aquesta zona de Barcelona era una de les que gaudia d'una densitat de població i de riquesa més elevades de la ciutat.¹⁸¹

L'any 1683, Rafael Figueró va deixar la casa que li havia llogat Miquel Delmunts i va traslladar el seu taller a una altra de propera, que li van establir en emfiteusi els frares del convent de Santa Caterina a canvi d'una entrada de 800 lliures i un cens de 70 lliures anuals de pensió. Posteriorment, Figueró va esdevenir propietari útil d'una altra casa, al mateix carrer, que el 1688 li va establir Margarida Vinyals, vídua del cotoner Cristòfor Vinyals, a un cens de 52 lliures anuals. Uns anys després, el 1715, conjuntament amb el seu fill, Rafael Figueró i Jolis, va adquirir cinc cases situades als carrers de la Bòria i d'en Mirambell, algunes de les quals estaven en molt mal estat pels efectes de les bombes caigudes durant el setge. De fet, els Figueró van renunciar a l'establiment de la casa del carrer dels Cotoners on hi tenien la impremta, precisament perquè havia quedat derruïda com a conseqüència dels bombardeigs. Les cases del carrer de la Bòria a on van traslladar-hi la impremta els foren establertes pel jutge Josep Güell, a un cens, totes juntes, de 185 lliures anuals i el compromís d'invertir-hi 800 lliures en obres.¹⁸²

De ben segur que la situació econòmica assolida per Rafael Figueró fou el resultat d'un caràcter emprenedor i de la seva visió empresarial, cosa que el va portar a bastir el taller tipogràfic més ben equipat i productiu de Barcelona. A partir de 1714, però, la repressió

---

¹⁸¹ Ibidem, figura 59, s.p.

¹⁸² L'establiment fet pel convent de Santa Caterina a Rafael Figueró consta a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1683, 811/59, f.340-346v, 28 d'abril de 1683. L'establiment fet per Margarida Vinyals a: AHPB, Pere Màrtir Vila, Manual de 1688, 849/3, s.f., 15 de juliol de 1688. L'adquisició de les cases del carrer de la Bòria a: AHPB, Josep Sabater, Quart manual, 894/5, f.45v, 10 de juny de 1715.

política, econòmica i fiscal –agregada per la mort del seu fill, l’any 1717– van provocar una forta davallada de l’activitat de la impremta. Això no obstant, en el moment de morir, l’any 1726, Figueró encara conservava gran part del seu patrimoni, principalment les cases dels carrers de la Bòria i d’en Mirambell, de les quals cobrava uns quants lloguers que, tots junts, li reportaven unes 107 lliures anuals. L’any 1730, una de les cases i cinc botigues del carrer de la Bòria que havien sigut propietat de Rafael Figueró, aleshores ja difunt, foren valorades en només 160 lliures, ja que estaven en molt mal estat i calgué reedificar-les.¹⁸³

La venda dels béns de Rafael Figueró, feta pels seus marmessors a partir de 1726, proporciona més dades sobre el seu patrimoni. Així, pels béns mobles, venuts en encant públic, els marmessors van recollir 1.064 lliures, 16 sous i 7 diners. Els llibres que hi havia a la impremta –un centenar de títols, que consistien tots junts 376 raimes i 325 fulls de paper imprès, o sigui, uns 188.000 fulls–, foren adquirits per un preu de 810 lliures i 5 sous per Joan Piferrer, en nom de la confraria dels llibreters de Barcelona, en una subhasta feta l’any següent. Finalment, el material tipogràfic de la impremta fou comprat pel convent dels carmelites descalços de Barcelona per un preu de 2.688 lliures.¹⁸⁴

D’igual forma, l’inventari *postmortem* de Rafael Figueró i Jolis, mort el 1717, constitueix un indicador complementari del nivell econòmic assolit per aquesta família, a pesar que fou encarregat pels seus marmessors el 1726, després de la mort del pare. Així, entre les pertinences del fill de Rafael Figueró hi havia, en primer lloc, un crèdit sobre els béns del seu

---

¹⁸³ En concret, en el moment de morir, Figueró tenia llogada una casa del carrer de la Bòria a Joan Sanglas, mangüiter, a raó de 67 lliures i 4 sous l’any, dues estances en una casa del carrer d’en Mirambell, llogades a Isabel Fàbregas i a Gaspar Bosch, per 8 i 6 lliures anuals, respectivament, així com també tres botigues, també al carrer d’en Mirambell, llogades a Joan Bofarull, sergent del regiment de Llombardia, per 8 lliures anuals, a Esteve Piferrer, barreter, per 12 lliures anuals i a Lluís Cols, per 6 lliures l’any, respectivament. Aquestes cases i botigues foren restituïdes al seu anterior propietari, el jutge Josep Güell, pels marmessors de Rafael Figueró el 1727. AHPB, Pau Mollar, Cinquè manual, 958/13, f.271-273, 22 de juny de 1727. La valoració de les cases del carrer de la Bòria a: AHCB, Cadastre, Quaderno de casas rehedicadas desde 1721 inclusive en adelante (1721-1802). Relación de las casas que se han redificado de nuevo en esta ciudad de Barcelona en el año de 1730 hasta el de 1731, I-34, p.703

¹⁸⁴ La venda dels béns mobles de Rafael Figueró consta a: AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.336v-337, 22 de juny de 1726. La subhasta dels llibres a: AHPB, Pau Mollar, Unicus partitarum, 958/33, s.f., 17 de novembre de 1727. La compra de la impremta de Rafael Figueró per part del convent de carmelites descalços de Barcelona consta a: ACB, Col·legi de Sant Sever, Llibre de partides, 1726-1729, f.134, 3 de març de 1728.

pare de 300 dobles d'or, és a dir, unes 1.575 lliures, juntament amb una pensió anual vitalícia de 6 dobles, unes 31 lliures i 10 sous, que provenia d'una donació que li va fer el seu pare quan es va casar amb Teresa Bosch, el 1690. A més, Rafael Figueró, menor, posseïa, entre altres coses, una lletra de canvi per valor de 1.366 lliures genoveses, que els devia un mercader de Gènova, la meitat de les cases del carrer de la Bòria que els havia establert Josep Güell i el valor de 24 quintars de lletra, que el fill de Figueró havia comprat amb els seus diners a la impremta Cormellas.¹⁸⁵

Rafael Figueró i Jolis va esdevenir tant o més negociant que el seu pare, com ho mostren algunes de les seves activitats. Així, per exemple, el juliol de 1714 va comprar una barca de transport al mariner d'origen mallorquí Miquel Montserrat per tal de recuperar un préstec de 980 lliures. Aquesta barca –un pinco francès– l'havia capturada una fragata catalana, capitanejada per Montserrat, prop de Sant Feliu de Guíxols el mes d'octubre anterior. Un cop feta la compra, Rafael Figueró va nomenar patró del pinco al mariner mallorquí per tal de fer-lo treballar en el transport marítim, explotant el negoci de forma conjunta.¹⁸⁶

Una altra operació que relaciona Rafael Figueró i Jolis amb l'activitat mercantil és una fermança, per valor de 500 lliures, que l'impressor va signar el 1714 en favor del mercader Josep Albaret per tal que aquest pogués exercir de caixer del Banc de la Ciutat, l'ofici per al qual havia estat extret.¹⁸⁷

¹⁸⁵ AHPB, Sever Pujol, Llibre primer d'inventaris i encants, 944/38, f.302-305v, 24 de maig de 1726.

¹⁸⁶ AHPB, Josep Amat i Reixac, Sisè manual, 940/6, f.28-30, 22 de juliol de 1714. A les operacions navals fetes per Miquel Montserrat s'hi va referir, fins i tot, Francesc de Castellví: "El 2 de noviembre [de 1713] el armamento de los sitiados se hizo a la vela, tomando el rumbo de Mallorca, y en 26 entraron en el puerto de Barcelona escoltando 32 embarcaciones cargadas de provisiones con la presa de un navio de 18 cañones que venia de Terranova. Y en los mismos dias el patrón Miguel Montserrat, capitán de una fragata, entró en el puerto con 11 embarcaciones cargadas que apresó en la vecindad de Vilanova, y a los 14 los armadores entraron tres gánguiles y cuatro barcos que habían apresado". Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Madrid: Fundación Francisco Elias de Tejada, 1997-1999, vol.3, p.676.

¹⁸⁷ Les 12 fermances necessàries, de 500 lliures cada una, foren habilitades pels consellers de Barcelona el 16 de març de 1714. A més de Rafael Figueró, van actuar com a avaladors de Josep Albaret quatre ciutadans, tres mercaders, dos notaris, un corredor d'orella i un candeler de seu. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1714, 171-CC, f.89, 16 de març de 1714.

Per tot plegat, l'activitat desplegada pels Figueró indica que els negocis d'aquesta família van anar més enllà de la indústria editorial i que, en qualsevol cas, la seva posició econòmica era molt més elevada que la de la resta dels mestres impressors de Barcelona. Això no obstant, cal precisar que l'origen familiar de Rafael Figueró va afavorir la seva situació econòmica, no debades Rafael Figueró i Vilanova, pare de l'impressor, era l'hereu del mas Figueró de Sant Pere de Vallcàrquera, parròquia que forma part de l'actual municipi de Figaró-Montmany, pel qual cobrava alguns censos.

El mas Figueró i part de les seves rendes, per raons que veurem més endavant, van passar per diverses mans al llarg de la segona meitat del segle XVII, fins i tot per les del doctor Miquel Delmunts. Tanmateix, Rafael Figueró, que en morir el seu pare havia esdevingut l'hereu del mas, va recuperar una gran part de les pensions que proporcionaven aquelles terres. Així, el 1698, en fer-se, per ordre de la Reial Audiència, l'encant públic dels béns dels hereus de Miquel Delmunts, Figueró va comprar cinc censos i quatre censals que prestaven diverses persones de Sant Pere de Vallcàrquera que tenien terres de pertinences del mas Figueró. Per aquests censos i censals, que suposaven una renda anual d'unes 26 lliures, Figueró va pagar al segrestador dels béns de Delmunts la quantitat de 600 lliures. Cal dir també que amb la compra hi anaven compreses unes 350 lliures en pensions degudes.¹⁸⁸

D'una forma semblant, Rafael Figueró també es va beneficiar dels béns que el seu pare tenia a Manlleu. Així, per exemple, l'any 1709 l'impressor va signar una procura en favor d'Onofre Devesa, pagès de Manlleu, per tal que en el seu nom vengués una casa que Figueró posseïa en aquesta vila. El 1710 encara era propietari d'aquesta casa, o potser d'una altra, tal i com es constata en la lluçió que va fer d'un cens de 3 lliures que pagava anualment a l'Hospital General de Vic per una casa de Manlleu.¹⁸⁹

¹⁸⁸ AHPB, Bernat Forés i Cortell, Codex vendicionum, 874/5, s.f., 20 d'octubre de 1698.

¹⁸⁹ La procura a Onofre Devesa figura a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Primer manual, 940/1, f.152-153, 26 de juny de 1709. La lluçió del censal a l'Hospital General de Vic consta a: ABEV-ACF, Antoni Bosch, Manual de 1713-1714, 671, f.63-65, 23 de febrer de 1713. Segons aquest document, la lluçió del cens fou feta el gener de

A banda dels Figueró, un altre cas que mostra una certa progressió econòmica entre els impressors és el de Josep Texidó, tal i com es desprèn de l'inventari dels seus béns, fet l'any 1735 per encàrrec de Teresa Texidó i Puig, la vídua. Així, el patrimoni d'aquest impressor consistia principalment, com en altres casos, en la casa, situada al carrer de Sant Domènec del Call, en els mobles i en la impremta, que contenia dues premses i uns 28 quintars de lletra, aproximadament uns 1.300 quilograms. En el magatzem de la impremta, d'altra banda, s'hi van trobar un miler d'exemplars de diferents llibres en la mida de foli, un altre miler en quart i uns 2.000 en octau. A més, en el moment de morir, Texidó disposava d'unes 2.744 lliures en efectiu. Aquesta quantitat, gens menyspreable, tractant-se d'un menestral fill de pagesos, s'explica, molt probablement, perquè Texidó va beneficiar-se a partir de 1714 del nomenament com a impressor reial, cosa que comportava el privilegi d'impressió de documents oficials i que, de ben segur, va afavorir el creixement i la productivitat de la seva impremta.¹⁹⁰

De tot plegat se n'extreu que, amb l'excepció de Rafael Figueró, el patrimoni dels mestres impressors que van tenir taller obert a Barcelona en la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII consistia únicament en la casa, generalment adquirida a través d'establiment emfitèutic, els mobles, el material de la impremta i l'estoc de llibres impresos. La capacitat econòmica dels impressors, així doncs, estava molt per sota de la dels propietaris de classe mitjana-alta, com eren els Cormellas o els Lacavalleria. Per aquest motiu, les imprentes més ben equipades i productives de Barcelona foren també les dels propietaris amb més recursos.

1710 a través d'un dipòsit de 60 lliures fet a la Taula de canvi de Vic. Agraïxo la informació sobre l'existència d'aquest document a Rafel Ginebra, arxiver de l'ABEV.

¹⁹⁰ AHPB, Josep Fontana, Tercer llibre d'inventaris i encants, 934/56, s.f., 24 d'octubre de 1735.

La diversificació empresarial

Les persones que, sense ser mestres impressors, participaven en el sector editorial –com eren els casos de Sebastià de Cormellas, Antoni Lacavalleria, Miquel Delmunts o Josep Forcada– obtenien part dels seus ingressos a través dels seus respectius oficis, però també de la participació en altres negocis. Sebastià de Cormellas, per exemple, havia arrendat el dret de bolla de la Diputació del General en el trienni de 1650. De forma semblant, l'any 1698 el seu fill, el doctor en drets Josep Cormellas, va adquirir, juntament amb unes altres cinc persones, el dret de la moneda del Principat.¹⁹¹

Antoni Lacavalleria, per la seva part, tenia interessos en el sector metal·lúrgic. L'any 1648 va formar una companyia amb el gravador Ramon Olivet i el pagès Ramon Serra per vendre ferro, amb una aportació inicial de capital de 400 lliures cada un. L'any següent, Lacavalleria i el negociant Pere Anger van arrendar unes fargues situades al poble d'Estavar, a la Cerdanya, que eren propietat de Pere de Goury, vescomte d'Èvol. El lloguer, pactat per un termini de dos anys, fou establert en 3.300 lliures anuals.¹⁹²

---

¹⁹¹ Sebastià de Cormellas apareix com a arrendador de la bolla en una súplica presentada a la Diputació el 1655. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1654, part 2º, Sèrie General (N), 211, f.240v. De nou, el 1653, Cormellas va arrendar la bolla del creiximeni de les sedes en encant públic. DGC, vol.6, 1644-1654, p.572-573, 2 d'agost de 1653. Josep Cormellas va obtenir la treta de monedes del General a través d'una consigna que li va fer Joan Quadras, arrendador d'aquest dret. AHPB, Jeroni Brotons, Onzè manual, 865/26, f.99v-101v, 9 de juliol de 1698.

¹⁹² La formació de la companyia per vendre ferro a: AHPB, Pere Pau Vives, Llibre tercer de concòrdies, 641/135, f.5-6v, 12 de gener de 1648. Una còpia del contracte de l'arrendament de les fargues d'Estavar apareix en un plet que posteriorment va enfrontar les dues parts. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12305, s.f., 19 d'abril de 1649. La relació dels Lacavalleria amb el vescomte d'Èvol, de fet, no era nova. L'any 1644, el mariscal de la Motte, virrei de Catalunya, va assignar a Pere Lacavalleria, germà d'Antoni Lacavalleria, el cobrament de 2.200 lliures anuals durant sis anys de les rendes del vescomtat d'Èvol, confiscades pel Reial Patrimoni, que li havien de pagar uns mercaders de Perpinyà, arrendadors d'aquest vescomtat. El 1649, Elisabet Lacavalleria, vídua de Pere Lacavalleria, va signar una concòrdia amb Pere de Goury, vescomte d'Èvol, per resoldre aquesta qüestió. AHPB, Pere Màrtir Ferrer, Llibre primer de transaccions i concòrdies, 729/55, f.25-28v, 24 de febrer de 1649.

A més de tot això, Antoni Lacavalleria fou arrendador, al menys de 1664 a 1667, dels censos que el monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona rebia per unes terres situades a la parròquia de Sant Esteve de Palaudàries, a Lliçà d'Amunt, al Vallès Oriental.¹⁹³

De fet, Lacavalleria tenia interessos a Palaudàries des de molt abans, no debades el 1654 va comprar, com ha estat explicat, els masos Company i Roure, situats en aquesta parròquia. L'any 1694 va llogar tots dos masos a Pere Arenas, pagès de Palaudàries, a canvi d'una cinquena part de la collita anual dels grans, la meitat de la producció del vi, un terç de la producció de l'oli, la meitat la fruita recollida, un terç dels pinyons, així com també un porc, que Arenas li havia de donar cada any el dia de Reis.¹⁹⁴

D'una forma semblant, el doctor Miquel Delmunts, a banda de d'invertir, durant anys, en el negoci de la impressió i la compravenda de llibres, treia profit de les propietats que tenia a la seva vila natal, a Manlleu. L'any 1671, per exemple, Delmunts va arrendar durant dos anys la producció de grans i de fruita dels masos Bassas, Benet i Pla, dels que n'era el propietari, al pareire manlleuenc Francesc Guàrdia, a canvi de 115 lliures.¹⁹⁵

A part, Delmunts va invertir també en el sector paperer, assegurant-se, d'aquesta forma, el subministrament per a la seva impremta. Així, el 1665 va adquirir en emfiteusi un molí de paper a Ripollet, conegut com el molí del Prat, a canvi d'un cens de 10 lliures anuals i el compromís de gastar-se'n unes altres 300 en obres. L'any 1672, quan ja havia venut la impremta, Delmunts seguia mantenint el molí paperer en funcionament, com es constata, per exemple, de les 30 bales de paper que el metge va vendre aquell any al llibreter Jacint Escona, per un preu de 270 lliures.¹⁹⁶

---

¹⁹³ L'arrendament de les rendes del monestir de Sant Pere de les Puel·les consta en una època que Antoni Lacavalleria va signar el 1668 a Gertrudis Ferran, vídua de Miquel Ferran, ciutadà honrat de Barcelona, per les pensions degudes d'un cens que els Ferran pagaven al monestir. AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1668, 754/19, s.f., 8 de febrer de 1668.

¹⁹⁴ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1694, 858/8, f.168v-171v, 10 d'octubre de 1694.

¹⁹⁵ ABEV-ACF, Joan Francesc Vila, Manual de 1671, 2695, f.268v-269, 17 d'octubre de 1671.

¹⁹⁶ La compra del molí paperer de Ripollet a: AHPB, Francesc Soldevila, Manual de 1665, 758/12, s.f., 15 de maig de 1665. Sobre aquest molí de Ripollet se'n parla més extensament en l'apartat dedicat a les matèries primeres, dins del capítol que tracta del funcionament de la indústria editorial. La venda de la partida de paper a:

Finalment, el notari Josep Forcada, a banda de la impremta, invertia també una part del seus diners en altres negocis. L'any 1673 va formar una companyia amb Antoni Llopis, mariner de Sitges, i amb Francesc Valeri, canonge de la catedral de Barcelona, per explotar conjuntament el negoci d'una barca que havien fet construir al port de Canet. La barca, anomenada Nostra Senyora del Roser, Nostra Senyora del Vinyet i Sant Antoni de Pàdua, amb una capacitat de transport de 250 quintars –unes 10 tones i mitja– va costar 534 lliures i 18 sous, que foren pagades a parts iguals per tots tres, amb la condició de repartir-se els beneficis, o les pèrdues, també de forma equitativa.¹⁹⁷

En qualsevol cas, els membres dels estaments superiors no eren les úniques persones vinculades al món de la impremta que invertien en altres sectors. Rafael Figueró i Jolis, com hem vist, havia participat en alguns negocis mercantívols, com eren, per exemple, la compra i explotació d'una barca de transport.

Un altre cas semblant és el de l'impressor Josep Llopis, que el 1696 va formar una companyia per vendre tabac amb Isabel Badia, vídua de l'adroguer Joan Badia. Les dues parts van acordar obrir una parada de tabac en la casa que Llopis tenia a la plaça de l'Àngel:

“Venent en aquella de totes sorts de tabacos, en la qual hagen de posar cent dobles de tabacos equivalents a ditas cent dobles, ço és, dit Llopis fins en quantitat de quatracentes lliures i dita Badia fins en quantitat de cent cinquanta lliures, corrent lo gasto del parar aquella a gastos de dit Llopis”.¹⁹⁸

A més d'aportar el local i la major part del capital, Josep Llopis es comprometia a pagar el jornal de la persona que havia de vendre el tabac a la botiga. Isabel Badia, per la seva banda, asumia el pagament de la meitat del jornal d'un altre home, que s'havia d'ocupar de moldre el

---

AHPB, Lluís Fontana, Tercer manual, 806/3, f.81-81v, 14 de maig de 1672. Aquesta venda, tanmateix, fou cancel·lada i Jacint Escona va recuperar 10 dobles d'or que havia donat de bestreta.

¹⁹⁷ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1673, 766/25, f.139v-141v, 13 de setembre de 1673.

¹⁹⁸ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1696, f. 204v-206v, 7 de febrer de 1696.

tabac, i sobretot posava el nom al negoci, ja que com a vídua d'adroguer estava autoritzada a vendre tabac.

D'una forma semblant, Mariàngela Guasch, mare de l'impressor Francesc Guasch, tenia parada de venda de pa a Barcelona els anys 1707 i 1708, tal i com consta de l'acceptació que el Consell de Cent va fer de la presentació del seu fill com a fermança.¹⁹⁹

Entre els llibreters, destaca el cas de Josep Moyà, que l'any 1669 havia arrendat el subministrament de carn de la vila de Sant Andreu de la Barca. Això és, almenys, el que es constata en la procura que Moyà va signar aquell any en favor de Francesc Badia, també llibreter, per tal que, en el seu nom, anès fins a aquella localitat a formalitzar l'arrendament del tall de la carn per un termini d'un any.²⁰⁰

Fins i tot, en ocasions, alguns impressors que no eren propietaris de cap taller també comerciaven amb productes que no tenien res a veure amb la indústria editorial. L'any 1688, per exemple, Joan Ros, jove estamper, va comprar dues mules a un peller de Barcelona que es deia Pau Julià, per un preu d'11 dobles d'or, unes 57 lliures, amb l'objectiu, molt probablement, de llogar-les a un mulater o tornar-les a vendre.²⁰¹

D'una forma semblant, l'oficial impressor Joan Noguera subministrava llegums, arròs i altres productes als administradors de l'almoina dels pobres de les presons reials de Barcelona, segons es desprèn de l'època de 145 lliures, 19 sous i 6 diners que Noguera els va signar l'any 1707 per la liquidació d'un compte que els administradors li devien.²⁰²

Un altre exemple el proporciona l'oficial impressor Benet Caís, que el 1711 va llogar un triquet en un pati situat en una casa del carrer d'en Giralt el Pellisser. Aquesta casa, el pati i els "triquets de jugar a volas", li foren arrendats per Francesca Balaguer i Cerdanya, dona de

¹⁹⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1707, 156-CC, f.88, 10 de març de 1707, i Registre de Deliberacions de 1708, 158-CC, f.56, 18 de gener de 1708.

²⁰⁰ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1669, 766/17, f.25-25v, 12 de juliol de 1669.

²⁰¹ AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1688, 763/73, f.112-113v, 3 de març de 1688.

²⁰² AHPB, Francesc Bonaventura Torres, Divuitè manual, 885/21, f.14-15, 12 de gener de 1707. Els administradors de l'almoina de les presons reials van pagar Noguera a través de la cessió d'un cens de 10 lliures i 16 sous de pensió anual que pagaven per unes terres que dits administradors tenien a la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, a l'Hospitalet de Llobregat.

Francesc Balaguer, candeler de sèu, per un termini de tres anys i un preu de 8 lliures mensuals. A banda del compromís de deixar les taules i bancs de jugar en bones condicions un cop acabat el temps del lloguer, entre les condicions hi figurava que si el joc era prohibit per ordre del rei, Caís només hauria de pagar la meitat del lloguer durant el temps que l'ordre fos vigent.²⁰³

A banda dels ingressos per activitats comercials, algunes de les persones vinculades a la indústria editorial participaven en el sistema rendista. Els principals inversors, lògicament, eren els grans propietaris, com Cormellas o Delmunts, que rebien uns ingressos considerables a través del cobrament de pensions de censos i censals. Això no obstant, alguns impressors, de forma molt més modesta, es van beneficiar també d'aquest sistema, principalment a través del deute públic. És el cas, per exemple, de Martí Gelabert, que en casar-se amb Maria Negra l'any 1678 va rebre una part del dot a través de la consignació d'un censal de 10 lliures de pensió anual que li pagava el Consell de Cent.²⁰⁴

D'igual forma, l'oficial impressor Martí Escona rebia dues pensions anuals –una de 4 lliures, 4 sous i 3 diners i l'altra de 13 sous i 11 diners– per dos censals que li havia venut el clavari del Consell de Cent el 1669.²⁰⁵

Un altre impressor que també cobrava una pensió per uns diners prestats al govern municipal era Francesc Pasqual, en aquest cas, de 4 lliures, 18 sous i 9 diners, una quantitat que provenia d'un censal de 98 lliures i 16 sous de preu que l'assaonador Miquel Milàngels li

²⁰³ AHPB, Domènec Rojas, Vint-i-cinquè manual, 863/45, f.371-373, 4 d'octubre de 1711.

²⁰⁴ Maria Negra havia heretat aquest censal del seu primer marit, el notari Miquel Bonet. AHPB, Josep Fontana, Llibre de capítols matrimonials, concòrdies, inventaris i encants, 764/14, s.f., 18 de maig de 1678. Martí Gelabert i la seva dona van vendre aquest censal al cotoner Antoni Ferran el 1684. AHPB, Josep Ferran, Cinquè manual, 853/16, f.242-243v, 20 de juny de 1684. L'incompliment dels pactes d'aquesta venda van donar lloc a un plet a la Reial Audiència el 1685. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16867. Aquest censal figura en els capbreus del Consell de Cent. AHCB, Consellers, Censals, Capbreu de censals de la ciutat de Barcelona, 1464-1704, gener i febrer, 1C-XV-222, p.273. El pagaments a Martí Gelabert han quedat registrats en els llibres d'èpoques de pensions del Consell de Cent, com, per exemple, a: AHCB, Consellers, Censals, Llibre d'èpoques de mitges pensions de censos i censals, 1C-XV-86, f.134v, 10 d'abril de 1682. Sobre les persones que percebien rendes del govern municipal vegeu: Jaume DANTÍ I RIU, "Els creditors del Consell de Cent de Barcelona a la segona meitat del segle XVII", *Pedralbes*, 23 (1), 2003, 749-764.

²⁰⁵ AHCB, Consellers, Censals, Capbreu de censals de la ciutat de Barcelona, 1454-1706, març i abril, f.643-644, 6 d'abril de 1669.

va consignar el 1678 per pagar-li un deute. Deu anys després Pasqual va cedir aquest censal al propietari de la impremta on treballava, el notari Josep Forcada, segurament també per resoldre algun compte pendent.²⁰⁶

En ocasions, les persones vinculades al món de la impremta rebien també ingressos del Consell de Cent o de la Diputació del General per l'exercici de càrrecs o oficis públics. L'obtenció d'aquestes ocupacions era possible, d'entrada, perquè aquestes persones havien aconseguit figurar insaculades a les bosses de les institucions polítiques a través dels seus respectius oficis o estaments.

Un dels exemples més destacats, en aquest sentit, és el de Miquel Delmunts que, en tant que doctor en medicina, formava part de l'estament dels ciutadans honrats com a "gaudint", cosa que li va permetre figurar insaculat en diverses bosses del Consell de Cent. D'aquesta forma, l'any 1655 fou extret per exercir de jurat en el plenari del govern municipal, un càrrec que va ocupar en sis ocasions més al llarg de la seva vida. El moment culminant de la carrera política de Delmunts, tanmateix, arribà el 1662, quan fou elegit conseller tercer de Barcelona. Posteriorment, el 1664, va sortir extret per exercir durant un any l'ofici de reconeixedor de monedes, que consistia en comprovar la validesa de les monedes dipositades a la Taula de Canvi de la ciutat.²⁰⁷

²⁰⁶ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1683, 828/3, f. 261v-263, 15 de novembre de 1683. Segons aquest document, Miquel Milàngels va consignar aquest censal a Francesc Pasqual el 22 d'abril de 1678. Josep Milàngels, probablement el seu pare, havia hipotecat el censal com a seguretat d'un debitori que va signar a Francesc Pasqual el 1673 per 16 dobles d'or que aquest li va deixar. AHPB, Rafael Hexarc, Quaternus instrumentorum, 754/2, s.f., 30 de juliol de 1673. Aquest censal figura a: AHCB, Consellers, Censals, Capbreu de censals de la ciutat de Barcelona, 1464-1704, gener i febrer, 1C-XV-222, f. 211 i 381.

²⁰⁷ L'extracció de Miquel Delmunts com a jurat del Consell de Cent consta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1655, 83-CC, f.3v, 30 de novembre de 1654. Des d'aleshores i fins a la seva mort, l'any 1672, Delmunts va formar part del plenari del Consell de Cent sense interrupció durant períodes de dos anys, separats per un any en que, obligatòriament, havia de "purgar". L'extracció per exercir de conseller tercer a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1662, 88-CC, f.2v, 30 de novembre de 1661. L'extracció de Delmunts com a reconeixedor de monedes a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1665, 90-CC, f.11v, 13 de desembre de 1664. Sobre la insaculació, els oficis del Consell de Cent, la seva duració i remuneració vegeu: Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent, Barcelona a la Guerra dels Segadors*, Barcelona: URV, 1996, p. 257-334. Sobre l'emergència social i econòmica dels doctors en dret i en medicina, els ciutadans honrats "gaudints", en la Barcelona moderna, vegeu James AMELANG, *La formació de una classe dirigente*, Barcelona: Ariel, 1986.

Un cas semblant és el de Sebastià de Cormellas que, gràcies al fet d'estar insaculat al Consell de Cent com a mercader, va ocupar el càrrec de conseller quart l'any 1637. Posteriorment, a partir de la dècada de 1640, Cormellas va exercir de "tauler mercader" a la Taula de Barcelona, on s'ocupava de portar el llibre de dipòsits. El 1653, per exemple, la Diputació li va pagar 93 lliures, 18 sous i 10 diners pels treballs que havia fet per servei del General durant un any com a oficial de la Taula.²⁰⁸

D'una forma semblant, Josep Cormellas, fill de Sebastià de Cormellas, va exercir diversos oficis al Consell de Cent. Gràcies a la condició de ciutadà honrat, "gaudint", que li atorgava el fet de ser doctor en lleis, va aconseguir figurar insaculat a les bosses del plenari, de conseller tercer, d'administrador de places, d'obrers i de jutges de Taula. D'aquesta forma, el 1691 Josep Cormellas va sortir extret per exercir durant un any l'ofici d'obrer i el 1693 pel de jutge de Taula, jurista.

D'altra banda, el 1696, Josep Cormellas va rebre un pagament de 100 lliures del Consell de Cent per la feina feta com a advocat fiscal de la visita. A més, Cormellas sovint treballava pel Consell de Cent i per a la Diputació com a consultant, és a dir, com a advocat consultor. Així, per exemple, el 1692, juntament amb altres juristes, va rebre un pagament de 4 lliures i 16 sous del Consell de Cent "per las juntas y informations han fetas per negocis y affers de la present ciutat".²⁰⁹

²⁰⁸ Sebastià de Cormellas va ser nomenat conseller quart en l'extracció feta el 30 de novembre de 1636. DACB, vol. XXII, 1636-1641, p. 51. Per la seva actuació com a tauler, vegeu, per exemple, els memorials de l'habilitació de fermances del Consell de Cent de 1644 a 1647. AHCB, Consellers, Memorials de fermances, 1600-1713, 1C-IV-7. El pagament de la Generalitat consta a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 2º, Sèrie General (N), 207, f.526, 15 de juliol de 1653.

²⁰⁹ Josep Cormellas va sortir extret per exercir d'obrer el 30 de novembre de 1691. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1692, 114-CC, f.2v; i per exercir de jutge de Taula jurista el 25 de gener de 1693. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1693, 115-CC, f.58. El pagament a Cormellas com a advocat fiscal de la visita consta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.134v, 17 d'abril de 1696. El 1699, de nou, Cormellas va rebre unes altres 100 lliures per la feina d'advocat de la visita. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1699, 121-CC, f.93v, 24 d'abril de 1699. El pagament com a consultant a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1692, 114-CC, f.208v, 12 de juliol de 1692. El 1693, Cormellas va rebre un altre pagament, de 13 lliures i 4 sous, per una altra feina de consultant. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1693, 115-CC, f.60, 28 de gener de 1693. Un altre exemple de les feines de consultant fetes per Josep Cormellas per a la Diputació del General figura a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, Part 5º, Sèrie General (N), 258, f.559.

Al seu torn, el notari Josep Forcada es va beneficiar també de l'exercici d'oficis públics. L'any 1652, el Consell de Cent va nomenar-lo subsíndic provisional de la Ciutat, un ofici al que li corresponia un salari de 200 lliures anuals. A més, de 1651 a 1658 va actuar com a subrogat de credencer del Banc en diverses ocasions, substituïnt el seu pare, el fuster Jaume Forcada, que havia estat extret per a aquest ofici, de forma vitalícia, amb un salari de 180 lliures l'any. A banda d'això, Forcada va cobrar 140 lliures l'any 1653 per la seva feina com a secretari del Braç Reial durant les sessions del Parlament celebrades aquell any. Encara, el 1654, Forcada fou extret per exercir l'ofici de portaler de la Ciutat, per un període de tres anys.²¹⁰

Tanmateix, les responsabilitats municipals no eren una exclusiva dels propietaris que pertanyien a estaments superiors, sinó que alguns oficials impressors es van beneficiar també dels ingressos provinents de l'exercici de la servitud pública. Això fou possible perquè aquests impressors havien fet el mestratge en altres oficis i pertanyien a confraries amb reconeixement polític, cosa que no tenia la germandat dels impressors. És el cas, per exemple, de Francesc Caís, que a més d'impressor era mestre daguer, o de Francesc Pasqual, que també era barreter d'agulla.

D'aquesta forma, Francesc Caís va sortir extret per exercir de jurat del plenari del Consell de Cent els anys 1657 i 1658. Posteriorment, el 1666, va obtenir l'ofici de portaler –que comportava una remuneració de 100 lliures l'any–, mentre que el 1671 va obtenir una lloc com a administrador de places. L'any següent, Caís va tornar a ser extret per formar part del plenari del Consell de Cent pel bienni de 1672-1673.²¹¹

---

²¹⁰ El nomenament de Josep Forcada com a subsíndic de la Ciutat figura a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1652, 80-CC, f.294v, 6 de juliol de 1652. Els pagaments de 45 lliures trimestrals per l'ofici de credencer del Banc consten a: AHCB, Consellers, Llibre d'adveracions, 1651-1665, f. 1-54. Els pagaments de la Generalitat per la feina de secretari del Braç Reial a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 2º, Sèrie General (N) 207, f.497 i 509, 31 de maig i 27 de juny de 1653. L'extracció per l'ofici de portaler a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1654, 82-CC, f. 62, 7 de gener de 1654.

²¹¹ Francesc Caís, daguer, forma part dels “menestrals que restan” en l'extracció del Consell de Cent feta el 30 de novembre de 1657. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1658, 86-CC, f.8v. L'extracció de Caís per l'ofici de portaler consta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1666, 90-CC, f.29,

L'any 1708 un seu fill, Jaume Caís, també impressor, va obtenir l'ofici de mesurador de grans a la plaça del Blat, dita també de l'Àngel. En aquest cas, però, no fou per extracció, sinó que fou una gràcia que li va concedir el rei Carles III. L'any 1711, després de la mort de Caís, la reina Elisabet Cristina de Brunswick va atorgar una "rahora", un instrument per mesurar el gra, és a dir, aquest mateix privilegi, al fill de l'impressor, que també es deia Jaume.²¹²

Al seu torn, Francesc Pasqual va aconseguir la plaça d'ajudant del clavari i de la Taula de Barcelona, un ofici vitalici que el Consell de Cent remunerava amb 90 lliures anuals. A més, la Diputació pagava a l'ajudant de la Taula la quantitat de 26 lliures i 1 sou cada any per les feines que aquest oficial realitzava per servei del General. Hi ha constància que Francesc Pasqual va rebre aquesta quantitat al menys des de l'any 1653 fins el de la seva mort, el 1685.²¹³

Una altra de les persones vinculades al món de la impremta que es va beneficiar dels ingressos provinents de la servitud pública fou el llibreter Josep Moyà, que exercia d'andador de la confraria de Sant Jordi, un ofici vitalici que consistia en fer alguns encàrrecs pel gremi dels cavallers catalans. Moyà rebia de la Diputació del General una remuneració de 40 lliures anuals.²¹⁴

---

17 de gener de 1666. L'extracció per administrador de places a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1672, 94-CC, f.17, 13 de desembre de 1671. L'extracció per exercir de jurat al plenari a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1673, 95-CC, f.4, 30 de novembre de 1672. Per la remuneració de l'ofici de portaler vegeu Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent, Barcelona...*, op. cit., p. 316.

²¹² ACA, Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Privilegis, llibre XIV, 1699-1713, Volums, 578, f.138-139, 14 de maig de 1708, i f.185, 1 d'octubre de 1711. Jaume Caís, fill de l'impressor Jaume Caís, era menor de 14 anys quan li fou concedit el privilegi, ja que figura com a impúber.

²¹³ Per la remuneració del Consell de Cent a Francesc Pasqual vegeu, per exemple: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1654, 82-CC, f.386, 13 de novembre de 1654. Els pagaments de la Diputació del General a Francesc Pasqual figuren cada any, pels volts dels mesos de juny o juliol, al registre de deliberacions del consistori. ACA, Generalitat, Sèrie General (N), 207 a 238.

²¹⁴ Els pagaments fets a Josep Moyà per la servitud d'andador de la confraria de Sant Jordi es constaten, per exemple, a: ACA, Generalitat, Correu i Menut, Cauteles 1700-1705, Sèrie V, 250, n° 38, 21 de juliol de 1700. L'ofici d'andador de la confraria de Sant Jordi acostumava a recaure en un llibreter, no per extracció, sinó per nomenament reial. Josep Moyà va rebre aquesta distinció del marquès de Cerralbo, virrei de Catalunya, el 1675, per substituir el difunt Francesc Badia, també llibreter, que fins aleshores havia exercit aquest ofici. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1674, part 2°, Sèrie General (N), 228, f.246, 18 de desembre de 1675.

CAPÍTOL 2

Els aspectes socials, polítics i legals de l'ofici d'impressor

La presa de consciència

La invenció de la impremta, a mitjan segle XV, va comportar una reorganització de les activitats relacionades amb el món del llibre, cosa que va provocar una progressiva desaparició d'alguns oficis i el naixement d'altres de nous, com el de componedor, el de premsista o el de fonedor de lletres. Segons que va assenyalar Elizabeth Eisenstein en el seu estudi sobre l'impacte d'aquest invent a Europa, la irrupció de la impremta va suposar la creació d'un nou tipus de taller, que va agrupar professionals de diferents arts i va afavorir noves formes d'intercanvi cultural.²¹⁵

En qualsevol cas, l'invent de l'alemany Johannes Gutenberg no fou gaire ben rebut en alguns països. A França, per exemple, malgrat que l'elit intel·lectual va celebrar amb entusiasme l'aparició de la impremta, els gairebé sis mil il·luminadors, copistes i escriptors que en aquell moment treballaven a París van reaccionar obertament en contra. Fins i tot, pels volts de 1465, van aconseguir que fos confiscada una partida de llibres que Johann Fust havia

---

²¹⁵ Elizabeth EISENSTEIN, *La revolución de la imprenta...*, op.cit., p.35.

fet portar a la capital francesa. L'antic soci de Gutenberg va haver de tornar a Alemanya sense haver venut ni un sol llibre.²¹⁶

D'una forma semblant, a Barcelona, l'arribada de la impremta i la creació de l'ofici d'estamper –nom amb el que eren coneguts també els impressors en aquella època– va significar la incorporació, a partir del darrer quart del segle XV, d'un nou grup d'artesans a una estructura social on els diferents col·lectius que la integraven eren poc receptius als canvis i molt recelosos de perdre els seus privilegis. Si bé, en el seu origen, l'ofici d'impressor fou exercit per individus que eren també llibreters, amb els anys es va establir una especialització i una separació dels dos oficis, de manera que, a la llarga, la competència entre uns i altres pel negoci del llibre va derivar en conflicte.

El punt d'inflexió es va produir l'any 1553, amb la creació de la confraria dels llibreters de Barcelona, sota la invocació de sant Jeroni. Els llibreters, gràcies a la concessió d'un privilegi reial, es van dotar d'unes ordinacions que, a més de regular internament la seva activitat, impedièren l'exercici d'aquest ofici a qualsevol persona que no fos membre de la confraria. Amb aquestes ordinacions, els llibreters es desentenien, almenys en teoria, de l'ofici d'impressor i apostaven per dedicar-se, única i exclusivament, a l'enquadernació i a la venda de llibres al detall.²¹⁷

El privilegi concedit als llibreters, en tant que els atorgava el monopoli de la venda pública de llibres, va ser la causa, sobretot al llarg del segle XVII, d'una forta disputa amb els impressors, que, com a fabricants de llibres, es consideraven els veritables llibreters. Aquesta presa de consciència es constata, per exemple, en la intervenció que Josep Soler i Onofre Balmes, actuant com a administradors de la germandat dels stampers de Barcelona, van fer davant dels seus companys l'any 1671, amb l'objectiu de convèncer-los de la necessitat de

---

²¹⁶ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.4.

²¹⁷ Les ordinacions de la confraria dels llibreters de 1553 es troben a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.47-62; i també a: BC, Manuscrits, Ms. 1903.

presentar un plet a la Reial Audiència contra els llibreters per aconseguir la llibertat de poder vendre els llibres que imprimien:

“Y axí nos ha aparegut intentar-los [als llibreters] per est effecte una causa en la Real Audiència, demanant que dits llibraters no-ns impedescan lo poder vèndrer llibres en nostras casas y en altra qualssevol part de la present ciutat, pública y palesament, ab botiga uberta, tant enquadernats com sens enquadernar, per ésser los estampers los verdaders llibraters”.²¹⁸

L'actitud dels impressors anava molt més enllà de la reclamació de poder vendre llibres de forma pública. Al llarg del segle XVII es va estendre entre aquest col·lectiu la idea que els estampers realitzaven un servei a la societat molt més gran que altres professionals. Els practicants d'aquest ofici, en aquest sentit, sostenien que per poder exercir-lo es requerien uns coneixements intel·lectuals que situaven la impremta a l'alçada de les arts liberals.

En aquesta línia, l'any 1638, el mercader Sebastià de Cormellas va defensar la consideració de la impremta com a art liberal en un plet que va mantenir contra els cònsols de la Llotja del Mar. Aquests, argumentant que es tractava d'un ofici mecànic i, per tant, poc honorós per a un mercader, s'oposaven a que Cormellas fos propietari d'una impremta. En la seva defensa, els advocats de Cormellas van plasmar les virtuts de l'art d'imprimir, sobretot les del componedor i del corrector:

“Y com la art de imprimir tingue per objecte todas las scièncias que se estampen y se poden estampar, y en lo imprimir aquellas, més y principalmente se exercita la operació del enteniment que no la corporal, com consistesca en compòndrer, corregir, ortografiar, apuntuar y accentuar los vocables, tant vulgars com llatins, per lo que és necessari saber moltes sciènties, y com

---

²¹⁸ AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. Sobre les disputes entre impressors i llibreters en la segona meitat del segle XVII vegeu: Xevi CAMPRUBÍ, “Llibres i lliure comerç a la Barcelona moderna: els conflictes entre l'impressor Rafael Figueró i la confraria dels llibreters (1671-1711)”, *Recerques*, 65, 2012, p.75-107.

aquellas de sa naturaleza sian lliberals, segueix-se de aquí que rebent la mateixa naturaleza la dita art de imprimir se ha de dir y judicar per lliberal.”²¹⁹

De fet, ja des d’uns anys abans, els impressors de Castella havien començat a reclamar que el seu ofici fos considerat una art liberal. El 1619, Gonzalo de Ayala, que treballava de corrector en una impremta de Madrid, va presentar, juntament amb l’advocat Juan de Valdés, una al·legació en la que es mostrava disconforme amb el fet que, en demanar ajut econòmic als gremis per la celebració de la beatificació de sant Isidre, l’ajuntament hagués ficat en el mateix sac a llibreTERS i impressors. Els signants argumentaven que l’art d’imprimir era liberal i consideraven injust rebre un tractament similar al dels llibreTERS, de manera que es negaven a col·laborar amb la festa si no es tenia en compte aquesta distinció.²²⁰

En un altre text, publicat poc després, Ayala tornava a insistir en que la impremta era una art liberal:

“Que en el arte de la impresión concurren todos los requisitos que en las demás liberales. (...) Que sea liberal con eminencia se convence porqué es en ella muy superior la parte intelectual y especulativa a la operación manual. Que esto es lo que en las artes liberales se requiere...”²²¹

D’una forma semblant, al llarg de la dècada de 1630, en un moment de dificultat per a la Hisenda Reial, sorgiren a Madrid tot un seguit de protestes contra la decisió de fer pagar impostos als llibres, una mercaderia que tradicionalment n’havia estat exempta al regne de

²¹⁹ *Discurs en favor de Sebastià de Cormellas, mercader, contra los magnífichs cònsols y consell de vint del magistrat de la Llotja de la Mar de la present ciutat de Barcelona*. BC, BerRes. 22-4º. Un dels advocats que signaven aquest discurs era Joan Pere Fontanella.

²²⁰ Víctor INFANTES, “La apología de la imprenta de Gonzalo de Ayala: un texto desconocido en un pleito de impresores del Siglo de Oro”, *Cuadernos Bibliográficos*, 44, 1982, p. 34. Sebastià de Cormellas es va referir també a aquest afer en la seva defensa contra la Llotja del Mar. “A 7 de noembre de 1619 obtingueren los impressors de Madrit del Consell Real supremo un decret ab lo qual se eximiren de contribuir en lo repartiment del gasto que-s féu en la beatificació de sant Isidro”. BC, BerRes. 22-4º.

²²¹ *Por los impresores desta Corte, sobre que el corregidor desta villa cumpla la executoria que tienen ganada, de que sean tildados y borrados del gremio en que estuvieren puestos*. BC, Bon. 10-VI-4/3, p.4.

Castella. Un dels autors que va destacar en la defensa de la immunitat fiscal dels llibres fou Melchor de Cabrera, que l'any 1639 va escriure una petició, titulada *Honra, nobleza y excelencias de los libros, que en apoyo y defensa de su exempcion e inmunidad propone al Rey Nuestro Señor el licenciado don Melchor de Cabrera y Guzman, abogado en sus consejos*.²²²

Posteriorment, l'any 1675, Cabrera va publicar l'obra titulada *Discurso legal, histórico y político en prueba del origen, progressos, utilidad, nobleza y excelencias del arte de la imprenta*, en la que feia una aferrissada defensa de la impremta com a art liberal i la situava per sobre de l'ofici dels llibreters.²²³

L'obra de Cabrera, de ben segur, va tenir un gran impacte a tota la península. Al menys, a Barcelona, el 1676, un any després de la publicació del *Discurso legal*, un grup d'impressors, encapçalats per Rafael Figueró, van demanar al Consell de Cent que reconegués el seu ofici com a liberal. La súplica presentada pels stampers contenia, fil per randa, algunes de les idees proposades per l'advocat castellà:

Lo ingeni que-s requiereix pera exercitar lo art dels impressors o stampers se veu manifestament que més concisteix en la operació intel·lectual que en la operació manual, com en los demás arts lliberals, perquè és necessari tenir notícias de aquellas per la ortographia, etymologia, apuntació, col·locació de accents, per la correcció y alocució, reglas de música per llibres de cant (...), per lo juntar y compòndrer las lletras, que és molt dificultós exercitar-o perfetament, correspondència de pàginas, compartir números, traça de arbres genealògics, anagrammas, labirints, inscripcions, cifras, caràcters grechs y hebreus, lligaturas, diferèncias de accents y esperits, contar bé un original (...), que la especulació del enteniment, meditació y ingeni que an

²²² BC, Bon. 10-VI-4. Sobre aquesta polèmica vegeu: Miguel Maria RODRIGUEZ SAN VICENTE, "Argumentos histórico-jurídicos para la defensa de la inmunidad fiscal del libro español en el siglo XVII", *Cuadernos Bibliográficos*, 44, 1982, p. 5-31.

²²³ Melchor de CABRERA NÚÑEZ DE GUZMÁN, *Discurso legal, histórico y político en prueba del origen, progressos, utilidad, nobleza y excelencias del arte de la imprenta*, Madrid, Imprenta de Lucas Antonio de Bedmar, 1675. Edició facsímil. Madrid: Singular, 1993.

menester los stampers per exercitar lo dit art bé y legalment és, en tot y per tot, superior al treball corporal. Y axí bé, que de necessitat y per estimació que sempre se ha fet, goza dels privilegis de art lliberal. La honorificència del art dels impressors se origina de moltes coses y principalment de estar sempre en companyia, tracte y concurs de personas virtuosas y doctes, com són theòlechs, canonistas y lleigistas, metges, matemàtics, humanistas y altres moltes personas eruditas, intel·ligents y pràcticas en las ciencias y arts lliberals.²²⁴

Fins i tot, conseqüents amb la idea que el seu ofici era liberal, els impressors de Barcelona van demanar al Consell de Cent, com s'explica amb detall més endavant, el poder formar part de l'estament dels artistes –com ho eren els notaris o els adroguers– a través de la creació d'un col·legi d'estampers. La petició dels impressors, però, no fou acceptada pel Consell de Cent, de manera que la seva organització va continuar en la forma de germandat.

Això, tanmateix, no va aturar els impressors, que al llarg dels anys següents van continuar insistint en demanar la creació d'una confraria i la concessió d'unes ordinacions que els permetessin competir en igualtat de condicions amb els llibreters a l'hora de vendre llibres.

La germandat dels stampers de Barcelona

A Catalunya els artesans s'agrupaven, seguint una pràctica establerta a l'Edat Mitjana, en unes corporacions que rebien el nom de confraries, les quals, com ha explicat Pere Molas,

---

²²⁴ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676. Document reproduït a: Miquel GONZALEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, p.154-162. En la súplica presentada al Consell de Cent, els impressors de Barcelona van extreure del llibre de Melchor de Cabrera la frase "Han de ser expertos (...) en la correspondencia e igualdad de las páginas, compartición de números, traza de árboles genealógicos, anagramas, labirintos, inscripciones, cifras, caracteres de todas lenguas, ligaturas, diferencias de acentos y espíritus, ortografía y puntuación, sus términos y método, contar bien qualquiera original". Melchor CABRERA NÚÑEZ DE GUZMÁN, *Discurso legal, histórico y político...*, op.cit., 15-15v. Al seu torn, és molt probable que Cabrera s'hagués inspirat en el text de Gonzalo de Ayala, títulat *Por los impresores desta Corte...* BC, Bon. 10-VI-4/3.

formaven la base de la societat urbana i establien una jerarquia social, a més de ser una peça clau del govern municipal. Es tractava d'unes entitats econòmiques, reconegudes per llei, però que gaudien d'uns drets i d'unes obligacions de caràcter polític. A pesar que les confraries van servir per regular i reglamentar la majoria dels oficis, el seu origen responia a la voluntat d'unió d'unes persones que exercien la mateixa professió i que estaven lligades per una advocació religiosa, per unes obligacions de caràcter benèfic i per unes relacions que anaven més enllà de la pràctica de l'ofici. Els segles XVI i XVII foren l'etapa de plenitud d'aquestes corporacions i, de fet, en els anys posteriors a la Guerra del Segadors van viure una període d'expansió, amb la formació de noves confraries, la reorganització d'algunes de les que ja existien i la concessió, per part del poder municipal, de noves ordinacions a les més actives. Genèricament, les confraries, sobretot a partir del segle XVIII, foren conegudes també com a gremis.²²⁵

L'activitat de les confraries, en aquest sentit, consistia principalment en la celebració d'una festa anual el dia del seu patró, assistir als funerals dels germans difunts i proporcionar ajut als que, ja fos per malaltia o per l'edat avançada, no podien treballar. La dimensió social de les confraries adquiria la seva màxima visibilitat durant els grans actes religiosos que se celebraven anualment a Barcelona, com per exemple en la processó del dia de la festa del Corpus. La seva vessant política, d'altra banda, es materialitzava en el dret que tenien les confraries d'insacular alguns dels seus membres en les bosses del Consell de Cent, cosa que els atorgava la possibilitat de ser elegits per participar en el govern de la ciutat i en l'administració pública.

Les confraries formaven part de l'estament dels menestrals, l'esglaió més baix de la jerarquia urbana. Per damunt se situaven els artistes, que era l'estament format pels notaris, els adroguers o els barbers. En aquest cas, les corporacions eren anomenades col·legis,

---

²²⁵ Pere MOLAS, *Economia i societat al segle XVIII*, op.cit., p. 11-24. Sobre la història de les confraries, d'aquest mateix autor vegeu també: *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorros, 1970.

malgrat que tenien una finalitat semblant a la de les confraries. Tanmateix, mentre que els artistes eren considerats practicants de les arts liberals, els menestrals ho eren dels oficis mecànics.

En ocasions, però, alguns oficis, com era el cas dels impressors, no gaudien d'aquesta consideració política, de manera que la seva funció es limitava a l'activitat religiosa i assistencial. En aquest cas, les agrupacions rebien el nom de germandats. A pesar dels esforços dels seus integrants, algunes d'aquestes germandats mai van aconseguir el consentiment de les autoritats per poder convertir-se en confraries i tenir la possibilitat de participar en la política i l'administració municipal. La història de les confraries és, de fet, una història de profundes rivalitats i, en aquest sentit, el cas dels impressors constitueix un exemple gairebé paradigmàtic.

La germandat dels stampers de Barcelona, erigida sota la invocació de Sant Joan *ante Portam Latinam*, fou creada, segons que va assenyalar Miquel González Sugrañes, gràcies a una autorització reial concedida l'any 1491.²²⁶

En cas de ser cert que va fundar-se en aquella data, la germandat deuria desaparèixer en algun moment posterior, ja que el gener de 1632 un grup d'impressors va aconseguir l'autorització del veguer de Barcelona per erigir-la de nou. En el primer consell, celebrat el diumenge dia 11 de gener de 1632 en el convent dels frares trinitaris calçats, el lloc on es reunien habitualment, els impressors van aprovar unes ordinacions que havien de servir per regular el funcionament intern i les finances de la germandat.²²⁷

---

²²⁶ Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.119. Aquest autor assenyala que la confraria de devoció dels stampers fou creada l'any 1491 i que va viure "prop de tres quarts de segle", però no cita la font d'on va treure aquesta informació. Pere Bohigas va donar per bona la data de 1491 en el pròleg de: Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Claudi Bornat*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1973, p.IX. Jordi Rubió, en canvi, va desconfiar de l'afirmació feta per González Sugrañes. Jordi RUBIÓ I BALAGUER i Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Gremio de Editores y Libreros, 1955, p.104.

²²⁷ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 11 de gener de 1632.

De les actes dels consells de la germandat dels impressors de Barcelona celebrats entre 1632 i 1642 se n'extreu, en primer lloc, que es tractava d'una organització oberta tant als oficials impressors com als mestres, és a dir, no era una germandat estrictament obrera, sinó que també en formaven part alguns propietaris.²²⁸

Això contrasta, per exemple, amb la situació de França, on, si bé inicialment mestres i oficials havien format part d'una mateixa organització, a començament del segle XVI, enmig d'un clima de crispació, els treballadors van crear la seva pròpia confraria, sota la invocació de Sant Joan *ante Portam Latinam*, mentre que els propietaris van agrupar-se en forma de patronal.²²⁹

En qualsevol cas, en alguna ocasió la germandat dels stampers de Barcelona va actuar també com a defensora dels drets dels treballadors enfront dels mestres. Així, el 1633, els agermanats van acordar prendre accions contra el mestre impressor Esteve Liberós per haver fet detenir “sens fonament” l'oficial Miquel Fontana, arran d'un conflicte entre tots dos. En una línia semblant, l'any següent, la germandat va presentar una causa a la Reial Audiència contra Sebastià Mathevat perquè aquest propietari no respectava una de les obligacions que establien les ordinacions de la germandat.²³⁰

Tanmateix, cal dir, que la relació entre els impressors i els propietaris que no formaven part de la germandat no era del tot dolenta. Així, per exemple, l'any 1637 el mercader Sebastià de Cormellas, que aquell any exercia de conseller quart de la ciutat de Barcelona, fou

---

²²⁸ Els mestres impressors que formaven part de la germandat, això no obstant, eren pocs. Les actes dels consells celebrats entre 1632 i 1642 registren l'assistència més o menys regular de Gabriel Nogués i de Jaume Romeu. En alguna ocasió hi van participar també Sebastià Mathevat, el seu fill Jaume i Llorenç Déu. Un altre dels assistents, Joan Dexeu, va obrir taller propi a mitjan de la dècada de 1640. En canvi, no apareixen a les actes dels consells com a membres de la germandat dels stampers ni Sebastià de Cormellas, que era mercader, ni Pere Lacavalleria. AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 1632-1640. Un consell de la germandat dels stampers de 1642 ha quedat registrat a AHPB, Pere Lunell, Quadern d'aprisies de 1642, 586/37, f.84v-85, 9 de març de 1642.

²²⁹ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.9. Aquest historiador explica les vagues i els greus conflictes laborals que hi hagué a París i a Lió el anys 1539 i 1571 entre els propietaris i els treballadors de les impremtes.

²³⁰ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 25 d'abril de 1633 i 18 de juny de 1634.

convidat a la festa que els impressors celebraven a l'església del convent dels trinitaris calçats el dia de Sant Joan *ante Portam Latinam*. La germandat va enviar tres dels seus membres a casa de Cormellas, “representant-li la quanta mercè rebrà la present germandat de sa senyoria en voler-la honrrar en assistir a la dita festa ab sa insignia consular, que la present germandat [h]o rebrà ab particular mercè”. Uns dies després, els impressors Gabriel Nogués, Felip Casanova i Pau Font, escollits per anar a casa de Cormellas a fer-li l’oferiment, van informar al consell de la germandat que el mercader no només havia acceptat la invitació, sinó que els havia assegurat que hi assistiria en companyia del conseller en cap.²³¹

Fins i tot, aquell any els impressors van aprofitar que Cormellas era conseller per servir-se’n com a mediador per demanar un privilegi al rei Felip IV i aconseguir estament; és a dir, convertir la germandat en confraria. Aquella decisió, de fet, havia estat presa un any abans, el 1636, a proposta de Josep Camps i Joan Dexen –que aleshores actuaven com a administradors de la germandat dels stampers–, amb l’objectiu d’aconseguir la potestat de fer complir les ordinations a totes les persones vinculades al negoci de la impremta, “lo que-s faria si dites ordinations fossen fetes en forma de privilegi per lo Rey nostre Señor”. Per això, el consell va acordar donar poders a Francisco Valonga, llicenciat de Madrid, per sol·licitar davant la Cort la concessió d’estament als impressors.²³²

Així, els oficials que van anar a casa de Sebastià de Cormellas per convidar-lo a la festa del sant patró van explicar que el mercader “en recompensa dels favor demostrava rèbrer de la present germandat, se era ofert que si la present germandat volia instar la expeditió del privilegi y dar stament als stampers, que ell dexaria a la present germandat, a for de censal, cent lliures”.²³³

---

²³¹ Ibidem, 14 d’abril i 19 d’abril de 1637.

²³² Ibidem, 15 de març de 1636. En aquella sessió es va aprovar, per tal de pagar les despeses de demanar el privilegi, menllevar 100 lliures a través d’un censal.

²³³ Ibidem, 19 d’abril de 1637.

Unes setmanes després, Miquel Fontana, aleshores un dels administradors de la germandat, va mostrar al consell una carta que Sebastià de Cormellas havia rebut de Madrid en resposta a la petició dels stampers. La carta deia que “antes de tractar ninguna cosa ab sa Magestat per la gràcia que-s demana de dit privilegi ere menester saber en què volien servir a sa Magestat”. La germandat va acordar servir al rei “per alcansar la gràcia del dit privilegi ab cinquanta lliures”.²³⁴

En qualsevol cas, tot sembla indicar que aquell privilegi no es va aconseguir. És per aquesta raó que dos anys després la germandat va presentar una súplica al Consell de Cent per tal de demanar l’aprovació d’unes noves ordinacions. Amb aquesta petició, els impressors pretenien també obtenir el dret a estar insaculats a les bosses del Consell de Cent. D’aquesta manera, el 1639, Francesc Pons, administrador de la germandat, va proposar que fossin escollits els oficials stampers que, juntament amb els advocats de la germandat, s’havien d’ocupar de redactar unes ordinacions “que han de ser aprovades pels consellers, per tal que els germans puguin ser admesos a la casa de la Ciutat”. Els escollits per redactar-les foren Jaume Romeu i Gabriel Nogués.²³⁵

Sigui com vulgui, la Guerra dels Segadors, que va esclatar poc després, va tallar de soca-rel els projectes de la germandat dels stampers. Al menys, no hi ha constància de les seves reunions entre els anys 1642 i 1671. Amb tot, en l’acta del consell celebrat el 10 de novembre de 1671, la primera que es conserva d’aquesta nova etapa, va quedar reflectit que els impressors s’havien trobat al convent de la Santíssima Trinitat de Barcelona, “ahont per los negocis de dita germandat de molts anys a esta part se acostuman de agregar, de licència del senyor veguer de la present ciutat”, cosa que indica que, molt probablement, hi hagué una

---

²³⁴ Ibidem, 30 de maig de 1637.

²³⁵ Ibidem, 24 d’agost de 1639.

continuïtat entre la germandat fundada l'any 1632 i la que va començar a reunir-se a partir de 1671.²³⁶

En un consell de la germandat celebrat el mes de setembre de 1673, això no obstant, els administradors, que aquell any eren Jacint Andreu i Narcís Casas, van recordar als seus companys la necessitat que tots els membres prestessin jurament, ja que, segons assenyalaven, feia molt temps que la germandat no es reunia i que aquell acte encara no s'havia fet:

“Fonch proposat que com la present germandat ha molts anys no se-s convocada y en virtut de ordinació los confreres quant se acentan deuen prestar lo sòlit jurament y la major part de dits confreres no han prestat lo jurament, perçò se ha proposat que, attès que tots los confreres son presents en la present convocació, si se'ls pendrà lo dit jurament o no. Y fonch deliberat per dits confreres que se prengué lo dit jurament de tots los dits confreres”.²³⁷

Fos com fos, en la dècada de 1670 l'organització de la germandat responia a un model semblant al que havia tingut 40 anys abans, és a dir, estava oberta tant als mestres amb impremta pròpia com als oficials que treballaven a compte d'altri. Així, dels 14 membres que el novembre de 1671 van assistir a la reunió de la germandat, n'hi havia al menys dos –Rafael Figueró, que actuava de clavari, i Jacint Andreu– que eren propietaris del seu taller.²³⁸

Durant els anys següents, la germandat dels estampers de Barcelona va seguir tenint el mateix caràcter religiós i assistencial que li era propi. Ara bé, el 1676, en un moment en què,

²³⁶ AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. El fet que en aquell consell hi participessin uns administradors i un clavari indica que havien estat escollits anteriorment, de manera que l'activitat i les reunions de la germandat dels estampers s'havien iniciat abans d'aquella data.

²³⁷ AHPB, Lluís Fontana, Quart manual, 806/4, f.96-97, 17 de setembre de 1673.

²³⁸ AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. Els oficials impressors que van assistir a aquest consell eren: Josep Soler i Onofre Balmes, que actuaven com a administradors, Francesc Pasqual, Francesc Caís, Martí Escona, Simó Serrano, Narcís Casas, Martí Gelabert, Joan Noguera, Josep Bueno, Joan Jolis i Vicenç Surià. En els consells celebrats de 1671 a 1678 es van afegir a aquesta llista de forma progressiva els oficials Pere Larche, Herman Mans, Guillem Badia, Pere Pau Mateu, Jaume Sala, Jeroni Palol, Pere Brugués, Pere Figueró, Diego de Vega, Pere Esplugues, Josep Llopis, Jaume Caís i Pere Panel. Per tant, segons les xifres d'assistència als consells, al llarg de la dècada de 1670 la germandat dels estampers no va aplegar més de 27 membres.

com hem vist, gaudia de gran acceptació entre els impressors la idea que aquest ofici pertanyia a les arts liberals, la germandat va demanar al Consell de Cent la formació d'un col·legi d'estampers, integrat dins de l'estament dels artistes.

“Molt Il·lustre senyor, los estampers de la present ciutat de Barcelona, havent conciderat y experimentat per lo discurs del temps en esta ciutat de Barcelona los danys grans que se han suceyt y se esdevenen suceyr cada dia, no sols al particular dels dits estampers, però encara al bé públich de la ciutat y de tots los ciutadans, y per ser la present ciutat lo cap de aquest Regne o Principat de Cathalunya, que lo estament dels dits estampers no tinga col·legi o comunitat entre sí, com los demás col·legis y confrarias de la present ciutat la tenen, ab distret o prohibició de que ninguna persona de qualsevol grau o condició que sia no puga exercitar ningun art ni estament no essent examinats y habilitats en la forma acostumada, sinó que liberament, segons lo estat present en esta ciutat, qualsevols personas, encara que altrament sian inútils o inàbils pera exercitar lo dit estament de estamper o impressor de llibres, o altre qualsevol altre gènere de estampas, la exercitan o fan exercitar per altres personas inhàbils y impèritas y que no estan aprovats per los estampers, antes bé moltas vegadas se ha experimentat que lo fer estampar llibres o imprimir aquells és en emulació y total destrucció de aquells estampers que tota sa vida no an fet altra cosa que emplear sos treballs y cabals en lo exercici de la estampa, ab que sent una cosa de tanta concideració y utilitat per lo bé públich, y de tanta necessitat en qualsevol república de las ben governades, ve a faltar lo medi més efficàs pera poder-se conservar y aumentar lo estament dels estampers. (...) Per lo qual, y altrament, los estampers o impressors de llibres y de qualsevol gènere de estampas, suplican a V.S. sie servit de eregir un col·legi o comunitat de dit estament de estampers, lo qual sia dels més honorífichs de la present ciutat, com són los artistas. Y axí mateix que sia V.S. servit aprovar los capítols y ordinacions necessaris y convenients per lo bon govern y administració de dit col·legi dels estampers”.²³⁹

---

²³⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.169v-170, 27 de juliol de 1676.

La petició dels impressors, malgrat que implicava un ascens a un estament superior, seguia apostant per un model d'organització que aplegava a mestres i a oficials. Així, un dels punts de la súplica presentada al Consell de Cent contemplava que a partir d'aquella data tres propietaris –Rafael Figueró, Jacint Andreu i Antoni Lacavalleria– i un total de 17 oficials impressors fossin considerats com a membres del nou col·legi dels estampers.²⁴⁰

En qualsevol cas, el govern municipal, considerant que la petició provenia d'un grup poc nombrós, va determinar que no hi havia raons suficients per a la creació d'un nou col·legi d'artistes a la ciutat.

“E lo dit Consell feu la deliberació següent: que en orde al fet proposat, contenint la petició feta per alguns impressors de la present ciutat, atès no-s judica ésser matèria del benefici comú ni públich, sinó sols tirar al benefici de alguns particulars, que perçò dit fet se dexe a major deliberació, restant-se [la germandat] en lo estat se troba estar vuy en die.”²⁴¹

La resposta negativa per part del Consell de Cent a la formació d'un col·legi d'estampers va aturar momentàniament les reivindicacions dels impressors. El 1684, però, enmig d'un moment de disputa pel dret a la venda pública de llibres, agreujada pel fet que alguns llibreters havien obert impremtes pròpies, la germandat dels impressors va tornar a presentar una súplica al govern municipal. Aquesta vegada, però, les pretensions dels estampers no apuntaven, com havien fet uns anys abans, a formar part de l'estament dels artistes, sinó que, de forma més racional, demanaven que la seva germandat fos reconeguda com a confraria

---

²⁴⁰ Ibidem. Els oficials impressors que pretenien ser considerats membres del nou col·legi eren: Francesc Pasqual, Narcís Casas, Martí Escona, Joan Noguera, Joan Jolis, Pere Figueró, Josep Soler, Vicenç Surià, Guillem Badia, Jeroni Palol, Pere Larche, Josep Pasqual Bueno, Jaume Sala, Francesc Cros, Pere Pau Mateu i Pere Brugués. A més, formava part també d'aquest grup Martí Gelabert, que aleshores administrava la impremta Mathevat. No és cert, per tant, com assegura Javier Burgos Rincón, que el 1676 hi hagués una fractura a la germandat dels estampers com a conseqüència de la intenció dels mestres impressors de crear una organització separada dels treballadors. Javier BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos; 1680-1808*, tesi doctoral en microfitxa, Barcelona: UAB, 1995, p.223.

²⁴¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.169v-170, 27 de juliol de 1676.

“política i civil”, dins l’estament dels menestrals, com li corresponia a una art mecànica. El 20 d’abril d’aquell any, el Consell Ordinari de 36 va acceptar la petició, ordenant la creació d’una comissió de quatre persones per estudiar de quina forma es podien concedir les ordinacions als estampers.²⁴²

Això, evidentment, no va agradar gens ni mica als llibreters, que immediatament van presentar una queixa al Consell de Cent, canalitzada a través de l’advocat Pere de Potau. Aquest, en el seu escrit, retreia als impressors que havent defensat uns anys abans la impremta com una art liberal, volguessin aleshores formar part de l’estament menestral.

“Molt Il·lustre senyor, tenint noticia algunas personas de la present ciutat que antes de air, que contàvem als 20 del corrent mes de abril, se ajuntave trentenari a efecte de despedir una súplica de alguns ympressors en que demanaven se formés confraria de ympressors de la present ciutat, de la manera que en ella se troban confrarias dels demés estaments, acudí a casa la Ciutat ab son advocat pera representar a dita junta los inconvenients grans y perjudici universal que se havia de seguir de la formació de dita confraria. (...) No es nova en los estampers la pretensió que sol·licitan de V.S., antes apareix que poch assossegada en sos ànimos va renaixent de temps en temps. En altre ocasió, pretengueren y suplicaren a V.S. fos servit concedir-los forma de col·legi, de la manera que la gozan en la present ciutat los notaris, chirurgians, adroguers y candelers de cera, ponderant ser la art de la estampa no sols igual a las arts sobreditas, sinó encara major y més excel·lent, y per consegüent, digna de iguals o majors prerrogativas. (...) Però no logrant-se aleshores aquest intent, procuran vuy forma de confraria, accontentant-se de ser contats entre las arts mecànicas, de las quals a les hores aborriren fins al nom, fent a la art de la estampa la injuria notoria de habàtrer-la havent de ensalçar-la”.²⁴³

²⁴² AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1684, 106-CC, f.158-159, 20 d’abril de 1684.

²⁴³ BC, BerRes. 43/31-Fol. Document reproduït a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.185-191.

En qualsevol cas, el Consell de Cent no va escoltar les peticions dels llibreters. Un cop vist l'informe de la comissió, el trentenari, reunit de nou el 26 de maig de 1684, va aprovar les ordinacions proposades pels impressors. L'endemà, a les vuit del matí, en la mateixa casa de la Ciutat, es va procedir a fer extracció dels dos cònsols de la confraria dels stampers, “conforme acostumen fer semblants extraccions las demás confrarias”. Tot seguit, Rafael Figueró i Vicenç Surià, cònsols elegits, van prestar jurament davant el veguer de Barcelona, que els va concedir la facultat de poder penyorar als contrafactors de les ordinacions que els acabaven de ser concedides.²⁴⁴

La creació de la confraria dels stampers tampoc suposava una separació entre propietaris i treballadors, ja que, precisament, un dels articles establia que, un cop superat un examen, el fadrí que aspirava a oficial seria “admès y agregat a dita confraria y tingut per mestre de aquella”. Per tant, encara que la confraria fos una reivindicació impulsada per alguns propietaris, tenir impremta pròpia no era un requisit per a poder formar-ne part.

En qualsevol cas, les ordinacions concedides als stampers foren especialment conflictives, ja que impedièn que a partir d'aleshores cap persona que no formés part de la confraria pogués obrir un taller d'impremta. A més, les noves ordinacions autoritzaven els impressors a vendre llibres al detall a les portes dels tallers, és a dir, de forma pública.²⁴⁵

Fos com fos, després de diverses súpliques i de la interposició d'un plet a la Reial Audiència, la confraria dels llibreters va aconseguir que el Consell de Cent es fes enrere en la decisió d'autoritzar la creació de la confraria dels stampers. Un any després, el juliol de 1685, el trentenari va ordenar-ne l'extinció, tot retornant la confraria a la categoria de germandat, el seu estat anterior.²⁴⁶

---

²⁴⁴ Informació extreta d'una súplica presentada posteriorment a la Reial Audiència pel notari causídic Simó Gallart, actuant com a síndic de la confraria dels impressors. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 29 d'agost de 1684.

²⁴⁵ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1684, 106-CC, f.203v-204, 26 de maig de 1684.

²⁴⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.217, 31 de juliol de 1685.

A partir d'aquell moment, la germandat dels stampers va iniciar un procés de declivi progressiu, fins al punt que –aleshores sí– els propietaris, per pròpia voluntat, se n'anaren apartant. Alguns, com Vicenç Surià, el seu fill Jaume i Josep Llopis, van optar per ingressar a la confraria dels llibreters, tot i que van continuar exercint també d'impressors.²⁴⁷

Per tot plegat, els oficials Joan Baptista Altés i Miquel Domenjó es queixaven l'any 1696 que “vuy los amos de ditas estampas se sien apartats de dita germandat, en tant que de molts anys a esta part no se avian ajuntats y se avian desagragats de aquella”. Per això, aquell any, alguns impressors, encapçalats per Altés i Domenjó, escollits com a administradors, van reactivar la germandat, aprovant, altra volta, les ordinacions de 1632.²⁴⁸

La separació entre empresaris i treballadors es va constatar, un cop més, l'any 1701, arran del nomenament de Joan Pau Martí com a estamper de la Ciutat. A resultes d'això, esclatà un altre conflicte amb els llibreters, davant del qual els mestres i els oficials impressors van respondre de forma separada. Així, per una banda, Rafael Figueró, Rafael Figueró i Jolis, el seu fill, Martí i Rafael Gelabert, també pare i fill, Joan Jolis, Francesc Guasch i Josep Llopis, tots ells amb impremta pròpia, van presentar una súplica al Consell de Cent demanant que l'ofici d'estamper de la Ciutat recaigués en algun d'ells. De l'altra, “els oficials stampers, que en nom de germandat estan baix lo patrocini de Sant Joan *ante Portam Latinam*”, van sol·licitar al govern municipal que concedís dita gràcia a la germandat sencera, “oferint, com ofereix aquella, y en nom de ella dits oficials, que feta per V.E. la gràcia a favor de aquella,

---

²⁴⁷ Vicenç Surià va ingressar a la confraria dels llibreters el 1690, Josep Llopis ho va fer el 1693 i Jaume Surià, fill de Vicenç Surià, hi va ingressar el 1696. Anna Huguet, vídua de Josep Llopis, també va formar part de la confraria dels llibreters a partir de 1699, any de la mort del seu marit. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.81.

²⁴⁸ *Novas ordinacions fetas per lo bon govern y administració de la germandat que los oficials impressors de la present ciutat de Barcelona fundaren e instituhiren sots invocació de Sant Joan Evangelista y al seu martiri de ante portam Latinam, en diada de 11 de janer 1632, y ara novament renovadas per dita germandat als 23 de setembre del any 1696.* Document imprès, inserit a: AHCB, Ajuntament Borbònic, Polític i representacions, 1750-1751, 1D-IV-21, f.376, 11 de desembre de 1750. Esmentat a: Javier BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro...*, op. cit., p.223.

posaran una estampa per aplicar-la al servey de V.E., la qual serà regida per los administradors de ella”.²⁴⁹

En qualsevol cas, el rastre de l’activitat de la germandat dels stampers durant els primers anys del segle XVIII es bastant pobre. Amb tot, hi ha constància que l’any 1704 els impressors de Barcelona continuaven celebrant la festa del seu patró. Així, el 6 de maig d’aquell any la germandat va celebrar un ofici a l’església del convent dels pares trinitaris calçats de Barcelona, on es varen cantar uns villancets.²⁵⁰

Per acabar-ho d’adobar, el 1706 uns altres tres mestres impressors van ingressar a la confraria dels llibreters. Aquell any, Josep Teixidó, Bartomeu Giralt i Josep Llopis, fill, van examinar-se de la mestria de llibreter. Amb tot, els tres nous llibreters van continuar exercint d’impressors i tenint impremta oberta a Barcelona.²⁵¹

Cinc anys després, el 1711, com es desprèn de l’acta d’un consell celebrat el mes d’abril al convent dels frares trinitaris calçats de Barcelona, la germandat dels stampers seguia funcionant, però sense la presència de cap mestre impressor.²⁵²

Després de la Guerra de Successió la germandat dels stampers va continuar existint com a entitat religiosa i assistencial. Una llista elaborada el 1716 amb motiu de la imposició del Cadastre en la que hi figuren tots els gremis que en aquell moment hi havia a Barcelona no esmenta els impressors, cosa que indica que amb la implantació de la nova administració

²⁴⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701. Segons l’acta d’un consell celebrat el 28 de febrer de 1701, aquell any formaven part de la germandat dels stampers Jaume Sala i Joan Calvo, administradors, Francesc Barnola, clavari, Jaume Caís, Francesc Soldevila, Pere Figueró, Josep Vila, Miquel Domenjó, Domènec Taller, Francesc Guasch, Jaume Palahí, Joan Altés, Jeroni Puig, Joan Puig, Miquel Artigas, Jaume Gascón, Marià Soldevila i Isidre Cassanyes. De tots aquests, només Francesc Guasch disposava de taller propi en aquell moment, mentre que Francesc Barnola era l’administrador de la impremta que Joan Pau Martí havia comprat a la família Cormellas.

²⁵⁰ *Villancicos que se cantaron en el (...) convento de los padres trinitarios calçados en la fiesta que celebran los impresores (...) de Barcelona a su patron (...) San Juan Apóstol (...), cantólos la capilla de Nuestra Señora del Palao el dia 6 de mayo 1704, siendo maestro (...) Thomás Milans.* BLM, R-502.

²⁵¹ AHPB, Jeroni Brotons, Dinové manual, 865/33, f.17v-19, 26 de març de 1706. L’ingrés de Josep Teixidó, Bartomeu Giralt i Josep Llopis a la confraria dels llibreters consta també a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.81.

²⁵² AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f. 261v-262, 27 d’abril de 1711. Els oficials que aquell dia van assistir al consell de la germandat eren: Benet Caís i Josep Santanach, administradors, Jaume Sala, Francesc Ramon, Miquel Domenjó, Josep Vila, Domènec Taller, Joan Calvo, Josep Faig, Isidre Vernet, Marià Soldevila, Miquel Pàrdols, Isidre Cassanyes i Robert Lapedra.

borbònica aquests continuaven sense gaudir de la consideració de confraria. De fet, a l'hora de pagar el Cadastre personal, la germandat dels stampers va quedar diluïda amb la dels llibreters. Així, anualment, els cònsols de la confraria dels llibreters presentaven una llista amb els noms dels agremiats, en la que hi figuraven també els impressors.²⁵³

Fos com fos, a la dècada de 1730 la germandat dels stampers seguia reunint-se al convent dels trinitaris calçats de Barcelona, com es desprèn de les actes d'alguns consells que s'han conservat. Fins i tot, uns anys després, els impressors van sol·licitar a l'ajuntament de Barcelona que la seva germandat fos separada de la dels llibreters a l'hora de pagar el Cadastre. Cal dir també, que en aquesta època, la germandat tornava a ser una organització oberta a la participació dels propietaris de les impremtes. Al menys, així ho mostra el fet que el 1742, els stampers va acceptar l'ingrés de Maure Martí, fill del llibreter Joan Pau Martí, que havia heretat la impremta del seu pare.²⁵⁴

Per tant, a mitjan segle XVIII la germandat dels stampers seguia existint, tot i que, segons que denunciaven els impressors Fèlix Matas i Francesc Felip, aleshores administradors de la germandat, “de algunos años a esta parte se va perdiendo dicha hermandad”. Per això, l'any 1750 van sol·licitar a l'ajuntament de Barcelona que els concedís la gràcia que cap oficial impressor pogués treballar a la ciutat sense estar agregat a la germandat.²⁵⁵

---

²⁵³ Llista dels gremis de la ciutat de Barcelona el 1716. AHCB, Cadastre, Correspondència, circulars, oficis, informes, VI-1, s.f. Per la relació conjunta de llibreters i impressors a l'hora de pagar el Cadastre vegeu, per exemple, les llistes que figuren a les actes dels consells del gremi de llibreters de 1731 a 1737. AHCB, Gremis, 30-1. En canvi, en una relació de la imposició del Cadastre industrial de 1726 els impressors apareixien tot sols. AHCB, Cadastre, Denúncies i repartiments, 1716-1784, X-1, s.f.

²⁵⁴ AHPB, Antoni Comelles, major, Vuitè manual, 959/8, f. 160-161v, 5 de juny de 1737. Els oficials impressors presents en aquest consell eren: Josep Santanach i Francesc Gasset, administradors, Domènec Taller, clavari, Benet Caís, Miquel Pàrdols, Marià Soldevila, Josep Giralt, Josep Faig, Isidre Cassanyes, Robert Lapedra, Anton Martí, Pau Texidor, Gabriel Artigas, Fèlix Matas, Josep Petit, Francesc Bassols, Miquel Mas, Pau Nadal, Benet Caís, menor, Joan Pruna, Josep Alberich, Francesc Felip i Josep Ricart. La sol·licitud de separació dels llibreters figura a: AHPB, Antoni Comelles, major, Dotzè manual, 959/12, f.114-115v, 14 de maig de 1741. L'aprovació de l'ingrés de Maure Martí a AHPB, Antoni Comelles, major, Tretzè manual, 959/13, f.162-163, 28 de maig de 1742. Val a dir que, vint anys abans, Maure Martí havia ingressat a la confraria dels llibreters de Barcelona. AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1722, 865/8, f.294-296, 25 d'agost de 1722.

²⁵⁵ AHCB, Ajuntament Borbònic, Polític i Representacions, 1750-1751, 1D-IV-21, f.376, 11 de desembre de 1750.

Les ordinacions dels estampers

Les primeres ordinacions de la germandat dels estampers de Barcelona de les quals hi ha coneixement daten de 1632. Aquestes ordinacions, que foren aprovades el diumenge dia 11 de gener d'aquell any, havien de servir per regular el funcionament intern de la germandat i organitzar l'activitat religiosa i assistencial. D'aquesta forma, les ordinacions contemplaven, en primer lloc, la celebració d'un ofici solemne i un sermó, "ab la major sumptuositat li serà possible", el dia de la festa de Sant Joan *ante Portam Latinam*, així com també un altre ofici i un aniversari general per les ànimes dels germans difunts l'endemà d'aquesta festa. A més, la germandat es comprometia a fer celebrar un ofici de rèquiem i vuit misses quan es morís algun dels seus membres, "las quals missas sian aplicadas per la ànima del sobredit germà difunt, fent-li un cos present en la iglesia ahont se celebraran los officis de Sant Joan, fent cremar mentres se celebrerà dit officí vuyt atxas y fer tocar dos tochs".²⁵⁶

D'igual forma, les ordinacions estipulaven que sempre que un estamper malalt volgués rebre el viàtic, dos dels membres de la germandat, escollits pels administradors, havien d'acompanyar el Santíssim Sagrament "ab dos atxes enceses", d'anada i de retorn, des de l'església a casa del malalt. A més, per assistir els germans malalts, la germandat va acordar:

"Instituyr un llit en lo Hospital General desta ciutat de Barcelona, instituhit y provehit de la roba haurà de menester a gastos de dita germandat pera que si un germà cau malalt y no tinga o no

---

²⁵⁶ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 11 de gener de 1632. La festa de Sant Joan *ante Portam Latinam*, o commemoració del martiri de Sant Joan Evangelista, se celebrava el dia 6 de maig. En aquest sentit, es conserven uns villancets que els impressors van cantar a l'església del convent dels trinitaris calçats l'any 1702, impresos per Martí Gelabert: *Villancicos que se cantaron en el (...) convento de los padres Trinitarios Calçados en la fiesta que celebran los impresores (...) de Barcelona a su patrón (...) el dia seys de mayo 1702...* BLM, R.502.

puga governar-se en sa casa, vaja al llit de dita germandat y altres obres pies que segons veurà sa possibilitat anirà ordenant...”.²⁵⁷

Per tal d’assegurar el bon funcionament d’aquesta assistència, els administradors de la germandat nomenaven cada any un oficial estamper “pera que tinga a son càrrech y custodia lo llit tindrà dita germandat en lo Hospital General y tenir aquell net, mudant-lo de roba cada vuyt o quinse dies, sempre que-y haurà algun germà malalt, a gastos de dita germandat”.

A banda de regular l’activitat religiosa i assistencial, les ordinacions dels impressors estipulaven quins eren els càrrecs de la germandat i com havien de ser elegits. Així, cada 28 de desembre, l’endemà de Sant Joan Evangelista, dia de la festa dels Sants Innocents, s’escollien dos administradors, a través del mètode de l’extracció, i es votava l’elecció d’un clavari, tots tres amb una duració d’un any. El clavari, que havia de ser una “persona segura y de consciència”, s’ocupava de la tresoreria de la germandat. El dia de la seva elecció, de fet, s’obligava davant notari a donar “bo y leal compte” dels ingressos i despeses de la germandat. En aquest sentit, al clavari no li era acceptada cap despesa que no anés acompanyada d’una autorització de pagament signada pels administradors.

Finalment, la germandat ordenava també que el darrer dels membres en ingressar servís l’ofici d’andador fins que n’entrés un de nou. Entre les obligacions de l’andador hi figurava la d’anar a cobrar la quota setmanal a casa dels membres de la germandat, així com també la de “convidar-los a consell”, és a dir, notificar-los el dia de la celebració de les reunions.

Així doncs, per tal de garantir a la germandat els ingressos necessaris per al seu bon funcionament, els membres tenien obligació, en primer lloc, de pagar un ardit –dos diners– a la setmana, que l’andador passava a recollir tots els dissabtes. D’igual forma, els

---

²⁵⁷ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d’ordinacions i deliberacions de la germandat d’impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 11 de gener de 1632.

administradors anomenaven un oficial de cada una de les impremtes “per a que cobre de la estampa ahont treballarà las capelles, benvingudes y rompiment de lleys de la estampa”.

Les “capelles” era la denominació que rebien els dos exemplars de cada llibre editat en una impremta que els oficials que hi treballaven havien d’endur-se per donar a la germandat, com a part del seu finançament. Les ordinacions també obligaven als propietaris que fossin membres de la germandat a lliurar unes altres dues còpies dels llibres que imprimien, sota pena de ser expulsats si no ho feien. Ara bé, en una reunió posterior, considerant que això era la causa que alguns mestres impressors no volguessin formar part de la germandat, es va rebaixar l’aportació a un sol exemplar.²⁵⁸

De fet, l’obligació de lliurar les capelles va causar algun conflicte entre els oficials i els mestres impressors. Així, en un consell celebrat el 1633, l’impressor Baldiri Mas, que aquell any actuava com a administrador, va exposar que Esteve Liberós, mestre impressor de Barcelona, havia fet capturar Miquel Fontana, un dels seus treballadors, perquè s’havia endut les capelles que corresponien a la germandat per raó de la impressió d’un llibre. La germandat va acordar que els administradors demanessin consell a un advocat i que tinguessin ple poder per gastar el que convingués fins que la germandat fos “reintegrada en lo agravi y gastos a suportats per rahó de dita captura”.²⁵⁹

D’una forma semblant, l’any següent la germandat tenia interposat un plet a la Reial Audiència contra Sebastià Mathevat perquè aquest mestre impressor es negava a lliurar les capelles als seus treballadors. El consell de la germandat, davant la impossibilitat de seguir portant plets semblants per manca de diners, va acordar que “desta ora en avant ningun germà official no puga treballar en ninguna casa de mestre que no volrà donar dites capelles”.²⁶⁰

Al llarg de la segona meitat del segle XVII les desavinences entre mestres i oficials pel pagament de les capelles es mantenien. Per aquesta raó, el maig de 1678 els administradors de

---

²⁵⁸ Ibidem, 23 de maig de 1632.

²⁵⁹ Ibidem, 25 d’abril de 1633.

²⁶⁰ Ibidem, 18 de juny de 1634.

la germandat dels stampers, atenent que feia temps que no es rebien capelles, van recordar a tots els membres l'obligació de lliurar-les, exceptuant, però, aquelles edicions que haguessin estat pagades pels propietaris de les impremtes.

“És estat proposat que per quant ha temps que no se entregan a la dita germandat las capellas que acostuman donar dels llibres que se estampan, que així se servescan de deliberar que-s deu fer per cobrar ditas capellas. Oyda dita propositió, fonch deliberat *nemine discrepante* que se entregen las capellas dels llibres que-s faran del die present en havant, exceptat emperò los llibres que faran estampar los amos de las estampas a sos propis gastos. Y no entregant ditas capellas dins vuyt dias després serà acabada la obra se degan pagar de diners propis dels oficials que dexaran de entregar-les”.²⁶¹

La denominació de capelles provenia del francès *chapelle*, que era el nom que en alguns països rebia el col·lectiu dels treballadors d'una impremta. Així, a França, els llibres que eren venuts en benefici dels oficials s'anomenaven els exemplars *de la chapelle* i la caixa comuna dels treballadors rebia el nom de *les bons de la chapelle*. Una sentència del municipi de París va establir el 1618 que de cada edició d'un llibre calia apartar-ne quatre còpies: una pel mestre impressor, una altra pel llibreter que el feia imprimir, una tercera pel corrector i la quarta pels treballadors. Posteriorment, a aquesta quantitat s'hi van afegir dos exemplars més per a la *chapelle*.²⁶²

D'igual forma, a la impremta de Christophe Plantin, a Anvers, existia, des de final del segle XVI, un fons creat pels treballadors per ajudar els pobres i els malalts, que servia també per assegurar un funeral decent als difunts. En aquesta impremta, a més, els oficials

²⁶¹ AHPB, Lluís Fontana, Novè manual, 806/9, f.100-100v, 15 de maig de 1678.

²⁶² La sentència de 1618 a: Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.441-442. Els dos exemplars atorgats a la *chapelle* consten a: Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques, où l'on voit la description des coutumes, moeurs et usages singuliers des compagnons imprimeurs*, edició de Giles Barber, Oxford: The Oxford Bibliographical Society, 1980, p.80

s'organitzaven al voltant de la *chappelle*, anomenada també *chambre*, una entitat dirigida per un comitè que es renovava cada any i que era conegut com la *loi*.²⁶³

Les pràctiques i les denominacions usades a les impremtes de París i d'Anvers eren molt similars a les que s'utilitzaven a Londres. En aquesta ciutat, al col·lectiu dels impressors se l'anomenava *the chapel*, mentre que les capelles rebien el nom de *chapel-copies* i la caixa comuna el de *chapel-money*. De fet, segons alguns autors, aquesta terminologia de l'ofici d'impressor ja s'utilitzava a Alemanya des de l'origen de la impremta.²⁶⁴

Tenint en compte que des de la implantació d'aquest invent a Catalunya en el darrer quart del segle XV i durant bona part del XVI, els impressors de Barcelona foren principalment d'origen alemany i posteriorment francès, no és gens estrany que conceptes com les capelles o les benvingudes fossin utilitzats també en els tallers d'aquesta ciutat.²⁶⁵

La pràctica de lliurar les capelles a la germandat dels stampers existia també a les impremtes de Castella. Així, segons Alonso Víctor de Paredes, un impressor madrileny de la primera meitat del segle XVII, en aquell regne s'anomenava *capillas* als tres primers plec que sortien de la premsa, que eren donats al corrector, al componedor i al premsista perquè poguessin revisar els errors. Dos d'aquests llibres se'ls quedava la germandat dels impressors:

“Y con estos tres pliegos, a que llaman capillas, se averigua quien tuvo la culpa, para que lo emiende o lo vuelva a imprimir por su cuenta. Destos tres pliegos, los dos del componedor y tirador están aplicados para la hermandad del señor San Juan, nuestro patrón”.²⁶⁶

²⁶³ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.425 i 441-442.

²⁶⁴ Joseph MOXON, *Mechanik exercises on the whole art of printing*, 1683. Edició de Herbert Davis i Harry Carter, London: Oxford University press, 1962, p.326 i 383-385, nota dels editors.

²⁶⁵ Sobre la presència d'impressors alemanys i francesos a Catalunya als segles XV i XVI vegeu: Jordi RUBIÓ I BALAGUER i Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Documentos para la historia...*, op.cit., p.58. Segons Paul Chauvet, un conflicte amb els llibreters va provocar que a la dècada de 1620 molts impressors lionesos marxessin a treballar a Espanya o a Savoia. Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.218.

²⁶⁶ Alonso Víctor de PAREDES, *Institución y origen del arte de la imprenta y reglas generales para los componedores*, edició de Jaime Moll, Madrid: El Crotalón, 1984, f.42v-44v.

D'altra banda, l'anomenada "benvinguda" era l'aportació que un impressor feia a la germandat cada vegada que canviava d'impremta. Segons Joseph Moxon, a Londres, on s'anomenava *benvenue*, els treballadors pagaven mitja corona, mentre que a Madrid, segons Alonso Víctor de Paredes, es pagaven dos rals per aquest concepte, "que se piden de bienvenida para la hermandad siempre que se muda de una imprenta para otra".²⁶⁷

Segons es desprèn de les ordinacions de 1632, tant les capelles com les benvingudes ja existien a Barcelona abans de la creació de la germandat dels estampers, tot i que eren els treballadors els que, pel seu compte, recaptaven els diners i se'ls gastaven. A partir de la creació de la germandat, però, unes i altres es van destinar a pagar les despeses comunes:

"Primer. Se assenyala per los gastos farà dita germandat totes les capelles de totes les obres que treballaran los officials de la estampa en esta ciutat de Barcelona, las quals han gastadas fins al dia present en altres effectes, de qui avant les offerexen pera Sant Juan y per los gastos farà dita germandat. Segon. Se assenyala totes les benvingudes, axí com han pagat y acostuman pagar y fins vuy gastades en altres effectes, de aquí avant servescan per los gastos farà dita germandat."²⁶⁸

Les benvingudes, fins i tot, eren imposades als oficials que no formaven part de la germandat. Això no obstant, en un consell posterior, celebrat el novembre de 1632, Francesc Angul i Gabriel Nogués, administradors escollits aquell any, van exposar que molts oficials que no havien volgut ingressar a la germandat es negaven a pagar les benvingudes, cosa que, segons els administradors, "resulta en gran dany de la germandat". Per això, es va decidir que els germans que treballessin en la impremta on hi hagués algun d'aquests impressors díscols s'ocupessin de cobrar-los les benvingudes durant la primera o la segona setmanes de la seva

²⁶⁷ Joseph MOXON, *Mechanik exercises...*, op.cit., p.326; Alonso Víctor de PAREDES, *Institución y origen...*, op.cit., f.42v-44v.

²⁶⁸ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 11 de gener de 1632.

arribada. En cas de no aconseguir-ho, els membres de la germandat, com a mesura de pressió, havien de plegar d'aquella impremta:

“En cas que dit oficial no germà es resistís a no voler pagar la benvinguda, els germans que es trobin en aquella estampa tinguin l'obligació de deixar de treballar-hi i els administradors de la germandat hagin de procurar trobar-los una altra estampa on treballar i que cap altre germà vagi a aquella impremta a treballar en el seu lloc”.²⁶⁹

Una altra de les obligacions que estableixen les ordinacions de la germandat dels stampers era el pagament del què es coneixia com a “proficiat”, una quantitat exigida als aprenents quan acabaven el període d'aprenentatge i esdevenien oficials. Tal i com succeïa amb les capelles i les benvingudes, el proficiat també era una pràctica que ja existia a Barcelona des de molt abans. Amb l'obligació fixada per les ordinacions, per tant, es perseguia que els diners procedents dels aprenents, així com el de les capelles, en lloc de ser malgastats pels impressors més veterans, es destinessin al benefici de la germandat.

“Com sia ús y consuetut que los officials de la estampa han acostumat pagar proficiat del qual no estave tatzada la quantitat que havian de pagar, que uns han pagat vint, altres trenta y altres molt maior quantitat, y aquest pagavan sols per gaudir de les capelles, lo qual proficiat y capelles gastavan tot mal. Perçò, ordena que de assí avant sols hagen de pagar per proficiat una lliura, dotse sous. Y estos servescan pera sant Joan y sian admesos per germans pagant un ardit cada dissapte com los demás. Y gaudescan de tots los sufragis farà dita germandat y lo mateix hagen de pagar tots los demás que assentaran per germans”.²⁷⁰

---

²⁶⁹ Ibidem, 28 de novembre de 1632.

²⁷⁰ Ibidem, 28 de novembre de 1632.

A la pràctica, per tant, el proficiat va esdevenir una mena de dret d'entrada a la germandat. Uns mesos després, però, aquesta taxa, fixada en una lliura i 12 sous, fou rebaixada a només 12 sous, ja que molts oficials ho trobaven car i, segons els administradors, era la raó per la qual alguns no volien ingressar a la germandat. En un consell celebrat el maig de 1633 la germandat va resoldre prorrogar la rebaixa fins a final d'any.²⁷¹

Fins i tot, els oficials tenien la possibilitat d'inscriure les seves dones, pares i germans, pagant els 12 sous d'entrada, tot i que, en aquest cas, els familiars estaven exempts de pagar els dos diners cada setmana.²⁷²

Val a dir que, almenys a París, alguns dels costums i tradicions dels impressors no eren gaire ben vistos pels propietaris de les impremtes com, per exemple, els àpats que els treballadors organitzaven quan un jove començava o acabava l'aprenentatge, o bé les festes que es feien quan algun dels companys es casava o tenia un fill.²⁷³

Una cosa semblant passava a Madrid, on aquest tipus de pràctiques, segons Alonso Víctor de Paredes, tampoc gaudien de bona consideració. Si que s'acceptava, en canvi, el proficiat, per bé que a la capital castellana se'l gastaven els treballadors:

“Ciertos gastos que se piden haga el que se ocupa en esta profesión, como el pagar la espada, el casamiento, el primer hijo, y otros deste género es abuso y mal permitido, y por esso los de buen juicio no lo permiten. Pero el lícito, y justo, que se pague la que llaman proficia, que es quando uno ha cumplido su aprendizaje y entra a ser oficial, que entonces deve pagar veinte y dos reales, para que se gasten entre los compañeros de su imprenta”.²⁷⁴

Finalment, una altra de les formes de finançament de la germandat dels stampers eren les penes imposades pel “rompiment de lleys”; és a dir, per l'incompliment de les ordinacions. Hi

²⁷¹ Ibidem, 4 de maig de 1633.

²⁷² Ibidem, 18 de gener de 1632.

²⁷³ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.26.

²⁷⁴ Alonso Víctor de PAREDES, *Institución y origen del arte de la imprenta...*, op.cit., f. 44v.

ha constància que en alguns llocs aquestes penes s'imposaven fins i tot en cas de negligència laboral com, per exemple, quan algun treballador oblidava una espelma encesa a l'obrador.²⁷⁵

Les ordinacions de la germandat dels stampers de Barcelona contemplaven també penes per l'incompliment dels deures col·lectius. Per exemple, les normes imposaven el pagament de mitja lliura de cera per la no assistència als consells o una lliura als germans que no anessin a les celebracions de la festa de Sant Joan o als funerals pels impressors difunts.

D'igual forma, les ordinacions preveien castigar la incompetència dels administradors a l'hora de cobrar les capelles, les benvingudes o qualsevol altre de les seves obligacions. En aquest sentit, l'oficial que fos nomenat pels administradors per a recollir les capelles de la impremta on treballava les havia de lliurar a la germandat abans de vuit dies després d'acabada cada obra, sota pena de sis diners per cada dia d'endarreriment. De la mateixa manera, si per culpa d'algun germà es deixava de cobrar alguna capella, les ordinacions establien que les hagués de pagar de la seva butxaca, sota pena de ser expulsat i de no celebrar-se cap missa per la seva ànima quan morís.

Les ordinacions de 1632, d'aquesta forma, van servir per regular l'activitat interna i assistencial de la germandat dels stampers, al menys fins a l'esclat de la Guerra dels Segadors. És del tot probable que en la dècada de 1670, quan hi torna a haver constància de l'activitat de la germandat, aquesta reglamentació, d'una forma més o menys semblant, continués sent la base del seu funcionament.

En qualsevol cas, l'any 1676, quan els impressors de Barcelona van adreçar-se al Consell de Cent per sol·licitar la creació d'un col·legi d'stampers, les seves pretensions eren més ambicioses. Així, a més de demanar la seva integració en l'estament dels artistes, els stampers proposaven que els fossin concedides unes ordinacions que tenien, en primera

---

²⁷⁵ Joseph MOXON, *Mechanik exercises...*, op.cit., p.385.

instància, la finalitat d'impedir que qualsevol persona que no fos hàbil en l'art d'imprimir pogués ser membre del col·legi dels stampers i tenir impremta pròpia.

“Que de assí al devant los qui voldran parar estampa en Barcelona, eo, en son territori, no sent emperò dels dalt anomenats, se agen primer a presentar als administradors de dit col·legi y demanar volen ésser agregats en ell, los quals administradors dins quinze dias après que-ls serà estada demanada dita agregació hagen de vèurer y regonexer si lo tal que la demana aurà practicat en dit art lo temps està demunt assignat. Y trobat ab los deguts requisits, los administradors ensemps ab altres de dit art, los quals ells elegiran y anomenaran, examinen si és hàbil y suficient pera exercir-lo. E, si serà trobat hàbil sia admés en dit col·legi y sia-li donada llicència per los dits administradors per posar y tenir estampa, e sinó serà trobat hàbil y suficient sia per aquella vegada repellit”.²⁷⁶

Així, per evitar l'intrusisme professional i impedir que persones que no fossin hàbils en l'art d'imprimir poguessin exercir l'ofici, les ordinacions proposades pels impressors el 1676 contemplaven, com a principal novetat respecte les de 1632, la celebració d'un examen de mestria en acabar l'aprenentatge. D'aquesta manera, si bé la figura de l'aprenent ja existia amb anterioritat, les ordinacions fixaven un termini concret al període d'aprenentatge.

“Per donar forma als exàmens y habilitació dels que voldran entrar en dit col·legi y exercir lo art de estamper hagen de estar per aprenents de la caixa sinch anys, si emperò lo tal serà de la caixa, però si serà de la premsa també los sinch anys. Y que després de aver acabat lo aprenentatge hagen de anar dos anys per oficials y passat lo dit temps pugan demanar la plaça pera ser admesos al examen de ser mestres stampers. Y que sian habilitats y examinats tant per rahó de la caixa com de la premsa, ço és, aquells que seran trobats hàbils de la premsa sian admesos y

---

²⁷⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

examinats encara que no sian de la caixa. Y axí mateix que los qui seran trobats hàbils de la caixa sian examinats encara que no sian hàbils de la prempsa”.²⁷⁷

Les ordinacions de 1676 contemplaven, en concepte de dret d'examen i d'ingrés, el pagament de 15 lliures als nous aspirants que, a partir d'aquell moment, volguessin formar part el col·legi dels stampers. Els que en aquell moment ja eren impressors –un total de tres propietaris i 17 oficials– eren considerats *de facto* com a membres del col·legi, “sens altre examen ni solemnitat sinó és prestant lo jurament que se acostuma prestar en los examinats y habilitats en los demás estaments y col·legis y de exercitar bé y llealment lo dit art de estamper y observar las ordinacions y capitulacions y suportar los càrrechs de dit col·legi”. Així, els impressors que en aquell moment tenien impremta pròpia estaven obligats a fer una aportació inicial de 15 lliures. Els que no tenien impremta havien de pagar una quantitat menor, que havia de ser incrementada fins a les 15 lliures el dia que obrissin taller propi.²⁷⁸

Una altra de les novetats que contemplaven les ordinacions de 1676 era el reconeixement del dret de les vídues i dels fills dels impressors que tinguessin impremta a continuar el negoci:

“Que si per cas morra algun estamper col·legiat del dit col·legi (lo qual tindrà estampa) sens fills ni fillas, en tal cas la viuda, muller de dit defunt, puga tenir y fer còrrer aquella lo temps estarà viuda y ab lo nom del dit col·legiat. Emperò si lo dit col·legiat morra dexant algun fill o filla, en tal cas lo tal fill puga fer còrrer la dita estampa sens empaig ni contradicció alguna fins a tant que tinga edat de vint anys. Y cumplits aquells no la puga tenir més sens llicència dels administradors (la qual obtindrà passant-se mestre) y pagant també las 15 lliuras. E, si serà filla, puga tenir la dita estampa fins a tant sia casada”.²⁷⁹

---

²⁷⁷ Ibidem.

²⁷⁸ En el document original hi ha un espai en blanc en el lloc on s'hauria d'especificar la quantitat menor.

²⁷⁹ AHCBC, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

A banda d'aquestes novetats, les ordinacions que acompanyaven la petició al Consell de Cent de crear un col·legi d'estampers conservaven el caràcter religiós i assistencial. Així, es mantenia la celebració d'un ofici solemne i sermó el dia de la festa de Sant Joan *ante Portam Latinam*, l'ofici i l'aniversari general per les ànimes dels difunts que se celebrava l'endemà i l'ofici de rèquiem i les vuit misses el dia del funeral de qualsevol dels seus membres.

D'igual forma, per tal de fer front a les despeses del col·legi es continuava exigint el lliurament de les capelles –“entenen-se per capellas dos llibres de tots aquells que treballaran, los quals se agen de entregar als administradors dins quinse dias després que serà acabada la obra”–, es mantenia el proficiat que pagaven els aprenents al finalitzar l'aprenentatge en una lliura i 12 sous i s'incrementava la quota setmanal que pagaven tots els col·legiats de dos a sis diners. Pel que fa als càrrecs que havien de dirigir el col·legi, es mantenien els dos administradors –un que fos componedor i l'altre premsista–, escollits per votació i no pas per extracció, a més del clavari i de l'andador.

Sigui com vulgui, com ha estat explicat, el Consell de Cent no va acceptar la creació del col·legi dels stampers, de manera que les ordinacions proposades el 1676 van quedar en paper mullat. Per aquest motiu, la germandat dels stampers va continuar funcionant com a entitat únicament religiosa i assistencial, regint-se internament a partir d'unes disposicions semblants a les que establien les ordinacions de 1632. La única diferència respecte a aquestes fou l'increment de la quota setmanal, que va aplicar-se, molt probablement, per tal d'adaptar els ingressos de la confraria a l'augment del nivell de vida.

En qualsevol cas, el veritable canvi en el funcionament de la germandat dels stampers va arribar el 1684, amb l'acceptació per part del Consell Ordinari de 36 de la creació d'una confraria amb caràcter “polític i civil”. Les ordinacions proposades pels stampers aquell any, que foren aprovades pel govern municipal, seguien mantenint les disposicions que regulaven l'activitat interna, religiosa i assistencial, més o menys de la mateixa manera que ho feien les

de 1632 i les proposades el 1676. Ara bé, les ordinacions de 1684, que van tenir vigència durant poc més d'un any, incorporaven normes que afectaven a tercers, principalment als llibreters. Així, el capítol 22 entrava en clara contradicció amb les ordinacions que la confraria dels llibreters de Barcelona tenia aprovades des de 1553, ja que concedia als impressors el mateix dret que els llibreters a vendre llibres, tot i que sense enquadrar.

“Que dits stampers pugan vèndrer y tenir públicament y palesament en sas portas y botigas obertas tot gènere de llibres estampats, privative a altres, sots pena de sinch lliuras per quiscuna vegada que-s contrafarà, entès, emperò, que dits llibres se entengan plegats, no emperò cusits y encolats, ni que en lo present capítol vingan compresos los mestres llibraters de la present ciutat”.²⁸⁰

Alhora, el capítol 17 contenia unes disposicions que, en una línia semblant a les ordinacions de 1676, prohibia tenir impremta pròpia a qualsevol persona que no fos membre de la confraria dels stampers. La novetat respecte a les anteriors, tanmateix, era que els impressors es dotaven de la potestat de penyorar i aplicar càstigs per contrafacció a les persones alienes a la seva confraria:

“Que solament pugan tenir botiga de impressor y estampa parada en casa, treballar y fer treballar de estamper en la present ciutat y son territori aquells que seran confreres de dita confraria y agregats a aquella y no altres, sí y de tal manera que si altres personas volian tenir, eo tenian, dita estampa, treballar y fer treballar de estamper, pugan los cònsols o prohòmens ab assistència de un official, penyorar a tals personas que-s trobaràn haver contrafet per la pena de sinch lliuras per quiscuna vegada, aplicadoras a la caixa de dita confraria. Y axí mateix que los

---

²⁸⁰ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1684, 106-CC, f. 203v-204, 26 de maig de 1684. Document reproduït a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.192-197.

fadrins que aniràn a treballar sien penyorats per la mateixa pena tantas y quantas vegades seràn trobats contrafer al present capítol”.²⁸¹

A banda d'això, les ordinacions de 1684 establien un període d'aprenentatge de cinc anys, després dels quals els joves havien de treballar com a fadrins com a mínim dos anys més abans de poder optar a l'examen de mestria. Com a novetat, aquestes ordinacions fixaven el procediment d'aquesta prova:

“Que los dits fadrí o fadrins que voldran ser mestres tingan de compòndrer una plana de foleo, quart o octau a coneguda dels examinadors, dictant aquells lo que bé los aparexerà, sens tenir dit fadrí o fadrins original devant ni còpia del que se li dictarà. Y que axí mateix tinga obligació de respòndrer a las preguntas [que li] faràn dits examinadors, concernents a la facultat y offici de estamper. Y semblantment, que tinga obligació de imposar dos formas de las planas [que] haurà composadas, havent de tirar de la una forma dos mans de paper y ab la altre forma retirar los fulls [que] haurà tirat ab la forma primera. Y que de ditas formas ne hage de tirar una mà ab lletras part coloradas y part negras, mudant la rúbrica de dits fulls y del mateix modo dega fer las tintas [que] són convenientes y menester per imprimir y estampar, com són tinta comuna, fina y de colorat vermell, havent de respòndrer a las preguntas [que] li faràn los examinadors en orde als ingredients de ditas tintas”.²⁸²

Per tot plegat, s'interpreta que per poder esdevenir oficial impressor, un fadrí estava obligat, en primer lloc, a saber de llegir i escriure. A més, segons aquelles ordinacions, havia de dominar tant la tècnica de la caixa com la de la premsa, així com també conèixer el procediment per elaborar la tinta.

---

²⁸¹ Ibidem.

²⁸² Ibidem.

D'altra banda, les ordinacions de 1684 incrementaven la tarifa del dret d'examen, passant de 15 a 35 lliures. D'aquestes, calia pagar una lliura a cada un dels tres examinadors i una altra lliura als dos cònsols de la confraria, que eren presents, amb dret a vot, a l'examen. Finalment, les restants 30 lliures es destinaven al fons per pagar les despeses de la confraria. Val a dir, però, que els aspirants que eren fills dels mestres que pertanyien a la confraria, així com els que es casaven amb la filla d'algun mestre, tenien un cert avantatge, ja que només havien de pagar cinc lliures per l'examen. A més, en el seu cas, la prova era sensiblement més senzilla, no debades consistia en compondre “un full en foleo de original estampat, tenint aquell davant” i tirar tan sols una mà de paper. El fet de poder compondre un text amb l'original al davant feia menys imprescindibles alguns coneixements, com un domini elevat de la llengua, de la mateixa manera que tirar una mà de paper en un sol color era molt més senzill que no haver d'utilitzar també el vermell.²⁸³

Al seu torn, els forasters que volguessin ingressar a la confraria serien admesos, sempre hi quan fossin “catòlics i vassalls del rei d'Espanya”. En aquest cas, un cop superat l'examen, havien de pagar dues lliures a cada un dels dos cònsols i dels tres examinadors i unes altres 50 a la caixa de la confraria.

Aquestes ordinacions foren aprovades pel Consell Ordinari de 36 el dia 26 de maig de 1684, un mes després d'haver-se acceptat la creació de la confraria dels stampers. Aquesta normativa va tenir vigència fins el 31 de juliol de 1685, quan els membres que aquell any integraven el trentenari, com ha estat explicat anteriorment, d'acord amb el contingut d'un informe que havia elaborat una comissió encarregada d'estudiar les queixes presentades pels

---

²⁸³ La feina del componedor, de fet, ha estat considerada per alguns historiadors com la d'un simple “copista”. Aixó és, per exemple, el que opina José Manuel Lucía: “El cajista era, simplemente, un copista; realizaba las mismas funciones que la persona que escribía un texto manuscrito tomándolo de un modelo, aunque el resultado inmediato no era exactamente el mismo”. José Manuel LUCÍA MEGÍAS, *Aquí se imprimen libros. La imprenta en la época del Quijote*, Madrid: Ollero y Ramos, 2005, p.21.

llibreTERS, va considerar que l'existència de la confraria dels estampers i les seves ordinacions eren contràries a la utilitat i el benefici públics.

En aquesta ocasió, curiosament, els autors d'aquell informe van donar per bona la idea que la impremta pertanyia a les arts liberals, cosa que, segons ells, anava en contra de la intenció dels estampers d'obligar tothom que volgués tenir impremta a formar part de la seva confraria:

“Y que los dits capítols no poden tenir lloch, perquè essent assentat y clar, com ho és en via de dret, que la dita art de estamper és liberal y com a tal la poden exercitar, com en effecte la exercitan, lo eclesiàstich y lo militar. Y com en dits capítols se priva generalment a qualsevol persona que no sia confrare de dita confraria y que no paga talls ni tatxas de aquella lo posar y tenir estampa parada, y axí mateix priva als fadrins lo anar-hi a treballar, se pretén lo que no-s pot pretendrer ni posar en exequió, que és lo vexar al eclesiàstich y al militar ha entrar en confraria y pagar talls y tatxas. Y com asò sie incompatible a llur estat, com se deixa vèurer, se segueix que semblants ordinacions no poden tenir lloch”.²⁸⁴

Per tot plegat, el Consell Ordinari de 36 va anular les ordinacions de 1684 i va retornar la confraria dels estampers al seu estat anterior com a germandat, amb finalitat únicament religiosa i assistencial.

Uns anys després, quan la majoria dels impressors que havien perseguit la creació d'una confraria s'havien desentès d'aquesta reivindicació i, fins i tot, s'havien apartat de la germandat, un grup d'oficials impressors es va proposar reactivar-la, recuperant les ordinacions del 1632. Així, el 23 de setembre de 1696, la germandat dels estampers, aquell

---

²⁸⁴ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f. 217-218, 31 de juliol de 1685. Document reproduït íntegrament a: Miquel GONZALEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p. 210-212.

any administrada per Joan Baptista Altés i Miquel Domenjó, va “renovar” els capítols que havien estat aprovats pels stampers més de seixanta anys abans.²⁸⁵

Les ordinacions recuperades l’any 1696 tenien, única i exclusivament, uns objectius religiosos i assistencials, com li corresponia a una germandat de devoció. D’aquesta forma, es mantenia la celebració d’un ofici solemne i sermó a l’església del convent dels trinitaris calçats el dia de Sant Joan *ante Portam Latinam*, un aniversari general per les ànimes dels germans difunts l’endemà i l’ofici de rèquiem i vuit misses pels stampers que es morissin. Les ordinacions de 1696 mantenien també un o dos llits a l’Hospital de la Santa Creu per aquells stampers malalts que no tinguessin recursos.

Això no obstant, les quantitats que cobrava la germandat per al seu finançament es van incrementar. Així, la quota setmanal, que el 1632 s’havia establert en 2 diners, quedava fixada en un sou i el proficiat o dret d’entrada a la germandat, passava d’una lliura i 12 sous a valer 2 lliures. Una altre de les novetats era que, a més dels dos administradors, el clavari i l’andador, les ordinacions de 1696 estipulaven també l’elecció de quatre oïdors de comptes que, com la resta, es renovaven cada any.

Aquestes ordinacions, ratificades pel vicari general de la diòcesi de Barcelona el 14 de març de 1697, foren les darreres que la germandat dels stampers va obtenir per tal de regular la seva activitat. Posteriorment, el 1750, els impressors Fèlix Matas i Francesc Felip, van utilitzar-les per demostrar a l’ajuntament de Barcelona que la germandat ja existia el 1632 i el 1696. L’objectiu era justificar la petició d’una autorització per obligar a tots els impressor que volguessin exercir aquest ofici a la ciutat a formar part de la germandat, fent-los pagar dues lliures i dos sous d’entrada.

---

²⁸⁵ *Novas ordinacions fetas per lo bon govern y administració de la germandat...* AHCB, Ajuntament Borbònic, Polític i representacions, 1750-1751, 1D-IV-21, f.376, 11 de desembre de 1750.

El conflicte per la venda de llibres

La introducció de la impremta a Catalunya, a partir del darrer quart del segle XV, va comportar un increment la producció de llibres, cosa que, a la vegada, va afavorir també el progressiu augment de competidors per als venedors tradicionals, els llibreters, un ofici que existia des de molt abans de la invenció de la tipografia. L'any 1553, això no obstant, gràcies a la creació de la confraria de Sant Jeroni i a la concessió d'unes ordinacions, els llibreters van aconseguir delimitar clarament la seva activitat i prohibir la venda pública de llibres a les persones que no n'eren membres.

Això, ben aviat, va generar més d'un conflicte amb els altres oficis que intervenien en el negoci del llibre, principalment amb els impressors. El 1595, per exemple, la Reial Audiència, basant el fonament jurídic en l'existència de les ordinacions de la confraria dels llibreters, va prohibir a l'impressor Sebastià de Cormellas, pare del mercader, la venda de llibres de forma pública a l'entrada del seu taller.²⁸⁶

Una cosa semblant li va succeir un temps després a Sebastià de Cormellas, el fill, tot i que era membre de la confraria dels llibreters des de 1612. El problema sorgí a partir de 1621 quan, després d'obtenir la matrícula de mercader, pretenia retenir el dret de vendre llibres al detall. L'argument de Cormellas era que, en tant que mercader, estava autoritzat a vendre tot tipus de mercaderies, mentre que com a llibreter examinat, que havia exercit càrrecs dins la confraria, tenia dret a vendre llibres. Els llibreters, davant d'això, argumentaven que en haver pujat a l'estament de mercader, l'examen de mestre llibreter de Cormellas havia de ser considerat nul.

“Per quant lo dit senyor Sebastià de Cormelles, menor, havia mudat de stament, ço és, de llibreter en mercader, y que encara que lo stament mercantívol de natura sua era mercadejar tot

---

²⁸⁶ *Justificación del derecho assiste a dicha cofradia*. BC, BerRes 43/10-Fol

gènere de mercaderies, no se entenia poder tenir jòvens aprenents y relligar llibres en llur casa y tenir botiga y tendas de llibres, sinó tant solament se entenia comprar mercaderies fetes y portar-les fora el regne per tornar a vèndrer aquelles y guanyar lo que un mercader podia. Y axí que dit senyor Cormelles no podia tenir dos staments y ser àrbitre de tots dos per quant era contra molts privilegis y ordinations de la confraria y dels confreres de aquella”.²⁸⁷

Aquell afer es va resoldre l’any 1624 amb la signatura d’una concòrdia, en virtut de la qual Sebastià de Cormellas va renunciar a l’ofici de llibreter, comprometent-se a no vendre llibres enquadernats a la seva botiga.

“[Sebastià de Cormellas] no exercirà lo dit offici de llibreter en ningún temps, ni tindrà jòvens aprenents per exercir aquell, palesament ni amagadament, ni vendrà llibres enquadernats de qualsevol gènere que sien, sinó sols en paper y que no tindrà botiga ni tenda de llibres, axí en paper com enquadernats, palesament en llur casa, ço és, ab finestra ni ab porta uberta vehent-se los rètols y principis de llibres en dita porta o finestras per los qui passaran per lo carrer davant dita porta y finestra”.²⁸⁸

Els llibreters, tanmateix, van concedir Cormellas un termini de dos anys per poder vendre els llibres que tenia emmagatzemats. Passats els dos anys, si Cormellas volia vendre llibres enquadernats fora de Barcelona, els llibreters li donaven autorització, sempre i quan fos un mestre llibreter d’aquesta ciutat el que s’ocupés d’enquadernar-los.

De fet, en virtut del privilegi reial, la confraria dels llibreters podia autoritzar la venda de llibres o de paper a qui volgués. El gener de 1682, per exemple, Anton Ferrer i Miquel Badia,

---

²⁸⁷ AHPB, Maties Amell, Llibre de concòrdies i capítols matrimonials, 613/43, s.f., 24 de febrer de 1624. Sebastià de Cormellas havia ingressat a la confraria dels llibreters el 17 de maig de 1612. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, p.78. L’obtenció de la matrícula de mercader, el 20 d’abril de 1621, consta a: Juan F. CABESTANY FORT, “Nómina de la «matrícula de mercaders» de Barcelona, 1479-1696”, *Documentos y estudios. Aportaciones a la Historia Económica y Social de la Ciudad*, vol. XIII, Barcelona: Instituto Municipal de Historia, 1964, p.172.

²⁸⁸ AHPB, Maties Amell, Llibre de concòrdies i capítols matrimonials, 613/43, s.f., 24 de febrer de 1624.

cònsols de la confraria, van donar facultat a Jeroni Huguet, negociant de la vila de Torà, per poder vendre salms a Barcelona “de qualsevol gènere sien, tant sien stampats negres o inl·luminats, ara sien en pregamí, paper o cartró”.²⁸⁹

D’una forma semblant, el 1698 els cònsols de la confraria, que aquell any eren Josep Moyà i Joan Cassanyes, van autoritzar Josep Riera, revenedor, i a la seva dona, Elisabet Riera, “a poder vèndrer per la present ciutat públicament qualsevol spècia de paper”.²⁹⁰

L’any següent, els cònsols Joan Selma i Joan Pau Martí van donar llicència a Jaume Gibert, d’origen francès, per vendre estampes i mapes durant sis mesos:

“Pera que durant lo espay y termini de sis mesos, lo quals comensaren a còrrer lo dia vint y set de octubre proppassat y no més, puga vèndrer dins la present ciutat y en sa botiga, situada en la plaça de Sant Jaume de la present ciutat, qualsevol gènere de estampas, axí petites com grans, mappas, tant il·luminades com sense il·luminar, de differents sorts de llibretes de dibujos, frisetes y tot altre gènere de estampa que no sie enquadernat”.²⁹¹

De tot plegat es desprèn que, gràcies a les seves ordinacions, els llibreters de Barcelona tenien el monopoli i el control de la venda pública de llibres enquadernats, paper i altres productes menors, com salms, estampes o mapes. Els impressors podien vendre llibres a la rerabotiga, sense exposar-los, tant a l’engròs com a la menuda, sempre i quan, però, no fossin enquadernats, o bé enviar-los fora de Barcelona, però mai vendre’ls relligats i de forma ostentosa a les portes del taller. Per tal de d’assegurar-se el compliment d’aquesta prohibició, la confraria dels llibreters tenia autorització del veguer per requisar, amb l’assistència

²⁸⁹ AHPB, Joan Alomar, Manual de 1682, 814/8, f.8-8v, 13 de gener de 1682.

²⁹⁰ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1698, 846/9, s.f., 3 de setembre de 1698.

²⁹¹ Ibidem, 20 de novembre de 1698.

d'oficials reials, els llibres enquadernats que qualsevol persona tingués exposats en parades al carrer o dins d'una botiga a la vista dels vianants.²⁹²

En qualsevol cas, tot sembla indicar que en els anys posteriors a la Guerra dels Segadors hi havia poc respecte cap a aquesta prohibició. Al menys, el 1669 la confraria dels llibreters va haver d'insistir-hi, tot presentant una súplica al Consell de Cent:

“Per llevar los abusos se fan per molts negociants en gran dany dels llibraters venent llibres nous encodernats, experimentant-se notable detriment per poder-se tèmmer que alguns aprenents y algunes personas poch tement a Déu furtan dits llibres lligats, valent-se de altres [que] vengan aquells. Y desitjant evitar aquests danys suplican a V.S. que sia de son servey statuhir y ordenar que ninguna persona que no sie mestre llibrater examinat de la present ciutat pugana ni li sia lícit ni permès vèndrer ningún gènere de llibres encodernats, tant de dins regne com fora de ell, si no és en paper, sens encodernar ni relligar, sots pena de deu lliures y los llibres encodernats perduts”.²⁹³

Fos com fos, la renovació del monopoli de la venda pública de llibres enquadernats es va produir en un moment en que una nova generació d'impressors, forjada després de la Guerra dels Segadors, havia adquirit, com ha estat explicat, la consciència de ser els “vertaders llibreters”. En aquest context, l'any 1671 la germandat dels estampers va acordar iniciar una causa a la Reial Audiència per tal de demanar que els llibreters no els poguessin impedir vendre llibres “pública y palesament, ab botiga uberta, tant enquadernats com sens enquadernar”.²⁹⁴

²⁹² L'autorització als llibreters per penyorar era renovada cada any pel veguer de Barcelona. Un gran nombre d'aquestes autoritzacions es conserven a: BC, Manuscrits, Ms.1903.

²⁹³ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1669, 92-CC, f.178, 29 d'agost de 1669. Aquesta nova ordinació es troba també recollida a: BC, Manuscrits, Ms.1903. En la mateixa súplica, la confraria dels llibreters va sol·licitar al Consell de Cent que prohibís que les biblioteques privades fossin venudes als revenedors. Els llibreters, tanmateix, acceptaven que un particular pogués vendre els seus llibres, sempre que fos en encant públic, a la plaça de Sant Jaume o a la plaça Nova, a través de corredor.

²⁹⁴ AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f. 202v-204, 10 de novembre de 1671.

D'igual forma, una altra de les estratègies adoptades pels impressors en aquests anys, cal recordar, fou l'intent d'aconseguir que els fos autoritzada la creació d'un col·legi d'estampers, cosa que comportava la seva integració en l'estament dels artistes. La maniobra dels impressors, en aquest sentit, tenia un objectiu clar: disposant de col·legi, els impressors se situaven un esglaó per sobre dels llibreters, des d'on podien defensar les seves reivindicacions amb una quota més elevada de poder.²⁹⁵

En qualsevol cas, davant la impossibilitat d'aconseguir els seu objectiu per la via administrativa, al llarg d'aquells anys alguns impressors van adoptar una política de fets consumats i, desafiant la prohibició dels llibreters, exposaven llibres per vendre a les portes dels tallers.

Enmig d'aquest conflicte, un nou afer va contribuir a posar més llenya al foc. El detonant fou l'adquisició d'aparells d'imprimir per part d'alguns llibreters. El dia 11 d'octubre de 1676 la germandat dels stampers, reunida en consell al convent dels frares trinitaris calçats, va acordar prendre mesures contra els oficials que treballessin a la impremta que havia obert el llibreter Anton Ferrer.

---

²⁹⁵ La petició dels impressors per crear un col·legi a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.169v-170, 27 de juliol de 1676. És important precisar que existeix una confusió respecte a la pertinença dels llibreters a l'estament dels artistes. Pere Molas, en aquest sentit, va apuntar que els llibreters van disposar de col·legi. Pere MOLAS RIBALTA, *Economia i societat...*, op.cit., p.38. Sobre aquest tema, vegeu també d'aquest autor: "Els impressors de Barcelona: la lluita pel gremi", dins AADD, *Cinc segles d'història gràfica, 1499-1998*. Barcelona: Gremi d'indústries gràfiques, 1998, p.40. Aquesta opinió ha estat recollida, per exemple, a: Manuel PEÑA, *Cataluña en el Renacimiento...*, op.cit., p.107; i també per Javier Burgos Rincón, que ha escrit que "la corporación librera era «colegio» y por tanto gozaba de la consideración de «artista», lo que en el lenguaje del trabajo en el Antiguo Régimen connotaba una posición superior en la estratificación de los oficios de la ciudad". Javier BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro...*, op.cit. p.223. Entre les moltes evidències que demostren que els llibreters pertanyien a l'estament menestral la més clara, sens dubte, és la de constatar que figuraven insaculats al Consell de Cent en la bossa del conseller sisè, en la que hi tenien un sol rodolí. Així, el llibreter que en la segona meitat del segle XVII gaudia d'aquest benefici era Ramon Saperà, que fou insaculat en la bossa del conseller menestral el 1653. AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.12. El 1661, arran de la seva mort, Saperà fou substituït per Joan Selma. Ibidem, f.264v. En temps de l'arxiduc Carles d'Àustria, el llibreter que figurava insaculat a la bossa de conseller sisè era Anton Moyà. AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d'ànima dels insaculats en les bosses de consellers, clavari, advocats, escrivà major, ajudant, taulers, cònsols de la Llotja de Mar i d'Ultramar, 1707-1713, 1C-VIII-9, f.260.

“Se ha deliberat que com poch temps ha se haja feta una estampa nova en la present ciutat, administrada per Antoni Ferrer, llibrater, que la qual és molt perjudicial a dita germandat, persò han deliberat que qualssevols oficials de la present germandat que de present treballan y per havant treballaran en dita stampa no pugan gaudir de algun càrrech de administrador y clavari ni altres de dita germandat y que no-ls convidian a concell per qualssevols cosas que tinga que tractar dita germandat, tant quant treballaran en dita estampa”.²⁹⁶

La reacció de la confraria dels llibreters –i del propi Anton Ferrer– no es va fer esperar. L’endemà mateix, dia 12 d’octubre, Ferrer, que justament aquell any era un dels cònsols de la confraria dels llibreters, i Joan Pahissa, clavari, van irrompre al taller de l’impressor Jacint Andreu, al carrer de Sant Domènec del Call, acompanyats del batlle de Barcelona, amb l’objectiu de penyorar-lo...

“... per tenir en sa casa y en la porta principal de aquella, botiga de llibrater ab una taula y en ella llibres per a vèndrer, encodernats y altres sens encodernar. (...) Los quals dits llibres per dit Matheu Sentís, batlle, foren apresos en virtut del penyament per ell fet a dit Jacintho Andreu, a instància de dits cònsol y clavari de dita confraria, a efecte de aportar aquells a la guarda de la present ciutat”.²⁹⁷

Tot seguit, la confraria dels llibreters va fer una visita a la impremta de Rafael Figueró, al carrer de la Barra de Ferro. Allà, Tomàs de Llisau, síndic de la confraria, amb l’assistència de Pere Joan Vallès, sotsveguer de la ciutat, va deixar constància davant notari que l’impressor tenia una taula parada amb llibres enquadrats per vendre a la porta del taller. El sotsveguer es va endur un parell de dotzenes de beceroles i de salms, així com també unes quantes mitges

²⁹⁶ AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació relativa a diverses confraries, 621/63, s. f., 11 d’octubre de 1676.

²⁹⁷ AHPB, Francesc Cortés, major, Sisè manual, 807/6, f. 218v-219, 12 d’octubre de 1676. El document inclou l’inventari dels llibres requisats, que conté un centenar d’exemplars, de diferents tipus i mides, com per exemple salms, beceroles, doctrines, erasmes, llunaris, antonis, pelegrins, franselms i altres impresos semblants.

dotzenes de novenaris, franselms, pelegrins i altres impresos menors. A llarg d'aquell mes, els llibreters van anar al menys tres vegades més a casa de Rafael Figueró i de Jacint Andreu amb l'objectiu de penyorar-los.²⁹⁸

Per acabar-ho d'adobar, el juny de 1677, la confraria dels llibreters va rebre l'aval de la justícia en la causa que els impressors havien iniciat contra ells sis anys abans. La Reial Audiència va determinar que, en virtut de les seves ordinacions, els llibreters eren els únics que tenien la potestat de vendre llibres públicament a Barcelona. A més, el tribunal va avalar el dret dels llibreters a penyorar als contrafactors, de manera que al llarg dels mesos següents les requises a casa dels impressors van continuar.²⁹⁹

Així, el juliol de 1677, el llibreter Tomàs de Lisau, actuant com a síndic de la confraria, es va presentar a la impremta d'Antoni Lacavalleria, al carrer de la Llibreteria, demanant al notari de "llevar acte com trobava a dit Lacavalleria en los taulells de la porta principal de sa casa ab tres llibres de full sens encodernar anomenats Història de Civilla, protestant (...) per estar com estava ab dits llibres y en dit taulell, que era a modo y forma de voler vendre llibres públicament en sa botiga y en los taulells".³⁰⁰

D'aquesta manera, en total, entre el 12 d'octubre de 1676 i el 12 de novembre de l'any següent, els llibreters van efectuar almenys 12 requises als impressors, sis de les quals van tenir lloc a casa de Rafael Figueró, cinc a la de Jacint Andreu i la restant a casa d'Antoni Lacavalleria.³⁰¹

²⁹⁸ AHPB, Francesc Cortés, major, Sisè manual, 807/6, f.219v-226, 12, 19, 20 i 21 d'octubre de 1676. Es tractava d'impresos de petit format que van gaudir d'un gran consum popular. Així, per exemple, les beceroles, anomenades també "quaderns de primeres lletres", eren llibrets que servien per aprendre a llegir i escriure. Els franselms, en canvi, eren el *Llibre de bons amonestaments*, de fra Anselm Turmeda, mentre que els pelegrins era la forma amb què es coneixia genèricament *El romiatge del venturós pelegrí*.

²⁹⁹ BC, BerRes. 43/10-Fol.

³⁰⁰ AHPB, Francesc Cortés, major, Setè manual, 807/7, f. 132, 19 de juliol de 1677. És molt probable que el aquest llibre fos la *Historia de Sevilla, en la qual se contienen sus antigüedades, grandezas y cosas memorables*, escrita per Alonso Morgado. Aquesta obra fou impresa a Sevilla el 1587 per Andrea Pescioni i Juan de León.

³⁰¹ El nombre total de requises portades a terme pels llibreters es constata en el compte que el notari Francesc Cortés va presentar a la confraria pels seus serveis. BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de Llibreters de Barcelona, R.17.709, f.24-25v. En aquest compte es constata que del 12 al 21 d'octubre de 1676; és a dir, durant cinc dies seguits, els llibreters van anar a casa de Jacint Andreu i de Rafael Figueró. Posteriorment, el 9 de juliol de l'any següent van fer una requisa a la impremta d'Antoni Lacavalleria i,

Davant d'aquesta onada de requisos, l'any 1678 els impressors van presentar una súplica al Consell de Cent, denunciant els abusos que, al seu parer, cometia contra ells la confraria dels llibreters. Els stampers consideraven que l'actuació dels llibreters anava contra el dret i les lleis de Catalunya i, per aquest motiu, demanaven que el govern municipal els concedís unes ordinacions per poder vendre llibres de forma pública.

Molt Il·lustre senyor: los stampers de la present ciutat de Barcelona diuhen y representan a V.S. que la confraria dels llibraters della los vexan y molestan cada dia, volent-los prohibir la venda dels llibres lligats o per relligar (...). Dita confraria dels llibraters, abusant de ditas ordinacions, y volent-las executar absolutament y a son modo de intel·ligència, ve a perjudicar no sols al estament dels stampers, però y encara als demás ciutadans, al bé públich, bona administració y govern polítich de V.S. (...) A més del sobredit, la execució de ditas ordinacions en lo modo pretenen dits llibraters, encontra ab Constitucions de Cathalunya y ab privilegis concedits a la ciutat y ciutadans, ahont se disposa que lo comers de comprar, vèndrer y comerciar qualsevols gèneros y espècies de mercaderias és líbero en nostre Principat de Cathalunya y en la present ciutat. (...) Per lo que y altrament, dits stampers suplican a V.S. sie de son servey concedir-los per modo de ordinació, que no obstant qualsevols ordinacions a la confraria dels llibraters concedidas, pugan dits stampers vèndrer públicament no sols los llibres que imprimiran en llurs estampas, sinó també los que faran venir de altres regnes, tant encodernats com sense encodernar.³⁰²

Al seu torn, la confraria dels llibreters, assabentada que els impressors havien sol·licitat la concessió d'unes ordinacions al govern municipal, va respondre a aquella petició assegurant que els llibreters mai havien impedit el lliure comerç a la ciutat, ja que, segons ells, la venda

---

finalment, el 12 de novembre en van fer una altra a casa de Figueró. En tots els casos, els honoraris del notari oscil·laven entre una i 5 lliures, en funció de si només aixecava acta o de si feia altres serveis, com, per exemple, l'inventari dels llibres requisats.

³⁰² AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1678, 100-CC, f. 287v-288, 16 de novembre de 1678.

de llibres estava permesa a la rerabotiga o bé en encant públic, amb el concurs de corredor. Els llibreters, a més, asseguraven que els que havien presentat la súplica al Consell de Cent ni tan sols eren impressors.

“Molt Il·lustre senyor, a notitia dels cònsols y confraria de sant Geroni dels llibraters de la present ciutat ha pervingut que Joseph Forcada, notari reial col·legiat, Hyacinto Andreu, escudeller, Francesc Cahís, daguer, Anthoni La Cavalleria, de nació francès, Hyacinto [Francesc] Pasqual, gorrater, Rafel Figaró i altres, tots los quals ab pretés nom de estampers sense ser-o, ni constituir col·legi, confraria ni comú algú, si sols com a particulars, sollicitarian de V.S. los concedís per modo de ordinatió que, no obstant qualsevols ordinations a la dita confraria dels llibraters concedidas, puguessen vèndrer públicament no sols los llibres imprimirian en las sis estampas que de present son per los dalt anomenats regidas, sinó també los que farian venir de altres regnes, tant encodernats com sens encodernar en llurs casas. (...) Fundan axí mateix sa pretensió en dir que las ordinations concedidas per V.S. a la dita confraria dels llibraters, la executió de aquellas encontra ab Constitutions de Cattelunya, privilegis concedits a la ciutat y ciutedans, dient que lo comers de comprar, vèndrer y comerciar qualsevols gèneros y spècies de mercaderias és líbero en nostre Principat de Cattelunya y en la present ciutat. (...) Per quant se respon que la confraria dels llibraters per jamay ha prohibit lo líbero comers ni ha perturbat la conveniència del bé públich, si sols ha procurat de V.S. y altres la conservatió y augment de dita confraria, sols per ser cosa de V.S. Y de assò ningun millor que los anomenats [h]o poden dir, perçò quant per jamay se'ls ha prohibit lo vèndrer totas sorts de llibres, ara fossen lligats o per lligar (essent axís que los que eran y són per lligar podia la confraria dels llibraters tenir algun dret) en sas botigas o magatsems, ni menos ha prohibit ni vedat als que a son risch y perill han fet venir llibres, com ni tampoch en los dias de encant, ço

és, lo dilluns, dimecres y divendres, ni a aquells que per mà de corredor al encant públich han volgut vèndrer y negociar en llibres”.³⁰³

Finalment, la súplica presentada pels impressors al Consell de Cent fou llegida en una sessió del trentenari celebrada el 16 de novembre de 1678. Un dels seus membres, el ciutadà honrat Francesc Matas, va prendre la paraula per proposar que es concedís les ordinacions als stampers en la forma en què les demanaven. En canvi, Baltasar Aguspí, també ciutadà honrat, era del parer que el Consell nomenés dues persones per tal que, amb l'assessorament dels advocats de la casa, parlessin amb els impressors i els llibreters i que, tot plegat, es discutís en una altra sessió. En la votació del trentenari la proposta presentada per Aguspí va rebre 16 vots per només 11 la de Matas, de manera que la petició dels impressors va quedar posposada.³⁰⁴

D'aquesta forma, els llibreters van continuar gaudint de la potestat de requisar els impressors que exposaven llibres per vendre a l'entrada de la impremta. El juny de 1680, Ramon Saperà, síndic de la confraria dels llibreters, acompanyat de Macià Ros, capdeguaita del veguer de Barcelona, es va endur un bon grapat de llibres dels tallers de Rafael Figueró, Joan Jolis i Jacint Andreu. Aquest darrer, per exemple, fou penyorat “per tenir en la porta de sa casa parada de sants y goig[s], cobles y imatges, sens ésser lo dit mestre llibreter y confrare de dita confraria”. L'impressor va pagar la pena de contrafacció amb una cullera de plata i, tot seguit, va protestar al oficial reial per aquella acció, al·legant que, en virtut dels recursos que

---

³⁰³ Una còpia d'aquesta súplica figura a: BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de Llibreters de Barcelona, R.17.709, f.1-2v. Aquest document, però, no figura en el Registre de Deliberacions del Consell de Cent, de manera que no es pot descartar que finalment no fos presentat. De fet, el text conté alguns errors, entre ells el de confondre Jaume Caís amb el seu pare, Francesc Caís, que havia mort el gener de 1678, o bé errar el nom de Francesc Pasqual, a qui anomenen Jacint.

³⁰⁴ AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1678-1682, 1C-XIII-29, s. f., 16 de novembre de 1678. Baltasar Aguspí, doctor en drets, era germà de Maria Cormellas i Aguspí, segona dona del mercader Sebastià de Cormellas. El 1678 la impremta de Sebastià de Cormellas pertanyia a la seva vídua, Teresa Cormellas i Ginebreda, amb qui el mercader s'havia casat en terceres núpcies. Tenint en compte que Teresa Cormellas mai va donar suport explícit a les reivindicacions dels stampers, no es pot descartar que la relació entre els Aguspí i els Cormellas tingués alguna cosa a veure amb la posició de Baltasar Aguspí al trentenari, i més tenint en compte que Teresa Cormellas estava en possessió de l'ofici d'estamper de la Ciutat des de 1675.

els stampers havien introduït a la Reial Audiència, els llibreters no tenien dret a voler-los impedir la venda pública de llibres.

“[Els llibreters] no tenen dret, facultat ni potestat de poder prohibir als stampers de la present ciutat que no venguen paper, imatges, cobles y altres romansos així en full com en mitg full, y que per ço no poden anotar ni penyorar las cosas que son posadas venals en la present parada. Y que aixís, pera procehir fora de son dret y attentadament en perjudici de mon dret, no vull ni consento que-s fasse tal penyorament, antes bé proteste per ocasió del present atentat y molèstia procehir contra de dit síndich y confraria y altres a qui convinga, valent-me de tots drets y accions, així sivils com criminals me competeixen. Y protesto de recobrar de dit síndich y confreres y altres de qui menester sie tots los gastos que per ocasió del present penyorament y altres semblants molèsties me ocasionaràn”.³⁰⁵

A pesar de les al·legacions presentades pels impressors, el 1681 el jutge Joan de Carbonell va ratificar la sentència que la Reial Audiència havia dictat quatre anys abans. Ara bé, tot i considerar que en virtut del privilegi reial els llibreters eren els únics que podien tenir parada de llibres per vendre al carrer, Carbonell va puntualitzar que els impressors en podien vendre en la rerabotiga o al magatzem del taller, és a dir, de manera “no pública”.³⁰⁶

Sigui com vulgui, la sentència judicial no va fer desistir els impressors de voler vendre de forma visible els llibres que imprimien. Així, a principi de 1684, els llibreters Joan Selma i Pere Pau, que aquell any actuaven com a cònsols de la confraria, van aturar pel carrer un nen que portava un llibre titulat *Almanac Universal*. En preguntar-li d’on l’havia tret, “lo dit minyó, que digué anomenar-se Ignasi Trafi, fill de Simon Trafi, digué [que li] havia donat lo senyor Figueró per a vèndrer per los carrers”. Aquell mateix dia, els cònsols van sorprendre uns altres dos nens d’uns 10 anys d’edat que portaven uns exemplars del mateix llibre.

³⁰⁵ AHPB, Francesc Cortés, major, Desè manual, 807/10, f. 75-76, 13 de juny de 1680.

³⁰⁶ ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, 169, 105v, 13 de maig de 1681.

Preguntats on els havien aconseguit, els nens, que es deien Pere Joan i Bernat Vila, també van respondre que els hi havia donat Rafael Figueró per vendre'ls. Immediatament, els llibreters, acompanyats d'un oficial reial, es dirigiren a casa de l'impressor al carrer dels Cotoners per exigir-li "que donés y entregués al capdeguayta del senyor veguer penyoras per las penas en que avia insidit en lo dia present, per tres penyoraments que li eran estats fets a tres minyons que per son compte y orde aportaven per Barcelona uns llibres per a vèndrer".³⁰⁷

Per tant, lluny d'apaivagar-se, la tensió entre impressors i llibreters continuava augmentant. La temperatura va pujar un altre grau el 1684, com a conseqüència de l'obertura d'una nova impremta per part d'un grup de llibreters. El març d'aquell any Josep Moyà, Jacint Escona, Francesc Llopis i Joan Terrasánchez van comprar una premsa i diversos jocs de lletra que el passamaner Bonaventura Torroella tenia a Tarragona.³⁰⁸

Assabentats d'aquesta operació, els impressors van intentar impedir-la, tot pressionant Torroella perquè es fes enrere en la venda. Això fou, almenys, el que va assegurar Joan Riquer, procurador dels llibreters, davant del jutge de la Reial Audiència:

"Los impressors de la present ciutat, tenint notícia de que dit Torruella se avie venut dita estampa a dit Moyà, feren extraordinàries diligèncias perquè no passés avant dita venda, procurant que dit Torruella no entregàs dita estampa, sinó que pledejàs y anul·làs lo acte de venda, fins a passar a oferir-li pagar los gastos del plet".³⁰⁹

Immediatament, Josep Moyà va posar el cas en mans de la justícia per tal d'obligar Torroella a complir els pactes de la venda. L'abril de 1684, el passamaner va enviar una carta a l'impressor Josep Soler, que administrava la impremta a Tarragona, aconsellant-li que lliurés la premsa i tots els aparells d'imprimir als llibreters de Barcelona:

³⁰⁷ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 856/5, 1-4, 3 de gener de 1684.

³⁰⁸ Ibidem, f.57v-58v, 9 de març de 1684.

³⁰⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 26 de gener de 1685.

“Joseph, ab esta carta sabreu com lo senyor Aranosa me ha fet acarar ab Moyà y me ha certificat que, en cas que la stampa no quedàs per Moyà, que jo li hauria de pagar los gastos que hauria fets per dita stampa. Y aixís vos dich que des de hara jo dessistesch en no contradir més en lo contracte que tinch fet en favor de Moyà y que vos aconsello que fassau lo mateix per no gastar. Y de aquí feu lo que us aparega, que no vull saber res més”.³¹⁰

Uns dies després, tal i com assegurava un oficial municipal en la seva declaració davant del jutge, la premsa entrava a Barcelona pel portal de Mar, transportada amb la barca d'un mariner de Torredembarra:

“Temps ha, que li apar fou als vint y sinch de abril mil siscens vuytanta quatre, éssent ell, testimoni, col·lector aleshoras dels drets de la Ciutat del portal de Mar, Gabriel Valls, mariner, aportà ab sa barca al port de la present ciutat de Barcelona una estampa y premsa de Joseph Moyà, llibrater, lo qual Gabriel Valls, luego que fou arribat, veu ell, testimoni, la manifestà als col·lectors de dit portal y després veu ell, testimoni, que dit Moyà la féu entrar per dit portal, pagant los drets de aquella, la qual li apar la féu entrar lo mateix die fou manifestada, lo que més certament se pot vèurer ab lo llibre del manifest de dit portal de Mar”.³¹¹

Incapços, doncs, d'impedir l'obertura d'una nova impremta, un grup d'estampers de Barcelona, amb Rafael Figueró al capdavant, van acudir al Consell de Cent amb l'objectiu de respondre a aquella situació per la via política i administrativa. El 20 d'abril de 1684, cal

³¹⁰ Còpia de la carta enviada per Bonaventura Torroella a Josep Soler. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 15 d'abril de 1684.

³¹¹ Declaració de Sebastià Font, barreter, oficial del portal de Mar, a la Reial Audiència. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 5 d'abril de 1685. Moyà havia fet portar prèviament la barca des de Tarragona fins a Torredembarra en un llaüt, segons es desprèn de la declaració de Gabriel Valls, mariner de Torredembarra, feta el 27 de març d'aquell any: “ell, testimoni, se recorda molt bé que en la primavera passada del any mil siscens vuytanta quatre, Joseph Moyà, llibrater, ciutadà de Barcelona, féu aportar de Tarragona ab un llaüt a la Torra d'en Barra una estampa y premsa ab tots los arreus necessaris de aquella, la qual féu embarcar aquella en dita Torra d'en Barra ab la barca de ell, testimoni, lo qual li-n donà a ell, testimoni, per los nòlits, trenta sinch reals”. Ibidem, s.f., 27 de març de 1685.

recordar, els impressors aconseguien que el trentenari els concedís l'autorització per crear una confraria “política i civil” i l'aprovació d'unes noves ordinacions.

Els llibreters va intentar aturar, sense èxit, la formació de la confraria dels stampers. Fins i tot, Joan Riquer, procurador dels llibreters, va denunciar davant del jutge de la Reial Audiència que el Consell de Cent havia obstaculitzat la feina de Pere de Potau, el seu advocat.

“Dita confraria dels llibraters resistí tot lo que pugué a dita formació de confraria [dels stampers] y no fou ohida, antes bé fou portada ab engany y per las personas que afavorexian dita pretenció dels impressors, en tant que anant a informar lo advocat infrascrit [Pere de Potau] y desitjant entrar a concistori dels Molt Il·lustres senyors concellers y encara si possible fos a la Junta o savi Concell de trentasís, fonch despedit sens dexar-lo entrar, assegurant-li que no-s pendria resolució en la matèria fins que fos plenament ohida dita confraria dels llibraters, encara que després no se feu axis, sinó que sens ohir a dita confraria se feu lo negoci dels impressors de la manera que desitjavan”.³¹²

Aquesta versió fou corroborada davant la Reial Audiència per l'adroguer Josep Nicolau, un dels testimonis aportats pels llibreters. A la pregunta de si era cert que el Consell de Cent havia interferit en la feina de l'advocat, Nicolau respongué:

“Recorda molt bé ell, testimoni, que en lo mes de abril del any mil siscens vuytanta quatre hoí a dir a don Pedro Potau algunas vegadas, trobant-se en la botiga de tabaco que ell, testimoni, estava en lo carrer de la Llibreria, que ell, per part dels llibraters, era anat a informar a casa la Ciutat per contradir a que no-s fes la confraria dels stampers y desitjant entrar a consistori dels Molt Il·lustres senyors concellers y també a la Junta o savi Concell de trentasís, fonch despedit sens dexar-lo entrar, del que veu ell testimoni que estava molt sentit y també se recorda ell testimoni que en dit temps diferents llibraters se quexavan de no aver-los volgut obrir-los de

---

³¹² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 26 de gener de 1685.

casa la Ciutat, volent contradir a que no-s fes dita confraria y no menos hoí a dir a Sopera, llibrater, que ell, en nom de la confraria dels llibraters hi havia portat una súplica y que no havian volgut acceptar-la, y després sentí a dir a diferents llibraters que havian concedit dita confraria sens aver-los volguts ohir”.³¹³

En dirigir-se al Consell de Cent, els llibreters pretenien reclamar transparència i diàleg al govern municipal en relació als treballs de la comissió encarregada d’estudiar la concessió de les ordinacions als impressors, ja que, al seu parer, aquestes entraven en contradicció amb les que tenien concedides els llibreters. Al menys, això és el que es desprèn del document elaborat per Pere de Potau que la confraria dels llibreters va voler lliurar als consellers i que aquests no acceptaren.

“[Els llibreters] suplican a V.S. humilment se vulle dignar de donar lloch y audiència a las parts per informar de son bon dret y justítia, que no-s pot negar per pertànyer a la defensa natural, majorment posam en consideració de V.S. que si bé nos nega la potestat y facultat a V.S. per los specials privilegis, emperò aqueixos no poden ésser en perjudici de tercers, ni llevar lo bon dret que tenen antecedentment alcansat las parts. Y axí bé suplican a V.S. sie servit suspendrer per la present la efectuació de la dita erectió de confraria y la confirmació y aprobació de las ordinacions proposades per dits quatre o sinch impressors, perquè segons se té noticia recauen en gran perjudici de dits particulars y topan y se oposan ab privilegis Reals y ordinacions per V.S. concedidas a la confraria dels llibraters de la present ciutat, los quals axí mateix per medi de son síndich representan a V.S. las presents rahons, demanant ésser ohits y suspessa la deliberació”.³¹⁴

---

³¹³ Ibidem, 29 de maig de 1685.

³¹⁴ BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de Llibreters de Barcelona, R.17.709, s.f. Document signat per Pere de Potau. Al revers hi figura la següent inscripció: “Súplica que donava lo síndich de la confraria al Consell de 36 a 26 de Abril 1684 y no la volgueran atmetre los senyors consellers”.

El procés que va envoltar la creació de la confraria dels stampers, de fet, és digne de ser analitzat amb detall, ja que constitueix una mostra del joc d'interessos que hi havia al voltant del govern municipal, cosa que, en funció dels governants de torn, permetia obtenir algun benefici des de fora. En aquest sentit és interessant reproduir el que l'adroguer Josep Nicolau va declarar a la Reial Audiència.

“En certa ocasió, trobant-se a casa de Joan Payssa, va sentir dir a un tal Jovany, beiner, que era una de les quatre persones escollides per donar ordinacions als stampers, que la confraria dels llibrers no contradia a que no se fes la confraria dels stampers (...) y altrament, segons veyia ell, testimoni, (...) parlava aquell en favor dels stampers, conegué ell, testimoni, que aquell afavoria molt la pretenció de la confraria dels stampers”.³¹⁵

La reacció dels llibrers davant la formació de la confraria dels stampers era lògica, no debades un dels capítols de les ordinacions que els foren concedides contemplava “que solament pogan tenir botiga de impressor y estampa parada en casa, treballar y fer treballar de estamper en la present ciutat y son territori aquells que seran confreres de dita confraria [dels stampers] y agregats a aquella y no altres”.³¹⁶

Davant d'això, alguns llibrers van procurar aconseguir aparells d'imprimir a corre-cuita, abans que entressin en vigor les ordinacions dels impressors. Segons declarava davant del jutge, mesos després, el notari causídic Simó Gallart, síndic de la confraria dels stampers, el llibreter Joan Pahissa va entrar una premsa a casa seva la nit d'aquell 20 d'abril.

“Tenint noticia los llibrers de la present ciutat y dit Payssa que la Ciutat de Barcelona y Concell de trenta-sis havia concedit confraria a esta part, a la nit de casa de Anthon Ferrer,

³¹⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 29 de maig de 1685.

³¹⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1684, 106-CC, f. 203v-204, 26 de maig de 1684.

també llibrater, se passà una prempsa y un joch de caxas ab lletra en casa de dit Payssa, que és molt serca de la casa de dit Ferrer”.³¹⁷

Ara bé, com que no van tenir temps de muntar la premsa, aquella nit Pahissa i els seus socis van fer imprimir un full a casa d’Anton Ferrer posant-hi un peu d’impremta fals, el qual indicava que havia estat imprès en la impremta de Joan Pahissa i companyia. Això fou, almenys, el que l’oficial impressor Joan Puig, actuant com a testimoni a la Reial Audiència, va explicar al jutge:

“A la nit [del 20 d’abril de 1684], veu ell, testimoni, y se recorda molt bé, que en casa de dit Anthon Ferrer se componia una oració de sant Thomas de Aquino, y mentres aquella se componia se-n anà. (...) Y lo endemà dematí veu ell testimoni y conegué molt bé en la estampa de dit Anthon Ferrer, que dita oració se avia tirada en la mateixa estampa de dit Anthon Ferrer, sobreposant en aquella lo ser estada imprimida en casa de dit Paysa y en sa estampa y companyia”.³¹⁸

Aquell mateix dia, de fet, Joan Pahissa havia format una societat amb uns altres sis llibreters amb l’objectiu d’entrar en el negoci de la impressió. Tanmateix, aquest projecte no va reeixir i uns mesos després aquell material d’imprimir fou retornat a casa de Ferrer, tal i com explicava Bonaventura Soler, treballador d’Anton Ferrer, en una declaració a la Reial Audiència l’abril de l’any següent:

“Ell, testimoni, ha hoït a dir a Pere Pau Matheu, jove estamper, estant aquell en casa de dit Anton Ferrer, que dita prempsa y caxas ab lletra que-s passà en la nit de dit dia de vint de abril mil siscens vuytanta quatre de casa de dit Anthon Ferrer en casa de dit Paysa, ja se havian

³¹⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 28 de febrer de 1685.

³¹⁸ Ibidem, 4 d’abril de 1685.

tornadas en casa de dit Ferrer y altrament ell testimoni no ha vist ni hoït dir que en casa de dit Paysa se hage compost y imprimit cosa alguna”.³¹⁹

Sigui com vulgui, la creació de la confraria dels stampers va escalfar encara més el conflicte, no debades aquests, convençuts que aleshores el dret els emparava, van llançar-se a la persecució dels llibreters, fent-los pagar les requisites amb la mateixa moneda. El 27 de maig, l'endemà que el Consell Ordinari de 36 concedís les ordinacions als stampers, els llibreters van introduir tres causes separades a la Reial Audiència, queixant-se que els impressors els penyoraven, volent-los impedir la possessió d'impremtes. Això era, per exemple, el que denunciava una de les parts demandants, la societat de llibreters que encapçalava Joan Pahissa:

“Excel·lentíssim senyor, no obstant que esta part de Joan Paysa, Miquel Planella, Joan Cassanyas, llibraters, y altres companys, tant en nom propi com també en nom y com a ciutadans y habitants en la present ciutat, estan en quieta y pasífica pcessió de tenir estampa y estampar en ella tota sort de llibres, conclusions, memorials y qualsevols y altres, fent treballar aquella per oficials naturals o foresters, examinats o sens examinar, liberament y ab tota independència ab lo sol gust y voluntat dels dits, tractant dita art en aqueixa pcessió seu quasí, no duptan Rafel Figueró y altres en lo acte de citació nomenadors, molestar-los en la dita pasífica pcessió seu quasí”.³²⁰

³¹⁹ La creació de la societat formada per Pahissa i els altres sis llibreters a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f. 71-72. 20 d'abril de 1684. La declaració de Bonaventura Soler a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 4 d'abril de 1685.

³²⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 27 de maig de 1684. Els tres plets a la Reial Audiència foren introduïts per la societat de llibreters encapçalada per Joan Pahissa, per Anton Ferrer i Baltasar Ferrer i per Josep Moyà. Als tres plets se n'hi va afegir un altre, presentat pel botiguer de teles Pere Vilella, que també disposava d'una impremta. Considerant que les quatre causes perseguïen objectius idèntics i anaven adreçades contra les mateixes persones, el 15 de juny de 1684 la Reial Audiència, a instància dels demandants, va acceptar la unió de totes quatre causes en una de sola.

Com a reacció, els llibreters, emparant-se en les seves ordinacions, van respondre amb més penyoraments contra els impressors per impedir-los que venguessin llibres de forma pública. El resultat fou que, durant unes setmanes, va esclatar a Barcelona una veritable guerra de requisites entre uns i altres. Així, el dia 12 de juny de 1684, Pau Agell, síndic de la confraria dels llibreters, feia una visita a casa de l'impressor Vicenç Surià, demanant a l'oficial reial que l'acompanyava l'autorització per a regirar la impremta.

“[Pau Agell], com a síndich que és de la confraria dels llibreters de la present ciutat requeria a ell, dit Francisco Melchior, capdeguaita del senyor Rey, que li fes assistència per a mirar y ragonèxer la botiga y parada que ell, dit Surià, té en sa casa, per vèurer y regonèxer si en aquella tenia ningún gènere o espèsia de llibres o altres papers estampats que li sien al dit Vicens Surià prohibits de poder-los tenir en sa botiga y parada, tant en virtut de privilegis y ordinacions a dita confraria consedits y atorgats, com també en virtut de different sentènties y provisions reals a favor de dita confraria fetas”.³²¹

A petició dels llibreters, el capdeguaita es va endur una dotzena de llibres de casa de Vicenç Surià. Tot seguit, van procedir a fer una inspecció a les impremtes de Jacint Andreu i de Joan Jolis. A casa d'aquest darrer no hi trobaren res, però de casa de Jacint Andreu s'emportaren unes altres dues dotzenes de llibres de diversos títols.

Al seu torn, aquell mateix dia, Rafael Figueró i Vicenç Surià, còsols de la confraria dels stampers, el notari Simó Gallart, actuant com a síndic, i el veguer de Barcelona, es personaven a casa de Josep Moyà, al carrer de la Llibreteria, amb l'objectiu de penyorar-lo per tenir impremta pròpia. Això no va agradar gens al llibreter, que va protestar enèrgicament davant del veguer.

---

³²¹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f. 83v-86v, 12 de juny de 1684.

“Al penyorament que a instància de Simeon Gallart, notari causídic, Rafel Figaró y Vicens Surià, com a pretesos síndich y proms respective de la pretesa confraria de estampers de la present Ciutat, ha V.M., senyor veguer, pretès fer en casa de mi, Joseph Moyà, llibrater, per rahó de tenir en ella parada estampa y usar jo de ella, dich que encara que V.M., dit senyor veguer, no tinga presentat cartell algún de la Real Audiència, ni sàpia que per rahó de dit fet hi ha causa introduhida en aquella (...), y que axí pretench usar de la natural llibertat en que-m trobo per tenir parada dita estampa y usar de aquella del modo y manera a mi ben vist, no obstant la dita pretesa confraria de estampers. Per lo que los requeresch y interpelo cessen de ditas o altres semblants molestias, protestant-los de tots los danys, gastos y despesas.”³²²

Josep Moyà, en aquest sentit, es queixava al veguer que la Reial Audiència havia prohibit als impressors fer cap requisita als llibreters. No li faltava raó, ja que el matí d'aquell 12 de juny el tribunal havia ordenat a Simó Gallart, síndic de la confraria dels estampers, que aquests deixessin de perseguir els llibreters.

“Atesa la caució prestada per dits devall instants, que després que lo present los serà presentat, sots pena de cent lliures de bens propis exigidoras, se abstringan dels penyoraents se jactan de voler penyorar als dit devall instant si usa de la llibertat natural en pcessió seu quasí de la qual diu se troba”.³²³

Ara bé, el problema, com va denunciar posteriorment Joan Riquer, procurador dels llibreters, és que aquesta notificació va arribar tard al veguer.

“Dit penyorament se féu a dotse del mes de juny mil siscens vuytanta quatre, a la tarda, y a la matinada estaven ja proveïts los cartells, si bé lo notari no-ls tenia encara fets. I avent la adversa

---

³²² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 12 de juny de 1684.

³²³ Ibidem.

arribat a casa Joseph Moya a fer dit penyorament fou avisat lo advocat instruït y avent-se passat algun temps (...) per a fer acabar los cartells y venir lo porter a presentar-los, com en effecte vingué, y los presentà en casa de dit Moyà mateix. Y ve[ie]nt axó lo veguer, rehusave a pèndrer las penyoras y per aconsellar-se envià a buscar al dit doctor Pont y Llombart (...) y resolgueren entre tots de aportar-se las [penyoras]”.³²⁴

En qualsevol cas, el conflicte no es va aturar. Prescindint dels advertiments del tribunal, deu dies després, Simó Gallart, amb l’assistència de Francesc Melchor, capdeguita reial, tornava a casa de Moyà per fer una nova inspecció. El llibreter, de nou, va protestar, argumentant que havia comprat la seva impremta abans que la confraria dels estampers hagués obtingut les seves ordinacions:

“Responen[t] Joseph Moyà, llibreter, ciutadà de Barcelona, a una pretesa adnottació o penyorament per lo dit Simon Gallart, com a síndich que diu ésser dels estampers de la present Ciutat, feta ab assistència del dit Francisco Melchior, capdeguayta del Rei, per aver trobat que en la estampa y obrador que lo dit Moya té (...) se troban en la premsa de aquella tenir-i dos planas de memorial a punt de tirar, las quals pretén dit síndich que no les pot tenir per contrafer dispositions y ordinations que diu tenir los estampers de la present Ciutat, y axís pretèndrer lo dit Gallart en dit nom que lo dit Moyà a insidit en las penas en dita ordinatió expressadas. Al que dit Moyà, responen[t] com té dit, diu que la dita adnotació y penyorament a de ser nul·lo, perquè lo dia que las ditas ordinations foren concedidas a dits estampers, ell, dit Moyà, ja estava en possessió de estampar y tenir estampa, y (...) per quant lo tenir estampa y fer-la estampar és cosa llibera, de tal manera que qualsevol persona, de qualsevol grau y estament que sia, pot tenir estampa parada, fent estampar y treballar aquella”.³²⁵

³²⁴ Ibidem, 9 de novembre de 1684.

³²⁵ AHPB, Jeroni Guíu, Manual de 1684, 846/5, f. 87v-88, 21 de juny de 1684.

Per tot plegat, en aquells mesos, la tensió entre impressors i llibreters va pujar fins a tal punt que Joan Riquer, procurador dels llibreters, va denunciar a la Reial Audiència les amenaces que, segons ell, els impressors llançaven contra els treballadors de Josep Moyà.

“[Els stampers] proceheixen turbulentment perquè hi amenassen anar cada dia y ja hi són estats sinch o sis vegadas y hi vénen no sols lo notari y sindich y official, sinó també los impressors, casi tots *in magna turba*. Y de aquí se segueix que destorban molt als qui treballan en dita estampa y se van cada dia enconant los ànimos de calitat que se pot témer un escàndol, perquè com tots los sobredits plets sien entre impressors y las estampas de esta part y altres llibreters, sien en lo mateix carrer de la Llibreteria, alborotan a tot lo carrer y sempre si mesclan paraulas provocativas de una part y altre”.³²⁶

En qualsevol cas, Josep Moyà tampoc no es va quedar de braços plegats. A final del mes de setembre, substituïnt Pau Agell com a síndic de la confraria dels llibreters, amb l’assistència del sotsveguer de Barcelona, es va emportar un centenar de llibres de casa d’Antoni Lacavalleria. Val la pena reproduir uns quants fragments de les paraules que Moyà i Lacavalleria van intercanviar, continguts en l’acta notarial, ja que mostren el nivell d’exigència i de rancor al que havia arribat la confrontació.

“Jo, Joseph Moya, llibrater, com a síndich substituhit de la confraria dels llibreters de la present ciutat, requeresch a Anthoni La Cavalleria, stamper, ciutadà de Barcelona, que realment y ab tot effecte en dit nom de síndich me done y entregue tots los llibres tant encodernats com sens encodernar que té en la botiga que té en sa casa que-s vehuen públich y palesament per la porta de dita botiga per qualsevol persona que passe per lo carrer, sens haver-hi cosa ninguna que li impedesca poder-los vèurer, o altrament, recusant lo contrari, passarà a la via executiva de aportar-se’n dits llibres y per las penas que dit Lacavalleria ha isidit per dit causa y rahó, la qual

³²⁶ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 30 de agost de 1684.

aprehentió y executió fa ell, dit Moyà, tant en virtut de ordinations y privilegis a dita confraria consedits, com també en virtut de una sentència Real feta per lo noble don Joan de Carbonell, als quinze de maig mil sis cents vuytanta y hu, en virtut de la qual està prohibit a dit Lacavalleria y altres estampers lo tenir llibres en sas botigas que-s pugan vèurer del carrer, protestant-li de tots danys y gastos que per dita rahó dita confraria ne puga suportar”.³²⁷

Per la seva part, Lacavalleria va defensar-se dient que a casa seva no hi havia cap botiga, sinó que es tractava d'un magatzem:

“Que ell no té botiga oberta, sinó que en sa casa té un magatzem en la conformitat que sempre lo ha tingut, en la qual li és lícit y permès lo poder tenir qualsevol spèsia de llibres y aquells vendre'ls en dit magatzem, tant encodernats com sens encodernar y en fòleo y que axís li protesta en dit nom de tots danys y gastos que ell, dit Cavalleria, ne puga suportar per dita causa y rahó”.³²⁸

Davant la insistència de Moyà en voler fer la inspecció, Lacavalleria es va mantenir ferm en l'argument que a casa seva hi tenia un magatzem i no una botiga:

“Que lo que ell té en sa casa no és botiga, sinó magatzem, y que en dit magatzem, per ésser magatzem, no-s pot fer tal aprehentió, y que axís en cas que dit Moya, en dit nom, volgués fer dita executió y aprehentió, li protestava del agravi feya, estimant aquell en sinch centas lliuras, moneda Barcelona, dient y declarant son ànimo que més se estimava haver de pagar ditas sinch centas lliuras que no haver de passar per dita aprehentió y executió”.³²⁹

---

³²⁷ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f.114v-119v, 27 de setembre de 1684.

³²⁸ Ibidem.

³²⁹ Ibidem.

A pesar de les queixes, el sotsveguer Joan Vasia, a instància de Josep Moyà, va procedir a fer la inspecció i la requisita. Lacavalleria, mentrestant, continuava insistint que el seu magatzem no havia canviat des de feia més de cinquanta anys:

“Que a ell ningú li pot perturbar la potestio que té de sinquanta anys a esta part de tenir lo magatzem en la mateixa forma que-l té lo dia present sens mutació alguna, y que la Real sentència la qual se fundan dits llibraters diu que pujan los stampers vèndrer llibres lligats y sens relligar en sos magatsems sols no tengan porta al carrer. Y ésser a dits estampers concedida llicència per la ciutat en la qual se li dona facultat de vèndrer llibres en paper en botiga pública y los relligasen los magatsems y que lo magatzem que te el dit Cavalleria vuy està de la manera que estava de antes sens haver fet altra cosa més que adobar-los y la porta de dits magatsems per major comoditat de obrir-la la ha mudada, fent-la encara més estreta del que era, havent-[h]i sols de diferència que axís com antes se obria per un costat, ara se obra del altre”.³³⁰

Josep Moyà, en canvi, mantenia que Lacavalleria havia convertit el seu magatzem en una botiga i que, per tant, tenia dret a requisar tots els llibres que es podien veure des del carrer:

“Que los parastatges de la botiga estan vuy diferents que estaven antes, per quant ara se-n veuen set palms del parastatge, los quals antes no-s veyan. Y que axís son ànimo en continuar en passar avant en fer altra aprehensió de tots los llibres que-s veuen del carrer en fora per la meytat de la porta oberta que té en dit carrer del mitg en amunt oberta y de mitg en avall tancada. Y part de ella, cosa de tres o quatre pams, paredada, per la qual porta essent oberta se veuen diferents llibres, los quals tampoch en virtut de dita Real sentència no pot tenir en dit lloch”.³³¹

---

³³⁰ Ibidem.

³³¹ Ibidem.

La gran quantitat de llibres que Josep Moyà va voler endur-se de casa d'Antoni Lacavalleria el va obligar a haver de tornar-hi a la tarda. Aleshores, fou l'esposa qui va sortir a rebre'l.

“Senyora Maria Lacavalleria, serà V.M. servida de avisar a Anthoni Lacavalleria, son marit, per a que obre la porta de la botiga ahont estan custodits los llibres per a que se puga continuar la aprehensió que ja dematí és estada començada. Y sinó V.M. obre dita porta que altrament, si am recusa lo obrir-la se li protesta que aquella ab assistència del official y testimonis serà oberta y despanyat lo pany de dita porta”.³³²

Maria Lacavalleria va respondre que els seu marit no era a casa i que ella no tenia la clau de la porta del magatzem. Davant d'aquesta resposta, Moyà va sol·licitar al sotsveguer que obrís la porta, forçant el pany, com, efectivament, aquest va fer, de manera que Moyà, en nom de la confraria dels llibreters, va procedir a continuar la requisita de llibres.³³³

Fos com fos, paral·lelament a l'assetjament a que impressors i llibreters se sotmetien els uns als altres, el conflicte va continuar també per la via administrativa. Així, el 7 de juliol de 1685, el Consell Ordinari de 36 va llegir unes súpliques presentades per tots dos col·lectius. Els llibreters, per una banda, insistien en la conveniència de derogar les ordinacions de la confraria dels stampers, ja que les consideraven molt perniciosos pel bé públic, principalment l'article que prohibia tenir impremta a qualsevol persona que no fos membre de la confraria dels stampers. En aquest sentit, el llibreters proposaven que el Consell de Cent modifiqués aquesta condició, permetent que qualsevol persona pogués tenir impremta a la rerabotiga, l'espai on, segons ells, tota activitat privada era permesa. Els llibreters, tanmateix, actuaven seguint un doble joc, ja que, d'aquesta forma, en virtut de les seves ordinacions,

---

³³² Ibidem.

³³³ Antoni Lacavalleria va recuperar els llibres el mes d'octubre següent. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f.125v-128v.

s'asseguraven el monopoli de la venda pública de llibres i, a la vegada, el dret de tenir impremta a la rerabotiga, el lloc, on, de fet, acostumaven a instal·lar-se les impremtes.

“Ningún estament té ni deu tenir lley que se opose al públic comers y negociació. Y així veiem que los més tenen prohibició que ningú puga tenir pública botiga, però no que en paratges o aposentos retirats ne pugan vendre y exercitar; de la manera que botiga de telas ningú la pot tenir pública, sinó los mestres de aquella confraria. Però magatzems privats los pot tenir qualsevol persona y en ells vendre a son gust. Y lo mateix és dels llibraters, que sols ells poden vendre llibres en públics obradors y botigas que trahuen porta al carrer, però bé pot qualsevol persona tenir magatzem y botiga privada de llibres y en ella vendre-los o comerciar-los. Y encara Antoni Cavalleria, en lo mateix carrer de la Llibreteria, sens ser llibrater té un modo de magatzem que no pot dir-se botiga privada, sinó pública, y en ella ven tota sort de llibres, com V.S. pot veure, si bé per ser aposento tan públic y descarat, que no y ha botiga més pública en tot lo carrer, se li ha introduhit causa per rahó de dita publicitat. Y així, en tot cas, se deurian moderar ditas ordinacions, dient y declarant que en aposentos retirats puga qualsevol persona tenir estampa y en ella imprimir y vendre qualsevol cosa, encara que no sie mestre o confrare de dita confraria [dels stampers], perquè a no ser així, vindrà dita confraria a tenir molt més del que tenen las mayors confrarias de la present ciutat (...) y serà llevar totalment a moltes personas lo àrbitre de poder viurer ab son treball y sustentar sa casa y família”.³³⁴

Els llibreters consideraven també que els impressors no podien pretendre que les seves ordinacions fossin vigents des del 20 d'abril de 1684, data de la creació de la confraria, quan, en realitat, els havien estat concedides el 26 de maig. Amb això, els llibreters perseguien donar base legal a l'obertura de les impremtes de Josep Moyà i de Joan Pahissa, que havien començat a funcionar entre aquestes dues dates.

---

³³⁴ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. Document reproduït a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, p.198-201.

“Se disposà que dita confraria se entengués formada y ditas ordinacions concedidas desde el dia 20 de abril antecedent. Cosa nova, inaudita y jamás usada en privilegis y concessions, pues si las ordinacions sols se donaren a 26 de maig, com se podia dir que se entenguessen tenir valor desde 20 de abril?”.³³⁵

Ara bé, l'argument que més força donava als llibreters era que hi havia persones d'estaments superiors que eren propietaris d'impremtes, als quals, segons ells, no se'ls podia obligar a formar part d'una confraria de menestrals.

“Semblantment, [els llibreters] anyadeixen la ponderació del notable inconvenient que de la formació de dita confraria [dels stampers] se ha de seguir a las personas que tenen estampa y no poden ser mestres impressors, quals són actualment los pares de la Companyia de Jesús, que tenen la estampa que fou de Mathevat, Teresa Cormellas y Ginebreda, viuda, que té l'estampa que fou de Sebastià de Cormellas, y altres que no és possible sien may mestres stampers”.³³⁶

Els impressors, per la seva banda, assabentats que els llibreters havien portat aquesta súplica al Consell de Cent, van presentar-ne una altra, per tal de defensar-se de les acusacions. En la seva argumentació, entre altres coses, els impressors negaven que tinguessin intenció d'impedir tenir impremta a les persones de més distinció, com eren Josep Forcada o Teresa Cormellas, o bé obligar-los a formar part de la confraria dels stampers.

De fet, unes setmanes abans, el primer de maig d'aquell any, Teresa Cormellas s'havia avingut a pagar les quotes setmanals de la confraria dels stampers, deixant molt clar, això sí, que ho feia només per devoció al seu sant i patró.

---

³³⁵ Ibidem.

³³⁶ Ibidem.

“Per quant vuy en la Real Audiència se aporten diferens causes entre dita confraria [dels estampers], de una part, y diferens particulars impressors, de altra, sobre la erectió de dita confraria a pocessori de tenir estampa en la present ciutat, independentment de las ordinacions en la creació de dita confraria fetas, prenent dits particulars [que] en dita confraria no deuen ésser agregats per pretèndrer que dit art no pot estar subjecte a col·legi o confraria alguna, però fa la present paga sens ànimo de constituhir en processió als dits prohoms y confraria de rèbrer ni exigir semblants ni altres talls de ella, Teresa Cormellas, ni dels seus, sinó tansolament paga dita quantitat de la meua voluntat i per devoció té al sant de dita confraria, sens ànimo de que per la present paga se puga alegar processió ni restar agregada a dita confraria”.³³⁷

Amb la súplica presentada a Consell de Cent, per tant, els impressors només prenenien impedir que els llibreters Josep Moyà i Joan Pahissa tinguessin impremta oberta, argumentant que l’havien adquirida amb posterioritat al dia 20 d’abril de 1684, data de la creació de la confraria dels estampers. En canvi, asseguraven els impressors, no tenien res contra Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, que tenien impremta des de molt abans d’aquella data.

“Si emperò prenenien impedir de las estampas dels demés, perquè ningú de aquells llegítimament las tenian lo die 20 de abril ni antes, per quant tenint notícia dit Joseph Moyà que per part dels impressors se suplicava a V.S. se’ls concedís confraria política y civil, lo die de 17 del mateix mes de abril comprà una estampa y premsa en la ciutat de Tarragona a Bonaventura Torroella, la qual féu entrar en la present ciutat als 25 del mes de abril. Y als 9 de maig del mateix any la féu parar en sa casa y se posà a imprimir. Y Joan Payssa, mestre llibreter, en haver tingut notícia de dita erecció, lo mateix die de 20 de abril a la nit féu passar de la casa de Anton Ferrer a la sua, que-s cerca de ella, una premsa ab un joch de caxas y lletras. Y per què aquella no estava assentada de la manera que-s menester per poder-hi imprimir, la mateixa nit se compongué y tirà

---

³³⁷ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1685, 828/4, f.132-133, 1 de maig de 1685. En aquest document, Rafael Figueró i Vicenç Surià, cònsols de la confraria dels estampers, reconeixien que Teresa Cormellas i Ginebreda els havia pagat 3 lliures i 19 sous per les quotes endarrerides de la confraria.

en casa del mateix Ferrer una oració de Sant Thomas de Aquino, sobreposant en ella ser estada imprimida en casa de dit Payssa”.³³⁸

A la defensa dels arguments dels impressors, a més, hi va contribuir una sentència de la Reial Audiència, que el 20 de juny anterior havia prohibit a l'impressor Jaume Caís exercir aquest ofici sense estar agregat a la confraria dels stampers.³³⁹

En qualsevol cas, el 7 de juliol de 1685, després de llegir les súpriques presentades pels impressors i els llibreters, el Consell Ordinari de 36 va ordenar la formació d'una comissió perquè estudiés quina de les dues confraries tenia la raó. Cal tenir molt en compte que el trentenari que estava constituït en aquella data ja no estava format per les mateixes persones que l'integraven l'abril de 1684, quan la confraria dels stampers va rebre l'autorització per a ser creada, ja que aquest consell es renovava cada tres mesos.³⁴⁰

Per això, en aquell moment els impressors molt probablement ja no gaudien de les complicitats que un any abans havien afavorit la creació de la seva confraria i l'aprovació de les ordinacions. Fos com fos, la comissió d'experts va considerar, en primer lloc, que la creació de la confraria dels stampers era “perjudicial a la utilitat y benefici públich” i, en segon lloc, que en tant que la impremta era una art liberal, la podien exercitar tant eclesiàstics

³³⁸ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. Aquesta oració de Sant Tomàs de Aquino no figura al CCUC, així com tampoc cap altra obra que es pugui atribuir a la impremta de Joan Pahissa.

³³⁹ *Regia provisio manutentionis facta die 20 junii 1685 in Regia Audientia & in aula admodum reverendi cancellarii, referente magnifico Michaelle Joanne de Taverner et Rubi, regio consiliario dignissimo, in causa syndici confratria Sancti Joannis ante portam Latinam typographorum presentis civitatis Barcinona contra Jacobum Cays.* Document imprès inserit a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184. Jaume Caís fou administrador de la impremta Cormellas des de l'any 1680 fins a 1684, quan fou substituït per Josep Soler. Aleshores, Caís va passar a administrar la impremta Mathevat, fins que, en morir Soler, va tornar a treballar per Cormellas durant uns mesos.

³⁴⁰ El Consell Ordinari de 36, anomenat també trentenari, era un consell reduït, format per una representació de tots els estaments. Aquest organisme es renovava totalment cada tres mesos, de manera que els 144 jurats que integraven el Consell de Cent formaven part, en un moment o altre, d'algun dels quatre trentenaris que hi havia cada any. D'igual forma, cada 30 de novembre es renovaven la meitat dels jurats del Consell de Cent, així com també els sis consellers. Sobre el funcionament dels diferents organismes del Consell de Cent a l'inici de l'època moderna vegeu: Jaume VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, I, Barcelona: Vicens Vives, 2010, p.120-125. Pel funcionament d'aquests organismes a mitjan segle XVII, vegeu: Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent. Barcelona a la Guerra dels Segadors*, Barcelona: Universitat Rovira i Virgili, 1996, p.196-200.

com militars, de manera que pretendre que aquestes persones formessin part d'una confraria, pròpia de l'estament dels menestrals, suposava "rebaxar-los i vexar-los".³⁴¹

Per tot plegat, el 31 de juliol de 1685 el Consell Ordinari de 36 va determinar que fos "concedida llibertat per a posar y tenir estampa en la present ciutat y son territori a qualsevols personas de qualsevol estat y condició sien". Tot seguit, el trentenari va resoldre, com ja hem vist, retornar la confraria dels estampers al seu estat anterior com a germandat religiosa i assistencial.³⁴²

En qualsevol cas, aquella decisió no va acabar amb els intents dels impressors de vendre llibres públicament, encara que fos de forma encoberta. L'octubre de 1685, per exemple, Rafael Figueró va llogar una de les botigues que hi havia a casa seva, al carrer dels Cotoners, al llibreter Gabriel Pasqual Subirana, reservant-se "lo poder tenir en dita botiga un parastatge gran y en ell los papers me apareixarà". Aquest prestatge, sens dubte, anava destinat a col·locar-hi llibres a la vista dels vianants. Conscient del risc que hi hagués problemes amb la confraria dels llibreters, Figueró va posar com a condició que, en tal cas, Subirana hauria de fer-se càrrec de les despeses:

"Si per cas per part de la confraria dels llibraters me venia algun dany o me fessen gastos per ocasió de haver-vos llogada la dita botiga, eo per tenir papers meus propis en ella, en tal cas vos, dit Gabriel Pasqual Subirana, me hajau de reffer encontinent tot çó y quant serà".³⁴³

---

³⁴¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, 217-218, 31 de juliol de 1685.

³⁴² Ibidem.

³⁴³ AHPB, Bonaventura Torres, Manual de 1685, 766/47, f.145v-146v, 20 d'octubre de 1685.

La contribució en temps de guerra

A Catalunya existia una tradició d'autodefensa que tenia el seu origen a l'Edat Mitjana i que arrencava, principalment, de l'usatge anomenat *Princeps Namque*. El sometent i les milícies, a través dels quals s'organitzava la mobilització del poble en determinades circumstàncies, foren els principals instruments d'aquesta defensa. El màxim exponent de la participació de la població civil en la guerra a la Barcelona moderna fou, tanmateix, l'anomenada Coronela, una milícia urbana vinculada als gremis que va assolir el seu moment àlgid durant la Guerra de Successió.³⁴⁴

Els impressors, com la resta d'oficis, van participar amb més o menys mesura en la defensa de Barcelona, per bé que, en tenir pocs practicants i no gaudir de confraria pròpia, la seva contribució fou més aviat limitada. L'any 1636, davant la crida feta pel Consell de Cent a totes les persones que no estaven “sota cap bandera” a integrar-se a les companyies que formaven els col·legis i les confraries, la germandat dels estampers va debatre en consell quina havia de ser la resposta. Joan Camps, administrador, ho exposava davant els seus companys el 5 d'octubre de 1636.

“Per quant la present Ciutat de Barcelona, ab públiques crides per los llochs públichs de aquella, publicada poch dies ha, mana a tots los que no estan baix de bandera de presentar-se devant dels Molt Il·lustres senyors consallers (...) y com la present germandat no-u estigue y lo no presentar-se vingués en dany de la present germandat, perçò se proposa dit fet, pera que lo present consell delibere lo que més útil apareixerà”.³⁴⁵

---

³⁴⁴ Sobre la història de la Coronela vegeu: Francesc RIART, Francesc Xavier HERNÁNDEZ i Xavier RUBIO, *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2010. En relació a l'autodefensa a Catalunya en l'època Moderna vegeu també: Antonio ESPINO, *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*, Bellaterra: UAB, 1999, p.248-273.

³⁴⁵ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 5 d'octubre de 1636. La mobilització ordenada pel Consell de Cent el 1636, que pretenia reclutar

Els stampers, d'aquesta forma, van enviar dos representants al Consell de Cent, els quals reberen l'ordre dels consellers d'informar-los de la quantitat de gent amb què comptava la seva germandat.

De nou, l'any 1639, amb motiu d'una nova ordre del Consell de Cent, els impressors foren agregats a la companyia formada pels pintors i els flassaders. La germandat, reunida en consell el dia 11 de juliol d'aquell any, va acordar la forma en què els seus membres assistirien a les guàrdies:

“Les personas elegides per conferir-se ab los flassadés y pintors per tractar del modo y forma se ha de anar a la guarda en llur companyia los stampers de la present ciutat, se són conferides ab los proms de dits flassaders y pintors y han restat de acord que la present germandat fassa nominació de un capdesquadra, lo qual haja de anar al mitx de la filera dels demés capdesquadres de la companyia de dits pintors y flassaders, y a la segona filera vaja un dels administradors en lo mitx dels cònsols de dita companyia (...). E lo dit concell delibera que·s fassa nominació per escrutini de capdesquadra de un dels germans de la present germandat, lo qual vaja graduat en lo modo y forma contingut en la proposició, estimant a les confrarias dels flassadés y pintors la mercè y honra han feta a la present germandat en voler-los agregar en sa companyia (...). E, en exequió de dita deliberació, fonch feta nominació per via de escrutini de capdesquadra y fonch anomenat y trobat tenir més veus Gabriel Nogués”.³⁴⁶

Això no obstant, paral·lelament, la germandat dels stampers va fer gestions al Consell de Cent per tal d'evitar l'haver d'entrar de guàrdia. Davant la negativa municipal, van haver de demanar que els fossin prestades armes, ja que no en tenien.

3.000 homes, fou la primera del segle XVII d'una certa rellevança. Francesc RIART, Francesc Xavier HERNÁNDEZ i Xavier RUBIO, *La Coronela de Barcelona...*, op.cit., p.21.

³⁴⁶ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 13 de juliol de 1639.

“No obstant que per part de la present germandat se ha diligenciat ab los senyors concellers per vèurer si porian fer mercè exhimir als estampers de haver de anar a la guarda, no obstant las deliberacions sobre assò fetes, y no se ha pogut alcansar ninguna cosa, que perçò, attès se ha de anar promptament a la guarda y molts dels germans de la present germandat no tenen armas per poder anar, que perçò (...) lo dit concell deliberà que firmàs sindicat a Jaume Romeu pera que demane als senyors concellers li presten les armes de arcabuses, mosquets y picas que seran necessàries per los germans estampers, prestant la sòlita cautió de promètrer restituir aquelles ab obligació dels béns y personas”.³⁴⁷

En canvi, durant la Guerra dels Segadors els impressors foren agregats en una companyia en la que hi havia els espasers i els batifullers. L’any 1649, de fet, el Consell de Cent va ordenar la formació de quatre terços, en un dels quals, que fou destinat a la defensa del baluard de migjorn, hi havia l’esmentada companyia, sota les ordres del capità Joan Xammar.³⁴⁸

D’altra banda, hi ha constància que en la segona meitat del segle XVII a Barcelona hi van treballar alguns impressors que tenien un passat militar. És el cas, per exemple, de Herman Mans, natural de Maastricht, a Flandes, fill de Matias Mans, capità d’infanteria de l’exèrcit hispànic. Tal i com va deixar escrit en el seu testament, abans d’establir-se a Barcelona a principi de la dècada de 1670, aquest impressor havia format part de la companyia de cavalleria del capità Carlos de Gante.³⁴⁹

---

³⁴⁷ Ibidem, s.f., 18 de juliol de 1639. Segons es desprèn de l’acta d’un altre consell, el 1642 la germandat dels estampers continuava assistint a les guàrdies. AHPB, Pere Lunell, Quadern d’aprisies de 1642, 586/37, f.84v-85, 9 de març de 1642.

³⁴⁸ *Repartiment de la gent de guerra dels quatre tercios de la ciutat de Barcelona, y de las parrochies y monestirs, y lo que no està baix de bandera*. BC, F.Bon. 5158. La confraria dels llibreters formava part també d’aquest terç, integrada en una companyia amb els flassaders, vidriers i dauradors.

³⁴⁹ AHPB, Isidre Famades, Llibre primer de testaments i últimes voluntats, 813/39, f.33v-35v, 2 de gener de 1678.

Un cas semblant fou el de l'impressor Gabriel Bro, nascut a Rodés, al regne de França, que entre els anys 1688 i 1693, durant la Guerra dels Nou Anys, abans de traslladar-se a viure a Barcelona, va formar part de l'exèrcit francès.³⁵⁰

En qualsevol cas, al llarg de la segona meitat del segle XVII, la contribució de la germandat dels stampers a la defensa de Barcelona fou igualment força limitada. Els impressors, en aquest sentit, eren conscients que la manca d'una confraria amb reconeixement polític era la raó principal que els impedia una major participació en la guerra, tot i que, com asseguraven en un memorial adreçat al Consell de Cent, no havien deixat per això de complir amb el seu deure quan havien estat cridats.

“Y si bé los stampers fins ara no han merescut la ditxa de compòndrer altre de las confrarias que té erigidas V.E., emperò sempre que a V.E. ha aparegut emplear-los en llevas de soldats, guardas y altres ministeris, han servit a V.E. ab tant rendiment, promptitut y desempeñyo com los individuos de las confrarias”.³⁵¹

Això es constata, per exemple, en el terç que el Consell de Cent va formar l'any 1684 per auxiliar Girona, que es trobava assetjada per l'exèrcit francès, en el que la confraria dels stampers de Barcelona, que acabava de ser reconeguda, hi va aportar un soldat.

---

³⁵⁰ Arran del casament de Gabriel Bro i Francesca Perdiguier, celebrat a Barcelona l'any 1695, els testimonis que van declarar en la petició de la llicència matrimonial van explicar que coneixien bé l'impressor per haver coincidit amb ell a l'exèrcit. Així, Joan Vallaró, teixidor de lli, va assegurar “haver-lo conegut en França per lo espay de sinch anys poch mes o menos y en lo qual temps servian junts en un mateix tercio”. ADB, Matrimonis, Llibre 15, 1692-1695, s.f., 18 de juliol de 1695. D'una forma semblant, un temps després Gabriel Bro, per tal de donar fe que Andreu Roger, pagès d'Agramunt, era solter, va certificar davant notari que el coneixia molt bé, ja que tots dos havien servit a la mateixa companyia de l'exèrcit entre els anys 1688 i 1693. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1697, 858/11, f.8v-9, 21 de gener de 1697.

³⁵¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f. 53v-54, 8 de gener de 1701.

“Immediatament de ser erigida dita confraria [dels stampers], fou esta en la present ciutat reconeguda per tal, havent contribuït com las demás confrarias en fer lo servey de sa Magestat, Déu lo guarde, donant, eo fent per sa part, un soldat”.³⁵²

Segons explicaven els impressors en un memorial, fou el setge de Girona la raó que el 1684 va obligar a posposar unes setmanes l'aprovació de les ordinacions de la nova confraria.

“Y per quant en aquell frangent se trobava la ciutat de Gerona oprimida del siti que en ella tenian posat las armas francesas y ocupat V.S. en son socorro, servint a sa Magestat ab un nou tercio de las confrarias (en lo qual dits impressors molt gustosos de poder servir a sa Magestat y a V.S. contribuyren també per sa part), fonch forçós lo suspèndrer la resolució de ditas ordinacions fins al die 26 de maig de aquell any”.³⁵³

A banda d'això, hi ha constància que al menys un altre dels impressors de Barcelona va participar en la campanya de 1684. És el cas de Josep Llopis, que uns anys després, en sol·licitar un privilegi al rei Carles II, assegurava que havia intervingut en la defensa del port de Barcelona.

“Señor, Joseph Llopis, impresor de la ciudad de Barcelona, dize [que] ha seguido ha V.Mag. en quanto se ha ofrecido y mandado los virreyes y gobernadores de dicha ciudad, principalmente de la campaña del año mil seiscientos ochenta y quatro, sirviendo de alentado, entrando de guardia de dos en dos días y a su costa y embarcandose las noches con los carros,

---

³⁵² Declaració del notari causídic Simó Gallart, representant de la confraria dels stampers, en un plet a la Reial Audiència. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 29 d'agost de 1684. Sobre l'organització d'aquest terç per auxiliar Girona vegeu: Francesc RIART, Francesc Xavier HERNÁNDEZ i Xavier RUBIO, *La Coronela de Barcelona...*, op.cit., p.24.

³⁵³ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685.

embarcaciones para guardar que las galeras de Francia no embiassen sus barcos largos ha quemar las galeras de V.Mag. que estavan al muelle”.³⁵⁴

Amb l'esclat de la Guerra de Successió, de nou, els gremis de Barcelona foren cridats a integrar-se en la Coronela per tal de defensar la ciutat. Un dels impressors que es va veure obligat a intervenir-hi fou Rafael Figueró, que formava part de la confraria dels paraires. L'any 1708 fou escollit abanderat, amb l'encàrrec de portar l'estendard en les processons i en altres esdeveniments en els que intervenia la confraria com, per exemple, en les guàrdies a les muralles de la ciutat. Unes setmanes després, però, Figueró va renunciar a pertànyer a la confraria dels paraires com a conseqüència de l'enrenou que hi va haver perquè no es va presentar a la festa del Corpus per portar la bandera. Amb tot, segons assegurava un informe del Consell de Cent, Figueró havia renunciat a pertànyer a la confraria dels paraires “sols per no haver de entrar ni assistir a las guardas”.³⁵⁵

Durant la Guerra de Successió, el Consell de Cent va manar als impressors que, a pesar de no tenir confraria, havien de participar en la defensa de Barcelona, tot integrant-se en alguna de les companyies de la Coronela. En aquesta ocasió, els impressors tornaren a plantejar que el seu col·lectiu estava format per molt poques persones i que, a més, alguns, com era el cas de Francesc Barnola, ja estaven enquadrats en alguna companyia pel fet de ser mestres en altres oficis. Això és, al menys, el que es desprèn del testimoni donat el 1712 pel doctor en lleis Francesc Mas i Calderó davant la Reial Audiència.

“En lo any mil set cents y deu, havent la Excel·lentíssima Ciutat feta una deliberació que los subjectes que no tenian confraria tinguessen de entrar y muntar las guardas de la Coronela de la

³⁵⁴ ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 0253, n.042, s.f., 7 de maig de 1695.

³⁵⁵ L'elecció de Rafael Figueró com a abanderat i la seva renúncia a la pertinença a la confraria dels paraires a: AHPB, Rafael Albià, Llibre dels Consells de la Confraria de Parayres, 1703-1714, 818/95, s.f., 8 de maig i 19 de juliol de 1708. L'afirmació del Consell de Cent a: AHCB. Consell de Cent. Registre de Deliberacions de 1711, 165-CC, f.121, 17 d'abril de 1711.

present ciutat (...), enviaren a buscar los stampers de la present ciutat y los participaren que, no obstant que no tinguessen gremi, tenian de entrar y muntar las guardas en força de la deliberació de la Excel·lentíssima Ciutat y savi Concell de Cent, ajustant-los ab algun gremi. A la que se recorda molt bé ell, dit testimoni, respongueren que ells eran molt poch (...), però que de ells ni havia molts que ja entraven en las guardas per trobar-se mestres de diferents confrarias, y entre altres se recorda, ell testimoni, que anomenaren tal Barnola, boter”.³⁵⁶

Un altre dels impressors que va participar en tasques de defensa durant la Guerra de Successió fou Gabriel Bro, tot i que ho va fer a Girona, ciutat a la que s’havia traslladat fugint de l’assetjament a què el sotmetien els austriacistes de Barcelona. Uns anys després, arran d’una petició que va adreçar a Felip V per obtenir un privilegi, Bro assegurava que l’any 1712 havia participat en la defensa de Girona quan l’exèrcit aliat va intentar recuperar la ciutat.

“Y el año de 1712 que fue bloqueada aquella plaza por los enemigos sirvió a su Magestad y se alistó de soldado, tomando las armas para su defensa, baxo las órdenes del marqués de Brancás, su gobernador, y asistió en todas las funciones que se ofrezieron”.³⁵⁷

Els llibreters, per altra banda, pel fet de gaudir de confraria, van destacar més que els impressors en la defensa de Barcelona en temps de guerra. El 1626, arran de la formació de 31 companyies, els llibreters foren ajuntats als sabaters, els vidriers i els esparters. El 1708, d’una forma semblant, van formar part d’una companyia de la Coronela juntament amb els manters, els vidriers, els escultors i els dauradors. Posteriorment, l’any 1713, en iniciar-se el setge borbònic, van ser agregats en una de les companyies que formaven el tercer batalló.³⁵⁸

³⁵⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 28431, s.f., 16 de març de 1712. Francesc Barnola era fill del boter Ramon Barnola, de manera que, a més de fer d’impressor, coneixia també aquest altre ofici.

³⁵⁷ ACA, Reial Audiència, Registres, Libros de “villetes” remitidos por su Excelencia a la Real Audiencia, 361, f.87-88, 20 de juny de 1716.

³⁵⁸ La formació de companyies el 1626 a: *Orde militar dels puestos als quals las compañías y otras personas de la ciutat de Barcelona han de acudir en temps de guerra o rebatos*. BC, F.Bon. 5592. La presència dels llibreters

Els llibreters de Barcelona, d'aquesta forma, van participar en la majoria dels conflictes bèl·lics que van tenir lloc al llarg del segle XVII i principi del XVIII, com consta en un llibre d'aquesta confraria, en el que han quedat immortalitzats alguns dels episodis que van viure. Així, segons el cronista, el juny de 1640 la confraria dels llibreters fou l'encarregada de protegir Dalmau de Queralt, comte de Santa Coloma, virrei de Catalunya, a les Drassanes de Barcelona, fins poc abans de la seva mort.

“[La confraria dels llibreters] en lo any 1640, a 7 de juny, dia del tumulto dels segadors en Barcelona, se trobava unida ab los vidriers, sols en lo baluart del Rey, en defensa de la atarassana, essent los que en aquell conflicte pogueren sostenir lo pes de tant ahogo en defensa de son Rey, guardant al virrey segur mentres que estigué confiat entre ells y no menos a la Pàtria, impeding als segadors y tumulto que no se apoderassen de las atarassanas, com ho avian intentat per varias vegadas”.³⁵⁹

El cronista narrava també l'actuació dels llibreters durant el setge de Barcelona de 1697, on va destacar l'accident que va patir l'impressor i llibreter Jaume Surià defensant el baluard de migdia de l'atac de l'armada francesa. A més, segons aquest relat, Anton Ferrer, un altre dels llibreters de Barcelona que tenia impremta pròpia, era tinent de la companyia en la que aquests estaven enquadrats.

“[Els llibreters] continuaren després en totas las ocasions conorrent ab los dits vidriers y flassaders lo servey del Rey y de la Pàtria, fins en lo any 1697, que se trobaren als 15 de juny que, capitanejats per d. J. de Magarola, vehí de la Llibreteria, se trobaren al baluart de mitjorn,

---

a la Coronela el 1708 a: *Relación diaria de la real venida de la reyna...*, BUB, C-239/4/22-3. La seva integració al tercer batalló el 1713 a: AHCB, Manuscrits, Annals consulars de la ciutat de Barcelona, vol.3, Ms. 34, p.161. Pau Ignasi de Dalmases fou nomenat capità de la companyia de la que formaven part els llibreters, però en ser enviat com a ambaixador a Londres, fou substituït per Francesc Bassols. El llibreter Pau Agell figurava com a “ajudant” del tercer batalló.

³⁵⁹ BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de llibreters de Barcelona, R. 17.709, s.f.

éssent los primers a qui lo enemich francès ab sa armada marítima estrenà sos rigors ab la ciutat, tirant a ella moltes bombas, permaneixent constants, quedant dels vidriers Joseph Fiter y dels llibraters Eudalt Carol, que morí del susto al endemà, y Jaume Surià, a las espatllas de una pedra que alsà al empadrat de Palacio una bomba, estant-las contant ab Anton Ferrer, tinent de dita Companyia, de que estigué molts dias al llit y malalt”.³⁶⁰

El juliol de 1697, durant el setge de l'exèrcit francès, la confraria dels llibreters va decidir ajudar econòmicament als membres que entraven de guàrdia i als ferits, alhora que, tal i com havia decretat el Consell de Cent, va penalitzar als que havien marxat de la ciutat.

“Per rahó del contratemps en que-s trobam de estat citiats per mar y terra per las armas del Rey Christianíssim (...), a tots aquells confreres que acistiran en la guarda que tenen los collegis y confraria, per haver-se format la Coronela, durant lo beneplàcit de la present confraria, se done quiscun dia a quiscú tant quant se entrarà en dita guarda, tres sous moneda barcelonesa (...). Y que a quiscun malalt se li done quiscun dia, axí sia mestre, com fill de mestre o fadrí, tres reals de ardits cada dia y durant sa malaltia y a quiscun nafrat, axí sia també mestre, fill de mestre o fadrí, se li done quiscun dia fins sia curat quatre reals de ardits (...). Y que ningú de aquells que son ausents de la present ciutat del dia present a un any no pugan vèndrer ni fer vendrer samps ni bassarolas, sots pena de deu reals (...). Y que ultra de dits deu reals, haja de pagar (...) los trenta reals que la Excel·lentíssima Ciutat ha publicat de pena contra de aquells que faltaran en dita guarda”.³⁶¹

Posteriorment, durant la Guerra de Successió, els llibreters van participar en la defensa del castell de Montjuïc i del baluard de Llevant durant el setge borbònic de 1706.

³⁶⁰ Ibidem. L'impressor Jaume Surià havia ingressat a la companyia dels llibreters el 1696. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.81.

³⁶¹ AHPB, Joan Solsona, Tercer manual, 890/6, f.47-49, 4 de juliol de 1697. El dia 17 de juliol la confraria dels llibreters va resoldre anul·lar la decisió anterior de donar tres sous diaris als que entraven al les guàrdies i demanar al Consell de Cent els 2 sous que aquesta institució havia promès donar als soldats de totes les confraries.

“La dita companyia fou una de las quatre que pujaren y se trobaren lo die 3 de abril del dit any 1706 en Monjuich, ahont rexessaren ab sumo valor y imponderable constància al enemich, que furiosament embestia a dit fort. A las horas, ab sola la defensa de ditas companyias que obraren y feren progressos y hassanyas tals, que no caben en poderació, continuaren en servir tots sens faltar algú y se trobaren en dit siti en los puestos de major perill, com foren los primers en las bombas de mar al baluart de llevant, ahont las dirigian los francesos per trobar-se lo Rey en lo convent de Sant Pere de las Puellas”.³⁶²

Després de la retirada de l'exèrcit de Felip V i l'aixecament del setge, els llibreters van participar en la tasca de controlar l'entrada del material que l'exèrcit borbònic havia abandonat davant la ciutat.

“Y avent quedat per lo favor y patrocini dels sants tutelars libres de dit siti als 12 de maig [de 1706], trobant-se en lo puesto de la major fatiga per los desertors y presoners y entrada de tota la presa enemiga en lo portal del Àngel, avent de acompanyar lo que se entrava, que fou molt, y sens que experimentés que ningú fes frau ni se aprofitàs de cosa alguna sobre ser-ne convidats y ser tants”.³⁶³

Finalment, a l'inici del setge de 1713-1714, sis llibreters, segons el cronista, es van presentar voluntàriament per formar part del regiment de mil homes que havia de guardar la bandera de Santa Eulàlia, que, com era habitual en temps de guerra, fou treta de la Casa de la Ciutat.

“En lo siti dels anys 1713 y 1714, que posaren a esta ciutat las tropas del Rey de Fransa y Sm. Sr. duch de Anjou, per aver lo Principat y Ciutat resolt mantenir-se baix la obediencia de Carlos III y sos privilegis, contra lo tractat de Utrecht, en que sens dits privilegis avian firmat los aliats

---

³⁶² BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de llibreters de Barcelona, R. 17.709, s.f.

³⁶³ Ibidem.

se entregàs al Sm. Sr. duch de Anjou, avent resolt la ciutat eixir la vandra de Santa Eulària y demanat a la confraria sis de sos individuos per guarda de dita vandra en que se formà regiment, junt ab la gent que demanaren a las demás confrarias, mil de tota la Coronela, anaren voluntàriament, y no com altres que se féu extracció, sis llibraters”.³⁶⁴

A més, l'abril de 1714 els llibreters van participar en un atac contra els cordons enemics, fora les muralles, que, fins i tot, els va valdre una menció en el *Diario del sitio y defensa*, que imprimia Rafael Figueró per ordre dels consellers de Barcelona.

“Y al 3 de abril de dit any 1714, dia en que lo enemich des del Clot començà a bombardejar esta ciutat y lo batalló de Santa Eulària se trobava de retén en Palacio, foren comendadas per lo portal Nou tres companyias de dit batalló, y de estas fou la dels llibraters la una, sufrint tota la nit en dit portal las bombas. Y a la matinada anaren a la creu de Sant Francisco ab quatre pessas de canó, que per molestar als francesos y bateria enemiga, se posaren allí, ahont estigueren tot lo dia a cos descubert, devant lo enemich. Y per ser cosa tan notable y aver estat los primers, se manà posar a la Gasetta, publicada en Barcelona als 17 de abril de dit any, la qual és la del núm.26 de las del siti”.³⁶⁵

La menció als llibreters, efectivament, fou relatada al *Diario del Sitio i defensa* d'aquesta forma:

“Aquella misma noche [3 d'abril de 1714] mientras [el enemigo] arrojaba sus bombas, se dispuso salir de la plaça y formar sobre la cruz de San Francisco, a medio tiro del Clot. [El] Sargento Mayor (...) mandó que del retén de Palacio se destacassen tres compañías de la

³⁶⁴ Ibidem. Francesc de Castellví esmenta també la formació d'aquest batalló. “Y la ciudad resolvió formar un batallón de mil hombres para guardia de la bandera y descanso de la Coronela”. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas...*, vol.3, op. cit., p.590.

³⁶⁵ BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de llibreters de Barcelona, R. 17.709, s.f.

infatigable Coronela. Salieron la de los notarios de la sala (...), la de los massips de ribera (...) y la compañía (...) de los flassaders, libreros, escultores, doradores, vidrieros y fideuheros”.³⁶⁶

L'estamper de la Ciutat

Des de l'aparició de la impremta a Europa, els poders polítics i religiosos van procurar, d'una forma o d'una altra, poder treure'n algun profit. Si bé el protestantisme fou el primer moviment religiós en servir-se d'aquest invent de forma extensiva, és de destacar també la utilització que en va fer l'església espanyola al segle XVI, en temps del cardenal Cisneros, o bé la Contrareforma en general, que es va servir de la impremta per guanyar adeptes, principalment a través de la producció de breviaris i altres obres de devoció que eren enviats als seminaris i a les missions. D'una forma semblant, la monarquia francesa, al segle XVII, sobretot a partir dels governs dels cardenals Richelieu i Mazarin, va entendre perfectament la importància de disposar d'un "impressor reial".³⁶⁷

D'aquesta forma, salvant les distàncies, les institucions catalanes, principalment el Consell de Cent i la Diputació del General, van procurar disposar d'un estamper propi, que s'ocupava d'imprimir la documentació que ho requeria, així com també, quan convenia, obres de contingut polític o bé propagandístic. Dins de l'organigrama d'aquestes institucions la figura de l'estamper de la "casa" formava part dels anomenats "oficials mecànics" i es concedia al propietari d'alguna de les impremtes de Barcelona, que no necessàriament era mestre

³⁶⁶ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 17 de abril de 1714*. BC, F.Bon. 686. Una reproducció facsímil d'aquesta gasetta es troba a: Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*, València: Tres i Quatre, 2008, p.221.

³⁶⁷ Sobre la utilització de la impremta per part del cardenal Cisneros vegeu, per exemple: Thomas WERNER, *La represión del protestantismo en España...*, op. cit., p.15. Per a la utilització de la impremta per part de la Contrareforma: Elizabeth EISENSTEIN, *La revolución de la imprenta...*, op. cit., p.153. Sobre la importància de la impremta en temps del cardenal Mazarin, vegeu: Marie-Noële GRAND MESNIL, *Mazarin, la Fronde et la presse...*, op.cit.

impressor. Altres institucions, com eren, per exemple, la Tresoreria Reial, la Batllia General o el Braç Militar, acostumaven també a tenir un impressor al seu servei, tot i que, en aquests casos, no hi havia un nomenament explícit ni formava part de l'estructura interna.

A Barcelona, a l'inici de la segona meitat del segle XVII, l'ofici "d'estamper de la Ciutat y de sa Universitat del Studi General" l'ostentava Caterina Mathevat, propietària de la impremta que portava el seu nom; un reconeixement que havia obtingut gràcies a ser hereva de Sebastià Mathevat, el seu pare. Aquest nomenament, tanmateix, va estar envoltat d'un cert enrenou. Així, el febrer de 1652, el Consell Ordinari de 36 va llegir una súplica presentada per Caterina Mathevat, la qual exposava que durant l'epidèmia de pesta que s'havia declarat l'any anterior, la seva mare, Paula Mathevat, vídua de Sebastià Mathevat, havia mort per no haver volgut marxar de Barcelona, ja que "per trobar-se ser estampera de dita Ciutat, no la volia deixar". Per això, els consellers d'aquell any, "mal informats", pensant que no hi havia "fills ni néts", van atorgar l'ofici d'estamper de la Ciutat al notari Josep Forcada, que, cal recordar, era el propietari de la impremta que havia estat de Llorenç Déu. Davant l'evidència, el trentenari va revocar el nomenament de Forcada i va atorgar l'ofici a Caterina Mathevat, "filla de dit Sebastià Mathevat, pera acostumar la present Ciutat fer semblants mercès als fills dels oficials mecànichs de aquella".³⁶⁸

D'aquesta forma, Caterina Mathevat va restar en poder de l'ofici d'impressor de la Ciutat fins a la seva mort, l'any 1675, moment en què fou substituïda per Teresa Cormellas i Ginebreda, usufructuària de la impremta del seu difunt marit, Sebastià de Cormellas. Posteriorment, el 1691, quan Josep Cormellas, hereu de Sebastià de Cormellas, va assolir la

---

³⁶⁸ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1652, 80-CC, f. 123-124, 29 de febrer de 1652. Josep Forcada havia estat nomenat estamper de la Ciutat el 4 de novembre de 1651, "per mort de Paula Mathevat, viuda". AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1651, 79-CC, f. 465v. Al seu torn, Sebastià Mathevat ho havia estat el 30 de juliol de 1631, en substitució de Jeroni Margarit. Esteve BRUNIQUER, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona*, "Rúbriques de Bruniquer", vol. 3, Barcelona: Impremta d'Henrich, 1914, p.31.

majoria d'edat, la seva mare va sol·licitar al Consell de Cent que es concedís l'ofici d'impressor de la Ciutat al seu fill.³⁶⁹

Josep Cormellas va heretar la impremta el 1693, en morir la seva mare. Ara bé, en tant que doctor en lleis i ciutadà honrat, Cormellas tenia altres ocupacions, de manera que, tal i com havia fet durant anys la seva mare, va deixar la impremta a mans de mestres estampers que l'administraven. Finalment, a les acaballes de 1700, va cedir l'ofici d'impressor de la Ciutat al llibreter Joan Pau Martí, amb qui estava en tractes per vendre la impremta. Per tot plegat, el 31 de desembre d'aquell any, els consellers de Barcelona, atenent a la renúncia presentada per Cormellas, van nomenar Martí com a estamper de la casa de la Ciutat.³⁷⁰

L'ofici d'impressor del Consell de Cent era un títol cobejat, no debades aportava prestigi a la impremta de la persona que l'ostentava i, sobretot, uns ingressos considerables. Així, els pagaments que Caterina Mathevat va rebre del Consell de Cent al llarg del període en què va gaudir d'aquest títol, de 1652 a 1675, van sumar un total de 760 lliures. Al seu torn, la seva successora, Teresa Cormellas i Ginebreda, va facturar al govern municipal un total de 3.140 lliures entre 1675 i 1691. Des d'aquesta data i fins a 1701, Josep Cormellas, hereu de Teresa Cormellas, va cobrar 954 lliures i, finalment, entre 1701 i 1714, Joan Pau Martí, el darrer dels estampers de la Ciutat, va imprimir pel Consell de Cent per valor de 1.601 lliures.³⁷¹

³⁶⁹ El nomenament de Teresa Cormellas i Ginebreda a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1675, 95-CC, f. 86v, 11 de març de 1675. El nomenament de Josep Cormellas a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1691, 113-CC, f. 279v, 31 d'octubre de 1691.

³⁷⁰ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f. 40v, 31 de desembre de 1700.

³⁷¹ Aquestes xifres han estat obtingudes a través de buidatge del Registre de Deliberacions del Consell de Cent de 1652 fins a 1714, que recull les ordres de pagament fetes pels consellers o del trentenari. A més, les dades han pogut ser contrastades amb les que contenen els Llibres d'Adveracions, que era el registre on l'escrivà racional deixava constància de l'acceptació dels pagaments, una vegada revisats per la "quatreta de comptes" i com a pas previ a l'aprovació definitiva per part dels consellers o del trentenari. Es tracta de dues sèries completes que permeten obtenir la quantitat exacta de tots els pagaments de les impressions encarregades pel Consell de Cent al llarg del període estudiat. A banda d'aquests, existeix també una sèrie de memorials de comptes, que contenen el detall de les impressions encarregades pel Consell de Cent. Aquesta sèrie, però, pel que fa a la segona meitat del segle XVII, és, malauradament, molt incompleta. Cal advertir també que, per alguna raó que desconec, de 1652 a 1662 els llibres del Consell de Cent no registren pagaments per impressions. Les referències on poden trobar-se aquest pagaments són les següents: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions: 1662, 88-CC, f.276v; 1665, 90-CC, f.139; 1666, 90-CC, f.211; 1668, 91-CC, f.96; 1670, 93-CC, f.165v; 1672, 94-CC, f.68v-69; 1674, 96-CC, f.130; 1675, 97-CC, f.105v; 1676, 98-CC, f.200; 1677, 99-CC, f.131; 1678, 100-CC, f.142v i f.306-306v; 1679, 101-CC, f.140v; 1680, 102-CC, f.17,177 i 390v; 1681, 103-CC, f.79-79v, 321, 402 i 421v; 1683, 105-CC,

A aquests pagaments cal afegir-hi els encàrrecs que el Consell de Cent va fer a altres impressors en moments puntuals. Així, Jacint Andreu va ingressar 56 lliures del govern municipal el 1671, Jaume Caís unes altres 210 el 1685 i Tomàs Lorient va rebre 144 lliures el 1696. A més, a aquest impressor, que aleshores administrava la impremta Cormellas, el Consell de Cent li va pagar 241 lliures el 1698 per diversos treballs. Finalment, Rafael Figueró va fer una impressió per la qual els consellers li va pagar 405 lliures, repartides en dos pagaments, de 300 i 205 lliures, el 1702 i el 1704, respectivament.³⁷²

Per tot plegat, es constata que, com a mínim, entre 1662 i 1714 el Consell de Cent es va gastar per les impressions encarregades a diversos stampers de Barcelona un total de 7.611 lliures, cosa que significa que al llarg d'aquest període l'impressor de la Ciutat de torn va ingressar, de mitjana, unes 142 lliures anuals. Aquesta xifra, evidentment, variava segons els anys, com es pot comprovar en el gràfic que mostra l'evolució d'aquests pagaments durant el període indicat (Fig.14).

Tal i com succeeix amb la producció editorial, aquesta evolució reflecteix alguns moments importants, com per exemple, el creixement econòmic del darrer quart del segle XVII, o bé l'inici de la Guerra de Successió a Catalunya, quan, sobretot en els primers anys del conflicte, es va registrar un descens important de la despesa en impressions, retornant als nivells de mitjan del segle anterior.

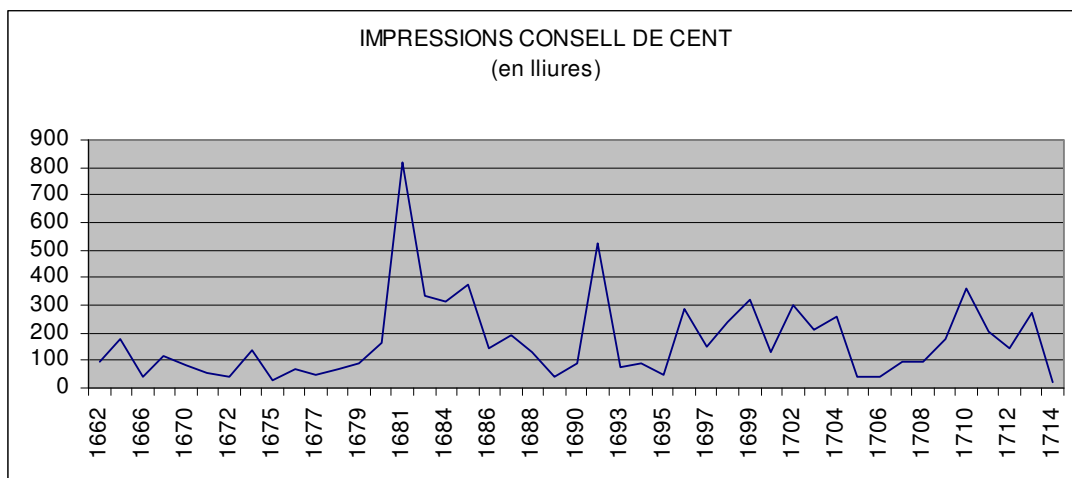
---

f.43v, 186 i 282v-283; 1684, 106-CC, f.168 i 424v; 1685, 107-CC, f.294v; 1686, 108-CC, f.91v; 1687, 109-CC, f.68v i 266v; 1688, 110-CC, f.143 i 226v; 1689, 111-CC, f.223; 1690, 112-CC, f.81v; 1691, 113-CC, f.79v i 331; 1693, 115-CC, f.166; 1694, 116-CC, f.290 i 463; 1695, 117-CC, f.348; 1696, 118-CC, f.226v i 239; 1697, 119-CC, f.322; 1699, 121-CC, f.31 i 171v; 1701, 124-CC, f.22v; 1703, 148-CC, f.165v, 369v i 398; 1704, 151-CC, f.459; 1705, 152-CC, f.258v; 1707, 156-CC, f.1v, 157-CC, f.273; 1708, 158-CC, f.1; 1709, 160-CC, f.39v, 161-CC, f.588v; 1710, 163-CC, f.51v, 209v-210, 232v i 364v-365; 1711, 165-CC, f.200v; 1712, 167-CC, f.21v; 1712, 168-CC, f.196v-197; 1713, 169-CC, f.33v, 170-CC, f.266v i 1714, 171-CC, f.95v. AHCB, Consellers, Llibre d'Adveracions, 1651-1665, 1C-X-5, f.165 i 192v; 1665-1682, 1C-X-6, f. 7, 24v, 57v, 78v, 87, 125, 134v, 154, 164v, 177v, 183v, 191, 196, 207, 209, 216v i 218; 1683-1699, 1C-X-7, f.1v, 8v, 12v, 16v, 24v, 35v, 52v, 60, 65, 73, 82v, 100v, 109, 131, 144v, 154, 173v, 183, 206v i 224v; 1699-1714, 1C-X-8, f.8, 36, 89, 92v, 108 i 122.

³⁷² AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions: 1671, 93-CC, f.163v; 1685, 107-CC, f.228, 267-267v i 290; 1696, 118-CC, f.323; 1697, 119-CC, f.22v; 1698, 120-CC, f.89-89v; 1702, 124-CC, f.256 i 1704, 151-CC, f.460.

Així, els encàrrecs del Consell de Cent van començar a disparar-se cap a final de la dècada de 1670, arribant al seu moment àlgid l'any 1681, amb les 816 lliures que va facturar la impremta Cormellas. De fet, entre 1681 i 1685 es registra un dels períodes amb més impressions, superant les 300 lliures anuals. El segon dels màxims es va registrar l'any 1691, que l'estamper de la Ciutat va ingressar 525 lliures del govern municipal.

Fig. 14. Evolució dels pagaments per impressions fets pel Consell de Cent (1662-1714)

La despesa ordinària del Consell de Cent en impressions acostumava a consistir, principalment, en al·legacions jurídiques relacionades amb plets que mantenia el síndic de la Ciutat, el representant el govern municipal, en afers contra altres persones o institucions. Així, per exemple, a final de gener de 1668 els consellers van encarregar a Caterina Mathevat la impressió d'un discurs jurídic relacionat amb una causa que el síndic de la Ciutat i el clavari, Jeroni de Miquel, que aquell any exercia també de conseller segon, mantenien contra Joan

Gassió, “auditor de la gent de guerra”. Per 200 còpies d’aquest memorial, que va ocupar 56 pàgines, el Consell de Cent va pagar 49 lliures a la impremta Mathevat.³⁷³

Un altre exemple el constitueix el memorial que el govern municipal va encarregar a la impremta Mathevat el 1673, relacionat amb una disputa amb els soldats que pertanyien a col·legis o confraries de Barcelona, els quals no volien estar sotmesos a la jurisdicció del Consell de Cent. Aquest memorial va ocupar 16 pàgines i se’n van imprimir 100 còpies, que van valer 9 lliures i 12 sous.³⁷⁴

A banda d’això, el Consell de Cent feia imprimir sovint documents, com per exemple ordenances o tarifes, que tenien com a objectiu regular el funcionament de l’administració. Un exemple és la reimpressió que tot sovint es feia d’unes ordinacions aprovades l’any 1632 sobre el control de la despesa pública. L’any 1678 el govern municipal va encarregar-ne 500 còpies a la Cormellas, que va ingressar 10 lliures per aquest concepte.³⁷⁵

Un tipus d’impresos que eren de consum molt habitual per part de la majoria de les institucions eren les anomenades “butlletes”. Es tractava d’una mena de formularis de la mida

³⁷³ Aquest pagament s’inclou en un compte per diversos treballs fets per la impremta Mathevat, per valor de 177 lliures i 15 sous, que va rebre el vist-i-plau de l’escrivà racional el 16 d’abril de 1668. AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1668-1669, 1B-XII-27, s.f. L’autorització de l’escrivà racional va quedar registrada als Llibres d’Adveracions: AHCB, Consellers, Llibre d’Adveracions, 1665-1682, 1C-X-6, f.24v, 16 d’abril de 1668. Aquell mateix dia, l’escrivà racional va presentar el compte als consellers per la seva aprovació definitiva. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1668, 91-CC, f. 96, 16 d’abril de 1668. Es tracta de l’obra titulada *Discurs iuridich per lo syndich de la inclyta ciutat de Barcelona y lo illustre Hieronym de Miquel, donzell, clavari y conseller segon de dita ciutat, contra lo doctor Ioan Gassió, auditor de la gent de guerra de la plaça de Barcelona*. BC, F.Bon. 11663.

³⁷⁴ Aquest pagament figura en un compte de 133 lliures i 6 sous, presentat per Caterina Matevat que va rebre el vist-i-plau de l’escrivà racional el 21 de juliol de 1674. AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1674-1675, 1B-XII-36, s.f. El compte figura també a: AHCB, Consellers, Llibre d’Adveracions, 1665-1682, 1C-X-6, f. 125, 21 de juliol de 1674. Els consellers van autoritzar el pagament el 28 de juliol. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1674, 96-CC, f. 130. Es tracta del memorial titulat *Iustificación del derecho assiste a la insigne ciudad de Barcelona, en orden a elidir la pretensión de los artilleros, soldados y otros exemptos que son collegiales o cofadres de los collegios y cofadrias de la Ciudad, de estar exemptos de su jurisdicción, aunque sea sobre hechos de collegios o cofadrias, dependientes o emergentes*. BC, F.Bon. 2463

³⁷⁵ Aquest pagament figura en un compte de 25 lliures i 2 sous, lliurat per Teresa Cormellas, que va rebre el vist-i-plau de l’escrivà racional el 26 d’agost de 1676. AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1676-1677, 1B-XII-30, s.f. L’autorització va quedar registrada el mateix dia a: AHCB, Consellers, Llibre d’Adveracions, 1665-1682, 1C-X-6, f.154. Els consellers van autoritzar el pagament el 2 de setembre de 1676. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.200. Es tracta del document titulat *Redrés y ordinacions novaments fetas per lo savi Consell de Cent, celebrat als nou y als vint y sinch de octubre 1632, en respecte de moderar y prevenir no-s fassen excessos en obres, ni en altres gastos, prohibint als consellers no pugan desprendre per ningún cas major cantitat de sinch lliuras, y que nos puga gastar de compte de universitat, y ordenant que en las cosas de gràcia se haze de observar cert modo, y donant forma y remey a certs abusos o inconvenients que necessitaven de reparo*. BUB, B-38/4/2-3.

d'una octaveta que tenien espais en blanc en mig del text, en el qual s'hi afegia de forma manuscrita el nom de la persona a la qual anaven adreçades, així com també una data, una quantitat de diner o alguna informació semblant. En el cas del Consell de Cent, aquestes butlletes eren utilitzades per diversos motius com, per exemple, per “cridar a Consell”, és a dir, per notificar als jurats el dia i la hora de la celebració d'un plenari. L'any 1666 el govern municipal va pagar 4 lliures a la impremta Mathevat per la impressió d'una raima de butlletes per convidar als jurats del Consell de Cent, “que se estamparen per no haver-n'hi”. En una altra ocasió, l'any 1668, aquesta impremta va facturar 7 lliures al municipi per la impressió de dues raimes de butlletes per convidar a trentenari, “conforme se acostuma, per ser acabats los que eran fets”. Aquest mateix compte contenia també un càrrec de 3 lliures i 10 sous per la impressió d'una raima “de papers de monitori als ciutadans per a que fessen escurar les clavegueres devant llurs cases”.³⁷⁶

Un altre exemple semblant l'ofereix la raima de “bolletas del morbo, per convidar per fer guarda als portals”, que el Consell de Cent va manar imprimir el 1676 per reforçar la vigilància de les entrades a Barcelona davant el perill de contagi de la pesta. La impremta Cormellas va cobrar per aquesta impressió, feta amb paper de Gènova, 4 lliures i 10 sous.³⁷⁷

A banda dels encàrrecs habituals, en algunes ocasions el Consell de Cent ordenava la impressió d'algun document de més importància, cosa que implicava un nombre de còpies més elevat. Un exemple és la carta que la reina Marianna d'Àustria va enviar als consellers de

---

³⁷⁶ La mida del “full d'estampa” era de gran foli, de manera que de cada full en sortien 8 butlletes i d'una raima, que són 500 fulls, en sortien 4.000. Sobre les mides del paper a l'època Moderna vegeu: Oriol VALLS I SUBIRÀ, *Vocabulari paperer*, Capellades: CEDPI, 1999, p.41-42. El pagament de les butlletes per “cridar a Consell” figura en un compte presentat per Caterina Mathevat per valor de 43 lliures, que va rebre el vist-i-plau de l'escrivà racional l'11 d'octubre de 1666. AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1666-1667, 1B-XII-26, s.f. L'autorització va quedar registrada el mateix dia a: AHCB, Consellers, Llibre d'Adveracions, 1665-1682, 1C-X-6, f.7. Els consellers van autoritzar el pagament el 13 d'octubre: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1666, 90-CC, f.211. Els pagaments de les butlletes per “cridar a trentenari” i del “monitori als ciutadans” figuren a: AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1668-1669, 1B-XII-27, 16 d'abril de 1668.

³⁷⁷ Aquest pagament consta en un compte de 25 lliures i 2 sous, lliurat per Teresa Cormellas al Consell de Cent, que va rebre el vist-i-plau de l'escrivà racional el 26 d'agost de 1676. AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1676-1677, 1B-XIII-30, s.f. L'autorització va quedar registrada el mateix dia a: AHCB, Consellers, Llibre d'Adveracions, 1665-1682, 1C-X-6, f.154. Els consellers van autoritzar el pagament el 2 de setembre de 1676. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.200.

Barcelona el 5 d'abril de 1666, en la que lamentava els aldarulls que hi hagueren a la capital catalana arran de l'execució del capità Miquel Rius. D'aquesta carta la impremta Mathevat en va fer 1.500 còpies, per un import de 12 lliures.³⁷⁸

Un altre exemple és el pagament de 45 lliures que el Consell de Cent va fer a Josep Cormellas per la impressió de 1.250 relacions del funeral que es va celebrar el juliol de 1696 a la catedral de Barcelona per la mort de la reina Marianna d'Àustria.³⁷⁹

D'igual forma, a final d'aquell any el Consell de Cent va pagar 75 lliures a Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas, per la impressió de 1.550 exemplars d'una relació de 92 pàgines sobre les festes que es van fer a Barcelona per celebrar que el rei Carles II s'havia recuperat d'una malaltia. Poc després, els consellers pagaven unes altres 69 lliures a Lorient per 1.250 exemplars de la “segona impressió de las festas que la present Ciutat ha fetas en lo mes de octubre proppassat en acció de gracias per la recobrada salut del Rey”.³⁸⁰

Generalment, el Consell de Cent enviava aquests impresos als pobles i ciutats d'arreu del país, els repartia entre les institucions polítiques i religioses de Barcelona o els regalava a persones afines als consellers. Un exemple és la cerimònia d'acció de gràcies que el Consell de Cent va organitzar a la catedral de Barcelona el mes de març de 1701 per celebrar l'entrada del rei Felip V a Madrid. L'oració que va pronunciar Isidoro Benedicto, frare del convent de

³⁷⁸ AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1666-1667, 1B-XII-26. s.f., 11 d'octubre de 1666. L'afer del capità Miquel Rius va tenir lloc el dia 17 de març de 1666 a la plaça del Rei de Barcelona, quan un grup de soldats de l'exèrcit hispànic, en voler impedir la seva execució, va causar la mort a diverses persones. Els consellers de Barcelona van enviar una queixa a la reina el dia 20 de març. Una reproducció de la carta dels consellers es troba a: *Butlletí Excursionista de Catalunya*, 394, 1928, p.96-97. La resposta de la reina, impresa per Mathevat, porta per títol *Carta de la Reyna nuestra Señora y gobernadora a los muy Ilustres Señores Conselleres de la ciudad de Barcelona*. BC, F.Bon. 2136.

³⁷⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.239, 17 d'agost de 1696. No he pogut localitzar cap exemplar d'aquesta relació. En canvi, si que es conserva la que va imprimir Rafael Figueró per ordre de la Diputació del General, amb el títol *Breve descripción de las funerales honras que a la Catholica Magestad de la Reyna N.S. Doña Mariana de Áustria, digníssima madre del Rey nuestro Señor Carlos Segundo, que Dios guarde, hizo la muy Ilustre y Fidelísima Diputación de Cathaluña*. BC, F.Bon. 9082.

³⁸⁰ L'autorització del pagament de la primera impressió de la relació de festes a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.323, 29 de novembre de 1696. El pagament de la segona impressió a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1697, 119-CC, f.22v, 20 de desembre de 1696. La primera impressió porta per títol *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios con que la Excelentísima Ciudad de Barcelona celebró la acción de gracias a su Divina Magestad por el singular beneficio de aver restituído a la perfecta salud a nuestro católico monarca Carlos II (que Dios guarde), a 28 de octubre 1696*. BC, F.Bon. 9473. La “segunda impresión”, amb idèntic títol, es pot trobar a: BC, 15-I-56.

Santa Caterina de Barcelona, fou impresa per Tomàs Lorient, administrador de la impremta de Joan Pau Martí, per encàrrec del Consell de Cent. Segons consta en el dietari del convent, els consellers en van regalar 200 còpies a l'autor i unes quantes a altres frares.

“Dias últimos de agosto 1701. És exit imprès lo sermo del reverend pare presentat fra Isidoro Benedicto, predicador de la quaresma. A costas de la Ciutat se ha imprès lo sermo predicà en dia 10 de mars en las festas de acció de gràcias féu la Ciutat y concistori i en la seu. (...) Los senyors concellers dels sermons impressos que han fet imprimir li-n han enviat dos cents, y també ne han fet donar a alguns frares de aquest convent lo senyor conceller en cap, doctor en medicina N. Company, com a amich de aquells a qui-ls envia”.³⁸¹

En ocasions, els consellers prescindien de l'estamper de la Ciutat si aquest no podia assumir l'encàrrec. Això, segons asseguraven alguns impressors de Barcelona el 1701, havia succeït més d'una vegada.

“També ha esdevingut algunas vegadas que, trobant-se lo oficial de la estampa de Cormellas estampar algún paper al temps que a V.E. se li oferia haver-se de fer estampar altre, y rehusà lo oficial posar mà al paper de V.E., lo que obligava a la mare del doctor Cormellas haver-se de valer de altres stampers o que li deixassen algún de sos oficials, dilantant-se per eix modo lo servir a V.E.”.³⁸²

El 1701, per exemple, Rafael Figueró, que no era l'estamper de la Ciutat, va fer-se càrrec de la impressió de la relació de les festes que es van fer amb motiu de l'entrada del rei Felip V a

³⁸¹ BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms.986, f.126v, 31 d'agost de 1701. Es tracta de l'obra titulada *Oración evangélica en la solemníssima fiesta que hizo la Excllentíssima Ciudad de Barcelona en su iglesia cathedral en acción de gracias por el feliz arribo del Rey nuestro Señor D. Felipe IV en Aragón, V en Castilla, conde de Barcelona (que Dios guarde) a su Real Corte de Madrid, dia 11 de março*. BC, F.Bon. 2892.

³⁸² AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

Barcelona, que va coincidir amb la celebració del trasllat de les relíquies de Sant Oleguer, dins la catedral. El 29 d'octubre d'aquell any, els consellers, amb el vot i parer de la junta encarregada d'organitzar l'entrada del rei, van acordar encarregar-ne la redacció a l'Acadèmia dels Desconfiats.

“Ab dit vot y parer, ohyt lo que en la present junta és estat dit y referit acerca de fer-se una específica e individua relació, no sols del que se ha esmerat la present ciutat en demostració de alegria dela Real vinguda y entrada de sa Magestat (Déu lo Guarde), però també de tot lo que en dita Real vinguda y entrada ha succeït y succehirà fins a partir-se lo Rey nostre Señor de ella per restituir-se a sa Cort, juntament ab la trasladació del cos sant y reliquia de sant Olaguer y festas se faran per ella. Y attès que de fer-se y imprimir-se dita relació ne ha de resultar lo major lustre de la present ciutat en las parts més remotas, deliberan perçò que sia disposada dita especifica y individual relació, cometent sa disposició y formació a la II·lustre Acadèmia que vuy se troba formada en la present ciutat, dita Acadèmia de Desconfiats, suplicant a dita Acadèmia tingue a bé desempeñar a la present ciutat en eixa dependencia y aquella formada y disposada sie donada a la impressió a gastos de la present ciutat”.³⁸³

Això no obstant, la impressió d'aquest encàrrec es va allargar. El 26 de setembre de l'any següent, els consellers autoritzaven el pagament de 300 lliures a Rafael Figueró com a bestreta per continuar aquest treball que, segons el Registre de Deliberacions, “es trobe ja en procés de impressió”. Posteriorment, l'agost de 1703, el Consell de Cent denegava a Figueró el pagament d'unes altres 200 lliures a compte. Els consellers van decidir que, en tant que “encara no hage entregat llibre algú (...) que per ara no li sie donat diner algú fins y a tant que dit Figueró entregui la dita obra”.³⁸⁴

³⁸³ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123bis-CC, f.358, 29 d'octubre de 1701.

³⁸⁴ El pagament de la bestreta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1702, 124-CC, f.256, 26 de setembre de 1702. La denegació de la segona bestreta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1703, 148-CC, f.290, 21 d'agost de 1703.

Finalment, el juny de 1704 la relació de les festes del viatge de Felip V era ja acabada, no debades Figueró va reclamar 205 lliures al Consell de Cent que faltaven per pagar. El 6 de setembre el Consell Ordinari de 36 va manar la formació d'una quatretra amb la missió d'elaborar un informe per determinar si la impressió s'adequava al que requeria l'encàrrec. Aquesta comissió va presentar l'informe al trentenari el 30 de novembre, confirmant que Figueró havia imprès correctament les relacions, que havien precisat 50 fulls i mig per cada un dels 2.500 exemplars que es van publicar. D'aquesta forma, atenent que segons l'informe la feina de Figueró s'ajustava a la conformitat, el trentenari va autoritzar el pagament d'aquelles 205 lliures.³⁸⁵

A banda d'això, en alguna ocasió el Consell de Cent va fer imprimir un memorial a la ciutat de Saragossa. L'any 1680, per exemple, els consellers van enviar una petició a Madrid relacionada amb l'ofici del batlle de cops, que contenia l'explicació dels serveis que havia fet la ciutat de Barcelona al rei des de 1652, sobretot pel que fa a préstecs de diners, allotjaments i la formació de terços. Aquell memorial fou fet imprimir a Saragossa pel mercader Jaume Teixidor. De les 1.000 còpies que en va fer, n'envià unes quantes a Madrid i les restants a Barcelona. El mes de novembre d'aquell any, Teixidor va rebre 94 lliures i 14 sous del Consell de Cent per aquesta impressió, de les quals 87 lliures i 3 sous eren “pel valor de 49 lliuras, setze sous de plata de la castellana que ha costat imprimir mil memorials que s'han imprès a la ciutat de Saragossa per ordre dels consellers per raó de l'ofici de batlle de cops i

---

³⁸⁵ La formació de la comissió a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1704, 151-CC, f.341v-342, 6 de setembre de 1704. L'autorització del pagament per part del trentenari a: Ibidem, f. 460, 30 de novembre de 1704. Es tracta de l'obra titulada *Devotos obsequiosos cultos y leales festivas aclamaciones con que celebró la Excelentíssima ciudad de Barcelona la gloriosa translación de Olaguer, su santo, y la regia venida de su Cathólico monarca Felipe IV en Aragón y V en Castilla, conde de Barcelona, y su feliz consorcio con la Sereníssima Señora Doña Maria Luisa, princesa de Saboya*. BUB, C-239/4/18-1. La relació ocupa un total de 404 pàgines, ja que inclou un llibret de 140 pàgines amb unes oracions de Ramon Costa i de Juan Manrique. Aquestes 404 pàgines són les que va facturar Figueró, ja que en la mida de quart equivalen a 50 fulls i mig “d'estampa”.

altres coses contingudes en els memorials, i les restants 7 lliures i 11 sous (...) per los ports, axí a la present ciutat com dels que se han remès a Madrid”.³⁸⁶

Com es comprovar per la despesa feta pel Consell de Cent en impressions, l’ofici d’estamper de la Ciutat era un càrrec important. És per aquesta raó que, quan a final de l’any 1700 l’advocat Josep Cormellas va presentar la seva renúncia a aquest ofici, proposant com a substitut el llibreter Joan Pau Martí, alguns impressors de Barcelona van afanyar-se a presentar una queixa al Consell de Cent. El 8 de gener de 1701, el Consell Ordinari de 36 va llegir una súplica en la que aquests impressors, encapçalats, de nou, per Rafael Figueró, demanaven que els fos atorgat aquest ofici, argumentant que, en tant que llibreter, Martí no coneixia l’art de la impremta.

“Excel·lentíssim senyor: havent vingut a notícia de Rafel y Rafel Figueró, pare y fill, Martí y Rafel Gelabert, també pare y fill, Joan Jolis, Francisco Guasch y Joseph Llopis, tots estampers de la present Excel·lentíssima ciutat, que los Excel·lentíssims senyors consellers haurian anomenat y elegit per estamper o impressor de la present Casa a Joan Pau Martí, mestre llibreter de la mateixa ciutat, per haver-lo renunciat lo doctor Joseph Cormellas, ha aparegut als suplicants representar a V.E. que encara que qualsevol persona en esta ciutat puga tenir estampa y fer treballar en ella públicament, lo cert és que la operació de estamper o impressor és art liberal que per exercitar-lo necessita de gran perícia y habilitat, circumstàncies que no concorren en dit Martí, suposat que no ha may practicat ni professat altre ofici que lo de llibreter. Y així, encara que se diu que està en tractes de comprar la estampa del mateix doctor Cormellas, de aquí no se segueix que dit Martí fos hàbil e idòneo per servir a V.E. en dit ofici de estamper o impressor. (...) Los referits, Excel·lentíssim senyor, són los motius ab que los suplicants se

---

³⁸⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1680, 102-CC, f.329v, 2 de novembre de 1680. Es tracta del memorial amb el següent inici: *Señor, la ciudad de Barcelona dize que el Duque de Bournonville, Lugarteniente y Capitan general de V. Magestad en el Principado de Cataluña, llamo el dia 27 de Enero deste año de 1680 a dos Conselleres della para explicarles la Real resolucion de V.M. en orden al oficio de Bayle de Cops...* BC, F.Bon. 15028. Una còpia d’aquest memorial es troba inserida a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1680, 102-CC, f. 82v-83. El batlle de còps era la persona, nomenada pel rei, que s’encarregava de cobrar l’impost que s’aplicava al blat i a altres grans que entraven a Barcelona.

animan a posar-los a la alta comprensió de V.E. pera que, a vista de ells, se digne V.E. afavorir y honrar als suplicants en concedir la gràcia de dit ofici a algun dels stampers de la present ciutat, per alentar més a tots a que continuen y augmenten sas operacions, en benefici públich del comers y utilitat dels naturals y habitants en lo present Principat y ciutat”.³⁸⁷

La polèmica que va generar el nomenament de Joan Pau Martí és interessant d’analitzar amb detall, ja que mostra l’arbitrarietat amb que, sovint, funcionava el Consell de Cent. Així, aquell 8 de gener, un cop llegida la súplica presentada pels stampers, sorgí un primer desacord entre els membres del trentenari, motivat, precisament, pel fet que Josep Cormellas en formava part.

“E volent passar a votar, fonch suscitad dubte si trobant-se com se trobava present en Consell, lo dit senyor Cormellas podia star present y donar vot en dita llohació y aprobació, per considerar del contingut en dita súplica tenir algun interès per indirecte”.³⁸⁸

El ciutadà honrat Baltasar Fitor i Roure era del parer que Cormellas tenia interès indirecte i que, per tant, no podia participar en la votació. En canvi, Francesc Sala, apotecari, opinava que Cormellas “ni directe ni indirecte no té interès algun en la llohació y aprovació fahedora de la persona de Joan Pau Martí, y que així pot entrevenir en ella”. Finalment, l’opinió de Fitor s’imposà a la de Sala per 18 vots a tres.³⁸⁹

Així, un cop Josep Cormellas va haver abandonat la sala, el trentenari procedí a debatre la qüestió. Baltasar Fitor prengué, de nou, la paraula:

³⁸⁷ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f. 53v-54, 8 de gener de 1701.

³⁸⁸ AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1700-1702, 1C-XIII-33, s. f., 8 de gener de 1701. Josep Cormellas havia sortit extret, com a ciutadà honrat, per formar part del Consell de Cent el dia de Sant Andreu de l’any 1700. El sorteig, a més, determinà que formés part del trentenari en el primer trimestre. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f. 8, 30 de novembre de 1700.

³⁸⁹ AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1700-1702, 1C-XIII-33, s. f., 8 de gener de 1701.

“Y en quant a la llohació y aprobació de Joan Pau Martí en estamper de la present Casa, attès que dit Martí may ha exercit la operació de impressor y així bé regonèixer no tenir la perícia se requereix per dita operació, y attès que tots los Comuns tenen per impressor estamper y no altre ofici com és lo de llibrater, que perçó sien servits los Excel·lentíssims senyors concellers anomenar altra persona qui hage exercit dita operació de impressor y proposar-la al present Concell per llohar y aprobar dita nominació”.³⁹⁰

En canvi, Pau Corbera i Palau, també ciutadà honrat, no opinava el mateix:

“Y en quant a la llohació y aprobació de Joan Pau Martí, que attès la operació de impressor se ha vist de molts anys a esta part (...) anar per compte y direcció de personas de diferents estats y que no tenian connexió alguna a la impressió, y aixís ho ha observat també la present Casa, que perçó la nominació feta per los Excel·lentíssims senyors concellers de la persona de Joan Pau Martí, llibrater, en impressor o estamper de la present Casa, sie llohada y aprovada com lo present Concell llohà y aprovà aquella”.³⁹¹

Una tercera opinió, la d'un altre ciutadà honrat, Cristòfor Lledó i Carreras, proposava una solució intermèdia, deixant, com s'acostumava a fer en casos de forta discrepància, la resolució en mans d'una quatreta d'experts:

“Y en quant a la llohació y aprobació de Joan Pau Martí, que sie comés com lo present Concell comet als Excel·lentíssims senyors concellers y quatre personas a sa Excel·lència ben vista, perquè se cercioren de la habilitat y perícia de dit Martí per lo tocant a la impressió y de llur sentit fassen relació en escrits, servint-se los Excel·lentíssims concellers reportar-la al present Concell perquè en vista de ella se passe a deliberar lo fahedor”.³⁹²

---

³⁹⁰ Ibidem.

³⁹¹ Ibidem.

³⁹² Ibidem.

Tot i que l'opinió més assenyada era la darrera, la que va obtenir més vots, un total de 14, fou la de Baltasar Fitor, de manera que el Consell Ordinari de 36, basant-se únicament de la informació continguda en la súplica presentada pels stampers, va determinar que Joan Pau Martí no era hàbil en l'art de la impremta i que, per tant, no podia gaudir de l'ofici d'estamper de la casa de la Ciutat.

A pesar de la resolució del trentenari, el conflicte no es va aturar. Al cap d'unes setmanes, assabentats que el Consell de Cent es disposava a nomenar un altre estamper de la Ciutat, totes les parts implicades van presentar súpliques, procurant influir al seu favor en la decisió final. D'aquesta forma, el 22 de març de 1701 el Consell Ordinari de 36 procedia a llegir quatre peticions: una que van presentar el grup d'impressors que encapçalava Rafael Figueró, una altra de la germandat dels stampers, una tercera de la confraria dels llibreters i, finalment, la que va presentar Joan Pau Martí.

Així, Rafael Figueró, pare i fill, Joan Jolis, Francesc Guasch i Rafael Gelabert, fill de Martí Gelabert, advertien al Consell de Cent del perill que suposava nomenar per estamper de la Ciutat algú que, segons ells, no coneixia l'ofici, ja que això comportava la necessitat per part d'aquesta persona de contractar oficials que li fessin la feina, amb el resultat d'un encariment de les impressions fetes per a la Ciutat.

“Sobre estos prejudicis se ha de cargar la consideració a que qualsevol persona que tinga estampa y no sia pèrita en lo tocant a sas operacions, és precís que tinga un oficial de aquell art pera governar o administrar la estampa. Y en conseqüència haver-li de donar crescut salari, a més del ordinari que se li paga del que treballa per sas pròpies mans. Y se deixa fàcilment compendrer que aquell se ha de tràurer dels papers que se estampan per comuns, de que té V.E. sobrada experiència”.³⁹³

---

³⁹³ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

Per aquesta raó, els signants d'aquesta súplica consideraven que, qualsevol d'ells, per la seva experiència, eren persones molt indicades per exercir l'ofici d'estamper de la Ciutat.

“Per sa perícia com per las numerosas estampas que tenen, han posat ab gran augment y crèdit lo art de estamper en la present ciutat, conforme se'n té experiència ab las moltas impressions [que] han fet de molts y diferents tomos que se han esparcit per tota la Europa y ab tanta satisfacció que de Salamanca, Madrit, Çaragoça, València, Sivilla y Mallorca y altres parts han enviat a estampar en esta ciutat de Barcelona molts llibres, y que per aconseguir eix blasó han consumit sos patrimonis pera fornir las estampas de totas sorts de lletres”.³⁹⁴

En una altra súplica, la germandat dels stampers demanava al Consell de Cent que afavorís amb el reconeixement d'estamper de la Ciutat a tota la germandat, valent-se com a principal argument del fet que Joan Pau Martí mai havia fet l'aprenentatge d'estamper i que no era “ni és may estat estamper, sinó solament llibrater”.³⁹⁵

Al seu torn, la confraria dels llibreters de Barcelona assegurava que Joan Pau Martí era expert en el domini de l'art de la impremta, tot i que, al seu parer, aquest domini no era necessari per gaudir de l'ofici d'estamper de la casa de la Ciutat.

“Té aquell [Joan Pau Martí] la perícia que ha menester pera tenir lo ofici de impressor que V.Ex. li ha fet gràcia, no sent necessària pera obtenir-lo, sí sols tenir estampa y oficials a propòsit pera que V.Ex. restàs servit, com se ha experimentat en las gràcias que de dit ofici fonch servit V.Ex. fer a Catharina Mathevat, viuda, a Teresa Cormellas, viuda, y al doctor Joseph Cormellas, son fill, que sens tenir dita perícia meresqueren de V.Ex. dita gràcia, ab la sola mira y atenció de tenir aquells estampa y oficials pera regir-la”.³⁹⁶

---

³⁹⁴ Ibidem.

³⁹⁵ Ibidem.

³⁹⁶ Ibidem.

Els llibreters, a més, acusaven Rafael Figueró de ser l'instigador d'aquella polèmica:

“No poden omitir tampoch los cònsols y confraria dels llibraters lo posar en notícia de V.Ex. ésser estat una voluntària y culpable pretensió de Rafael Figueró, major y menor, pare y fill, en fer la instància a V.Ex. ab la referida suplicació de que inhabilitàs al dit Martí de la gràcia de impressor de V.Ex., com notoriament se justifica perçò que además de Joseph Texidor, Jaume Surià y Gabriel Bro, tots stampers, y tenint quiscun de ells estampa, no volgueren acompanyar la instància de dits Figueró (...) [i] Martí i Rafel Gelabert, pare y fill, y Joseph Llopis se són apartats de aquella per aver-se vistos y regoneguts, persuadits de sinistre informe y poch fundamental”.³⁹⁷

Finalment, en la darrera de les quatre peticions era Joan Pau Martí el que es defensava, tot dient que, encara que fos llibreter, coneixia bé l'ofici d'estamper. Per demostrar-ho, aportava l'aval dels impressors Martí Gelabert, Rafael Gelabert i Jaume Surià, els quals en donaren fe davant notari:

Havent (...) fet differentes preguntas (...) per averiguar si té las intel·ligèncias necessàrias del art de imprimir y si sab exercir aquell, hem vist y experimentat que nos ha donadas las respostas adequadas a las preguntas li havem fetas y axí mateix havem vist practicar y exercir al dit Joan Pau Martí lo dit art de impressor, no sols distribuhint però també composant y formant planas sens dir-li com y de que conformitat ho havia de fer y lo havem experimentat molt hàbil en dita composició per la qual vehem que és hàbil y idòneo per a exercir, fer y usar lo dit art de impressor per a desempenyarse de qualsevol feyna.³⁹⁸

---

³⁹⁷ Ibidem.

³⁹⁸ AHPB, Joan Solsona, Cinquè manual, 890/8, f. 48v-49v, 3 de març de 1701. Una còpia d'aquest document, autenticada pel notari, figura també inserida entre les súpliques presentades al Consell de Cent. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f. 126v-127, 22 de març de 1701.

Així doncs, el 22 de març de 1701, un cop llegides les quatre súplices, el Consell Ordinari de 36 es va disposar a debatre sobre aquesta qüestió. Cal recordar, d'entrada, que la composició del trentenari es renovava completament cada tres mesos, de manera que les persones que el mes de gener anterior havien rebutjat el nomenament de Joan Pau Martí havien estat substituïdes per unes altres. De fet, el debat en sí ja va provocar la queixa dels stampers, que recordaven als consellers que la decisió de l'anterior trentenari de privar Martí de l'ofici no podia ser revocada:

“No poden omitir los stampers posar en la memòria de V.E. que éssent estat declarat per inhàbil lo dit Martí per lo dit ofici, ab resolució presa en lo dit savi Consell de trenta sis, y no haver recorregut de dita inhabilitació al savi Consell de Cent, apar no poder-se tornar a proposar, així per tenir dita resolució força de sentència, passada en cosa judicada, com altrament perquè obstaria al de dret y, en particular, al estil, cosuetut y observança que inconcussament se ha observat y practicat en la Casa de la present ciutat en semblants casos”.³⁹⁹

En qualsevol cas, el nou trentenari va prescindir d'aquest advertiment i va procedir a debatre sobre una qüestió ja resolta pel trentenari precedent. El primer dels membres en prendre la paraula fou el cavaller Anton de Moxiga i Ginebreda, que va defensar el nomenament de Martí, argumentant que la decisió de l'anterior trentenari es basava en un supòsit erroni.

“Attès que no obstant per lo present Concell tingut y celebrat a 8 del janer proppassat dit Joan Pau Martí fonch repellit e inhabilitat per obtenir lo ofici de impressor de la present Ciutat ab lo motiu de no ésser ell pèrit ni haver exercitat la operació de impressió, emperò attès que tant del contingut de la attestació mitgensant jurament feta per Martí Gelabert, Rafael Gelabert y Jaume Surià, stampers, (...) com altrament resulta y apar dit Martí ésser hàbil e idòneo y pèrit en lo

---

³⁹⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

art y operació de estamper, que perçò sie llohada y aprobada, com lo present Concell lloha y aprova, la nominació feta per los Excel·lentíssims senyors concellers a favor de dit Joan Pau Martí en impressor de la present Casa, revocant (...) la dita deliberació presa per lo present Concell tingué dit die 8 de janer proppassat.”⁴⁰⁰

El debat del trentenari fou intens, no debades hi havia fins a cinc posicions enfrontades. Per una banda, el mercader Onofre Sidós considerava, donant la raó als stampers, que calia respectar la decisió presa pel Consell celebrat el 8 de gener, que havia privat Joan Pau Martí de l'ofici d'impressor de la Ciutat, i nomenar una altra persona. En una línia semblant, el cavaller Ignasi Rius i Falguera dubtava també que el trentenari del trimestre corrent tingués facultat de revocar una decisió presa pel trentenari anterior i proposava que aquesta possibilitat fos estudiada per una comissió d'experts. Al seu torn, el cavaller Ramon Codina i Ferreras també era del parer que fos escollida una comissió de quatre persones, però en aquest cas per reunir-se amb els advocats de les parts enfrontades i amb els advocats ordinaris del Consell de Cent “perquè se pugue pèndrer la més acertada resolució y deliberació”. Finalment, el notari Jeroni Guiu es mostrava favorable amb l'opinió expressada per Anton de Moxiga, proposant, però, que la resolució feta en base al jurament dels tres impressors, conforme Joan Pau Martí coneixia aquest ofici, no establís un precedent, “per no estil·lar-se pèndrer-se en semblants ni altres oficis de gràcia semblants attestacions o certificats”.⁴⁰¹

La proposta que es va imposar, amb 22 vots a favor, fou la d'Anton de Moxiga, de manera que el Consell Ordinari de 36, basant-se únicament en el jurament prestat pels tres impressors, va considerar que Joan Pau Martí era destre en la feina d'impressor i el va tornar a habilitar en l'ofici d'estamper de la Ciutat.⁴⁰²

---

⁴⁰⁰ Ibidem.

⁴⁰¹ AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1700-1702, 1C-XIII-33, s. f., 22 de març de 1701.

⁴⁰² AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f. 127, 22 de març de 1701.

El més sorprenent de tot plegat, tanmateix, és que el Consell Ordinari de 36 no va posar cap objecció al fet que Anton de Moxiga participés en el debat i en la votació, a pesar de ser nebot de Teresa Cormellas i Ginebreda i cosí de Josep Cormellas. Així com en el trentenari celebrat el 8 de gener no es va permetre Cormellas assistir a la sessió, considerant que tenia relació amb el fet que s'havia de tractar, els membres del trentenari que es reuní el dia 22 de març no van posar cap impediment a que ho fes un membre destacat de la seva família. D'una forma semblant, ningú va considerar un greuge el fet que Jeroni Guiu, que va defensar en veu alta la posició de Moxiga, fos el notari que tractava els afers de la confraria dels llibreters des de feia vint anys.⁴⁰³

L'estamper del General

La Diputació del General disposava també d'un impressor propi, que dins del seu organigrama, igual com succeïa al Consell de Cent, formava part dels anomenats "oficials mecànics". A diferència, però, de l'estamper de la Ciutat, que era un nomenament vitalici, el de la casa de la Diputació, com la majoria d'oficials mecànics d'aquesta institució, es renovava cada trienni, normalment en els dies posteriors a la presa de possessió del nou consistori, que acostumava a fer-se el mes d'agost. El més habitual, tanmateix, era que la persona que exercia l'ofici fos ratificada.

L'any 1650 els diputats del General van nomenar per estamper de la casa de la Diputació a Paula Mathevat, vídua de l'impressor Sebastià Mathevat, que en aquell moment gaudia també

---

⁴⁰³ La relació directa d'Anton de Moxiga i Ginebreda amb els afers econòmics dels Cormellas és evident. A l'hora de fer testament, Josep Cormellas va escollir Moxiga com a un dels seus marmessors. AHPB, Rafael Cassanyes, Transaccions i concòrdies, 867/27, f. 270-280v. Uns anys abans, Teresa Cormellas també havia escollit Moxiga com a marmessor. AHPB, Josep Güell, Tercer llibre de testaments i codicils, 811/98, f. 99-101. D'altra banda, la relació entre els llibreters i Jeroni Guiu es constata, per exemple, en les actes aixecades per aquest notari en les requises efectuades pels llibreters a les impremtes de Barcelona l'any 1684, citades en aquest capítol, o bé, una acta de 1699 en la que els llibreters donaven llicència a uns mercaders francesos per vendre estampes a la ciutat. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1699, 846/9, s.f., 29 d'abril de 1699.

d'aquest ofici al Consell de Cent. L'any 1653, uns mesos després de la seva mort, la vídua Mathevat fou substituïda per la seva filla, Caterina Mathevat, que va mantenir l'ofici d'estamper del General fins el 1665. Aquell any, però, els diputats van nomenar Martí Gelabert, que aleshores administrava la impremta de Miquel Delmunts. Gelabert va conservar l'ofici només un trienni, ja que el 1668 els diputats van tornar a nomenar Caterina Mathevat. Finalment, el 1674, un any abans de morir, Mathevat fou substituïda per Rafael Figueró, que va exercir l'ofici d'estamper del General fins el 1714, quan aquesta institució fou suprimida.⁴⁰⁴

Els ingressos que l'estamper del General obtenia pel seu servei eren considerables. Segons els llibres de comptes de la Diputació, entre 1654 i 1660 la impremta Mathevat va facturar un total de 1.284 lliures per diverses impressions, mentre que Martí Gelabert en va rebre unes 160 al llarg del trienni de 1665. Això no obstant, Rafael Figueró, en ser el que més temps va gaudir de l'ofici d'estamper del General, va arribar a ingressar més de 15.000 lliures durant els 40 anys que va treballar al servei dels diputats.⁴⁰⁵

Cal dir, però, que els ingressos més importants que va rebre Figueró provenien de feines que no eren encarregades pròpiament a l'estamper del General. De fet, quan, pel seu volum, el cost d'una impressió es preveia superior a les 100 lliures, els diputats convocaven un concurs, un encant públic, oferint el treball a la persona menys donant; o sigui, a l'impressor que es

---

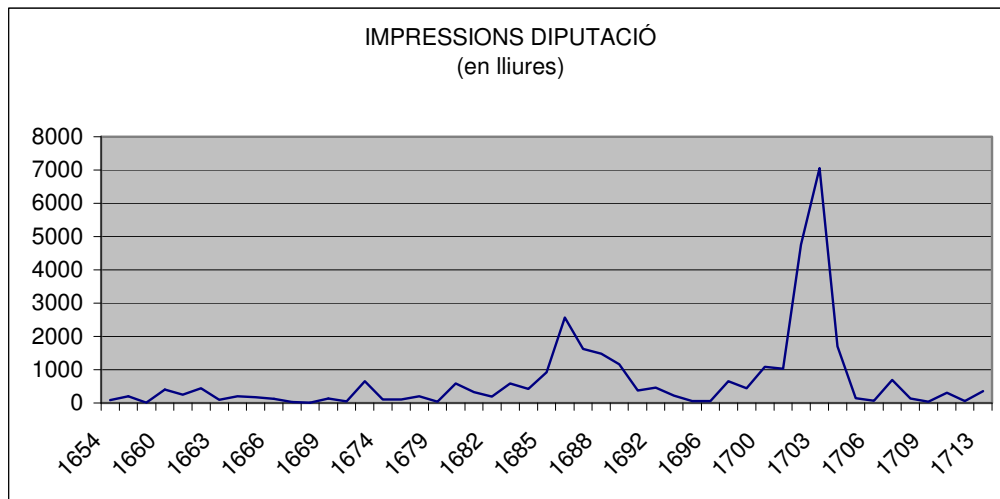
⁴⁰⁴ Els successius nomenaments de Paula i Caterina Matevat, Martí Gelabert i Rafael Figueró figuren a: DGC, vol. VI, 1644-1656, p.423, 21 de juliol de 1650 i p. 563, 10 de maig de 1653; vol. VII, 1656-1674, p.95, 6 d'agost de 1659; p. 211, 26 d'agost de 1665; p.294, 8 d'agost de 1668; p. 426, 8 d'agost de 1671; vol. VIII, 1674-1689, p.3, 6 d'agost de 1674; p.272, 6 de setembre de 1677; p.435, 18 d'agost de 1680; p.673, 17 de setembre de 1683; p.831, 19 d'agost de 1686; vol. IX, 1689-1701, p.2, 3 d'agost de 1689; p.280, 23 d'agost de 1692; p.519, 8 d'agost de 1695; p.948, 8 d'agost de 1698; vol. X, 1701-1713, p.2, 8 d'agost de 1701 i p.806, 1 d'agost de 1707.

⁴⁰⁵ Els pagaments per impressions fets per la Diputació del General de 1652 a 1714 han quedat enregistrats en diferents sèries documentals. Cal advertir, però, que part de la documentació no s'ha conservat, de manera que el càlcul dels pagaments fets per aquesta institució és a la baixa. A continuació es citen els diferents llibres que han estat buidats: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, Sèrie General (N), 207 a 276; Ibidem, Correu i minut, Sèrie G, 47/40 a 56; Ibidem, Llibre de despeses i dates extraordinàries, Sèrie G, 46/31 a 44; Ibidem, Correu i minut, cauteles, Sèrie V, 248 a 252; Ibidem, Registres de cauteles i albarans, Sèrie N, 584 a 604; Ibidem, Èpoques comunes de la Generalitat, Sèrie N, 447 i 605; Ibidem, Llibres d'alimàries, Sèrie G, 35/4; Ibidem, Llibre de despeses per la vinguda del rei, 1701, Sèrie G, 35/5; Ibidem, Llibre de la funerària del Sereníssim Senyor Emperador, 1711, Sèrie G, 35/5.

comprometia a fer-lo a un preu més baix. L'impressor Martí Gelabert en donava plena prova en la declaració que va fer en el marc d'un plet a la Reial Audiència:

“Qualsevol paper que en la Casa de la Diputació se haja de fer estampar a sos gastos y excedesca son cost la quantitat de cent lliuras barcelonesas, en dits casos ho poden posar al encant púb[lic] y al menos donant, y en estos ja no se anomena estamper de dita casa”.⁴⁰⁶

És per aquesta raó que, tot i que la majoria de les grans obres editades a compte del General foren impreses per Rafael Figueró, un bon nombre es van publicar en altres impremtes de Barcelona com, per exemple, en les de Josep Forcada, de Joan Pau Martí o de Josep Llopis. En qualsevol cas, la suma de tots els pagaments fets per la Diputació del General de 1652 a 1714 dels quals hi ha constància, indica que aquesta institució es va gastar, pel cap baix, un total de 32.842 lliures en impressions al llarg d'aquest període (Fig. 15).

Fig. 15. Evolució dels pagaments per impressions fets per la Generalitat (1652-1714)

⁴⁰⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 19 d'abril de 1707.

L'anàlisi de l'evolució dels pagaments de la Diputació del General, tanmateix, s'ha de fer amb prudència, ja que hi ha molts buits en la documentació conservada. En qualsevol cas, els moments de màxima activitat es registren sobretot a mitjan de la dècada de 1680 i entre 1700 i 1706, cosa que s'explica perquè en aquests períodes la Diputació va fer imprimir tot una sèrie d'obres de gran magnitud, com foren les anomenades "Decisions", obra de diversos juristes catalans i, sobretot, tota la legislació –Constitucions, Capítols de Cort, llibres del Redreç i altres– sorgida de les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706.

Els treballs ordinaris que la Diputació del General acostumava a encarregar al seu impressor eren, tal i com feia el Consell de Cent, molt variats. Així, un dels primers impresos publicats per manament dels diputats després de la fi de la Guerra dels Segadors fou una carta reial que la Generalitat va rebre el juliol de 1653. Tot seguit, els diputats van ordenar imprimir-ne 1.500 còpies per repartir per tot Catalunya.

“Que per lo estamper de la present casa sia imprimida una carta enviada per sa Magestat (que Déu guarde) al consistori de ses senyories, dada en Madrit a tretse del corrent, en forma de cancelleria despachada y que en nom de ses senyories sie fet un preàmbol y enviades mil y sinch-centes còpies a les universitats i pobles del present Principat de Cathalunya per consolació dels treballs de la guerra y altres y vegem la gran clemència que sa Magestat ha usada ab sos vassalls”.⁴⁰⁷

Un altre exemple és el pagament de 3 lliures que el 1654 va rebre l'impressor Francesc Pasqual, procurador de Caterina Mathevat, “per estampar trenta còpies de unas cridas fetes y manades publicar per ses senyories a effecte de rebollar y picar las robas que paguen dret de bolla”. Posteriorment, el mes de novembre, els diputats van ordenar el pagament de 79 lliures a Mathevat per la impressió de la carta que el rei havia enviat l'any anterior i per unes

⁴⁰⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 3ª, Sèrie General (N), 208, f. 538, 28 de juliol de 1653.

ordinacions del General que també s'imprimiren a casa seva. Encara, aquell any, la impremta Mathevat va rebre unes altres 10 lliures del General per 600 còpies d'un memorial imprès per ordre dels diputats on es denunciaven els excessos comesos pels soldats francesos.⁴⁰⁸

De fet, la impressió de les tarifes i ordinacions pel cobrament del dret de Bolla era una cosa habitual cada vegada que es renovava el consistori. Així, per exemple, el 1657 els nous diputats van ordenar el pagament de 196 lliures a la impremta Mathevat per les tarifes, ordinacions i altres documents que s'havien manat imprimir a l'inici del trienni de 1656.⁴⁰⁹

Els diputats, d'igual forma, acostumaven a fer imprimir els memorials i cartes que enviaven a la cort de Madrid. El 1680, per exemple, la Generalitat va transmetre al rei una petició dels jurats de Puigcerdà que demanaven que la vila fos fortificada per protegir-la de l'atac dels francesos. Onofre Monsalvo, que aquell trienni exercia d'oïdor reial, va deixar escrit en el seu diari la manera com el consistori dels diputats va prendre aquella decisió.

“Dissapte, a 7 de desembre [de 1680], havent-nos representat per part de la vila de Puigcerdà la conveniència que seria per lo Principat lo fortificar aquella vila, (...) determinarem representar-ho a sa Magestat ab un memorial y carta que se envià per la estafeta. Y juntament escriurer als senyors duch de Medina Celi, don Pedro de Aragón, a tots los que-s són estats virreys de Cathalunya, als del Concell de Guerra y del Concell de Aragón, [i] als Provincials (...). Lo memorial pera sa Magestat se envià manuscrit y en cathalà. Però per tots aquells senyors se estampà vertit en castellà”.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ El pagament a Francesc Pasqual a: ACA, Generalitat, Deiberacions del consistori, trienni de 1650, part 3^a, Sèrie General (N), 208, f.631, 8 de gener de 1654. El pagament a Caterina Matevat a: Ibidem, trienni de 1654, part 1^a, Sèrie General (N), 210, f.164, 16 de novembre de 1654. El pagament del memorial contra els francesos a: Ibidem, f.178, 19 de desembre de 1654.

⁴⁰⁹ ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1656, Sèrie G, 46/31, f.91, 24 de març de 1657. Es tracta de la *Tariffa dels preus de les teles y altres sorts de robes y mercaderies que entran en lo Principat de Cathalunya y comptats de Rossellò y Cerdanya, co[n]forme la qual han de pagar los drets del General...* BUB, B-59/7/19, i de les *Ordinacions y crides fetes per los molt Illvstres Senyors Deputats y Oydors de comptes del General (...) per la bona exactio dels dret del General y Bolla per lo trienni de 1656...* BUB, B-58/3/16.

⁴¹⁰ AHCB, Manuscrits, Dietari d'Onofre Monsalvo, Ms. A-111, f.21, 7 de desembre de 1680.

El dietari d'Onofre Monsalvo conté altres indicacions que mostren de quina manera el consistori dels diputats ordenava la impressió de lletres o memorials. Així, l'any 1681, emparada per una butlla papal, la Diputació engegà una campanya contra els eclesiàstics que defraudaven el pagament del dret de Bolla.

“Dimecres, a 4 de juny 1681, lo Molt Il·lustre senyor deputat eclesiàstich, com a delegat apostòlich, en virtut de la butlla de sa Santetat de Clement setè, proferí sentència y se despediren lletres de excomunicació contra los fraudants, perturbants y impiedients [de] la exactió dels drets del General, y se estamparen ditas lletres”.⁴¹¹

En aquella ocasió, a més, els diputats, per ordre del virrei, van enviar un memorial al rei. Segons el relat Monsalvo, el consistori va treballar fins tard per tal d'enllestir-lo.

“Lo dissapte immediat tingué jo recado de dit senyor Cancellor, que serian ja las quatre horas de la tarda, (...) y axí me conferí ab sa senyoria ym [i em] digué que tenia orde sa Exa. de que se fes consulta sobre lo fet de las censuras. (...) Presa aquesta notícia me aparegué ser de conveniència que se juntàs consistori y ordení als verguers que avisassen los demás consistorials, assessors y secretari. Y essent ja ben tart quant foren convocats en consistori, determinarem de escriurer també a sa Magestat y enviar-li juntament còpia del vot dels assessors y consulents y unas lletres pera que en ellas vessen la forma y motius y lo tenor de la butlla (...). Fou molt tard quant estigueren despatxats los papers, però poguerem tenir-ho llest a tems que se'ls ne pogué portar la estafeta, que foren prop de las dos horas passada mitja nit. Se donà orde que per la estafeta vinent se treballàs un memorial en justificació dels procehiments de ditas censuras y se estampàs a tota pressa, com se féu. Y axí, a 28 de dit mes de juny, se

---

⁴¹¹ Ibidem, f.35-36v, 4 de juny de 1681.

envià a sa Magestat. (...) També escriguerem al senyor regent Pastor, enviant-li lo memorial estampat que havia treballat doctament lo doctor don Victoriano de Valdà”.⁴¹²

Onofre Monsalvo explica també que, en una altra ocasió, els diputats van fer imprimir 1.000 còpies d'un memorial que anava en contra d'una sentència de la Reial Audiència que contrafeia les lleis catalanes.

“Axí mateix ordenaren als assessors, advocat fiscal y consulents treballassen un memorial en justificació de la pretenció de contrafactió per la execució de la sentència contra Francisco de Cases, burgès de Perpinyà, del qual manaren estampar-ne mil còpies, y enviarem al molt Il·lustre Bras militar 300, y las demás repartirem”.⁴¹³

Era del tot habitual també que la Diputació fes imprimir relacions de festes o d'actes religiosos que es portaven a terme quan hi havia tingut lloc algun esdeveniment important. El desembre de 1683 per exemple, Rafael Figueró va rebre l'encàrrec d'imprimir els villancets que s'havien de cantar el 29 d'aquell mes a la capella del Palau de la Generalitat amb motiu de la celebració de l'alliberament de Viena del setge turc, que havia tingut lloc el mes de setembre. Figueró va cobrar 6 lliures, “per aver estampat per orde de ses senyories dos raymas de villansicos fets per cantar y repartir en lo die de la dalt dita festa”. Posteriorment, el 1686

---

⁴¹² Ibidem, f.39-40, 21 de juny de 1681. Es tracta del memorial imprès per Rafael Figueró titulat *Evidencia de la infalibilidad y certeza del vínculo de las censuras eclesiásticas, fulminadas por el muy Ilustre y Reverendo Señor dotor fray Joseph Sastre y Prats, abad de San Pedro y San Pablo del Campo, y de la Portella, oy deputado eclesiástico del Principado de Cataluña; y en este nombre comissario y delegado apostólico, contra los que fraudan y impiden la exacción de los derechos de la Generalidad y de qualquier otro modo y manera perturban la quieta y pacífica possessión de la íntegra y cabal satisfacción de ellos, para total repulsa de qualquier escrúpulo que quisiere introducir el mal informado en la sugeta materia*. Inserir entre els f.39v-40. Un altre exemplar es conserva a: BC, F.Bon. 14939.

⁴¹³ AHCB, Manuscrits, Dietari d'Onofre Monsalvo, Ms. A-111, f.107, 14 d'octubre de 1682. Es tracta del memorial imprès per Rafael Figueró amb el títol *Por el syndico del General de Cataluña en la causa de contrafactión sobre la execución comminada de la Real Sentencia de decapitación echa en la Regia Corte contra Francisco de Cases, burgés de la villa de Perpiñán*. Inserir entre f.106v-107. Un altre exemplar es conserva a: UPF, ZX1626/1713.D57.

els diputats van pagar a Figueró 6 lliures i 15 sous pels “sinch-cents sexanta villancicos fets per cantar y repartir” en la festa per la presa de la ciutat de Buda per part de l'exèrcit imperial.⁴¹⁴

D'igual forma, la mort de reis i emperadors també suposava un considerable volum de feina per a l'estamper del General. El 1696, per exemple, Figueró va rebre 28 lliures per la impressió de la relació i l'oració fúnebre que Pere Dimas de Potau va pronunciar en el funeral que la Diputació va fer amb motiu de la mort de la reina Marianna d'Àustria.⁴¹⁵

Els encàrrecs a l'impressor, tanmateix, es van multiplicar arran de la mort del rei Carles II, el novembre de l'any 1700. El dia 18 d'aquell mes els diputats van acordar que les dues cartes que havien rebut de la reina, el testament de Carles II i la resolució d'acceptar la continuïtat del príncep de Darmstadt com a virrei de Catalunya, fossin enviades a tots els bisbes i canonges, diputats del regne d'Aragó, als tres estaments del regne de València, als jurats de les ciutats de Saragossa, València i Mallorca, així com també a totes les ciutats i pobles de Catalunya.

“És molt just i equo se'ls envien còpias de las dos cartas reals del primer y tres del corrent, còpias de las clàusulas del testament de sa Magestat (que santa glòria haja), axís en orde al successor com y també del modo y forma de govern, còpia de la deliberació feta per sas

⁴¹⁴ El pagament dels villancets per l'alliberament de Viena a: ACA, Generalitat, Compte de les festes celebrades per la victòria de Viena, 1684, Sèrie G, 35/4, f.6, 7 de febrer de 1684. Es tracta dels *Villancicos que se cantaron en la solemne fiesta, que celebró el (...) consistorio de la Diputación de Cataluña, en su sala y capilla de San Jorge a 29 de deziembre 1683, en acción de gracias por las insignes vitorias de las armas de Alemania y Polonia en el sitio y socorro de la Imperial Corte de Viena y felizes progressos en los paises de Uungria en el otoño deste mismo año 1683*. AHCB, B 1683 8º op.10. D'aquest pagament en va quedar constància també a ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 1º, Sèrie General (N), 236, f.117v-118, 7 de febrer de 1684. El pagament pels villancets de la festa per la presa de Buda a: ACA, Generalitat, Compte de les festes celebrades per la presa de Buda, 1686, Sèrie G, 35/4, f.3v, 18 de desembre de 1686. Es tracta dels *Villancicos que se cantaron en este año de 1686 a los 13 de noviembre en la fiesta que celebró el (...) consistorio de los señores Diputados y Oydores de Cuentas del Principado de Cathaluña en acción de gracias de la gloriosa expugnación de la ciudad de Buda...* AHCB, B 1686 8º op.1

⁴¹⁵ ACA, Generalitat, Llibre dels gastos per la funerària (...) per la sereníssima senyora doña Marianna de Àustria, Sèrie G, 35/4, s.f., 11 d'agost de 1696. Es tracta de la *Breve descripción de las funerales honras que a la Cathólica Magestad de la Reyna N.S. Doña Mariana de Austria (...) hizo la Muy Ilustre y Fidelísima Diputación de Cataluña (...) y oración fúnebre que dixo (...) Pedro Dimas de Potau...* BC, F.Bon. 9082.

senyories als 15 del corrent acerca del assentiment de la continuació de sa Exa. en sa llochtinència general, durant son trienni. [Els diputats] deliberan perçò que sie manat, com ab la present deliberació se mana, a Rafel Figueró, estamper del General, trobant-se present en concistori, pera que a expensas del General imprime lo número de sinch mil de cada un de dits papers dalt refferits. Y que la present deliberació sia intimada a dit Figueró personalment. E dit Figueró, present en concistori, ha dit que se la tenia per intimada”.⁴¹⁶

La impressió de 5.000 còpies de tots aquests documents, que van ocupar 12 pàgines en foli, va suposar per a Figueró uns ingressos de 130 lliures. L'imprès, a més, va arribar a tots els racons de Catalunya, no debades els diputats van assegurar-se d'enviar cartes als representants locals.

“Pera que distribuescan en tots los pobles de sas col·lectas tots los papers impressos que se'ls remet en a effecte de que estigan ab la deguda intel·ligència dels motius han tingut sas senyories pera assentir a que sa Exa., no obstant la mort de sa Magestat (que glòria haja), continue durant son trienni en ser virrey”.⁴¹⁷

L'afer de la continuïtat del príncep de Darmstadt va portar molt d'enrenou, ja que era contrari al que disposaven les Constitucions de Catalunya, que obligaven al nou rei a jurar-les abans de designar el seu “alter nos”. Per aquesta raó, l'any següent, els diputats es van veure

---

⁴¹⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 4º, Sèrie General (N), 257, f.476v, 18 de novembre de 1700. Es tracta del document que porta per títol *Carta real escrita als molt Illustres i Fidelissims senyors diputats i oydors de comptes del General del Principat de Catalunya la data de la qual es en Madrit al 1 de Nohembre 1700*. BC, F.Bon. 12695. Aquest imprès inclou la carta, datada el dia 1 de novembre de 1700, que informava del nomenament de l'arquebisbe de Toledo, Luis Fernández de Portocarrero, com a governador de tots els estats mentre el rei es trobés indisposat i que Carles II havia de signar quan la mort li va sobrevenir; la carta de la reina Marianna de Neoburg, esposa de Carles II, datada el 3 de novembre, en la que comunicava als diputats la mort del rei i l'elecció de Felip d'Anjou com a successor; la còpia de les clàusules del testament de Carles II referents a la successió dels seus regnes i la còpia de les clàusules referents a la formació del govern interí que, entre altres coses, disposaven la continuïtat dels virreis després de la mort del rei. Finalment, aquest imprès conté també el contingut de la deliberació feta el 15 de novembre pels diputats i oydors de comptes, acceptant la continuïtat del príncep de Darmstadt com a virrei de Catalunya.

⁴¹⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 4º, Sèrie General (N), 257, f.476v, 18 de novembre de 1700. El pagament de la impressió consta a: *Ibidem*, f.509, 23 de desembre de 1700.

obligats a fer imprimir un altre document per justificar totes les decisions que havia pres el consistori des de la mort del rei Carles II fins al jurament del comte de Palma com a nou virrei. D'aquest document, que va ocupar 166 pàgines en foli, Figueró va rebre l'encàrrec d'imprimir-ne 1.000 còpies.⁴¹⁸

D'una forma semblant, les celebracions per l'entrada de Felip V a Barcelona, l'octubre de 1701, van reportar uns bons ingressos a l'impressor del General. El juliol de 1702 els diputats van autoritzar el regent els comptes de la Diputació a pagar 476 lliures, 13 sous i 3 diners a Rafael Figueró per les impressions encarregades amb motiu de la visita del rei Felip V. El treball consistia en 1.500 còpies de la relació de les festes organitzades per la Diputació, que va ocupar 360 pàgines en quart, 1.500 còpies dels villancets que es van cantar per la festa del trasllat del cos de sant Oleguer i unes altres 500 del sermó que per aquest motiu va predicar el canonge Josep Romaguera a la catedral. Tractant-se d'un treball d'una certa magnitud, els diputats, com era habitual, van encarregar la revisió i valoració de l'obra a dos experts. Els nomenats foren els impressors Jaume Surià i Josep Texidó, que van fixar el preu en aquella quantitat.⁴¹⁹

D'igual forma, entre la feina ordinària que acostumava a fer l'impressor del General hi figuraven també les peticions per recaptar l'anomenat "donatiu voluntari", que servia generalment per contribuir a les despeses de defensa en temps de guerra. Així, per exemple,

---

⁴¹⁸ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, Sèrie General (N), 258, f.648, 28 de juny de 1701. Es tracta de l'obra titulada *Pública noticia del acierto con que el muy Ilustre y Fidelissimo consistorio de la Diputación del Principado de Cataluña (...) reguló sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido despues de la muerte del (...) Rey don Carlos Segundo...* BC, F.Bon. 11411. Sobre el funcionament de l'ordenament jurídic català en l'època Moderna vegeu Víctor FERRO, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic: Eumo, 1987.

⁴¹⁹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.310v, 29 de juliol de 1702. Es tracta de l'obra que porta per títol *Festivas demostraciones y magestuosos obsequios con que el Muy Ilustre y Fidelissimo consistorio de los Deputados y Oydores del Principado de Cataluña celebró la dicha que llegó a lograr con el deseado arribo y feliz himeneo de sus católicos Reyes D. Felipe IV de Aragón y V de Castilla (...) y doña Maria Luisa Gabriela de Saboya...* BUB, B-69/5/13. Els villancets de Sant Oleguer porten per títol *Villancicos que se cantaron lunes 14 noviembre 1701 en la solemne y real pompa con que el (...) consistorio de Deputados y Oydores de Cuentas (...) celebrò la translación del milagroso (...) cuerpo de San Oleguer...* BLM, R.502. Aquest pagament ha quedat enregistrat també a: ACA, Generalitat, Llibre de les èpochas de la Escribania Mayor que comensà en lo any 1698, Àpoques, 1698-1711, Sèrie N, 447, f.42, 1 d'agost de 1702. El regent els comptes va ordenar el pagament el 19 d'agost de 1702, segons figura a: ACA, Generalitat, Compte de les despeses per la vinguda del rei, Sèrie G, 35/5, f.24v.

l'abril de 1690, durant la Guerra dels Nou Anys, els diputats van ordenar que del compte de “correu i menut” es paguessin 7 lliures i 15 sous a Rafael Figueró “per aver estampat vuytcents papers per donar per las vilas y llochs del Principat” per tal d’aconseguir el donatiu. Dos dies després, els diputats ordenaven el pagament de 4 lliures a Figueró per unes altres 350 còpies d’aquests papers.⁴²⁰

A resultes del donatiu ofert a Felip V en les Corts de 1701-1702, la Diputació va seguir enviant cartes arreu de Catalunya al llarg dels anys posteriors, com es desprèn del pagament de 12 lliures que Figueró va rebre el 1705 per haver “estampat mil y doscentas cartas que se son enviadas a differentes universitats del present Principat”. La recaptació dels diners del donatiu voluntari va continuar després de les Corts de 1705-1706, durant el govern de l'arxiduc Carles d'Àustria. Així, el maig de 1707 la Diputació va pagar 9 lliures i 8 sous a Figueró per la impressió de 1.000 cartes del donatiu voluntari i el mes de maig unes altres 6 lliures, 3 sous i 10 diners per 500 papers pel mateix motiu.⁴²¹

A mesura que la Guerra de Successió avançava, les necessitats financeres es feien més grans. A final de desembre de 1707 els diputats llegien un despatx del rei Carles III, datat el dia 23 d'aquell mes, en la que els proposava la formació d'un regiment de 5.000 homes. Conscient de les excessives despeses bèl·liques que Catalunya havia de suportar, el rei es mostrava disposat a assumir la paga dels oficials, sempre i quan el Principat els pagués un salari de 4 sous diaris. Tot seguit, els diputats van deliberar que fos feta una carta circular a les universitats de tot el país, “embiant a cada una de ellas còpia impresa del dit Reial Despaig, a fi de que sia a totom notòria la dita Real disposició”.⁴²²

⁴²⁰ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 1º, Sèrie General (N), 243, f.147 i 149, 18 i 20 d'abril de 1690.

⁴²¹ ACA, Generalitat, Correu i menut, Cauteles, 1704-1712, Sèrie V, 252, 1705, n. 63, 8 de juliol de 1705, i 1707, n. 2 i 16, 6 de maig i 12 de juliol de 1707.

⁴²² ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1707, part 1º, Sèrie General (N), 270, f.79, 30 de desembre de 1707. Es tracta de la *Còpia de la real carta ab que la Magestat del Rey nostre Senyor (Déu lo guarde) és estat servit lo dia 23 de desembre de 1707 a favorir al Excellentíssim y Fidelíssim Consistori de deputats y oydors de comptes del present Principat de Cathalunya*. BC, F.Bon. 4905.

Davant els dubtes que va generar, el 19 de gener de 1708 el rei va enviar una nova proposta als diputats, “ab la qual ser serveix anyadir altres disposicions en major benefici de las universitats a la nova planta e idea ordenada per sa Magestat (...) acerca los regiments de la província”. D’aquesta forma, el consistori va decidir enviar una altra carta circular “y pera que més generalment se puga capir per totom lo benefici que resulta per la[s] matexas universitats (...) que sia aquella vertida en cathalà e impresa en un y altre idioma, cathalà y castellà, reportant-las primerament als senyors de la Conferència [dels Tres Comuns] antes de imprimir-las”.⁴²³

Per tot plegat, el mes de febrer de 1708, l’escrivà major del General donava fe que Rafael Figueró havia cobrat 131 lliures i 8 sous per un compte en el que hi figurava la impressió de 3.000 còpies de la primera carta del rei i 3.000 còpies de les cartes que foren repartides per tot Catalunya. En el compte presentat per Figueró hi constava també la impressió de 2.000 cartes circulars “ab la nova oferta de sa Magestat”, enviada als diputats el 19 de gener de 1708, i 2.000 còpies d’aquesta segona carta del rei, impresa “en lengua castellana y traduïda en nostra lengua catalana”.⁴²⁴

La impressió de les Constitucions

La despesa més gran en impressions que havia de suportar la Generalitat de Catalunya provenia de la impressió de les Constitucions, a la qual cosa estava obligada per llei, tal i com fou aprovat en les Corts celebrades a Barcelona l’any 1599, durant el regnat de Felip III.

⁴²³ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1707, part 1º, Sèrie General (N), 270, f.86v, 21 de gener de 1708.

⁴²⁴ ACA, Generalitat, Correu i menut, Cauteles, 1704-1712, Sèrie V, 252, nº36, 6 de febrer de 1708. La segona carta circular, datada el 23 de gener, portava el següent encapçalament: *En vista de las repostas han tingut los Deputats, y Oydors de Comptes del General de Catalunya (...) acerca la insinuació de sa Magestat (...) de pagar la província quatre sous, moneda Barcelona, per cada individuo...* BC, F.Bon. 4676.

“Perquè aprofitaria poc fer noves lleys y constitucions sinó se posaven en observança y tinguessen executió, perçò statuim y ordenam ab loatió y aprobatió de la present Cort que tres mesos immediadament següents après que les presents Constitucions seran decretades per nos y lliurades als diputats y oydors de comptes, tingan obligatió dits diputats y oydors fer-les estampar y posar en la forma ordinària, sots pena de perdre los salaris de sos officis tot lo temps que passat dit termini tardaran ha fer-ho, y que axí de les presents Constitucions estampades, com de totes les altres, ne hajen de donar un volum a cada persona dels tres staments que haurà assistit en les presents Corts”.⁴²⁵

D’aquesta forma, el gener de 1702, amb motiu de la conclusió de les Corts celebrades a Barcelona amb la presència del rei Felip V, la Generalitat va fer-se càrrec de la publicació de les Constitucions i els Capítols de Cort que acabaven de ser aprovades. D’entrada, però, hi hagueren alguns problemes, ja que les autoritats reials retardaven el lliurament dels originals a la Generalitat. Així, a primers de febrer d’aquell any, els diputats van anar a casa del protonotari per demanar, sense èxit, que se’ls “entregassen las Constitucions, Capítols de Cort i Capítols de Nou Redrés”.⁴²⁶

Un mes després, però, la Diputació encara no havia rebut les Constitucions, de manera que els diputats van tornar a insistir davant del protonotari, advertint-lo que “si no manava entregar los dits despaigs quant antes, li seria precís valer-se lo consistori de totes las diligèncias que li serian permesas”. Finalment, la Generalitat va rebre les Constitucions el dia 13 de març de 1702.⁴²⁷

Tot seguit, els diputats va encarregar la impressió de les Constitucions i Capítols de Cort de 1702 a Rafael Figueró, sense que això comportés cap despesa a la Generalitat, ja que els

---

⁴²⁵ *Constitucions fetes per la S.C.R. Magestat del Rey don Phelip Segon, Rey de Castella, de Aragó, etc., en la primera Cort celebra als cathalans en la ciutat de Barcelona, en lo monastir de Sant Francesch, en lo any 1599.* ACA, Reial Patrimoni, BGC, volums, 551, fol.XIX.

⁴²⁶ DGC, vol. X, 1701-1713, p.XVIII-XIX. Informació extreta de la introducció, a càrrec de Joaquim Albareda i Eduard Martí.

⁴²⁷ Ibidem.

diputats van autoritzar-lo a imprimir-les pel seu compte i benefici, sempre i quan en donés 1.200 exemplars a la Generalitat. L'impressor va lliurar l'obra el 15 d'abril d'aquell any.

“En aquest mateix dia [15 d'abril de 1702], Rafel Figueró, estamper de la present casa, ha entregat a sas senyories mil y dos-cents corderns impressos de las Constitucions y Capítols de Cort fetas en la última Cort General, sen que importe gasto algú a la Generalitat, per haver-se li dit de paraula per sas senyories ne estampàs los coderns [que] volgués, ab què ne hagués de donar al molt Il·lustre y Fidelíssim concistori mil y dos-cents. Com ho ha fet lo dia present”.⁴²⁸

Al mateix temps, els diputats, “concliderant que la enquadernació de mil y dos cents coderns de ditas Constitucions (que ja se acaban de imprimir) importaran major quantitat de cent lliuras”, van manar que fossin fetes tabes per oferir aquesta enquadernació en subhasta pública.⁴²⁹

Un bon nombre d'exemplars d'aquestes Constitucions foren repartits per les ciutats on es recaptava el dret de Bolla de la col·lecta de Barcelona. Així, el correu Pere Single va rebre 21 lliures de la Diputació per haver “caminat trenta lleguas y a rahó de catorse sous per llegua, anant ab mula, com axís se compta per lo correu major de sa Magestat”.⁴³⁰

D'igual forma, els diputats van manar a Joan de las Casas, correu del General, que les Constitucions i els Capítols de Cort de 1702 fossin repartits per tot el Principat. Per a complir

⁴²⁸ DGC, vol. X, 1701-1713, p.144, 15 d'abril de 1702. Es tracta de l'obra titulada *Constitucions, capítols y actes de Cort fetas y atorgats per la S.C.R. Magestat del Rey nostre Senyor don Felip IV de Aragó y V de Castella, comte de Barcelona (...)* en la primera Cort celebrada als catalans en la ciutat de Barcelona, en lo monestir de Sant Francesch, en los anys 1701 y 1702. BC, 11-VII-22

⁴²⁹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.210v, 8 d'abril de 1702. El llibreter Ramon Bons va rebre 151 lliures i 5 sous de la Diputació per l'enquadernació de 1.100 exemplars d'aquestes Constitucions, “los quals ha enquadernat a rahó de dos sous i nou [diners] per quiscun quadern”. Ibidem, f.229, 19 de maig de 1702.

⁴³⁰ El pagament al correu Pere Single a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.250v, 27 de maig de 1702. Les viles per on va transitar aquest correu foren: Mataró, Sant Celoni, Palautordera, Vilamajor, Cardedeu, Granollers, Sant Feliu de Codines, Caldes de Monbui, Sant Llorenç Savall, Sabadell, Tarrassa, Martorell i Olesa. En aquest cas, la llegua equivalia aproximadament a uns sis quilòmetres.

aquest manament foren enviats quatre correus propis, que van suposar per a la Generalitat una despesa de 132 lliures i 13 sous.

“Lo un propri anà a Vilafranca, Tarragona, Monblanch y Tortosa y que axís est caminà trenta vuyt lleugas y per consegüent a rahó de catorse sous per lleugua anant ab mula importa lo gasto vint y sis lliuras, dotze sous. Que lo segon propri aní a Cervera, Tàrraga, Balaguer y Lleyda, y que per consegüent caminà vint y vuyt lleugas, que a dita rahó importa dinou lliuras, dotze sous. Que lo altre propri anà a Vich, Camprodon, Puigcerdà, Seu de Urgell, Organyà, Trem, Vallderan, Berga y Manresa, y que axís caminà cent lleugas, que a dita rahó importa setanta lliuras. Y finalment, que lo altre propri és anat a Gerona y Castelló de Empúries y que axís ha caminat vint y tres lleugas y mitja y per consegüent a dita rahó importa setse lliuras, nou sous, totas las quals quatra quantitats fan la suma de cent trenta dos lliuras, tretse sous”.⁴³¹

A més, una trentena d'exemplars de les Constitucions de 1702 van ser repartits entre els membres del Consell d'Aragó. La Diputació va pagar 5 lliures i 12 sous a Jaume Viladoms, oficial major de l'estafeta, en concepte d'assegurança pel transport d'aquests 30 exemplars a Madrid. Nou d'aquests llibres anaven amb una enquadernació “daurada, ab cobertas de marroquí vermell de llevant ab flochs”.⁴³²

Arran de la celebració de les Corts de 1701-1702, els diputats van ordenar també la convocatòria d'un concurs públic per subhastar la impressió de 3.000 exemplars dels Capítols del Nou Redrés. L'abril de 1702 el corredor de coll de la Generalitat informava als diputats que l'impressor que s'havia ofert per fer-ho per menys preu era Francesc Barnola.

⁴³¹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.250v, 27 de maig de 1702.

⁴³² El pagament a Jaume Viladoms a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.268v, 7 de juny de 1702. Els nou exemplars daurats foren enquadernats per Joan Pau Martí, llibreter del General, que va cobrar 31 lliures i 10 sous per aquest treball. Ibidem, f.249v, 26 de maig de 1702.

“En aquest mateix dia, constituït personalment en lo molt Il·lustre y Fidelíssim concistori de sas Senyories Joseph Iglesias, corredor de coll, jurat y ministre del General, ha fet relació de com no havent trobat qui per menos preu emprengués lo preu fet de la impressió de tres mil llibres del Nou Redrés que Francesch Vernola, estamper de la present ciutat (...) ha lliurat a favor de dit Vernola, dita impressió”.⁴³³

El juny de 1702 la Diputació va pagar a Barnola 197 lliures, 8 sous i 9 diners per la impressió d'aquests 3.000 exemplars dels Capítols del Nou Redrés.⁴³⁴

De la mateixa manera, en les Corts de 1701-1702 fou acordada la publicació d'una compilació de les Constitucions de Catalunya, que havia d'incloure també les que foren aprovades el 1599. Per això, l'abril de 1702, els diputats del General van manar que fossin fetes tabes...

“...per encantar y subastar al qui per menos empenrà fer-ho, la impressió de quatre mil thomos de paper de la forma major doblat, que quiscun d'ell contindrà los tres voluments de las Constitucions y altres drets del present Principat, compilats en forsa del capítol XXVIII de las Corts de 1585, junt ab las Constitucions y Capítols de Cort del any 1599 y las fetas y decretadas en la última Cort General de 1701”.⁴³⁵

⁴³³ DGC, vol.X, 1701-1713, p. 147, 28 d'abril de 1702.

⁴³⁴ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.269, 7 de juny de 1702. Es tracta de l'obra que porta per títol *Capítols del General del Principat de Cathalunya, comptats de Rossellò y Cerdanya, fets en les Corts celebrades en lo monestir de Sant Francesch de Barcelona per la S.C.R.M. del rey Phelip IV de Aragò y V de Castella per lo redrés del General y Casa de la Deputació en los anys de MDCCI y MDCCII*. BC, 15-II-90.

⁴³⁵ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.191v, 30 de març de 1702 i f.202v, 4 d'abril de 1702.

Tot seguit, la Generalitat va nomenar tres experts, que foren Rafael Figueró, Jaume Surià i Joan Jolis, per tal de formar les tabes, “tenint la mira a que se conseguisca fer dita impressió ab la menor dilació sia possible, que és lo fi principal que tingué la Cort”.⁴³⁶

Això no obstant, la publicació d’aquesta compilació, en tractar-se d’una obra de gran magnitud, va comportar algunes dificultats. D’entrada, les tres persones escollides pels tres braços per elaborar-la –Baltasar de Montaner i Sacosta, abat del monestir de Sant Cugat del Vallès, per l’estament eclesiàstic, Josep de Solà i Guardiola, donzell, pel braç militar, i el doctor Salvador Massanès de Ribera, ciutadà honrat, pel reial– van queixar-se de l’excessiu treball que això requeria. Així, l’abat de Sant Cugat va presentar una súplica a la Generalitat al·legant que aquell any havia estat nomenat visitador del seu orde, cosa que requeria haver de viatjar a tots els monestirs, de manera que li era impossible fer aquell treball en el termini de sis mesos requerit. De forma semblant, l’any 1703, Salvador Massanès va sol·licitar li fos acceptada la renúncia a haver de participar en la compilació de les Constitucions. Els diputats van denegar aquestes peticions, instant als tres compiladors a que “sien servits aplicar-se en lo empleo per lo qual són estats elegits”.⁴³⁷

Posteriorment, els tres compiladors van presentar una altra petició als diputats en la que demanaven que els fossin pagades 300 lliures a cada un en lloc de 100. L’argument era que, en haver-se allargat el termini requerit per fer la impressió de sis a deu mesos, havien de

⁴³⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.278, 14 de juny de 1702. Rafael Figueró, Jaume Surià i Joan Jolis van cobrar una lliura i quatre sous cada un “per mitja dieta han vacat en formar las tabbas del thomo de las Constitucions que se han de imprimir per disposició de la Cort últimament celebrada”, Ibidem, f.293v, 4 de juliol de 1702. La taba per la impressió dels 4.000 exemplars de la compilació de les Constitucions de 1599 i 1702 es troba a: DGC, vol. X, 1701-1713, p. 1437-1439. Es tracta de l’obra titulada *Constitucions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capitol de cort LXXXII de las Corts per la S.C. y R. Majestat del rey don Philip IV(...) celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*. BC, 16-VI-62. Segons el peu d’impremta l’obra fou publicada el 1704 de forma conjunta per les imprentes de Joan Pau Martí i de Josep Llopis. Sobre el procés d’elaboració d’aquesta compilació vegeu: Oriol OLEART, “La gènesi de la compilació de les Constitucions y altres drets de Catalunya de 1704”, *Initium*, 1, 1996, p.427-478; i també els estudis introductoris de Josep Maria Pons i Guri i Josep Maria Font i Rius a l’edició facsímil d’aquesta compilació, publicada per l’editorial Base l’any 2004.

⁴³⁷ La súplica presentada per l’abat de Sant Cugat a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 3º, Sèrie General (N), 261, f.393, 4 de novembre de 1702. La petició de Salvador Massanès a: Ibidem, part 4º, Sèrie General (N), 262, f.595, 5 de juliol de 1703. Sobre les queixes dels compiladors vegeu: Oriol OLEART, “La gènesi de la compilació de les Constitucions...”, op.cit., p.435-440.

dedicar més temps a aquesta feina. Els diputats, en aquesta ocasió, van acceptar que els responsables de redactar la compilació de les Constitucions rebessin 250 lliures cada un pels seus treballs.⁴³⁸

Fins i tot, tal i com apuntaven els compiladors, la Diputació va tenir gran dificultat en trobar un impressor que es comprometés a fer aquesta feina en un termini tan curt.

“Attès majorment que no obstant que dita Cort disposà que lo volumen fahedor fos estampat dins sis mesos, no trobaren sas Senyorias impressor que ab sis mesos se volgués obligar ha ferro, sinó ab lo espay de deu mesos”.⁴³⁹

La subhasta organitzada per la Generalitat va rebre quatre respostes, una de les quals oferia imprimir la compilació de les Constitucions en el termini d'un any, una altre en 11 mesos i les dues restants en 10 mesos. Finalment, l'agost de 1702, el corredor de coll Josep Iglesias, per manament dels diputats, va atorgar la impressió dels 4.000 exemplars de la compilació a Francesc Barnola, “per no haver trobat a ningú que-u fes per menos preu”. Així, aquell mes d'agost, Barnola va rebre una bestreta inicial de 4.000 lliures. Posteriorment, el juliol de l'any següent l'impressor va rebre 4.000 lliures més a compte i, finalment, unes altres 3.000 el mes de desembre.⁴⁴⁰

⁴³⁸ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 4º, Sèrie General (N), 262, f.648, 7 de setembre de 1703.

⁴³⁹ Ibidem.

⁴⁴⁰ La concessió de la impressió a Francesc Barnola a: DGC, vol. X, 1701-1713, p.184 i 186. Barnola va oferir la impressió de les Constitucions per un preu de 54 lliures per cada full d'estampa que contingués l'obra, en funció del nombre final de pàgines. La bestreta inicial donada a Barnola per la impressió de les Constitucions a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.329v, 23 d'agost de 1702. El segon pagament a compte a: Ibidem, part 4º, Sèrie General (N), 262, f.598v, 9 de juliol de 1703. El tercer dels pagaments a: Ibidem, part 5º, Sèrie General (N), 263, f.725, 14 de desembre de 1703. Una altra de les persones que, a més de Francesc Barnola, va posar-se en dita en la subhasta fou el mestre de cases Pau Martí, germà del llibreter Joan Pau Martí. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.334v, 29 d'agost de 1702. De fet, per participar en la subhasta d'una edició pagada per la Generalitat no era imprescindible ser impressor. L'any 1704, per exemple, quan la Generalitat va posar en encant públic la impressió del Llibre del Redrés de les Corts de 1599 i els Capítols de Cort de 1493, que recollien la forma en que es feia la insaculació i extracció de diputats i oïdors de comptes de General, la millor oferta per editar 1.000 exemplars d'aquesta obra va provenir del fuster Elies Carbonell, que un cop guanyada l'adjudicació va encarregar la impressió a Rafael Figueró. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part

La impressió de la compilació de les *Constitucions i altres drets de Catalunya* es va fer, per tant, a la impremta de Joan Pau Martí, que aleshores era administrada per Francesc Barnola. Amb tot, tractant-se d'una obra tan extensa, amb més de 900 pàgines, repartides en tres volums, els treballs foren compartits, tal i com indica el peu d'impremta, amb el taller de Josep Llopis. En aquella època, de fet, era del tot habitual que, davant d'un treball de gran magnitud com era aquell, un impressor, per tal de poder complir els termini de lliurament pactat en el contracte, cedís una part de l'obra a un altre, deixant-ne constància, o no, en el peu d'impremta.

Una prova que una part de la compilació de les Constitucions es va imprimir al taller dels Llopis, a la plaça de l'Àngel, es troba en el comptes que Joan Piferrer portava per l'administració d'aquesta impremta. En l'apartat corresponent als ingressos rebuts l'any 1703 hi consta que “en est any se imprimiren las Constitucions, que són abonadas al any de 1704”.⁴⁴¹

Per tal d'afrontar la impressió de les Constitucions, Piferrer va haver d'invertir alguns diners en la compra de material pel seu taller. Així, hi ha constància que el desembre de 1702 va pagar 12 lliures i 6 sous a un fuster “per fer 12 galeras y timpans per estampar las Constitucions”.⁴⁴²

Segons aquests comptes, l'any 1704, Joan Piferrer va ingressar 400 lliures netes, és a dir, sense comptar el paper i la feina, per la part de la impressió de les Constitucions que es va fer al taller de la vídua de Josep Llopis:

5º, Sèrie General (N), 263, f.754v, 18 de gener de 1704. Per aquest treball, Carbonell va rebre 118 lliures i 19 sous de la Diputació. Ibidem, part 6º, Sèrie General (N), 264, f.861, 24 de maig de 1704. Es tracta de l'obra que porta per títol *Capítols per lo redrés del General y casa de la Deputació de Cathalunya fets en las Corts celebrades en lo monestir de Sant Francesch de Barcelona per la S.C.R.M. del Sereníssim Senyor Rey Don Felip II de Aragò y III de Castella en lo any 1599. Van ajustats en esta nova impressió los Capítols de Corts fahents per las insiculacions a las bolsas dels deputats y oydors de comptes desde la formació de ellas feta en las Corts de Santa Anna, any 1493*. BC, 4-II-9.

⁴⁴¹ AHPB, Francesc Topí i Comes. Manual de 1707, 870/25, f.105.

⁴⁴² Ibidem, f.99.

“[març de 1704] Ha de haver dita senora [Anna Llopis i Huguet], que he cobrat per imprimir cent fulls de las Constitucions, per tinta y lletra, a raó de quatre lliuras full (...), 400 lliuras”.⁴⁴³

A banda d'això, segons aquest balanç, una part de la lletreria utilitzada per imprimir les Constitucions fou venuda posteriorment a l'impressor Bartomeu Giralt:

“A 5 de janer 1706 he venut a Barthomeu Giralt, estamper, la fundició més usada de test, que és la que comprà lo meu sogra [Josep Llopis] y jo [Joan Piferrer] la paguí al señor Trulles y la venguí per haver-ni dos fundicions y no servia per a res, perquè sobrava, que se agué menester per las Constitucions, la qual era pasada de mitja lletra, per aver servit vuyt anys y aver-s-i imprès las Constitucions”.⁴⁴⁴

Un altre testimoni que mostra la participació de la impremta de Josep Llopis en la publicació de la compilació de les Constitucions és el de Narcís Feliu de la Peña, segons el qual, el febrer de 1704 es van cremar alguns exemplars de l'obra en calar-se foc al taller:

“Dia 13 [febrer 1704] se pegó fuego en casa de Joseph Llopis, impressor de Barcelona, que imprimia las Constituciones de Cataluña, uniendo a las antiguas las que se avian formado en la Junta General del duque [Felip V]. Fue cosa notable pegarse solo el fuego en las Constituciones”.⁴⁴⁵

L'incendi de la impremta de Josep Llopis fou recollit al dietari del Consell de Cent, sense esmentar, però, la crema de les Constitucions:

---

⁴⁴³ Ibidem, f.106.

⁴⁴⁴ Ibidem, f.119.

⁴⁴⁵ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, vol.3, p.517. BC, 1-VI-53.

“Dimecres, a XIII de dit [febrer 1704], en est dia, a las set de la nit, se posà foch en las cases de la viuda de Joseph Llopis, estamper, en la estampa que és en las cases posseheix en la plassa de l'Àngel y en lo porxo de ditas cases. Y durà passada de una ora, en lo qual intermedi acudí tot lo Excel·lentíssim concistori, ordenant lo convenient per apagar dit foch. Després vingué lo Santíssim Sagrament, lo qual aportà lo vicari perpètuu de Santa Maria y lo pujaren en las cases de Joan Bruguera, notari públich de Barcelona, que són en la altre part de la plassa de l'Àngel y seguiren al Sagrament en ditas cases, ahont assistiren en la llàstima, y després tornaren a baxar en dita plassa y tenint notícia lo foch se era apagat, Nostre Senyor se'n tornà y seguiren los Excel·lentíssims senyors concellers acompanyats de molta noblesa y després tornaren en dita plassa de l'Àngel. Y vehent tot estava acomodat, quiscú d'ells se n'anà en sa casa”.⁴⁴⁶

Joan Piferrer va recollir també aquest incident en la liquidació que va presentar als tutors dels fills de Josep Llopis. Segons aquest balanç, l'octubre de 1704 va ingressar 10 lliures i 10 sous per la venda de la fusta cremada i les rajoles velles de la porxada de la casa, on hi havia la impremta.

“Item, per fusta cremada y trossos de rejolas y different despulla de quant se cremà la porxada, 10 lliures i 10 sous”.⁴⁴⁷

Sigui com vulgui, a pesar d'aquest contratemps, la compilació de les Constitucions fou acabada pels volts del mes de juny de 1704. Aleshores, la Diputació va nomenar els impressors Jaume Surià, Francesc Guasch i Joan Jolis per tal de verificar si la impressió s'havia fet d'acord amb les condicions estipulades a la taba. A final de juny, els tres experts van presentar el seu informe, indicant que Francesc Barnola havia complert totes les condicions, “exceptat en lo tocant a la qualitat del paper, que y ha alguna diffarència ab la

⁴⁴⁶ DACB, vol.XXIV, p.134-135. Sobre aquest incendi vegeu: Oriol OLEART, “La gènesi de la compilació de les Constitucions...”, op.cit., p.447-451.

⁴⁴⁷ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.107.

mostra”. Per tal de comprovar el paper utilitzat era el correcta, els diputats van enviar un correu al batlle de Ripollet “pera que fes venir dos paparers per est effecte”.⁴⁴⁸

Finalment, el juliol de 1704, després d’una altra revisió, l’obra va rebre el vist-i-plau dels impressors nomenats com a experts, de manera que els diputats van manar que fossin lliurades 1.517 lliures i 10 sous a Francesc Barnola per acabar de pagar la impressió. En total, així doncs, la despesa de la Generalitat per la publicació de la compilació de les Constitucions de 1704 va ascendir a 12.517 lliures i 10 sous.⁴⁴⁹

Les «Decisions» de la Reial Audiència

Una altra de les grans despeses que havia d’assumir la Diputació del General pel que fa a impressions era la publicació de les sentències o conclusions de la Reial Audiència, que rebien el nom genèric de “Decisions”. Aquesta obligació fou establerta en forma de llei en les Corts celebrades a Montsó l’any 1542, durant el regnat de Carles V:

“Estatuim y ordenam que de las conclusiones fetas en la Regia Audiència y Consell Reyall sien fetas Decisions, segons l’orde que se ha donat per nostre Loctinent General ab lo Reyall Consell, y aquellas sien estampadas a despesas del General, y de las conclusiones per avant faedoras sien

---

⁴⁴⁸ L’informe presentat per Surià, Guasch i Jolis a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 6º, Sèrie General (N), 264, f.900v, 25 de juny de 1704, i també a: DGC, vol.X, 1701-1713, p.1760. La Diputació va pagar 8 lliures a Martí Gayans i a Francesc Oliveres, paperers de Ripollet “per dos dietas han vacat en venir, estar en la present Ciutat y tornar-se’n, pera visurar lo paper de la impressió dels quatre mil tomos del volumen de todas las Constituciones y Capítols de Cort fins assí fets, a rahó de dos lliuras per dieta a quiscun”. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 6º, Sèrie General (N), 264, f.902, 26 de juny de 1704. D’igual forma, els la Diutació va pagar 1 lliura i 4 sous a Joan de las Casas, correu del General, pel correu enviat a Ripollet. Ibidem, f.972, 29 de juliol de 1704.

⁴⁴⁹ El pagament final a Francesc Barnola per la impressió de les Constitucions a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 6º, Sèrie General (N), 264, f.967v, 27 de juliol de 1704. Els impressors Martí Gelabert, Joan Jolis, Francesc Guasch i Bartomeu Giralt van verificar que l’obra s’ajustés a les condicions de la taba. Cada exemplar va precisar de 231 fulls i mig d’estampa, que a 54 lliures per full van importar la quantitat indicada, afegint-hi també 16 lliures i 10 sous que va valer la planxa per fer el gravat de la portada.

per lo semblant fetas Decisiones de tres en tres anys, y estampadas a despesas del General, y lo útil que de todas exirà, sie del dit General”.⁴⁵⁰

D’aquesta forma, el juliol de 1659, atenent a la petició feta pel jutge de la Reial Audiència Miquel de Cortiada, els diputats van acordar que fos imprès el primer volum de les seves *Decisiones*:

“Lo qual té treballat lo dit noble don Miquel Cortiada, ab satisfacció y paga de sos treballs, vigílias, indústria y comprovació de la impressió. Perçò ses senyories deliberen sie imprimit dit tomo a costas y despeses del General, de la manera que desobre està dit, satisfent y pagant dits treballs, axí com fou observat ab don Luis de Paguera quant imprimí lo primer tomo de las Desisions”.⁴⁵¹

La impressió d’aquest llibre fou encarregada l’abril de 1660 a Josep Forcada pels diputats del trienni següent. Entre les condicions hi figurava el compromís de Forcada d’imprimir-ne 600 exemplars, utilitzant lletra d’atanàsia, a un preu de 30 rals (3 lliures) per cada full d’estampa que, depenent del nombre final de pàgines, hi hagués en el llibre. La Generalitat, al seu torn,

⁴⁵⁰ *Constitucions y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capítol de cort LXXXII de las Corts per la S.C. y R. Majestat del rey don Philip IV, nostre Senyor, celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*. Barcelona: en casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis, 1704. Edició facsimil, impr. Henrich y Cia, 1909, p.95. AHCB, B-1909 Fol 3.

⁴⁵¹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1656, part 3°, Sèrie General (N), 215, f.549, 31 de juliol de 1659. El primer volum de les *Decisiones* de Lluís de Peguera fou imprès per Jaume Cendrat l’any 1605 amb el títol *Decisiones aureae in actu practico frequentes ex variis Sacri Regii Concilii Cathaloniae conclusionibus collectae*. BC, 9-VII-61. Aquestes *Decisiones* foren les primeres que es van imprimir a compte del General, ja que, segons consta en l’informe fet pels assessors arran de la petició de Cortiada, les de Joan Pere Fontanella i Joan Pau Xammar no foren pagades per la Generalitat perquè no eren jutges de la Reial Audiència. D’igual forma, el segon volum de *Decisiones* de Lluís de Peguera tampoc fou pagat per la Generalitat perquè aquest ja era mort quan es va imprimir. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1656, part 3°, Sèrie General (N), 215, f.558v-549. Sobre la publicació dels cinc volums de les *Decisiones* de Miquel de Cortiada vegeu: Oriol OLEART, “Diputación del General y libros jurídicos en Cataluña (siglos XVII-XVIII): la publicación de las Decisiones del doctor Miquel de Cortiada”, dins Miguel Ángel GONZÁLEZ SANSEGUNDO (coord.), *Un jurista aragonès y su tiempo. El doctor Juan Luis López, primer marqués del Risco, 1644-1703*. Zaragoza: Gobierno de Aragón, 2007, p.505-591.

aportaria el paper necessari i lliuraria a Forcada una bestreta de 50 lliures mensuals durant sis mesos, pagant-li l'import total de la impressió una vegada l'obra fos acabada.⁴⁵²

L'import final de la impressió d'aquests 600 exemplars que Forcada va cobrar de la Generalitat va ascendir a 682 lliures i 10 sous. Al seu torn, la llibretera Rafaela Castelló va cobrar 256 lliures i 9 sous pel valor de les 22 bales i 3 raimes de paper que va lliurar a Forcada per a la impressió. Per la seva part, Miquel de Cortiada va rebre 300 lliures per les feines de redacció del llibre, que incloïa la revisió de les proves d'impremta, i unes altres 19 lliures addicionals “per reparar un error se havia comés en unas fullas que se hagueren de tornar ha tirar y dit Cortiada las ha pagades al estamper”.⁴⁵³

La Generalitat va vendre els 600 exemplars, sense enquadrar, d'aquest primer volum de les *Decisions* al botiguer de teles Rafael Faget per 1.800 lliures, o sigui, a un preu de 3 lliures cada llibre. Faget es comprometia a fer enquadrar els exemplars “que sa Senyoria haurà menester, ab cubertas de pergamí ordinàrias y botons de os, que seran sinquanta tomos, sens haver de pagar ses Senyories per dita encodernatió cosa alguna sinó de aquells que excediràn dit número de sinquanta tomos”. Un total de 88 exemplars foren repartits entre els membres del Consell Suprem d'Aragó, els jutges de la Real Audiència, diputats i oïdors del General i entre alguns dels oficials de la casa de la Diputació.⁴⁵⁴

⁴⁵² El contracte entre Forcada i la Generalitat per la impressió de les *Decisions* de Miquel Cortiada figura inserit a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1659, part 1º, Sèrie General (N), 216, f.82v-83, 28 d'abril de 1660. Es tracta de l'obra titulada *Decisiones reverendi Cancellarii et Sacri Regii Senatus Cataloniae. Pars prima. Pro praxi contentionum et competentiarum Regnorum Inclytæ Coronæ Aragonum, super Immunitate Ecclessiæ*. BC, 1-VI-16.

⁴⁵³ El pagament de l'import total de la impressió a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1659, part 2º, Sèrie General (N), 217, f.274, 31 de gener de 1662. El pagament del paper a Rafaela Castelló a: Ibidem, f. 218v, 24 de maig de 1661. El 1662 Castelló va cobrar 60 lliures i 10 sous per unes altres 5 bales i 7 raimes de paper que va lliurar a Forcada per acabar la impressió. Ibidem, f.309, 22 de juny de 1662. El pagament a Miquel de Cortiada a: Ibidem, f.240v, 19 d'agost de 1661.

⁴⁵⁴ La venda dels 600 exemplars de les *Decisions* a Rafael Faget a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1659, part 2º, Sèrie General (N), 217, f.301v, 29 de maig de 1662. El repartiment dels 88 exemplars a: Ibidem, f.347v, 29 de juliol de 1662. Als membres del Consell Suprem d'Aragó els foren enviats 10 exemplars, tal i com consta de la carta que els diputats van enviar a Joan Francesc Pujol, agent del General a Madrid. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1662, part 1º, Sèrie General (N), 218, f.16v, 16 de setembre de 1662.

Posteriorment, el setembre de 1663, Miquel de Cortiada va sol·licitar a la Diputació la publicació del segon volum de les seves *Decisions*. Els diputats van acordar que fos imprès amb les mateixes condicions que el primer però que, prèviament, Cortiada els mostrés el manuscrit, “pera que es puga comètrer si en ell hi ha cosa contra las prerrogativas de la present Casa”. La impressió fou encarregada, de nou, a Josep Forcada, que el 20 d’abril de 1665 va lliurar a la Generalitat els 600 exemplars acordats. L’import final de la impressió el segon volum de les *Decisions* de Miquel de Cortiada va ascendir a 468 lliures. Per la seva banda, el paperer Francesc Romaní va cobrar 234 lliures per 26 bales de paper que foren utilitzades en aquesta impressió.⁴⁵⁵

La Diputació va encomanar l’enquadrernació de 100 exemplars d’aquest segon volum al llibreter Francesc Badia, a un preu de 8 sous cada un, cosa que va suposar un cost de 40 lliures. Aquests exemplars enquadrernats foren repartits entre els jutges de la Reial Audiència, els diputats i oïdors de la Generalitat i entre alguns oficials d’aquesta institució. Els 500 exemplars restants foren venuts a Francesc Badia a un preu de 20 rals (2 lliures), cada un, és a dir, per un import total de 1.000 lliures. Badia es va comprometre a no vendre cap llibre dins del Principat de Catalunya a un preu superior de 25 rals, “els quals 5 rals es pugui retenir en satisfacció del seu treball en vendre’ls”.⁴⁵⁶

L’agost de 1665, la Generalitat va enviar 17 exemplars del segon volum de les *Decisions* de Cortiada a Joan Francesc Pujol, el seu agent a Madrid, per tal que els repartís entre els

---

⁴⁵⁵ La petició de Miquel de Cortiada per la impressió del segon volum de les *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1662, part 1º, Sèrie General (N), 218, f.130v, 3 de setembre de 1663. L’encàrrec de la impressió a Josep Forcada a: Ibidem, f.136v-137, 22 de setembre de 1663. El pagament de la impressió a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1662, part 2º, Sèrie General (N), 219, f.319, 30 de juliol de 1665. El pagament del paper a Francesc Romaní a: Ibidem, f.213, 9 de setembre de 1664. La Generalitat va restar 45 lliures a Forcada de l’import total de la impressió per 5 bales de paper que van sobrar. Ibidem, f.243, 20 de febrer de 1665. Val a dir, però, que Forcada no va cobrar les 468 lliures d’aquesta impressió fins el 1680. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1677, part 3º, Sèrie General (N), 232, f.489, 6 de juliol de 1680. Es tracta de l’obra titulada *Decisiones reverendi Cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathaloniae. Pars secunda. Pro recto contentionum, et competentiarum Regnorum Inclytæ Coronæ Aragonum, super Immunitate Ecclessiæ*. BC, 1-VI-17.

⁴⁵⁶ El pagament de l’enquadrernació de 100 exemplars del segon volum de les *Decisions* de Miquel de Cortiada a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1662, part 2º, Sèrie General (N), 219, f. 309, 25 de juliol de 1665. La venda dels 500 exemplars restants a Francesc Badia a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1662, part 2º, Sèrie General (N), 219, f.311v, 25 de juliol de 1665.

membres del Consell d'Aragó. L'enviament d'aquells llibres, que pesaven 3 roves i 10 lliures, va valer 11 lliures i 10 sous. Encara, el 1671 els diputats van manar a Rafaela Castelló, llibretera del General, l'enquadernació d'un exemplar del primer volum de *Decisions* de Miquel de Cortiada i un altre del segon, "ab cubertas de couro vermell, tots dos dorats, tant de fullas com de cubertas, ab flochs de tafata encarnats y per la corda y papers per a conduir dits llibres en una caixa", per enviar-los al vicecanceller d'Aragó. La Diputació va pagar 2 lliures i 16 sous al carreter Jaume Pedrosa per portar aquests dos llibres a Madrid.⁴⁵⁷

Això no obstant, un bon nombre d'exemplars sense enquadrar del primer i del segon volum de les *Decisions* de Miquel de Cortiada van quedar sense vendre i foren retornats a la Generalitat. A final de 1670, els diputats, per evitar que les arnes i les rates fessin malbé els llibres, van ordenar que fossin venuts en encant públic. El més donant fou el llibreter Jacint Escona, que va pagar 707 lliures i 5 sous per 266 exemplars del primer volum i 349 del segon, a raó d'una lliura i 3 sous per cada llibre.⁴⁵⁸

L'any 1684 un altre jurista, en aquest cas Miquel de Calderó, va sol·licitar a la Diputació la impressió del primer volum de les seves *Decisions*. Els diputats van acordar aquesta feina amb el llibreter Anton Ferrer, que disposava d'impremta pròpia. Ferrer va rebre l'encàrrec d'estampar 660 exemplars d'aquest llibre, amb una bestreta de 200 lliures per comprar 200 raimes de paper i 30 lliures mensuals durant deu mesos. El cost total de la impressió va ascendir a 772 lliures i 5 sous. Miquel de Calderó, al seu torn, va rebre 300 lliures per la seva

---

⁴⁵⁷ L'enviament dels 17 exemplars a Madrid a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1665, part 1º, Sèrie General (N), 220, f.14, 22 d'agost de 1665. Les persones a qui anaven adreçats aquests 17 exemplars eren: el vicecanceller (dos llibres), el tresorer general, el comte d'Albatera, don Pedro Villacampa, don Gregori Castellví, el marquès de Erita [Ariza], don Luis de Exea, don Miguel Çalba, don Joseph Romeu de Ferrer, don Juan Fernández de Heredia, don Rafael Vilosa, don Anton Ferrer, don Gerónimo de Villanueva, don Diego de Sada, don Francisco Izquierdo de Berbegal i don Pedro Carlos Zoali. El pagament del transport d'aquests 17 llibres a: Ibidem, f.19, 5 de setembre de 1665. El pagament a Rafaela Castelló per enquadrar dos exemplars de les *Decisions* de Miquel de Cortiada a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1671, part 1º, Sèrie General (N), 224, f.58, 15 de desembre de 1671. El pagament del transport al carreter Jaume Pedrosa a: Ibidem, f.61, 8 de gener de 1672.

⁴⁵⁸ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1668, part 2º, Sèrie General (N), 223, f.207-207v, 8 de maig de 1671.

feina, inclosa la correcció de la impressió. Com en altres ocasions, la major part dels exemplars, un total de 500, foren venuts en encant públic al més donant.⁴⁵⁹

L'any següent, Miquel de Cortiada va sol·licitar a la Generalitat la publicació del tercer volum de les seves *Decisions*. Els diputats van acordar la impressió de 660 exemplars d'aquesta obra amb Rafael Figueró, que, igual que en el cas anterior, va rebre una bestreta de 200 lliures per comprar 200 raimes de paper i 30 lliures mensuals durant 10 mesos.⁴⁶⁰

Encara, aquell any, la Generalitat va acordar amb Rafael Figueró la impressió d'un altre llibre de *Decisions*, en aquesta ocasió les de Bonaventura de Tristany. Així, els diputats van encarregar 660 exemplars d'aquest llibre a l'impressor, atorgant-li, com era habitual, una bestreta de 200 lliures per la compra de paper i 30 lliures mensuals durant deu mesos. A banda d'això, la Diputació va pagar 77 lliures a Josep Vaquer per una planxa amb la imatge de Sant Jordi per il·lustrar aquest llibre.⁴⁶¹

L'any 1686, davant l'enorme despesa que suposava per a la Generalitat la impressió de tants volums de *Decisions*, els diputats van aconseguir que rei Carles II els concedís un privilegi per imprimir i vendre el tercer volum de Miquel de Cortiada i els dos primers de Miquel de Calderó i de Bonaventura de Tristany, acompanyat de la prohibició d'importar-ne de l'estranger:

---

⁴⁵⁹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 2º, Sèrie General (N), 237, f.297, 9 de novembre de 1684. El compte presentat per Anton Ferrer a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 4º, Sèrie General (N), 239, f.516v, 5 d'abril de 1686. El pagament a Miquel de Calderó a: Ibidem, f.522v, 22 d'abril de 1686. L'ordre dels diputats d'encantar 500 exemplars a: Ibidem, f.522v, 22 d'abril de 1686. Es tracta de l'obra titulada *Sacri regii criminalis concilii Cathalonie decisiones, cum annotatiunculis post opus animadversis et regijs decisionibus inter excudendam prolatis*. BUB, XVII-2507.

⁴⁶⁰ La súplica presentada per Miquel de Cortiada per imprimir el tercer volum de les *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 3º, Sèrie General (N), 238, f.417v, 30 d'agost de 1685. El contracte entre la Generalitat i Rafael Figueró per imprimir aquesta obra a: Ibidem, f.420v, 3 de setembre de 1685. Miquel de Cortiada, com de costum, va rebre 300 lliures per la feina i les correccions de la impressió. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 4º, Sèrie General (N), 239, f.572, 16 de juliol de 1686. Es tracta del llibre que porta per títol *Decisiones reverendi cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathalonie. Pars tertia. Pro recto contentionum et competentiarum regnorum inclitae Coronae Aragonum super jurisdictione ecclesiastica in clericos & laycos*. BC, R(3)-Fol-71-72.

⁴⁶¹ L'encàrrec a Rafael Figueró per imprimir el primer volum de *Decisions* de Bonaventura de Tristany a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 3º, Sèrie General (N), 238, f.459, 5 de desembre de 1685. El pagament a Josep Vaquer per la planxa a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 4º, Sèrie General (N), 239, f.553v, 10 de juny de 1686. Es tracta de l'obra titulada *Sacri Supremi Regii Senatus Cathalonie decisiones, auctore Nob. Bonaventura de Tristany Boffill et Benach, cum indice locupletissimo*. BC, Prat 5-V-2 (I).

“Por quanto por parte de los diputados de la Generalidad de nuestro Principado de Cathalunya se nos ha representado que en virtud de una de sus Constituciones tienen obligación de suministrar los gastos para la impresión de las Decisiones de la Real Audiencia de dicho Principado, y que con efecto han pagado la de tres tomos, echos modernamente, el uno de Decisiones del Cancellor y Real Audiencia de Cathaluña, parte tercera, compuesta por el noble magnífico y amado consejero nuestro, el doctor don Miguel de Cortiada, regente la Real Cancelleria en dicha Real Audiencia; el otro de Decissiones Criminales, parte primera, compuesta por el noble magnífico y amado consejero nuestro el doctor don Miguel de Calderó, de la tercera sala de dicha Real Audiencia, y abogado fiscal de la Regia Corte, y el otro de Decisiones de la misma Real Audiencia, tomo primero, compuesto por el noble magnifico y amado consejero, el doctor don Buenaventura de Tristany, Bofill y Benac, oydor de dicha Real Audiencia, en que han tenido mucha costa, suplicandonos que respeto de lo arrassada que se halla la Generalidad y aver de ser suyo el útil de dicha impresión, según lo dispuesto por las mismas Constituciones, fuessemos servido prohibir que por espacio de veinte años no se puede entrar en España ninguna impresión de dichas Decissiones hecha en otras partes. Y nos, deseando la conveniencia y beneficio de dicha Generalidad lo havemos tenido por bien en la manera infrascrita”.⁴⁶²

La petició feta per la Generalitat al rei era una resposta a l'aparició d'algunes reedicions de les *Decisions* de la Reial Audiència fetes en altres ciutats europees –com per exemple les de Miquel de Cortiada, que Jean-Antoine Huguetan va imprimir a Lió el 1677– amb el lògic perjudici que això suposava per les vendes de les edicions fetes a Barcelona. En qualsevol cas, sembla ser que això no fou un impediment perquè el 1699 els llibreters i impressors Jean

---

⁴⁶² Còpia autèntica del privilegi, signada per Aleix Fornaguera, escrivà major del General, inserida a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f.

Anisson i Jean Possuel, també de Lió, publicuessin quatre volums de *Decisions* de Miquel de Cortiada.⁴⁶³

Sigui com vulgui, el desembre de 1686 els diputats van ordenar que fos notificada a tots els llibreters i impressors de Barcelona la prohibició d'imprimir i vendre durant 20 anys les tres obres de Cortiada, Calderó i Tristany.⁴⁶⁴

Igual que en altres ocasions, alguns exemplars d'aquestes tres obres foren tramesos a la cort de Madrid. Així, el 1686 els diputats van manar que fos enviat un exemplar de cada un dels tres llibres a tots els membres del Consell Suprem d'Aragó. Poc després, la Diputació va pagar 19 lliures i 12 sous al carreter Jeroni Nanot per haver portat 38 exemplars a Benet de Pelegrí, agent del General a Madrid, per tal que els lliurés a Pedro Antonio de Aragón i als altres membres del Consell d'Aragó.⁴⁶⁵

A pesar d'això, la Diputació continuava tenint dificultats per vendre els llibres. Aquell mateix any un corredor de coll va encantar aquestes tres obres durant més de 30 dies sense que sortís cap comprador. Per això, “desitjant vendre'ls a major útil i profit del General”, els diputats van decidir lliurar 50 exemplars de cada un dels volums de *Decisions* de Miquel de Cortiada, Miquel de Calderó i Bonaventura de Tristany a Rafaela Castelló, llibrera del General, “pera que aquells vengui en sa botiga a raó de dos lliuras vuyt sous cada hu”.⁴⁶⁶

---

⁴⁶³ Les *Decisions* de Miquel Cortiada reeditades per Huguetan el 1677 porten per títol: *Decisionibus cancellarij et Sacri Regij Senatus Cathalonie sive Praxis contentionum judicialium et compentiarum regnorum inclytæ Coronæ Aragonum*. BUB, XVII-2739. L'edició dels quatre volums feta per Anisson i Possuel el 1699 es titula *Decisiones cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathalonie, sive Praxis contentionum et competentiarum regnorum inclytæ Coronæ Aragonum super reciproca in laicos & clericos jurisdictione*. BC, Tor. 81-84, GFol. Posteriorment, els Anisson van reeditar aquesta obra el 1714. BC, 345(46.71)95Cor. A més, les *Decisions* de Miquel de Cortiada foren publicades a Venècia per la impremta Balleoniana el 1727. BC, Toda 21-IV-14. L'any 1724, en aquesta impremta es van editar també les *Decisions* de Miquel de Calderó, amb el títol de *Sacri Regii Criminalis Concilii Cathalonie decisiones cum annotatiunculis post opus animadversis & Regii decisionibus inter excudendum prolatis*. BC, Tor.270 Fol

⁴⁶⁴ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 1º, Sèrie General (N), 240, f.151, 4 de desembre de 1686.

⁴⁶⁵ La decisió d'enviar els exemplars de les tres obres a Madrid a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 1º, Sèrie General (N), 240, f.39, 3 de setembre de 1686. El pagament del transport a: Ibidem, f.95v, 18 d'octubre de 1686.

⁴⁶⁶ Ibidem, f.72, 27 de setembre de 1686.

Sigui com vulgui, l'edició dels llibres de sentències de la Reial Audiència no es va aturar. L'abril de 1686 Miquel de Calderó va comunicar a la Generalitat que tenia enllestida la segona part de *Decisions*, de manera que els diputats van acordar la impressió amb Rafael Figueró, amb les condicions habituals, és a dir, amb una bestreta inicial de 200 lliures per comprar paper i 30 lliures mensuals durant deu mesos. D'aquest segon volum de *Decisions* de Calderó se'n van imprimir 1.000 exemplars, pels quals Figueró va rebre de la Diputació un total de 1.237 lliures, 6 sous i 8 diners.⁴⁶⁷

L'any següent, Bonaventura de Tristany va sol·licitar també la publicació del seu segon volum de *Decisions*. Els diputats, una vegada més, van acordar la impressió de 660 exemplars amb Rafael Figueró, amb les mateixes condicions que en els casos precedents. Aquesta vegada l'import final va ascendir a 888 lliures i 16 sous. A banda, la Diputació va pagar 70 lliures a l'argenter Bonaventura Fornaguera pel treball de fer una planxa amb la imatge de Sant Ramon de Penyafort per il·lustrar el llibre.⁴⁶⁸

L'any 1688 la despesa de la Generalitat en impressions va continuar incrementant-se, aquesta vegada amb la publicació del quart volum de les *Decisions* de Miquel de Cortiada i el primer volum de les de Pere d'Amigant, totes dues obres acordades amb Rafael Figueró amb les condicions habituals.⁴⁶⁹

---

⁴⁶⁷ El contracte de la Generalitat amb Rafael Figueró per imprimir el segon volum de *Decisions* de Miquel Calderó a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 4º, Sèrie General (N), 239, f.554, 14 de juny de 1686. El compte de la impressió presentat per Rafael Figueró a la Diputació a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f.675, 21 de novembre de 1687. En aquest compte hi figuraven els 660 exemplars acordats, més uns altres 340 que Figueró va imprimir. Miquel de Calderó, com de costum, va rebre 300 lliures pels treballs de correcció. Ibidem, f.667v, 17 de novembre de 1687. Es tracta de l'obra que porta per títol *Sacri Regii Criminalis Concilii Cathaloniae decisiones, cum additionibus ad primam et secundam partem et duplici indice decisionum et additionum*. BUB, XVII-3248.

⁴⁶⁸ La petició de Bonaventura de Tristany a la Diputació per la impressió del segon volum de *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 1º, Sèrie General (N), 240, f.260, 18 de febrer de 1687. El contracte d'impressió signat amb Rafael Figueró a: Ibidem, f.260v, 20 de febrer de 1687. El compte presentat per Rafael Figueró a la Diputació a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f.877v, 12 d'abril de 1688. El pagament de la planxa a Bonaventura Fornaguera a. Ibidem, f.711, 15 de desembre de 1687. Es tracta de l'obra titulada *Sacri Supremi Regii Senatus Cathaloniae decisiones*, vol.2. BUB, XVII-6673.

⁴⁶⁹ La petició de Pere d'Amigant a la Diputació per publicar el primer volum de *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f.854v, 20 de març de 1688. El contracte d'impressió amb Rafael Figueró a: Ibidem, f.861, 22 de març de 1688. Es tracta de l'obra que porta per

Així, per la impressió de 660 exemplars del quart volum de Cortiada la Diputació va pagar 780 lliures i 11 sous a l'estamper. A banda d'això, els diputats van manar que fossin pagades 12 lliures i 12 sous al carreter Antoni Macià per haver portat 19 exemplars a Madrid "ab son carro", de les quals 2 lliures i 2 sous corresponien als drets d'entrada al regne d'Aragó que el carreter va haver de pagar en arribar a Fraga. Aquests exemplars anaven adreçats a Benet de Pelegrí, agent del General a la Cort, perquè els repartís entre els membres del Consell Suprem d'Aragó.⁴⁷⁰

Pel que fa al primer volum de les *Decisions* de Pere d'Amigant, la Diputació va pagar 963 lliures i 15 sous a Rafael Figueró per la impressió de 660 exemplars. A més, Figueró va rebre una altra 2 lliures i 10 sous per haver imprès "lo principi de dit llibre per fixar y plantar per los cantons y altres parts de la present ciutat (...) [i] per lo treball de plantar dit principi", és a dir, per la feina d'enganxar publicitat del llibre pels carrers de Barcelona.⁴⁷¹

El 1689 la Generalitat va vendre en pública subhasta un total de 2.403 exemplars de cinc volums diferents de *Decisions*. El més donant fou el llibreter Joan Pau Martí, que els va adquirir per 2.200 lliures. D'aquests exemplars, 404 corresponien al tercer volum de *Decisions* de Miquel de Cortiada, 1.146 exemplars als volums primer i segon de Miquel de Calderó i uns altres 853 als volums primer i segon de les *Decisions* de Bonaventura de Tristany. Martí va pagar 500 lliures d'entrada i va acordar amb els diputats que les 1.700

---

títol *Decisiones et enucleationes criminales, seu praxis regii criminalis concilii Cathaloniae, curiarum inferiorum, necnon aliorum tribunalium ecclesiasticorum et saecularium*, 1691. BC, R(3)-4-6. La petició de Miquel de Cortiada per imprimir el quart volum de *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f.1088, 21 d'agost de 1688. El contracte signat amb Rafael Figueró per imprimir aquest llibre a: Ibidem, f.1092, 26 d'agost de 1688. Es tracta de l'obra que porta per títol *Decisiones reverendi cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathaloniae. Pars quarta. Pro recto contentionum et competentiarum regnorum inclytae Coronae Aragonum super jurisdictione ecclesiastica in clericos & laicos & super jurisdictione seculari in laicos & clericos*. BC, 1-VI-19.

⁴⁷⁰ El compte presentat per Rafael Figueró a la Diputació per la impressió del quart volum de *Decisions* de Miquel de Cortiada a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 3º, Sèrie General (N), 242, f. 1.581, 20 de maig de 1689. Miquel de Cortiada va rebre les habituals 300 lliures per la correcció de la impressió. Ibidem, f. 1.578, 16 de maig de 1689. El pagament al carreter per portar els exemplars a Madrid a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 1º, Sèrie General (N), 243, f.93, 3 de gener de 1690.

⁴⁷¹ El compte per la impressió de les *Decisions* de Pere d'Amigant a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 3º, Sèrie General (N), 245, f.521v, 26 de febrer de 1692. Pere d'Amigant va rebre 300 lliures pels treballs de correcció. Ibidem, f.459, 6 d'octubre de 1691.

lliures restants li serien descomptades, fins a satisfer aquella quantitat, dels comptes del paper, plomes, tinta i enquadernacions que el llibreter subministrava habitualment a la Generalitat. Uns anys després, els diputats va concedir llicència a Joan Pau Martí per fer portar exemplars dels volums primer i segon de les *Decisions* de Miquel de Cortiada de França o de qualsevol altre regne, ja que els que havien estat impresos a Barcelona s'havien esgotat. Martí assegurava que tenia molts exemplars del tercer volum i que sense els dos primers li era molt difícil poder-los vendre.⁴⁷²

El març de 1691 els diputats van encarregar a Josep Iglesias, corredor de coll, la venda d'uns altres 429 exemplars del volum quart de les *Decisions* de Cortiada, 87 exemplars del volum segon de les de Calderó i 53 exemplars del volum segon de les de Tristany. El maig d'aquell any, atenent que ningú els havia comprat per més de 700 lliures, els diputats van autoritzar al corredor a vendre'ls per aquest preu.⁴⁷³

Unes setmanes després, Emerentiana de Cortiada i Pujalt, vídua de Miquel de Cortiada, va sol·licitar a la Generalitat la publicació del cinquè volum de les *Decisions*, que el seu difunt marit havia enllestit poc abans de morir. Aquesta obra fou finalment editada a Girona per l'impressor Jeroni Palol, possiblement a compte seu, ja que en el Registre de Deliberacions, tot i que inicialment els diputats van acceptar la petició feta per la vídua de Cortiada, no hi ha constància que fos impresa a compte del General.⁴⁷⁴

⁴⁷² La compra dels exemplars de *Decisions* per part de Joan Pau Martí a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 3º, Sèrie General (N), 242, f. 1.806, 28 de juliol de 1689. Martí va enviar 109 exemplars d'aquests llibres a un mercader de Roma per a ser venuts en aquesta ciutat (vegeu el Capítol 1). AHPB, Lluís Fontana, Vint-i-dosè manual, 806/22, f.56-57v, 28 de maig de 1691. La súplica de Martí per portar llibres de *Decisions* de França a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 2º, Sèrie General (N), 255, f.161-161v, 27 de maig de 1699.

⁴⁷³ L'ordre dels diputats d'encantar els exemplars de *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 2º, Sèrie General (N), 244, f.346v, 17 de març de 1691. L'autorització al corredor per vendre'ls per 700 lliures a: Ibidem, f.375, 7 de maig de 1691.

⁴⁷⁴ La súplica presentada per Emerentiana de Cortiada per imprimir el cinquè volum de *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 2º, Sèrie General (N), 244, f.372v, 7 de maig de 1691. L'edició feta a Girona per Jeroni Palol es titula *Decisiones reverendi cancellarii et Sacri Regii Senatus Cathaloniae, pro recto contentionum et competentiarum regnorum inclytæ Coronæ Aragonum super iurisdictione ecclesiastica in clericos & laicos & iurisdictione seculari in laicos & clericos*. Pars quinta. BC, 345(46.71)95 Cor Fol. L'historiador Oriol Oleart, molt assenyalamment, ha apuntat la possibilitat que la Diputació, atenent que Cortiada era mort, no es considerés obligada per llei a pagar la impressió de la seva obra,

De fet, en aquells anys, els problemes de la Diputació per vendre les *Decisions* persistien. El corredor de coll Josep Iglesias va informar als diputats el febrer de 1693 que un any abans, seguint les seves ordres, havia encantat 448 exemplars de les *Decisions* de Pere d'Amigant, però que en aquell moment seguien sense vendre's pel preu mínim que en demanaven. Considerant que “tardant-se a vendre, aquells se deterioran, rossegant-los las ratas, axís que si no se venen després no se'n podrà treure profit algú”, els diputats van autoritzar al corredor a acceptar una oferta de 500 lliures, una quantitat inferior a la que la esperaven obtenir per aquells llibres.⁴⁷⁵

Uns dies després, però, els diputats van acceptar la súplica presentada per Pere d'Amigant per publicar el segon volum de *Decisions*. Malgrat tot, possiblement per la situació econòmica de la Generalitat, l'obra no fou encarregada fins el 1696, aquesta vegada a l'impressor a Josep Llopis. Per acabar-ho d'adobar, el pagament es va veure endarrerit per culpa del setge que els francesos van posar a la ciutat de Barcelona el 1697. Així, l'any següent, Llopis va presentar una súplica a la Diputació perquè encara no havia cobrat. La raó era que el contracte signat entre les dues parts s'havia perdut “per ocasió dels passats accidents calamitosos de la guerra”.⁴⁷⁶

---

tal i com havia fet amb el segon volum de les *Decisions* de Lluís de Peguera. Oriol OLEART, “Diputación del General y libros jurídicos...”, op.cit., p.529. Segons aquest autor, Miquel de Cortiada, que era natural de Lleida, havia mort el 6 de febrer de 1691.

⁴⁷⁵ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1692, part 1º, Sèrie General (N), 246, f.102, 16 de febrer de 1692.

⁴⁷⁶ La súplica presentada per Pere d'Amigant per publicar el segon volum de les seves *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1692, part 1º, Sèrie General (N), 246, f.105, 19 de febrer de 1692. La súplica presentada per Llopis a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1695, part 4º, Sèrie General (N), 253, f.659, 20 de març de 1698. La pèrdua d'aquest document és del tot comprensible, si es té en compte que habitualment, davant l'amenaça d'un setge, els llibres de l'arxiu de la Diputació eren traslladats al soterrani del Palau de la Generalitat per evitar que es cremessin en cas de caure-hi una bomba. A més, el 1697, per impedir que caiguessin en mans de l'exèrcit francès, una gran part dels llibres i objectes de valor de la Diputació foren traslladats a Vilafranca del Penedès, on els diputats van residir durant el setge. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1695, part 3º, Sèrie General (N), 252, f.439. Es tracta de l'obra titulada *Decisiones et enucleationes criminales seu praxis regii criminalis concilii Cathaloniae, curiarum inferiorum, necnon aliorum tribunalium ecclesiasticorum et saecularium*, vol.2. BC, R(3)-4-7.

A més, Llopis va imprimir 725 exemplars d'aquesta obra; o sigui, 65 més dels 660 estipulats en el contracte. Si bé l'impressor va oferir quedar-se'ls, finalment els diputats van decidir acceptar-los:

“Y en quant als sexanta sinch tomos que suposa haver entregat a més dels sis cents sexanta, en atenció al notorio de que és més útil a la Generalitat pèndrer aquells a la rahó de una lliure, dotse sous y quatre per cada thomo a que los offereix dit Llopis que no que se'ls quedàs per a vendre-los, suposant que dits thomos estan tots en una ma, se vendran al que creu a rahó de duas lliures, quinse sous, o poch menos”.⁴⁷⁷

A pesar de tots aquests contratemps, el març de 1698, després d'haver-se informat a través de Rafael Figueró del que la Generalitat acostumava a pagar per les *Decisions*, els diputats van manar que fossin satisfetes a Josep Llopis la quantitat de 1.173 lliures, 12 sous i 8 diners per la impressió del segon volum de les *Decisions* de Pere d'Amigant. A més, la Diputació va pagar unes altres 15 lliures i 8 sous al traginer Jaume Muns per portar a Madrid una caixa de fusta –que va pesar 5 roves i mitja– que contenia vint exemplars d'aquest llibre, per tal que fossin repartits entre el president i la resta de membres del Consell Suprem d'Aragó.⁴⁷⁸

Posteriorment, l'any 1699, la Diputació va ordenar, una vegada més, la impressió d'uns altres dos llibres de sentències de la Reial Audiència, que en aquest cas foren els tercers volums de les *Decisions* de Bonaventura de Tristany i de Miquel de Calderó, impresos tos dos per Rafael Figueró “a despeses del General i en la forma acostumada”. Per la impressió de

⁴⁷⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1695, part 4º, Sèrie General (N), 253, f.659, 20 de març de 1698.

⁴⁷⁸ El pagament a Josep Llopis a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1695, part 4º, Sèrie General (N), 253, f.661v, 24 de març de 1698. El pagament a Pere d'Amigant de les 300 lliures acostumades per la correcció de la impressió a: Ibidem, f.669v, 5 d'abril de 1698. El pagament al traginer a: Ibidem, f.666, 29 de març de 1698. A més, la Diputació va pagar al traginer unes altres 2 lliures i 2 sous “per lo que pagà de drets en Fraga” per entrar els llibres al regne d'Aragó. Ibidem, f.719, 19 de juny de 1698.

660 exemplars del tercer volum de Tristany la Diputació va pagar 742 lliures a Figueró. D'aquesta obra foren venuts 398 exemplars al llibreter Ramon Sopera.⁴⁷⁹

Pel que fa al tercer volum de les *Decisions* de Calderó, cap a final de 1699 els diputats van acordar amb Rafael Figueró la impressió de 1.000 exemplars. Tanmateix, aquest llibre va comportar un desacord entre l'impressor i la Generalitat. Un cop l'obra fou lliurada, els diputats, com era habitual, van nomenar dos experts per verificar si la impressió s'ajustava a les condicions pactades. L'abril de 1701 els impressors Martí Gelabert i Jaume Surià van presentar el seu informe, en el que assenyalaven algunes irregularitats. A grans trets, els dos experts apuntaven que l'obra impresa per Figueró tenia menys línies per pàgina que en altres volums de *Decisions* impresos anteriorment, cosa que comportava que hi hagués més fulls de paper i, consegüentment, el cost final fos més elevat.

“Avent nosaltres, los infrascrits, fet exacta avariguació mitjensant jurament de orde y mandato del molt Il·lustre y Fidelíssim consistori dels mols Il·lustres y Fidelíssims senyors deputats y ohídors de la casa de la Deputació, sobre si lo tomo de las Decisiones de Catalunya, compost per lo noble senyor don Miquel de Calderó, regent de la Real Cancilleria, últimament imprès per Rafel Figaró, estamper de Barcelona, corresponia en tot als pactes eo capítols mencionats en la tabba feta per dit efecte, ohída aquella diem lo següent: primo, en quant al pacte tocant a la idoneïtat del paper havia de ser per la impressió, diem que és de bona qualitat y conforme al expressat en dita tabba; ítem, en quant al pacte expressat en dita tabba de aver-se de estampar lo dit tomo ab lletra atanàsia, diem que ja ho està, no obstant lo aver-i o trobar-se en dit tomo impresos los fulls dels principis e índex de aquell de lletra més grossa, dita de test, ab alguna pàgina de cícero i de lletra ciceroniana per rahó, entre altres que se omiteixen, que a disposició y

---

⁴⁷⁹ La súplica de Bonaventura de Tristany per sol·licitar la impressió del tercer volum de les seves *Decisions* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 1º, Sèrie General (N), 254, f.119, 5 de març de 1699. L'acord amb Rafael Figueró per aquesta impressió a: Ibidem, f.128, 18 de març de 1699. El pagament a Figueró a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, Sèrie General (N), 258, f.700v, 28 de juliol de 1701. La referència a la venda a Ramon Sopera a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1704, part 2º, Sèrie General (N), 266, f.145, 27 de febrer de 1705, Es tracta de l'obra titulada *Sacri Supremi Regii Senatus Cathalonie decisiones*, vol. 3. BC, R(3)-Fol-7.

reglas de la art de la estampa restaria y quedaria mal (...); ítem, en quant a la justificació de la impressió respecte al tercer tomo de las Decisiones de don Miquel de Cortiada, està bé y ha complert dit Figaró, perquè, si bé és veritat que se'n falta un poch de la amplària de aquell, hi ha en lo imprès una línea més en cada plana, que combinada la dita línea ab la dita amplària vindria a restar igual, però respecte del pacte expressat en la tabba de haver de ser las planas de la mateixa amplària y llargària, ve a faltar per la llargària en quiscuna pàgina dos líneas”.⁴⁸⁰

Davant d'aquest informe, Rafael Figueró va presentar una súplica a la Diputació, mostrant-se disconforme amb la valoració dels dos experts, ja que segons ell, aquesta contenia algunes equivocacions. Per això, Figueró va sol·licitar que fos manat que “Gelabert y Surià fassan de nou dita averiguació”. D'aquesta manera, a instància dels diputats, els dos experts van elaborar un nou informe en el qual, tot i insistir en que l'amplada i la llargària de les pàgines no s'ajustava al que els diputats havien pactat amb Figueró, remarcaven que aquestes diferències no causaven cap perjudici al General. Per tant, els diputats van ordenar que fossin pagades a Figueró les 445 lliures i 2 sous que se li devien per la impressió dels 1.000 exemplars del tercer volum de *Decisiones* de Miquel de Calderó, el cost total de la qual va ascendir a 827 lliures i 10 sous. Posteriorment, la Diputació va posar a la venda 800 exemplars d'aquest llibre, que el juny de 1701 foren adquirits per la quantitat de 1.000 lliures pel propi Rafael Figueró, com a més donant en l'encant públic.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ La súplica presentada per Miquel de Calderó per imprimir el tercer volum de les seves *Decisiones* a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 3º, Sèrie General (N), 256, f.285-285v, 18 de desembre de 1699. L'acord dels diputats amb Rafael Figueró a: Ibidem, f.295v, 21 de gener de 1700. L'informe dels dos experts a: DGC, vol. IX, 1689-1701, p.1.837-1.838, 12 d'abril de 1701. Martí Gelabert i Jaume Surià van cobrar 2 lliures i 8 sous cada un “per una dieta que han vacat en visurar la tercera part de Decissions civils y criminals composta per lo noble don Miquel de Calderó”. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, 258, f.587v, 12 d'abril de 1701. Es tracta de l'obra titulada *Sacri Regii Concilii Cathaloniae decisiones, criminales et civiles. Pars tertia*. BUB, XVIII-9818.

⁴⁸¹ La súplica presentada per Rafael Figueró a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, 258, f.607, 14 de maig de 1701. El segon informe presentat per Gelabert i Surià a: DGC, vol. IX, 1689-1701, p.1.843, 24 de maig de 1701. El pagament a Rafael Figueró per la impressió del tercer volum de *Decisiones* de Miquel de Calderó a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, 258, f.626v, 8 de juny de 1701. Calderó va rebre les 300 lliures habituals per la correcció: Ibidem, f. 588, 12 d'abril de 1701. La referència a la venda de 800 exemplars a Rafael Figueró a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 5º, Sèrie General (N), 263, f.745v, 9 de gener de 1704.

En resum, entre els anys 1659 i 1701 la Generalitat va assumir les edicions de 12 volums de *Decisions* de la Reial Audiència, escrits per quatre autors diferents –amb un total de 8.545 exemplars impresos–, cosa que va suposar, només pel que respecta als pagaments als impressors, una despesa de prop de 10.000 lliures. No és gens estrany, en aquest sentit, que en les Corts celebrades a Barcelona l’any 1701 i 1702 els tres braços sol·licitessin al rei Felip V que la Generalitat fos deslliurada de l’obligació de costejar la publicació de les sentències de la Reial Audiència.

“Per quant de poch anys a esta part ja se han imprès differents tomos de Decisions del Real Senat de Cathalunya, a proprios gastos de la Generalitat, y de present se trobe esta ab falta de medis, perçò, los tres Braços de la present Cort a V. Real Magestat suplican li placia estatuhir (...) que de la conclusió de la present Cort y fins a las venideras, no se imprimescan a gastos de la Generalitat Decisions del Real Senat de Cathalunya”.⁴⁸²

Finalment, pel que fa als ingressos que obtenia l’estamper del General, cal afegir també que, a banda dels pagaments per les impressions, aquest rebia, en tant que oficial mecànic, unes gratificacions –anomenades estrenes– que es donaven a tots els membres de la Diputació en ocasions importants. Així, per exemple, l’any 1663, arran de l’entrada a Barcelona del marquès de Castel Rodrigo com a nou virrei de Catalunya, l’estamper del General va ser gratificat amb 15 sous. Aquest repartiment es repetí el 1683, quan els oficials mecànics van rebre la mateixa estrena “per acompanyar a ses Senyories a cavall” el dia de l’entrada a la ciutat fra Benet de Salazar, nou bisbe de Barcelona.⁴⁸³

⁴⁸² *Constitucions y altres drets de Cathalunya...* AHCB, B-1909 Fol 3. Aquest mateix capítol de cort fou aprovat en les corts de 1705-1706, celebrades a Barcelona sota el govern de Carles III. *Constitucions, capítols y actes de Cort, fetas y atorgats per la S.C.R. Magestat del Rey nostre Senyor Don Carlos III*, 1706. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006, p.62.

⁴⁸³ La gratificació donada a l’estamper del General amb motiu de l’entrada del marquès de Castel Rodrigo consta a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1662, part 1º, Sèrie General (N), 218, f.64v, 8 de febrer de 1663. D’igual forma, Martí Gelabert va rebre una estrena de 15 sous el 1667, amb motiu de l’entrada del duc d’Osuna. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1665, part 2º, Sèrie General (N), 221,

Als oficials mecànics, a més, els corresponien estrenes en dies assenyalats de l'any. Per exemple, rebien nou sous en el repartiment dels ventalls que es feia els mesos de maig o juny, tres lliures per la teia del Carnestoltes, o bé, 10 lliures i 7 sous que rebien “per les porcions de menjar i confitura” quan, un cop l'any, la Diputació procedia a renovar les bosses dels insaculats per substituir els difunts.⁴⁸⁴

L'estrena més remunerada, tanmateix, era la que es repartia el dia que la Generalitat procedia, cada tres anys, a escollir diputats i oïdors. En aquella ocasió, aquests rebien 68 lliures i 18 sous per les “porcions dels menjars i la confitura”, als assessors els corresponien 38 lliures, 3 sous i 6 diners i els oficials mecànics, entre els quals, en aquest repartiment, no hi figurava l'estamper, rebien un total de 16 lliures, cosa que, tot plegat, suposava una despesa per la Generalitat d'unes 1.700 lliures.⁴⁸⁵

---

f.291, 2 d'agost de 1667. Posteriorment, Caterina Mathevat va rebre la mateixa quantitat per l'entrada del duc de San German, el 1673. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1671, part 2º. Sèrie General (N), 225, f.349v, 15 d'agost de 1673. A partir de 1674, arran del seu nomenament com a estamper del General, Rafael Figueró va començar a rebre els 15 sous de gratificació. Així, per exemple, Figueró va rebre aquesta quantitat amb motiu de l'entrada del marquès de Cerralbo el 1675: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1674, part 2º, Sèrie General (N), 228, f.227, 5 de novembre de 1675; del príncep de Parma el 1676, Ibidem, f.344, 7 d'agost de 1676; del duc de Medina Sidonia el 1691. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 2º, Sèrie General (N), 244, f. 367v, 2 de maig de 1691, i del príncep de Darmstadt el 1698. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1695, part 4º, Sèrie General (N), 253, f.782, 31 de juliol de 1698. Les estrenes per l'entrada del bisbe Salazar a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1680, part 3º, Sèrie General (N), 235, f.443v, 17 de maig de 1683. Val a dir que per un esdeveniment semblant els tres diputats i els tres oïdors rebien sis lliures cada un, mentre que els assessors rebien tres lliures i els oficials 15 sous, cosa que, tot plegat, suposava una despesa pel General, segons els anys, d'unes 120 lliures.

⁴⁸⁴ Un exemple del repartiment de ventalls es troba a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 2º, Sèrie General (N), 237, f.209, 24 de maig de 1684. En aquest repartiment, que suposava una despesa pel General d'unes 88 lliures, els diputats i oïdors rebien 2 lliures cada un i els assessors 1 lliura i 11 sous. Un exemple del repartiment de la teia del Carnestoltes a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1692, part 1º, Sèrie General (N), 246, f.92v, 30 de gener de 1693. Aquell any, de fet, atenent una reclamació dels oficials, es va recuperar aquest repartiment, que s'havia suspès el 1683 arran de la prohibició del Carnestoltes ordenada pel rei. En aquest repartiment, que suposava una despesa pel General d'unes 336 lliures, els diputats i oïdors rebien 8 lliures, els assessors 4 lliures i la resta d'oficials 3 lliures. Un exemple del repartiment les “porcions de menjar i confitura” de la insaculació a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f.940, 14 de maig de 1688. En aquest repartiment, que suposava una despesa pel General d'unes 1.000 lliures i escaig, els diputats i oïdors rebien 36 lliures i 6 sous i els assessors 22 lliures, 14 sous i 6 diners.

⁴⁸⁵ Un exemple del repartiment de les estrenes en l'extracció de diputats i oïdors a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f. 1.751v, 13 de juliol de 1689. És per aquesta raó que la remuneració triennial d'un diputat o bé d'un oïdor, comptant el salari i les estrenes, ascendia a una xifra considerable. Onofre Monsalvo, que fou oïdor reial en el trienni de 1680-1683, va deixar anotat en el seu diari la quantitat que havia ingressat al llarg d'aquells tres anys. Així, durant l'exercici del càrrec d'oïdor de comptes del General, sumant el salari –que eren 273 lliures i 15 sous cada tres mesos– i les estrenes, Monsalvo va ingressar un total de 4.400 lliures. AHCB, Manuscrits, Dietari d'Onofre Monsalvo, Ms. A-111, s.f.

Malgrat tot, l'estamper del General no participava en el repartiment d'algunes de les estrenes més remunerades. A més, sembla ser que per una negligència, en algun moment de la segona meitat del segle XVII l'estamper fou exclós també del repartiment del ventalls i de la teia del Carnestoltes. Per aquest motiu, l'any 1699, Rafael Figueró va presentar una reclamació a la Diputació:

“Molt Il·lustre y Fidelíssim senyor: Rafel Figueró, estamper de la present Casa, representa a V.S. com si bé los antecessors en dit son offici de estamper de la present Casa, per sa negligència o descuyt no cobraren las adelaes de las alimàrias y tea de Carnestoltas, ventalls y altres que acostuman cobrar tots los officials mecànichs de la present Casa, emperò considerant que no-y ha rahó de disparitat perquè dit estamper haya de ser exclós de dits repartiments en los quals estan continuats los demás officials mecànichs, essent lo offici de estamper de molt mayor estimació que los de fuster, mestre de cases y casi tots los demás officials mecànichs, com se deixa considerar majorment continuant-se lo estamper en lo repartiment de las entradas de virreys y bisbes (...), però, dit Rafel Figueró, en atenció de tot lo sobredit, suplica a V.S. sia servit ordenar al regent los comptes de la present Casa que en los repartiments ahont estan continuats los demás officials mecànichs de la present Casa, continue també al dit estamper, lo que espera dit Figueró en atenció de haver servit a V.S. molt puntualment en tots los affers que li són estats encomanats”.⁴⁸⁶

D'aquesta forma, el febrer de 1699, els assessors del General, a petició dels diputats, van estudiar la súplica presentada per Figueró i van dictaminar que, atenent que “lo estamper de la present Casa, que és un dels officials més necessaris y antichs” fos inclós en el repartiment dels ventalls i la teia igual que la resta dels oficis mecànics.

---

⁴⁸⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 1º, Sèrie General (N), 254, s.f., 17 de febrer de 1699.

Finalment, cal afegir també, que hi ha constància que en alguna ocasió, sobretot en temps de guerra, la Generalitat es va veure obligada a encarregar alguna feina a impressors de fora de Barcelona. És el cas, per exemple, de la impressió que els diputats van encarregar a l'estamper gironí Jeroni Palol l'any 1651, en un moment en que, arran del setge de Barcelona, la Diputació s'havia traslladat a Manresa. Així, segons un compte datat el 26 de setembre d'aquell any, constava que els diputats devien 25 lliures i 18 sous a Jaume Guitart, mercader de Girona, per diversos treballs, entre els que hi figuraven, “4 lliures pagades a Jerònim Palol per estampar las 2 raymes [de] paper dels avisos dels militars”.⁴⁸⁷

L'impressor del Braç Militar

El Braç Militar disposava també d'un estamper que s'ocupava d'imprimir alguns dels documents que generava aquesta institució, tot i que els encàrrecs eren molt menys freqüents que en els casos del Consell de Cent i de la Diputació del General. Des de l'any 1683 i fins a la supressió d'aquesta institució, el 1714, la major part de les impressions del Braç Militar foren realitzades per Rafael Figueró. Segons es desprèn dels pagaments que figuren en el dietari de deliberacions, entre 1683 i 1711 la impremta de Rafael Figueró va facturar al Braç Militar un total de 390 lliures per diversos treballs.⁴⁸⁸

En les deliberacions del Braç Militar, a més, hi ha registrats uns altres tres pagaments als impressors Jacint Andreu, Josep Llopis i Vicenç Surià, fets els anys 1677 i 1687,

⁴⁸⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, deliberacions fetes a Barcelona i Manresa, part 2º, Sèrie General (N), 207, f.530v, 18 de juliol de 1653.

⁴⁸⁸ Quantitat obtinguda de la suma de tots els pagaments que figuren al dietari de les deliberacions del Braç Militar. ACA, Generalitat, Sèrie G, 69/3 a 9, 1653-1711. En aquesta quantitat s'hi inclouen les 114 lliures, 19 sous i 6 diners corresponents a la tercera part de la despesa d'imprimir el memorial titulat *Escudo de la Verdad*, l'any 1699, que el Braç Militar es va comprometre a pagar, en tant que membre de la Conferència dels Tres Comuns. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 2º, Sèrie General (N), 255, f.185, 13 de juliol de 1699. Les èpoques de la majoria dels pagaments que consten al dietari del Braç Militar figuren també en els manuals del notari Ramon Vilana Perles i de Ribes, que es conserven a l'AHPB.

respectivament, que tots junts sumen unes 50 lliures. D'aquesta forma, es pot deduir que la despesa en impressions generada pel Braç Militar al llarg del període estudiat fou d'un es 440 lliures. Amb tot, no es pot descartar que una part d'aquests pagaments, en tractar-se de quantitats petites, no quedessin registrats al dietari.

Els documents que el Braç Militar acostumava a fer imprimir solien estar relacionats amb reivindicacions dels privilegis de la noblesa. Així, per exemple, l'any 1677 fou encarregada als juristes Lluís de Valencià i Carles Costa la redacció d'un memorial per defensar el privilegi que tenien els cavallers catalans per no haver d'allotjar soldats. D'aquest memorial l'impressor Jacint Andreu en va fer 496 còpies, per les quals va cobrar 23 lliures i 15 sous.⁴⁸⁹

Uns anys després, el setembre de 1682, el Braç Militar va encarregar a Lluís de Valencià la redacció d'un altre memorial, aquesta vegada en defensa dels privilegis de la confraria de Sant Jordi de Girona. L'any següent Rafael Figueró va cobrar 62 lliures, 7 sous i 4 diners per la impressió de 550 còpies d'aquest memorial.⁴⁹⁰

El 1684, de nou, Figueró va tornar a imprimir una al·legació en defensa del dret dels nobles a no allotjar soldats, per la qual va rebre del Braç Militar la quantitat de 53 lliures i 7 sous.⁴⁹¹

En qualsevol cas, la despesa ordinària del Braç Militar en impressions solia consistir, principalment, en butlletes per convidar als seus membres a la celebració dels consells o

⁴⁸⁹ ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1653-1683, Sèrie G, 69/3, f.452v, 28 d'abril de 1677. Es tracta de l'obra titulada *Municipal discurso en orden a la inmunidad de alojar que el estamento o Braço Militar del Principado de Cataluña goza por su naturaleza y real grandeza*. BC, F.Bon. 304. Un exemplar d'aquest memorial figura també inserit en el dietari, f.429.

⁴⁹⁰ L'encàrrec fet pel Braç Militar a Lluís de Valencià consta a: ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1653-1683, Sèrie G, 69/3, f.836, f.713v, 16 de setembre de 1682. El pagament a Rafael Figueró a: *Ibidem*, 1683-1693, Sèrie G, 69/4, f.6, 4 de maig de 1683. El compte detallat d'aquest pagament figura a: AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1683, 763/67, f.381v-382, 30 d'abril de 1683. Es tracta del memorial que s'inicia amb la frase: *Señor, el Braço Militar del Principado de Cataluña dize, que en carta de 6 de Agosto del corriente año 1682 el prior de la Cofradia de San Jorge de la ciudad de Gerona, le participó copia de vn memorial impresso...* BC, F.Bon. 323.

⁴⁹¹ ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1683-1693, Sèrie G, 69/4, f.267, 25 de maig de 1684. Aquest pagament consta també a AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1684, 763/68, f.448v-449, 25 de maig de 1684. Es tracta del memorial que porta per títol *Representació per la prerrogativa de no allotjar en las casas dels militars del Principat de Catalunya, feta al Excel·lentíssim senyor duch i príncep de Bourbonville (...) virrey y capità general en lo present Principat de Catalunya (...) per lo Molt Il·lustre Bras Militar del Principat de Catalunya, als 24 de mars 1684*. BC, F.Bon. 4651.

cridar-los al servei en temps de guerra. Així, el 1683, per exemple, Figueró va imprimir “tretze mans de papers se feren per convidar Bras”, que van valer 2 lliures i 12 sous.⁴⁹²

L’any següent, el Braç Militar va pagar a Figueró 2 lliures i 8 sous “per lo valor de dotze mans li a estampadas per a convidar als militars perquè acudissen a las baterias y altres puestos destinats per la defensa de esta ciutat, per lo frangent de la armada de mar francesa y també pera demanar las carroças a effecte de aportar grans y altres provisions desde la present ciutat a la Garriga, pera poder-se de allí conduir-se ab més facilitat al exèrcit de Espanya”.⁴⁹³

D’una forma semblant, en ocasions el Braç Militar feia imprimir les cartes reials que rebia. Així, el maig de 1688 va pagar 4 lliures a Rafael Figueró per la impressió de vint mans d’una carta del rei Carles II.⁴⁹⁴

De nou, el 1706, Figueró va rebre l’encàrrec d’imprimir unes cartes arribades de Viena, en les que la família imperial donava les gràcies a la noblesa catalana per la rebuda que havien dispensat a l’arxiduc Carles d’Àustria.

“E lo dit Braç Militar, en atenció que ditas cartas venen ab clàusulas tant afavoridas que cedirà en alegria de tots el que passen al públich, ha resolt ésser impressas axí en llengua llatina com en llengua castellana y esparcidas, per què uns y altres sien participants y pugan celebrar estas reals munificencias ab lo alborço correspon al molt que sas Magestats Cesàreas se dignan a afavorir ab la noblesa y a tota la nació cathalana”.⁴⁹⁵

⁴⁹² AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1683, 763/67, f.381v-382, 30 d’abril de 1683. De 13 mans de paper en sortien un total de 2.600 butlletes.

⁴⁹³ AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1684, 763/69, f.64v-65, 3 d’agost de 1684. Aquest pagament consta també a ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1683-1693, Sèrie G, 69/4, f.267, 26 de juliol de 1684. Algunes d’aquestes octavetes es troben inserides en el Dietari, f.137. De 12 mans de paper en sortien 2.400 butlletes.

⁴⁹⁴ ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1683-1693, Sèrie G, 69/4, f.753v, 28 de maig de 1688. Es tracta de la carta que porta per títol *Copia de la real carta que su Magestad (...) se ha dignado escribir al (...) Brazo Militar del Principado de Cataluña en respuesta de la que se escribió a su Magestad por el mismo Brazo al primero del presente mes de mayo de 1688*. BUB, C-239/1/15-20. En aquesta ocasió, tractant-se d’una carta que va ocupar 4 pàgines en foli, de les vint mans de paper en van sortir 500 còpies.

⁴⁹⁵ ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1704-1707, Sèrie G, 69/7, f.586, 5 d’octubre de 1706. Es tracta de les cartes impreses amb el títol *Copia de las cartas, en su original latinas y en la traducción castellanas, escritas por las S.C. y Reales Magestades del Augustísimo señor Emperador Joseph (...) y de las Augustísimas señoras Emperatriz Viuda y Emperatriz Reynante, al Excelentísimo y Fidelísimo Braço Militar*

La importància que la institució monàrquica representava pel Braç Militar es fa evident també en les butlletes que Rafael Figueró va imprimir per convidar els cavallers a la recepció que la reina Elisabet Cristina de Brunswick els va dispensar el 1708, en arribar a Catalunya. Per la impressió de dues mans d'aquestes butlletes –un total de 400 unitats– Figueró va cobrar 12 sous dos anys després. L'octaveta contenia aquest text:

“Senyor, lo Excel·lentíssim senyor protector del Excel·lentíssim y Fidelíssim Braç Militar convida a V.M. per Bras, per demà dimars als 31 de juliol [1708] a las dos horas puntual, per anar a besar la mà a la Reyna nostra Senyora (que Déu guarde) en Sant Andreu de Palomar, y se servirà aportar cotxe”.⁴⁹⁶

Els encàrrecs de l'administració reial

Alguns dels organismes de l'administració reial a Catalunya, com eren la Tresoreria Reial, la Reial Audiència o bé la Batllia General, disposaven també d'un impressor propi, malgrat que no hi hagués un nomenament explícit. Durant la major part de la segona meitat del segle XVII totes les impressions a compte de la Tresoreria Reial a Catalunya, llevat d'unes poques excepcions, foren realitzades per Rafael Figueró. Així, segons consta en els llibres de comptes, de 1669 a 1702 aquest impressor va rebre un total de 794 lliures per diversos treballs. A més d'aquesta quantitat, en els llibres de la Tresoreria Reial hi figuren també els següents pagaments en concepte d'impressions: 4 lliures i 10 sous pagades a Jacint Andreu el 1664; 54 lliures a Miquel Delmunts de 1664 a 1668; 21 lliures i 4 sous a Josep Forcada el 1675 i, finalment, una lliura i 8 sous pagades a Jeroni Palol, impressor de Girona, el 1689. Per

---

del Principado de Cataluña. BC, F.Bon. 12728. Els documents originals d'aquestes cartes es troben inserits en el dietari, f.589. El pagament a l'impressor, això no obstant, no hi figura.

⁴⁹⁶ ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1707-1711, Sèrie G, 69/8, f.873v, 15 de març de 1710. Un exemplar d'aquesta butlleta es conserva a: BC, F.Bon. 5762.

tot plegat, es dedueix que la despesa de la Tresoreria Reial a Catalunya en la segona meitat del segle XVII va ascendir a unes 875 lliures.⁴⁹⁷

Els pagaments de la Tresoreria Reial als impressors acostumaven a ser, gairebé sempre, per la publicació d'edictes i crides. Així, en el primer dels comptes que hi ha registrat després de la fi de la Guerra dels Segadors hi figura un pagament de 4 lliures i 10 sous que Jacint Andreu va rebre per la impressió de 100 còpies de les "crides del llibret" manades publicar per Vicente Gonzaga, virrei de Catalunya, el 1664.⁴⁹⁸

Al mitjan d'aquella dècada, el virrei de Catalunya va encomanar la impressió de diverses crides al doctor en medicina Miquel Delmunts, la impremta del qual, en aquell temps, era administrada per Martí Gelabert i per Rafael Figueró. Així, per exemple, el 1665 la Reial Tresoreria va pagar 9 lliures a Delmunts "per 12 mans de cridas estampades en diferents vegades per llevar lo comers de difarents parts del mal contagiós de Estradam [Amsterdam]", unes altres 8 lliures "per lo estampar 250 crides de la conservació de la fusta de arbres per la fàbrica de galeras" i unes 7 lliures més "per lo estampar 150 crides del contagi de Londres y altres 150 crides de fer llevar la treta del blat y altres grans del present Principat".⁴⁹⁹

A partir de 1669 Rafael Figueró, que un any abans havia comprat la impremta al doctor Delmunts, va assumir la tasca d'imprimir la documentació de l'administració reial. D'aquesta manera, el primer pagament que hi ha registrat correspon a 10 lliures i 10 sous que Figueró va rebre el febrer de 1669 "per differens cridas a estampat fins lo die present". Aquell mateix

---

⁴⁹⁷ Els pagaments per impressions fets per la Tresoreria Reial figuren als Llibres Ordinaris del Regent de la Tresoreria. ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volumes, Sèrie General, 450 a 453, 1659-1703. No es conserven llibres de comptes de la Tresoreria Reial en aquest arxiu amb posterioritat a 1703.

⁴⁹⁸ ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volumes, Sèrie General, 450/7, f.9, 21 de març de 1664. Les anomenades "crides del llibret" eren uns plecs d'una trentena de pàgines que recollien de forma articulada alguns aspectes de la legislació vigent, sobretot pel que fa a l'ordre públic, i que acostumaven a ser reimpresses per ordre del virrei en el primer any del seu virregnat.

⁴⁹⁹ ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volumes, Sèrie General, 450/8, f.8, 8v i 10v, 20 de març, 29 d'abril i 28 de novembre de 1665.

any, hi ha constància d'un altre pagament de 9 lliures fet a Figueró, “per aver estampat las cridas del contagi de Flandes”.⁵⁰⁰

L'any següent, la Tresoreria Reial va pagar 20 lliures a Figueró “per lo treball d'estampar unas cridas del llibret” que havia fet publicar el duc de Sessa, virrei de Catalunya, el 23 de desembre de 1669, poc després d'assumir el càrrec. Encara, aquell any de 1670, Figueró va rebre 10 lliures i 4 sous de la Reial Tresoreria “per aver estampat las cridas de las pallas y ordes y los allotjaments”, i unes altres 3 lliures i 10 sous “per estampar las cridas se feran pera restituhir las haciendas confiscadas”.⁵⁰¹

Amb tot, sembla ser que Rafael Figueró no estava del tot content amb el benefici que obtenia de la impressió de crides per a la Tresoreria Reial, principalment perquè no en podia vendre una part pel seu compte. Al menys, això és el que assegurava l'any 1707 davant la Reial Audiència l'oficial impressor Jaume Sala, el qual deia saber-ho...

“... per haver treballat en la estampa de dit Rafel Figueró, estamper, per mes de sis anys, en lo temps y ocasió que dit Figaró era impressor de dita Real Thesoreria, en lo intermedi del qual temps no treballava per esta més que los papers (...) que li pagavan. Y moltas vegadas hi tenia repugnància a estampar-les perquè no-n podia tràurer diners de son treball”.⁵⁰²

⁵⁰⁰ Ibidem, 450/12, f.11 i f.12v, 8 de febrer i 9 de setembre de 1669.

⁵⁰¹ El pagament de les “crides del llibret” del duc de Sessa a: Ibidem, 450/13, f.8, 27 de gener de 1670. Es tracta del document de 38 pàgines amb l'encapçalament: *Edictes e cridas fetas y publicadas per manament del Excelentíssim senyor don Francisco Fernandes de Cordova (...) lloctinent y capità general en lo present Principat de Cathalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya*. ICAB, 561-6. El pagament de la crida “de les palles” a: ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volums, Sèrie General, 450/13, f.9, 8 d'agost de 1670. Es tracta de la crida que el duc de Sessa, virrei de Catalunya, va manar publicar el 5 de juliol de 1670 per allotjar la cavalleria de l'exèrcit hispànic. *Ara ojats tothom generalment que us notifican y fan a saber de part del Excel·lentíssim senyor D. Francisco Fernandez de Cordova, Cardona y Aragò, duch de Cessa (...), lloctinent y capità general en lo present Principat de Cathalunya (...), per quant sa Excel·lència desitja la conservació del exèrcit de sa Magestat que va formant en Cathalunya y en aquell sie necessari la conservació de la cavalleria, la qual sens pallas, ni herbas no-s pot conservar...* BC, F.Bon. 2460. La crida per restituir les hisendes a: Ibidem, 450/13, f.11v. Es tracta de l'edecte que el duc de Sessa, virrei de Catalunya, va fer publicar el 2 de gener de 1670, ordenant la devolució dels béns confiscats durant la Guerra dels Segadors. *Ara oiats tothom generalment que us notifican (...) lo Excelentíssim senyor don Francisco Fernandes de Cordova, Cardona, y Aragó, duch de Cessa, Soma, y de Baena...* BC, F.Bon. 4879.

⁵⁰² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707.

A banda dels edictes i crides, en alguna ocasió la Tresoreria Reial va costejar la impressió d'al·legacions jurídiques relacionades amb alguna causa en la que es va veure involucrada l'administració virregnal. Així, per exemple, l'any 1675 el regent de la Tresoreria va pagar 21 lliures i 4 sous al notari Josep Forcada per la impressió d'un memorial que el jurista Miquel de Cortiada, en tant que advocat fiscal patrimonial, havia escrit en el marc d'una plet contra el noble Isidre de Rocabruna.⁵⁰³

De fet, la impremta de Josep Forcada s'ocupava també de la impressió dels documents de la Batllia General de Catalunya, tal i com es desprèn dels llibres de comptes d'aquesta institució. Així, de 1654 a 1687 hi ha constància que Forcada, que apareix com a "estamperius BGC", va rebre un total de 400 lliures de la Batllia General en concepte d'impressions. Posteriorment, el 1689, després de la mort de Forcada, aquest ofici fou assumit per Rafael Figueró. Tanmateix, els pagaments registrats als llibres de comptes de la Batllia General a partir d'aleshores són molt menys freqüents. Així, entre 1689 i 1708, data del darrer registre, Figueró va rebre només tres pagaments d'aquesta institució, que tots junts van sumar la quantitat de 62 lliures. D'aquesta forma, els pagaments de la Batllia General en impressions, dels quals hi ha constància, des de mitjan segle XVII i fins a la fi de la Guerra de Successió va ascendir a 462 lliures.⁵⁰⁴

D'igual forma, la impremta de Josep Forcada es va encarregar també de les impressions del Tribunal de la Capitania General. Això es constata, per exemple, en una sentència que la Reial Audiència va emetre el 1679 en favor de Forcada en la que el notari és esmentat com a impressor d'aquest tribunal. De fet, entre els béns que l'any 1688, poc abans de morir,

---

⁵⁰³ ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volums, Sèrie General, 451/1, f.8, 2 d'abril de 1675. Es tracta de l'al·legació que porta per títol *Pro fiscis procuratore patrimoniali contra Isidorum de Rocabruna, domicellum*, 1675. BUB, XVII-2595 B-17.

⁵⁰⁴ Els pagaments de la Batllia General de Catalunya en concepte d'impressions han quedat registrats en els llibres d'èpoques d'aquesta institució. ACA, Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Volums, 792 a 795, 1652-1711.

Forcada va cedir al convent de Santa Caterina hi figurava un deute de 146 lliures que li devia la Capitania General.⁵⁰⁵

Amb tot, cal dir també que hi ha constància que, amb anterioritat, Antoni Lacavalleria havia fet alguna impressió pel Tribunal de la Capitania General. Així, l'any 1653, Bartomeu Monràs, receptor d'aquest tribunal, va pagar 17 lliures a Lacavalleria per la impressió de tres raimes de passaports per la secretaria de Joan d'Àustria, virrei de Catalunya. L'any 1707, l'oficial impressor Joan Noguera assegurava en una declaració feta a la Reial Audiència, “haver experimentat y vist que Anthoni Lacavallaria, qui era impressor de la Capitania General, estampava ditas, pasaports y altres que-s pagavan ab diners de la Real Thesoreria”.⁵⁰⁶

A més de totes aquestes institucions reials, hi ha constància que la Reial Audiència també disposava d'un impressor propi. L'any 1707 l'impressor Francesc Barnola assegurava en una declaració a la Reial Audiència que Jaume Surià era aleshores l'estamper “de sa Il·lustríssima, y com a tal estampa los cartells, escomunicacions y demás, pertocants a las cúrias”.⁵⁰⁷

L'impressor del rei

El títol d'impressor reial de la monarquia hispànica fou concedit per primer cop l'any 1570, durant el regnat de Felip II, a Cristophe Plantin, establert a la ciutat flamenca d'Anvers. Posteriorment, a final d'aquell segle el rei va atorgar també aquest privilegi a Tomás Junta,

⁵⁰⁵ La sentència de la Reial Audiència a favor de Forcada a: ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, 167, f.314v, 4 de juliol de 1679. La justícia va donar la raó a Forcada en un plet que va mantenir amb el jurista Rafael Llampilles per uns diners que aquest li devia per la impressió d'un llibre. La donació dels béns de Josep Forcada al convent de Santa Caterina de Barcelona a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 16 de setembre de 1688.

⁵⁰⁶ El pagament del Tribunal de la Capitania General a Antoni Lacavalleria a: AHPB, Francesc Lleonart, Manual de 1653, 653/1, s.f., 8 de juliol de 1653. La declaració de Joan Noguera a la Reial Audiència a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 22 de maig de 1707.

⁵⁰⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707. Un altre oficial impressor, Robert Lapedra, confirmava en la seva declaració, feta el 28 d'abril, que Jaume Surià era l'estamper de la Reial Audiència.

impressor de Madrid. Al llarg del segle XVII, la Imprenta Real de la capital castellana va funcionar a mans de diverses persones, entre els quals hi havia, per exemple, Juan García Infanzón o Mateo de Llanos, que s'ocupaven principalment d'imprimir pragmàtiques i altres documents oficials. A Madrid, a més, existia l'anomenada Imprenta del Reino, que en la segona meitat del segle XVII fou regentada, entre altres, per Lucas Antonio de Bedmar, que signava els peus d'impremta com a "portero de cámara de su Magestad e impresor de los Reynos de Castilla y León".⁵⁰⁸

En els regnes de la Corona d'Aragó, tanmateix, hi hagué una certa reticència per part de la monarquia a crear el títol d'impressor reial. L'any 1693, per exemple, Pascual Bueno, impressor de Saragossa, va presentar sense èxit una súplica al rei Carles II.

"Señor. Pasqual Bueno, vezino de la ciudad de Zaragoza, dize que de muchos años hasta de presente se halla sirviendo ha V.M. en el arte de impresor, corriendo por su mano los papeles que se han ofrecido dar a la estampa en aquel reyno, tocantes al Real Servicio, y señaladamente el año de 78, que fue el de la celebración de las Cortes, trabajó quanto el presidente, regente la Real Cancelleria y abogado fiscal de V.M. le ordenaron. Y lo mismo executó en la Junta de Brazos que después mandó V.M. convocar el 84. Por lo qual suplica a V.M. sea servido honrarle con el nombramiento y título de impresor de V.M. en aquel Reyno, permitiendole este favor, correspondiente al buen deseo y ocupación en que sirve a V.M."⁵⁰⁹

---

⁵⁰⁸ El nomenament de Cristophe Plantin a: Francine de NAVE, *Cristóbal Plantino...*, op.cit., p.8. Segons Nave, "aparte de este cargo no remunerado, y por ello no muy apreciado, su protector real le procuró [a Plantin] el 1 de febrero de 1571 igualmente el apreciadísimo y muy lucrativo monopolio para la producción y venta de breviarios y misales para España y las colonias españolas de ultramar, siendo el monarca en persona uno de sus clientes directos". El nomenament de Tomàs Junta com a impressor reial a: Melchor de CABRERA NÚÑEZ DE GUZMÁN, *Discurso legal, histórico y político...*, op.cit., f.10v. Una síntesi de la història de la Imprenta Real i de la Imprenta del Reino es troba a: Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores...*, op.cit., vol. I, p.341-344. Una llista dels impressors i llibreters del rei madrileny figura a: Mercedes AGULLÓ Y COBO, *La imprenta y el comercio de libros en Madrid (siglos XVI-XVIII)*, tesi doctoral, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 1992.

⁵⁰⁹ ACA, Consell Aragó, Lligalls, 0038, n. 183. Es tracta d'un document imprès. En la darrera pàgina, en lletra manuscrita, hi ha resposta, datada a Madrid el 15 de desembre de 1693, amb la frase "no ha lugar".

Amb l'arribada de Felip V al tron hispànic, però, es va produir un cert canvi d'actitud vers la concessió d'aquell privilegi. Almenys, l'agost de 1702 fou acceptada una nova petició que l'impressor Pascual Bueno va adreçar a la Cort per obtenir el títol d'impressor reial.⁵¹⁰

A banda d'aquest, a Castella existia també un privilegi per imprimir gasetes, que havia recaigut en persones molt properes a la Cort, com eren Francisco Fabro Bremundan, secretari de Joan Josep d'Àustria, o Sebastián de Armendáriz, que era "librero de cámara". L'any 1697, aquest privilegi va recaure en el noble navarrès Juan de Goyeneche, que fou tresorer del rei Carles II i de la seva vídua, la reina Marianna de Neoburg. Posteriorment, l'any 1701 va obtenir de Felip V la ratificació d'aquest privilegi, cosa que permetia a Goyeneche la publicació de la *Gaceta de Madrid*.⁵¹¹

En canvi, tal i com va succeir amb el títol d'impressor reial, en alguna ocasió el privilegi per imprimir gasetes en exclusiva fou denegat als suplicants de fora del regne de Castella. Almenys, això és el que es va trobar Josep Llopis, impressor de Barcelona, quan el 1695 va sol·licitar una llicència vitalícia. El duc de Montalto, president del Consell d'Aragó, reunit amb el rei a Aranjuez el maig de 1695, va llegir la súplica de Josep Llopis, però la petició fou desestimada amb un "guárdese para otro día" per resposta.⁵¹²

Aquesta situació va canviar radicalment amb l'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona. El gener de 1706 l'arxiduc va concedir el títol d'impressor reial a Rafael Figueró i al seu fill, Rafael Figueró i Jolis, acompanyat del privilegi de publicar en exclusiva "gazetas, relaciones de servicios, papeles políticos, de Estado y demás". La concessió del títol d'impressor reial a Rafael Figueró, per tant, a més de ser una novetat a Catalunya, suposava

---

⁵¹⁰ ACA, Consell Aragó, Lligalls, 0038, n. 254. Es tracta, de fet, de la mateixa súplica impresa que Pascual Bueno havia enviat a Madrid el 1693. Aquesta vegada, la resposta del Consell Reial, datada a Madrid el 26 d'agost de 1702, fou: "que se dé este título al suplicante".

⁵¹¹ Sobre la història de la *Gaceta de Madrid* es pot consultar: Juan PÉREZ DE GUZMAN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental de la Gaceta de Madrid*, Madrid: imprenta de la sucesora de m. Minuesa de los Rios, 1902; Eulogio VARELA HERVIAS, *Gazeta Nueva (1661-1663). Notas sobre la historia del periodismo español en la segunda mitad del siglo XVII*, Madrid: 1960; i Francisco Javier BOBILLO, *El BOE hace historia. De la Gaceta impresa al BOE digital (1661-2008)*, Madrid: Boletín Oficial del Estado, 2008.

⁵¹² ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 0253, n.042.

un fet excepcional, no debades sobrepassava amb escreix les possibilitats de qualsevol persona amb un origen menestral com era el de Figueró. En qualsevol cas, la concessió d'aquest privilegi no fou una iniciativa del rei, sinó que va ser el resultat d'una petició expressa presentada per l'impressor. Després de valorar la fidelitat a la causa austriacista i el servei que Figueró havia fet a la casa d'Àustria durant anys, Carles III va concedir el títol al pare i al fill:

“Nos, don Carlos, por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Aragón (...), por quanto Rafael Figueró mayor y Rafael Figueró menor, padre e hijo, nos han representado lo mucho se han adelantado al Real servicio azia nuestra Augusta Casa en el reynado de nuestro tio y Señor Don Carlos II (que gloria aya), como también durante el tiempo de la ilegítima intrusión del duque de Anjou, en el qual se mostraron con la enteresa correspondiente a la fidelidad devian proressarnos, y que de mas de quarenta años a esta parte han siempre impresso tantos papeles Reales quantos huvieron de dar a la imprenta nuestros gloriosos precededores (...), nos han suplicado les hiziessemos gracia y merced de concederles privilegio (...), hemos resuelto hazerles merced (...) de el título de nuestro Impresor Real”.⁵¹³

A banda del prestigi que comportava un títol d'aquestes característiques, existia, evidentment, un benefici econòmic per a l'impressor, ja que el privilegi, a més d'atorgar l'exclusiva per publicar gasetes i papers d'Estat, prohibia que durant deu anys cap altre persona pogués imprimir o vendre qualsevol llibre que hagués estat editat prèviament a compte de la impremta Figueró.

Per aquesta raó, les queixes dels llibreters de Barcelona i dels altres impressors no van trigar gaire en aflorar. El 17 de gener de 1706 el Consell de Cent va llegir una súplica presentada, de forma conjunta, per la confraria de llibreters i per alguns impressors en

---

⁵¹³ BC, F.Bon. 2977.

particular, en la que alertaven dels greus perjudicis que, al seu parer, aquell privilegi ocasionaria a la indústria editorial catalana. L'argument principal de la queixa, tanmateix, era que el privilegi concedit als Figueró anava contra el lliure comerç i el servei públic:

“Las Reals Concessions, ab las prohibicions expressadas en dit Real Privilegi, ab las quals ne ha dignat sa Magestat afavorir a dits Figueró (...) venen a ésser contra del líbero comers, lo qual en Catalunya és molt franch, sens poder ser impedit als provincials per ninguna causa, rahó ni pretext, segons lo disposat en las Constitucions col·locadas baix lo títol *De comersis y seguretat de camins* (...). Y altrament, perquè si ditas Reals Concessions se posavan en execució com se pretén per dits Figueró, vindria a quedar damnificada la pública utilitat, la qual sempre deu preferir y prevalèixer a la privada. (...) Y últimament, se diu que si dita Real Concessió ab las prohibicions en ella contingudas tenia la execució que se solicita per dits Figueró, vindrian los suplicants en conseqüència a quedar privats del exercici de las operacions, com és de imprimir, vèndrer y comprar tots y qualsevols gèneros de llibres y demás cosas que se imprimeixen y desta manera impossibilitats de poder viurer y mantenir sas famílias (...). Per tot lo que y altrament, recorrent los suplicants al emparo y protecció de V.E., posant las cosas referidas en sa alta comprensió suplican a V.E. sia de son servey deliberar lo més convenient a fi de que las Generals Constitucions sian observadas y no lesiadas lo líbero comers y pública utilitat”.⁵¹⁴

La defensa del lliure comerç feta pels llibreters en aquell context és un exemple de les contradiccions que, com va fer notar Pierre Vilar, envoltaven aquest concepte. Segons aquest historiador, el terme “lliure comerç” havia adquirit un gran prestigi a Catalunya a l'inici del segle XVIII, sobretot arran de la celebració de les Corts de 1701-1702. Ara bé, Vilar advertia també que, sovint, els partidaris de la liberalització reconeixien la utilitat del proteccionisme, a la vegada que els de la reglamentació es treien sempre el barret davant del lliure comerç.⁵¹⁵

⁵¹⁴ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1706, 154-CC, f. 87-87v, 17 de gener de 1706.

⁵¹⁵ Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya...*, op. cit., vol.2, p.408.

Això, de fet, era exactament el que havien fet els llibreters uns anys abans de presentar la seva queixa al Consell de Cent pel privilegi concedit als Figueró. Pels volts de 1699, els llibreters, conjuntament amb altres confraries de Barcelona, van fer arribar un memorial als consellers en el que es mostraven disconformes amb l'increment de la importació de productes estrangers:

“Perquè lo memorial que apart posan ditas confrarias als peus de V. Excelència conté los danys que resultan de la exequió en lo libero comerç y de la forma ab que aquell se practica, y assenyaladament per los forasters que se son introduhits, de calitat, que exaurexen tot lo útil que dels treballs de ditas y altres confrarias pot resultar a Cathalunya. (...) Perquè veritat és, Excel·lentíssim senyor, que ha cessat la guerra però se són aumentats los estrangers que introduhexen mercaderias forasteras y obradas de tots gèneros”.⁵¹⁶

Les confraries que signaven aquell document asseguraven que el lliure comerç havia provocat una disminució dràstica del nombre de treballadors que formaven part de les confraries i, fins i tot, havia obligat una cinquantena d'oficials a emigrar de la ciutat cap a les terres de ponent. Per aquest motiu, demaven al Consell de Cent “amparar-las com a mare y per redundar lo benefici de aquellas”.⁵¹⁷

Fos com fos, l'any 1706, davant la súplica presentada pels llibreters contra el privilegi reial concedit als Figueró, el Consell de Cent, considerant que la queixa afectava una matèria de gran importància, va aprofitar que en aquell moment se celebraven Corts a Barcelona per treure's el problema de sobre i, a la vegada, evitar haver de posar en dubte una decisió del rei. La súplica dels llibreters i impressors, així doncs, fou enviada a la vint-i-quatrena de Corts, que, amb notable desacord, la va tractar en un consell celebrat el 10 de març de 1706. Davant la postura del braç eclesiàstic, que instava els llibreters a vehicular la queixa a través de la

---

⁵¹⁶ BC, F.Bon. 2877.

⁵¹⁷ Ibidem.

justícia ordinària, els braços militar i reial eren partidaris de fer una representació al rei per exposar-li els danys que podien derivar-se de la concessió d'aquell privilegi.⁵¹⁸

De fet, com ha descobert Eva Serra en estudiar la documentació del Procés Familiar del Braç Eclesiàstic, el tema del lliure comerç –amb el cas de Rafael Figueró pel mig– fou un dels motius que va provocar més discrepància entre el tres braços al llarg de la celebració de les Corts de 1705-1706. Així, mentre el braç militar estava d'acord amb el nomenament atorgat als Figueró, el braç reial, en canvi, va donar suport a les queixes dels llibreters, tot proposant la creació d'una comissió formada per sis persones, dues de cada braç, per tal que, amb l'assessorament dels respectius advocats, fos estudiat si es donava un cas de contrafacció de les Constitucions. Segons Eva Serra, aquesta comissió va concloure que el privilegi per imprimir gasetes i papers polítics i d'Estat no suposava cap contrafacció, ja que no hi havia prohibició expressa en casos de perjudici a tercers i que, en tot cas, era un afer més propi de la justícia ordinària. Pel que fa a que durant deu anys cap altre persona pogués imprimir els llibres editats per Figueró, la comissió, atenent que es tractava d'una prohibició temporal, va considerar que era també una qüestió que calia resoldre per la via judicial.⁵¹⁹

Per tot plegat, aquesta disputa va arribar a la Reial Audiència aquell mateix any. El 23 d'octubre de 1706 Figueró va presentar una queixa contra els impressors Jaume Surià, Josep Texidó i Bartomeu Giralt, i contra Anton Moyà, síndic de la confraria dels llibreters de Barcelona, per denunciar que no respectaven les prohibicions expressades en el privilegi que ell i el seu fill havien obtingut del rei Carles III:

---

⁵¹⁸ La súplica presentada pels llibreters al Consell de Cent figura a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1706, 154-CC, f. 87-87v, 17 de gener de 1706., f. 87v. La deliberació de la vint-i-quatrena de Corts sobre aquest afer a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1706, 155-CC, f. 614, 10 de març de 1706.

⁵¹⁹ Agraeixo a Eva Serra que m'hagi facilitat el manuscrit del seu article introductor a l'edició del Procés Familiar del Braç Eclesiàstic de la Cort de 1705-1706, de propera publicació.

“No duptan alguns impressors de esta ciutat y Principat voler molestar y perturbar a dits Figueró en la sobredita possessió *seu quasi*, prenent que sens embarch de dita concessió y prohibició que conté la dita Real magnificència y de la possessió o *quasi* en que se troban en força de ella, los seria lícit y permés imprimir y reimprimir los dits papers y llibres o alguns de aquells, y que en effecte voldrian passar a executar-ho. [Per això, demanen que sigui ordenat als estampers] que cessen y se abstingan de totas molèstias fetas y fahedoras a dita possessió *seu quasi*”.⁵²⁰

Al seu torn, les al·legacions presentades pels llibreters i els impressors contra Rafael Figueró es basaven, a grans trets, en els mateixos arguments que ja havien exposat davant del Consell de Cent; és a dir, que la exclusivitat de la impressió de gasetes i papers d’Estat es contradeia amb les lleis de Catalunya i, en segon lloc, que el privilegi concedit als Figueró anava contra la utilitat pública i constituïa un cas d’agabellament o monopoli.

“Y altrament se deu conciderar concòrrer la pública utilitat en lo major número de impressors que no en la limitació y restricció de un sol, perquè per medi del major número de impressions compraran los provincials los llibres y demás obras impressas a un preu acomodat y baix y, al contrari, los comprarian a un preu molt crescut si la impressió estava restreta a un sol impressor, com y també ab més comoditat se imprimeix y se imprimiran los llibres y demás obras havent-hi un crescut número de llibraters y impressors que no seria ab la sola limitació y restricció de un sol impressor.”⁵²¹

El plet entre Rafael Figueró i la confraria de llibreters es va allargar uns quants anys. L’impressor va encarregar la seva defensa a un equip de tres advocats, els quals, el març de 1710 van presentar un extens memorial en el que responien als arguments dels llibreters. En

⁵²⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 23 octubre 1706.

⁵²¹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 29 novembre 1706. Els arguments de la confraria de llibreters foren també recollits en un memorial, imprès per Josep Llopis el 1709. *Juris Municipalis breve propugnaculum pro consulibus en confratria biblopolarum presentis civitatis Barcinona contra Raphaelem Figueró, patrem et filium, typographos*. BC, BerRes. 43/19-Fol.

primer lloc, els advocats opinaven que el nomenament d'un impressor reial no aportava res de nou al Principat, ja que Figueró, en tant que impressor de la Tresoreria Reial des de feia més de 40 anys, realitzava una feina semblant des de molt abans de la concessió del privilegi.

“El título de Impresor Real que se ha franqueado a los Figueró con el Real Privilegio, aunque no era practicado en este Principado, pero lo era el de Impresor de la Real Thesorería, que más de 40 años han aquellos exercido, con entera satisfacción de los lugartenientes, capitanes generales y ministros Reales, como es notoriamente manifiesto. De donde claramente resulta que, aunque hasta aora no ha avido en Cathaluña un Impresor Real con la formalidad de este nombre, le ha avido con la de este otro de Impresor de la Real Thesorería, que en substancia es lo mismo. (...) És verdad que el impresor de la Real Thesorería en lo passado tenia la incumbencia de estampar todos los papeles que de orden de los lugartenientes y capitanes generales del Real Ejército y del Real Consejo se davan a la imprenta, como eran los capítulos de paces, publicación de guerra, pregones y otras cosas que corrian a gastos de la Real Thesorería, y que aora su Magestad concede a su impresor una facultad privativa de imprimir gazetas, relaciones de servicios, papeles políticos y de estado. Pero esto no se deve entender que sea erigir un oficio nuevo, contrario a las leyes municipales, sinó una ampliación de las facultades del que ya es antiguo y conforme a lo practicado y observado”.⁵²²

A banda d'això, els advocats de Rafael Figueró defensaven que l'exclusiva per imprimir gasetes era favorable al bé comú, ja que, asseguraven, si tothom ho pogués fer la situació esdevindria caòtica, “porqué como las nuevas se hazen inciertas en llegando a personas de dos classes, se abultan muy facilmente con la incertidumbre”.⁵²³

---

⁵²² *Utilidad pública atendida en el real privilegio que la S.C.R. Magestad del Rey nuestro Señor don Carlos III (...) otorgó a Rafael Figueró, padre e hijo, impresores (...), defendida de las quejas que el gremio de los librerros....* BC, F.Bon. 3022, p. 6-7.

⁵²³ *Ibidem*, p. 14.

Al mateix temps, els advocats consideraven que la prohibició que altres stampers no poguessin imprimir durant deu anys les obres que Figueró hagués editat a compte seu era una cosa habitual en els privilegis d'impressió que des de feia molts anys atorgava la Reial Cancelleria als stampers, per tal d'evitar-los la competència i compensar-los, d'aquesta manera, per la gran despesa que suposava l'edició d'un llibre.

Ara bé, els advocats de Rafael Figueró deixaven molt clar que encara que hi hagués una situació de monopoli o de perjudici a la utilitat pública, el privilegi era, en darrera instància, una decisió reial que estava per sobre de totes les coses.

“Aunque tales privilegios fueran monopolio (lo que se niega) no es punto disputable que por esse cabo el Real Privilegio de los Figueró ha de tener su devido efecto, pues es cierto que puede el Príncipe conceder privilegio para exercer monopolio, concurriendo la pública utilidad. Y lo que mas es, que por aquella puede el Rey N.S. en nuestro Principado apartarse de la Ley municipal con la concessión de un privilegio o otra manera. (...) En conclusión, se infiere de lo dicho que el Real Privilegio (...) es muy conforme a la equidad, justícia y buen gobierno, y que tales prohibiciones no son monopolios, ni estanques prohibidos por las Leyes municipales, y que aun que lo fueran, deven ser permitidos y practicados en semejantes casos. Y por tanto, que deve el Príncipe atender a su execución”.⁵²⁴

Finalment, en una sentència emesa el 22 d'abril de 1711, la Reial Audiència va donar la raó a Rafael Figueró i va ratificar, fil per randa, el contingut del privilegi que li fou concedit pel rei Carles III, de manera que els Figueró van seguir gaudint del títol d'impressor reial durant els anys següents.⁵²⁵

⁵²⁴ Ibidem, p. 31-32.

⁵²⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 22 d'abril de 1711. Aquesta resolució es troba també a: ACA, Reial Audiència, Conclusiones civils, 197, f. 47v-51. A més, la sentència fou també impresa, segurament pels mateixos Figueró, malgrat que l'exemplar conservat no porta peu d'impremta. *Regia sententia lata (...) in causa syndici confratria bibliopolarum civitatis Barcinona ex una et patrem ac filium Raphaelem Figueró, typographos...* BC, BerRes. 43/20-Fol.

Fins i tot, durant el setge de 1713-1714, a pesar de l'absència del rei i en ple “període republicà”, Figueró seguia incorporant la fórmula “Impressor del Rey nuestro Señor” en el peu d'impremta de les obres que publicava. Posteriorment, després de l'ocupació borbònica de Barcelona el setembre de 1714, les noves autoritats van desposseir Figueró d'aquest títol i el van concedir a Josep Texidó, un dels impressors de Barcelona que s'havia mostrat favorable a la causa borbònica.

La legislació d'impremta

La primera llei relacionada amb el món del llibre que recullen les Constitucions de Catalunya es remunta a 1234 quan el rei Jaume I, en la Cort celebrada aquell any a Tarragona, va prohibir que ningú pogués tenir cap Bíblia que no fos escrita en llatí.

“Statuim que alguns no hajan llibres del vell o novell Testament en romanç. E si algú ne haurà, dins vuyt dies après la publicació de aquesta Constitució del die que ho sabrà, lliure aquells al bisbe del loc cremadors, la qual cosa sinó ho fan, vulles sie clergue o lec, axí com a sospitós de heretgia sie haut, fins que s'en sie purgat”.⁵²⁶

Amb posterioritat a la invenció de la impremta, les Corts Catalanes van establir algunes disposicions relacionades amb aquest ofici, com, per exemple, la llei aprovada a Montsó el 1542, esmentada anteriorment, que obligava a la Generalitat a imprimir les sentències de la Reial Audiència, o bé les que rebaixaven el dret d'eixida que pagaven els llibres destinats a l'exportació amb l'objectiu de “convidar los estampers en estampar molts llibres en lo Principat de Cathalunya”. Posteriorment, en les Corts celebrades a Barcelona l'any 1599, es

---

⁵²⁶ *Constitucions y altres drets de Cathalunya...*, p.7.

va aprovar una llei que obligava la Generalitat a imprimir les Constitucions de Catalunya. En aquelles mateixes Corts, a més, el rei Felip III va acceptar un capítol proposat pels braços militar i reial que prohibia l'exportació de draps, “dels quals se pot provehir gran part dels papers han de servir per los affers del present Principat y assenyalamment per les estampes”.⁵²⁷

Com es pot comprovar, així doncs, la legislació aprovada per les Corts Catalanes en matèria d'impremta, per bé que escassa, mai fou en sentit restrictiu, sinó tot el contrari. Una cosa ben diferent succeïa a Castella on, ja des de ben aviat, les lleis d'impremta foren repressives. Així, les primeres mesures de control castellanes daten del 1502, quan els Reis Catòlics van dictar una pragmàtica que imposava la censura prèvia.

“Sepades que porque nos habemos seydo informados que vos, los dichos libreros e imprimidores de los dichos moldes e mercaderes e factores de ellos haveys acostumbrado y acostumbrais de imprimir e traer a vender a estos nuestros reynos muchos libros de molde de muchas materias, assí en latín como en romance, e que muchos de ellos vienen faltos en las lecturas de que tratan, e otros viciosos, e otros apócrifos e reprovados, e otros nuevamente hechos de cosas vanas e supersticiosas e que a causa de ello han nacido algunos daños e inconvenientes en nuestros reynos. (...) Por la qual mandamos e defendemos a vos, los dichos libreros e imprimidores de los dichos moldes e mercaderes e factores, e a cada uno de vos, que de aquí adelante, por via directa ni indirecta, no seays osados de hazer, ni imprimir de molde ningún libro de ningún facultad o lectura, o obra que sea pequeña o grande, en latín ni en romance, sin que primeramente hayyais para ello nuestra licencia y especial mandato”.⁵²⁸

---

⁵²⁷ Ibidem, p. 463.

⁵²⁸ Fragment de la pragmàtica dels Reis Catòlics de 1502, reproduïda a: Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública. Cuerpo y alma de una Monarquía vicarial*, Bilbao: Universidad de País Vasco, 2003, p.357-360. Segons García Martín, aquesta pragmàtica és la primera norma coneguda imposada per la monarquia hispànica en matèria de censura prèvia. Ibidem, p.111.

Així, com va indicar Fernando Cendán, la novetat més important que va suposar aquesta pragmàtica fou l'establiment de l'obligació de sol·licitar una llicència abans d'imprimir qualsevol paper.

“La innovación más importante que introdujo [la Pragmática de 1502] es la que se refiere a la prohibición absoluta de imprimir y vender libros de cualquier clase o materia, sin previa licencia de los propios monarcas, o bien de los presidentes de las Audiencias de Valladolid y Granada, de los arzobispos de Toledo, Sevilla y Granada o de los obispos de Burgos y Salamanca”.⁵²⁹

La pragmàtica de 1502 afectava únicament al regne de Castella, de manera que, com va apuntar Jordi Rubió, la censura prèvia ordenada pels Reis Catòlics no tingué efecte a Catalunya. Segons aquest historiador, en aquest sentit, el fet de no haver trobat rastre de cap llicència o privilegi d'impressió concedida pel rei Ferran II indica que al Principat, al menys en els primers quaranta anys d'existència de la impremta, hi hagué més llibertat per publicar llibres que no a Castella.⁵³⁰

En qualsevol cas, les mesures dictades pels Reis Catòlics no van aconseguir l'objectiu per al qual havien estat imposades, que era el de frenar la circulació de les obres considerades herètiques. Per això, l'any 1558, el rei Felip II va dictar una altra pragmàtica, que enduria considerablement la llei d'impremta, castigant amb la pena de mort la impressió i venda de qualsevol llibre que fos prohibit per la Inquisició:

---

⁵²⁹ Fernando CENDÁN PAZOS, *Historia del derecho español de prensa e imprenta (1502-1966)*, Madrid: Editora Nacional, 1974, p.26. Sobre l'àmbit d'aplicació de la pragmàtica de 1502 vegeu també: Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública...*, op.cit., p.111-120.

⁵³⁰ Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Impremta i llibreria a Barcelona (1474-1553)*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1986, p.115. De fet, l'extens catàleg dels privilegis d'impressió atorgats per les autoritats reials a Catalunya, publicat per Josep Maria Madurell, s'inicia en el regnat de l'emperador Carles V. Josep Maria MADURELL I MARIMON, “Licencias reales para la impresión y venta de libros (1519-1705)”, *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXXII, 1-2, 1964-1965, p.111-229.

“A los del nuestro Consejo presidentes y oidores de las nuestras audiencias, alcalde de la nuestra Casa y Corte y Chancillerias, y a todos los corregidores, asistentes, gobernadores y otros qualesquier juezes et justicias de todas las ciudades, villas y lugares de los nuestros reynos y señorios, y a cada uno y qualquier de vos en vuestros lugares et jurisdicciones y a otras qualquier personas a quien lo contenido en esta nuestra carta toca y atañe, salud de gracia, sepades que nos somos informados que como quiera que en la pregmatica de los señores Reyes Cathólicos, de gloriosa memoria, nuestros progenitores, está proveydo y dada orden cerca de la impresión y venta de libros que en estos reynos se hicieren. Y como quiera que (...) ni lo proveido por la dicha pregmática, ni las diligencias que los dichos inquisidores y prelados hazen no ha bastado ni basta, y que sin embargo ay en estos reynos muchos libros, assí impresos en ellos como traydos de fuera, en latín y en romance y otras lenguas, en que ay heregias, errores y falsas doctrinas sospechosas y escandalosas y de muchas novedades contra nuestra santa fee cathólica y religión, y que los hereges que en estos tiempos tienen prevertida y dañada tanta parte de la Christiandad procuran con gran astucia por medio de los dichos libros, sembrando con cautela y dissimulación en ellos sus errores, derramar et imprimir en los corazones de los súbditos y naturales destos reynos (...), fue acordado que deviamos mandar esta nuestra carta, la qual queremos que aya fuerça de ley y pragmática sanción, por la qual mandamos que ningún librero ni mercader de libros no otra persona alguna de qualquier estado y condición que sea, trayga, ni meta, ni tenga, ni venda ningún libro ni obra impressa o por imprimir de las que son vedadas y prohibidas por el Sancto Oficio de la Inquisición en qualquier lengua y de qualquier calidad y materia que el tal libro y obra sea, so pena de muerte y perdimiento de todos sus bienes y que los tales libros sean quemados publicamente”.⁵³¹

---

⁵³¹ Fragment de la Pragmática de 1558, dictada per Joana d'Àustria, princesa de Portugal, en nom del rei Felip II, el seu germà, reproduïda a: Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública....*, op.cit., p.363-367.

Segons alguns historiadors, la Pragmàtica de 1558 constitueix la llei més important sobre impremta de tot l'Antic Règim, amb unes conseqüències que es van allargar fins al regnat del rei Carles III de Borbó, al segle XVIII.

“La Pragmática del 7 de septiembre de 1558 vino a dar una vuelta de tuerca a las leyes sobre el control del Estado sobre el libro impreso y su difusión, que se concreta en cinco puntos: no se pueden introducir en España libros impresos fuera sin la pertinente licencia Real; todo libro, para poder imprimirse, ha de ser examinado por el corrector del Consejo y concederle así la licencia de impresión; para conseguir esta licencia se ha de entregar un “original de autor”, que será rubricado en cada una de sus hojas por el corrector para que sólo pueda imprimirse lo que se ha aprobado; ciertas obras religiosas pueden reimprimirse con solo la licencia eclesiástica; nadie puede imprimir manuscritos de tema religioso sin que antes haya pasado por el Consejo. La Pragmática de 1558 se mantuvo como legislación española del libro hasta finales del siglo XVIII”.⁵³²

A més, a diferència de la de 1502, aquesta vegada, com assenyala Javier García Martín, la pragmàtica de 1558 anava inequívocament adreçada a tots els regnes peninsulars, inclosos els de la Corona d'Aragó:

“Una prueba de que la Pragmática de 1558 se dio para todo el territorio hispano es la Provisión Real e instrucciones para la visita de todas las librerías, dada por Felipe II el 19 de agosto de 1572, que tenia por objeto poner en práctica, como en ella se indicaba, lo determinado en aquella. (...) La provisión se dirigia expresamente «a los del nuestro Consejo, presidente y oydores de las nuestras audiencias, alcaldes, alguaciles de la nuestra Casa y Corte y Chançillerias, y a todos los corregidores, asistentes, gobernadores, alcaldes mayores y

---

⁵³² José Manuel LUCÍA MEGÍAS, *Aquí se imprimen libros...*, op. cit., p. 66. Sobre els efectes a llarg termini de la Pragmàtica de 1558 vegeu també: Fermín de los REYES GÓMEZ, “Con privilegio: la exclusiva de edición del libro antiguo español”, *Revista General de Información y Documentación*, vol. 11, 2, 2001, p.195.

hordinarios y otros jueces y justicias qualesquier de todas las çiudades, billas y lugares destos reinos y señorios de Castilla, Aragón, Catalonia y Balençia»⁵³³.

En qualsevol cas, els efectes de la promulgació de la Pragmàtica de 1558 no es van fer sentir a Catalunya fins deu anys després. Així, el maig de 1568, Felip II s'adreçava al virrei Diego Hurtado de Mendoza demanant-li informació sobre les pràctiques utilitzades pels impressors catalans, ja que el rei assegurava tenir informació que a Barcelona s'imprimien molts llibres sense demanar llicència:

“Ilustre Príncipe, primo nuestro, Lugarteniente y Capitán General, (...). Aquí hemos entendido que en essa ciudad y en otras desse Principado los impressores imprimen muchos libros nuevos sin tener licencia nuestra, lo qual allende que es justo que la obtengan antes de poner mano en la impresión, se sigue dello que los impr[im]en sin rubricarlos ny tasarlos como conviene, y los libreros que los venden piden por ellos precios muy excessivos, de lo qual nuestros súbditos y vassallos reciben perjuizio y agravio y se podrian seguir dello otros inconvenientes, informareis muy particularmente de lo que en esto passa y comunicado que lo ayais con los doctores de esta Real Audiencia, nos dareis aviso dello por vuestras cartas, juntamente con vuestro parescer, para que vistas aquellas mandemos proveer lo que convenga a nuestro servicio”.⁵³⁴

La preocupació de Felip II s'emmarca en el viratge que la monarquia hispànica va fer a partir de 1568 com a conseqüència de la revolta calvinista que havia esclatat a Flandes i la pressió dels hugonots francesos en la frontera pirenenca. Aquests esdeveniments, que Joan Reglà va qualificar com “la crisi de 1568”, van comportar, entre altres coses, l'aplicació d'un canvi d'orientació en la política dels Àustries, encaminat a fer front a l'amenaça protestant. Així, entre les mesures adoptades, destaca la implantació de la censura a Catalunya que, segons

⁵³³ Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública...*, op.cit., p.166, np.

⁵³⁴ ACA, Cancelleria, Registres, 4352, f.111, 25 de maig de 1568. Document reproduït a: Joan REGLÀ, *Felip II i Catalunya*, Barcelona: Aedos, 1956, p.197.

Reglà, va ser instituïda el 1573 com a part “de la política de Felip II, lògicament encaminada a impermeabilitzar el país a conseqüència de la pressió estrangera”.⁵³⁵

D’aquesta forma, el 1573, el virrei Fernando de Toledo, molt probablement com a conseqüència de la instrucció donada per Felip II l’any anterior, va donar ordre als impressors del Principat i comtats de Rosselló i Cerdanya de demanar una llicència prèvia abans d’imprimir qualsevol tipus de document:

“De part del Excel·lentíssim senyor don Fernando de Toledo, prior de Castella de l’orde de Sant Joan Hierusalem, lloctinent y capità general de sa Magestat, per provisió feta per lo magnífich míser Barnabé Serra, doctor en quiscun dret, regent la Real Cancellaria en lo present Principat de Cathalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya, se diu, notifique y mana a tots y quasevol impressors y llibraters y altres qualsevols persones en los dits Principat y comtats, constituhits y constituïdors, que de aquí avant no gosen ni presumesquen en manera alguna imprimir ni vendre ninguns llibres, obres, ni cobles de qualsevol qualitat que sien sens presentar primer al dit senyor loctinent general los dits llibres, obres y cobles pera manarles regonèxer y obtenguda lisençia de sa Excel·lència, despatxada per cancelleria. Y asó sots pena dos-centes liuras barcelonesas dels béns dels qui contrari feren, irremissiblement exhigidores y a àrbitre de sa Excel·lència applicadores totes les voltes que serà contrafet lo present manament, lo qual se fa a instantia y humil supplicatio del procurador fiscal de sa Magestat”.⁵³⁶

Aquest manament, així doncs, que va suposar la implantació de la censura prèvia a Catalunya, és una mostra que les disposicions que contenia la Pragmática de 1558 van tenir correspondència al Principat. Cal tenir en compte que les pragmàtiques, com ha explicat Víctor Ferro, era la forma més solemne que tenia el monarca per exercir de forma unilateral,

⁵³⁵ Joan REGLÀ, *Felip II i Catalunya...*, op.cit., p.176-199. Sobre la implantació de la censura a Catalunya el 1573 vegeu també: Antonio FERNÁNDEZ, “Inquisició i censura de llibres a l’Espanya del segle XVI”, *L’avenç*, 210, 1997, p.36.

⁵³⁶ ACA, Cancellaria, Registres, 4736, f.243, 15 d’abril de 1573. Document reproduït a: Joan REGLÀ, *Felip II i Catalunya...*, op.cit., p.198.

però dins d'una norma, la seva potestat dispositiva. Es tractava, de fet, d'un privilegi legislatiu que el monarca podia fer complir a Catalunya en qualsevol moment sense la necessitat de convocar Corts.⁵³⁷

Amb tot, cal dir, com ha explicat Javier García Martín, que el desenvolupament definitiu del model de control monàrquic sobre la impremta en els regnes hispànics no va arribar fins el 1627. Una disposició dictada per Felip IV aquell any extenia l'obligació de demanar llicència prèvia per als impresos menors i reafirmava la potestat del virrei per atogar-les.

“La censura previa venía a ser, desde 1558, atribución fundamental y genérica de la jurisdicción ordinaria –en especial de los Consejos territoriales de la Monarquía y los virreyes–, lo que aseguraba su ejercicio en todo el territorio hispano. A partir de ello, la tantas veces citada disposición de 1627, que extendía específicamente la potestad de concesión de licencias para impresos menores a las Audiencias y Chancillerías corregidores y justicias, no habría hecho sino completar y concretar lo esbozado en 1558. Aun así, durante todo el Antiguo Régimen, el Consejo compartirá esta actividad con otras autoridades u órganos civiles y eclesiásticos”.⁵³⁸

Així doncs, les atribucions que tenia el Consell Reial en matèria d'impremta eren compartides amb les que, basant-se en el dret canònic, tenia l'Església. És el que García Martín anomena “règim mixt” de la impremta.

“La pragmática de 1558 había supuesto la atribución, por razones de eficacia, de la potestad preventiva y sancionadora de los libros heréticos tanto a las autoridades religiosas –conforme a la legislación canónica–, como a las civiles en cuanto *iurisdictio* ordinaria”.⁵³⁹

⁵³⁷ Víctor FERRO, *El Dret Públic Català...*, op.cit., p.300-301.

⁵³⁸ Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública...*, op.cit., p.221.

⁵³⁹ *Ibidem*, p.181.

D'aquesta forma, durant l'època Moderna, les disposicions reials en matèria d'impremta van conuiu a Catalunya amb les que, basant-se en les lleis canòniques, dictaven les autoritats religioses. Així, l'any 1590, el bisbe de Barcelona, Joan Dimas i Loris, va cridar l'impressor Jaume Boivila al palau episcopal i el va amenaçar amb l'excomunió si gosava imprimir qualsevol paper sense llicència.

“Mon senyor Reverendíssim, [bisbe] de Barcelona, mana a Jaques Boyvila, stamper, ciutadà de Barcelona, constituït devant de sa S.R. en lo palau episcopal, que a pena de sinquanta ducats, aplicadors a obres pias, y de excomunicatio de major en subsidi y altres penas ben vistas per sa S.R., que desta hora en avant no stampe ni fassa stampar cosa alguna sens expressa licentia de dit mon senyor Reverendíssim.”⁵⁴⁰

L'any següent, el bisbe Dimas cridà Pere Pau Malo, un altre dels impressors de Barcelona, i li féu el mateix advertiment. Encara, el 1593 el bisbe de Barcelona tornà a amenaçar Malo, que aquesta vegada comparegué davant seu acompanyat dels impressors Jeroni Margarit, Sebastià de Cormellas i Noël Barasson.⁵⁴¹

Malgrat tot, sembla ser que alguns impressors incorporaven modificacions a l'imprès un cop el manuscrit original havia obtingut la llicència. Si més no, l'any 1617 el bisbe Lluís Sans i Còdol va ordenar als impressors de Barcelona de presentar-li el primer exemplar de cada obra –encara que no fos necessàriament de contingut religiós– per tal de comprovar si s'ajustava a l'original.

“Nos, don Lluís Sans, per la gràcia de Déu y de la Santa Sede apostòlica, bisbe de Barcelona y del Consell de sa Magestat, per quant entenem que en los llibres, conclusions i memorial en

⁵⁴⁰ ADB, Comú, Llibre 68, 1587-1590, f.262, 12 de setembre de 1590.

⁵⁴¹ L'advertiment adreçat a Pere Pau Malo, amb idèntic contingut, a: Ibidem, 1591-1594, vol.69, f. 2v, 9 de gener de 1591. L'advertiment a Malo, Cormellas i Barasson a: Ibidem, f.130, 11 de març de 1593.

drets y altres cosas que stampan en la present ciutat de Barcelona après de ésser stats per nos aprovats y donada llicentia de poder-se imprimir y impressos publicar-se, ajustan, llevan o mudan algunas cossas que poden ser de notable dany, que posadas en lo original, o no se admetrian o daurian ésser reformadas, ab los presents scrits manam a tots y qualsevol estamper que a pena de tres lliures aplicadoras a obras pias, la primera forma que trauran de las stampas aporten a nos perquè vejam si concorda ab lo original o tindrà cosa diferent d'ell. Altrament, si lo contrari faran, procehirem contra d'ells y quiscú d'ells a la executió de dita pena de tres lliures”.⁵⁴²

Que el fonament jurídic de la censura eclesiàstica emanava del dret canònic es constata en el recordatori que, de nou, el bisbat de Barcelona va fer als impressors d'aquesta ciutat el 1686.

“Nos, don fra Benet Ignasi de Salazar, per la gracia de Déu y de la Sta. Sede Apostòlica, bisbe de Barcelona y del Consell de sa Magestat, atnent y considerant lo disposat per lo sagrat Consili Tridentino, [decret] 4 De Canonis Scripturis, y per la Lateranense [decret] 10, en los quals se ordena y mana que ningún impressor puga imprimir algun llibre ni altre género de escriptura sinó és que primerament sia examinat y approbat per nos o altre persona per nos elegida, en pena de ésser cremats dits llibres y escripturas, cent ducats de or, suspensió de un any de exercici de imprimir y finalment en pena de excomunicació major, *late sententie*, y en cas de renitència y contumasia ésser castigats ab altres penas a nos arbitrarias. E nos, volent obviar als absurdos y inconvenients que de contrafer als decrets dels sobredits consilis se segueixen, persò, ab tenor de las presents, en virtut de sta. obediència y sots las sobreditas penas y censuras en los dits Sagrats Concilis estatuïdas, diem y manam als impressors de la present ciutat que après que las nostras lletras las seran llegítimament presentades o notificadas, no imprimen ni estampen algun llibre ni altre género de escriptura sens que primerament sia regonegut y approbat per nos o nostres vicaris generals o per la persona que nos elegirem, a fi y

---

⁵⁴² ADB, Comú, Llibre 76, 1616-1618, f.190v, 23 de juny de 1617.

efecte de que se observe lo disposat y ordenat en dits Sagrats Consilis. Altrament, si lo contrari faran (lo que no crehem) passarem avant en la execusió de ditas penas y declaració de censuras del modo y manera que dits Sagrats Concilis disposan”.⁵⁴³

Paral·lelament a les normes canòniques que feia vetllar el bisbe de Barcelona, les autoritats monàrquiques a Catalunya van desenvolupar una reglamentació específica en matèria d’impremta, basada en els criteris que havia introduït el virrei Fernando de Toledo el 1573.

D’aquesta forma, tal i com ha assenyalat Jesús Lalinde, fou el 1619, durant el virregnat del duc d’Alcalà, que es va afegir un capítol adreçat als impressors en els edictes permanents, coneguts com a “crides del llibret”. Aquesta disposició, com es pot comprovar, establia una pena de seixanta dies de presó i la confiscació dels estris d’imprimir a tot aquell que publicqués qualsevol paper sense demanar una llicència prèvia.

“Attenent sa Excel·lència que de alguns anys a esta part per algunas personas són estats composts y estampats alguns llibres, que en uns han mostrat los auctors d’ells tenir poca o ninguna notícia de las matèrias que tractan y en altres parlen molt llibertada y maleciosament y en perjudici de tercers, y en altres concorren las dos cosas; y perquè no és just que semblans llibres sien estampats ni hisquen a llum, per ser molt danyosos al benefici públich y a la pau y quietut de dits Principat y Comtats, per los molts inconvenients, escàndols y mals que-n poden succehir y resultar. Per tant, sa Excel·lència, zelós del bé públich y universal y desitjant en quant li és possible la pau y quietut pública dels poblats en dits Principat y Comtats y obviar a dits inconvenients, scàndols y mals, inseguint la mateixa conclusió en lo dit Sacre Real Consell feta, diu, notifica, prohibeix, veda y mana a totes y qualsevol personas de qualsevol estament, grau o condició que sien en los dits Principat y Comtats, que desta hora en avant, de dia o de nit, en públich o en secret, no gosen ni presumescan en qualsevol ciutats, viles o llocs de dit Principat

---

⁵⁴³ ADB, Comú, Llibre 90, 1684-1689, f.405, 3 de setembre de 1686. El decret *De Canonicis Scripturis*, sobre els llibres considerats canònics, fou aprovat al Concili de Trento el 4 d’abril de 1546.

y Comtats, fer estampar, ni ningun estamper o impressor de llibres gose, ni presumesca, ni li sie lícit ni permès estampar, per si o per sos officials, ningun llibre de qualsevol gènere, sort o espècie sia que primer no sie vist y regonegut, corregit y emendat de manament de sa Excel·lència y tinga la licència en escrits, sots pena per als qui dits llibres faran estampar de trenta dias de presó y perdre tots los llibres, y per als dits estampers o impressors de tals llibres de pèrdrer tots los mollos y aparells de sa estampa o emprenta y de estar en la presó per espay de sexanta dies, o de altres penas majors y menors a àrbitre de sa Excel·lència y Real Consell, segons la qualitat de las personas y lo fet requerrà”.⁵⁴⁴

Les crides del llibret eren uns edictes que aplegaven un centenar de normes de forma articulada, principalment relacionades amb l'ordre públic, el fonament jurídic de les quals emanava de les Constitucions catalanes, així com també de les pragmàtiques i altres decrets reials. Segons que va assenyalar Víctor Ferro, les crides del llibret eren publicades normalment a l'inici de l'etapa de govern de cada virrei, ja que la seva vigència no s'estenia més enllà d'un virregnat, sinó que el lloctinent entrant havia de fer pública la normativa de nou.⁵⁴⁵

D'aquesta forma, el capítol que recordava als impressors la seva obligació de sol·licitar llicència prèvia apareix regularment en totes les crides del llibret que s'han conservat amb posterioritat al 1619 i fins a l'esclat de la Guerra dels Segadors.⁵⁴⁶

En el transcurs d'aquest conflicte, quan Catalunya estava sota la sobirania de la casa de Borbó, els virreis que van governar en nom dels monarques francesos van adoptar una legislació en matèria d'impresma que establia exactament les mateixes disposicions que fins aleshores havia adoptat la casa d'Àustria. Així, en les crides fetes públiques l'abril de 1645

⁵⁴⁴ Jesús LALINDE ABADÍA, *La institución virreinal en Cataluña (1471-1716)*, Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1964, p.372-373 i 461. El capítol referent als impressors es troba reproduït en les pàgines 590-591 d'aquesta obra.

⁵⁴⁵ Víctor FERRO, *El Dret Públic Català...*, op.cit., p.63.

⁵⁴⁶ Vegeu, en aquest sentit, les crides del llibret publicades pels següents virreis: bisbe d'Urgell, 1626. BC, F.Bon. 4868; bisbe de Solsona, 1627. BC, F.Bon. 2539, i per l'infant Ferran, arquebisbe de Toledo, 1632. BC, F.Bon. 9088.

pel comte Henri d'Harcourt, virrei de Lluís XIV, hi figurava un capítol que, de forma més reduïda, contemplava les mateixes obligacions que les que contenia l'edicte ordenat pel duc d'Alcalà el 1619:

“Sa Alteza prohibeix, inseguint la mateixa conclusió, que ninguna persona gose ni presumesca en ningunas ciutats, viles o llocs de dits Principat y Comtats, fer estampar, ni ningun impressor de llibres gose ni presumesca, per sí o per sos oficials, imprimir ni estampar ninguns llibres y altres qualsevol papers de qualsevol materia o espècie sien, que no sien primer vists, regoneguts, corregits y emendats per manament de sa Alteza y tinga la llicència en escrits, sots pena perals qui dits llibres faran estampar de trenta dies de presó y pèdrer tots los llibres y perals dits impressors de pèdrer los motllos y aparells de sa estampa y de estar en la presó per espay de sexanta dies, o de altres penas majors o menors a àrbitre de sa Alteza y Real Consell”.⁵⁴⁷

Després de la Guerra dels Segadors, el capítol que establia l'obligació dels impressors d'obtenir llicència prèvia va seguir apareixent de forma regular en les crides del llibret, tal i com es constata en les que va fer publicar el virrei Joan d'Àustria el 1653. Aquesta disposició figura també en totes les crides publicades entre 1663 i 1690 que s'han conservat.⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ *Edictes e crides fetes y publicades per manament del Sereníssim senyor Henrich de Lorena, comte de Harcourt, de Briosna y de Armenyach, cavaller dels òrdens de sa Magestat, par y cavalleriz major de França, de la Sacra, Christianíssima y Real Magestat conseller, lloctinent y capità general en los Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya*. BC, F.Bon. 10920. Tres anys després, el cardenal Michele Mazzarino, un altre dels virreis que va governar en nom del rei de França, va donar unes ordres idèntiques en una crida del llibret feta pública el març de 1648. *Edictes e crides fetes y publicades per manament del Eminentíssim Miquel Mazarin, cardenal de la Sancta Romana Església, arquebisbe de Aix, lloctinent y capità general en los Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya*. BC, F.Bon. 2436.

⁵⁴⁸ Les crides publicades per Joan d'Àustria el 1653 a: BC, F.Bon. 7691. Al llarg de la segona meitat del segle XVII aquesta disposició aparegué en les “crides del llibret” del marquès de Castelrodrigo (1663), BC, F.Bon. 2585; del duc de San Germán (1673), ABEV, Varis, 278, 3; del marquès de Serralbo (1675), BC, F.Bon. 2850; del marquès de Leganés (1678), BC, F.Bon. 2481; del duc de Bournonville (1678), ACA, Generalitat, Sèrie V, 225; del marquès de Leganès, en el seu segon virregnat (1687), ACA, Generalitat, Sèrie V, 225 i en les del duc de Medina Sidonia (1690), BC, F.Bon. 2702. A més, el 1708, Francesc de Magarola, arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, certificava que l'obligació d'obtenir llicència prèvia figurava també en les “crides del llibret” fetes publicar pel duc d'Osuna, virrei de Catalunya de 1667 a 1669, i pel duc de Sessa, de 1669 a 1673. ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 16661, s.f., 4 de juny de 1708.

Fins i tot, un text idèntic figura en les que Francisco Fernández de Velasco, virrei nomenat per Felip V, va fer publicar l'any 1704, les quals contenen les mateixes disposicions fetes pels virreis catalans en temps dels Àustries, cosa que indica que, en termes generals, la legislació d'impremta a Catalunya durant el primer període de govern del monarca borbó no va variar respecte a la dels monarques precedents.⁵⁴⁹

De la mateixa manera, les condicions imposades als impressors es van mantenir durant el govern de l'arxiduc Carles d'Àustria, tal i com constava en un edicte fet públic el desembre de 1705, unes setmanes després del desembarc de l'exèrcit aliat a Barcelona.⁵⁵⁰

De tot plegat, així doncs, se'n desprèn que la legislació d'impremta a Catalunya era pràcticament igual a la de Castella. Existien, però, algunes diferències en l'aplicació del procediment. La principal era que, mentre a Madrid les llicències les atorgava el Consell Reial, a Barcelona ho feia la Cancelleria, un cop feta la inspecció del llibre per part de l'autoritat religiosa. Aquest control eclesiàstic previ es constata en el privilegi d'impressió que el duc de Sessa, virrei de Catalunya, a atorgar a Rafael Figueró el 1673 per imprimir la "Práctica civil i criminal" de Lluís de Peguera. El virrei deixava clar que concedia el permís "constant-nos de la aprovació feta ab tota censura per lo vicari general y official de aquesta diòcesis".⁵⁵¹

Així, el procediment d'obtenció d'una llicència requeria, quan es tractava d'una obra inèdita o de la reimpressió d'una obra estrangera, que els impressors s'adrecessin primer al vicari general i, un cop obtingut el seu vist-i plau, sol·licitessin la llicència al canceller reial. Pel que fa a les obres menors de caràcter jurídiques, com les al·legacions o sentències, així

---

⁵⁴⁹ BC, F.Bon 4672.

⁵⁵⁰ Joan Llacuna, lloctinent del protonotari, va certificar davant la Reial Audiència el 1707 que a la Reial Cancelleria es conservava un registre amb una crida feta pública el 17 de desembre de 1705 que contenia l'obligació de sol·licitar llicència prèvia en uns termes idèntics als que havien existit fins aleshores. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 20 de desembre de 1707.

⁵⁵¹ ACA, Reial Cancelleria, Registre 5929, f.26-27, 22 de juliol de 1673. Document citat per Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Licencias reales para la impresión...", op.cit., p.212.

com també a les reedicions de llibres que ja havien obtingut llicència en algun altre regne hispànic, n'hi havia prou amb el permís de les autoritats civils.

Aquest procediment és, més o menys, el que recull un informe enviat el 1754 pel subdelegat d'imprentes de Catalunya a Juan Curiel, jutge d'imprentes, per tal d'explicar-li com s'obtenien les llicències d'impressió a Catalunya abans de 1714.

“La inmemorial observancia de los impresores de esta capital hasta el año [17]16 era: para imprimir libros nuevos acudir al vicario general, presentarle los originales y obtenida la licencia la pedían al regente, quien la concedía precediendo la aprobación de persona de ciencia y conciencia a quien remitía el libro. Para papeles sueltos, como sermones, novenarios y otras de esta clase, se practicaban las mismas diligencias. Para papeles jurídicos, relaciones de servicios y otros semejantes, sólo se acudía por la licencia del Regente. En quanto a reimpressiones de libros extranjeros se practicaban las mismas diligencias que si fuese obra nueva, pero en los libros impresos ya, en estos Reynos, constando en el mismo de sus aprobaciones y lizencias no añadiéndoles cosa alguna, se imprimian con la sola lizencia del Regente”.⁵⁵²

El resultat més evident d'això és que per als impressors catalans l'obtenció d'una llicència suposava un tràmit relativament més senzill que per als de Madrid, cosa que s'explica, de ben segur, per la menor complexitat de l'estructura administrativa que la monarquia tenia a Catalunya en comparació amb la de la Cort. Una mostra d'això es troba en la carta que Miguel Díez de Recalde, home de confiança del Consell de Cent a Madrid, va enviar als consellers de Barcelona l'any 1680 per explicar-los la dificultat que tindria per fer imprimir un memorial adreçat al rei que li havien enviat:

---

⁵⁵² Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública...*, op.cit., p.172-173.

“Con el extraordinario despachado de Vs. he recibido el pliego con la instrucción y el memorial que por ella se me manda dar al Rey y al sr. duque de Medinaceli. (...) En quanto ha hazerle imprimir aquí tiene suma dificultad y embarazos el obedecer a Vs. porque no se puede sin pedir primero lizencia y el sacar la cara yo a ello podría traer nuevos inconvenientes, demás de que no hallo esta circunstancia por tan precisa y necesaria, quando por el que se diere a su Magestad quedará enterado de las razones que representa Vs. y también sus ministros”.⁵⁵³

D’una forma semblant, l’abril de 1694 l’agent del Consell de Cent a Madrid, Josep Galceran de Cartellà, informava als consellers de la conveniència de fer imprimir a Saragossa el memorial que li enviaven:

“En lo punt en què me mana que veja si puch alcansar la llicència pera imprimir lo memorial y relació de serveys de eixa ciutat, y en cas que tinga algun reparo lo embie a imprimir a Çaragoza, me apar no és convenient ara instar assí la llicència. Y si a V.Exa. li apar ho és lo estampar-se, és més fàcil a V.Exa. embiar-lo de aquí a Çaragoza, que hi haurà molts senyors aquí en la Junta que tindran persona de sa confiansa que-l podrà fer estampar, ja que V.Exa. ho te aquí y remètrer-me assí los que a V.Exa. li aparega se degan espargir”.⁵⁵⁴

A Catalunya, en canvi, el procediment per obtenir la llicència d’impressió no deuria resultar excessivament complicat, no debades, segons algunes fonts, el permís podia obtenir-se d’un dia per l’altre. L’any 1708, l’oficial impressor Francesc Ramon, treballador de Rafael Figueró, explicava al jutge la manera com el seu amo havia obtingut la llicència per imprimir l’obra titulada *Fuero de la conciencia*:

⁵⁵³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1680. 1B-X-104, f.15, 24 de febrer de 1680.

⁵⁵⁴ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1694, 1B-X-114, f.63, 10 d’abril de 1694.

“En lo agost de mil set cents y sis, que lo die cert no li recorda, trobant-se en lo carrer Condal, se encontrà ab Rafel Figueró menor, qui marjava a Çaragossa ab una calesa, y li digué digués a son pare, que ell se’n avia olvidat, que obtingués y alcansés llicència del Molt Reverend senyor canceller pera reimprimir un llibre que trobaria en una arquimesa de casa sua, intitulat Fuero de la conciencia. Y que havent ell, testimoni, dit a dit Figueró major lo que son fill li havia dit, li digué que en lo endemà li’n fes memòria. Y havent-li ell, testimoni, fet memòria lo endemà, li digué dit Figueró que ja la tenia”.⁵⁵⁵

En qualsevol cas, el fet d’obtenir la preceptiva llicència no volia dir que l’impressor quedés lliure de perill. L’any 1683 el prior de l’orde de la Mercè de Barcelona es va queixar al canceller reial que Rafael Figueró havia imprès, amb llicència, un memorial encarregat pels frares predicadors que els mercedaris consideraven ofensiu. El dietarista del convent de Santa Caterina explicava que, per aquest motiu, el canceller va ordenar l’arrest domiciliari de l’impressor.

“A 22 de dit mes [octubre 1683], a instància del [prior] dels mercedaris, que és lo P.M. Famades, manà lo senyor canseller arrestar en sa casa a tal Figueró, impressor, perquè avia imprès un memorial y ab ell la firma del sr. Canseller, encara que per dita impressió ly avia dat llicència”.⁵⁵⁶

Val a dir també, en aquest sentit, que les fronteres entre regnes no impedièn la persecució dels responsables de la impressió de llibres considerats perjudicials. L’any 1656 el rei Felip IV va

⁵⁵⁵ ACA, Real Audiència, Plets civils, 29591, 22 de març de 1708.

⁵⁵⁶ BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms.986, f.11, 22 de novembre de 1683. Aquest document imprès per Figueró, que es conserva inserit en aquest manuscrit (f.37), porta l’encapçalament *Eminentissime et reverendissime domine, et sacra rituum congregatio* i imprimatur del 17 d’octubre de 1683, signat pel canceller Montserrat. En aquest exemplar hi figura, sota l’imprimatur, en lletra manuscrita, la següent inscripció: “A aquest memorial hauria donat llicència per imprimir-se lo sr. Canseller Montserrat y per haver-lo imprès lo impressor Figueró fonch arrestat”. El paper imprès per Figueró era una reimpressió del “Memorial del mr. fr. Antonio Lorea en defensa de su libro contra los papeles de los PP. Mercedarios”, publicat a Granada. La disputa entre els frares mercedaris i els predicadors girava a l’entorn de si Sant Ramon de Penyafort era o no frare predicador quan fundà l’orde de la Mercè.

manar al marquès de Olias, virrei de Catalunya, que fes detenir Luis de Vera per haver fet publicar un llibre al regne d'Aragó.

“El duque de Monteleón, virrey de Aragón, avisa que os ha escrito hagais prender a Luys de Vera, que se pasó a ese Principado con el conde de Eril, y porqué los motivos que obligan a proceder al castigo deste hombre son los que os habrá significado el duque, de haver hecho imprimir unos libros en aquel Reyno muy perjudiciales a mi servicio y al bien público, os encargo y mando hagais executar su prisión”.⁵⁵⁷

Una de les principals diferències en l'aplicació de la legislació d'impremta a Catalunya respecte a Castella era la fixació del preu de venda. Així, la taxa obligatòria que existia en aquell regne no fou aplicada a Catalunya durant el regnat dels Àustries. Això es constata en la carta que el rei Felip II va enviar al virrei Diego Hurtado de Mendoza el 1568, en la que deia tenir coneixement que a Catalunya els llibreters venien els llibres al preu que volien, cosa que era un greuge pels dels altres regnes:

“Aquí hemos entendido que en essa ciudad y en otras desse Principado los impressores imprimen muchos libros nuevos sin tener licencia nuestra, lo qual allende que es justo que la obtengan antes de poner mano en la impresión, se sigue dello que los impr[im]en sin rubricarlos ny tasarlos como conviene, y los libreros que los venden piden por ellos precios muy excessivos, de lo qual nuestros súbditos y vassallos reciben perjuzio y agravio y se podrian seguir dello otros inconvenientes”.⁵⁵⁸

La reclamació dels impressors i llibreters de Castella per tal que fos aplicat un major control sobre la producció editorial a Catalunya fou una constant al llarg del regnat de la casa

⁵⁵⁷ ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 47, doc.18, juny de 1656.

⁵⁵⁸ ACA, Cancelleria, Registres, 4352, f.111, 25 de maig de 1568.

d'Àustria. A principi del segle XVII uns llibreters castellans expressaven en un memorial el seu malestar pel fet que als impressors de la Corona d'Aragó se'ls permetés reeditar, sense necessitat de renovar la llicència ni de fixar el preu de venda, obres que havien estat prèviament impreses a Castella.

“Todos los libros de autores españoles que se imprimen en las dichas partes [Saragossa, València, Barcelona...] y se traen a vender a estos reynos parece tienen necesidad para poder entrar en este reyno libremente, (...) porque sucede que aquí los señores del Consejo no quieren dar licencia para imprimir algun libro y passando a aquellos reynos, con las diligencias que allá hazen, los imprimen en gran desacato y desobediencia de los dichos señores del Consejo. Y otros libros que aquí se han impresso con licencia y privilegio, luego los imprimen allá y los procuran vender y despachar en estos reynos, y en Sevilla, y en las Indias, lo qual es en mucho daño y perjuizio de los libreros e impressores destos reynos. Y esto tiene un remedio facilíssimo y muy importante, que es que su Magestad prohibiese que los que dan licencias en aquellos reynos, no las puedan dar de autores naturales destos reynos de Castilla, sino que las tales licencias las hayan de pedir y despachar aquí en el Consejo, y en acabándose de imprimir el tal libro, también los hayan de bolver a presentar aquí para pedir tassa y erratas, y con esto se evitaran muy grandes daños e inconvenientes”.⁵⁵⁹

La llibertat de posar preus als llibres que hi havia a Catalunya es constata, per exemple, en la companyia que l'impressor Josep Texidó va formar l'any 1699 amb el sacerdot Francesc Canudas i el botiguer de teles Francesc Pinyana per imprimir i vendre llibres. Una de les condicions estipulava que el preu de venda, tant dels llibres impresos a Barcelona com dels portats de fora, seria acordat per dos o per tres dels socis:

---

⁵⁵⁹ BC, Bon.10-VI-4/18. Sobre aquesta queixa vegeu: Pere BOHIGAS, “Un memorial sobre importació de llibres al Regne de Castella”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VI, 1978, p.245-256.

“De conformitat dels dits tres companys o dels dos se hajan de posar los preus que se hauran de vendre totas las sorts de llibres que tindran del present negoci, tant dels que se imprimiran dins la present ciutat com dels truecos vindran de fora regne”.⁵⁶⁰

Arran de la polèmica per la concessió del títol d'impressor reial a Rafael Figueró el 1706, que anava acompanyat amb el privilegi per imprimir en exclusiva un bon nombre de títols, els altres impressors van alertar que atorgar aquest tipus de privilegis sense fixar el preu feia que el beneficiari pogués vendre els llibres al preu que volia. La declaració de l'impressor Francesc Barnola a la Reial Audiència, en el marc del plet que va enfrontar a llibreters i impressors per aquest privilegi, constitueix una altra mostra que el preu dels llibres, tant els impresos a Barcelona com els importats, no estava fixat per llei:

“Reduhint-se a un sol impressor lo poder estampar obras y papers qualsevols que sian, és forsió lo haver de anar a comprar aquells al dit impressor y al preu que dit impressor voldrà, lo que li corrobora per haver vist que sempre y quant han vingut llibres forasters de França, Itàlia, Flandes y altres parts, sempre se son venuts més cars que no los que se han estampat en la present ciutat y Principat de Catalunya”.⁵⁶¹

Fins i tot, al llarg d'aquell plet, la confraria dels llibreters de Barcelona, va considerar necessari que, per evitar la situació de monopoli que suposava el privilegi atorgat a Rafael Figueró, fos fixat el preu dels llibres per als quals aquest impressor tenia privilegi per imprimir i vendre en exclusiva. Així, Anton Moyà, síndic d'aquesta confraria, demanava al jutge de la Reial Audiència de “taxar un preu just per quiscuna de las obras, llibres y papers

⁵⁶⁰ AHPB, Ignasi Teixidor, Primer Manual, 909/1, f.65v-70v, 26 d'agost de 1699. Sobre l'obligació de pagar la taxa a Castella, vegeu, per exemple, Fermín de los REYES GÓMEZ, “Con privilegio...”, op.cit., p.195; Felipe MATEU Y LLOPIS, “Licencia, tasa y privilegio de impresión...”, op. cit., p.198; i José Manuel LUCÍA MEGÍAS, *Aquí se imprimen libros...*, op.cit., p.70.

⁵⁶¹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707.

dels quals se concedia lo privilegi de la impressió de ellas a dita part altra, dels quals preus no pogués excedir”.⁵⁶²

El privilegi d'impressió

A l'època Moderna era freqüent que els autors, llibreters o impressors interessats en l'edició d'un llibre sol·licitessin un privilegi al virrei per poder-lo publicar en exclusiva, prohibint a qualsevol altre persona a imprimir-lo o fer-lo imprimir durant un període de temps determinat. Això, generalment, es feia per poder rendibilitzar la gran despesa que suposava l'edició d'un llibre, evitant, d'aquesta forma, la competència d'altres edicions de menys qualitat i preu. Això és exactament el que el notari causídic Simó Gallart, actuant com a procurador de Rafael Figueró, defensava el 1707 davant la Reial Audiència per justificar la concessió de títol d'impressor reial al seu principal, que anava acompanyat també del privilegi per imprimir en exclusiva un bon nombre de títols.

“Per la impressió de un llibre és precís que lo estamper raporte gran gasto y que tinga conciderable bestreta per ell y no te reparo que després de feta la impressió si lo podia altre reimprimir aquest lo podria vèndrer a molt menos preu que lo qui feu la primera impressió, fent-lo de lletra de caracter menor o ab menos marge o de paper de inferior calitat o altrament mudant la forma del llibre. Y axí be lo que féu la primera impressió apenas podria vèndrer de sos llibres ab que vindria a quedar ab ells tenint bestreta considerable de suma de diners, lo que causaria no poder empendrer fer altres impressions de llibres, y en exa conformitat se retraurian los impressors de imprimir obras y llibres y los autors de compondrer-los”.⁵⁶³

---

⁵⁶² Ibidem, s.f., 29 de novembre de 1706.

⁵⁶³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 15 de febrer de 1707.

D'una forma semblant, l'any 1710 els advocats de Rafael Figueró defensaven la necessitat del privilegi d'impressió per minimitzar el risc de perdre diners:

“La mas freqüente gracia con que han acostumbrado los Reyes en todo el orbe atender los servicios de los impressores ha sido el privilegio de que nadie pueda reimprimir los libros que imprimieren ellos, sinó es pasado algún tiempo determinado. (...) La razón porque tan fácilmente se concede, a más de ser muy sólida, es nada menos clara, porque deve atenderse al excesivo gasto que hazen los impressores quando dan a luz algunas obras, exponiéndose a no poderse resarcir, ya por falta de compradores, ya por otros mil accidentes que atrassan el despacho y lo impossibilitan a vezes, por cuyo riesgo deven tener el consuelo de que si corre bien nadie les quite parte de su ganancia”.⁵⁶⁴

Per aquestes raons, els privilegis concedits pel virrei de Catalunya acostumaven a precisar que el sol·licitant el demanava pel molt treball que costava imprimir un llibre. Un exemple d'aquests privilegis és el que el duc de San Germán, virrei de Catalunya, va concedir el 1673 a Rafael Figueró per imprimir la “Pràctica civil i criminal” de Lluís de Peguera.

“Havent-nos representat Raphael Figueró, impressor desta ciutat, que desitja imprimir un llibre intítulat Práctica civil i criminal de don Luis de Paguera, adicionada per lo noble y amat conseller de la Real Magestat don Pedro de Amigant, jutge de la Regia Cort, lo qual llibre li costa molt treball y diligència per posar-lo en la impresió ab deguda forma, suplicant-nos sia de mercè nostra concedir-li llicència de imprimir dit llibre ab expressa prohibició que en lo espay y temps de deu anys no puga altre persona imprimir o fer imprimir aquell, ni menos vendre o fer vèndrer, sinó tantsolament lo dit Raphael Figueró. E més tenint consideració al suplicat y constant-nos de la aprovació feta ab tota censura per lo vicari general y official de aquesta diòcesis, per tant, ab thenor de la present benignament (...) donam y concedim lizència, facultat

---

⁵⁶⁴ *Utilidad pública atendida en el real privilegio...* BC, F.Bon. 3022, p. 24.

y permís al dit Raphael Figueró pera que librement y sens embarg puga imprimir, fer imprimir, vèndrer o fer vèndrer lo llibre dalt mencionat durant lo temps y espay de deu anys, vedant expresament a tots e qualsevols impresors y demás personas de qualsevol grau, stat o condició sien que durant los dits deu anys (...) no pugan imprimir, fer imprimir, vèndrer ni fer vèndrer lo llibre predit”.⁵⁶⁵

En aquest sentit, hi ha constància que entre 1652 i 1705 els virreis de Catalunya van concedir al menys una cinquantena de privilegis per a la impressió de llibres. Aquests permisos acostumaven a contenir sempre les mateixes indicacions; és a dir, la vigència solia ser sempre de deu anys i la pena als contrafactors era la de perdre tots els llibres, els motlles i altres aparells de la impremta, així com haver de pagar 500 ducats “de or fi de Aragó” a la hisenda reial.⁵⁶⁶

D'altra banda, el privilegi d'impressió podia demanar-lo també l'autor del llibre. Un exemple que ho mostra és el contracte que el 1674 van signar el teòleg Magí Cases i Rafael Figueró per editar el llibre titulat *Desenganys, introducció a la vida devota*. Entre les condicions hi figurava que l'autor s'havia d'encarregar d'obtenir el privilegi, a pesar que el pagaria l'impressor:

“Que dit doctor Casas se encarrega alcansar y obtenir en quant li sie possible privilegi per a estampar y vèndrer dits llibres y clavículas privative *ad alios quoscumque* dins lo present Principat y Comtats, ab que dit Figaró haja de pagar tots los gastos del despaig de dit privilegi y que obtingut dit privilegi nos puga donar llicència a altre de estampar ni vèndrer dits llibres”.⁵⁶⁷

⁵⁶⁵ ACA, Reial Cancelleria, Registre 5929, f.26-27, 22 de juliol de 1673. Es tracta de l'obra titulada *Praxis civilis nobilis don Ludovici de Peguera (...), additionata iuribus decisionibusque diversorum senatumum*. BUB, B-61/2/3.

⁵⁶⁶ Una llista dels privilegis d'impressió concedits de 1519 a 1715 que es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó es troba a: Josep Maria MADURELL I MARIMON, “Licencias reales para la impresión...”, op. cit., p.111-229.

⁵⁶⁷ El contracte d'impressió entre Rafael Figueró i Magí Cases a: AHPB, Francesc Cotxet i Soler-Ferran, *Desè manual*, 779/9, f.54-55, 3 de març de 1674. El privilegi d'impressió a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5929,

Així doncs, per obtenir aquesta exclusivitat el demandant havia de pagar una quantitat a la Reial Cancelleria, tot i que aquesta no s'especifica en el privilegi. Un altre exemple que ho mostra és la companyia per imprimir llibres que l'any 1699 van formar l'impressor Josep Teixidó amb el sacerdot Francesc Canudas i el botiguer de teles Francesc Pinyana, en les condicions del qual va quedar clar que els privilegis es pagaven a parts iguals.

“És acordat entre los dits companys per donar principi a la present companyia y negociació de imprimir las obras morales en llatí de Joan Egidi Trullench (...) de la qual imprecio se ha alcanzat privilegi per temps de deu anys del Sm. Sr. Príncipe de Armestad, virrey y capitán general del present Principat de Catalunya, despatxat en forma de Cancelleria als setse de mars mil sis cents noranta nou a favor de dit Joseph Teixidó, lo qual privilegi se és tret per compte de dits tres companys y pagat lo cost del cos y comú de la present companyia”.⁵⁶⁸

Un cop obtingut el privilegi, el beneficiari acostumava a notificar l'exclusiva a la resta dels impressors. Així, per exemple, l'any 1696, un notari i un porter reial es personaven a les cases de Josep Casarachs, Martí Gelabert, Vicenç Surià, Josep Cormellas, Josep Teixidor, Anton Ferrer, Josep Moya, Josep Llopis, Joan Jolis i Rafael Figueró per informar-los que Antoni Lacavalleria havia obtingut el privilegi per imprimir i vendre durant deu anys el diccionari *Gazophylacium catalano-latinum*, que havia confeccionat el seu nebot, Joan Lacavalleria i Dulach. En el document, del qual el porter en deixà una còpia impresa a casa de tots els stampers, es feia notar el temps –“cerca de vuyt anys”– que l'autor havia necessitat per acabar aquella extensa obra, de més de mil pàgines.⁵⁶⁹

---

f.128-129, 8 de març de 1674. Es tracta de l'obra titulada *Desenganyys, introducció a la vida devota, clau del Llibre Apocalyplich, escrit dintra y fora, lo qual va imprès a part ab las figuras en què la memòria devora en un punt y ab dificultat de olvidar la sabiduria més alta més estesa y més saludable*. BC, 6-V-18/18.

⁵⁶⁸ AHPB, Ignasi Teixidor, Primer manual, 909/1, f.65v-70v, 26 d'agost de 1699. Es tracta de l'obra que porta per títol *Operis moralis sive in decem decalogi et quinque Ecclesiae praecepta absolutissima & resolutoria expositio...* BC, 16-VI-106.

⁵⁶⁹ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1696, 858/10, f.47v-49v, 22 de març de 1696. Aquest document inclou una còpia impresa del privilegi. Aquest es pot trobar també a: ACA, Reial Cancelleria, Registre 5939, f.82v, 2 de

En una altra ocasió, el 1698, el notari Pere Gorina, a instància de Joan Pau Martí, va notificar als impressors i llibreters de Barcelona que aquest llibreter tenia privilegi del virrei per imprimir i vendre durant deu anys els tres volums del llibre titulat *El mejor Guzman de los Buenos*, escrit pel frare predicador Juan Gil de Godoy. El dia 6 d'abril d'aquell any, entre la una i les tres de la tarda, Gorina va deixar una còpia del privilegi als domicilis de Josep Teixidor, Anton Ferrer, Josep Moyà, Antoni Lacavalleria i de Baltasar Ferrer. El mateix dia, entre les dues i tres de la tarda, el notari va personar-se a les cases de Joan Cassanyes, Josep Llopis, Rafael Figueró, Francesc Guasch, Jaume Surià i de Martí Gelabert.⁵⁷⁰

A vegades, fins i tot, els privilegis obtinguts en altres regnes peninsulars eren comunicats als impressors i llibreters de Barcelona. L'any 1691, per exemple, el negociant barceloní Francesc Coloma, actuant com a procurador de Juan de Vidós y Miró, sacerdot de Saragossa, va comunicar a la confraria de llibreters de Barcelona i a diversos impressors d'aquesta ciutat que el seu principal havia obtingut un privilegi del virrei del regne d'Aragó per imprimir durant deu anys el llibre titulat "Medicina y cirugía espagírica". Aquest privilegi fou reconegut pel duc de Villahermosa, virrei de Catalunya, el qual "a vista del gran treball que li ha costat lo estudi y aplicació ab que de molts anys a esta part se ha esmersat en tràurer a llum aquella obra y gastos exorbitants que ha suportat així en la impressió de dit llibre", va manar que cap altre persona pogués imprimir-lo durant deu anys al Principat.⁵⁷¹

---

febrer de 1696. Citat també a: Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Licencias reales para la impresión...", op. cit., p.221. Es tracta de l'obra titulada *Gazophylacium catalano-latinum, dictiones phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens, cui subijcitur irregularium verborum elenchus*. BC, Tor. 162-Fol.

⁵⁷⁰ AHPB, Pere Gorina, Manual de 1698, 891/1, f.24-27, 6 d'abril de 1698. Aquest document conté una còpia del privilegi. L'original es conserva a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5935, f.222. Citat per Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Licencias reales para la impresión...", op. cit., p.222. Es tracta de l'obra titulada *El Mejor Guzman de los buenos, N.P.S. Domingo, patriarca de los predicadores*, impresa el 1698 per Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas. BUB, C-245/3/1.

⁵⁷¹ AHPB, Rafael Cassanyes, Cinquè manual, 867/19, f.287v-288v, 10 de novembre de 1691. Dos dies després, Coloma notificava aquest privilegi als impressors de Barcelona. Ibidem, f.291-293. Es tracta de l'obra titulada *Primera-[segunda] parte de Medicina y cirugía racional y espagírica, sin obra manual de hierro ni fuego, purificada con el de la caridad, en el crisol de la razón y experiencia para alivio de los enfermos...*, impresa a Saragossa. BUB, M-R-1531.

Fos com fos, en ocasions l'obtenció del privilegi reial estava envoltada de polèmica, no debades les autoritats reials no portaven un control de les llicències i privilegis atorgats anteriorment, ja fos a Catalunya o en altres regnes hispànics, per imprimir una mateixa obra. Així, quan l'any 1671 l'impressor Rafael Figueró va notificar a Antoni Lacavalleria que tenia privilegi reial per imprimir i vendre l'obra titulada *Promptuario moral de cuestiones prácticas*, cosa que, segons ell, li havia costat “molt treball y diligències per a posarlo ab deguda forma en la impressió”, Lacavalleria va queixar-se que Figueró havia obtingut el privilegi “callant la veritat (...), deixant de dir que dit llibre és estat estampat set vegades en Madrid, una vegada en València y últimament en Barcelona lo han estampat dit Antoni Lacavalleria ab las llicències del senyor canceller y del vicari general”.⁵⁷²

D'una forma semblant, l'any 1682 la confraria dels llibreters de Barcelona va queixar-se de la manera com Rafael Figueró va notificar-los l'obtenció del privilegi reial per imprimir els anomenats “Oficis de Sant Narcís”, que li va atorgar el virrei, el duc de Bournonville. Ramon Sapera, síndic dels llibreters, es va queixar que la notificació no es feia “en la forma y estil que en semblants ocasions se ha acostumat fer”, és a dir, mostrant el document original, “com axis se és estil·lat ab privilegis que per sa Magestat són estat concedits a algun particular y particulars de las ciutats de Çaragoça, Valentia y també de Madrit”.⁵⁷³

Al seu torn, Antoni Lacavalleria, que també va rebre la notificació, va queixar-se que uns dies abans el sotsveguer de Barcelona s'havia emportat de casa seva unes 30 mans d'estampes dels “Oficis de Sant Narcís”, a pesar que havia mostrat la llicència de la Cancelleria Reial.

---

⁵⁷² AHPB, Bernat Famades, Manual de 1671, 782/4, f.135v-140, 21 de juliol de 1671. El privilegi reial concedit a Figueró consta a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5927, f.187v. Citat per Josep Maria MADURELL I MARIMON, “Licencias reales para la impresión...”, op. cit., p.211. En el catàleg de Marimon no hi figura cap privilegi concedit a Lacavalleria per imprimir aquest llibre. Es tracta de l'obra titulada *Promptuario moral de cuestiones practicas y casos repentinos en la teologia moral, para examen de curas y confesores*, de Benito Remigio Noydens. BUB, B-62/9/27. D'aquesta obra existeix, efectivament, una edició publicada per Antoni Lacavalleria el 1668. BPEB, 131.414.

⁵⁷³ El privilegi reial a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5932, f.160-161, 7 d'abril de 1682. La notificació als llibreters a: AHPB, Bernat Famada, Manual de 1682-1683, 782/11, f.128-137v, 17 d'octubre de 1682. No existeix cap obra al CCUC amb aquest títol. Molt probablement es tracta de les oracions que es resen cada 29 d'octubre a l'església de Sant Feliu de Girona, en una missa oficiada pel bisbe d'aquesta ciutat que es remunta al segle XI.

Lacavalleria recordava, com havia fet el síndic de la confraria de llibreters, que “may se dexa còpia de privilegi, sentència ni cosa alguna que primer no fassa ostenció del original y en virtut d’aquell se dóna còpia”. D’una forma semblant, el llibreter Baltasar Ferrer va respondre a la notificació argumentant que l’autor dels “Oficis de Sant Narcís” era la Santa Seu i que des de feia centenars d’anys aquesta havia donat llicència a qualsevol estamper per a imprimir-la, “com en efecte ha més de cent anys que Gaspar Garrich, estamper de Gerona, lo estampà”. Per tant, segons Ferrer, la jurisdicció per donar llicència per imprimir els “Oficis de Sant Narcís” corresponia al Papa de Roma, “com expressament acostuma a donar”, i es queixava, a més, que el privilegi atorgat a Figueró anava contra el dret municipal i contra les Constitucions catalanes que, segons ell, prohibien donar llicència o privilegi a un sol estamper per imprimir els esmentats oficis.⁵⁷⁴

És per aquesta raó que en més d’una ocasió les disputes per un privilegi d’impressió van acabar dirimint-se a la Reial Audiència. Un exemple és el conflicte que hi hagué entre alguns impressors i llibreters de Barcelona per editar i comercialitzar l’obra titulada *Fuero de la conciencia*, escrita pel frare Valentín de la Madre de Dios, de l’orde dels carmelites descalços. El 1703 el llibreter Ramon Bons va obtenir el privilegi del virrei, el comte de Palma, per fer imprimir i vendre aquest llibre en exclusiva durant deu anys. Uns dies després, Bons va comunicar-ho als llibreters i impressors Jaume Surià, Josep Llopis i Joan Piferrer, els quals van respondre que el privilegi no podia tenir cap efecte, ja que ells havien iniciat la impressió del *Fuero de la conciencia* abans que Bons obtingués l’exclusiva del virrei. Els tres llibreters argumentaven que havien invertit molts diners en comprar el paper necessari, que ja tenien els treballs molt avançats i, a més, asseguraven que també havien obtingut llicència del canceller reial per imprimir aquest llibre.⁵⁷⁵

⁵⁷⁴ AHPB, Bernat Famada, Manual de 1682, 782/11, f.128-137v, 17 d’octubre de 1682.

⁵⁷⁵ El privilegi reial concedit a Ramon Bons a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 6155, f.98, 25 de novembre de 1703. La notificació d’aquest privilegi als altres impressors a: AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1703, 901/3, f.188v-191v, 17 de desembre de 1703.

Sigui com vulgui, uns dies després Ramon Bons formava una societat amb Rafael Figueró, el notari Antoni de Cruïlles i Joan Baptista Casas, propietari de la impremta que administrava Martí Gelabert, amb l'objectiu d'imprimir conjuntament aquesta obra. La proposta de formar aquesta companyia havia sortit de Rafael Figueró, que dies abans havia comunicat a Ramon Bons que tenia impresos els quatre volums de les "obres morals" del col·legi de Salamanca, de les quals, segons ell, el *Fuero de la conciencia* n'era la compilació, i que, per tant, podia imprimir aquest llibre sempre que volgués.⁵⁷⁶

Finalment, aquest afer es va resoldre a través d'un plet a la Reial Audiència que Josep Llopis i Jaume Surià van presentar el 1708 contra Rafael Figueró, reclamant el seu dret a imprimir el *Fuero de la conciencia*. Els llibreters argumentaven que ja tenien molt avançada la impressió d'aquesta obra "ab las llicencias acostumadas concedit per los superiors" i que havien invertit en el projecte més de 500 lliures. Poc després, Rafael Figueró i el seu fill, en la seva declaració a la Reial Audiència, responien a la pretensió dels llibreters recordant que, segons el privilegi reial que Carles III els concedí el 1706, els llibres que ells haguessin imprès pel seu compte no podien ser editats per cap altre impressor durant un període de deu anys. En aquesta ocasió, això no obstant, la sentència de la Reial Audiència va autoritzar Surià i Llopis a acabar la seva edició del *Fuero de la conciencia*.⁵⁷⁷

---

⁵⁷⁶ Ibidem, f.192v-194v.

⁵⁷⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 29591, s.f., 8, 10 i 31 de març de 1708. El resultat d'aquest conflicte és que es conserven, al menys, tres edicions del *Fuero de la Conciencia*, una que consta que fou impresa per Jaume Surià el 1704. BC, 8-V-127; una altra per Josep Llopis el 1708. BUB, B-56/3/6, i una "séptima y última impression", per Rafael Figueró el 1708. UdG, 241/731.

CAPÍTOL 3

El funcionament de la indústria editorial

Les categories laborals

El negoci de la impremta, pel que fa al seu funcionament, va patir pocs canvis al llarg de l'època Moderna. La infraestructura i els mètodes de treball, en aquest sentit, pràcticament no van experimentar variacions des de mitjan segle XV, moment de l'aparició d'aquest invent, fins al segle XIX, quan la revolució industrial va aportar nous elements tecnològics i metodològics a l'ofici d'impressor. El període modern es correspon, de fet, amb els anys de l'anomenada premsa manual, caracteritzada per una estructura de fusta, que, pel que fa a Catalunya, no fou substituïda per la mecànica, fabricada íntegrament amb metall, fins ben entrat el segle XIX.⁵⁷⁸

Abans d'entrar en l'anàlisi de les diferents categories laborals que existien en el món de la impremta, cal insistir, de nou, en la necessitat de fer una distinció entre la figura de l'empresari inversor, que no necessàriament era coneixedor o practicant de l'ofici, i la del

---

⁵⁷⁸ La premsa de metall inventada per Charles Stanhope, apareguda a principi del segle XIX, va arribar a Catalunya pels volts de 1828. Segons que ha assenyalat Montserrat Comas, l'introduïdor d'aquest nou invent a Espanya fou l'impressor barceloní Joaquim Verdager, que aquell any es va establir a la capital catalana després d'haver viatjat a Perpinyà i a París per aprendre aquest ofici. Montserrat COMAS I GÜELL, *La impremta catalana i els seus protagonistes a l'inici de la societat liberal (1800-1833)*, València: Universitat de València, 2012, p.303.

impressor pròpiament dit. A la Catalunya de la segona meitat del segle XVII la figura del propietari no impressor estava representada, principalment, per la família Cormellas, el doctor Miquel Delmunts i el notari Josep Forcada.

Al llarg de la disputa que Sebastià de Cormellas va mantenir l'any 1638 amb els cònsols de la Llotja del Mar, que s'oposaven a que tingués impremta, el mercader va deixar clar que d'impressor no en tenia res.

“Se ha de advertir que lo dit Sebastià de Cormellas may ha treballat en dita estampa ni ha exercit lo art de aquella, no sols després en sa que és mercader matriculat, però ni antes que se li das y concedís la matrícula, que sols la dita estampa y art de imprimir la [ha] feta sempre y la fa lo dia de avuy exercir per sos institors y factors, com és públich y notori. Y en aquest cas dit Sebastià de Cormellas no-s pot dir mestre de dita art ni que exercesca aquella”.⁵⁷⁹

D'una forma semblant, els fills de Sebastià de Cormellas, Francesc i Josep, així com la vídua, Teresa Cormellas i Ginebreda, tampoc van exercir mai l'ofici d'impressor. Francesc, el primogènit, que apuntava a mercader, com el seu pare, va heretar la impremta quan només tenia 5 anys i va morir abans dels 25, sense assolir, d'aquesta forma, la majoria d'edat. Així, encara que el seu nom figura en molts dels peus d'impremta de les obres publicades en aquest taller entre els anys 1667 i 1681, Francesc Cormellas no va arribar a ser propietari efectiu de la impremta, ja que premorí a la seva mare, que gaudia de forma vitalícia de tots els béns de Sebastià de Cormellas en qualitat d'usufructuària. L'any 1693, en morir Teresa Cormellas, l'herència va recaure en l'altre fill, Josep, que era doctor en lleis i que, per tant, mai s'ocupà

---

⁵⁷⁹ *Discurs en favor de Sebastià de Cormellas, mercader, contra los magnífichs cònsols y consell de vint del magistrat de la Llotja de la Mar de la present ciutat de Barcelona*. BC, BerRes. 22-4º.

de fer funcionar la impremta, sinó que, tal i com havien fet els seus pares, delegava l'administració del taller en oficials impressors.⁵⁸⁰

La confraria dels llibreters de Barcelona, en una súplica presentada al Consell de Cent l'any 1701 per defensar el nomenament de Joan Pau Martí com a estamper de la Ciutat, recordava que Teresa Cormellas i Josep Cormellas, així com Caterina Mathevat, que anteriorment havien gaudit també d'aquest reconeixement del govern municipal, no eren perits en l'art d'imprimir:

“Té aquell [Joan Pau Martí] la perícia que ha menester pera tenir lo ofici de impressor que V.Ex. li ha fet gràcia, no sent necessària pera obtenir-lo. Si sols tenir estampa y oficials a propòsit pera que V.Ex. restàs servit, com se ha experimentat en las gràcias que de dit ofici fonch servit V.Ex. fer a Catharina Mathevat, viuda, a Teresa Cormellas, viuda, y al doctor Joseph Cormellas, son fill, que sens tenir dita perícia meresqueren de V.Ex. dita gràcia”.⁵⁸¹

D'igual forma, al llarg d'aquesta disputa, Joan Pau Martí va defensar que ell, encara que fos llibreter, podia exercir l'ofici d'impressor de la Ciutat, tal i com ho havien fet altres, que sense ser impressors havien gaudit del mateix reconeixement del Consell de Cent només pel fet de ser propietaris d'una impremta i tenir diners i oficials per fer-la funcionar:

“Perquè tenint, com té dit Martí, estampa de las més copiosas de esta ciutat (...), és capàs de persistir ab la gràcia y mercè a ell feta per los Excel·lentíssims senyors concellers sens ésser necessari per a obtenir y gozar de ella lo ésser estamper o impressor de ofici, perquè, podent servir cabalment a V.Ex. per medi de sos oficials que té en sa estampa, és lo mateix que si aquell tingués per ofici lo ser estamper o impressor, com en esta conformitat ho ha V.Ex.

⁵⁸⁰ L'edat de Francesc Cormellas es constata en el testament de Sebastià de Cormellas, el seu pare, que va morir el 1667. En aquest testament, Teresa Cormellas va obtenir l'usdefruit de tots els béns del seu difunt marit. AHPB, Jaume Corbera, Primer llibre de testaments, 730/31, f.270-273v, 9 de juliol de 1666.

⁵⁸¹ AHCB, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

practicat en diferents ocasions, sens experimentar lo més mínim detriment y perjudici, com són, en lo temps de Catharina Mathevat, viuda, de Teresa Cormellas, viuda, del doctor Joseph Cormellas, que obtingueren respective de V.Ex., un després de altre, la referida gràcia; los quals, sens ser impressors o estampers de ofici, ni tenir ninguna perícia de aquell, ans bé tenir oficis molt remots, sols ab la qualitat de tenir estampa y oficials pera regir-la, meresqueren sens oposició alguna de V.Ex. dita gràcia”.⁵⁸²

La dedicació dels Cormellas, pare i fill, de Delmunts i de Forcada als oficis de mercader, advocat, metge i notari, respectivament, així com la seva posició social i econòmica, mostren, així doncs, que l’ofici d’aquests propietaris no era el d’impressor. És més, en tant que membres d’estaments superiors, mai haurien acceptat ser considerats practicants d’un ofici manual com era la impremta, cosa que, de fet, tampoc tolerava la societat barcelonina de l’època, com es constata en la disputa que Sebastià de Cormellas va mantenir amb els cònsols de la Llotja del Mar l’any 1638.

En aquest sentit, l’oficial impressor Francesc Soldevila explicava, en el marc d’un plet a la Reial Audiència, que gent com Josep Cormellas, Josep Forcada o els llibreters Anton Ferrer i Josep Moyà, a pesar de ser propietaris d’una impremta, no eren considerats impressors.

“Anthon Ferrer y Joseph Moyà, llibraters, Joseph Forcada, notari públic Real col·legiat, doctor Joseph Cormellas, los quals per rahó de son officio no eran estampers, tenian en sas respective casas impressió o estampa, en las quals se estampavan e imprimian las obras y papers que-ls aportaven (...). Emperò que los sobredits Ferrer, Moyà, Forcada y doctor Cormellas no se anomenaven impressors, sinó tantsolament los officials y personas que treballavan en las impressions”.⁵⁸³

⁵⁸² AHCB, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

⁵⁸³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 29 d’abril de 1707.

El cas del notari Josep Forcada és, de ben segur, el millor exemple per mostrar l'error que suposa considerar com a impressors a aquests propietaris. D'entrada, cal recordar que Forcada va entrar en el negoci editorial per raons circumstancials, no debades va esdevenir propietari de la impremta a través de l'aportació dotal que li va fer la seva esposa, Helena Girbau, hereva dels béns de l'impressor Llorenç Déu, amb qui havia estat casada en primeres núpcies. Forcada, a pesar de rebre aquest dot, va continuar dedicat a la seva activitat principal, que era la de notari, un ofici considerat liberal que el situava en l'estament dels artistes. Ara bé, el fet que demostra definitivament que Forcada no treballava d'impressor és que va perdre la vista poc després de casar-se, quan tenia 31 o 32 anys d'edat.⁵⁸⁴

Un altre dels personatges que cal incloure dins del grup dels propietaris que no exercien habitualment l'ofici d'impressor és Antoni Lacavalleria, l'ocupació principal del qual era la de mercader de llibres. De fet, igual que participava en altres negocis, com, per exemple, en la compravenda de ferro, Lacavalleria va comprar la impremta als hereus del seu germà Pere amb finalitat inversora. L'any 1701 el llibreter Joan Pau Martí, en el marc de la disputa per l'ofici d'estamper de la Ciutat, assegurava de forma interessada, tot sigui dit, que Lacavalleria “no havia practicat ni tenia perícia alguna del art de impressor, per no averse cuydat de altre cosa més que de fer treballar sa estampa y negociar ab llibres”.⁵⁸⁵

De fet, Antoni Lacavalleria representa un cas especial en el sector editorial, ja que la seva activitat, així com la posició econòmica i social, el situava més a prop de l'ofici de mercader que del d'impressor. Tanmateix, Lacavalleria no va poder accedir a l'estament mercantívol perquè era nascut a França. Fou per això que, en un darrer intent d'accedir a la jerarquia estamental, va donar suport a la lluita dels impressors per crear una confraria.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Sobre la ceguera de Josep Forcada vegeu: Xevi CAMPRUBÍ, “Josep Forcada, un notari cec...”, op.cit.

⁵⁸⁵ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

⁵⁸⁶ Les persones nascudes fora de Catalunya tenien vetats alguns drets a Barcelona com, per exemple, el d'estar insaculats i optar a oficis públics. D'igual forma, el Consell de Cent va prohibir l'any 1631 que les persones d'origen francès poguessin ser examinades de cap ofici a en aquesta ciutat. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1631, 53-CC, f.200-200v, 15 d'octubre de 1631.

D'altra banda, a Barcelona hi hagué uns quants llibreters que van adquirir aparells tipogràfics amb la intenció de prescindir dels impressors. Això permetia a aquests llibreters més autonomia, un control sobre la qualitat del producte i el que és més important, l'apropiació del benefici que generava la producció de llibres. Els llibreters que durant la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII van tenir impremta a Barcelona foren Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, Josep Moyà, Joan Pau Martí i Joan Piferrer. Tots ells van precisar del concurs d'oficials impressors per fer treballar les seves respectives impremtes, ja que no tenien experiència en aquest ofici.⁵⁸⁷

L'existència de propietaris sense coneixements de l'ofici d'impressor va afavorir, per tant, la presència de la figura de l'administrador entre les categories laborals de la indústria editorial. Així, a diferència dels mestres impressors, amos del seu taller, els administradors gestionaven les impremtes que eren propietat d'altri. En molts casos, aquesta fou l'opció utilitzada per alguns oficials impressors com a pas previ a l'obertura d'una impremta pròpia.

Un dels principals exponents de la utilització de la fórmula de l'administrador a Barcelona fou la impremta Cormellas, situada al carrer del Call. Des de 1667, quan va morir Sebastià de Cormellas, fins que fou venuda a final de 1700, aquesta impremta fou gestionada successivament per almenys set impressors. El primer fou Jacint Andreu, que la va administrar fins que el 1671 va obrir el seu propi negoci.⁵⁸⁸

La funció de l'administrador, les seves obligacions i la relació amb el propietari estaven perfectament regulats a través d'un contracte entre les dues parts. Així, per exemple, l'any 1674, Teresa Cormellas va arribar a un acord amb Vicenç Surià per tal que aquest es fes

---

⁵⁸⁷ Els impressors Josep Llopis, Vicenç i Jaume Surià, Josep Teixidó i Bartomeu Giralt van ingressar a la confraria de llibreters de Barcelona. Es tractava, però, d'individus que s'havien format com a impressors, és a dir, havien passat per uns anys d'aprenentatge i, per tant, coneixien perfectament aquest ofici.

⁵⁸⁸ Entre 1667 i 1701 la impremta Cormellas fou administrada per Jacint Andreu (1667-1671), Vicenç Surià (1674-1680), Jaume Cais (1681-1683, 1685 i 1686-1694), Josep Soler (1684-1685), Jaume Gascón (1686), Tomàs Lorient (1694-1700) i Francesc Barnola (1700).

càrrec de la impremta durant cinc anys. En virtut del contracte, la vídua Cormellas va cedir a Surià tots els aparells d'imprimir:

“La dita senyora Cormellas, per temps de sinch anys, comensant a còrrer lo dia present en avant, atorga y congedex al dit Surià, present, la fàbrica de la impressió eo estampa que té en sa casa dita senyora, situada en lo carrer del Call desta ciutat, ab las prempsas, lletras, tinta, arreus y demás ormeigs útils y necessaris, a punt de treballar-se, la qual fàbrica promet tenir-li provehida durant dit temps de tots los dits arreus y menesters necessaris a punt de treballar a sos gastos, menos lo paper y feynas”.⁵⁸⁹

En aquest cas, així doncs, el pagament del paper i el jornal dels oficials que fossin necessaris era assumit pel propietari i l'administrador a parts iguals, de la mateixa manera que tots dos acordaven també repartir-se els beneficis, un cop pagades totes les despeses de la caixa comuna.

“És pactat entre ditas parts de que, sempre que vuldran, pogan partir-se lo diner que resultarà o procehirà de ditas feynas ab esta forma: ço és, que de la massa hagen de pagar primerament lo cabal de paper se haurà comprat o esmersat fins anaquell dia y també los jornals dels fadrins o ajudants se hauran offert per las feynas de estampa fins anaquell dia. Y defalcat estos gastos lo demás que restarà se ho degan partir entre ditas parts igualment”.⁵⁹⁰

A més, Cormellas i Surià es comprometien a respectar els acords, sota pena d'haver de pagar 500 lliures en cas d'incompliment. L'agost de 1680, un any després de finalitzar el període estipulat en el contracte, la propietària i l'impressor van passar comptes de l'administració. Després de repartir-se el paper blanc que no s'havia utilitzat, Surià va haver de pagar 50

⁵⁸⁹ AHPB, Josep Virgili, Vuitè manual, 797/3, f.54v, 24 de juliol de 1674.

⁵⁹⁰ Ibidem.

lliures a Teresa Cormellas per la meitat del valor de les feines que havien quedat pendents de cobrar.⁵⁹¹

Vicenç Surià va optar per no continuar administrant la impremta Cormellas perquè tenia la intenció d'obrir el seu propi taller. Al menys, l'octubre de 1680, dos mesos després de passar comptes amb Teresa Cormellas, va adquirir en emfiteusi una casa situada al carrer de la Palla, on hi va instal·lar la seva impremta.⁵⁹²

Per la seva banda, Teresa Cormellas, una setmana després de la fi de l'acord amb Vicenç Surià, va signar un contracte d'administració amb l'impressor Jaume Caís, també per un període de cinc anys. Les condicions pactades entre Cormellas i Caís eren pràcticament iguals a les acordades amb Surià sis anys abans. D'aquesta manera, la propietària aportava els aparells d'impremta, comproment-se a subministrar a l'impressor les premses, lletreria i tinta necessaris, amb l'excepció del paper i de la mà d'obra que calgués contractar, que anava a compte de tots dos. La diferència amb l'acord precedent és que aquesta vegada el contracte especificava que Caís s'ocuparia només de les tasques de composició. En cas que hagués de treballar també a la premsa, la vídua Cormellas li havia de pagar la meitat de la feina.⁵⁹³

D'igual forma, a diferència del contracte amb Surià, l'acord signat amb Caís contemplava la possibilitat d'agafar aprenents:

“És pactat que si les parts volen agafar aprenents per la estampa, s'hagi de pagar la seva despesa a parts iguals, acontentant-se Cormellas que Cays li dongui sis quarteres de blat anuals per la mitat que li toca de cada aprenent, pagadores tres cada mig any”.⁵⁹⁴

⁵⁹¹ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1680, 828/2, f.253-255, 2 d'agost de 1680.

⁵⁹² Ibidem, f.272-278v, 13 d'octubre de 1680.

⁵⁹³ La feina de caixista era, segons que han assenyalat alguns autors, l'ocupació habitual del mestre que regentava una impremta. En aquest sentit, vegeu, per exemple: Clive GRIFFIN, *Los Cromberger...*, op. cit., p.120.

⁵⁹⁴ AHPB, Josep Virgili, Catorzè manual, 797/5, f.88-89v, 11 d'agost de 1680.

En aquest cas, l'acord pactat entre Teresa Cormellas i Jaume Caís no va esgotar els cinc anys de vigència previstos. El maig de 1684 la propietària va signar un contracte amb l'impressor Josep Soler, que fins poc abans havia administrat la impremta que el passamaner Bonaventura Torruella tenia a Tarragona. De fet, l'arribada de Soler a Barcelona fou conseqüència de la compra de la impremta de Torruella per part del llibreter Josep Moyà. Les condicions del contracte que Teresa Cormellas va signar amb Josep Soler eren idèntiques a les que havia acordat amb Jaume Caís quatre anys abans.⁵⁹⁵

Un cop més, però, aquest contracte tampoc va esgotar el període de vigència. El motiu, aquesta vegada, fou la mort de Josep Soler, cap a final de l'any 1685, cosa que va portar de nou a Jaume Caís a assumir l'administració de la impremta Cormellas. L'any següent, però, segons es desprèn dels peus d'impremta de les obres publicades, l'administració va anar, al menys durant uns mesos, a càrrec de Jaume Gascón.⁵⁹⁶

En qualsevol cas, cap a final de 1686 Jaume Caís tornava a ser al capdavant del taller dels Cormellas, una feina que va dur a terme fins al 1694, quan fou substituït per Tomàs Lorient, en un moment que el propietari ja era Josep Cormellas. El darrer dels administradors d'aquesta impremta fou Francesc Barnola, que va assumir-ne la gestió pels volts de l'any 1700.

Una altra de les propietàries que, igual que Teresa Cormellas, va precisar d'administradors fou Caterina Mathevat, hereva de la impremta que el seu pare, Sebastià Mathevat, havia obert a principi del segle XVII al carrer de la Riera del Pi. L'any 1651, Caterina Mathevat va succeir a la seva mare, Paula Umbert, usufructuària de la impremta, que havia mort arran de l'epidèmia de pesta que es va declarar aquell any a Barcelona.

---

⁵⁹⁵ AHPB, Josep Virgili, Divuitè manual, 797/6, f.26-27, 7 de maig de 1684.

⁵⁹⁶ Josep Soler va morir a final de 1685, com es dedueix del seu testament, signat el novembre d'aquell any. AHPB, Josep Virgili, Llibre de testaments, protestes i altres actes secrets, 797/13, f.203-205, 28 de novembre de 1685. En un altre document, datat l'agost de 1686, la seva esposa, Maria Soler, apareix com a vídua. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 3 d'agost de 1686. Una de les obres que indica que el 1686 l'administrador de la impremta Cormellas era Jaume Gascón és la que porta per títol *Per lo síndich de la ciutat de Barcelona contra los collectors de la lleuda real i de Mediona*. BC, F.Bon. 342

Un dels oficials que a partir d'aleshores va administrar aquesta impremta fou Francesc Pasqual, com ho mostra un pagament que va rebre de la Generalitat l'any 1654, actuant com a procurador de Caterina Mathevat. El 1672, en canvi, la impremta era administrada per Martí Gelabert. Un any després, però, tal i com es constata en un document elaborat per la confraria dels llibreters de Barcelona, l'administrador de la impremta Mathevat era Narcís Casas.⁵⁹⁷

Casas, fins i tot, va ocupar-se de cuidar la propietària durant els seus darrers dies de vida. L'abril de 1675, el cavaller Francesc Sans i de Puig, fill de Maria Sans, hereva universal de Caterina Mathevat, va passar comptes amb l'impressor pels diners que se li devien:

“Dich jo, Narcís Casas, que tinch rebut del senyo[r] don Francisco Sans la suma de diset lliuras un sou, dich 17 lliuras, 1 sou, las quals me paga per la feyna he feta en casa la senyora Mathevat y en la estampa. Y per ser lo ver, fas la present rebuda, vuy als 21 de abril 1675. Y axí mateix tinch rebut una lliura, dinou sous y set [diners] y són per lo que gastí en la malaltia de dita senyora Mathevat. Narcís Casas, estamper”.⁵⁹⁸

Un altre dels oficials impressors a qui Francesc Sans va pagar un compte per la feina feta a casa de Caterina Mathevat fou Pere Pau Mateu:

⁵⁹⁷ El pagament a Francesc Pasqual a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 3º, Sèrie General (N), 208, f.631, 8 de gener de 1654. Martí Gelabert figura com a administrador de la impremta Mathevat en una obra publicada el 1672 titulada *D.D. Iacobo Cordellio, barcinonensi canonico, tarraconensi primo praecentori sacris insulis adscripto cordellensis, collegii fundatori munificentissimo naturae totius eleme[n]ta funebri dictione pare[n]ta[n]tur quam suis collegis dicabat et dicebat annum censum soluturus, nobile cordellium stemma proponens explicandum*. Segons el CCPBE, aquesta obra es conserva a la Biblioteca Pública del Estado en Huesca. B-57-8680(34). El document de la confraria dels llibreters on Narcís Casas apareix com a administrador de la impremta Mathevat porta per títol “Cathálogo de moltas estampas que són estadas y són de llibraters y particulars de tots estats...” i la llista de les imprentes barcelonines va precedida de l'epígraf: “Las estampas que són estadas y són de diferents persones de tots estats, tant ecclesiàstichs com seculars, las quals han fetas administrar per diferents oficials de la dita art liberal”. Aquesta llista fou una de les proves presentades pels llibreters al Consell de Cent l'any 1685, en el marc del conflicte originat per la creació de la confraria dels estamperers. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685.

⁵⁹⁸ L'inventari dels béns que foren de Caterina Mathevat i els pagaments que el 1675 va fer Francesc Sans i de Puig, en nom de Maria Sans, la seva mare, hereva universal de aquella, per l'enterrament i altres despeses consta a: BC, Fons del marquès de Saudín, Saud. Fol. 134/7, s.f., 21 d'abril de 1675. Entre aquests pagaments hi figura també un compte per valor de 19 lliures amb aquest encapçalament: “Compte del que tinch bastret per la malaltia de la senyora Mathevat, jo, Narcís Casas, estamper”. Entre altres coses, en aquest compte hi ha una gallina, carn, vi, candeles i ous.

“Dich jo, Pere Pau Matheu, estamper, que tinch rebut del sr. don Francisco Sans, pagant per [la] senyora dona Maria Sans, set lliuras y quinse sous, dich 7 lliuras, 15 sous, y són per tota la feyna tinch feta en la estampa de la difunta senyora Catharina Mathevat de orde seu fins lo dia present, y per ser veritat fas la present rebuda de ma pròpia, vuy als 24 de mars del any 1675. Jo, Pere Pau Matheu, estamper”.⁵⁹⁹

L'any 1675, arran de la mort de Caterina Mathevat, la impremta va passar a mans del Col·legi de Betlem de Barcelona, en virtut de la donació que la difunta havia fet als pares jesuïtes uns anys abans. Aleshores, tot i que va seguir mantenint el nom dels Mathevat, la impremta fou traslladada a una casa que la Companyia tenia al costat de l'església de Betlem, a la Rambla, on va funcionar fins que el 1680 es van iniciar les obres d'ampliació del temple.⁶⁰⁰

A partir d'aleshores, els jesuïtes van delegar l'administració de la impremta a Martí Gelabert. El contracte, signat l'agost de 1675 entre l'impressor i Joan Baptista Vivet, rector del Col·legi de Betlem, recollia unes condicions molt similars a les habituals. És a dir, es tractava d'un acord amb una vigència de cinc anys, en virtut del qual la Companyia s'obligava a aportar tot el material de la impremta, mentre que Gelabert s'ocuparia de fer-la treballar. D'igual forma, un cop pagats el paper i el jornal dels treballadors, propietaris i administrador es repartirien els beneficis a parts iguals.⁶⁰¹

D'aquesta forma, els jesuïtes van destinar la impremta que els havia estat donada a un ús comercial, cosa que contrastava amb el que acostumaven a fer els ordes religiosos de Barcelona que en algun moment van disposar d'impremta, com foren, per exemple, els caputxins o els predicadors, que generalment la utilitzaven per imprimir documents propis.

⁵⁹⁹ BC, Fons del marquès de Saudín, Saud. Fol. 134/7, s.f., 24 de març de 1675.

⁶⁰⁰ Caterina Mathevat va fer donació de la impremta al Col·legi de Betlem el 8 de maig de 1663. AHPB, Josep Soldevila, Vint-i-quatrè manual, 711/14, f.421-423v. Francesc Sans i de Puig, en nom de la seva mare, Maria Sans, va lliurar la impremta al Col·legi el dia 22 de març de 1675. AHPB, Francesc Cotxet i Soler Ferran, Onzè manual, 779/10, f.111-111v.

⁶⁰¹ AHPB, Francesc Torres, Catorzè manual, 783/24, f.598-602v, 11 d'agost de 1675.

Els jesuïtes, de tota manera, no van deixar les seves necessitats desassistides, no debades un dels capítols obligava a Gelabert a imprimir les obres que el Col·legi publicava anualment.

“Que dit arrendatari age de imprimir per lo Col·legi de Betlem las conclusions de theologia que dit Col·legi acostuma de tenir cada any y dos raymas fins a tres de sants pera las doctrinas (...) conforme se demanaran, donant lo Col·legi lo paper serà menester y pagant los jornals dels fadrins hi treballaran y los del arrendatari en cas que ell hi treballe”.⁶⁰²

En qualsevol cas, els pactes signats entre els jesuïtes i Martí Gelabert no deuriem satisfer a cap de les dues parts, ja que l'any següent el contracte d'administració fou anul·lat de comú acord i es va substituir per un altre de lloguer. La diferència, bàsicament, era que el Col·legi de Betlem renunciava a la seva part en els guanys o en les pèrdues que es derivaven de l'exploració del negoci i es conformava amb rebre una quantitat fixa en concepte de lloguer. Així, amb el nou contracte, Gelabert es va comprometre a pagar 270 lliures anuals per l'ús del local i del material d'imprimir. A més, entre les condicions exigides pels jesuïtes, hi figurava també l'obligació del llogater de mantenir la casa i el material en bones condicions i a fer-hi obres si convenia. A banda d'això, els jesuïtes s'asseguraven, a través d'un capítol explícit, que Gelabert continuaria imprimint les obres produïdes pel Col·legi.⁶⁰³

Posteriorment, l'any 1696, la impremta del Col·legi de Betlem fou llogada a l'impressor Josep Casarachs. El preu fixat, sense comptar-hi el local, fou de 121 lliures per un període de tres anys, amb el compromís que l'impressor retornaria tot el material en les mateixes condicions que li era lliurat. El juliol de 1698, però, un any abans de finalitzar el termini pactat, les dues parts van cancel·lar l'acord, de manera que el Col·legi de Betlem va reclamar a Casarach “los quatre quintars de lletra que falten a dita estampa, perquè quant se entregà

---

⁶⁰² Ibidem.

⁶⁰³ AHPB, Francesc Torres, Quinzè manual, 783/25, f.225v-234v, 22 de març de 1676.

dita estampa a dit Casarachs hi avia vint quintars de lletra y quant se restituí sols hi havia setse quintars de lletra”.⁶⁰⁴

Un altre dels propietaris que va delegar la gestió del taller a oficials impressors fou el metge Miquel Delmunts. Així, hi ha constància que l'any 1650 aquesta impremta era administrada per Tomàs Vasiana, mentre que el 1654 la gestió la portava a terme Francesc Caís. Posteriorment, en els primers anys de la dècada de 1660 l'administració de la impremta Delmunts va córrer a càrrec de Martí Gelabert i després de Rafael Figueró, nebots del metge, fins que el 1666 tots tres van formar una companyia per explotar el negoci de forma conjunta.⁶⁰⁵

Al seu torn, l'any 1677, els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer van cedir l'administració de la impremta que havien comprat a l'estamper Pere Pau Mateu. En aquest cas, l'acord contemplava que Mateu podia explotar el negoci pel seu compte, amb l'obligació, però, d'imprimir totes les obres que els dos llibreters li encarreguessin. Posteriorment, pels volts de 1694, l'administració de la impremta va anar a càrrec de Jaume Gascón.⁶⁰⁶

De forma semblant, la companyia de llibreters encapçalada per Josep Moyà va necessitar també el concurs d'oficials impressors per fer funcionar la impremta que van comprar el 1684. Un d'aquests impressors fou Martí Gelabert, tal i com ell mateix explicava al jutge poc després, en el marc d'una causa a la Reial Audiència:

⁶⁰⁴ El contracte de lloguer signat entre el Col·legi de Betlem i Josep Casarachs figura a: AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.45-46v, 15 de març de 1696. La anul·lació d'aquest contracte a: Ibidem, Desè manual, 875/26, f.428v-429, 1 de juliol de 1698.

⁶⁰⁵ La menció en la que Tomàs Vasiana apareix com a administrador de la impremta Delmunts figura en el document titulat “Estampas que són estadas y són de diferents persones de tots estats, tant eclesiàstichs com seculars, las quals han fetas administrar per diferents oficials de la dita art lliberal”. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. L'administració de Tomàs Vasiana es constata també a través d'algunes de les obres conservades com, per exemple, la que porta per títol *Doctrina espiritual que contiene una regla de bien vivir y muchas oraciones y meditaciones*, de Luis de Granada. BUB, XVII-2600. La formació de la companyia entre Delmunts, Gelabert i Figueró consta a: AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1666, 754/17, s.f., 29 de setembre de 1666.

⁶⁰⁶ El contracte entre Ferrer i Mateu per administrar la impremta figura a: AHPB, Joan Alomar, Quart manual, 814/4, f.134v-135v, 20 de juny de 1677. D'altra banda, Jaume Gascón va imprimir al taller dels Ferrer l'obra titulada *Práctica de el confessorario y explicación de las LXV proposiciones condenadas por la Santidad de N.S.P Inocencio XI, su materia, los casos mas selectos de la theologia moral, su forma, un diálogo entre el confessor y penitente : primera y segunda parte*. BC, Tor. 144-4º

“Joseph Moyà, llibrater, antes de vint de abril [de] mil siscens vuytanta quatre no tenia estampa en sa casa a effecte de imprimir en ella, lo que dix saber per haver estat ell, testimoni, dels primers que treballaren en la estampa que aquell te vuy en dia en sa casa”.⁶⁰⁷

Per la seva part, l'impressor Josep Teixidó va declarar que, a petició de Gelabert, havia treballat també al taller de Josep Moyà:

“Dos ho tres dias antes de las festas del Esperit Sant del any mil siscens vuytanta quatre, Martí Gelabert, fadrí estamper, digué a ell, testimoni, si volia anar a treballar ab ell a la estampa de Joseph Moyà, llibrater, y ell, testimoni, lo diumenge de ditas festas anà en casa de dit Joseph Moyà per a treballar en aquella”.⁶⁰⁸

Un altre llibreter que va haver de contractar oficials impressors fou Joan Pau Martí. Cap a final de l'any 1700 va arribar a un acord amb Josep Cormellas per comprar la impremta del carrer del Call. A partir d'aleshores, Francesc Barnola, administrador d'aquesta impremta, va continuar fent aquest servei per al nou propietari. D'una manera semblant, després de la mort de Martí, l'any 1722, la seva vídua va deixar la impremta a mans de l'impressor Domènec Taller, que la va administrar fins que Maure Martí, l'hereu, va tenir edat suficient per ocupar-se del negoci.⁶⁰⁹

Per sota dels mestres i dels administradors se situaven els oficials impressors, que eren, fet i fet, la veritable mà d'obra que feia funcionar les impremtes. Natalie Zemon Davis, en aquest

⁶⁰⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 8 d'abril de 1685.

⁶⁰⁸ Ibidem, 6 d'abril de 1685.

⁶⁰⁹ L'administració de la impremta Cormellas per part de Francesc Barnola es constata en l'obra titulada *Memorial de la vida christiana, en el qual se enseña todo lo que un christiano deve hazer, dende el principio de su conversión hasta el fin de la perfección*. BC, 1-V-49. A partir de 1701, Barnola va continuar administrant aquesta impremta, que aleshores era propietat de Joan Pau Martí, com es comprova en el *Romance del despedimiento que el leal afecto del marqués de Salmerón discurre avrá hecho el Christianíssimo Luys el Grande de nuestro católico monarca Felipe Quinto*. BC, F.Bon. 485. Una obra que mostra com la impremta dels Jolis fou administrada per Domènec Taller a partir de 1722, any de la mort de Joan Pau Martí, és la que porta per títol *Villancicos que se cantaron en la solemnidad que la Real villa de Villafranca del Panadés consagra a su patrón e invicto campeón S. Félix Martyr*. BC, F.Bon. 1184.

sentit, ha explicat com els impressors francesos es queixaven que els propietaris dels tallers guanyessin molts diners a costa de l'esforç dels treballadors: “el nom d'impressor hauria de reservar-se per nosaltres, ja que nosaltres som els que fem la major part de les impressions”, deien els oficials.⁶¹⁰

A Barcelona, als oficials impressors se'ls anomenava també “fadrins” o “joves stampers”, una denominació que se'ls atribuïa de forma genèrica, independentment de la seva edat i de si eren casats o solters. Es tractava d'individus que havien superat el període d'aprenentatge i que treballaven a jornal o a canvi d'un tant per la feina feta. Els oficials impressors es dividien en caixistes, si la seva feina era la composició, o premsistes, si treballaven en la premsa, tot i que, en ocasions, hi havia oficials que eren hàbils en les dues coses.

Finalment, en l'esglaó més baix de l'organigrama laboral d'una impremta se situaven els aprenents. A diferència d'altres oficis, però, l'aprenentatge d'impressor no estava regulat formalment per unes ordinacions, tot i els repetits intents de la germandat dels stampers per aconseguir-ho. A pesar d'això, l'aprenentatge en el món de la impremta acostumava a contemplar les mateixes condicions que tenien establertes la majoria dels oficis.

L'etapa de l'aprenentatge d'un ofici, com ha explicat Carles Vela, era un pas fonamental en la vida dels joves. Durant la formació, que solia durar uns quatre o cinc anys, a més de rebre els coneixements, el joves eren obligats a servir al mestre, cosa que, segons Vela, posava els aprenents a un nivell semblant al dels servents. De fet, a canvi del seu servei, el mestre es comprometia, a banda de la transmissió del coneixement, a alimentar el jove i a vestir-lo, donant-li, encara que no sempre, una soldada o pagament únic al final de l'aprenentatge, ja fos amb diner en efectiu o amb alguna peça de vestir.⁶¹¹

En el cas dels impressors, les condicions dels afermaments eren idèntiques a les que es pactaven pràcticament des de l'origen d'aquest ofici. El 1535, per exemple, el jove Joan

---

⁶¹⁰ Natalie Z. DAVIS, *Sociedad y cultura...*, op.cit., p.21.

⁶¹¹ Carles VELA I AULESA, *Especiers i candelers a Barcelona...*, op. cit., p.433-445.

Labori, de 20 anys, d'origen francès, es va afermar amb Pere de Montpezat, impressor de Barcelona, per viure a casa seva durant tres anys, amb el compromís de servir-lo i aprendre l'ofici. Com era habitual, Labori donava autorització a Montpezat per fer-lo capturar si durant aquell temps s'absentava sense permís. L'impressor, per la seva part, es comprometia a tenir el jove a casa seva, a donar-li menjar i beure, "a ús i costum de Barcelona", i a pagar-li una soldada de 8 lliures i 8 sous en acabar el període d'aprenentatge.⁶¹²

Aquestes condicions, de fet, eren també les que regulaven l'aprenentatge a les impremtes de Madrid al segle XVI, com es constata en el contracte que un jove va signar el 1596 amb l'impressor Julio Junta. Aquest es comprometia a ensenyar-li la feina de compondre, a donar-li menjar, vestir-lo i, al final dels quatre anys d'aprenentatge acordats, pagar-li la soldada amb un vestit "de veintedoseno negro o de la color que yo quisiese de valor hasta doscientos reales". L'aprenent s'obligava a servir l'impressor "en todo lo demás que me mandare que sea lícito y honesto" i prometia no marxar de casa de l'amo, autoritzant-lo a manar la seva capturar si ho feia.⁶¹³

A l'inici del segle següent, els acords entre mestres i aprenents a les impremtes de Barcelona seguien, a grans trets, recollint exactament les mateixes condicions. Això és, almenys, el que es desprèn del contracte que Pere Gayral, de 22 anys, natural de la vila francesa de Montagut, va signar amb Llorenç Déu el 1617. El jove s'oferia per servir l'impressor durant tres anys a canvi de viure casa seva, aprendre l'ofici i rebre una soldada de 12 lliures al final de l'aprenentatge. D'una forma semblant, l'any 1623, el jove Jaume

---

⁶¹² Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.118. La similitud dels "usos i costums" establerts en l'aprenentatge d'impressor amb els que existien en la majoria d'oficis a Barcelona als segles XIII i XIV es pot constatar a: Josep BAUCCELLS I REIG, "L'estament dels aprenents dels segles XIII i XIV segons els contractes notariais de Barcelona", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VI, 1978, p.85-142.

⁶¹³ José Manuel LUCÍA MEGÍAS, *Aquí se imprimen libros...*, op.cit., p.82-83.

Plantada, de 20 anys, es va afermar amb Llorenç Déu durant tres anys, a canvi de sostre, aliment i 12 lliures de soldada.⁶¹⁴

Encara, dos exemples més que mostren els costums del període d'aprenentatge de l'ofici d'impressor que existien a Barcelona en la primera meitat del segle XVII són els contractes que els germans Pere Pau i Francesc Caís, fills del daguer Jaume Caís, van signar amb Sebastià de Cormellas el 1628 i el 1631, respectivament. Pere Pau Caís, de 17 anys d'edat, es va afermar amb Cormellas per un període de tres anys, amb les condicions habituals. Tres anys després, el seu germà Francesc, que aleshores en tenia 15, va signar un contracte amb Cormellas pel mateix període de temps, amb idèntiques obligacions, a canvi de la manutenció i de rebre 12 lliures al final de l'aprenentatge. Això indica que, al menys en la primera meitat del segle XVII, aquesta era la soldada que acostumaven a rebre els aprenents d'impressor.⁶¹⁵

Al llarg de la segona meitat del segle XVII les condicions de l'aprenentatge a Barcelona van continuar sent les mateixes. Un exemple és el contracte que el jove Guillem Badia, de 20 anys, va signar amb Rafael Figueró el desembre de 1670. La transcripció del document permet copsar les condicions que s'exigien als joves que s'iniciaven en un ofici a l'època Moderna:

“Jo, Guillem Badia, fill legítim i natural de Joan Badia, taberner, ciutadà de Barcelona, i d'Eulàlia, cònjuges, difunts, de 20 anys d'edat, més o menys, considerant que no tinc tutor ni curador, ni ningú amb qui viure, de bon grat, per temps de tres anys, que començaren a córrer des del dia de la festa de Santa Maria del mes de setembre proppassat en endavant, m'afermo a vós, Rafael Figueró, estamper de la ciutat de Barcelona, per tal d'aprendre el vostre ofici

⁶¹⁴ El contracte d'aprenentatge de Pere Gayral a: AHPB, Francesc Aquiles, menor, Sisè manual, 610/34, f.299-300, 9 de novembre de 1617. Amb tot, alguna cosa no deuria satisfer a les dues parts ja que, uns dies després, aquest contracte fou anul·lat de comú acord i, tot seguit, Gayral va signar-ne un altre d'idèntic amb Sebastià de Cormellas, pare. Ibidem, f.302v-304, 13 de novembre de 1617. El contracte d'aprenentatge de Jaume Plantada a: Ibidem, Dotzè manual, 610/40, f.81, 6 de març de 1623.

⁶¹⁵ El contracte d'aprenentatge de Pere Pau Caís a: AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Dotzè manual, 625/12, f.340-342v, 15 d'abril de 1628. El contracte d'aprenentatge de Francesc Caís a: Ibidem, Quinzè manual, 625/15, f.18v-20v, 4 de gener de 1631.

d'estamper i servir-vos, a vós i a la vostra esposa i família, tant de dia com de nit, promentent que durant aquest temps seré bó, fidel, legal i obedient i que no marxaré de casa vostra sense permís, donant-vos facultat, si ho faig, per fer-me capturar i obligar-me a estar al vostre servei fins que dits tres anys hagin transcorregut. I us prometo també compensar-vos pels dies que hagi estat absent o malalt, com és ús i consuetud a Barcelona, i si no us satisfà el meu servei durant aquest temps, prometo pagar-vos la dispesa del primer any, a ús i consuetud de Barcelona".⁶¹⁶

Tot seguit, Figueró va acceptar Badia com a aprenent, compromentent-se a mantenir-lo.

"Jo, dit Rafael Figueró, aquí present, t'accepto a tu, dit Guillem Badia, com a deixeble i et prometo durant aquest temps ensenyar-te l'ofici d'estamper de la millor manera que pugui, tenint-te a casa meva, donant-te de menjar i de beure, de forma bona i decent, segons les meves possibilitats, i al final de dit temps donar-te per soldada una dobla d'or en efectiu, cosa que prometo, obligant tots els meus béns, mobles i immobles".⁶¹⁷

Les obligacions exigides per contracte als aprenents de les impremtes de Barcelona eren pràcticament idèntiques a les de França, cosa que fa pensar que aquests "usos i costums", tal i com succeïa amb les capelles o el proficiat, van arribar a Catalunya procedents d'Europa. Així, segons que ha explicat Paul Chauvet, els aprenents francesos es comprometien per escrit a respectar i obeir al mestre, els era prohibit absentar-se del lloc de treball sense autorització, sota pena d'haver de recuperar el doble del temps perdut, i també se'ls obligava a pagar els dies que faltaven a la feina per malaltia.⁶¹⁸

En la recerca portada a terme a l'Arxiu de Protocols de Barcelona han aparegut 23 afermaments de joves impressors corresponents al període estudiat. De l'anàlisi d'aquests

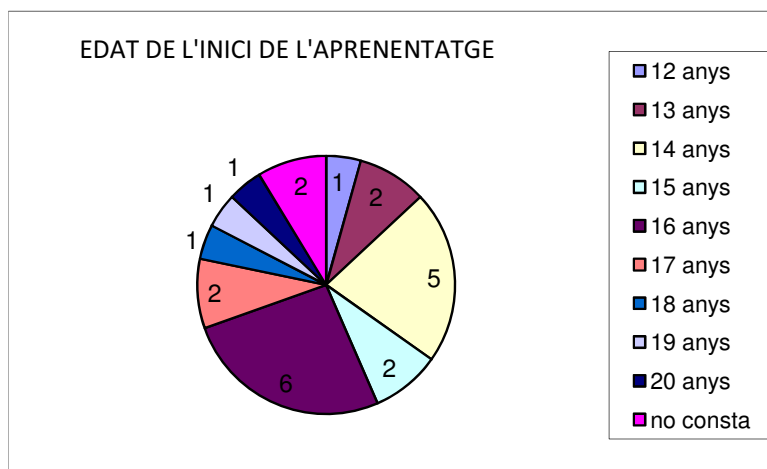
⁶¹⁶ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/20, f.1v-2v, 28 de desembre de 1670. Transcripció traduïda i adaptada al català del document original en llatí.

⁶¹⁷ Ibidem.

⁶¹⁸ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.258.

contractes se n'extreu, en primer lloc, que les condicions pactades a partir de la segona meitat del segle XVII eren molt similars a les dels anys precedents. A pesar que es tracta d'un nombre reduït de casos, l'estudi dels afermaments permet fer algunes observacions prou interessants.

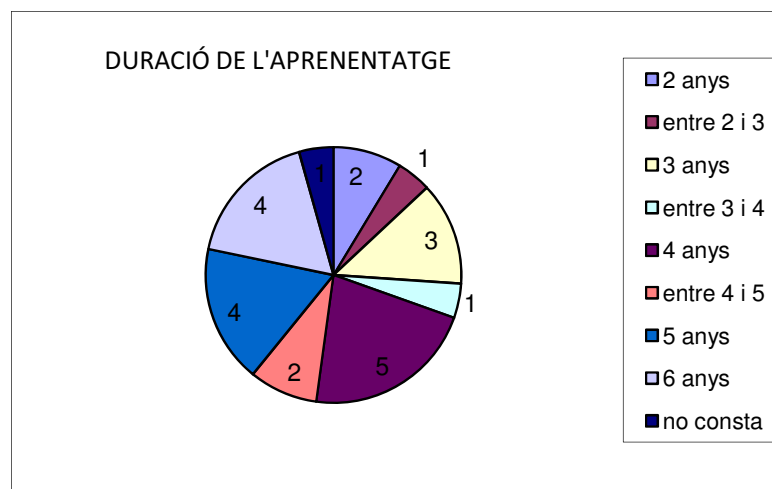
Així, d'entrada, es constata que l'edat mínima de l'inici de l'aprenentatge entre els casos coneguts és de 12 anys, mentre que la màxima és de 20. L'edat que apareix més vegades –un total de sis– és la dels 16 anys, seguida de la de 14, que ho fa en cinc ocasions. Segons aquestes dades, la franja d'edat més nombrosa és entre els 14 i els 16 anys, que suma més de la meitat dels casos (Fig.16).⁶¹⁹

Fig.16. Edat de l'inici de l'aprenentatge, segons els casos coneguts.

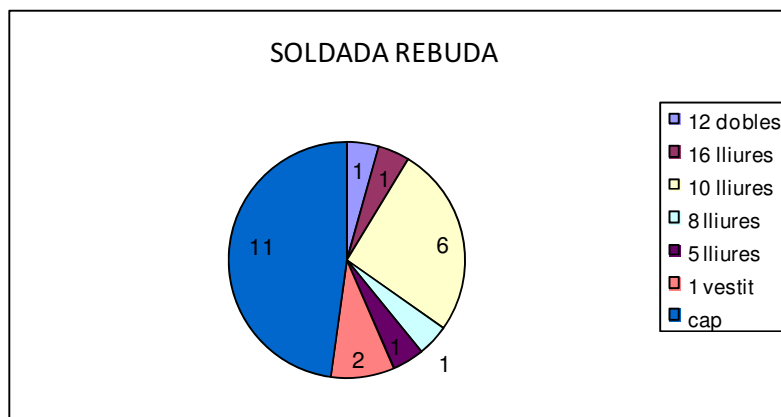
⁶¹⁹ El contracte d'aprenentatge de Jeroni Puig, de 12 anys, fill de Segimon Puig, pescador de Barcelona, amb Josep Llopis figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1687, 828/5, f.1-3, 31 de desembre de 1686. El contracte d'aprenentatge de Guillem Badia, de 20 anys, fill de Joan Badia, taberner de Barcelona, amb Rafael Figueró a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/20, f.1v-2v, 28 de desembre de 1670. El contracte d'aprenentatge de Miquel Artigas, de 18 anys, fill de Miquel Artigas, mestre de cases de Martorell, amb Josep Llopis a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1691, 828/6, f.91v-93, 6 de maig de 1691. Jordi Rubió, posant com a exemples uns quants afermaments de llibreters, va assenyalar que l'edat de l'inici de l'aprenentatge en aquest ofici al segle XV i XVI solia ser entre els 14 i els 16 anys. Jordi RUBIÓ I BALAGUER i Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Documentos para la historia...*, op.cit., p.44.

Pel que fa a la duració de l'aprenentatge, el període de temps més llarg que s'observa és de sis anys, que es registra en quatre casos, mentre que el més curt és de dos anys, detectat en dues ocasions. Amb tot, la duració que es repeteix més sovint, fins a cinc vegades, és la del període de quatre anys. D'altra banda, els casos en que l'aprenentatge va durar entre dos i tres anys i entre tres i quatre anys apareixen una vegada (Fig.17).

Fig.17. Duració del període d'aprenentatge, segons els casos coneguts.

Finalment, pel que fa a la soldada, el més habitual era que l'aprenent no en rebés cap. Això, almenys, és el que es constata en 11 dels 23 contractes coneguts. En el cas que hi hagués soldada, l'opció més freqüent era donar als aprenents 10 lliures al final del període de l'aprenentatge, cosa que apareix en sis casos. Això no obstant, la soldada més elevada que va rebre un aprenent al llarg del període estudiat fou la de 16 lliures i 10 sous (Fig.18).

Fig.18. Soldada rebuda a la fi de l'aprenentatge, segons els casos coneguts.

Amb tot, existeix un cas en que la retribució donada per un període d'aprenentatge de dos anys fou de 12 dobles d'or, unes 63 lliures, a raó de mitja dobla al mes. En aquesta ocasió, però, el jove aprenent no vivia a casa del mestre, de manera que no l'havia d'alimentar. Val a dir també que en dos dels aferaments la soldada fou un vestit.⁶²⁰

A banda de tot això, l'anàlisi dels aferaments permet també estudiar la procedència geogràfica dels aprenents. Així, en 14 dels contractes d'aprenentatge els joves eren naturals de Barcelona, mentre que en els nou casos restants, cinc procedien de l'àrea propera a la capital i quatre de la zona de Vic. Val a dir que aquesta proporció s'aproxima molt a la que mostra l'anàlisi de les migracions, feta a través dels capítols matrimonials (vegeu el Capítol 1).

Un cas interessant, relacionat amb el conflicte que va enfrontar els impressors i els llibreters, fou el que van protagonitzar Joan Ros i Jaume Caís. El març de 1685 aquest jove de 19 anys, fill del difunt Joan Ros, que havia estat agutzil de Barcelona, va afermar-se per temps de dos anys i 8 mesos amb Caís, amb les condicions habituals. El problema fou que el juny

⁶²⁰ El contracte d'aprenentatge de Josep Teixidó, fill de Salvi Teixidó, pagès de Barcelona, de 16 anys, amb Jaume Caís, que va rebre una soldada de 16 lliures i 10 sous, consta a: AHPB, Pere Màrtir Lluell, Trenta-sisè manual, 719/41, f.129-130, 14 de març de 1683. El contracte d'aprenentatge de Jaume Caís, fill de Francesc Caís, daguer i estamper de Barcelona, de 16 anys, que va rebre una soldada de 12 dobles d'or, a: AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.67v-68v, 12 de maig de 1675.

d'aquell any la Reial Audiència va dictar una provisió contra Caís, en el marc de la causa que havia introduït la confraria dels stampers, creada un any abans. Basant-se en les ordinacions que el Consell de Cent havia atorgat als impressors, el jutge Miquel Joan de Taverner i de Rubí va prohibir a Jaume Caís, que aleshores administrava la impremta Cormellas, seguir exercint l'ofici sense estar agregat a la confraria.⁶²¹

El 28 de juliol de 1685, Caís, que es mantenia a l'espera de la resolució d'un recurs contra aquella prohibició, va acordar amb Ros l'anul·lació del contracte d'aprenentatge i la signatura d'un de nou. Una de les condicions acordades establia que Ros havia de pagar 22 lliures a Caís, però que el mestre les hi hauria de retornar si, en cas de perdre la causa a la Reial Audiència, la confraria dels stampers no reconeixia el període d'aprenentatge.

“Cancel·lan y anul·lan las ditas parts lo acte de afermament que havia fet per temps de dos anys y vuyt mesos dit Joan Ros (...). Item que promet donar dit Joan Ros de comptants lo die present a dit Jaume Cays, quatre doblas de or, eo per ellas 22 lliures. Item, que dit Cays tinga obligació si acàs en lo temps que dit Ros voldrà demanar la plassa de estamper y no li voldran abonar lo temps haurà estar aprenent ab dit Cays, per no haver practicat ab legítima persona, si acàs era que dit Cays perdés la causa que aporta contra lo síndich dels stampers, que en tal cas dit Cays tinga obligació de restituir a dit Ros las ditas quatre doblas de or, eo 22 lliures. Ítem, ab pacte que dit Ros no tinga de menjar y beurer ni dormir en casa de dit Cays”.⁶²²

En qualsevol cas, només tres dies després de la signatura d'aquest segon contracte d'aprenentatge, el Consell Ordinari de 36 va anular les ordinacions de la confraria dels

⁶²¹ El contracte d'aprenentatge de Joan Ros amb Jaume Caís figura a: AHPB, Joan Pere Fabra, Manual de 1685, 827/7, f.36v-38v, 12 de març de 1685. La sentència de la Reial Audiència es troba inserida a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184. Es tracta d'un document imprès, amb l'encapçalament: *Regia provisio manutentionis, facta die 20 junii 1685 in Regia Audientia & in aula admodum reverendi cancellarii, referente magnifico Michaelle Joanne de Taverner & Rubi, regio consiliario dignissimo, in causa syndici confratriae Sancti Joannis ante Portam Latinam typographorum presentis civitatis Barcinona contra Jacobum Cays.*

⁶²² AHPB, Joan Pere Fabra, Manual de 1685, 827/7, f.71-73v, 28 de juliol de 1685.

estampers i va retornar aquesta a la seva forma de germandat, de manera que Jaume Caís va quedar alliberat de la prohibició de poder exercir l'ofici (vegeu el Capítol 2).⁶²³

D'altra banda, en el cas dels llibreters, les condicions que es pactaven entre mestres i aprenents eren iguals a les dels impressors, amb la diferència que, en tractar-se d'un ofici que disposava d'una confraria amb caràcter polític, l'aprenentatge estava perfectament reglamentat a través d'unes ordinacions. La similitud es constata, per exemple, en el contracte que Esteve Llobet, de 19 anys, fill de Francesc Llobet, flequer de Granollers, va signar amb el llibreter Joan Pau Martí el 1687, o bé el que va signar l'any 1689 el jove Jaume Roig, de 13 anys, fill d'Antoni Roig, macip de ribera de Barcelona, amb aquest mateix llibreter.⁶²⁴

Fins i tot, en aquells casos que el mestre era impressor i llibreter alhora, el jove aprenent podia triar entre un ofici o l'altre. L'any 1691, per exemple, Miquel Artigas, de 18 anys, va afermar-se amb Josep Llopis per aprendre l'ofici d'impressor. Dos anys després, Joan Piferrer, també de 18 anys, va signar un contracte amb Llopis per aprendre a fer de llibreter, cosa que fou possible perquè el mestre pertanyia a la confraria dels llibreters. Fins i tot, es va donar el cas d'un jove, Magí Iglesias, que es va afermar amb l'impressor Jaume Surià, que també havia fet el mestratge de llibreter, per aprendre els dos oficis.⁶²⁵

A banda dels oficials i dels aprenents, en les grans impremtes existia la figura del corrector, que s'ocupava d'esmenar les errades, tant ortogràfiques com de composició. A

⁶²³ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.217-218, 31 de juliol de 1685.

⁶²⁴ El contracte d'aprenentatge d'Esteve Llobet a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1687, 846/6, f.21v-23, 20 de febrer de 1687. Llobet es va afermar amb el llibreter Joan Pau Martí per un període de cinc anys, per tal d'aprendre l'ofici i servir-lo, a canvi de viure a casa seva, rebre aliment i una soldada de 15 lliures al final de l'aprenentatge. El contracte d'aprenentatge de Jaume Roig a: AHPB, Lluís Fontana, Vint-i-novè manual, 806/29, f.29-30v, 9 de març de 1698. En aquest cas, Roig s'afermava també per cinc anys, amb les mateixes obligacions i contrapartides, a canvi d'una soldada de 10 lliures.

⁶²⁵ El contracte d'aprenentatge de Miquel Artigas a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1691, 828/6, f.91v-93, 6 de maig de 1691. Josep Llopis havia ingressat a la confraria dels llibreters el 1693. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.81. El contracte d'aprenentatge de Joan Piferrer a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, 9 d'octubre de 1693. Joan Piferrer, de 18 anys, fill de Bartomeu Piferrer, pagès de Sant Pere de Vilamajor, es va afermar amb Josep Llopis per un període de quatre anys. El contracte d'aprenentatge de Magí Iglesias a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1699, 858/13, f.207v-209v, 6 de novembre de 1699. Magí Iglesias, de 15 anys, fill d'Antoni Pau Iglesias, es va afermar amb Jaume Surià per un període de 5 anys, a canvi de sostre, aliment i una soldada de 10 lliures. Jaume Surià havia ingressat a la confraria dels llibreters el 1696. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.81.

Barcelona, tanmateix, el corrector acostumava a ser una figura externa al taller, generalment exercida pel propi autor, sobretot quan es tractava de la impressió de l'original d'un llibre. Una prova d'això es constata en el procés de publicació de les *Decisions* de la Reial Audiència, en el que l'autor rebia 300 lliures de la Diputació del General per la seva feina, la qual contemplava també la “comprovació de la impressió” (vegeu el Capítol 2).

Aquesta feina, de fet, podia representar per a l'autor una dedicació gairebé completa durant els mesos que durava la impressió. Així, per exemple, Joan Pere Fontanella, amb motiu de la publicació, l'any 1638, del primer volum de *Decisions*, passava bona part del temps al taller de l'impressor. Una persona propera al jurista assegurava que “lo doctor Fontanella està ocupadíssim ab son negoci ordinari y en esta ocasió molt més perquè tot lo dia està a la estampa corregint”.⁶²⁶

Al seu torn, l'any 1683 el ciutadà honrat Pau Corbera i Palau va ocupar-se de la correcció del *Llibre dels quatre senyals* quan fou reeditat per encàrrec de la Diputació del General. Per això, un cop acabada la impressió, va sol·licitar una remuneració pel seu treball, assegurant que havia posat “tot cuydado y diligència en dita correctió per espay de mes de tres mesos, a effecte de que isqués sens errors, sinó molt corresponent a son original”. A petició dels diputats, Rafael Figueró va testificar que les demandes de Pau Corbera eren proporcionades:

“És molta veritat lo contengut en la suplicació (...), lo que diu saber ell, testimoni, per haver estampat dits llibres y haver portat las provas a casa de dit Corbera y ser també anat dit Corbera a fer ditas provas moltas vegadas en casa propria de ell, testimoni”.⁶²⁷

Tot seguit, el negociant Carles Sala va corroborar la versió donada per l'impressor:

---

⁶²⁶ Josep CAPDEFERRO, *Ciència i experiència. El jurista Fontanella (1575-1649) i les seves cartes*. Barcelona: Fundació Noguera, 2012, p.283-284. La impremta on Fontanella va imprimir les *Decisions* fou la de Pere Lacavalleria. Es tracta de l'obra que porta per títol *Sacri Regii Senatus Cathaloniae Decisiones*. BC, R(3)-4-109

⁶²⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1680, part 3ª, Sèrie General (N), 235, f.431, 8 d'abril de 1683.

“És veritat lo contengut en la suplicació (...), lo que diu saber ell, testimoni, per haver vist com Rafel Figueró hanava en casa de dit Pau Corbera moltas de vegadas y li aportava provas de dits llibres mencionats en dita súplica pera corregir aquells, y ha vist ell, testimoni, com dit Figueró las deixava en casa de dit Corbera y després ell, testimoni, haver-les-hi portadas després de corregides a casa de dit Figueró moltíssimas de vegadas per haver-li dit dit Pau Corbera las hi portàs”.⁶²⁸

Davant d'això, els diputats van deliberar que li fossin pagades 20 lliures a Pau Corbera pels treballs de corregir el *Llibre dels quatre senyals*.⁶²⁹

Les condicions de treball

Les condicions de vida dels aprenents en una impremta europea de mitjan segle XVIII es coneixen gràcies a la narració feta per l'impressor francès Nicolas Contat. Segons aquest testimoni de primera mà, a l'hivern, els aprenents solien ser els primers en arribar al taller, de matinada, per encendre les estufes i també els darrers en anar-se'n, ja que generalment vivien a casa del mestre. Per acabar-ho d'adobar, acostumaven a ser l'objectiu de les burles i les males jugades dels oficials més veterans.⁶³⁰

Segons Giles Barber, responsable de l'edició contemporània de l'obra de Contat, durant els dos primers anys les tasques dels aprenents eren més aviat senzilles com, per exemple, anar a

---

⁶²⁸ Ibidem.

⁶²⁹ Es tracta de l'obra que porta per títol *Llibre dels quatre senyals del General de Catalunya, contenint diversos capitols de cort, ordinacions, declaracions, privilegis y cartas reals fahents per lo dit General, manat novament estampar per los molt Illustres Senyors Deputats y Oydors de Comptes del General del Principat de Catalunya*. En Barcelona, en casa de Rafel Figueró, 1683. BUB, B-59/7/9

⁶³⁰ Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques, où l'on voit la description des coutumes, moeurs et usages singuliers des compagnons imprimeurs*, edició de Giles Barber, Oxford: The Oxford Bibliographical Society, 1980. Aquest llibre, de fet, fou el que utilitzà Robert Darnton per narrar l'episodi de l'història de la impremta titulat “La gran matanza de gatos”. Robert DARNTON, *The great cat massacre, and another episodes in French cultural history*, New York: Vintage Books, 1985.

buscar menjar i beure pels oficials, aigua per remullar el paper, portar les proves a corregir a casa de l'autor, o bé penjar els fulls impresos a assecar. A la llarga, començaven a fer feines més importants com, per exemple, distribuir els tipus de lletra en les seves respectives caixes un cop utilitzats i, sobretot, aprendre a base d'observar.⁶³¹

Generalment, els aprenents s'iniciaven en la tècnica de la composició abans que en la de la premsa, ja que aquesta, per obtenir bons resultats, exigia una habilitat més difícil d'adquirir, a banda d'una bona condició física. És per aquesta raó que era necessari que els aprenents tinguessin una mínima educació, és a dir, saber llegir, escriure i comptar.⁶³²

A França, una de les queixes dels oficials impressors fou, precisament, que els propietaris contractaven joves amb poca formació, els quals, algunes vegades, ni tan sols havien acabat el període d'aprenentatge. Aquests joves, anomenats "alloués", es van convertir en una font de mà d'obra barata que fou aprofitada abastament pels propietaris, que, fins i tot, van aconseguir el seu reconeixement legal.⁶³³

Per aquesta raó, la regulació de l'aprenentatge va derivar en un llarg conflicte entre propietaris i treballadors. Segons un informe governamental elaborat el 1654, de les 242 persones que treballaven a les impremtes de París, una trentena eren joves que no havien fet l'aprenentatge. El document assenyalava que alguns d'aquests joves sense formació havien hagut de marxar de la capital francesa com a resultat del mal tracte rebut per part dels oficials impressors.⁶³⁴

Amb tot, el 1686, les autoritats municipals de París van aprovar un reglament que limitava a dos el nombre d'aprenents per taller i establia el període d'aprenentatge en quatre anys, castigant amb mil lliures de multa al mestre que obligués un jove a fer-lo més curt. A pesar d'això, durant els anys posteriors, els oficials impressors seguien queixant-se que els mestres

⁶³¹ Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques...*, op.cit., p.16.

⁶³² Richard Gabriel RUMMONDS, *Nineteenth-century printing practices and the iron handpress*, New Castle (USA)/London: Oak Knoll Press/British Library, 2004, p.43 i 597.

⁶³³ Robert DARNTON, *The great cat massacre...*, op.cit., p.80.

⁶³⁴ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.118.

no respectaven aquestes disposicions. Així, per exemple, l'any 1701 un oficial de Lió va presentar una denúncia contra un mestre impressor que tenia set membres de la seva família treballant a la impremta, sense que cap hagués fet l'aprenentatge, cosa que, segons denunciava l'oficial, suposava prendre llocs de treball a mà d'obra qualificada.⁶³⁵

A Barcelona, la utilització d'aprenents per fer feines que corresponien a treballadors experimentats era també un fet, tot i que no hi ha constància que hi hagués queixes per part dels oficials. Així, en alguns tallers petits, els aprenents feien tasques de composició, com es pot comprovar en un afer que va succeir l'any 1703 en la impremta que administrava Martí Gelabert, al carrer de la Riera del Pi. Després d'un llarg conflicte, aquest taller havia passat a ser propietat de Flora Casas, germana de la difunta esposa de l'impressor. La relació entre l'antic i el nou propietari, però, no era precisament bona, com ho mostra una discussió que Gelabert va tenir amb Joan Baptista Casas, fill de Flora Casas. L'impressor Marià Soldevila, que treballava en aquesta impremta, ho va explicar amb detall davant del jutge de la Reial Audiència:

“Lo divendres primer del corrent [juny de 1703], a la tarda, digué dit Martí Gelabert a ell, testimoni, que no volia que-s treballés més. Y dient-li ell, testimoni, per què, li respongué dit Gelabert: «jo m-ensench y tu te ensens». Y vist això, al vespre, un dels dos aprenents de dit doctor Casas anà en casa de dit doctor Casas a dir-li lo que passava, que dit Martí Gelabert no havia treballat en tot lo dia y que no volia que-s treballés més. Y lo dit doctor Casas li féu de resposta que [l'en]demà, disapta, al matí, ell hi aniria y veuria de que-s treballés, com de fet, dit dia, al matí, dit doctor Casas arribà en dita casa (...). Y hoí refferir ell, testimoni, als mateixos aprenents, que luego que dit Gelabert fou allí a vista de ells y vehent que treballaven, sens dir paraula arrebassà lo original de la feyna treballava lo un aprenent. Y quan lo altre veu axò, prengué lo seu perquè dit Gelabert no lo [h]i prengué. Y que luego que dit Gelabert tingué lo

---

⁶³⁵ Ibidem, p.130 i 228.

original, digueren, se posà ab los brassos encreuats devant dit doctor Casas, dient-li: «y ara?»».⁶³⁶

Aquesta anècdota, així doncs, mostra que en la impremta que administrava Martí Gelabert els aprenents d'ocupaven de les tasques de composició. A més, serveix per introduir un dels aspectes que foren també presents en l'ofici d'impressor: la conflictivitat laboral.

Un dels principals motius de conflicte que hi hagué entre empresaris i treballadors en el sector editorial va venir donat per la regulació de l'horari. A les impremtes de París la jornada començava a les cinc del matí i s'allargava fins a les vuit del vespre, d'acord amb un reial decret de 1539 que va establir que eren “les hores acostumades des de feia temps”. Dos anys després, aquest horari va entrar en vigor també a Lió, fins que, a mitjan segle XVII, arran d'un nou conflicte entre treballadors i empresaris, fou ratificat pel parlament francès.⁶³⁷

En canvi, a la impremta de Cristophe Plantin, a Anvers, la jornada començava a les sis del matí, amb una pausa de vuit a nou per esmorzar, una altra a l'hora del dinar i una darrera parada de quatre a cinc de la tarda. A Barcelona, segons que va assenyalar Jordi Rubió, la jornada laboral s'iniciava també a les sis del matí i es perllongava fins a les nou del vespre.⁶³⁸

A França, als conflictes per les llargues jornades de treball s'hi va afegir el malestar provocat per l'establiment d'una quota de productivitat. A final del segle XVI el ritme d'una premsa operada per dos oficials estava fixat en 1.500 fulls diaris per les dues cares i en 1.250 si el text incorporava el color vermell. Després d'una llarga disputa, a mitjan segle XVII la productivitat exigida als premsistes fou establerta per llei, tant a París com a Lió, en 1.250

⁶³⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 5 de juny de 1703.

⁶³⁷ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.31, 97 i 435. Segons Nicolas Contat, a la impremta reial de París, situada al palau del Louvre, l'horari, a mitjan segle XVIII, era de les sis del matí a les vuit del vespre. Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques...*, op.cit., p.63.

⁶³⁸ L'horari de la impremta de Plantin figura a: Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.436. Els horaris de Barcelona a: Jordi RUBIÓ I BALAGUER i Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Documentos para la historia...*, op.cit., p.44.

fulls i en 1.100 si eren en negre i vermell. Com veurem amb més detall en parlar dels tiratges, aquesta era la mateixa productivitat que tenien fixada les impremtes catalanes.⁶³⁹

Pel que fa als sous, la paga setmanal que rebien els impressors francesos l'any 1618 era de 18 lliures, mentre que el 1654 s'havia incrementat fins a 27. Amb tot, era habitual que els oficials impressors treballessin també a un tant per peça. Així, segons Chauvet, els treballs corrents acostumaven a pagar-se a 2 lliures i 10 sous cada 1.000 pàgines, de manera que si els dos premsistes eren capaços d'assolir el mínim requerit de 1.500 fulls impresos per les dues cares podien guanyar unes 3 lliures i 15 sous al dia. D'altra banda, els treballs que comportaven més dificultat, com els impresos a dues columnes o a dues tintes, tenien un preu més elevat.⁶⁴⁰

A Barcelona, a mitjan segle XVII, el jornal d'un oficial impressor fou fixat en 11 sous, mentre que la mesada era de 13 lliures, tal i com es desprèn d'unes tarifes que Joan Josep d'Àustria, virrei de Catalunya, va ordenar el 1655.⁶⁴¹

Uns anys després, però, la semanada d'un oficial impressor havia passat a ser de 12 sous diaris, una quantitat molt semblant a la que rebien els treballadors de la majoria dels oficis mecànics. A més, igual com passava a França, per les feines que comportaven més dificultat, com les impressions a dues columnes, es pagava un suplement. Aquest fou, de fet, el motiu d'un conflicte que l'impressor Pere Pau Mateu va mantenir l'any 1684 a la Reial Audiència amb Rafael Figueró, el seu amo. A més dels 12 sous del jornal, el treballador reclamava una quantitat suplementària per la impressió d'una al·legació jurídica a dues columnes:

---

⁶³⁹ La productivitat establerta al segle XVI consta a: Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société...*, op.cit., p.376. La productivitat de mitjan segle XVII a: Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.96 i 221.

⁶⁴⁰ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.100 i 443. Segons Nicolas Contat, a mitjan segle XVIII, els caixistes guanyaven 50 sous al dia mentre que els premsistes anaven a tant la peça. Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques...*, op.cit., p.63.

⁶⁴¹ *Tarifa y postura de preus de les coses infrascrites*. Document reproduït a: Ramon ALBERCH (et al.), *Gremis i oficis a Girona. Treball i societat a l'època pre-industrial*, Girona: Ajuntament de Girona, 1984, p.310.

“En los memoriales acostuman los stampers posar en cada una de les pàgines trenta sinch líneas, de tal manera que si n-i posan més, deu lo estamper pagar-ho al fadrí que-l treballa. Y axí mateix paga de part los marges de cíceró, si se n-i posan, perquè lo amo axí mateix ho recobra de la part que-l fa estampar (...). En lo dit memorial s-i posaren tres líneas més per pàgina que foren dotza líneas més per full y s-i posaren també marges de cíceró. (...) Havent-se fet lo dit memorial ab ditas tres líneas més per pàgina y ab marges de cíceró se li pagaren a dit Figueró sis sous més per fulla, dient que ell dit Figaró, per ocasió del dit treball extraordinari, havia tingut de pagar més al fadrí del acostumat. (...) Lo dit Figaró per dit memorial no pagà més al dit Matheu que fou lo jornal ordinari, que són dotze sous per dia, y axís falta a refer-li la mitat del que se li donà y pagà més per rahó de ditas tres líneas més per pàgina y marges de cíceró, que com dit és, foran setse sous més per fulla”.⁶⁴²

El llibreter Anton Ferrer, propietari d’una impremta a Barcelona, va corroborar davant el jutge l’existència d’aquesta doble fórmula salarial:

“Ha vist observar entre stampers que sempre y quant se estampan memoriales que s-i posen més de trenta sinch líneas per pàgina, se acostuma a pagar lo plus que pot comportar lo treball y axí mateix quant s-i posan marges de cíceró. Y axí ho ha vist observar entre stampers y ho ha observat ell, testimoni, tenint com té estampa de molts anys a esta part”.⁶⁴³

Un dels problemes que sorgí en aquest procés judicial, tanmateix, fou que cap de les dues parts va poder aportar cap justificant dels pagaments, perquè, tal i com va assegurar Anton Ferrer, entre mestres i oficials no s’acostumaven a signar comprovants.

---

⁶⁴² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23130, s.f., 2 de març de 1684.

⁶⁴³ Ibidem, s.f., 16 de maig de 1684.

“Entre fadrins estampers y amos no se acostuma fer rebuda del que cobran o pagan respective per rahó de dit offici, per ser costum entre dits estampers pagar als fadrins al cap de la semmana del que han treballat y en cas que nos pague al cap de la semmana tampoch no se acostuma cobrar rebuda ni fer claviccia del que-s deu. Y axí ho ha vist observar de molts anys a esta part y és la consuetut entre amos y fadrins estampers”.⁶⁴⁴

Al seu torn, l'impressor Martí Gelabert va explicar al jutge que els pagaments extraordinaris només es feien si amos i treballadors ho acordaven prèviament:

“Ell, testimoni ha treballat memorialis que [h]i havia trenta y vuyt rallas y que per ajustar-i més líneas ni marges de cíceros no li han pagat més salari, ni se acostuma donar més de sis rals per fulla, que són quatre planes, sinó és que sia pacta exprés entre las parts”.⁶⁴⁵

De fet, la negociació entre mestres i oficials pel preu de les feines era una cosa habitual. L'any 1703, per exemple, l'impressor Joan Vitrian, que treballava a la impremta de Josep Llopis, va amenaçar Joan Piferrer, l'administrador, amb anar-se'n a treballar a un altre lloc sinó li pagava el que demanava. Això, almenys, és el que es desprèn de les anotacions fetes per Piferrer en el seu llibre de comptes:

“A 31 de mars 1703, havem passats comptes ab Joan Vitrian de lo que ha treballat ab Ximet, aprenent, que anavan a partir, menos que jo li donara un real per full, ab que han tirat 32 fulls de Garau y set de altres jornadas, [són] 24 lliures”.⁶⁴⁶

Sigui com vulgui, la setmanada que rebien els impressors va variar amb el pas del temps.

Així, hi ha constància que cap a final del segle XVII el jornal que cobrava un oficial eren 14

⁶⁴⁴ Ibidem.

⁶⁴⁵ Ibidem, s.f., 26 d'abril de 1684.

⁶⁴⁶ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.104.

sous diaris, com ho reflecteix l'acord que l'any 1699 van signar Josep Teixidó, el sacerdot Francesc Canudas i el botiguer de teles Francesc Pinyana per formar una societat per imprimir llibres. Entre les condicions hi constava que el preu acordat per les impressions podria variar en funció de l'increment dels salaris dels treballadors:

“És pactat que, per quant lo dit Joseph Teixidó te promès donar catorse sous de jornal als fadrins que treballaran en dita impreció y durant la present companya se haguessen de augmentar los preus dels dits jornals, també respective se li haze de augmentar [el preu de la impressió], (...) y si se rebaixavan dits jornals, també respective se haze de rebaixar”.⁶⁴⁷

D'altra banda, la jornada laboral de les impremtes, a més de llarga, solia ser molt dura. Segons que ha assenyalat Richard Rummonds, els oficials que treballaven a la premsa acostumaven a patir de mal d'esquena crònic i, fins i tot, a tenir deformacions en els braços i en les espatlles com a conseqüència d'haver d'estirar el mànec de la premsa durant moltes hores. Nicolas Contat, al seu torn, explicava que a les impremtes de França, els premsistes, d'acord amb el seu aspecte físic, eren anomenats col·loquialment els “ossos”, mentre que els caixistes eren coneguts com les “mones”, pels ràpids moviments que feien a l'hora de col·locar els tipus en el componedor.⁶⁴⁸

La duresa de les condicions laborals convertia els impressors en un col·lectiu amb una elevada dosi de corporativisme. Segons que ha explicat Natalie Zemon Davis, referint-se a les impremtes de Lió, els treballadors vivien, menjaven i passaven el temps lliure plegats, bevent i conversant a les tabernes, o bé vagarejant i divertint-se pels carrers.⁶⁴⁹

De fet, segons sembla, el consum d'acohol fou una cosa habitual en el món de la impremta, molt probablement ja des dels seus inicis. A la impremta de Cristhophe Plantin, a Anvers, els

⁶⁴⁷ AHPB, Ignasi Teixidor, Primer manual, 909/1, f.65v-70v, 26 d'agost de 1699.

⁶⁴⁸ Richard Gabriel RUMMONDS, *Nineteenth-century printing practices...*, op.cit., p.598; Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques...*, op.cit., p.71.

⁶⁴⁹ Natalie Z. DAVIS, *Sociedad y cultura...*, op.cit., p.19.

treballadors podien portar a la feina tanta cervesa com volguessin, tot i que necessitaven el permís del propietari per sortir a comprar-ne més.⁶⁵⁰

D'aquesta forma, l'alcoholisme va acabar esdevenint un important problema per a la indústria editorial. En un manual sobre el funcionament de la impremta aparegut al segle XIX, s'indicava que l'abstinència era una qualitat desitjable per als treballadors. El consum de begudes alcohòliques a les imprentes es constata també a partir del cas de Benjamin Franklin. L'inventor del parallamps, que va fer d'impressor a Londres a la dècada de 1720, era anomenat pels seus companys, bons consumidors de cervesa, com el "bevedor d'aigua".⁶⁵¹

D'altra banda, la vida comuna entre impressors era habitual també a Barcelona. Molt sovint, els oficials solters vivien a la mateixa casa del mestre, fins i tot després d'haver finalitzat l'aprenentatge. Aquest fou el cas, per exemple, de Jaume Soler, Miquel Domenjó, Josep Vila i Josep Palahí, tots quatre "fadrins stampers", que l'any 1691 vivien a la impremta de Vicenç Surià, on treballaven. Almenys, això era el que assegurava el sacerdot Joan Lleó arran d'una disputa amb Surià, amb la intenció de restar credibilitat als quatre testimonis que aportava l'impressor. Lleó assegurava davant del tribunal que "los quatra són, o eran al temps de sas deposicions, fadrins stampers habitants en casa de la adversa (...) y per dita rahó no se'ls ha de donar crèdit".⁶⁵²

En ocasions, els oficials impressors residien a casa del mestre fins i tot un cop casats. Joan Calvo, per exemple, vivia amb la seva esposa en una botiga que els va llogar Martí Gelabert, situada en la mateixa casa on hi havia la impremta. El procurador de Flora Casas, germana de la difunta esposa de Gelabert, ho explicava al jutge amb aquestes paraules:

---

⁶⁵⁰ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.436.

⁶⁵¹ Richard Gabriel RUMMONDS, *Nineteenth-century printing practices...*, op.cit., p.47. El manual del segle XIX és *The Printer's Grammar*, de Caleb Stower, publicat el 1808.

⁶⁵² ADB, Processos del Tribunal Eclesiàstic, 1691/5, n.498, s.f., 7 de febrer de 1691.

“Els cònjuges Calvo habiten dins la mateixa casa de Martí Gelabert, en una botiga de dita casa, la qual té una porta per la qual se entra en la habitació de dit Gelabert. Com per aver dita Teresa Calvo exida casada de casa de dit Gelabert, en ocasió que estava esta per criada, de manera que dita Theresa Calvo sempre que dit Gelabert vol servex de criada a aquell, axí dintra la casa com fora de ella”.⁶⁵³

De fet, segons indica la documentació cadastral, l'any 1716 només deu oficials impressors vivien en casa pròpia, ja fos de lloguer o adquirida en emfiteusi, cosa que fa pensar que a Barcelona el nombre de treballadors que continuaven vivint a casa del mestre després de finalitzar l'aprenentatge era molt major.⁶⁵⁴

Aquesta confraternitat entre treballadors, tanmateix, no sempre agradava als propietaris de les impremtes, sobretot per algunes de les activitats que els impressors portaven a terme en el temps d'oci. A França, per exemple, els empresaris s'oposaven a algunes de les pràctiques que havien esdevingut costum, com, per exemple, les festes que els oficials organitzaven quan algun jove acabava l'aprenentatge, o bé, les celebracions pel casament d'algun company o amb motiu del naixement d'un fill. Per això, l'any 1571 s'intentà posar fre a aquesta situació a través d'un edicte que prohibia reunir-se a més de cinc treballadors, portar armes, molestar als aprenents, celebrar festes i, fins i tot, organitzar-se en forma de confraria i recollir diners per a la caixa comuna.⁶⁵⁵

A Barcelona, no hi ha constància documental que els impressors es reunissin a les tabernes o organitzessin festes amb motiu dels casaments o els naixements de fills, però no es pot descartar que així fos. De fet, el corporativisme entre els membres d'un mateix ofici era una

⁶⁵³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 22 de setembre de 1699.

⁶⁵⁴ AHCB, Cadastre, I-57, I-59 i I-60. Segons aquesta documentació, Robert Lapedra i Benet Caís vivien en casa pròpia l'any 1716, mentre que Miquel Pàrdols, Joan Calvo, Isidre Cassanyes, Miquel Domenjó, Antoni Martí, Josep Vila, Josep Casarachs i Jeroni Puig ho feien de lloguer.

⁶⁵⁵ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.26 i 44.

realitat molt palpable a la capital catalana, que es manifestava sobretot en les festes assenyalades.

Un exemple d'aquest corporativisme es va viure al carrer de la Llibreteria el 9 de maig de 1684, dia de Sant Jeroni, patró dels llibreters, quan Josep Moyà i els seus socis van celebrar amb entusiasme que acabaven de comprar una premsa i tot el material necessari per imprimir. El jove impressor Bonaventura Soler, de 22 anys, ho explicava al jutge d'aquesta forma:

“Ell, testimoni, es recorda molt bé que el dia de Sant Jeroni de 1684, que és als nou de maig, en lo qual die feyan la festa los llibraters, en la tarda veu, ell, testimoni, que en casa de dit Joseph Moyà los minyons tiravan escupatadas. Y ell testimoni preguntà perquè tiran, y difarents personas del mateix carrer li digueren: «galejan perquè ara paran la estampa». Y en la mateixa nit de dit dia, té plena memoria y recort, ell, testimoni, li digué Francesch Llopis, llibrater: «Ventura, ja tenim estampa»”.⁶⁵⁶

Sigui com vulgui, a diferència del que passava a França, no es pot afirmar que a Barcelona hi hagués conflictivitat laboral entre els treballadors i els propietaris de les impremtes. Tanmateix, val la pena retornar a la discussió que van mantenir Martí Gelabert i Joan Baptista Casas el 1703 per comprovar com, al menys en aquest cas, les disavinences entre el propietari i un treballador van derivar cap a una situació violenta.

Un dia de juny de 1703, cal recordar, Gelabert va arribar a la feina amb poques ganes de treballar. Segons que explicava Marià Soldevila, un dels testimonis, Gelabert va prendre l'original de les mans d'un aprenent i, tot seguit, es va plantar amb els braços creuats davant de l'amo. Segons la versió explicada al jutge per un dels aprenents, Antoni Xarni, de 17 anys, tot seguit Gelabert va exclamar: “no vull que ningú treballi sinó jo”, a la qual cosa Casas

---

⁶⁵⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 4 d'abril de 1685.

respongué: “vol vostè que no me apure, perquè ja-m té prou apurat”. De la declaració de Xarni a la Reial Audiència se’n desprèn que, a continuació, la discussió va pujar de to:

“Y volent-li respòndrer dit Gelabert, dit doctor Casas al mateix temps li donà una espenta que l’arrimà contra una caixa. Y posà mà al espadí y lo desembeynà. Y creu lo féu per prevenció, per quant sab molt bé, ell, testimoni, que dit doctor Casas sabia que dit Gelabert solia aportar en la butxaca una punta de las de la estampa”.⁶⁵⁷

Immediatament, els aprenents cridaren Marià Soldevila, que treballava a l’habitació on hi havia les premses. Segons la declaració de l’oficial, a partir d’aquell moment la situació es va calmar:

“Y essent ab eixos debats dit Martí Gelabert y doctor Casas cridaren a ell, testimoni, que-s trobava en lo apostento de las premsas treballant en ellas, que isqués, lo qual luego isqué y essent serca de ell veu que dit doctor Casas tenia lo espadí en la mà (...).Y vehent això, ell, testimoni, digué a dit doctor Casas: «sr. Batista, hi això?» Y li respongué: «no, no, no tingau por de res». Y per quant veu ell, testimoni, que dit doctor Casas no anava gaire furibundo ni colèrich, ni menos comprenia tingués ganas de danyar-lo, no li digué res mes ni-l detingué. Com, de fet, veu que no-l tocà ni li féu cosa més del que té dit, que ab una mà lo enpengué y arrimà contra una caixa, com se referí, allí després anegà tota la sua quimera i [digué] a dit Martí Gelabert que se n-anàs de casa, que no-l havia [de] menester. Y estant ab això, sens dir cosa més, dit Martí Gelabert se’n baixà de la estampa, quedant ell testimoni, doctor Casas y aprenents en ella. Y luego dit doctor Casas tornà a enbaynar la espasa”.⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 5 de juny de 1703.

⁶⁵⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 5 de juny de 1703.

El rol de les dones i els nens

La presència de dones i nens era habitual en les impremtes de l'època Moderna, sobretot pel que fa a l'esposa i els fills dels propietaris. A Lió, per exemple, com ha estat explicat anteriorment, es va donar el cas d'una impremta en la que a principi del segle XVIII hi treballaven set membres de la família del mestre.

De fet, l'editor i científic anglès Josep Moxon, testimoni de primera mà, explicava que al segle XVII a les impremtes de Londres existia la figura de l'anomenat "printer's devil", un nen que s'ocupava de petites tasques com, per exemple, la d'assistir al premsista, donant-li els fulls en blanc de la pila de paper per tal que pogués imprimir-los amb més rapidesa.⁶⁵⁹

En el cas de Barcelona, el treball infantil es detecta en l'episodi ocorregut l'any 1684, quan Rafael Figueró va utilitzar tres nens d'uns deu anys per vendre llibres al carrer i que foren sorpresos pels cònsols de la confraria dels llibreters (vegeu el Capítol 2).⁶⁶⁰

Ara bé, l'exemple més clar de l'existència de treball infantil en les impremtes de la Barcelona moderna l'aporta Francesc Barnola. Aquest impressor assegurava en una declaració feta a la Reial Audiència haver-se iniciat en aquest ofici als nou anys:

“Des de la edat de nou anys fins al dia present que treballa en la estampa y per official de molts estampers”.⁶⁶¹

D'altra banda, la presència de dones en les impremtes era un fet habitual a França. Segons un informe oficial, de les 242 persones que el 1654 treballaven als tallers de París una dotzena eren dones. Natalie Zemon Davis, en aquest sentit, va apuntar que l'esposa i les filles del mestre impressor s'ocupaven, entre altres coses, de penjar a assecar els fulls acabats

⁶⁵⁹ Joseph MOXON, *Mechanik exercises...*, op.cit., p.373.

⁶⁶⁰ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 856/5, f. 1-4, 3 gener 1684.

⁶⁶¹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707.

d'imprimir. Això és, de fet, el que explicava l'impressor Nicolas Contat, un testimoni de primera mà, en parlar dels costums de les impremtes franceses a mitjan segle XVIII, on les dones acostumaven a ocupar-se de plegar els fulls impresos.⁶⁶²

D'igual forma, l'historiador francès Aristide Rumeau va mostrar com l'ocupació d'Isabel de Basilea, una vídua d'impressor que va viure a Burgos i a Salamanca al segle XVI, se centrava principalment en l'elaboració de la tinta.⁶⁶³

A pesar que no hagi quedat reflectit en els documents, és molt probable, així doncs, que a la Barcelona moderna les dones, principalment l'esposa i els fills del propietari, fessin les feines complementàries del taller, com eren el plegat dels fulls impresos o la fabricació de la tinta. En canvi, és poc probable que, en una societat que escolaritzava principalment els nois, les dones s'ocupessin de compondre i molt menys encara de la premsa, una activitat que requeria una bona dosi de força física.

De fet, segons que han assenyalat alguns historiadors, la composició no fou una feina realitzada per les dones fins al segle XIX, com a resultat, en gran mesura, del triomf de la societat liberal. Un dels projectes més notables per millorar el treball de la dona en el món de la impremta va néixer el 1859 a Londres, quan Emily Faithfull, una defensora de l'emancipació femenina, va fundar la *Victoria Press*. Aquest taller, creat sota el paraigua de la Society for Promoting the Employment of Women, tenia com a objectiu donar l'oportunitat a les dones d'aprendre i practicar la tècnica de la composició.⁶⁶⁴

Un dels primers casos documentats de l'activitat d'una dona com a componedora a Catalunya és el de Francesca Verdaguer, mare del llibreter i impressor Josep Maria Bocabella, que va començar a exercir aquesta activitat a principi del segle XIX. Segons que explica Antonio Oliva, Francesca Verdaguer fou la primera dona de tot Espanya en ser reconeguda

---

⁶⁶² L'informe elaborat a París consta a: Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.118. El treball de les dones com a plegadores a: Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques...*, op.cit., p.16. L'opinió de Davis a: Natalie Zemon DAVIS, *Sociedad y cultura...*, op.cit., p.211.

⁶⁶³ Aristide RUMEAU, "Isabel de Basilea, «mujer impresora?»", *Bulletin Hispanique*, 73, 1971, p. 231-247.

⁶⁶⁴ Richard Gabriel RUMMONDS, *Nineteenth-century printing practices...*, op.cit., p.45.

com a caixista. El propi Bocabella explicava que la seva mare, nascuda el 1790, havia après la feina de caixista quan encara era una nena a la impremta de Bernat Pla, al carrer dels Cotoners, on vivia i treballava el seu pare, Vicenç Verdaguer, avi de Bocabella.⁶⁶⁵

En qualsevol cas, alguns autors han considerat com a impressores a les vídues que, per herència del marit, foren propietàries d'algunes de les imprentes de Barcelona en la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII. En tots aquests casos, l'únic argument utilitzat és que el nom de les vídues figura en els peus d'impremta de les obres publicades. Una d'aquestes vídues fou Caterina Mathevat, successora de Sebastià Mathevat, que, en tant que filla d'un impressor, és probable que des de petita hagués participat en algunes de les feines de la impremta del seu pare. Ara bé, com ha estat explicat anteriorment, a partir de 1651, quan va heretar la impremta, Caterina Mathevat va necessitar contractar oficials stampers que s'ocupessin de compondre i de premsar.

El llibreter Joan Pau Martí, de fet, en la defensa que va fer l'any 1701 del seu nomenament com a impressor de la Ciutat, assegurava que Caterina Mathevat, que havia gaudit d'aquest reconeixement del Consell de Cent, no havia practicat ni tenia “perícia alguna del art de impressor (...) perquè per rahó de son sexo no podia practicar ni exercir lo dit ofici”.⁶⁶⁶

Un cas semblant és el d'Helena Déu, vídua de l'impressor Llorenç Déu, que el 1651, en casar-se amb el notari Josep Forcada, ascendint, d'aquesta forma, a l'estament dels artistes, es va desprendre immediatament de la impremta que havia heretat del seu primer marit, cedint-la en dot a Forcada, que va continuar confiant el negoci als mateixos impressors que l'havien administrat fins aleshores. És força improbable, en aquest sentit, que l'esposa d'un notari

---

⁶⁶⁵ Antonio OLIVA SALA, *José María Bocabella Verdaguer...*, op.cit., p.14 i 457. La impremta de Bernat Pla, on van viure Vicenç Verdaguer, la seva filla Francesca i el seu nét, Josep Maria Bocabella, era, de fet, la que Joan Jolis va obrir al carrer dels Cotoners el 1679, que fou comprada per Pla després de la mort d'Isabel Jolis, filla de l'impressor. Sobre Francesca Verdaguer vegeu també: Montserrat COMAS I GÜELL, *La impremta catalana...*, op.cit., p.302.

⁶⁶⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

exercís un ofici mecànic, cosa que en una societat amb grans rivalitats estamentals hauria estat considerat un deshonor.

Aquesta fou, de fet, l'apreciació que el fuster Josep Solà va fer l'any 1685 en el marc d'un plet a la Reial Audiència, tot assegurant que les persones dels estaments superiors mai estarien disposades a exercir un ofici mecànic, els més baixos de la jerarquia urbana:

“És veritat que de una art que la ciutat de Barcelona ne té formada confraria ja se reputa per art mecànica, lo que dix saber per vèurer-ho, ell, testimoni, axís y altrament judica y té per cert que no se atraviria ningú cavaller ni persona noble ha fer àrbitre de exercitar-se en una art de que hi hagués formada confraria, persò que se li tindria per cosa de menos estimació. Y no res menys, ell, testimoni, no ha vist ni sentit a dir que cavaller algun se hage exercitat de ser àrbitre de una art que la ciutat ne ha tingut formada confraria”.⁶⁶⁷

Un cas molt semblant és el de Teresa Ginebreda, filla del mercader Benet Ginebreda, casada en primeres núpcies amb el mercader Cristòfor Mercer i en segones amb Sebastià de Cormellas, també mercader. El 1667, en morir aquest darrer, Teresa Cormellas i Ginebreda esdevingué usufructuària de la impremta que era propietat del seu difunt marit. Això no obstant, tal i com ha estat explicat, durant els anys posteriors la vídua Cormellas delegà l'administració i tota la responsabilitat del taller en diversos oficials impressors. És del tot inversemblant, en aquest sentit, que Teresa Cormellas, filla d'un mercader i casada dues vegades amb membres d'aquest estament, hagués baixat del pedestal que li atorgava aquesta condició per posar-se a treballar en un ofici mecànic com era el d'impressor.

Un altra vídua que va delegar la responsabilitat de la impremta en un administrador fou Anna Llopis i Huguet. En morir Josep Llopis, el seu marit, la vídua es convertí en

---

⁶⁶⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 11 de juny de 1685.

usufructuària de tots els béns, de manera que el nom de la impremta es va mantenir. Ara bé, l'administració, a partir d'aleshores, va anar a càrrec del llibreter Joan Piferrer, el seu gendre.

D'igual forma, Maria Jolis i Maria Martí van deixar l'administració de la impremta en mans d'oficials impressors quan moriren els seus respectius marits, l'impressor Joan Jolis i del llibreter Joan Pau Martí. Els administradors se n'ocuparen fins que els fills, Joan Jolis i Oliver i Maure Martí, van assolir l'edat suficient per fer-se càrrec de les respectives imprentes. Amb tot, durant el temps que en foren usufructuàries, el nom de les vídues, com era el seu dret en l'època, acostumava a figurar en els peus d'impremta de les obres que publicaven.

Un exemple, fora del marc cronològic d'aquesta recerca, que mostra que els peus d'impremta poden resultar enganyosos l'aporta el cas de Maria Àngela Martí, vídua de Maure Martí, que entre els anys 1755 i 1770 va ser propietària de la impremta que va heretar del seu marit. En el CCUC hi figuren uns 300 títols en els que hi apareix el nom de Maria Àngela Martí en el peu d'impremta. És molt improbable, això no obstant, que la vídua Martí s'ocupés personalment de dirigir la impremta i molt menys de fer tasques de composició, ja que no sabia escriure i ni tan sols signar.⁶⁶⁸

Per tot plegat, es pot assegurar que de totes les dones que apareixen en els peus d'impremta de les obres publicades a Barcelona al llarg de la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII no n'hi hagué cap que fos hàbil en l'art d'imprimir, entès com el coneixement de les tècniques de compondre o de premsar. Això no vol dir, tanmateix, que en altres èpoques o

---

⁶⁶⁸ En el testament que Mariàngela Martí va lliurar l'any 1757 al notari Llorenç Madriguera, aquest hi va fer constar que la vídua Martí, "estant bona y sana de enteniment entregà a mi, dit e infrascrit notari, una plica closa ab òstia vermella dins la qual digué que era son testament y última voluntat, escrit y firmat per altre persona". El testament, de fet, fou redactat i firmat per un escriptent, tal i com constava al final del document: "per Mariàngela Martí firmo jo: Francesch Bonaventura Madriguera y Galí". AHPB, Llorenç Madriguera i Famades, Manual de 1770, 1.024/19, f.230-232, 6 de juliol de 1770.

ciutats no hi poguésser haver hagut dones impressores, com prou bé s'ha encarregat de mostrar la bibliografia que existeix sobre aquest tema.⁶⁶⁹

D'igual forma, això no exclou que les dones poguessin assumir la gestió de la impremta, ocupant-se, per exemple, de concertar les impressions amb els autors, o bé d'encarregar i pagar les feines als oficials. D'aquests casos, a la Barcelona de la segona meitat del segle XVII n'hi ha un de ben documentat: el de Maria Negra, segona esposa de l'impressor Martí Gelabert.

Maria Negra, vídua del notari Miquel Bonet i filla del veler Joan Baptista Negra, es va casar en segones núpcies amb Martí Gelabert el 1678. Era una dona que tenia un fort caràcter i que dominava el seu marit a voler, tal i com explicaven els testimonis que van declarar en la causa que a partir de 1698, després de la seva mort, va enfrontar Martí Gelabert amb Flora Casas i Negra, germana de la difunta, per la restitució del dot.

Teresa Calvo, dona de l'oficial impressor Joan Calvo, que va treballar de criada a casa dels Gelabert durant sis anys, feia una descripció del caràcter de la mestressa davant del jutge:

“Per ser tant forta com era, no y havia que replicar-li ningú si la volian tenir contenta, que altrament tot eran crits y avalots y los feya tenir a tots per les parets. Y per això veyia que ningú gosava dir paraula, ni àduch dit Martí Gelabert, sinó que-s feya tot lo que ella volia”.⁶⁷⁰

Al seu torn, el llibreter Joan Pau Martí assegurava que Martí Gelabert havia de consultar amb la seva dona totes les coses relacionades amb la impremta abans de prendre cap decisió:

---

⁶⁶⁹ En aquest sentit, vegeu, per exemple: Rosa Maria GREGORI ROIG, *La impressora Jerònima Galés i els Mey (València, segle XVI)*, València: Generalitat Valenciana, 2012. Una defensa del paper de la dona en el món de la impremta es troba també en un seguit d'articles recollits a: Marina GARONE GRAVIER i Albert CORBETO LÓPEZ (eds.), *Muses de la impremta. La dona i les arts del llibre. Segles XVI-XIX*, Barcelona: Museu Diocesà i Associació de Bibliòfils, 2009.

⁶⁷⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 4 de juliol de 1699.

“Ell, testimoni, ha entrevingut molt amenuit en casa de dits cònjuges Gelabert y ha tractat molt familiarment ab dit Martí Gelabert y ha tingut diffarents tractes ab ells. (...) Y en ocasió que ell, testimoni, avia menester alguna feyna, se conferia ab dit Martí Gelabert y al demanar-li la tal feyna, responia dit Martí Gelabert que ja li·n tornaria resposta perquè ho volia dir-o primer a dita Maria Gelabert, sa muller, perquè «ella es la que se·n cuida y governa en tot. Y no vull conserta[r] feyna que ella no·u sàpia y no y sia present»”.⁶⁷¹

La versió de Joan Pau Martí fou corroborada en uns termes semblants per l'impressor Francesc Guasch, que havia treballat d'aprenent durant cinc anys a casa dels Gelabert.

“És veritat que [Maria Gelabert] administrà, regí y governà la casa de dit Martí Gelabert y que cobrava lo que dit Martí Gelabert guanyava de son offici de estamper, lo que diu saber per recordar-se'n molt bé. Avent vist, com té dit, en lo spay y termini de sinch anys [que] estigué per aprenent en sa casa, com té dit, de tal manera veyá que en casa no·s feya cosa sinó lo que ella deia, y que tot lo que·s guanyava de la estampa ella ho prenia y ho tenia a son poder y gastava lo necessari y convenient de la casa”.⁶⁷²

Un altre dels aprenents, Joan Escardó, explicava al jutge que la mestressa, a més d'acordar les feines, s'ocupava de la gestió de tots els ingressos, pagant després als treballadors el que els corresponia. Fins i tot, Martí Gelabert havia de demanar diners a la seva dona per les seves coses:

“[Maria Gelabert era] senyora absoluta, axí en lo govern y règimen de casa com dels diners que·s guanyava en casa, administrant, governant y fent tot lo que a ella li aparexia, sens que dit Martí Gelabert gosés dir paraula, ni contradir-li en cosa alguna, de manera que veyá, ell,

---

⁶⁷¹ Ibidem, s.f., 5 de juliol de 1699.

⁶⁷² Ibidem, s.f., 27 de gener de 1701.

testimoni, que si feyna alguna se feya en casa tota la avia de consertar y consertava ella, dita Maria Gelabert, eo a lo menos hi havia de ser present quant se consertava aquella. Y si a ella li aparexia se feya, sinó no-s feya, (...) que dit son marit no deia paraula ni se atrevia dir-li cosa. Que si alguna vegada hi volia dir-[h]i alguna cosa, ella lo aturava ab un ímpetu gran, per ser son natural molt colèrica y forta. Y també veyá que quant se venia als diumenjas passant comptas ab los fadrins y ella los pagava. Y que també veyá que ella cobrava los diners de la feyna se feya. Y si dit son marit ne cobrava alguns, los guardava y los entregava a ella (...) [i] li demanava: «Maria, vols me donar algun diner per fer-me la barba». Y hoia que algunas vegadas encara hi repagnava en donar-li'n y estava ell quinze dias a fer-se-la".⁶⁷³

D'una forma semblant, de la declaració del llibreter Baltasar Ferrer se'n desprèn també que Maria Gelabert era la que decidia quins dies es treballava i a quins oficials es donava feina:

“Per la [seva] resoluta y forta condició (...) tenia dita Maria Gelabert subjectat sens gosar-li replicar en cosa alguna [a] dit Martí Gelabert, que etiam [també] alguns dias de festa li deia que treballés y avansàs alguna feyna. Y avia de treballar callant, experimentant així mateix en los fadrins y aprenents, que veyá no gosaven parlar paraula. Y sinó li agradava los despedia y ne prenia de altres, encara que dit son marit no u volgués".⁶⁷⁴

El testimoni de Josep Moyà, també llibreter, és definitiu per comprovar com Maria Gelabert, a pesar d'administrar la impremta, no hi treballava, sinó que era el seu marit el que s'ocupava de fer la feina. Moyà deia saber-ho perquè en una ocasió havia actuat com a intermediari entre Martí Gelabert i els seus creditors per tal que fos la seva dona la que s'ocupés d'administrar els ingressos i pagar els deutes.

---

⁶⁷³ Ibidem, s.f., 3 de juliol de 1699.

⁶⁷⁴ Ibidem, s.f., 31 de juliol de 1699.

“Y ho diu saber per ésser estat ell, testimoni, lo qui ajustà dits acreadors y féu lo conveni ab ells y dit Martí Gelabert, de que la administració y govern de casa y estampa (...) corregués per ma de dita Maria Gelabert y lo cuydado de pagar a dits acreadors. Y que dit Martí Gelabert no-s cuydàs sinó de treballar y fer treballar als officials”.⁶⁷⁵

Les característiques de l'espai

El primer pas que havia de fer un impressor que volgués obrir un negoci tipogràfic era buscar un local que reunís les condicions necessàries. La fórmula més utilitzada per disposar d'un local per instal·lar la impremta era l'adquisició d'una casa a través d'un establiment emfitèutic. Aquesta fou, per exemple, l'opció triada per Jacint Andreu quan, el 1671, després d'uns anys administrant la impremta Cormellas, va obrir el seu negoci al carrer de Sant Domènec del Call. Així, Andreu va adquirir una casa en aquest carrer, que li fou establerta per Maria Company, vídua del metge Josep Gaspar Company, a un cens de 20 lliures anuals.⁶⁷⁶

Un exemple semblant és el de l'impressor Vicenç Surià, que el 1680, després d'haver administrat la impremta Cormellas durant sis anys, va adquirir una casa al carrer de la Palla de Barcelona. La casa on Surià va obrir la impremta li fou establerta pel tutor de Teresa Montargull, filla de l'espardenyer Ramon Montargull, a un cens de 28 lliures anuals.⁶⁷⁷

En ocasions, però, els impressors optaven pel lloguer. Aquest fou el cas de Martí Gelabert que, com ha estat explicat, l'any 1676 va llogar una casa que era propietat dels jesuïtes, situada al carrer del Carme, al costat de l'església de Betlem. L'any 1680, però, amb motiu de l'inici de les obres d'ampliació de l'església, Gelabert va haver de renunciar a aquest lloguer i traslladar-se al carrer de la Riera del Pi, davant la rectoria de la parròquia de Santa Maria del

⁶⁷⁵ Ibidem, s.f., 22 de febrer de 1701.

⁶⁷⁶ AHPB, Josep Monclar, Primer llibre de contractes, 804/22, f.19-25v, 10 d'octubre de 1671.

⁶⁷⁷ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1680, 828/2, f.272-278v, 13 d'octubre de 1680.

Pi, a la mateixa casa on hi havia hagut la impremta Mathevat. El propietari, que aleshores era Francesc Sans i de Puig, fill de Maria Sans, hereva de Caterina Mathevat, va llogar la casa al rector del Col·legi de Betlem per 50 lliures anuals.⁶⁷⁸

Posteriorment, el gener de 1687, Francesc Sans va llogar la casa del carrer de la Riera del Pi a Martí Gelabert, amb el compromís que aquest acceptaria adquirir-la en emfiteusi. Així, el juny d'aquell any, Sans va establir la casa a Gelabert, a un cens de 55 lliures anuals.⁶⁷⁹

Un altre impressor que primer va optar pel lloguer i posteriorment per l'emfiteusi fou Rafael Figueró, que el 1668 va comprar la impremta del seu oncle, el doctor Miquel Delmunts, i va llogar una part de la casa, a la cantonada del carrer de la Barra de Ferro amb el dels Cotoners. Posteriorment, el 1683, amb motiu de la venda dels béns del difunt Delmunts per pagar els deutes als creditors, Figueró va haver de traslladar-se a una casa propera que li fou establerta pels frares del convent de Santa Caterina de Barcelona, a un cens de 70 lliures anuals i 800 lliures d'entrada.⁶⁸⁰

Per tal d'adequar la nova casa a les necessitats de la impremta, Figueró va haver de fer-hi moltes obres, com es desprèn de la llicència que va sol·licitar al veguer el novembre de 1683. Una de les actuacions més importants que, en aquest sentit, va requerir la casa, fou la reparació de la teulada de la porxada, que era on acostumaven a situar-se les impremtes.⁶⁸¹

Els locals on s'instal·laven les impremtes, de fet, havien de reunir unes condicions molt concretes. Un dels requisits bàsics era que hi hagués molta llum natural el màxim d'hores possible, ja que una utilització excessiva de la il·luminació artificial suposava un perill per a

---

⁶⁷⁸ El lloguer de la casa del carrer del Carme per part de Martí Gelabert consta a: AHPB, Francesc Torres, Quinzè manual, 783/25, f.225v-234v, 22 de març de 1676. La renúncia al lloguer a: AHPB, Pere Pau Ribes, Vuitè manual, 820/2, f.62v-63, 18 de juny de 1680. El lloguer de la casa del carrer de la Riera del Pi a: AHPB, Esteve Cols, major, Tercer manual, 844/7, f.248-248v, 12 de juliol de 1680.

⁶⁷⁹ AHPB, Esteve Cols, major, Desè manual, 844/14, f.238v-239v, 7 de juny de 1687. El lloguer a Gelabert, amb el compromís d'adquirir la casa en emfiteusi, consta a: BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud. Fol.134/7, s.f.

⁶⁸⁰ La compra dels aparells d'imprimir a: AHPB, Josep Quatrecaes, Dinovè manual, 742/34, f.3v-5v, 27 de maig de 1668. El lloguer de la casa del carrer de la Barra de Ferro consta a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.23v-29v, 30 de juny de 1673. L'establiment de la casa del carrer dels Cotoners a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1683, 811/59, f.340-346v, 28 d'abril de 1683.

⁶⁸¹ AHCB, Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, s.f., 13 de novembre de 1683.

una impremta, principalment pel risc de foc. Així, quan Rafael Figueró, l'any 1685, va llogar una de les botigues de la casa del carrer dels Cotoners al llibreter Gabriel Pasqual Subirana, amb la condició que es reservava una part del local per tenir-hi un prestatge amb papers, va exigir-li que “vos, dit Subirana, no pugau fer foch en dita botiga si no és tantsolament de carbó”.⁶⁸²

Per aquestes raons, les imprentes estaven situades en els pisos més elevats de la casa, generalment a la porxada, cosa que, a més de permetre una major entrada de llum, assegurava la ventilació necessària per assecar els fulls impresos i, alhora, evitava la pols i el soroll del carrer.⁶⁸³

Això fou, de fet, un dels aspectes que els mestres de cases Jacint Carol i Josep Rossell i els fusters Josep Serra i Diego Ferrer, els experts que van avaluar l'estat de la casa que Figueró va adquirir l'any 1683, van assenyalar que calia millorar:

“Trobam que se a de axacar tota la teulada de la porxada qui mira als Cotonés per raó de ser partida dolenta y no tenir prou claror per treballar a la estampa”.⁶⁸⁴

La situació de les imprentes a les porxades de les cases es constata també a través de les descripcions que figuren en els inventaris *postmortem* dels impressors difunts. Un dels exemples més antics prové de l'inventari de l'impressor Pere Posa, fet l'any 1506, on es comprova que les tres premses i tot el material de compondre que hi havia al seu taller, al carrer de la Boqueria, es trobaven “en un gran cambra al cap de la scala, dita porxo”. D'igual forma, en l'inventari dels béns de Sebastià de Cormellas, fet el 1667, hi consta que les quatre premses i tota la lletreria de la impremta del carrer del Call eren “en la porxada, ahont està la

⁶⁸² AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1685, 766/47, f.145v-146v, 20 d'octubre de 1685.

⁶⁸³ Sobre els requisits que precisaven els locals de les imprentes vegeu: Richard Gabriel RUMMONDS, *Nineteenth-century printing practices...*, op.cit., p. 9-13.

⁶⁸⁴ AHCB, Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-06, s.f., 13 de novembre de 1683.

estampa”. Un altre exemple és el de la impremta de Josep Llopis, situada a la plaça de l'Àngel, que, segons es desprèn d'un inventari fet l'any 1706, tenia les premses i la lletreria “en la porxada de dites cases, ahont és la estampa”.⁶⁸⁵

De fet, en gairebé tots els inventaris localitzats hi consta que la impremta era en una de les plantes superiors, cosa que permet deduir que a Barcelona aquesta era la norma general. Així, en l'inventari dels béns de Jacint Andreu, fet el 1686, es constata que la impremta era al segon pis de la casa, no debades la relació del paper que es va trobar figura en l'apartat “dalt, en lo segon sostre”, mentre que les premses i la lletreria consten a continuació, després de l'epígraf “dalt, a la estampa”. Cinquanta anys després, la impremta que hi havia en aquesta casa, que aleshores era propietat de Josep Texidó, seguia instal·lada a dalt de tot de l'edifici. Al menys, en l'inventari dels béns de Texidó, fet l'any 1735, arran de la seva mort, hi consta que les premses i el material de compondre eren “en la golfa, ahont és la oficina de la impreció”.⁶⁸⁶

D'una manera semblant, la impremta d'Antoni Lacavalleria, al carrer de la Llibreteria, estava situada també en una de les plantes superiors de la casa, com es desprèn de l'inventari que es va fer l'any 1701 arran de la seva mort. Segons aquest document, els llibres impresos estaven emmagatzemats “en un aposento de dalt de dita casa”. A continuació, consta que el paper blanc era “en altre aposento de dalt de dita casa” i que l'estampa, on hi havia les premses i el material de compondre, es trobava també en aquest pis.⁶⁸⁷

---

⁶⁸⁵ L'inventari dels béns de Pere Posa a: Ricard CARRERAS VALLS, *El llibre a Catalunya, 1338-1590*, Barcelona: Impremta Altés, 1936, p.121. L'inventari de Sebastià de Cormellas a: AHPB, Jaume Corbera, *Primer llibre d'inventaris*, 730/33, n.63, 4 de febrer de 1667. L'inventari dels béns de Josep Llopis i Anna Llopis a: AHPB, Lluís Cases, *Plec d'inventaris i encants*, 828/4, s.f., 22 de desembre de 1706.

⁶⁸⁶ L'inventari dels béns de Jacint Andreu figura a: AHPB, Lluís Fontana, *Llibre primer d'inventaris i encants*, 806/46, s.f., 20 de febrer de 1686. L'inventari de Josep Texidó a: AHPB, Josep Francesc Fontana, *Tercer llibre d'inventaris i encants*, 934/56, s.f., 24 d'octubre de 1735. El segon pis era, molt probablement, el més alt d'aquella casa. Segons que ha assenyalat Albert Garcia Espuche, el 51'9% de les cases a la Barcelona de la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII tenien dos pisos, un 29'2 en tenien un i un 13'1% en tenien tres. Amb tot, cal dir que la majoria de les cases de tres pisos se situaven a la zona més comercial de la ciutat, que era on hi havia totes les impremtes de Barcelona. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres...*, op. cit., p.29.

⁶⁸⁷ AHPB, Bonaventura Torres, *Llibre tercer d'inventaris i encants*, 770/51, s.f., 29 d'agost de 1701.

D'igual forma, en l'inventari dels béns de Joan Jolis, fet l'any 1705 després de la seva mort, hi consta que el magatzem de paper i els llibres impresos eren “dalt, al segon sostre, en un aposento que dóna al carrer” i, ben bé al costat, hi havia la sala on es trobaven les premses i la lleteria, que en l'inventari apareixen enumerades sota l'epígraf “dalt, a la estampa”. D'altra banda, segons l'inventari dels béns de l'impressor Francesc Guasch, fet l'any 1725, quan va morir, en la seva impremta, que aleshores era a la plaça de la Santíssima Trinitat, la “lletra e instruments de la estampa” es trobaven també “en lo segon sostre”.⁶⁸⁸

La situació de les imprentes en la part alta de les cases es constata també a través d'altres documents com, per exemple, en les declaracions de testimonis a la Reial Audiència. Així, l'any 1684, l'adroguer Josep Nicolau assegurava davant del jutge que el llibreter Joan Pahissa va instal·lar una premsa que va comprar aquell any en el pis més alt de casa seva, al carrer de la Llibreteria:

“Lo que dix saber per recordar-se, ell, testimoni, aver pujat dos vegadas en sa casa y aver-la y vista dalt al cap demunt de la casa. Y altrament té plena memòria y recort, ell, testimoni, que antes de dit dia veu que dit Joan Payssa féu pujar en sa casa a Joseph Llopis, estamper, pera vèurer la sua estampa”.⁶⁸⁹

D'una forma semblant, gràcies a un altre document judicial es constata que la impremta de la família Mathevat, al carrer de la Riera del Pi, es trobava en una planta superior. Al menys, això és el que assegurava Flora Casas l'any 1699 en el marc del plet que la va enfrontar amb Martí Gelabert. Segons Casas, el dia que morí Maria Gelabert i Negra, la seva germana, esposa de l'impressor, “los aprenents y fadrins de casa de dit Gelabert, Joan Calvó, fadrí estamper, y Joan Escardó, aprenent, treballaven dalt de la casa de Martí Gelabert, en la

⁶⁸⁸ L'inventari *postmortem* de Joan Jolis figura a: AHPB, Josep Vilamala, Inventaris, encants i estimacions, 912/40, n.11, 4 de juliol de 1705. L'inventari de Francesc Guasch a: AHPB, Josep Francesc Fontana, Llibre segon d'inventaris i encants, 934/55, s.f., 20 de juny de 1725.

⁶⁸⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 29 de maig de 1685.

estampa”. Casas assegurava també que “Martí Gelabert, en dit dia, quant veia a son fill, Rafel Gelabert, bax, lo feya montar dalt la estampa, dient-li que no tenia res que fer allí”.⁶⁹⁰

De fet, arran d’aquest causa, l’any 1707 Martí Gelabert es va veure obligat a vendre la impremta a Flora Casas. En l’inventari del material que hi havia a la impremta que es va fer aleshores hi constava que “en lo segon sostre” hi havia “lo aposento de las premsas”, un altre “aposento” on es trobava el tòrcol per imprimir làmines i una altra habitació on hi havia el material de compondre.⁶⁹¹

La infraestructura necessària

El segon dels passos que havia de fer tot impressor que volgués obrir una impremta era comprar al menys una premsa i uns quants jocs de lletra de diferents mides. La solució més freqüent era que l’impressor comprés el material de segona mà a un altre propietari, ja fos tota una impremta o només una part.

Això és, per exemple, el que va fer el llibreter Josep Moyà quan l’any 1684 va voler dedicar-se a la impressió de llibres. Aquell any, la societat formada per Moyà i els llibreters Jacint Escona, Francesc Llopis i Joan Terrasánchez va adquirir els aparells de la impremta que el passamaner Bonaventura Torruella tenia a Tarragona. El material d’aquesta impremta estava constituït per:

“Tota aquella stampa que-s compon de tres çorts de lletra, ço és, lletra de text, lletra tanàtia y lletra de sísero, que tota junta serà de pes nou quintars y tres robas; una premsa, ab tots sos ormexs, dos ramas, una pedra, dos o tres frasquetas, un tòrcul, un levador de formas, un sach per

⁶⁹⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 19 de novembre de 1699.

⁶⁹¹ AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1707, 901/4, f.54v-56, 25 d’octubre de 1707.

fer lo fum de stampa, vuyt galeras, dotse caxas per las lletres ab sos capitells y tots los demés arreus conserments a la stampa que jo [Bonaventura Torruella] de present tinch, tot lo que tinch y possehesch en la ciutat de Tarragona”.⁶⁹²

El preu que Moyà i els seus socis van pagar per tot el material fou de 137 lliures i 10 sous. Els compradors es van comprometre a satisfer aquesta quantitat en tres vegades: 44 lliures el dia de la compra, unes altres 44 lliures al cap de sis mesos i les restants 49 lliures i 10 sous un any després.

Amb tot, els llibreters van precisar d'un fuster per posar a punt la premsa. Això és, almenys, el que explicava Josep Solà a la Reial Audiència l'any 1685, en el marc del plet que aquell any enfrontava a impressors i llibreters. Segons Solà, ell i el seu germà, fusters, s'havien ocupat de reparar i posar a punt la premsa que havia comprat Josep Moyà.

“Ell, testimoni, juntament ab Onofre Solà, son germà, als vint y set de abril mil siscens vuytanta quatre anà a casa de dit Joseph Moyà ha assentar la prempsa de la estampa que aquell té en sa casa y per a assentar aquella hi treballà dos o tres dias contínuos. Y (...) ell, testimoni, hi treballà molts dias després de assentada dita prempsa, fent-li galeras y taulons y capitells nous, de tot lo que té, ell, testimoni plena memòria y recort. Y altrament, tenir ell, testimoni, assentat en son llibre los jornals que dit Moyà li feu treballar y tot lo dit temps que ell, testimoni, treballà en dita casa”.⁶⁹³

D'una forma semblant, l'any 1694, unes setmanes després d'adquirir en emfiteusi la casa del carrer de Sant Domènec de Call, Josep Texidó va comprar a Josep Llopis “dos sorts de lletra de estampa”, una de cícero i l'altre d'atanàsia, que van pesar 8 quintars, així com també “una prempsa de estampa, armada ab tots sos arreus, vuyt jochs de caxas, sis taulas y sis galeras,

⁶⁹² AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f.57v-58v, 9 de març de 1684.

⁶⁹³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12.772, s.f., 11 de juny de 1685.

unas guarnicions de conclusions, un abassadari de lletras floridas y un tòrcol”. Per tot aquest material, Texidó va pagar a Llopis la quantitat de 238 lliures i 10 sous, la meitat de les quals les hi donà el dia de la compra, compromentent-se a pagar l’altre meitat en dos terminis, l’un al cap d’un any i l’altre al cap de dos.⁶⁹⁴

Generalment, quan la mort d’un propietari sense descendents comportava el tancament de la impremta, el material era adquirit per altres impressors. Així fou en el cas del jurista Joan Lacavalleria i Dulach, que havia heretat la impremta que el seu oncle, Antoni Lacavalleria, tenia al carrer de la Llibreteria. L’any 1714, Teresa Lacavalleria, vídua de Joan Lacavalleria i Dulach, va vendre dues premses a Rafael Figueró i Jolis per un preu de 33 lliures i 12 sous. L’any següent, el doctor Crisant Moix, tutor dels hereus de Joan Lacavalleria, va vendre a Figueró la resta dels aparells, que consistien en “duas prempsas de estampa, junt ab differentes taulas, galeras, un tugó y altres mobles de impressió, junt ab una porció de grech y altre porció de lletra grossa”, per un preu de 50 lliures i 8 sous.⁶⁹⁵

En ocasions, però, els impressors encarregaven la fabricació d’una premsa nova. L’any 1685, per exemple, el fuster Josep Solà explicava al jutge de la Reial Audiència que després de reparar la premsa de Josep Moyà, ell i el seu germà n’havien construït dues més, prenent com a model la que tenia el llibreter Joan Pahissa:

“Estant assentant, ell, testimoni, dita prempsa de dit Joseph Moyà y essent present Joan Payssa, llibrater, digué a ell, testimoni, dit Moyà si li volia fer una prempsa nova y respongué dit Payssa: «jo von faré fer una altre que després las consertarem totas duas y la vull conforme una que-n tinch a casa». Y lo mateix dia se conferí ell, testimoni, en casa dit Payssa per a veurer-la.

Y veu y se recorda molt bé que la tenia bona y parada dalt al cap demunt de sa casa y també hi

⁶⁹⁴ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1694, 828/7, f.174v-177, 1 de maig de 1694. Josep Texidó va complir els termes de l’acord, ja que, segons figura al marge del document, va acabar de pagar el deute el dia 10 de maig de 1696.

⁶⁹⁵ La venda de les premses feta a Rafael Figueró el 1714 consta a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Sisè manual, 940/6, f.54v-55, 29 de setembre de 1714. La venda feta el 1715 a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1715, 940/7, f.80-81, 20 d’octubre de 1715.

veu unas caxas ab lletra en dit puesto ahont aquella era. Y després dit Onofre Solà, germà de ell, testimoni, féu la de dit Payssa y ell, testimoni, féu la de dit Moyà”.⁶⁹⁶

D’igual forma, l’any 1700, Martí Gelabert va pagar 160 lliures i 5 sous al fuster Jacint Mas per uns treballs que aquest havia fet a la seva impremta, al carrer de la Riera del Pi. En el compte hi figurava la feina de construir una premsa nova i diversos estris de compondre:

“Primo, per una premsa de estampa concertada a deu doblas, dich 55 lliures; ítem, per quatre caxas de estampa, concertats a trenta rals cada caxa que són 12 lliures; ítem per quatre caballets per la estampa, per tenir dites caxes, valen cada un de ells deu rals, és tot 4 lliures; (...) ítem, per dotze galeras, a raó de dotze sous cada una concertadas, valen totas 7 lliures 4 sous; ítem per set taules per la estampa, a raó de deu sous cada una, és tot 3 lliures 10 sous; ítem, de altre part se ha fet la capsa del caragol de una premsa gran, val fusta y mans 1 lliura 8 sous; ítem, per fer dos banchs per la premsa per tenir lo papé se a gastat una post, val 8 sous; (...) ítem, per adobar lo quadro de la premsa e pusat fusta, claus y mans, val 10 sous; ítem, per fer tres canas de llistons per las premsas, 5 sous; ítem, per fer los corrons al tòrcul e pagat al torné 1 lliura 8 sous; ítem, per fer dit tòrcul e pusat fusta per los caballets per tenir la post, val 6 sous; ítem, per mans de fer dit tòrcul, val 3 lliures, 12 sous; (...) ítem, per fer dos costats y dos peus per la premsa, 4 sous; ítem, per fer un componedó, val 3 sous; (...) ítem, per las planxes y guarnisions em concertat, sis doblas, dich, 33 lliures; ítem, per adobar lo tòrcul se a pusat dos capsalets de alsina, val fusta y mans, 16 sous; ítem, per fer un somé [biga] a una premsa, se a pusat fusta y mans, val 2 lliuras 15 sous; (...) ítem per fer angrandir lo quadro [de la premsa] se a pusat un tros de nogera, val fusta y mans 10 sous”.⁶⁹⁷

⁶⁹⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12.772, s.f., 11 de juny de 1685.

⁶⁹⁷ AHPB, Pere Gorina, Manual de 1700, 891/1, f.58-60, 18 d’octubre de 1700. Martí Gelabert es va comprometre a pagar la feina del fuster en dues meitats, o sigui 80 lliures, 2 sous i 6 diners, el gener de 1701 i l’altra meitat el mes de juny.

Al seu torn, el llibreter Joan Piferrer, que es va ocupar d'administrar la impremta d'Anna Llopis, vídua de Josep Llopis, va encarregar també la fabricació d'una premsa, tal i com es desprèn del balanç de comptes que va presentar als tutors dels hereus Llopis. Segons aquest balanç, Piferrer va pagar 53 lliures i 8 sous l'agost de 1703 “per una premsa nova que he fet”.⁶⁹⁸

La fabricació d'una premsa, això no obstant, requeria també la intervenció d'un manyà, que s'ocupava de fabricar el caragol i la resta de mecanismes de metall. L'any 1679, quan Joan Jolis va obrir la seva impremta al carrer dels Cotoners, va encarregar totes aquestes peces al manyà Joan Costa, el qual es va comprometre a fer en tres setmanes...

“...tota la ferramenta que requireix y ha menester una premsa de estampar, la qual ferramenta concisteix en dos ramas, ço és, una de gran sens crusero y la altra ordinària, ab crusero; una flasqueta, un caragol gran, que la famella és de bronso, la qual també ha de fer assos gastos propis de dit Costa; dos bandes dels corrents, lo ferro de la guia, deu cabrons, vuyt caragols ab ses famellas per las frontissas, quatre frontisses, quatre caragols ab ses frontisses per tenir la famella de bronso, un ferro de timpà y altre de timpanilla, dos punturas ab sos caregols, los ferros de tenir lo quadro sens caregols, la qual ferramenta hage de ésser acabada com de mà de bon official”.⁶⁹⁹

Per aquesta feina, Joan Jolis va pagar 35 lliures al manyà, de les quals n'hi va donar 29 lliures i 2 sous el dia de fer l'encàrrec “y les restants sinch lliures divuyt sous lo die que dit Costa té obligació de entregar la dita ferramenta a dit Jolis, ab pacte que dit Jolis tinga obligació de ajudar a despullar lo dit caregol que te la famella de bronso”.⁷⁰⁰

⁶⁹⁸ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.86.

⁶⁹⁹ AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1679, 754/26, s.f., 6 de març de 1679.

⁷⁰⁰ Ibidem.

A més, els mecanismes de les premses requerien un cert manteniment. Això és, al menys, el que es constata en els pagaments que Joan Piferrer, administrador de la impremta de Josep Llopis, va fer a diversos manyans. Així, el febrer de 1701 va pagar 15 sous “al manyà, per adobar la premsa” i uns altres 20 sous el gener de 1702, “per adobar la estampa”. Posteriorment, l’agost de 1703, Piferrer es va gastar 30 lliures “per remendar las premsas y per taulas y demás fustas y remiendos de la estampa”. Encara, a final d’aquell any, va pagar al “mestre Climent, manyà”, 3 lliures i 10 sous “per una rama per la estampa”, i unes altres 14 lliures i 8 sous “per diffarents ferros de las premsas”. D’aquesta forma, Piferrer va pagar un total de 158 lliures i 11 sous a diversos fusters i manyans per encàrrecs relacionats amb la compra de material o manteniment de les premses.⁷⁰¹

En qualsevol cas, el material més valuós d’una impremta no eren les premses, sinó la lletreria. Això és pot constatar, per exemple, en la donació que Helena Girbau, vídua de l’impressor Llorenç Déu, va fer el 1651 al notari Josep Forcada, el seu segon marit. En l’aportació dotal hi figurava la impremta que Girbau havia heretat de Llorenç Déu, la qual fou valorada en 1.173 lliures i 16 sous. D’aquesta quantitat, 837 lliures i 4 sous corresponien a la lletra, 70 lliures a les dues premses i el tòrcol i la resta a altres estris, com galeres, caixes de fusta o taules.⁷⁰²

L’elevat cost de la lletreria explica, d’altra banda, el perquè les impremtes més ben equipades eren les dels propietaris amb més recursos. Així, en el taller d’Antoni Lacavalleria, segons l’inventari que es va fer quan va morir, l’any 1701, hi havia uns 1.180 quilograms de diferents tipus de lletra.⁷⁰³

⁷⁰¹ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

⁷⁰² AHPB, Francesc Reverter, Llibre segon de capítols matrimonials, 703/46, f.220-227, 31 de març de 1651.

⁷⁰³ AHPB, Bonaventura Torres, Llibre tercer d’inventaris i encants, 770/51, s.f., 29 d’agost de 1701. En aquest inventari hi figuren els següents tipus de lletra: un quintar i mig de peticanon, 7 quintars de text, entre cursiva i rodona, 3 quintars d’atanàsia, entre cursiva i rodona, 3 quintars i mig de cícero gros, entre cursiva i rodona, 5 quintars cícero petit, entre cursiva i rodona, 6 quintars i mig de lletra de brevari, entre cursiva i rodona, 1 quintar de brevari “llargues i breus”, rodona i cursiva, 1 quintar de solfa amb ratlla negra, 30 lliures de pes de lletra de més de dos punts de peticanon, 5 lliures de lletra de dos punts de parangona.

D'una forma semblant, la compra de la impremta Cormellas, l'any 1703, va suposar per al llibreter Joan Pau Martí una despesa de 1.835 lliures, 9 sous i 10 diners. A banda del mobiliari, el material consistia en tres premses bones i una de vella, que valien 147 lliures, i en 1.724 quilograms de lletra, que fou valorada en 1.024 lliures, 9 sous i 10 diners, a més d'un joc de lletra de test nou que va valer 260 lliures. El recompte i la valoració de la lletra que hi havia a la impremta dels Cormellas fou encarregat a Jaume Surià i Josep Teixidó:

“Primerament, per quaranta y un quintar, una roba y vint lliuras de lletra de tot gènere, salvo error, que havem trobat, és assaber: entre las formas dels sams y cartas, axí de lletra grossa com xica o prima y altre, tota vella, 3 quintars, 1 rova, 17 lliures; de peticano 1quintar, 1 rova, 17 lliures; de text gros 6 quintars 3 roves; de text xic 7 quintars, 1 rova 3 lliures; de atanàsia nova 3 quintars 3 roves; de atanàsia vella 3 quintars, 3 roves, 20 lliures; de cícer nou 3 quintars, 1 rova, 18 lliures; de cícer vell 5 quintars, 3 roves y de breviari, junt ab las vinyetas y llettras varias de dos punts de tota sort, 5 quintars, 2 roves, 23 lliures; tota la qual suma la tras dita quantitat de 41 quintars, 1 rova, 20 lliures, val junta mil vint y quatre lliuras, nou sous y deu diners”.⁷⁰⁴

Ara bé, la impremta més ben guarnida de Barcelona era, sens dubte, la de Rafael Figueró. El 1727, un any després de la seva mort, els marmessors dels testaments dels Figueró, pare i fill, van vendre tot el material d'imprimir en encant públic. Els més donants foren els frares del convent de carmelites descalços de Barcelona, que van pagar 2.688 lliures, “que foren lo preu de la venda de la estampa, motllos, matrices y demás dependents y emergents de dita estampa”. El fet que el 1703 la impremta de Josep Cormellas fos valorada, tota sencera, en

---

⁷⁰⁴ AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.180v-193, 10 d'abril de 1703.

1.835 lliures, permet deduir que la quantitat de material, sobretot de lletreria i de matrius, de la impremta dels Figueró havia de ser molt major.⁷⁰⁵

Dels inventaris es dedueix també que els tipus de lletra més utilitzats eren els anomenats de cícero, atanàsia, text, peticànon, parangona i breviari, unes denominacions que feien referència a la mida de la lletra. De fet, Víctor Alonso de Paredes, en la seva obra escrita en el darrer quart del segle XVII, parlava de la utilització de fins a dotze cossos de lletra diferents en les imprentes de Madrid, entre les quals hi constaven les esmentades. Un fragment de l'obra de Paredes serveix també per veure d'on venia el nom de cada cos de lletra i per a què s'utilitzava:

“Son diferentes los gruesos de letras que ay: hasta onze o doze he conocido, unos mayores que otros. Y empeçando por los mayores, veo que el primero és grancánon, que tiene letra baja y alta, inicial o versal, que todo es uno. (...) Tiene pues de grueso el grancánon dos líneas de parangona. (...) Destas dos letras se aprovechavan para imprimir el cánon, y por esso llamavan al uno grancánon y al otro petitcánon. (...) La segunda es petitcánon (...) [que] tiene de grueso dos lineas de atanasia y es mas acomodada que la antecedente para títulos de papeles tendidos y planas de a folio. Y sirve algunas vezes para las dedicatorias de libros grandes. La tercera es missal, por imprimirse en ella antiguamente los missales. (...) La quarta es parangona, que llamaron assí por averse impresso en ella el Parergon, libro antiguo, y antes la llamavan paradina o paladina. Su grueso es la mitad del grancánon. Es la que más sirve para informaciones en derecho, memoriales en hecho y de servicios y demás papeles que se presentan en los consejos y audiencias. Y también para esto suelen aprovecharse de la letra de

⁷⁰⁵ El preu pagat pel convent dels carmelites descalços per la impremta de Rafael Figueró consta en una partida feta al Col·legi de Sant Sever de la catedral de Barcelona, on els marmessors, per disposició testamentària, dipositaven tots els diners recollits de la venda dels béns de l'impressor. ACB, Col·legi de Sant Sever, Llibre de partides, 1726-1729, f.134, 3 de març de 1728. Malauradament, l'inventari de la impremta i la taba de l'encant, que foren fets el 1727 pel notari Pau Mollar, no s'han conservat. Cal tenir en compte que el valor de les matrius de la impremta Cormellas no figuren en la venda feta a Joan Pau Martí, precisament perquè fou Rafael Figueró qui les va comprar, per un preu de 368 lliures. La venda de la impremta Cormellas a: AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.180v-193, 10 d'abril de 1703. La venda de les matrius a Rafael Figueró a: Ibidem, f.448v-452, 2 de setembre de 1703.

texto. Assí nombran la que pongo quinta en orden. (...) Tiene de grueso dos lineas de entredós y se imprimen en ella muchos libros de a folio y de a quarto. La sexta letra es atanasia, que tomó este nombre por averse impresso en ella las obras de San Atanasio. Tiene de grueso la mitad que el peticánon. Es muy freqüente el imprimir en ella muchos libros de a folio y de a quarto, especialmente si son de historias. La séptima es letura, llamada de otros cícero, por averse impresso en ella las obras de Cicerón. Es muy común para libros de todas facultades, especialmente para sermonarios y tomos de comedias. La octava es entredós, esto es, ni tan grande como la letura o cícero ni tan pequeña como el breviario. Es buena para libros pequeños de devoción y para márgenes de letras grandes. La nona se llama breviario, que sin duda se llamaria assí por imprimirse en ella los breviarios, para lo qual es muy apropiada porqué no tengan grande tomo. Tiene de grueso la mitad que la parangona y sirve tambien para márgenes y libros pequeños de devoción. La dízima es la glossa, que tomó el nombre por imprimirse en ella lo glossado sobre los libros antiguos. (...) Tiene de grueso la mitad que el texto y sirve también para diurnos y para imprimir sueltos los Quatro Evangelios. La undézima es miñona, nombre francés para denotar su pequeñez. Teníanla los Juntas en su Imprenta Real de Madrid, aunque yo no me acuerdo de aver visto imprimir en ella. La duodécima es nonparilla o piedemosca, a la qual yo no he visto, pero mi padre, que Dios tenga en descanso, y otros antiguos, asseguravan ser de tan pequeño grueso que aún casi no consentia la señal que llamamos cran y se pone para el gobierno de la letra”.⁷⁰⁶

La presència d’una gran quantitat de lletra en els inventaris de les impremtes s’explica perquè per editar un llibre se’n necessitaven moltes “sorts”, és a dir, uns quants jocs sencers de cada

---

⁷⁰⁶ Alonso Víctor de PAREDES, *Institución y origen del arte de la imprenta...*, op. cit., f.7-8. Sobre els tipus de lletra utilitzats al segle XVII i XVIII vegeu també: Albert CORBETO, *Especímenes tipográficos españoles. Catalogación y estudio de las muestras de letras impresas hasta el año 1833*, Madrid: Calambur, 2010; i Albert CORBETO i Marina GARONE, *Història de la tipografia. L’evolució de la lletra des de Gutenberg fins a les foneries digitals*, Lleida: Pagès editors, 2012.

un dels cossos. A París, per exemple, segons que ha assenyalat Henri-Jean Martin, les impremtes disposaven, de mitjana, d'unes 10.000 unitats de lletra.⁷⁰⁷

En qualsevol cas, per fer funcionar un taller tipogràfic calia disposar, com a mínim, de lletra de text, d'atanàsia i de cícero. Això és el que assegurava Josep Moyà l'any 1689 davant del jutge.

“Se ha de suposar que una stampa se compon, en otras cosas, de tres gèneros de lletas, ço és, de test, de atanàsia y de cícero. Y cada gènero de estos se compon de otras sinch gèneros, és a saber, rodó, versals de rodó, cursiva, versals de cursiva y lletra de dos punts de test (...), de manera que sense dits gèneros de lletra no-s pot fer còrrer una stampa y és imposible estampar cosa alguna”.⁷⁰⁸

A més, els tipus estaven fets d'un material tou, de manera que el temps i la repetida utilització els ocasionava un considerable desgast. Mentre els propietaris amb més recursos renovaven la lletra amb més regularitat, els que no disposaven de prou capital havien de treballar amb lletra vella. De fet, tenir lletra de qualitat requeria disposar de matrius i de fonedors especialitzats o, en cas contrari, haver de comprar-la a l'estranger.

L'existència d'una indústria de foneria de tipus a Barcelona està documentada al menys des de mitjan del segle XVI. Entre els principals fonedors, segons que ha assenyalat Albert Corbeto, hi havia alguns impressors que es fabricaven la pròpia lletra, com foren Hubert Gotard, Samsó Arbús o Jaume Cendrat, mentre que n'hi havia d'altres, com Benet Dolcet, natural de Lió, que es dedicaven exclusivament a fondre i vendre lletra.⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société...*, op.cit., p.372.

⁷⁰⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 4 d'octubre de 1689.

⁷⁰⁹ Albert CORBETO, *Tipos de imprenta en España*, València: Campgràfic, 2011, p.75-77. Sobre la indústria de foneria de tipus a Barcelona al segle XVI vegeu també: Josep Maria MADURELL, “Antiguos fundidores de letras en Barcelona”, Separata de *Gutenberg Jahrbuch*, 1970.

La única impremta de Barcelona que disposava de matrius per fondre lletra en la segona meitat del segle XVII era la de Sebastià de Cormellas, tal i com es dedueix en l'inventari dels seus béns, fet l'any 1667. En una acta notarial signada l'any 1682 per Teresa Cormellas i Ginebreda, vídua de Sebastià de Cormellas, hi apareixen com a testimonis dos fonadors de lletra, Francesc Rosselló i Joan Palau, cosa que indica que molt probablement fabricaven lletra per als Cormellas.⁷¹⁰

Això no obstant, abans d'acabar aquell segle Rafael Figueró va procurar també fondre la seva pròpia lletra. De fet, a principi de la dècada de 1690, el seu fill, Rafael Figueró i Jolis va viatjar a Venècia en dues ocasions amb l'objectiu de comprar matrius i aprendre l'ofici. A més, l'impressor va fer venir a Barcelona un fonador de lletra d'aquella república. Els advocats dels Figueró asseguraven uns anys després que el fill de Rafael Figueró va haver de “navegar fuera de España, passar muchos peligros, gastar largas sumas, vencer mil contratiempos y oposiciones”. Per tot plegat, l'any 1694 els Figueró van sol·licitar al marquès de Villena, virrei de Catalunya, un privilegi per poder fondre lletra en exclusiva a Barcelona.

“Per quant Rafel Figueró, impressor de la present ciutat, nos ha representat que dels regnes de Espanya, singularment del Principat de Catalunya, hixen considerables quantitats de diners, que passen als strangers per la compra de lletres per les impressions, y que ab esta inspecció y motiu, desitjant obviar tant gran dany y que aquest benefici quedàs en esta província y demás regnes de Espanya, que ha enviat dos diferents ocasions a son fill a Venècia pera que sollicitàs, ab manya y secret, la compra de mollos per a fer la fundició de tot gènere de lletres, y que, avent-ho conseguit ab immens treball, gasto y perills, y fer venir ab la mateixa precaució de dita república un official pera assegurar lo èxit de esta empresa y introduhir la ensenyansa de la

⁷¹⁰ AHPB, Jaume Corbera, Primer llibre d'inventaris, 730/33, n.63, 4 de febrer de 1667. Les matrius que figuren en aquest inventari eren de “cíceró rodó, cantó gran, cantó de cinc talles, peticanon, cursiva d'atanàsia, cursiva de cíceró, gran canon, cursiva de brevari, parengona rodó, dos punts de parengona, cursiva de parengona, de cant, de beceroles, de grec, de salms, brevari bo, brevari petit, romà, brevari gran, text rodó, motetas de corista, dos punts de atanàsia, cursiva de cíceró de Alemanya, romance de cíceró, romance de la tura, brevari de baratado, letras floridas de quatre punts i de música”. L'acta en la que hi apareixen dos fonadors de lletra actuant de testimonis a: AHPB, Josep Virgili, Setzè manual, 797/5, f. 35v-36, 13 de juliol de 1682.

referida fàbrica, que havent feta la prova ha lograt lo fi de aver reseixit ab tota perfecció, suplicant-nos sie de mercè nostra, en consideració del sobredit y de que no mal logre lo fruyt de tant costós treball y benefici que ha de resultar a estos regnes, no sols per evitar-se lo extravio de las partidas considerables que-n hix, sinó també per quedar en Espanya la ensenyansa y habilitat de dita fàbrica, concedir-li llicència y privilegi peraquè en lo termini de deu anys puga ell sol o son fill y no altra persona alguna en la present ciutat y Principat, usar y fer la mencionada fàbrica”.⁷¹¹

Segons es desprèn d'aquest document, el més habitual en aquell moment era que els impressors compressin la lletra d'importació. Ara bé, a final del segle XVII a Barcelona existia una certa activitat de la indústria de la foneria de tipus, com ho suggereix el fet que el privilegi concedit als Figueró va motivar la introducció d'un plet a la Reial Audiència per part de la confraria dels llibreters. Això és, almenys, el que asseguraven els advocats de Figueró uns anys després:

“Y por esto mereció inpetrar del virrey y capitán general del Principado un privilegio con la prohibición del arte de fundir letras por el término de diez años, cuya concessión fue muy conforme al parecer de los doctores, lo que no obstante no pudo (como aora) librarse de pleyto a instancia del mismo gremio, si bien que el privilegio tuvo su devida execución”.⁷¹²

L'oficial que Rafael Figueró i Jolis va fer venir de Venècia per tal de fabricar lletra es deia Tommaso Plongari. El setembre de 1694 va signar un contracte amb Josep Cormellas i Rafael Figueró per treballar per a ells a Barcelona durant un any i mig. Plongari, tanmateix, no s'obligava a fer la lletra, sinó a “fer-la fondre” per quatre persones que els socis li havien de

---

⁷¹¹ ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5935, f.149v-151, 14 d'abril de 1694. L'afirmació dels advocats consta en el memorial que van elaborar l'any 1710 amb motiu del plet relacionat amb la concessió als Figueró del títol d'impressor reial. *Utilidad pública, atendida en el Real privilegio...* BC, F.Bon. 3022, p.18.

⁷¹² *Utilidad pública, atendida en el Real privilegio...* BC, F.Bon. 3022, p.18.

facilitar. A més, Cormellas i Figueró s'havien d'encarregar de proporcionar al fonedor el metall necessari, així com pagar-li set sous diaris per a la seva manutenció. El preu acordat per la fabricació de la lletra fou una dobla i tres rals de vuit –aproximadament unes 10 lliures– per cada quintar. Plongari, a canvi, es comprometia a no fondre lletra per a cap altre persona de Barcelona ni del Principat.⁷¹³

D'aquest document se'n desprèn, a més, que el fill de Rafael Figueró i Tommaso Plongari havien signat un contracte a Venècia el febrer de 1693, presumiblement per ensenyar Figueró a fondre lletra. Un any després, però, en l'acord fet a Barcelona, el fonedor feia constar explícitament que no s'obligava a haver d'ensenyar l'ofici al fill de Figueró ni a ningú altre. En el contracte signat el setembre de 1694 es constata també que Plongari ja treballava pels Figueró des de principi d'aquell any i que, segurament per algun incompliment de les condicions, els impressors li havien posat una causa a la Reial Audiència. Per això, les parts renunciaven a prosseguir aquesta causa i anul·laven els acords signats anteriorment, tant a Barcelona com a Venècia.

Dos dies després, el 26 de setembre de 1694, Josep Cormellas i Rafael Figueró van formar una companyia per un període de quatre anys per tal de fabricar i vendre lletra, compartint les despeses i repartint-se els beneficis. En cas que la lletra fos per a les seves respectives impremtes, cap dels dos no en podia fabricar més quantitat que l'altre i cadascú havia de pagar les despeses i la feina a Plongari.⁷¹⁴

De fet, l'estada de Tommaso Plongari a Barcelona va acabar en conflicte. Al llarg dels mesos posteriors a la signatura del contracte, Rafael Figueró va portar el venecià a judici en dues ocasions. La primera denúncia fou perquè, segons Figueró, el fonedor havia fabricat més quantitat de lletra per Cormellas que no per a ell. La segona, perquè Plongari havia venut lletra als impressors Josep Texidó i Vicenç Surià, cosa que, segons el contracte que havia

⁷¹³ AHPB, Francesc Serra, Sisè manual, 875/22, f.237v-240, 24 de setembre de 1694.

⁷¹⁴ Ibidem, f.240v-243, 26 de setembre de 1694.

signat, no podia fer. Per aquesta raó, arran de la causa presentada per Figueró, l'agost de 1695 la Reial Audiència va ordenar l'empresonament de Tommaso Plongari, que va haver de dipositar 500 lliures a la Taula de Barcelona per obtenir la llibertat.⁷¹⁵

Un mes després, el setembre de 1695, Plongari va presentar un requeriment a Rafael Figueró, per via d'un notari, recordant-li que, en virtut del contracte que havien signat l'any anterior, l'impressor li havia de proporcionar el metall i els ajudants, cosa que, segons el fonedor, Figueró havia incomplert repetides vegades. Plongari es queixava que això el perjudicava, ja que el contracte li impedia fondre lletra per altres persones, de manera que si no treballava, no podia viure. Figueró, al seu torn, va respondre a aquest requeriment assegurant que ell havia complert la seva part i que, tot plegat, era una excusa de Plongari per no haver de pagar la reparació d'un motllo que se li havia trencat.⁷¹⁶

La disputa entre Figueró i Plongari es va resoldre el maig de 1696 amb la signatura d'una concòrdia. Per evitar les despeses que suposava el judici, l'impressor va consentir que fossin retornades a Plongari les 500 lliures que havia hagut de dipositar a la Taula de Barcelona. A canvi, el fonedor va prometre que tornaria a Venècia en el termini de dos mesos i que, d'aleshores en endavant, no fabricaria lletra per ningú de Catalunya ni dels regnes de la Corona d'Aragó, Castella i Sardenya.⁷¹⁷

En qualsevol cas, a pesar d'aquest afer, Rafael Figueró va continuar explotant el negoci de la foneria, com ho indica el fet que l'any 1703 va comprar les matrius de la impremta Cormellas, per les quals va pagar 368 lliures i 10 sous en l'encant públic ordenat pels marmessors dels propietaris. El fet que el llibreter Joan Pau Martí, que va comprar el material

---

⁷¹⁵ AHPB, Pere Abadal, Llibre de concòrdies, 852/8, f.93-95, 13 de maig de 1696.

⁷¹⁶ AHPB, Pere Abadal, Manual de 1695, 852/3, f.49v, 7 de setembre de 1695.

⁷¹⁷ AHPB, Pere Abadal, Llibre de concòrdies, 852/8, f.93-95, 13 de maig de 1696.

d'imprimir de Josep Cormellas, no es quedés també les matrius, suggereix que no tothom tenia suficient capacitat econòmica per invertir en la foneria de tipus.⁷¹⁸

De fet, la despesa que requeria la fabricació de la lletra obligava als impressors amb menys recursos a aconseguir-la a preu de mercat. L'any 1695, per exemple, Vicenç Surià va comprar quatre quintars de lletra de cícero a Josep Cormellas –molt probablement de la que havia fos Tommaso Plongari– per un preu de 220 lliures, o sigui, a 55 lliures el quintar, més de cinc vegades el preu que Cormellas pagava al fonedor venecià.⁷¹⁹

Per aquest motiu, sovint, els impressors de Barcelona recorrien a la importació, ja que el preu de la lletra i, molt probablement, també la qualitat, eren millors a França. Això es constata en l'autorització que la Generalitat va fer l'any 1679 a Jacint Andreu de no haver de pagar els drets d'entrada per uns jocs de lletra que un barquer de Mataró li havia portat de Marsella.

“Que sigui donat us franc de tots drets a Jacint Andreu, estamper, ciutadà de Barcelona, de tres caxetas de lletres per estampar, las quals ha aportadas de la ciutat de Marcella la barca del patró Joan Dordà, de la vila de Mataró, per ús y servey de dit Jacinto Andreu y no per mercaderia”.⁷²⁰

⁷¹⁸ AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.448v-452, 2 de setembre de 1703. Segons aquest document, les matrius de la impremta Cormellas, que Rafael Figueró va comprar eren: 382 matrius de lletra grega, 1.275 de lletra llemosina, 428 de lletra de “solfas”, 121 de lletra de rodó de parangona, 156 de cursiva de lletra de parangona, 132 de lletra de rodó de text, 121 de lletra de dos punts de cícero, 26 de lletra “de vàries sorts de dos punts, de plom”; 20 de lletra florida petita, 32 matrius “de diferents lletres de diferents caràcters”, 225 de petitçanon, 25 de lletra de dos punts de petitçanon, 443 de lletra de rodó i cursiva de cícero, 23 de lletra de dos punts de breviari, de plom; 268 de lletra de breviari, 29 de lletra de peu de mosca, o breviari petit i 23 de lletra cursiva d'atanàsia. A més, a la impremta de Josep Cormellas, en diferents caixes, hi havia també les següents matrius: 142 de lletra de rodó d'atanàsia, 121 de lletra cursiva d'atanàsia, 119 de lletra de rodó de cícero, 106 de lletra cursiva de cícero, 165 de lletra de rodó de breviari, 134 de lletra cursiva de breviari, 45 matrius de lletra de dos punts d'atanàsia i vinyetas, 16 claus de fondre lletra de totes sorts, diferents ferraments per a fondre i fer lletra d'estampa i, finalment, “un tenedor de fusta vell amb diferents regles per a obrar la lletra de estampa”.

⁷¹⁹ AHPB, Francesc Serra, Setè manual, 875/23, f.437v-438, 11 de desembre de 1695. Vicenç Surià va acabar de pagar aquesta compra el mes d'abril de 1696. *Ibidem*, Vuitè manual, 875/24, f.167, 1 d'abril de 1696.

⁷²⁰ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1677, part 2º, Sèrie General (N), 231, f.343, 3 de novembre de 1679.

La pràctica d'importar lletra de França es constata en els comptes de Joan Piferrer del temps que va administrar la impremta de Josep Llopis. Entre 1701 i 1703 aquest llibreter va fer portar lletra de Lió i de Tolosa de Llenguadoc en cinc ocasions, cosa que, comptant el material i el transport, va representar una despesa total de 1.415 lliures, 11 sous i 8 diners.

“A 27 de desembre [1701] he fet venir de Lió, de Fransa, dos fundicions de lletra per la estampa, ço és, una tanàsia y altre cíceró, que ha pesat setse quintars de Lió, que a rahó de 80 franchs per quintà y ab los gastos de Lió a Marcella y ports de Marcella a Barcelona y drets y demás gastos, he pagat tot junt, set centas y quatre lliuras, set sous y vuyt. (...) Ítem, a 30 de juny [1702] he pagat per dos caixas de quadrats y furnituras de lletra que he fet venir de Lió per las fundicions de tanàsia y cíceró que havian fetas venir lo any passat, en las quals hi faltavan las ditas furnituras y quadrats, y han costat de compra, gastos de Lió a Marcella y nòlits de Marcella a Barcelona y drets 132 lliures. (...) Ítem, al primer de desembre [1702] he pagat per dos caixas de furnituras de cíceró y tanàsia de pes tres quintars, 125 lliures, 17 sous, las quals són per compra y tots gastos de Lió a Marcella. (...) Ítem, [26 desembre 1702] per los nòlits de las ditas caxas de lletra y drets de portar-las a casa, 12 lliures, 2 sous. (...) Ítem, al primer de mars de 1703 he pagat per son compte una fundició de lletra de test que li he fet venir de Tolosa, de pes de 8 quintars, y que a rahó de 75 franchs lo quintar fan 600 franchs, que a rahó 13 lliures la dobla fan 231 lliures, advertint que si guanya ab lo pes de allí, assí y perçò no val més de dita quantitat; ítem, per los ports, drets y tots gastos de Barcelona, 15 lliures, 10 sous; ítem, per los nòlits de Narbona a Barcelona, 5 lliures, 12 sous; ítem, per los ports y drets de Tolosa a Narbona, 23 lliures 14 sous. (...) Ítem, a 19 de setembre [1703] he comprat una fundició de peticano, que pesa dos quintars y tres robas, a 70 lliures lo quintar, a 12 lliures 10 sous la dobla, 110 lliures 9 sous; ítem, per tres robas nou lliuras de furnituras de test, ab tots los gastos de anar-i jo a sercar-los, 40 lliures; ítem, per los gastos de Barcelona, ports y drets y seguretat fins a casa de la fundició de peticano, 15 lliures”.⁷²¹

---

⁷²¹ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.96-99.

Un altre mostra de la importació de lletra es troba en la declaració que Bartomeu Giralt va fer el 1708 actuant com a testimoni en una causa a la Reial Audiència. Giralt explicava al jutge que tant ell com Vicenç Surià, Joan Jolis, Josep Llopis i Joan Piferrer, feien portar sovint lletra de Tolosa de Llenguadoc:

“Diu, ell, testimoni, que lo més que costaria de compra lo quintar de lletra nova de test, posada dins Barcelona, seria de set a vuyt doblas, y ho diu saber per ocasió que ell testimoni a comprat semblant lletra de test de que-s tracta en la present causa y de altra especie de lletra, com és tanàsia, cíceró y paticano, corrent tota a un mateix preu dins Tolosa, y posada dins Barcelona li a costat a raó de set doblas, poch més o menos, lo quintar. Y a dit preu ne ha vist comprar a Visens Surià, son mestre, Joan Jolis, Joseph Jolis [i.e. Llopis] y a Joan Piferrer”.⁷²²

Segons es desprèn d'aquesta declaració, així doncs, el 1708 la lletra importada de França costava entre 38 i 44 lliures el quintar, un preu sensiblement inferior a les 55 lliures que Josep Cormellas venia la que havia fabricat Tommaso Plongari uns anys abans.

Per tot plegat, molt sovint els impressors amb menys recursos es veien obligats a comprar lletra usada. Així, l'any 1706, Piferrer va vendre a Bartomeu Giralt una part de la lletra que es va utilitzar per imprimir la compilació de les Constitucions de 1704:

“A 5 de janer 1706 he venut a Barthomeu Giralt, estamper, la fundició més usada de test, que és la que comprà lo meu sogra [Josep Llopis] y jo la paguí al senyor Trulles y la venguí per haver-ni dos fundicions y no servia per a res, perquè sobrava, que se agué menester per las Constitucions, la qual era pasada de mitja lletra, per aver servit vuyt anys y aver-s'[h]i imprés

---

⁷²² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 11215, s.f., 16 de febrer de 1708. Hi ha constància també que l'impressor gironí Jeroni Palol comprava lletra a un impressor de Tolosa de Llenguadoc que es deia Chamuin, a qui, segons Enric Mirambell, Palol enviava el material per fondre. El 1703, quan Palol va morir, unes 425 lliures d'aquest metall, valorats a set sous de moneda francesa per lliura, restaven a casa seva. Aquest material fou comprat l'any 1711 per l'impressor Gabriel Bro. Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona...*, op. cit., p. 38.

las Constituciones, y li he venuda a quatre dobles y mitja, la qual ha pesat set quintars, val 183 lliures, 5 sous”.⁷²³

Un altre exemple que mostra l’existència d’aquest comerç de lletra usada es troba en la venda que Rafael Figueró va fer a l’impressor Pau Campins el 1721. En concret, Campins va comprar 14 quintars i mig de lletra de cícer i d’atanàsia per un total de 284 lliures i 4 sous, a raó de 19 lliures i 12 sous el quintar. Això permet deduir que, al menys en aquest cas, la lletra usada es va vendre a meitat de preu respecte el que costava la lletra nova d’importació a principi d’aquell segle i, aproximadament a un terç del que valia la que es fabricava a Barcelona.⁷²⁴

Les matèries primeres

Les principals matèries primeres que necessitava una impremta eren la tinta i el paper. Generalment, la tinta l’elaborava el propi impressor. De fet, en les proves de l’examen de mestria que van establir-se en les ordinacions de la confraria dels stampers, aprovades l’any 1684, es feia constar explícitament que l’aspirant havia de saber com es feia la tinta:

“Del mateix modo, [l’examinat] dega fer las tintas [que] són convenientes y menester per imprimir y estampar, com són tinta comuna, fina y de colorat vermell, havent de respondrer a las preguntas [que] li faràn los examinadors en orde als ingredientes de ditas tintas”.⁷²⁵

⁷²³ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.119.

⁷²⁴ AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1721, 940/12, f.51-51v, 27 de novembre de 1721.

⁷²⁵ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1684, 106-CC, f. 203v-204, 26 de maig de 1684.

La tinta d'imprimir utilitzada a l'època Moderna era un producte format bàsicament per vernís i colorant. El vernís s'obtenia a través barrejar resina vegetal amb oli, que acostumava a ser de lli o de nous. El procediment per elaborar el vernís comportava un cert risc per al taller, ja que l'oli havia de bullir en una olla durant hores, amb el conseqüent perill de foc que això comportava.⁷²⁶

El colorant, d'altra banda, en el cas del negre, s'elaborava partint de l'anomenat "fum d'estampa", obtingut de la "pega grega" o colofònia, un residu procedent de la destil·lació de la trementina. És per aquesta raó que entre els objectes que apareixen als inventaris *postmortem* dels impressors hi acostuma a haver el "sac de fer fum d'estampa".

Per tal d'aplicar la tinta als tipus de lletra, els impressors utilitzaven unes boles fetes de llana amb un mànec de fusta. Les "bales d'entintar", tal i com eren conegudes, eren substituïdes tot sovint i, de fet, requerien un manteniment constant. Segons Rummonds, cada dia, en acabar la jornada, les boles de llana eren desgreixades embolicant-les amb draps mullats amb orina. D'una forma semblant, els tipus de lletra eren netejats amb lleixiu per extreure la tinta seca. És per això que en l'inventari de la impremta de Josep Forcada, fet l'any 1688, hi figuraven "dos picas de pedra, ço és, la una per llexivar la forma que trauen de la premsa y la altre per levar la mateixa forma ab aygua clara".⁷²⁷

En els pagaments fets per Joan Piferrer quan administrava la impremta Llopis hi apareixen tot sovint quantitats per la compra de vernís, trementina, oli de nous, oli de lli i altres productes relacionats amb la fabricació de la tinta. De 1699 a 1706, Piferrer va gastar-se, al menys, 85 lliures i 10 sous en productes per fer tinta i unes altres 12 lliures i 7 sous en llana per a les bales d'entintar. A més, l'any 1704 va comprar 28 canes i 4 pams de "tela grossa per fer lo sach" i unes altres 15 lliures per la fusta, claus i la feina "per fer lo sach se féu per lo

⁷²⁶ Richard Gabriel RUMMONDS, *Nineteenth-century printing practices...*, op.cit., p.485-495. Sobre el procediment d'obtenir el vernís vegeu també: Aristide RUMEAU, "Isabel de Basilea...", op.cit., p. 231-247.

⁷²⁷ Ibidem, p.533. L'inventari de la impremta de Josep Forcada a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 16 de setembre de 1688.

fum”. En els comptes de Joan Piferrer hi figura també un pagament de 4 lliures i 17 sous fet el gener de 1705 “per una caldera que comprí”.⁷²⁸

Fins i tot, alguns impressors es van dedicar al comerç de fum d’estampa. És el cas de Martí Gelabert, que l’any 1684 va signar un acord amb Sebastià Clapés, fuster de Barcelona, per vendre fum d’estampa durant un període de deu anys, compartint les despeses i els beneficis a parts iguals. Entre altres condicions, els dos socis es comprometien a “treballar y fer dita fàbrica en sas casas” i a informar sempre a l’altre de “tot el material que algú d’ells comprarà per fabricar dit fum”.⁷²⁹

A banda de la tinta, la principal matèria primera que necessitava un taller tipogràfic era el paper, que, juntament amb la lletreria, suposava la despesa més important. Generalment, el paper que utilitzaven les impremtes de Barcelona provenia de la indústria paperera catalana, un sector que al llarg del segle XVII va experimentar un notable creixement. Amb tot, a Catalunya hi havia un gran consum de paper importat de Gènova, un dels grans centres paperers europeus de l’època.

De fet, al segle XVI, l’exportació de draps cap a aquesta república va provocar un increment del seu preu, cosa que va repercutir en el cost del paper. És per aquesta raó que en les Corts celebrades a Barcelona l’any 1599 es va aprovar un capítol que prohibia la venda de draps fora del Principat.

“Com en lo present Principat haja molts molins papere[r]s, dels quals se pot provehir gran part dels papers han de servir per los affers del present Principat, y assenyalamet per les estampes, lo que se impedeix y fa dany notable en lo negoci [que els] genovesos y altres han fet y fan en tràurer fora lo regne los draps sotils que serveixen pera fer dits papers, suplican perçò los braços militar y real a V.Magestat li plàcia, ab consentiment de aquells, provehir, statuir y

⁷²⁸ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

⁷²⁹ AHPB, Lluís Fontana, Quinzè manual, 806/15, f.47v-48v, 15 de març de 1684.

ordenar que dits draps sotils aptes pera fer dits papers no-s traguén del present Principat y Comptats, ab les penes imposades als qui trauen coses prohibides”.⁷³⁰

Amb tot, a final del segle XVII el problema persistia, com ho mostra la súplica que la confraria de llibreters de Barcelona va presentar l’any 1699 a la Generalitat. Els llibreters es queixaven que la venda de draps als mercaders genovesos havia comportat l’encariment d’aquest producte i, en conseqüència, l’augment del preu del paper, cosa que, segons ells, perjudicava la indústria editorial. Els llibreters, en aquest sentit, recordaven als diputats l’existència del capítol de Cort que prohibia l’exportació de draps.

“Molt Il·lustre y Fidelíssim senyor, los cònsols y confraria dels llibraters de la present ciutat experimentan gran dany per lo excés en lo preu del paper que-s fa y treballa en lo present Principat y los impossibilita dit excés de fer estampar los llibres que convenen per uns estats y altres, lo que se és originat de que algunas personas del present Principat arbitran tràurer draps y carnasas nessessàries per dita fàbrica fora del present Principat per la ciutat de Gènova y altres parts. Y per esta falta de draps y carnassas se són aumentats de preu los draps que-s troban y carnassas en lo present Principat, y axí mateix lo preu del paper se és aumentat, lo que apar se deu evitar no sols per ésser de tanta conbeniència al bé públich com se regoneix, sinó també se troba expressament prohibit a qualsevols personas del present Principat lo tràurer draps per fer paper fora del Principat, com literalment se llig en lo capítol 88 de las Corts del any 1599. Y com en V.S. Il·lustríssima se regoneix tan gran lo zel del benefici públich, no permetrà la menor cosa en dany de aquell y la obligació que tant cumplida se mira de observar y fer observar las Constitucions de Cathalunya y Capítols de Cort. Per tant, los cònsols de la Confraria dels llibraters de la present ciutat compareixen suplicant a V.S. Il·lustríssima que en observança de dit capítol 88 mane als officials del General que despatxen y exigexen los drets no despatxen ni

---

⁷³⁰ *Constitucions y altres drets de Cathalunya...*, p. 463.

deixen tràurer del present Principat dits draps ni carnassas per altre part fora del present Principat”.⁷³¹

Davant d'aquesta petició, els diputats, seguint el parer dels seus assessors, van ordenar que fos manat a tots els oficials del General que no deixessin treure draps ni carnasses del Principat i que l'ordre fos transmesa també als diputats locals. Tanmateix, aquesta disposició va topar amb els interessos d'altres oficis. Així, l'octubre de l'any següent, el blanquer Josep Colldeforns es queixava a la Generalitat que els oficials del port de Barcelona li havien impedit carregar una partida de carnasses, cosa que, segons ell, no ho prohibia cap llei i perjudicava a la confraria dels blanquers:

“Molt Il·lustre y Fidelíssim senyor, Joseph Colldeforns, blanquer, ciutadà de Barcelona, diu y representa a V.S. de com després de aver venut lo suplicant certa partida de mercaderia, dita carnassas, com a arrendatari que és de dita mercaderia dels cònsols y confraria de blanquers, a favor de Llorens Giordano, del Final [Finale Ligure], patró de la barca anomenada San Juan Batista, y a la ocasió que dit Giordano a volgut tràurer dita mercaderia pera carregar aquella, se ly a fet impediment per lo credenser de la Casa del General de V.S. ab lo motiu de tenir orde de V.S. per la prohibició de dita extractió. E com la extracció de dita mercaderia no sie prohibida per Constitucions de Catalunya, ni Capítols de Cort, y aver-se axí sempre y fins vuy observat, y encara que per part dels cònsols y confraria de llibraters se aje representat a V.S. se dignàs prohibir la extractió de dita mercaderia, fonch ab la bona fe en que vivian de que y auria Capítol de Cort que prohibia dita extracció. Y altrament, la dita prohibisió, a més de ésser contra la observansa, seria també contra la pública utilitat, puix del proshhit del preu del arrendament de dita mercaderia se col·locan en matrimoni les filles de mestres blanquers. Y altrament, a no poder-se extràurer dita mercaderia no se podria vèndrer aquella y per consegüent no ne podria

---

⁷³¹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 2º, Sèrie General (N), 255, f.224, 10 de setembre de 1699.

resultar benefici algú a favor de les filles de dits confreres. Per lo que en atenció del referit a V.S. suplica se digne ordenar y manar al credenser de V.S. de la Casa del General permete que dit patró Giordano trague y carregue la dita mercaderia sens cotradicció ni inpediment algún, pagant y satisfent los deguts drets”.⁷³²

Els diputats, atenent a l’informe dels advocats i els assessors, els quals van constatar que en el capítol de cort esmentat no es feia menció explícita a les carnasses, sinó només als draps sòtils, van ordenar que fos manat als oficials del General que permetessin el carregament de les carnasses a la barca del patró de Gènova, i de qualsevol altre, això sí, “pagant-ne emperò los drets al General que deguts sian”.

El paper, de fet, no només era important per a la impremta, sinó que era un producte molt necessari pel bon funcionament del comerç i, sobretot, de l’administració pública. Tant la Diputació del General com el Consell de Cent gastaven importants quantitats anuals de paper, que repartien entre el gran nombre d’assessors i d’oficials que treballaven en l’administració.⁷³³

L’any 1667 els oficials de la Diputació van demanar que se’ls donés el paper i les plomes en diner comptant, ja que, segons argumentaven, si ho rebien en espècie el llibreter del General els ho donava de menys qualitat. Els assessors i advocats, a petició dels diputats, van determinar que es podia concedir el que els oficials demanaven:

“En lo fet proposat y consultat per los molt Il·lustres senyors diputats y oïdors de comptes del General de Cathalunya als assessors y advocat fiscal infrascrits, sobre si lo paper y plomes que lo General, de consuetut antiquíssima acostuma donar per adeales entres altres als oficials del dit

⁷³² ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 4º, Sèrie General (N), 257, f.447, 9 d’octubre de 1700.

⁷³³ Segons que va assenyalar Jordi Rubió, ja al segle XVI els llibreters de Barcelona basaven una gran part del seu negoci en el subministrament de paper a les institucions, com la Generalitat o la Taula de Canvi, així com també a les nombrosos advocats i notaris que hi havia a la ciutat. Jordi RUBIÓ I BALAGUER i Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Documentos para la historia...*, op.cit., p.32.

General per las terças, a més i a menos, segons la qualitat del offici de cada hu de aquells respective, lo qual reben en spècie per mà del llibrater designat per dit effecte, poden sas senyorias pèndrer y donarse als oficials ab diners, de la manera que se acostuma y ha acostumat sempre fer en las demás adeales, com són de cera, seu, ventalls, ramellets y altres que la present casa ha sempre donat a sos oficials”.⁷³⁴

En el registre de les deliberacions de la Generalitat hi figura la relació de tots els pagaments que en concepte de paper –sempre procedent de Gènova– i de plomes rebien els diputats, assessors i a la resta dels oficials que treballaven a la Casa de la Diputació. A tall d’exemple, en el trienni de 1668, segons la relació feta pel regent els comptes del General, el diputat eclesiàstic, igual que els altres dos diputats i els tres oïdors de comptes, rebia 6 lliures, 13 sous i 6 diners cada sis mesos.

“Primo, al senyor diputat Joan Pagès de Vallgornera, canonge de la seu de Tortosa, diputat eclesiàstich, per lo valor de dos raymas de paper de Gènova, picat y igualat, net de costeras, a rahó de 2 lliures, 8 sous la rayma, y 50 plomas de sisne, a rahó de 9 diners per quiscuna, lo qual paper y plomas li espectan per lo temps de dos tersas, discorregudas des del darrer de juliol 1670 fins al primer de febrer 1671, 6 lliures, 13 sous i 6 diners”.⁷³⁵

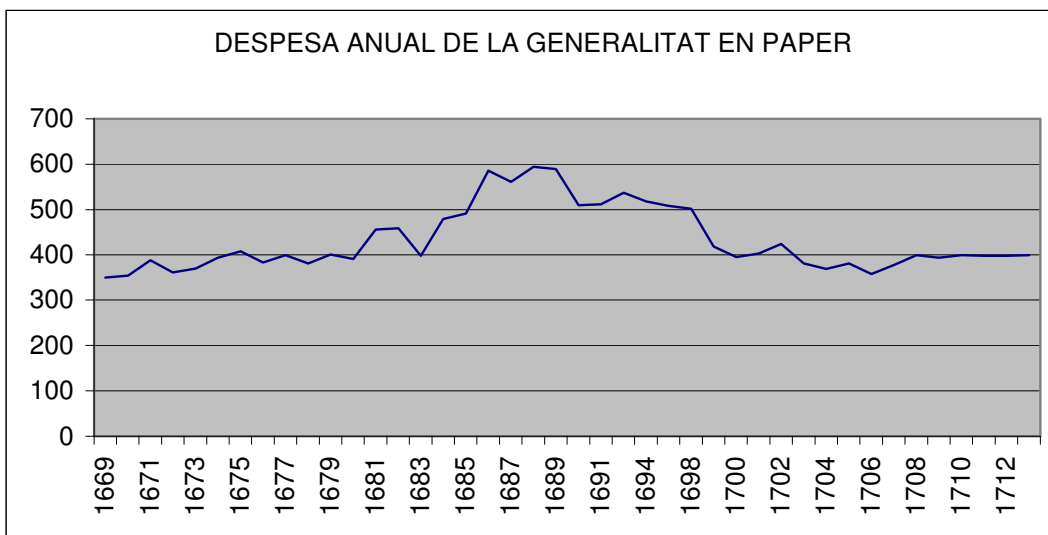
Al seu torn, els dos assessors i l’advocat fiscal rebien, de sis en sis mesos, la quantitat de 5 lliures, 7 sous i 6 diners cada un pel valor d’una raima de paper de Gènova i de 60 plomes. Això no obstant, els oficials que precisaven de més paper eren els de l’escrivania major i el regent els comptes, que, entre tots, gastaven unes 40 raimes de paper l’any. La resta, com eren, per exemple, el síndic, el procurador fiscal o els oficials de la bolla, rebien el paper en

⁷³⁴ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1665, part 2º, Sèrie General (N), 221, f.308, 15 d’octubre de 1667.

⁷³⁵ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1668, part 2º, Sèrie General (N), 223, f.167v, 13 de febrer de 1671.

quantitats més petites. D'aquesta forma, la Generalitat pagava anualment entre tots els diputats, assessors i oficials el valor d'aproximadament 110 raimes de paper –que equivalen a 55.000 fulls– i unes 2.600 plomes de cigne, cosa que, en el trienni de 1668, representava una despesa total per la institució d'unes 380 lliures anuals.⁷³⁶

Aquesta quantitat, amb algunes petites variacions, es mantenia més o menys estable d'un semestre a l'altre. Amb tot, amb el pas dels anys, la despesa de la Generalitat en paper i plomes es va anar incrementant lleugerament, sobretot a partir de la dècada de 1680, quan va superar, de llarg, les 500 lliures anuals (Fig.19).

Fig.19. Evolució de la despesa anual de la Generalitat pel repartiment de paper i plomes entre els diputats, assessors i oficials, expressada en lliures (1669-1713). No hi figuren, per manca de documentació suficient, els anys 1692, 1696 i 1697. Aquesta despesa no inclou pagaments no ordinaris com eren, per exemple, els destinats al paper utilitzat en la impressió de les Constitucions, les *Decisions* de la Reial Audiència o altres de semblants. Font: Registre de Deliberacions de la Generalitat, ACA, Generalitat, Sèrie General (N), 221-275, complementat amb el Registre de Despeses Extraordinàries, Ibidem, Sèrie G, 46/35-44.

⁷³⁶ El febrer de 1671, per exemple, la Generalitat va repartir entre diputats, assessors i oficials la quantitat de 183 lliures pel paper i plomes que els corresponia per sis mesos. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1668, part 2ª, Sèrie General (N), 223, f.167v, 13 de febrer de 1671. Posteriorment, el juliol d'aquell any, foren repartides 204 lliures, 3 sous i 8 diners pel paper i plomes que els corresponia pels mesos de febrer a juliol. Ibidem, f.294, 28 de juliol de 1671.

Així, el màxim registrat es va produir el 1688, quan la Diputació va repartir 593 lliures i 19 sous entre diputats, assessors i oficials, “per rahó del paper y plomas que quiscun de ells los especta y toca per rahó de sos officis”. Posteriorment, al llarg de la dècada següent, aquesta despesa va anar disminuint, tornant a situar-se, durant els anys de la Guerra de Successió, pels volts de les 400 lliures. Val a dir que aquesta variació en la despesa va venir sempre motivada per les oscil·lacions del consum, ja que el preu del paper de Gènova que repartia la Generalitat entre els seus oficials –fixat en 2 lliures i 8 sous per raima– es va mantenir invariable durant tot el període analitzat.⁷³⁷

Finalment, un compte presentat per Joan Pau Martí a la Generalitat, en el que hi figurava tot el que el llibreter havia lliurat de la seva botiga per a la Junta de Greuges de les corts celebrades el 1705-1706, mostra amb detall quin era el material que solia consumir l'administració:

“Primo, a 14 de juny de 1706, de guarnir dos tinters ab tinta, cotons de seda y posar olletas de vidra, a 1 sou, 6 diners quiscun, 3 sous; ítem, dit dia, dos lliuras de pols de la fina, per las polseras de dita Il·lustríssima Junta, a 4 sous la lliura, valen, 8 sous; ítem, a 29 de dit mes, una mà de paper floret de Gènova, picat y igualat, 2 sous i 6 diners; ítem, dit dia, una mà de paper floret de Gènova, sens picar, 2 sous; ítem, a 14 de agost, mitja rayma de paper floret de Gènova, picat y igualat, net de costeras, 1 lliura i 4 sous; ítem, dit dia, mitja rayma de paper floret de Gènova, sens picar, net de costeras, 1 lliura i 2 sous; ítem, dit dia, una dotsena de plomas de Irlanda, 2 sous i 6 diners; ítem, dit dia, dos barralets de tinta, que n·i a cabut, entra tots dos,

---

⁷³⁷ L'any 1688 la Generalitat va repartir entre els diputats, assessors i oficials, en concepte del paper i plomes, 297 lliures, 11 sous el mes de gener i unes altres 296 lliures i 8 sous el mes d'agost. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f.762 i 1.065, 19 de gener i 5 d'agost de 1688. El febrer de 1708 la Generalitat va repartir 199 lliures i 18 sous pel paper i plomes que pertocava als diputats, assessors i oficials des del mes d'agost de l'any anterior i l'agost de 1708 va repartir una quantitat igual que els corresponia des del mes de gener. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1707, part 1º, Sèrie General (N), 270, f.94v i 175v, 7 de febrer i 29 d'agost de 1708.

quatre meytadellas, a 4 sous quiscuna, 16 sous; ítem, a 20 de setembre, un barral de tinta de dos meytadellas, a 4 sous quiscuna, 8 sous (...).⁷³⁸

Al seu torn, el Consell de Cent també precisava d'una gran quantitat de paper, llibres, plomes i tinta pel funcionament de tota la maquinària administrativa municipal. Tot aquest material el subministrava el llibreter de la Ciutat i era repartit entre els consellers, escrivans, arxivers, oficials de la Taula i del Banc, membres de les juntes de la carn o dels forments, així com també entre els portalers, receptors, credencers i altres oficials que s'ocupaven de controlar les mercaderies que entraven a la ciutat.

Així, per exemple, l'octubre de 1665, l'escrivà racional, Josep Soldevila, va donar el vist-i-plau al pagament d'un compte de 652 lliures, 15 sous i un diner que havia presentat Rafaela Castelló, llibretera de la Ciutat, que contenia la relació de tot el que havia aportat de la seva botiga per servei del govern municipal des del mes de juny de 1664 fins l'agost de 1665. Entre el divers material hi figurava el paper donat el dia de Sant Andreu al govern entrant. Els consellers, secretaris, racional i altres oficials més propers al consistori rebien “una rayma de paper picat y igualat, net de costeras, vint y sinch plomas de sisne y un plec de òstias”, que a raó de 2 lliures i 10 sous la raima de paper, a 9 diners la ploma i a 4 sous cada plec de les hòsties –una peça de paper que es posava a sobre del segell en les cartes–, valia tot junt 3 lliures, 12 sous i 9 diners. Els credencers, portalers i altres oficials menors rebien 16 mans de paper i 16 plomes per tot un any, que a raó de 5 sous i 6 diners la mà de paper i 9 diners la ploma, valien 2 lliures i 12 sous.⁷³⁹

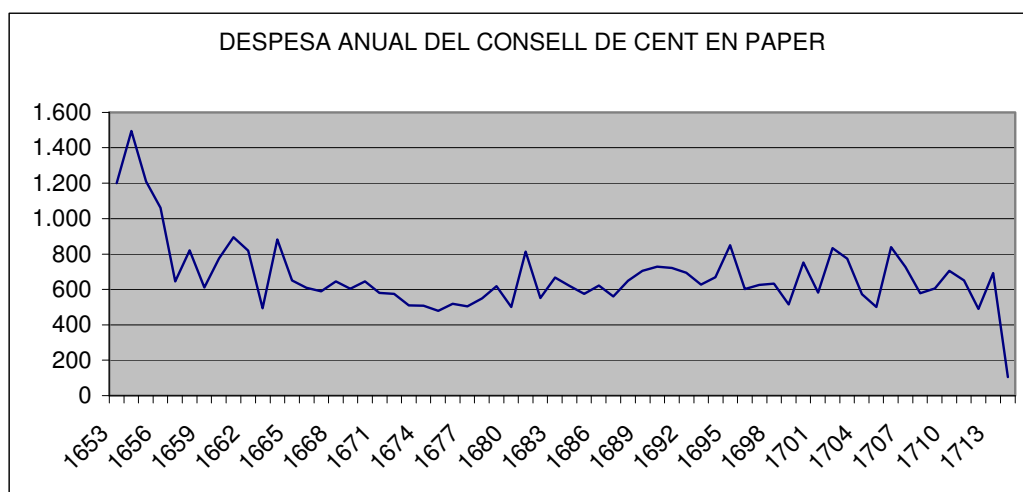
Tanmateix, l'elevat nombre de persones que treballaven pel govern municipal feia molt difícil el control de la despesa en paper. L'any 1656, a través dels capítols del Nou Redrés es va prohibir als oficials anar personalment a la botiga a buscar paper. El llibreter de la Ciutat

⁷³⁸ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1707, part 3º, Sèrie General (N), 272, f.364, 8 de maig de 1710.

⁷³⁹ AHCB, Consell de Cent, Memorial de comptes de 1664, 1B-XII-25, s.f., 31 d'octubre de 1665.

tenia ordre de no donar ni un sol full a cap oficial que no portés una autorització signada. A més, en un altre dels capítols, s'establia que es donessin només dos llibres per persona per tot l'any. L'objectiu era reduir el miler de llibres anuals que es repartien entre els credencers, receptors i portalers, dels quals, segons aquest document, en restaven molts fulls en blanc.⁷⁴⁰

Analitzant l'evolució de la despesa anual del Consell de Cent en paper, s'observa que la mesura adoptada el 1656 va donar un resultat espectacular, passant de 1.060 lliures pagades aquell any a 645 l'any següent (Fig.20).⁷⁴¹

Fig. 20. Evolució de la despesa anual del Consell de Cent en llibres, paper, plomes i tinta, expressada en lliures (1653-1714). Font: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions, 1653-1714, 81-CC a 171-CC, complementat amb: AHCB, Consellers, Llibre d'Adveracions, 1651-1714, 1C-X-5 a 1C-X-8.

De tota manera, sembla que, uns anys després, el malbaratament de paper continuava. Al menys, el novembre de 1672 el Consell Ordinari de 36 va tornar a manar a l'escrivà racional

⁷⁴⁰ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1656, 85-CC, f.13v, 9 de desembre de 1656.

⁷⁴¹ El total del paper pagat pel Consell de Cent els anys 1656 i 1657 s'obté de la suma dels pagaments fets en aquells dos anys al llibreter de la Ciutat pel paper donat pel servei dels consellers i demés oficials. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1656, 84-CC, f.117, 145, 252v i 314; i Ibidem, Registre de Deliberacions de 1657, 85-CC, f.345v i 348v.

que no fos pagada cap quantitat de paper que el llibreter hagués donat als oficials municipals sense autorització.

“Per evitar los abusos y excessos se són comesos fins a dia present, que de aquí al davant al llibreter de la present casa no se li passe en compte per lo scrivà racional sinó es tot alló que constarà haurà donat dit llibreter a orde en scrits del dit scrivà racional, per tot allò se offerirà per servey de la present casa, donant dit scrivà racional lo dit orde de rayma en rayma y un mas de plomes per quiscuna rayma, entregant-se al scrivà major de la present casa. Y per lo que se offerirà per servey de la Taula y Banch axí de llibretes com de paper y plomas s’aja de ésser ab orde dels taulers y dels administradors del Banch, responsables entregar-lo al credenser, havent-se de observar lo mateix ab los demás oficials com se’ls offerirà alguna cosa respectivament en llurs officis, com son manyà, fuster y altres”.⁷⁴²

D'altra banda, els comptes de la Generalitat i del Consell de Cent mostren que el paper procedent de Gènova era el més utilitzat per l'administració pública, tot i que, en ocasions, sobretot en temps de guerra, era més difícil obtenir-lo. El juny de 1652, per exemple, la Diputació va tenir problemes per trobar paper de Gènova a Manresa, ciutat on el consistori s'havia traslladat amb motiu del setge que l'exèrcit hispànic havia posat a Barcelona. Antoni Llupiach, botiguer de teles de Manresa, explicava als diputats que l'únic paper que podia trobar-se en aquella ciutat era fet a Girona, tot i que, això sí, era més barat que el genovès:

“Que en la present ciutat de Manresa no-y ha ni-s troba paper de Gènova y que lo últim que-y hagué se vené a sis reals [12 sous] la mà, y que vuy en dia no se-n hi troba sinó de ordinari, ço

---

⁷⁴² AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1665-1677, s.f., 16 de novembre de 1672.

és, paper que-s fa en Gerona, lo qual paper se ven comunament a rahó de set sous la mà y algunes vegades a rahó de vuyt sous”.⁷⁴³

D’una forma semblant, el paper de més qualitat que es venia a les botigues per al consum particular provenia també de Gènova. L’any 1682, per exemple, els llibreters Baltasar Ferrer i Joan Cassanyes van donar fe davant notari que una partida de paper floret que Pau Dalmases havia comprat a Gènova no tenia la qualitat requerida:

“Hazemos fee, relación y verdadero testimonio, com en las casas de la propria habitación de dicho Pablo Dalmases, que las tiene en esta dicha ciudad de Barcelona, en la calle nombrada dels Mirallers, hemos visto y reconocido por diferentes ocasiones treinta balas de papel de treinta raymas cada una, que según dicho Dalmases dize las recibió de Génova, a saber, es a ocho de junio proximo passado diez balas de papel con la saetia del patrón Sperit Rioussé, francés, nombrada San Luis (...) y las restantes veinte balas de papel a siete de julio, también próximo passado, con la saetia del patrón Francisco Rossio, ginovés (...). Todas las quales dichas balas de papel, según dicho Pablo Dalmases, dijo havian de ser de papel floreto. Y hemos visto que son de dos calidades de forma muy ordinaria”.⁷⁴⁴

A principi del segle XVIII els llibreters de Barcelona continuaven comprant paper de qualitat a Gènova per vendre al detall a les botigues, tal i com es constata en el pagament que els tutors dels hereus de Joan Terrasànceh van fer l’any 1701 a Josep March, botiguer de teles de Barcelona, per...

⁷⁴³ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 2°. Deliberacions a Barcelona i Manresa, Sèrie General (N), 207, f.376v, 19 de juny de 1652.

⁷⁴⁴ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1682, 766/43, f.277v, 22 de desembre de 1682. El paper anomenat floret estava elaborat amb draps blancs de lli o de cotó de primera classe i era, per tant, el paper de més qualitat. Oriol VALLS I SUBIRÀ, *Vocabulari paperer...*, op.cit., p.40 i 65.

“...una bala de paper de Gènova per scriurer, dit floret, contenint trenta dos raymas, per dit Joan Terrasanxes a ell dit Joseph March y companya, comprat per medi de Pera Albareda, corredor de orella, als nou del mes de octubre mil cet sents, a trenta una lliura, dotsa sous la bala de vint y quatra raymas, pagadoras ab una sola paga y dins lo termini de sis mesos, de la qual quantitat se’n relleva una lliura per taras, per haver-i alguna rayma de paper inferior i que sols cadaren pagadoras las ditas quoranta una lliura, tres sous y quatra”.⁷⁴⁵

Sigui com vulgui, a pesar de competència de la indústria paperera genovesa, no es pot menystenir la importància del paper fabricat en terres catalanes. El nombre de molins papers que hi havia a Catalunya, de fet, va experimentar un creixement notable a partir del segle XVII, sobretot en pobles de la comarca de l’Anoia, com ara Capellades, Vilanova del Camí o la Pobla de Claramunt, així com també al nord del país, en llocs com, per exemple, Olot, Banyoles i Girona. Segons un estudi elaborat per Carlos Martínez Shaw, basat en les assegurances marítimes del període de 1675 a 1712, el paper figurava entre els productes que des de Barcelona s’enviaven a altres ports de la Corona d’Aragó.⁷⁴⁶

En aquest sentit, la importància que la indústria paperera catalana tenia per a les impremtes de Barcelona es constata en les nombroses transaccions que hi ha documentades. Així, per exemple, de 1680 a 1683 l’impressor Rafael Figueró va comprar 20 bales de paper d’estampa anuals, o sigui, unes 800 raimes en quatre anys, al paperer Ramon Roqueta, de Barberà del Vallès. El preu acordat cada vegada fou de 8 lliures i 17 sous per cada bala, cosa que, en el

⁷⁴⁵ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1701, 846/10, f.192-192v, 1 de desembre de 1701.

⁷⁴⁶ Sobre el creixement de la indústria paperera a Catalunya al segle XVII es pot veure: Josep Maria MADURELL I MARIMON, *El paper a les terres catalanes. Contribució a la seva història*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1972, i Lourdes MUNNÉ I SELLARÈS, “Els molins paperers de la comarca d’Anoia. Introducció al seu estudi”, dins *Miscellanea Aqualatensia*, n.3, any 1983. L’exportació de paper a altres regnes de la Corona d’Aragó a: Carlos MARTÍNEZ SHAW, “El comerç marítim de Barcelona, 1675-1712. Aproximació a partir de las escrituras de seguros”, *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VI, 1978, p.302.

còmput d'aquests quatre anys, va representar una despesa total per a l'impressor d'unes 708 lliures.⁷⁴⁷

D'una forma semblant, l'any 1697 els Figueró, pare i fill, van comprar 50 bales de paper, de 10 raimes cada una, a Hipòlit Casalins, paperer de Sant Joan les Fonts, a la comarca de la Garrotxa, per un preu de 10 lliures la bala. Posteriorment, el 1701, Figueró va comprar unes altres 50 bales a Esteve Soler, paperer de Sant Feliu de Pallerols, també a la Garrotxa, per un total de 425 lliures, a raó de 8 lliures i 10 sous la bala. Encara, hi ha constància que el 1703 Figueró va comprar 30 bales de paper a Francesc Romaní, "paperer del Turó", a la comarca de l'Anoia, a un preu de 7 lliures i 10 sous la bala.⁷⁴⁸

El 1703, Flora Casas, propietària de la impremta que administrava Martí Gelabert, va comprar també dues partides de paper de 15 bales cada una a Hipòlit Casalins, de Sant Joan les Fonts, per un preu de 8 lliures i 10 sous cada bala.⁷⁴⁹

Habitualment, segons consta en els contractes de compravenda, el fabricant assumia el cost del transport del paper, mentre que l'impressor es feia càrrec de pagar els drets d'entrada a Barcelona. Segons feia constar Macià Marçal, notari i escrivà de la catedral de Barcelona en el marc d'un plet a la Reial Audiència, en els cobraments continguts en els llibres de la col·lecta de la lleuda reial i de Mediona hi figurava que el paper que entrava a Barcelona pagava un impost del 2'5%.⁷⁵⁰

⁷⁴⁷ La compra de paper feta per Rafael Figueró el 1680 a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1680, 766/38, s.f., 20 de juny de 1680. La compra feta el 1681 a: Ibidem, Manual de 1681, 766/41, s.f., 26 de juliol de 1681. La compra feta el 1682 a: Ibidem, Manual de 1682, 766/43, f.177-178, 18 d'octubre de 1682. En aquest cas, es tractava de 15 bales de "paper petit d'estampa", a raó de 8 lliures i 17 sous la bala, i 6 bales de "paper mitjà d'estampa", a raó de 20 lliures i 17 sous la bala. La compra feta el 1683 a: Ibidem, Manual de 1683, II, 766/45, s.f., 8 de desembre de 1683. Les condicions de les compravendes de paper es troben explicades, amb la transcripció íntegra d'algunes actes notarials, a: Josep Maria MADURELL I MARIMON. *El paper a les terres catalanes...*, op.cit., p.335-337 i 1097-1101.

⁷⁴⁸ La compra de paper feta per Rafael Figueró el 1697 a: AHPB, Esteve Cols, Vintè manual, 844/20, f.283-283v, 17 de maig de 1697. La compra feta el 1701 a: AHPB, Bonaventura Galí, Primer manual, 918/1, f.146-147, 25 d'agost de 1701. La compra feta el 1703 a: Ibidem, Tercer manual, 918/3, f.69-70, 26 de febrer de 1703. El molí del Turó, fundat l'any 1622 per Joan Romaní, es troba situat al municipi de la Torre de Claramunt, a la comarca de l'Anoia. Lourdes MUNNÉ I SELLARÈS, "Els molins paperers...", op.cit., p.204.

⁷⁴⁹ AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1703, 901/3, f.134v-135 i 152v-153v, 16 d'abril i 8 de setembre de 1703.

⁷⁵⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils 18523, s.f., 25 de juny de 1687.

De tots aquests exemples se'n desprèn, així doncs, que la utilització de paper “de la terra” per part de les impremtes de Barcelona era una cosa habitual. Fins i tot, en les condicions que Rafael Figueró va acordar l’any 1699 amb uns quants llibreters de Barcelona per formar una companyia per imprimir llibres hi constava explícitament que l’impressor havia d’utilitzar “paper bo d’estampa, fabricat en lo present Principat de Catalunya”.⁷⁵¹

A vegades, les desavinences per la qualitat del paper o pels impagaments acabaven resolent-se als tribunals. L’any 1692, per exemple, Mariàngela Mariner, vídua del negociant Lluís Mariner, va portar Josep Moyà als tribunals per poder cobrar les 47 lliures i 10 sous que, segons ella, el llibreter li devia per una partida de paper que el seu difunt marit li havia venut.

“Lo qual paper entregà a dit Moyà ab diffarents partits, tots los quals, menos un partit de tres balas, li entregà quant [Lluís Mariner] vivia, ab sinch papers del dit Moyà (...). Y en quant al dit partit de tres balas lo entregà al aprenent de dit Moyà de orde de la muller de dit Moyà y sens paper”.⁷⁵²

El problema, així doncs, era que la vídua Mariner no tenia tots els comprovants que justificaven aquella venda, mentre que Moyà assegurava no haver rebut tot el paper que li volia cobrar. Anton Moyà, fill del llibreter, explicava al jutge que sempre que havien anat a buscar paper a casa de Lluís Mariner havien deixat un justificant signat.

“Tot lo paper que prengué Joseph Moyà, pare de ell, testimoni, al dit Lluís Mariner y donà a ell, testimoni, ab un aprenent que tenian que-s diu Fructuós Torras, y cada volta que anava ell, testimoni, a casa dit Mariner, junt ab lo dit aprenent, portava a dit Mariner un paper firmat de dit Joseph Moyà, pare de ell, testimoni”.⁷⁵³

⁷⁵¹ AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.307v-312v, 29 de novembre de 1699.

⁷⁵² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 26475, s.f., 5 de setembre de 1692.

⁷⁵³ Ibidem, s.f. 14 de setembre de 1692.

Al seu torn, Marianna Oliver, que havia treballat com a criada a casa dels Mariner, assegurava davant del tribunal que era cert que els Moyà acostumaven a deixar un albarà del paper que s'emportaven:

“Lo qual [paper] lo enviava a cercar dit Moyà per lo aprenent y algunas vegadas y enviava dit Moyà diffarens criaturas. Y cada vegada que y anavan a cercar a casa dit Mariner dit paper de estampa dexavan un paper o albarà del paper de estampa que se-n portavan”.⁷⁵⁴

Segons Oliver, però, un dia l'aprenent de Josep Moyà no va deixar el comprovant:

“Y després lo mateix dia a la nit quant anà dit Lluís Mariner en casa hoí ella, testimoni, que dita Mariàngela, sa muller, li digué: «mira Lluís, que lo aprenent d'en Moyà se n'ha aportat tres balas de paper de estampa y no ha dexat paper». Y dit Lluís Mariner, hoí ella, testimoni, li respongué: «baya, no y importa»”.⁷⁵⁵

El conflicte, finalment, es va resoldre el mes d'octubre de 1692, amb una sentència de la Reial Audiència que va condemnar Josep Moyà a pagar el deute que li reclamava Mariàngela Mariner.

D'una forma semblant, el 1707 el paperer Hipòlit Casalins va mantenir un plet a la Reial Audiència amb Flora Casas en relació a les dues partides de paper, esmentades anteriorment, que aquest li havia venut quatre anys abans. Casalins assegurava haver cobrat només tres de les 30 bales que va enviar a Barcelona. Finalment, Casas va acceptar signar una concòrdia amb el llibreter i a pagar-li les 229 lliures i 10 sous que li devia.⁷⁵⁶

⁷⁵⁴ Ibidem, s.f., 13 d'octubre de 1692.

⁷⁵⁵ Ibidem.

⁷⁵⁶ AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1707, 901/4, f.27-28v, 4 de juliol de 1707.

En qualsevol cas, els contractes de compravenda de paper mostren que aquesta matèria prima suposava una considerable despesa per a una impremta. Per aquesta raó, sovint, a l'hora d'editar un llibre de grans dimensions els impressors demanaven el pagament d'una bestreta a la persona o entitat que els encarregava l'obra. Aquest era, per exemple, el procediment que utilitzava la Generalitat en la publicació de les *Decisions* de la Reial Audiència. En el moment de signar el contracte, els diputats donaven una bestreta de 200 lliures a l'impressor per comprar el paper necessari per començar la feina (vegeu el Capítol 2).

Un altre exemple es troba en el contracte d'impressió que Rafael Figueró va signar l'any 1692 amb els frares carmelites descalços del convent de Sant Josep de Barcelona per imprimir el "Curso moral salmanticense". En tractar-se d'una impressió d'una gran magnitud –mil exemplars de cada un dels quatre volums– les dues parts van acordar que l'impressor rebria 300 dobles d'or –unes 450 lliures en moneda de Barcelona– el dia de la signatura del contracte per poder comprar el paper necessari per iniciar l'obra i unes altres 200 un cop acabat el primer volum.⁷⁵⁷

En ocasions, per estalviar diners, a l'hora de reeditar una obra els impressors compraven paper de menys qualitat, reduïen els marges i utilitzaven un cos de lletra més petit que en l'edició original, tal i com l'impressor Jaume Caís explicava al jutge de la Reial Audiència el 1707, amb motiu d'un plet que els llibreters i impressors de Barcelona van mantenir contra Rafael Figueró.

"Per la impressió de las quals [obres] se ha de menester conciderables bestretas, com diu lo article, y si al imprimir tal o qual obra ab lletra bona grossa y paper de bona qualitat se ha de menester dos centas doblas, reimprimint aquella ab lletra inferior o més petita, menys marge y paper de inferior qualitat, se reimprimirà ab vuytanta doblas, poch més o menos".⁷⁵⁸

⁷⁵⁷ AHPB, Joan Canals, Manual de 1692, 878/2, f.186-192, 24 de juliol de 1692.

⁷⁵⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 7 de juny de 1707.

D'altra banda, en la segona meitat del segle XVII alguns propietaris de Barcelona van invertir en el sector paperer amb l'objectiu d'abastir la impremta, però també per vendre'n a impressors i llibreters. Aquest fou el cas del doctor en medicina Miquel Delmunts, que l'any 1654 va llogar, conjuntament amb el paperaire Glaudi Matas, un molí situat a la parròquia de Reixac, en el terme de Montcada, que era propietat de Marianna Grosset, vídua de Joan Grosset, botiguer de teles de Barcelona. Delmunts i Matas van llogar el molí paperer per un termini de cinc anys, a un preu de 60 lliures l'any. Entre les condicions hi figurava que "si per lo contagi o guerra seran impeditos dits arrendataris de poder treballar en dit molí, en tal cas lo temps que dexaran de treballar en ell per rahó de dit impediment no agen de pagar lloguer". La propietària, al seu torn, es reservava una habitació de la casa del molí per anar-hi a viure en cas que hagués de marxar de Barcelona si es produïa un rebrot de l'epidèmia de pesta que va afectar el país en aquells anys.⁷⁵⁹

L'acord signat entre Delmunts i Grosset, tanmateix, no va acabar del tot bé, no debades, cinc anys després, el llogater tenia posades dues causes judicials contra la propietària, l'una a la Reial Audiència i l'altra davant el jutge de reclams. En la primera, Delmunts reclamava a Grosset el pagament de les 636 lliures i 11 sous que, segons ell, s'havia hagut de gastar en obres de millora al molí. D'altra banda, per via de reclam, el metge pretenia recuperar unes altres 350 lliures que havia hagut de pagar per arreglar els danys "que los soldats feren en ell en lo temps que-y anaran y estigueren en lo mes de octubre de dit any 1654, los quals adobs y reparos feu dit Delmunts en dit molí en los mesos de novembre y dezembre 1655". Per evitar més despeses judicials, les dues parts van signar una concòrdia el 1659, a través de la qual la propietària del molí va acceptar pagar 375 lliures a Delmunts a canvi que aquest retirés les dues demandes.⁷⁶⁰

---

⁷⁵⁹ AHPB, Jeroni Ferran, Manual de 1654, 732/5, f.234-236v, 27 d'abril de 1654.

⁷⁶⁰ AHPB, Joan Lliura, Llibre de concòrdies, 774/21, f.2-6, 24 de desembre de 1659.

Uns anys després, Miquel Delmunts va tornar a provar sort en el negoci paperer, aquesta vegada a través de l'adquisició en emfiteusi del molí anomenat del Prat, situat a la parròquia de Sant Esteve de Ripollet. El 1665 els administradors del Col·legi de Sant Sever de Barcelona van establir aquest molí a Delmunts, juntament amb cinc quarteres de terra de conreu, que antigament eren de propietat del mas anomenat Vinyastrell, a un cens de 10 lliures anuals de pensió, dos pollastres com a entrada i el compromís de fer-hi obres per valor de 300 lliures. Es tractava, en realitat, de dos molins, l'un fariner i l'altre draper, que el metge va convertir en un de sol.⁷⁶¹

A partir d'aleshores, Miquel Delmunts va utilitzar aquest molí per abastir de paper la impremta que tenia a Barcelona, però també per vendre'n a altres persones. El maig de 1672, per exemple, va acordar amb el llibreter Jacint Escona la venda de 30 bales de paper, a un preu de 9 lliures cada una.⁷⁶²

Arran de la mort de Delmunts, l'agost de 1672, els tutors dels fills van llogar el molí paperer de Ripollet a la vídua, Narcisa Delmunts i Vallès, per un preu de 141 lliures l'any, que, d'aquesta forma, va continuar explotant el negoci. Això es constata, per exemple, en la reclamació que Martí Gelabert va presentar contra la vídua Delmunts l'any 1675 per una partida de paper que, segons l'impressor, no era de la qualitat acordada. Una altra mostra de l'activitat d'aquest molí figura en el debitori de 62 lliures i 10 sous que Gelabert va signar a Narcisa Delmunts pel valor d'una altra partida de paper.⁷⁶³

---

⁷⁶¹ AHPB, Francesc Soldevila, Manual de 1665, 758/12, s.f., 15 de maig de 1665. El molí del Prat, que al segle XVIII era conegut com a molí d'en Ginestar i al segle XIX com el d'en Massachs, forma part avui en dia dels edificis que conformen la seu de l'Ajuntament de Ripollet. Sobre la història d'aquest molí vegeu: Josep Maria MADURELL I MARIMON, *El paper a les terres catalanes...*, op.cit., p.734-741; Miquel SÁNCHEZ I GONZÁLEZ, "Els molins de la conca inferior del riu Ripoll (s.X-XVIII). Molins drapers i paperers", *Arraona*, 25, 2001, p.17-19; i Joan ALSINA I GIRALT, *Els molins del riu Ripoll*, Sabadell: Amics de les Arts i de les Lletres, 1988, p.80.

⁷⁶² AHPB, Lluís Fontana, Tercer manual, 806/3, f.81-81v, 14 de maig. Amb tot, al marge d'aquest document hi consta que aquesta venda es va cancel·lar i que Escona va recuperar les deu dobles que havia donat a Delmunts com a bestreta.

⁷⁶³ El lloguer del molí de Ripollet a Narcisa Delmunts consta a: AHPB, Rafael Hexarc, Quadern d'instruments, 754/2, s.f., 1 de març de 1673. La reclamació presentada per Gelabert a: UPF, ZX1675D46. El debitori signat per Gelabert a Narcisa Delmunts a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1677, 766/33, f.126-126v, 17 d'agost de 1677.

Finalment, però, el molí del Prat fou segrestat l'any 1675 per ordre de la Reial Audiència, juntament amb tots els béns del difunt Miquel Delmunts, amb motiu de la presentació d'un concurs de creditors. A pesar que el jutge, en dues ocasions, el 1675 i el 1682, va ordenar la seva venda en encant públic, aquesta no es va materialitzar fins l'any 1696, quan el molí, amb tots els edificis i terres, fou adquirit en subhasta pública pel doctor en lleis Josep Pi i Salvador, per un preu de 1.100 lliures.⁷⁶⁴

L'any següent, però, Josep Pi va vendre el molí per 1.300 lliures a l'apotecari Pere Faust Tagell, el qual, al seu torn, el va llogar al llibreter Joan Piferrer l'abril de 1703, per un període de cinc anys i a un preu de 90 lliures anuals. Entre les condicions hi constava que Tagell autoritzava Piferrer a fer “unas picas de pedra en lo dit molí, a effecte de fer-se lo paper y demás obras y gastos necessaris per mantenir y conservar dit molí”.⁷⁶⁵

El novembre d'aquell mateix any, això no obstant, Piferrer va comprar el molí a Tagell, per un preu de 1.820 lliures, de manera que a partir d'aleshores el molí paperer de Ripollet va servir per abastir la impremta de la família Llopis, de la que Joan Piferrer era l'administrador. Per explotar el molí, el llibreter es va valdre de paperaires, com per exemple de Francesc Olivera, de Ripollet, a qui Piferrer va llogar el molí el 1711. Tenint en compte que en aquell moment l'exèrcit borbònic amenaçava amb ocupar la major part del país, el paperaire va posar com a condició no haver de pagar el lloguer si la guerra li impedia treballar:

“En cas, lo que Déu no permete, per causa de invasió de enemichs no pugués dit Oliveres trevallar en dit molí, no tinga obligació de pagar lo arrendament en lo temps dit molí estarà subprés. (...) Sempre i quant en la pessa de terra contigua de dit molí, per invasió de enemichs

---

⁷⁶⁴ El segrest i l'ordre judicial d'encantar del molí de Ripollet a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.101, 27 d'abril de 1675, i f.272, 25 de setembre de 1682. La celebració de l'encant públic a: AHPB, Bernat Forés i Cortell, Codex venditionum, s.f., 11 de desembre de 1696.

⁷⁶⁵ La venda del molí a Pere Faust Tagell consta a: AHPB, Pau Pi, Trenta-setè manual, 781/37, f.262-263, 15 de setembre de 1697. El lloguer del molí a Joan Piferrer a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1703, 828/10, f.216-218v, 8 d'abril de 1703.

no se cullís cosa en ella, no tinga obligació pagar lo preu de dit arrendament per enter, antes bé detràurer de aquell lo lucro o fruit que dit Oliveras ne haguera tret”.⁷⁶⁶

Les formes de finançament

La compra de la infraestructura necessària per obrir una impremta obligava als impressors amb menys recursos a haver de demanar diners en préstec. La poca disponibilitat de capital, en qualsevol cas, fou un mal que va patir també la impremta castellana, fins i tot al segle XVI, durant l’anomenada Edat d’Or. Segons que va assenyalar Don Cruickshank, fou per aquest motiu que els tallers tipogràfics dels regnes peninsulars van créixer en nombre, però no en dimensió, veient-se obligats, a més, a treballar en la producció a curt termini, és a dir, a imprimir majorment obres de petit format i, sobretot, fulls solts, que no requerien la inversió que suposava l’edició d’un llibre i que els aportaven ingressos de forma gairebé immediata.⁷⁶⁷

La fórmula més utilitzada a la Catalunya moderna per obtenir finançament fou el censal mort. Aquest era, juntament amb el violari i el cens de la propietat emfitèutica, el principal instrument de l’anomenat sistema rendista, emprat abastament pels grans propietaris de béns immobles i pels col·lectius més adinerats per obtenir un rendiment del patrimoni i del capital. A canvi d’obtenir una quantitat de diners determinada, el venedor del censal –la persona que rebia el préstec– es comprometia a pagar una pensió anual al creditor, calculada en base a un interès que, generalment, acostumava a ser del 5%. En el cas del censal mort, a diferència del violari, les obligacions es transmetien als hereus de la persona que l’havia creat o venut.

---

⁷⁶⁶ La compra del molí per part de Joan Piferrer consta a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1703, 828/10, f.245v-256v, 5 de novembre de 1703. El lloguer al paperaire de Ripollet a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1711, 828/12, s.f., 26 de gener de 1711.

⁷⁶⁷ Don William CRUICKSHANK, “Literature and the book trade...”, op.cit, p. 815.

D'aquesta forma, era freqüent que els impressors que obrien un taller adquirissin el local a través d'un establiment emfitèutic, mentre que el diner per comprar els aparells d'imprimir l'obtenien a través de la venda d'un censal. Aquest fou el cas, per exemple, de Josep Llopis quan l'any 1686 va comprar la impremta del difunt Jacint Andreu, al carrer de Sant Domènec del Call. L'impressor va pagar a Maria Andreu, la vídua, les 900 lliures del preu acordat pels estris d'imprimir a través de la creació d'un censal d'idèntic valor, que per a Llopis va suposar un pagament anual de 45 lliures. A banda d'això, la vídua Andreu va cedir la casa a l'impressor a través d'un establiment emfitèutic, a un cens de 30 lliures l'any. Per tant, tot comptat, l'adquisició del local i dels aparells d'imprimir va comportar a Josep Llopis el pagament a partir d'aleshores de 75 lliures anuals.⁷⁶⁸

Un altre exemple fou el de l'impressor Francesc Guasch, que el 1697, quan va obrir la seva impremta, va comprar a Rafael Figueró una premsa i altres aparells per imprimir. Per obtenir els diners necessaris, Guasch i la seva dona, Estefania Reig, van vendre un censal mort per valor de 200 lliures al sacerdot Joan Lacasa, a canvi de pagar-li una pensió de 10 lliures anuals.⁷⁶⁹

Un cas semblant fou el de Gabriel Bro, que el novembre de 1698 va adquirir en emfiteusi una estança en una casa situada en un carreró que anava de la Riera de Sant Joan al carrer de la Tapineria. Aquest local li fou establert pel sastre Joan Cebrià, a un cens de 15 lliures anuals. Només uns mesos després, el febrer de 1699, Gabriel Bro i la seva dona, Francesca Bro, "per certes necessitats", van vendre un censal mort de 80 lliures de preu a la confraria dels mestres de cases de Barcelona, a canvi de pagar una pensió anual de 4 lliures.⁷⁷⁰

D'igual forma, l'abril de 1703, el llibreter Joan Pau Martí va haver de vendre un censal mort als marmessors dels testaments de Sebastià de Cormellas i de Josep Cormellas per poder

⁷⁶⁸ AHPB, Josep Güell, Manual de 1686, 811/65, f.257-264v, 12 de maig de 1686.

⁷⁶⁹ AHPB, Domènec Rojas, Onzè manual, 863/37, f.24-26v, 22 de gener de 1697.

⁷⁷⁰ L'establiment de la casa a Gabriel Bro consta a: AHPB, Joan Solsona, Tercer manual, 890/6, f.176-177, 23 de gener de 1699. La venda del censal a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1699, 846/9, s.f., 16 de febrer de 1699.

pagar la impremta que els havia comprat, valorada en 1.835 lliures i escaig. Martí es va comprometre a pagar 535 lliures el mes de maig següent i les restants a través de la venda d'un censal de 1.300 lliures de preu, que representava el pagament d'una pensió anual de 65 lliures als marmessors dels Cormellas, és a dir, el 5% del preu del censal.⁷⁷¹

El mateix va fer Bartomeu Giralt quan l'any 1711 va traslladar el seu taller a la plaça dels Peixos. L'impressor va comprar una casa a Francesc Esteve, pagès de Martorell, per un preu de 654 lliures i el compromís de fer-se càrrec dels censos a què estava obligada. Per tal de pagar-ne una part, Giralt va vendre un censal mort per valor de 300 lliures a Esteve, a canvi d'una pensió de 15 lliures anuals. L'endemà de fer aquesta operació, Giralt va vendre un altre censal a la comunitat de religiosos de la parròquia de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona, per un preu de 240 lliures i una pensió anual de 12 lliures.⁷⁷²

Els censals eren també una fórmula habitual de finançament que utilitzaven els llibreters de Barcelona per pagar les edicions de llibres. L'any 1694, per exemple, Jacint Escona i Joan Terrasánchez van signar un contracte amb Josep Cormellas per imprimir 750 exemplars dels *Avisos de Santa Teresa*. L'any següent, per poder acabar de pagar la impressió, els llibreters van vendre un censal de 300 lliures de preu i 15 de pensió anual al sacerdot Joan Lacasa.⁷⁷³

De la mateixa manera, els censals eren un instrument financer utilitzat per importar llibres de l'estranger. L'any 1701 el llibreter Baltasar Ferrer, la seva dona, Serafina, i el seu fill, Josep Ferrer, van vendre un censal al convent del Carme de Barcelona per poder pagar uns llibres que els havia venut Arnold de Jager, ciutadà honrat de Barcelona, d'origen holandès.

⁷⁷¹ AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.180v-193v, 10 d'abril de 1703.

⁷⁷² La compra de la casa de la plaça dels Peixos per part de Bartomeu Giralt consta a: AHPB, Pere Pau Pujol, Catorzè manual, 910/14, f.241v-249v, 13 de maig de 1711. La venda del censal a: Ibidem, f.250-254, 13 de maig de 1711. Una còpia de l'acta de creació i venda d'aquest censal es conserva a: AHCB, Notarial, Estampers, IX-3. La venda del censal a la parròquia de Sant Pere de les Puel·les a: AHPB, Pere Pau Pujol, Catorzè manual, 910/14, f.254-262, 14 de maig de 1711.

⁷⁷³ El contracte d'impressió a: AHPB, Francesc Serra, Sisè manual, 875/22, f.232-233, 13 de setembre de 1694. La venda del censal a: AHPB, Domènec Rojas, Manual de 1695, 863/6, s.f., 18 de gener de 1695. Aquesta edició fou, efectivament, impresa per Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas, a compte dels llibreters Jacint Escona, Joan Terrasánchez i Joan Pau Martí. Es tracta de l'obra titulada *Avisos espirituales de Santa Theresa de Jesús, comentados por el padre Alonso de Andrade*. BUB, XVII-4311 i XVII-1239.

Els llibres, bàsicament missals i breviaris, valorats en 442 lliures i 13 sous, foren pagats a Jager per Jeroni Mir, procurador del convent, a qui, prèviament, els Ferrer havien venut un censal de 455 lliures de preu i una pensió anual de 22 lliures i 15 sous.⁷⁷⁴

Els censals, d'altra banda, eren utilitzats per comprar grans partides de llibres d'establiments que tancaven. Aquest és el cas de l'operació que l'any 1704 van fer Jaume Surià, Jaume Batlle i Joan Piferrer per comprar a la comunitat de sacerdots de la parròquia de Sant Jaume de Barcelona, hereus universals de Josep Cormellas, tot els papers impresos i els llibres que hi havia a la impremta del carrer del Call. Aquests llibres, valorats en 2.782 lliures i 5 sous, foren pagats pels tres llibreters en diferents vegades, fins que el 1708, per tal de satisfer les 770 lliures que encara devien, van vendre a la comunitat de Sant Jaume un censal mort d'aquest preu, a canvi de pagar 38 lliures i 10 sous de pensió anual.⁷⁷⁵

D'igual forma, el 1727, un any després de la mort de Rafael Figueró, els seus marmessors van vendre en encant públic tots els llibres que hi havia al taller d'aquest impressor, al carrer de la Bòria, quan va tancar les portes. El lot, que consistia en 376 raimes i 325 fulls de paper imprès, fou adquirit per Joan Piferrer en nom de la confraria dels llibreters de Barcelona, a un preu de 2 lliures i 3 sous per raima, cosa que va suposar un cost total de 810 lliures. Per tal de pagar el primer dels tres pagaments acordats, de 270 lliures, Piferrer va vendre un censal a la priora del convent de Santa Maria de Junqueres de Barcelona per un preu de 300 lliures i una pensió de 15 lliures anuals.⁷⁷⁶

Els llibres de Rafael Figueró foren repartits entre els membres de la confraria dels llibreters. L'any 1733, però, els administradors, atenent que hi havia llibreters que no havien pagat la part que els corresponia i que es devien algunes pensions d'aquell censal, van

⁷⁷⁴ AHPB, Salvador Bruguera, Primer llibre de testaments i partides de taula, 896/8, s.f., 8 d'abril de 1701.

⁷⁷⁵ AHPB, Joan Solsona, Onzè manual, 890/14, f.305-308v, 28 de març de 1708.

⁷⁷⁶ La venda dels llibres de Rafael Figueró en encant públic a: AHPB, Pau Mollar, Cinquè manual, 958/13, f.479v-486, 17 d'octubre de 1727. El censal venut per Joan Piferrer al convent de Junqueres a: Ibidem, f.544-547v, 13 de novembre de 1727.

proposar vendre els llibres que quedaven i que el censal fos lluit, és a dir, que es retornés el crèdit al convent de Junqueres.

“Respecte de haverse revisat los comptes de la mercaderia del difunt Rafel Figaró, estamper de la present ciutat, se ha trobat dèurer-se s'erta porció de dita mercaderia entregada als comptes de dita confraria, com també de las porcions que de dita mercaderia tenen venuda (...), perçò se proposa al present concell (...) que lo que se troban devent los confreres de dita confraria de dita mercaderia sie cobrat y lo que lo que se troba existent de la dita mercaderia sie venuda al mes donant (...) y lo que resultarà de la cobrança de dits deutes y del preu de la venda de la dita mercaderia se-n dega lluir y quitar lo sobredit censal y pagar las pensions y porrata de aquell”.⁷⁷⁷

De fet, el principal problema de demanar diners en préstec a través de censals és que generaven un endeutament al qual a vegades hi havia dificultat per fer front. Aquesta situació, per exemple, la va viure la confraria de paraires, que l'any 1697 va haver de recórrer als censals per obtenir diner per reparar els danys causats en les seves propietats per les bombes que l'exèrcit francès va llançar sobre la ciutat durant el setge que hi hagué aquell any. Per aquest motiu, segons Pere Molas, l'any 1703 els paraires tenien un deute acumulat que pujava a unes 1.300 lliures, una gran part del qual provenia dels censals que havien contret i que el 1711 encara no havien pogut acabar de pagar.⁷⁷⁸

L'impagament de les pensions dels censals es resolía moltes vegades als tribunals, com va passar, per exemple, amb els successors de Miquel Delmunts i de Josep Forcada, els béns dels quals, un cop difunts, foren segrestats per ordre judicial a instància dels creditors i venuts en encant públic per pagar les pensions degudes.

D'una forma semblant, Martí Gelabert va haver d'afrontar un judici per l'incompliment de les condicions d'un censal de 220 lliures que l'any 1698 havia venut al convent de Santa

⁷⁷⁷ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreers, 1731-1737, 30-1, s.f., 17 d'agost de 1733.

⁷⁷⁸ Pere MOLAS, *Los gremios barceloneses...*, op.cit., p. 379 i 382-383.

Maria de Montsió de Barcelona, de l'orde de predicadors, a canvi de pagar 11 lliures de pensió cada any. Com a garantia del pagament, l'impressor va hipotecar la casa que tenia al carrer de la Riera del Pi i va aportar com a fermances als llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer. A més, Gelabert es comprometia a millorar aquesta seguretat abans de tres anys, aportant uns altres avaladors de més bona posició, sota pena, en cas contrari, d'haver de lluir el censal, o sigui, de retornar al convent la totalitat del diner prestat.⁷⁷⁹

Cinc anys després, el juny de 1703, la priora del convent de Montsió va presentar una demanda contra Gelabert davant del jutge de reclams, al·legant un incompliment de les obligacions concretes per part de l'impressor. La priora reclamava la llució del censal, ja que Gelabert no havia aportat millors fermances, tal i com s'havia compromès. Davant d'això, Gelabert va proposar com a avaladors el mestre de minyons Carles Puig i el revenedor Anton Talasachs, cosa que la priora no va acceptar. A pesar de les al·legacions presentades per Gelabert, que es defensava dient que no devia cap pensió del censal, finalment, a principi de 1705, la justícia va donar la raó al convent i va obligar l'impressor a retornar les 220 lliures del valor del censal.⁷⁸⁰

Una altra de les formes d'obtenir finançament era el préstec concedit de forma "graciosa i sense interès". La utilització d'aquesta fórmula en la indústria editorial es constata, per exemple, en la compra d'una partida de lletra usada que l'impressor Pau Campins va fer a Rafael Figueró l'any 1721. El preu fou fixat en 284 lliures i 4 sous, de les quals Campins en va pagar poc més de 100 lliures el dia de la compra, comproment-se a pagar les 180 restants l'any següent. El 6 d'agost de 1722, dia que Figueró va cobrar la totalitat del deute, Campins, davant el mateix notari, va rebre un préstec de 90 lliures que Miquel Ricart, paperer de

---

⁷⁷⁹ El censal venut per Martí Gelabert al convent de Montsió figura a: AHPB, Josep Galí, Segon manual, 898/2, f.207v-211, 27 de juliol de 1698. Posteriorment, el desembre d'aquell any, Gelabert va substituir Anton Ferrer i Baltasar Ferrer per uns altres dos avaladors, Jacint Escona i Joan Pi, també llibreters. Ibidem, Tercer manual, 898/3, f. 2.

⁷⁸⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 20651, s.f.

Ripollet, li va fer “sense interès”, amb el compromís que li fossin retornades abans del dia de Nadal.⁷⁸¹

La fórmula del préstec sense interès apareix també en la compra d’una partida de llibres que Joan Piferrer va fer a Giacomo Bateni, mercader de Gènova, l’any 1721. Per pagar aquests llibres, el llibreter va signar un debitori de 582 lliures i 8 sous al doctor en drets Joan Font per una quantitat igual que aquest els havia deixat “de bon grat i sense interès”. Tot i que Piferrer es va comprometre a retornar el préstec a Joan Font en el termini de sis mesos, aquell deute no fou pagat fins l’any 1744.⁷⁸²

El préstec sense interès era una modalitat del sistema rendista que perseguia obtenir, de forma encoberta, un benefici més alt del que permetia la llei. Les actes notariales, evidentment, no reflectien la rendibilitat, però l’operació era molt senzilla, ja que només calia prestar de forma efectiva una quantitat inferior a la declarada davant notari, de manera que la quantitat a retornar –la que constava en el document– era major que la prestada.

L’origen d’aquesta modalitat de crèdit, al meu parer, tenia relació amb el control a què es va sotmetre les lletres de canvi en la primera meitat del segle XVII. Segons Carrera Pujal, l’any 1623 el virrei de Catalunya va ordenar limitar els canvis de la fira de Perpinyà a un interès màxim del 2’5%, que en el còmput de les quatre fires anuals no podia superar el 10%. Posteriorment, l’any 1688, el Consell de Cent va demanar l’opinió a una comissió sobre si el comerç de les lletres de canvi, que aleshores es pagaven a la fira de Tortosa, era lícit. Els assessors van informar el govern municipal que a Barcelona existia una revenda de lletres de canvi que inicialment s’havien de pagar a Tortosa que consideraven il·lícit i usurer. A més, segons que explicava Carrera Pujal, els assessors del Consell de Cent van advertir que algunes persones deixaven diner al marge de la llei.

---

⁷⁸¹ La compra de la lletra per part de Pau Campins a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1721, 940/12, f.51-51v, 27 de novembre de 1721. El pagament a Figueró i el préstec sense interès a: Ibidem, Manual de 1722, 940/13, f.82-82v, 6 d’agost de 1722.

⁷⁸² AHPB, Bartomeu Cervaró, Manual de 1721, 927/3, f.231-232, 6 d’octubre de 1721.

“Extrajudicialmente constaba, además, que algunas viudas y otras personas dejaban partidas de dinero en Barcelona con obligación de pagarse en ella y al interés de un real por dobla, o mayor o menor, cada mes, sin hacerse letras ni otra formalidad exterior que pudiera dar color de cambio o de otra negociación lícita”.⁷⁸³

Per tot plegat, els assessors van recomanar al Consell de Cent de la conveniència d’eliminar el comerç de lletres de canvi i els préstecs encoberts:

“[Estos cambios] son ilícitos, usurarios, secos y reprobados y que no son ni pueden llamarse cambios, sino mutuo verdadero con sólo nombre y color de cambio. Y con mayor razón lo es la negociación en las viudas y otras personas dejando y cobrando partidas de dinero dentro la presente ciudad, con cualquier lucro, por poco que sea; y ser muy digno que las dos potestades, eclesiástica y real, corrijan y extirpan estas dos especies de negociación”.⁷⁸⁴

Les lletres de canvi foren també una forma de pagament molt utilitzada en el negoci del llibre. L’any 1679, per exemple, Baltasar Ferrer i Anton Ferrer van manllevar 100 dobles d’or a la noble Teresa de Vera a través d’una lletra de canvi per tal de poder pagar una partida de llibres que havien comprat. L’any 1715, però, Baltasar Ferrer i Ramon Ferrer, hereu del difunt Anton Ferrer, van acordar presentar una reclamació contra De Vera per anul·lar aquell préstec, ja que consideraven que els interessos pagats des d’aquell any ja doblaven el valor de la lletra de canvi:

---

⁷⁸³ Jaume CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña...*, vol. I, op.cit., p. 391-393 i 427.

⁷⁸⁴ *Ibidem*, p. 427.

“Y axís se haja vingut a cobrar per ell més de dos vegadas la sort principal y se estiga ab la comprensió que per haver-se cobrat dit interès un dèbit inlegítimament, la sort principal de dit cambi per compensació se és extingida”.⁷⁸⁵

D'altra banda, quan l'any 1688 Joan Pau Martí i el jurista Francesc Toda i Gil van desfer la companyia que havien format dos anys abans per importar llibres de Lió, de la liquidació en va resultar que Martí havia de retornar al seu soci les 85 dobles del capital inicial aportat. Martí va pagar aquest deute a Toda dos anys després, a través d'una lletra de canvi fixada en 87 dobles i mitja, o sigui, amb un recàrrec del 3%.⁷⁸⁶

En alguns casos, les lletres de canvi eren reclamades per impagament. El gener de 1685, per exemple, el botiguer de teles Jeroni Ferrer es va personar a casa del llibreter Josep Moyà, acompanyat d'un notari, amb una lletra de canvi que havia d'haver estat pagada a Guillaume Barbier, impressor de Lió, el mes de desembre anterior. Davant d'aquell requeriment, Moyà va acceptar pagar la lletra, excusant-se de no haver-ho fet abans perquè pensava que ja se n'havia ocupat el seu procurador a Càller:

“Que [Josep Moyà] no acceptà ni pagà dita lletra per haver ordenat en Càller se fes la provisió en Marcella de cent vuytanta pessas de vuyt en mà de Constant de Ycart, de Marcella, a favor de dit Guillem Barbier, de Lió, y sabut que no sie feta dita provisió des de Càller a Marcella, està prompta per a pagar dita quantitat”.⁷⁸⁷

D'una forma semblant, l'octubre de 1727, Josep i Jaume Duran van presentar un requeriment notarial a Joan Piferrer per una lletra de canvi, datada a Lió el 23 de setembre d'aquell any,

⁷⁸⁵ AHPB, Joan Solsona, Manual de 1715, 890/18, f.262-263v, 28 de juny de 1715.

⁷⁸⁶ AHPB, Joan Canals, Segon manual, 878/1, f.171v-176, 8 de juny de 1690.

⁷⁸⁷ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1685, 766/46, f.5-6, 7 de gener de 1685. Dos anys abans, Josep Moyà havia nomenat procurador a Josep Goget, negociant de Càller. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.34v-36, 10 de febrer de 1683.

per valor de 70 dobles d'or, que aquest els havia de pagar en nom dels “germans Tournes”, uns llibreters de Ginebra. Piferrer, per raons que l'acta notarial no especifica, es va negar a pagar aquella lletra.⁷⁸⁸

La formació de societats

Una altra de les fórmules que els impressors i els llibreters de l'època Moderna van utilitzar abastament per finançar l'edició de grans obres fou la creació de societats, que tenien per objectiu compartir les despeses i els beneficis, minimitzant les possibles pèrdues. Les companyies acostumaven a formar-se entre impressors o entre uns quants llibreters i un impressor, encara que, sovint, hi participaven també persones alienes al món editorial.

De fet, la formació de societats empresarials als segles XVII i XVIII era molt freqüent en la majoria d'oficis. Aquesta pràctica va agafar una forta empenta després de la Guerra dels Segadors, sobretot en el sector tèxtil. Segons que ha explicat Albert Garcia Espuche, la participació dels mercaders en diversos negocis a la vegada era del tot habitual:

“Els mercaders barcelonins, ben relacionats amb el territori català com a herència del període anterior (1550-1640), van entrar en diversos negocis simultàniament, es van associar en companyies per poder sumar esforços i van anar teixint una complexa “troca” de relacions econòmiques, familiars i territorials que va actuar de forma considerablement eficaç”.⁷⁸⁹

Un exemple d'una companyia creada entre impressors fou la que van formar Rafael Figueró, Vicenç Surià, Josep Llopis i Maria Andreu, vídua de Jacint Andreu, el 1686 amb l'objectiu

⁷⁸⁸ AHPB, Pau Mollar, Cinquè manual, 828/12, f.497-497v, 25 d'octubre de 1727.

⁷⁸⁹ Albert GARCIA ESPUCHE, *La Ciutat del Born...*, op.cit., p.56; *Barcelona entre dues guerres...*, op.cit., p.265.

d'imprimir i vendre llibres de forma conjunta, per un període de sis anys. Entre les condicions pactades hi figurava que els llibres que cada un d'ells imprimiria s'havien de dipositar en una habitació, de la qual només en tindrien la clau dos dels socis. Aquests dos, a més, havien de portar el recompte dels llibres que entraven i dels que s'anaven venent. Figueró, Surià, Llopis i Andreu van acordar que els ingressos fossin destinats a pagar les despeses d'imprimir més llibres i que els beneficis fossin repartits passats els sis anys. L'acord contemplava també que si algun dels socis moria, la vídua tingués dret, si volia, a entrar a la companyia amb els mateixos pactes o, en cas contrari, a cobrar la seva part de la mercaderia a dues lliures la raima.⁷⁹⁰

D'altra banda, un exemple d'una companyia mixta, formada entre impressors i llibreters, fou la que Rafael Figueró va acordar el 1699 amb Anton Ferrer, Ramon Sapera, Baltasar Ferrer, Joan Terrasàncez, Joan Cassanyes, Jaume Batlle i Joan Piferrer, per tal d'imprimir llibres, "y fer trueques de aquells", durant cinc anys. Entre les condicions hi figurava que la decisió de quins llibres s'imprimirien o per quins es farien els intercanvis es prendria per majoria. D'altra banda, els socis que s'encarregarien de portar el llibre de comptes haurien de dipositar els diners en una caixa amb dos panys i dues claus. Els socis van acordar també que Figueró no imprimiria cap llibre de més pel seu compte i que els llibreters no en podien fer imprimir per cap altre estamper, sota pena de 100 lliures en tots dos casos.⁷⁹¹

En ocasions, els llibreters van crear societats per entrar en el negoci de la impremta, com fou el cas de la companyia, molt duradora, que van formar Anton Ferrer i Baltasar Ferrer. En canvi, la societat que Josep Moyà va formar amb Jacint Escona, Francesc Llopis i Joan Terrasàncez per explotar la impremta que havien comprat a Tarragona es va disoldre un any després. Una altra societat poc duradora fou la que Joan Pahissa va crear l'abril de 1684 amb

---

⁷⁹⁰ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/4, f.230-232v, 17 de febrer de 1686.

⁷⁹¹ AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.307v-312, 29 de novembre de 1699.

Miquel Planella, Bernat Nivell, Joan Cassanyes, Miquel Badia, Pere Pau i Joan Roca, també llibreters, per editar llibres amb la impremta que acabava de comprar.

“Aquella estampa que de present ell [Joan Pahissa] té comprada y se troba parada en sa casa, [que] la ha comprada y té tant per compte seu propi com dels demás dalt mencionats, fent en aquella treballar per compte de tots los dits companys y pagant-li aquells lo cost de dita stampa, igualment y per iguals parts o portions conforme costarà lo llibre de la companyia lo qual aporta y ha de aportar lo dit Joan Païssa, (...) de tal manera que lo benefici que de aquella resultarà sia igual per dits companys divididor, pagats y destrets, en primer lloch, tots los gastos que per dita stampa se hauran suportat, tant per rahó de officials com de altres gastos de dita stampa, y aquells destrets y posat en limpio lo benefici que de ell ne ha de resultar (si Déu es servit dar-ni) sia en dit cas partit igualment”.⁷⁹²

En una línia semblant, en alguna ocasió impressors i llibreters van unir esforços per obrir una botiga per vendre llibres. El febrer de 1693, per exemple, Josep Llopis va formar una societat amb el llibreter Tomàs de Lisau per temps de dos anys per parlar una botiga a casa de l'impressor, a la plaça de l'Àngel. Els dos socis van acordar que Llopis aportaria la casa i el capital necessari, mentre que Lisau hi posaria la feina i, sobretot, el seu dret, en tant que mestre llibreter, a tenir parada de llibres.

“És estat pactat que lo dit Josep Llopis haja de posar tot lo capital serà necessari per dita companya, tenint aquella parada y guarnida ab tota sort de llibres y mercaderia de dit offici de llibreter, en las cases propias de dit Llopis que té en la plassa dita del Àngel, altrament dita del Blat vell, de la present ciutat, en las quals farà sa habitació (...) dit Thomàs de Lisau, en nom y per compte del qual, com a mestre llibreter de la present, anirà dita botiga en forma de dita companya. Ítem, és pactat que lo dit Thomàs de Lisau haja de fer la residència en la dita botiga

---

⁷⁹² AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f.71-72, 20 d'abril de 1684.

ahont estarà formada dita companyia y aplicar en aquella tot son treball, axí en la encodernació com en lo demás condueca a dita companyia per la bona administració y govern de dita botiga durant los dits dos anys”.⁷⁹³

Les dues parts van acordar que, passats els dos anys, Llopis es quedaria les tres quartes parts dels beneficis “per lo capital tindrà en dita companyia y la restant quarta part haja de ser de dit De Lisau per lo treball de encodernació y demás”. Aquesta societat, tanmateix, es va trencar tres mesos després de la seva formació. Una explicació plausible és que aquell mateix any Josep Llopis va ingressar a la confraria dels llibreters, de manera que a partir d’aleshores ja no va necessitar de cap altre mestre llibreter per tenir botiga oberta a Barcelona.

L’any 1699, després de la mort de Josep Llopis, la seva vídua, Anna Llopis i Huguet, va formar una societat amb el llibreter Joan Piferrer, el seu gendre, i el notari causídic Marià Catús. L’objectiu d’aquesta societat, formada per temps de cinc anys, era vendre llibres en una botiga de la casa de la plaça de l’Àngel. L’aportació inicial, entre capital i llibres, fou de 968 lliures, 14 sous i 9 diners per cada una de les parts, que sumades feien 2.096 lliures. Els tres socis, a més, van acordar que la botiga fos administrada per Joan Piferrer, a canvi de rebre, per la seva feina, la sisena part dels beneficis. Un cop descomptada aquesta part, la quantitat restant dels guanys seria repartida a parts iguals entre tots tres.

Un altre exemple de la participació de persones alienes al món editorial en la formació de societats per imprimir llibres fou la que Josep Teixidó va acordar l’any 1699 amb Francesc Canudas, sacerdot de la vila de Berga, i Francesc Pinyana, botiguer de teles de Barcelona.

“Los dits doctor Francesch Canudas, Francesch Pinyana i Joseph Teixidó han avingut y concordat que dita companyia siga fiel y legal entre ells y duradora per temps de deu anys, del dia present en avant comptadors, y que en dins dit termini se haja de imprimir eo estampar

---

⁷⁹³ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, f.46-48, 24 de febrer de 1693.

difarents sorts de llibres, així en llatí com en romans, és a saber, aquells que de acort y conformitat de tots tres companys o dels dos resoldran de estampar, los quals llibres tinga obligació dit Teixidó de estampar ho fer estampar, posar lo paper, premsas y lletras, pagar oficials, aparells y tots los ingredients, formar los llibres, fer alçades y embalar y tot lo demás fins que estigan del tot perficionats, corregits y acabats per poder-se vèndrer ho enviar en las parts ahont serà menester, així en paper com encodernats, tot a cuidado y gasto de dit Teixidó (...) [i que]se hage de pagar del cost comú de la present companyia, com també los drets de entrada y eixida de regnes, tot se haja de pagar de dit comú, y així mateix los ports, nòlits, comissions, seguretats, ports de cartas y demás gastos que-s podrà offerir per rahó dels que se enviaran y rebran de fora regne tot se hage de pagar de dit comú”.⁷⁹⁴

En aquest cas, però, els beneficis no es repartien a parts iguals, sinó que Teixidó rebia un tant per full imprès. A més, l'impressor s'obligava a no fer cap treball fora de la societat:

“És pactat que durant los deu anys de la present companyia lo dit Joseph Teixidó no puga fer ninguna altra impreción en sa estampa de ninguns llibres ni altres cosas, si sols las imprecions de la present companyia, tenint lo compliment dels oficials per dos premsas y caxas, lletra y tot lo demás convenient, pera que no-s perde un instant en abreviar las obras que-s faran en lo menos temps se pogan fer, tot per utilitat de la present companyia, prometent aplicar-se tot en la dita administració sens tenir pretenció de altra cosa més de las vuit lliuras y sinch sous per full”.⁷⁹⁵

---

⁷⁹⁴ AHPB, Ignasi Teixidor, Primer manual, 909/1, f.65v-70v, 26 d'agost de 1699. Document citat per Josep Maria MADURELL I MARIMON, “Licencias reales para la impresión...”, op. cit., p.223.

⁷⁹⁵ Ibidem.

El contracte d'impressió

Les societats que tenien per objectiu imprimir i vendre llibres acostumaven a ser projectes empresarials a llarg termini, que perseguien editar el major nombre possible de llibres durant un període determinat de temps. Quan es tractava de la impressió d'una obra concreta, tant si era inèdita com una reedició, les condicions es pactaven a través de la signatura d'un contracte específic.⁷⁹⁶

Un exemple de contracte entre un autor i un impressor fou el que el sacerdot i teòleg Magí Cases va signar l'any 1674 amb Rafael Figueró per publicar el llibre titulat *Desenganys, introducció a la vida devota*. Les condicions estipulaven que Cases lliurava el manuscrit a Figueró per tal que aquest l'imprimís “de bona lletra, tot a son gasto”. L'autor, per la seva banda, havia de procurar obtenir un privilegi reial per vendre el llibre en exclusiva durant deu anys, tal i com, efectivament, s'aconseguí una setmana després de la signatura del contracte. Les dues parts van acordar que, durant aquells deu anys, per cada edició de 1.200 exemplars que es fes, l'impressor se'n quedaria 1.000 còpies i l'autor les 200 restants.⁷⁹⁷

De la mateixa manera, l'any 1681, Josep Llopis i el sacerdot Marc Costart van signar un contracte per imprimir l'obra titulada *Meditacionario sobre todos los evangelios del missal romano*. L'acord contemplava l'edició de 1.300 exemplars d'aquest llibre, “posant dit Llopis lo paper per fer la impressió de dits llibras, ab que la bala de dit paper no excedesca lo cost de deu lliuras [una lliura per cada raima] y excedint dit cost de deu lliuras, dit reverent March Costart li haze de refer lo que excedirà més de ditas deu lliuras”. Llopis es comprometia a tenir l'obra acabada abans del dia de Pasqua de Resurrecció de l'any següent. A canvi, Costart

⁷⁹⁶ Sobre les modalitats d'edició al segle XVI vegeu: Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Impremta i llibreria a Barcelona...*, op.cit., p.72-100

⁷⁹⁷ AHPB, Francesc Cotxet i Soler-Ferran, *Desè manual*, 779/9, f.54-55, 3 de març de 1674. Aquesta obra fou publicada amb el títol *Desenganys, introducció a la vida devota, clau del Llibre Apocalyptic, escrit dintra y fora, lo qual va imprès a part ab las figuras en que la memoria devora en un punt y ab dificultat de olvidar la sabiduria més alta, més estesa y més saludable*. BC, 6-V-18/18. El privilegi d'impressió consta a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5929, f.128-129, 8 de març de 1674.

havia de pagar a l'impressor 31 dobles el dia de la signatura del contracte i unes altres 32 a mesura que anés avançant en la impressió. El cost final de la impressió fou, per tant, de 63 dobles, que en moneda de Barcelona equivalien a 346 lliures i 10 sous.⁷⁹⁸

En ocasions, l'edició d'una obra pròpia obligava a l'autor a haver de demanar un préstec per poder pagar-la. Aquest fou el cas del notari Jeroni Galí, que el març de 1681 va signar un contracte amb l'impressor Jacint Andreu per publicar l'obra titulada *Summa Artis Notariae*. El preu acordat per la impressió de 1.250 exemplars fou de 800 lliures, tot i que el notari en va haver de pagar unes altres 136 perquè l'obra va superar el nombre de pàgines previst inicialment. L'any següent, per tal de pagar a Andreu les 400 lliures que encara li devia, Galí va vendre un censal per aquest valor a Josep de Borja Llançol i Mascarell, cavaller de l'orde de Montesa, a canvi de pagar-li 20 lliures anuals de pensió.⁷⁹⁹

Des del punt de vista econòmic, la publicació de l'obra *Summa Artis Notariae* fou un mal negoci per a Jeroni Galí, no debades el 1683, un any després de la seva aparició, va vendre 1.104 exemplars del llibre –gairebé l'edició sencera– als llibreters Josep Moyà, Jacint Escona, Joan Terrasànceh i Francesc Llopis per 463 lliures, 13 sous i 7 diners, és a dir, per aproximadament la meitat del què havia pagat a l'impressor.⁸⁰⁰

Sovint, en les edicions concertades entre autors i impressors hi participaven també persones alienes al món del llibre, ja fos amb l'objectiu d'invertir o, simplement, com a mecenes. És el cas, per exemple, de la publicació del llibre titulat *Nuevas indias de las alabanzas del Santísimo Rosario*, escrit per Tomàs Bofarull, frare del convent de Santa Caterina de Barcelona. L'any 1669 l'autor va acordar la impressió de 330 exemplars d'aquest llibre amb Rafael Figueró, que es va comprometre a tenir-los fets abans d'un any per un preu

⁷⁹⁸ AHPB, Josep Ferran, Segon manual, 853/13, f.372-373, 3 de desembre de 1681. Aquesta obra fou impresa amb el títol *Meditacionario sobre todos los evangelios del missal romano, muy útil y provechoso para toda suerte de gente*. BC, 11-V-75.

⁷⁹⁹ El contracte d'impressió del llibre de Jeroni Galí a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1681, 766/40, s.f., 2 de març de 1781. La venda del censal a: Ibidem, Manual de 1682, 766/43, f.169v-170v, 16 d'octubre de 1682. Es tracta de l'obra titulada *Opera artis notariae, theoreticam simul et practicam eruditionem complectentia*. BC, 2-IV-48.

⁸⁰⁰ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1683, 766/45, s.f., 16 de novembre de 1683.

de 300 lliures. Bofarull va aconseguir aquesta quantitat gràcies a un préstec “sense interès” que li va fer el cavaller Jaume Cortada.

“Lo dit senyor Jaume Cortada, per lo que lo imprimir-se dit llibre redunda en gran profit y augment dels christians, per trectar aquell de las glorias de Maria Santíssima del Roser, offereix dexar graciosament y sens interès algú al dit pare presentat fra Thomàs Boffurull, tres-centas lliuras, moneda de Barcelona, per las quals lo dit Rafel Figaró ha offert fer la dita impressió y entregar los dits tres-cents trenta tomos de dit llibre a ell, dit Cortada”.⁸⁰¹

Les parts van acordar que, un cop l’obra fos impresa, els llibres serien lliurats a un llibreter de Barcelona per tal que els vengués i que els diners obtinguts es repartirien a parts iguals entre Cortada i Figueró.

“És pactat que entregats que haurà lo dit Rafel Figaró al dit senyor Jaume Cortada los alt dits tres-cents trenta tomos de aquells y dels tomos que hauran restat en poder de dit Figaró se’n agen de entregar tots aquells, és a saber, que convindran y seran menester, a un llibreter de la present ciutat, a coneguda y satisfacció de dit fra Thomas Boffurull y Rafel Figaró, perquè lo dit llibreter los vengue per llur compte per aquell preu de cada un tomo que los dits fra Thomàs Boffurull y Rafel Figaró li assenyalaran. Y del preu y valor que resultarà dels dits tomos entregats a lo dit llibreter, per ell venuts, lo dit llibreter tingue obligatió de fer-ne dos parts iguals, la una de las quals age de donar y entregar a dit senyor Jaume Cortada a compte y descàrrech de las sobreditas tres-centas lliuras, que per lo sobredit efecte a offert dit senyor

---

⁸⁰¹ AHPB, Francesc Llauder, Setè manual, 787/7, f.102v-105v, 1 de febrer de 1669. Es tracta de l’obra publicada amb el títol *Nuevas indias de las alabanzas del S. Rosario de Maria Santissima, descubiertas en quinze homilias segun diferentes órdenes que dize, con una aplicaci3n a los Evangelios de todas las dominicas y ferias del a3o, con otra para sermones de necesidades y misi3n que se costumbran predicar*. BUB, XVII-8340. Existeix una altra edici3 de 1679 que es venia a casa dels llibreters Jacint Escona i Joan Terrasàncez. BUB, XVII-4512.

dexar a dit fra Boffurull y promés pagar a dit Figaró, y la restant mytat age de donar y entregar a dit Rafel Figaró”.⁸⁰²

Un altre exemple de col·laboració es constata en l’edició del llibre titulat *Marial de España, patronazgo de religiones*, escrit pel pare franciscà Josep Dulach. La impressió d’aquest llibre, feta l’any 1679, fou pagada per Joan Jolis amb l’ajut del botiguer de teles Bartomeu Nadal, que va aportar el capital necessari per comprar el paper. El pacte entre Jolis i Nadal estipulava que el dia de la signatura del contracte el botiguer havia d’avançar 20 dobles –110 lliures– a l’impressor, mentre que aquest es comprometia, un cop imprès el llibre, a retornar-li dita quantitat i a donar-li 60 exemplars de l’obra.

“És pactat que dit Barthomeu Nadal hage de entregar, com entregar promet, lo original de dit llibre lo dia present, y aximatex dexar-li graciosament vint doblas de or effectivas per lo valor y gasto del paper y imprimir dit llibre. Ítem, és pactat que dit Joan Jolis sie tingut y obligat en continent haurà imprimit dit llibre, com ab thenor del present se obliga a entregar sexanta tomos a dit Barthomeu Nadal, sens que per rahó de aquells dit Nadal tinga obligació de pagar cosa alguna. Y axí matex sie obligat dit Joan Jolis en restituir ditas vint doblas a dit Barthomeu Nadal de [a]quí [a] dit die primer de febrer pròxim vinent, podent-lo pagar dit Jolis ab diner comptant o ab tomos al preu que aleshores se vendran”.⁸⁰³

D’aquesta forma, amb les 110 lliures de la bestreta, Joan Jolis va comprar una quantitat semblant en raimes de paper, cosa que li va permetre imprimir al menys una “jornada”, o sigui, uns 1.250 exemplars del llibre. Els ingressos per la venda d’aquests llibre, un cop

⁸⁰² AHPB, Francesc Llauder, Setè manual, 787/7, f.102v-105v, 1 de febrer de 1669.

⁸⁰³ AHPB, Jacint Sescases, Manual de 1679, 798/11, s.f., 27 de juliol de 1679. Aquest llibre fou publicat amb el títol *Marial de España, patronazgo de religiones, en oraciones panegíricas para las festividades que, a más de las universales, celebra España y algunas de las religiones a la puríssima Virgen Maria, señora nuestra, con pláticas para las demás fiestas marianas del rezo comun de la Iglesia*. BUB, XVII-3221. El peu d’impremta indica que aquest llibre fou imprès per Joan Jolis, “a su costa” i que es venia en la seva impremta.

retornada la bestreta i descomptades les 60 còpies que va donar Bartomeu Nadal, foren íntegrament per a l'impressor.⁸⁰⁴

La participació en una edició amb objectiu inversor per part d'una persona aliena al món editorial s'observa en el contracte que l'assaonador Maurici Font va signar amb Rafael Figueró l'any 1670 per publicar “las gràcias y indulgencias que guanyan los de la tersera regla del pare Sant Francesc de Paula y porten son cordó”. Figueró es va comprometre a imprimir “sis-cents vint y sinch llibras de full octau (...) y aquells tindrà fets dins dos mesos, comptadors del dia se farà lo acte y se li entregará lo original en havant”. A canvi, Font va prometre pagar-li 53 lliures i 10 sous, un preu que incloïa “tots los gastos, axí de paper, tirar y posar la planxa del gloriós pare Sant Francisco de Paula en cada hu dels dits llibras, com també los títols necessaris”. Figueró rebria aquest pagament en tres terminis, “so és, la primera paga fetas las primeras provas y se li serà ensenyat [a Maurici Font] lo primer full de dit llibre, la segona paga quant se li entregaran dits sis-cents vint y sinch llibras y los títols y la última paga tres mesos després de la dita entrega”. Entre les condicions, hi figurava també que si Figueró imprimia més exemplars dels acordats o no acabava l'obra en el termini de dos mesos pactat, hauria de pagar una pena de 25 lliures “aplicadoras per ops de la sagristia del convent de Sant Francisco de Paula de la present ciutat”.⁸⁰⁵

⁸⁰⁴ Una raima de paper d'impremta valia aproximadament una lliura, de manera que amb 110 lliures es podia comprar una quantitat semblant de raimes de paper. El llibre de Josep Dulach imprès per Joan Jolis va ocupar 340 pàgines en la mida de 4º, cosa que vol dir que per cada un dels exemplars es van utilitzar 42 fulls i mig de paper d'estampa. Per tant, tenint en compte que 110 raimes equivalien a 55.000 fulls, amb aquesta quantitat de paper es podien imprimir fins a 1.294 exemplars d'aquest llibre. A banda d'això, el termini de cinc mesos pactat amb l'impressor per lliurar l'obra és també un indicatiu que la quantitat més probable d'unitats que es van imprimir fos al voltant dels 1.250 exemplars.

⁸⁰⁵ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1670, 766/19, f.111v-112, 26 d'agost de 1670. Es tracta de l'obra titulada *Sumario de las gracias e indulgencias que teniendo la bulla de la santa cruzada ganen los hermanos Terceros, los fundadores, bienechores familiares de la (...) orden de los Mínimos (...) que truxen el cordón, visitando qualquiera de sus iglesias*, escrit pel pare franciscà Diego León y Moya. Un exemplar d'aquesta obra, segons el CCPBE, es conserva a la Biblioteca Rico, de Castalla, a Alacant. Segons aquest catàleg, consta que l'obra conte 215 pàgines en 8º i que fou impresa per Rafael Figueró l'any 1670. Val a dir que en el contracte, escrit al marge, hi consta que l'acord fou “cancel·lat”, és a dir, que Figueró va cobrar la totalitat de l'encàrrec, el 6 de febrer de 1671. De fet, el mes d'octubre anterior, l'impressor va signar una àpoca a Maurici Font de 35 lliures, 13 sous i 4 diners, una quantitat que equival a les dues terceres parts del cost total de la impressió, és a dir, a les dues primeres pagues. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1670, 766/19, f.212-213, 22 d'octubre de 1670.

En qualsevol cas, el pacte es va complir, ja que l'octubre d'aquell any, dos mesos després de la signatura del contracte d'impressió, Maurici Font va rebre els 625 llibres impresos. Tot seguit, l'assaonador va encarregar l'enquadernació al llibreter Anton Ferrer:

“Los quals [llibres] dit Ferrer confessa haver rebuts lo dia present de dit Font, a ses voluntats, convé y en bona fe promet a dit Font que encodernarà dits sis-cents vint y sinch llibres ab cubertas de pergamí, és a saber, la meytat de aquells ab botonets y la altre meytat ab correigs, los quals sis-cents vint y sinch llibres dit Ferrer promet entregar encodernats a dit Font dins dos mesos primer vinents y del dia present en havant comptadors”.⁸⁰⁶

Maurici Font i Anton Ferrer van acordar que el llibreter posaria a la venda els llibres, pagant a l'assaonador quatre sous per unitat, cosa que, en el cas de vendre'ls tots, representava un total de 125 lliures. Per tant, en aquest supòsit, un cop descomptades les 53 lliures i 10 sous de la impressió i les 25 lliures que Font va pagar al llibreter per l'enquadernació, el benefici net per l'assaonador hauria estat de 46 lliures i 10 sous; o sigui gairebé el 60%.⁸⁰⁷

Una pràctica habitual era que les institucions religioses es fessin càrrec de fer imprimir les obres escrites per algun dels seus membres. L'any 1692, per exemple, el sacerdot Francesc Garrigo, procurador dels administradors del santuari de Nostra Senyora de la Gleba, de Sant Hipòlit de Voltregà, a la comarca d'Osona, va signar un contracte amb Josep Llopis per imprimir 600 exemplars del llibre *Gleba de discursos*, escrit pel canonge Francesc Poquí. Els signants del contracte van acordar que el cost de l'obra, estimat en 4 lliures per cada full, així com també els ingressos de la seva venda, serien compartits a parts iguals. El canonge Poquí,

---

⁸⁰⁶ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1670, 766/19, f. 212-213, 22 d'octubre de 1670. Segons consta al marge del document, l'enquadernació fou pagada el 18 de desembre de 1670, dos mesos després de l'acord pactat entre Maurici Font i Anton Ferrer.

⁸⁰⁷ Això no obstant, a les despeses caldria afegir-hi el cost de la planxa amb la imatge de Sant Francesc, en el cas que Maurici Font l'hagués hagut de pagar.

d'altra banda, rebria, un cop acabada la impressió, 20 exemplars del llibre pel treball d'escriure'l.⁸⁰⁸

Tots aquests exemples mostren que a Barcelona hi havia una considerable activitat pel que fa a la impressió de primeres edicions. Ara bé, a pesar d'això, cal dir també que la major part dels llibres que es publicaven a la capital catalana eren reedicions. Aquesta fou, de fet, l'opció preferida pels llibreters a l'hora d'invertir en la impressió de llibres, possiblement perquè d'aquesta forma reduïen el risc de perdre diners. Els llibreters, en aquest sentit, acostumaven a participar en el finançament d'aquelles obres impreses amb anterioritat de les quals hi havia constància que havien tingut una bona sortida comercial.⁸⁰⁹

Un exemple d'una reedició feta a Barcelona amb la participació de llibreters és la que en va resultar de l'acord signat el 1678 entre Martí Gelabert, administrador de la impremta Mathevat, i els llibreters Baltasar Ferrer i Francesc Llopis per imprimir el "Kempis, en llatí", una obra que circulava per tot Europa des de feia anys. En aquest cas, Gelabert es va comprometre a imprimir la quantitat de dues raimes i mitja de cada un dels fulls del llibre, o

---

⁸⁰⁸ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1692, 828/6, f.172v-174, 8 de gener de 1692. *Gleba de discursos, en excelencias de la Gleba de oro, Maria, baxo la invocación de la Gleba coronada de muchos favores, gracias y milagros para consuelo de sus devotos, cuyo muy devoto y frequentado santuario está erigido en el término de la villa de San Hipólito de Voltregá, del obispado de Vique*. BUB, C-246/5/11. Aquesta obra conté 434 pàgines, de manera que, tractant-se d'una obra en 4º, es van precisar 54 fulls per imprimir cada exemplar. Tenint en compte que el preu acordat fou de 4 lliures per full, el cost final de l'obra fou de 216 lliures. Els administradors del santuari de la Gleba van pagar a Llopis la meitat d'aquesta despesa a l'impressor el juliol de 1692. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1692, 828/6, f.211-212, 10 de juliol de 1692.

⁸⁰⁹ Jaime Moll ha advertit de la conveniència de no utilitzar el concepte de "reimpressió" en l'època de la premsa manual, ja que, amb la tecnologia disponible i els mètodes utilitzats, era impossible tornar a imprimir una obra exactament igual. Per tant, segons Moll, cal parlar sempre de reedicions. "La unidad básica del libro en el período de la imprenta manual es la edición, la cual puede presentar variaciones, que determinan la existencia, dentro de una misma edición, de emisiones y estados. El concepto de edición viene definido como el conjunto de ejemplares de una obra, impresos de una composición tipográfica única o que ofrece ligeras variaciones. En la imprenta manual, los moldes no se conservan para un uso posterior ni se puede obtener, hasta fines del siglo XVIII, un estereotipo que permita reconstruirlo. Tirado un pliego, su material tipográfico es distribuido enseguida, para ser utilizado en la composición de nuevas páginas, conservándose sólo algunos elementos aprovechables, como pueden ser, por ejemplo, los titulillos. Si la obra tiene que ser impresa de nuevo, aunque el tiempo transcurrido sea breve, se precisa componer otra vez todas sus páginas, y el producto resultante será distinto del anterior, pues es imposible, aunque se componga a plana y renglón, lograr una igualdad absoluta en la distribución de las letras y los blancos, en el uso de letras defectuosas o de otras suertes, en las erratas, etc., además del reflejo de los usos habituales de cada componedor. En este caso nos encontraremos con una nueva edición, o sea con una reedición". Jaime MOLL, "Problemas bibliográficos del libro del Siglo de Oro", *Boletín Oficial de la Real Academia Española*, 1979, LIX, p.58.

sigui, 1.250 exemplars. A canvi, els llibreters li havien de subministrar el paper i pagar-li 4 lliures i 10 sous per full.⁸¹⁰

Una altra mostra d'una reedició finançada per llibreters és la impressió de les “obres de Santa Teresa”, que Jacint Escona i Joan Terrasàncez van encarregar a Rafael Figueró l'any 1679. L'impressor es va comprometre a imprimir 1.250 exemplars de cada un dels dos volums que constava aquest llibre, a un preu de 5 lliures i 6 sous per cada full d'estampa que contingués, posant-hi ell el paper.⁸¹¹

Encara, un altre exemple semblant és l'acord que Josep Llopis va signar el 1683 amb els llibreters Jacint Escona, Josep Moyà, Joan Terrasàncez i Francesc Llopis per reeditar el llibre “Itinerario historial del padre Endrada”. Els llibreters van pactar amb l'estamper la impressió de 1.250 exemplars a un preu de sis lliures per cada full.

“Primerament, lo dit Joseph Llopis, stamper, ciudadà de Barcelona, convé y en bona fé promet als dits Jacinto Scona, Joseph Moya, Juan Terrasànxes y Francesch Llopis, llibraters, que-ls stamparà un llibre intitulat Itinerario historial del padre Andrada, de la companya de Jesús, en foleo, contenint primer y segon tomo, tirant la jornada de mil y dos-cents sinquanta fulls, y que en quiscuna jornada, a demés dels mil dos-cents sinquanta fulls, posarà y tirarà una mà de paper demés y que axís com anirà stampant lo full de dit llibre lo anirà entregant, donat-los i entregar-los en continent de estampar lo dit llibre todas las faltas que en aquel y aurà, aven-li de pagar lo full de quiscuna jornada a rahó de sis lliures. Y si après de tirats los dits llibres per ses jornades y sobrarien alguns llibres demés dels mil dos-cents sinquanta, que en tal cars los dits Moja,

⁸¹⁰ AHPB, Joan Alomar, Cinquè manual, 814/5, f.81-82v, 4 de març de 1678. Es tracta del llibre titulat *De imitatione Christi, libri quatuor*, escrit per Thomas de Kempis. Segons el peu d'impremta consta que aquesta edició fou impresa per Gelabert a costa de Francesc Llopis, llibreter. L'any que figura en el peu d'impremta d'aquesta edició, però, és el de 1677. BUB, XVII-9125.

⁸¹¹ AHPB, Joan Alomar, Sisè manual, 814/6, f.287v, 17 d'agost de 1679. Es tracta del llibre titulat *Obras de la gloriosa Madre Santa Teresa de Jesús, fundadora de la Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen de la primera observancia*. BUB, XVII-3355 i XVII-8610. Segons el peu d'impremta, consta que fou publicat per Rafael Figueró el 1680 “a costa” de Jacint Escona i de Joan Terrasàncez. En total, els dos volums de l'obra contenen 1.096 pàgines, en format de 4°, cosa que significa que en cada exemplar hi van entrar 137 fulls d'estampa. Per tant, el cost de la impressió va ascendir a 726 lliures i 2 sous.

Scona, Teraxànxes y Llopis los y ajen de pèndrer, pagan-los-i al respecte del que pagaran la jornada”.⁸¹²

En ocasions, les reedicions eren finançades per la institució religiosa a la qual pertanyia l'autor. Aquest fou el cas del “Curso moral salmanticense”, escrit pel frare carmelita descalç Andrés de la Madre de Dios, que havia estat publicat a Lió a la dècada de 1670. L'any 1692, fra Josep de la Concepció, prior del convent de Sant Josep de Barcelona, va acordar la seva reedició amb l'impressor Rafael Figueró, amb aquestes condicions:

“Primeramente, el dicho Rafel Figueró promete a la dicha sagrada religión de carmelitas descalzos y por ella al dicho muy reverendo padre fra Joseph de la Concepción, procurador substituido, que imprimirá y estampará el dicho Curso Moral Salmaticense, que se compone de quatro tomos de papel de la forma mudana y que hará la inpressione con papel de la dicha forma mudana y con la misma forma y inpressione, página por página, como está imprimido dicho Curso Moral en la ciudad de Lión, del reyno de Francia, en el año de mil seiscientos setenta y nueve”.⁸¹³

D'aquesta forma, els carmelites descalços van encarregar a Figueró la impressió de 1.000 exemplars de cada un dels quatre volums del “Curso moral salmanticense”, a més d'uns altres 200 del primer volum, 200 del segon i 138 del tercer. El preu acordat fou de tres maravedís

⁸¹² AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.36-37v, 13 de febrer de 1683. Es tracta del llibre titulat *Itinerario historial que deve guardar el hombre para caminar al cielo, dispuesto en treinta y tres grados por los treinta y tres años de la vida de Christo*, d'Alonso de Andrade. BUB, XVII-6202. Segons el peu d'impremta, fou imprès per “Josef López” el 1684, a compte dels llibreters “Josef Moya, Jacinto Ascona, Juan Terresanchez i Franc. López”. Els dos volums de l'obra contenen 548 pàgines, de manera que, tractant-se d'un llibre en format de foli, hi van cabre 137 fulls d'estampa en cada exemplar. Per tant, l'import pagat pels llibreters a l'impressor fou de 822 lliures.

⁸¹³ AHPB, Joan Canals, Manual de 1692, 8787/2, f.186-192, 24 de juliol de 1692. Es tracta de l'obra titulada *Collegij Salmanticensis FF. Discalceatorum B. Mariae de Monte Carmeli primitivae observantiae cursus theologiae moralis*, de la que se'n conserven alguns dels quatre volums en diferents arxius catalans, per exemple a: BUB, XVII-6221. Es conserva també un dels volums d'una edició feta a Lió el 1670 pels impressors Laurent Arnaud i Pierre Borde. BUB, XVII-5220.

per full, “contando los reales de ocho a dies reales de plata y los doblones a quarenta reales de plata, como passan en el reyno de Castilla”. L’impressor, a més, es comprometia a imprimir uns altres 232 jocs de l’obra sencera sense cap càrrec pels carmelites.

A més, tenint en compte la gran quantitat de paper necessària per engegar aquesta impressió, els carmelites van donar una bestreta de 300 dobles a Figueró el dia de la signatura del contracte, prometent donar-n’hi unes altres 200 després d’acabar el primer dels volums. Posteriorment, en acabar el segon li pagarien la impressió dels dos primers. El tercer i el quart, serien també pagats en el moment del seu lliurament. Figueró es va comprometre a tenir acabada i enviada tota l’obra al convent dels carmelites descalços de Madrid, amb el transport a càrrec seu, abans del 23 de desembre de 1694.

Per últim, cal parlar també de les edicions compartides entre dos impressors, amb la participació opcional d’un o més llibreters. Un exemple es troba en el contracte que Martí Gelabert i Jaume Caís van signar l’any 1683 amb els llibreters Pau Agell, Bernat Nivell i Gabriel Subirana, per imprimir l’obra “Molina de sacerdots”.

“És pactat entre dites parts que los dits Gelabert y Cays hagen de stampar lo dit llibre intitulat Molina de sacerdots, lo qual llibre, ço és, lo original, tira vuytanta un full de lletra de cícero, lo qual ara se ha de mudar o imprimir de lletra atanàsia, pagant dits Agell, Nivell y Subirana als dits Gelabert y Caís los sobredits 81 fulls a rahó 3 lliures, 10 sous per cada full, los quals 81 fulls los hagen de pagar tant si tira més de dits 81 fulls com si tira menos imprimit aquell de lletra atanàsia”.⁸¹⁴

Gelabert i Caís es van comprometre a imprimir 1.250 exemplars d’aquest llibre, mentre que els llibreters, al seu torn, s’obligaven a aportar el paper i a pagar-los 3 lliures i 10 sous per cada full. D’aquest preu, els llibreters pagarien als impressors una lliura per full cada vegada

---

⁸¹⁴ AHPB, Pere Màrtir Lluell, Tercer llibre de concòrdies, 719/92, s/f, 4 de març de 1683.

que aquells els donessin un dels 81 fulls impresos –de cada un dels 1.250 exemplars– que contenia el llibre i les restants 2 lliures i 10 sous del preu de cada full les hi pagarien cinc mesos després d’acabar l’obra. És a dir, segons aquest càlcul, l’import total de la impressió va ascendir, sense comptar el cost del paper, a un total de 283 lliures i 10 sous.⁸¹⁵

Tanmateix, un any després de la signatura del contracte, Gelabert es va desdir de participar en aquella la impressió i va cedir la part de la feina que li pertocava al llibreter Joan Roca:

“Martí Gilabert, stamper, ciutadà de Barcelona, de bon grat cedeix, transfereix y transporta a Joan Rocha, llibrater, ciutadà de dita ciutat, present y avall acceptant, la part de vint y dos fulls, lletra atanàsia, li tocan en la impressió de un llibre intitulat Molina de sacerdotibus, lo original del qual llibre tirava vuytanta un full de lletra de cícero, lo qual llibre dit Gilabert, juntament ab Jaume Cays, també stamper, ciutadà de dita ciutat, se obligaren a Pau Agell, llibrater y altres llibraters en imprimir-lo”.⁸¹⁶

Al seu torn, l’any 1685, Pau Agell va traspasar també la seva part en la impressió a un altre llibreter, en aquest cas a Joan Pahissa. D’aquesta forma, finalment, les despeses d’impressió del llibre van anar a càrrec de Joan Pahissa, Bernat Nivell i Joan Roca, amb els mateixos pactes i condicions signats amb Jaume Caís el 1683.⁸¹⁷

Aquest llibre, així doncs, es va acabar a la impremta Cormellas, de la qual Jaume Caís n’era l’administrador. El setembre de 1685, els tres llibreters, després de rebre els llibres, van signar un debitori de 112 lliures a Teresa Cormellas, vídua de Sebastià de Cormellas, per la

⁸¹⁵ Ibidem. Segons consta al marge del contracte, aquest pagament final no es va realitzar fins l’abril de 1686, és a dir, més de tres anys després de la signatura del contracte.

⁸¹⁶ AHPB, Pere Màrtir Lluell, Trentasetè manual, 719/42, f.240v-242, 8 de juny de 1684.

⁸¹⁷ AHPB, Pere Màrtir Lluell, Trentavuitè manual, 719/43, f.89v-91, 15 de febrer de 1685.

seva part en la feina de la impressió. Segons consta en aquest document, el deute es va acabar de pagar l'abril de l'any següent.⁸¹⁸

De fet, les impressions compartides no només es feien per abaratir les despeses, sinó també per poder guanyar temps, sobretot quan es tractava d'obres de gran extensió. Una mostra d'això és l'edició que es va fer a Barcelona l'any 1687 del *Despertador Christiano*, de José de Barcia y Zambrana. Aquesta obra, de cinc volums, reeditada a despeses de Rafael Figueró, fou feta conjuntament en quatre impremtes. En concret, Josep Forcada va ocupar-se de la impressió del primer volum, Rafael Figueró del segon i del cinquè, Joan Jolis del tercer i Vicenç Surià del quart. Segons que explicava Francesc Barnola, aleshores treballador de la impremta de Rafael Figueró, en el marc d'un plet a la Reial Audiència, el seu amo va optar per compartir aquella edició per poder-la acabar més aviat:

“Figaró per poder acabar més prest de imprimir las obras de Barcia y Zambrana, en quart, ne donà un tomo a la impremta de dit Forcada, notari, lo qual se imprimia a costas de dit Figueró”.⁸¹⁹

Un altre exemple d'una publicació feta per dos impressors alhora és el llibre titulat *Trabajos de Jesús*, del frare portuguès Tomé de Jesús, que fou imprès l'any 1695 conjuntament per Martí Gelabert i Josep Texidó, compartint les despeses amb el llibreter Jaume Batlle. En aquella ocasió, l'acord contemplava la impressió de 1.250 exemplars del llibre, els quals

⁸¹⁸ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1685, 846/5, f.155-156, 27 de setembre de 1685. Es tracta de l'obra que porta per títol *Instrucción de sacerdotes, en que se les da doctrina muy importante para conocer la alteza del sagrado oficio sacerdotal*, escrita per fray Antonio de Molina. D'aquest llibre se'n conserven diferents edicions fetes a Barcelona al llarg de tot el segle XVII, la més antiga de les quals fou impresa per Jeroni Margarit el 1610. AHCB, B 1610 8º 2. L'edició feta per Caís es correspon amb la que, segons el peu d'impremta, fou publicada el 1685 a la impremta Cormellas, a compte dels llibreters Joan Pahissa, Bernat Nivell i Joan Roca. BPEB, 241.82 Mol.

⁸¹⁹ La declaració de Francesc Barnola a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707. Es tracta de l'obra que porta per títol *Despertador christiano de sermones doctrinales sobre particulares assumptos, dispuesto para que buelva en su acuerdo el pecador y vença el peligroso letargo de sus culpas animandose à la penitencia*. BUB, B-62/3/1 (vol.1), B-62/3/2 (vol.2), B-62/3/3 (vol.3), BC, 15-III-8 (vol. 4), BUB, XVII-4932 (vol.5).

Gelabert i Texidó es comprometien a tenir acabats en el termini de quatre mesos a partir de la signatura del contracte. Els impressors i el llibreter van acordar compartir les despeses i els beneficis a parts iguals entre tots tres.⁸²⁰

D'una forma semblant, el setembre de 1703, Rafael Figueró i el seu fill van signar un contracte amb la companyia formada pel llibreter Ramon Bons, el notari Anton de Cruïlles i el doctor en lleis Joan Baptista Casas –que aleshores era el propietari de la impremta que administrava Martí Gelabert–, amb l'objectiu d'imprimir conjuntament el llibre titulat *Fuero de la Conciencia*. Aquest acord es va signar per resoldre un conflicte que havia sorgit entre Figueró i Bons, ja que tant un com l'altre asseguraven tenir privilegi reial per imprimir el llibre. Les dues parts van acordar que l'obra es fes a les dues imprentes, treballant una part en cada una de forma separada i després ajuntar tots els fulls a casa de Figueró.

“Que dit llibre se aja de estampar axí tant en la estampa de dits senyors pare y fill Figueró com de la de dit senyor doctor Casas, administrada vuy per Martí Gelabert, estamper. Ítem, que la part que dit senyor doctor Casas aurà fet estampar en la sua estampa se dega entregar a dits senyors Figueró pera que aquells la tingan en custodia ab la que dit senyor Figueró aurà estampat y que dende allí se repartescan per vèndrer-se”.⁸²¹

Figueró, Bons, Cruïlles i Casas van pactar també que els beneficis, o les possibles pèrdues, fossin repartits entre tots quatre a parts iguals. Figueró, tanmateix, a pesar que hi havien participat dues imprentes, es va assegurar que constés que l'obra s'havia fet a casa seva: “que-s dega posar en dits llibres lo nom de dit senyor Figueró”.⁸²²

⁸²⁰ AHPB, Pere Pau Ribes, Vint-i-tresè manual, 820/5, f.159-160v, 30 de juny de 1695. Es tracta de l'obra *Trabajos de Jesús, que compuso (...) Tome de Jesús, traduzidos de la lengua portuguesa por Christoval Ferreyra y Sampayo*. UdG, Biblioteca Diocesana, 37/1617.

⁸²¹ AHPB, Josep Madriguera, Manual 1703, 901/3, f. 192v-194v, 20 de desembre de 1703.

⁸²² Ibidem. Es tracta de l'obra titulada *Fuero de la conciencia y compendio moral salmanticense, obra utilíssima para los ministros y ministerio del santo sacramento de la penitencia*. BPEB, 241:265.62 Val.

D'altra banda, algunes mostres més d'impressions compartides es troben recollides en la liquidació que el llibreter Joan Piferrer va presentar l'any 1707 als tutors dels fills de Josep Llopis per cobrar el que se li devia pel temps que va administrar la impremta. D'aquest balanç se'n desprèn, per exemple, que els anys 1703 i 1704 la impremta de Josep Llopis va participar en la impressió de la compilació de les Constitucions de Catalunya, que fou acordada per la Diputació del General amb l'impressor Francesc Barnola (vegeu el Capítol 2).

Un altre cas fou la publicació del llibre titulat *Luz de verdades católicas y explicación de la doctrina christiana*, del pare jesuïta Juan Martínez de la Parra, que fou començat a la impremta de Josep Llopis i acabat a la de Rafael Figueró. Això es va acordar el desembre de 1704 a través d'una concòrdia que Figueró va signar amb Jaume Batlle, Jaume Surià i Joan Piferrer. Les condicions estipulaven que els tres llibreters donarien a l'impressor la part que tenien feta i que Figueró, un cop acabada, posaria en el peu d'impremta que l'obra havia estat impresa a casa seva a compte de tots quatre.

“Primo, que a dit Figueró li entregaran los fulls que tenen treballats dits Jaume Ba[t]lle y sos companys del llibre intitulat Luz de verdades cathólicas, que seran de quatre parts, las tres de la impressió de dit llibre y la restant quarta part la age de acabar de imprimir dit Figaró. Item, que en lo principi de dit llibre hage dit Figaró de posar que és estampat en la estampa sua, ab privilegi, a costas dels quatre restancts y que se vende en sus casas. Y que en dit llibre no si posen ningunas armes de uns ni altres”.⁸²³

Aquesta concòrdia, de fet, fou signada dues setmanes després que Rafael Figueró obtingués un privilegi reial per imprimir la *Luz de verdades católicas* en exclusiva. Aconseguït això, l'impressor va obligar Batlle, Surià i Piferrer a interrompre l'edició que tenien començada.

---

⁸²³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 8 de desembre de 1704.

Josep Vila, oficial impressor que treballava al taller dels Llopis, ho explicava en qualitat de testimoni en un plet celebrat a la Reial Audiència:

“Ell, testimoni, treballava com a oficial impressor en la estampa de Joseph Llopis lo dit llibre intitulat Luz de verdades católicas y antes de acabar dita impressió se féu parar aquella per part de Rafel Figueró, impressor, per rahó de un despaig que obtingué de dn. Francisco Velasco. (...) Pochs dias després que fou parada la impressió de dit tomo, se acabà de estampar part de aquell en casa de dit Llopis y la altre part en casa de dits Figueró y que lo llibre hysqué imprès com si se hagués imprès tot en casa de dit Figueró. Y acabada la obra se repartiren la impressió, lo que diu saber ell testimoni per haver-ho vist”.⁸²⁴

Al seu torn, el notari causídic Marià Catús, antic soci de la vídua de Josep Llopis i de Joan Piferrer en l'explotació de la llibreria de la plaça de l'Àngel, va assegurar davant del tribunal que ell havia estat l'artífex, a instància de Rafael Figueró, d'aconseguir que les dues parts s'avinguessin a signar la concòrdia:

“En lo any mil set cents y quatre o poch antes, Joan Pifarrer y altres llibraters feren imprimir lo llibre intitulat Luz de verdades cathólicas y al mateix temps Rafel Figueró intentà que no poguessen dit Pifarrer y sos companys acabar de imprimir dit llibre, per quant ell havia alcançat o impetrat privilegi que ningú lo pogués imprimir sinó ell. Y després de haver acudit lo dit Rafel Figueró en lo Concell Criminal per estorvar que dit Pifarrer no tragués ni acabàs dita impressió, ab tot se recorda ell, testimoni, molt bé que, per part de Rafel Figueró, lo baró Tarré envià a buscar a ell, testimoni, y li digué que ell, testimoni, li havia de fer amistat de parlar ab dit Pifarrer y sos companys que la qüestió que tenian ab dit Rafel Figueró sobre la impressió de dit llibre intitulat Luz de Verdades Catholicas se ajustàs, per quant los senyors ministres del Real

---

⁸²⁴ Ibidem, s.f., 12 de juny de 1707. El privilegi reial concedit a Rafael Figueró pel virrei Francisco de Velasco consta a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 6156, f.186v, 27 de novembre de 1704. Citat per Josep Maria MADURELL I MARIMON, “Licencias reales para la impresión...”, op. cit., p.227.

Concell volian que ells se convinguessen. Y, en efecte, ell, testimoni, féu la diligència [que] se li recomanà, y junt ab dit baró Tarré los dos ajustaren dita qüestió, de forma que dit Rafel Figueró y dit Pifarrer y sos companys se partissen tota la impressió del dit llibre y que tots los poguessen vèndrer ab los pactes expressats en un paper que per est efecte ne firmaren”.⁸²⁵

Així, en els comptes que Joan Piferrer va presentar l’any 1707 als tutors dels fills de Josep Llopis hi ha constància que la part de la impressió del llibre *Luz de verdades católicas* feta al taller dels Llopis va ser acabada a final de desembre de 1704.

“A 24 desembre 1704 ha acabat de imprimir vuytanta y quatre fulls del llibre de Verdades cathólicas que, trets tots gastos, [són] 92 lliures, 8 sous. (...) Ítem, [juny de 1705] trenta tres fulls del llibre intitulat Luz de verdades Cathólicas, 39 lliures, 12 sous”.⁸²⁶

Per tant, segons els comptes de Piferrer, a la impremta de Josep Llopis es van imprimir un total de 117 fulls d’aquesta obra, pel quals es van obtenir un benefici de 132 lliures. Tenint en compte que aquesta edició consta de 496 pàgines en foli, el nombre total de fulls utilitzats fou de 124. D’aquesta manera, segons els comptes de Piferrer, la part impresa per Figueró en la publicació de *Luz de verdades católicas* compartida amb Batlle, Surià i Piferrer hauria estat només d’una trentena de pàgines.⁸²⁷

Fos com fos, amb la signatura de la concòrdia, Figueró es va comprometre a lliurar 900 còpies del llibre als tres llibreters, obligant-los, però, a vendre’n més de la meitat a fora de Catalunya. A més, en virtut del privilegi que havia obtingut, Figueró es reservava la facultat, a partir d’aleshores, d’imprimir altres edicions d’aquest llibre.

⁸²⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 16 de maig de 1707.

⁸²⁶ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.118 i 118v.

⁸²⁷ L’edició compartida per Figueró, Batlle, Surià i Piferrer és la que porta per títol *Luz de verdades católicas y explicación de la doctrina christiana, que siguiendo la costumbre de la casa professa de la Compañia de Jesús de México todos los jueves del año ha explicado en su iglesia el P. Juan Martinez de la Parra*. Barcelona, por Rafael Figueró, impressor. Véndese en su misma casa, a los Algodoneros, en la de Jayme Batlle, a la Librería, Jayme Surià, a la calle de la Paja, y Juan Piferrer, a la plaça del Angel, y a sus costas, 1705. BUB, B-57/2/12.

“Que dit Figaró, luego de ser acabat dit llibre, age de entregar a dit Jaume Ba[t]lle y sos companys nou-cents tomos de dita impressió. Ítem, que dit Jaume Ba[t]lle y sos companys prometen que de dits 900 tomos ne enviaran fora del present Principat sinc-sents tomos y sols ne vendran dins Catalunya los restants quatre-sents y que acabada esta impressió sols quedarà la facultat de poder imprimir y vèndrer dit llibre al dit Figaró”.⁸²⁸

Encara, un altre exemple d’una edició compartida entre dos impressors és la que Joan Piferrer va fer el 1705 del llibre titulat *De la diferencia entre lo temporal y eterno*, escrit per Juan Eusebio Nieremberg. D’aquesta obra, Piferrer va fer-ne 1.500 exemplars a la impremta Llopis. Això no obstant, 40 pàgines de cada llibre, d’un total de 456 que en va tenir aquesta edició, foren impreses per Bartomeu Giralt.

“A 25 de febrer [1705] he acabat de imprimir lo Temporal y Eterno, quaranta set fulls de cícero que se han imprés, que los deu [fulls] ha tirat Giralt tres raymas, que tret los gastos quedan 73 lliures, 2 sous”.⁸²⁹

Incompliments de contracte

Els contractes d’impressió estipulaven que si una de les parts incomplia alguna de les condicions hauria de pagar una pena, generalment en forma de diners, a la part perjudicada.

⁸²⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 8 de desembre de 1704. Existeix una edició d’aquest llibre feta el 1705 per Rafael Figueró, sense el concurs de Batlle, Surià i Piferrer. BUB, C-246/2/18. A més, existeixen també exemplars de *Luz de verdades católicas* impreses per Figueró el 1705 en les que el peu d’impremta indica que es venien a casa de l’impressor Pau Campins. BC, Tor. 177-Fol. Finalment, existeix també una edició impresa per Joan Jolis. BUB, C-244/2/14. Val a dir que totes aquestes edicions tenen exactament el mateix nombre de pàgines, de manera que és probable que es tracti de la mateixa.

⁸²⁹ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.118. Es tracta de l’edició titulada *De la diferencia entre lo temporal y eterno, crisol de desengaños, con la memoria de la eternidad, postrimerias humanas y principales misterios divinos*. Barcelona, por Josef Llopis, a costa de Joan Piferrer, véndese en su casa, 1705. BPEB, 80.643. Val a dir que 456 pàgines en 8º equivalen a 57 fulls d’estampa, dels quals, doncs, Piferrer en va tirar 47 i Giralt els 10 restants.

Per aquesta raó, en més d'una ocasió, l'incompliment dels contractes va derivar en una causa judicial. És el cas, per exemple, de l'acord que Rafael Figueró va signar l'any 1671 amb la confraria dels llibreters de Barcelona per imprimir de forma exclusiva els salms i les beceroles que aquesta entitat repartia entre els seus membres. A banda de les condicions que establien els preus i la quantitat, un dels capítols autoritzava l'estamper a imprimir i vendre salms i beceroles a expenses seves, sempre i quan no hi figurés el nom de la confraria dels llibreters.⁸³⁰

Aquell acord entre Figueró i els llibreters fou, fins i tot, motiu de debat en un consell de la germandat dels stampers de Barcelona. Així, el novembre de 1671, els administradors, Josep Soler i Onofre Balmes, van advertir als seus companys, reunits al convent de frares trinitaris calçats, que l'acord a què havien arribat els llibreters amb un dels impressors de la ciutat era molt perjudicial per a les impremtes de Barcelona:

Honorables senyors: bé saben com la confraria dels llibraters desta ciutat de Barcelona de pochos dies a esta part se és ajuntada y han tingut diversos concells en los quals se ha tractat y ajustat se fes un sindicat, en lo qual ha vingut bé y han firmat la major part de dits llibraters que se menllèvàs a censal certa quantitat conciderable y de aquella se fessen estampar la major part de las menudencias en nom de llur confraria, convenint-se entre ells no anar ningú a comprar sinó a los de dita confraria. Y per assò se son ajustats ab un dels stampers desta ciutat, ab lo qual han concertat llurs impressions.⁸³¹

---

⁸³⁰ AHPB, Francesc Cortès, major, Primer manual, 807/1, f.211v-213. La confraria dels llibreters gaudia d'un privilegi que els va concedir el Consell de Cent el 1623 que obligava als mestres llibreters de Barcelona a comprar a la confraria els salms i les beceroles que després venien en les seves respectives botigues. L'any 1675, la confraria va aconseguir la ratificació d'aquest privilegi i, a més, que el Consell de Cent, amb l'argument que el paper s'havia encarat, els permetés augmentar el preu de 25 sous la raima a 60. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1675, 97-CC, f. 365v-366, 28 de novembre de 1675.

⁸³¹ AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f. 202v-204, 10 de novembre de 1671.

Per aquest motiu, els administradors van proposar a la resta de membres de la germandat iniciar una causa a la Reial Audiència per tal que fos prohibit a la confraria dels llibreters la potestat d'obligar als seus membres a comprar els salms i les beceroles a un sol impressor.

“Y axí nos ha aparegut intentar-los [als llibreters] per est efecte una causa en la Real Audiència, demanant que (...) sien los cònsols de dits llibraters privats de poder prohibir a sos confreres de comprar psalms, bassaroles y missas en la estampa los aparexerà, per ésser assò un manifest monopoli y contra lo bé comú de tot lo Principat”.⁸³²

A pesar d'això, durant els anys següents la confraria dels llibreters va continuar encarregant la impressió dels salms i les beceroles a Rafael Figueró. El 1677, però, l'impressor va haver de fer front a una causa judicial després que es descobrís que havia venut salms amb el distintiu de la confraria dels llibreters. L'octubre d'aquell any, els cònsols de la confraria van fer una inspecció a casa del llibreter Emmanuel Serra, on hi van trobar una partida de salms i beceroles que no havien passat pel control de la confraria. Segons que va declarar Matias Salla, sotsveguer de Barcelona, que va participar en la inspecció, el llibreter els va assegurar que els salms i les beceroles provenien de casa de Rafael Figueró.

Uns dies després, els llibreters van assabentar-se que Figueró havia venut una partida de salms a un sastre que es deia Miquel Raurell. Per això, el novembre de 1677, els representants de la confraria es van presentar a casa de Figueró, al carrer de la Barra de Ferro, acompanyats del capdeguaita reial...

“...per tenir notícias com lo dit Rafel Figueró havia venut una partida de sams sens encodernar a Miquel Raurell, sastre, y en dits samps y era una cláusula dihent que aquells eran estampats a costa de la confraria dels llibraters. Y després de haver venut dits samps a dit Raurell li és anat

---

⁸³² Ibidem. La germandat dels estamperers va perdre aquesta causa. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, 9 de novembre de 1677.

de darrera dit Figueró fins en lo carrer de la Bòria ahont violentament los y ha llevats y se'ls ne ha tornats aportar".⁸³³

A casa de Figueró, els llibreters van exigir a l'impressor que els donés tots els salms, cosa que aquest es va negar a fer, dient que no en tenia. Davant d'això, a requeriment dels llibreters, l'oficial reial procedí immediatament a regirar la impremta. Amagats en un calaix trobaren més d'un miler de salms amb la imatge de Sant Jeroni, patró de la confraria de llibreters de Barcelona.⁸³⁴

Durant el procés judicial, Figueró va defensar-se dient que eren els llibreters els que havien incomplert les condicions del contracte signat el 1671, ja que, ignorant la clàusula d'exclusivitat, havien encarregat la impressió de salms i beceroles a altres impressors. La declaració de Figueró fou corroborada per l'impressor Jacint Andreu, que va assegurar que els anys 1673 i 1674 havia imprès algunes raimes de salms i beceroles per encàrrec de la confraria dels llibreters.⁸³⁵

Aquesta versió la va confirmar també Vicenç Surià, que va assegurar que en els anys 1672 i 1673, quan treballava a la impremta de Jacint Andreu, havia imprès una o dues bales de salms en nom de la confraria dels llibreters. A més, Surià va afegir que posteriorment, l'any 1676, quan administrava la impremta Cormellas, va imprimir també una bala de salms i una altra de beceroles per encàrrec d'aquella confraria.⁸³⁶

Per la seva banda, els llibreters es defensaven dient que Figueró els havia autoritzat a fer imprimir els salms i els beceroles allà on ells volguessin. En concret, el llibreter Ramon Boixeda explicava al jutge que uns anys abans, exercint de cònsol de la confraria, va rebre les queixes d'alguns llibreters que deien que la lletra que utilitzava Figueró era molt vella i

---

⁸³³ AHPB, Francesc Cortés, major, Setè manual, 807/7, f. 211v-212v, 12 de novembre de 1677.

⁸³⁴ Ibidem.

⁸³⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 9 de novembre de 1677.

⁸³⁶ Ibidem.

gastada. Per això, Boixeda va anar a casa de l'impressor per demanar-li que fes servir lletra millor, però aquest li va respondre que no en tenia d'altre i que si no els agradava podien fer imprimir una bala de salms i beceroles on volguessin, perquè en aquell moment no tenia lletra més bona.⁸³⁷

Un altre impressor, en aquest cas Pere Pau Mateu, va declarar davant del jutge que Figueró tenia lletra petita per imprimir salms i beceroles, però que, efectivament, ja era molt gastada:

“De cinc anys a aquesta part ha treballat diferents vegades en la estampa de dit Rafel Figueró i que en aquest temps ha vist i experimentat que la lletra menuda per a fer salms i beceroles que Figueró té en la estampa era suficient per a estampar salms i beceroles, si bé se anava cansant, emperò avui en dia està ja un poch més atropellada, no obstant que pot encara treballar moltes diferents coses, com són crides reals i un llibre que ell hi va estampar fa cosa d'un any, de dotze fulls i altres coses diferents”.⁸³⁸

A més, el llibreter Jacint Escona assegurava també que el paper que Rafael Figueró utilitzava per imprimir els salms i les beceroles no era prou bo:

“La quaresma passada, segons li sembla, trobant-se venedor de la confraria dels llibreters, va anar a casa de Figueró y li va dir si estampava salms per la confraria. Y dit Figueró li va mostrar el paper amb que els estampava, que a ell li va semblar no era apropòsit. Per això va dir a Figueró que els imprimís amb paper millor. Figueró va dir que no en tenia d'altre però que miraria si en trobava, però que els salms costarien alguna cosa més”.⁸³⁹

Davant del jutge, Figueró va reconèixer que, després d'haver imprès una partida de salms i beceroles, Jacint Escona, en nom de la confraria dels llibreters, li digué que no els volia

⁸³⁷ Ibidem, s.f., 16 de març de 1678.

⁸³⁸ Ibidem, s.f., 6 de juliol de 1678.

⁸³⁹ Ibidem, s.f., 5 de setembre de 1678.

perquè el paper no era prou bo. Per això, l'impressor es defensava dient que la única solució, per no haver-los de llençar, fou vendre'ls a altres llibreters.

“Havent imprès una partida de samps y bassarolas considerable per la confraria y ha gastos y obs de la confraria, anà en sa casa m. Jacinto Escona, llibrater, y veient dits samps y bassarolas li digué que aquells no eren al propòsit, ab (lo) que ell, dit Figaró, se trobà ab una partida de samps ab lo senyal de la confraria y no havia de llençar-los al carrer. Y eixos diu ser los que donà a Emanuel Serra y Francesc Llopis”.⁸⁴⁰

Finalment, però, la justícia va donar la raó a la confraria dels llibreters i va condemnar Rafael Figueró a pagar-los 50 lliures per haver incomplert les condicions del contracte que havien signat el 1671.

Un altre exemple d'un plet relacionat amb l'incompliment de les condicions d'un contracte d'impressió fou la reclamació que l'impressor Vicenç Surià va presentar al tribunal eclesiàstic el febrer de 1691 contra Joan Lleó, sacerdot beneficiat a la catedral de Barcelona. Segons Surià, el mes de desembre anterior, Lleó li havia encarregat la impressió de 100 exemplars de la “quartilla de ordinari del bisbat de Vic” però, un cop foren impresos, el sacerdot va dir que no li agradaven, demanant a l'impressor “que costàs lo que costàs tornàs a imprimir-las, que aquell perqui las feya imprimir no li venia en axò a tres ni quatre doblas”. Quan les 200 còpies foren fetes, Lleó va enviar un llibreter a casa de Surià a buscar-les per tal d'enquadernar-les, però l'impressor no les hi va voler donar perquè no estaven pagades. Per aquesta raó, Surià va presentar una reclamació al Tribunal Eclesiàstic, demanant que Lleó fos condemnat a pagar-li 13 lliures per la impressió de 200 quartilles.⁸⁴¹

⁸⁴⁰ Ibidem, s.f., 5 de setembre de 1678.

⁸⁴¹ ADB, Processos del Tribunal Eclesiàstic, 1691/5, n.498, 7 de febrer de 1691.

Per la seva banda, Joan Lleó va argumentar que la composició de les quartilles impreses per Surià no concordava amb l'original que li havia portat, cosa que, segons el sacerdot, era culpa de l'impressor, ja que “la justificació de las planas, en ésser totas ab una mida y especialment quant se entrega un full original ja estompat, corra y va per compte del estamper que-l imprimeix, conforme ho diuen los testimonis pèrits y pràctichs”.⁸⁴²

Per tant, Lleó va demanar que Surià fos condemnat a pagar-li les 2 lliures i 10 sous que valia el paper que li havia donat i una altra lliura per unes regletes de metall que l'impressor va dir que necessitava. Segons el sacerdot, tots els errors de l'obra s'havien d'atribuir a la “negligència o imperícia dels oficials que la treballaren, perquè qualsevol official pràctich hauria ajustat y justificat la llargaria de las planas y no hauria posat las regletas negras tant grossas y difformes, ni las hauria fet tocar a la lletra, per ésser com son ditas qualitats y circumstàncias annexas y tocants al offici de estamper”.⁸⁴³

Al llarg dels mesos següents tot un seguit d'impressors van comparèixer davant del Tribunal Eclesiàstic. En les seves respectives declaracions, Jaume Caís, Josep Llopis, Martí Gelabert, Joan Jolis i Rafael Figueró es van mostrar d'acord en què els fulls impresos per Surià eren molt diferents de l'original que Lleó li havia donat, tant pel que feia referència a la lletra utilitzada com a la composició de les línies. En canvi, Jaume Soler, Miquel Domenjó, Josep Vila i Josep Palahí, tots oficials impressors, van testificar en favor de Surià, assegurant que “ditas quartillas estan impressas en bona forma y segons bona art de impressors”. Joan Lleó, tanmateix, va demanar al tribunal que no es tingués en compte el testimoni d'aquests quatre estampers, ja que, segons ell, eren jutge i part: “los quatra son o eran al temps de sas deposicions, fadrins estampers habitants en casa de la adversa y qui imprimiren ditas quartillas y per dita rahó no sel ha de donar crèdit”.⁸⁴⁴

---

⁸⁴² Ibidem, 5 de març de 1691.

⁸⁴³ Ibidem, 3 d'abril de 1691.

⁸⁴⁴ Ibidem, 23 de juliol de 1691.

Fos com fos, finalment, Vicenç Surià va renunciar a continuar el procés, de manera que es va posar “silenci” sobre la causa i l’impressor no va cobrar els diners que reclamava.⁸⁴⁵

Tiratges, preus i beneficis

Les edicions de llibres, com es constata en els contractes d’impressió, acostumaven a ser de 1.250 exemplars, cosa que, en cap cas, responia a una quantitat escollida a l’atzar, sinó que es tractava de l’anomenada “jornada de Barcelona”. El 1639, en el marc d’un plet que va enfrontar Sebastià de Cormellas amb el convent de Santa Caterina de Barcelona per la publicació d’un llibre, els impressors Sebastià i Jaume Mathevat, actuant com a testimonis, asseguraven que la tirada habitual d’una edició feta a Barcelona era de 1.250 exemplars, tot i que a vegades podien ser 1.500. Els impressors explicaven també que a aquestes quantitats sempre se n’hi afegien uns altres 25 exemplars, que servien per les proves, per substituir els fulls trencats o per regalar a l’autor.

“Assó dix saber ell, testimoni, per saber molt bé que estampan mil doscents y sinquanta llibres, que-s jornada de Barcelona, y encara que estampen mil y sinch cents, no se posa més de una mà per a provas y que eo serveix per alguns fulls que se rompan. Y dita mà se posa per que hisque lo compliment dels mil dos cents y sinquanta llibres o mil y sinch cents, per a dar al autor compliment”.⁸⁴⁶

La jornada de Barcelona, així doncs, era una norma no escrita a través de la qual es fixava la productivitat mínima per tal que el negoci fos rendible. De fet, tal i com havia succeït des dels

---

⁸⁴⁵ Ibidem, 17 d’octubre de 1691.

⁸⁴⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16552, 20 de febrer de 1639.

orígens de la impremta amb altres usos i costums, aquest estàndard de productivitat fou també una norma importada d'Europa. Així, a França, com ha estat explicat anteriorment, la productivitat exigida als treballadors de les imprentes cap a final dels segle XVI era de 1.500 fulls diaris. A mitjan segle XVII, però, després d'una llarga batalla, els oficials impressors de París i de Lió van aconseguir que el Parlament francès aprovés un reglament que, entre altres millores laborals, va fixar la productivitat en 1.250 fulls diaris, sense que això comportés una rebaixa salarial ni tampoc una modificació de l'horari.⁸⁴⁷

És possible que a Catalunya aquest estàndard de producció s'establís de forma consuetudinària al llarg de la segona meitat del segle XVI o principi del XVII, coincidint amb l'arribada de nombrosos mestres impressors d'origen francès. Almenys, segons que va assenyalar Jordi Rubió, la tirada més alta per ell coneguda en una edició catalana feta abans de 1553 era de 700 exemplars. Això permet constatar també que al segle XVII la producció editorial catalana havia augmentat considerablement respecte el segle precedent.⁸⁴⁸

Sigui com vulgui, a través dels contractes d'impressió es constata que al llarg de la segona meitat del segle XVII la tirada estipulada equivalia gairebé sempre a la jornada de Barcelona. L'any 1683, per exemple, Josep Llopis va acordar amb els llibreters Jacint Escona, Josep Moyà, Joan Terrasànceh i Francesc Llopis la publicació del llibre titulat *Itinerario historial*, d'Alonso de Andrade, establint que se n'imprimiria la jornada de 1.250 fulls, a banda d'uns altres 25 per les proves:

“Lo dit Joseph Llopis, stamper, ciudadà de Barcelona, convé y en bona fe promet als dits Jacinto Scona, Joseph Moya, Juan Terrasanxes y Francesch Llopis, llibraters, que-ls stamparà un llibre intitulat Intinerario historial del padre Andrada, de la Compañya de Jesús, en foleo, contenint primer y segon tomo, tirant la jornada de mil y dos cents sinquanta fulls y que en quiscuna

⁸⁴⁷ Paul CHAUVET, *Les ouvriers du livre en France...*, op.cit., p.95-115. Sobre les xifres de productivitat a França vegeu també: Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société...*, op.cit., p.376-378.

⁸⁴⁸ Jordi RUBIÓ I BALAGUER i Josep Maria MADURELL I MARIMON, *Documentos para la historia...*, op.cit., p.89.

jornada a demás dels mil dos cents sinquanta fulls posarà y tirarà una mà de paper de més y que axís com anirà stampant lo full de dit llibre lo anirà entregant, donat-los y entregar-los en continent de estampar lo dit llibre totas las faltas que en aquel y aurà”.⁸⁴⁹

D’una forma semblant, l’any 1699 l’impressor Rafael Figueró va formar una societat amb els llibreters Anton Ferrer, Baltasar Ferrer, Joan Terrasànceh i Joan Piferer per imprimir i vendre llibres, acordant “que dit Rafel Figueró tinga obligació tot lo temps que durarà la companyia de imprimir la jornada de mil dos-cents y sinquanta fulls”.⁸⁵⁰

Una opció habitual era imprimir només “mitja jornada”, és a dir, 625 exemplars. És el cas, per exemple, de l’edició del llibre titulat *Cursus Philosophicus*, escrit pel pare caputxí Jacint d’Olp, que Martí Gelabert va publicar l’any 1690 per encàrrec del corredor d’orella Anton Tallander i de l’esparter Anton Bernada. Les dues parts van acordar “tirar y estampar mitja jornada de llibres del sobredit, que són sis cents y vint y sinch”.⁸⁵¹

En qualsevol cas, no sempre el nombre d’exemplars de l’edició d’un llibre anava en funció dels 1.250 o 625 exemplars que marcava la jornada de Barcelona. Els editors, en aquest sentit, podien pactar amb l’impressor una quantitat diferent. És el cas, per exemple, de la publicació dels volums de les *Decisions* de la Reial Audiència, impresos al llarg del darrer quart del segle XVII a compte de la Generalitat, dels quals normalment se’n imprimen 660 exemplars i en alguns casos 1.000 (vegeu el Capítol 2).

La “jornada”, de fet, era el nombre de fulls que, en teoria, tirava en un dia una premsa, operada per dos oficials. Així, si es tractava d’una obra en la mida de foli s’imprimien quatre pàgines diàries de cada un dels exemplars, si era en quart, vuit, i així successivament. Això vol dir que a un ritme de 1.250 fulls diaris, impresos per les dues cares, una premsa manual

⁸⁴⁹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.36-37v, 13 de febrer de 1683.

⁸⁵⁰ AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.307v-312v, 29 de novembre de 1699.

⁸⁵¹ AHPB, Joan Canals, Manual de 1690, 878/1, f.255-257, 6 de setembre de 1690. Es tracta de l’obra titulada *Cursus philosophicus ad mentem seraphici doctoris D. Bonaventurae*. BUB, XVII-3002.

era capaç de produir unes 5.000 pàgines al dia si l'obra era en foli, unes 10.000 si era en quart o fins i tot més si el format era més petit.

El problema dels formats petits, tanmateix, era la composició, ja que com més reduïda era la mida del llibre més quantitat de lletres havien de col·locar els caixistes per tal d'omplir tot l'espai de la premsa on es col·locaven els tipus. D'aquesta manera, un caixista podia alimentar una premsa si l'obra era de caràcter gros, però si es tractava d'un imprès amb lletra petita, en el qual, lògicament, hi cabien més caràcters per pàgina, es precisaven dos caixistes per cada premsa. Amb tot, cal dir que la norma d'una impremta era disposar del mateix nombre de componedors que de caixistes.⁸⁵²

L'objectiu, en qualsevol cas, era optimitzar al màxim el treball del premsista, imprimint el màxim possible de pàgines alhora. En col·locar-les sobre la premsa, les pàgines composades amb els tipus de lletra –les anomenades “formes”– eren distribuïdes d'una forma pautaada perquè, posteriorment, en doblar i tallar el paper, la paginació quedés ordenada de forma correlativa. És el que en el vocabulari de la impremta es coneix com a “imposicions”.⁸⁵³

D'aquesta forma, la impressió d'un llibre avançava diàriament de plec en plec, ja fos de quatre pàgines, de vuit o de les que requerís el format de l'obra. Cada dia se substituïen les formes, o sigui, els “motllos” que contenien les pàgines composades amb els tipus de lletra, i se'n col·locaven unes altres a la premsa. Per tant, la impressió de 1.250 exemplars d'un llibre de la mida de foli que tingués, per exemple, 400 pàgines, requeria, només pel que fa a la premsa, 100 “jornades” o dies de feina, ja que aquesta era la quantitat de fulls d'estampa que entraven en cada un dels exemplars. En canvi, per a un llibre de la mateixa quantitat de

⁸⁵² Nicolas CONTAT, *Anecdotes Typographiques...*, op.cit., p.76 i 145.

⁸⁵³ Sobre la tècnica de les imposicions vegeu: Alonso Víctor de PAREDES, *Institución y origen del arte de la imprenta...*, op. cit., f.26v, i José Manuel LUCÍA MEGÍAS, *Aquí se imprimen libros...*, op.cit., p.19-23.

pàgines, però en la mida de quart, es requerien 50 dies de treball per imprimir-ne 1.250 exemplars.⁸⁵⁴

Lògicament, si en la impressió d'un llibre hi intervenien dues premses, el temps necessari es reduïa a la meitat, de la mateixa manera que si la premsa era operada només per un oficial, la quantitat de fulls impresos en una jornada també disminuïa més o menys a la meitat. Seguint aquesta lògica, si es volien imprimir el doble d'exemplars en el mateix temps, es podien col·locar dues formes idèntiques, és a dir, amb el mateix text, en dues premses, tot i que això no acostumava a fer-se, ja que requeria el doble de feina als componedors. Per això, el recurs més utilitzat quan es volia fer una obra extensa amb el mínim de temps possible, era repartir-se una part de l'obra entre dues o més impremtes.⁸⁵⁵

Una premsa operada per dos oficials –el premsista i el “batidor”– funcionava de la següent manera: el premsista col·locava el full de paper en el timpà i plegava el frisquet, anomenat també “marginador”, de manera que el paper quedava fixat al mig (Fig. 21). Mentre feia això, el batidor, al seu costat, entintava les formes amb les “bales” de llana, que prèviament havia impregnat de tinta. Així, de forma sincronitzada, mentre el batidor entintava, el premsista posava el paper entre el timpà i el frisquet.

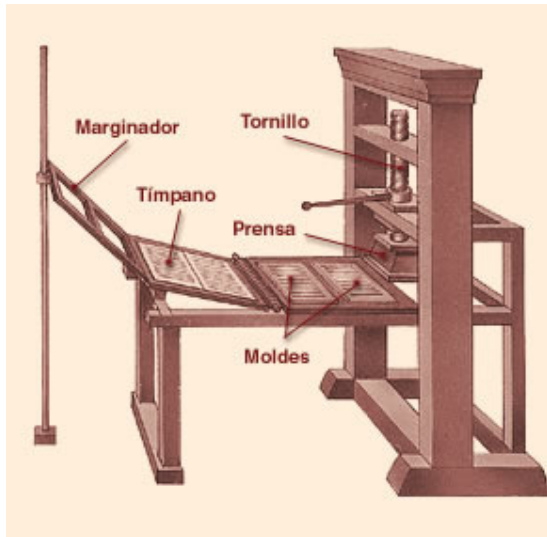
Un cop col·locat el paper, el batidor s'apartava i el premsista feia baixar el timpà i el frisquet sobre la “pedra”, que era on hi havia les formes, de manera que el paper, plegat entre el timpà i el frisquet, quedava perfectament situat sobre els tipus de lletra. Després, el premsista feia lliscar la meitat de les formes sota la premsa i estirava la palanca que movia el caragol. Tot seguit, introduïa l'altra meitat sota la premsa i donava un segon cop de barra, de manera que, amb això, el full quedava imprès per una de les cares. Aleshores, el premsista

---

⁸⁵⁴ Henri-Jean Martin posa com a exemple una impressió habitual a la França de l'època, que era una tirada de 1.300 exemplars d'un llibre de 1.200 pàgines en format foli. Segons aquest historiador, aquesta edició, que constava de 300 fulls per exemplar, requeria gairebé un any de feina si es feia amb una sola premsa i fins i tot dos si de la composició només se n'ocupava un sol caixista. Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société...*, op.cit., p.379.

⁸⁵⁵ Ibidem.

obria el timpà i el frisquet, extreia el paper i l'apilava a un costat, moment que era aprofitat pel batidor per entintar de nou les formes. El premsista, mentrestant, col·locava un nou paper al timpà i s'iniciava, de nou, tot el procés.

Fig. 21. A l'esquerra, les parts d'una premsa manual pròpia de l'època Moderna. A la dreta, dos premsistes –un tirador i un batidor– en acció. En aquesta recreació les piles de paper es troben situades a l'altra banda de la premsa, lluny del premsista, de manera que aquesta forma de treball requeria la participació d'una tercera persona, probablement un nen, que s'ocupava de donar el paper al premsista.

Més tard, els fulls que havien quedat apilats, que es coneixien com a “blancs”, eren impresos per l'altra cara, una operació que rebia el nom de “retiració”. Això significa que en una jornada de 1.250 fulls tot el procés era repetit 2.500 vegades, cosa que requeria al premsista estirar la barra que accionava la premsa 5.000 cops en un sol dia. Així, considerant que el temps efectiu de treball d'una jornada laboral des de les sis del matí fins a les nou del vespre fos, descomptant les parades, d'unes dotze hores, es pot concloure que la producció de dos premsistes era d'un centenar de fulls per hora, impresos per les dues cares.

D'altra banda, pel que fa als preus de les impressions, a través dels contractes es comprova com aquest variava en funció de tota una sèrie de paràmetres. Així, en primer lloc, el preu era menor si el paper l'aportava la persona que feia l'encàrrec. Lògicament, el cost final d'una edició depenia també de la quantitat d'exemplars i de la mida del llibre, tant pel que fa al format com al nombre de pàgines, ja que això, fet i fet, comportava la utilització de més o menys paper.

Un dels paràmetres importants que determinava el cost d'una edició era la mida de la lletra utilitzada. Així, com més petita era la lletra, més temps trigava un caixista a compondre les formes que cabien en un full d'estampa. Per aquesta raó, en la companyia que Rafael Figueró va formar el 1699 amb els llibreters Anton Ferrer, Baltasar Ferrer, Joan Terrasánchez i Joan Piferrer per imprimir i vendre llibres, es va acordar el preu que l'impressor cobraria per cada full, en funció del tipus de lletra:

“Se ha pactat que dit Rafel Figueró tinga obligació tot lo temps durarà la companyia de imprimir la jornada de mil dos-cents y sinquanta fulls de cícero a rahó sis lliures; la de atenàsia a rahó de sinch lliures y deu sous; la de test a rahó sinch lliures y sis sous; la de breviar a rahó de set lliures, moneda de Barcelona, y en cas que imprimís major quantitat de la dita jornada, se haje de pagar a dit Figueró a rahó de una lliura per quiscuna mitja rayma del que imprimirà més de dita jornada”.⁸⁵⁶

Es tractava, de fet, d'unes quantitats molt semblants a les que establia una tarifa ordenada per Joan Josep d'Àustria, virrei de Catalunya, l'any 1655, que, entre altres coses, fixava els preus que els stampers havien de cobrar per cada feina:

---

⁸⁵⁶ AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.307v-312v, 29 de novembre de 1699.

“Per estampar quiscuna rayma de psalmps, per mans, 1 lliura i 4 sous; per estampar una rayma de basserolas, per mans, 1 lliura i 4 sous; per estampar la rayma de lletra de test, per mans, 1 lliura i 8 sous; per estampar la rayma de la lletra atanasia, per mans, 2 lliures; per estampar la rayma de lletra de cícero, per mans, 2 lliures i 4 sous; per estampar la rayma de lletra de breviari, per mans, 2 lliures i 12 sous; per estampar lo full de memorials, en dret o en fet, ab lletra de test, posant-hi lo estamper lo paper de Gènova, 1 lliura y 10 sous; y si dit memorial és ab lletra de atanasia, 1 lliura y 16 sous”.⁸⁵⁷

La fórmula habitual per calcular l'import de la impressió d'un llibre era fixar un preu per cada full de paper d'estampa que contenia un sol exemplar. L'impressor i el client acordaven un preu per full més alt o més baix en funció del nombre de còpies, del format i del cos de la lletra. L'any 1673, per exemple, el jurista Bonaventura de Tristany va encarregar a Rafael Figueró la impressió d'un llibre que havia de portar per títol “Discurso jurídico sobre la jurisdicción de los presidentes de la religión de San Benito”, en la mida de foli, de la qual l'impressor n'havia de fer 700 exemplars, a un ritme de tres fulls per setmana. El preu acordat fou de 5 lliures i 10 sous per cada full. Tenint en compte que aquesta obra va tenir 491 pàgines, vol dir que valen caldre un total de 122 fulls d'estampa i tres quarts. Per tant, el cost final de la impressió va ascendir a 675 lliures, 2 sous i 6 diners.⁸⁵⁸

Aquest sistema de càlcul es comprova també en el contracte que Martí Gelabert va signar el 1678 amb els llibreters Baltasar Ferrer i Francesc Llopis per reeditar el llibre *De imitatione Christi*, de Thomas de Kempis, en lletra de breviari. Els llibreters s'obligaven a donar-li el paper i a pagar-li la impressió a un preu de 4 lliures i 10 sous per cada full. Gelabert, per la seva part, es comprometia a imprimir-ne 1.250 exemplars a un ritme d'un full per setmana, “y

⁸⁵⁷ *Tarifa y postura de preus de les coses infrascrites*. Document reproduït a: Ramon ALBERCH (et al.), *Gremis i oficis a Girona...*, op.cit., p.310.

⁸⁵⁸ AHPB, Francesc Cortés, major, Tercer manual, 807/3, f.174-175, 23 de setembre de 1673. Es tracta de l'obra titulada *Corona benedictina, adornada de lo mas precioso de sus singulares prerrogativas, con el esmalte de la jurisdicción ordinaria que pueden exercer los presidentes de la muy Illustre y esclarecida congregación claustral de San Benito de la provincia Tarraconense, Cesaraugustana, Navarra y obispado de Mallorca*. BC, 1-VI-7.

axí cada semmana dos raymes y mitja dels restants fulls de dit llibre fins dit llibre sie integrament stampat”.⁸⁵⁹

L’any 1687, aquest mateix impressor va signar un contracte amb Domènec Mora, mercader de Barcelona, per editar “la tercera parte de los padres, curas y misioneros, compost per lo molt reverent don Joan Agustín Ramires, canonge magistral de la Santa Iglesia de Calatayut”. D’aquest llibre, Gelabert es va comprometre a imprimir-ne 625 exemplars, en el format de quart i amb lletra de cícero, afegint-hi uns altres 25 per les proves i els possibles errors: “dels quals sis-cents cinquanta llibres ni hage de haver sis-cents vint y sinch de bons y rebedors y los restants vint y sinch encara que sien falchs y tals quals seran, dit Mora tingue obligació de rèbrer-los”. L’impressor s’obligava a tenir acabats dos fulls d’aquest llibre cada setmana, a un preu de 37 rals –3 lliures i 14 sous– per cada full.

“És pactat que lo dit Martí Gelabert age y sia obligat, com ab lo present se obliga y promet al dit senyor Domingo Mora, que de dit llibre, quiscuna semmana li entregará dos fulls al ús de estampa, y acabat aquells los demás, ab la matexa forma que los demás stampers de dita present ciutat acostuman entregar las impressions fan de qualsevols llibres. Ítem y finalment, és pactat entre ditas parts que lo dit senyor Domingo Mora age y sia obligat, com ab lo present se obliga y convé y en bona fe promet al dit Martí Gelabert que per la impressió de dit llibre li donará y pagarà a rahó de trenta-set reals per cada full, al dit ús de la estampa, pagadors dits fulls de deu en deu al dit ús de la estampa”.⁸⁶⁰

Segons els exemplars conservats, aquest llibre va ocupar 568 pàgines, cosa que, tractant-se d’una obra en quart, vol dir que van caldre 71 fulls d’estampa per cada còpia. Per tant, el cost

⁸⁵⁹ AHPB, Joan Alomar, Cinquè manual, 814/5, f.81-82v, 4 de març de 1678. Es tracta de l’obra titulada *De imitatione Christi, libri quatuor*. Existeix una edició de 1677, impresa per Martí Gelabert a compte de Francesc Llopis. BUB, XVII-9125.

⁸⁶⁰ AHPB, Francesc Llauder, Vint-i-cinquè manual, 787/23, f.76v-77v, 14 de maig de 1687. Es tracta de l’obra titulada *Práctica de curas y misioneros, que contiene varios sermones, doctrinas, letras y dialogos, parte tercera*, escrit per Juan Agustín Carreras Ramírez y Orta. UdG, Biblioteca Diocesana, 25/653.

final de la impressió fou de 215 lliures, 9 sous i 8 diners. Tenint en compte que Gelabert es va comprometre a imprimir-ne dos fulls a la setmana, l'obra va trigar aproximadament uns nou mesos a fer-se. Durant aquest temps, en el benentès que Mora complís també la seva part, el mercader va pagar a l'impressor 37 lliures cada cinc setmanes, que era el que valien 10 fulls a 3 lliures i 14 sous cada un.

D'una forma semblant, el gener de 1691 l'impressor Joan Jolis va signar un acord amb els llibreters Baltasar Ferrer, Miquel Planella i Jacint Janer per imprimir 1.300 exemplars del "Villacastín", en la mida de setzè. Jolis es va comprometre a lliurar als llibreters dos fulls impresos cada setmana fins a acabar l'obra. L'impressor, a més, va obligar-se a no imprimir res per a cap altre persona, sota pena d'haver de pagar-los 25 lliures si ho feia. Els llibreters, per la seva banda, oferien donar el paper a l'impressor i pagar-li 2 lliures i 19 sous per cada full, setmanalment, a mesura que Jolis els donés els dos fulls impresos acordats.⁸⁶¹

Aquesta obra, segons els exemplars conservats, conté 720 pàgines, en la mida de setzè, cosa que vol dir que la impressió va requerir 22 fulls i mig de paper d'estampa per cada exemplar i que per tant, l'import que els llibreters van pagar a l'impressor fou de 66 lliures, 7 sous i 6 diners. Aquests diners –en el benentès que l'impressor respectés el conveni d'exclusivitat i complís el ritme de dos fulls setmanals– foren tots els ingressos que Joan Jolis va obtenir en gairebé tres mesos, que va ser el temps que l'impressor va trigar a tenir l'obra enllestida.

Aquests exemples mostren que la productivitat d'una impremta acostumava a ser d'entre un i tres fulls d'estampa a la setmana, sempre en funció del format de l'obra i del cos de la lletra. Això s'explica perquè la feina dels caixistes, sobretot si els formats i la lletra eren petits, requeria gairebé el doble de temps que la feina dels premsistes.

---

⁸⁶¹ AHPB, Joan Navés, Catorzè manual, 845/23, s.f., 13 de gener de 1691. Es tracta de l'obra titulada *Manual de ejercicios espirituales para tener oración mental*, de Tomás de Villacastín. BPEB, 248.152 Vil.

És per això que no totes els tallers tipogràfics de Barcelona tenien capacitat per imprimir més d'un llibre de gran extensió cada any. Les impremtes que només disposaven d'una o dues premses i pocs treballadors, com era el cas, per exemple, de les de Martí Gelabert o de Joan Jolis, no es podien permetre tenir-les ocupades durant mesos en la impressió d'un llibre, ja que, si ho feien, mentre durava aquella feina no els entraven altres ingressos. Això és una de les raons que explica el perquè a la Barcelona del segle XVII la producció d'obres de poca extensió, que permetien els ingressos a curt termini, fou molt major que la de llibres.

El preu d'aquestes obres menors, d'altra banda, com eren els opuscles i els plec solts, es calculava en base a una altra fórmula. En aquests casos, generalment, l'import s'establia comptant una part dels exemplars a un preu superior i les restants, la part major, a un altre de més baix. Això es feia per tal de compensar la feina de la composició que, en el cas dels encàrrecs petits, era proporcionalment més costosa que el tiratge. Un exemple és el memorial que el Consell de Cent va enviar l'any 1671 a la Cort de Madrid per demanar a la reina Marianna d'Àustria que els jutges de la Reial Audiència no poguessin actuar com a procuradors. D'aquest memorial, de 44 pàgines en foli, se'n van encarregar 500 exemplars a la impremta Mathevat. L'import que va pagar el Consell de Cent fou de 17 lliures i 12 sous per les primeres 50 còpies, a raó de 16 rals el full, mentre que per les restants 450 còpies la impremta va facturar 12 lliures per la impressió i unes altres 12 per "lo paper del sobre plus". Per tant, tot plegat, la impressió d'aquest memorial va valer 41 lliures i 12 sous.⁸⁶²

Un altre mostra d'aquesta modalitat de càlcul és el pagament que la noble Teresa de Boixadors i de Pinós, comtessa de Savallà, va fer a Rafael Figueró l'any 1684 per la impressió d'una al·legació jurídica relacionada amb una causa a la Reial Audiència contra el ciutadà

---

⁸⁶² ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1668, part 2º, Sèrie General (N), 223, f.236, 17 de juny de 1671. L'import total de la impressió s'obté del càlcul següent: una lliura i 12 sous (16 rals) x 11 fulls (44 pàgines en foli) = 17 lliures i 12 sous + 12 lliures + 12 lliures = 41 lliures i 12 sous. Es tracta del memorial que porta per títol *Justificación de dos cartas que los deputados y oydores de cuentas del Principado de Cataluña y sus condados, instando repetidamente diferentes interesados, escribieron a la Magestad de la Reyna N. Señora, suplicandole fuesse servida mandar a los ministros desta Real Audiencia que hiziesen dexación de las procuras.* BC, F.Bon. 293.

honrat Joan Ximenes i Codina. D'aquesta al·legació se'n van imprimir 80 còpies, en la mida de foli i lletra de text, per les quals es van utilitzar, per cada còpia, 26 fulls d'estampa. Figueró va cobrar-ne la meitat al preu d'un ral de vuit per cada un dels 26 fulls i els altres 40 exemplars a 3 diners per full, de manera que, tot plegat, va valer 49 lliures i 8 sous.⁸⁶³

Un altre exemple és el pagament que Manuel Desvalls i Escura, cavaller de Girona, va fer a Rafael Figueró l'any 1694 per la impressió d'una al·legació jurídica relacionada amb un plet contra el convent de Sant Daniel d'aquella ciutat. D'aquest memorial se'n van imprimir 40 còpies, que van haver de menester 20 fulls i mig d'estampa cada una. Figueró va cobrar 28 lliures i 14 sous per la impressió, a un preu de 14 rals (una lliura i 8 sous) per full i unes altres 10 lliures per les 40 còpies, a 5 sous la unitat, de manera que la impressió va valer un total de 38 lliures i 14 sous.⁸⁶⁴

Encara, una darrera mostra d'aquesta modalitat de càlcul es pot comprovar en la carta que el rei Carles III va enviar el 23 de desembre de 1707 als diputats del General per proposar la formació d'un exèrcit regular de 5.000 soldats. Rafael Figueró, estamper del General, va imprimir-ne 3.000 còpies, a raó de una lliura i 8 sous per full les 40 primeres i de 2 diners per full les altres 2.960. Per tant, la impressió d'aquesta carta, que va tenir dos fulls d'estampa, va costar a la Diputació un total de 52 lliures, 2 sous i 8 diners.⁸⁶⁵

D'altra banda, els preus de venda al públic anaven, lògicament, en funció de l'extensió del llibre. Així, l'any 1688 el *Fénix de Catalunya* de Narcís Feliu de la Penya, una obra d'unes

⁸⁶³ AHPB, Francesc Cotxet i Soler-Ferran, Vintè manual, 779/19, f.185-185v, 14 de juny de 1684. El cost de la impressió resulta de fer l'operació següent: 1 lliura i 8 sous (un ral de vuit) x 26 + 3 diners x 26 x 40 = 49 lliures i 8 sous. Es tracta de l'al·legació que porta per títol *Discurs en fet y en dret de la noble y egregia dona Theresa de Boxadós y Pinós, comtessa de Çavalla y los nobles tudors y curadors dels fills y hereus del quondam egregi D. Joan de Boxadós y de Rocaberti, olim pachs comte de Çavalla de una, contra lo doctor Ignasi Ximénez y Codina, ciutada honrat de Barcelona, y altres litis consortes, de part altre*. BUB, XVII-8488-32.

⁸⁶⁴ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1694, 826/7, f.212-212v, 20 de setembre de 1694.

⁸⁶⁵ ACA, Generalitat, Correu i Menut, Cauteles, 1704-1712, Sèrie V, 252, n.36, 6 de febrer de 1708. L'import s'obté de fer l'operació següent: una lliura i 8 sous x 2 (fulls d'estampa) = 2 lliures i 16 sous + 2.960 x 2 (fulls) x 2 (diners) = 52 lliures, 2 sous i 8 diners. Es tracta de la carta que porta per títol *Còpia de la real carta ab que la Magestat del Rey Nostre Senyor (...) és estat servit lo dia 23 de desembre de 1707 a favorir al Excel·lentísim y Fidelíssim consistori de diputats y oydors de comptes del present Principat de Cathalunya*. BC, F.Bon. 4905.

130 pàgines en quart, es venia a casa de Rafael Figueró per vuit sous, tal i com s'anunciava en una gasetta publicada el febrer de 1688.⁸⁶⁶

L'any següent, Figueró venia la *Práctica del confesionario*, de Jaime de Corella, una obra d'unes 400 pàgines en quart, a un preu de 16 sous, mentre que l'any 1690 el *Despertador christiano*, de José de Barcia y Zambrana, que tenia unes 430 pàgines, es venia a casa d'aquest impressor per una lliura. Encara, un altre exemple l'aporta el *Flos sanctorum*, d'Alonso de Villegas, de 750 pàgines en foli, que segons s'anunciava en una gasetta publicada per Figueró, es venia per 2 lliures l'any 1691.⁸⁶⁷

A final del segle XVII la pràctica d'introduir publicitat de llibres en els fulls de notícies es va fer molt habitual a Barcelona. Es tractava, de fet, d'una estratègia comercial copiada de les gasettes que venien de França. De fet, segons que ha assenyalat Gilles Feyel, els anuncis de llibres inserits en les edicions provincials de la *Gazette* de París van incrementar-se de forma espectacular a partir de la dècada de 1680.⁸⁶⁸

A banda d'això, a Barcelona era molt habitual que l'aparició d'un llibre s'anunciés a través de la fixació de la portada a les cantonades de la ciutat. L'any 1692, per exemple, arran de la publicació del primer volum de les *Decisions* de Pere d'Amigant, la Generalitat va pagar un complement de dues lliures i 10 sous a Rafael Figueró per la impressió del “principi de dit

⁸⁶⁶ El *Fénix de Cataluña* s'anunciava a la gasetta titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 20 de febrero de 1688*. AHCB, Pre-premsa 3/2: “Participase a los curiosos como ha salido el libro siguiente: Fénix de Cataluña, compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas. Su precio es quatro reales. Véndese en casa de Rafael Figueró, a los Algodoneros”. Un exemplar de l'obra de Feliu de la Penya es troba a: BC, F.Bon. 328.

⁸⁶⁷ L'anunci de la *Práctica del confesionario* apareix a: *Noticias generales y muy verdaderas de Europa venidas a Barcelona por el correo de Francia y de otras partes a 12 de agosto de 1689*. AHCB, Pre-premsa 7/23. Es tracta de l'obra *Práctica de el confesionario y explicación de las 65 proposiciones condenadas por la Santidad de N.S.S.P. Inocencio XI, su materia, los casos más selectos de la theologia moral, su forma, un diálogo entre el confessor y penitente*. BUB, B-60/6/12. L'anunci del *Despertador christiano* consta a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 14 de julio de 1690*. AHCB, Pre-premsa 4/1. Es tracta de l'obra titulada *Despertador christiano eucharistico de varios sermones del Santísimo Sacramento del altar, en orden a la adoración, devoción y participación de los frutos de este soberano misterio*. BUB, B-61/6/33. L'anunci del *Flos sanctorum* figura a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 21 de setiembre de 1691*. AHCB, Pre-premsa 4/1. *Flos sanctorum y historia general en que se escribe la vida de la Virgen Sacratissima (...) y las [d]e los santos antiguos*. BC, Tor. 143-4º.

⁸⁶⁸ Gilles FEYEL, *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630-1788)*, Oxford: Voltaire foundation, 2000, p.554.

llibre, per fixar y plantar per los cantons y altres parts de la present ciutat”. D’aquesta quantitat, dues lliures eren per la impressió de la portada i els 10 sous restants eren “per lo treball de plantar dit principi”.⁸⁶⁹

La pràctica d’enganxar papers impresos a les parets s’utilitzava també per publicitar sentències judicials o documents similars que afectaven a particulars. És el cas, per exemple, de les lletres d’excomunicació, conegudes popularment com a “paulines”, que Vicenç Surià va imprimir l’any 1690, per encàrrec del cavaller Joan Argila. A més del preu de la impressió de 200 exemplars d’aquelles lletres, que va ascendir a 2 lliures, un sou i 6 diners, Argila va pagar a l’impressor una altra lliura i 10 sous per la feina de fixar i plantar les lletres per diversos llocs de la ciutat de Barcelona.⁸⁷⁰

Els contractes d’impressió i els registres dels pagaments, així doncs, permeten saber quins eren els tiratges més habituals de les impressions, així com també els ingressos bruts que obtenien els impressors. A banda d’això, el balanç de comptes fet pel llibreter Joan Piferrer durant el període que va administrar la impremta de Josep Llopis, utilitzat abastament al llarg d’aquest capítol, permet saber també quins eren els beneficis.

L’any 1707, després de la mort d’Anna Llopis, vídua de Josep Llopis, Piferrer va presentar als tutors dels hereus els comptes de tot el que havia pagat i cobrat durant els anys de la seva administració. La particularitat d’aquest balanç és que Piferrer anotava els ingressos derivats de les impressions un cop “tretos tots gastos”, “llevat lo tirar y lo paper” o bé, “tretos tots gastos de paper y officials”, cosa que significa que de la suma de totes aquestes quantitats s’obté el benefici real que generava el negoci de la impremta.⁸⁷¹

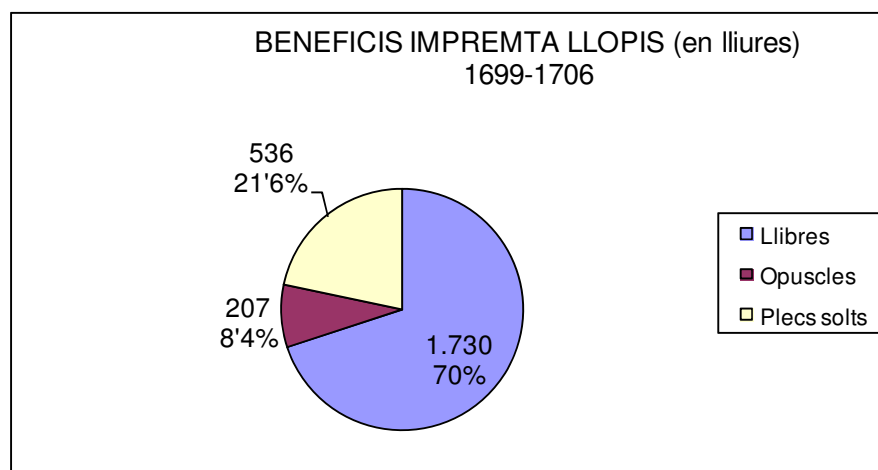
---

⁸⁶⁹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 3º, Sèrie General (N), 245, f.521v, 26 de febrer de 1692.

⁸⁷⁰ AHPB, Jeroni Brotons, Quart manual, 865/20, f.374-375, 28 de novembre de 1690.

⁸⁷¹ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707. Els beneficis anotats per Piferrer es correspondrien, més o menys, amb el que avui en dia s’anomena una Ebitda, és a dir, els beneficis obtinguts abans de deduir els interessos, els impostos, la depreciació i l’amortització. En altres paraules, traslladant aquest concepte al segle XVII, es tracta del resultat final de l’explotació del negoci de la impremta sense incorporar-hi despeses com podien ser el pagament del cens de la casa, les pensions dels censals, les llicències d’impressió, els drets de portals, les despeses de la inversió en infraestructura i altres variables.

D'aquesta forma, es constata que, de 1699 a 1706, la impremta administrada per Joan Piferrer va obtenir uns beneficis per impressions de 2.473 lliures, de les quals 1.730 corresponien a la impressió de llibres, 207 a la d'opuscles i les restants 536 lliures a la producció de plec solts i altres "menudències" o "remiendos". Aquestes xifres, per tant, indiquen que el 70% dels beneficis obtinguts per la impremta Llopis durant el període indicat provenien de la impressió de llibres, mentre que el 21'6% corresponia a plec solts i el 8'4% a opuscles (Fig. 22).⁸⁷²

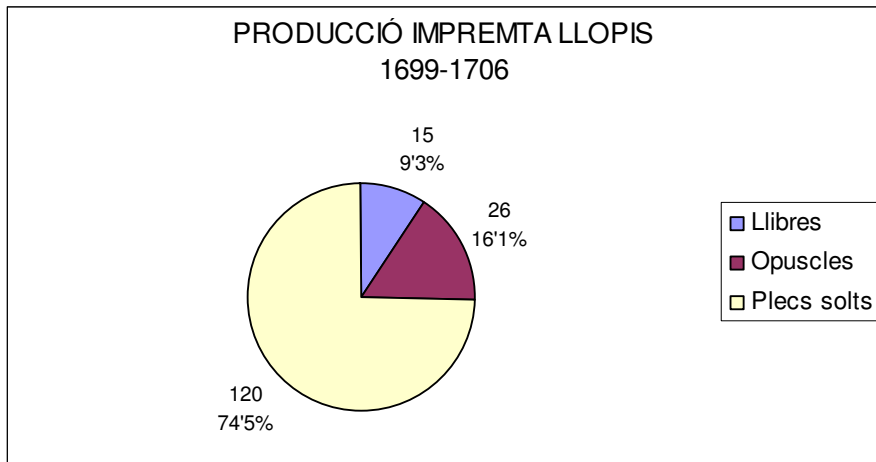

Fig.22. Beneficis obtinguts per la impressió de llibres, opuscles i plec solts en la impremta de la vídua de Josep Llopis durant el període d'administració de Joan Piferrer (1699-1706), expressats en lliures. Font: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

Joan Piferrer anotava en el "deu" tots els pagaments que feia a compte d'Anna Llopis, tant si es tractava de coses relacionades amb la impremta com si eren despeses de la casa. Entre aquestes, per exemple, hi ha lliuraments en efectiu a la vídua, compra de blat, farina, vi i altres aliments; sabates, vestits, pagaments al mestre per l'educació dels fills i despeses similars. D'altra banda, en l'apartat "ha de haver la senyora Llopis", Piferrer hi anotava les quantitats netes obtingudes de les impressions. Com que les despeses pagades per Piferrer foren majors que els beneficis, aquella diferència fou la quantitat que el llibreter va reclamar als tutors dels hereus de Josep Llopis. Cal advertir que aquest document no és el "llibre major" dels comptes de la impremta, al qual Piferrer feia referència tot sovint, sinó que és el balanç de tot el que va pagar i cobrar per compte d'Anna Llopis. Malauradament això fa que no es pugui fer una veritable anàlisi del compte d'explotació de la impremta, ja que hi ha moltes quantitats, com per exemple la despesa en paper o bé els sous que cobraven els oficials, que no hi figuren especificades.

⁸⁷² AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

Aquests percentatges, d'altra banda, contrasten amb les dades que s'obtenen del recompte de la quantitat d'obres impreses en aquest taller durant el mateix període. Així, de 1699 a 1706 la impremta Llopis va editar un total de 15 llibres, 26 opuscles i 120 plec solts, sense comptar una gran quantitat de "remiendos" que no han pogut ser comptabilitzats com a unitats per manca de concreció. Això significa que, en termes relatius, la producció de la impremta Llopis en el període indicat fou d'un 74'5% de plec solts, un 16'1% d'opuscles i només un 9'3% de llibres (Fig.23).⁸⁷³

Fig.23. Producció de llibres, opuscles i plec solts de impremta de la vídua de Josep Llopis durant el període d'administració de Joan Piferrer (1699-1706), expressada en unitats. Font: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

⁸⁷³ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

CAPÍTOL 4

La impremta a Barcelona després de 1714

Pèrdues humanes i materials

La Guerra de Successió no fou, en l'aspecte personal, un esdeveniment tan negatiu per a les impremtes de Barcelona com ho havia estat, més de mig segle abans, la dels Segadors. Cal recordar, en aquest sentit, que almenys vuit dels propietaris van morir entre 1640 i 1652 (vegeu el Capítol 1). De 1705 a 1714, en canvi, les baixes entre els mestres impressors foren només dues. D'una forma semblant, el nombre de tallers que restaven oberts a Barcelona a la fi de la Guerra de Successió es va reduir a nou, dos menys dels que hi havia abans de l'inici del conflicte.

Una de les impremtes que va desaparèixer al llarg de la guerra fou la de Martí Gelabert, per bé que des de 1702 el negoci era propietat de Flora Casas, germana de la seva difunta esposa. Després d'un temps de funcionar sota l'administració de l'antic propietari, el taller va tancar definitivament les portes l'any 1707. Gelabert va morir poc després, quan, de fet, ja no era mestre impressor.

L'altre dels propietaris que va morir durant la Guerra de Successió fou Joan Baptista Altés, cosa que, segons es desprèn del fons conservat, va comportar que el seu taller deixés de

funcionar durant uns anys. Tot sembla indicar, en aquest sentit, que Altés fou víctima de l'assalt final de les tropes borbòniques sobre Barcelona, no debades fou enterrat el dia 12 de setembre d'aquell any. Aquesta fou, així doncs, la única pèrdua humana que es va registrar entre els propietaris com a conseqüència del setge de 1713-1714.⁸⁷⁴

Això no obstant, no es pot descartar que un nombre major d'oficials impressors perdessin la vida defensant la ciutat de l'assalt borbònic l'11 de setembre de 1714. Un exemple fou el de Pere Masses, treballador de la impremta de Bartomeu Giralt, que va morir en rebre un tret en els darrers enfrontaments que es van produir durant el setge, segons certificava Giralt davant notari uns anys després, a petició de la vídua.

“El dicho Pedro Massas, mancebo impresor, murió de un balasso en el avanso que huvo en esta ciudad en el mes de setiembre del anyo de mil setecientos y catorze, quedando la dicha Eulàlia viuda de aquel hasta dia presente, lo que dezimos saber por haver habitado él, dicho Pedro Massas, mancebo impresor, muchos anyos en casa de mi, dicho Giralt, trabajando de dicho officio de impresor hasta el dia de su muerte”.⁸⁷⁵

Més significatives foren, en canvi, les pèrdues materials que van patir la majoria de les impremtes de Barcelona pels efectes de les bombes llançades per les tropes filipistes. Un dels casos millor documentats és el que va afectar el taller de Rafel Figueró, al carrer dels Cotoners, que va quedar completament destruït arran d'un incendi que hi hagué el maig de 1714. El *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, la gasetta impresa per Figueró durant el setge, ho explicava d'aquesta forma:

---

⁸⁷⁴ ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.322v, 12 de setembre de 1714. Segons l'obra conservada, Josep Altés, fill de Joan Baptista Altés, va continuar la tasca del seu pare a partir de la dècada de 1730.

⁸⁷⁵ AHPB, Josep Simon, Manual de 1726, 899/27, f.114v-115, 19 de desembre de 1726.

“Los enemigos repitieron la hostilidad de las bombas (...). Fue mucha la ruina de las casas, prendió fuego en algunas y con especialidad en la de Rafael Figueró, impresor del Rey nuestro Señor, en donde fué tal el incendio que, sobre averse quemado sus almacenes llenos de diferentes obras, papeles, libros y bienes muebles, ardieron hasta las prensas, amenazando la quema de todas las casas vezinas”.⁸⁷⁶

Per aquest motiu, Rafael Figueró va haver d'abandonar aquesta casa, tot renunciant a l'establiment emfitèutic que li atorgava la propietat útil. L'any 1715, els frares predicadors del convent de Santa Caterina, senyors directes, la van tornar a cedir al fuster Francesc Planes. En el nou establiment, fet un any i mig després del bombardeig, hi constava que la casa del carrer dels Cotoners encara tenia la major part de les parets aterrades a causa “de l'incendi occurrut en el darrer setge d'aquesta ciutat”.⁸⁷⁷

D'aquesta forma, Rafael Figueró va traslladar la impremta al carrer de la Bòria, on l'any 1715, juntament amb el seu fill, va adquirir unes quantes cases i algunes botigues situades en aquell carrer i en el d'en Mirambell. Segons el document de l'establiment, alguns d'aquells edificis estaven completament destruïts, molt probablement com a conseqüència de les bombes caigudes durant el setge. De fet, en la documentació del Cadastre hi consta que l'any 1716 els Figueró eren propietaris d'una casa al carrer d'en Mirambell i d'una altra al carrer de les Candeletes, “dita un casulot”, que eren inhabitables.⁸⁷⁸

Un altre dels impressors que es va veure obligat a canviar de casa el 1714 fou Francesc Guasch, no debades l'edifici del carrer de la Palla on vivia, així com també les quatre cases del costat, que eren propietat de la comunitat de sacerdots de Sant Felip Neri, estaven

---

⁸⁷⁶ *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, 10 de juny de 1714. BC, F.Bon. 693. Vegeu també: Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona...*, op. cit., p.252.

⁸⁷⁷ AHPB, Pau Mitjans, Vint-i-setè manual, 859/34, f.475-479v, 17 de novembre de 1715.

⁸⁷⁸ L'adquisició per part dels Figueró de diverses cases al carrer de la Bòria i adjacents consta a: AHPB, Josep Sabater, Manual de 1715, 894/5, f.45v-58, 10 de juny de 1715. La referència a les cases inhabitables a: AHCB, Cadastre, I-60, f.227v i 231v.

completament destruïdes en acabar el setge. Per aquest motiu, Guasch va traslladar la impremta a la devallada de Santa Eulàlia.⁸⁷⁹

D'una forma semblant, la casa on hi havia la impremta dels hereus de Josep Llopis, a la plaça de l'Àngel, estava molt malmesa quan l'octubre de 1714 fou adquirida pel llibreter Joan Piferrer. Els mestres de cases i els fusters que van fer la valoració van deixar constància de la "ruhina en que-s troba per causa de las bombas que en ella caygueren en lo siti proppassat de la present ciutat". El 1732, en una concòrdia signada per Piferrer i els hereus Llopis es tornava a fer esment que la major part de la casa i les seves botigues havien quedat "dirruhidas per ocasió de las bombas hi caygueren en lo últim siti que passà esta ciutat". D'igual forma, en el Cadastre de 1716 hi constava que la casa de Joan Piferrer, a la plaça de l'Àngel, tenia "la major part dirruïda".⁸⁸⁰

En la documentació del Cadastre, de fet, es constaten els danys que les bombes van causar en altres cases de Barcelona on hi havia impremtes. Així, el 1716, al primer pis de la casa de Bartomeu Giralt, a la plaça dels Peixos, hi havia "dos salas, una de inhabitable, y dos aposientos bons y dos de derruïts". Tres anys després, constava que una part de la casa on vivia Giralt encara estava "derruhida". Una cosa semblant passava amb la del llibreter Joan Pau Martí, a la plaça de Sant Jaume, que, segons el Cadastre, estava "algo derruïda".⁸⁸¹

De la mateixa manera, alguns dels edificis on uns anys enrere hi havia hagut impremtes havien patit també desperfectes per causa de les bombes. La casa d'Antoni Lacavalleria, per exemple, al carrer de la Llibreteria, era buida el 1716 i tenia una gran part inhabitable. El mateix passava amb la casa situada al davant de la rectoria de Santa Maria del Pi, al carrer de

⁸⁷⁹ AHCB, Repartiment de cases de 1716, carrer de la Palla, I-57, s.f. Els terrenys on hi havia hagut la casa de Guasch i les quatre del costat foren aprofitats anys després per ampliar l'església de Sant Felip Neri. Josep de C. LAPLANA, *L'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona...*, op.cit., p.102-109.

⁸⁸⁰ La valoració de la casa de la plaça de l'Àngel a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1714, 870/31, f. 236-237, 24 d'octubre de 1714. La concòrdia signada entre Piferrer i els Llopis a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Plec de concòrdies, 940/31, s.f., 3 d'abril de 1732. L'estat de la casa, segons el Cadastre, a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases, Plaça de l'Àngel, 1716, I-57, s.f.

⁸⁸¹ L'estat de la casa de Bartomeu Giralt a: AHCB, Repartiment de cases, 1716, plaça dels Peixos, I-57, s.f.; Ibidem, Libro de rebilla de casas, 1719, I-2 bis, p.220. L'estat de la casa de Joan Pau Martí a: AHCB, Cadastre, I-60, f.385v.

la Riera del Pi, on hi havia hagut la impremta Mathevat i posteriorment la de Martí Gelabert. L'octubre de 1717, Joan Baptista Casas, fill de Flora Casas, que aleshores era el propietari d'aquest edifici, va presentar una súplica a la Junta d'Administradors de la ciutat demanant una rebaixa del Cadastre com a compensació per les obres que hi havia hagut de fer.

“Molt Il·lustre senyor, lo doctor Juan Baptista Cases, ab la deguda veneració, representa a V.S. com li han remés un paper de Catastro per la quantitat de 5 lliuras, pagadoras lo corrent any de 1717, per rahó de unas casas devant la rectoria del Pi de la present ciutat. Y no rehusant pagar aquellas, emperò, al peu del matex paper se li ordena que pagui altres 5 lliuras per lo any de 1716, com de ell apar, la qual quantitat no pagà per haver donat memorial a V.S. motivat que la dita casa casi tota era cayguda y per adobar-la promptament fou presís consignar lo poch lloguer se'n podria tràurer per molts anys. Y a més de lo sobredit, después de acomodada un oficial del Rey nostre Senyor (que Déu guarde), ab bolceta se prengué tota la dita casa com a herma. Y havent ponderat a V.S. tot lo sobredit y feta la averiguació, li digueran que quedaba condonat per dit any 1716 y si per rahó de olvit dels oficials no quedà notat no és per rahó que lo suplicant dega pagar-o en concideració del qual suplica a V.S. sia de son agrado el decretar haver de pagar solament las 5 lliuras del corrent any de 1717, merced que espera de la recta equitat de V.S.”⁸⁸²

D'aquesta súplica se'n desprèn, a més, que arran de l'ocupació borbònica de Barcelona la casa del carrer de la Riera del Pi fou destinada a l'allotjament de soldats. De fet, això constava també en un altre informe fet el 1720 pels responsables del Cadastre, que certificava que “dita casa en lo any 1716 estigué ocupada per allotjament”. Segons aquest document, en aquella casa hi van viure soldats de l'exèrcit borbònic fins el mes de novembre de 1718, cosa que va

---

⁸⁸² L'estat de la casa dels Lacavalleria consta a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases, 1716, carrer de la Llibreteria, I-57, s.f. La súplica presentada per Joan Baptista Casas a: AHCB, Cadastre, Memorials i certificats, 1717-1802, V-I, s.f., 1717.

suposar per al propietari una exempció en el pagament del Cadastre corresponent a aquell any: “dita casa ha estat ocupada per allotjament desde 4 de agost 1717 fins a 15 de novembre 1718, y axís no deu pagar per dit any 1718”.⁸⁸³

D’igual forma, els bombardeigs borbònics van causar danys en altres edificis que eren propietat de persones relacionades amb el sector editorial. És el cas, per exemple, de la casa on vivia l’oficial impressor Robert Lapedra, al carrer de les Moles. El 1716, segons el Cadastre, la planta baixa i el primer pis d’aquest edifici eren habitables “y lo demás de dita casa, tot demolit”.⁸⁸⁴

Uns cas semblant era la situació en què el 1716 es trobava la casa del llibreter Baltasar Ferrer, al carrer de la Llibreteria, una gran part de la qual era “inhabitable”. El mateix passava amb la d’Anton Moyà, situada també en aquest carrer, on anys abans Josep Moyà, el seu pare, hi havia tingut la impremta. En el segon pis de la casa dels Moyà hi havia “dos aposentos, part dirruhits” i en el tercer hi havia “dos aposentos y una porxada, també part dirruhits”.⁸⁸⁵

Finalment, al carrer de la Llibreteria hi havia també la casa del llibreter Francesc Escona que, segons la valoració que van fer els mestres de cases i els fusters el 1726 quan fou comprada per la confraria dels llibreters, “se trobave destruhida per las bombas que caygueren en ella en lo siti del any mil set-sens catorze”.⁸⁸⁶

Per tot plegat, es dedueix que el setge de Barcelona de 1713-1714 va ocasionar importants danys materials a la indústria editorial, ja que gairebé la meitat de les impremtes es van veure afectades per les bombes. En concret, dues impremtes –les de Rafael Figueró i Francesc Guasch– van quedar completament destruïdes, mentre que unes altres tres –la de Josep Llopis, la de Bartomeu Giralt i la del llibreter Joan Pau Martí– van patir importants desperfectes.

⁸⁸³ AHCB, Cadastre, Cargos de Catastro en pensión por casas, censos u censales hasta fin de 1720, I-65, p.192.

⁸⁸⁴ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases, 1716, carrer de les Moles, I-57, s.f.

⁸⁸⁵ Ibidem, carrer de la Llibreteria, s.f.

⁸⁸⁶ La compra de la casa de Francesc Escona per part de la confraria dels llibreters figura a: AHPB, Francesc Tos i Arquer, Manual de 1726, 947/8, f.66-73, 3 de juny de 1726. La valoració de la casa a: AHPB, Josep Brossa, Manual de 1726, 824/75, f.252-256, 17 de novembre de 1726.

La confiscació de béns

Els danys materials que van patir les impremtes de Barcelona durant el setge borbònic, afegit a la situació econòmica que va deixar la guerra, va suposar un cop molt fort per a la indústria editorial. Tal i com reflecteix l'evolució de la producció, analitzada en el primer capítol, la publicació de llibres no va començar a recuperar-se fins gairebé deu anys després. A més, al perjudici provocat per la guerra, cal afegir-hi també el que es va derivar de la nova fiscalitat imposada per l'administració borbònica, així com també l'inconvenient que va comportar, en alguns casos, la confiscació de béns.

Així, Rafael Figueró i el llibreter Joan Piferrer, propietari de la impremta de la família Llopis des de final de 1714, foren víctimes del segrest d'una part dels seus béns. Segons un informe de la Comptaduria de Confiscacions de Principat de Catalunya, l'any 1722 les propietats de Figueró van donar uns beneficis a la Hisenda Reial de 563 rals d'ardit (56 lliures i 6 sous), mentre que les de Piferrer van donar-ne 480 (48 lliures). Això, d'altra banda, és un indicador que en aquell moment Figueró i Piferrer eren, de llarg, les persones del sector editorial que tenien una millor situació econòmica. Amb tot, atenent a les xifres que figuren en l'informe de les rendes generades pels béns confiscats, el valor del patrimoni de Figueró i de Piferrer se situava, al menys aquell any, molt per sota de la mitjana.⁸⁸⁷

Una de les propietats que l'administració borbònica va segrestar a Joan Piferrer fou el molí paperer que el llibreter tenia a Ripollet. Aquest molí, anomenat del Prat, que uns anys abans havia estat propietat del metge Miquel Delmunts, fou comprat per Piferrer a l'apotecari Pere Faust Tagell l'any 1703. El molí va ser confiscat per l'exèrcit borbònic a final de 1714, poc després de la caiguda de Barcelona, i Piferrer no el va poder recuperar fins el 1725, quan,

---

⁸⁸⁷ Antonio MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Barcelona: Muñoz i Catà editors, 2005, p.210-211, 315 i 324.

arran del tractat de pau signat per Felip V i l'emperador Carles VI, es va decretar el retorn dels béns segrestats.⁸⁸⁸

Amb tot, Joan Piferrer va poder explotar el molí paperer durant un temps, pagant, però, un lloguer a la Hisenda Reial. Així, l'any 1723, Josep de Verthamon, jutge dels béns segrestats al Principat de Catalunya va donar "carta de arriendo" a Piferrer de "todo aquel molino papelero y dos mujadas de tierra de regadio, sito en el término de Ripollet, obispado de Barcelona, que antes del regio sequestro era de dicho Piferrer". El llibreter va llogar el molí per quatre anys, a un preu de 92 lliures anuals, més impostos: "a mas, habrá de pagar el arrendatario la imposición del Real Catastro, en la conformidad será pedida en dichos quatro años".⁸⁸⁹

El 1731, uns anys després d'haver recuperat el molí, Joan Piferrer va presentar una demanda contra la Comptaduria General de l'Exèrcit perquè aquest organisme li reclamava un deute pel lloguer que el llibreter considerava que ja havia pagat amb escreix.

"Y como dicha esta parte de Pifarrer no deva cantidad alguna por razón de dicho arriendo, antes bien haya pagado por exceso, pues que el arriendo del molino papelero con un huerto de regadío, que es únicamente la hazienda le fué sequestrada en el Partido del Vallés, empezó en el dia primero de mayo de 1723 y feneció en 7 de mayo de 1727, a razón de noventa y dos libras en cada un año, importa el total de ocho arriendos hasta el 1 de noviembre de 1725 (en cuyo dia fueron restituidas las haziendas a sus dueños), la cantidad de ducientas catorze libras, trece sueldos y quatro dineros, salvo error, qual cantidad tiene satisfecha".⁸⁹⁰

Joan Piferrer, en aquest sentit, argumentava que, entre altres coses, se li havien de descomptar les pensions corresponents a l'any 1714 dels censos a què estava obligat el molí, ja que,

⁸⁸⁸ La compra del molí del Prat per part de Joan Piferrer figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1703, 828/10, f.245v-256v, 5 de novembre de 1703. Piferrer va comprar aquest molí a Pere Faust Tagell que, al seu torn, l'havia comprat el 1696 en l'encant que aquell any es va fer dels béns de Miquel Delmunts. El decret del Josep de Verthamon, jutge de segrestos, retornant els béns confiscats consta a: BC, F.Bon. 6777bis.

⁸⁸⁹ Còpia certificada de l'arrendament fet pel jutge de segrestos a Joan Piferrer. ACA, Reial Patrimoni, BGRP, Processos, 1731, n°4, Q, s.f., 3 d'agost de 1735.

⁸⁹⁰ Ibidem, s.f., 3 de setembre de 1731.

segons el llibreter, no era a ell a qui corresponia pagar-les, “pues en esse año estava ya seqüestrado el molino y aquella pención era deuda del Regio Fisco y no de esta parte que no posehia dicho molino”.⁸⁹¹

A més, el llibreter reclamava la bonificació de les 46 lliures i dos sous que havia pagat al fuster Pere Rovira per les obres que va haver de fer a les instal·lacions, sense les quals, segons ell, el molí paperer no hauria pogut funcionar. El fuster va donar fe davant notari que el que reclamava Piferrer era cert:

“En el tiempo que estava dicho molino al Real Sequestro, es a saber, treinta y cinco libras por el coste de la rueda, seys libras dies y ocho sueldos por el coste de la canal y sus respectivos apéndisses, y quatro libras, quatro sueldos por el coste del collferro por el árbol del molino, sin los cuales reparos no podía mover ni trabajar”.⁸⁹²

Finalment, l'any 1738, després de nombroses al·legacions, la justícia va acabar donant la raó a Joan Piferrer, eximint-lo de pagar la quantitat que la Comptaduria General li reclamava.⁸⁹³

D'una forma semblant, alguns dels béns que havien format part del patrimoni d'Antoni Lacavalleria foren també segrestats per l'administració borbònica. Malgrat que aquest cas no té relació directa amb la indústria editorial, és interessant analitzar-lo, ja que mostra el funcionament de la confiscació de béns que va decretar Felip V després de 1714, incomplint les capitulacions concedides a la ciutat de Barcelona pel duc de Berwick.

En acabar la Guerra de Successió, tant Antoni Lacavalleria com el seu nebot i hereu, Joan Lacavalleria i Dulach, feia temps que eren morts i que la impremta del carrer de la Llibreteria era tancada. En aquell moment, l'hereu i successor d'aquesta família era Antoni Lacavalleria i Moix, fill de Joan Lavalleria i Dulach i de Teresa Moix. Entre els béns que posseïa hi havia

---

⁸⁹¹ Ibidem.

⁸⁹² Ibidem, s.f., 7 de juliol de 1735.

⁸⁹³ Ibidem, s.f., 17 de desembre de 1738.

els masos Roure i Company, de Sant Esteve de Palaudàries, en el terme de Lliçà d'Amunt, al Vallès Oriental, i la torre Dulach, situada a Sant Martí de Provençals.⁸⁹⁴

Aquestes tres propietats foren segrestades en compliment d'una pena que fou imposada a Teresa Lacavalleria i Moix i al seu fill Joan, que aleshores era menor d'edat, per haver-se quedat a Barcelona durant el setge de 1713-1714, cosa que, per les autoritats borbòniques, constituïa un delictes de rebel·lia. El 1719, però, Antoni Lacavalleria i Moix va sol·licitar el retorn dels béns al Tribunal de Confiscacions i Segrestos de Catalunya, al·legant que no havia pogut sortir de la ciutat durant el setge i posar-se sota la obediència de Felip V perquè era molt jove i la seva mare estava malalta.

“[Dichas propiedades] se hallan en el Regio Confisco u Sequestro por haver constado que dicha su madre y el suplicante en tiempo del último sitio habitavan en esta ciudad, comprehendiéndoles assí como reos del delito común, que parece fueron del todo inocentes, puesto que la madre, por ser viuda y padezer achaques, y lo que és mas, hallarse enferma antes del citio último de esta ciudad y todo el tiempo de su duración, no pudo salir de ella para ponerse a la devida obediencia de su Magestad (que Dios guarde). Y el suplicante, a más de hallarse precisado en seguir y acistir a su madre, no tomo armas ni fue capaz de tomarlas por su menor edad y tener solamente catorze años y algunos más. Assí que se haze conseqüente no haver delinquido ni ser comprehendido en las penas de los que votaron u tomaron las armas,

---

⁸⁹⁴ Joan Lacavalleria i Dulach, doctor en lleis, autor del diccionari *Gazophilacium catalano-latinum*, era fill de Pere Lacavalleria, fundador, en el primer terç del segle XVII, de la impremta que portava aquest nom. Joan Lacavalleria i Dulach havia rebut els masos Roure i Company en tant que hereu d'Antoni Lacavalleria, el seu oncle, que els havia comprat el 1654, mentre que la torre Dulach li pertanyia per herència materna. Pels volts de 1726 el mas Dulach, anomenat anteriorment mas Lligalbé, fou venut per Antoni Lacavalleria i Moix al mercader Segimon Milans. AHPB, Tomàs Simon, Esborrany de 1726, 839/51, s.f. Segons algunes fonts, aquest mas, que posteriorment fou anomenat Milans i més tard Xifré, estava situat en els terrenys on a principi del segle XX es va construir l'Hospital de Sant Pau. “Els documents de l'època també parlen d'un mas Xifré (...) en la descripció dels terrenys on es vol construir l'hospital de San Pau. Això es pot trobar en l'expedient d'arquitectura i urbanisme (1901-1912), fons Doménech i Montaner, dipositats en el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Pel que respecta a la torre Xifré, estava situada en el que abans havia estat la finca Milans, que era la més gran de tota aquesta zona. En principi la va comprar Antoni Lacaballeria i Moix, que la va vendre a Segismundo Milans, un indià procedent d'Arenys de Mar, que a mitjans del segle XIX la va tornar a vendre a José Xifré Casas, també un indià procedent també d'Arenys de Mar”. Informació extreta del blog titulat *Memòria dels barris*, memoriadelsbarris.blogspot.com.es (consulta feta el 10 de febrer del 2013).

antes bien dignos de la Real clemencia que su Magestad se dignó usar con los hijillos y viudas con decreto a éstos favorable y con otros Reales Decretos para los que pudiesen justificar ser innocentes en dicho delito”.⁸⁹⁵

Els arguments d’Antoni Lacavalleria i Moix, així doncs, es basaven en una Real Cédula que Felip V havia signat l’abril de 1716 ordenant que fossin retornats els béns confiscats que pertanyien a nens que “por su tierna edad” no podien ser considerats com a culpables de rebel·lia. En aquesta cédula, Felip V recordava que el juliol de 1715 havia signat un altre decret amb el qual, a pesar de la “perfidia y obstinada rebeldia de los vezinos y moradores de Barcelona en la resistencia y defensa que en ella hizieron” i de “la negación con que se dieron por desentendidos a los respectivos vandos o llamamientos de amnistia y perdón que hize publicar por evitar su último exterminio”, havia determinat que els fos perdonada la vida, “quedando sólo por seña o pequeña pena de su rebeldia y delito, perdidas y aplicadas a mi Real Hazienda las suyas”. Segons aquell decret, la pena de la confiscació dels béns era aplicable a totes les persones que van quedar-se dins la ciutat de Barcelona durant el setge.

“Esta regla general fueron y devieron ser comprendidos quantos se hallaron dentro de la rebelde plassa, porque la dilatada mansión en ella, la cercania de mi ejército, vezindad y pueblos que estaban a mi obediencia, publicaciones y llamamientos de perdón y demás circunstancias que en tiempo tan dilatado ocurrieron, son testigos que confirman y pruevan ser cada uno en su modo delincente, todos dignos desta pena”.⁸⁹⁶

---

⁸⁹⁵ ACA, Reial Patrimoni, BGRP, Processos, 1719, 4E, s.f., 13 de juny de 1719.

⁸⁹⁶ Còpia certificada de la cédula reial signada per Felip V el 17 d’abril de 1716. ACA, Reial Patrimoni, BGRP, Processos, 1719, 4E, s.f., 5 de maig de 1716.

En la cèdula signada l'abril de 1716, Felip V feia esment explícit als nens Josep i Ramon Molinès, a qui es va concedir l'aixecament del segrest. En aquest sentit, el rei ordenava que es fes el mateix amb tots els casos semblants que es poguessin demostrar:

“Si supiese o me constasse (como de estos dos sujetos me consta) haver havido otro alguno o algunos en essa ciudad en quien verificasse o pudiesse verificar iguales pruebas de su fidelidad y amor, executaria con ellos la misma gracia. Por tanto, os mando que luego que rezivais esta mi zédula, guardéis, cumplais y executeis lo en ella expressado y declarado en mi Real Decreto, desembargando y restituyendo a don Joseph y don Ramon Molinés desde luego sus haciendas y subsecivamente las demás que legítimamente justificare pertenecen a todos los niños ynnocentes de asta aquella edad en que el drecho los reputa por tales para semejantes delitos”.⁸⁹⁷

L'agost de 1719, Josep Serrabona i Francesc de Gallart i Pastor, segrestadors dels béns dels Lacavalleria, van presentar un informe que els havia requerit el fiscal del Tribunal de Confiscacions en el que confirmaven que els masos Roure i Company, la torre Dulach i un censal que era també propietat de Teresa Lacavalleria, es trobaven sota segrest des de 1715.

“[El mas Dulach], que se compone de 26 mojudas de tierra de labransa, fue puesta en sequestro en 26 de marzo 1715, y en cabeza de Theresa Lacavalleria y Moix, viuda del doctor Joan Lacavalleria y Dulach, con motivo de haverse hallado dicha Theresa Lacavalleria dentro la presente ciudad en su último sitio. Y que por los referidos motivos, fueron continuadas en dicho sequestro en cabeza de dicha Theresa Lacavalleria, en el mes de noviembre 1713 las dos heredades nombradas, una el mas Roura y la otra el mas Company, sitas en la parroquia de Palaudárias, y assí mesmo el censal de pención 6 libras, que percibia de los erederos de Estevan Vilarrosal, labrador de Parets, en el Vallés”.⁸⁹⁸

---

⁸⁹⁷ Ibidem.

⁸⁹⁸ Ibidem, s.f., 13 d'agost de 1719.

Això no obstant, aconseguir la devolució d'aquells béns no va ser fàcil per als Lacavalleria, sobretot la torre Dulach, ja que, després de ser segrestada, aquesta casa i les seves terres havien estat donades a l'orde de Sant Francesc per reubicar els frares del convent de Jesús, situat fora muralles, que fou enderrocat durant el setge. L'any 1722, el provincial dels franciscans de Catalunya va presentar una súplica al Tribunal de Confiscacions en la que exposava els motius que tenia el seu orde per estar en possessió del mas Dulach:

“En atención de haverse demolido el convento de Santa Maria de Jesús, extra muros de esta ciudad, en el sitio del año 1714, se ha servido hazer gracia de darles la heredad y casa, con sus pertinencias, llamada vulgarmente el mas Dulac, al llano de esta ciudad, la misma que antes del sequestro tenia y possehia Anthonio Lacavalleria, para que en ella puedan rehedificar y habitar la dicha comunidad de Santa Maria de Jesús”.⁸⁹⁹

Els franciscans, en aquest sentit, aportaven com a principal argument un decret reial signat per Felip V el desembre de 1721 en el que el rei feia donació del mas Dulach a l'orde de Sant Francesc:

“Saved que habiendo solicitado fray Joseph Serratos, provincial de el orden de San Francisco en Cathaluña, que para rehedificar el convento de Santa Maria de Jesús de su orden, que en la ciudad de Barcelona se demolió en el último sitio, se le conceda la casa de Anthonio Caballeria, vulgarmente nombrado el mas o casa Dulach, en las cercanias de Barcelona, con todo el terreno que perteneze a dicha casa. Y respeto de estar sequestrada y haverseme informado que al presente está arrendada en ciento y onze libras diez sueldos y nueve dineros cada año y que las cargas de justicia que tiene esta cassa y terreno importan anualmente setecientos y sesenta y tres reales de ardite, quedando a favor de mi Real Hazienda trescientos y sinquenta y seis reales de resta de el importe de el expressado arrendamiento, por Real Orden mia de dos del corriente he

---

⁸⁹⁹ Ibidem, s.f., 3 de febrer de 1722.

venido en resolver que quedando el convento de Santa Maria de Jesús de Barcelona con la obligación de pagar en cada año los setecientos y sesenta y tres reales de ardites que importan las cargas de justicia, se entregue la referida cassa y terreno de Antonio Caballeria, vulgarmente nombrado el Mas [sic] para la fabrica de el dicho convento, con todo el terreno y huerta que le perteneciere”.⁹⁰⁰

Per tot plegat, el juliol de 1722, Manuel de Toledo, jutge del Tribunal de Confiscacions, considerant que des del mes d’abril els pares franciscans celebraven actes religiosos a la torre Dulach, va ordenar, basant-se en els decrets apostòlics i en les “lleis de la religió”, que la devolució fos deixada en suspens. Pel que fa als masos Roure i Company, de Palaudàries, el jutge no va trobar cap impediment per tal de tornar-los als Lacavalleria.⁹⁰¹

Davant d’això, Antoni Lacavalleria i Moix va presentar una al·legació contra la decisió del jutge de mantenir la torre Dulach en possessió dels franciscans, amb l’argument que res impedia als 28 frares que hi vivien de traslladar-se al convent de Sant Francesc, dins de Barcelona:

“Pues pueden aquellos avitar donde estavan antes, que es en el convento de San Francisco, dentro los muros de esta ciudad, esperando allí otra Real gracia, como estavan de antes, mayormente concurriendo de presente la circunstancia de no haver en dicho convento de San Francisco quartel de soldados como havia de antes, quando havitavan en el dichos religiosos de Jesús, pues sessando este emberazo pueden havitar en aquel convento con mayor libertad y comodidad, siendo también de poco embarazo el que se tenga la referida casa de Dulach el Santíssimo Sacramento, pues este fácilmente y con toda veneración se puede sumir. Y no menos es de poca atención la pretención que tiene el síndico del convento de Jesús por las pretendidas 384 libras, 19 sueldos que dize habria gastado en obras en dicha casa, porque se responde que

---

⁹⁰⁰ Ibidem.

⁹⁰¹ Ibidem, s.f., 6 de juliol de 1722.

aquellas fueron echas con mala fee, (...) porque dicha casa no havia menester en aquel tiempo obras necessarias”.⁹⁰²

Finalment, Josep de Verthamon, jutge dels béns confiscats a Catalunya, va ordenar que es reconegués a Antoni Lacavalleria i Moix la possessió del mas Dulach, “y en caso de no querer obedezzer los religiosos de Jesús, se imparta el auxilio del Brasso Ecclesiástico u otro qualquier remedio mas proporcionado”. Poc després de recuperar-lo, pels volts de 1726, Lacavalleria va vendre el mas Dulach al mercader Segimon Milans per un preu de 6.150 lliures.⁹⁰³

La imposició del Cadastre

Els impressors de Barcelona, com la resta d'oficis, no es van deslliurar del pagament del Cadastre, el nou impost creat per les autoritats borbòniques. Aquesta imposició fiscal, que fou aprovada el desembre de 1715 i va començar a aplicar-se a partir de l'any següent, es dividia en tres tipus: real, personal i industrial. El real es calculava sobre el patrimoni immobiliari i les rendes obtingudes per censos i censals; el personal sobre el treball individual i, per últim, l'industrial gravava el rendiment dels negocis i el comerç. A Barcelona, tant el real com l'industrial es calculaven en base a un 10% sobre els rendiments obtinguts, mentre que el personal es va establir a partir d'una quota fixa que variava segons quina fos la categoria assignada a cada ofici.

Així, de cara al pagament de Cadastre personal, els impressors i els llibreters foren agrupats en un mateix gremi i considerats treballadors de segona classe. Per tant, atenent a la

---

⁹⁰² Ibidem.

⁹⁰³ Ibidem, s.f., 27 de juliol de 1722. La venda del mas Dulach consta a: AHPB, Tomàs Simon, Esborrany de 1726, 839/51, full solt sense data.

seva categoria, la quota anual que corresponia pagar tant als uns com als altres era de sis lliures pel que fa als mestres amb negoci propi i tres lliures i 15 sous als oficials.⁹⁰⁴

D'aquesta forma, el 1717 la quantitat exigida, en conjunt, als impressors i als llibreters pel Cadastre personal fou de 205 lliures i 5 sous, cosa que va representar una aportació a la Hisenda Reial d'un 1'1% del total pagat pels 72 gremis que hi havia registrats aquell any, que fou de 18.242 lliures. En aquest sentit, cal destacar que els oficis que més van haver de pagar el 1717 foren els revenedors, amb 1.436 lliures, els fusters, amb 1.309 lliures i els hostalers i taverners, amb 1.209 lliures.⁹⁰⁵

Posteriorment, l'any 1718, als impressors i llibreters se'ls reclamava, comptant el que encara devien de l'any anterior, un pagament de 253 lliures i 15 sous en concepte del Cadastre personal. El 1719 i el 1720, en canvi, en conjunt, els corresponia pagar la quantitat de 130 lliures i 10 sous anuals, una xifra que va augmentar fins a les 144 lliures i 15 sous l'any 1721.⁹⁰⁶

En qualsevol cas, no és del tot clar que totes aquestes quantitats fossin efectivament satisfetes. La documentació cadastral, en aquest sentit, mostra com el pagament es fraccionava al llarg de l'any en terços i en quarts. A més, en alguns casos, hi ha evidència que

---

⁹⁰⁴ Els oficis de la primera classe, entre els quals hi havia, per exemple, els mestres de cases, els fusters i els paraires, pagaven a raó de set lliures i 10 sous els mestres i quatre lliures i 10 sous els oficials. Els de segona classe, entre els quals, a més dels impressors i llibreters, hi havia, per exemple, els notaris, els sastres, els escudellers i els tintorers, pagaven sis lliures per mestre i tres lliures i 15 sous per oficial. Finalment, en la tercera classe, on hi havia oficis com els sabaters de vell, els daguers o els pintors, els mestres contribuïen amb quatre lliures i 10 sous anuals i els oficials amb tres lliures. AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y altres causals de alguns individus de esta ciutat, 1716-1718, I-1, s.f., 1717. La quantitat fixada en cada una de les tres categories s'esmenta també a: Pere MOLAS, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII...*, op.cit., p.148 i 152. Sobre la imposició del Cadastre vegeu: Joan MERCADER, "L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social", dins *Miscel·lània Fontseré*, Barcelona: Gustavo Gili, 1961, p.295-303; Joaquim NADAL FARRERAS, *La introducción del Catastro en Gerona. Contribución al estudio del régimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felipe V*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 1971; Juan PRO RUÍZ, *Estado, geometría y propiedad. Los orígenes del catastro en España, 1715-1941*, Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda, 1992; i Agustí ALCOBERRO, "El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització", *Pedralbes*, 25, 2005, p.231-257.

⁹⁰⁵ AHCB, Cadastre, Catastro de 1716, por casas, censos y personal, 1716-1717, "Llista de gremis de la present ciutat de Barcelona que han pagat la imposició personal del Real Catastro lo corrent any 1717", I-61, s.f.

⁹⁰⁶ La quantitat que impressors i llibreters havien de pagar el 1718 consta a: AHCB, Cadastre, Cadastre de 1718, I-62, p.504 [i.e.404]. La quantitat que els corresponia el 1719 i el 1720 a: *Ibidem*, Cadastre de 1719-1720, I-64, s.f. La corresponent a 1721 a: *Ibidem*, Cadastre de 1721-1722, I-101, s.f.

els endarreriments en el pagament eren també a l'orde del dia. Fins i tot sembla que el 1719 hi hagué una condonació de les quantitats pendents.⁹⁰⁷

De fet, com ha assenyalat Agustí Alcoberro, fou precisament en el període de 1719 a 1724, en una conjuntura caracteritzada per l'augment del malestar popular, per la revolta capitanejada per Miquel Barceló, àlies Carraslet, i per un context europeu, marcat per la Guerra de la Quàdruple Aliança, desfavorable a Felip V, que les autoritats borbòniques van optar per una suavització en l'aplicació del Cadastre.⁹⁰⁸

És possiblement per això que, coincidint amb aquest període, es constata un descens en la quantitat que els corresponia pagar als impressors i als llibreters. Així, l'any 1722, en total, els tocava pagar 126 lliures i 15 sous pel Cadastre personal, és a dir, un 12% menys que l'any precedent. Amb tot, segons la documentació conservada, sembla que aquell any tots els oficis només van satisfer el 30% del total, cosa que per a impressors i llibreters va suposar un pagament, en conjunt, de 38 lliures i 6 diners.⁹⁰⁹

Pel que fa al Cadastre industrial, la informació relativa a les quantitats que van haver de pagar els impressors que s'ha conservat és més aviat escassa. Joaquim Nadal, en aquest sentit, va assenyalar que aquesta modalitat del Cadastre fou la menys elaborada i la més complexa d'aplicar. Segons aquest historiador, en els primers anys el tipus industrial era molt limitat i només afectava a mercaders, notaris i oficis relacionats amb mitjans de producció.⁹¹⁰

En qualsevol cas, hi ha constància que el 1722 els llibreters i impressors van pagar, de forma conjunta, 10 lliures 17 sous i 6 diners per un 15% del total que els corresponia pel Cadastre industrial, cosa que indica que la quantitat que havien de pagar era de 72 lliures i 10 sous. En una llista elaborada aquell any per la confraria dels llibreters pel pagament del

⁹⁰⁷ Juan PRO RUÍZ, *Estado, geometría y propiedad...*, op. cit., p.5.

⁹⁰⁸ Agustí ALCOBERRO, "El cadastre de Catalunya...", op.cit., p.251.

⁹⁰⁹ El pagament del Cadastre personal de 1722 consta a: AHCB, Cadastre, Cadastre de 1721-1722, I-101, s.f. Les quantitats totals pagades a Catalunya els anys 1716, 1717 i 1718 a: Agustí ALCOBERRO, "El cadastre de Catalunya...", op.cit., p.243. La referència a la quota fixa de 900.000 pesos figura a: Joan MERCADER, "L'establiment del Reial Cadastre...", op.cit. p.302.

⁹¹⁰ Joaquim NADAL FARRERAS, *La introducción del Catastro en Gerona...*, op, cit, p. 66.

Cadastre industrial, Rafael Figueró i Joan Piferrer formaven part del grup de primera classe, mentre que Jaume Surià figurava en el de segona.⁹¹¹

Posteriorment, en una reclamació presentada el 1727 es comprova que en aquell moment els impressors, sense comptar els llibreters, havien de pagar uns 990 rals d'ardit, una quantitat que els fou rebaixada a 400, és a dir, a 40 lliures. De forma semblant, l'any 1738, als impressors i als llibreters els corresponia pagar, conjuntament, 3.450 rals d'ardit pel Cadastre industrial, que els foren reduïts a 3.100, o sigui, a 310 lliures.⁹¹²

La documentació del Cadastre real, d'altra banda, aporta informació sobre el patrimoni declarat pels impressors, cosa que, d'entrada, permet saber si aquests eren propietaris del seu habitatge o si vivien de lloguer (vegeu el Capítol 1). A més, aquest registre mostra la quantitat anual que pagava cada impremta en funció del rendiment potencial que es considerava que tenia la casa on estava situada. La quantitat que un propietari havia de pagar pel Cadastre real, de fet, equivalia al 10% dels diners que n'obtenia si estava llogada o de la quantitat estimada que en podria treure en cas de llogar-la.

Així, l'impressor que més va contribuir en concepte de Cadastre real l'any 1718 fou Rafael Figueró, que va haver de pagar 18 lliures i 8 sous, una quantitat que corresponia al 10% de la quantitat obtinguda de la suma del lloguers reals i estimats de totes les cases que aquest impressor tenia a la zona propera al carrer de la Bòria. Al seu torn, aquell any, el llibreter Joan Piferrer va pagar 15 lliures pel Cadastre real, ja que la casa de la plaça de l'Àngel on hi tenia la botiga de llibreter i la impremta fou valorada en 150 lliures. En el tercer lloc d'aquest

---

⁹¹¹ La quantitat pagada pel Cadastre industrial el 1722 consta a: AHCB, Cadastre, Cadastre de 1721-1722, "Relación de las cantidades que han satisfecho diferentes particular[es] y gremios desta ciudad por un 15 por 100 del comercio y se reparte el año 1722", I-101, s.f. La llista dels impressors i llibreters que pagaven l'industrial figura a: ACA, Hisenda, Repartimiento catastral (ganancial: industria y comercio), Lligall 3568, 001, s.f., 1722. Segons aquesta llista Rafael Figueró, Jaume Batlle i Joan Piferrer formaven part de la primera classe, Maria Martí, Jaume Surià, Francesc Saperà, Josep Pi i Ramon Ferrer formaven part de la segona, mentre que Pau Ferrer, Anton March i Jaume Roig eren de la tercera.

⁹¹² Les quantitats pagades per l'industrial el 1727 i el 1738 a: AHCB, Cadastre, Denúncies i repartiments, 1716-1814, "Gremios cargados por lo yndustrial en el año de 1727 que han recurrido con memoriales al sr.Yntendente" i "Noticia de las cantidades que se repartieron en el año de 1738 por el yndustrial a los gremios infraescriptos...", X-1, plects solts, s.f.

rànquing se situava el llibreter Joan Pau Martí, que l'any 1718 va pagar 8 lliures per la casa de la plaça de Sant Jaume on hi tenia la impremta, un edifici que tenia un lloguer potencial de 80 lliures anuals.⁹¹³

La valoració de les altres imprentes se situava molt per sota, de manera que els seus propietaris havien de pagar unes quantitats inferiors. Així, l'any 1718, Bartomeu Giralt va pagar 2 lliures i 10 sous pel Cadastre real, ja que la casa de la plaça dels Peixos on vivia i hi tenia la impremta tenia un lloguer potencial de 25 lliures. Amb el mateix criteri, Maria Jolis, vídua de l'impressor Joan Jolis, pagava 3 lliures anuals per la casa del carrer dels Cotoners, valorada en 30 lliures; Jaume Surià en pagava 4 per la casa del carrer de la Palla, que tenia un lloguer valorat de 40 lliures, mentre que Josep Texidó pagava 3 lliures anuals per la casa del carrer de Sant Domènec del Call, valorada en 30 lliures.⁹¹⁴

D'una forma semblant, Benet Caís i Robert Lapedra, oficials impressors que, tot i no tenir impremta, eren propietaris de la casa on vivien, pagaven també en funció d'aquest barem. Així, Caís va pagar una lliura i 16 sous l'any 1718 per una casa situada al carrer de Sant Pere més baix, valorada en 18 lliures de lloguer, i Lapedra va pagar una lliura i 12 sous per la casa del carrer de les Moles on vivia, que tenia un lloguer estimat de 16 lliures.⁹¹⁵

En alguns casos, els propietaris de les cases van demanar una revisió de les estimacions dels lloguers. És el cas de Maria Jolis, a la casa de la qual, al carrer dels Cotoners, se li havia assignat inicialment un lloguer potencial de 50 lliures, que li foren rebaixades a 30. De forma semblant, Josep Texidó, que havia de pagar el Cadastre real per la casa del carrer de Sant Domènec en funció d'un lloguer estimat en 44 lliures i 16 sous, va aconseguir una "nova estima", de manera que el 1718 va pagar el Cadastre en funció d'un lloguer de 30 lliures.⁹¹⁶

---

⁹¹³ AHCB, Cadastre, I-57, I-59, I-60 i I-62.

⁹¹⁴ Ibidem.

⁹¹⁵ Ibidem.

⁹¹⁶ AHCB, Cadastre, Cargos de Catastro en pensión por casas, censos u censales hasta fin de 1720, I-65, p.370 i 737.

D'altra banda, quan un propietari es desprenia d'una part del seu patrimoni, la seva contribució al Cadastre real, lògicament, també es veia rebaixada. Aquest fou el cas de Rafael Figueró, a qui inicialment se li reclamaven 20 lliures i 12 sous per dues cases que tenia al carrer de Sant Ignasi, les quals, pels volts de 1717, foren restituïdes als senyors directes, que eren els sacerdots de la comunitat de Santa Maria del Mar. Per tant, a la suma de tots els lloguers estimats, que era de 206 lliures, se li van restar les 22 lliures d'aquelles dues cases. La quantitat que Figueró va haver de pagar l'any 1718 pel Cadastre real fou, per tant, el 10% de 184 lliures.⁹¹⁷

De fet, una gran part de les cases on hi havia impremtes foren valorades a la baixa al llarg dels anys següents. Aquesta nova estimació, feta per mestres de cases, responia, com consta en la documentació del Cadastre, a que els edificis de Barcelona, en general, estaven en molt mal estat com a conseqüència de les bombes caigudes durant el setge de 1713-1714. Així, el 1719 l'estimació del lloguer de la casa de Maria Jolis fou, de nou, rebaixada fins a 28 lliures, de manera que va passar de pagar 3 lliures de Cadastre real el 1718 a pagar 2 lliures i 16 sous a partir de l'any següent. Una cosa idèntica va succeir amb la casa de l'impressor Bartomeu Giralt, que inicialment pagava 3 lliures anuals però que, en ser-li rebaixat el lloguer estimat a 20 lliures, va passar a pagar-ne només 2. El mateix cal dir de les cases on hi havia les impremtes de Jaume Surià i de Josep Texidó, que els primers anys pagaven el Cadastre real en funció d'un lloguer estimat de les seves respectives cases de 40 i de 30 lliures, però que posteriorment els fou rebaixat a 30 i a 25 lliures.⁹¹⁸

A partir de 1723 les quantitats pagades pràcticament no van variar. Segons la documentació cadastral, entre els anys 1723 i 1737 les impremtes de Barcelona van continuar pagant, més o menys, les quantitats indicades.⁹¹⁹

⁹¹⁷ AHCB, Cadastre, I-59, f.231 i I-65, p.282.

⁹¹⁸ AHCB, Cadastre, Libro de rebilla de casas, 1719, p.176, 220, 1.349 i 1390; Ibidem, Repartiment per cases, censos i censals, 1721-1722, I-66, p.283, 343, 506 i 519.

⁹¹⁹ AHCB, Cadastre, Llibre de pagaments de cases, censos i censals, 1723-1737, I-102.

De tota manera, les rebaixes o exempcions en el pagament del Cadastre, en aquest cas del personal, foren també demanades per alguns oficials impressors que no tenien casa ni impremta pròpia. L'agost de 1717, per exemple, Simó Vila, oficial estamper, va presentar una súplica a la Junta d'Administradors al·legant que, en ser pobre i estar malalt, no podia pagar les 3 lliures i 15 sous del Cadastre personal que li corresponien com a treballador d'un ofici de segona classe.

“Sus continuas enfermedades y mala organización no le permiten aplicarse al trabajo sin exponerse a su última ruina, como parece de la fee del médico que se presenta a V.S., y que no teniendo por otra parte bienes algunos como ofrece justificarlo, deve ser contado entre los pobres de solemnidad. Y como esto no obstante quieran los administradores del gremio de los impressores (...), quando se lo permita la salud, hazer-le pagar 3 libras, 15 sueldos por la presente contribución, suplica a V.S. sea servido mandar a los Ilustres aministradores del gremio o a quien convenga no molesten ni apremien al suplicante en la ejecución referida, que assí lo espera de la piedad de V.S. y lo tendrá a singular merced”.⁹²⁰

De forma semblant, el llibreter Francesc Escona, fill de Jacint Escona, també llibreter, i nét de l'impressor Martí Escona, assegurava l'octubre de 1717 que era pobre de solemnitat, ja que la seva botiga no li donava cap benefici. Per això, demanava no haver de pagar les 6 lliures del Cadastre personal que li corresponien com a mestre llibreter amb negoci obert:

“Y com que la veritat és que la botiga que té al Call sie només que de nom y sola apariència, per estar desproveïda de tot per falta de medis y sobras de pobresa, precisant lo està y no tenir que vendre ni que treballar per sí aprofitar quan troba algun jornal en casa de altre mestre. Y assò no obstant, a no ser socorregut repetidas vegadas per algunas pesonas noticiosas de sa

---

⁹²⁰ AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y otras causals de alguns individuos de esta ciutat, 1716-1718, I-1. s/f, 1717.

necessitat, seria indispensable lo anar a captar per sustentar-se a sia, sa muller y fills, mayorment en estos dos anys que, per trobar-se com vuy se troba altre dels cónsols de dita confraria, lo ha casi empleats totalment en serveis de sa Magestat, que Déu guarde, en la execució dels ordres de V.S., de manera que és y se pot contar com a altre dels pobres de solemnitat. Tot lo que ofereix a fer constar a V.S., suplica a V.S. se digne en atenció a tot lo sobre expressat eximir-lo de pagar las ditas 6 lliures de personalitat, per ser altre dels pobres de solemnitat”.⁹²¹

Aquell mateix mes d’octubre de 1717 la confraria dels llibreters de Barcelona va presentar una relació dels noms dels membres que no podien pagar el Cadastre, ja fos perquè eren pobres o perquè havien marxat de Barcelona:

“Qui són Joseph Ascona, en Mallorca ab tota sa familia, y tenia botiga; Pau Agell, en Mallorca, est no tenia botiga; Joan Casañes menor se embarcà ab la armada de Mar del Rey nostre senyor (que Déu guarde), est no tenia botiga; Carlos Puig se és fet armità y no tenia botiga; Bernat Nivell y Francisco Gua[s]ch y Batista Pinyol, est són pobres de solemnitat”.⁹²²

Per tot plegat, el març de l’any següent, Francesc Serra, secretari de la Junta d’Administradors, va enviar un informe a l’Intendent General en el que certificava que alguns individus, entre els quals hi havia alguns llibreters i impressors, s’havien adreçat a la Junta demanant no haver de pagar el Cadastre personal:

“De cuyas informaciones resulta que unos son pobres de solemnidad, otros se han ausentado de esta ciudad, otros se han echo soldados del Real Ejército de su Magestad (que Dios guarde),

---

⁹²¹ Ibidem, s.f., 7 d’octubre de 1717.

⁹²² Ibidem, s.f., 9 d’octubre de 1717.

otros que aunque maestros por no tener tienda trabaxan por mancebos, y otros que han muerto”.⁹²³

En la relació presentada pel notari dels individus que havien demanat no haver de pagar l'impost, dins l'apartat “libreros y impresores”, hi figuraven els llibreters Josep Pasqual Subirana, Francesc Escona, Francesc Guasch, Bernat Nivell i Joan Baptista Pinyol, que constaven com a “pobres de solemnidad”; Josep Escona i Pau Agell, que “tienen su domicilio en Mallorca”; Carlos Puig, que figurava com a “ermitaño”; Joan Cassanyes, que “se fué con otra armada naval para Cerdeña” i, finalment, l'esmentat impressor Simó Vila, que constava que era “pobre de solemnidad”.⁹²⁴

L'anul·lació de títols i oficis

L'abolició de les llibertats i els privilegis de Catalunya, decretada amb la implantació del model borbònic, fou particularment perjudicial per a alguns impressors i llibreters, sobretot des d'un punt de vista econòmic. Així, Rafael Figueró i Joan Pau Martí van deixar d'ingressar els diners que rebien per les feines que feien per a les institucions que foren suprimides per ordre de Felip V, principalment la Diputació del General i el Consell de Cent. A més, per a Figueró, l'entrada a Barcelona de les tropes comandades pel duc de Berwick va significar la pèrdua immediata del títol d'impressor reial que li havia concedit Carles III el 1706.

L'ofici d'impressor del rei fou concedit pel duc de Berwick a Josep Texidó molt pocs dies després de la caiguda de Barcelona. Aquest reconeixement fou confirmat el mes de març de 1715 per Alberto Octavio, príncep de T'serclaes, capità general de Catalunya, i, finalment, va

---

⁹²³ Ibidem, 12 de març de 1718.

⁹²⁴ Ibidem.

ser ratificat per Felip V el 13 de març de 1716. Segons el contingut del document signat pel rei, Texidó va rebre el títol en reconeixement a la fidelitat mostrada a la causa borbònica. Del decret reial se'n desprèn que en la súplica presentada per sol·licitar el privilegi, Texidó assegurava que el 1705 els partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria li havien saquejat la casa i que, posteriorment, el 1713, després de la signatura del conveni de l'Hospitalet, en negar-se a prendre les armes contra Felip V, va haver de refugiar-se en un convent. Segons Texidó, els austriacistes el van treure de "sagrat", el van empresonar i, posteriorment, el van enviar a Mallorca.

“Por quanto por parte de vos, Joseph Texidó, vezino de la ciudad de Barcelona, se me ha representado que por aver seguido el partido de la justícia de mi causa en el tiempo que duró la dominación y intruso gobierno de mis enemigos en el Principado de Cathaluña con la fidelidad devida, padecísteis grandes persecuciones y trabajos, y especialmente en el día que entraron las armas del archiduque en Barcelona, saqueándoos vuestra casa, viéndoos precisado después de executado el tratado de la evaquación a retiraros a sagrado por no tomar las armas contra las mías, de donde os sacaron y pusieron preso en la cárcel pública, y de ella os passaron al Reyno de Mallorca, donde estubísteis desterrado, en cuya atención os honró el duque de Bervich con el título de mi impressor en la ciudad de Barcelona, el que assí mismo os concedió el príncipe de Tserclas en nueve de março de mil setecientos y quinze, con prohibición de que otra persona alguna pudiesse usar de él ni imprimir cosa que pertenesca a la impresión Real, con pena de doscientos escudos al que contraviniera a ello, suplicándome que en consideración a lo referido os mandasse despachar título de mi impressor de la expressada ciudad de Barcelona, confirmando en todo los dados por el duque de Bervich y príncipe de Tserclas. Y visto en el mi Consejo, con lo que en razón se informó por la Junta de Gobierno del Principado de Cathaluña, se acordó nombraros por mi impressor de la ciudad de Barcelona y yo lo he tenido por bien. Por tanto, por la presente, os nombro por mi impressor de la expressada ciudad de Barcelona, con la facultad de que por vuestra mano y no por otra ayan de imprimirse y se impriman todos los

libros, gazetas y demás papeles que pertenescan a impresión real en la conformidad que se os concedió por el duque de Bevich y príncipe de Tserclas, y con las mismas penas aplicadas a mi Real Hazienda a los que contravinieren a lo aquí mandado y expressado”.⁹²⁵

Com es pot comprovar, el títol atorgat per Felip V a Josep Texidó deixava ben clar que el rei el nomenava impressor reial de la ciutat de Barcelona i no pas de tot el Principat. Això, en qualsevol cas, fou motiu de disputa entre Texidó i l'impressor gironí Gabriel Bro, que havia obtingut un reconeixement semblant de les autoritats borbòniques d'aquella ciutat. El novembre de 1714, Texidó va presentar una súplica a José Patiño, intendent general del Principat, demanant de forma expressa que fos prohibit l'ús del títol d'impressor reial a Gabriel Bro:

“Excelentísimo señor: Joseph Texidor, impresor, puesto con el mayor y mas obsequioso rendimiento a los pies de V.Ex., dice que en atención de sus servicios y a lo mucho que ha padecido por la justa causa de su Magestad, que Dios guarde, V.Ex. y Real Junta le honró con el officio de impresor del Real, como a propietario y peculiar de V. Ex. y Real Junta conceder semejantes gracias, assí como lo es de dicho officio de impresor Real imprimir gasetas, relaciones y otros papeles semejantes, privative a qualesquier personas. Y haviéndose advertido con estranya novedad que Gabriel Bro, impresor de Gerona, a imprimido algunas relaciones y en particular la de los Desposorios de sus Magestades, no dudando nombrarse impresor Real, por tanto, a V.Ex. suplica se digne mandar a dicho Gabriel Bro no use del nombre de impresor Real y que no imprima gasetas, relaciones ni otros papeles propios de dicho officio, y recibirá a merced de la justificación y grandeza de V.Ex.”.⁹²⁶

⁹²⁵ Fragment d'una còpia impresa del títol d'impressor reial concedit per Felip V a Josep Texidó. AHCB, Cadastre, Impresos, 1715-1863, XI-1. Un exemplar d'aquest document es troba també inserit a: AHPB, Aleix Claramunt, Tercer manual, 948/3, f.418v-421, 4 de juliol de 1720.

⁹²⁶ Còpia certificada per notari de la súplica presentada per Josep Texidó a José Patiño i la resposta d'aquest. AHPB, Aleix Claramunt, Primer manual, 949/1, f.238v-239v, 12 de gener de 1715.

La petició formulada per Josep Texidó fou contestada per Patiño el 13 de novembre de 1714 amb aquestes paraules: “No deve Gabriel Bro imprimir relaciones ni otras cosas que sean en perjuicio del suplicante, que se lo notificará imponiéndole la multa de doscientos escudos”.⁹²⁷

Sigui com vulgui, Josep Texidó no va aconseguir el que pretenia, ja que Felip V, en data del 4 de desembre de 1715, va ratificar el privilegi d'impressor reial a Girona en favor de Gabriel Bro, un reconeixement que, segons es desprèn del document signat pel rei, li havia concedit el duc de Noailles després de la caiguda d'aquella ciutat en mans de l'exèrcit borbònic el 1711.

“Por quanto por parte de vos, Gabriel Bro, de nación francés, se me ha representado que viviendo en la ciudad de Barcelona con vuestra familia pedecísteis de los reveldes muchos trabajos y ultrajes desferrados de la referida plassa por ser de nación francesa, leal y fiel vasallo mio, por lo que os fuisteis a vivir a la ciudad de Gerona, donde el marqués de Brancás, theniente general de mis ejércitos y governador de ella os hizo gracia de mi impresor, en atención a lo mucho que aviays padecido y en remuneración de vuestro zelo y constante fidelidad, en diez de agosto del año passado de mil setecientos y treze, la que antes os tenía concedida el duque de Noailles, con prohibición de que otra persona pudiese imprimir cosa alguna per perteneciese a impresión real, con pena de mil florines de oro, aplicados a mi Real hazienda, suplicandome os mandasse despachar titulo de mi impresor de la expresada ciudad de Gerona, confirmando en todo y por todo los dados por el duque de Noailles y marqués de Brancás, com perimisión de que pudiese usar de esta facultad de mi impresor hijo vuestro. Y visto en el mi consejo con lo que en esta razón informe la Junta de Gobierno del Principado de Catalunya se acordó nombraros por mi impresor de la expresada ciudad de Gerona, con la facultad de que por vuestra mano y no por otra haya de imprimirse y se impriman todos los libros, gazetas y demás papeles que pertenescan a impresión Real, en la conformidad que se os concedió por el duque

---

⁹²⁷ Ibidem.

de Noailles y marqués de Brancás, con las mismas penas aplicadas a mi Real hacienda a los que contravinieren a lo aquí mandado y así mandado”.⁹²⁸

Fins i tot, després d'això, Gabriel Bro va intentar, sense èxit, obtenir el nomenament d'impressor reial per a tot el Principat. Això és, almenys, el que es constata en un memorial que va enviar al rei Felip V l'any 1716.

“Extracto del memorial de Gabriel Bro, que pide el empleo de impresor Real de Cataluña. Refiere en él que es natural de Francia y domiciliado en Cataluña y que en las turbaciones passadas ha padezido muchos trabajos y ultrages su persona y familia, saqueándole su casa, como justifica por un instrumento aucténtico que ha presentado. Y que, restituida Gerona al suave dominio de su Magestad el año de 1711, el duque de Noalles le hizo merced de Impresor Real, como ha hecho constar por la sédula que originalmente ha presentado, desde cuyo tiempo establezió su habitación en Gerona. Y ha exercido dicho oficio, con aprobación de aquellos gobernadores, cumpliendo en él con entera satisfacción. Y el año de 1712, que fue bloqueada aquella plaza por los enemigos, sirvió a su Magestad y se alistó de soldado, tomando las armas para su defensa, baxo las órdenes del marqués de Brancás, su gobernador, y asistió en todas las funciones que se ofrezieron, en cuya atención y en remuneración de los daños y pérdidas que ha padezido y para poder dar estado a tres hijas grandes, con que se halla, suplica a su Magestad le conceda dicha gracia de impresor Real de su Magestad en Cataluña”.⁹²⁹

---

⁹²⁸ Fragment d'una còpia del nomenament de Gabriel Bro com a impressor reial, reproduïda a: Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p. 104-105. Segons Mirambell aquesta còpia es conserva en un manual de l'any 1726 del notari gironí Antoni Ferrer, conservat a l'Arxiu Històric de Protocols de Girona.

⁹²⁹ ACA, Reial Audiència, Libros de “villetes” remitidos por su Excelencia a la Real Audiencia, Registros, 361, f.87-88, 20 de juny de 1716.

Sigui com vulgui, Gabriel Bro va seguir ostentant el títol d'impressor reial a Girona. De fet, hi ha constància que l'any 1720 va adreçar-se a l'ajuntament d'aquella ciutat per queixar-se que l'autoritat municipal no respectava la seva condició d'impressor reial.⁹³⁰

Per la seva banda, Josep Texidó va seguir exercint com a impressor reial a Barcelona fins a la seva mort, l'any 1735. Aleshores, el títol va passar a mans del seu fill, Josep Texidó i Puig, tal i com el rei Felip V havia disposat el 1722 arran d'una petició expressa formulada per Texidó.

“Por quanto al mérito de Joseph Texidor, vezino y impressor de la ciudad de Barcelona, y a lo que padeció por su notoria fidelidad, he sido servido por decreto señalado de mi real mano, de diez y seis de noviembre del año proximo passado, venir en conceder, como en virtud de la presente concedo, para después de su muerte, la gracia de Impresor Real de la misma ciudad de Barcelona a su hijo heredero. Por tanto, en su conformidad, mando al mi governador, capitán general, regente y Audiencia de mi Principado de Cataluña, al mi corregimiento y ayuntamiento de dicha mi ciudad de Barcelona y demas a quienes tocare, que la presente mi gracia y merced a favor del hijo heredero del referido Joseph Texidor, para después de la muerte de este, hagan cumplir y cumplan sin poner ni permitir que en ello, ni en parte de ello, impedimento alguno se le ponga, ni concienta poner y le guarden y hagan guardar en su caso y tiempo las honras, franquezas y libertades que por esta razón le tocan y pertenezzen”.⁹³¹

---

⁹³⁰ Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p.57. En relació al poc respecte que l'Ajuntament de Girona mostrava pel privilegi reial concedit a Gabriel Bro vegeu també: Ricard EXPÓSITO I AMAGAT, “Informació i premsa en temps de guerra: Gabriel Bro (segle XVIII)”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 53, 2012, p.347-348.

⁹³¹ ACA, Reial Audiència, Registres, Diversorum, 214, f.97-99, 22 de setembre de 1735.

Els efectes de la repressió cultural

Entre els objectius que va posar en marxa el règim borbònic després d'ocupar Barcelona el setembre de 1714 hi figurava, com ha assenyalat Josep Maria Torras i Ribé, la destrucció dels símbols i l'esborrament de la memòria col·lectiva. Així, una de les primeres mesures que va ordenar la nova administració fou l'anul·lació de tots els privilegis, nomenaments, honors i distincions que havia atorgat el rei Carles III. Segons Torras i Ribé, l'ordre contemplava que tots els documents relacionats amb aquests títols i privilegis fossin cremats i que si això no era possible perquè els noms estaven en llibres que contenien altres matèries, aleshores havien de ser esborrats davant de notari i dos testimonis, “de forma que no se pueda leer nada de lo escrito”.⁹³²

A més d'això, en un intent deliberat de fer desaparèixer la memòria de Carles III, el rei Felip V va ordenar la requisita de tots els exemplars les Constitucions que s'havien publicat arran de la celebració de les Corts de 1705-1706, així com també els *Annals* de Narcís Feliu de la Peña. El gener de 1716, la Junta de Govern de Catalunya va comunicar al marquès de Castel Rodrigo que, seguint les seves ordres, havia manat la requisita d'aquests llibres. Amb tot, la Junta recomanava al capità general la publicació d'un edicte, ja que, segons sembla, la mesura no havia tingut l'efecte desitjat.

“En estos assumptos hasta oy se han dado algunas providencias, la primera fue el mandar a los impressores y libreros que todos quantos papeles o libros tuviessen en su poder pertenecientes a esta materia [les Constitucions de 1706] los entregassen en la casa de la Diputación, en donde se repusieron para que no corriessen por el pahís y assí mismo se puso en sequestro toda la impresión de la Istória de Cathaluña que havia escrito el doctor Narciso Feliu, en tres volumenes, pero no se hizo edicto penal ni vando que generalmente obligasse a qualquier

---

⁹³² Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005, p.321.

personas a esta entrega, pudiendose persuadir que cada uno de los particulares tendria bastante cuidado en rasgarles o quemarles, a fin de que la misma retención de semejantes papeles, después de recobrada esta ciudad no les aumentasse con nuevo motivo la justa sospecha de su temeraria infidelidad. Pero como la experiencia aya enseñado ser mas poderosa la siega pasión en conservar las memorias que son perniciosas al Estado parece que para su exterminio sera conveniente publicar un edicto”.⁹³³

El 12 de març de 1716 el marquès de Castel Rodrigo feia publicar un edicte en el que ordenava a les persones que tinguessin en el seu poder algun exemplar de les Constitucions de 1706, dels *Annals* de Feliu de la Penya, o de qualsevol altre paper que pogués ser considerat subversiu, el seu lliurament en el termini de vint dies.

"No es de menor perjuizio y contrario al bien público del Estado el que los libros o quadernos de las injustas leyes o constituciones que en convocación de Cortes en el año 1706 en la ciudad de Barcelona se concluyeron, y atendiendo a que en muchas de las materias que contiene es notoriamente ofendido lo mas sagrado de la Magestad del Rey nuestro Señor (Dios le guarde), será tratada como reo de leza Magestad y con la pena arbitraria que le corresponda según las circunstancias del caso, aquella persona de qualquier grado, estado o condición que fuese en cuyo poder después de pasado el prefigido término de los veynte dias se hallase retener en su poder o en la casa de su habitación, o se provare retener el dicho quaderno de constituciones y no menos el de capítulos de Corte que en el año 1706 se firmaron por el señor Archiduque en Barcelona, antes bien los deven efectivamente entregar y haver entregado al secretario de la dicha Real Junta dentro de dicho término. Finalmente, como la ciega malícia en las turbaciones que empezaron en el año 1705 dio a la imprenta un sin número de papeles sediciosos, libelos infamatorios, canciones, alegatos jurídicos, poesias, narraciones istóricas, baxo varios

---

⁹³³ AHCB, Reial Audiència, Consultes, Libro tercero de consultas, 1715-1716, 6A.II-3, s.f., 22 de gener de 1716. Document reproduït a: Jaume SOBREQUÉS, *L'Onze de setembre i Catalunya*, Breda: Undarius, 1976, p.110-114. Segons Francesc de Castellví, les autoritats borbòniques ja havien empresonat Narcís Feliu de la Penya l'any 1704 i requisat el manuscrit dels *Annals*. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol.1, op.cit., p.549.

renombres, indignos de tolerarse. Por tanto, baxo las mismas penas de reos de leza Magestad y arbitrarias según la ocurrencia y circunstancias del caso, ordenamos y mandamos que a persona alguna le sea lícito retener y mantener dichos papeles, libros, quadernos, concernientes a Estado y que por algun sean contrarios al legítimo vassallage y devida obediencia de S.M., antes bien dentro del dicho término de los veynte dias los devan haver efectivamente entregado al dicho secretario de la Real Junta. Y por que entre lo histórico se hallan impressos unos Annales de Cathaluña, su autor, el doctor Narciso Feliu, cuya obra distribuida en tres volúmenes en mucha parte contiene materia muy maliciosa, sediciosa y perjudicial al Estado, se prohíbe, ordena y manda que qualquier persona que tenga las dichas obras, baxo las mismas penas, las deva también entregar enteramente en mano y poder de dicho secretario, escribiendo en ellas su nombre, para que en caso de que se pueda permitir después de su expurgación el uso de dichas obras, se puedan respectivamente restituir a los mismos dueños que las huvieren entregado. Y para que venga a noticia de todos se manda publicar este edicto por los parages públicos y acostumbrados de esta ciudad y de las demás ciudades, villas y lugares de este Principado con las solemnidades y circunstancias estiladas”.⁹³⁴

Tanmateix, una vegada més, la mesura adoptada no va tenir els efectes esperats, de manera que l'ordre del marquès de Castel Rodrigo fou renovada el desembre de 1717, a través d'un altre edicte. Aquesta vegada, el capità general ampliava els termes de la requisita, incloent-hi les obres religioses en les quals hi hagués algun fragment difamatori, tot fent referència, molt especialment, a un llibre sobre la vida de Filippo Benizi, sant d'origen florentí, general de l'orde dels servents de Maria, que havia estat publicat a Barcelona l'any 1713 per l'impressor Francesc Guasch:

---

⁹³⁴ Ibidem, s.f., 12 de març de 1716. *Constitucions, capítols y actes de Cort, fetas y atorgats per la S.C.R. Magestat del Rey nostre Senyor Don Carlos III, rey de Castella, de Aragó, comte de Barcelona (...)* en la Cort celebrà als catalans en la ciutat de Barcelona en la casa de la Deputació del General de Cathalunya en lo any de 1706. BC, R(3)-4-76; *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progressos y famosos hechos de la nación catalana, de sus santos, reliquias, conventos y singulares grandezas y de los más señalados y eminentes varones que, en santidad, armas y letras, han florecido desde la primera población de España, año del mundo 1788, antes del nacimiento de Christo, 2174, y del Diluvio, 143, hasta el presente de 1709.* BC, 1-VI-51 a 53.

“Aunque con edicto general que de nuestra orden, en fecha de doze de marzo de mil setecientos diez y seis, se publicó, se ordenó y mandó que, como la ciega malicia en las turbaciones que empezaron el año de mil setecientos y cinco dió a la imprenta un sin número de papeles sediciosos, libellos infamatorios, canciones, allegatos jurídicos, pohesias, narraciones históricas, baxo varios renombres indignos de tolerarse, so las penas de reos de leza Magestad y arbitrarias según las ocurrencias y circunstancias del caso, no fuesse lícito a persona alguna retener y mantener dichos papeles, libros, quadernos, concernientes a el estado que por algún modo fuessen contrarios al legítimo vassallage y devida obediencia de su Magestad, antes bien dentro del término de veinte dias los huviessen de aver efectivamente entregados a don Salvador de Prats y Matas, secretario que era de la Real Junta, como en dicho general edicto más largamente va notado. Pero aviendo la experiencia hecho conocer que no se ha dado entero cumplimiento a esse general edicto y que se avrian dexado de entregar algunos libros, quadernos o papeles que solamente incluhirian algunas particulares cláusulas o palabras contrarias a la regalía de su Magestad con el motivo que esto no estaria explicado claramente en el citado general edicto, de lo que se ve permanecer aún en algunos la terquedad y mala intención que de antes. Y teniéndose entendido que se halla esparcido por esta ciudad y principado el libro de la vida de San Phelipe Benicio, que fué impresso el año de mil setecientos y treze por Francisco Guasch, el qual contiene algunas cláusulas y se lehen algunas palabras indecorosas y contrarias a la soberania de su Magestad, y deviendo nos dar las providencias convenientes para evitar semejantes abusos y desórdenes tan contrarios a las regalías de su Magestad, por tanto (...) ordenamos y mandamos que, baxo las penas de reos de leza Magestad y arbitrarias según la ocurrencia y circunstancias del caso, que a persona alguna le sea lícito retener y mantener el citado libro de la vida de San Phelipe Benicio y otros qualesquiera libros, quadernos o papeles, aunque sean historias de vidas de santos o libros espirituales que contienen, directe o incidentalmente, algunas cláusulas o palabras contra el estado y soberana regalía de su Magestad, antes bien dentro el término de veinte dias (...) los devan efectivamente entregar (...) para que, después de tildado y borrado lo que se reconocerá contrario a la regalía de su

Magestad, se puedan respectivamente restituir a los mismos dueños que los huvieren entregado”.⁹³⁵

A la Biblioteca Universitària de Barcelona es conserven set exemplars de l'edició de 1713 de la vida de Sant Felip Benici, cinc dels quals no presenten cap manipulació. En els altres dos, en canvi, foren deliberadament eliminades les referències al rei Carles III. En concret, fou esborrada la frase “las exemplaríssimas Magestades de nuestro Augustíssimo Emperador de Romanos y Rey Cathólico de España, Carlos Tercero de Áustria y de Isabel Cristina, su caríssima consorte”, que apareix una sola vegada a la pàgina 38, substituïnt-la, al marge, de forma manuscrita, per la inscripció “sus Altezas Reales los S.S. Archiduques de Áustria”.⁹³⁶

L'ordre de requisar el llibre de Sant Felip Benici és, per tant, un exemple de l'intent de Felip V per esborrar el nom del rei Carles III de la història, una obsessió que es remuntava a l'any 1703, quan el seu rival fou coronat rei d'Espanya a Viena. En aquell moment, Felip V va donar ordre que en totes les còpies del testament del rei Carles II que es guardaven als arxius el nom de l'arxiduc fos substituït pel del duc d'Orleans.⁹³⁷

En qualsevol cas, les ordres manades per les autoritats borbòniques a través dels edictes fets públics el 1716 i el 1717 no deurién tenir els efectes esperats, cosa que va motivar que l'any 1718 el marquès de Castel Rodrigo tornés a recordar als catalans l'obligació de lliurar a les autoritats qualsevol tipus de paper que pogués ser considerat sediciós.

⁹³⁵ Fragment de l'edecte fet publicar a Barcelona per Francisco Pio de Saboya, marquès de Castel Rodrigo, el 13 de desembre de 1717. BC, Bon. 10-VI-4/83.

⁹³⁶ *Tratado histórico y panegyrico, dividido en tres partes: vida portentosa de San Felipe Benicio, noble florentino, quinto general y propagador del sagrado Orden de los Siervos de Maria Virgen, escrita per Lorenzo Reimundínez y del Coso.* D'aquesta obra, impresa per Francesc Guasch el 1713, segons el CCUC, se'n conserven una dotzena d'exemplars, inclosos els set que es guarden a la BUB. Els dos que presenten mostres d'haver estat censurats són: BUB, B-56/5/13 i BUB, B-69/3/8. En aquests exemplars foren també esborrades les referències al canceller Francesc Toda i Gil que figuren a l'imprimatur.

⁹³⁷ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, op. cit., vol.1, p.417. Un altre exemple d'aquesta ocultació es troba també en les pàgines de la *Gaceta de Madrid*, on l'emperador Carles VI era esmentat de forma sistemàtica com el “señor archiduque”. Una cosa idèntica passava amb la gaseta titulada *Noticias de diferentes partes*, publicada a Barcelona per Josep Teixidó.

“Porque ha sido costumbre detestable de los enemigos del Rey nuestro Señor (que Dios guarde) y de los parciales de ellos de todos tiempos y en todas coyunturas, formar y esparcir por Europa papeles inciertos e irreverentes a su Real persona, artificiosos, maliciosos, sediciosos y abominables, con el solo fin de inquietar y sublevar los ánimos de los vassallos. Y deviendo ocurrir por quantos medios sea possible al remedio de que semejantes papeles no lleguen a perturbar y a seducir los ànimos de los vezinos y moradores de este Principado, que no conocen ni penetran la malícia y arte que en ellos se encierra. Y aviéndose experimentado que, aunque con edictos de doze de março de mil setecientos y diez y seys y de treze de deziembre de mil setecientos diez y siete está con las mayores y más graves penas prohibido el retener y mantener papeles sediciosos, libelos infamatorios, canciones, allegatos jurídicos, pohesias, narraciones históricas y otros qualesquiera libros, papeles y quadernos concernientes al estado y que por algún modo sean contrarios al legítimo vassallage y devida obediência de su Magestad, mandándolos entrebar baxo cierto término al esrivano principal de Cámara de la Real Audiencia, no se ha cumplido enteramente con lo dispuesto en ellos, antes bien, aviéndose después introducido en este Principado diferentes papeles de los expressados, no se han manifestado como se devia. Por tanto, (...) ordenamos y mandamos que ninguna persona de qualesquiera estado, grado, calidad o condición que fuere no sea osada de retener y mantener libro, manifiesto ni papel alguno, assí impresso como manuscrito, de los arriba expressados u otro qualesquiera que pueda perturbar la paz y quietud del Principado o seducir los ànimos de la más exacta obediência, porque serán tratados como sediciosos, perturbadores de la paz pública y consiguientemente como reos de lesa Magestad, aplicándoles las penas correspondientes a tan enorme delito”.⁹³⁸

Amb aquest edicte, de fet, el marquès de Castel Rodrigo enduria les disposicions ordenades els anys precedents, sobretot pel que respecta al termini donat pel lliurament a les autoritats de qualsevol document que fos sospitós de ser contrari a la monarquia borbònica. Així, dels vint

---

⁹³⁸ Fragment de l’edicte fet publicar a Barcelona per Francisco Pio de Saboya, marquès de Castel Rodrigo, el 9 de maig de 1718. BC, Bon. 10-VI-4/83 (II).

dies que fins aleshores es concedia per lliurar els papers, es va passar a tres per aquells que havien aparegut des de l'inici de la Guerra de Successió fins a aquell moment i a només 24 hores pels que es publicuessin després de donada aquella ordre. El capità general de Catalunya instava també als ciutadans a delatar al qualsevol persona que tingués en el seu poder papers considerats sediciosos, sota pena de caure en delictes de lesa Majestat si no ho feia:

“Y que assí mismo todos los que tuvieren papeles de los arriba referidos que se hayan esparcido desde los primeros movimientos de las turbaciones de estos Reynos hasta el dia de oy los devan entregar baxo las mismas penas en el término de tres dias (...) y que si otros en adelante se introduxessen, los sujetos a cuya mano llegaren los devan entregar al mismo escrivano principal, si fuere en esta capital, dentro de veinte y quatro horas de como huviessen llegado a sus manos, y si en lo restante del Principado, en el mismo término de veynte y quatro horas los devan entregar al juez ordinario de su distrito. (...) Y assí mismo, mandamos que si alguno supiere quien tiene papeles de los referidos, lo deva denunciar a la justícia, baxo las mismas penas”.⁹³⁹

L'edictes fet públic pel marquès de Castel Rodrigo el maig de 1718, així doncs, mostra com en els anys de la postguerra encara circulaven per Catalunya escrits fets per austriacistes, alguns dels quals eren restes dels que havien estat publicats durant la guerra, però també de nous, segurament manuscrits o possiblement impresos fora del país. Això, per exemple, es constata en les cartes que foren trobades a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, amagades entre les cobertes d'un dels manuals del notari Eudald Rotllan. Aquestes cartes havien estat enviades a Barcelona entre 1721 i 1724 per exiliats austriacistes i foren amagades, molt

---

⁹³⁹ Ibidem.

probablement, per aquest notari, destinatari d'algunes de les cartes, o per les persones que van heretar la seva documentació.⁹⁴⁰

La pràctica d'amagar els impresos que les autoritats borbòniques volien confiscar es comprova també en l'explicació que l'historiador Josep Pella i Forgas va fer a finals del segle XIX de com havia estat trobada una col·lecció del *Diario del sitio i defensa de Barcelona*, publicat per Rafael Figueró durant el setge de 1713-1714:

“Més de una volta s'és vist en nostres dias aparèixer aquells impresos que la fe y l'heroisme de nostres besavis proclaman al rompre o enderrocar antigas tàpias y murallas, ahont la prudència d'algun antepassat va desar-los com un tresor per la història nostra. Així s'és trobat lo Diario del sitio y defensa de Barcelona de 1713 a 1714”.⁹⁴¹

En qualsevol cas, a pesar de la repressió engegada contra tot el que tenia relació amb l'austriacisme, la confraria dels llibreters de Barcelona es va atrevir a intentar recuperar els privilegis que li havien estat concedits en temps passats pels reis de la casa d'Àustria, antecessors del Felip V. Per això, l'any 1723 la confraria va acordar donar poders a un dels seus membres, el llibreter Ramon Bons, que en aquell moment era a Madrid, per tal de...

“...obtener, pedir y suplicar qualesquier gracias reales, azí de catastro como también qualesquier confirmaciones, ratificaciones, aprobaciones y extensiones de otros privilegios y ordinaciones a la dicha cofradia y cofadres de aquella concedidos y otorgados por los señores Reyes, antessessores de su Magestad, que gloria hayan, y por otras qualesquier personas y por

⁹⁴⁰ Agustí ALCOBERRO, “Exili exterior i exili interior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)”, dins *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XXI, 2003, p.321-360. Dins del mateix volum del notari Eudald Rotllan foren trobats també uns versos que criticaven la figura del cardenal Giulio Alberoni, primer ministre de Felip V. En aquest sentit, vegeu: Agustí ALCOBERRO, “Cantant les absoltes a Alberoni. Dos poemes clandestins de la resistència austriacista a Felip V (1719-1720)”, dins Eulàlia MIRALLES i Josep SOLERVICENS (ed.) *El (re)descobrimient de l'Edat Moderna*, Estudis en homenatge a Eulàlia Duran. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p.233-252.

⁹⁴¹ Josep PELLA I FORGAS, “Periodisme. Estudis històrics del de Catalunya”, separata de *La Renaixença*, 1879, p.60-61.

los consejeros y sabio Consejo de Ciento de dicha presente ciudad por razón de todo lo susodicho”.⁹⁴²

Fins i tot, l'any següent, els llibreters que havien pagat l'edició dels *Annals* de Feliu de la Penya, publicada el 1709 a la impremta de Josep Llopis, van decidir intentar recuperar els exemplars que havien estat confiscats per ordre de les autoritats. L'any 1724, Maria Martí, vídua de Joan Pau Martí, Jaume Surià, Joan Piferrer i Jaume Batlle van donar poders a Antonio Humet, resident a Madrid, perquè en el seu nom presentés una súplica al rei, al Reial Consell o a qualsevol dels seus ministres, per tal de demanar l'aixecament de la prohibició de vendre els *Annals* de Feliu de la Penya.

“Sepasse por esta carta como nosotros, Maria Martí, viuda dexada del diffunto Juan Pablo Martí, impresor y librero, vecino de Barcelona; Jayme Suriá, Juan Piferrer, impresores y librereros, y Jayme Batlle, librero, vezino de Barcelona, decimos que por quanto en Real edicto publicado en esta presente ciudad de Barcelona en veinte y uno [i.e. 12] de marzo de 1716 quedaron enteramente prohibidos los Anales Históricos de Cataluña, distribuidos en tres tomos, su autor el doctor Narciso Feliu, y assí mesmo mandado a dichos Juan Pablo Martí, y a nosotros dichos Jayme Suriá, Juan Piferrer y Jayme Batlle entregásemos enteramente dicha obra al secretario de la Real Junta Superior de Gobierno y Justicia que entonzes residia en esta dicha ciudad de Barcelona a fin de hazer el visorio de estos libros y fuese executado dársenos facultad para poderles libremente vender y haviéndose sobre esto ofrecido algunos reparos, acudimos con memorial al Excelentísimo señor marqués de Castelrodrigo, entonces gobernador y capitán general del Real Ejército y Principado de Catalunya, Y haviendo dicho Excelentísimo señor marqués condecendido a nuestra petición y passado nosotros lista o nota de dichos libros en mano de dicho secretario de dicha Real Junta, fueron puestos en un almacén, donde oy en día

---

⁹⁴² AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1723, 865/9, f.195-196v, 12 de juny de 1723. La referència al Consell de Cent figura ratllada en l'acta notarial.

existen a nuestro cargo, et pro manifesto regia cúria. Y habiendo para ello preparado las cauciones que en semejantes casos se practican y aún dicho visorio no se haya practicado y dicha prohibición haya redundado en grave perjuicio y menoscabo nuestro, por haver consumido por dicha impresión conciderables cantidades de que aún estamos deviendo gran parte pagando crecido interès anualmente y el alquiler de dicho almacén”.⁹⁴³

Canvis en l'aplicació de la llei

La instauració d'un nou sistema de govern després de l'ocupació borbònica va comportar alguns canvis en el funcionament de la impremta, tot i que aquests no foren immediats. El novembre de 1716, el marquès de Castel Rodrigo, capità general de Catalunya, va fer pública una “crida del llibret” amb algunes diposicions relacionades amb l'ordre públic, tal i com havien acostumat a fer durant anys els virreis designats per la casa d'Àustria a l'inici del seu període de govern. Aquest edicte, que portava data del 21 d'octubre, incorporava un capítol que recordava als impressors l'obligatorietat de demanar llicència prèvia abans de publicar cap llibre o qualsevol tipus d'imprès. Es tractava, de fet, d'una ordre pràcticament calcada, i amb les mateixes penes, que les que manaven els virreis de Catalunya des de feia gairebé cent anys.

“Su Excelencia prohíbe, insiguiendo la misma conclusión, que ninguna persona se atreva ni presuma en ninguna de las ciudades, villas o lugares de el Principado, hazer imprimir, ni alguno de los impressores se atreva ni presuma, por sí o sus oficiales, imprimir libros algunos, conclusiones, ni otros qualesquiere papeles de qualquier materia o especie que sean, sin que primeramente sean vistos, reconocidos, corregidos y enmendados, por mandato de su

---

⁹⁴³ AHPB, Joan Solsona, Manual de 1724, 890/20, s.f., 21 de desembre de 1724.

Excelencia en escritos, por la persona o personas a quienes fuere cometido, en pena por los que harán imprimir dichos libros u otros papeles y escrituras, de treinta dias de cárcel y perder todos los libros, papeles o escrituras, y por los dichos impressores de perder todos sus moldes y aparejos de la impresión, y de estar en la cárcel por espacio de sesenta dias o de otras penas mayores o menores, a arbitrio de su Exc. y Real Sala Criminal”.⁹⁴⁴

Aquesta disposició, això no obstant, es va veure reforçada, i lleugerament modificada, unes setmanes després. El desembre de 1716 el rei Felip V va dictar una Real Cédula amb la qual s'establí que a partir d'aleshores els impressors catalans –com també els dels regnes d'Aragó i de València– havien de demanar les llicències d'impressió de llibres al Real Consejo de Castilla i no a la Cancelleria Reial, com s'havia fet fins aleshores.

“Por quanto de algún tiempo a esta parte se ha experimentado que muchos impressores de estos reynos imprimen y reimprimen oculta y cautelosamente libros de todas facultades sin las licencias y aprobaciones prevenidas por las leyes de estos reynos, suponiendo en los que de nuevo se dan a la prensa, que se imprimieron en diferentes ciudades de las en que se executan, y en las reimpressiones, repitiendo las licencias de nos, y oficinas de la primera o última impresión o reimpression que se hizo con legítimas licencias (...), atendiendo a estos justos motivos y a los conocidos y notorios fraudes que se executan en los reinos de Aragón, Valencia y Cataluña (...), he resuelto que de aquí adelante, para la impresión de todos los libros que de qualquier materia o facultad se escribieren o reimpression de los que hasta ahora ay escritos, o de los que de otros idiomas se quisieren traducir al nuestro en esse Principado y los demás reynos arriba expressados, se acuda al mi Consejo en la misma forma que es estila en Castilla a pedir las licencias o facultades que sean necessarias”.⁹⁴⁵

⁹⁴⁴ *Edictos o bandos hechos y publicados por orden del Excelentísimo Señor Don Francisco Pio de Saboya, Moura, Corte-Real y Moncada, marqués de Castel-Rodrigo (...), gobernador y capitán general de este ejército y Principado de Cataluña.* BC, F.Bon. 12794.

⁹⁴⁵ *Don Francisco Pio de Saboya, Moura, Corte Real y Moncada, marqués de Castel-Rodrigo (...) gobernador y capitán general deste Ejército y Principado de Cataluña. Aviendo recibido una Real Cedula de su magestad,*

Més que tractar-se d'un canvi legislatiu, així doncs, es tractava d'una mesura de caire administratiu encaminada a sotmetre la impressió de llibres a un control més exhaustiu i, en concret, a acabar amb la pràctica, molt estesa a la Corona d'Aragó des de feia dècades, de reimprimir llibres sense renovar la llicència que els havia estat atorgada amb antelació a Castella. Amb tot, aquesta Real Cédula afectava únicament als llibres, mentre que la llicència per a impresos menors continuava en mans de la delegació monàrquica, és a dir, en la Reial Audiència: “para la impresión de los papeles y cosas sueltas que no sean libros se acuda por los interesados a pedir licencias a essa Audiència”.

Tanmateix, a partir de 1722 es va introduir a Catalunya la figura del subdelegat d'impremtes que, entre altres funcions, tenia la de concedir les llicències per a impresos menors. A més, el Consell Reial va ordenar a les audiències del tots els regnes de la Corona d'Aragó que no es posés cap impediment al subdelegat d'impremtes a l'hora d'actuar com a jutge de primera instància en aquesta matèria. Això és, al menys, el que es desprèn de la carta que el consell va enviar el juliol d'aquell any a la Reial Audiència del regne d'Aragó:

“Despachese cédula dirigida al comandante general y Real Audiencia de Aragón para que en todo lo que fuere respectivo a los puntos comprendidos en la de diez y siete de diciembre de setezientos y diez y seis, no impidan que proceda en primera instancia el subdelegado del señor Superintendente General de Libros, de cuyas resoluciones y procedimientos si alguno se sintiere agraviado pueda acudir a la referida Audiencia, la cual haya de proceder en esta segunda instancia obrando conforme a derecho y dando cuenta al Consejo de lo que determinare en esta razon para que se tenga entendido en el. Y que dicha Real Audiencia no se yncuya ni el subdelegado en dar licencias de ymprimir libro algunos, sobre lo cual se observen puntualmente las ordenes dadas anteriormente, acudiendo las que lo solicitaren unicamente al Consejo, donde

---

firmada de su Real Mano y en la debida forma por el Consejo Real de Castilla despachada... BC, Bon. 10-VI-4/81. Una Reial Cédula amb contingut idèntic, signada per Felip V el dia 17 de desembre de 1716, fou publicada a Saragossa. Jaime MOLL, “Implantació de la legislació castellana del llibre als regnes de la Corona d'Aragó”, *Estudios Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, VIII, 1980, p.165-169.

toca. (...) Y en esta conformidad se despachen tambien para los Reynos de Valencia y Mallorca y Principado de Cataluña”.⁹⁴⁶

Aquesta disposició, per tant, atorgava la potestat de concedir llicències d'impressió per a obres menors al subdelegat i a la Reial Audiència, en segona instància, mantenint l'obligació dels impressors d'adreçar-se al Consell Reial quan es tractava de llibres. Segons que ha assenyalat Javier García Martín, els primers nomenaments de subdelegats d'imprentes van tenir lloc el 1723. Aquell any, l'aleshores jutge d'imprentes, Manuel Antonio Azevedo Ibáñez, comte de Torrehermosa, va manar que el subdelegat a Catalunya fos un jutge de la Reial Audiència.⁹⁴⁷

Un dels canvis més importants que va suposar la implantació del model borbònic per a la impremta catalana fou la introducció de la taxa, cosa que va significar la fi a Catalunya de la liberalització dels preus de venda de llibres que havia existit des de l'origen de la impremta. La implantació de la taxa fou ordenada per Felip V al marquès de Castel Rodrigo a través de la Reial Cédula dictada el desembre de 1716.

“Os mando que de aquí en adelante zeleys con la más atenta vigilancia y cuydado no se imprima ni reimprima en todo esse Principado libro alguno de qualquiera materia o facultad que sea sin que preceda tener licencia o facultad concedida para ella del mi Consejo y que, después de impresos, (...) se buelva a acudir al mi Consejo a pedir la tasa, para que concedida conste el precio a que se han de vender”.⁹⁴⁸

Tanmateix, la decisió presa per Felip V en els primers anys de la postguerra que més negativament va afectar al sector editorial fou la concessió, el 1718, del privilegi d'impressió

⁹⁴⁶ Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública...*, op.cit., p.237.

⁹⁴⁷ Ibidem, p.238.

⁹⁴⁸ *Don Francisco Pio de Saboya, Moura, Corte Real y Moncada, marqués de Castel-Rodrigo...* BC, Bon. 10-VI-4/81.

de llibres d'ensenyament a la Universitat de Cervera. Això va privar als impressors i llibreters de Barcelona d'una de les seves principals fonts d'ingressos, com eren, per exemple, les beceroles o els franselms, unes obres de petit format que tenien una gran sortida comercial. Una idea de la importància d'aquest tipus de producte per a la indústria editorial la proporciona un inventari que, per ordre de la Reial Audiència, es va elaborar l'any 1726 amb l'objectiu de requisar l'estoc d'aquests llibres. Així, Javier Burgos Rincón ha explicat que, segons la declaració dels propietaris de les impremtes i llibreries de Barcelona, en aquell moment a la capital catalana hi havia emmagatzemats un total de 167.578 exemplars de llibres que es trobaven inclosos en el privilegi atorgat a la Universitat de Cervera.⁹⁴⁹

---

⁹⁴⁹ Javier BURGOS RINCÓN, "Privilegios de imprenta y crisis gremial. La imprenta y librería barcelonesa ante el privilegio de impresión de los libros de enseñanza de la Universidad de Cervera", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XV, 1997, p.257-298.

Segona Part

Els impressors

CAPÍTOL 5

Rafael Figueró, punta de llança de la impremta catalana

Els orígens familiars

Els avantpassats de Rafael Figueró eren els propietaris del mas o hostal anomenat el Figueró, situat en el terme de la parròquia de Sant Pere de Vallcàrquera, al Vallès Oriental, al peu del camí ral que anava de Barcelona a Vic. Aquest mas apareix documentat des de 1371, quan hi vivia un tal “Petrus Figero”, mentre que com a nom de lloc, el Figueró s’esmenta per primera vegada l’any 1313. La primera menció a l’hostal, d’altra banda, data de 1399.¹

El noble Francesc de Blanes, comte de Centelles, assegurava l’any 1731 que Guillem de Centelles, avantpassat seu, havia atorgat precari, és a dir, concessió temporal, sobre la casa o “mesón” anomenat Figueró i abans la Borda Vendrella, amb totes les seves terres i possessions, a favor d’Antoni Figueró, veí de la parròquia de Sant Pere de Vallcàrquera, en data del 29 de juliol de 1484.²

---

¹ Jaume OLIVER, *Història de Figaró-Montmany. El Figaró abans de ser-ho*, Figaró-Montmany: Ajuntament de Figaró-Montmany, 2000, p.205-206.

² Causa de capbreu interposada pel comte de Centelles contra els marmessors de l’impressor Rafael Figueró. AHCB, Veguer, XXXVII-501, s.f., 7 de juny de 1731. Agraïxo la informació sobre l’existència d’aquest document a Josep A. Cerdà. És probable que Antoni Figueró sigui el mateix personatge que l’any 1490, conjuntament amb la major part dels habitants de les tres parròquies de Montmany, va acceptar donar a Lluís de Centelles una quinzena part del pa i del vi elaborat durant l’any. Jaume OLIVER, *Història de Figaró-Montmany...*, op.cit., p.168.

Els Figueró, juntament amb els Xicola, eren les famílies més importants del terme, i ja als segles XV i XVI s'alternaven el càrrec de batlle. Un Rafael Figueró ocupava aquest càrrec el 1540. D'altra banda, al mas Figueró hi havia una capella dedicada a Sant Rafael, documentada des del 1413, que, segons Jaume Oliver, es pot considerar com a pròpia del mas, ja que la família hi va fundar alguns beneficis.³

D'aquesta forma, era molt habitual que la família Figueró, sobretot als segles XVI i XVII, bategés amb el nom de Rafael els primogènits mascles. Així, hi ha constància que un dels propietaris del mas, Rafael Figueró, pagès i hostaler de Sant Pere de Vallcàrquera, es va casar amb Margarida Vilanova el 2 d'abril de 1609. Fruit d'aquesta aliança va néixer Rafael Figueró i Vilanova –que anys després seria el pare de l'impressor–, mentre que d'un segon matrimoni amb una tal Marianna l'avi Figueró va tenir dos fills més: Miquel i Paula.⁴

A la dècada de 1630, Rafael Figueró i Vilanova va marxar a viure a Manlleu, a la comarca d'Osona, on es va casar amb Mariàngela Delmunts, filla de Jaume Delmunts, sastre d'aquella vila. El desembre de 1637 els Figueró van batejar Paula, la seva primera filla, a la parròquia de Santa Maria de Manlleu. Al llarg dels anys següents aquest matrimoni va tenir uns altres dos fills que no sobrevisqueren, fins que el 1642 va néixer un nen al que van posar per nom Rafael. El futur impressor fou batejat el 23 de setembre d'aquell any a la parròquia de Manlleu pel sacerdot Martí Delmunts, germà de la mare. Foren padrins Jaume Dolcet, pagès

---

³ Jaume OLIVER, *Història de Figaró-Montmany...*, p.206-208. Un Rafael Figueró, probablement el mateix que el 1540 feia de batlle, apareix en un document de 1526. AHPB, Galceran Balaguer, 241/50, s.f., 22 de desembre de 1526.

⁴ El matrimoni de Rafael Figueró i Margarida Vilanova consta en l'inventari que es va fer dels documents que hi havia a casa de Rafael Figueró, impressor, quan va morir: "Capítols matrimonials fets y firmats per rahó del matrimoni concordat per y entre Rafel Figaró, pagès y hostaler de la parroquia de Sant Pere de Vallcàrcara, del bisbat de Barcelona, de una part, y Margarida Vilanova, donzella, de part altre, rebuts en poder de Joan Anton Albanell, notari públic de la vila de Granollers, als 2 abril 1609". AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.250v-256v, 1 de maig de 1726. La referència als fills de Rafael Figueró i Vilanova amb Marianna a: ABEV-ACF, Joan Francesc Coromina, Manual de 1643, 2296, f.7-11, 30 de desembre de 1642. Paula Figueró, casada amb el sastre Francesc Malloles, de Barcelona, va morir el 1640. AHPB, Pere Llunell, Cinquè llibre d'inventaris i encants, 586/98, s.f., 12 de maig de 1640.

de la parròquia de Sant Esteve de Vilacetrú, sufragania de Manlleu, i Jaume Parrella, mercader de Torelló.⁵

Mariàngela Delmunts, mare de Rafael, va morir pels volts de l'any 1645. Aleshores, Rafael Figueró i Vilanova es va tornar a casar amb una tal Maria, amb la qual va tenir uns altres dos fills. Això no obstant, poc després, en enviduar de nou, es va casar en terceres núpcies amb Albínia Mallol, filla de Gabriel Mallol, sastre de Manlleu. D'aquest matrimoni l'any 1652 en va néixer un fill que van batejar amb el nom de Pere i del que en fou padrina Maria Faquer, esposa del doctor en medicina Miquel Delmunts. De gran, Pere Figueró i Mallol va marxar a viure a Barcelona, on va treballar també d'impressor.⁶

Entre altres, Rafael Figueró i Vilanova i Albínia Mallol van tenir un fill a qui van posar per nom també Rafael. Fou batejat a la parròquia de Manlleu el 27 de novembre de 1669 i un dels padrins va ser l'impressor Rafael Figueró, el seu germanastre. Anys després, Rafael Figueró i Mallol va emigrar també a Barcelona, on va exercir l'ofici de ferrer.⁷

A Manlleu, Rafael Figueró i Vilanova, pare de l'impressor, es dedicava principalment a fer de negociant, a pesar que en la documentació acostuma a figurar com a paraire, a vegades com a bracer o pagès i, fins i tot, com a carnicer. Així, tal i com es constata en les nombroses transaccions conservades, comerciava amb una gran diversitat de productes. El maig de 1639, per exemple, va comprar una mula a Tomàs Archs, paraire de Sant Feliu de Torelló, mentre que el 1645 va comprar 10 quarteres de blat a Francesc Parra, també paraire de Torelló.

⁵ El bateig de Paula Figueró figura a: APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.14, 17 de desembre de 1637. El bateig de Rafael Figueró i Delmunts a: APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.33v, 23 de setembre de 1642.

⁶ El testament de Mariàngela Figueró i Delmunts, mare de l'impressor es troba a: APM, Fons notarial, 1630-1663, N/76, f.45, 11 d'abril de 1645. Segons consta en els llibres de Baptismes de la parròquia de Manlleu, Rafael Figueró i Maria van tenir dos fills entre 1646 i 1648. La identitat del pare d'Albínia Mallol figura en una època que Rafael Figueró i Vilanova va signar a la seva esposa l'any 1684. ABEV-ANV, Torelló, Feliu Reverter, Dinovè manual, 221, f.51-51v, 6 de febrer de 1684. El bateig de Pere Figueró i Mallol a: APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.74, 15 de març de 1652.

⁷ El bateig de Rafael Figueró i Mallol consta a: APM, Llibre de Baptismes, 1659-1672, Annex B/5, s.f., 27 de novembre de 1669. Rafael Figueró i Mallol es va casar l'any 1696 amb Madrona Valls, filla de Jaume Valls, ferrer de Sarrià. AHPB, Francesc Serra, Capítols, concòrdies, inventaris i encants, 875/51, f.22, 3 de març de 1696. Dels llibres de sacramentals de la parròquia de Manlleu se'n desprèn que Rafael Figueró i Vilanova va tenir al menys 15 fills dels seus tres matrimonis.

D'igual forma, al llarg dels anys 1646 i 1647 hi ha constància que Figueró va comprar fins a sis mules a diferents persones d'aquesta vila. Posteriorment, l'any 1650 el pagès Joan Vinyes, de Sant Vicenç de Torelló, li va vendre un ramat de 65 ovelles i l'any següent sis porcs i 14 moltons. Encara, el 1651 va comprar un altre ramat d'ovelles i un de moltons.⁸

La venda del mas Figueró

Arran de la mort del seu pare, Rafael Figueró i Vilanova va heretar el mas Figueró de Sant Pere de Vallcàrquera. Amb tot, com a conseqüència d'això, es va veure obligat a pagar una quantitat de diner considerable a Marianna Figueró, casada en segones núpcies amb el seu pare, i a Miquel Figueró, fill d'aquest segon matrimoni. La vídua va reclamar a través dels tribunals els drets dotals que li corresponien sobre els béns dels Figueró, així com també el llegat testamentari que li pertocava al seu fill. El novembre de 1642, per poder pagar a la

---

⁸ Rafael Figueró, negociant de la vila de Manlleu, signa debitori de 51 lliures i 12 sous, moneda de Barcelona, a Tomàs Archs, paraire de Torelló, pel preu d'una mula de pell roja, de tres anys, que li ha comprat. ABEV-ANV, Torelló, Antic Reverter, Setzè manual, E-55, f.150v-151, 2 de maig de 1639. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 34 lliures i 10 sous a Francesc Parra, paraire de Torelló, pel preu de 10 quarteres de blat. Ibidem, Vint-i-dosè manual, E-7, f.105v-106, 3 d'abril de 1645. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 45 ducats, equivalents a 54 lliures, moneda de Barcelona, a Francesc Parra i Vinyes, paraire de Torelló, pel preu d'una mula de pell gris, de 8 anys. ABEV-ANV, Torelló, Antic Reverter, Vint-i-tresè manual, E-8, f.68-68v, 16 de febrer de 1646. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 41 ducats, equivalents a 49 lliures i 4 sous, moneda de Barcelona, a Feliu Riera, pagès de Torelló, per una mula de pell negra, de tres anys. Ibidem, f.75v-76, 19 de febrer de 1646. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 55 ducats, equivalents a 66 lliures, moneda de Barcelona, a Francesc Parra i Vinyes, paraire de Torelló, per una mula de pell rossa, de sis anys. Ibidem, f.268v-269v, 23 de juliol de 1646. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 90 lliures a Bernat Calveria, mercader de Torelló, per una mula de pell negra, de tres anys. Ibidem, vint-i-quatrè manual, E-9, f.129v-130v, 8 de març de 1647. Rafael Figueró, pagès de Manlleu, signa debitori de 122 lliures i 8 sous a Martí Delmunts, canonge de dita vila, per dues mules, una de pèl roig i l'altre castany, d'uns tres anys. ABEV-ACF, Josep Moragull, Cinquè manual, 2588, s.f., 11 de maig de 1647. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 250 lliures a Joan Vinyes, pagès de Sant Vicenç de Torelló, per 65 ovelles que li ha comprat. ABEV-ANV, Torelló, Antic Reverter, Vint-i-setè manual, 195, f.99, 10 d'abril de 1650. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 115 lliures a Joan Vinyes, pagès de Sant Vicenç de Torelló, per sis porcs que li ha comprat, a raó de 11 lliures cada un, i per 14 moltons, a raó de 3 lliures i 10 sous cada un. Ibidem, Vint-i-vuitè manual, 196, f.6-6v, 1 de gener de 1651. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 456 lliures a Jeroni Vinyes, ciutadà honrat, i a Segimon Puigrubí, pagès i batlle de Torelló, per 80 moltons que els ha comprat, a raó de 5 lliures i 14 sous cada un. Ibidem, f.97v-98, 7 d'abril de 1651. Rafael Figueró, paraire de Manlleu, signa debitori de 450 lliures a Joan Vinyes, pagès de Sant Vicenç de Torelló, per 150 ovelles que li ha comprat. Ibidem, f.168v-169v, 23 de maig de 1651.

madrastra i al germanastre, Rafael Figueró i Vilanova va vendre el mas de Sant Pere de Vallcàrquera, amb totes les terres, vinya i bosc, a Rafael Franci, rector d'aquesta parròquia, per 519 lliures. A més, com a part del preu, el sacerdot va acceptar pagar a Marianna Figueró el que li pertocava en l'heretat.⁹

D'aquesta forma, el 30 de desembre de 1642, Rafael Franci va prometre pagar 750 lliures a Marianna Figueró per tots els drets que li corresponien sobre els béns de Rafael Figueró, hostaler de Sant Pere de Vallcàrquera, el seu difunt marit. Tot seguit, aquell mateix dia, la vídua va absoldre Rafael Figueró i Vilanova, el seu fillastre, de tota responsabilitat en relació a la disputa judicial que mantenien.¹⁰

Posteriorment, l'any 1650, Rafael Figueró i Vilanova va signar una àpoca a Rafael Franci, que aleshores era sacerdot beneficiat a la catedral de Barcelona, conforme tenia rebudes les 519 lliures en diversos pagaments. A la vegada, es va comprometre a que quan el seu fill, Rafael Figueró i Delmunts, el futur impressor, arribés a l'edat legal, obtindria la seva renúncia a qualsevol dret que li pogués correspondre en l'heretat del mas Figueró de Sant Pere de Vallcàrquera. En cas de no aconseguir-ho, el pare o el metge Miquel Delmunts, que actuava com a fermança, tornarien a Franci els diners que va pagar per la compra del mas.¹¹

Rafael Franci va morir el febrer de 1653, deixant disposat en el seu testament que el mas Figueró, amb totes les terres i els censos, fos llegat a Rafael Figueró, jove adroguer de Barcelona, de 15 anys d'edat, fill de Paula Figueró. És probable que Paula i Rafael fossin

---

⁹ ABEV-ACF, Joan Francesc Coromina, Manual de 1642, 2295, f.413v-419v, 25 de novembre de 1642. Per tal de pagar una part del preu de la venda del mas Figueró, Rafael Franci va cedir a Rafael Figueró i Vilanova i a Mariàngela Delmunts, cònjuges, quatre censals morts per valor de 160 lliures. A més, els va consignar 150 lliures Jaume Sever, propietari de l'hostal de la Xicola, de Vallcàrquera, li devia per l'arrendament de les primícies de la parròquia de Vallcàrquera (els primers fruits o bestiar que es donava a l'església en concepte de delme). Finalment, com a part del preu de la venda del mas Figueró, Franci es va fer càrrec també de pagar 100 lliures que Rafael Figueró i Vilanova devia a Rafael Meranges, negociant de Puigcerdà, per 100 ovelles que li havia comprat l'any 1638.

¹⁰ ABEV-ACF, Joan Francesc Coromina, Manual de 1643, 2296, f.7-11, 30 de desembre de 1642. Rafael Franci va donar 100 lliures a Marianna Figueró aquell mateix dia i es va comprometre a lluir un censal per valor d'unes altres 100 lliures que la vídua Figueró prestava al rector i obrers de la parròquia de Sant Martí de Centelles. Finalment, per donar-li les 550 lliures que quedaven, Franci es va comprometre a pagar-ne 50 al cap de tres mesos i les 500 restants en 15 vegades durant els següents cinc anys.

¹¹ AHPB, Jeroni Ferran, Tercer manual, 732/3, f.576v-580, 3 de setembre de 1650.

l'esposa i el fill, respectivament, de Miquel Figueró, el germanastre de Rafael Figueró i Vilanova, tot i que no ha estat possible confirmar-ho documentalment. En el moment d'heretar el mas, aquest Rafael Figueró s'estava com a aprenent a casa de Jaume Vendrell, adroguer de Barcelona. El 21 de febrer d'aquell any, dos dies després de la publicació del testament, Vendrell, actuant en nom del seu deixeble com a procurador, va prendre possessió del mas Figueró i dels censos que Rafael Franci cobrava de diferents persones a la parròquia de Vallcàrquera.¹²

Això no obstant, l'agost de 1654, l'adroguer Rafael Figueró, que aleshores figurava com a pagès de Sant Pere de Vallcàrquera, va tornar a vendre el mas, amb totes les cases, terres, honors i possessions, a Rafael Figueró i Vilanova, de Manlleu. D'aquesta forma, Rafael Figueró i Delmunts, el fill primogènit d'aquest darrer, va recuperar la seva condició d'hereu del mas Figueró, una herència que es va fer efectiva pels volts de 1684, arran de la mort del pare.¹³

¹² El testament de Rafael Franci figura a: AHPB, Jacint Borràs, Llibre primer de testaments, 724/47, s.f., 16 de febrer de 1653. Rafael Franci, que en el document consta com a canonge de la parròquia de Santa Maria de l'Estany i sacerdot beneficiat a la seu de Barcelona, era fill d'Antic Franci, negociant de Barcelona, i d'una tal Rafaela. Va demanar ser enterrat a l'església de Sant Pau del Camp d'aquesta ciutat. Segons el testament, l'adroguer Rafael Figueró tenia una germana que es deia Rafaela Maltés, que, molt probablement, era fruit d'un matrimoni posterior de Paula Figueró, a pesar que en el document aquesta aparegui amb el primer cognom de casada. La presa de possessió del mas Figueró per part de Jaume Vendrell a: AHPB, Jacint Borràs, Manual de 1653, 724/1, f.49v-54, 21 de febrer de 1653. Aquell dia el notari Jacint Borràs va notificar a uns pagesos de Sant Pere de Vallcàrquera que a partir d'aleshores haurien de pagar els censos a Rafael Figueró, jove adroguer de Barcelona. Antoni Morera pagava 2 lliures i 8 sous anuals de cens; Josep Sorribes, pagava 8 lliures; Bartomeu Parera, set lliures; Pere Xicola, 10 lliures i Pere Vilardebó pagava 10 lliures anuals.

¹³ La recuperació del mas Figueró consta en un establiment que Rafael Figueró i Vilanova i el seu fill, Rafael Figueró i Delmunts, que aleshores tenia 15 anys, van fer l'any 1657 a Francesc Xicola, pagès de Sant Pere de Vallcàrquera, d'una casa anomenada la Torra Nova, que pertanyia al mas Figueró. Segons aquest document, Rafael Figueró i Vilanova, pagès de Manlleu, que apareix com a propietari, havia comprat el mas a Rafael Figueró, pagès de Sant Pere de Vallcàrquera, el 17 d'agost de 1654. ABEV-ANV, Centelles, Joan Vila, Manual de 1656-1676, E-87, f.48-51, 19 d'abril de 1657. L'any 1662 el doctor Miquel Delmunts, actuant com a procurador de Rafael Figueró i Vilanova, va signar un debitori de 210 lliures a Josep Vadell, procurador de la comtessa de Vallfogona, pels lluïmes que corresponien a la venda del mas Figueró feta l'any 1642 a Rafael Franci i a la posterior revenda feta per Rafael Figueró, pagès, hereu de Rafael Franci, a Rafael Figueró i Vilanova. AHPB, Rafael Hexarc, Vuitè manual, 754/13, f.261-262, 24 d'octubre de 1662. El darrer document localitzat en el que Rafael Figueró i Vilanova, pare de l'impressor, apareix en vida és una època que va signar el 1684 a Albínia Figueró i Mallol, la seva tercera esposa, reconeixent haver rebut les 100 lliures del dot. ABEV-ANV, Torelló, Feliu Reverter, Dinovè manual, 221, f.51-51v, 6 de febrer de 1684. Dos anys després, el febrer de 1686, Rafael Figueró, impressor de Barcelona, va recuperar un cens que el seu pare havia venut a carta de gràcia a Jaume Sorts, pagès de Centelles. En aquest document Rafael Figueró, pagès de Manlleu, pare de l'impressor, apareix com a difunt. AHPB, Bernat Famada, Manual de 1686, 782/13, f.19-21, 5 de febrer de 1686.

Inici de l'activitat com a impressor

L'inici de Rafael Figueró en el negoci de la impremta s'enmarca en el context dels anys posteriors a la fi de la Guerra dels Segadors, quan multitud de joves procedents de les comarques de l'interior de Catalunya arribaven a Barcelona a la recerca d'un futur millor. El 1661 es va produir un fet que podria tenir alguna relació amb la marxa del jove Figueró cap a la capital. Aquell any, el seu pare, Rafael Figueró i Vilanova, fou condemnat per la Reial Audiència a pagar un deute de 283 lliures i 4 sous a Francesc Moner i de Puigmarí, donzell de Camprodon, i unes altres 50 lliures, 19 sous i 4 diners a Antoni Isern, agutzil del governador del Principat de Catalunya, per les despeses judicials. Per aquests deutes i altres de relacionats, el juliol de 1661 el doctor en medicina Miquel Delmunts –germà de la primera dona de Rafael Figueró i Vilanova–, que havia actuat com a fermança en els tractes entre Rafael Figueró i Francesc Moner, va haver de pagar la quantitat de 374 lliures i 3 sous. Per tal de retornar-li aquells diners, Figueró va cedir a Delmunts tres censos que cobrava de diferents pagesos de Sant Pere de Vallcàrquera, que tots junts sumaven 19 lliures de pensió anual. Posteriorment, el novembre de 1662, per tal de pagar-li un altre deute, va vendre a Delmunts uns altres cinc censos de l'heretat del mas Figueró, que en total valien 308 lliures.¹⁴

Mentre això passava, Rafael Figueró i Delmunts, de 20 anys, fill de Rafael Figueró i Vilanova i de Mariàngela Delmunts, entrava per aprenent a la impremta que el doctor Delmunts, el seu oncle, tenia a Barcelona. El desembre d'aquell any, va signar un contracte d'aprenentatge amb l'administrador, l'impressor Martí Gelabert i Delmunts, el seu cosí. Per tant, els lligams familiars –i potser, fins i tot, els deutes contrets pel seu pare amb el doctor

---

¹⁴ La cessió dels tres censos consta a: AHPB, Rafael Hexarc, Setè manual, 754/12, f.130-133, 15 de juliol de 1661. La venda dels altres cinc censos a: AHPB, Rafael Hexarc, Vuitè manual, 754/13, f.261-262, 24 d'octubre de 1662. Rafael Figueró i Vilanova va vendre aquests censos a Miquel Delmunts per retornar-li les 210 lliures que el metge havia pagat a la comtessa de Vallfogona aquell mateix any en concepte dels lluïsmes per la venda i revenda del mas Figueró, feta l'any 1642 i 1654. A més, Figueró va pagar a Delmunts unes altres 98 lliures que devia al seu germà, el canonge Martí Delmunts.

Delmunts– foren determinants en l'inici de l'activitat de Rafael Figueró com a impressor. A més, el fet de tenir un oncle ben posicionat a la ciutat també deuria influir en la decisió de deixar la feina de paraire que feia a Manlleu i emigrar cap a Barcelona. Cal tenir en compte, en aquest sentit, que l'any 1662 el doctor Miquel Delmunts exercia de conseller tercer de la ciutat.¹⁵

El contracte signat entre Rafael Figueró i Martí Gelabert, pactat per tres anys, tenia caràcter retroactiu, ja que hi constava que el jove havia començat el període d'aprenentatge el dia de Sant Miquel, el mes de setembre anterior. Les condicions acordades eren les habituals, al menys sobre el paper. Així, Figueró, en tant que aprenent, s'obligava a servir al seu mestre, de dia i de nit, fent tot allò que li manés que fos lícit i honest i a no marxar sense permís. A canvi, Gelabert es comprometia a ensenyar l'ofici al seu cosí i a tenir-lo a casa seva, donant-li de menjar i beure i un vestit a la fi de l'aprenentatge. Rafael Figueró es va especialitzar com a oficial premsista.¹⁶

Això no obstant, el 1665, abans d'acomplir-se els tres anys estipulats en el contracte, el nom de Rafael Figueró ja apareixia en els peus d'impremta de les obres que sortien del taller de Miquel Delmunts, fins i tot en qualitat d'administrador. Això és, almenys, el que es constata en l'obra titulada *Sermón panegírico predicado en el insigne templo de Santa Maria del Mar en las exequias a la muerte del Rey nuestro señor Phelipe IV el Grande*. Segons el

---

¹⁵ L'any 1660 Rafael Figueró encara vivia a Manlleu, on treballava de paraire, com consta en la signatura de domini que la comtessa de Centelles va fer aquell any per una casa dita la Torre Nova, situada a Sant Pere de Vallcàrquera, que Rafael Figueró i Vilanova, paraire de Manlleu, i el seu fill, també paraire, havien establert a Jaume Xicola, pagès d'aquesta parròquia, el 1657. AHPB, Pere Màrtir Ferrer, Esborrany de 1660, 729/7, s.f., 9 de setembre de 1660. El setembre de 1662, en canvi, ja vivia a Barcelona, tal i com es desprèn del contracte d'aprenentatge que va signar tres mesos després amb Martí Gelabert. AHPB, Bonaventura Vila, Cinquè manual, 766/9, f.598-599v, 22 de desembre de 1662.

¹⁶ AHPB, Bonaventura Vila, Cinquè manual, 766/9, f.598-599v, 22 de desembre de 1662. Rafael Figueró consta com a premsista en un document presentat per la confraria dels llibreters al Consell de Cent l'any 1685. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685.

peu d'impremta, aquest sermó, que porta imprimatur del 4 de novembre de 1665, fou fet en la impremta administrada per Rafael Figueró.¹⁷

Cap a final de l'any següent, Delmuns, Figueró i Gelabert van formar una societat per tal d'explotar de forma conjunta el negoci de la impremta durant tres anys.

“Lo dit magnífich Miquel Delmuns, per temps, és a saber, de tres anys que comensaran a córrer lo primer dia del mes de octubre primer vinent del corrent any en avant comptadors, dexa lo empriu de la estampa y arreus de aquella, tant lletras de atanàcia, sísero, breviarí, test gros, paticano, lletras floridas y planxas, com totas y quasevols altres cosas que ella necessàrias, que de present té y se treballa dins la casa situada en lo carrer dels Cottoners de la present ciutat, als dits Martí Gelabert y Rafel Figaró, a efecte de estampar y fer estampar en ella totas y qualsevols cosas convingan durant lo dit temps per compte de la dita companya”.¹⁸

Entre les condicions hi figurava que Delmuns rebria la meitat dels beneficis que s'obtinguessin i, a més, 25 lliures anuals per l'ús del material. En el cas que calgués agafar algun aprenent, el metge es comprometia a mantenir-lo durant el primer mes, però a partir del segon els seus socis li havien de pagar 11 lliures mensuals per cada aprenent. A banda d'això, tots tres van acordar també que Figueró s'ocuparia de portar el llibre dels comptes.

Fos com fos, la companyia no va esgotar el període pel qual havia estat creada, ja que dos anys després el propietari va decidir vendre la impremta als seus dos nebots. Aquesta operació, formalitzada el 27 de maig de 1668, es va acordar per un preu de 100 dobles d'or, que aleshores equivalien a 550 lliures.

---

¹⁷ BUB, B-65/5/22-3. Amb tot, l'obra més antiga que es conserva en la que Rafael Figueró apareix en el peu d'impremta, sense que consti com a administrador, és la que porta per títol *Phisi-astrologico juyzio del cometa que apareció a 14 de noviembre del año 1664*, que porta imprimatur del 17 de febrer de 1665. BUB, XVII-2624-5.

¹⁸ AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1666, 754/17, s.f., 29 de setembre de 1666.

“Lo magnífich senyor Miquel Delmunts, doctor en medicina, a Barcelona populat, y Miquel Delmunts, doctor en lleys, son fill, de llur grat, venen a Raphel Figaró y Martí Gilabert, estampers, ciutadans de Barcelona, presents, per iguals parts, tots los arreus de la stampa, com són lletras, caixas, galleras, planxas, capitells, premsas, tòrcol, sach y demás per la stampa necessàrias, exceptat lo aram, prometent entregar-los a sas voluntats. Lo preu és 100 dobles en or, valents 550 lliures”.¹⁹

Les dues parts van acordar que Delmunts cediria als impressors la casa on hi havia la impremta sense cobrar-los lloguer durant un mes. El metge es va comprometre també a tenir a casa seva a Josep Soler, aprenent d'impressor, durant els dos anys i mig que li quedaven per acabar l'aprenentatge, sempre i quan, però, Figueró i Gelabert li donessin a canvi quatre lliures cada mes i es fessin càrrec de les vuit lliures de la soldada que, segons el contracte, se li havia de pagar a la fi de l'aprenentatge. Els compradors van pagar 110 lliures d'entrada i van prometre pagar les 440 lliures restants en quatre vegades, a partir del mes de març de l'any següent, de mig any en mig any.²⁰

Aquell mateix dia, Rafael Figueró i Martí Gelabert van acordar explotar el negoci a parts iguals:

¹⁹ AHPB, Josep QuatreCases, Dinovè manual, 742/34, f.3v-5v, 27 de maig de 1668.

²⁰ Ibidem. Figueró i Gelabert es van comprometre a pagar 60 lliures el primer dia del mes de març de 1669 i unes altres 60 el primer de setembre; 100 lliures el primer de març de 1670 i unes altres 100 el primer de setembre i, finalment, les restants 120 lliures el febrer de 1671. El juny de 1671 Delmunts va llogar a Rafael Figueró una casa situada al carrer “dit d'en Claret”, per un preu de 100 lliures per quatre anys. Aquest carrer no pot ser altre que el de la Barra de Ferro, on estava situat un dels portals de les dues cases que tenia el metge. La casa principal tenia el portal al carrer dels Candelers de Seu, dit també dels Cotoners i avui en dia del Pou de la Cadena. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/20, f.304v, 5 de juny de 1671. El lloguer d'aquesta casa constava també en l'inventari dels béns de Miquel Delmunts que es va fer després de la seva mort. “La casa gran, situada en la present ciutat de Barcelona, en lo carrer dels Cotoners, en la qual habitava dit difunt doctor Miquel Delmunts quan vivia y quan morí, que està descrita en dit inventari, y la casa xicha, que habita Rafel Figueró, estamper, per títol de lloguer fet per dit difunt doctor Delmunts”. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.23v-29v.

“És perçò pactat entre ells que tot quant se farà y se guanyarà per dita stampa, així de llurs mans com per medi de llurs oficials, se partirà igualment entre ells, deduït lo gasto aportarà dita stampa per meytat”.²¹

A pesar d'això, un mes després, Martí Gelabert va reconèixer que les 110 lliures de l'entrada de la compra de la impremta les havia pagat íntegrament el seu soci. A més, considerant que es veia incapaç d'afrontar el que li pertocava en els pagaments que vindrien en els mesos següents, Gelabert va transferir a Rafael Figueró la seva part en el negoci, renunciant a qualsevol dret que hi pogués tenir. D'aquesta forma, a partir d'aleshores, Rafael Figueró va esdevenir propietari únic de la impremta.²²

Les relacions familiars

Uns anys després d'instal·lar-se a Barcelona, Rafael Figueró va casar-se amb Elisabet Jolis, filla de Joan Jolis, pagès de Torelló. Abans, però, els contraents van haver de demanar una dispensa apostòlica, ja que tenien tercer grau de consanguinitat. El febrer de 1667, el doctor Miquel Delmunts, oncle de Figueró, i Marianna Jolis, mare d'Elisabet, van donar fe davant del vicari general de la diòcesi de Barcelona que la informació que contenia la dispensa que la Santa Seu havia enviat des de Roma era certa. Aquell dia, Delmunts assegurava...

---

²¹ AHPB, Josep Quatrecaes, Dinovè manual, 742/34, f.31-31v, 26 de juny de 1668.

²² Ibidem.

“...que és veritat tot lo [que] diuan y narren las lletras apostòlicas retroscritas y axò diu saber perquè ell, testimoni, és parent dels dits contrahents y sap y té avariguat lo parentiu y demés que a sa Santedat se ha dit y referit”.²³

Finalment, Rafael Figueró i Elisabet Jolis es van casar el 21 de febrer de 1667. D'aquest matrimoni en va néixer Rafael Figueró i Jolis, que fou batejat a l'església de Santa Maria del Mar el 16 de desembre de 1669. Posteriorment, segons algunes fonts, els Figueró van tenir un segon fill, anomenat Josep Marià Joan, que va néixer el gener de 1672.²⁴

Sigui com vulgui, Elisabet Figueró i Jolis va morir no gaire temps després, ja que Rafael Figueró es va casar en segones núpcies el 1675 amb Caterina Bosch, filla de Baldiri Bosch, sabater de Sant Boi de Lluçanès. En els capítols matrimonials, signats el 18 d'abril d'aquell any, l'esposa va aportar 200 lliures de dot, que li foren donades per Joan Bosch, el seu germà, sacerdot beneficiat a la catedral de Vic, en concepte de legítima paterna i materna i per qualsevol dret que pogués tenir en la heretat dels seus pares. Figueró, com era costum, va fer-li un escreix de la meitat del dot.²⁵

Al seu torn, uns anys després, Rafael Figueró i Jolis, el fill, es va casar amb Teresa Bosch, germana de Caterina. Segons consta en els capítols matrimonials, signats el 25 d'octubre de 1690, Rafael Figueró, en contemplació del matrimoni, va fer donació al seu fill de 300 dobles

²³ ADB, Dispenses apostòliques, 1665-1668, caixa 17, f.146v-148v, 16 de febrer de 1667. El novembre de 1666 Rafael Figueró havia autoritzat Francesco Maria Cantoni, mercader de Bolonya, per a que, en el seu nom, pagués les despeses de l'obtenció de la dispensa apostòlica al mercader portuguès Rui Lopes da Silva a través d'una lletra de canvi. AHPB, Francesc Llauder, Quart manual, 787/4, f.459-460v, 16 de novembre de 1666. Rui Lopes da Silva era un cavaller de l'orde de Sant Jaume que vivia a Roma, on, segons l'historiador portuguès Arlindo Correia, es dedicava a pagar lletres de canvi (arlindo-correia.com, consulta feta el 18 de febrer del 2013).

²⁴ El casament de Rafael Figueró i Elisabet Jolis figura a: ACB, Esposalles, Llibre 93, 1663-1667, f.97, 21 de febrer de 1667. El bateig de Rafael Figueró i Jolis a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història dels antics gremis dels arts y oficis de la ciutat de Barcelona*, vol.2, Barcelona: estampa d'Henrich i cia., 1918, p.144. La referència a Joan Figueró, segon fill de Rafael Figueró, prové de: Joan Baptista BATLLE, “L'estampa de Rafel Figueró y la de Joan Jolís, de Barcelona. 1666-1770”, Catàleg de la llibreria L'Arxiu, juny de 1927. En cas d'haver existit, aquest segon fill dels Figueró deuria morir molt jove, ja que no ha aparegut cap altre menció en la documentació. Segons Batlle, el padrí del bateig de Rafael Figueró i Jolis fou Miquel Delmunts, “jurisconsult” (segurament el fill del doctor en medicina Miquel Delmunts), mentre que el padrí del segon fill va ser el també jurista Pere d'Amigant.

²⁵ AHPB, Bonaventura Torres, Llibre segon de capítols matrimonials, 770/44, f.145-147v, 18 d'abril de 1675.

d'or i d'unes altres sis dobles cada any, és a dir, 1.650 lliures d'una banda i 33 lliures anuals de l'altra. El pare es comprometia a no revocar la seva decisió encara que hi hagués “ingròtitut, inòpia, necessitat o offensa, ni per altra qualsevol causa o rahó”. Per l'altra part, Joan Bosch, germà de Teresa, aleshores rector de la parròquia de Santa Maria d'Olost, en contemplació del matrimoni i paga de tots els drets que corresponien a la seva germana en l'heretat dels pares, li va fer donació de 200 dobles d'or, equivalents a 1.100 lliures. Tot seguit, Teresa Bosch va aportar aquesta quantitat en concepte de dot al matrimoni amb Rafael Figueró i Jolis, mentre que aquest li va fer un escreix de 100 dobles.²⁶

Tot i viure a Barcelona, Rafael Figueró va continuar tenint relació amb alguns dels seus germans de Manlleu. Així, per exemple, el 1675 va fer una donació de 100 lliures a Petronila Figueró, germanastra seva, en contemplació del seu matrimoni amb Miquel Pujol, pare de Sant Pere de Torelló. D'altra banda, Maria Figueró, “mitja germana” de l'impressor, vivia a casa d'aquest el 1676, tal i com en va deixar constància un notari en l'acta d'una requisita que els llibreters hi van fer l'octubre d'aquell any.²⁷

Posteriorment, l'any 1717, Rafael Figueró va fer una donació de 100 dobles, que aleshores equivalien a 560 lliures, a Teresa Figueró, neboda seva, filla del seu germanastre, el també impressor Pere Figueró, en contemplació del matrimoni amb Candi Calopa, pagès del Papiol.²⁸

²⁶ AHPB, Bonaventura Torres, Llibre tercer de capítols matrimonials, 770/45, f.401-403v, 25 d'octubre de 1690.

²⁷ La donació feta a Petronila Figueró figura a: AHPB, Bernat Famada, Manual de 1676, 782/8, f.159v-160v, 26 de desembre de 1675. Petronila era filla de Rafael Figueró, pare de Manlleu, i Albínia Mallol. Fou batejada a l'església de Santa Maria de Manlleu el 15 de març de 1657. APM, Llibre de Baptismes, 1656-1694, B/5, p.6. L'acta on hi figura el nom de Maria, “mitja germana” de Rafael Figueró a: AHPB, Francesc Cortés, Sisè manual, 807/6, f.223-223v, 19 d'octubre de 1676. De fet, una Maria Casas, vídua, germana de Rafael Figueró, probablement la mateixa, vivia a casa de l'impressor el 1726, quan aquest va morir. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.315v-318v, 17 de juny de 1726. És possible que es tractés de Maria Anna Caterina Margarida, filla de Rafael Figueró, pare de Manlleu, i d'Albínia, batejada en aquesta parròquia el 3 de juliol de 1655. APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.90, 3 de juliol de 1655.

²⁸ AHPB, Josep Sabater, Manual de 1717, 894/5, f.123-123v, 14 de juny de 1717. Els Calopa van rebre la meitat del dot aquell dia i l'altra meitat els la va pagar Rafael Figueró el 1719. Ibidem, Manual de 1719, 894/5, f.220-220v, 9 de setembre de 1719.

El vincles de Rafael Figueró amb la família de Manlleu, així com també amb les de les dues dones amb que es va casar, de Torelló i de Sant Boi de Lluçanès, mostren com en l'època Moderna els lligams de parentesc s'aprofitaven per articular una complexa xarxa de relacions que, entre altres coses, servia per gestionar les voluntats, herències i llegats dels difunts. El 1672, per exemple, Narcisa Delmunts, vídua del metge Miquel Delmunts, va nomenar procurador Rafael Figueró, el seu nebot, per tal que prengués possessió en el seu nom del tots els béns de l'oncle, que havia mort poc abans.²⁹

De forma semblant, el juliol de 1675, Pau Jolis, paraire de Barcelona, germà de la primera esposa de Rafael Figueró, va escollir el seu antic cunyat –Elisabet Jolis ja era morta– com a un dels marmessors del seu testament, amb l'encàrrec d'ocupar-se també, juntament amb les altres persones designades, de la tutoria dels fills. L'any 1696, actuant com a tutor, Rafael Figueró va fer donació d'una casa que Pau Jolis tenia al carrer del Rec Comtal a la seva filla, Maria Jolis, en contemplació del matrimoni amb Francesc Cassanyes.³⁰

Aquestes relacions, això no obstant, sovint derivaven en enfrontaments. Així, per exemple, l'any 1701 els Figueró, pare i fill, van reclamar al botiguer de teles Joan Jolis, fill i hereu de l'esmentat Pau Jolis, el seu respectiu nebot i cosí, el pagament del dot que, segons ells, li corresponia a l'impressor arran del seu matrimoni amb Elisabet Jolis, “per no haver rebut dit Rafel Figueró major cosa alguna per la adot de dita difunta Elizabeth, sa muller, la qual li tocave a cobrar dels béns de Jolis axí com a dita Maria, sa cunyada”. La quantitat reclamada, per tant, era de 166 lliures i dues caixes novials, la mateixa donació que havia rebut Maria Jolis, germana d'Elisabet, quan s'havia casat amb Benet Estevanell l'any 1662.³¹

²⁹ AHPB, Josep Cervera, Manual de 1672, 723/17, f.87v-88, 23 de juliol de 1672.

³⁰ El testament de Pau Jolis, paraire, figura a: AHPB, Josep Güell, Primer llibre de testaments, codicils i darreres voluntats, 811/97, f.52-54, 12 de juliol de 1675. La donació de la casa del Rec Comtal a: AHPB, Josep Güell, Esberrany de 1696, 811/24, f.375-376v, 30 de març de 1696.

³¹ AHPB, Bonaventura Galí, Llibre primer de capítols matrimonials i concòrdies, 918/59, f.53-54v, 30 d'octubre de 1701.

En contrapartida, Joan Jolis reclamava a Rafael Figueró la presentació dels comptes del temps que, per disposició testamentària del seu pare, l'impressor havia actuat com a tutor i curador dels seus béns. A més, Jolis exigia la devolució d'unes joies que Marianna Jolis, la seva àvia, sogra de l'impressor, havia donat a Elisabet Jolis en contemplació del seu matrimoni. Segons Joan Jolis, aquestes joies ja es podien considerar com a dot i, per tant, Figueró no tenia res a reclamar-li.³²

Aquesta disputa es va resoldre amb la signatura d'una concòrdia, amb la que Joan Jolis va acceptar pagar 50 lliures a Rafael Figueró, a canvi que aquest li tornés les joies que li havia donat la seva sogra. Amb això, els Figueró van renunciar a qualsevol dret que els pogués correspondre en els béns de Joan Jolis i aquest va prometre no emprendre cap acció judicial contra Figueró en relació a la tutoria.

D'altra banda, els Figueró van participar també en la gestió de les disposicions testamentàries dels germans Bosch de Sant Boi de Lluçanès, els seus cunyats. Així, Joan Bosch, rector de la parròquia d'Olost, va escollir entre els seus marmessors a Rafael Figueró i a Rafael Figueró i Jolis quan va fer testament, l'any 1706. El mateix va fer un altre dels

---

³² La donació de les joies figura en el testament de Marianna Santjaume, casada en primeres núpcies amb Joan Jolis i en segones amb Joan Pau Archs, tots dos de Sant Feliu de Torelló, que fou fet davant del rector d'aquesta parròquia el 18 de gener de 1671. Aquest document, conservat en l'arxiu parroquial, es troba reproduït a: Immaculada SOCIAS BATET, *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p.145-148. En aquest testament hi figura, efectivament, la relació de les joies que Marianna Jolis havia donat al seu gendre: "Fas memòria que tinch dexat y prestat gratiosament y entregat de prest y gratias a dit Rafel Figaró, gendre meu, les prendas següents, so és, una sotacopa de plata y quatre culleras de plata, una corneta y cadenilla de plata, una campaneta y cadenilla de plata, un aguller de plata, uns agnus ab cadenilla de plata y un altre cadenilla de plata per los Rosaris, tres anells o sortijas de or, una creu de or ab pedres blancas y penjans de perlas, las quals vull totas sian entregadas y restituídas al hereu meu universal més avall faré ab lo present testament e instituiré (Pau Jolis, paraire de la ciutat de Barcelona). Ítem, dexo y llego a dita Elizabet Figaró, filla mia y muller de dit Rafel Figaró, per dret de legítima sua paterna y materna y suplement de aquella y per qualsevols altres drets que pogués tenir sobre de mos béns y per solució y paga de qualsevol cosas li agués promés donar, pagar a ella o a son marit, Rafel Figaró, tant de paraula com en escrit, tant per son adot com per qualsevulla causas, vint y sinch lliuras moneda barcelonesa, volent emperò que dit Rafel Figueró tornia y restituesca primer las prendas sobreditas a dit mon hereu universal".

germans, Josep Bosch, que era canonge de la catedral de Vic, quan va fer el seu testament l'any 1710, tot incloent els Figueró entre els marmessors.³³

El creixement de la impremta

A partir de 1668, després de comprar la impremta a Miquel Delmunts, el volum del negoci del taller de Rafael Figueró va començar a expandir-se. D'entrada, l'impressor va assumir els encàrrecs que Delmunts feia des d'uns anys abans per a la Tresoreria Reial. Posteriorment, l'any 1674, Figueró fou nomenat per primer cop com a estamper de la Generalitat, un ofici que els diputats li renovaven cada tres anys i que ja no abandonaria fins a la supressió d'aquesta institució. A la vegada, va exercir com a impressor del Braç Militar al menys des de 1683 i de la Batllia General des de 1689. El 1706, a més, Rafael Figueró i el seu fill van obtenir el títol d'impressor reial, que els va atorgar l'arxiduc Carles d'Àustria, un reconeixement que també mantindrien fins a la caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit borbònic el 1714 (vegeu el Capítol 2).

Això no obstant, la impremta de Rafael Figueró va començar a experimentar un notable creixement sobretot a partir de 1683, coincidint, més o menys, amb el trasllat del taller a una casa més gran, al carrer dels Cotoners. A partir d'aquell moment, Figueró va emprendre grans projectes editorials, com foren, per exemple, la publicació del tercer i quart volum de les *Decisions* de Miquel de Cortiada, els tres volums de les de Bonaventura de Tristany, el segon i el tercer de les de Miquel de Calderó, i també el primer volum de *Decisions* de Pere d'Amigant. D'igual forma, Figueró fou el responsable de la impressió de la major part de la

---

³³ El testament de Joan Bosch es troba a: ABEV-ACF, Domènec Solermoner, Testaments, 1690-1708, 3646, f.419-422v, 17 de juny de 1706. Joan Bosch havia fet testament ja l'any 1676, escollint també com a un dels seus marmessors a Rafael Figueró. ABEV-ACF, Testaments solts, 3663, s.f., 2 de març de 1676. El testament de Josep Bosch a: Ibidem, Testaments, 1692-1722, 3647, f.228-231v i 278-281, 12 de maig de 1710.

documentació de caràcter normatiu que, per ordre de la Generalitat, es va publicar al llarg de la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII, com foren diverses edicions de capítols de Cort, redressos, les tarifes i ordinacions que regulaven els drets del General, així com també les Constitucions de 1706 (vegeu el Capítol 2).

A banda de tot això, Rafael Figueró fou el responsable de la publicació d'algunes de les obres més reconegudes i influents de totes les que van aparèixer durant aquell període com, per exemple, el *Fénix de Cataluña*, de Narcís Feliu de la Peña, publicat l'any 1683; el *Escudo de la Verdad*, un memorial encarregat per la Conferència dels Tres Comuns per defensar l'actuació dels catalans durant el setge de Barcelona de 1697; las *Nenias Reales*, dedicades per l'Acadèmia dels Desconfiats l'any 1701 al difunt rei Carles II; o bé el *Despertador de Catalunya* i el *Crisol de la Fidelidad*, dos textos apareguts l'any 1713 que justificaven la decisió presa pels catalans de continuar la guerra contra Felip V. Paral·lelament, com s'analitza en la part dedicada a la premsa, Figueró va imprimir la major part de les gasetes i de relacions de notícies que es van publicar a la capital catalana en la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII. De fet, Figueró fou el creador, cap a mitjan de la dècada de 1690, de la *Gazeta de Barcelona*, un nom que, amb algunes intermitències, va existir com a capçalera fins a principi del segle XIX. El colofó d'aquesta activitat periodística fou, sens dubte, la publicació del *Diario del sitio i defensa de Barcelona*, l'òrgan de la resistència austriacista durant el setge de 1713-1714.

D'igual forma, a nivell quantitatiu, la producció de la impremta de Rafael Figueró fou la més gran i important de tota la indústria editorial catalana de l'època Moderna. Tal i com ha estat explicat en el primer capítol, des de l'inici de la seva activitat com a propietari de la impremta, l'any 1668, fins que va morir, el 1726, del taller de Rafael Figueró en van sortir, segons el fons conservat, al menys 197 llibres, 316 opuscles i 1.159 plects solts, o sigui, un total de 1.672 títols. Es tracta, de llarg, de la quantitat més gran d'impresos publicats per un

impressor que es conserva en els arxius catalans. L'evolució d'aquesta producció mostra el creixement que va experimentar la impremta de Rafael Figueró a partir de la dècada de 1680 i el seu declivi després del 1714 (Fig.24).

Aquest gran volum de producció fou possible perquè el taller de Rafael Figueró era el més ben equipat de la ciutat. Prenent com a referència l'any 1701, el més productiu d'aquest impressor pel que fa a llibres, amb un total d'11 títols publicats, es pot fer un càlcul aproximat del nombre de premses que hi havia al taller dels Figueró. Per fer-ho, cal, en primer lloc, saber el nombre de fulls d'estampa que, en funció del nombre de pàgines i del format, es van necessitar per editar tots aquests llibres. Així, la suma de les pàgines que contenen cada un dels 11 llibres indica que es van haver d'utilitzar un total de 797 fulls d'estampa per cada un dels exemplars.³⁴

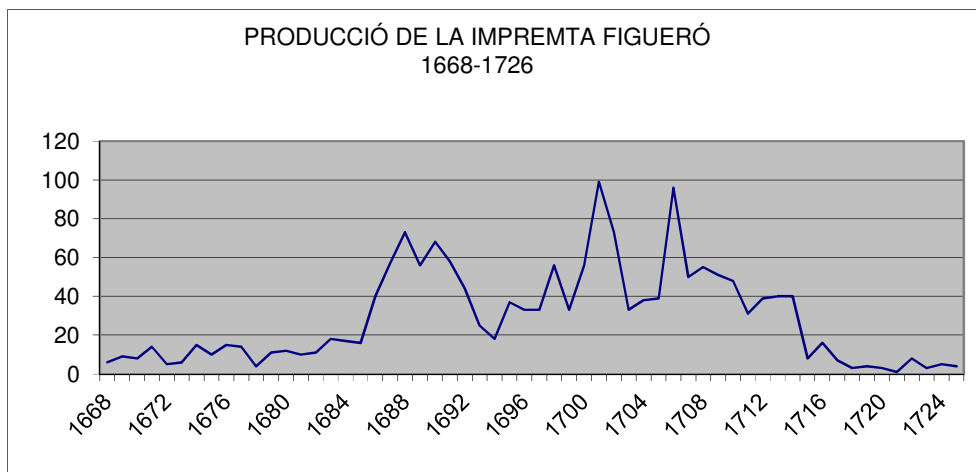
Tenint en compte que el ritme de producció amb una sola premsa era d'uns tres fulls per setmana, per imprimir-ne 797 haurien calgut 265 setmanes. Per tant, per reduir aquest termini a un sol any caldria utilitzar al menys cinc premses. A banda d'això, cal considerar també que, segons el fons conservat, de la impremta de Rafael Figueró l'any 1701 en van sortir al menys 8 opuscles i uns 70 plec solts, de manera que caldria afegir almenys una altra premsa a aquest recompte. Per tot plegat, al meu parer, en el seu moment més àlgid, a la impremta de

---

³⁴ Els llibres impresos per Rafael Figueró l'any 1701 que figuren al CCUC són els següents: *Sacri Supremi Regii Senatus Cathalonie decisiones*, tercer volum de les Decisions de Bonaventura de Tristany, 784 pàgines, en 2º; *Práctica, forma y estil de celebrar Cortes generals en Catalunya*, de Lluís de Peguera, 164 pàgines, en 4º; *Pública noticia del acierto con que el muy Ilustre y Fidelíssimo consistorio de la Diputación del Principado de Cataluña (...) reguló sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido después de la muerte del (...) Rey don Carlos Segundo*, 168 pàgines, 2º; *Monarquía del amor de Jesús, establecida en el corazón de las señoras*, de Francesc Garau, 256 pàgines, en 4º; *Fama y obras posthumas, tomo tercero*, de Juana Inés de la Cruz, 348 pàgines, en 4º; *Dictionarium, seu thesaurus catalano-latinus verborum ac phrasium*, de Pere Torre, 588 pàgines, en 4º; *Nenias reales y lágrimas obsequiosas que a la immortal memoria del gran Carlos Segundo (...) dedica y consagra la Academia de los desconfiados de Barcelona*, 154 pàgines, en 4º; *Ordinacions y cridas fetas per lo Molt Il·lustre y Fidelíssim concistori dels senyors diputats y oydors de comptes del General del Principat de Catalunya y sos comtats, de consell y parer dels Magnífichs assessors y advocat fiscal de dit General per la bona exacció dels drets en lo trienni de 1701*, 294 pàgines, en 4º; *Tarifa dels preus de les teles y altres sorts de robes y mercaderies que entren en lo Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya*, 172 pàgines, en 4º; *Sacri Regii Criminalis Concilii Cathalonie decisiones*, tercer volum de Decisions de Miquel de Calderó, 658 pàgines, en 2º; *Luz de verdades católicas y explicación de la doctrina christiana*, de Juan Martínez de la Parra, 676 pàgines, en 2º. Amb tot, cal tenir en compte que la impressió d'alguna d'aquestes obres podia haver-se iniciat l'any anterior. Això ho compensa el fet que alguna de les obres publicades el 1702 podien haver-se començat a imprimir l'any 1701.

Rafael Figueró hi havia d'haver com a mínim unes sis premses, cosa que significa que, forçosament, hi treballaven, entre caixistes i premsistes, almenys una vintena d'oficials impressors.³⁵

Sigui com vulgui, que la impremta de Rafael Figueró era la més ben guarnida de Barcelona es dedueix de la quantitat que els seus marmessors van obtenir quan, després de la mort de l'impressor, la van vendre en encant públic. L'any 1727 els frares del convent de carmelites descalços de Barcelona, els més donants en la subhasta, van pagar 2.688 lliures per tot el material. Es tracta, sens dubte, del preu més elevat mai pagat per un lot d'aparells d'imprimir en tota la història de la impremta catalana de l'època Moderna.

Fig. 24. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Figueró (1668-1726).
Font: CCUC, CCPB i altres.

³⁵ El ritme de producció de tres fulls per setmana consta en el contracte que el jurista Bonaventura de Tristany va signar amb Rafael Figueró l'any 1673 per la impressió de 700 exemplars del llibre "Discurso jurídico sobre la jurisdicción de los presidentes de la religión de San Benito", en la mida de foli. AHPB, Francesc Cortés, major, Tercer manual, 807/3, f.174-175, 23 de setembre de 1673. Es tracta de l'obra titulada *Corona benedictina, adornada de lo mas precioso de sus singulares prerrogativas, con el esmalte de la jurisdicción ordinaria que pueden ejercer los presidentes de la muy Illustre y esclarecida congregación claustral de San Benito de la provincia Tarraconense, Cesaraugustana, Navarra y obispado de Mallorca*. BC, 1-VI-7.

El 17 de juny de 1727 els carmelites descalços van fer un primer pagament de 560 lliures als marmessors de Rafael Figueró. Posteriorment, el 20 de novembre van pagar-ne unes altres 1.400 a través d'una partida girada al Col·legi de Sant Sever, de la seu de Barcelona. Finalment, el 3 de març de 1728, fra Josep de Sant Elias, procurador del convent de carmelites descalços de Barcelona, va pagar a Francesc Corcó, frare del convent de Santa Caterina, i a Joan Jolis, impressor, marmessors del testament de Rafael Figueró, les 728 lliures que faltaven, “a cumpliment de aquellas 2.688 lliures barcelonesas que foren lo preu de la venda de la estampa, motllos, matrices y demás dependents y emergents de dita estampa que fou de dit Rafel Figueró mayor y de Rafel Figueró, menor de dias, son fill”.³⁶

Val a dir que el 1740 els carmelites van vendre el material d'aquesta impremta als impressors i llibreters Jaume Bro, de Girona, i Josep Giralt i Maure Martí, de Barcelona, per un preu de 1.352 lliures i 8 sous. Segons l'acta de compravenda, en aquell moment la lletreria estava formada per uns 1.674 quilograms de metall:

“Quarenta quintales y una arroba de letra de estampa de diferentes caracteres que se han hallado en el quarto o aposiento llamado la assotea de dicho convento, que sirve por officina de la imprenta de aquel, junto con el tòrcul, prensas y demás aderientes de dicha imprenta exhistentes y hallados en dicha officina”.³⁷

Al llarg dels anys, la impremta comprada el 1668 per Rafael Figueró a Miquel Delmunts s'havia anat enriquint de diverses formes. Així, una part de la lletreria provenia de la que

---

³⁶ ACB, Col·legi de Sant Sever, Llibre de partides, 1726-1729, f.134, 3 de març de 1728. El fet que els pagaments per la compra de la impremta constin en els llibres del Col·legi de Sant Sever de la catedral de Barcelona s'explica perquè aquest fou el lloc triat pels marmessors d'acord amb les disposicions testamentàries de Rafael Figueró, que va demanar que els diners que s'obtinguessin de la venda dels seus béns fossin dipositats en un lloc segur. La tria i recompte de la lletreria de la impremta de Rafael Figueró va requerir gairebé dos mesos de feina. El juny de 1726 els marmessors van pagar 52 lliures i 4 sous als impressors Marià Soldevila i Antoni Martí pels 87 jornals que va suposar la feina de “triar y conduir la lletra y planxas de la imprenta”, a raó de 12 sous el jornal. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f. 308v-309, 13 de juny de 1726.

³⁷ AHPB, Sever Ferrer i Albanell, Manual de 1740, 1.006/1, f.35v-37v, 31 d'agost de 1740.

Tomasso Plongari va fabricar en la dècada de 1690 per encàrrec de Rafael Figueró i de Josep Cormellas. A més, el taller es va nodrir també de la incorporació del material adquirit a altres impremtes que tancaven. Així, per exemple, tots els aparells que hi havia a la impremta de Martí Gelabert, situada davant de la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, foren comprats l'any 1710 per Rafael Figueró a Flora Casas, que aleshores era la propietària. L'impressor va pagar 151 lliures i 5 sous per tot aquest material, de les quals 101 lliures i 5 sous corresponien al valor de 16 quintars, 3 roves i 6 lliures de "lletra vella d'estampa" i les restants 50 lliures eren el que valien dues premses, també velles.³⁸

D'una forma semblant, a final del mes de setembre de 1714, dues setmanes després de la fi del setge, Rafael Figueró i Jolis va comprar dues premses a Teresa Lacavalleria, vídua de Joan Lacavalleria i Dulach, hereu dels béns d'Antoni Lacavalleria, per 33 lliures i 12 sous. L'any següent, Crisant Moix, tutor dels fills de Joan Lacavalleria, va vendre a Rafael Figueró i Jolis unes altres dues premses que pertanyien a aquella impremta, així com també lletreria i altres estris, per 50 lliures i 8 sous.³⁹

Encara, l'any 1715, els Moix van vendre a Figueró el gruix de la lletreria que hi havia a la impremta dels Lacavalleria, que fou valorada en 215 lliures. Aquesta partida de lletra constava de:

"Tota aquella lletra anomenada atanàsia, cíceroy y breviarí ab son caràcter dels sinònims, tot ab sas cursivas y lletas de dos punts, matall vell, ab sas caixas de composició, que junt importan trenta quintas y dos robas, ço és, de atanàsia quatra quinta[r]s, una roba; de cíceroy, quatre

³⁸ AHPB, Josep Brossa, Manual de 1710, 824/72, f.53-54, 27 de febrer de 1710.

³⁹ La venda de les dues premses feta per Teresa Lacavalleria figura a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Sisè manual, 940/6, f.54v-55, 29 de setembre de 1714. La venda feta per Crisant Moix a: Ibidem, Manual de 1715, 940/7, f.80-81, 20 d'octubre de 1715. El material venut consistia en: "Primo, dos prempsas, ab quatre frasquetas y tres ramas y un peu de cabra y uns banchs molt dolents; ítem, setze taulas, sis de bonas y las restants dolentas; ítem, vuyt galeras y demás fustam [que] se trobarà dependent de las prempsas, tot vell; ítem, un fugó de aram per bullir vernís, bo; ítem, la paella del sach, ab la fusta que s[h]i trobarà y ferro de dit sach, molt vell; ítem, quatre a sinch lliuras de lletra de punts de mosqueta, vella; ítem, lo grech que s[h]i troba, que se discorra serà de nou a deu lliuras, vell; ítem, lletas grossas de metall que se discorra serà de una roba y mitja, bona; ítem, un estenedor ab nou perxas, vell; ítem, tres jochs de prestatxes per posar taulas, vell".

quintars, dos robas; breviari junt ab los sinònims, nou quinta[r]s y duas robas y los restants dotze quintars y una roba, matall vell”.⁴⁰

D'altra banda, els Figueró van comprar també les matrius que hi havia a la impremta Cormellas quan aquesta fou venuda l'any 1703 (vegeu Capítol 3). En aquella ocasió, Rafael Figueró, en tant que més donant en l'encant públic, va comprar més de 4.500 matrius de diferents tipus de lletra per un preu de 368 lliures i 10 sous.⁴¹

El patrimoni dels Figueró

El patrimoni de Rafael Figueró estava format per les propietats que havia heretat de Rafael Figueró i Vilanova, el seu pare, situades a Sant Pere de Vallcàrquera i a Manlleu, així com també les que, al llarg dels anys, va anar adquirint a Barcelona. Així, pels volts de 1684, arran de la mort del pare, l'impressor va rebre en herència el mas Figueró de Sant Pere de Vallcàrquera. De fet, ja de ben jove, Figueró participava en la signatura de documents relacionats amb el mas. L'any 1657, per exemple, Rafael Figueró i Vilanova, pare de Manlleu, en tant que propietari del mas Figueró, i el seu fill, que aleshores tenia 14 anys, van cedir en emfiteusi una casa i una peça de terra, anomenada la Torre Nova, que eren de pertinença “del dit nostre mas Figaró”, a Francesc Xicola, pagès de Sant Pere de Vallcàrquera, a un cens de 5 lliures anuals i unes altres 50 lliures d'entrada. Aquell mateix any, de forma semblant, els Figueró, pare i fill, van establir a Jaume Xicola i Antich, també pagès de Vallcàrquera, un bosc i un camp de vuit quarteres de blat, anomenat “lo bosch de Figaró”, a

---

⁴⁰ AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1715, 940/7, f.80-81, 16 de novembre de 1715. Rafael Figueró i Jolis va pagar 56 lliures el dia de la compra i es va comprometre a pagar les 159 restants en tres terminis de 53 lliures cada un, de mig any en mig any.

⁴¹ AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.448v-452, 2 de setembre de 1703.

un cens de 5 lliures anuals i 25 lliures d'entrada, així com també una altra peça de terra, també de vuit quarteres de blat, situada en el lloc conegut com les “artigas rojas del Figaró”.⁴²

Posteriorment, l'any 1678, actuant com a procurador del seu pare, l'impressor Rafael Figueró va cedir en emfiteusi al pagès Rafael Roca una peça de terra de quatre quarteres i mitja, anomenada “la fexa de las Oliveretas”, situada a la parròquia de Sant Pere de Vallcàrquera, prop del camí ral. Aquest terreny, que pertanyia al mas Parera, fou establert a canvi d'un cens d'una lliura i 5 sous de pensió anual.⁴³

L'impressor, d'altra banda, també va adquirir, encara en vida del seu pare, alguna peça de terra a Vallcàrquera. Així, l'any 1681, Francesc Andreu, sacerdot de Santa Maria del Mar de Barcelona, rector del Col·legi de pobres estudiants del convent de Montalegre, de pares agustins, va establir a Figueró sis quarteres de terra que pertanyien al mas Parera, a un cens anual de dos vuitens de la collita i nou sous d'entrada.⁴⁴

Posteriorment, l'any 1698, Rafael Figueró va recuperar tots els censos i censals que Miquel Delmunts rebia de diversos pagesos de Sant Pere de Vallcàrquera, alguns dels quals, com ha estat explicat anteriorment, els hi havia cedit anys abans el pare de l'impressor per pagar-li uns deutes. D'aquesta forma, amb motiu de l'encant públic que es va fer aquell any dels béns de Miquel Delmunts, Figueró, com a més donant, va pagar 600 lliures per un total de cinc censos i quatre censals, la suma de les pensions dels quals representava una renda anual de 25 lliures i 18 sous. A més, la compra feta per Figueró incloïa les pensions endarrerides que

⁴² L'establiment de la Torre Nova consta a: ABEV-ANV, Centelles, Joan Vila, Manual de 1656-1676, E-87, f.48-51, 19 d'abril de 1657. L'establiment del “bosch del Figaró” a: AHPB, Pere Màrtir Ferrer, Tretzè manual, 729/31, s.f., 25 de febrer de 1660. Es tracta de la signatura de domini feta per Anna de Marimon, Pinós i Fonollet, comtessa de Vallfogona i de Canet, senyor directe. Segons aquest document, l'establiment fou fet davant de Joan Marquès, notari de Granollers, el 1657.

⁴³ AHPB, Bernat Famada, Manual de 1678, 782/9, f.42-46, 2 d'abril de 1678.

⁴⁴ AHPB, Bernat Famada, Manual de 1681, 782/10, f.347v-350v, 1 d'abril de 1681. L'original d'aquest establiment es trobava entre els papers que hi havia a casa de Rafael Figueró quan va morir, l'any 1726, segons consta en l'inventari que es va fer. “Precari o nou establiment en poder de Bernat Famada, notari publich y del Col·legi de Notaris Reals de Barcelona, al 1 abril 1681, fet y firmat per lo reverend Francisco Andreu, prevere, rector del Col·legi y seminari dels Pobres Estudiants, al qual per autoritat apostòlica és unit lo convent de monjas de Montalegre, a favor de Rafel Figueró, estamper de Barcelona, de una pessa de terra de pertinencias del mas Pareras, ab aygua pera regar de tinguda de sis quarteras de sembradura en que són plantadas diferents oliveras, situada en la parroquia de Vallcàrcara, del bisbat de Barcelona, al cens antich de dos vuitens de forment y ab entrada de nou sous”. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.250v-256v, 1 de maig de 1726.

devien el pagesos, alguns des de feia més de vint anys, que totes juntes pujaven a més de 300 lliures.⁴⁵

Val a dir que després de la mort de Rafael Figueró, l'any 1726, els censos del mas Figueró de Sant Pere de Vallcàrquera els van seguir cobrant el rector del convent de Santa Caterina i l'impressor Joan Jolis i Oliver, nebot de Figueró, els seus marmessors. L'impressor havia disposat en el testament que tots els diners obtinguts de la venda dels seus béns fossin destinats a la celebració de tantes misses i aniversaris com fossin possibles en l'església d'aquell convent, on fou enterrat. Per això, l'any 1731, el comte de Centelles va reclamar als marmessors el reconeixement del domini directe sobre les terres del mas Figueró i el pagament de les pensions degudes dels censos dels establiments fets pels seus avantpassats als Figueró, uns censos que, en molts casos, els membres d'aquesta família havien subemfiteuticat al llarg dels anys. A més, el comte de Centelles reclamava també el pagament dels lluïsmes endarrerits, és a dir, els dret que tenia el senyor de cobrar un percentatge cada vegada que una peça de terra canviava de mans per mitjà d'un establiment.⁴⁶

D'altra banda, Rafael Figueró també va heretar les propietats que el seu pare tenia a Manlleu. Almenys, hi ha constància que l'any 1672 l'impressor va rebre en donació una casa

---

⁴⁵ AHPB, Bernat Forés i Cortell, Codex vendicionum, 874/5, s/f., 20 d'octubre de 1698. D'aquest document, que inclou la taba de l'encant públic, es dedueixen les quantitats que es cobraven d'aquells censos i qui les pagava: "Encantau i veneu y al encant públic al mes donant liurau los partits de censos en nuda percepció avall escrits i següents: primo, tot aquell cens de pensió tres lliuras, en nuda percepció, que al primer dia del mes de setembre Joseph Sorribas, pagès de Vallcarca, a la heretat del difunt dr. en Medicina Miquel Delmuns fa y presta per rahó de una casa y heretat situada en lo lloch del Figaró de dita parròquia de Vallcarca; segundo, tot aquell altre cens en nuda percepció de pensió una lliura, deu sous que tots anys al primer de setembre fa y presta a dita heretat Barthomeu Xicola, pagès del Figaró, de dita parròquia de Vallcarca, per rahó de una pessa de terra situada en lo dit terme del Figaró anomenada lo Bosquet; tertio, tot aquell altre cens de pensió deu sous que tots anys en dit termini fa y presta Pere Puig a la heretat de dit difunt dr. Miquel Delmuns; quarto, tot aquell altre cens de pensió vuyt sous barcelonesos que tots anys en nuda percepció en dit termini a la dita heretat fa y presta Miquel Terrés, pagès del lloch del Figaró; quinto, tot aquell altre cens de pensió deu lliuras que tots anys en dit termini en nuda percepció a la dita heretat fa y presta Vicens Puig, del dit lloch del Figaró o sos hereus; sexto, tot aquell altre cens de pensió quatre lliuras en nuda percepció que en dit termini fa y presta a dita heretat Joseph Prat o sos hereus; septimo, tot aquell altre censal de pensió duas lliuras deu sous que tots anys en dit termini a dita heretat fa y presta Joan Roger, del Figaró, o sos hereus; octavo, tot aquell altre cens de pensió tres lliuras que en dit termini en nuda percepció prestan a dita heretat Jaume y Antich Xicola; nono, tot aquell altre cens de pensió 1 lliura, en nuda percepció que a dita heretat quiscun any en dit termini fa y presta Nicolau Morera".

⁴⁶ El testament de Rafael Figueró es troba a: AHPB, Pau Mollar, Llibre de testaments, 958/30, f.60v-61v, 14 d'abril de 1723. La causa de capbreu posada pel comte de Centelles contra els marmessors de Figueró a: AHC, Veguer, XXXVII-501, s/f., 7 de juny de 1731.

situada en aquella vila. Uns anys després, el 1709, Figueró va nomenar procurador a Onofre Devesa i Grau, pagès de Manlleu, per tal que en el seu nom vengués en encant públic un immoble que tenia en aquell municipi, situat al darrera de la casa “d’en Rossell”, prop de la “plasseta” de la vila. L’impressor encara posseïa una casa a Manlleu l’any 1710, tal i com es constata en la lluçió que va fer d’un cens de 3 lliures que pagava anualment a l’Hospital General de Vic. És possible que aquesta casa fos la mateixa que l’impressor va voler vendre el 1709 o que fos una altra.⁴⁷

Pel que fa a Barcelona, com ja hem vist, durant els primers anys d’estada en aquesta ciutat, Rafael Figueró va viure a la casa que el doctor Miquel Delmunts tenia al carrer de la Barra de Ferro, on hi havia la impremta. A partir de 1668, quan va comprar el material d’imprimir, Figueró va seguir vivint i treballant en aquesta casa, pagant un lloguer, primer a Delmunts i, després de la mort d’aquest, el 1672, als tutors dels fills.

L’any 1683, tanmateix, la casa de Miquel Delmunts fou venuda per pagar els creditors i Figueró va haver de traslladar-se. Aleshores, l’impressor va adquirir en emfiteusi una altra casa al carrer dels Cotoners, que li va establir el rector del Col·legi de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort, del convent de Santa Caterina de Barcelona, de frares predicadors, a un cens de 70 lliures anuals i una entrada de 800 lliures, amb la possibilitat de convertir aquesta entrada en un censal de 40 lliures de pensió anual. Aquesta fou, així doncs, la casa on hi hagué la impremta Figueró des d’aleshores i fins el 1714, quan fou destruïda per l’incendi que va causar una bomba que hi va caure durant el setge de Barcelona.⁴⁸

---

⁴⁷ El document original de la donació de la casa de Manlleu figurava entre els papers que es van trobar a casa de Rafael Figueró l’any 1726, després de la seva mort. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.250v-256v, 1 de maig de 1726. Segons aquest document, Rafael Figueró i Vilanova havia adquirit en emfiteusi aquesta casa i un hort a través d’un establiment que li va fer Joan Soler, pagès de Manlleu, a un cens de 3 lliures i 10 sous anuals. La procura feta a favor d’Onofre Devesa a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Primer manual, 940/1, f.152-153, 26 de juny de 1709. La lluçió del censal a l’Hospital General de Vic consta a: ABEV-ACF, Antoni Bosch, Manual de 1713-1714, 671, f.63-65, 23 de febrer de 1713. Segons aquest document, la lluçió del cens fou feta el gener de 1710 a través d’un dipòsit de 60 lliures fet a la Taula de canvi de Vic. Agraïxo la informació sobre l’existència d’aquest document a Rafel Ginebra, arxiver de l’ABEV.

⁴⁸ AHPB, Josep Güell, Manual de 1683, 811/59, f.340-346v, 28 d’abril de 1683.

En qualsevol cas, la casa del carrer dels Cotoners, que tenia dues botigues, era molt més gran del què Rafael Figueró necessitava per a la impremta. Per això, poc després d'adquirir-la, l'impressor va llogar-ne una part al couer Agustí Calafell, per un termini de tres anys, a raó de 16 lliures anuals. D'igual forma, el 1685 va llogar una de les botigues al llibreter Gabriel Pasqual Subirana per temps de dos anys i un lloguer de 20 lliures anuals.⁴⁹

Posteriorment, l'any 1688, Rafael Figueró va adquirir en emfiteusi una altra casa al carrer dels Cotoners, que li fou establerta per Margarida Vinyals, vídua del cotoner Cristòfor Vinyals, a un cens de 52 lliures anuals de pensió i dos pollastres com a entrada.⁵⁰

Finalment, l'any 1715 els Figueró, pare i fill, van adquirir unes quantes cases amb diverses botigues als carrers de la Bòria i d'en Mirambell. En concret, dues d'aquestes cases eren al carrer de la Bòria, en una de les quals hi havien traslladat la impremta després de l'incendi que va afectar la del carrer dels Cotoners, i unes altres tres eren al d'en Mirambell. Aquestes cases foren establertes als Figueró pel jutge Josep Güell, que aleshores residia a Lleida, a canvi de pagar-li un cens de 185 lliures de pensió anual i l'obligació de fer-hi obres per valor de 800 lliures, ja que gairebé totes tenien desperfectes causats per les bombes que hi van caure un any abans durant el setge.⁵¹

Al llarg dels anys següents, Rafael Figueró va fer algunes millores en les cases del carrer de la Bòria. Així, el 1717 va pagar 519 lliures i 13 sous per les obres fetes per Josep Tintorer, mestre de cases, mentre que l'any següent va pagar unes altres 266 lliures i 14 sous per la feina feta pel fuster Jaume Serra:

---

⁴⁹ El lloguer al couer Agustí Calafell consta a: AHPB, Bernat Famades, Manual de 1682-1683, 782/11, f.293-294v, 1 de setembre de 1683. El lloguer de la botiga a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1685, segona part, 766/47, f.145v-146v, 20 d'octubre de 1685.

⁵⁰ AHPB, Pere Màrtir Vila, Manual 1688, 849/3, s.f., 15 de juliol de 1688.

⁵¹ AHPB, Josep Sabater, Manual de 1715, 894/5, f.45v-54, 10 de juny de 1715.

“La qual feyna concisteix en fer las portas y march de dos balcones y de sis finestras, embigar y enllatar las teuladas, embigar lo segon sostre, fer batiports, rexats y altres remiendos necessaris que he fets en dita casa”.⁵²

D’igual forma, Figueró va encarregar algunes obres de millora a les botigues del carrer d’en Mirambell. El 1718 va pagar 12 lliures i 12 sous al fuster Jaume Serra per les feines fetes en una de les botigues, mentre que l’any següent va pagar unes altres 2 lliures i 9 diners a Josep Ribas, mestre de cases. Totes juntes, aquestes obres van costar a Figueró un total de 800 lliures, 19 sous i 9 diners, de manera que quatre anys després de signar l’establiment emfitèutic l’impressor ja havia complert amb escriure l’obligació adquirida de fer-hi obres per valor de 800 lliures.⁵³

D’altra banda, segons es desprèn de la documentació cadastral, l’any 1716 Rafael Figueró i la seva dona vivien en una de les cases del carrer de la Bòria, en la que hi residia també el seu fill, la dona d’aquest, un nét i una criada. En l’altra casa del carrer de la Bòria aquell any hi vivia el guanter Josep Abat, que pagava un lloguer de 70 lliures anuals.⁵⁴

De fet, el 1716 els Figueró tenien llogades la major part de les botigues que donaven al carrer d’en Mirambell. En aquestes botigues hi vivien Marianna Bonacasa, vídua de Josep Bonacasa, amb dues germanes seves, que pagaven vuit lliures de lloguer l’any; el sabater Pau Coma, amb la seva dona i dos fills, que també pagava vuit lliures; Margarida Trafi, vídua del cotxer Simó Trafi, que en pagava 12 i, finalment, Petronila Bo, vídua del pentiner Miquel Bo, que pagava sis lliures anuals de lloguer.⁵⁵

---

⁵² Les obres fetes pel mestre de cases a la casa del carrer de la Bòria consten a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1717, 940/8, f.129-130, 7 d’agost de 1717. Les feines fetes pel fuster a: Ibidem, Manual de 1718, 940/9, f.6v-7v, 13 de gener de 1718.

⁵³ La feina feta pel fuster a la botiga del carrer d’en Mirambell consta a: AHPB, Josep Amat i Reixac. Manual de 1719, 940/10, f.1-1v, 31 de desembre de 1718. La feina feta pel mestre de cases a: Ibidem, f.113v, 27 d’agost de 1719.

⁵⁴ AHCB, Cadastre, Cadastre de 1716, I-59, f.280.

⁵⁵ Ibidem, p.231v-232.

A part d'aquests edificis, Rafael Figueró era propietari d'una casa inhabitable al carrer de les Candeletes i, a més, segons el Cadastre, constava que n'havia tingut unes altres dues al carrer de Sant Ignasi, per bé que el 1716 havien estat restituïdes als seus anteriors propietaris, els sacerdots de la comunitat de Santa Maria del Mar.⁵⁶

L'activitat gremial i política

Rafael Figueró va tenir una destacada participació en els afers de la germandat dels estampers, sobretot al llarg de les diverses disputes que aquest col·lectiu va mantenir amb la confraria dels llibreters (vegeu el Capítol 2). L'activitat gremial de Figueró es remunta a 1671, any en el que es documenten per primer cop les reunions d'aquella germandat en la segona meitat del segle XVII. En el consell celebrat el dia 10 de novembre al convent de frares trinitaris calçats de Barcelona, Figueró figurava com a clavari.⁵⁷

Rafael Figueró va exercir aquest càrrec fins el mes de maig de 1672, quan fou substituït per Jacint Andreu. El 8 de maig següent, Martí Escona i Joan Jolis, que aquell dia van jurar com a nous administradors, van passar comptes amb Figueró dels diners que havia pagat i ingressat durant el seu claviari.

“Y axí los dits Martí Escona y Joan Jolis y los demás oficiales sobredits confessan y en veritat regoneixen a dit Rafel Figaró, clavari que és estat fins lo die present, que són vinguts a bons, lleals y verdaders comptes del que ha cobrat y pagat per dita germandat. Y se ha trobat que lo cobrat importa vint y duas lliuras, quatra sous y quatra [diners] y lo pagat dinou lliures, quatra

---

⁵⁶ Ibidem, p.227v i 231.

⁵⁷ AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671.

sous y nou diners. Y axí resta devent a dita germendat duas lliuras, dinou sous y set [diners], los quals ha entregadas a dit Jacinto Andreu, clavari novament elegit”.⁵⁸

L’any 1675, de nou, Rafael Figueró fou elegit altra vegada per exercir de clavari de la germendat dels stampers. El 21 d’abril d’aquel any els administradors, Jacint Andreu i Narcís Casas, van proposar una terna en la que hi figuraven Rafael Figueró, Martí Escona i Martí Gelabert. De tots tres, el primer fou el que va recollir més vots i, per tant, fou nomenat per fer de clavari durant un any. Amb tot, Figueró no va prestar jurament fins el 3 de juny següent. Aquell dia va prometre als administradors donar “bó y lleal compte de tot lo diner se li entregará de dita germendat, com a clavari que és de aquella, per lo que ne obliga sos [béns], llargament y ab jurament”. Tot seguit, Francesc Pasqual, clavari sortint, va pagar a Figueró les 9 lliures i 8 sous que devia a la caixa de la germendat.⁵⁹

Posteriorment, arran de la creació de la confraria dels stampers, l’any 1684, Rafael Figueró i Vicenç Surià en foren escollits cònsols. Aquesta elecció es constata, per exemple, en l’acta d’un consell celebrat el juny d’aquell any en el que la confraria, reunida a la sala capitular del convent de la Santíssima Trinitat, va acordar el nomenament del notari causídic Simó Gallart com a síndic per tal d’actuar en nom dels stampers en el plet que els llibreters havien introduït a la Reial Audiència arran de la creació de la confraria.⁶⁰

Com a conseqüència d’aquest conflicte, el Consell de Cent va dissoldre la confraria dels impressors el juliol de 1685 i la va retornar al seu estat anterior, com a germendat, de manera que a partir d’aleshores l’interès de Rafael Figueró i dels altres mestres impressors pels afers comunitaris va anar decreixent (vegeu el Capítol 2).

⁵⁸ AHPB, Lluís Fontana, Tercer manual, 806/3, f.76v-77, 8 de maig de 1672.

⁵⁹ L’elecció de Rafael Figueró com a clavari de la germendat dels stampers figura a: AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.61v-62, 21 d’abril de 1675. El jurament del càrrec a: Ibidem, f.75-75v, 3 de juny de 1675.

⁶⁰ AHPB, Joan Navés, Setè manual, 845/16, s.f., 3 de juny de 1684.

La dificultat dels impressors per obtenir el reconeixement municipal com a confraria va ser la principal raó, al meu parer, per la qual Rafael Figueró va ingressar a la confraria dels paraires, un ofici que, cal recordar, havia exercit de jove, quan vivia a Manlleu, el seu poble natal. D'aquesta forma, el novembre de 1679, quan tenia 37 anys, Figueró es va examinar de mestre paraire, en qualitat de foraster. L'examen, fet en presència de Pau Carreras i de Francesc Cantallops, cònsols de la confraria dels paraires, va consistir en fer "un drap de vint-i-quatre, color portuguès". Un cop superada la prova, Figueró va signar un debitori de 50 lliures als administradors de la confraria, que era el preu que, com a foraster, va haver de pagar per l'examen. El nou confrare es va comprometre a satisfer aquella quantitat en dos terminis iguals, el maig i el novembre de l'any següent.⁶¹

A partir d'aleshores, Rafael Figueró va començar a figurar en alguns documents notariais com a "estamper i paraire". Amb tot, no sembla que tingués molt d'interès en els afers d'aquesta confraria. Almenys, només va participar en tres de la vintena de consells que els paraires va celebrar entre els anys 1680 i 1686.⁶²

A pesar d'això, Rafael Figueró fou escollit almenys una vegada per exercir de cònsol de la confraria. Això es constata en el requeriment que el notari Joan Solsona va lliurar a Figueró el juliol de 1701 de part de la confraria dels mercers i botiguers de teles de Barcelona, que reclamaven, en base a una resolució judicial, el retorn d'unes peces de roba que els havien estat requisades. Figueró, en tant que cònsol de la confraria dels paraires aquell any, va rebre

---

⁶¹ L'examen de Rafael Figueró es troba a: AHPB, Rafael Joan Cellarés, Llibre dels exàmens de la confraria dels paraires, 700/69, f.26v, 4 de novembre de 1679. El debitori pel pagament dels drets d'examen a: AHPB, Josep Monclar, Novè manual, 804/17, s.f., 4 de novembre de 1679.

⁶² La primera participació de Rafael Figueró en un consell de la confraria dels paraires es constata el febrer de 1680. AHPB, Josep Monclar, Novè manual, 804/17, s.f., 24 de febrer de 1680. No hi torna a aparèixer fins l'octubre de 1683. Ibidem, Tretzè manual, 804/21, s.f., 18 d'octubre de 1683. Les altres tres assistències es registren entre els mesos de juliol i novembre de 1686. AHPB, Tomàs Simon, Novè manual, 839/59, f.113v-115v, 212-213 i 216-217v, 9 de juliol, 14 i 20 de novembre de 1686. La referència de Rafael Figueró com a "estamper i paraire" es troba, per exemple, a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1688, 828/25, f.143, 8 de març de 1688.

aquest requeriment a casa seva, al carrer dels Cotoners, en presència dels impressors Robert Lapedra i Macià Terrades, treballadors de la impremta.⁶³

A més, en un consell de la confraria dels paraires celebrat el gener de 1704, Rafael Figueró, a pesar que no hi era present, fou extret per formar part de les vuit persones que aquell any havien de portar el Sant Crist en les celebracions. D'igual forma, el gener de 1707, Figueró va ser escollit per exercir d'administrador de la confraria durant un any.⁶⁴

Tingués o no interès pels afers de la confraria, l'impressor va aconseguir un dels objectius –segurament el més desitjat– pels quals havia decidit obtenir la mestria de paraire: ser insaculat a les bosses del Consell de Cent. Així, l'any 1681 ja figurava en la bossa del plenari en la llista d'insaculats aprovada pel duc de Bournonville, virrei de Catalunya, el novembre d'aquell any. Poc després, el 1683, fou insaculat també en la bossa de conseller sisè, de manera que, amb això, després de quatre anys d'haver ingressat a la confraria dels paraires, Figueró ja tenia possibilitats de formar part del plenari i, fins i tot, de sortir elegit conseller menestral del govern municipal. A més, al llarg dels anys següents va aconseguir també figurar insaculat en unes altres dues bosses, concretament el 1685 fou inscrit en la credencers i romaners, i el 1705 en la de portalers i cauquilladors.⁶⁵

Per tot plegat, Rafael Figueró va obtenir, almenys en una ocasió, un benefici polític del seu ingrés a la confraria dels paraires. Així, en l'extracció d'habilitadors feta el 18 de novembre de 1701 va sortir extret de la bossa de conseller sisè per formar part de la dotzena que durant el següent any consular havia d'ocupar-se de mantenir al dia els Llibres de l'ànima, o sigui, el registre on hi figuraven els noms de totes les persones insaculades.⁶⁶

⁶³ AHPB, Joan Solsona, Cinquè manual, 890/8, f.116v-119, 8 de juliol de 1701.

⁶⁴ L'elecció per portar el Sant Crist figura a: AHPB, Rafael Albià, Llibre dels consells de la confraria de parayres, 1703-1714, 818/95, s.f., 7 de febrer de 1704. L'elecció com a administrador a: Ibidem, s.f., 16 de gener de 1707.

⁶⁵ La insaculació a la bossa del plenari del Consell de Cent consta a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.438. La insaculació a la bossa de conseller sisè a: Ibidem, f.450v. La insaculació a la bossa de credencers i romaners a: Ibidem, f.467. La insaculació a la bossa de portaler a: Ibidem, Llibre d'originals de decrets de renúncies i insaculacions de la casa de la Ciutat, 1700-1706, 1C-VIII-6, f.94.

⁶⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.378v, 18 de novembre de 1701.

L'ofici d'habilitador no era un encàrrec menor, sinó que comportava una gran responsabilitat, la qual, fins i tot, era susceptible d'estar sotmesa a pressions externes. Existia la possibilitat, en aquest sentit, que hom pogués ser inscrit en els Llibres de l'ànima a través del favoritisme o el suborn, de manera que l'habilitador era una persona que podia treure un rèdit polític o econòmic d'aquest càrrec. De fet, en més d'una ocasió, tal i com ha assenyalat Núria Florensa, es detectaren irregularitats en alguns dels rodolins que figuraven a les bosses, de manera que, davant del dubte de la fiabilitat dels habilitadors, el Consell de Cent es va veure obligat a revisar el registre dels insaculats.⁶⁷

En qualsevol cas, la relació de Rafael Figueró amb la confraria dels paraires va acabar de mala manera. El problema sorgí quan, el maig de 1708, fou escollit abanderat, un encàrrec que tenia la missió de portar l'estendard de la confraria en les processons, en les guardes i en altres activitats. Figueró, que segons l'acta del consell era "absent de la ciutat", fou elegit en una votació feta en "alta veu". Tanmateix, tot i haver agraït el nomenament en una sessió celebrada dies després, Figueró es va negar a portar la bandera en la festa del Corpus, cosa que, en el context de l'època, suposava una falta gravíssima. De res van servir les diligències fetes pels cònsols, manant que els administradors "vagen luego en la casa de la Ciutat tocant recurs contra dit Figueró y procedint contra aquell fins a sentència definitiva fins a tant que dit Figueró vage en la professó general lo dit die de Corpus propvinent".⁶⁸

Arran d'aquella actitud, la confraria dels paraires va resoldre "que la bandera de la present confraria no anàs en ninguna funció menos que primer no la portàs Rafel Figueró". Davant la insistència dels cònsols per a que l'impressor es fes càrrec de portar l'estendard durant les celebracions per l'arribada de la reina Isabel Cristina de Brunswick, esposa de Carles III, finalment Figueró va renunciar a pertànyer a la confraria dels paraires.⁶⁹

---

⁶⁷ Núria FLORENSA, "La insaculació pactada. Barcelona 1640", *Pedralbes*, 13, 1993, p.448-452. AHPB, Rafael Albià, Llibre dels consells de la confraria de parayres, 1703-1714, 818/95, s.f., 8 de maig i 15 de juny de 1708.

⁶⁹ *Ibidem*, 16 i 19 de juliol de 1708.

Conflictes i plets judicials

A banda dels conflictes relacionats amb el món de la impremta, Rafael Figueró es va veure involucrat també en diversos plets a la Reial Audiència que no tenien res a veure amb aquest ofici. Així, l'any 1688 l'impressor va presentar una demanda contra Margarida Vinyals, vídua del cotoner Cristòfor Vinyals, arran de l'establiment d'una casa al carrer dels Cotoners que aquesta li va fer el juliol d'aquell any. El problema sorgí quan, poc després de la signatura del document, l'impressor es va assabentar que la casa estava obligada a un censal de 300 lliures de preu que Vinyals havia venut al convent de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona un any abans. Això significava que si Vinyals deixava de pagar les pensions d'aquell censal, el convent podia reclamar el pagament a Figueró i, fins i tot, quedar-se la casa. Considerant-se enganyat, l'impressor va presentar un plet als tribunals, reclamant que Vinyals fos condemnada a alliberar la casa d'aquella obligació.⁷⁰

D'una forma semblant, uns anys després, el capítol de la catedral de Barcelona va posar una demanda contra Rafael Figueró per poder cobrar les pensions endarrerides d'un cens de 18 sous anuals que l'impressor havia de pagar per la casa que va adquirir el 1683 al carrer dels Cotoners, on hi tenia la impremta. Figueró va al·legar en la seva defensa que el rector del Col·legi de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort, del convent de predicadors de Santa Caterina, no l'havia informat de l'existència d'aquest cens quan li va establir la casa. L'octubre de 1694 Figueró fou condemnat a pagar 39 anyades, que equivalien a 15 lliures i 12 sous, mentre que el rector del convent va haver de pagar les despeses del judici.⁷¹

L'any 1711 va sorgir un altre conflicte, aquesta vegada entre Rafael Figueró i el Consell de Cent. El 17 de gener d'aquell any l'impressor va sortir extret per ocupar una de les 15 places

---

⁷⁰ ACA, Real Audiència, Plets civils, 24046. La sentència no figura en aquest document ni en els llibres de conclusions civils, de manera que es molt probable que aquest plet fos resolt a través d'una concòrdia entre les dues parts.

⁷¹ ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, 182, 25 d'octubre de 1694, f.252.

de portaler que es van repartir aquell dia. Tot seguit, però, el síndic de la Ciutat li va posar excepció, argumentant que, en haver renunciat a l'ofici de paraire, Figueró es trobava “sens estament”.⁷²

Això no obstant, Figueró va presentar un recurs en contra d'aquesta decisió. El mes de març d'aquell any, el Consell Ordinari de 36, “attès lo fet proposat és matèria grave y que semblant recors no ha tingut lloch algùn en lo present concell”, va resoldre que aquesta qüestió fos discutida en el plenari del Consell de Cent. Uns dies després, així doncs, el Consell va manar als assessors i als advocats de la Ciutat que miressin en l'arxiu municipal si hi havia casos precedents.

“[Que els assessors] miren los exemplars en ell citats y altres que trobaran en los Llibres de ànima y averiguen també y miren las qualitats ab què Rafel Figueró major ha lograt los rodolins que-s troba inseculat y formen un paper ab tota expressió reportant-se aquell al present Concell”.⁷³

D'aquesta forma, el Consell de Cent, reunit el 17 d'abril de 1711, un cop escoltat l'informe presentat pels assessors, va resoldre que l'excepció posada pel síndic de la Ciutat a Rafael Figueró en contra de la seva elecció com a portaler era correcta. Aquell dia, el Consell va confirmar l'elecció de Jaume Pagès, hortolà, que havia sortit extret en substitució de Figueró.⁷⁴

---

⁷² AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1711, 165-CC, f.41, 17 de gener de 1711. Després de la seva renúncia, el 1708, a pertànyer a la confraria dels paraires, Rafael Figueró havia estat desinsaculat de les bosses de Consell de Cent i de conseller sisè, però no de les de credencers i romaners i de portalers i cauquilla. AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d'ànima dels insaculats en les bosses del Consell de Cent, 1707-1713, 1C-VIII-8, f.379, i Ibidem, Llibre d'ànima dels insaculats en les bosses de consellers, clavari, advocats, escrivà major, ajudant, taulers, còsols de la Llotja de Mar i d'Ultramar, 1707-1713, 1C-VIII-9, f.164.

⁷³ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1711, 165-CC, f.89-89v i 93-93v, 5 i 9 de març de 1711.

⁷⁴ Ibidem, f.120v-121, 17 d'abril de 1711.

A pesar de tot això, l'impressor no va renunciar a continuar reclamant el reconeixement de l'ofici per al qual havia estat extret. Davant d'un nou recurs presentat per Figueró, el Consell Ordinari de 36 es va veure obligat a encarregar un altre informe als advocats de la Ciutat. Finalment, però, el juliol de 1711, després d'escoltar el parer dels assessors, el trentenari va prendre una resolució definitiva:

“Que ohit lo recurs al present Concell interposat per Rafel Figueró, estamper, major de dies, de la sufocació a ell oposada per lo syndich de la present casa, per haver sortejat en lo offici de altre dels portalers de la present ciutat y haver ell, dit Figueró, renunciat lo offici de parayre de la present ciutat, y axí bé restar sens offici ni estament. Y ohit axí mateix lo procés de recurs actitat devant del Excel·lentíssim concistori y las rahons per una y altra de las parts deduhidas y allegadas (...) que perçò sie adherit, com lo present Concell se adhereix, al vot fet per dit Magnífich assessor, ço és, que és estat ben declarat per lo Excel·lentíssim y savi Concell de Cent en lo die 17 de abril proppassat en y ab la qual fonch declarat procehir la excepció opposada a dit Figueró”.⁷⁵

Davant de la decisió presa pel Consell de Cent, Rafael Figueró va optar per introduir una causa a la Reial Audiència contra el síndic de la Ciutat. D'aquesta forma, l'octubre de 1711 el notari causídic Josep Anglada, actuant com a procurador de Figueró, va presentar tot un seguit d'al·legacions davant del tribunal. En primer lloc, Anglada argumentava que a la casa de la Ciutat no hi havia cap privilegi ni disposició que establís que per figurar insaculat en la bossa de portalers i cauquilladors calia exercir un ofici que tingués formada confraria. En aquest sentit, el procurador recordava que a Barcelona s'exercien molts oficis considerats menestrals que no tenien confraria...

---

⁷⁵ Ibidem, f.190v-191, 3 de juliol de 1711.

“...com son los cavalaraires, tiradors de or, semolers, botiguers de tall o de comanda, mestres de fer carretas, sistalers, nansers, mestres de axa, mestres de ensenyar de llegir y escriurer, gravadors y molts altres. (...) Axí mateix se troba en la present ciutat exercir-se lo offici de impresor, del qual no hi ha gremi o confraria, com en efecte lo exerceix Rafel Figueró, havent més de quaranta anys que te casa parada en la present ciutat, negociant ab llibres y per tal impresor és publicament tingut y reputat”.⁷⁶

Anglada argumentava també que Figueró reunia les condicions exigides per estar insaculat a la bossa de portalers i cauquilladors, per a la qual cosa...:

“...sols se demana y pregunta la justificació de que tingan competent edat y que tingan la qualitat de ésser ciutadans originaris de Barcelona o domiciliats en ella per lo temps de deu anys y saber de escriurer, sens passar a la averiguació si són mercaders matriculats o de algun gremi dels col·legis o confrarias erigidas per la present ciutat”.⁷⁷

Per tot plegat, la conclusió del procurador era que Rafael Figueró tenia un ofici, el d'impresor, i que per això no se'l podia privar del dret d'exercir de portaler:

“Tenint com tenia y té Rafel Figaró lo ofici de impresor y mercader de llibres no pogué ésser sufocat del offici de portaler en que [se] sortejà, puix li queda la qualitat de tenir offici”.⁷⁸

Sigui com vulgui, a pesar que en aquest document no hi figura la sentència, tot sembla indicar que la Reial Audiència no va donar la raó a Rafael Figueró. És més, el gener de 1714, de nou,

---

⁷⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 28431, s.f, 3 d'octubre de 1711.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

va sortir extret per a ocupar una de les places de portaler, però altre cop el síndic li va posar excepció, “per haver renunciat lo ofici de parayre”.⁷⁹

A banda de tot això, Rafael Figueró va mantenir un altre plet a la Reial Audiència a partir de 1711, aquesta vegada amb Mariàngela Vidal i Prat, hereva des béns de Josep Bosch, canonge de la catedral de Vic, que el juny d'aquell any havia mort a casa de l'impressor. Entre els marmessors que figuraven en el testament del canonge hi havia Rafael Figueró i el seu fill, casats, respectivament, amb Caterina i Teresa Bosch, germanes del testador.⁸⁰

El conflicte sorgí perquè Figueró pretenia quedar-se una part dels béns de Josep Bosch en compensació de tot el què havia gastat per mantenir-lo durant els anys que va viure a casa seva, així com també pel que va pagar en aliments a la família del canonge, durant l'estada que un bon grapat dels seus membres, entre els que hi havia Mariàngela Vidal, van fer a casa de l'impressor a principi de 1711 fugint de l'avanç de l'exèrcit borbònic:

“Als deu del mes de febrer del any proppassat de mil setcents y onse, per contemplació de dit Joseph Bosch, vingueren a fer posada en casa de dit Rafel Figueró: Mariàngela Puigbó, viuda, germana de dit Joseph, Magdalena Puigbó, filla de aquella, y Geltrudis Puigbó, sa nora, y axí mateix Mariàngela Vidal y Prat, neboda de dit don Joseph, y un fill y filla de aquella y una criada, y semblantment Rosa Orra, també neboda de dit Joseph, los quals vingueren desde la ciutat de Vich per témer que lo exèrcit del enemich volia anar a invadir aquella ciutat. Y estigueren en la casa de dit Figueró fins lo dia vint y quatre de mars de dit any mil setcents y onse, prestant-los tots aliments de menjar y bèurer, y axí matex als fadrins y cavalcaduras ab las quals vingueren a esta ciutat y en lo temps que se'n volgueren retornar, fet dit gasto dit Figueró de sos diners propis”.⁸¹

⁷⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1714, 171-CC, f.55, 25 de gener de 1714.

⁸⁰ ABEV-ACF, Domènec Solermoner, Testaments, 1692-1722, 3647, f.228-231v i 278-281, 12 de maig de 1710. La lectura del testament fou feta el 14 de juny de 1711.

⁸¹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 1299, s.f., 5 de febrer de 1712.

Entre els testimonis que van declarar a la Reial Audiència hi havia Joan Puigbó, vicari de la parròquia de Manlleu, que va assegurar que la versió donada per Rafael Figueró era certa:

“Ell, testimoni, se recorda molt bé com continuament menjava, lo dit Joseph Bosch, pa de Sant Cugat, melindros dels Àngels, perdigaynas, las quals comprava ell, testimoni, de diners de dit Figueró, gastant-[h]i catorse sous per quiscun parell, gallinas, colomins, confituras, sens que may li faltés lo caldo de gallina, gastant per est efecte, dit Figueró, grans quantitats de diners”.⁸²

Al seu torn, l'impressor Miquel Pàrdols, treballador de la impremta de Rafael Figueró, va assegurar davant del jutge que el canonge Josep Bosch havia viscut molts anys a casa del seu amo, menjant i bevent, tant ell com les visites que rebia, a compte de Figueró:

“En la ocasió de estar per aprenent estamper en casa de Rafel Figueró hi trobà ja que hi habitava don Joseph Bosch, ab son criat, lo qual ohí dir hi habitava per causa de ser síndich del capítol y canonges de la seu de Vich, tenint per cert ell testimoni hi estigué per molts anys (...).Y per dita rahó veyá que molt sovint venian per propis molts fadrins desde la ciutat de Vich a la ciutat de Barcelona per negocis de dit Joseph Bosch, posant tots en casa de del mateix Rafel Figueró, menjant y bebent ab los de la família de aquest (...) [i] lo que menos se podia gastar per la despesa se feya per dit Figueró a dit Joseph Bosch y son criat solament, era lo menos la quantitat de trescentas lliuras per quiscun any. Y en quant al que gastavan per los ananants y vinents no pot ell testimoni ben assegurar-ho, per no saber lo temps certament hi habitaven, si sols que de contínuo ni havia menjant aquells, com te dit, en la taula de la família de dit Figueró, que ha haver-se ells de pagar lo gasto, lo menos que podia gastar cada hu eran sis sous per quiscun dia”.⁸³

---

⁸² Ibidem, 31 de juliol de 1712.

⁸³ Ibidem, 5 d'agost de 1712.

De la mateixa forma, Josep Calvo, un altre dels treballadors de la impremta, confirmava davant del tribunal que el canonge Josep Bosch, a pesar de les penúries que provocava la guerra, menjava aliments de la millor qualitat, que es venien a uns preus força elevats.

“[Joseph Bosch] menjava pa blanch del millor se podia menjar, com era de Sant Cugat y de alguns forns de Barcelona, tenint sempre mitja gallina a la olla, además de carn de moltó y algunas vegades perdius, colomins y demás especie de volateria, lo que li feya comprar muchas vegades dita [Caterina] Figueró, donant-li diners de sa butxaca propia, pagant ell testimoni per quiscun parell de gallinas, disset y divuyt reals, del parell de colomins, sis y set reals, lo parell de las perdius, vuyt y nou reals y axí se seguia de las demás especies de volateria”.⁸⁴

Aquest conflicte es va allargar durant uns quants anys. El 1720 Josep Vidal i Prat, fill de Mariàngela Vidal i Prat, va reclamar a Rafael Figueró les 2.553 lliures i 14 sous que en fer l’inventari dels béns de Josep Bosch, l’any 1711, foren trobades dins d’un bagul a casa de l’impressor. Figueró s’havia quedat aquesta quantitat en compensació de les 2.515 lliures i 8 sous que, segons ell, pujava la despesa de mantenir el canonge Bosch “y a altres de sa família en diferents anys y ocasions, y per la satisfacció als metges, cirurgians y medicinas en la enfermetat que tingué en sa casa fins lo die que morí y per lo transport del cadàver en dita ciutat de Vich y altrás cosas”. Per la seva part, Vidal negava els arguments presentats per Figueró, assegurant que aquest no s’havia gastat mai res de la seva butxaca, ja que Josep Bosch, com “constava per diferents cartas”, li donava una quantitat de diners cada mes.⁸⁵

Fos com fos, per evitar despeses majors, Figueró i Vidal van acordar sotmetre aquest conflicte a un arbitratge, avenint-se a signar una concòrdia fos quin fos el veredicte. D’aquesta forma, Figueró va nomenar com a àrbitre a Tomas Salvador, frare del convent de

---

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ AHPB, Antoni Cassani, Primer llibre de concòrdies, 930/36, f.192-195, 8 d’abril de 1723. L’inventari dels béns de Josep Bosch a: Ibidem, Segon llibre d’inventaris i encants, 930/34, f.83-87.

Santa Caterina de Barcelona, mentre que Mariàngela Vidal va designar Pere Màrtir de Pons, doctor en drets de Barcelona. Un cop analitzat el procés i escoltades les dues parts, els àrbitres van concloure que Figueró havia de pagar a Vidal la quantitat de 1.550 lliures.⁸⁶

Per tot plegat, l'abril de 1723 es va signar una concòrdia, en la qual Rafael Figueró, per totes les pretensions de Mariàngela Vidal sobre els béns de Josep Bosch, va prometre donar-li la quantitat fixada en l'arbitratge, fent efectives 300 lliures el dia de la signatura de l'acord i les restants 1.250 al llarg dels sis anys següents, a raó de 200 lliures anuals i una darrera paga de 250 lliures. Per garantir aquest pagament, Figueró va obligar les dues cases que tenia al carrer de la Bòria. Amb tot, cal dir que Figueró només va pagar el termini corresponent al primer any. El 1729, tres anys després de la seva mort, els seus marmessors van satisfer a Josep Vidal, fill de Mariàngela Vidal, les 1.050 lliures que encara quedaven per pagar.⁸⁷

Rafael Figueró i Jolis

L'impressor Rafael Figueró i Jolis, fill de Rafael Figueró i d'Isabel Jolis, nascut el 1669, va treballar a la impremta del pare durant tota la seva vida, col·laborant de forma activa en la gestió del negoci. El 1706, de fet, va rebre, conjuntament amb el seu pare, el títol d'impressor reial per part de Carles III.

De la vida de Rafael Figueró i Jolis en destaca també el viatge que va fer a Venècia a principi de la dècada de 1690 per tal d'aprendre la tècnica de fondre lletra i comprar matrius

⁸⁶ AHPB, Antoni Cassani, Primer llibre de concòrdies, 930/36, f.192-195, 8 d'abril de 1723.

⁸⁷ La concòrdia entre Figueró i Vidal figura a: AHPB, Antoni Cassani, Primer llibre de concòrdies, 930/36, f.192-195, 8 d'abril de 1723. El pagament fet pels marmessors de Rafael Figueró a Josep Vidal a: AHPB, Pau Mollar, Setè manual, 958/15, f.291-291v, 23 de juny de 1729. A més d'això, els marmessors de Rafael Figueró van pagar 30 lliures a l'advocat Jeroni Oliva pels treballs en la defensa de la causa a la Reial Audiència, i unes altres 15 lliures per la feina de Josep Anglada, notari causídic, "que foren més de vint y sinch horas". AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.368-368v i 368v-369, 13 i 15 de juliol de 1726.

(vegeu el Capítol 3). De fet, el fill de Rafael Figueró viatjava sovint, com ho mostra l'estada que va fer a Saragossa l'agost de 1706 i a València el desembre d'aquell any.⁸⁸

En el terreny econòmic, Rafael Figueró i Jolis actuava en moltes ocasions amb autonomia del seu pare, com és el cas, per exemple, de la compra que va fer el 1715 de tot el material de la impremta d'Antoni Lacavalleria. D'una forma semblant, aquell any pare i fill van adquirir de forma conjunta diverses cases i botigues situades als carrers de la Bòria i d'en Mirambell.

En alguna ocasió, fins i tot, Rafael Figueró i Jolis va participar en negocis que no tenien res a veure amb el món editorial. El cas més ben documentat fou la compra d'una barca de transport que el juliol de 1714 va fer al patró mallorquí Miquel Montserrat. Es tractava d'un pinco d'origen francès que aquell mariner, que aleshores era capità d'una fragata de guerra, havia capturat l'octubre de 1713 entre Sant Feliu de Guíxols i Tosa de Mar. Aquesta captura va suposar un botí –format per un carregament d'oli, d'espart i de sacs de guix– valorat en unes 7.000 lliures.⁸⁹

Amb tot, la venda d'aquesta barca a Figueró va anar precedida d'un conflicte entre Montserrat i els membres de la tripulació de la fragata, els quals van presentar una reclamació a la Llotja de Mar per cobrar la part que, segons ells, els corresponia en aquella captura. Finalment, la cinquantena de mariners que formaven la tripulació va conformar-se amb rebre com a compensació 30 rals de vuit cada un, cosa que va suposar per a Montserrat haver de pagar més de 2.000 lliures.⁹⁰

Per poder satisfer aquesta quantitat als seus mariners, el patró mallorquí va menllevar-ne una part a Rafael Figueró i Jolis. Amb la col·laboració de l'impressor, a més, Montserrat va reutilitzar el pinco francès per transportar mercaderies des de Mallorca al port de Barcelona,

---

⁸⁸ El viatge a Saragossa consta en la declaració que l'impressor Joan Calvo va fer a la Reial Audiència el 1708. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 29591, s.f., 22 de març de 1708. L'estada a València es desprèn d'una procura signada per Rafael Figueró i Jolis a favor del seu pare el desembre de 1706, en poder del notari Fulgenci Antich, de València, segons consta en la substitució feta pel pare poc després. AHPB, Josep Brossa, Manual de 1706, 824/71, f.184v-185.

⁸⁹ AHPB, Josep Amat i Reixac, Cinquè manual, 940/5, f.225-238v, 23 de novembre de 1713.

⁹⁰ Ibidem.

que aleshores ja es trobava bloquejat per l'armada borbònica. El desembre de 1713, actuant com a procurador del mariner, Figueró va contractar una assegurança marítima pel pinco...

“...per anar y navegar desde la present ciutat a qualsevol part del dit Regne de Mallorca y allí fer qualsevol carregament de qualsevols mercaderias sobre dit pinco per aportar aquellas, Déu volent, desde dit Regne de Mallorca al dit port o moll de la present ciutat”.⁹¹

L'assegurança contractada per Figueró a la Llotja de Mar cobria els danys o les pèrdues que pogués patir el pinco fins a 600 rals de vuit, a un 8% d'interès. És a dir, que Figueró va pagar 67 lliures i 4 sous per una assegurança que cobria fins a 840 lliures. Amb això, els asseguradors responien a “totas represalias, barataria de patró, detenció de senyoria, naufragis y a tots y qualsevols altres casos cogitats o incogitats, justs o injusts sian, (...) fins dit pinco sie arribat en lo port de dita present ciutat a bon salvament”.⁹²

Finalment, però, el juliol de 1714, per poder retornar la totalitat dels diners prestats, Miquel Montserrat va vendre el pinco a Rafael Figueró i Jolis. En concret, el patró devia encara 700 peces de vuit –980 lliures– a l'impressor, de manera que aquest fou el preu estipulat per la venda de la barca. Tot seguit, un cop formalitzada l'operació, Figueró va nomenar Montserrat patró del pinco, que es trobava ancorat al port de Barcelona, autoritzant-lo a explotar-lo i a donar-li compte del negoci.⁹³

Igual que el pare, en alguna ocasió Rafael Figueró i Jolis va intervenir també en algun afer judicial que no tenia relació amb el negoci de la impremta. Així, el 1707, en companyia de Jaume Soler, carnicer, i Pere Verdaguer, taverner, actuant com a tutors d'Agnès Estevanell, filla del taverner Joan Estevanell, va introduir una causa a la Reial Audiència contra l'adroguer Bonifaci Nadal. Els tutors de la noia reclamaven a Nadal la restitució del dot que la

⁹¹ Ibidem, f.239v-240v, 11 de desembre de 1713.

⁹² Ibidem.

⁹³ AHPB, Josep Amat i Reixac, Sisè manual, 940/6, f.28-30, 22 de juliol de 1714.

difunta Marianna Estevanell, esposa de Nadal i germana gran d'Agnès Estevanell, havia aportat al matrimoni. En concret, la reclamació consistia en 2.676 lliures pel dot i unes altres 800 lliures que corresponien al valor d'una casa, els béns mobles i un censal, ja que Agnès Estevanell, en morir la seva germana, havia esdevingut hereva de tots els béns dels seus difunts pares.⁹⁴

En qualsevol cas, a Rafael Figueró i Jolis no se'l pot considerar com un mestre impressor amb taller propi, no debades la impremta Figueró era una de sola i el seu propietari fou sempre el pare. Per aquesta raó, no existeix obra impresa que es pugui atribuir al fill de Rafael Figueró. A més, mai va arribar a fer-se càrrec del negoci, cosa que li corresponia com a primogènit i hereu, ja que va premorir al seu pare.

Rafael Figueró i Jolis va enmalaltir sobtadament a mitjan de 1717, com es constata en el seu testament, signat el 19 de juny d'aquell any, en el qual, utilitzant la forma habitual en aquests casos, assegurava trobar-se amb una indisposició de la qual temia morir. Va escollir per marmessors a Rafael Figueró, el seu pare, a Teresa Figueró i Bosch, la seva dona, al sacerdot Francesc Soler i als advocats Ramon Romà i Josep Voltas. Tot seguit, va demanar ser enterrat a l'església del convent de Santa Caterina de Barcelona i que li fossin dites 300 misses per la seva ànima. Va instituir per hereu universal al seu pare, tot deixant, però, els drets que li corresponien en l'herència paterna i materna a la seva dona Teresa, en qualitat d'usufructuària. Finalment, va tenir un recordatori per a la capella de Sant Rafael del Figueró, disposant que, després de morir el pare i la dona, tots els seus béns fossin donats al rector de Sant Pere de Vallcàrquera per a la conservació de la capella:

---

⁹⁴ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 26192, s.f., 13 de juliol de 1707. El document no inclou la sentència. En canvi, en una resolució prèvia, dictada el 1699, la Reial Audiència va donar la raó a Bonifaci Nadal, que reclamava que Marianna Estevanell ja no precisava de tutors pel fet d'haver contret matrimoni. ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, 186, f.682v, 2 de desembre de 1699. Rafael Figueró i Jolis actuava com a tutor subrogat d'Agnès Estevanell per ordre del regent la Cancelleria el 1698, per mort del sacerdot Antoni Mayner, a qui Joan Estevanell, pare d'Agnès, havia nomenat com a tutor en el seu testament.

“Volent que de dits mos béns se fasse en la capella de Sant Rafel del Figueró tot allò que sie més convenient per la conservà[n]cia y major culto de aquella, dexant-o tot a la disposició del senyor rector que vuy és y per temps serà de la parròquia del Figueró y Vallcarca y de dos personas anomenadoras per lo poble de dit lloch del Figueró, pregant-los que, feta la discussió de dits mos béns, funden si los apareixerà una missa celebradora tots los días de festa per lo major consuelo del poble...”⁹⁵

El testament de Rafael Figueró i Jolis fou publicat el 24 d’octubre de 1717, de manera que es pot intuir que va morir poc abans. Del testament se’n desprén també que Rafael Figueró i Jolis i Teresa Bosch no van tenir descendència.⁹⁶

Segons l’inventari dels seus béns, en el moment de morir Rafael Figueró i Jolis era propietari del 50% de les cases del carrer de la Bòria, d’una caixa amb algunes matrius per fondre tipus, de 24 quintars de lletra que havia comprat a la impremta Cormellas i d’una quantitat indeterminada de papers impresos. A més, els seus marmessors van cobrar un deute de 221 lliures que li devia un mercader de Madrid i encara hi havia pendent el cobrament d’una lletra de canvi per valor de 1.366 lliures en moneda de Gènova que li devia un mercader d’aquella ciutat. Finalment, Rafael Figueró i Jolis era propietari d’un crèdit de 300 dobles i d’una pensió de 6 dobles anuals que corresponien a la donació que li havia fet el seu pare el 1690, arran del seu matrimoni amb Teresa Bosch.⁹⁷

⁹⁵ AHCB, Secció notarial, Contractes, Llibreters, IX-4, s.f., 19 de juny de 1717. Es tracta d’una còpia autèntica del testament de Rafael Figueró i Jolis feta pel notari Francesc Gualsa el 10 de gener de 1744 a instància de Josep Sobregrau, rector de la parròquia de Sant Pere de Vallcàrquera.

⁹⁶ És probable, en aquest sentit, que el nét que, segons el Cadastre, vivia a casa de Rafael Figueró el 1716, hagués mort poc abans que el seu pare. AHCB, Cadastre, Cadastre de 1716, I-59, f.280. Rafael Figueró i Jolis fou, efectivament, enterrat a l’església del convent de Santa Caterina de Barcelona. El 1726 els marmessors del testament del seu pare van pagar 10 lliures a Rafael Borràs, sagristà d’aquella església, “per lo gasto de la sepultura del dit Rafel Figueró menor, que fonch enterrat en dita iglésia”. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.422v-423, 19 d’agost de 1726.

⁹⁷ L’inventari dels béns de Rafael Figueró i Jolis figura a: AHPB, Sever Pujol, Llibre primer d’inventaris i encants, 944/38, f.302-305v, 24 de maig de 1726. El 1726 els marmessors de Rafael Figueró i Jolis van donar poders a un ciutadà de Madrid per tal que en el seu nom cobrés a Josep Horta, resident en aquella ciutat, els 2.456 rals de velló que li devia. AHPB, Sever Pujol, Onzè manual, 944/10, f.183v, 30 de març de 1726.

El declivi de la impremta

La caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit borbònic va suposar l'inici del declivi de la impremta de Rafael Figueró. La devallada del negoci, en aquest sentit, va ser el resultat de múltiples factors, com foren la pèrdua del títol d'impressor reial, la supressió d'algunes de les institucions –principalment la Generalitat– que li encarregaven un gran nombre de feines, la confiscació de béns i la imposició del Cadastre, així com la conjuntura econòmica general de la postguerra.

D'entrada, tanmateix, sorprèn que als Figueró, en tant que impressors reials nomenats explícitament per Carles III, responsables de la impressió de pamflets antiborbònics que van tenir una gran difusió, com, per exemple, el *Despertador de Catalunya*, o bé el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, se'ls permetés mantenir el taller obert després de 1714. Cal recordar, en aquest sentit, que alguns impressors de filiació borbònica, com foren Gabriel Bro i Josep Texidó, es van veure obligats a marxar de Barcelona durant el període de dominació austriacista.

Davant d'això, hom es pot preguntar si el posicionament ideològic i polític de Rafael Figueró era real o només ho era per conveniència. De fet, durant el primer període de regnat de Felip V, de 1701 a 1705, Figueró fou el responsable de la publicació d'algunes obres que enaltien la figura del monarca borbó, com per exemple la relació de les festes que es van celebrar a final de 1701 amb motiu de l'entrada del rei a Barcelona.⁹⁸

En qualsevol cas, això no fou impediment perquè el 1706, quan Figueró va rebre el títol d'impressor reial, Carles III fes constar en el nomenament que en els anys precedents, durant

---

⁹⁸ *Relación succincta del feliz arribo a Barcelona de los serenissimos Don Felipe de Borbón y Doña Maria Luisa Gabriela de Saboya, monarcas de las Españas, nuestros reyes y señores (que el cielo guarde y prospere), y de sus reales bodas. Describe como en epílogo la festiva pompa con que fueron festejados sus Magestades por la fidelidad y amor de los catalanes, con la sagrada circunstancia de averse hecho la translación del incorrupto cuerpo del glorioso arzobispo de Tarragona, hijo y obispo de Barcelona, San Oleguer.* BC, F.Bon. 482.

el govern de Felip V, els Figueró “se mostraron con la enteresa correspondiente a la fidelidad devian processarnos”.⁹⁹

De fet, en més d’una ocasió, Rafael Figueró va expressar de forma explícita un posicionament polític favorable a la casa d’Àustria a través dels seus impresos. L’any 1687, per exemple, amb motiu de la publicació d’una relació que descrivia les ciutats conquerides per l’Emperador a Hongria, Figueró va afegir una dedicatòria en portada amb la frase: “Ofrece y consagra esta descripción de las plazas restauradas al gremio de la Iglesia y dominio del Catolicísimo César Leopoldo Ignacio, su devoto, Rafael Figueró”.¹⁰⁰

Un altre exemple es troba en un pamflet titulat *La paz octaviana*, escrit per un personatge que signava com “vassallo aragonès”, que Figueró va publicar el 1707, afegint-hi un text a l’inici, amb l’encapçalament “el impressor al lector”, en el que anunciava, amb un to marcadament austriacista, la publicació d’un altre opuscle:

“Porque los franceses se han valido y se valen del especioso pretexto de la religión para mantener la devoción del Señor duque de Anjou los pueblos de España, en lo qual han mezclado muchas calumnias, se dispone, para desvanecerlas, otro papel con el título siguiente: El peso del santuario, para pesar la religión de la Casa de Áustria y la religión de la Casa de Francia”.¹⁰¹

D’una forma semblant, Figueró va donar mostres de ser un fervorós partidari de la casa d’Àustria amb motiu de l’arribada a Barcelona d’Isabel Cristina de Brunswick, esposa de Carles III, tot dedicant a la reina unes paraules de lloança i admiració en la introducció de la

⁹⁹ BC, F.Bon. 2977.

¹⁰⁰ *Descripción de las plazas de ambas Ungrias y la Croacia, conquistadas por las armas Cesáreas desde el año de 1683 hasta todo del de 86.* BUB, B-45/2/1-4.

¹⁰¹ *La paz octaviana que prometen las victorias de Carlos III y sus altos aliados, con la verdadera humillación de la mentida omnipotencia de la Francia, dedicala al Rey nuestro Señor Carlos III (que Dios guarde) su autor, un fiel vasallo de su Magestad, aragonés.* BC. F.Bon. 592.

relació que va publicar l'any 1708 del viatge i el casament reial que se celebrà a Santa Maria del Mar.¹⁰²

L'any següent, l'impressor tornava a expressar el seu sentiment austriacista signant una dedicatòria adreçada al general Starhemberg, que precedia al text d'una relació sobre l'estat de la guerra a Itàlia. Figueró, sense amagar la seva simpatia pels Àustries, s'adreçava a Starhemberg com a “su mas obligado y fiel servidor”:

“Yo confío (y todos confían) que llegará día, en que toda España repita a V.E. aquellos triunfales parabienes con que tantas vezes salió la deydad de la Vitoria a recibir a V.E. en Alemania, Ungría, Servia y Italia, dando nuevos resplandores a la perpetuidad del nombre de Starhemberg, que el otro héroe de la nobilíssima familia de V.E., el señor conde Ernesto Roger de Starhemberg, consagró a la posteridad en la immortal defensa de Viena. El Dios de los exércitos prospere los altos y justos pensamientos de V.E. para que al passo, que el laurel austríaco se corone en España con nuevos ramos de trofeos y vitorias, conserve a V.E. en su mayor grandeza”.¹⁰³

En qualsevol cas, la implantació del règim borbònic va tenir conseqüències negatives per a Rafael Figueró, que fou desposeït immediatament del títol d'impressor reial. Això, juntament amb la confiscació d'una part dels seus béns, la imposició del Cadastre i la situació general de la postguerra va afectar l'evolució del negoci, tal i com es constata en el volum de producció de la impremta, que ja no va recuperar el nivell que havia tingut en anys precedents.

---

¹⁰² *Breve relación de el feliz viage de la Reyna nuestra Señora Doña Isabel Christina de Brunswich y Vuolfenbuttel (que Dios guarde) desde San Pedro de Arenes hasta la ciudad de Mataró, su magnífica y gloriosa entrada en la Excelentísima ciudad de Barcelona y reales bodas con la Magestad de el Rey nuestro Señor Don Carlos Tercero (que Dios guarde), monarca de dos mundos. Sumptuosa pompa con que la lealtad cathalana aplaudió a sus Magestades en tan célebre ocasión, con la sagrada circunstancia de averse executado la festiva translación de el glorioso cuerpo de Santa Maria de Cervellón.* BC, F.Bon. 594.

¹⁰³ *Compendio histórico de la guerra de Lombardia entre los altos aliados y los galli-hispanos, escrito por Arias Ripamón Cielvegra, dedicado als Excelentísimo Señor el Sr.conde del Sacro Romano Imperio don Guidobaldo de Starhemberg, cavallero de la orden Theutónica, consejero de Estado de su Magestad Cesárea y su Mariscal de Campo, comandante general de las tropas aliadas en España.* BC, 4-V-36/28.

Amb tot, cal tenir en compte que, a pesar de l'incendi de la impremta, els efectes del setge de 1713-1714 no foren catastròfics per a la família Figueró des d'un punt de vista econòmic. Al menys, l'any 1715 estaven en condicions d'adquirir en emfiteusi unes quantes cases i botigues al carrer de la Bòria i d'en Mirambell, a un cens de 185 lliures anuals, i a invertir-hi fins a 800 lliures en obres al llarg dels anys següents.

El fet que va marcar el declivi de la impremta Figueró fou, sens dubte, la mort de Rafael Figueró i Jolis l'octubre de 1717, que va suposar, quan el pare tenia ja 75 anys, la desaparició de l'hereu que havia de rellevar-lo. A més, tres anys després, el maig de 1720, va morir Caterina Bosch, segona esposa de Rafael Figueró i l'abril de l'any següent va morir Teresa, vídua de Rafael Figueró i Jolis i germana de Caterina.¹⁰⁴

Així, a partir de la dècada de 1720 la producció de la impremta de Rafael Figueró va anar disminuint progressivament, sobretot pel que fa a l'edició de llibres, dels quals ja no se'n conserven amb posterioritat a 1723. Així, una de les darreres feines d'una certa importància que Rafael Figueró va realitzar en la seva impremta fou la impressió d'una partida d'antonis que li van encarregar uns llibreters de Barcelona. En concret, el novembre de 1723 els llibreters Jaume Roig, Antoni March i Josep Pi van signar un contracte amb Figueró per tal d'imprimir 57 raimes d'antonis, a un preu de 2 lliures i 16 sous la raima, cosa que va suposar uns ingressos per a l'impressor de 159 lliures i 12 sous.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Joan Baptista BATLLE, "La estampa de Rafel Figueró i de Joan Jolis...", op.cit. Segons Batlle, el desembre de 1721 va morir també Pere Figueró, germà de Rafael Figueró per part de pare. De fet, un germà de Figueró, possiblement Pere, vivia a la casa del carrer de la Bòria més o menys en aquelles dates, tal i com es desprèn del compte que el doctor en medicina Josep Fornés i Llorell va presentar als marmessors de Rafael Figueró el 1726. El metge va cobrar 30 lliures per 150 visites "al germà del sr. Rafel Figueró major, que estigué desganat molts mesos". AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.490-490v, 18 de setembre de 1726. D'altra banda, l'inventari dels béns de Teresa Figueró, vídua de Rafael Figueró i Jolis, fou fet el 1721, cosa que indica que, efectivament, va morir aquell any. AHPB, Ànonims, s. XVIII, 915/1, s.f., 23 d'abril de 1721. En aquest inventari hi figuren els següents objectes de valor: "una capsa de plata de tabaco de pes sinch onzas, poch més o menos; ítem, dos parells de botons de or de fil y grana; ítem, una maseta de 15 esmeraldas; ítem, altre anell de or ab una pedra blanca; ítem, dos arrecadas ab sinch esmeraldas a cada una, ab sos penjans de quatre perlas; dos gafetas de or ab 3 esmeraldas a cada una; ítem, un anell de or romput y sobre una creu esmaltada; (...) ítem, nou pedres grans blancas de Vich, obradas; ítem, un adrés de arrecadas de tres panyans de or y perlas y toya corresponent, que diu dit Figueró li féu al temps de la boda; ítem, un Sant Narcís petit de plata".

¹⁰⁵ AHPB, Isidre Famades i Morell, Desè manual, 916/11, f.289-289v, 13 de novembre de 1723. Els antonis eren la denominació amb què es coneixia popularment la gramàtica d'Antonio de Lebrija. Es conserva una edició

La mort de Rafael Figueró i Jolis no només va ferir de mort el negoci de la impremta, sinó que la salut del pare es va veure també seriosament afectada. En els anys posteriors a 1717, Rafael Figueró va patir “diferents desganas” que van requerir fins a 150 visites, segons certificava després de la mort el seu metge, el doctor Josep Fornés i Llorell.¹⁰⁶

Rafael Figueró va dictar el seu darrer testament l’abril de 1723, elegint per marmessors a Francesc Corcó i Tomàs Salvador, frares del convent de Santa Caterina de Barcelona, i a l’impressor Joan Jolis i Oliver, el seu nebot. Figueró va demanar ser enterrat al l’església d’aquell convent, en el vas propi que tenia davant l’altar de Sant Antoni de Pàdua, i que després de la seva mort li fossin dites 200 misses de caritat, de sis sous cada una. Pel que fa als béns, va instituir per hereu universal a Déu, manant, com era habitual en aquests casos, que es fes inventari i que tot fos venut en encant públic al més donant, destinant els diners obtinguts a celebrar tantes misses i aniversaris com fossin possibles a l’església de Santa Caterina els dies de Sant Antoni de Pàdua i de Sant Rafael, pel repós de la seva ànima i per la de tots els seus familiars.¹⁰⁷

A partir de 1726 la salut de l’impressor va començar a empitjorar. En els tres primers mesos de l’any, el doctor Josep Fornés el va haver de visitar fins a 63 vegades. A més, Figueró va tenir també unes quantes caigudes, tal i com detallava Joan Sebé, el cirurgià que el va assistir, en el compte que va presentar als marmessors:

---

d’aquesta obra feta per Figueró, sense datar. *Aelii Antonii Nebrissensis Grammaticarum institutionum libri quatuor*. BPEB, 80.395.

¹⁰⁶ AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.490-490v, 18 de setembre de 1726. El doctor Fornés, en un compte presentat el 1726, va cobrar 30 lliures als marmessors de Rafael Figueró per les 150 visites fetes a l’impressor “en tots los anys atràs, des de que morí son fill”.

¹⁰⁷ AHPB, Pau Mollar, Llibre de testaments, 958/30, f.60v-61v, 14 d’abril de 1723. Rafael Figueró havia fet un testament previ amb unes disposicions molt semblants, el qual, evidentment, fou revocat. AHPB, Ramon Rojas, Plec de testaments i inventaris, 956/2, s.f., 31 de juliol de 1722. La devoció de Rafael Figueró per Sant Antoni de Pàdua era manifesta, com ho mostra que en el portal de la casa del carrer dels Cotoners, on hi hagué la impremta durant 30 anys, hi havia una capella amb una figura de fusta d’aquest sant. Després de l’incendi que va destruir la casa, Figueró es va endur aquella imatge al carrer de la Bòria. El 1726, després de la seva mort, els marmessors van retornar la figura de Sant Antoni de Pàdua al sastre Pere Anglada, que aleshores vivia a la casa del carrer dels Cotoners. AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.307v-308, 11 de juny de 1726.

“Compte de las curas que jo, Joan Sebé, jove cirurgià, tinch fetas en differentes caygudas que ha tingut lo difunt Rafel Figueró major. Primo, en una cayguda que tingué en que se féu una contusió en lo cap, ulls y cara, lo curí vuyt dias, a dos vegadas lo dia, a rahó de 4 sous cada vegada, 3 lliures, 4 sous; a més de una altre cayguda que tingué, que-s féu una contusió en lo cap y bras, lo curí sis dias, a dos vegadas lo dia, 2 lliures, 8 sous; a més de una altre cayguda que tingué, que-s féu una nafra en la cama, lo curí quatre vegadas, 16 sous; a més de una altre cayguda que tingué antes de la última malaltia, que se espallà la cuxa, lo curí set dias, a dos vegadas lo dia, 2 lliures, 16 sous; a més de una altre cayguda que tingué, que-s féu una nafra en lo cap, lo curí quatre dias, a dos vegadas lo dia, 1 lliura, 12 sous; a més de unas úlceras que se li feren en sa última malaltia, lo he curat vuyt dias, a dos vegadas lo dia, 3 lliures, 4 sous. Suma, 14 lliures”.¹⁰⁸

De fet, Figueró va precisar l’assistència continuada de dues persones des de la segona setmana del mes de febrer de 1726. Gabriel Artigas, oficial impressor que treballava a la impremta, i Teresa, la dona d’aquest, van cuidar-lo des del dia 8 d’aquell mes, quan va caure malalt, fins que va morir. A mitjan mes de març la salut de Rafael Figueró semblava ja irreversible, de manera que a partir del dia 20 va començar a rebre l’assistència d’un sacerdot.¹⁰⁹

D’aleshores en endavant, Gabriel Artigas, actuant com a procurador de Rafael Figueró, es va ocupar de cobrar les feines que es feien a la impremta i els lloguers de les botigues. El 23 de març de 1726, el seu germà, Miquel Artigas, que també treballava a la impremta, i el pellisser Joan Sanglas, que vivia en una de les botigues, van donar fe davant notari que Rafael Figueró ja no era capaç de signar cap document:

¹⁰⁸ Les visites del doctor Fornés figuren a: AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.490-490v, 18 de setembre de 1726. Fornés va cobrar 12 lliures i 12 sous als marmessors de Rafael Figueró per les 63 visites fetes el 1726. El compte de Joan Sebé, cirurgià, a: *Ibidem*, f.310v-311, 13 de juny de 1726.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f.315v-318v, 17 de juny de 1726. Gabriel Artigas i a la seva dona Teresa van gastar 92 lliures, 14 sous i 5 diners des del 8 de febrer al 26 de març de 1726, durant els dies que van cuidar l’impressor.

“Raphael Figaró, impressor, de esta parte de dos meses se halla sepultado en la cama y sacramentado por viático en los primeros del cadente mes de março, de suerte que lo reconocen impossibilitado de firmar papel ni escritura alguna, assí por no conocer ni hablar con claridad, sinó también por no tener acción alguna en las manos, lo que dicen saber por entrevenir en la casa de dicho Rafael Figaró continuamente, que es sitta en la calle de la Bòria de esta dicha ciudad de Barcelona y haverlo visto y experimentado assí, de forma que huvo de firmar un recibo de alquiler de una botiga propria de dicho Figaró en que habita dicho Juan Sangles, y no le fue practicable firmarlo. Y lo que tienen dicho es la verdad, por el juramento que tienen prestado”.¹¹⁰

Rafael Figueró va morir el 26 de març de 1726 al seu llit, a la casa del carrer de la Bòria. El funeral es va celebrar a l'església de la parròquia de Santa Maria del Mar i, posteriorment, el cos fou enterrat al convent de Santa Caterina, tal i com l'impressor havia disposat en el testament.¹¹¹

D'aquesta forma, la impremta de Rafael Figueró, que en els darrers mesos abans de la seva mort havia estat administrada pels germans Artigas, va tancar definitivament les portes. Un cop venuts tots els béns, els marmessors de Figueró van pagar 77 lliures i 12 sous a Miquel Artigas que se li devien per les darreres feines que havia fet i unes altres 42 lliures i 17 sous a Gabriel, el seu germà.¹¹²

La venda de tots els béns de Rafael Figueró va permetre als seus marmessors recollir, al menys, 4.562 lliures, 17 sous i 2 diners, de les quals 1.064 lliures, 17 sous i 2 diners

¹¹⁰ AHPB, Sever Pujol, Onzè manual, 944/10, f.178, 23 de març de 1726.

¹¹¹ AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.302v-303, 3 de juny de 1726. Els marmessors de Rafael Figueró van pagar 34 lliures, 18 sous i 6 diners a Joan Vidal, procurador de funeràries de Santa Maria del Mar, pel funeral de l'impressor. “Compte del combregar y sepultura general de Nostra Senyora de Rafel Figueró. Primo, lo combregar, 2 lliures, 18 sous, 6 diners; ítem, la sepultura general de Nostra Senyora, 15 lliures, 18 sous; ítem, lo offic general de cos present, 8 lliures, 10 sous; ítem, los portants lo cadàver, 12 sous; ítem, lo Sr.Ardiaca, 1 lliura; ítem, la Il·lustre Obra, 2 lliures, 14 sous; ítem, los escolans majors, 6 sous; ítem, los fossers, 3 lliures”. Al seu torn, el fuster Anton Vila va rebre 7 lliures i 10 sous “per fer un baul cubert de vayeta negra ab que fonch posat y enterrat lo cadàver de dit Figueró”. Ibidem, f.306-306v, 7 de juny de 1726. Finalment, Rafael Borràs, sagristà de l'església del convent de Santa Caterina de Barcelona, va cobrar 22 lliures per la sepultura del cos de Rafael Figueró, feta en aquesta església. Ibidem, f.336v, 21 de juny de 1726.

¹¹² Ibidem, f.313v-315v, 17 de juny de 1726.

corresponien a la quantitat obtinguda de la venda en encant públic dels béns mobles de la casa. D'altra banda, de la venda de tots els llibres i paper imprès que hi havia a la impremta es van obtenir 810 lliures, que fou el preu que el llibreter Joan Piferrer, en nom de la confraria dels llibreters de Barcelona, va pagar en la subhasta. Finalment, les 2.688 restants corresponien a la venda de la impremta, que fou comprada pel convent de carmelites descalços de Barcelona.¹¹³

Amb els diners obtinguts de la venda dels béns, els marmessors de Rafael Figueró van procedir a pagar, en primer lloc, les despeses del funeral, la sepultura i les misses celebrades, així com altres deutes endarrerits a metges, notaris, advocats i, sobretot, a liquidar les pensions degudes de diversos censos i censals. De fet, una de les operacions dutes a terme pels marmessors després de la mort de l'impressor fou la restitució de les cases i botigues dels carrers de la Bòria i d'en Mirambell –que els Figueró havien adquirit el 1715– al seu antic propietari, el jutge Josep Güell.¹¹⁴

¹¹³ La quantitat obtinguda en la venda dels béns mobles consta a: AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.336v-337, 22 de juny de 1726, i també a: íbidem, Cinquè manual, 958/13, f.492v-496, 21 d'octubre de 1727. Entre aquests béns hi havia les peces d'or i de plata i joies que es van trobar a casa de Rafael Figueró, que eren: “primo, setze culleras de plata ab manech estret; ítem, quatre forquillas de plata a la vellura; ítem, una cullera vella de plata sens mànech; ítem, una tassa de plata feta a canaleta; ítem, un saler de plata; ítem, un lliri de plata de Sant Antoni; ítem, dos coronetas de plata; ítem, dos persentalletas de plata; ítem, tres joyetas de or, una ab porcellana rodada de perlas y dos de fil y grana ab vidres; ítem, una planxa de plata per font; ítem, unas espaviladoras o mocadoras de plata; ítem, una pebrera y una sucrera de plata; ítem, una piqueta de plata per aygua beneita; ítem, una palmatoria de plata; ítem, una ouhera de plata; ítem, una escopidora de plata; ítem, una sotacopa de plata”. Ibidem, Quart manual, 958/12, f. 250v-251, 1de maig de 1726. La venda dels llibres a Joan Piferrer a: Ibidem, Cinquè manual, 958/13, f.479v-486, 17 d'octubre de 1727.

¹¹⁴ AHPB, Pau Mollar, Cinquè manual, 958/13, f.271-273, 22 de juny de 1727. Així, entre altres coses, els marmessors de Rafael Figueró major van pagar 8 lliures a Ignasi Ameller, apotecari, per la despesa feta per l'impressor en la seva darrera malaltia. Ibidem, Quart manual, 958/12, f.294, 29 de maig de 1726; 101 lliures i 8 sous al convent de Sant Agustí de Barcelona per les pensions degudes d'una causa pia, Ibidem, f.306v-307, 7 de juny de 1726; 87 lliures i 10 sous al convent de Santa Magdalena per set pensions d'un censal de 250 lliures que Rafael Figueró i Jolis els havia venut el 1684, Ibidem, f.308v, 12 de juny de 1726; 14 lliures que es devien al cirurgià Lluís Torrents per les cures que havia fet a Caterina Figueró el 1716 per una erisipela, Ibidem, f.338v-339, 25 de juny de 1726; 6 lliures i 4 sous al notari Domènec Rojas pel primer testament de Rafael Figueró, fet pel notari Ramon Rojas el 1722, Ibidem, f.342v, 26 de juny de 1726; 75 lliures i 12 sous a Francesc Ribera, procurador del capítol de la seu de Barcelona, per set pensions degudes d'un cens de 24 morabatins a que estaven obligades les cases del carrer de la Bòria, Ibidem, Cinquè manual, 958/13, f.83-84, 24 de febrer de 1727; o bé, 56 lliures, 7 sous i 4 diners al notari Pau Mollar per la feina de fer l'inventari dels béns de Rafael Figueró i diverses àpoques, Ibidem, f.492v-496, 21 d'octubre de 1727.

CAPÍTOL 6

Els empresaris del sector editorial

La nissaga dels Cormellas

La impremta Cormellas, situada al carrer del Call, fou, amb més d'un segle de funcionament, una de les més duradores de la Catalunya moderna. Aquest taller va ser fundat per Sebastià de Cormellas i López a principi de la dècada de 1590. L'obra més antiga conservada que mostra l'activitat d'aquest impressor a Barcelona és el llibre que porta per títol *Arte para servir a Dios*, escrit pel franciscà Alonso de Madrid, reeditat per Cormellas el 1591. En canvi, la primera menció al carrer del Call apareix en algunes de les obres publicades a partir de l'any següent com, per exemple, en l'edició de la *Historia de las guerras civiles de los romanos*, d'Apià d'Alexandria.¹¹⁵

Sebastià de Cormellas i López va néixer a Alcalá de Henares pels volts de 1563. Els seus pares eren Francisco de Cormellas, impressor natural de París, i Luisa López. El pare de Cormellas va tenir una impremta oberta a Alcalá de Henares entre els anys 1563 i 1565.¹¹⁶

---

¹¹⁵ *Arte para servir a Dios*. BUB, B-58/9/1; *Historia de las guerras civiles de los romanos*. BUB, B-58/6/14. L'activitat del taller del carrer del Call es documenta també en la lluçió que Sebastià de Cormellas va fer l'any 1593 d'una part d'un censal al que estava obligada la casa. BC, Fons Magarola, 49/6, s.f., 5 de novembre de 1593.

¹¹⁶ El lloc de naixement de Sebastià de Cormellas i López consta en la petició de llicència matrimonial feta l'any 1591 a Barcelona per casar-se amb Maria Velasco, vídua de l'impressor Hubert Gotard. L'any del naixement es

És probable que Sebastià de Cormellas es quedés orfe i fos adoptat per Juan de Villanueva, que, sembla ser, va heretar la impremta de Francisco de Cormellas. De fet, segons Romà Sol i Carme Torres, Villanueva va marxar d'Alcalá de Henares el 1572 i se n'anà a viure a Lleida, cosa que concorda amb les paraules de Sebastià de Cormellas, que assegurava que havia viscut en aquesta ciutat des de l'edat de set anys.¹¹⁷

Això no obstant, pels volts de 1576, quan tenia uns 13 anys, Cormellas es traslladà a Barcelona, on va treballar al taller de l'impressor Samsó Arbús, tal i com va declarar posteriorment Gerard Dòtil, un altre dels treballadors. La data de l'arribada de Cormellas a Barcelona concorda també amb la mort de Juan de Villanueva, que va tenir lloc el 1576. Dòtil va assegurar que ell i Cormellas van treballar junts a Barcelona durant un any i que un temps després es tornaren a trobar a Saragossa. Posteriorment, segons aquest mateix testimoni, Cormellas va marxar altre cop a Alcalá de Henares.¹¹⁸

Sebastià de Cormellas es va establir definitivament a Barcelona pels volts de 1586, quan tenia uns 23 anys. El febrer de 1591 va contraure matrimoni amb Maria Velasco, vídua de l'impressor barceloní d'origen francès Hubert Gotard, que havia mort poc abans en un naufragi.¹¹⁹

---

dedueix de la declaració de Pere Mosquera, un dels testimonis, que va assegurar que havia conegut Cormellas uns 16 anys abans, quan aquest en tenia 13. ADB, Informacions matrimonials, capsa 26, n.30, 26 de gener de 1591. L'origen i els noms dels pares de Sebastià de Cormellas i López figuren en el seu testament, fet l'any 1635. AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Llibre de testaments, 625/44, f.156v-158v, 31 d'octubre de 1635. Sobre l'activitat de Francisco de Cormellas a Alcalá de Henares, vegeu: Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles (siglos XV-XVIII)*, Madrid: Arco, 1996, p.156, i també Julián MARTÍN ABAD, *La imprenta en Alcalá de Henares (1502-1600)*, Madrid: Arco, 1991, p.109-124.

¹¹⁷ Romà SOL i Carme TORRES, *La imprenta de Lleida (segles XV-XIX)*, Alcoletge: Ribera i Rius, 1996, p.29. Sebastià de Cormellas assegurava haver viscut a Lleida des dels set anys en la petició de llicència matrimonial per casar-se amb Maria Velasco, el 1591. ADB, Informacions matrimonials, capsa 26, n.30, 26 de gener de 1591.

¹¹⁸ Gerard Dòtil va donar fe el 1591 que havia conegut Cormellas a casa de Samsó Arbús 14 anys abans. En aquest document, Cormellas va fer constar també que havia viscut uns deu mesos a Saragossa. ADB, Informacions matrimonials, capsa 26, n.30, 26 de gener de 1591. És possible que Cormellas es retrobés a Saragossa amb la vídua de Juan de Villanueva, que després de morir el seu marit es va traslladar a aquella ciutat, on consta que el 1577 tenia impremta oberta. Romà SOL i Carme TORRES, *La imprenta de Lleida...*, op.cit., p.29.

¹¹⁹ Sebastià de Cormellas assegurava el gener de 1591 que feia cinc anys que residia a Barcelona. ADB, Informacions matrimonials, capsa 26, n.30, 26 de gener de 1591. La petició de Sebastià de Cormellas i López per casar-se amb Maria Velasco consta també a: ADB, Comú, Llibre 69, 1591-1594, f.5v, 5 de febrer de 1591. En aquesta llicència hi figuren els noms dels pares: Francesc Cormellas i Luisa López, de la "vila complutense". Al seu torn, Maria Velasco era filla de Bartolomé Velasco, sabater de Belorado, Burgos, segons es desprèn del seu testament. AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Llibre de testaments, 625/44, f.98v-100, 18 de març de 1624. La

D'aquest matrimoni en va néixer Sebastià de Cormellas i Velasco que, amb els anys, es convertiria en un influent mercader, tot i que abans va treballar de llibreter. Segons González Sograñes, Cormellas va ingressar a la confraria de llibreters de Barcelona el 17 de maig de 1612. Tanmateix, el 20 d'abril de 1621 va obtenir la matrícula de mercader, cosa que el va obligar, tres anys més tard, arran de les pressions de la confraria dels llibreters, a haver de renunciar a l'ofici de llibreter i a deixar de vendre llibres al detall. A partir d'aleshores, Cormellas es va centrar en l'activitat mercantívola, sobretot en el negoci de la compravenda de llibres a l'engròs. L'any 1636, arran de la mort del seu pare, va heretar la impremta del carrer del Call. Amb tot, Cormellas mai va treballar d'impressor, tal i com explicava ell mateix dos anys després en el marc d'una disputa amb els cònsols de la Llotja del Mar, que volien impedir que, en tant que mercader, pogués ser propietari d'una impremta.¹²⁰

Sebastià de Cormellas i Velasco fou un personatge poderós i influent a la Barcelona de l'època. L'any 1637 va ostentar el càrrec de conseller quart de la ciutat, mentre que a principi de la dècada de 1650 exercia l'ofici de tauler al Banc de la Ciutat, on portava el llibre de dipòsits. Aquesta activitat es constata, per exemple, en la petició que Cormellas va presentar als consellers de Barcelona el setembre de 1653 demanant més temps per poder acabar el

---

mort d'Hubert Gotard en un naufragi consta en un plet que els hereus van mantenir anys després contra Teresa Cormellas i Ginebreda. UPF, ZX1683ZR43. Sobre Hubert Gotard vegeu: Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Hubert Gotard", *Sonderdruck aus dem Gutenberg-Jahrbuch*, 1972, p.188-196.

¹²⁰ L'ingrés de Sebastià de Cormellas a la confraria dels llibreters de Barcelona consta a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, p.78. L'obtenció de la matrícula de mercader a: Juan F. CABESTANY FORT, "Nómina de la «matrícula de mercaders» de Barcelona, 1479-1696", *Documentos y estudios. Aportaciones a la Historia Económica y Social de la Ciudad*, vol. XIII, Barcelona: Instituto Municipal de Historia, 1964, p.172. Sebastià de Cormellas va renunciar a l'ofici de llibreter arran d'una concòrdia signada el febrer de 1624 amb la confraria dels llibreters de Barcelona. AHPB, Maties Amell, Llibre de concòrdies i capítols matrimonials, 613/43, s.f., 24 de febrer de 1624. L'any de la mort de Sebastià de Cormellas i López es constata de la lectura del seu testament, feta el 26 de maig de 1636. AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Llibre de testaments, 625/44, f.156v-158v, 31 d'octubre de 1635. Maria Velasco, en canvi, havia mort el febrer de 1633, tal i com es desprèn també de la publicació del testament. Ibidem, f.98v-100, 18 de març de 1624. Sebastià de Cormellas assegurava que mai havia exercit d'impressor en un memorial titulat *Discurs en favor de Sebastià de Cormellas, mercader, contra los magnífichs cònsols y consell de vint del magistrat de la Llotja de la Mar de la present ciutat de Barcelona*. BC, BerRes. 22-4°.

balanç del bienni, ja que, segons ell, era impossible fer-ho en el termini de tres dies que li havia donat el govern municipal.¹²¹

Això no obstant, Cormellas fou privat d'aquest ofici el 1654 per ordre expressa de Joan Josep d'Àustria, virrei de Catalunya, com a represàlia per no haver volgut col·laborar econòmicament en el socors militar que volia enviar a Puigcerdà, que es trobava assetjada per l'exèrcit francès. El virrei va informar per carta al rei Felip IV de la suspensió de Cormellas, assegurant que “no fue possible persuadirle a ello, por muchas instancias que se le hicieron, antes usó de palabras poco decentes para excusarse, siendo así que es hombre hacendado”.¹²²

Sebastià de Cormellas es va casar fins a tres vegades. El primer matrimoni el va contraure l'abril de 1617 amb Caterina Hexarc, filla del mercader barceloní Francesc Hexarc. El 1643, després de la mort de la primera esposa, es va casar en segones núpcies amb Maria Aguspí, filla del mercader Baltasar Aguspí, també de Barcelona. Finalment, el 1659 es va casar de nou amb Teresa Ginebreda, vídua del Cristòfor Mercer i filla de Benet Ginebreda, tots dos també mercaders barcelonins.¹²³

¹²¹ Sebastià de Cormellas fou extret per exercir de conseller quart el 30 de novembre de 1636. DACB, vol.XII, p.51. Havia estat insaculat com a mercader en la bossa del plenari del Consell de Cent el 1626 i en la de conseller quart el 1630. AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d'ànima de les bosses d'insaculació de consellers, Consell de Cent i oficis, 1626-1651, 1C-VIII-1, f.339 i 59v. A més, el 1630 fou insaculat també a les bosses de mercaders ultramarins, clavari i cònsol de la Llotja. Ibidem, f.160v, 169 i 249. Finalment, el 1637 fou insaculat a les bosses de tauler i de mostasaf. Ibidem, f.177v i 210. La petició de Cormellas al Consell de Cent demanant més temps per acabar el balanç a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1653, 81-CC, f.147, 9 de setembre de 1653. El novembre d'aquell any, Cormellas va presentar una nova súplica als consellers per demanar que fossin pagades 50 lliures a Pere Antoni Vinyals per haver-lo ajudat a fer el balanç. Ibidem, f.232v-233, 12 de novembre de 1653. Hi ha constància també que el 1653 la Generalitat va pagar 93 lliures, 18 sous i 10 diners a Sebastià de Cormellas pels treballs fets per servei del General durant un any i unes altres 10 lliures, com a la resta d'oficials taulers, “per los mudaments dels llibres que fan de dita Taula de dos anys en dos anys”. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 2ª, Sèrie General (N), 207, f.526, 15 de juliol de 1653. El regidor del llibre dels dipòsits de la Taula, segons Núria Florensa, era un ofici vitalici que, en el període 1683-1712, rebia un salari de 220 lliures anuals. Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent, Barcelona a la Guerra dels Segadors*, Barcelona: URV, 1996, p. 311.

¹²² La carta de Joan Josep d'Àustria al rei Felip IV es troba a: ACA, Consell d'Aragó, Lligall 220, nº 8, 14 de novembre de 1654. Sobre aquest afer vegeu: Fernando SÁNCHEZ MARCOS, “El autogobierno perdido en 1652: el control por Madrid de la vida política de Cataluña durante el virreinato de don Juan de Áustria, 1653-1656”, *Pedralbes*, 2, 1982, p.115. Els consellers de Barcelona van informar Cormellas de la seva suspensió el 29 d'octubre de 1654. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1654, 82-CC, f. 365v.

¹²³ El casament de Sebastià de Cormellas amb Caterina Hexarc consta a: ACB, Esposalles, Llibre 68, 1615-1617, f.284, 28 d'abril de 1617. Caterina Hexarc va morir el 1643, tal i com es constata en el seu testament. AHPB, Lluís Collell, menor, Llibre segon de testaments, 636/44, f.25, 15 de gener de 1643. Sebastià de Cormellas va signar capítols matrimonials amb Maria Aguspí el juny d'aquell any. AHPB, Joan Rodas, Llibre de capítols matrimonials, 688/15, s.f., 1 de juny de 1643.

En virtut dels capítols signats el novembre de 1659, Teresa Ginebreda va aportar al seu matrimoni amb Sebastià de Cormellas la quantitat de 200 dobles d'or –unes 1.100 lliures–, unes altres 526 lliures i 4 sous en mobles i peces de vestir, una terreny de sis mujades situat a Santa Eulàlia de Provençana, valorat en 1.000 lliures, així com també un cens i un censal, de 400 i 600 lliures de preu, respectivament. Per la seva part, Cormellas, no va fer escriure a la seva dona, com corresponia en tractar-se d'una vídua. D'aquest matrimoni en van néixer dos fills: Francesc, el 1662, i Josep, el 1666.¹²⁴

El gener de 1667, arran de la mort de Sebastià de Comellas, el fill gran, Francesc, que aleshores tenia uns cinc anys d'edat, va rebre en herència tots els béns del seu pare, inclosa la impremta del carrer del Call. Amb tot, l'hereu mai va ser-ne propietari efectiu, ja que va morir abans que la mare i sense assolir la majoria d'edat. Teresa Cormellas i Ginebreda, de fet, havia estat designada en el testament del seu marit com a usufructuària vitalícia de la casa del carrer del Call i tutora dels dos fills.¹²⁵

A partir de 1667, així doncs, Teresa Cormellas i Ginebreda va esdevenir, de forma efectiva i durant la resta de la seva vida, la propietària de la impremta Cormellas, molt a pesar que en la majoria de les publicacions que sortien d'aquest taller hi figurava com a titular el nom de Francesc Cormellas. Tanmateix, com ja ha estat explicat abastament en la primera part, des

---

¹²⁴ Els capítols matrimonials entre Sebastià de Cormellas i Teresa Ginebreda es troben a: AHPB, Rafael Hexarc, Llibre primer de capítols matrimonials, 754/31, s.f., 4 de novembre de 1659, i també a: AHPB, Pere Martir Ferrer, Llibre segon de capítols matrimonials, 729/45, f.209-212, 4 de novembre de 1659. En el seu primer matrimoni amb el mercader Cristòfor Mercer, contret l'any 1642, Teresa Ginebreda havia aportat en dot 1.000 lliures, el terreny de sis mujades, situat a Santa Eulàlia de Provençana, en un indret anomenat la Fabregada, i els mateixos cens i censal que posteriorment aportaria en dot a Sebastià de Cormellas. El cens, de 400 lliures de preu i 20 de pensió anual, el pagava Joan Planes, pages de les Corts, per una peça de terra de deu mujades situada a la parròquia de Sants, prop de la casa "d'en Ferrer de la creueta". Cristòfor Mercer va fer un escriure a Teresa Ginebreda, donzella, de 1.500 lliures. AHPB, Francesc Aquiles, Llibre de capítols matrimonials, 610/73, s.f., 12 d'agost de 1642. Els dos fills de Sebastià de Cormellas, Francesc i Josep, no van utilitzar mai la preposició "de" abans del cognom, una distinció que a Catalunya estava reservada a la noblesa.

¹²⁵ Sebastià de Cormellas i Velasco va fer el seu darrer testament el 1666, escollint per marmessor a Teresa Cormellas i Ginebreda, la seva dona. Va demanar ser enterrat a l'església de Sant Jaume de Barcelona, davant l'altar major, i que després de la seva mort li fossin dites 500 misses, a sis sous cada una. Va llegar a la seva esposa 500 lliures i l'usdefruit dels seus béns. Tot seguit, va instituir per hereu universal a Francesc, el seu fill primogènit, "de edat de 4 anys y mitg", i per substitut a Josep, altre fill seu, "de edat de 7 mesos, poch més o manco". La publicació del testament fou feta el 12 de gener de 1667. AHPB, Jaume Corbera, Primer llibre de testaments, 730/31, f.270-273v, 9 de juliol de 1666.

d'aquell mateix any la vídua Cormellas va delegar l'administració del taller a tot un seguit d'oficials stampers de Barcelona, els quals, de forma successiva, van gestionar la impremta durant els anys següents.

El 1675, en tant que propietària del negoci, Teresa Cormellas va obtenir del Consell de Cent el nomenament d'estamper de la Ciutat, en substitució de Caterina Mathevat, que havia mort aquell any.¹²⁶

Posteriorment, l'any 1687, amb motiu del casament del seu fill Josep –que aleshores era l'hereu de Sebastià de Cormellas, car Francesc ja era mort–, la mare li va fer donació de tots els béns, reservant-se, això no obstant, tot l'usdefruit durant el temps que li quedés de vida.

“La dita senyora Theresa Cormellas y Ginebreda, mare de dit senyor doctor Joseph Cormellas (...), per títol de donació y heretament universal, atorga y consent, après, emperò, de seguit son òbit y no abans, y ara per les hores al dit senyor doctor Joseph Cormellas, son fill, (...) tots y sengles censos, censals, casas, terras, honors, propietats y possessions, joyes y pessas de or y plata, tapisseries, colgaduras, paraments, ornaments y alages y, generalment, tots y sengles béns seus, mobles e immobles, haguts y per haver, drets, veus, forces y actions (...). Lo dit, emperò, heretament y donació universal fa (...) ab les reserves y condicions avall escrites y següents: primerament, que dita senyora donadora se reté y vers sí se reserva durant sa vida natural lo ple e íntegro usdefruyt y plena administració de tots los dits béns y drets per ella desobre donats”.¹²⁷

Amb tot, Teresa Cormellas va posar com a condició que si hagués d'abandonar la casa del carrer del Call per culpa d'alguna discòrdia amb el fill, aquest li hauria d'assignar una renda de 3.000 lliures anuals. A banda de tot això, la vídua Cormellas es va reservar també 5.000 lliures per a testar.

¹²⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1675, 97-CC, f.86v, 11 de març de 1675.

¹²⁷ AHPB, Josep Güell, Segon llibre de capítols matrimonials, 811/94, f.385-390v, 12 d'abril de 1687.

Josep Cormellas i Ginebreda, que s'havia llicenciat en dret i era, per tant, ciutadà honrat “gaudint”, es va casar l'any 1687 amb Maria Teixidor, filla del mercader Jaume Teixidor. En virtut dels capítols matrimonials, signats el mes d'abril d'aquell any, l'esposa va aportar al matrimoni la quantitat de 5.000 lliures en concepte de dot, mentre que aquest la va correspondre fent-li un escreix de 2.000 lliures.¹²⁸

Quatre anys després, quan Josep Cormellas va assolir la majoria d'edat, la seva mare va proposar al Consell de Cent la renúncia a l'ofici d'estamper de la Ciutat en benefici del fill. En una sessió del Consell Ordinari de 36, celebrada l'octubre de 1691, el cavaller Joan Baptista de Planella va prendre la paraula per donar suport a la proposta, la qual fou acceptada per majoria:

“En quant a la súplica de dita Theresa Cormellas, [en que demana se li fassa gràcia al doctor Joseph Cormellas, son fill, del ofici de estamper de la present Ciutat, renunciant a aquell dita Theresa Cormellas, a fi de posar-lo en cap de dit dr. Joseph Cormellas, son fill], quedi feta la gràcia com lo present Concell la fa, a dit Joseph Cormellas, de estamper de la present Ciutat, ab las prerogativas y demás cosas a dit ofici pertanyents”.¹²⁹

Al llarg de la seva vida, Teresa Cormellas i Ginebreda va mantenir diversos plets, alguns dels quals no tenien cap relació amb el món de la impremta. Així, per exemple, el maig de 1659, quan era vídua del mercader Cristòfor Mercer i encara no s'havia casat amb Sebastià de Cormellas, va tenir una disputa amb els administradors de l'Hospital General de la Santa Creu, a qui el seu difunt marit, en no haver tingut fills d'aquell matrimoni, havia nomenat hereus dels seus béns. Per això, Teresa Ginebreda va reclamar als hereus el retorn d'una part del dot i de l'escreix que li corresponia. Els administradors de l'hospital, però, consideraven

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1691-1695, 1C-XIII-31, s.f., 31 d'octubre de 1691. El nomenament de Josep Cormellas com a estamper de la Ciutat consta també a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1691, 113-CC, f.279v, 31 d'octubre de 1691.

que, en tant que usufructuària vitalícia dels béns del seu difunt marit, Ginebreda ja era propietària del dot. En qualsevol cas, per evitar més controvèrsies i despeses, els administradors de l'Hospital General es van avenir a pagar-li la quantitat de 2.072 lliures i 3 sous per la part del dot i de l'escreix que li corresponia en virtut dels capítols matrimonials signats amb Cristòfor Mercer.¹³⁰

Posteriorment, l'any 1671, Teresa Cormellas i Ginebreda va signar una concòrdia amb Josep Serra, prior del convent de Nazaret de Barcelona, per resoldre una causa a la Reial Audiència. El convent reclamava a l'apotecari Pau Troch el cobrament de les pensions endarrerides d'un censal al que estava obligada la casa del carrer de la Llibreteria on vivia, per la qual pagava un cens a la família Cormellas. En el moment d'adquirir aquesta casa en emfiteusi, Troch no fou informat que estava hipotecada a aquell censal, que havia creat i venut el llibreter Francesc Menescal, antic propietari de l'edifici. Per això, Troch va demanar al jutge que el deute fos assumit pels Cormellas, que havien succeït a Menescal en la propietat útil de la casa, abans que aquesta passés a mans de l'apotecari. Per evitar més despeses i raons, així doncs, Teresa Cormellas va signar una concòrdia amb el frare Josep Serra, compromentent-se a pagar-li 260 lliures per les pensions degudes d'aquell censal, a canvi que aquest renunciés a qualsevol reclamació posterior.¹³¹

L'any 1678, de nou, Teresa Cormellas i Ginebreda va signar una altra concòrdia amb Francesc Bosch, notari reial, per resoldre un antic litigi que tenia l'origen en l'herència de Jaime Gotard, fill d'Hubert Gotard i de Maria Velasco, que era la mare de Sebastià de Cormellas. Jaime Gotard exercí de llibreter a Saragossa, on va morir vers el 1610, deixant un llegat de 20.000 sous jaquesos, moneda del regne d'Aragó, a Francesca Bosch i Camarasa. Els

---

¹³⁰ AHPB, Joan Baptista Vidal, Dinovè manual, 705/16, f.182v-192, 21 de maig de 1659.

¹³¹ AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Quart llibre de concòrdies, 763/108, f.302-306v, 20 de setembre de 1671. El desembre d'aquell any, Pau Troch va pagar 91 lliures i 10 sous a Teresa Cormellas per les pensions degudes del cens que cada any pagava sobre la casa del carrer de la Llibreteria, situada a la cantonada amb el de la Daguèria. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1671, 763/51, f.632v-633, 9 de desembre de 1671.

Bosch, per tant, reclamaven als successors de Sebastià de Cormellas, posseïdors de l'heretat d'Hubert Gotard, el pagament d'aquell llegat. Per tot plegat, Teresa Cormellas va acceptar donar 330 lliures a Francesc Bosch a canvi que aquest renunciés a qualsevol dret sobre el llegat fet per Jaime Gotard.¹³²

De fet, l'herència d'Hubert Gotard, impressor que va treballar a Barcelona en la segona meitat del segle XVI, va portar molts maldecaps a Teresa Cormellas. Així, pels volts de 1683, mantenia un conflicte amb Sebastià Camarasa, l'origen del qual es remuntava al 1608. Aquell any, Miquel Camarasa, notari públic de Barcelona, s'havia casat amb Paula Gotard, filla de l'impressor Hubert Gotard i de Maria Velasco, que aleshores ja estava casada amb Sebastià de Cormellas i López. És per això, que anys després, Sebastià Camarasa, probablement fill de Miquel Camarasa i de Paula Gotard, va reclamar als Cormellas la part que li corresponia en l'herència de la seva mare, en tant que filla adoptiva de Sebastià de Cormellas.¹³³

A principi de l'any 1693, Teresa Cormellas i Ginebreda es trobava greument malalta, de manera que va dictar el seu darrer testament. Va escollir per marmessor a Josep Cormellas, el seu fill, a Gaspar Desprats, sacerdot beneficiat a l'església de Sant Miquel, i a Anton de Moxiga i Ginebreda, el seu nebot. A continuació, va demanar ser enterrada a l'església parroquial de Sant Jaume, "en lo vas de la casa de Cormelles que és en lo presbiteri del altar major de dita iglesia", i que després de la seva mort li fossin dites 600 misses de 5 sous cada una. Tot seguit, va instituir per hereu universal al seu fill Josep. Teresa Cormellas va morir a mitjan mes de març de 1693, car al lectura del seu testament fou feta el dia 15 d'aquell mes.¹³⁴

L'any 1693, per tant, Josep Cormellas va esdevenir propietari de la impremta i de tots els altres béns de la família. A pesar d'això, en tant que doctor en lleis, tenia altres ocupacions, de

¹³² AHPB, Josep Virgili, Concòrdies, 797/16, f.221-226v, 6 de juny de 1678.

¹³³ UPF, ZX1683ZR43, 25 de novembre de 1683. Es tracta d'un document molt incomplet que no inclou la resolució del conflicte. En qualsevol cas, hi consta que Hubert Gotard va morir en un naufragi i que Sebastià de Cormellas i López es va casar amb la seva vídua, Maria Velasco, tot assumint la tutoria dels quatre fills d'aquell matrimoni: Jaime, Pedro, Francisco y Paula. Fins i tot, segons aquest document, Sebastià de Cormellas i López va ensenyar l'ofici de llibreter a Jaime Gotard i li va obrir una botiga a Saragossa, pagant totes les despeses.

¹³⁴ AHPB, Josep Güell, Tercer llibre de testaments i codicils, 811/98, f.99-101, 12 de gener de 1693.

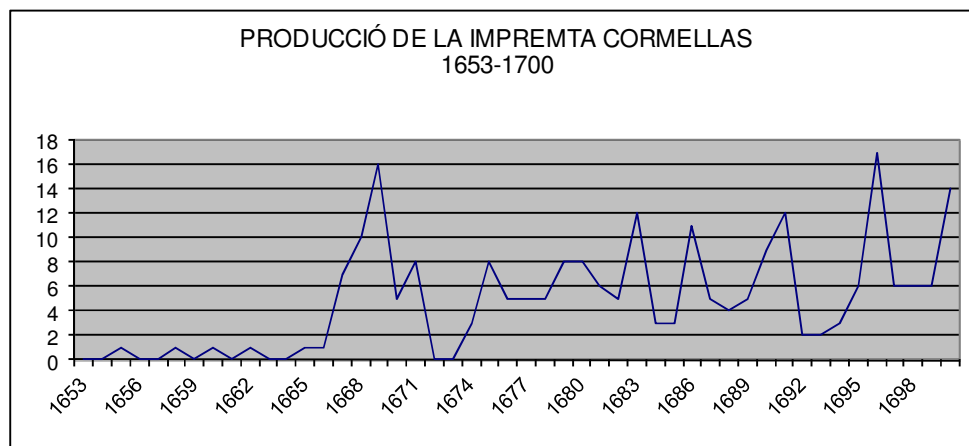

manera que el taller del carrer del Call, tal i com havia succeït quan la seva mare era la propietària, va continuar sota l'administració de diversos oficials stampers. Posteriorment, cap a final de l'any 1700, Cormellas va acordar de paraula la venda de tots els aparells d'imprimir amb el llibreter Joan Pau Martí.

La impremta Cormellas, així doncs, va funcionar durant aproximadament uns 110 anys. Val a dir que, a tenor del fons conservat, la major productivitat es va registrar al llarg de la primera meitat del segle XVII, quan el taller era regentat per Sebastià de Cormellas i López. D'aquest període, segons el CCUC, es conserven aproximadament uns 300 títols, mentre que entre 1636 i 1666, quan la impremta era propietat de Sebastià de Cormellas i Velasco, només n'hi ha una seixantena. És més, en els anys posteriors a la Guerra dels Segadors la producció conservada es gairebé inexistente. Aquest descens s'explica, molt probablement, perquè l'interès del seu propietari se centrava en activitats més pròpies de l'estament mercantívol, del qual formava part. Una altra possible explicació és que el negoci de Sebastià de Cormellas fos víctima d'algun tipus de represàlia per part de l'autoritat virregnal per la seva negativa a finançar econòmicament les operacions militars contra França en temps de Joan Josep d'Àustria.

Sigui com vulgui, a partir de 1667, quan la impremta va passar a mans de Teresa Cormellas i Ginebreda, el nivell de producció va recuperar gran part de l'activitat perduda, gràcies, però, a la intervenció dels oficials impressors que des d'aquell any es van fer càrrec de l'administració. Així, en la segona meitat del segle XVII, la producció de la impremta Cormellas fou, segons el fons conservat, de 41 llibres, 62 opuscles i 128 plects solts, cosa que fa un total de 231 títols. D'aquests, només un llibre, un opuscle i quatre plects solts corresponen al període de 1653 a 1666, quan la impremta era encara propietat de Sebastià de Cormellas (Fig.25).

L'estudi de l'evolució de la producció de la impremta Cormellas mostra com després de la poca activitat registrada en els anys posteriors a la fi de la Guerra dels Segadors, el volum de publicacions va experimentar un gran creixement a partir de 1667, quan l'impressor Jacint Andreu va assumir l'administració. A partir de 1671, però, quan Andreu va obrir el seu propi taller, la impremta Cormellas va quedar pràcticament aturada i no va tornar a registrar activitat fins el 1674, quan Vicenç Surià va assumir l'administració.

Fig. 25. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Cormellas (1653-1700).
Fonts: CCUC, CCPB i altres.

La producció de la impremta Cormellas va experimentar un altre punt àlgid a partir de la dècada de 1680, coincidint amb els primers anys de l'administració de Jaume Caís. Finalment, l'activitat va agafar una nova empenta a partir de 1694, quan es va fer càrrec del taller l'impressor Tomàs Lorient, moment en què l'edició de llibres va mantenir un ritme estable, amb dues publicacions anuals durant gairebé sis anys seguits.

L'inici del període d'administració de Tomàs Lorient va coincidir amb el canvi de propietat de la impremta. L'any 1693, arran de la mort de Teresa Cormellas i Ginebreda, el

taller va passar a mans del seu fill, Josep Cormellas. Tanmateix, l'hereu, que era advocat de professió, es va desentendre de la gestió del negoci i va delegar l'administració en primer en Lorient i després en Francesc Barnola.

D'altra banda, l'any 1699 Josep Cormellas va formar una societat amb el llibreter Joan Pau Martí per imprimir i vendre llibres. Aquesta companyia, com es constata en el balanç dels comptes, va editar un total de sis llibres en cinc anys, a banda d'algunes impressions menors, cosa que va suposar una despesa per als dos socis de gairebé 9.000 lliures. A més d'això, Cormellas i Martí van comprar també algunes partides de llibres a Lió per vendre a Barcelona. Segons el balanç, la societat va ingressar 1.091 lliures i 7 sous pels llibres que es van vendre, cosa que, descomptades les despeses, va reportar uns guanys de 155 lliures, 16 sous i 10 diners per a cada un dels socis. Això no obstant, l'any 1703, quan Martí va passar comptes amb els marmessors del testament de Josep Cormellas, el llibreter es trobava debitor a la societat de la quantitat de 1.891 lliures, 7 sous i un diner.¹³⁵

En qualsevol cas, la dedicació principal de Josep Cormellas era la d'advocat, ofici que exercia per a diversos organismes de l'administració pública. El 1691, per exemple, fou elegit per actuar durant un any com a prior de les juntes de les corts del veguer i del batlle de Barcelona. Posteriorment, el novembre d'aquell any, la sort va fer que Cormellas sortís extret com a obrer del Consell de Cent durant l'any consular de 1692, un ofici que consistia en supervisar les obres públiques i el manteniment de les infraestructures viàries de la ciutat.

---

¹³⁵ AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.496-498v, 3 d'octubre de 1703. Els sis llibres que foren impresos per la companyia formada per Josep Cormellas i Joan Pau Martí foren: "los tres tomos del Major Guzman, en folio; ítem, los dos tomos del P. Corella, conferencias, en quart; ítem, las obras de fray Luis de Granada, en folio; ítem, los tres tomos del Treato [Teatro] del los Dioses, en quart; ítem, el Nuevo Mundo de poesias, en quart; ítem, los tres tomos de las Maximas del P.Grau". Es tracta de les obres següents: *El mejor Guzmán de los buenos*, N.P.S. Domingo, *patriarca de los predicadores*, de Juan Gil de Godoy. BUB, C-245/3/1; *Suma de la teologia moral, su materia, los tratados principales de los casos de conciencia, su forma, unas conferencias prácticas*, de Jaime de Corella. BUB, B-60/3/17; *Obras del venerable P. M. fray Luis de Granada, repartidas en tres tomos*. BUB, 124/1/15; *El Nuevo mundo, poema épico heroyco*, de Botello de Moraes. BUB, C-245/3/25; *Teatro de los dioses de la gentilidad, de Baltasar de Vitoria*. BC, MitRes.85-8º i BPEB, 92.938; *Tercera parte del sabio instruido de la naturaleza, con esfuerzos de la verdad en el tribunal de la razón, alegados en quarenta y dos máximas políticas y morales, ilustradas con todo género de erudición sacra y humana contra las vanas ideas de la política de Machiavelo*, de Francesc Guerau. BUB, XVII-3230

D'igual forma, hi ha constància que en aquells anys, Cormellas també feia algunes feines com a advocat per al govern municipal.¹³⁶

D'una forma semblant, Josep Cormellas fou extret per exercir de jutge de Taula l'any 1693. A més d'això, gràcies al fet de figurar insaculat en la bossa de jutges de Taula juristes, va sortir elegit per exercir d'advocat de la visita almenys en tres ocasions, els anys 1696, 1698 i 1699, un ofici que tenia una remuneració de 100 lliures i que consistia en assessorar les auditories que es realitzaven anualment de l'activitat del govern municipal.¹³⁷

A més, Josep Cormellas exercia també d'advocat per a assumptes privats. Així, hi ha constància que l'any 1695 treballava per a la casa dels ducs de Cardona. El gener de l'any següent, Cormellas, “abogado de la casa y estados de la Excelentísima señora duquesa de Cardona en esta ciudad de Barcelona”, va cobrar 10 lliures pel “salario y conducta de un año”.¹³⁸

A partir de 1698 Josep Cormellas va fer de caixer d'una societat que explotava l'arrendament del dret de la moneda de la Generalitat. Joan Quadres, doctor en filosofia, que havia adquirit aquest arrendament en encant públic, el va transferir aquell any a una

---

¹³⁶ L'elecció de Cormellas per actuar en les corts del veguer i el batlle consta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1691, 113-CC, f.52v, 16 de gener de 1691. L'extracció de Josep Cormellas com a obrer a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1692, 114-CC, f.2v, 30 de novembre de 1691. Sobre l'ofici d'obrer vegeu: Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent, Barcelona...*, op. cit., p. 301-302. Josep Cormellas figurava insaculat a la bossa d'administradors de places i en la d'obriers des del 1690. AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.511v i 512v, 27 de novembre de 1690. D'altra banda, el juliol de 1692 els consellers van manar que fossin pagades 4 lliures i 16 sous a Josep Cormellas pels treballs fets com a “consulent” per a la casa de la Ciutat. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1692, 114-CC, f.208v, 12 de juliol de 1692. El gener de l'any següent Cormellas va rebre unes altres 13 lliures i 4 sous per treballs similars. Ibidem, Registre de Deliberacions de 1693, 115-CC, f.60, 29 de gener de 1693.

¹³⁷ L'extracció de Josep Cormellas com a jutge de Taula figura a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1693, 115-CC, f.58, 25 de gener de 1693. Cormellas havia estat insaculat en la bossa de jutges de Taula juristes el 1692. AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.532, 23 de novembre de 1692. Les extraccions com a advocat fiscal de la visita a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.38v, 9 de gener de 1696; AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1696-1698, 1C-XIII-32, 8 de gener de 1698; AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1699, 121-CC, f.31, 8 de gener de 1699. Els pagaments per la feina d'advocat de la visita a: Ibidem, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.134v, 17 d'abril de 1696 i Ibidem, Registre de Deliberacions de 1699, 121-CC, f.93v, 24 d'abril de 1699.

¹³⁸ AHPB, Josep Güell, Esborrany de 1696, 811/24, f.60v-61, 12 de gener de 1696.

companyia formada per Josep Cormellas i Jeroni Cellarés, també advocat, pels notaris Rafael Albià, Josep Cellarés i Salvador Bruguera i pel negociant Ponç Planas.¹³⁹

Josep Cormellas figurava també insaculat a les bosses de la Generalitat des de 1692, en concret en la d'oïdor reial. D'aquesta forma, almenys en dues ocasions, el 1693 i el 1699, va sortir extret per formar part de la novena d'habilitadors, que s'ocupava de renovar les bosses dels insaculats. Aquell darrer any, a més, va passar de la bossa d'oïdor a la de diputat reial, cosa que li donava la possibilitat de ser elegit diputat de la Generalitat.¹⁴⁰

Fins i tot, en alguna ocasió, Josep Cormellas, en tant que doctor en lleis, va actuar com a assessor de la Generalitat en qüestions de gran transcendència. Segons que va assenyalar Francesc de Castellví, fou un dels sis juristes que el gener de 1701 van ser cridats pels diputats per resoldre els dubtes sobre el procediment successori que van sorgir arran de la mort del rei Carles II. Segons aquest historiador, Josep Cormellas fou un dels advocats que va mostrar-se favorable a salvaguardar les lleis i els privilegis de Catalunya.¹⁴¹

A banda d'això, a principi de l'any 1701 Josep Cormellas formava part del plenari del Consell de Cent, posició per a la qual havia sortit extret el 30 de novembre anterior, dia de Sant Andreu, per a un termini de dos anys consulars. La sort va fer també que fos inclòs en el primer dels trentenaris trimestrals que es formaven i, per tant, Cormellas fou un dels membres del Consell Ordinari de 36, el màxim òrgan de govern municipal, des de desembre de 1700 fins a final de febrer de l'any següent.¹⁴²

¹³⁹ AHPB, Jeroni Brotons, Onzè Manual, 865/26, f.99v-101v, 9 de juliol de 1698. El febrer de 1700 els diputats de la Generalitat, atenent a una súplica presentada per Quadres, van ordenar als taulers de Mataró, Girona, Tortosa i Cubelles que lliuessin els diners que corresponien al dret de la moneda a Josep Cormellas. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 3º, Sèrie General (N), 256, f.308v-309, 8 de febrer de 1700.

¹⁴⁰ La insaculació de Josep Cormellas a la bossa d'oïdor reial a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 3º, Sèrie General (N), 245, f.606, 15 de juliol de 1692. L'extracció per formar part de la novena d'habilitadors a: Ibidem, trienni de 1692, part 2º, Sèrie General (N), 247, f.196, 20 de juliol de 1693, i Ibidem, trienni de 1698, part 2º, Sèrie General (N), 255, f.211, 31 d'agost de 1699. En aquest darrer dia s'efectuà també la insaculació de Cormellas a la bossa de diputat reial.

¹⁴¹ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol.1, Madrid: Fundación Francisco Elias de Tejada, 1997, p.276-277.

¹⁴² L'extracció per a formar part del Consell de Cent a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.3, 30 de novembre de 1700. Josep Cormellas havia estat insaculat a la bossa de Consell de Cent

L'entrada de Josep Cormellas al Consell de Cent va coincidir amb la decisió de desfer-se del negoci de la impremta. Així, cap a final de 1700 va iniciar tractes amb el llibreter Joan Pau Martí –amb qui l'any anterior havia format una societat per imprimir llibres– per vendre-li tot el material que hi havia al taller del carrer del Call. A més, el darrer dia de l'any, va presentar als consellers la seva renúncia a l'ofici d'estamper de la Ciutat, que, tot seguit, van nomenar per a aquesta posició, precisament, a Joan Pau Martí. És molt possible, en aquest sentit, que la intervenció de Josep Cormellas –que aleshores era membre del trentenari– fos determinant en aquell nomenament, que va provocar un greu enfrontament entre els llibreters i els impressors de Barcelona (vegeu el Capítol 2).¹⁴³

A principi de 1701 una part del material de la impremta Cormellas va ser traslladat a casa de Joan Pau Martí, a la plaça de Sant Jaume, on l'impressor Francesc Barnola, que fins aleshores havia administrat la impremta per compte de Josep Cormellas, va continuar treballant per al llibreter.

Josep Cormellas va morir el mes d'abril de 1701, sense deixar descendència, cosa que va motivar un conflicte entre Maria Cormellas i Teixidor, la vídua, que havia rebut els béns del seu marit en usdefruit, i els marmessors del testament de Sebastià de Cormellas, el pare. Aquests darrers foren designats pel bisbe de Barcelona a instància de la comunitat de sacerdots de la parròquia de Sant Jaume, car Teresa Cormellas i Ginebreda, marmessora del testament de Sebastià de Cormellas, ja era morta. La comunitat de Sant Jaume reclamava els béns de Sebastià de Cormellas, ja que aquest havia disposat en el testament que si el seu hereu moria sense fills tota l'heretat havia de destinar-se a fundar misses perpètuas i aniversaris a l'església de Sant Jaume. Per tal de resoldre un plet que, per aquesta raó, havia estat introduït

---

el novembre de 1699. AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.588v, 27 de novembre de 1699. L'any següent fou insaculat a la bossa de conseller tercer com a ciutadà honorat. Ibidem, Memorials dels llocs vacants, 1700, 1C-VIII-12/2.9.

¹⁴³ Rafael Figueró i altres impressors de Barcelona, asseguraven, en una súplica presentada al Consell de Cent a principi de gener de 1701, que Joan Pau Martí estava "en tractes de comprar la estampa" de Josep Cormellas. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f. 53v-54, 8 de gener de 1701. La renúncia de Cormellas a l'ofici d'estamper de la Ciutat a: Ibidem, f.40v, 31 de desembre de 1700.

a la Reial Audiència, les dues parts es van avenir a signar una concòrdia. Així, Maria Teixidor, vídua de Josep Cormellas, va acceptar renunciar a l'usdefruit i a tots els drets que li corresponien sobre l'heretat dels Cormellas a canvi de rebre la quantitat de 8.000 lliures.¹⁴⁴

Tot seguit, els marmessors dels testaments de Sebastià i de Josep Cormellas van vendre tots els béns i van transferir els diners obtinguts, així com les rendes derivades de censos i censals, a la parròquia de Sant Jaume. A més, els marmessors van formalitzar la venda de tot el material de la impremta a Joan Pau Martí, per un preu de 1.835 lliures, mentre que la casa del carrer del Call fou comprada pel metge Francesc Fontllonga per 3.600 lliures. Els llibres que hi havia al magatzem de la impremta, d'altra banda, valorats 3.065 lliures, van ser donats a la comunitat de Sant Jaume per a ser venuts. El valor del patrimoni de la família Cormellas, incloent-hi les rendes i altres béns, ascendia l'any 1703, quan fou inventariat, a l'entorn de les 45.000 lliures (vegeu el Capítol 1).¹⁴⁵

Així doncs, la venda de la impremta Cormellas al llibreter Joan Pau Martí va comportar el tancament definitiu de l'històric taller del carrer del Call, obert més d'un segle abans. De la mateixa manera, la mort de Josep Cormellas sense descendència va suposar també la desaparició de la nissaga dels Cormellas.

---

¹⁴⁴ AHPB, Rafael Cassanyes, Transaccions i concòrdies, 867/27, f.270-280v, 8 de novembre de 1702.

¹⁴⁵ L'encant dels béns de Sebastià i Josep Cormellas figura a: AHPB, Francesc Serra, Capítols, concòrdies, inventaris i encants, 875/52, f.29-40v, 8 març 1703; la valoració de la impremta Cormellas, venuda a Joan Pau Martí, a: AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.180v-193, 10 abril 1703; la venda de la casa del carrer de Call a: Ibidem, f.195v-210v, 12 abril 1703; la causa pia instituïda pels marmessors dels Cormellas a l'església de Sant Jaume a: Ibidem, f.293v-301, 31 maig 1703, la concòrdia entre Maria Cormellas i Teixidor i els marmessors de Sebastià i Josep Cormellas pel retorn del dot a: Ibidem, f.339v-342v, 19 juny 1703; la venda de les matrius de fondre lletra a Rafael Figueró a: Ibidem, f.448v-452, 2 setembre 1703; la cessió de l'heretat de Sebastià i Josep Cormellas a la parròquia de Sant Jaume de Barcelona a: Ibidem, f.502v-523, 7 octubre 1703.

El doctor Miquel Delmunts

La impremta de Miquel Delmunts ha estat pràcticament ignorada per la historiografia catalana, car les obres conservades són poques i el nom d'aquest metge no hi sol aparèixer com a propietari. Això no obstant, la importància de la impremta Delmunts, l'activitat de la qual està documentada de 1650 a 1668, rau en el fet que va ser el taller on es va formar l'impressor Rafael Figueró, el seu nebot, i que, posteriorment, sota la direcció d'aquest, es convertiria en la més productiva del país. L'ocupació principal de Miquel Delmunts, però, a banda d'exercir la medicina, consistia en la compravenda de llibres a l'engròs, molts dels quals feia portar de Lió i d'altres ciutats.

Miquel Delmunts va néixer a Manlleu, a la comarca d'Osona, l'any 1613. Era fill de Jaume Delmunts, sastre d'aquesta vila, i de Maria. Un germà més gran, Martí Delmunts, que fou padrí en el seu bateig, era canonge de l'església d'aquesta vila, mentre que una germana, Mariàngela, també més gran, va ser la mare de Rafael Figueró. Miquel Delmunts es va casar amb Maria Faquer el 1641, segons es desprèn d'una referència als capítols matrimonials signats aquell any davant del notari barceloní Antoni Aixada. Per tant, és de suposar que aleshores el metge ja vivia a Barcelona. D'aquest matrimoni en van néixer almenys dos fills: Miquel, que va seguir la carrera de Dret, i una filla, nascuda l'any 1652, a la que van posar per nom Francesca Maria Serafina.¹⁴⁶

Això no obstant, Miquel Delmunts va enviduar poc després, ja que el 1655 va contraure segones núpcies amb Maria Boneu, filla del metge Miquel Boneu, en una cerimònia celebrada a l'església de Santa Maria del Pi el dia 11 de juliol d'aquell any. Delmunts va rebre 400

---

¹⁴⁶ El bateig de Miquel Delmunts consta a: APM, Llibre de Baptismes, 1609-1635, B/3, f.14, 30 de setembre de 1613. La referència als capítols matrimonials amb Maria Faquer figura a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.622. Malauradament, no s'han conservat els llibres de capítols matrimonials del notari Antoni Aixada. Els noms dels pares de Miquel Delmunts i Faquer, doctor en lleis, figuren en el seu testament. AHPB, Rafael Hexarc, Llibre de testaments, 754/33, s.f., 14 de juliol de 1671. El bateig de la filla de Miquel Delmunts a: APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.85, 3 d'abril de 1652.

dobles d'or de la seva esposa en concepte de dot, a la qual li va fer un escreix d'unes altres 200 dobles, tal i com va quedar establert en els capítols matrimonials, signats tres dies després del casament. D'aquest matrimoni l'any 1658 en va néixer Fèlix Delmunts i Boneu.¹⁴⁷

Maria Delmunts i Boneu, segona esposa de Miquel Delmunts, va morir el 1661, no debades hi ha constància que el 16 de juny d'aquell any va rebre “sepultura general de beneficiat de Nostra Senyora” a l'església de Santa Maria del Mar. L'any següent, el doctor Delmunts, que en aquell moment exercia de conseller tercer de Barcelona, va casar-se en terceres núpcies amb Teresa Bergadà, filla de Joan Bonaventura Bergadà, doctor en drets de Vic, i de Maria Anna Bergadà i Sallés, en una cerimònia feta a la catedral d'aquesta ciutat el 6 de febrer de 1662. Això no obstant, el casament es va celebrar per poders, amb l'assistència, en nom de Miquel Delmunts, de Bernat Mas, botiguer de teles de Barcelona, el seu procurador. El mes de juny d'aquell any, les dues parts van signar capítols matrimonials en una notaria de Vic, en virtut dels quals Delmunts va rebre 2.000 lliures de dot, tot fent un escreix a la seva dona per la meitat d'aquella quantitat. Malauradament, però, aquest matrimoni es va desfer un any després, ja que l'esposa no va sobreviure al part del primer fill. Aquest fou batejat a l'església de Santa Maria del Mar el 10 de març de 1663 amb el nom de Marià Bonaventura Miquel Francesc, mentre que la mare rebia sepultura quatre dies després.¹⁴⁸

Finalment, el juliol de 1668, Miquel Delmunts, que aleshores tenia 54 anys, es va casar en quartes núpcies amb Narcisa Vallès, vídua del cavaller Joan de Serrano, filla de Narcís Vallès, notari de Tortosa, la qual va aportar al matrimoni un dot, format per diner efectiu, joies i

---

¹⁴⁷ El casament de Miquel Delmunts i Maria Boneu consta en un certificat signat pel rector de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.72v. En aquest fons documental hi ha també una còpia autèntica dels capítols matrimonials. Ibidem, f.79v. Un certificat del bateig de Fèlix Delmunts i Boneu, celebrat el 10 d'octubre de 1658 a la parròquia de Santa Maria del Mar, figura també en aquest fons. Ibidem, f.81v.

¹⁴⁸ Unes còpies autèntiques del certificat matrimonial, dels capítols, del bateig i de la sepultura figuren a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.311v i 65v.

censals, valorat en 4.120 lliures. No hi ha constància que Miquel Delmunts tingués cap altre fill d'aquest matrimoni.¹⁴⁹

L'activitat de Miquel Delmunts com a metge va adquirir protagonisme durant l'episodi de pesta que es va declarar a Barcelona l'any 1651. El 19 d'abril d'aquell any el Consell de Cent, atenent a "la evident necessitat que té vuy la ciutat de la assistència en ella dels doctors en medicina y cirurgians pera curar los malalts que són en ella", va fer publicar unes crides...

"...manant als metges y cirurgians que habitaven en la present ciutat y se són absentats de aquella, que dins un termini competent tornen a la dita present ciutat y comparegan devant los molt Il·lustres senyors concellers en casa de la Ciutat y Junta del morbo, sots pena de ésser desensiculats y trets de les bosses dels offisis de la Ciutat y los que no seran insiculats de ésser inàbils dels offisis y benefisis de la dita Ciutat".¹⁵⁰

Els consellers van enviar un memorial al governador amb els noms dels metges que havien marxat de Barcelona, demanant-li que els fes tornar. Segons que asseguraven en aquella carta, a la ciutat hi havia més de 5.000 malalts i molts pocs metges.

"De manera que estant repartida la ciutat en quatre parts y en cada una dellas de ordinari hi ha més de siscents malalts y en lo quarto de Santa Maria més de vuytcents malalts, se veu evidentment que no-s pot acudir a la curació de ells y que molts centenars moran sense remey. Y ultra destos malalts que són dins la ciutat, en la morbaria que-s té en lo monestir de Jesús [fora

---

¹⁴⁹ Miquel Delmunts i Narcisa Vallès es van casar el dia 1 de juliol de 1668, segons la declaració feta a la Reial Audiència per Caterina de Castro, la seva criada. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.122. En aquest fons documental hi figura també el detall de la constitució dotal aportada per Narcisa Vallès al matrimoni amb Miquel Delmunts. Ibidem, f.9v. Els capítols matrimonials foren signats el 27 de juny de 1668 amb el notari barceloní Josep Cervera, segons consta en un dels seus manuals: AHPB, Josep Cervera, Manual de 1668, 723/15, f.59v-60. Malauradament, però, no es conserven els llibres de capítols matrimonials d'aquest notari.

¹⁵⁰ DACB, vol.XV, p.485.

muralles] són de ordinari los malalts dos mil y sinch cents, als quals assisteix tant solament un metge jove i dos joves cirurgians”.¹⁵¹

La majoria dels metges que havien fugit de la ciutat, entre els quals hi havia Miquel Delmunts, no van obeir les ordres del govern municipal, de manera que a final de maig de 1651 el Consell de Cent va ordenar la captura d’alguns d’ells. Delmunts, tanmateix, va aconseguir fugir.

“En aquest die [27 de maig de 1651] se tingué Consell de Cent, en lo qual lo senyor conseller segon féu llarga relatió de las moltas diligèncias havian dits senyors consellers fetas peraque entrasen doctors en la present Ciutat, attès la necessitat ni havia, y així mateix com havia fet capturar la persona del doctor en medicina Anthoni Morell, lo qual trobaren en lo lloch dit lo pont de Sanct Martí, per dos aguasils del morbo. Y així mateix com havian donat orde de agaffar lo doctor Miquel Delmunts en Sanct Adrià de Besos, lo qual tenint notícia de ditas cosas fugí. Y així mateix se capturà lo doctor Enveja, lo qual sobre paraula després de ser capturat, fugí”.¹⁵²

En aquells dies el Col·legi de metges i cirurgians de Barcelona va celebrar una reunió a l’església parroquial de Santa Coloma de Gramanet, en la que hi van participar una dotzena dels seus membres, entre ells Miquel Delmunts. El dia 30 de maig el Consell de Cent va llegir la proposta que del Col·legi, que oferia tres metges i dos cirurgians...

“... pera consellar als senyors consellers y dotzena de morbo, com també als doctors jòvens y cirurgians que curan dins la ciutat lo que serà mes convenient tant per la necessaria precautió y curatió de las malalties presents com també pera diligentiar entre dits lo que se haurà de fer

---

¹⁵¹ Ibidem, p.492-495.

¹⁵² Ibidem, p.155.

peraque ab brevedat y seguretat se puga limpiar Barcelona de la infectió que al present te. Entenent, emperò, que dits doctors no han de entrar ni habitar dins la ciutat sinó fora de ella, en una torra y lloch tuto y segur per tractar ab las personas que'ls hauran de donar notitia del stat en ques troba la ciutat".¹⁵³

Una altra mostra de l'activitat de Miquel Delmunts com a metge es troba en el certificat que va signar l'agost de 1653, donant fe que Cristòfor Vinyals, cotoner, es trobava indisposat per exercir l'ofici de guàrdia ordinària de la Bolla del General. D'igual forma, el 1664 va signar una àpoca a Paula Moner, vídua de Narcís Moner, sastre de la vila de Mataró, conforme li havia pagat 5 lliures i 13 sous per les 26 visites que el metge havia fet a casa seva entre els anys 1655 i 1657 per assistir al seu difunt marit quan estava malalt.¹⁵⁴

D'altra banda, la relació de Miquel Delmunts amb la indústria editorial es posa de manifest el 1648, arran de la seva participació com a testimoni en un plet que aquell any Antoni Lacavalleria mantenia a la Reial Audiència amb Laurent Anisson i Laurent Ravaud, mercaders de llibres de Lió. En aquella ocasió, el metge va donar fe davant del jutge de l'autenticitat d'un document, tot assegurant que coneixia bé les signatures dels dos llibreters francesos, "hòmens de molt gran crèdit en la França, les quals [signatures] té comprovades y mirades ab altres que ell, testimoni, ne té en sa casa de despaigs enviats a ell". Per tant, segons Delmunts, les signatures que contenia el rebut que el tribunal li mostrava eren de tota confiança, "per ser aqueix lo stil en França y en son dia en la present ciutat son admes[es] y les tenen per bones y lo mateix diria qualsevol persona que hage entervingut en negocis de mercaders francesos y ser axí també lo stil, pràtiga y costum entre mercaders, axí francesos com altres".¹⁵⁵

¹⁵³ Ibidem, p. 495-502, 30 de maig de 1651.

¹⁵⁴ El certificat signat a Cristòfor Vinyals es troba a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 3^a, Sèrie General (N), 208, f.548, 11 d'agost de 1653. L'àpoca a Paula Moner a: AHPB, Joan Baptista Vidal, Vint-i-quatrè manual, 705/21, f.205-205v, 30 d'agost de 1664.

¹⁵⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 20033, s.f., 6 de juliol de 1648.

Una altra mostra del comerç de llibres a l'engròs que feia Miquel Delmunts es troba en la partida per valor de 3.443 lliures i 8 sous que l'any 1657 va vendre a Salvador Feliu i Ramon Boxeda, llibreters de Barcelona. Aquells llibres, impresos a Madrid, Saragossa, València, Venècia, Lió i altres llocs, es trobaven emmagatzemats a casa del metge, al carrer dels Cotoners. Feliu i Boxeda es van comprometre a pagar-li 150 lliures cada tres mesos fins a satisfer l'import total de la partida. Delmunts, per la seva part, va acceptar guardar la mercaderia a casa seva durant dos anys, lliurant els llibres a Boxeda i a Feliu a mesura que els anessin venent, cobrant-los 6 lliures anuals en concepte de lloguer.¹⁵⁶

Dos anys després, Delmunts va signar un altre acord amb els dos llibreters per vendre conjuntament una altra partida de llibres. En concret, el metge va lliurar a Ramon Boxeda un miler d'exemplars, repartits entre uns 300 títols, valorats en 909 lliures, 18 sous i 5 diners, i una altra quantitat semblant a Salvador Feliu, per valor de 887 lliures 4 sous i 2 diners. Aquesta vegada, però, el tracte consistia en que cada setmana els llibreters havien de pagar a Delmunts el preu de cost de cada llibre que haguessin venut.¹⁵⁷

És probable que Miquel Delmunts hagués comprat aquesta partida, o almenys una part, a Jean-Antoine Huguetan i a Marc Antoine Ravaud, mercaders de llibres de Lió, tal i com es constata en el debitori que el metge els va signar el març de 1660, reconeixent que encara els devia 61 dobles d'or per uns llibres que els havia comprat. Glaudio Labordeta, negociant de Lió, procurador dels dos llibreters, va donar poders al mercader Sebastià de Cormellas per tal que en el seu nom cobrés aquell deute a Miquel Delmunts.¹⁵⁸

Encara, una altra mostra de l'activitat del doctor Delmunts com a comerciant de llibres és l'època que va signar l'any 1663 a Miquel Pahissa i a Francesc Badia, llibreters de Barcelona,

---

¹⁵⁶ AHPB, Francesc Llunell, Vint-i-setè manual, 659/29, f.157-160, 14 de març de 1657. El dia de la venda els llibreters van pagar 263 lliures i 6 diners a Delmunts en concepte d'entrada. El novembre de 1659 el metge va signar àpoca a Feliu i a Boxeda conforme havia rebut la totalitat de les 3.443 lliures i 8 sous. AHPB, Bonaventura Vila, Segon manual, 766/6, f. 455v-456v, 13 de novembre de 1659.

¹⁵⁷ AHPB, Bonaventura Vila, Segon manual, 766/6, f. 457v-466, 13 de novembre de 1659.

¹⁵⁸ AHPB, Rafael Hexarc, Sisè manual, 754/11, f.105-106, 20 de març de 1660.

reconeixent que aquests li havien pagat 54 lliures i 10 sous pel valor d'uns llibres que els havia venut.¹⁵⁹

D'altra banda, l'activitat de la impremta de Miquel Delmunts es detecta des de principi de la dècada de 1650, tot i que es possible que s'hagués iniciat uns anys abans. De fet, el metge va adquirir la casa on va obrir la impremta el novembre de 1644, de manera que és possible que comencés a funcionar a partir d'aquesta data. Una hipòtesi plausible, en aquest sentit, és que el metge adquirís el material de l'obra d'algun dels impressors que van morir durant la Guerra dels Segadors com, per exemple, el de Gabriel Nogués o el de Pere Joan Dexen, els tallers dels quals van tancar pels volts dels anys 1647 i 1649, respectivament.¹⁶⁰

En qualsevol cas, l'obra més antiga que figura al CCUC en la que hi apareix el nom de Miquel Delmunts és un llibre que porta per títol *Liber de officio curati, ad praxin praecipue circa repentina et generaliora*, escrit al segle XVI pel teòleg italià Giovanni Battista Possevino. Segons consta en el peu d'impremta, aquesta obra fou reeditada a Barcelona l'any 1650 per Tomàs Vasiana, administrador, a compte de Miquel Delmunts.¹⁶¹

Una menció explícita a la impremta Delmunts es troba en un catàleg elaborat l'any 1685 per la confraria dels llibreters de Barcelona, segons el qual “en la estampa del D. del Munts, administrada per Francisco Cays”, el 1654 s'havia imprès “lo diatari del P. Mesura, de S.

¹⁵⁹ AHPB, Bonaventura Vila, Sisè manual, 766/10, f.117v-118, 4 d'abril de 1663.

¹⁶⁰ La compra de la casa del carrer dels Cotoners consta a: AHPB, Josep Pahissa, Primer manual, 691/1, f.165-167, 26 de setembre de 1642. L'establiment de la casa del carrer de la Barra de Ferro a: AHPB, Ramon Batlle, Onzè manual, 687/12, f.983-987, 10 de novembre de 1644. En aquest document el carrer consta com a “carrer anomenat d'en Novell, que va del carrer major de Cotoners al carrer de Moncada”. L'activitat de la impremta de Gabriel Nogués, segons el CCUC, es va aturar el 1647. Al seu torn, Pere Joan Dexen va morir el gener de 1648, tal i com es constata de la lectura del seu testament. AHPB, Bartomeu Plea, Primer llibre de testaments, 718/34, f.27v-29, 22 de novembre de 1647. Amb tot, segons el fons conservat, la seva vídua, María Dexen i Pelegrí, va mantenir el taller obert almenys fins el 1649. La vídua Dexen va morir el 1658, segons consta en el seu testament. AHPB, Jaume Corbera, Llibre primer de testaments, 730/31, f.29v-30, 24 de maig de 1658. Pere Joan Dexen havia succeït al seu pare, Joan Dexen, que havia mort el 1644. AHPB, Pere Màrtir Lunell, Llibre de testaments, 719/76, f.44-45, 15 d'agost de 1644. Joan Dexen, de fet, un any abans, arran de la mort de l'estamper Jaume Romeu, havia comprat la impremta d'aquest als tutors dels seus fills. AHPB, Onofre Personada, Manual de 1643, 662/33, s.f., 23 de desembre de 1643. Segons l'inventari dels béns de Jaume Romeu, en aquest taller, situat al carrer de la Llibreteria, hi havia dues premses. AHCB, Notarial, I-54, s.f., 25 de juny de 1643. Amb tot, el material de la impremta de Romeu, valorat en 150 lliures, fou pagat per Pere Joan Dexen, fill de Joan Dexen, el 1644. AHPB, Narcís Jeroni Lledó, Manual 1644, 658/15, f.582-583, 23 novembre 1644.

¹⁶¹ *Liber de officio curati, ad praxin praecipue circa repentina et generaliora*. BC, 15-V-39. Malgrat tot, aquesta obra no indica que la impremta fos propietat de Miquel Delmunts.

Agustí”. D’igual forma, en aquell catàleg consta que el llibre titulat *Jardín de María* fou imprès per Tomàs Vasiana, administrador de la impremta de Miquel Delmunts, una obra que, segons els exemplars conservats fou publicada el 1657.¹⁶²

Cal advertir, però, que existeix una edició del *Jardín de María* impresa per Jaume Plantada el 1657. Per tant, és possible que es tracti de la mateixa edició, feta conjuntament pels dos impressors. De fet, en aquells anys Jaume Plantada també treballava a la impremta de Miquel Delmunts, tal i com es dedueix del debitori que el metge va signar el 1661, compromentent-se a pagar a l’impressor en el termini d’un any les 275 lliures que li devia “per tota feyna ajau feta en la stampa que jo tinch en ma casa”.¹⁶³

D’altra banda, es conserven dues obres editades els anys 1656 i 1657 per l’impressor Narcís Casas al taller del carrer dels Cotoners. De fet, Casas va fer de testimoni en una acta notarial signada pel metge l’any 1662, de manera que és probable que aleshores encara treballés en aquesta impremta.¹⁶⁴

Per tot plegat, segons es dedueix del fons conservat, la impremta de Miquel Delmunts fou administrada per Tomàs Vasiana des de 1650 fins a 1651 i per Francesc Caís de 1653 a 1656, per Narcís Casas de 1656 a 1657 i per Jaume Plantada el 1657. Posteriorment, l’any 1658, la gestió fou assumida per Martí Gelabert, nebot del doctor Delmunts, fill també de Manlleu. De fet, l’obra més antiga conservada en la que apareix Gelabert com a administrador d’una

¹⁶² El memorial dels llibreters, elaborat l’any 1685, porta per títol “Cathálogo de moltas estampas que són estadas y són de llibraters y particulars de tots estats...”, AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. Les dues obres esmentades són el *Jardín de María, plantado en el Principado de Cataluña*, de Narcís Camós, impresa el 1657 “en la estampa del Dr. Miguel de Muns”. BMP, R2-19, i el *Kalendarium romanum sive ordo recitandi officium divinum & missas celebrandi, iuxta ritum breviarii et missalis*, del pare Adeodato Mesura, imprès per Francesc Caís el 1654. AHCB, R SD 12.

¹⁶³ El debitori signat per Delmunts a Jaume Plantada figura a: AHPB, Rafael Hexarc, Setè manual, 754/12, f. 218v-219, 13 d’octubre de 1661. L’edició del *Jardín de María* feta per Plantada a: BC, 6-II-85.

¹⁶⁴ Es tracta de les obres titulades *Justa poética consagrada a las festivas glorias de Maria en su Immaculada Concepción mantenida en la parroquial iglesia de Santa Maria del Mar de la ciudad de Barcelona*, escrita per Francesc Modolell i impresa per Narcís Casas al carrer dels cotoners el 1656. BC. F.Bon. 223; i de l’al·legació titulada *Rerum iudicatarum in Sacro Regio Senatu Cathaloniae sub diversis definitionibus cum rationalibus seu (si mavis) allegationibus a Ioanne Paulo Xammar*, impresa per Casas el 1657. BUB, B-60/2/26. L’acta notarial signada per Miquel Delmunts en la que Narcís Casas apareix com a testimoni a: AHPB, Rafael Hexarc, Vuitè manual, 754/13, f.261-262, 24 d’octubre de 1662.

impremta al carrer dels Cotoners és un full que porta per títol *Cèdula de la esclavitut de la Verge Maria, mare y senyora nostra*, que fou imprès el 1658.¹⁶⁵

L'any 1662, mentre Martí Gelabert administrava la impremta Delmunts, Rafael Figueró, un altre dels nebots del metge, es va iniciar en aquest ofici com a aprenent. Tres anys després, un cop acabat l'aprenentatge, Figueró va substituir Gelabert en l'administració del taller, fins que, com ja ha estat explicat abastament en els capítols precedents, cap final del mes de maig de 1668 el metge li va vendre la impremta.¹⁶⁶

La producció d'aquest taller al llarg dels 18 anys i escaig que fou propietat de Miquel Delmunts va ser més aviat escassa. Segons el fons conservat, entre 1650 i els primers cinc mesos de 1668, de la impremta Delmunts en van sortir 14 llibres, 25 opuscles i 32 plecs solts, cosa que fan un total de 71 títols. L'anàlisi de l'evolució de la producció, en aquest sentit, indica que l'activitat de la impremta es va incrementar a principi de la dècada de 1660, quan l'administrador era Martí Gelabert i, sobretot, a partir de 1665, quan Rafael Figueró en va agafar la gestió (Fig. 26).

A partir de la dècada de 1660 la impremta del doctor Delmunts va començar a treballar per a la Diputació del General i per a l'administració reial a Catalunya. Així, els anys 1660 i 1662 els diputats de la Generalitat van manar que fossin pagades 20 lliures i 6 sous a Delmunts per alguns edictes i memorials. D'igual forma, en els anys 1666 i 1667, coincidint amb el període que Martí Gelabert havia estat nomenat estamper del General, la Diputació va pagar almenys 151 lliures i 15 sous a aquest impressor per la feina d'imprimir ordinacions, tarifes i altres papers. A més, hi ha constància que de 1664 a 1668 Miquel Delmunts va cobrar almenys 54

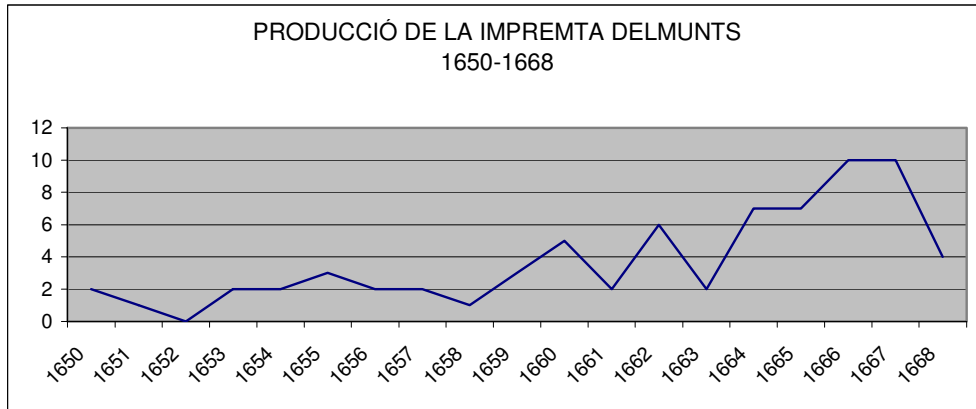
---

¹⁶⁵ BC, F.Bon. 15022.

¹⁶⁶ El contracte d'aprenentatge signat per Rafael Figueró amb Martí Gelabert a: AHPB, Bonaventura Vila, Cinquè manual, 766/9, f.598-599v, 22 de desembre de 1662. L'obra més antiga que es conserva impresa per Rafael Figueró és la que porta per títol *Phisi-astrologico juyzio del cometa que apareció a 14 de noviembre del año 1664*, publicada el 1665. BUB, XVII-2624-5.

lliures i 5 sous de la Tresoreria Reial per diverses impressions, principalment edictes i crides virregnals.¹⁶⁷

Fig. 26. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Delmunts (1650-1668).
Fons: CCUC, CCPB i altres.

D'altra banda, Miquel Delmunts va invertir també en el sector paperer. Així, l'abril de 1654 va llogar, conjuntament amb el paperaire Glaudi Matas, un molí situat a la parròquia de Reixac que era propietat de Marianna Grosset, vídua del botiguer de teles Joan Grosset, que els el va arrendar per cinc anys, a un preu de 60 lliures anuals (vegeu el Capítol 3). Posteriorment, l'any 1665, el doctor Delmunts va adquirir un molí a la parròquia de Sant Esteve de Ripollet, anomenat el molí del Prat, que li fou establert pels administradors del

¹⁶⁷ Els pagaments fets per la Tresoreria Reial a Miquel Delmunts a: ACA, Real Patrimoni, Mestre Racional, Volums, General, sèries 450/7 a 450/11. Els pagaments fets per la Diputació del General a: ACA, Generalitat, Llibre de correu y menut, trienni de 1659, Sèrie G, 47/42; Ibidem, Registre de despeses extraordinàries, trienni de 1659, Sèrie G, 46/32. Els pagaments fets a Martí Gelabert a: ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1665, Sèrie G, 46/34; Ibidem, Llibre de correu y menut, trienni de 1665, Sèrie G, 47/44. Gelabert va ser nomenat estamper del General el 26 d'agost de 1665 per un trienni. DGC, vol. VII, p.211.

Col·legi de Sant Sever de la seu de Barcelona a un cens de 10 lliures anuals i el compromís d'invertir-hi 300 lliures en obres de millora.¹⁶⁸

Pel que fa a l'activitat política, hi ha constància que Miquel Delmunts estava insaculat a la bossa d'oïdor reial de la Generalitat des d'abans de 1646, no debades el mes de setembre d'aquell any va sortir extret per formar part de la novena d'habilitadors, que s'ocupava d'omplir els llocs vacants a les bosses d'insaculats de la Diputació. Posteriorment, el 1653, fou inscrit a la bossa de diputat reial.¹⁶⁹

D'igual forma, el doctor Miquel Delmunts figurava també insaculat com a ciutadà honrat en diverses bosses del Consell de Cent, entre elles a la del plenari i a la de conseller tercer. Gràcies a això, el novembre de 1654 va sortir extret per primera vegada per fer de jurat del Consell de Cent, ocupació per a la que seria escollit cinc vegades més al llarg de la seva vida. De fet, entre 1654 i 1671 va ser elegit pràcticament cada tres anys per a fer de jurat en el plenari. L'activitat política de Miquel Delmunts, malgrat tot, va assolir el seu punt culminant el dia de Sant Andreu de 1661 quan fou extret per exercir de conseller tercer de la ciutat de Barcelona durant l'any consular de 1662.¹⁷⁰

A més d'això, Delmunts va obtenir l'ofici de reconeixedor de monedes el desembre de 1664. El metge va dur a terme aquesta ocupació, que consistia en verificar l'autenticitat de les

---

¹⁶⁸ L'arrendament del molí de Reixac a: AHPB, Jeroni Ferran, Manual de 1654, 732/5, f.234-236v, 27 d'abril de 1654. La compra del molí de Ripollet a: AHPB, Francesc Soldevila, Manual de 1665, 758/12, s.f., 15 de maig de 1665.

¹⁶⁹ DGC, vol.VI, p.163 i 1.247. Delmunts va tornar a exercir d'habilitador el 1666. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1665, part 1º, Sèrie General (N), 220, f.145v, 16 de juny de 1666.

¹⁷⁰ La primera elecció de Miquel Delmunts per formar part del plenari del Consell de Cent consta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1654, 83-CC, f.3v, 30 de novembre de 1654. Posteriorment, va sortir extret també el 1659, Ibidem, 87-CC, f.4; 1662, Ibidem, 89-CC, f.2v; el 1665, Ibidem, 90-CC, f.5; 1668, Ibidem, 92-CC, f.5; 1671, 94-CC, Ibidem, 94-CC, f.5. Com era preceptiu, Delmunts formava part del Consell de Cent durant dos anys consulars seguits i el tercer havia de "purgar". L'elecció com a conseller tercer a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1661, 88-CC, f.2v, 30 de novembre de 1661. El jurament del càrrec va tenir lloc l'endemà. Ibidem, f.8, 1 de desembre de 1661. Delmunts havia estat insaculat a la bossa de conseller tercer el mes de novembre de 1655, en una llista aprovada pel virrei Joan d'Àustria. AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.191, 19 de novembre de 1655.

monedes dipositades a la Taula de Canvi, durant l'any consular de 1665, conjuntament amb el mercader Jaume Falguera.¹⁷¹

A més de les bosses de Consell de Cent i de conseller tercer, des de 1655 el doctor Delmunts figurava insaculat en la bossa ultramarina i en la de batlle, en la de mostassaf des de 1657 i en la de jutges de Taula des de 1662. El prestigi polític i la consideració social de què gaudia queden perfectament reflectits en el seu ascens a la bossa de conseller segon l'any 1664 i a la de conseller en cap tres anys després, cosa que li ofería la possibilitat de ser elegit per a ocupar el càrrec més alt dins del govern municipal.¹⁷²

D'altra banda, la posició econòmica assolida per Miquel Delmunts fou també força elevada. El metge va començar a bastir el seu patrimoni a partir de 1642, quan va comprar en encant públic la casa del carrer del Cotoners, on vivia, per un preu de 160 lliures. Aquest immoble, situat al costat de "l'hostal de la Massa", havia estat segrestat al seu anterior propietari, el doctor en drets Ramon Cuberta, i venut per ordre de la Reial Audiència arran d'un plet interposat pels creditors contra els hereus. Delmunts va haver de fer-hi importants obres de millora, tal i com es desprèn de la llicència que aquell any va sol·licitar al veguer de Barcelona.

“E com las ditas casa y botiga tingui necessitat de obras necessàries per quant hi ha en ellas un sostro y paret y otras cosas qui estan per a caura, com serà molt posible que dins breu temps

---

¹⁷¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1664, 90-CC, f.11v, 13 de desembre de 1664. Segons aquest registre es tractava d'un ofici d'un any. Núria Florensa assenyala que el reconeixedor de monedes era un ofici vitalici exercit per un mercader, el qual en el període de 1683-1712 tenia un sou de 180 lliures anuals. Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent, Barcelona...*, op. cit., p. 311.

¹⁷² La insaculació de Miquel Delmunts a les bosses ultramarina i de batlle consta a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.171v i 173, 15 de setembre de 1655; la insaculació a la bossa de mostassaf a: Ibidem, Llibre d'ànima de les bosses de concellers, Consell de Cent i oficis, 1654 [-1706], 1C-VIII-4, f.318v, 25 de novembre de 1657; la insaculació a la bossa de jutges de Taula a: Ibidem, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.277, 19 de novembre de 1662; la insaculació a la bossa de conseller segon ciutadà a: Ibidem, f.292, 15 de novembre de 1664, i a la de conseller en cap a: Ibidem, f.316, 22 de novembre de 1667.

no-s caigan si ditas obras no-s fan, en que dit doctor del Munts tindria molt gran dany y perjudici si ditas cosas se queian”.¹⁷³

Posteriorment, l'any 1644, Delmunts va adquirir en emfiteusi la casa del costat, que obria portal al carrer de la Barra de Ferro, on hi va obrir la impremta. Aquest edifici li va establir l'apotecari Pere Costo, a un cens de 20 lliures anuals de pensió i unes altres 200 lliures d'entrada.¹⁷⁴

El patrimoni de Miquel Delmunts es va incrementar a partir de 1655 arran de la mort del seu germà, Martí Delmunts, canonge de la parròquia de Santa Maria de Manlleu, del qual va heretar els béns i, sobretot, els diners de les pensions impagades d'alguns censals. L'any següent, el pagès Joan Pla, per poder pagar les 34 lliures que devia a Martí Delmunts, i altres deutes, va vendre al doctor Delmunts una peça de terra de set quarteres que formava part del mas Pla de Manlleu, en el lloc anomenat “el Prat de Baix”, per un preu de 450 lliures. Uns anys després, Delmunts compraria tota la heretat del mas Pla per un preu de 3.584 lliures, 12 sous i 3 diners.¹⁷⁵

De forma semblant, també el 1656, el pagès Pere Pau Bassas, per pagar tota una sèrie de deutes, entre els quals hi havia les pensions endarrerides d'uns censals que havia venut al canonge Martí Delmunts –que pujaven a més de 500 lliures–, va vendre a carta de gràcia al doctor Delmunts, en tant que hereu del sacerdot, tota la heretat del mas Bassas, situat a Sant Esteve de Vilacetrú, dins del terme de Manlleu, amb tots els edificis, terres i possessions.

---

¹⁷³ La compra de la casa del carrer dels Cotoners figura a: AHPB, Josep Pahissa, Primer manual, 691/1, f.165-167, 26 de setembre de 1642. La llicència d'obres a: AHCB, Veguer, Llicències d'obres, XXXIV-02, s.f., 25 de juny de 1642.

¹⁷⁴ AHPB, Ramon Batlle, Onzè manual, 687/12, f.983-987, 10 de novembre de 1644.

¹⁷⁵ El testament del canonge Martí Delmunts es troba a: ABEV-ACF, Joan Josep Riquer, Testaments, 1637-1661, 3604A, f.109-110v, 5 de febrer de 1655. La venda de les terres del mas Pla a: ABEV-ACF, Joan Francesc Torrellebreta, Dinovè manual, 2441, f.50v-51v, 31 de març de 1656. La compra de tota l'heretat, feta l'any 1664, figura en la documentació del concurs de creditors dels béns de Miquel Delmunts, fet després de la seva mort. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.277v, 11 de juny de 1664.

Delmunts va pagar 1.224 lliures i sis sous per aquella compra, que corresponia més o menys amb la suma del que devia l'hereu del mas Bassas.¹⁷⁶

El mateix va passar poc després amb el mas Benet, situat també a Sant Esteve de Vilacetrú. L'any 1659 el pagès Pere Pau Benet, l'hereu, per poder pagar els deutes que tenia, va vendre a carta de gràcia a Miquel Delmunts totes les vinyes que hi havia en aquest mas per un preu de 691 lliures, 18 sous i 3 diners. Posteriorment, l'any 1664, l'hereu va vendre una altra part del mas Benet al metge per un preu de 406 lliures i 11 sous.¹⁷⁷

A més de tot això, l'any 1661 el pare de l'impressor Rafael Figueró va vendre una gran part dels censos que rebia del mas Figueró de Sant Pere de Vallcàrquera a Miquel Delmunts. A més d'aquestes rendes, el metge obtenia ingressos derivats de la producció agrícola dels tres masos de Manlleu. Així, l'any 1671, per exemple, el metge va arrendar per dos anys totes les collites de cereals i fruita d'aquests masos a Francesc Guàrdia, paraire de Manlleu, per un total de 115 lliures.¹⁷⁸

En qualsevol cas, la situació de Miquel Delmunts es va començar a tòrcer a partir de 1672, arran de la mort, el gener d'aquell any, del seu primogènit i hereu, el jurista Miquel Delmunts, fill del primer matrimoni amb Maria Faquer, quan encara no havia complert els 30 anys d'edat.¹⁷⁹

Sis mesos després de la mort del seu fill, el doctor Miquel Delmunts, malalt, va fer testament. Va escollir per marmessors a la seva esposa, Narcisa Delmunts i Vallès, al metge Miquel Boneu, pare de la segona dona, i al botiguer de teles Pere Joan Mas. Tot seguit, va demanar ser enterrat a l'església de Santa Maria del Mar, en el vas que Miquel Boneu tenia a

---

¹⁷⁶ La compra del mas Bassas figura a: ABEV-ACF, Josep Moragull, Esborrany de 1656, s.f., 31 d'octubre de 1656. La quantitat pagada per Delmunts consta en la sentència de graduació dictada per la Reial Audiència el 1682 en el marc del concurs de creditors dels béns del metge. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.280-289v, 24 d'octubre de 1682.

¹⁷⁷ La venda de les vinyes del mas Benet consta a: ABEV-ACF, Joan Francesc Torrellebreta, Vint-i-dosè manual, 2445, f.178v-181v, 18 de setembre de 1659. La venda de les altres terres a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, s.f. 27 d'agost de 1664.

¹⁷⁸ ABEV-ACF, Joan Francesc Vila, Manual de 1671, 2695, f.268v-269, 17 d'octubre de 1671.

¹⁷⁹ La data de la mort de Miquel Delmunts i Faquer es dedueix de la lectura del seu testament, feta el 22 de gener de 1672. AHPB, Rafael Hexarc, Llibre de testaments, 754/33, s.f., 14 de juliol de 1671.

la capella dedicada a Sant Joan, i que després de la seva mort li fossin dites 500 misses “baixes”, de quatre sous cada una. A continuació, Delmunts va llegar 500 lliures al seu fill Francesc, fill del tercer matrimoni, amb Teresa Bergadà, i va instituir per hereu universal de tots els seus béns a Fèlix Delmunts, aleshores el seu primogènit, de 14 anys d’edat, fill del segon matrimoni, amb Maria Boneu.¹⁸⁰

Això no obstant, Delmunts va atorgar l’usdefruit vitalici de tots els béns a la seva quarta i darrera esposa, Narcisa Delmunts i Vallès, sempre i quan visqués com a vídua i conservant el cognom, “del qual usdefruyt no sia tinguda y obligada en prestar cautió alguna, ans bé de aquell puga fruyr y gosar amb biure de bon baró”. Segons es desprèn de la publicació del testament, el doctor Miquel Delmunts va morir a principi del mes d’agost de 1672.

D’aquesta forma, durant els anys posteriors, la vídua de Miquel Delmunts va viure a la casa del carrer dels Cotoners en qualitat d’usufructuària i gaudint d’una posició elevada. Per tal de poder viure –i pagar dues criades– Narcisa Delmunts es va assignar dels béns del difunt la quantitat de 446 lliures anuals. L’argument de la vídua era que, havent estat casada en primeres núpcies amb el cavaller Joan de Serrano, “qui ocupava un dels officis majors y de honor en la guerra, que era coadjutor general de la Artilleria en la present ciutat de Barcelona”, havia adquirit la condició de noble, estament que va retenir “havent majorment en segonas nubtias contractar matrimoni ab persona digna com era lo difunt dr. en medicina Miquel Dalmuns, qui per rahó de la facultat gaudia de todas las immunitats, prerrogativas y privilegis gaudexen y frueixen las personas dignas y militars”.¹⁸¹

Al seu torn, el 1676, Fèlix Delmunts, hereu de Miquel Delmunts, que aleshores tenia uns 18 anys, va marxar a viure a Gènova, a casa d’un mercader. Segons va declarar a la Reial

¹⁸⁰ AHPB, Rafael Hexarc, Llibre de testaments, 754/33, s.f., 20 de juliol de 1672.

¹⁸¹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.23v-29v, 30 de juny de 1673. Això no obstant, Narcisa Vallès no va conservar el nom de casada –i, per tant, tampoc l’usdefruit–, ja que, segons consta en el seu testament, uns anys després es va casar amb el cavaller Manuel de Guanter. En el testament Vallès va llegar els seus drets en l’heretat de Miquel Delmunts a un tal Josep Gelabert, que no tenia cap relació amb la família de l’impressor Martí Gelabert. Una còpia autèntica d’aquest testament figura a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.246v, 31 de desembre de 1680.

Audiència el mercader Agustí Martines, casat amb una filla de Miquel Boneu, el viatge a Gènova fou una decisió pròpia de Fèlix Delmunts, que, amb el vist-i-plau de Marianna Boneu, la seva àvia, va voler anar a viure a aquella ciutat per aprendre l'ofici de mercader. A Gènova, l'hereu Delmunts vivia dels diners que li enviaven els tutors des de Barcelona.¹⁸²

De fet, una sentència emesa per la Reial Audiència el febrer de 1678 va dictaminar que eren els tutors i no la vídua de Miquel Delmunts els qui havien de mantenir l'hereu. Per això, el tribunal va obligar-los a pagar-li 150 lliures anuals i unes altres 486 lliures i 5 sous pel temps transcorregut des del novembre de 1674. Uns anys després, tal i com consta en el seu testament, Fèlix Delmunts residia a Terrassa, on va morir el setembre de 1682.¹⁸³

En qualsevol cas, poc després de la mort del doctor Miquel Delmunts, els tutors que havia designat en el testament per ocupar-se dels fills –el metge Miquel Boneu, avi de l'hereu, el jurista Fèlix Molins i Francesc Bergadà, estudiant de dret– van haver de fer front a una gran quantitat de deutes, derivats, sobretot, de l'impagament dels censos a que estaven obligats la casa, els masos de Manlleu i el molí paperer de Ripollet.

Arran de la celebració d'un concurs de creditors, el patrimoni de Miquel Delmunts, segons una estimació feta per la seva vídua, fou valorat en unes 30.000 lliures, de les quals 14.894 lliures i 5 sous corresponien als béns mobles. Les dues cases del carrer dels Cotoners, d'altra banda, van ser estimades en 4.000 lliures, els tres masos de Manlleu, tots junts, en 5.428 lliures, 18 sous i 5 diners i el molí paperer de Ripollet en 2.050 lliures. A tot això calia afegir-hi també el valor dels censos i censals que el metge percebia d'uns quants pagesos de Sant Pere de Vallcàrquera, que equivalia a unes 4.000 lliures.¹⁸⁴

¹⁸² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.337v, 31 d'agost de 1677.

¹⁸³ La sentència de la Reial Audiència figura a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.178, 9 de febrer de 1678, i també f.156v. Una còpia autèntica del testament de Fèlix Delmunts i Boneu es conserva a: Ibidem, f.256. El testament fou signat davant de Rafael Solermoner, notari públic de Terrassa, el 28 d'agost de 1681. Fèlix Delmunts va instituir per hereva universal a Marianna Boneu, la seva àvia. La lectura fou feta el 9 de setembre de 1682, Ibidem, f.502.

¹⁸⁴ La valoració dels béns de Miquel Delmunts consta a: ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 639, f.23v-29v, 30 de juny de 1673. Entre els béns mobles hi havia els objectes que havien estat venuts en encant públic, pels quals es van obtenir 746 lliures, 9 sous i 7 diners; els mobles de la casa, que foren valorats en 12.789 lliures i 5 sous i,

L'any 1682 la Reial Audiència va dictar una sentència de graduació, establint quina era la quantitat que cada creditor tenia dret a cobrar. Les quantitats majors que els tutors dels fills de Miquel Delmunts van haver de pagar corresponien a la restitució dels dots als hereus de les dones amb les que el metge havia estat casat, així com també les pensions degudes pels censos a que estaven obligats la casa del carrer dels Cotoners, els masos de Manlleu i el molí paperer de Ripollet. A banda de tot això, hi havia tot un seguit de creditors, formats principalment per petits comerciants, als quals se'ls devien quantitats inferiors.¹⁸⁵

D'aquesta forma, al llarg dels anys següents, el patrimoni de Miquel Delmunts fou venut en encant públic. Els masos de Manlleu, per exemple, foren adquirits per diferents persones, entre les quals hi havia alguns dels descendents dels antics hereus. El molí paperer de Ripollet, que de 1674 a 1689 havia estat arrendat per Lluís Mariner, segrestador de la Reial Audiència, fou finalment adquirit pel jurista Josep Pi i Salvador. D'igual forma, l'impressor

---

finalment, els llibres, entre els quals hi havia uns 300 exemplars sense enquadrar d'una obra que havia estat imprès anys enrere en la impremta de Delmunts, que valien 1.134 lliures, així com també la biblioteca del metge, formada per uns 225 títols, principalment de Medicina, que foren valorats en 225 lliures. Ibidem, f.45v. Els masos Pla i Benet foren valorats en 1.776 lliures, 5 sous i 2 diners cada un, mentre que el mas Bassas fou estimat en 1.876 lliures, 6 sous i 2 diners. La relació dels censos, censals i violaris que rebia Miquel Delmunts a: Ibidem, f.622, 13 de maig de 1699. Val a dir que a partir de 1673 el molí paperer de Ripollet fou arrendat per un preu de 105 lliures anuals que es repartien a parts iguals la vídua i els tutors dels fills de Miquel Delmunts. AHPB, Rafael Hexarc, Quadern d'instruments, 754/2, s.f., 1 de març de 1673.

¹⁸⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.280-289v, 24 d'octubre de 1682. Entre altres coses, la Reial Audiència va ordenar el pagament de 3.300 lliures a Marianna Boneu, mare de la segona dona de Miquel Delmunts, que corresponien a la restitució del dot, i unes altres 600 lliures pels drets dotals de Fèlix Delmunts i Boneu, fill d'aquell matrimoni. D'igual forma, la justícia va obligar a retornar les 3.000 lliures corresponents a la constitució dotal de Teresa Bergadà, tercera esposa de Miquel Delmunts. A més d'això, el tribunal va reconèixer tota una sèrie de deutes per impagament de les pensions de diversos censals, entre els quals hi havia les 462 lliures i escaig que es devien al convent de Santa Caterina de Barcelona pel cens de les cases del carrer dels Cotoners; unes 600 lliures per censos que es devien a la parròquia de Santa Maria de Manlleu i a altres institucions religioses pels censos dels tres masos situats en aquella vila; 24 lliures al convent de Sant Cugat i unes altres 90 al Col·legi de Sant Sever de la seu de Barcelona pels censos del molí de Ripollet, i un altre deute de 640 lliures per les pensions degudes d'un censal que Miquel Delmunts havia venut al convent de Sant Francesc de Barcelona. A més de tot això, entre altres coses, Delmunts devia 26 lliures i 14 sous al sabater Josep Soldevila per les sabates que el metge havia comprat per a la seva família el 1667 i unes altres 188 lliures, 3 sous i 2 diners a l'apotecari Pau Troch, per totes les medicines que el metge havia gastat des de 1665 fins a 1672. Al seu torn, Joan Calvet, mestre de cases, reclamava als tutors de Miquel Delmunts la quantitat de 63 lliures, 8 sous i 6 diners que el metge encara li devia per unes obres que havia fet al molí paperer de Ripollet. Al carnisser Miquel Capmany, per altra banda, se li devien 78 lliures, 1 sou i 3 diners per la carn que la família Delmunts li havia comprat, segons constava en un debitori signat el 1669.

Rafael Figueró va recuperar gran part dels censos que pertanyien al mas Figueró de Sant Pere de Vallcàrquera, que el seu pare havia venut a Delmunts uns anys abans.¹⁸⁶

El notari Josep Forcada

Entre els propietaris que no exercien l'ofici d'impressor s'hi trobava també el notari Josep Forcada, que fou titular d'una de les impremtes de Barcelona des de l'any 1651 fins a la seva mort, el 1689. Forcada va entrar en aquest negoci arran del seu casament amb Helena Girbau, vídua de l'impressor Llorenç Déu, que li va lliurar la impremta com a part del dot.¹⁸⁷

Josep Forcada va néixer, molt probablement, a Barcelona, entre els anys 1623 i 1624. El seu pare, Jaume Forcada, treballava de fuster a la capital catalana, tot i que era natural d'Alcover, vila del Camp de Tarragona, mentre que la mare es deia Magdalena. Els avis del notari, per part de pare, eren Jaume Forcada, paraire d'Alcover, i la seva dona, que es deia Tecla.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Així, per exemple, Francesc Tor, pagès de la parròquia de Sant Bartomeu del Grau, va pagar 1.350 lliures el 1685 per tres peces de terra que pertanyien al mas Bassas de Manlleu, ACA, Reial Audiència, Plets civils, 639, f.444, 15 d'octubre de 1685; Jaume Dolcet, tintorer de Sant Hipòlit de Voltregà, hereus dels antics propietaris del mas Benet, va pagar gairebé 600 lliures l'any 1698 per diversos terrenys pertanyents a aquest mas. Ibidem, f.588, 1 de juny de 1698; Josep Pi i Salvador, doctor en drets, va comprar el molí paperer de Ripollet en encant públic per un preu de 1.100 lliures. Ibidem, f.575, 14 de gener de 1697; finalment, Rafael Figueró va pagar 600 lliures el 1698 per alguns dels censos que Miquel Delmunts rebia de diversos pagesos de Sant Pere de Vallcàrquera. Ibidem, f.604-605, 20 d'octubre de 1698.

¹⁸⁷ Sobre Josep Forcada vegeu: Carlos PIZARRO CARRASCO, "La imprenta barcelonesa en el siglo XVII, El caso de Josep Forcada, notario e impresor (1651-1688)", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XVIII, 2000, p.283-311, i també, dins la mateixa col·lecció: Xevi CAMPRUBÍ, "Josep Forcada, un notari cec a la Barcelona del segle XVII", *Estudis Històrics...*, XXIX, 2011, p.187-217.

¹⁸⁸ L'any de naixement de Josep Forcada es dedueix d'un document de 1688, en el que deia tenir 64 anys. AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f.211-226, 16 de setembre de 1688. És molt probable que Forcada hagués estat batejat a la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona, ja que el seu pare, en el seu testament, deia ser-ne parroquià. AHPB, Francesc Ribes, Llibre manual de capítols matrimonials, testaments, inventaris i rendes, 722/2, f.270-271, 26 de febrer de 1658. Malauradament, no es conserva el llibre de baptismes de la parròquia de Santa Maria del Pi de l'any del naixement de Josep Forcada. D'altra banda, en els llibres de baptismes de la parròquia d'Alcover, disponibles a través del portal de l'arxiu de l'Arquebisbat de Tarragona, no hi consta que Josep Forcada hagués estat batejat en aquesta població. La identitat dels avis paterns de Josep Forcada figura en el testament del pare.

El desembre de 1648, quan tenia uns 25 anys, Josep Forcada va superar l'examen i va ingressar al Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, obtenint, d'aquesta forma, la facultat per exercir. Amb tot, la seva activitat com a notari públic fou més aviat escassa, com es constata pels pocs manuals que s'han conservat, que mostren que va actuar des de principi de 1649 i fins l'any 1661. En canvi, va tenir una llarga carrera com a notari al servei de les administracions reial i municipal.¹⁸⁹

L'any 1651, tres anys després d'esdevenir notari, va ser insaculat al Consell de Cent, en les bosses d'ajudant de l'escrivà major, d'administrador de places i de portalers i cauquilladors. Posteriorment, el 1653 fou també insaculat en la bossa del plenari del Consell de Cent, en la d'obriers i en la de receptors i pallolers.¹⁹⁰

Al llarg dels anys següents, Josep Forcada va començar a exercir diversos oficis públics. Hi ha constància, per exemple, que des del mes de juliol de l'any 1651 fins a octubre de 1654 va rebre 45 lliures cada tres mesos del Consell de Cent per la seva feina com a credencer del Banc, un ofici que va obtenir per la subrogació que li va fer Jaume Forcada, el seu pare, que gaudia d'aquesta ocupació de forma vitalícia.¹⁹¹

D'una forma semblant, Josep Forcada va exercir també el càrrec de subsíndic de la Ciutat com a subrogat de Francesc Fitor, el titular d'aquest ofici, que havia patit una indisposició. El

---

¹⁸⁹ L'examen de Josep Forcada consta a: AHPB, Consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, Llibre 7, 1633-1654, s.f., 22 de desembre de 1648. La seva activitat com a notari públic es pot comprovar a: Lluïsa CASES i LOSCOS, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona*, vol. III, 1601-1650, Barcelona: Fundació Noguera, 2004, p. 388-389.

¹⁹⁰ AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d'ànima de les bosses d'insaculació de consellers, Consell de Cent i oficis, 1626-1651, f.189v, 302 i 444. Jaume Forcada, pare del notari, figurava insaculat des de 1628 en la bossa de portalers i cauquilladors com a fuster, en la de verguer i correu des de 1638 i en la de credencers i romaners des de 1644. *Ibidem*, f. 242, 279 i 230v. El març de 1653, arran de l'establiment del control de les insaculacions per part de Felip IV, els Forcada, pare i fill, foren ratificats en les respectives bosses per Joan Josep d'Àustria, virrei de Catalunya. AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, f.41v, 43, 45v, 47, 49 i 49v. La insaculació de Forcada en la bossa d'obriers, en la del plenari i en la de receptors i pallolers a: *Ibidem*, f. 16v, 27v i 44v.

¹⁹¹ Els pagaments fets a Josep Forcada com a subrogat del credencer del Banc a: AHCB, Consellers, Llibre d'adveracions, 1651-1665, f.1-54. D'igual forma, el 1653 la Diputació va pagar 30 lliures a Josep Forcada pels treballs fets com a credencer del Banc per servei del General durant un any, en substitució del seu pare. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, Sèrie General (N), 207, f. 526, 15 de juliol de 1653. Posteriorment, el 1658, "com a fill y hereu de Jaume Forcada", va rebre la quantitat de 20 lliures per la liquidació del que se li devia al seu difunt pare pels treballs fets a compte del General com a credencer del Banc fins al dia de la seva mort. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1656, Sèrie General (N), 215, f. 348-348v, 27 de juliol de 1658.

juliol de 1652, el Consell de Cent, arran de la renúncia de Fitor, va confirmar Forcada com a subsíndic provisional fins al nomenament d'un de definitiu, amb un salari de 200 lliures anuals.¹⁹²

Fou, precisament, exercint l'ofici de subsíndic de la Ciutat que Josep Forcada va rebre l'encàrrec, a primers d'octubre de 1652, de llegir al mariscal Philippe de la Mothe, virrei de Catalunya, la proposta de capitulació redactada per les institucions catalanes per tal de lliurar la ciutat de Barcelona a Felip IV:

“En aquest die [2 d'octubre de 1652] los srs. Joseph Miquel Quintana y don Honofre Alentorn, embaxadors de la present Ciutat, a las sis oras de la tarda anaren en lo palacio del sr. Mariscal de la Motte, devant la plassa de st. Francesch, al qual trobaren en la sala gran de dit palatio y allà per Joseph Forcada, notari reial, servint lo officí de subsíndich de la present Ciutat, y en presentia de dits srs. embaxadors, foren llegits a dit sr. de la Motta los pactes o capitulacions que la present Ciutat té intent fer ab la Magestat del Rey cathòlich acerca de la entrega de la present Ciutat, las quals foren fetes per les persones ab lo últim Consell de Cent nomenades per part de la Ciutat y altres anomenades per part del consistori dels molt Illtres. Srs. deputats. molt Illtre. capítol y Illtre. Bras militar, llegides les quals dits srs. embaxadors, després de haver-los dit, dit sr. de la Motte, que ell respondria a dites coses, se-n anaren”.¹⁹³

En acabar la Guerra dels Segadors, Josep Forcada va actuar, en companyia del notari Andreu Vilar, com a ajudant del secretari del Braç Reial en les sessions del Parlament General que se

---

¹⁹² La subrogació de Forcada com a subsíndic de la ciutat figura a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1652, 80-CC, f.265v, 13 de juny de 1652. El nomenament de Forcada com a subsíndic provisional a: Ibidem, f. 294v, 6 de juliol de 1652. Aquell mes de juliol els diputats van manar que fossin pagades 14 lliures i 14 sous a Josep Forcada per la seva servitud com a subsíndic de la Ciutat. Ibidem, f. 316v, 24 de juliol de 1652. Forcada va cobrar 6 lliures 7 sous i 9 diners per la servitud de subrogat des del 13 de juny fins al 5 de juliol, a raó de 100 lliures l'any, i unes altres 8 lliures 6 sous per la servitud de subsíndic provisional, feta des del 6 al 20 de juliol, comptant el salari a 200 lliures l'any. A banda d'això, Josep Forcada va sortir extret com a portaler l'any 1654. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1654, 82-CC, f.62, 7 de gener de 1654.

¹⁹³ DACB, vol. XV, p. 333.

celebraren entre els mesos de març i juny de 1653, amb la presència de Joan Josep d'Àustria, el nou virrei de Catalunya. Per aquest treball la Diputació del General va pagar a Forcada un salari de 140 lliures.¹⁹⁴

Tanmateix, el retorn de Catalunya a l'obediència de la monarquia hispànica va tenir repercussions negatives pels notaris que, com Forcada, havien obtingut la facultat per exercir durant la guerra. En un consell del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona celebrat el mes d'abril de 1653, els priors –un dels quals era, precisament, Forcada– van informar als col·legiats que una ordre arribada el dia abans obligava a repetir l'examen a tots els notaris que havien obtingut la facultat per exercir durant el període de fidelitat al rei de França:

“Lo dia de ayr lo senyor Jaume Salamó, secretari per part del senyor advocat fiscal de la Regia Cort, digué y referí que·s representàs y fes sabidor al present Col·legi que tots los notaris de aquell que tenian la autoritat de França, la prenguessen de nou de nostro Rey, que altrament los que no tenint-la de Espanya acturarian processos o pendrian actes, serian severament castigats”.¹⁹⁵

D'aquesta forma, almenys una desena de notaris de Barcelona van haver de presentar-se davant les autoritats reials del Principat, tot i que, mentrestant, van poder continuar exercint:

“Se confaescan ab los srs. advocat fiscal o ab lo senyor regent y altres persones que convinga, representant-los que tots los notaris col·legiats del present Col·legi que no tindran la autoritat real de la Magestat (que Deu guarde) la enviaran a sercar, donant los noms y cognoms al secretari, presentant que vingan ab tota la comoditat possible y que en lo entretant sie permés a

¹⁹⁴ ACA, Generalitat, Deliberacions del Consistori, trienni de 1650, Sèrie General (N), 207, 31 de maig de 1653, f. 497, i 27 de juny de 1653, f. 509.

¹⁹⁵ AHPB, Consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, Llibre 7, 1633-1654, s.f., 26 d'abril de 1653.

dits notaris que puguen continuar en actuar processos, rèbrer actes y fer tot lo demás que com a col·legiats poden fer”.¹⁹⁶

En qualsevol cas, la vida de Josep Forcada va fer un gir inesperat a mitjan de la dècada de 1650. Durant uns mesos, va acompanyar com a “notari del criminal” a Josep Martí i Ferran, jutge de la Reial Audiència, “en certa funció fahedora en la vila de Moyà y altres parts del present Principat a effecte de inquirir y processar contra molts homèns facinerosos, micalets de França, qui causaven aleshores grans danys a la quietud pública del present Principat”. Ara bé, tal i com explicava anys després en el marc d’un plet a la Reial Audiència, al llarg d’aquell viatge el notari va patir una infecció a la vista que l’obligà a retornar precipitadament a Barcelona:

“Per obeir dita esta part al servey y orde real anà per la dita funció a la dita vila de Moyà y altres parts convenients ahont estigué entretingut ab ditas ocupacions molt temps, treballant ab moltíssima fatiga (...). Per lo sobrat treball que esta part prenia en lo demasiat escriurer y per ésser la terra de temperament molt humit y fret, li ocasionà (segons sentir dels metges) una malaltia en la vista, trobant-se-li aquella per lo qual effecte li fonc frisós dexar la ocupació en que-s trobava y tornar-se’n en la present ciutat.(...) Després de tornar esta part en la present ciutat, fonch tant grave la dita malaltia que esta part patia en los ulls o vista que no obstant lo haver aplicats infinits remeys y en ells haver consumit la major part de sa hazienda, finalment no tingué remey, antes restà totalment privat de la vista”.¹⁹⁷

---

¹⁹⁶ Ibidem. La situació que van viure els notaris catalans després de la Guerra dels Segadors és idèntica a la que es va produir uns anys després, amb la implantació del model borbònic. El 1714, en acabar la Guerra de Successió, el govern de Felip V va ordenar la suspensió dels notaris que s’havien examinat en els anys de regnat de l’arxiduc Carles d’Àustria. A partir d’aleshores, els notaris catalans van haver de dirigir-se al Consell de Castella per obtenir el títol, cosa que ja succeïa al regne de València des del 1707. Arcadi GARCIA OMS, *El notariat a Catalunya després de la Guerra de Successió. La implantació del model castellà, 1716-1755*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2010, p. 27 i 84.

¹⁹⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 21630, 6 de juny de 1674.

Malgrat que en la seva declaració davant la Reial Audiència, Josep Forcada no especificava l'any en què va fer aquell viatge, es pot deduir que fou entre 1652 i 1659, quan va tenir lloc l'anomenada “guerra dels miquelets”. L'historiador Xavier Torres i Sans ha explicat que el període de més intensitat d'aquest conflicte es va registrar de 1653 a 1655, sobretot en les zones properes a Vic i Olot. Aquests anys coincideixen també amb el temps de l'activitat de Josep Martí i Ferran com a jutge del tribunal penal, que fou de 1653 a 1656.¹⁹⁸

D'altra banda, resseguint les actes dels consells del Col·legi de Notaris Reials es comprova que Josep Forcada no va assistir a cap de les sessions que es van celebrar entre els mesos de gener i novembre de 1655; una absència que coincideix amb un període de nou mesos d'inactivitat com a notari públic. Segons es desprèn dels seus manuals, entre gener i setembre d'aquell any només va signar una sola acta, el 28 de maig, de manera que va restar inactiu en dos períodes de cinc i quatre mesos. Per tot plegat, es pot concloure que Josep Forcada va fer el viatge en el que va patir la malaltia que li va provocar la pèrdua completa de la vista al llarg de l'any 1655, quan tenia poc més de 30 anys.¹⁹⁹

Segui com vulgui, la ceguera no va suposar la renúncia de Josep Forcada a continuar exercint de notari. Segons els manuals conservats, la seva activitat pública es va mantenir almenys fins l'any 1661. D'igual forma, va continuar treballant per a l'administració de justícia, com es desprèn, per exemple, de l'inventari dels béns del mercader Salvi Rocafort, que Forcada va fer l'any 1664 en el marc d'un plet a la Reial Audiència.²⁰⁰

---

¹⁹⁸ Xavier TORRES I SANS, “Segadors i miquelets a la revolució catalana (1640-1659)”, a Eva SERRA [et al.] *La revolució catalana de 1640*, Barcelona: Crítica, 1991, p. 84-91. Sobre la “guerra dels miquelets” vegeu també: Xavier TORRES I SANS, *La vall de Torelló als segles XVI i XVII: una història de paraires i bandolers*, Vic: Eumo, 1995. L'activitat del jutge Josep Martí i Ferran a: Miquel Àngel MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, *Els magistrats de la Reial Audiència de Catalunya a la segona meitat del segle XVII*, Barcelona: Fundació Noguera, 2006 (Estudis, 33), p. 242 i 279-280. Segons aquest autor, Josep Martí i Ferran fou jutge de Cort des del 1653 fins al febrer de 1656, quan fou nomenat oïdor de la sala del Canceller.

¹⁹⁹ La relació dels consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona celebrats el 1655 es troba a: AHPB, Consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, Llibre 8, 1654-1667, f. 3v-13v. Els documents signats per Josep Forcada el 1655 a: AHPB, Josep Forcada, Manual de 1655, 740/1.

²⁰⁰ AHPB, Josep Ferrer, Setzè manual, 737/12, f.161v-162, 11 d'agost de 1664.

Això no vol dir, però, que la situació que el notari va haver de viure a partir del moment en què va perdre la vista fos fàcil, sinó tot el contrari. Els problemes van començar l'abril de 1658, quan va sortir extret per formar part de la terna d'examinadors del Col·legi de Notaris Reials que aquell any havien d'avaluar les proves dels nous aspirants a exercir aquest ofici. En l'acta del consell celebrat aleshores va quedar reflectit que “per lo impediment de la vista [de Forcada] fonch extret altre”.²⁰¹

Uns mesos després, el problema va sorgir de nou. El 27 de desembre de 1658, festivitat de Sant Joan Evangelista, dia en què els notaris reials acostumaven a elegir els càrrecs per a l'any que començava, va ser escollit per fer de clavari. Immediatament, sorgí el dubte de “si dit Forcada pot o no exercir lo càrrech de clavari que és stat extret per lo impediment que té de la vista, per no veurer-hi gens, y si se'n traurà de altre en son lloch”. Finalment, el consell va considerar que podia exercir el càrrec valent-se d'un ajudant.

“Attès que dit Forcada sempre ha pagat los talls y tatxes del present Col·legi y lo excident [accident] de pèrdrer la vista li és vingut de després de ésser aquell col·legiat, que bé pot perçò exercir lo dit càrrech de clavari, valent-se emperò dit Forcada tot lo temps de son clavariat de un col·legiat del present Col·legi, per axí aquell puga assentar en lo llibre del clavari los partits de dèbit y crèdit y tot lo demás que menester serà per rahó de son clavariat. Entès emperò que lo present Col·legi no hage de pagar ni pague més de un salari que s'acostuma de pagar als clavaris quiscun any”.²⁰²

Així, Josep Forcada va exercir de clavari del Col·legi de Notaris Reials durant l'any 1659, de manera que el problema, almenys de forma momentània, va quedar resolt. Tanmateix, el debat va sorgir de nou l'any 1668, quan va ser extret per actuar com a síndic “per fora de la ciutat”, un encàrrec que consistia en comprovar els requisits dels nous aspirants a notari en el lloc de

²⁰¹ AHPB, Consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, Llibre 8, 1654-1667, f. 40v.

²⁰² Ibidem, f. 42v-43v.

procedència. Davant d'això, el Col·legi va determinar que “per no tenir vista dit Forcada” s’escollís un altre notari i que a partir d’aleshores cap col·legiat que fos cec no pogués exercir oficis ni càrrecs dins d’aquesta institució:

“Que lo senyor Forcada se abstinga de exercir tal càrrech de síndich (...) y que de vuy en anllà qualssevol persona dels col·legiats del present Col·legi que stigan impedit de la vista y seran extrets en algun càrrech del present Col·legi, no pugan may més concòrrer en ningun offici ni benefici del present Col·legi, ans bé sien aquells suffocats y en lloch de aquell o aquells que se’n tragan de altres”.²⁰³

El mes de maig de 1668, però, el consell del Col·legi de Notaris Reials va haver de tornar a deliberar sobre aquesta qüestió. Aleshores, considerant que Joan Cortés, el notari que aquell any exercia de prior, estava també impedit de la vista, el Col·legi va rectificar la decisió presa dos mesos abans.

“Que tots los col·legiats que vuy són y per temps seran que estigan impedit de la vista o de altre qualsevol impediment que sí e pugan aquells concòrrer en les extraccions de dit Col·legi y gaudir de tots los honors y beneficis del present Col·legi, exceptat que no puga ser aquells tals axí impedit ser síndichs ni notaris a effecte de fer proves, tant dins de la present ciutat com fora d’ella, en quant a negocis del present Col·legi, a effecte de fer proves de llinatge de fadrins. Y que si acàs lo tal impedit de la vista serà extret en prior del present Col·legi y en lo any de son priorat los priors tindran de fer alguna relatió de falsedat de algun acte o de altra scriptura, que lo tal prior axí impedit de dita vista no puga fer aquella, sinó que hage de subrogar altre notari en son lloch per fer dita relatió”.²⁰⁴

---

²⁰³ Ibidem, Llibre 9, 1667-1675, f.16.

²⁰⁴ Ibidem, f. 18v.

D'aquesta forma, el Col·legi de Notaris Reials va permetre que a partir d'aleshores Josep Forcada, a pesar de la discapacitat, pogués ocupar els càrrecs de prior i de clavari. Així, al llarg dels anys posteriors va exercir el càrrec de prior tres vegades més, el de clavari unes altres quatre i, a més, va formar part en 11 ocasions de l'anomenada "dotzena", un consell reduït que s'ocupava de la gestió dels afers del Col·legi.²⁰⁵

A banda d'això, en diverses ocasions el Col·legi de Notaris Reials va escollir Josep Forcada per defensar els interessos d'aquesta institució. Per exemple, l'any 1675 el consell va decidir nomenar quatre notaris vells i quatre de joves per resoldre un conflicte que havia sorgit amb el Col·legi de Notaris Públics de Barcelona. Entre els notaris veterans, un dels escollits fou Forcada, que en aquell moment, amb gairebé 30 anys d'exercici de la professió, s'havia convertit en un dels notaris més experimentats. El juny d'aquell mateix any, el Col·legi va nomenar sis dels seus membres, entre ells a Forcada, per tal de tractar un problema que havia sorgit a la Reial Audiència en relació amb la substitució d'un notari que hi treballava. L'any 1678, de nou, va formar part d'un grup de vuit notaris nomenats per tractar un afer relacionat amb una causa judicial que el Col·legi tenia amb els escrivans de manament.²⁰⁶

En canvi, el tracte que Josep Forcada va rebre per part del Consell de Cent fou ben diferent. Així, el gener de 1673, el síndic de la Ciutat no li va permetre exercir d'advocat fiscal de la visita, un ofici per al qual Forcada acabava de sortir extret:

---

²⁰⁵ Al llarg de la seva vida, Josep Forcada va ser elegit per exercir de prior del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona en cinc ocasions, quatre de les quals amb posterioritat a la pèrdua de la vista: AHPB, Consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, Llibre 7, 1633-1654, s.f., 29 de febrer de 1653; Ibidem, Llibre 8, 1654-1667, f.58v, 27 de desembre de 1660; Ibidem, Llibre 9, 1667-1675, f.62, 27 de desembre de 1671; Ibidem, Llibre 10, 1675-1688, f.15v, 27 de desembre de 1675, f. 15v; Ibidem, Llibre 10, 1675-1688, f.97v, 27 de desembre de 1682. A més, des de 1659, quan ja era cec, va exercir de clavari també cinc vegades. Ibidem, Llibre 8, 1654-1667, f. 42v, 27 de desembre de 1658; Ibidem, Llibre 9, 1667-1675, f.92v, 27 de desembre de 1673; Ibidem, Llibre 10, 1675-1688, f.44v, 27 de desembre de 1677; Ibidem, f.73v, 27 de desembre de 1679; Ibidem, f.111, 27 de desembre de 1685. A banda d'això, Forcada va formar part de la dotzena en un total de 17 ocasions, dues abans de 1655, quan va perdre la vista, i les restants amb posterioritat.

²⁰⁶ AHPB, Consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, Llibre 9, 1667-1675, f.131v, 4 de març de 1675; Ibidem, Llibre 10, 1675-1688, f-9v, 21 de juny de 1675; Ibidem, f.45, 5 de gener de 1678.

“E de la bossa de ajudant de scrivà major de la present Casa fonch procehit a fer-se extractió de procurador fiscal de dita visita y fonch extret Anton Fabra, notari real, y per ser subsíndich de la present Ciutat y per exa causa haver de ser visitat fonch suffocat y en son lloch extret Joseph Forcada, notari real, al qual lo síndich de la present Ciutat, present en consell, li opposà exceptió, dient que per ser ciego ere impedit de obtenir officis y beneficis de la present Ciutat y que axí havia de ser suffocat y en son lloch extret altre, la qual exceptió posada fonch encontinent per los senyors consellers proposada al present Consell [ordinari de 36] per a que sie servit deliberar si aquella proceheix o no. E lo dit Concell feu la declaració i deliberació següent: que la dita exceptió proceheix y per consegüent se deu procehir a extractió de altre”.²⁰⁷

Dos dies després, el notari presentava una súplica als consellers de Barcelona:

“A notícia de Josep Forcada, notari reial col·legiat, ha pervingut novament de que lo dia que comptàvam a 7 de janer 1673, éssent estat extret per V.S. en lo offici de procurador fiscal de la visita de la present casa, fóra estat per V.S. mateix y Concell de 36 subfocat per rahó de algún pretès impediment de la vista, o altrament, y en son lloch se hauria extret altre en lo dit offici, la qual deliberació y subfocació li és estada molt prejudicial y gravatoria per no poder aquell ésser subfocat per les causas y rehons que llargament se deduhiran en lo discurs de la present causa. Per lo que recurrent de la dita deliberació y subfocació feta per lo dit Concell de 36, a vs. mateix o savi Consell de Cent o a aquell o aquells a qui toque y specte, suplica ésser la dita deliberació de subfocació en millor commutada, declarant ésser legítima la extracció que és estada feta en la persona de esta part y nulla la feta en la persona del novament extret”.²⁰⁸

En no ser escoltada la seva súplica, una setmana després Josep Forcada va presentar un recurs a la Reial Audiència. A grans trets, el notari assegurava que la privació d'exercir l'ofici per al qual havia estat extret li havia causat molt perjudici i es queixava que el síndic li hagués posat

²⁰⁷ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1673, 95-CC, f.28v, 7 de gener de 1673.

²⁰⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 21630, s.f., 9 de gener de 1673.

excepció per motiu de la seva ceguera. En aquest sentit, argumentava que la seva mancança no era un impediment per exercir un ofici públic, ja que es podia suplir amb l'ajut d'una altra persona:

“Que lo officio de procurador fiscal de la visita concisteix en instar las querelas, searcar testimonis, fortificar aquellas y fer lo demás exercisi manual tocant al officio de procurador (...), de aquí y altrament que lo dit officio de procurador fiscal de la visita no te cosa en son exercici que no puga lo procurador fiscal, encara que sie siego, ajudar-se y valer-se de tercera persona per a que li suplie lo deffecte de llur cessitat, legint-li las íntimas provisions y altres coses tocants a la visita”.²⁰⁹

En el transcurs d'aquest procés, que es va allargar fins el 1674, Forcada va defensar davant del tribunal que l'ofici de notari reial l'havia obtingut abans de patir la ceguera i que, a pesar d'això, va continuar exercint, com ho demostrava el fet que, segons ell, en aquell moment estava treballant en algunes causes a la Reial Audiència i en altres coses relacionades amb l'ofici de notari. A més, recordava també que després de perdre la vista havia exercit càrrecs dins del Col·legi de Notaris Reials i que, de fet, aquell mateix any actuava com a clavari d'aquesta institució.²¹⁰

Al seu torn, el síndic de la Ciutat va demanar que el recurs presentat per Forcada a la Reial Audiència no fos considerat vàlid, amb l'argument que, segons un privilegi reial concedit al Consell de Cent l'any 1503 per Ferran el Catòlic, quan els consellers declaraven algú inhàbil per exercir un ofici o càrrec públic, aquesta persona no podia recórrer al virrei ni a cap altre instància o oficial reial, sinó només directament al rei.²¹¹

---

²⁰⁹ Ibidem, 6 de juny de 1674.

²¹⁰ Ibidem. Josep Forcada havia sortit extret per ocupar el càrrec de clavari el 27 de desembre de 1673. AHPB, Consells del Col·legi de Notaris Reials de Barcelona, Llibre 9, 1667-1675, f. 92v.

²¹¹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 21630, s.f., 8 de març de 1673.

A pesar que el document conservat no inclou la sentència, sembla del tot probable que Forcada no va guanyar el plet. Almenys, quan l'any 1677 va sortir altre cop extret per ocupar el mateix ofici públic, la resposta del síndic fou immediata i contundent:

“E de la bossa de ajudant de scrivà major fonch procehit a fer-se extracció de procurador fiscal de la visita y fonch extret Joseph Forcada, notari reial col·legiat, al qual per lo síndich de la present Ciutat li fonch posada exepció, dient que per ser dit Forcada ciego ere inhàbil de obtenir officis ni beneficis de la present Ciutat y que perçó havia de ser extret altre en son lloch”.²¹²

Aquell mateix any, curiosament, la sort dels rodolins tornà a acompanyar Forcada en l'extracció que es va celebrar el 30 de novembre, dia de Sant Andreu, per escollir els membres del plenari del Consell de Cent. El síndic, però, tornà a barrar-li el pas, recordant que “ere ciego y com a tal inhàbil”. Aquesta situació es repetí el gener de 1678, en ser extret per exercir l'ofici de portaler de la ciutat, així com també uns anys després, el desembre de 1684, en l'extracció d'administradors de places. En tots els casos el síndic de la Ciutat va impedir Forcada l'exercici d'aquests oficis.²¹³

D'altra banda, l'entrada de Josep Forcada en el negoci de la impremta es va produir l'any 1651, arran del seu casament amb Helena Girbau, vídua de l'impressor Llorenç Déu, filla de Fermí Girbau, paraire de Barcelona. En els capítols matrimonials, signats el mes de març d'aquell any, l'esposa va fer una aportació dotal al seu nou marit que consistia, entre altres coses, en la casa on vivia, situada al carrer de la Freneria de Barcelona, que és on hi havia el taller d'impremta que havia heretat del seu primer marit.

El material de la impremta fou valorat en 1.173 lliures i 16 sous, de les quals 70 lliures corresponien a dues premses d'imprimir, un tòrcul i una de premsar paper; unes altres 837

²¹² AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1677, 99-CC, f. 26v, 7 de gener de 1677.

²¹³ Ibidem, f. 3v, 30 de novembre de 1677; Ibidem, Registre de Deliberacions de 1678, 100-CC, f.50v, 17 de gener de 1678; i Ibidem, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.23, 13 de desembre de 1684.

lliures i 4 sous a la lletreria, de la qual n'hi havia uns 40 quintars, i la resta a estris diversos, com taules, bancs, caixes i galeres. A més, el paper que hi havia a la impremta, tant blanc com imprès, fou estimat en 762 lliures i 10 sous, de manera que el valor total de la impremta ascendia a 1.936 lliures i 6 sous.²¹⁴

A la constitució dotal cal afegir-hi també unes altres 1.022 lliures i 6 sous, que era el valor de diversos objectes, com peces de roba de lli i de llana, caixes, cadires i altres mobles. A més, Helena Girbau va aportar també unes altres 451 lliures, 11 sous i 6 diners amb peces d'or i de plata, cosa que, en total, feia ascendir el dot a la quantitat de 3.410 lliures, 3 sous i 6 diners. En aquesta ocasió, tractant-se d'una vídua, el marit no es va veure obligat a fer-li escriure.

D'aquesta forma, a partir d'aleshores, el taller de la vídua Déu, que funcionava amb aquest nom des de l'any 1647, es va convertir en la impremta de Josep Forcada. Una de les primeres accions del nou propietari fou aconseguir que el Consell de Cent li concedís l'ofici d'estamper de la Ciutat, que havia quedat vacant per la mort de Paula Mathevat, cosa que el Consell ordinari de 36 va aprovar el novembre de 1651. Això no obstant, el febrer de l'any següent, arran d'una reclamació presentada per Caterina Mathevat, filla i hereva de Sebastià i Paula Mathevat, el trentenari va rectificar i va revocar el nomenament de Forcada.²¹⁵

En qualsevol cas, la impremta de Josep Forcada va treballar per a altres institucions polítiques, principalment vinculades a l'administració reial, com eren la Batllia General de

---

²¹⁴ AHPB, Francesc Reverter, Llibre segon de capítols matrimonials, 703/46, f. 220-227, 31 de març de 1651. Segons l'inventari i valoració fet pels impressors Miquel Torrent i Francesc Pasqual, a la impremta hi havia: "Primo, se ha trobat de metall net quoranta quintars y una roba, que a rahó 4 sous lliura, val 837 lliuras, 4 sous; més, 5 planxas de full, de 4 lliuras planxa, 20 lliuras; més, 38 planxas de mitg full, a 2 lliuras planxa, salvo una de 1 lliura, 75 lliures; més, tot lo que y ha en lo armari, ço és, de planxetas petitas, històrias, armas, caplletras y entorns y regletas de imprimir, val 106 lliuras; més, las dos premsas y lo tòrcol y la premsa de fer balas, valen 70 lliuras; més, 28 caxas de lletra, a rahó 1 lliura caxa, 28 lliuras; més, 10 galeras y altres galerons, 4 lliuras; més, 46 taules per tenir la lletra, a rahó 8 sous taula, 16 lliuras, 8 sous; més, per banchs, guarnicions, componadors y altres cosetas, 6 lliuras; més, 23 capitells, a rahó 8 sous capitell, valen 9 lliuras, 4 sous. [Suma] 1.173 lliuras, 16 sous".

²¹⁵ El nomenament de Josep Forcada com a estamper de la Ciutat consta a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1651, 79-CC, f.465v, 4 de novembre de 1651. L'anul·lació i el nomenament de Caterina Mathevat a: Ibidem, Registre de Deliberacions de 1652, 80-CC, f. 123-124, 29 de febrer de 1652.

Catalunya i el Tribunal de la Capitania General. Els llibres de comptes de la Batllia General recullen els pagaments fets a Forcada, que apareix com a “estamperius BGC”, des de l’any 1654 fins a 1689, quan, arran de la seva mort, fou substituït per l’impressor Rafael Figueró. D’igual forma, en els llibres de la Tresoreria Reial hi figuren també alguns pagaments fets a Forcada els anys 1674 i 1675, principalment per la impressió d’edictes i crides virregnals.²¹⁶

Entre 1651 i 1689 de la impremta de Josep Forcada en van sortir almenys 17 llibres, 182 opuscles i 199 plec solts, cosa que representa un total de 398 títols. Entre aquests, destaca l’edició dels volums primer i segon de les *Decisions* de Miquel de Cortiada. De fet, la relació de Forcada amb l’administració de justícia és, molt probablement, la raó per la qual les obres sortides de la seva impremta que s’han conservat siguin principalment documents de caràcter jurídic com, per exemple, al·legacions i sentències.

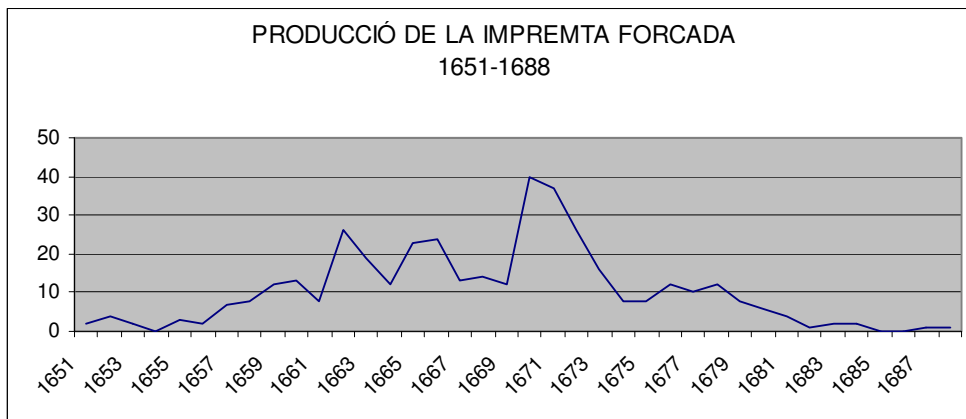
Un dels oficials de la impremta de Josep Forcada fou l’impressor Francesc Pasqual. Aquest, de fet, ja hi treballava quan Llorenç Déu era el propietari i, fins i tot, l’havia administrada durant els anys que Helena Girbau, la seva vídua, en fou la titular. L’octubre de 1681, Pasqual va signar un rebut de 44 lliures a Josep Forcada per “tota feyna de estampa per me facta en vostra estampa”.²¹⁷

A banda d’això, Forcada va intervenir també en altres negocis que no tenien relació amb al món editorial. El setembre de 1673, per exemple, va formar una societat amb Antoni Llopis, mariner de Sitges, i amb Francesc Valeri, canonge de la seu de Barcelona, per explotar el

²¹⁶ Els pagaments fets a Josep Forcada per la Batllia General a: ACA, Batllia General de Catalunya, Volums, 792, 793 i 794. Els pagaments fets per la Tresoreria Reial a: ACA, Real Patrimoni, Mestre racional, Volums, Sèrie General, 450/17, f. 7v, i 451/1, f. 8. D’altra banda, els treballs fets per la impremta de Josep Forcada per al Tribunal de la Capitania General es constaten, per exemple, en una sentència emesa per la Reial Audiència el juliol de 1679. ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, 167, 4 de juliol de 1679, f. 314v, o bé en la consignació que Forcada va fer al convent de Santa Caterina de Barcelona el 1688 d’unes 146 lliures que li devia aquest tribunal, segons constava en una ordre de pagament signada pel marquès de Leganés, virrei de Catalunya. AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 16 de setembre de 1688.

²¹⁷ Francesc Pasqual apareix com a administrador de la impremta d’Helena Déu a: “Cathálogo de moltas estampas que són estadas y són de llibraters y particulars de tots estats...”, AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. L’època de Francesc Pasqual a Josep Forcada a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1681, 828/3, f.55v-56, 10 d’octubre de 1681. Llorenç Déu va estar casat en primeres núpcies amb Maria Pasqual, germana de Francesc Pasqual.

negoci d'una barca. Aquesta embarcació, que es deia Nostra Senyora del Roser, Nostra Senyora del Vinyet i Sant Antoni de Pàdua, tenia capacitat per transportar 250 quintars de pes –unes 10 tones i mitja– i havia estat construïda a Canet per encàrrec de Llopis. El cost de la seva construcció, que pujava a 534 lliures i 18 sous, fou assumit pels tres socis a parts iguals. Entre les condicions pactades hi figurava que Llopis transportaria mercaderies “per les parts de Catalunya y no en altra part” i que tots tres compartirien tant els beneficis com les pèrdues. Dos anys després, aquesta societat es va dissoldre i la barca fou venuda a un patró de Vinaròs. Aleshores, Antoni Llopis va pagar 136 lliures, 13 sous i 4 diners a Forcada per la part que li corresponia d'aquesta venda.²¹⁸

Fig. 27. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Forcada (1651-1688).
Fonts: CCUC, CCPB i altres.

A més, de l'edifici del carrer de la Freneria on hi havia la impremta, el patrimoni de Josep Forcada consistia en la meitat d'un altre immoble, situat al carrer de Santa Anna. El notari

²¹⁸ La formació de la societat figura a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1673, 766/25, f. 139v-141v, 13 de setembre de 1673. La dissolució a: Ibidem, Manual de 1675, 766/28, f. 396, 29 de juny de 1675.

havia heretat aquesta casa l'any 1658 en morir el seu pare, que la va deixar a parts iguals a ell i a la seva germana, Agnès Santacreu, casada amb el doctor en medicina Pau Santacreu.²¹⁹

Josep Forcada va participar també, encara que de forma discreta, en el sistema rendista. Des del 1683 rebia anualment la quantitat de 4 lliures, 18 sous i 9 diners del Consell de Cent, que corresponien a la pensió d'un censal mort que li havia cedit Francesc Pasqual, impressor que treballava al seu taller. Aquest censal havia sigut creat i venut el 1669 pel clavari del Consell de Cent a Miquel Milàngels, un assaonador de Barcelona, el qual el va consignar a Francesc Pasqual el 1678.²²⁰

Les condicions de vida de Josep Forcada van empitjorar a partir de desembre de 1686, quan va morir la seva dona, Helena Forcada. Dos anys després, considerant que ja tenia 64 anys, que era vidu i que no hi veia, el notari va fer donació de tots els seus béns, inclosa la impremta, al convent de Santa Caterina de Barcelona. A canvi, demanava un lloc per viure, que se li donés de menjar i beure, per a ell i per al “minyó” que el guiava, i que possessin a la seva disposició un frare que li netegés la cel·la i li proporcionés l'assistència necessària, “per estar impedit de la vista com està dit y no poder obrar cosa alguna de mon govern”. Forcada demanava també 25 lliures anuals per poder-se vestir i per gastar a la seva voluntat.²²¹

---

²¹⁹ AHPB, Francesc Ribes, Llibre manual de capítols matrimonials, testaments, inventaris i rendes, 722/2, f. 270-271, 26 de febrer de 1658. Jaume Forcada havia adquirit aquesta casa en emfiteusi a Lluís Camell, mestre de cases de Barcelona, el 1628 a un cens de 20 lliures anuals. AHPB, Francesc Pastor, Esborrany de 1628, 651/5, s.f., 13 de març de 1628. És probable que, al llarg dels anys, els Forcada haguessin lluit part d'aquest cens, ja que el 1688 el notari només pagava 18 sous de pensió per la seva meitat. AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 16 de setembre de 1688.

²²⁰ La consignació del censal per part de Francesc Pasqual a Josep Forcada a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1683, 828/3, f.261v-263, 15 de novembre de 1683. Els pagaments fets pel Consell de Cent a Josep Forcada en concepte d'aquest censal es poden comprovar en els registres anuals com, per exemple, a: AHCB, Consellers, Censals, Llibre d'èpoques de mitges pensions de censos i censals, 1683-1684, f. 150v. Per l'evolució d'aquest censal es pot consultar: AHCB, Consellers, Censals, Capbreu de censals de la ciutat de Barcelona, 1464-1704, gener i febrer, f. 211.

²²¹ *El testament d'Helena Forcada a: AHPB, Joan Guiu, Llibre de testaments, 776/31, f.253-254, 9 de febrer de 1685. El testament fou publicat el 24 de desembre de 1686. La donació de Josep Forcada al convent de Santa Caterina a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 16 de setembre de 1688. Document citat a: Carlos PIZARRO CARRASCO, “La impremta barcelonesa...”, p. 291. En aquest document hi figura l'inventari de la impremta, que en aquell moment estava formada per: “Primo, la lletra de test gros rodo ab sa cursiva; ítem, la lletra de test petit ab sa cursiva; ítem, la lletra de atanasi ab sa cursiva; ítem, la lletra de cíceros ab sa cursiva; ítem, altre lletra nova de cíceros ab sa cursiva nova; ítem, la lletra de breviar ab sa cursiva; ítem, la lletra de peticanos; ítem, lletres de dos punts de tot género; ítem, lletres retulars grosos per conclusions y altres cosas; ítem, los salms de lletra grossa composats y imposats a punt de estampar; ítem, las bassarolas de lletra grossa*

Entre els condicions hi figurava també que el convent de Santa Caterina es fes càrrec de pagar les 51 lliures anuals del cens a que estava obligada la casa del carrer de la Freneria, uns altres 18 sous que pagava pel cens de la casa del carrer de Santa Anna, així com també 13 lliures i 6 sous anuals que corresponien a la pensió d'un censal mort de 266 lliures de preu que Forcada havia venut al convent l'any 1677. De fet, en el moment de fer la donació, el notari devia nou pensions d'aquest censal, de manera que per pagar-les, Forcada va consignar al prior de Santa Caterina les 146 lliures que li devia el Tribunal de la Capitania General per unes impressions.²²²

Finalment, en l'acta de donació, Josep Forcada va demanar ser enterrat a l'església del convent de Santa Caterina i que, un cop difunt, fossin dites 1.000 misses en aquesta església per la seva ànima, per la d'Helena Forcada, la seva dona, així com també per la de Llorenç Déu, el primer marit d'ella. Al final de desembre de 1688, Forcada va establir les darreres disposicions testamentàries en un codicil, amb l'objectiu de llegar els béns que no havia inclòs en la donació. Així, el notari Lluís Cases, nebot seu, va rebre totes les escriptures i documents, mentre que al cirurgià Pere Màrtir Castells, cosí-germà de Forcada, li va llegar el censal mort de 4 lliures i 18 sous de pensió que cada any rebia del Consell de Cent, amb la condició que es fes càrrec de pagar qualsevol deute que no fos contemplat per l'acta de donació dels seus

---

de la mateixa manera a punt de estampar; ítem, lletra nova de bassarolas grossa; ítem, una forma de bassarolas de porteta; ítem, una partida de vinyetas per guarnir los entors de goigs y altres cosas; ítem, difarents planxas de fusta de difarents sants y altres figuras de full, mig full, quart, octau, setse y guarnicions gravadas sobre fusta per guarnir ditas planxas; ítem moltes planxas de fusta de difarents armas y sants; ítem, 28 caxas de cap y peu per tenir ditas lletras; ítem, capitells per tenir ditas caxas; ítem, 36 taulas per posar la forma de las lletras quan son tiradas y natejadas per poder distribuir; ítem, 23 galeras de fusta; ítem, los componedors y vitonis de fusta; ítem, moltes guarnicions de fusta que-s posan a las formas que-s posan a la premsa per tirar de full, mig full, quart, octau y setse; ítem, dos premsas, una gran y altre xica per tirar las formas ab sas ramas de ferro per tirar conclusions, per tirar fulls ordinaris; ítem, un parell de balas per donar tinta ab sos baldusos; ítem, un torcul per ditas planxas finas; ítem, lo sach per fer fum de estampa; ítem, una premsa gran per premsar los llibres y demás cosas estampadas; ítem, un estenedor de fusta per estèndrer los papers; ítem, dos picas de pedra, ço és, la una per llexivar la forma que trauen de la premsa y la altre per levar la mateixa forma ab aygua clara; ítem y finalment, tots los demás trastes, arreus que dit Forcada de present té en aquella per treballar”.

²²² El censal mort venut per Josep Forcada al convent de Santa Caterina de Barcelona consta a: AHPB, Josep Güell, Sisè manual, 811/48, f. 368-372, 25 d'octubre de 1677. La consignació del deute de la Capitania General figura també en l'acta de donació dels béns. AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 16 de setembre de 1688.

béns. El testament de Josep Forcada fou publicat el 5 de gener de 1689, a instància de Pere Màrtir Castells, de manera que es pot deduir que la seva mort es produí pocs dies abans.²²³

Després de la mort de Josep Forcada, els béns que havien quedat a la casa del carrer de la Freneria foren venuts en encant públic. L'impressor Josep Llopis es va quedar un parell de llençols, mentre que Vicenç Surià, també estamper, va comprar uns prestatges de fusta i unes 150 raimes de paper imprès vell, per les quals va pagar la quantitat de 101 lliures.²²⁴

Uns anys després, els béns de Josep Forcada foren segrestats per ordre de la Reial Audiència arran de l'obertura d'un concurs de creditors. L'any 1697 el segrestador designat pel tribunal, el verguer de la Reial Audiència Mateu Hugó, va llogar una part de la casa del carrer de la Freneria al sastre Pere Parent, per un període de cinc anys i a un preu d'11 lliures anuals. De fet, segons es desprèn de la documentació cadastral, l'any 1716 els dos immobles de què constava aquella casa estaven valorats en 150 i en 850 lliures, respectivament, mentre que els lloguers eren d'11 i 67 lliures. En la més gran de les dues cases aquell any hi vivia el cirurgià Jaume Abarca, ajudant major del general Verboom.²²⁵

Antoni Lacavalleria

L'activitat de la impremta Lacavalleria es va desenvolupar, segons el fons conservat, des de 1627 fins a 1706. Al llarg de tot aquest temps fou regentada, successivament, pel fundador,

²²³ AHPB, Joan Navés, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 845/28, f. 75v-76v, 30 de desembre de 1688. Document citat a: Carlos PIZARRO CARRASCO. "La impremta barcelonesa...", p. 295.

²²⁴ AHPB, Joan Navés, Plec d'inventaris i encants, 845/29, s.f., 4 de gener de 1689.

²²⁵ L'arrendament de la casa del carrer de la Freneria figura a: AHPB, Pau de Toar, Esborrany de 1697, 823/6, s.f., 15 de gener de 1697. El valor cadastral a: AHCB, Cadastre, Cadastre de 1716, Barri 5, carrer de la Freneria, I-57, s.f. El 1720 Hugó va pagar 78 lliures al Cadastre per aquestes cases. AHCB, Cadastre, Cargos de Catastro en pensión por casas, censos u censales hasta fin de 1720, I-65, p.307. El 1727 les cases continuaven segrestades, tal i com es constata en les feines que el sacerdot Francesc Xavier Llanes, aleshores segrestador, va encarregar a un fuster. AHPB, Josep Galí. Manual de 1727, 898/15, f.213v, 27 d'abril de 1727.

Pere Lacavalleria, per la vídua, Elisabet Dulach, pel seu germà Antoni i, finalment, pel fill d'aquell matrimoni, el jurista Joan Lacavalleria i Dulach. En aquest capítol, tanmateix, s'aborda principalment la biografia d'Antoni Lacavalleria, que fou propietari de la impremta durant tota la segona meitat del segle XVII.²²⁶

Pere i Antoni Lacavalleria eren d'origen francès. Els seus pares, Gerard i Jerònima, eren naturals del municipi de Carnac e Rofiac, pertanyent al bisbat de Cahors, a Occitània, a l'actual regió de Migdia-Pirineus. Pere Lacavalleria assegurava l'any 1642, en una dedicatòria al marquès de Brézé, virrei de Catalunya, que provenia d'Aquitània i que vivia a Barcelona des de 1619, on havia après l'ofici d'impressor.

“Vint y tres anys ha, Senyor, que habito en Barcelona, en ella aprenguí castellà y català, essent mon mestre la estampa, conservant ab algun cuydado la llengua francesa, que aprenguí estudiant en las escolas, essent natural de la Aquitània”.²²⁷

L'any 1631, ja establert a Catalunya, Pere Lacavalleria va casar-se amb Eulàlia Pasqual, filla de l'escudeller Josep Pasqual, i l'any següent, després d'enviduar, ho va fer en segones núpcies amb Elisabet Dulach, filla del tintorer de draps Pere Pau Dulach. D'altra banda, en una relació dels francesos que vivien a Barcelona el 1637, feta per ordre del batlle d'aquesta ciutat, Pere Lacavalleria hi constava com impressor, de 30 anys i que en feia 20 que era a Catalunya. Segons aquest document, vivia a la zona propera al carrer de la Llibreteria amb la seva dona, una filla i un germà, que possiblement fos Antoni. Aquest, en aquell moment,

²²⁶ Sobre la impremta Lacavalleria vegeu: Jaime PASCUAL, “Literatura e imprenta en la Barcelona del siglo XVII. (El caso de Antonio Lacavalleria)”, *El Crotalón*, 2, 1985, p.607-639.

²²⁷ Extret de la dedicatòria feta per Pere Lacavalleria al marquès de Brézé, virrei de Catalunya, amb motiu de la publicació del *Dictionario castellano, dictionarie françois, dictionari català*, el 1642. BC, 15-I-100. L'origen dels pares consta en els capítols matrimonials signats per Antoni Lacavalleria i Jerònima Catà l'any 1648. AHPB, Jaume Bas, Llibre de capítols matrimonials, 696/13, f.93-95, 5 de maig de 1648. Les paraules de Pere Lacavalleria no són contradictòries amb l'origen patern que figura en aquest document, ja que, fet i fet, antigament la denominació d'Aquitània s'estenia pràcticament per tot el sud de França.

havia de tenir, com a mínim uns 15 anys, ja que és segur que deu anys després era major d'edat.²²⁸

Per tant, de totes aquestes dades es pot concloure que Pere Lacavalleria havia nascut a França pels volts de 1607, molt probablement a Carnac, al poble dels seus pares. Quan tenia 10 o 12 anys va venir a viure a Barcelona, on va aprendre l'ofici d'impressor fins que, cap a l'any 1627, va obrir el seu propi taller. Al seu torn, Antoni Lacavalleria va néixer abans de 1622, també a Carnac, i segurament va emigrar cap a Catalunya uns anys després que el seu germà.²²⁹

Això no obstant, l'activitat de Pere Lacavalleria a Barcelona no es va circumscriure únicament al negoci de la impremta, sinó que es va dedicar també al comerç de mercaderies i, sobretot, a la importació de llibres. Així, hi ha constància, per exemple, que entre els anys 1636 i 1644 va comprar fins a 31 partides de llibres a Laurent Anisson, llibreter de Lió, per un valor total de 9.332 lliures franceses. L'any 1648, arran de la celebració d'un plet a la Reial Audiència, Antoni Lacavalleria explicava al jutge que Laurent Anisson era un proveïdor habitual del seu germà i que, fins i tot, en alguna ocasió havia dinat a casa seva:

---

²²⁸ Els casaments de Pere Lacavalleria a: ACB, Esposalles, Llibre 76, 1631-1633, f.2 i 38v, 17 de maig de 1631 i 16 de gener de 1632. La llista de francesos elaborada pel batlle de Barcelona a: ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 552, f.96. Antoni Lacavalleria havia de tenir més de 25 anys el 1647, ja que aquell any apareix en una procura com a tutor dels fills del difunt Pere Lacavalleria, cosa que requeria ser major d'edat. AHPB, Joan Baptista Gràcia, Manual de 1647, 707/10, s.f. 15 de febrer de 1647.

²²⁹ Així, entre les primeres obres editades per Pere Lacavalleria en destaca el llibre publicat l'any 1627 amb el títol *Por la Universidad de Salamanca y las sagradas religiones de Santo Domingo y San Agustín, sobre la confirmación del estatuto y juramento de enseñar y leer las doctrinas de San Agustín y Santo Tomás y no contra ellas*. BC, Tor. 720-12°. No és cert, com asseguren alguns autors, que Pere Lacavalleria hagués tingut un taller obert a Perpinyà abans d'instal·lar-se a Barcelona. El malentès prové del fet que el jurista perpinyanès Andreu Bosc va encarregar a Lacavalleria la impressió de la seva obra sobre els privilegis de Catalunya i els comtats del Rosselló i Cerdanya amb la condició que fos feta a Perpinyà, molt probablement per poder fer les correccions amb més comoditat. Així, el setembre de 1627 les dues parts va signar un contracte a través del qual, a més de les despeses d'impressió, Bosc va fer-se càrrec de pagar el trasllat del material d'impressió des de Barcelona a Perpinyà, així com l'estada i la manutenció dels impressors, que van viure en aquella ciutat durant tot el temps que van durar els treballs. AHPB, Pere Pau Vives, Primer llibre de concòrdies, 641/33, f.12-14, 28 de setembre de 1627. Es tracta de l'obra titulada *Summari, índex o epítome dels admirables y nobilíssims títols de honor de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya y de les gràcies, privilegis, prerrogatives, preheminències, llibertats e immunitats gosans segons les pròpies y naturals lleys*, publicada a Perpinyà el 1628. BUB, XVII-5900. Sobre aquesta impressió vegeu: Carlos PIZARRO CARRASCO, "Edición y mecenazgo: la publicación de historias generales en Cataluña (1599-1628)", *Pedralbes*, 21, 2001, p.121-136.

“Aqueu die que-l feu y firmà [l'albarà d'una partida de llibres], Lorens Anisson, mercader de llibres, ell, testimoni, y la muller de dit Pere Lacavalleria y dit Pere Lacavalleria, dinaren plegats y après de haver dinat (que fonch en casa dit Pere Lacavalleria) dits Anisson y Lacavalleria ajustaren los comptes y après de star concordat dit Pere Lacavalleria al preu de dits comptes, escrigué y firmà de sa ma propria lo dit albarà”.²³⁰

En qualsevol cas, els negocis de Pere Lacavalleria s'estenien també cap a altres àmbits. L'any 1644, per exemple, per tal de pagar-li 25.000 lliures del dèbit reial, el mariscal de la Mothe, virrei de Catalunya, va assignar a Pere Lacavalleria el cobrament de 2.200 lliures anuals que provenien de l'arrendament de les rendes del vescomtat d'Évol, a la Cerdanya.²³¹

Pere Lacavalleria va morir al monestir de pares franciscans de Bellpuig el 1645. En no haver fet testament, el veguer de Barcelona va designar com a tutors dels seus fills a Elisabet Lacavalleria i Dulach, la vídua, a Antoni Joan Dulach, germà d'aquesta, i a Antoni Lacavalleria, germà del difunt. Amb tot, la mort de Pere Lacavalleria no va suposar el tancament de la impremta, ja que durant els mesos posteriors en va assumir la titularitat la seva vídua, fins que, l'any següent, la va vendre a Antoni Lacavalleria. Això és, almenys, el que el comprador explicava el 1648 en el marc d'un plet a la Reial Audiència, assegurant que, aleshores, ja a havia pagat dues de les anualitats fixades en la compravenda.²³²

²³⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 20033, s.f., 25 de novembre de 1648.

²³¹ AHPB, Pere Màrtir Ferrer, Llibre primer de transaccions i concòrdies, 729/55, f.25-28v, 24 de febrer de 1649.

²³² La designació de tutors per part del veguer es constata a: AHPB, Joan Baptista Gracia, Manual de 1647, 707/10, s.f., 15 de febrer de 1647. Posteriorment, Antoni Lacavalleria va renunciar a la tutoria, tal i com es desprèn d'una concòrdia que va signar amb Elisabet i Antoni Joan Dulach. AHPB, Pere Pau Vives, Llibre tercer de concòrdies, 641/135, f.86-88, 26 de juny de 1648. La mort de Pere Lacavalleria a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 20033, s.f., 15 de setembre de 1648. Segons les declaracions de diversos testimonis que van participar en aquest plet, Pere Lacavalleria havia mort “en lo monestir de Sant Francesc de la vila de Bellpuig”. Es tracta, amb tota probabilitat, del monestir de Sant Bartomeu de Bellpuig, a l'Urgell, de l'orde de Sant Francesc. Antoni Lacavalleria assegurava en la seva declaració al tribunal que el preu de la impremta havia estat fixat en 300 lliures anuals, tot i que no especificava durant quants anys havia de pagar-les. La mort de Pere Lacavalleria es degué produir cap a final de 1645, ja que aquest és el darrer any del qual es conserven obres publicades. Vegeu, per exemple, el full titulat *Relació de lo que ha passat al exèrcit de sa Magestat, governat per lo Sereníssim senyor comte de Harcourt, virrey y general dels exèrcits y armadas en Cathalunya, en los encontres a tinguts ab lo socorro que los enemichs conduyan a Balaguer per los llochs de Santa Ligne y Avellanas, baix la conducta del duch de Toralta, fet en lo camp de Tèrmens y Menargas a 14 agost 1645*. BC, F.Bon. 5914. De fet, existeixen almenys dues obres que foren impreses el 1646 “en la estampa de la viuda de

A partir d'aquell moment, Antoni Lacavalleria, tal i com havia fet el seu germà, va compaginar l'activitat en el negoci editorial amb altres inversions com, per exemple, en el sector metal·lúrgic. Així, l'any 1648 va formar una societat amb el gravador Ramon Olivet i amb el pagès Ramon Serra per comerciar amb ferro, aportant un capital inicial de 400 lliures cada un. L'any següent, Lacavalleria, conjuntament amb el negociant Pere Anger, va arrendar totes les rendes del vescomtat d'Évol, que incloïen les fargues d'Estavar, per un termini de dos anys i un preu de 3.300 lliures anuals. D'una forma semblant, uns anys després, a la dècada de 1660, Lacavalleria tenia arrendades les rendes que el convent de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona rebia del mas Lledó, situat a la parròquia de Sant Esteve de Palaudàries, al terme de Lliça d'Amunt.²³³

De fet, al llarg de la seva vida, tal i com ha estat explicat en els capítols precedents, Antoni Lacavalleria va centrar més la seva activitat en els negocis mercantils que en la impremta. En aquest sentit, el fet que es casés, l'any 1648, amb Jerònima Catà, filla del mercader Jaume Pau Catà, denota quin era el seu estatus econòmic i social en aquell moment. De fet, en els capítols matrimonials, signats el maig d'aquell any, Antoni Lacavalleria hi figurava com a negociant.²³⁴

Una mostra de l'activitat d'Antoni Lacavalleria com a comerciant de llibres és la partida, valorada en 1.484 lliures i 2 sous, que va vendre l'any 1652 a Llorenç Soler, llibreter de Barcelona, o bé, una altra, formada per una cinquantena d'obres, valorada en 2.215 lliures, 11

Pere Lacavalleria", com, per exemple, la que porta per títol *Al Sereníssim senyor Enrich de Lorena, comte de Harcourt, de Briosna y de Armagnac, cavaller de las òrdens del Rey, par y cavalleriz major de França, virey y capità general en lo Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya*. BC, F.Bon. 10917. A partir d'aquell mateix any, això no obstant, aparegueren també les primeres obres signades per Antoni Lacavalleria, entre les quals, per exemple, hi ha el full titulat *Relació de la continuació del siti de Lleyda, de 29 maig fins 4 de juny 1646, també va tot lo que ha passat a la presa de Alguayre, iuntament ab aquesta va lo que ha passat al governador de Tarragona, Tutavila, en lo siti que intentà posar a la vila de Momblanch y las crueltats que feren al lloch de la guarda al retirarse a Tarragona*. BC, F.Bon. 10859.

²³³ La creació de la societat per vendre ferro es troba a: AHPB, Pere Pau Vives, Llibre tercer de concòrdies, 641/135, f. 5-6v, 12 de gener de 1648. L'arrendament del vescomtat d'Évol a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12305, s.f., 12 de novembre de 1649. L'arrendament de les rendes del convent de Sant Pere de les Puel·les a: AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1668, 754/19, s.f., 8 de febrer de 1668.

²³⁴ AHPB, Jaume Bas. Llibre de capítols matrimonials, 696/13, f. 93-95, 5 de maig de 1648.

sous i 6 diners, que l'any 1654 va enviar al mercader Victorià Clapés, resident a València. De fet, per poder pagar aquests llibres, Clapés va haver de vendre a Lacavalleria dos masos, anomenats Roure i Company, que la seva família tenia a Sant Esteve de Palautàries.²³⁵

D'igual forma, Antoni Lacavalleria acostumava a abastir les botigues d'uns quants llibreters barcelonins. Així, per exemple, a principi de 1685 va passar comptes amb el llibreter Pau Agell, que li devia 64 lliures, 8 sous i 6 diners per diversos exemplars d'uns 17 títols diferents que li havia venut. Posteriorment, el 1691, el llibreter Joan Pi va signar un debitori a Antoni Lacavalleria de 47 lliures, 5 sous i 10 diners. D'una forma semblant, l'any 1696 el llibreter Joan Pau Martí va reconèixer un deute a Lacavalleria de 136 dobles, que era el valor d'una partida de llibres que li havia comprat.²³⁶

L'activitat d'Antoni Lacavalleria com a mercader de llibres a l'engròs es constata també en el pagament de 97 lliures i 13 sous que Ignasi Ximenis li va fer el 1674 per tots els llibres que li havia comprat Josep Ximenis i de Montrodon, canonge de la catedral de Barcelona. A més, Lacavalleria va rebre 70 lliures l'any 1687 de l'advocat gironí Francesc Romaguera per uns llibres que li havia venut.²³⁷

L'elevada capacitat econòmica d'Antoni Lacavalleria va permetre que la seva impremta fos una de les més ben equipades de Barcelona, només superada per la de Rafael Figueró. Això, a la pràctica, es va traduir també en una considerable producció editorial. De fet, la impremta Lacavalleria, amb un total de 128 títols publicats entre 1646 i 1701, fou el segon

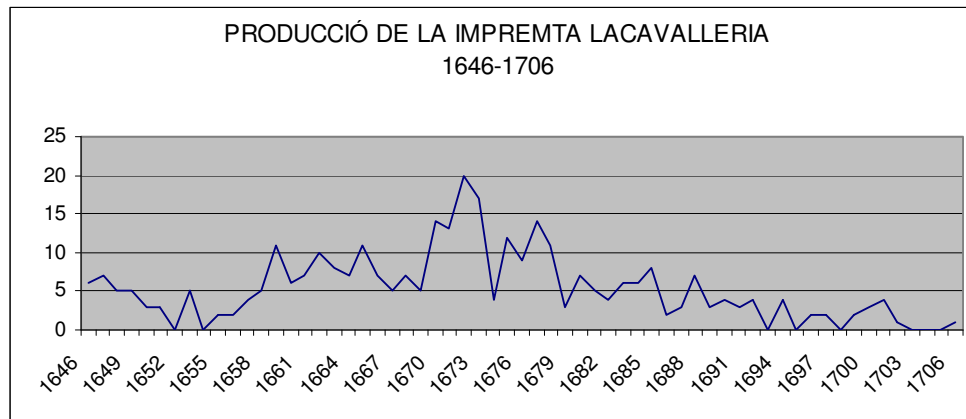
²³⁵ La venda dels llibres a Llorenç Soler figura a: AHPB, Joan Baptista Gràcia, Manual de 1652, 707/12, s.f., 1 de desembre de 1652. Aquesta venda va derivar en un plet a la Reial Audiència per un desacord amb el valor de la moneda. Finalment, però, la disputa fou resolta a través d'una concòrdia. AHPB, Jaume Bas, Llibre de concòrdies, 696/19, f.184-186, 23 de febrer de 1655. La venda dels llibres a Victorià Clapés a: AHPB, Jaume Vila, Plec de concòrdies, 690/8, s.f., 29 de març de 1659.

²³⁶ El debitori signat per Pau Agell consta a: AHPB, Pere Màrtir Lluñell, Trenta-vuitè manual, 719/43, f.16-17v, 1 de gener de 1685. El debitori signat per Joan Pi a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1692, 828/6, f.169-170v, 28 de desembre de 1691. El debitori signat per Joan Pau Martí a: AHPB, Josep Sabater, Primer manual, 894/2, f.95v, 12 d'agost de 1696. L'any 1701 Martí va acabar de pagar 19 dobles d'aquest deute als hereus d'Antoni Lacavalleria. AHPB, Josep Sabater, Segon manual, 894/3, f. 89v, 28 de novembre de 1701.

²³⁷ El pagament fet per Ignasi Ximenis figura a: AHPB, Lluís Fontana, Cinquè manual, 806/5, f.39v-40v, 4 d'abril de 1674. El pagament fet per Francesc Romaguera a: AHPB, Jacint Sescases, Manual de 1687, 798/19, s.f., 18 d'abril de 1687.

taller més important de Catalunya de la segona meitat del segle XVII pel que fa a l'edició de llibres.

A més dels llibres, al llarg d'aquell període d'aquesta impremta en van sortir, segons el fons conservat, almenys 79 opuscles i 120 plecs solts, cosa que fa un total de 327 títols. Els anys de màxima activitat, com es pot comprovar en el gràfic de l'evolució, corresponen a la dècada de 1670 (Fig.28). Posteriorment, coincidint amb el creixement de la impremta de Rafael Figueró, el taller dels Lacavalleria va quedar relegat a un segon pla.

Fig. 28. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Lacavalleria (1646-1706).
Fonts: CCUC, CCPB i pròpia.

Una de les obres més conegudes editades per la impremta d'Antoni Lacavalleria fou el diccionari català-llatí elaborat pel seu nebot, Joan Lacavalleria i Dulach, que va ser publicat l'any 1696 amb el títol de *Gazophylacium catalano-latinum*. Joan Lacavalleria, fou, precisament, el successor d'Antoni Lacavalleria en la titularitat de la impremta, després de la mort d'aquest, l'any 1701.²³⁸

²³⁸ *Gazophylacium catalano-latinum, dictiones phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens, cui subijcitur irregularium verborum elenchus*. BC, Tor. 162-Fol. Antoni Lacavalleria va obtenir privilegi reial per imprimir i vendre en exclusiva aquesta obra durant deu anys. Una còpia d'aquest privilegi es troba en l'acta de la seva notificació als altres impressors de Barcelona. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1696, 858/10, f.47v-

Durant uns anys la impremta Lacavalleria es va beneficiar dels ingressos que provenien de treballs fets per a les administracions públiques. Així, per exemple, l'any 1653 el Tribunal de la Capitania General va pagar 17 lliures a Antoni Lacavalleria per la impressió de tres raimes de passaports per a la secretaria del virrei Joan d'Àustria. D'una forma semblant, el sacerdot Vicenç Vinyals, catedràtic de l'Estudi General, va pagar-li 22 lliures, 17 sous i 6 diners l'any 1661 per diverses impressions, mentre que la Generalitat va pagar 40 lliures a Lacavalleria per la relació de les festes que es van celebrar aquell any a Barcelona amb motiu del naixement del príncep Carles, futur rei d'Espanya.²³⁹

El patrimoni d'Antoni Lacavalleria estava format, en primer lloc, per tres cases situades entre el carrer de la Llibreteria i el dels Cofrers –en una de les quals hi havia la impremta– que els hi va establir Elisabet Lacavalleria, vídua de Pere Lacavalleria l'any 1651, a un cens de 80 lliures anuals. Tres anys després va comprar els masos Roure i Company, de Sant Esteve de Palaudàries, al mercader Victorià Clapés, per un preu de 2.500 lliures.²⁴⁰

Aquest patrimoni es va incrementar l'any 1671, arran de la mort de la seva esposa, Jerònima Lacavalleria i Catà, que el va nomenar hereu universal de tots els béns. No hi ha constància, en aquest sentit, que aquest matrimoni hagués tingut cap fill. L'heretat estava formada, principalment, per dues cases situades a la parròquia de Fornells i una altra en el terme de Cassà de la Selva, així com també per un cens de 32 lliures i 10 sous de pensió anual que la seva dona rebia d'una casa situada al carrer d'en Fonollar de Barcelona. Això no

---

49v, 22 de març de 1696. El document original es troba a: ACA, Cancelleria Reial, Registres, 5939, f.82v, 2 febrer 1696. Citat a: Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Licencias reales para la impresión y venta de libros (1519-1705)", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXXII, 1-2, 1964-1965, p.221.

²³⁹ El pagament del Tribunal de la Capitania General consta a: AHPB, Francesc Leonart, Manual de 1653, 653/1, s.f., 8 de juliol de 1653. El pagament de l'Estudi General a: AHPB, Joan Baptista Vidal, Vint-i-unè manual, 705/18, f.350-350v, 9 de setembre de 1661. El pagament de la Generalitat a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1659, part 2º, Sèrie General (N), 217, f.287, 16 de març de 1662. El jurista Bonaventura de Tristany, autor d'aquesta relació, va rebre 25 lliures de la Generalitat "per los treballs ha presos en fer la relatió de ditas festas". Ibidem, f.292, 31 de març de 1662. Es tracta de l'obra titulada *General celebridad, que la muy Ilustre Deputación del Principado de Cataluña ostentò en fiestas al nacimiento del (...) príncipe D. Carlos*. BC, F.Bon. 5166.

²⁴⁰ L'establiment de les cases del carrer de la Llibreteria consta a: AHPB, Francesc Bartrolí, Llibre comú, 720/2, f.47-60v, 1 de febrer de 1651. La compra dels masos Roure i Company a: AHPB, Jaume Vila, Novè manual, 690/2, f.949v-950v, 29 de març de 1654.

obstant, poc després, Antoni Lacavalleria va acordar amb Josep Catà i Bertran, ciutadà honrat de Barcelona, nebot de la seva difunta esposa, la renúncia als drets que li corresponien sobre aquella heretat a favor de dit Catà, a canvi que aquest li donés 1.526 lliures. Finalment, però, Catà va pagar aquesta quantitat al seu oncle uns anys després a través de la creació d'un censal, en virtut del qual li pagava una pensió anual de 76 lliures i 6 sous.²⁴¹

El 1673, dos anys després d'enviduar, Antoni Lacavalleria es va casar en segones núpcies amb Maria Déu, filla de Joan Déu, de Girona. En els capítols matrimonials, signats el desembre d'aquell any, Lacavalleria va rebre 1.400 lliures de la seva dona en concepte de dot, mentre que ell la va correspondre amb unes altres 550 lliures d'escreix. Aquest matrimoni va tenir almenys un fill, Ramon, que va morir quan tenia pocs mesos.²⁴²

A banda d'això, al llarg de la seva vida Antoni Lacavalleria va mantenir algunes causes judicials que no tenien relació amb el món de la impremta. Així, per exemple, el 1649 va posar una demanda a la cort del veguer de Barcelona contra Pere de Goury, vescomte d'Évol, que aquell any li havia llogat les rendes que generava aquest vescomtat. El conflicte sorgí perquè, poc després de formalitzar-se aquell arrendament, el rei Lluís XIV de França va concedir a Tomàs de Banyuls, governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya, la possessió

---

²⁴¹ El testament de Jerònima Lacavalleria i Catà es troba a: AHPB, Joan Baptista Vidal, Segon llibre de testaments, 705/41, f.150v-152v, 10 de juliol de 1667. La lectura d'aquest testament fou feta el 8 de gener de 1671. L'inventari dels béns a: AHPB, Joan Baptista Vidal, Llibre quart de capítols matrimonials, concòrdies, inventaris i encants, 705/38, s.f., 3 de febrer de 1671. El 9 de gener d'aquell any, l'endemà mateix de publicar-se el testament, Antoni Lacavalleria va nomenar procurador a Joan Soler, pagès de la vila de Cassà de la Selva, per tal que en el seu nom prengués possessió de les cases i altres béns que la seva difunta esposa tenia en aquell municipi. AHPB, Joan Baptista Vidal, Trenta-unè manual, 705/27, f.12v-13, 9 de gener de 1671. La casa del carrer d'en Fonollar, amb dues botigues, fou establerta el 1662 al velluter Jaume Garriga. AHPB, Bonaventura Vila, Cinquè manual, 766/9, f.171v-177, 24 d'abril de 1662. La concòrdia entre Antoni Lacavalleria i Josep Catà i Bertran a: AHPB, Francesc Cotxet i Soler Ferran, Llibre primer de concòrdies, 779/41, s.f., 9 de desembre de 1671. En els termes de la concòrdia s'establí que Antoni Lacavalleria podria gaudir de l'usdefruit vitalici de la Torre Armansa, situada en el terme de Cassà de la Selva. El censal a través del qual Josep Catà va pagar a Antoni Lacavalleria la quantitat acordada a: AHPB, Lluís Fontana, Dotzè manual, 806/12, f.54-55v, 28 de febrer de 1681.

²⁴² Els capítols matrimonials entre Antoni Lacavalleria i Maria Déu foren signats el 15 de desembre de 1673 amb Isidre Vilallonga, notari de Girona, segons consta en una concòrdia signada el 1701 per Maria Lacavalleria, aleshores vídua d'Antoni Lacavalleria, i Joan Lacavalleria i Dulach, nebot d'aquest. AHPB, Bonaventura Torres, Llibre segon de concòrdies, 770/53, f.656-658v, 14 de setembre de 1701. La identitat dels pares de Maria Lacavalleria i Déu figura en el seu testament. AHPB, Salvador Pi, Cinquè llibre de testaments, codicils i últimes voluntats, 781/80, f.49-52v, 28 de novembre de 1710. Ramon Lacavalleria i Déu fou enterrat el 1675. ACB, Òbits, Llibre 4, 1641-1692, f.216v, 8 de juny de 1675.

del vescomtat d'Èvol, cosa que va impedir que Antoni Lacavalleria i Pere Anger, el seu soci, poguessin cobrar els censos, delmes i altres rendes que generava aquest territori. Per aquest motiu, Lacavalleria va reclamar a través de la justícia que Goury fos condemnat a pagar-li 2.000 lliures, una quantitat que, segon ell, equivalia als beneficis que hauria obtingut d'aquell arrendament.²⁴³

Posteriorment, l'any 1696, Antoni Lacavalleria va presentar una demanda contra Pere Arenas, pagès de la parròquia de Sant Esteve de Palaudàries, a qui havia arrendat els masos Roure i Company. De fet, uns anys abans Lacavalleria havia llogat aquestes terres al pare, Francesc Arenas, que va morir el 1684. Després de la mort d'aquest, el fill va seguir explotant els masos, fins que deu anys després Lacavalleria li va renovar l'arrendament a canvi d'una cinquena part de la collita de grans i llegums, la meitat de la fruita, la meitat de la producció del vi, un terç de la de l'oli i un terç dels pinyons. El 1696, però, Lacavalleria va demandar Arenas, acusant-lo de negligir les feines del camp, cosa que, segons ell, li havia fet perdre molts diners. En concret, la quantitat que Lacavalleria reclamava al pagès era de 1.844 lliures 9 sous i 8 diners.²⁴⁴

Antoni Lacavalleria va fer testament l'any 1696, escollint per marmessors a la seva segona esposa, Maria Lacavalleria i Déu, i als seus nebots, Joan Lacavalleria i Dulach i a Josep Catà i Bertran. Va demanar ser enterrat a l'església de Sant Jaume de Barcelona, "en terra ferma" i que després de la seva mort li fossin dites 450 misses, de sis sous cada una. A la seva esposa Maria li va llegar la pensió de 76 lliures i 6 sous del censal que cada any li pagava Josep Catà, la renda vitalícia dels diners que havia destinat a la fundació d'una missa quotidiana a l'església de Sant Jaume de Barcelona i l'usdefruit, també vitalici, del mas Company, de Sant Esteve de Palaudàries. Tot seguit, va nomenar per hereu universal dels seus béns a Joan

---

²⁴³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12305.

²⁴⁴ El contracte de lloguer dels masos Roure i Company consta a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1694, 858/8, f.168v-171v, 10 d'octubre de 1694. La causa judicial a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 26684.

Lacavalleria i Dulach, fill de Pere Lacavalleria, el seu germà. Segons la lectura del testament, Antoni Lacavalleria va morir l'agost de l'any 1701.²⁴⁵

Un mes després, la vídua va reclamar a Joan Lacavalleria i Dulach la restitució del dot del seu matrimoni amb Antoni Lacavalleria, que comptant l'escreix, equivalia a 1.950 lliures. L'hereu, en canvi, considerava que la vídua ja estava plenament pagada amb les pensions del censal, els diners de la missa quotidiana i l'usdefruit del mas Company que el seu marit li havia llegat. Per tal d'evitar un procés judicial, tanmateix, les dues parts van signar una concòrdia, en virtut de la qual Joan Lacavalleria i Dulach va pagar 1.526 lliures a Maria Lacavalleria a canvi de la cessió del censal i la renúncia als drets sobre l'heretat del seu difunt marit. Amb tot, la vídua d'Antoni Lacavalleria va continuar gaudint durant la seva vida de l'usdefruit del mas Company i dels diners destinats a la missa quotidiana a l'església de Sant Jaume, que cada any li reportava el cobrament de 109 lliures i 10 sous.²⁴⁶

D'aquesta forma, després de la mort d'Antoni Lacavalleria, l'any 1701, la impremta va quedar en mans del fill de Pere Lacavalleria, el seu fundador. Amb tot, a partir d'aleshores, la producció d'aquest taller fou pràcticament nul·la –només es conserven un parell d'obres– fins que va cessar completament l'activitat l'any 1706. Uns anys després, tot el material d'imprimir fou venut a Rafael Figueró pels hereus de Joan Lacavalleria i Dulach.

---

²⁴⁵ AHPB, Bonaventura Torres, Tercer llibre de testaments, 770/48, f. 217-220v, 10 de juliol de 1696. Antoni Lacavalleria havia fet un testament anterior el 1648. AHPB, Jaume Bas, Llibre de testaments, 696/16, f.51-52v, 3 de juliol de 1648.

²⁴⁶ La concòrdia signada per Maria Lacavalleria i Joan Lacavalleria i Dulach figura a: AHPB, Bonaventura Torres, Llibre segon de concòrdies, 770/53, f.656-658v, 14 de setembre de 1701. Joan Lacavalleria pagava cada any 109 lliures i 10 sous a la vídua d'Antoni Lacavalleria pel llegat de la renda de la missa quotidiana. Una missa diària a sis sous, de fet, equivalia a 109 lliures i 10 sous anuals. Els pagaments que Joan Lacavalleria feia a la vídua es constaten, per exemple, a: AHPB, Josep Galí, Setè manual, 898/7, f.164, 15 de setembre de 1704.

Caterina Mathevat

La impremta Mathevat, una de les més actives de la primera meitat del segle XVII, va veure truncada la seva progressió amb la mort, durant els anys de la Guerra dels Segadors, de Sebastià Mathevat, el seu fundador, i de Jaume Mathevat, l'hereu. Com a conseqüència d'això, la impremta va passar a mans de Paula Umbert, vídua de Sebastià Mathevat, fins que arran de la mort d'aquesta, l'any 1651, el taller va ser heretat per Caterina, filla d'aquell matrimoni. Aquest capítol, per tant, se centra en la figura de Caterina Mathevat, que fou propietària d'aquesta impremta des d'aleshores i fins que va morir, l'any 1675.²⁴⁷

L'obra més antiga que es conserva que es pugui atribuir a Sebastià Mathevat és la que porta per títol *Theatro de los mayores principes del mundo y causas de la grandeza de sus estados*, de Jaume Rebollosa, que, segons el peu d'impremta, fou editada per aquest impressor, conjuntament amb Onofre Anglada, l'any 1605. Es conserven també diverses obres impreses entre els anys 1608 i 1610 segons les quals en aquell moment Sebastià Mathevat explotava una impremta situada al carrer de la Llibreteria en companyia de l'impressor Llorenç Déu. Això es pot comprovar, per exemple, en un edicte del marquès de Carazena, virrei de València, imprès en aquest taller el 1609.²⁴⁸

Tot sembla indicar que Sebastià Mathevat va començar a treballar pel seu compte més o menys a partir de 1611, en un local situat al carrer del Call, tal i com es constata en l'obra titulada *Miscellanea de tres tratados*, escrita per Onofre Menescal. Finalment, va traslladar el taller de forma definitiva a una casa situada al carrer de la Riera del Pi, davant la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, on hi ha constància de la seva activitat almenys des de 1618,

---

²⁴⁷ Sobre la impremta de Sebastià Mathevat vegeu: Carlos PIZARRO CARRASCO, "Imprenta y gobierno municipal en Barcelona. Sebastián y Jaime Matevat al servicio del Consell de Cent (1631-1644)", *Hispania*, LXIII/1, 213, 2003, p.137-159.

²⁴⁸ *Theatro de los mayores príncipes del mundo y causas de la grandeza de sus estados, sacado de las relaciones toscanas de Juan Botero Benés, con cinco tratados de razón de estado*. BUB, B-64/9/6; *El Rey y por su Magestad don Luis Carrillo de Toledo, marqués de Carazena...* BUB, B-59/3/42-34.

tal i com mostra el peu d'impremta d'una obra publicada aquell any amb el títol *Explicación de la bulla de la Santa Cruzada y de las cláusulas de los jubileos y confesionarios que ordinariamente suele conceder su Santidad*, escrita pel pare franciscà Manuel Rodríguez.²⁴⁹

Les darreres obres impreses per Sebastià Mathevat que es conserven daten de l'any 1642. Amb tot, ja des de 1623 hi ha obres atribuïdes al seu fill Jaume. Es tracta, per exemple, de las *Felices nuevas de la vida y milagros del beato padre fray Juan de Capistrano, de la orden del seráfico padre san Francisco*, obra escrita pel frare Alonso Pérez. L'activitat de Jaume Mathevat va aturar-se el 1644, tal i com es constata del fons conservat. Una de les seves darreres obres, impresa aquell any, és la que porta per títol *Flores espirituales*, del pare jesuïta Juan Eusebio Nieremberg.²⁵⁰

Precisament, fou a partir de 1644 que van començar a aparèixer obres publicades sota el nom de la vídua Mathevat. Tot i que els peus d'impremta no ho especifiquen, es tractava de Paula Umbert, vídua de Sebastià Mathevat i mare de Jaume. Una d'aquestes és, per exemple, el *Sermo predicat en la Il·lustre Cathedral de Barcelona, en lo aniversari solemne que tots los anys celebra dita Cathedral per la ànima del gran Rey de Aragón y Compte de Barcelona Don Jaume Segon, als 3 del mes de noembre del corrent any 1644*, de Joan Vidal. Les darreres obres de la vídua Mathevat daten de 1651, any en què va morir com a conseqüència de l'epidèmia de pesta que afectar la ciutat de Barcelona. Una de les obres impreses aquell any és el *Memorial apologético*, de Francesc Subirats.²⁵¹

²⁴⁹ *Miscellanea de tres tratados: de las apariciones de los espíritus el uno, donde se trata como Dios habla a los hombres y si las almas del Purgatorio buelven, de Antichristo el segundo y de sermones predicados en lugares señalados el tercero*. BC, 1-IV-58; *Explicación de la bulla de la Santa Cruzada y de las cláusulas de los jubileos y confesionarios que ordinariamente suele conceder su Santidad*. BC, 15-III-53.

²⁵⁰ *Felices nuevas de la vida y milagros del beato padre fray Juan de Capistrano, de la orden del seráfico padre san Francisco*. AHCB, B 1623 8º op.5. *Flores espirituales sacadas a la luz por el padre Juan Eusebio Nieremberch de la Compañía de Jesús*. AHCB, B 1644 12º 2.

²⁵¹ *Sermo predicat en la Il·lustre Cathedral de Barcelona, en lo aniversari solemne que tots los anys celebra dita Cathedral per la ànima del gran Rey de Aragón y Compte de Barcelona Don Jaume Segon, als 3 del mes de noembre del corrent any 1644*. BUB, XVII-L-2441-27. *Memorial apologético, verdad auténtica y satisfacción a los devotos de San Francisco en sus llagas*. BC, 3-II-108.

La família Mathevat era d'origen francès. Antoni Mathevat, botiguer de draps, i Joana, pares de Sebastià Mathevat, eren naturals de la ciutat de Sens, de la regió de la Borgonya. El 1598, però, Sebastià ja vivia a Barcelona, ja que aquell any es va casar amb Paula Umbert, filla de Pau Umbert, pagès de Badalona, i de Magdalena. És probable que en el moment de casar-se Sebastià Mathevat treballés al taller de Sebastià de Cormellas, ja que aquest va fer de testimoni en la signatura dels capítols matrimonials.²⁵²

El matrimoni format per Sebastià i Paula Mathevat va tenir almenys quatre fills: Jerònima, Caterina, Jaume i Antoni. Jaume, l'hereu, va néixer el 1605, ja que en el testament del seu pare, fet el 1621, constava que aleshores tenia 16 anys, mentre que Antoni, el més petit, en tenia vuit. El més gran dels fills, però, era Jerònima, que en el testament figurava per davant de Caterina en l'ordre de primogenitura. Tenint en compte que Caterina va casar-se el 1618 amb el notari barceloní Francesc Pomadera, es pot deduir que Jerònima deuria néixer pels volts de 1599, mentre que Caterina ho deuria fer, aproximadament, al llarg dels dos anys següents.²⁵³

La majoria dels membres de la família Mathevat, amb l'excepció de Caterina, van morir durant els anys de la Guerra dels Segadors. Almenys, això és el que es desprèn d'una súplica que l'hereva de la impremta va presentar el 1652 al Consell de Cent per reclamar l'ofici d'estamper de la Ciutat, que els seus pares havien ostentat durant molts anys i que uns mesos abans havia estat atorgat al notari Josep Forcada.

---

²⁵² Els capítols matrimonials signats per Sebastià Mathevat amb Paula Umbert es troben a: AHPB, Galceran Francesc Devesa, Plec de capítols Matrimonials, 510/39, s.f., 24 de juliol de 1598. La identitat i origen dels pares de Sebastià Mathevat es constata en aquests capítols matrimonials i també en el seu testament. AHPB, Pere Carbonell, Plec de testaments, 543/54, s.f., 26 d'octubre de 1642.

²⁵³ Els fills de Sebastià i Paula Mathevat consten al testament del primer. AHPB, Pere Carbonell, Plec de testaments, 543/54, s.f., 26 d'octubre de 1642. Les relacions de parentesc entre els diferents membres de la família Mathevat han estat motiu de confusió, ja que alguns autors han considerat que Sebastià i Jaume eren germans i en ocasions que la vídua Mathevat era Caterina. El testament de Sebastià Mathevat, en aquest sentit, no deixa lloc al dubte. El casament de Caterina Mathevat amb Francesc Pomadera a: ACB, Esposalles, Llibre 69, 1617-1619, f.35, 9 de febrer de 1618.

“Molt Il·lustre senyor, Sebastià Mathevat, estamper, y après Paula Mathevat, viuda, ha més de coranta anys serveixen a V.S. y present Ciutat de estampers, tenint lo dit offici de estamper passat per lo savi Consell de trentasis, servint a V.S en dit temps ab tota satisfacció y puntualitat, com ho diran los officials de V.S. Y com, Molt Il·lustre senyor, per ocasió del contagi era en la present ciutat lo any passat una persona de obligatió envià a cercar a dita Paula Mathevat y família per guardar-se de la fuga de dit contagi, reparà dita Matevat y respongué que ella, per trobar-se ser estampera de dita Ciutat, no la volia deixar, y així ne féu tornar las cavalcaduras, fent-li las degudas gràcias, y axí se restà pera servir a esta Ciutat. Y és estat Nostre Senyor servit que dita Paula Mathevat y una filla sua moriren del contagi, restant emperò altra filla nomenada Catharina, qui administra y fa passar avant dita estampa, avent comprada una partida de lletra grossa y altra ordinària pera servir a V.S. y demés. No dubtant los senyors consellers passats, mal informats de que en casa de dita Mathevat tots eren morts, provehiren lo dit offici de estamper en persona de [en blanc] Forcada, notari, ab aqueix motiu dita Catharina suplica a V.S. sie servit manar-li tornar dit offici de estamper y fer-li exa honra que además és de justícia”.²⁵⁴

Davant d’aquesta súplica, el trentenari va resodre revocar el nomenament d’estamper de la Ciutat fet en favor de Josep Forcada i atorgar-lo a Caterina Mathevat.

“Que attès lo Consell de trentasis celebrat a 4 de noembre pròxim passat prengué error en conferir lo offici de estamper de la present Ciutat y Universitat en persona de Joseph Forcada, notari, pensant y presuposant, conforme se digué aleshoras, que no-s trobava ni hi havia fills ni néts de Sebastià Matevat ni Paula Matevat, estampers de la present ciutat, que quisà si se hagués tingut aqueixa notícia dit offici no-s fóra conferit a dit Forcada, sinó que aquell se fóra conferit a Catherina Mathevat, filla de dit Sebastià Matevat, pera acostumar la present Ciutat fer semblants mercès als fills dels officials mecànichs de aquella. Perçò, deliberan que dita nominatió de

---

²⁵⁴ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1652, 80-CC, f.123-123v, 29 de febrer de 1652. Sebastià Mathevat havia estat nomenat estamper de la Ciutat el 1631. AHCB, Rúbriques de Bruniquer, vol. 3, p.31, 30 de juliol de 1631.

estamper feta en favor de dit Forcada sie revocada sens nota de infàmia, com lo present Consell la revoca, y que aquell sie conferit, com lo present Consell lo confereix, durant lo beneplàcit del present Consell de trentasis, a dita Catarina Matevat, abla forma acostumada”.²⁵⁵

A més de l’ofici d’estamper de la Ciutat, la família Mathevat va gaudir també d’un reconeixement semblant per part de la Diputació. L’any 1650 els diputats van nomenar estamper del General a Paula Mathevat, mentre que tres anys després aquesta distinció va recaure en la seva filla Caterina. Així, hi ha constància que Caterina Mathevat va ostentar aquest ofici des de 1653 fins a 1674, amb l’excepció del trienni de 1665, que el títol va recaure en Martí Gelabert. El 1674, un any abans de la seva mort, Mathevat fou substituïda definitivament per Rafael Figueró.²⁵⁶

A partir de 1652, així doncs, Caterina Mathevat va continuar explotant el negoci tipogràfic que el seu pare havia fundat gairebé mig segle abans. L’obra més antiga que es conserva en la que hi figura el seu nom en el peu d’impremta és la que porta per títol *Oratorias instituciones latinas, españolas*, de Josep Olzina, publicada l’any 1652.²⁵⁷

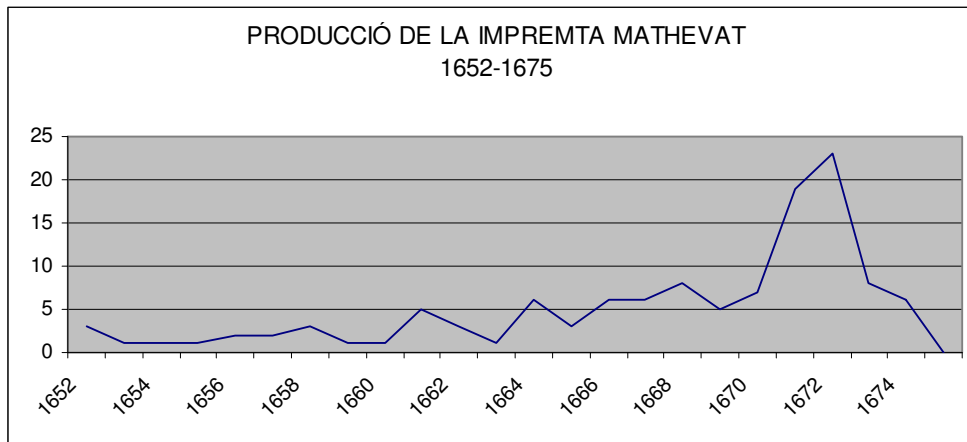
Durant els anys que Caterina Mathevat en fou la propietària, tanmateix, la producció d’aquesta impremta va experimentar un considerable descens respecte l’etapa que havia estat dirigida per Sebastià i Jaume Mathevat, tal i com es constata pel nombre de títols que s’han conservat. En concret, entre els anys 1652 i 1675 aquesta impremta va produir 19 llibres, 48 opuscles i 54 plecs solts, cosa que representa un total de 121 títols (Fig.29).

---

²⁵⁵ Ibidem.

²⁵⁶ El nomenament de Paula Mathevat com a estamper del General figura a: DGC, vol.VI, p.423, 21 de juliol de 1650. Els nomenaments de Caterina Mathevat a: Ibidem, p.563, 10 de maig de 1653; Ibidem, vol.VII, 1656-1674, p.95, 6 d’agost de 1659; p.294, 8 d’agost de 1668 i p.426, 8 d’agost de 1671.

²⁵⁷ *Oratorias instituciones latinas, españolas*. BUB, XVII-6274.

Fig. 29. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Mathevat (1652-1675).
Fons: CCUC, CCPB i altres.

L'any 1663 Caterina Mathevat va fer donació de tot el material de la impremta al Col·legi de Betlem de Barcelona, dels pares jesuïtes, cosa que havia de fer-se efectiva després de la seva mort. La donadora assegurava que ho feia per la gran devoció que tenia i per la remissió dels seus pecats. A més, va posar com a condició que la Companyia no es pogués vendre la impremta i que si no la volia en fes donació al convent de Santa Caterina de Barcelona. En el cas que els frares predicadors tampoc la volguessin la impremta havia de ser per al convent de Sant Francesc o, en el seu defecte, per a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona.²⁵⁸

El cronista del Col·legi de Betlem va deixar constància d'aquesta donació de la següent forma:

“A 8 de mayo [1663] el notario Jose Soldevila y la señora Catalina Pomareda [i.e.Pomadere] hizo donación *post mortem* a este Colegio de Belén de su impresión, que era muy buena y muy

²⁵⁸ AHPB, Josep Soldevila, Vint-i-quatrè manual, 711/14, f.421-423v, 8 de maig de 1663.

cumplida y valia muchos centenares, y la conservó su merced muy lúcida hasta el fin de sus dias”.²⁵⁹

La posició social de Caterina Mathevat era similar a la de Helena Forcada, dona de Josep Forcada, casada en primeres núpcies amb l'impressor Llorenç Déu. Tant l'una com l'altra s'havien casat amb notaris i, per tant, havien ascendit a l'estament dels artistes. Això no obstant, el marit de Caterina Mathevat, el notari Francesc Pomadera, es trobava absent de Catalunya des de feia anys, tal i com ella feia notar el 1663 en l'acta de donació de la impremta als jesuïtes. És possible que Pomadera hagués marxat del país durant la Guerra dels Segadors, ja que, el 1652, en presentar la súplica al Consell de Cent per reclamar l'ofici d'estamper de la Ciutat, Caterina Mathevat va utilitzar el nom de soltera. Posteriorment, en redactar el seu testament, l'any 1664, ni tan sols esmentava l'existència del marit. El notari Pere Trelles, en canvi, a qui Mathevat va lliurar el testament tancat el 1669, va fer constar que era vídua.²⁶⁰

Caterina Mathevat va demanar en el testament ser enterrada al convent de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i que després de la seva mort li fossin dites les misses que el seu marmessor decidís. La marmessoria i l'herència universal van recaure en la mateixa persona: Maria Sans, vídua del noble Lluís Sans. Caterina Mathevat va morir el 28 de febrer de 1675, mentre que la lectura del testament fou feta el 9 de març, en presència del cavaller Lluís Sans i de Puig, fill de l'hereva, i de Paula Moix i Pomadera, cunyada de la difunta.²⁶¹

El patrimoni de Caterina Mathevat estava format únicament per la impremta i la casa, situada al carrer de la Riera del Pi, davant de la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi. Aquesta casa apareix en els peus d'impremta de les obres publicades per Sebastià Mathevat

²⁵⁹ AHSIC, Crónica del Colegio de Nuestra Señora de Belén de la Compañía de Jesús, 1545-1700, ACOB-1, p.283v, 8 de maig de 1663.

²⁶⁰ AHCB, Notarial, III-21, s.f., 9 de març de 1675.

²⁶¹ Ibidem. La data de la defunció consta en unes anotacions fetes per Francesc Sans i de Puig. BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud.Fol.134/7, s.f.

almenys des de l'any 1618, tot i que no fou comprada per Paula Matevat, la seva vídua, fins el 1649. Aquell any, Josep Elias, rector de l'església parroquial de la vila de Sarreal, de la diòcesi de Tarragona, en tant que marmessor del testament del sacerdot Magí Quadres, i com a procurador de la comunitat de sacerdots de Sarreal, va vendre aquella casa a Paula Mathevat i a les seves dues filles, Jerònima i Caterina, per un preu de 900 lliures. Per poder pagar aquesta quantitat, les compradores van vendre un censal de 450 lliures de preu i 22 lliures i 10 sous de pensió anual a Josep Elias i un altre d'igual preu i pensió als tutors de Josep Tomàs, fill de Pere Tomàs, pagès de Sarreal.²⁶²

D'aquesta forma, l'any 1675, després de la mort de Caterina Mathevat, la casa del carrer de la Riera del Pi, tal i com la difunta havia disposat en el seu testament, va passar a ser propietat de Maria Sans. El 13 de març d'aquell any, el fill d'aquesta, Francesc Sans i de Puig, en va prendre possessió en el nom de la seva mare. Tot seguit, el 22 de març, Sans va fer efectiva la donació de la impremta que Caterina Mathevat havia fet al Col·legi de Betlem de Barcelona. Dos mesos després, la casa fou llogada al doctor Josep Solà per un preu de 50 lliures anuals.²⁶³

Al mateix temps, Francesc Sans i de Puig va encarregar un inventari dels béns mobles de la difunta per tal que fossin venuts en encant públic. Comptant els diners en efectiu i el que es va obtenir de la venda dels objectes, els hereus de Caterina Mathevat van recollir un total de 485 lliures. A més, Sans va ingressar unes altres 632 lliures i 11 sous que corresponien a la suma dels imports d'algunes impressions que devien diverses persones.²⁶⁴

---

²⁶² AHPB, Jaume Rondó, Manual de 1649, 706/8, s.f., 24 d'abril de 1649.

²⁶³ La presa de possessió de la casa del carrer de la Riera del Pi per part de Francesc Sans i de Puig consta a: AHPB, Francesc Cotxet i Soler Ferran, Onzè manual, 779/10, f.105, 13 de març de 1675. El lliurament de la impremta al Col·legi de Betlem a: Ibidem, f.111-111v, 22 de març de 1675. El lloguer d'aquesta casa consta a: BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud.Fol.134/7.

²⁶⁴ L'inventari dels béns de Caterina Mathevat, la venda en encant públic, el cobrament de les impressions pendents i el nombre de misses dites figuren a: BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud.Fol.134/7. Francesc Sans i de Puig va esdevenir propietari de la casa i els béns de Caterina Mathevat el juliol de 1675, després de la mort de Maria Sans, la seva mare, que el va instituir hereu universal en el seu testament. AHPB, Francesc Cotxet i Soler Ferran, Llibre primer de testaments i últimes voluntats, 779/36, f.89-91v, 9 d'octubre de 1674. La lectura d'aquest testament es va fer el 29 de juliol de 1675.

Amb els diners obtinguts de la venda dels béns i el cobrament de les impressions, Francesc Sans i de Puig va pagar les despeses del funeral, les misses per l'ànima de la difunta i els deutes que la aquesta havia deixat per pagar. Val a dir que, tot i que Caterina Mathevat va deixar en mans del seu hereu i marmessor el nombre de misses que volia, Francesc Sans en va fer dir un total de 500, una quantitat equiparable a la que acostumaven a demanar persones de posició social mitja-alta.

Entre altres coses, Francesc Sans va pagar 19 lliures i 7 diners a l'impressor Narcís Casas, treballador de la impremta Mathevat, "per lo que avia gastat en lo temps de la malaltia de dita senyora Matevat, com per tot lo que dita senyora li devia de feina feta en la estampa". D'igual forma, Pere Pau Mateu, un altre dels treballadors, va cobrar 7 lliures i 15 sous "per tota la feyna tinch feta en la estampa de la difunta senyora Catharina Mathevat".²⁶⁵

D'altra banda, els fulls de paper imprès que hi havia a la impremta, que en total eren unes 24 raimes, foren comprats el maig de 1675 per l'impressor Vicenç Surià, administrador de la impremta Cormellas, per 21 lliures i 12 sous.²⁶⁶

A partir de 1675, així doncs, la Companyia de Jesús va esdevenir propietària de la impremta, delegant l'administració a l'impressor Martí Gelabert, tot i que el taller va continuar mantenint el nom de Mathevat. Els jesuïtes, però, van traslladar tot el material d'imprimir a una casa que tenien al carrer del Carme, al costat de l'església de Betlem. L'any 1680, arran de l'inici de les obres d'ampliació d'aquest temple, la impremta fou retornada a la casa situada davant la rectoria de Santa Maria del Pi, al carrer de la Riera del Pi. El juliol d'aquell any, Francesc Sans i de Puig va llogar aquesta casa als jesuïtes per un termini de cinc anys, a un preu de 50 lliures anuals.²⁶⁷

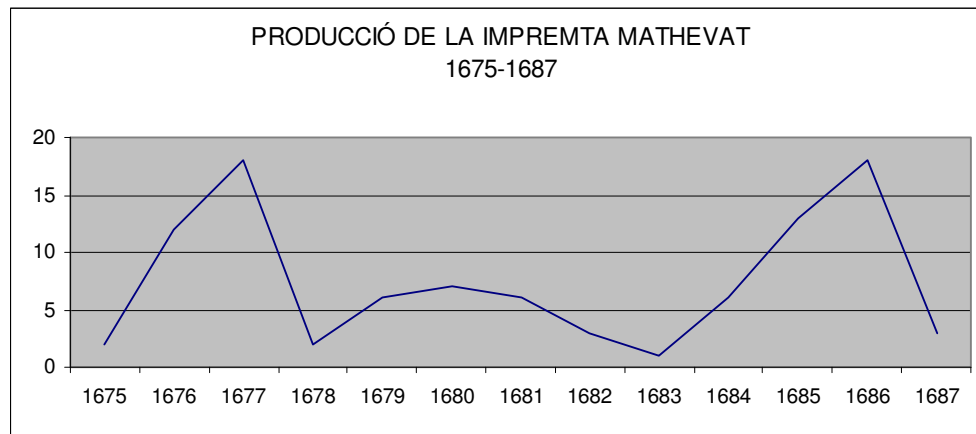
Martí Gelabert va administrar la impremta dels jesuïtes fins el 1683. L'any següent ho va fer Francesc Muns i de 1685 a 1687 la gestió d'aquest taller va anar a càrrec de Jaume Caís.

²⁶⁵ BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud.Fol.134/7, s.f., 24 de març i 21 d'abril de 1675.

²⁶⁶ Ibidem, 23 de maig de 1675.

²⁶⁷ AHPB, Esteve Cols, major, Tercer manual, 844/7, f.248-248v, 12 de juliol de 1680.

Durant el període en que el Col·legi de Betlem fou propietari de la impremta la producció va experimentar un lleuger creixement, sobretot pel que fa a l'edició de llibres. En concret, entre els anys 1675 i 1687 es van publicar en aquest taller 38 llibres –el doble que els editats durant els 25 anys precedents–, 20 opuscles i 39 plecs solts, cosa que representa un total de 97 títols (Fig.30).

Fig. 30. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Mathevat (propietat de la Companyia de Jesús), 1675-1687. Fonts: CCUC, CCPB i altres.

Finalment, el 1687 la casa del carrer de la Riera del Pi fou cedida en emfiteusi per Francesc Sans a Martí Gelabert. A partir d'aquell any, el nom de Mathevat va desaparèixer dels peus d'impremta de les obres publicades en aquest taller. Amb tot, cal dir que l'any 1696 els jesuïtes van llogar el material de la impremta a Josep Casarachs, que, segons l'obra conservada, també tenia el taller davant de la rectoria de Santa Maria del Pi i utilitzava el nom d'impremta Mathevat. Això es comprova, per exemple, en l'obra titulada *Festiva sagrada*

*pompa con que celebró la salud del Rey nuestro Señor Don Carlos Segundo (que Dios guarde) el colegio de la Compañía de Jesús de Nuestra Señora de Belén.*²⁶⁸

Josep Casarachs va fer funcionar aquesta impremta durant dos anys, durant els quals tant ell com Martí Gelabert feien constar en els peus d'impremta que els seus respectius tallers es trobaven davant la rectoria de Santa Maria del Pi. És possible, en aquest sentit, que durant un temps els dos impressors haguessin compartit casa o que una part d'aquesta hagués estat llogada per Gelabert a l'altre impressor.

---

²⁶⁸ L'establiment fet per Francesc Sans i de Puig a Martí Gelabert de la casa de la riera del Pi a: AHPB, Esteve Cols, Desè manual, 844/14, f.238v-239v, 7 de juny de 1687. El lloguer de la impremta a Josep Casarachs a: AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.45-46v, 15 de març de 1696. Festiva sagrada pompa con que celebró la salud del Rey nuestro Señor Don Carlos Segundo (que Dios guarde) el Colegio de la Compañía de Jesús de Nuestra Señora de Belén en el altar que erigió en las públicas demostraciones de alborozo y sagradas fiestas de acción de gracias que por motivo tan soberano rindió a Dios nuestro Señor la Excelentísima Ciudad de Barcelona el día 28 de octubre del presente año de 1696. BC, F.Bon. 2756.

CAPÍTOL 7

Mestres amb impremta pròpia

Joan Baptista Altés

La impremta de Joan Baptista Altés va funcionar entre els anys 1702 i 1714. Amb tot, l'inici de la seva activitat és difícil de precisar, ja que les obres que s'han conservat són poques i els peus d'impremta no indiquen l'any. A banda d'això, no ha estat localitzat cap document notarial que permeti saber quan va adquirir la casa on va obrir el taller. El que és segur, tanmateix, és que Altés tenia impremta pròpia el 1702, com consta en l'acta d'una requisita feta per la confraria dels llibreters aquell any. El 17 de juliol, els cònsols Josep Moyà i Francesc Avinyó es van presentar a casa d'Altés, al carrer de Basea, prop de la font que hi havia a la plaça de l'Àngel, amb l'objectiu de penyorar-lo perquè venia llibres enquadernats al detall:

“Que per quant ell, dit Altés, lo dia present havia venut a Massià Bover, negociant, una doctrina cristiana encodernada, y essent-li a ell, y a qualsevol persona que no sia mestra llibrater y confrare de la dita confraria de llibraters, prohibit lo poder vendre a la menuda ninguna sort de llibres encodernats, segons las dispositions Reals de dita confraria, sots pena de sinch lliuras per quiscun contrafaent per quiscuna vegada y de perdre los llibres li trobaran encodernats exposats venals. Y axís veurer-se haver ell contrafet a ditas reals dispositions y axí incidit en las penas y

los llibres que tenia encodernats y exposats venals perduts. Que perçò requeria, com requirí a dit senyor Joseph Romeu, alguasil, prengué penyoras per las penas y axí mateix fes aprentió dels llibres encodernats se eran trobats dins un calaix de una taula que en dita entrada estava al enfront del portal de la casa, y axí mateix fes aprentió de vint y nou ventalls de paper, ab mànech de canya, que en quant tenia, ço és, part en la porta y part en la taula de la entrada, ço és, los vint grandets y los nou xichs”.²⁶⁹

Davant d'això, Altés va protestar, assegurant que tenia dret a vendre els llibres que li volien requisar, “per ésser estamper y vèurer que los altras stampers ne venen”. Malgrat tot, va haver de lliurar a l'agutzil una peça de plata com a pena per haver contrafet les ordinacions dels llibreters. A més, l'oficial reial es va endur una setantena de llibres, repartits entre més de 30 títols diferents.²⁷⁰

Joan Baptista Altés i Vinyeres va néixer a Vilanova d'Escornalbou, al Baix Camp, el 1665, tal i com consta en la seva partida de baptisme, datada el 13 de febrer d'aquell any. El seu pare, Isidre Altés, era natural del poble de la Mussara, l'església del qual era aleshores sufragània de la parròquia de Vilaplana, també al Baix Camp, mentre que la mare, Elisabet Joana Vinyeres, era d'Escornalbou. Els pares s'havien casat a l'església de Sant Joan Baptista d'aquest poble el 1654.²⁷¹

Això no obstant, Joan Baptista Altés va emigrar a Barcelona, on ja vivia i treballava d'impressor el 1687, tal i com es desprèn del seu casament amb Esperança Pujol, filla de Jaume Pujol, ferrer de Torelló, i de Cecília, celebrat el mes de maig d'aquell any. Altés va rebre 50 lliures de la seva dona en concepte de dot. En el moment de casar-se deuria treballar

²⁶⁹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1702, 846/10, f. 250-251, 17 de juliol de 1702.

²⁷⁰ Joan Baptista Altés va recuperar els llibres el mes de novembre d'aquell any, per decisió judicial. Ibidem, f.273-274, 14 de novembre de 1702.

²⁷¹ El baptisme de Joan Baptista Altés figura a: AHAT, Vilanova d'Escornalbou, Parròquia de Sant Joan Baptista, Llibre de baptismes, matrimoni, òbits i compliment pasqual de Vilanova d'Escornalbou i l'Arbocet, 1641-1668, 6.188, unitat 8, f.45v, 13 de febrer de 1665. El casament dels seus pares a: Ibidem, Llibre de matrimonis de Vilanova d'Escornalbou i l'Arbocet, 1644-1773, 6.188, unitat 28, f.5, 4 d'octubre de 1654.

a la impremta de Rafael Figueró –on probablement va fer també l’aprenentatge– ja que aquest impressor i el sacerdot Joan Bosch, cunyat de Figueró, van fer de testimonis en la signatura dels capítols matrimonials.²⁷²

L’any 1696, però, Altés treballava a la impremta Cormellas, administrada aleshores per Tomàs Lorient. Això és constata en la declaració que va fer davant notari, juntament amb Miquel Montanyès, també impressor, per donar fe que Lorient havia imprès el llibre titulat *Gobierno general, moral y politico hallado en las aves mas generosas y nobles*, escrit per Andrés Ferrer de Valdecebro, “por saber bien que dichos tomos se han estampados en la dicha empremta por trabajar ellos en la mesma empremta”.²⁷³

En canvi, un any després, Altés treballava, molt probablement, a la impremta d’Antoni Lacavalleria, ja que apareix com a testimoni en una època signada aleshores per aquest. De fet, l’any 1699 va fer també de testimoni en un altra acta notarial semblant signada per Lacavalleria.²⁷⁴

L’any 1696 fou un dels impulsors, juntament amb Miquel Domenjó, de la reactivació de la germandat dels estampers. Aleshores, exercint d’administradors de la germandat, Altés i Domenjó van proposar la recuperació de les ordinacions que aquest col·lectiu havia aprovat l’any 1632. El vicari general de la diòcesi de Barcelona va donar el vist-i-plau a la renovació d’aquestes ordinacions el 14 de març de 1697.²⁷⁵

D’aquesta forma, hi ha constància que Altés va participar en un consell que la germandat dels estampers va celebrar el febrer de 1701. En aquella ocasió, els confreres van acordar

²⁷² El casament de Joan Baptista Altés i Esperança Pujol consta a: ACB, Esposalles, Llibre 104, 1687-1689, f.1v, 10 de maig de 1687. Els capítols matrimonials, on es constata la identitat dels pares, a: AHPB, Bernat Famada, Manual de 1687, 782/13, f.210-210v, 12 de maig de 1687.

²⁷³ AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.157v-158v, 24 de març de 1696.

²⁷⁴ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1697, 828/9, f.103v-1704v, 5 d’octubre de 1697; AHPB, Lluís Fontana, Trentè manual, 806/30, f.145-146, 9 de juliol de 1699.

²⁷⁵ *Novas ordinacions fetas per lo bon govern y administració de la germandat, que los oficials impressors de la present ciutat de Barcelona fundaren e instituhiren sots invocació de Sant Joan Evangelista y al seu martiri de Ante Portam Latinam, en diada de 11 de janer 1632. Y ara novament renovadas per dita germandat als 23 de setembre del any 1696, sent administradors Joan Batista Altés y Miquel Domenjó.* Document inserit a: AHCB, Ajuntament borbònic, Polític i Representacions, 1750-1751, 1D IV-21, f.376-380v.

donar poders a l'impressor Francesc Soldevila per tal que, en nom de la germandat, presentés una súplica al Consell de Cent per demanar que els fos concedit l'ofici d'estamper de la Ciutat, que poc abans havia estat atorgat al llibreter Joan Pau Martí.²⁷⁶

La producció conservada que es pot atribuir a la impremta de Joan Baptista Altés es limita a quatre obres, sense data, que foren impreses amb posterioritat al desembarcament de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona, a final de 1705. Una d'aquestes és la que porta per títol *Nuevo romance en que se declaran unos documentos y consejos que dió Leopoldo Ignacio, emperador (...) a su hijo, Carlos III de Áustria, rey de España (...) a tiempo de salir de Viena para la conquista de España.*²⁷⁷

Una mostra que Joan Baptista Altés tenia impremta pròpia l'any 1708 és la declaració que va fer en el marc d'un plet a la Reial Audiència. En aquella ocasió, el testimoni d'Altés va servir per saber el preu que es pagava la lletra d'impremta a Barcelona.

“Diu ell, testimoni, que per raó de son ofici de estamper se entén molt bé de lletra de test y de altres espècies de lletra, y que a vista del què a vist a valgut semblant lletra de test y altres, posada dins Barcelona, y de haver oyt com la an comptada altres estampers, diu se auria y se compraria semblant lletra de test, posada dins Barcelona, a raó vuyt doblas lo quintar y no-n donaria més, ell, testimoni, si n-agués de comprar”.²⁷⁸

Joan Baptista Altés va morir el setembre de 1714, molt probablement com a resultat de l'assalt final de l'exèrcit borbònic, car fou enterrat el dia 12 d'aquell mes. Es tracta, de fet, de la única víctima mortal que es va registrar entre els mestres impressors de Barcelona durant el setge (vegeu el Capítol 4).²⁷⁹

²⁷⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127.

²⁷⁷ BC, F.Bon. 4903.

²⁷⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 11215, s.f., 16 de febrer de 1708.

²⁷⁹ ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f. 322v, 12 de setembre de 1714.

Després de la mort de l'impressor, el taller del carrer de Basea va tancar les portes, tot i que la seva vídua, Esperança Altés, va continuar vivint en aquella casa. Segons consta en el Cadastre, l'any 1716 la vídua Altés pagava 23 lliures anuals als hereus de Francesc d'Argemir pel lloguer de la casa, en la que vivia amb un fill i una filla, de cinc i dos anys, respectivament. Aquest fill, Josep Altés, va exercir de llibreter i d'impressor a partir de mitjan de la dècada de 1730.²⁸⁰

Jacint Andreu

El primer indici de l'activitat de Jacint Andreu com a mestre impressor data de 1664, any en què va rebre un pagament de 4 lliures i 10 sous per part de la Tresoreria Reial per la impressió d'unes "crides del llibret" fetes publicar per Vincenzo Gonzaga, virrei de Catalunya. En aquell moment, però, Andreu no tenia taller propi, de manera que és probable que rebés aquest pagament actuant com a administrador d'alguna de les impremtes de Barcelona.²⁸¹

Posteriorment, des de l'any 1667 fins a 1671 va administrar la impremta Cormellas, tal i com es constata en una quarantena d'obres que s'han conservat. Un exemple és el *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser y del modo de dir lo rosari de aquella*, de Jeroni Taix, imprès per Andreu l'any 1669.²⁸²

Jacint Andreu i Mateu va néixer pels volts de l'any 1640, molt probablement a Terrassa, ciutat on el seu pare, que també es deia Jacint, feia de teixidor de lli. Tanmateix, el pare va morir quan el jove Andreu tenia uns deu anys, de manera que la mare, Elisabet Mateu, es va casar en segones núpcies amb Ramon Vidal, escudeller de Barcelona. És per això que, a més

²⁸⁰ Les referències cadastrals de la casa on vivia Esperança Altés, vídua de Joan Baptista Altés, consten a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716. I-57, s.f., i Ibidem, I-59, f.62. Josep Altés va ingressar a la confraria dels llibreters el 1735. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.82.

²⁸¹ ACA, Real Patrimoni, Mestre Racional, Volums, General, 450/7, f.9, 21 de març de 1664.

²⁸² BUB, C-247/7/37

d'impressor, Jacint Andreu va aprendre també l'ofici d'escudeller. De fet, l'any 1668 es va casar amb Maria Feliu, filla de Pau Feliu, escudeller de Barcelona, i de Magdalena, de la que va rebre un dot de 100 dobles d'or.²⁸³

La mare de l'impressor, Elisabet Vidal i Mateu, abans Andreu, va morir l'any 1665, quan ja era altre cop vídua. Aleshores, Jacint Andreu i la seva germana, Marianna Prats i Andreu, casada amb Joan Prats, batxiller en medicina, van sol·licitar al veguer de Barcelona ser declarats hereus, ja que la mare no havia fet testament. D'aquesta forma, els germans Andreu van heretar dos terrenys situats a Santa Eulàlia de Provençana que havien estat propietat del seu avi, el mestre de cases Antoni Mateu, i que la mare havia rebut en morir el seu germà, Pere Mateu, també mestre de cases. L'any 1671, Jacint Andreu i Marianna Prats van vendre aquests terrenys a Miquel Riber, ciutadà honrat de Barcelona, per la quantitat de 123 lliures.²⁸⁴

La venda d'aquestes terres, de fet, es va formalitzar una setmana abans que Jacint Andreu adquirís en emfiteusi una casa al carrer de Sant Domènec del Call, situada molt a prop de la impremta Cormellas, de manera que és molt probable que els diners obtinguts de la venda de les terres fossin destinats a l'obertura de la impremta.

La casa que Jacint Andreu va adquirir al carrer de Sant Domènec del Call li fou establerta per Maria Company, vídua del doctor en medicina Josep Gaspar Company, a un cens de 20 lliures anuals de pensió i el compromís d'invertir-hi unes altres 125 lliures en obres al llarg

---

²⁸³ Jacint Andreu apareix en alguns documents com a escudeller i estamper, com per exemple a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 17066, s.f., 11 de novembre de 1685. Fins i tot, en el marc de la disputa pel dret a vendre llibres, la confraria dels llibreters assegurava que Jacint Andreu no era estamper, sinó escudeller. BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de Llibreters de Barcelona, R.17709, f.1-2v. Els capítols matrimonials de Jacint Andreu amb Maria Feliu a: AHPB, Pau Pi, Llibre segon de capítols matrimonials i concòrdies, 781/65, s.f., 27 de gener de 1668. El casament consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 5, 1667-1669, s.f., 27 de gener de 1668; i a: ACB, Esposalles, Llibre 94, 1667-1669, f. 35v, 27 de gener de 1668.

²⁸⁴ La mare de Jacint Andreu va ser enterrada el 24 de febrer de 1665, tal i com consta del pagament de 14 lliures que el seu fill va fer el 1678 a Oleguer Fàbregas, sacerdot de la catedral de Barcelona. AHPB, Pau de Toar, Esberrany de 1678, 823/1, s.f., 11 d'octubre de 1678. La sol·licitud de la herència per part de Jacint Andreu i Marianna Prats i la venda de les terres de Santa Eulàlia de Provençana figuren a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 17066, s.f., 3 d'octubre de 1671.

dels cinc anys següents. De fet, hi ha constància que entre 1673 i 1678 Andreu va gastar-se 122 lliures en diverses feines encarregades a mestres de cases i a fusters.²⁸⁵

L'any 1671, així doncs, va començar la producció pròpia de la impremta de Jacint Andreu. Des d'aleshores i fins a la seva mort, l'any 1686, d'aquest taller en van sortir, segons el fons conservat, 28 llibres, 89 opuscles i 58 plec solts, cosa que fa un total de 175 títols (Fig.31). Al llarg d'aquest temps, Andreu va fer algunes impressions per a la Generalitat, pel Consell de Cent i pel Braç Militar. Entre les obres editades per a particulars en destaca l'*Opera Artis Notariae*, un tractat de teoria i pràctica notarial escrit per Jeroni Galí.²⁸⁶

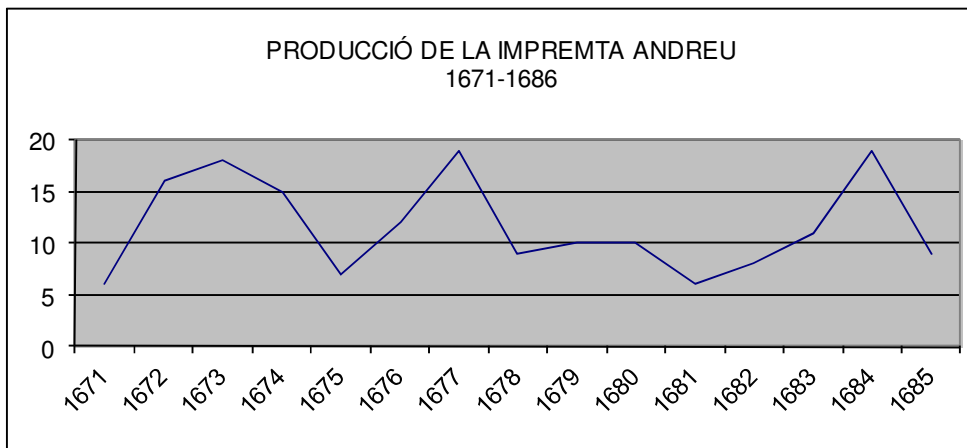
Jacint Andreu fou un dels impressors de Barcelona que més activament va participar en la lluita que aquest col·lectiu va mantenir contra els llibreters pel aconseguir el dret a vendre llibres de forma pública, cosa que li va comportar més d'una requisita per part de la confraria dels llibreters (vegeu el Capítol 2). La participació d'Andreu en l'activitat gremial es constata des de l'any 1671, quan fou designat procurador per tal de representar la germandat dels stampers en un plet que aquell any van introduir a la Reial Audiència contra els llibreters. L'any següent, Andreu va actuar com a clavari de la germandat, mentre que els anys 1673 i

²⁸⁵ L'establiment de la casa del carrer de Sant Domènec del Call a: AHPB, Josep Monclar, Primer llibre de contractes, 804/22, f.19-25v, 10 d'octubre de 1671. Jacint Andreu va pagar un compte de 24 lliures i 16 sous al fuster Josep Castelló el 1673 per unes feines fetes en aquesta casa. AHPB, Lluís Fontana, Quart manual, 806/4, f.108-109v, 22 d'octubre de 1673. El 1675 va pagar 24 i 18 sous a Antoni Tintorer, mestre de cases, "per fer un tros de paret a la entrada, nou, y enrajolar la entrada de paleta, posar quatre quadrats als sostres de dalt, sotpedrar alguns buyts que-y havia en las parets de dalt, remendar los sostres y posar portas y finestres". Ibidem, Sisè manual, 806/6, f.24-25, 31 de gener de 1675. Joan Termens, també mestre de cases, va rebre 41 lliures i 15 sous de Jacint Andreu el 1677 per "desfer una taulada y tornar-la a fer, alsar-la cosa de sis palms, fent-hi paret de rajola de pla per las duas parts y fer lo sostre de dessota la taulada, enrajolar-lo de nou y fer un tros de tarrat y una canonada per baixar la aigua al safareix y fer una sendrera y altres remendos per dita casa". Ibidem, Vuitè manual, 806/8, f.202-202v, 22 d'octubre de 1677. Finalment, Andreu va pagar 31 lliures, 3 sous i 6 diners al fuster Joan Baptista Canyameras el 1678 "per fer una taulada nova a las spatllas de la casa y un sostre sota dita taulada y un tarradet al costat de dit sostre". Ibidem, Novè manual, 806/9, f.124v-125, 10 de juliol de 1678.

²⁸⁶ Jacint Andreu va rebre un pagament de 56 lliures del Consell de Cent l'any 1671 per la impressió d'uns memorials. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1671, 93-CC, f.163v, 5 de novembre de 1671. L'any 1677 el Braç Militar li va pagar 23 lliures i 14 sous per una impressió. ACA, Generalitat, Dietari de Deliberacions del Braç Militar, 1653-1683, Sèrie G, 69/3, f.452v, 28 d'abril de 1677. Finalment, l'any 1678 la Generalitat va pagar 39 lliures i 16 sous a Andreu per un altre memorial. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1677, part 2º, Sèrie General (N), 231, f.198, 11 d'octubre de 1678. El contracte per imprimir l'*Opera Artis Notariae* a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1681, 766/40, s.f., 2 de març de 1681. *Opera artis notariae, theoreticam simul et practicam eruditionem complectentia*. BC, 2-IV-48.

1675 ho va fer com a administrador. De les actes dels consells de la germandat dels estampers es desprèn que Andreu era oficial caixista.²⁸⁷

L'any 1684, arran de la creació de la confraria dels estampers, Andreu va rebre l'encàrrec dels seus companys de manllevar 300 lliures a censal per fer front a les despeses derivades d'una altra causa que els impressors tenien aleshores a la Reial Audiència contra els llibreters amb motiu del conflicte que va provocar la formació de la confraria.²⁸⁸

Fig. 31. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta de Jacint Andreu (1671-1686). Fonts: CCUC, CCPB i altres.

A banda de la seva activitat com a membre de la germandat dels estampers, Jacint Andreu va tenir també una participació molt activa en els afers de la seva parròquia, la de Sant Jaume de

²⁸⁷ El nomenament de Jacint Andreu com a procurador de la germandat dels estampers a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. L'elecció com a clavari a. Ibidem, Tercer manual, 806/3, f.69v-70, 23 d'abril de 1672. L'extracció de Jacint Andreu com a administrador de la germandat a: Ibidem, Quart manual, 806/4, f.65v-66, 28 de maig de 1673 i Sisè manual, 806/6, f.61v-62, 21 d'abril de 1675.

²⁸⁸ AHPB, Joan Navés, Setè manual, 845/16, s.f., 13 de juny de 1684. Una setmana després, Jacint Andreu va vendre un censal de 300 lliures de preu i 15 lliures de pensió anual als marmessors de Pere Vidal de Lleida, mestre de cases de Barcelona. Ibidem, s.f., 22 de juny de 1684.

Barcelona. Així, per exemple, l'agost de 1683 fou escollit obrer del bací dels pobres vergonyants d'aquella església, un ofici que va exercir durant dos anys.²⁸⁹

Com era habitual a l'època, aquest impressor no es va deslliurar d'haver d'afrontar algun procés judicial. L'any 1685, per exemple, la Reial Audiència va condemnar-lo a pagar els deutes derivats de l'impagament d'un censal de 8 lliures i 10 sous de pensió que cada any rebia la comunitat de sacerdots de Santa Maria del Mar i que havia estat creat amb l'aval de les terres que els Andreu havien tingut a Santa Eulàlia de Provençana. Aquest plet fou presentat l'any 1673 per la parròquia de Santa Maria del Mar contra Anna de Riber, vídua de Miquel Riber, a qui dos anys abans Jacint Andreu i la seva germana havien venut aquelles terres. Per això, Andreu va haver d'assumir el pagament de 396 lliures, 18 sous i un diner a la comunitat de Santa Maria del Mar per les pensions que es devien des de 1642. L'impressor va pagar 101 lliures, 8 sous i un diner en efectiu i es va comprometre a pagar 34 lliures anuals fins a satisfer el que quedava del deute.²⁹⁰

D'una forma semblant, el gener de 1686 va avenir-se a signar una concòrdia amb Francesc Bonells, doctor en drets, per resoldre una causa verbal que tenien introduïda a la cort del veguer de Barcelona. Bonells reclamava a Andreu, en tant que hereu del mestre de cases Pere Mateu, germà de la seva mare, el pagament d'un deute de 63 lliures i 10 sous. Aquesta era la quantitat que Bonells havia hagut de pagar per un censal que Pere Mateu havia creat el 1636, hipotecant com a seguretat una casa que tenia al carrer de Santa Anna de Barcelona. Aquesta casa fou venuda uns anys després per Elisabet Andreu, mare de l'impressor, al calceter Antoni Tarrossa, que, al seu torn, la va deixar en herència a Francesc Bonells. Per això, aquest reclamava a Jacint Andreu el pagament de les pensions del censal, amb l'argument que en el

---

²⁸⁹ L'elecció de Jacint Andreu com a obrer del bací dels pobres vergonyants consta en dues procures que l'impressor va signar el 1683 i el 1685. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1683, 828/3, f.234-234v, 3 de setembre de 1683, i Ibidem, Manual de 1685, 828/4, f.131, 15 d'abril de 1685.

²⁹⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 17066. El compromís d'Andreu de pagar el deute a la comunitat de Santa Maria del Mar a: AHPB, Rafael Albià, Manual de 1685, 818/53, f.500v-506, 11 de novembre de 1685.

moment que fou venuda la casa no es va informar degudament de l'existència d'aquella obligació. Per resoldre el conflicte, Andreu va acceptar pagar 40 lliures a Bonells.²⁹¹

Jacint Andreu va fer testament el mes de febrer de 1686. Va escollir per marmessors a Maria Andreu la seva dona, a Marianna Prats i Andreu, la seva germana, que aleshores residia a Madrid; a Joan Comes, rector de l'església de Sant Jaume, a Agustí Costa, prior de l'Hospital General i a Josep Andreu, paraire de Terrassa. Va demanar ser enterrat a l'església parroquial de Sant Jaume de Barcelona, "en terra ferma", i que després de mort li fossin dites 300 misses de 6 sous cada una. Va llegar 30 dobles d'or a la seva germana i tota la seva roba de vestir a Josep Andreu, paraire de Terrassa, i a Pere Brugas, oficial impressor. De la resta dels seus béns en va instituir hereva universal a la seva dona, Maria Andreu i Feliu. Jacint Andreu va morir el 7 de febrer de 1686, el mateix dia que va signar el testament, el qual fou publicat l'endemà.²⁹²

En l'inventari dels seus béns, que es va fer tot seguit, hi constava que a la impremta hi havia "tres fundacions de test, tota usada, més una fundació de tanàsia. Ítem, altre fundació de sísaró. Ítem, dos prempsas ab tot y tòrquol ab sos requisits per estampar". A més, al magatzem del taller es varen trobar més de 2.500 exemplars de diversos llibres.²⁹³

A pesar de la mort de Jacint Andreu, la seva vídua va mantenir la impremta en funcionament durant un temps. Així, deu dies després d'enviduar va formar una companyia amb els impressors Rafael Figueró, Vicenç Surià i Josep Llopis per tal d'imprimir i vendre llibres, compartint les despeses i els beneficis a parts iguals. Fins i tot, el maig de 1686 els

²⁹¹ AHPB, Josep Güell, Segon llibre de concòrdies, 811/107, f.469-470v, 18 de gener de 1686.

²⁹² AHPB, Lluís Fontana, Plec de testaments, 806/43, n° 26, 7 de febrer de 1686. Jacint Andreu fou enterrat el 9 de febrer de 1686 amb "sepultura de beneficiat de Nostra Senyora", amb vuit atxes i una processó de trenta capellans, tal i com havia disposat en el testament. Un certificat de la sepultura, signat per Joan Coma i Sorts, rector de l'església de Sant Jaume, es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 17066, s.f., 9 de febrer de 1686. L'impressor Pere Brugas i Josep Andreu, paraire de Terrassa, van rebre la roba del difunt de mans de la vídua el 12 de febrer. AHPB, Lluís Fontana, Disetè manual, 806/17, f.59v, 12 de febrer de 1686. Maria Andreu va pagar 49 lliures, 3 sous i 6 diners a Francesc Quintana, procurador de l'església de Sant Jaume, per les despeses de la sepultura del seu marit. AHPB, Lluís Fontana, Disetè manual, 806/17, f.58v-59, 5 de març de 1686, i unes altres 19 lliures, 19 sous i 11 diners al candeler Jaume Martí per tots els ciris que es van utilitzar en el funeral. Ibidem, f.58-58v, 3 de març de 1686.

²⁹³ AHPB, Lluís Fontana, Llibre primer d'inventaris i encants, 806/46, s.f., 20 de febrer de 1686.

quatre socis van signar un acord amb Salvador Llopis, mariner de Sitges, per enviar a Amèrica una partida de llibres valorada en 731 lliures, de les quals Maria Andreu hi va contribuir amb 170 lliures.²⁹⁴

En qualsevol cas, l'interès de la vídua de Jacint Andreu per la impremta no va durar gaire, ja que tres dies després d'haver formalitzat aquell acord amb el mariner de Sitges la va vendre a l'impressor Josep Llopis. En l'acta de compravenda hi constava que la vídua Andreu venia a Llopis...

“...tota la estampa que tenia dit difunt Jacintho Andreu, mon marit, lo die de son òbit, y vuy en dia existeix, que consisteix ab sinch sorts de lletra, ço és, tres anomenades tests, altra atanàsia y altra cíceró, juntament ab dos premsas y sos requisits, y un caragol nou, tòrcul, sach, galeras, taulas, guranicions, planxas, caplletras, tant de metall com de fusta, altra premsa per premsar paper, caixas, banchs y demás arreus de dita estampa, tant de fusta com de metall”.²⁹⁵

Josep Llopis va pagar 900 lliures per tot aquell material, tot i que ho va fer mitjançant la creació d'un censal d'igual valor, de manera que a partir d'aleshores es va comprometre a pagar 45 lliures anuals a Maria Andreu. A banda d'això, la vídua va establir també a Josep Llopis la casa del carrer de Sant Domènec del Call, a un cens de 30 lliures l'any.

Després de la venda de la impremta, Maria Andreu se n'anà a viure a una casa del carrer del Call que li va llogar l'adroguer Jaume Par, fins que poc després, el novembre de 1686, es va casar amb el candeler de cera Anton Mallach. La vídua de Jacint Andreu va aportar a aquest matrimoni en concepte de dot la quantitat 1.300 lliures, de les quals 550 eren en efectiu i les restants 750 en joies. A més, va lliurar al seu nou marit les pensions de 30 i 45 lliures

²⁹⁴ La formació de la companyia entre Figueró, Surià, Llopis i Andreu consta a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/4, f.230-233, 17 de febrer de 1686. L'acord amb el mariner Salvador Llopis a: Ibidem, f.250-252, 9 de maig de 1686.

²⁹⁵ AHPB, Josep Güell, Manual de 1686, 811/65, f.257-264v, 12 de maig de 1686.

anuals que li pagava Josep Llopis pel cens de la casa del carrer de Sant Domènec del Call i per la compra de la impremta.²⁹⁶

Tres anys després de casar-se, els cònjuges Mallachs van iniciar una causa a la Reial Audiència contra Marianna Prats i Andreu, germana de Jacint Andreu, per reclamar-li el pagament de la meitat de les 34 lliures anuals que l'impressor es va comprometre a donar a la comunitat de Santa Maria del Mar el 1685. Anton i Maria Mallachs argumentaven que Marianna Prats tenia la mateixa responsabilitat que el seu germà en aquell deute, ja que provenia de la venda de les terres situades a Santa Eulàlia de Provençana que havien heretat de la seva mare. El novembre de 1690 la justícia va donar la raó als Mallachs i va condemnar a la germana de Jacint Andreu a haver de pagar la seva part.²⁹⁷

Gabriel Bro

L'impressor Gabriel Bro, d'origen francès, va desenvolupar la seva activitat principalment a Girona. Abans, però, va tenir impremta oberta a Barcelona, de 1699 a 1703.²⁹⁸

Gabriel Bro era natural de Rodés, capital de la regió occitana de Roergue, integrada actualment a la de Migdia-Pirineus. El seu pare, Jaume Bro, treballava de paraire en aquella ciutat, mentre que la mare es deia Antònia Spanyoro. És possible que fos germà de Raymond

---

²⁹⁶ La casa del carrer del Call on Maria Andreu va anar a viure de lloguer consta a: AHPB, Lluís Cases. Manual de 1686, 828/4, f.269-269v, 1 de juliol de 1686. Els capítols matrimonials entre Anton Mallach i Maria Feliu, abans Andreu, a: AHPB, Josep Güell, Segon llibre de capítols matrimonials 1681-1688, 811/94, f. 366-372, 2 de novembre de 1686.

²⁹⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 17066.

²⁹⁸ Sobre l'activitat dels Bro a Girona vegeu: Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1988, i Enric MIRAMBELL, "La família Bro d'impressors gironins", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 27, 1984, p. 249-311. Dins d'aquesta mateixa revista, vegeu també: Pep VILA, "Una ortotipografia francesa de Jaume Bro, impressor occità del setcents establert a Girona", *Miscel·lània d'homenatge a Gabriel Roura i Güibas*, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 52, 2011, p.1.021-1026, i Ricard EXPÓSITO I AMAGAT, "Informació i premsa en temps de guerra: Gabriel Bro (segle XVIII)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 53, 2012, p.347-348.

Bro, nascut a Rodés el 1648, que regentava una impremta a la ciutat occitana de Montalban, on potser Gabriel hi va aprendre l'ofici abans d'arribar a Catalunya.²⁹⁹

En qualsevol cas, entre els anys 1688 i 1693, en el context de la Guerra dels Nou Anys, Gabriel Bro es va allistar a l'exèrcit francès, tal i com van testificar antics companys seus a Barcelona, quan, uns anys després, Bro va sol·licitar la llicència matrimonial per casar-se (vegeu el Capítol 2).³⁰⁰

Una hipòtesi plausible, en aquest sentit, és que Bro formés part de l'exèrcit del duc de Noailles que va envair el Principat a començament de la dècada de 1690. D'aquesta forma, hauria estat un dels molts francesos que van desertar i es van quedar a viure a Catalunya. Aquesta podria ser també una de les raons que expliquen l'assetjament del qual, segons sembla, fou víctima uns anys després per part de militants austriacistes a la capital catalana.³⁰¹

Fos com fos, Gabriel Bro es va casar a Barcelona el juliol de 1695 amb Francesca Perdiguier, filla del difunt Joan Perdiguier, un flequer que era també d'origen francès. En contemplació del matrimoni, Francesca va rebre una donació de 100 lliures de la seva mare, Maria Perdiguier, una quantitat que tot seguit va lliurar a Gabriel Bro en concepte de dot, mentre que aquest li va fer un escreix per valor d'unes altres 50 lliures.³⁰²

---

²⁹⁹ La identitat dels pares de Gabriel Bro figura la petició de llicència matrimonial. ADB, Matrimonis, Llibre 15, 1692-1695, s.f., 18 de juliol de 1695; i també en els capítols matrimonials. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1695, 870/13, f. 176-178v, 24 de juliol de 1695. Sobre l'impressor Raymond Bro vegeu: Émerand FORESTIÉ, *Histoire de l'imprimerie et de la librairie à Montauban. Bibliographie montalbanaise, avec reproductions de gravures sur bois ou sur cuivre*, Montalban: E.Forestié, 1898, p.221-228.

³⁰⁰ Joan Vallaró, teixidor de lli, va assegurar "haver-lo conegut en França per lo espay de sinch anys poch mes o menos y en lo qual temps [ell i Bro] servian junts en un mateix terció". Glaudi Llager, tirador d'or, afirmava "haver-lo conegut en França per lo spay de sinch anys, poch més o menos, y en lo qual temps servian junts en un mateix terció". ADB, Matrimonis, Llibre 15, 1692-1695, s.f., 18 de juliol de 1695. Més tard, per donar fe que Andreu Roger, pagès d'Agramunt, natural de Tolosa de Llenguadoc, era solter, Gabriel Bro va certificar davant notari que el coneixia molt bé, ja que tots dos havien servit a la mateixa companyia de l'exèrcit entre els anys 1688 i 1693. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1697, 858/11, f.8v-9, 21 de gener de 1697.

³⁰¹ Una mostra de la gran quantitat de desertors i presoners de l'exèrcit francès que arribaven a Barcelona al llarg d'aquella campanya es troba, per exemple, a: *Gazeta de Barcelona, de oy martes a 5 de julio de 1695*. BC, F.Bon. 5543/I.

³⁰² El casament de Gabriel Bro amb Francesca Perdiguier consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 15, 1692-1695, s.f., 18 de juliol de 1695; i a: ACB, Esposalles, Llibre 108, 1695-1697, f.13, 18 de juliol de 1695. Els capítols matrimonials es troben a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1695, 870/13, f. 176-178v, 24 de juliol de 1695. Gabriel Bro va rebre la meitat del dot i dues caixes novials el dia de la signatura dels capítols matrimonials i l'altra meitat un any després. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1696, 870/14, f. 252-252v, 27 de juliol de 1696.

L'activitat de la impremta de Gabriel Bro a la capital catalana va iniciar-se pels volts de 1699. El novembre de l'any anterior havia adquirit en emfiteusi una part d'una casa, formada per planta baixa i dos pisos, situada en un carreró que unia la Riera de Sant Joan i el carrer de la Tapineria, que li fou establerta pel sastre Joan Sabrià a un cens de 15 lliures anuals. La producció de Gabriel Bro feta a Barcelona que s'ha conservat es limita a mitja dotzena d'obres, la més antiga de les quals està datada, precisament, l'any 1699.³⁰³

Una mostra de l'activitat de Gabriel Bro a Barcelona és la compra d'una partida de paper, feta el juliol de 1699. En concret, Bro va adquirir quatre bales de paper d'estampa al llibreter barceloní Joan Cassanyes per un preu de 40 lliures.³⁰⁴

L'any 1703, però, fugint de l'assetjament que patia a Barcelona per culpa del seu origen francès, Bro se n'anà a viure a Girona. El juliol d'aquell any va signar un acord amb Rafael Trellas, llibreter d'aquella ciutat, per obrir-hi una impremta. Entre les condicions hi figurava que Bro traslladaria a casa de Trellas tot el material d'imprimir que tenia a Barcelona.³⁰⁵

Tanmateix, Gabriel Bro no va tallar del tot dels lligams que l'unien amb la capital catalana, no debades va seguir pagant el cens de la casa situada prop de la Riera de Sant Joan, on havia viscut. Així, el 1710 va donar 97 lliures i 10 sous a l'apotecari Francesc Monmany per les pensions que devia des de l'any 1703.³⁰⁶

---

³⁰³ L'establiment de la casa on Gabriel Bro tenia la impremta consta a: AHPB, Joan Solsona, Tercer manual, 890/6, f. 176-177, 23 de gener de 1699. Segons aquest document, l'establiment fou signat el 16 de novembre de 1698. L'obra més antiga que es conserva d'aquest impressor, publicada l'any 1699, es titula *Gozos de la virgen Santa Gertrudis, por un devoto esclavo suyo*. BC, I Go M 19.

³⁰⁴ AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.206-206v, 14 de juliol de 1699. Joan Cassanyes no va cobrar la totalitat d'aquesta venda fins el 1719, segons consta al marge del document. De fet, el desembre de 1714 el llibreter va nomenar procurador a Josep Vigo, sacerdot de Castelló d'Empúries, per cobrar 20 lliures que Gabriel Bro li devia d'aquella venda. AHPB, Pere Pau Pujol, Disetè manual, 910/17, f.142-142v, 12 de desembre de 1714.

³⁰⁵ Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p.55-56.

³⁰⁶ AHPB, Jaume Vilarriquer, Setè manual, 869/7, f.195v-197, 1 de juny de 1710. Joan Sabrià, que havia establert aquella casa a Gabriel Bro l'any 1698, va transferir el censal a Joan Monmany, notari, pare de Francesc Monmany, el 1703. *Ibidem*, Cinquè manual, 869/5, f.149-159, 11 de juny de 1703.

A pesar de traslladar-se a Girona, l'impressor no va aconseguir escapar de la persecució austriacista, sobretot a partir de 1705, arran del desembarc de l'exèrcit aliat al Principat. Uns anys després, Bro assegurava que durant la guerra li havien saquejat la casa:

“En las turbaciones passadas ha padezido muchos trabajos y ultrages su persona y familia, saqueándole su casa”.³⁰⁷

Per tot plegat, l'any 1711, després de la caiguda de Girona en poder de Felip V, el duc de Noailles, general de l'exèrcit borbònic, en reconeixement a la seva fidelitat, va gratificar Gabriel Bro amb el títol d'impressor reial en aquesta ciutat.

“Por quanto vos, Gabriel Bro, francés de nación y impressor residente en la ciudad de Gerona, haveys sido uno de los que durante toda esta guerra se han mantenido con toda constancia y gran afecto a su Magestad Cathólica, y que haveys padecido grandes trabajos y conciderables perdidas por cumplir a vuestra fidelidad, y por estas razones dignas de mérito conducientes al Real servicio y reconociendo en vos la gran capacidad y buena habilidad que teneys en el arte de ymprimir, usando de la facultad a nos concedida por su Magestad Catholica, hos acordamos y concedemos la gracia de ympressor de su Magestad Cathólica y nuestro en esta plaza de Gerona durante nuestra mera y líbera voluntad, con la facultad de ymprimir gazetas, papeles políticos, de Estado del Rey y nuestros y otros que pertenescan a dicho ympressor real y nuestro, con prohibición expressa que ningun impressor de dicha ciudad de Gerona pueda ymprimir dichos libros y obras aquellos o aquellas que pertenecen a dicho ympressor Real y nuestro, ço pena de mil florines de oro aplicadores a los cofres reales de su Magestad, y para que conste de la referida gracia havemos mandado a nuestro secretario hazer el presente

---

³⁰⁷ ACA, Reial Audiència, Libros de “villetes” remitidos por su Excelencia a la Real Audiencia, Registres, 361, f.87-88, 20 de juny de 1716. Sobre la persecució que Gabriel Bro va patir a Girona vegeu: Ricard EXPÓSITO I AMAGAT, “Informació i premsa en temps de guerra...”, op.cit., p.342. Segons aquest autor, Gabriel Bro fou empresonat pels austriacistes de Girona, tot i que va aconseguir escapar fugint per les teulades.

despacho, firmado de nuestra mano y sellado con nuestro sello, en Gerona diez y seys de marzo mil setecientos y onze, el duque de Noailles”.³⁰⁸

Posteriorment, l’any 1712, Bro va participar en la defensa de Girona davant l’intent de recuperar-la per part de l’exèrcit aliat.

“Y el año de 1712 que fue bloqueada aquella plaza por los enemigos sirvió a su Magestad y se alistó de soldado, tomando las armas para su defensa, baxo las órdenes del marquès de Brancás, su gobernador, y asistió en todas las funziones que se ofrezieron”.³⁰⁹

El desembre de 1715, acabada la Guerra de Successió, el rei Felip V va ratificar a Gabriel Bro en l’ofici d’impressor reial de la ciutat de Girona, en compensació pels atacs que havia patit per part dels austriacistes.

“Por quanto por parte de vos, Gabriel Bro, de nación francés, se me ha representado que viviendo en la ciudad de Barcelona con vuestra familia pedecísteis de los reveldes muchos trabajos y ultrajes desferrados de la referida plassa por ser de nación francesa, leal y fiel vasallo mio, por lo que os fuisteis a vivir a la ciudad de Gerona, (...) se acordó nombraros por mi impresor de la expresada ciudad de Gerona, con la facultad de que por vuestra mano y no por otra haya de imprimirse y se impriman todos los libros, gazetas y demás papeles que pertenescan a impresión Real”.³¹⁰

³⁰⁸ ACA, Reial Audiencia, Plets civils, 22808 f.159v, 16 de març de 1711.

³⁰⁹ ACA, Reial Audiència, Libros de “villetes” remitidos por su Excelencia a la Real Audiencia, Registres, 361, f.87-88, 20 de juny de 1716. Gabriel Bro va denunciar que el 1712 els aliats van capturar les seves filles i les van portar davant del general Starhemberg i que fins i tot les volien penjar. Ricard EXPÓSITO I AMAGAT, “Informació i premsa en temps de guerra...”, op.cit., p.342.

³¹⁰ Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p. 104-105.

La producció impresa de Gabriel Bro a Girona que s'ha conservat es limita a una vintena d'obres, entre les quals en destaquen algunes notícies sobre la Guerra de Successió que ofereixen el punt de vista borbònic. Es tracta, en concret, de dues relacions dels setges de Girona i de Barcelona, que porten per títol, respectivament, *La constancia a la prueba y el valor al examen en el dilatado bloqueo de la ciudad de Gerona por las armas de los aliados, siendo gobernador de la plaza el Excellentísimo señor marqués de Brancás*, publicada el 1713, i la *Relación diaria del sitio de Barcelona, capital del Principado de Cataluña*, apareguda a final de 1714.³¹¹

L'estat de salut i la situació econòmica de l'impressor al llarg dels anys de postguerra foren molt precaris. Enric Mirambell va aportar el testimoni d'uns artesans gironins que el 1730 van declarar que Gabriel Bro i el seu fill, Gabriel, que aleshores s'ocupava de la impremta, gairebé no tenien mitjans per viure:

“Amb la data 30 de juny de 1730, Josep Brusi, calderer, i Francesc Noguer, fabricant d'olles, certifiquen que coneixen Gabriel Bro, i que saben que és cec, que no pot anar sol, i que a més a més és molt pobre, com també ho és el seu fill. Que amb el que guanya el seu fill, que també exerceix la professió d'impressor, no en tenen per viure, i es veuen en la necessitat d'acceptar l'ajut de persones caritatives”.³¹²

Un parell d'anys després, els Bro es van veure involucrats en un afer amb la Universitat de Cervera, que els va denunciar per haver imprès i venut llibres que pertanyien al privilegi que Felip V havia concedit a aquesta institució. Pere Bartra, agutzil reial de Girona, va declarar en

---

³¹¹ *La constancia a la prueba y el valor al examen en el dilatado bloqueo de la ciudad de Gerona por las armas de los aliados, siendo gobernador de la plaza el Excellentísimo señor Marques de Brancás*. AHCB, 12º op. 155; *Relación diaria del sitio de Barcelona, capital del Principado de Cataluña*. BC, F.Bon. 9011. Existeix una versió pràcticament idèntica d'aquesta relació, impresa per Gabriel Bro el mateix any amb el títol de *Diario del sitio de Barcelona*. BUB, C-240/6/14-7. Sobre aquestes dues relacions borbòniques del setge de Barcelona vegeu: Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714*, op.cit., p.76-83.

³¹² Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p.57.

un plet a la Reial Audiència que el fill de Gabriel Bro l'havia agredit per impedir que s'emportés els llibres. Segons aquest testimoni, arran d'això el 1733 el menor dels Bro fou empresonat i posteriorment condemnat a set anys de desterrament, que va complir a Olot.

“Me acuerdo muy bien que en el año mil setecientos treinta y dos, o muy a los principios del de mil setecientos treinta y tres, como a otro de los alguaziles ordinarios que me hallaba ser de dicha esta ciudad, fuí requerido por parte del procurador de la Universidad de Cervera para acistir como a Real alguazil a una aprehensión u execución que se hizo en los bienes de Gabriel Bro, mayor de días, sobre imprimir papeles y libros privativos a dicha Universidad, en cuya se hallaba presente Gabriel Bro menor, su hijo, (...) que haziendo apprehención de los libros que tenia en la tienda, intentó impedirlo el citado Gabriel Bro menor, oponiéndose al portero, que resistiéndose este agarró dicho Gabriel Bro un tamburete que se hallaba en dicha tienda y se lo tiró, intentándolo yo impedir, agarró nuevamente dicho tamburete y me lo tiró, y reservando yo dicho testigo el golpe con la mano no me dañó, sí que luego viendo frustrada su intención, cogió un palo o branca del tamaño de la muñeca y me dio con él un recio golpe en la cabeza, haziéndome una llaga en la que se me dieron tres puntos por el cirujano. En vysta de cuyo desmán, tomándolo preso, bien que se resistia, acertó en aquella ocasión a llegar don Andrez Masella, alguazil mayor, que entonces hera de dicha esta ciudad, y entre los dos, auxiliados de otra gente, lo reduximos en la cárcel, de cuyo exceso por el señor don Juan Bautista Cerdá, entonces alcalde mayor de esta dicha ciudad, se le formaron auctos, que haviendo passado estos a la Real Audiencia, sala del crimen de la Audiencia de Barcelona, de sus resultas salió condenado a siete años de destierro, que inmediatamente fue a cumplir y cumplió en la villa de Olot, del corregimiento de la ciudad de Vich. En este intermedio de tiempo y cumpliendo el con el destierro, hago mucha memoria, murió Gabriel Bro mayor, su padre, [y] se serró la tienda de impresión que tenían puesta en esta dicha ciudad”.³¹³

---

³¹³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 22808, f.33-24v (descendent), 7 de març de 1763.

Després de la mort de Gabriel Bro, l'any 1743, la vídua, Francesca Bro i Perdiguier, va fer donació de tots els béns al seu fill Gabriel, amb la condició que la tingué a casa seva i la mantingués. Amb tot, segons Mirambell, la vídua Bro va vendre el material d'imprimir a Antoni Oliva el 1744.³¹⁴

A banda de Gabriel Bro, el seu germà Jaume, nascut també a Rodés, va tenir impremta a Girona des de principi del segle XVIII. Josep Bro, fill i successor de Jaume, va mantenir aquesta impremta fins a final d'aquell segle.³¹⁵

Jaume Bro va tenir relació amb alguns dels impressors de Barcelona. Així, per exemple, l'any 1727 va participar sense èxit en la subhasta que els marmessors de Rafael Figueró van fer de tots els llibres que hi havia a la seva impremta. Més tard, el 1740, juntament amb Josep Giralt i Maure Martí, impressors i llibreters de Barcelona, va comprar una gran part del material tipogràfic del taller de Figueró als carmelites descalços, que aquests havien adquirit el 1727.³¹⁶

L'any 1733, de fet, el pare Juan Bautista de Jesús, frare del convent de Sant Josep de Barcelona, responsable de la impremta dels carmelites, va adreçar una petició als seus superiors de Madrid demanant poder vendre el material, ja que, segons assegurava, "por sus muchas ocupaciones no puede cuydar de los libros ni de lo remanente de la imprenta que el común de la religión tiene en aquel convento". D'aquesta forma, l'agost de 1740 els carmelites descalços van vendre el material d'imprimir a Giralt, Bro i Martí per un preu de 1.352 lliures i 8 sous.³¹⁷

---

³¹⁴ Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p. 57-59.

³¹⁵ *Ibidem*, p.59-65.

³¹⁶ La participació de Jaume Bro, llibreter de Girona, en l'encant públic dels llibres del difunt Rafael Figueró consta a: AHPB, Pau Mollar, Cinquè manual, 958/13, f.479v-486, 17 d'octubre de 1727.

³¹⁷ AHPB, Sever Ferrer i Albanell, Manual de 1740, 1.006/1, f.35v-37v, 31 d'agost de 1740. El primer pagament, de 280 lliures, fou fet l'octubre d'aquell any. ACA, Monacals, Hisenda, 1909, f.8v, 10 d'octubre de 1740. Bro, Giralt i Martí es van comprometre a pagar 210 lliures anuals fins a satisfer el preu de la venda. D'aquesta quantitat, tots tres van acordar que Bro pagaria 116 lliures i 10 sous, Maure Martí 50 lliures i 10 sous i Josep Giralt les restants 43 lliures. AHPB, Sever Ferrer i Albanell, Manual de 1740, 1.006/1, f.45-45v, 14 de setembre de 1740. Els tres impressors van acabar de pagar la impremta l'any 1746. *Ibidem*, Manual de 1746, 1.006/2, f.1v-

Pau Campins

La impremta de Pau Campins fou una de les més productives de la Barcelona de la primera meitat del segle XVIII. Amb tot, no és del tot clar en quin moment va iniciar la seva activitat. Existeix, en aquest sentit, una obra impresa per Rafael Figueró datada l'any 1705 en la que hi consta que es venia a casa de Pau Campins, impressor, al carrer de l'Amargós. Es tracta, en qualsevol cas, d'una data dubtosa, de manera que les obres més antigues que es poden atribuir a Campins corresponen a principi de la dècada de 1710.³¹⁸

Pau Campins i Ponsdevall va néixer pels volts de l'any 1691 i era fill de Serapi Campins, pagès de Vilassar de Dalt, i de Mariàngela Ponsdevall, filla de Francesc Ponsdevall, pagès de Barcelona. La mare, malgrat tot, es va casar en segones núpcies amb l'impressor Bartomeu Giralt el 1697. Per tant, és probable que Campins, que aleshores tenia uns sis anys, hagués après l'ofici al taller del seu padrastre. Pau Campins es va casar amb Teresa Baró i Bori, filla del negociant Bernat Baró, el 30 de desembre de 1715, a la parròquia de Santa Maria del Mar.³¹⁹

La producció de la impremta de Pau Campins, segons el fons conservat, va créixer sobretot a partir de la dècada de 1720. En aquells anys, de fet, va acordar amb la confraria dels llibreters la impressió d'alguns llibres i, sobretot, de la menuderia –com per exemple els salms

---

2, 9 de febrer de 1746. D'aquest darrer pagament en va quedar també constància a: ACA, Monacals, Hisenda, 1909, f.13, 9 de febrer de 1746.

³¹⁸ L'obra impresa per Rafael Figueró que es venia a casa de Pau Campins el 1705 porta per títol *Luz de verdades catòlicas y explicación de la doctrina christiana*. BC, Tor. 177-Fol. És possible que hi hagi un error en la data, ja que Pau Campins tenia aleshores uns 14 anys. De fet, Campins no apareix vivint al carrer de l'Amargós a la documentació cadastral fins l'any 1723. AHCB, Cadastre, Repartiment per cases, censos y censals desde 1723 fins a 1731, I-67, n.482, s.f. D'aquesta forma, l'obra més antiga que es pot atribuir a Campins porta data de 1710. Es tracta de la que porta per títol *El confessor instruido, obra en que se muestra al confessor nuevo la práctica de administrar con fruto el sacramento de la penitencia*, de Paolo Segneri. BUB, B-57/9/26.

³¹⁹ L'any del naixement de Pau Campins es dedueix d'una declaració que va fer l'any 1756 en la que assegurava tenir 65 anys. AHPB, Llorenç Madriguera i Famades, Manual de 1756, 1.024/5, f. 287-289v, 16 d'octubre de 1756. La identitat dels pares de Campins figura en el certificat del seu matrimoni amb Teresa Baró. ACB, Esposalles, Llibre 120, 1715-1717, f.19v, 30 de desembre de 1715. El casament de Mariàngela Ponsdevall, mare de Pau Campins, amb Bartomeu Giralt, a: ADB, Matrimonis, Llibre 16, 1695-1698, f.388, 23 de desembre de 1697.

i les beceroles– que es repartia entre els seus membres. Així, l’octubre de 1722 va signar un contracte per cinc anys amb els llibreters Ramon Bons i Jaume Roig, còsols de la confraria, per imprimir “tota la menudència y llibres que dita confraria, a gastos de aquella, durant dit temps haurà de fer imprimir o estampar; és a saber, de dos lliuras per quiscuna rayma, tant sie lletra de cíceró, com atanàsia, o text, y tant que lo paper puge o baixi de preu”. Un cop esgotat el termini pactat, Campins i la confraria dels llibreters van acordar la renovació del contracte per uns altres cinc anys.³²⁰

L’acord que Pau Campins va fer els llibreters fou, molt probablement, el motiu pel qual el 1721, un any abans de la signatura del primer contracte, va comprar una partida de lletra a Rafael Figueró, formada per més de mitja tona de metall. En concret, el novembre d’aquell any els dos impressors van acordar la compravenda de 14 quintars i mig de lletra de cíceró i d’atanàsia per la quantitat de 284 lliures i 4 sous, a un preu de 19 lliures i 12 sous el quintar.³²¹

En aquells anys, Pau Campins i la seva dona Teresa van haver d’afrontar una sentència judicial adversa. L’abril de 1721 la Reial Audiència va condemnar-los, en tant que hereus de Joan Bori, teixidor de lli de Mataró, a pagar a les germanes Llúcia i Mariàngela Mascort les 300 lliures que aquell els havia llegat en el seu testament. Per tal de poder satisfer aquesta quantitat van vendre unes vinyes situades a Argentona que Teresa Campins havia heretat dels seus pares. En concret, es tractava de dues peces de terra, d’unes “35 jornades de feina” cada una, situades en el lloc anomenat “la Pola”. Els Campins van vendre aquestes terres l’any 1723 a Esteve Matas, mercader de Barcelona, per un preu de 1.000 lliures.³²²

---

³²⁰ AHPB, Jeroni Brotons, Esberrany de 1722, 865/8, f. 346, 17 d’octubre de 1722. La renovació de l’acord entre Pau Campins i la confraria dels llibreters a: *Ibidem*, Esberrany de 1727, 865/13, f.373-376, 14 de novembre de 1727.

³²¹ AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1721, 940/12, f.51-51v, 27 de novembre de 1721. Pau Campins va acabar de pagar aquesta compra l’any següent. *Ibidem*, Manual de 1722, 940/13, f.82, 6 d’agost de 1722.

³²² AHPB, Josep Sabater, Cinquè manual, 894/6, f. 148-160v, 9 d’octubre de 1723.

En aquests anys, d'altra banda, Pau Campins va adquirir la casa del carrer de l'Amargós on vivia. Almenys hi ha constància que a partir de l'any 1723 l'impressor pagava el Cadastre per un immoble situat en aquell carrer. Anteriorment, aquesta casa havia estat propietat del sabater Josep Torrentbó, de manera que és possible que fins aleshores Campins hi hagués viscut a règim de lloguer.³²³

El febrer de 1733, de fet, Campins figurava com a resident al carrer de l'Amargós en la llista que la confraria dels llibreters va facilitar a l'Ajuntament de Barcelona amb els noms dels impressors i llibreters que havien de pagar el Cadastre personal. Campins constava aleshores com a "inàbil, que dize no puede trabajar", tot i que deuria ser una indisposició temporal, ja que aquesta indicació no figurava en les llistes presentades els dos anys següents.³²⁴

Posteriorment, l'any 1738 va aconseguir un privilegi reial per imprimir almanacs i calendaris en exclusiva, que li fou transferit per Tomás Escajadillo, que, al seu torn, l'havia obtingut del rei Felip V. Amb tot, Campins va cedir el privilegi al llibreter barceloní Josep Escona, que aleshores vivia a Mallorca. Això va motivar una disputa amb alguns impressors mallorquins, principalment amb Pere Antoni Capó, el qual, ignorant el privilegi, va continuar imprimint almanacs i calendaris. Una sentència emesa el desembre de 1745, tanmateix, va obligar Capó a indemnitzar Pau Campins. Cal dir, però, que finalment l'impressor mallorquí va aconseguir que Campins l'autoritzés a fer ús d'aquell privilegi.³²⁵

Pau Campins es va casar en segones núpcies amb Maria Pomadera el 1756. Tres anys després, això no obstant, l'impressor ja havia mort, no debades en els capítols matrimonials signats pel seu fill, que també es deia Pau, amb Serafina González, hi constava com a difunt.

³²³ AHCB, Cadastre, Repartiment per cases, censos y censals desde 1723 fins a 1731, I-67, n.482, s.f.

³²⁴ AHCB, Gremis, Consells del gremi dels llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 3 de febrer i 21 de desembre de 1733, 18 d'octubre de 1735

³²⁵ Jaume BOVER, *Els Capó, impressors de Mallorca. Segles XVII-XVIII*, Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 2001, p.32-33. Segons Amparo García Cuadrado, Tomás Escajadillo era "portero de estrados del Consejo", un ofici al qual anava associat el privilegi de la impressió d'almanacs i calendaris. Amparo GARCIA CUADRADO, *Cesión del privilegio de impresión de libros doctrinales para el Reino de Murcia*, Tejuelo, 9, 2009, p.39. Una còpia impresa del privilegi concedit a Escajadillo a: BC, Bon.10-VI-4-28

D'aquesta forma, el fill, Pau Campins i Baró, fou qui va donar continuïtat a la impremta a partir de 1759.³²⁶

Martí Gelabert

La carrera professional de Martí Gelabert va passar per diferents estadis, al llarg dels quals va alternar la feina de propietari amb la d'administrador i la d'oficial impressor. Així, entre els anys 1687 i 1702 va tenir impremta pròpia, la qual va començar a funcionar amb el seu nom arran de l'adquisició de la casa del carrer de la Riera del Pi, situada al davant de la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, on hi havia hagut la impremta Mathevat.

Martí Gelabert i Delmunts va néixer a Manlleu, a la comarca d'Osona, on fou batejat el 25 de desembre de l'any 1641. Els seus pares eren Joan Gelabert, pagès d'aquesta vila, i Maria Delmunts, filla del sastre Jaume Delmunts. Per tant, Martí Gelabert era nebot del metge Miquel Delmunts i cosí de Rafael Figueró.³²⁷

D'aquesta forma, tal i com Figueró faria poc després, Gelabert va aprofitar el fet de tenir un familiar ben posicionat a Barcelona per anar-hi a treballar. Segons consta en una de les obres conservades, l'any 1658, quan només tenia uns 17 anys, Gelabert ja administrava la impremta que el doctor Delmunts, el seu oncle, tenia al carrer dels Cotoners.³²⁸

El document notarial més antic que mostra la presència de Gelabert treballant com a impressor a Barcelona, però, és la lectura del testament de Maria Aguspí, segona dona del

³²⁶ El casament de Pau Campins amb Maria Pomadera a: ACB, Esposalles, Llibre 141, 1755-1757, f.165, 31 de desembre de 1756. Una referència dels capítols matrimonials de Pau Campins i Baró amb Serafina González figura a: AHPB, Josep Llobet i Soldevila, Manual de 1759, 1.033/7, f.49, 13 de febrer de 1759.

³²⁷ El bateig de Martí Gelabert figura a: APM, Llibre de Baptismes 1636-1655, B/4, f.31-31v, 25 de desembre de 1641. Joan Gelabert i Maria Delmunts, pares de l'impressor, s'havien casat el 1626 a la parròquia de Santa Maria de Manlleu. APM, Llibre de matrimonis, 1609-1635, M/2, f.141, 1 de setembre de 1626.

³²⁸ L'obra més antiga que es conserva on hi apareix el nom de Martí Gelabert com a administrador d'una impremta al carrer dels Cotoners és la que porta per títol *Cèdula de la esclavitut de la Verge Maria, mare y senyora nostra*, publicada el 1658. BC, F.Bon. 15022.

mercader Sebastià de Cormellas, que fou feta l'agost de 1659, en la que l'impressor va actuar com a testimoni. De fet, Gelabert va treballar un temps a la impremta Cormellas, com es constata en una declaració que va fer a la Reial Audiència uns anys després, en la que assegurava “haver-hi treballat en dita estampa de temps de dit Sebastià Cormellas, mercader”.³²⁹

Martí Gelabert es va casar fins a tres vegades, la primera l'any 1671, amb Maria Galceran, filla de Rafael Galceran, pescador de Barcelona, que li va fer una aportació dotal de 200 lliures. D'aquest matrimoni en va néixer un fill, Rafael, que de gran va treballar d'impressor al taller del seu pare. Rafael Gelabert i Galceran fou batejat el 21 de març de 1678. La mare, que havia fet testament uns dies abans de donar a llum, va morir una setmana després.³³⁰

Posteriorment, el mes de maig de 1678, al cap de dos mesos d'enviduar, Martí Gelabert es va casar en segones núpcies amb Maria Negra, vídua del notari Miquel Bonet, filla de Joan Baptista Negra, veler de Barcelona. En aquesta ocasió, l'esposa va fer una aportació dotal al seu marit de 580 lliures i 4 sous, de les quals 100 lliures eren en diner efectiu i les restants provenien de diferents mobles i roba, així com també d'un censal de 200 lliures de preu. Maria Gelabert i Negra va morir l'abril de 1698 sense que hagués sobreviscut cap fill d'aquest matrimoni.³³¹

³²⁹ El testament de Maria Aguspí a: AHPB, Jaume Corbera, Llibre primer de testaments, 730/31, f. 173v-175v, 19 d'agost de 1659. La declaració de Martí Gelabert a la Reial Audiència a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 19 d'abril de 1707. Sebastià de Cormellas va morir el 1667, de manera que, el pas de Gelabert per aquesta impremta, segons la seva declaració, fou anterior.

³³⁰ Els capítols matrimonials de Martí Gelabert amb Maria Galceran es troben a: AHPB, Josep Quatrecaes, Llibre setè de capítols matrimonials, 742/55, s.f., 4 d'agost de 1671. El casament, celebrat el 15 d'agost d'aquell any, consta a: ACB, Esposalles, Llibre 96, 1671-1673, f.11, 15 d'agost de 1671. Una còpia autèntica es conserva a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f. Una còpia del bateig de Rafael Gelabert figura a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10757, s.f. Un dels padrins fou l'impressor Rafael Figueró. El testament de Maria Gelabert i Galceran a: AHPB, Jeroni Galí, menor, Llibre primer de testaments i codicils, 795/24, f. 52-53v, 17 de març de 1678. Maria Gelabert va escollir per marmessor al seu marit, Martí Gelabert, va demanar ser enterrada a la catedral de Barcelona i que li fossin dites 100 misses. Va nomenar hereu universal al fill que portava dins del ventre, fos nen o nena. La lectura d'aquest testament fou feta el 7 de juny de 1678. Maria Gelabert i Galceran fou enterrada el 29 de març de 1678. ACB, Òbits, Llibre 4, 1641-1693, f.236.

³³¹ Els capítols matrimonials de Martí Gelabert amb Maria Negra consten a: AHPB, Josep Fontana, Llibre de capítols matrimonials, concòrdies, inventaris i encants, 764/14, s.f, 18 de maig de 1678. El casament es va celebrar el 20 de maig de 1678. ACB, Esposalles, Llibre 99, 1677-1679, f.53v. La sepultura de Maria Gelabert i Negra a: APSMP, Òbits, Llibre 159, 1695-1708, f.46v, 3 d'abril de 1698.

Finalment, el novembre de 1698, quan era a punt de fer 57 anys, Gelabert va casar-se en terceres núpcies amb Teresa Escona, filla del llibreter Jacint Escona, de 18 anys d'edat. L'aportació dotal va consistir aleshores en 400 lliures, de les quals 145 corresponien a una donació que els pares de l'esposa van fer a la filla pels drets hereditaris; unes altres 25 eren fruit d'un llegat testamentari que l'impressor Francesc Pasqual va fer a Teresa Escona; 30 lliures provenien d'un sorteig de donzelles per maridar de la confraria del Remei del monestir de pares trinitaris calçats de Barcelona i, finalment, les restants 200 lliures eren una donació que Martí Gelabert va fer a la seva esposa, a banda de l'escreix, que foren unes altres 145 lliures.³³²

El casament de Martí Gelabert amb Teresa Escona va anar precedit d'un acord entre l'impressor i el seu fill Rafael, fruit del primer matrimoni amb Maria Galceran. Rafael Gelabert, que aleshores tenia 20 anys, era fins i tot més gran que la dona que es convertí en la seva madrastra. Així, el mateix dia de la signatura dels capítols matrimonials, pare i fill, considerant que "s'espera mòurer-se cert debat y qüestió" entre ells amb motiu del casament amb Teresa Escona, "lo que fóra molt mal vist en quant a Déu y al món y sien dits debats tant perniciosos no sols a la ànima però també als béns, màxima entre persones tant conjunctas", van signar una concòrdia, en virtut de la qual Martí Gelabert va prometre donar 1.000 lliures al seu fill el dia que es casés, en concepte dels drets que a aquest li corresponien en els béns de la seva mare, tot i que va posar com a condició que no podia contraure matrimoni abans de fer 24 anys. Amb tot, el pare es va comprometre que quan el fill fos casat el tindria a ell i la

---

³³² Els capítols matrimonials de Martí Gelabert amb Teresa Escona a: AHPB, Lluís Fontana, Llibre segon i últim de capítols matrimonials, 806/42, s.f., 6 de desembre de 1698. Aquell mateix dia Martí Gelabert va signar una àpoca a Teresa Escona conforme havia rebut les 200 lliures que ella aportava al dot. AHPB, Lluís Fontana, Vint-i-novè manual, 806/29, f.286v-286, 6 de desembre de 1698. Martí Gelabert i Teresa Escona es van casar el dia 7 de desembre de 1698. ACB, Esposalles, Llibre 109, 1697-1699, f.87.

seva dona a casa seva, donant-los tots els aliments necessaris, a canvi que aquests treballessin en benefici de la casa.³³³

En el terreny professional, així doncs, Martí Gelabert es va iniciar en el negoci de la impremta al taller de Miquel Delmunts, que va administrar des de l'any 1658 fins al 1665, quan fou substituït per Rafael Figueró. Val a dir, però, que Gelabert va continuar tenint un paper molt actiu en la gestió del taller. Una mostra d'això és que l'any 1665 fou nomenat estamper del General, un ofici que va exercir durant tot un trienni, de manera que els pagaments de les impressions que es feien en la impremta Delmunts a compte de la Diputació anaven a nom de Gelabert. El setembre de 1666 els dos impressors van formar una companyia amb Delmunts per explotar el negoci de forma conjunta, en virtut de la qual, tot i que Figueró figurava com a administrador, els beneficis es repartien a parts iguals. Una altra mostra del paper gestor de Gelabert és l'afermament que va signar el novembre d'aquell any amb l'aprenent Josep Soler.³³⁴

Rafael Figueró i Martí Gelabert van comprar la impremta del seu oncle l'any 1668. Això no obstant, Gelabert es va desdir d'aquella operació unes setmanes després, aduint que es veia incapaç de fer front a la quantitat que li corresponia pagar. Posteriorment, es va ocupar d'administrar la impremta Mathevat, tal i com consta en una obra publicada el 1672. Tres anys després, els jesuïtes del Col·legi de Betlem, els nous propietaris, van seguir confiant en Gelabert com a administrador.³³⁵

---

³³³ AHPB, Pau Pi, Llibre desè de capítols matrimonials, transaccions i concòrdies, 781/74, s.f., 6 de desembre de 1698.

³³⁴ El nomenament de Martí Gelabert com a estamper del General a: DGC, vol VII, p.211. La formació de la societat a: AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1666. 754/17, s.f., 29 de setembre de 1666. El contracte d'aprenentatge de Josep Soler a: Ibidem, s.f., 21 de novembre de 1666.

³³⁵ La renúncia de Martí Gelabert a la propietat de la impremta que havia comprat amb Rafael Figueró a: AHPB, Josep Quatrecazes, Dinovè manual, 742/34, f. 31, 26 de juny de 1668. Martí Gelabert figura com a administrador de la impremta Mathevat en una obra publicada el 1672 titulada *D.D. Iacobo Cordellio, barcinonensi canonico, tarraconensi primo praecentori sacris insulis adscripto cordellensis, collegii fundatori munificentissimo naturae totius eleme[n]ta funebri dictione pare[n]ta[n]tur quam suis collegis dicabat et dicebat annum censum soluturus, nobile cordellium stemma proponens explicandum*. Segons el CCPBE, aquesta obra es conserva a la Biblioteca Pública del Estado en Huesca. B-57-8680(34).

Així, l'agost de 1675 el pare Joan Baptista Vivet, rector del Col·legi de Betlem, va llogar a Martí Gelabert els aparells d'imprimir que els jesuïtes havien rebut unes setmanes abans en virtut de la donació que la difunta Caterina Mathevat els havia fet en vida. Tal i com es constata en l'acord signat per les dues parts, els jesuïtes van traslladar la impremta que des de feia més de cinquanta anys havia estat davant de la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, a una casa del carrer del Carme, al costat de l'església de Betlem.

“Primerament, lo dit pare Joan Batista Vivet, per temps, és a saber, de sinch anys, que han comensat a còrrer a setse de juny pròxim passat del present y corrent any de mil sis-cents setanta sinch en avant comptadors, arrenda al dit Martí Jalabert la fàbrica de la impressió o estampa, ab las prempsas, lletres, tinta, arreus y demás ormeigs útils y necessaris per dita impressió, a punt de treballar, que lo dit pare rector té dins las casas agregadas al dit Col·legi de Nostra Senyora de Betlem, que trauen portas en lo carrer del Carme, la qual promet tenir dit pare rector provehida de tots los dits arreus a punt de treballar a sos gastos excepte lo paper y feyna”.³³⁶

Entre altres condicions, el rector es comprometia a facilitar cada any a l'impressor cinc quartans d'oli de cremar –uns cinc litres–, a pagar la meitat del paper i dels jornals dels oficials i a donar-li sis quarteres de blat per cada un dels aprenents que calgués mantenir. Gelabert, per la seva part, s'oferia a administrar la impremta a canvi de la meitat dels beneficis, sense rebre cap salari per la seva feina.

Un dels primers llibres que Gelabert va imprimir en aquest taller a partir de 1675 fou, precisament, una obra dels jesuïtes titulada *Reglas y devociones de las congregaciones*

---

³³⁶ AHPB, Francesc Torres, Catorzè manual, 783/24, f.598-602v, 11 d'agost de 1675.

*fundadas en las casas y colegios de la Compañía de Jesús, debaxo la protección de la virgen Maria, Nuestra Señora.*³³⁷

Un any després, malgrat tot, les dues parts van acordar modificar les condicions de l'arrendament. Amb la signatura d'un nou acord, fet el març de 1676, el Col·legi de Betlem va renunciar a compartir les despeses i els beneficis del negoci i es va conformar amb fer pagar a Martí Gelabert un lloguer de 270 lliures anuals per la casa i la impremta.

Sigui com vulgui, Gelabert va tenir moltes dificultats per pagar el lloguer, fins al punt que el juny de 1677 els jesuïtes van presentar una demanda contra ell per poder cobrar els endarreriments. L'impressor va intentar escapolir-se de l'embargament dels seus béns incrementant la constitució dotal de la seva esposa. Amb tot, la jugada no li sortí del tot bé, de manera que, finalment, per escapar dels creditors, va acabar refugiant-se en un convent. Això és, almenys, el que assegurava uns anys després la seva cunyada, Flora Casas i Negra, amb motiu de la celebració d'un altre plet a la Reial Audiència:

“En temps y ocasió en que Martí Gelabert se guardava en segrat per temor que a instància de algun acreador no-l capturesen, (...) als vint y set de juny mil sis cens setanta set restà obligat ab scriptura de ters a pagar al para Vendrell, de la Companyia de Jesús, una considerable quantitat de diner. (...) [Per això] féu la confessió de las dos-centas lliuras de augment y addició de dot (...) per a fraudar a sos acreadors y, en particular, al crèdit del pare Vendrell, de la Companyia de Jesús, y per a que dita Maria Gelabert pogués pretèndrer retenció de major part dels béns de dit Martí Gelabert contra dels acreadors si exos fesen execució en los béns de aquell. (...) Després de dit dia de vint y set de juny mil sis cens setanta set, per no poder satisfacer a sos acreadors se retirà a segrat y després feu concòrdia ab aquells”.³³⁸

³³⁷ BUB, XVII-2353.

³³⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 4 de novembre de 1702. Existeix, efectivament, una època datada el 27 de juny de 1677 en la qual Martí Gelabert reconeixia que Maria Gelabert i Galceran, la seva primera esposa, li havia lliurat les 200 lliures del dot i unes altres 200 en concepte d'una donació que li havia fet la seva mare en el moment de signar els capítols matrimonials. AHPB, Jeroni Galí, menor, Vuitè manual, 795/10, f.114-115, 27 de juny de 1677.

Martí Gelabert va poder sortir del convent de Cervera, on s'havia refugiat, gràcies a la mediació del llibreter Josep Moyà que va aconseguir pactar una solució amb els creditors. Segons Moyà, aquests van acceptar l'acord perquè van confiar en la forma de ser de Maria Negra, la segona esposa de Gelabert, amb qui l'impressor s'havia casat el maig de 1678. El llibreter ho explicava uns anys després al jutge de la Reial Audiència:

“Per la molta amistat tenian los dos, y haver ell, testimoni, entervingut ab los acreadors que aquell [Martí Gelabert] tenia, ab los quals ajustà los crèdits. Y los féu aguardar y féu medi perquè dit Gelabert tornàs en sa casa, que-s trobava ausentat de ella, que era en la vila de Cervera. (...) Y ho diu saber per ésser ell, testimoni, com té dit, lo qui ajustà a dits acreadors y convingué ab dit Martí Gelabert de que dita Maria Gelabert, sa muller, governàs y regís la casa y estampa, y anàs pagant a dits acreadors, al que veu, ell testimoni, tingueren bé dits acreadors per estar ben noticiosos y certificats que dita Maria Gelabert y Negra era dona de molt govern, molt proveïda y estalvianta y que sabia molt ben guardar los diners, y que-ls aniria satisfent los crèdits per conixer-la de molta fé y crèdit, lo que no aurian fet a no ser estada ab eixa confiansa”.³³⁹

D'aquesta forma, el juliol de 1678, per pagar les 250 lliures que el seu marit devia als jesuïtes, Maria Gelabert i Negra va aconseguir una rebaixa del preu del lloguer de la casa del carrer del Carme a 170 lliures anuals. L'octubre d'aquell any Maria Gelabert va pagar 56 lliures, 13 sous i 4 diners al rector del Col·legi de Betlem, que corresponien a una tercera part del que “dits cònjuges Gelaberts pagan a dit Col·legi y rector per lo lloguer de la casa, que comensà lo primer de juliol proppassat, que habitan en lo carrer del Carme, sobre la font de la rambla, y

---

³³⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 22 de febrer de 1701. El convent on Martí Gelabert es fa refugiar podria ser el de Sant Francesc de Paula de Cervera, ja que en una declaració feta al llarg d'aquesta causa judicial l'impressor explicava al jutge que “se guardava en segret en lo convent de sant Francesch”. Ibidem, s.f., 26 de març de 1703.

de la estampa”. Així doncs, gràcies a la confiança que la dona de Martí Gelabert inspirava en els seus creditors, l’impressor va poder continuar administrant la impremta.³⁴⁰

Això no obstant, l’activitat del taller es va veure interrompuda sobtadament el 1680 quan el pare Teodor Mauri, el nou rector del Col·legi de Betlem, va ordenar l’inici del projecte d’ampliació de l’església, situada a la cantonada de la Rambla amb el carrer del Carme. Amb aquest objectiu, els jesuïtes van demanar una llicència al Consell de Cent per tal de poder traslladar, a despeses de la Companyia, la font que hi havia al davant de la vella església fins a l’entrada del carrer de la Porta Ferrissa. Segons les cròniques dels jesuïtes, el següent pas fou demanar permís a les autoritats reials per prendre sis canes de terreny –uns nou metres i mig– a la Rambla i procedir, d’aquesta forma, a l’ampliació de l’església.

“Hablóse varias veces a los obreros y a los señores de la Bailia, que todos nos favorecieron mucho, aunque algunos oficiales menores ponian algunos estorbos, y no era el menor haber de estrechar la rambla seis canas, que no dejaba de ser gran fealdad, si bien se le quitaban con esto dos rinconadas que no les servian de ningún adorno, sino de depósito de inmundicias, y le quedaba a la rambla bastante espacio para pasar seis coches a la par holgadamente”.³⁴¹

Si bé el mes de juliol de 1680 el batlle de Barcelona va autoritzar els pares jesuïtes a ocupar les sis canes de terreny que demanaven, el projecte d’ampliació de l’església de Betlem va topar amb el rebuig frontal de la comunitat de la parròquia de Santa Maria del Pi, la qual va sol·licitar “en secret” al Consell de Cent que revoqués la llicència per canviar l’emplaçament de la font. Segons el cronista, però, el Col·legi de Betlem va aconseguir que el duc de Bournonville, virrei de Catalunya, aturés la celebració del consell en el que havia de tractar-se

³⁴⁰ El contracte de lloguer de la casa del carrer del Carme i la impremta figura a: AHPB, Francesc Torres. Quinzé manual, 783/25, f.225v-234v, 22 de març de 1676. El pagament fet per Maria Gelabert al rector del Col·legi de Betlem a: AHPB, Pau de Toar, Esborrany de 1678, 823/1, s.f., 29 d’octubre de 1678.

³⁴¹ AHSIC, Crónica del Colegio de Nuestra Señora de Belén de la Compañía de Jesús, 1545-1700, ACOB-1, f.369v-375v.

aquella qüestió. Tanmateix, la parròquia del Pi no es va fer enrere i tot seguit va presentar una súplica per impedir l'inici de les obres.

“Imaginaron con esto meter la cuestión en pleito donde los breves son largos y causarnos con la dilación o aguardar nuevo rector de Belén que olvidase el pleito por no cargar con las fatigas y gastos. Quiso Dios y nuestra buena dicha que a los 16 de junio [de 1680] ya muy tarde supiese el padre rector que estaban sacadas las letras de *nihil innovando* y que se aguardaba la mañana para intimarla. Causó mucho susto esta novedad y para evadirla en lo mas principal juntó el padre rector consulta y después de miradas todas las consecuencias con prudencia se resolvió obrar de hecho y ocupar con presteza las casas nuestras que teniamos alquiladas en la rambla, calle del Carmen y calle de Juclar a diferentes personas y era gran parte del sitio que habia de ocupar la iglesia nueva. La de la rambla, que tenia alquilada Francisca Aviñó estaba desocupada y la de la calle del Carmen la tenia ocupada Gelabert, impressor; la del lado Bayona Cubero y la de la calle de Juclar dos mujercillas”.³⁴²

D'aquesta forma, optant per una política de fets consumats, el rector del Col·legi de Betlem va ordenar el desallotjament immediat de les cases que tenien llogades, per tal de fer constar que les obres d'ampliació de l'església s'havien iniciat abans que l'ordre per impedir-les els fos presentada. Aquella nit, així doncs, els jesuïtes van trucar a la porta de Martí Gelabert per demanar-li que abandonés la casa:

“A las 2 pues, pasada medianoche del día 17 de junio 1680, nuestros hermanos con diligencia abrieron puerta de comunicación de nuestro colegio a las casas dichas y de ellas entre sí y para que los que habitaban las casas no se asustasen, salieron dos padres a las 4 de la mañana a la calle del Carmen a persuadirlos que de buena gana las dejasen libres, pues también lo habian de hacer por fuerza; y que de presente saliesen la mujeres y se quedasen los hombres para guardar

---

³⁴² Ibidem, f.370v-371.

las halajas, si bien ofrecimos que nosotros las guardariamos con la misma diligencia que si fuesen nuestras. La mujer del impresor salió luego y de buena gana; la de Bayona se resistió mas, y con buenas palabras y medio por fuerza la sacamos a casa del sr. Llerisa. Pero las mujercillas de la calle Juclar, viendo que les habiamos abierto puerta, ellas mismas se despidieron, encomendandonos las alhajas de su casa, con que quedamos sin estorbos para poner clausura, como de hecho la puso el padre rector a las 5 de la mañana, poniendo unos nombres de Jesús con sus tarjetas, que son las armas y escudo de la Compañía en las paredes exteriores de las casas”.³⁴³

L’endemà mateix, els jesuïtes van obligar Martí Gelabert a renunciar al lloguer davant notari, de manera que el contracte que l’impressor i el rector del Col·legi de Betlem havien signat el març de 1676 fou cancel·lat.³⁴⁴

El desallotjament d’aquelles cases fou interpretat com un senyal de l’inici de les obres per la comunitat del Pi, la qual va respondre de forma violenta, fent sonar a rebato la campana de l’església de Santa Maria. Segons el cronista dels jesuïtes, algú va avisar el rector del Col·legi de Betlem que “el motín [protagonitzat per uns 200 homes] estaba en la calle de Petrichol y que venia a toda prisa para quemarnos”. La tensió va créixer de tal forma que va haver d’intervenir el jutge Miquel de Calderó per posar pau, mentre uns altres dos jutges, Miquel Joan Taverner i Bonaventura de Tristany, “estuvieron rondando nuestra casa toda aquella tarde y noche siguiente, temerosos de algún insulto”. Sembla ser que, fins i tot, el campaner de l’església del Pi fou empresonat. Finalment, però, les coses es van calmar i el Col·legi de Betlem va poder traslladar la font de la Rambla a l’entrada del carrer de la Porta Ferrissa. El 8 d’abril de 1681 es posava la primera pedra de la nova església.³⁴⁵

---

³⁴³ Ibidem, f.371-371v.

³⁴⁴ AHPB, Pere Pau Ribes, Vuitè manual, 820/2, f.62v-63, 18 de juny de 1680.

³⁴⁵ AHSIC, Crónica del Colegio de Nuestra Señora de Belén de la Compañía de Jesús, 1545-1700, ACOB-1, f.373-380v.

D'aquesta forma, amb l'inici de les obres d'ampliació de l'església de Betlem, la impremta dels jesuïtes va ser traslladada de nou. El juliol de 1680 el rector del Col·legi de Betlem va acordar amb el cavaller Francesc Sans i de Puig, hereu dels béns de Caterina Mathevat, l'arrendament de la casa del carrer de la Riera del Pi per un termini de cinc anys, a un preu de 50 lliures anuals. La impremta, per tant, va tornar al seu antic emplaçament, davant de la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, on el taller dels Mathevat havia funcionat durant anys.³⁴⁶

Martí Gelabert va continuar administrant la impremta de la Companyia fins el 1684, quan el va substituir Francesc Muns. A partir d'aquell any, Gelabert i Josep Texidó, també impressor, van ocupar-se de la impremta que el llibreter Josep Moyà va instal·lar a casa seva, al carrer de la Llibreteria. El propi Gelabert ho explicava en la declaració que uns anys després va fer a la Reial Audiència amb motiu d'un plet entre les confraries dels llibreters i dels estampers:

“Als primers dias feyners passadas las festas del Esperit Sant del any mil siscens vuytanta quatre, ell, testimoni, y Joseph Texidor, jove estamper, comensaren a imprimir en la estampa que dit Moyà vuy en dia té en sa casa (la qual sab molt bé ell, testimoni, avia feta aportar de Tarragona y que la comprà a Bonaventura Torroella, passamaner) en la qual antes en casa de dit Moyà no si avia imprimit cosa alguna, persò que en aquella faltaven molts requisits per a poder-s'[h]i imprimir, los quals se feren en continent de passadas ditas festas. Y fets aquells, luego se comensà a imprimir en aquella”.³⁴⁷

Posteriorment, l'any 1687, Martí Gelabert va retornar al taller situat davant la rectoria de Santa Maria del Pi, aleshores, però, en qualitat de propietari. Tal i com assenyalava Francesc Sans i de Puig, l'arrendador, “dita casa tingueren llogada diferens personas fins lo dia 12 de

³⁴⁶ AHPB, Esteve Cols, major. Tercer manual, 844/7, f.248-248v, 12 de juliol de 1680.

³⁴⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 8 d'abril de 1685.

janer 1687, que començà a córrer per comta de Martí Gelabert, stamper, ciutadà de Barcelona, ab paraula de que la acensaria, junt ab la botiga de dita casa”. Així, el mes de juny d’aquell any, Gelabert va complir el compromís d’adquirir aquella casa en emfiteusi. Francesc Sans va establir la casa a l’impressor a un cens de 55 lliures anuals, més uns altres 18 sous d’un cens que rebia el monestir de Sant Pau del Camp. A banda d’això, l’impressor es comprometia a invertir 400 lliures en obres de millora de la casa al llarg dels deu anys següents.³⁴⁸

En aquest sentit, hi ha constància que l’any 1696 es van fer unes importants obres de millora en la casa del carrer de la Riera del Pi, dit també de la “claveguera” del Pi. Entre altres coses, l’impressor va fer posar “onse canons per tirar la aigua baixa de la estampa a son canó”. L’any següent, Gelabert va pagar 126 lliures, 17 sous i 6 diners al mestre de cases Jeroni Posas per totes aquelles obres, que figuraven detallades en el compte presentat pel aquest:

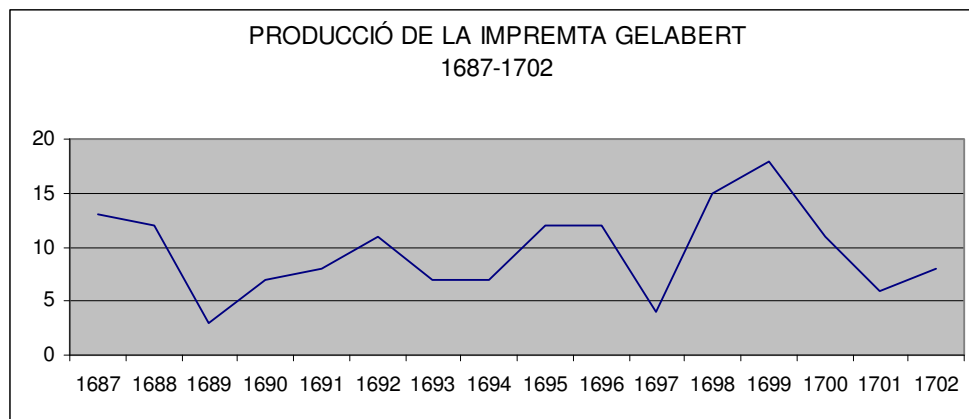
“Compta de las obras útiles y necessàrias que en lo any 1696 ha fetas Hyerònim Posas, mestre de casas, en las casas que Martí Gelabert, estamper, té y posseheix en la present ciutat, situades en lo carrer de la Claveguera y devant de la casa de la rectoria del Pi, per rahó de haver fet lo canó y corull de la xamanea de la botiga de dita casa, fer la escala principal de pedra picada, vella, volta y grahons, la barana de ferro, ab son portal y finestra, també de pedra usada, haverse posat una jàsera de melis, fent part de las pilastras de pedra picada usada y sobre dita jàsera se ha fet una paret de rejola de pla fins al segon sostre y se ha retirat la jàsera del segon sostre, y lo primer sostre se ha enrejolat molta part y se ha fet lo portal del llenyó y a la sala al costat de la porta de la cuina se ha fet un tros de paret per fortificar la paret mitjera de la cuina a la sala, y se han sospedrat alguns trosos de paret per ser de tàpia molt vella y dolenta, y altres remendos necessaris, fets tant en dita casa com en dita botiga”.³⁴⁹

³⁴⁸ El lloguer de la casa de la Riera del Pi fet per Francesc Sans a Martí Gelabert consta a: BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud. Fol. 134/7, s.f. L’establiment figura a: AHPB, Esteve Cols, Desè manual, 844/14, f.238v-239v, 7 de juny de 1687. En les 55 lliures del cens que Francesc Sans rebia de Martí Gelabert hi anaven contemplades dues pensions de 22 lliures i 10 sous que la família Mathevat prestava cada any per dos censals creats l’any 1649 per pagar a la parròquia de Sarreal les 900 lliures que va valer la casa (vegeu el Capítol 6).

³⁴⁹ AHPB, Pau de Toar, Esborrany de 1697, 823/6, s.f., 10 de gener de 1697.

El mateix dia, Martí Gelabert va pagar unes altres 92 lliures, 16 sous i 3 diners al fuster Jacint Mas per diverses feines que aquest va fer a la casa de la Riera del Pi.

El 1687, per tant, després d'adquirir aquella casa, Gelabert va començar a treballar per compte propi. A partir d'aquell moment el nom dels Mathevat va desaparèixer dels peus d'impremta de les obres que sortien d'aquell taller. Aquesta situació es va mantenir fins l'any 1702, quan, arran d'un plet judicial, la casa i la impremta van passar a ser propietat de Flora Casas i Negra, germana de la segona esposa de l'impressor.

Fig. 32. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta de Martí Gelabert (1687-1702). Fonts: CCUC, CCPB i altres.

Segons indica el fons conservat, entre els anys 1687 i 1702 de la impremta de Martí Gelabert en van sortir un total de 154 títols, dels quals 37 corresponien a llibres, uns altres 37 a opuscles i els restants 80 eren plec solts. Com es pot comprovar en el gràfic de l'evolució de la producció el període de màxima activitat d'aquesta impremta fou cap a final del segle XVII (Fig.32).

El recompte de l'obra conservada mostra que, pel que fa a la productivitat, la impremta de Martí Gelabert se situava en la categoria de les de mida mitjana. A pesar d'això, no es pot dir

que fos un model d'impressor complidor. A més dels problemes que al llarg de la seva vida va tenir amb els creditors, Gelabert tampoc era gaire primmirat a l'hora de respectar els terminis acordats pel lliurament de les obres. Un exemple d'això és el contracte que el novembre de 1699 va signar amb els llibreters Jaume Batlle i Joan Cassanyes per imprimir 1.250 exemplars de les cartes de Santa Teresa de Jesús. Gelabert es va comprometre a tenir l'obra enllestida abans de la fi del mes de gener de l'any següent. A principi de febrer, això no obstant, encara no havia acabat de lliurar l'encàrrec, tal i com Batlle va fer constar explícitament després de pagar a l'impressor 110 lliures a compte per aquella feina.

“Que per quant dit Martí Gelabert, ab acte rebut en poder del notari avall escrit als deu de novembre proppassat, los prometé que per tot lo mes de janer proppassat los entregaria tota la jornada de dita impressió de la primera y segona part de dit llibre de quart intitulat Cartas de Santa Theresa y en cas no ho fes se imposà certa pena en dit acte llargament expressada. Y com dit Gelabert encara no hage entregat dita jornada ni menos acabat de imprimir aquella, axí que ha incidit en la dita pena, perçò diuen que encara que dit Batlle li pague la quantitat contenguda en dita època no entenen perjudicar-se als drets y accions los competexen y poden competir ves y contra dit Gelabert pera demanar y exhigir eo satisfacer-se de la pena en que dit Gelabert ha incidit ans be aquellas volen en tot temps tenir salvas pera poder-se valer sempre que a ells y a quiscu de ells los aparega de dit acte y de las forsas y obligacions en aquell posades y contengudas, protestant de tots danys, gastos, interessos y despesas y demás lícit”.³⁵⁰

---

³⁵⁰ El pagament a compte i la queixa de Jaume Batlle es troben a: AHPB, Pere Pau Pujol, Tercer manual, 910/3, f.37v-38v, 9 de febrer de 1700. El contracte d'impressió, signat el 1699, a: AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.276-277, 10 de novembre de 1699. Els llibreters van prometre aportar el paper i a pagar 6 lliures per full a l'impressor, cosa que va representar uns ingressos per a Gelabert de 354 lliures. La pena acordada si Gelabert no complia el termini era de 5 rals per full, cosa que hauria suposat, en cas que els llibreters haguessin volgut executar la pena, un pagament d'unes 50 lliures. Es tracta de l'obra titulada *Cartas de la seráfica y mística doctora Santa Teresa de Jesús*. BUB, B-56/3/19.

De fet, Gelabert no va lliurar l'obra als dos llibreters fins el maig de 1700, tal i com consta en el darrer dels pagaments que Batlle i Cassanyes li van fer per aquella impressió.³⁵¹

D'altra banda, Martí Gelabert va tenir també una presència destacada en la germandat dels stampers de Barcelona a partir de la dècada de 1670. Així, era present en el consell celebrat el novembre de 1671 en el qual es va acordar presentar un plet a la Reial Audiència contra la confraria dels llibreters per aconseguir la llibertat de vendre llibres al detall. En aquella ocasió, Gelabert va donar el seu vist-i-plau a l'inici d'aquestes accions judicials i, juntament amb els seus companys, va signar una procura en favor de Jacint Andreu per tal que aquest s'ocupés de fer les gestions oportunes. De forma semblant, era també present en el consell celebrat l'octubre de 1676 en el qual es va acordar prendre mesures contra l'obertura d'una impremta per part del llibreter Anton Ferrer. El moment de la seva màxima activitat com a membre de la germandat dels stampers, això no obstant, fou el 1674, quan va sortir extret per actuar com a administrador durant un any. De l'acta d'un consell celebrat el març de 1674 se'n desprèn que Gelabert era oficial caixista.³⁵²

L'any 1684, en canvi, quan els stampers van aconseguir que la germandat fos reconeguda com a confraria amb caràcter polític, Gelabert no va donar suport a la reivindicació dels seus companys de professió. Al contrari, en aquella ocasió va posicionar-se al costat dels llibreters, afegint-se, juntament amb l'impressor Josep Texidó, al plet que Josep Moyà i uns altres llibreters van presentar a la Reial Audiència per impugnar les ordinacions de la confraria dels stampers que, entre altres coses, impedié tenir impremta oberta a les persones que no en fossin membres. Val a dir que en aquell moment, Gelabert i Texidó treballaven a la impremta

---

³⁵¹ AHPB, Pere Pau Pujol, Tercer manual, 910/3, f.74v-75v, 2 de maig de 1700.

³⁵² El consell de la germandat dels stampers celebrat el 1671 consta a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. El consell celebrat el 1676 a: AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació relativa a diverses confraries, 621/63, s.f., 11 d'octubre de 1676. L'elecció de Gelabert com a administrador de la germandat a: AHPB, Lluís Fontana, Cinquè manual, 806/5, f.37-37v, 26 de març de 1674. Martí Gelabert va prestar jurament com a administrador el 20 de maig següent. Ibidem, f.80v-81, 20 de maig de 1674.

que Josep Moyà havia comprat poc abans. En qualsevol cas, l'agost de 1684, els dos impressors van renunciar a prosseguir aquella causa.³⁵³

A banda d'això, al llarg de la seva vida Martí Gelabert va haver de pledejar en diverses ocasions per afers que no tenien relació amb la impremta. El 1685, per exemple, va presentar una súplica a la Reial Audiència per reclamar uns diners al cotoner Antoni Ferran que provenien d'una revenda de deute públic. En concret, un any abans, els Gelabert havien venut a Ferran un censal de 200 lliures de preu i 10 lliures de pensió que cada any rebien del Consell de Cent. En l'acta de compravenda, feta davant del notari Josep Ferran, germà del cotoner, hi figurava ben clarament que Martí Gelabert i la seva dona venien aquell censal, amb les pensions degudes incloses, per un preu de 150 lliures.³⁵⁴

Tanmateix, l'any següent, els Gelabert van reclamar per via judicial la recuperació d'aquell censal, argumentant que només havien rebut un pagament de 100 lliures i que, en cap cas, les pensions que els devia el Consell de Cent, que, segons asseguraven, pujaven a 300 lliures, anaven incloses en la venda. El més interessant d'aquest cas, tanmateix, fou que els testimonis que havien assistit a la signatura de la compravenda del censal van assegurar davant del jutge que el notari Josep Ferran havia falsejat el preu de venda per evitar una reclamació per part del Consell de Cent. Ramon Claveria, mestre de cases, un dels dos testimonis, ho explicava d'aquesta forma:

“Josep Ferran, notari de Barcelona, digué que pera que la Ciutat no se prengués lo dit censal posava que lo preu eran cent sinquantia lliuras, que altrament seria engany de mitjes, però veu ell, testimoni, que los cònjuges Gelabert no cobraren més de cent lliures”.³⁵⁵

³⁵³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 27 de maig i 31 d'agost de 1684.

³⁵⁴ AHPB, Josep Ferran, Cinquè manual, 853/16, f.242-243v, 20 de juny de 1684.

³⁵⁵ La causa de Martí Gelabert contra el cotoner Antoni Ferran es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16867. El censal pertanyia a Martí Gelabert en virtut del dot que Maria Gelabert i Negra, abans Bonet, la seva esposa havia aportat al matrimoni. Maria Negra havia rebut aquest censal en herència del difunt Miquel Bonet, notari, el seu primer marit. La creació d'aquest censal consta en els capbreus del Consell de Cent. AHCB, Consellers, Censals, Capbreu de censals de la ciutat de Barcelona, 1464-1704, gener i febrer, 1C.XV-222, f.273.

Tot i que el document del plet no inclou la resolució, sembla que Gelabert va recuperar aquest censal o, almenys, va continuar cobrant la pensió del Consell de Cent, tal i com es constata en els capbreus del govern municipal corresponents a anys posteriors.³⁵⁶

D'altra banda, uns anys després, el convent de Montsió de monges dominiques de Barcelona va reclamar a Martí Gelabert la llució d'un censal que aquest els havia venut, argumentant un incompliment de les obligacions. Així, el juny de 1703 la priora del convent va presentar una súplica davant del jutge de reclams demanant que Gelabert fos condemnat a retornar les 220 lliures que li havien prestat l'any 1698, ja que, segons la priora, l'impressor no havia complert el compromís de millorar la seguretat del censal abans de tres anys, tot aportant unes fermances de més qualitat.

Inicialment, l'impressor havia avalat aquell préstec amb la casa del carrer de la Riera del Pi i amb la presentació dels llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer com a fermances, tot i que un any després els va substituir per Joan Pi i Jacint Escona, també llibreters. Passats els tres anys, el convent de Montsió va reclamar uns nous avals, de manera que Gelabert va oferir com a fermances al mestre Carles Puig i al revenedor Anton Talasachs. La priora, però, va rebutjar aquells avals, argumentant que eren gent pobra i sense cabals, de manera que va instar al jutge a obligar Gelabert a restituir els diners del censal. D'aquesta forma, finalment, l'any 1705 el tribunal va condemnar l'impressor a retornar el préstec i a pagar les despeses judicials.³⁵⁷

Els pagaments anuals fets a Martí Gelabert per aquest censal es constaten, per exemple, a: AHCB, Consellers, Censals, Llibre d'èpoques de mitges pensions de censos i censals, 13-7-1683 a 13-8-1684, 1C-XV-90, f.111, 27 de gener de 1684.

³⁵⁶ L'any 1694, per exemple, Gelabert encara cobrava les pensions d'aquell censal, tal i com consta a: AHCB, Consellers, Censals, Llibre d'èpoques de mitges pensions de censals, 17-7-1693 a 14-8-1694, 1C-XV-108, f.112, 16 de gener de 1694. Curiosament, però, sembla ser que aquest censal fou condonat en una extracció feta pel Consell de Cent el 1690. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1690, 112-CC, f. 112, 25 d'abril de 1690.

³⁵⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 20651. La venda del censal per part de Martí Gelabert al convent de Montsió consta a: AHPB, Josep Galí, Segon manual, 898/2, f. 207v, 27 de juliol de 1698. La substitució de Anton Ferrer i Baltasar Ferrer com a avaladors per Joan Pi i Jacint Escona a: Ibidem, Tercer manual, 898/3, f.2, 29 de desembre de 1698.

La vida de Martí Gelabert es va començar a tòrcer a partir de 1698, arran de la mort de la seva segona esposa. Joan Calvo, treballador de la impremta, explicava uns mesos després davant del jutge les circumstàncies de la mort de la mestressa:

“Ell, testimoni, el dia de la mort de Maria Gelabert y Negra se trobava en casa de dit Martí Gelabert, de tal manera que ell, testimoni, junt ab Batista Escardó, ajudà a tràurer lo cadàver de aquella de demunt del llit. Y que quant finà no-s trobava en casa sinó Rafel Gelabert, fill de dit Martí Gelabert, y Joan Coll, sirurgià, y una minyona que servia per criada. Y en lo interim que aquella estava finant, ell, testimoni, anà buscar un capellà del Pi y després a buscar dit Martí Gelabert, que-s trobava a la carnisseria, per dir-li que si volia vèurer sa muller viva que anàs luego en casa. Y aleshores ell, testimoni, se quedà a la carniceria y dit Gelabert se n’anà. Y quant ell, testimoni, arribà en casa ja fou morta dita sa muller y trobà en ella a dit Martí Gelabert y los sobrenomenats y tota la comunitat del Pi que baxava de dar-li la extramunció. Y dit Gelabert digué a ell, testimoni, anàs a buscar a Flora Casas, vídua, y que li digués que sa germana era morta y que arribàs luego en la casa”.³⁵⁸

Amb la mort de la seva dona, la vida de Martí Gelabert va esdevenir, des d’un punt de vista econòmic, un veritable calvari. El principal motiu fou que Flora Casas i Negra, germana de la difunta, va presentar una causa a la Reial Audiència el gener de 1699, reclamant la restitució del dot que Maria Gelabert i Negra havia aportat al matrimoni amb l’impressor. La demandant, que es considerava hereva de la seva germana, ja que aquesta havia mort intestada, reclamava a Gelabert la quantitat de 1.126 lliures i 16 sous.³⁵⁹

Martí Gelabert es va defensar davant del tribunal argumentant que al llarg dels anys que va durar el matrimoni la seva esposa s’havia gastat molts diners sense el seu consentiment. Així, per exemple, l’impressor assegurava que dels diners que Flora Casas li reclamava calia restar

³⁵⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 20 de gener de 1700.

³⁵⁹ Ibidem, 21 de gener de 1699.

un pessebre valorat en 44 lliures que la seva dona havia donat al pare carmelita descalç Francesc Montsalvo, el seu confessor, així com també unes altres 50 lliures i un vestit d'escot negre que havia regalat a Teresa Cussana, la criada, quan es va casar amb l'impressor Joan Calvo.

En la seva declaració davant del jutge, Joan Calvo va confirmar que Maria Gelabert li havia donat aquelles 50 lliures, un vestit, valorat, segons ell, en unes 11 o 12 lliures, així com també un "cinto" de plata i unes "anelletas" d'or que valien unes 18 lliures i mitja. En la declaració, Calvo va explicar que la mestressa li havia donat tot allò molt a pesar dels...

"...crits y barallas tingueren ab dit Martí Gelabert, son marit, perquè ell no u volia. Y no obstant ditas contradiccions, lo dia de las bodas, posant los diners, sinto y anelletas demunt de una bassina de plata, devant de totom, essent present dit Martí Gelabert, ho entregà a ell, testimoni".³⁶⁰

Gelabert va argumentar també durant el judici que la seva difunta esposa, amb motiu del naixement del fill d'una neboda que es deia Rosa Torisas, casada amb el capità Alfonso de Tunices, va marxar sense el seu consentiment a la Selva, gastant-se 12 rals de vuit en el viatge. D'una forma semblant, l'impressor afegia que, arran del casament de Flora Pàmias, una altra neboda de la seva dona, havia hagut de mantenir a ella, al seu marit i a dos criats, gastant per a això més de dues lliures diàries. A més, el dia del casament, Maria Gelabert va regalar a la neboda una joia d'or valorada en més de tres dobles. Segons l'impressor, tots els diners que la seva dona es va gastar durant el matrimoni li pertanyien, ja que els "havia guanyat y alcansat ab son propri y peculiar treball, resultants dels lucros y ganàncias que feya del officio de impressor que tant antes com vuy exercia y exerceix en la present ciutat". A tot

---

³⁶⁰ Ibidem, 2 de juliol de 1699.

això, a més, calia afegir els diners que havia pagat pel funeral i la sepultura, que, segons ell, foren 330 lliures.³⁶¹

Davant d'aquells arguments, Flora Casas va respondre davant del tribunal que l'enterrament que Martí Gelabert havia fet a la seva esposa havia estat "una sepultura ostentosa, a saber, sepultura de beneficiat ab absoluta general y tres dias de matinas". Casas assegurava que la seva germana havia demanat ser enterrada al convent dels frares trinitaris calçats, mentre que Gelabert la va fer enterrar a la parròquia de Santa Maria del Pi, on, segons Casas, s'hi feia enterrar la gent d'estaments superiors.

"Los officials del estament de estamper y de altres consemblants estaments acostuman y acostumavan en lo any mil sis cents noranta vuyt, antes y després, fer enterrar los cadàvers de las personas de sas familias que se'ls morian ab la sepultura dita de la Nostra Senyora, per la qual se acostuma gastar la cantitat de vint y sinch lliuras, comunament, o ab altre sepultura de menor cost y gasto".³⁶²

L'impressor Francesc Guasch, que havia treballat com a aprenent a casa de Martí Gelabert, va donar la raó a Flora Casas davant del jutge, assegurant que l'enterrament de la dona del seu antic amo havia estat excessiu.

"Desde dit any mil sis cents noranta vuyt fins vuy y ans y antes que molts del mateix estament de stamper se són enterrats ab una sepultura ordinària, eo de Nostra Senyora, y axí mateix aver vist de molts altres estaments enterrar-se del modo te dit (...). La sepultura que dit Martí Gelabert féu fer al cadàver de dita Maria Gelabert, sa muller, fou aquella molt ostentosa y excessiva (...), que lo estament de estamper no acompanya a fer tal sepultura".³⁶³

---

³⁶¹ Ibidem, 20 de maig de 1699.

³⁶² Ibidem, 27 de maig de 1699.

³⁶³ Ibidem, 28 de juny de 1699.

Al seu torn, el llibreter Josep Moyà també opinava que la sepultura que Martí Gelabert va fer a la seva esposa era pròpia d'un estament superior:

“La sepultura referida és sepultura major de la parroquial iglésia de Nostra Senyora del Pi. Y diu saber per aver-o hoït a dir (...) y que ab dita sepultura a vist se acostumavan y costumavan enterrar los cadàvers de personas nobles y de estats eo facultats majors. Y que també a vist s[’h]i són enterrats cadàvers de personas de estaments inferiors y que an volgut gastar”.³⁶⁴

Fos com fos, el juliol de l'any 1700 la Reial Audiència va dictar una resolució favorable als interessos de Flora Casas i va fixar la quantitat que Martí Gelabert li havia de pagar en 900 lliures. Amb tot, el procés no es va aturar aquí, ja que l'impressor va presentar recurs a aquella sentència.³⁶⁵

Paral·lelament, a principi de l'any 1701 un altre grup de creditors van presentar també una causa a la Reial Audiència contra Gelabert, sol·licitant l'embargament dels seus béns. Entre aquests hi havia el fuster Jacint Mas, a qui l'impressor devia 160 lliures per una premsa que li havia encarregat un any abans, així com la priora del convent de Montsió, que reclamava la restitució del censal de 220 lliures, esmentat anteriorment. Els deutes amb aquests creditors, entre els quals hi havia també Jacint Tudó, botiguer de teles, i el mercader Francesc Vidal, ascendien a 498 lliures i 10 sous. Davant d'això, Rafael Gelabert, fill de Martí Gelabert, va presentar una súplica a la Reial Audiència, demanant la suspensió de l'embargament dels béns del seu pare, amb l'argument que ell era el principal creditor, ja que, en tant que hereu de Maria Gelabert i Galceran, la seva mare, primera esposa de Gelabert, li corresponien, segons assegurava, 500 lliures en concepte de drets dotals. El jutge, tanmateix, no va atendre la

---

³⁶⁴ Ibidem, 2 de setembre de 1699.

³⁶⁵ Ibidem, 6 de juliol de 1700. La sentència figura també a: ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, 187, f.279, 6 de juliol de 1700.

súplica presentada per Rafael Gelabert i el 21 de gener de 1701 va ordenar el segrest dels béns del seu pare.³⁶⁶

Aleshores, per tal d'eludir l'embargament de la impremta, Martí Gelabert va tornar a recórrer a una argúcia. L'abril de 1701 va concedir l'emancipació al seu fill, que aleshores tenia 23 anys, i poc després va simular que li transferia la propietat de la impremta. Això és, almenys, el que Flora Casas va denunciar davant del jutge.

“La única raó per la qual Martí Gelabert va emancipar el seu fill va ser per evitar que Jacint Tudó, botiguer de telas, Jacint Mas, fuster, i aquesta part de Flora Casas, poguessin executar els béns de Martí Gelabert i que amb aquesta emancipació Gelabert no tenia cap ànimo de emancipar el seu fill de veritat, ni de fer-lo amo dels seus béns. (...) Tot i haver fet aquest conveni d'emancipació amb el seu fill, Martí Gelabert va continuar treballant en la impremta, que la tenia a la Claveguera del Pi”.³⁶⁷

De fet, s'han conservat almenys una quinzena d'obres que, segons indiquen els peus d'impremta, foren fetes per Rafael Gelabert entre els anys 1701 i 1702 al taller del carrer de la Riera del Pi. Sigui com vulgui, el notari causídic Narcís Castells va confirmar al jutge que tot plegat havia estat una simulació per tal d'evitar l'embargament de la impremta:

“És veritat que dit Martí Gelabert se'n anà a viurer en altre part de la present ciutat, per aver-o vist y aver-li aconsellat ell, testimoni, y son advocat. Però no se'n anà ab ànimo de que dit Rafel quedés en casa com a amo y possessor, ni que entengués entregar-li la possessió”.³⁶⁸

³⁶⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10757. El compte de la feina de construir la premsa que Martí Gelabert va encarregar al fuster Jacint Mas consta a: AHPB, Pere Gorina, Manual de 1700, 891/1, f.58-60, 18 d'octubre de 1700.

³⁶⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 15 de gener de 1703. L'emancipació de Rafael Gelabert a: AHPB, Francesc Busquets, Manual de 1701, 871/12, f. 41v-42, 18 d'abril de 1701.

³⁶⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 26 de març de 1703

Al seu torn, l'impressor Marià Soldevila, treballador de la impremta, explicava al tribunal que Rafael Gelabert pagava al seu pare per la feina com si es tractés d'un oficial més:

“[Martí Gelabert] anava a treballar en dita estampa en casa de dit son fill. Y veya ell, testimoni, com dit Rafel Gelabert pagava a dit Martí, son para, son treball, y dit Martí Gelabert se n'anava cada dia a menjar y dormir en sa casa. Y axí mateix veya que dit Rafel pagava a ell, testimoni, y als demás son salari. Y no resmenys veya pagava altres deutes, axí dels mals de la casa com altres y lo demás que convenia per dita casa. Y per consegüent acuyta del referit creu, com té dit, que dit Rafel posseïa dita casa y mobles ab licència y paciència de dit Martí, son pare. (...) Martí Gelabert, en companyia de sa muller se n'anà de dita casa parada del carrer del Pi, aportant-se'n los mobles y alajas de casa que li aparagué, deixant en casa a dit Rafel Gelabert, son fill, ab los demás mobles que tenia en ella y la estampa. Y no veu ni hoí tinguessen los dos ninguns quantos de raons, ans bé, veu se n'anaren molt alegres y librement, despedint-se de ell, testimoni, y dels demás que estan en casa”.³⁶⁹

L'impressor Segimon Sellabó, un altre dels treballadors del taller de Gelabert, corroborava la versió del seu company:

“Ell, testimoni, va veure que dit Martí Gelabert i la seva dona se n'anaren de casa, emportant-se alguns mobles, quedant-se Rafael en casa amb la impremta. Y dende luego lo reconegueren, ell, testimoni, y los demás, per amo de aquella. Y dende que ell testimoni és fora de dita casa, que aurà algun any que n'és fora, poc més o manco, a vist ell, testimoni, a continuat dit Rafel en habitar en dita casa y regir la estampa y tenir en son poder los mobles que en ella quedaren lo dia que dit Martí, son pare, se n'anà. (...) Lo dia que se n'anà veu y hoí com dit Martí Gelabert se despedia de tots los que eran en casa dient: «adéu siau, minyons». Y ells li respongueren: «vaja, per axò no ens olvida, vinga'ns a vèurer». Y ell los responia: «sí, sí, no deixaré per axò

---

³⁶⁹ Ibidem, 2 d'octubre de 1702.

de venir». Y después que dit Martí Gelabert fou fora de casa, veu com ell anava a treballar a la estampa y com dit Rafel, son fill, li pagava son treball. Y algunas vegadas ohia a la ocasió que los aprenents feian alguna cosa mal feta que dit Martí Gelabert deia «que si jo vos tenia de governar y me trobava amo com algun temps vos castigueria»³⁷⁰.

Finalment, fou el propi Martí Gelabert el que, en la seva declaració a la Reial Audiència, va reconèixer que l'emancipació del seu fill havia una maniobra feta “per ocasió de trobar-se molestat de diffarents acreadors que-l molestaven”, com també ho fou la cessió de l'administració de la impremta:

“Convingué y vingué a bé de que dit Rafel Gelabert, son fill, quedàs en casa ab los mobles eran en ella y governàs la estampa, ab tal que de tot li-n agués de donar comta y rahó (...) com de fet alguna vegada dit Rafel Gelabert presentava los comtas a ell, testimoni. (...) Y que és veritat que dit Rafel pagava los fadrins treballavan en ella. Y a ell, testimoni, també li pagava allò que guanyava, treballant com treballava en dita estampa”³⁷¹.

En qualsevol cas, durant els mesos que va dirigir el taller, Rafael Gelabert va assumir bona part dels deutes del seu pare. Així, entre altres coses, va pagar 80 lliures al sacerdot Joan Lleó per una partida de 10 bales de paper que el aquest havia pagat en nom de Martí Gelabert al venedor, Francesc Oliva, llibreter de Girona. A més, el menor dels Gelabert va pagar 2 lliures i 8 sous al forner Francesc Castanyer “per la mitja anyada de haver cuyt en lo forn de casa mia lo pa que se es pastat en casa de dit Gelabert en dit temps, discorregut des del mes de juny mil set cens y hu fins al Nadal de dit any inclusive”. D'igual forma, Rafael Gelabert va pagar

---

³⁷⁰ Ibidem, 2 d'octubre de 1702.

³⁷¹ Ibidem, 26 de març de 1703.

també unes altres 39 lliures i 16 sous al fuster Jacint Mas a compte de les 160 lliures que el seu pare li devia per la premsa que li havia fet construir.³⁷²

En qualsevol cas, aquella maniobra no va impedir que a final d'agost de 1702 la Reial Audiència emetés una sentència definitiva, condemnant Martí Gelabert a pagar els diners que li reclamava Flora Casas. A més, el tribunal va donar la raó a una altra reclamació de la seva ex-cunyada, en el sentit que a les 900 lliures que Gelabert li havia de pagar calia afegir-hi els interessos discorreguts des de l'any 1699, quan la causa fou introduïda, de manera que la pena imposada ascendia a 1.063 lliures, 12 sous i un diner. Amb tot, la Reial Audiència va reconèixer que Casas havia de pagar 300 lliures, 12 sous i 6 diners a Gelabert per les despeses del funeral de la seva dona, amb la qual cosa la quantitat que finalment fou imposada a l'impressor va quedar establerta en 762 lliures, 19 sous i set diners. Per tal de fer front a aquella pena, Gelabert va oferir tots els seus béns, els quals consistien principalment en la casa i la impremta del carrer de la Riera del Pi.³⁷³

Davant d'aquesta sentència, Rafael Gelabert va presentar al·legacions, insistint, un cop més, en que ell era el principal creditor, ja que el seu pare li devia els drets dotals de la mare. Per això, va sol·licitar a la Reial Audiència que li fos concedida la propietat de la casa i de la impremta, cosa que fou rebutjada pel jutge.³⁷⁴

Uns dies després, Flora Casas va denunciar que Rafael Gelabert havia entrat a la casa de la Riera del Pi i se n'havia endut alguns estris de la impremta, reservant-se el dret d'emprendre accions legals contra ell per aquesta raó:

“[Rafael Gelabert] ha entrat a dita casa per una botiga annexa a la entrada de aquella y per una escala aja pujat dalt y aja obert las portas ab clau falsa, perquè dita [Flora] Casas té las claus

³⁷² AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1702, 901/3, f.100-102v, 20 de novembre de 1702.

³⁷³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 30 d'agost i 2 de setembre de 1702.

³⁷⁴ Ibidem, 4 de setembre de 1702.

verdaderas en son poder, y se'n aja portat los bens mobles que se be li aparegut, axí de la estampa de dit Gelabert, son para, com altres".³⁷⁵

Fos com fos, el novembre de 1702, per tal de pagar una part de la condemna, Martí Gelabert va vendre la impremta a Flora Casas, que aleshores consistia, entre altres coses, en una premsa gran, una altra de més petita i en uns 20 quintars de lletra, repartida entre tipus de cícer, de breviar i de text. Tot seguit, el mateix dia, les dues parts van signar un conveni per tal que a partir d'aleshores Gelabert s'ocupés d'administrar la impremta. Entre les condicions hi figurava que tots els ingressos del negoci serien per a Flora Casas, si bé aquesta es comprometia a facilitar a l'impressor el paper, oli, pega, trementina i demés coses necessàries, així com també a pagar-li la feina. A més, van acordar mantenir a parts iguals els dos aprenents que caldria agafar, per la qual cosa la nova propietària va prometre donar 3 lliures i 6 sous cada mes a Gelabert per la manutenció de l'aprenent que li pertocava. A banda de tot això, l'impressor es va comprometre a pagar 22 lliures anuals per poder viure a la casa amb la seva família.³⁷⁶

A partir d'aleshores, per tant, la impremta de Martí Gelabert, situada davant la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, va passar a ser propietat de Flora Casas, mentre que l'impressor va assumir altra vegada el rol d'administrador. Gelabert es va ocupar de la impremta fins l'any 1707, un període durant el qual, segons el fons conservat, va imprimir un total de 21 títols, entre els quals hi havia 8 llibres, 4 opuscles i els 9 restants eren plec solts.

Durant aquest temps, el fill de Flora Casas, el doctor en drets Joan Baptista Casas, va formar una societat amb el llibreter Ramon Bons i amb Anton de Cruilles, també advocat, per

³⁷⁵ Ibidem, 26 de setembre de 1702.

³⁷⁶ AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1702, 901/3, f.92v-97v, 2 de novembre de 1702. Una mostra que Flora Casas subministrava el paper a Martí Gelabert és, per exemple, la partida de paper que va comprar a Hipòlit Casalins, paperer d'Olot, l'abril de 1703. Casas va pagar 127 lliures i 10 sous per 15 bales de paper d'estampa, a un preu de 8 lliures i 10 sous per cada bala. AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1703, 901/3, f.134v-135, 16 d'abril de 1703. o bé, unes altres 15 bales que va comprar al mateix paperer uns mesos després, amb idèntiques condicions. Ibidem, f.152v-153, 8 de setembre de 1703.

imprimir i vendre llibres. Una de les obres que foren editades a compte d'aquesta companyia fou la *Vida y hechos del ingenioso cavallero don Quixote de la Mancha*, de Miguel de Cervantes, que fou impresa per Martí Gelabert l'any 1704. Els tres socis van acordar fer una edició de 1.250 exemplars d'aquest llibre, dels quals un total de 900 foren enviats a Madrid i a Sevilla i els restants van ser donats a Bons perquè els vengués a la seva botiga de Barcelona. Ara bé, poc després, Cruïlles i Bons van introduir una causa a la Reial Audiència contra Casas perquè, segons ells, aquest s'havia quedat 38 exemplars d'aquella edició del Quixot i, per acabar-ho d'adobar, no havia repartit els ingressos de la venda dels 900 exemplars, que ascendien a 467 lliures i 10 sous. De fet, segons denunciaven Cruïlles i Bons, el seu soci els assegurava que encara no les havia cobrat:

“No sols no volgué entregar-las, sinó que també zelà a dits dos companys de que las hagués cobradas, fins que ab cartas dels mercaders que-ls havian comprat fou dit doctor Casas convensut. (...) Fins a dia present, dit doctor Casas no ha posat en mà del dit caixer la dita quantitat, per haver-la convertida y gastada de sa propria autoritat en altres negocis seus particulars”.³⁷⁷

En qualsevol cas, per evitar més despeses judicials, el maig de 1707 els tres socis van signar una concòrdia per tal de dissoldre la societat i repartir-se els diners. En virtut d'aquest acord, Flora Casas es va comprometre a donar 175 lliures a Anton de Cruïlles i 12 exemplars sense enquadernar del Quixot, mentre que a Ramon Bons va oferir pagar-li 162 lliures, 12 sous i 6 diners, a més de donar-li uns altres 12 exemplars del llibre.³⁷⁸

³⁷⁷ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.271v-280v, 28 de maig de 1707.

³⁷⁸ Ibidem. Es tracta de l'obra titulada *Vida y hechos del ingenioso cavallero don Quixote de la Mancha*. BC, Cerv. 7-III-3. Els impressors Josep Comas i Antoni Xarni, treballadors de la impremta administrada per Martí Gelabert, van donar fe davant notari, a instància de Joan Baptista Casas, que l'obra de Cervantes s'havia imprès de dues formes: en un sol volum i també en dos. AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1704, 901/3, f. 23v-24v, 27 de març de 1704.

A banda d'aquest plet, l'any 1707 Joan Baptista Casas i Martí Gelabert, en tant que administrador de la impremta, van introduir una causa a la Llotja del Mar contra els llibreters Jaume Batlle i Jaume Surià per cobrar 140 lliures que els devien de la venda d'una partida de llibres de l'obra titulada *Medulla theologiae moralis*, de Hermann Busenbaum, impresa per Gelabert a compte dels dos llibreters. Batlle i Surià argumentaven que no havien pagat aquest deute perquè els diners que havia de cobrar Joan Baptista Casas es trobaven sota l'empara de la cort del veguer, arran d'una petició que havien fet l'advocat Anton de Cruïlles i el llibreter Ramon Bons que, al seu torn, reclamaven a Casas els diners de la venda de l'edició del Quixot. El tribunal de la Llotja, però, va obligar Batlle i Surià a pagar el deute a Joan Baptista Casas, el qual, de fet, el va transferir a Ramon Bons com a part dels diners que li devia de la impressió del Quixot.³⁷⁹

En qualsevol cas, la relació de Martí Gelabert amb els Casas no va ser gens bona, sobretot perquè l'impressor no va acceptar de gaire bon grat convertir-se en administrador de la impremta que havia estat de la seva propietat. L'episodi de la baralla que va protagonitzar amb Joan Baptista Casas, explicat en el Capítol 3, és una mostra de la tibantor que hi hagué entre propietari i administrador. De fet, Gelabert va utilitzar aquell incident per intentar recuperar la propietat de la impremta, tot presentant una queixa a la Reial Audiència per denunciar el maltracte que, segons ell, havia rebut aquell dia per part del fill de Flora Casas.

“No obstant que Martí Gelabert, per sos certs y legítims títols, de molts anys a esta part ha estat y esta en precisa y pacífica possessió de una casa cituada en la present ciutat, en lo carrer

---

³⁷⁹ La demanda interposada per Joan Baptista Casas i Martí Gelabert a la Llotja del Mar consta a: ACA, Reial Audiència, Tribunal de comerç, C-13513, s.f., 16 de març de 1706. El juny de 1707 el llibreter Ramon Bons va signar una àpoca a Jaume Surià, Jaume Batlle i Joan Piferrer conforme aquests li havien pagat 113 lliures i 18 sous en nom de Joan Baptista Casas. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.309v-310, 28 de juny de 1707. Els exemplars de l'obra de Busenbaum que Casas havia venut als llibreters valien 341 lliures 14 sous, segons consta en la concòrdia signada per Joan Baptista Casas amb Anton de Cruïlles i Ramon Bons. Ibidem, f.271v-280v, 28 de maig de 1707. Es tracta de l'obra titulada *Medulla theologiae moralis, facili ac perspicua methodo resoluens casus conscientiae, ex variis probatisque auctoribus concinnata*, que segons el peu d'impremta fou impresa l'any 1705 per Martí Gelabert a compte de Jaume Batlle, Jaume Surià i Joan Piferrer. BPEB, 271880.

vulgarment dit de la Riera del Pi, de la present ciutat, y devant la rectoria de la iglésia parroquial del Pi, ab la qual de molts anys a esta part com a amo, senyor y possessor de dita casa y de la estampa que hi ha en aquella, administrant-la com a tal, no ha duptat, no obstant lo sobredit, lo doctor en drets Joan Batista Casas, ab violència y mà armada (...), trobant-se dit Martí Gelabert fora dita casa, expel·lir y tràurer de aquella a empentas y ab la major indesèntia y decoro degut a una dona de las obligacions de Teresa Gelabert, muller de dit Martí, suplicant entrassen en dita casa, tancant la porta en clau, ab espentas, foragitant a dita Teresa de dita sa casa, ab un patent spoli, comés ab la major violència se pot concòrrer. Y com Excel·lentíssim Senyor, semblants procehiments y violents assentats no sia licit a ningú (...), suplica dit Martí Gelabert, offerint donar informació de tot lo sobredit com (...) també de que dit Casas, trobant-se dit suplicant en dita casa, ha posat mà a la espasa que dit Casas porta, volent danyar al suplicant, lo que auria lograt a no aver donat lloch y escapar-se dit suplicant, (...) ésser mantingut en dita la possessió expellint-ne al dit Casas de aquella (...) deixant dita casa y estampa libera a dit Martí Gelabert”.³⁸⁰

Segons Gelabert, després d’amençar-lo amb l’espasa, Joan Baptista Casas va fer-lo fora de casa, juntament amb la seva dona, que aleshores era Teresa Gelabert i Escona, filla del llibreter Jacint Escona. El daurador Francesc Parer, veí de Gelabert, va corroborar davant del jutge la versió donada per l’impressor.

“Lo que ell, testimoni, pot dir sobre lo contingut en la dita suplicatió és que lo dia de disapta proppassat que contàvem als dos del corrent [juny de 1703], estant-se ell, testimoni, treballant en sa casa, en la botiga, hoí grans crits en la casa de Martí Gelabert, estamper, que està serca de casa sua. Y al cap de un poch rato que avian durat dits crits, Jacinto Escona, llibreter, pare de Theresa Gelabert, muller de dit Gelabert, anà a buscar a ell, testimoni, y li digué que li fes plaer de seguir-lo, que faria de testimoni. Y ell, testimoni, le seguí. Y a la que fou en la entrada de la

---

³⁸⁰ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 2 de juny de 1703.

casa de dit Gelabert veu en ella a dita Theresa Gelabert y hoí com aquella se quexava molt perquè no la deixavan entrar dalt en casa, dient també que li deixassen pèndrer la sua roba y vèurer a sa filla, que tenia en lo llit. (...) Y també hoí que deian que no-y podian entrar perquè lo doctor Joan Baptista Casas avia tancada la porta del cap de la escala, lo qual no veu perquè ell, testimoni, se estava a una o dos passas serca del llindà de la porta, hi sols hoia com dita Theresa Gelabert i altres deien que dit doctor Casas l'havia tancada y axí no y podien entrar. Y preguntant, ell, testimoni, que era estat alló, digué dita Theresa Gelabert que dit doctor Casas la avia agafada per sota las axellas y ab espentas la avia feta axir fora al cap de la escala y se es tancat dins. Y estant enraonant lo dit fet, [veié] ell, testimoni, arribar de fora casa a Martí Gelabert, son marit, tot amoïnât. Y hoí com dita sa muller li contà lo mateix que avia dit a ell, testimoni”.³⁸¹

D'igual forma, l'impressor Antoni Xarni, treballador de la impremta, va explicar al jutge que quan Joan Baptista Casas va amenaçar Gelabert amb l'espasa, la dona d'aquest va pujar a la impremta i s'hi va encarar, tot dient-li:

“«No y ha més modos, quina poca primor. Y si non sab més de modos, aprengui'n». Y dit doctor Casas li respongué: «vostè ab això no y sab res, y així vaja en bonora». Y estant ab ditas y altrás rahons, dits conjuges Gelabert se'n baxaren y dit doctor Casas se tornà a posar lo espadí a la beina. Y no veu que ab dit espadí alcansàs a dit Gelabert ni que-l tocàs tampoch, sinó ab la esquerra que li donà la espenta, y li anava fent recular perquè li hisqués de casa, que no-l volia més en ella”.³⁸²

Al seu torn, Maria Feu, criada dels Gelabert, va explicar al jutge de quina forma Joan Baptista Casas els havia fets sortir tots de casa:

---

³⁸¹ Ibidem, 5 de juny de 1703.

³⁸² Ibidem.

“El passat dissabte, dia dos del corrent [juny de 1703], al matí, sortint ella, testimoni, de veure Teresa Gelabert, muller de Martí Gelabert, sa mestressa, que-s trobava en la cambra del carrer, y a la que fou en la sala del cap de la escala per entrar en la cuyna, veu en dita sala y serca la porta de dita cuyna al doctor Joan Baptista Casas, lo qual digué a ella, testimoni, que si tenia la olla al foch que se le-n dugués, y la gafà ab una mà per lo bras y la tirà devés la porta del cap de la escala, sens ninguna violència, dient-li que se’n anàs baix a la botiga, com de fet, ella, testimoni, obehí y se’n baixà baix. Y estant-se ella, testimoni, al peu de la escala veu axir al capdemunt de dita escala arrimada a la porta de dit cap de escala, més enfora de la escala que no dins de la sala, a dita Theresa Gelabert, sa mestressa, la qual digué a ella testimoni: «que fas aquí». Y ella, testimoni, li respongué: «aqueix senyor, que me ha dit que-m estigués allí». Y luego veu ella, testimoni, com dit doctor Casas prengué a dita Theresa Gelabert, sa mestressa, ab una mà per lo bras de aquella y la féu investir en fora. (...) Y hoí com dita Gelabert, sa mestressa, cridà a dit doctor Casas que deixàs entrar la criada perquè tenia la noya al llit. Y luego dit doctor Casas baixà obrir y deixà entrar a ella, testimoni”.³⁸³

De fet, les disputes entre els Casas i els Gelabert se succeïen una rere l'altra. Un any després d'aquell incident, l'agost de 1704, les dues parts van acordar sotmetre's a un arbitratge per tal de resoldre un altre conflicte, aquesta vegada en relació al pagament dels salaris dels oficials i aprenents que treballaven a la impremta. En aquella ocasió, Flora i Joan Baptista Casas van acceptar pagar 36 lliures a Gelabert, a compte d'una quantitat major que aquest els reclamava.³⁸⁴

D'una forma semblant, Flora Casas va arribar a un acord amb Rafael Gelabert, fill de Martí Gelabert, per resoldre les pretensions que aquest tenia sobre la propietat de la casa de la Riera del Pi. De fet, el 1704 el jutge havia desestimat la petició del menor dels Gelabert de celebrar

---

³⁸³ Ibidem. La filla de Martí i Teresa Gelabert que en aquell moment es trobava al llit, dins la casa, era Teresa Gelabert i Escona. La seva àvia, Teresa Escona i Batlle, dona del llibreter Jacint Escona, en fer testament l'any 1711 li va llegar “les anelletes de or aporto y las caixas mias novials ab las robas se trobaran dins”. AHPB, Antoni Cassani, Primer llibre de testaments, 930/31, f.40v-42v, 18 de juny de 1711.

³⁸⁴ AHPB, Francesc Rossell, Manual de 1704, 908/2, f.333-336, 14 d'agost de 1704.

un judici a part. En qualsevol cas, per evitar més despeses, el febrer de 1706 les dues parts van signar una concòrdia, amb la qual Rafael Gelabert va renunciar als drets que li poguessin pertànyer sobre la casa per raó del dot de la seva mare. A canvi, Flora Casas va prometre pagar-li 314 lliures en cinc terminis, al llarg dels tres anys següents.³⁸⁵

L'arbitratge pactat entre Martí Gelabert i els Casas, en canvi, va acabar en fracàs, ja que la sentència arbitral, comunicada l'agost de 1707, no fou acceptada pels darrers, al·legant que no s'havien acomplert els terminis pactats. A més, el dia 19 d'aquell mes Martí Gelabert va rebre ordre de la Reial Audiència d'abandonar la casa de la Riera del Pi. La resolució es basava en una de les condicions pactades entre Flora Casas i l'impressor l'any 1702, quan fou nomenat administrador, segons la qual la propietària podia fer fora de la casa a Gelabert en qualsevol moment. Després d'això, els Casas encara van reclamar a Gelabert el pagament de 88 lliures per quatre anyades del lloguer de la casa que l'impressor els devia. Per acabar-ho d'adobar, segons un nou inventari fet el setembre de 1707 per ordre de la propietària, a la impremta hi faltaven 2 quintars i 13 lliures de lletreria que, segons Casas, valien 123 lliures i 15 sous, així com també alguns mobles i objectes, que foren estimats en unes 300 lliures.³⁸⁶

Per tot plegat, el procés judicial es va allargar encara més. Al llarg de l'any 1708 alguns impressors, entre ells Joan Baptista Altés i Bartomeu Giralt, van declarar davant la Reial Audiència per donar el seu parer sobre el valor que tenia la lletra que Flora Casas reclamava a Martí Gelabert. Finalment, però, l'any següent les dues parts van acceptar sotmetre's, de nou, a una sentència arbitral, encomanant-la a l'advocat Josep Pons. D'aquesta forma, el febrer de 1710, un cop estudiades les raons del conflicte, l'àrbitre va dictaminar que Flora Casas havia de pagar 100 lliures a Martí Gelabert per satisfer totes les seves pretensions. Davant d'això,

---

³⁸⁵ AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1706, 901/3, f.135-145, 11 de febrer de 1706. Rafael Gelabert va rebre el total d'aquests diners el juliol de 1707. Flora Casas va acceptar donar-li la quantitat que aleshores faltava per pagar, que eren 169 lliures, 6 sous i 8 diners, a canvi d'una reducció de 28 lliures. AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1707, 901/4, f.32-32v, 24 de juliol de 1707.

³⁸⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 6 de febrer de 1708.

les dues parts van signar una concòrdia, acordant que la impremta fos venuda i que del preu que se n'obtingués, Flora Casas pagués a Gelabert aquelles 100 lliures.³⁸⁷

Així, a final de febrer de 1710 tot el material d'imprimir que hi havia a la casa de la Riera del Pi fou venut per Flora Casas a Rafael Figueró per un preu de 151 lliures i 5 sous, de les quals 50 lliures corresponien al valor de les dues premses i la resta per la lletreria, que consistia en 16 quintars, 3 roves i 6 lliures de "lletra vella de estampa". Tot seguit, aquell mateix dia, Casas va donar a Martí Gelabert les 100 lliures que va prometre pagar-li amb la signatura de la concòrdia.³⁸⁸

Per tant, la impremta situada davant de la rectoria de Santa Maria del Pi, que havia tancat les portes el 1707 arran del desnonament, per ordre judicial, de Martí Gelabert, fou desmantellada i venuda tres anys després. Amb això va desaparèixer definitivament l'històric taller que Sebastià Mathevat havia fundat en aquesta casa a principi del segle XVII.

El tràngol que tot plegat va suposar per a Martí Gelabert, en qualsevol cas, deuria ser difícil de pair, no debades va morir poc després. Almenys, en un document de final de novembre de 1711 la seva dona, Teresa Gelabert i Escona, ja hi apareixia com a vídua.³⁸⁹

Pel que fa a Rafael Gelabert, després que la justícia no li reconegués els drets que reclamava sobre la propietat del taller del seu pare, va haver de guanyar-se la vida fent feina per a altres impressors. Així, el 1705 treballava a casa de Josep Texidó, com es constata en la declaració que el més de gener d'aquell any va fer davant notari per donar fe que en aquella impremta s'havien editat uns llibres.³⁹⁰

Posteriorment, l'any 1712, fou contractat pels frares del convent de Sant Domènec de Càller, a l'illa de Sardenya. Segons que va explicar Eduard Toda, el menor dels Gelabert va

---

³⁸⁷ Les declaracions de Joan Baptista Altés i Bartomeu Giralt sobre el valor de la lletreria es troben a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 16 de febrer de 1708. L'acord per sotmetre's a una sentència arbitral a: AHPB, Francesc Rossell, Manual de 1709, 908/3, f.611-613v. La concòrdia signada per Martí Gelabert i Flora Casas a: Ibidem, Manual de 1710, 908/4, f.24-28v, 4 de febrer de 1710.

³⁸⁸ AHPB, Josep Brossa, Manual de 1710, 824/72, f.53-54, 27 de febrer de 1710.

³⁸⁹ AHPB, Joan Solsona, Tretzè manual, 890/16, f.428-428v, 21 de novembre de 1711.

³⁹⁰ AHPB, Ignasi Teixidor, Setè manual, 909/5, f.7v-8v, 16 de gener de 1705.

administrar la impremta d'aquest convent almenys fins a 1724, fent augmentar la qualitat de les seves obres:

“Ese establecimiento, luego gobernado por frailes, anduvo siempre mal bajo el punto de vista del arte tipográfico y sólo un momento pudo ser mejorado cuando en 1712 el convento llamó de Cataluña a Rafael Gelabert, hijo del impresor Martín Gelabert, muy conocido en Barcelona a últimos del siglo XVII”.³⁹¹

Bartomeu Giralt

La impremta de Bartomeu Giralt, segons el fons conservat, va començar a funcionar el 1702. Després de la seva mort, l'any 1730, el negoci va tenir continuïtat a mans de la vídua, Mariàngela Giralt, i del seu fill, Josep Giralt. De fet, l'activitat d'aquest taller, sota el nom d'hereus de Bartomeu Giralt, es va mantenir fins a final del segle XVIII.³⁹²

Bartomeu Giralt i Manalt va néixer pels volts de l'any 1667 a Barcelona, fruit del matrimoni entre Joan Giralt, mestre de cases, i Marianna Manalt. Els Giralt eren originaris d'Abella de la Conca, un poble de la comarca del Pallars Jussà, on Pere Giralt, l'avi de l'impressor, feia de pagès. El pare de Bartomeu Giralt figurava insaculat a les bosses del Consell de Cent, cosa que el 1699 li va permetre sortir extret per formar part del plenari

---

³⁹¹ Eduard TODA, *Bibliografía española en Cerdeña*, Madrid: Tipografía de los Huérfanos, 1890, p.279-280. Amb tot, Toda indicava que el 1723 Rafael Gelabert dirigia la impremta de Pedor Borro, també a Càller. Una de les obres conservades impreses per Rafael Gelabert a Càller, datada l'any 1721, és la que porta per títol *Tiernos sentimientos, dulces suspiros, ruegos ardientes que en un breve discurso procuró excitar en sus ovejas, domingo IV despues de Pasqua de Resurección (...)* fr. Bernardo de Cariñena e Ypenza, arzobispo de Càller. BUB, B-65/3/4-19.

³⁹² L'obra més antiga conservada que es pot atribuir a Bartomeu Giralt és la que porta per títol *Villancicos que se cantaron en la (...) iglesia de San Pedro de las Puellas de la (...) ciudad de Barcelona, en la sumptuosa fiesta, festiva pompa y pomposa processión que la (...) comunidad de clérigos de dicha iglesia hizo al recibir en su templo y colocar en su trono a la insigne reliquia de la cabeza de Santa Severa martyr, domingo dia 23 de julio año 1702*. BUB, B-65/5/8-42.

durant dos anys consulars. Segons consta de la lectura del seu testament, Joan Giralt va morir el 1734, quatre anys després que el seu fill.³⁹³

Bartomeu Giralt es va iniciar en l'ofici d'impressor al taller de Vicenç Surià, on ja hi treballava el 1683, quan tenia uns 16 anys, probablement com a aprenent. El 1697 es va casar amb Mariàngela Ponsdevall, vídua de Serapí Campins, pares de Pau Campins, també impressor. L'aportació dotal que Mariàngela Ponsdevall va fer a Giralt fou de 200 lliures.³⁹⁴

L'activitat de Bartomeu Giralt amb impremta pròpia, així doncs, es va desenvolupar des de l'any 1702 fins a la seva mort, el 1730. Al llarg d'aquest període del seu taller en van sortir, segons el fons conservat, unes 140 obres, de les quals 18 eren llibres, 24 eren opuscles i els 98 títols restants eren plects solts. Com es pot comprovar en el gràfic de l'evolució, la producció d'aquesta impremta fou més aviat reduïda –amb menys d'un llibre anual de mitjana– i força irregular (Fig. 33). El cas de Giralt, en aquest sentit, constitueix un exemple d'aquells impressors que subsistien principalment a base de la publicació d'obres de poca extensió.

De fet, Bartomeu Giralt va orientar una part de la seva activitat professional cap a l'ofici de llibreter, del qual va fer la mestria l'any 1706, quan ja feia uns quatre anys que tenia impremta oberta. Giralt va ingressar a la confraria dels llibreters de Barcelona el mes de març d'aquell any.³⁹⁵

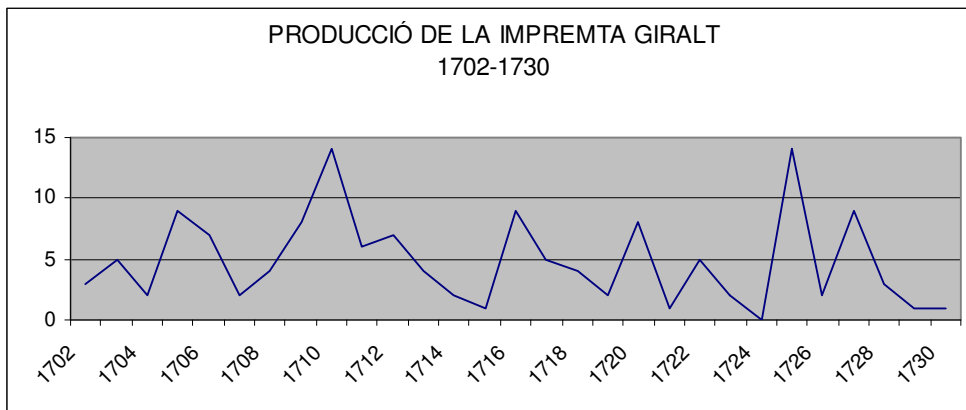
³⁹³ L'any del naixement de Bartomeu Giralt es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència el 1708, en la que deia tenir 41 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 11215, s.f., 16 de febrer de 1708. La identitat dels pares figura en el seu testament. AHPB, Josep Brossa, Testaments, 824/84, f.344v-347, 18 de juny de 1728. La procedència geogràfica dels Giralt consta en el testament del pare de l'impressor. AHPB, Pere Màrtir Lluñell, Llibre de testaments, 719/82, f.119-122v, 31 d'agost de 1685. L'extracció de Joan Giralt per formar part del Consell de Cent a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1700, 122-CC, f.6, 30 de novembre de 1699.

³⁹⁴ Bartomeu Giralt assegurava que Vicenç Surià havia estat el seu mestre en una declaració feta a la Reial Audiència. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 11215, s.f., 16 de febrer de 1708. En un document signat per Surià l'any 1683 hi apareix Giralt com a testimoni, cosa que permet deduir que aleshores ja treballava en aquella impremta. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1683, 763/67, f.237-237v, 23 de març de 1683. El casament de Bartomeu Giralt i Mariàngela Ponsdevall a: ADB, Matrimonis, Llibre 16, 1695-1698, f.388, 23 de desembre de 1697. L'aportació dotal s'esmenta en el testament de Bartomeu Giralt, segons el qual els capítols matrimonials foren signats amb el notari Anton Guals, de Vilassar. AHPB, Josep Brossa, Testaments, 824/84, f.344v-347, 18 de juny de 1728.

³⁹⁵ AHPB, Jeroni Brotons, Dinovè manual, 865/33, f.18v-19, 25 de març de 1706.

Bartomeu Giralt va ocupar alguns càrrecs de responsabilitat dins del gremi dels llibreters com, per exemple, el de clavari, que va exercir el 1723. El mes de febrer d'aquell any va rebre de mans de Joan Piferrer, clavari sortint, els comptes de la confraria. D'una forma semblant, Giralt, actuant com a clavari, fou present en el consell que la confraria dels llibreters va celebrar el mes de juny de 1723, en el qual fou acordat donar poders a Ramon Bons per tal que en nom dels llibreters de Barcelona presentés una petició al rei Felip V per recuperar els privilegis que els seus predecessors havien atorgat a aquest col·lectiu.³⁹⁶

Fig. 33. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta de Bartomeu Giralt (1702-1730). Fonts: CCUC, CCPB i altres.

L'any 1726, d'altra banda, Bartomeu Giralt i Jaume Batlle, actuant en nom de la confraria dels llibreters, van acordar amb el mestre de cases Agustí Sirera i el fuster Jeroni Melchior la reconstrucció de la casa dita de "Sant Jeroni", situada al carrer de la Llibreteria, on els

³⁹⁶ El lliurament dels comptes de la confraria dels llibreters per part de Joan Piferrer a Bartomeu Giralt, clavari entrant, a: AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1723, 865/9, f.60-61v, 5 de febrer de 1723. Piferrer es trobava debitor a la caixa de la confraria de 67 lliures. Segons els comptes, la confraria dels llibreters disposava en aquell moment de 618 lliures, 11 sous i 5 diners. La procura signada per la confraria dels llibreters a Ramon Bons a: Ibidem, f.195-196v, 12 de juny de 1723.

llibreters acostumaven a reunir-se, “la qual se trobave distruhida per las bombas que caygueren en ella en lo siti del any mil setsens catorze”.³⁹⁷

El patrimoni de Bartomeu Giralt consistia en la casa de la plaça dels Peixos, on hi tenia la impremta, que va comprar l’any 1711 a Francesc Esteve, pagès de Martorell, per un preu de 654 lliures. Giralt va dipositar 354 lliures a la Taula de Canvi de Barcelona i va pagar les 300 lliures restants a través de la venda d’un censal de 15 lliures anuals de pensió a Francesc Esteve.³⁹⁸

L’any 1716, amb la imposició del Cadastre, la casa de Giralt fou valorada en 550 lliures, amb un lloguer estimat de 25 lliures. Això suposava per a l’impressor un pagament anual de 2 lliures i 10 sous en concepte del Cadastre real. Amb tot, uns anys després la valoració de la casa fou revisada a la baixa, ja que, segons consta en la documentació cadastral, estava molt malmesa com a conseqüència de les bombes que hi van caure durant el setge de 1713-1714. A partir de 1719, per tant, la quantitat que l’impressor pagava per la casa en concepte de Cadastre va passar a ser de 2 lliures anuals.³⁹⁹

Bartomeu Giralt va fer testament el juny de 1728, elegint per marmessors a Mariàngela Giralt, la seva dona, a Pere Joan Giralt, sacerdot de la parròquia de Sant Pere de les Puel·les, germà seu, i a Jacint Bruguera, sacerdot de la parròquia de Santa Maria del Pi. Va demanar ser enterrat on els seus marmessors decidissin i que li fossin dites 100 misses, de sis sous cada

³⁹⁷ AHPB, Josep Brossa, Manual de 1726, 824/75, f.252-256, 17 de novembre de 1726.

³⁹⁸ La compravenda de la casa de la plaça dels Peixos a: AHPB, Pere Pau Pujol, Catorzè manual, 910/14, 241v-249v, 13 de maig de 1711. La venda del censal a: Ibidem, f. 250-254. Una còpia de la creació d’aquest censal es conserva a: AHCB, Notarial, Estampers. IX-3. Entre altres, Bartomeu Giralt pagava 10 lliures, un sou i 7 diners de cens anual al convent de carmelites descalços de Gràcia. BUB, Manuscrits, Llevador de totes les rendes té lo convent de Nra. Sra. de Gràcia de carmelitas descalços, del territori de Barcelona, fet als trenta de juliol de 1721, continua fins 1730, Ms. 1.734, f.45v.

³⁹⁹ La valoració de la casa el 1716 a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri 5, plaça dels Peixos, I-57, s.f. El pagament del Cadastre de 1719 a: Ibidem, Libro de rebilla de casas, 1719, I-2 bis, p.220. En aquest sentit, vegeu també: Ibidem, Repartiment per cases, censos i censals, 1721-1722, I-66, p.343.

una. Tot seguit, va nomenar hereu universal de tots els seus béns a la seva esposa. La lectura del testament fou feta el 14 de març de 1730, l'endemà de l'enterrament.⁴⁰⁰

Francesc Guasch

El cas de Francesc Guasch fou similar al de Bartomeu Giralt, és a dir, es tractava d'un impressor que va subsistir fonamentalment gràcies a la publicació d'obres de poca volada. De fet, tal i com s'explica en la part dedicada a la premsa, fou un dels impressors que va apostar decididament per la publicació de fulls de notícies. Guasch va desenvolupar la seva activitat des de 1697 fins a la seva mort, l'any 1725. Posteriorment, la impremta fou continuada per la vídua, Estefania Guasch, i per Ignasi Guasch, el seu fill.

Francesc Guasch va néixer pels volts de 1673. Els seus pares eren Francesc Guasch, paraire de Sabadell, i Mariàngela. Després de quedar-se vídua, la mare es guanyava la vida venent pa. Això és, almenys, el que es constata de l'autorització que li va concedir el Consell de Cent per tenir parada per vendre aquest producte els anys 1707 i 1708.⁴⁰¹

El mes de juny de 1688, quan tenia uns 15 anys, Guasch va entrar per aprenent a casa de Martí Gelabert, on hi va treballar fins l'agost de 1693. Tres anys després es va casar amb Estefania Reig, de 17 anys, filla de Joan Reig, revenedor de Barcelona, i de Ramona. En els capítols matrimonials, signats l'agost de 1696, l'esposa va fer una aportació dotal de 100 lliures, mentre que l'impressor la va correspondre amb un escreix d'unes altres 50 lliures.⁴⁰²

⁴⁰⁰ El testament de Bartomeu Giralt a: AHPB, Josep Brossa, Testaments, 824/84, f.344v-347, 18 de juny de 1728. La sepultura consta a: APSMP, Òbits, Llibre 162, 1725-1734, f.99v, 13 de març de 1730.

⁴⁰¹ El mesos de març de 1707 i gener de 1708 els consellers van habilitar les fermances dels venedors de pa, entre els quals hi havia Mariàngela Guasch, vídua. Un dels dos avals que va aportar era el seu fill, Francesc Guasch, estamper. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1707, 156-CC, f.88, 10 de març de 1707 i Registre de Deliberacions de 1708, 158-CC, f.56, 18 de gener de 1708.

⁴⁰² L'any del naixement de Francesc Guasch es dedueix dels capítols matrimonials que va signar el 1696 amb Estefania Reig, la seva esposa, en els que assegurava ser menor de 25 anys i major de 23. AHPB, Vicenç Gavarró, menor, Capítols matrimonials, 873 /37, s.f., 11 d'agost de 1696. Francesc Guasch explicava quan i on

Tot sembla indicar que Francesc Guasch va obrir taller propi el 1697. Almenys, el mes de gener d'aquell any, per poder pagar el material d'imprimir que va comprar a Rafael Figueró, Francesc i Estefania Guasch van manllevar 200 lliures a censal a Joan Lacasa, ardiaca de la catedral de Barcelona, a canvi de pagar-li 10 lliures anuals de pensió. Unes setmanes després va imprimir la primera de les seves obres: una oració per la mort del pare Tomàs Muniesa, de la Companyia de Jesús.⁴⁰³

Francesc Guasch fou un dels pocs mestres impressors que a final del segle XVII formaven part de la recuperada germandat dels estampers, que havia quedat inactiva després dels conflictes que aquest col·lectiu va mantenir amb la confraria dels llibreters durant les dècades dels anys 70 i 80. Així, hi ha constància que Guasch pertanyia a aquesta germandat l'any 1701, segons es desprén de l'acta d'un consell celebrat al convent dels frares trinitaris calçats el febrer d'aquell any.⁴⁰⁴

En total, es conserven 221 títols sortits de la impremta de Francesc Guasch entre els anys 1697 i 1725. Aquest fons està format per 15 llibres, 24 opuscles i 182 plec solts, cosa que mostra la importància que per a aquesta impremta van tenir les obres de poca extensió. En el gràfic de l'evolució d'aquesta producció es comprova que la màxima activitat fou entre els anys 1701 i 1705, un període en que va apostar per la publicació de fulls de notícies (Fig.34). A partir de 1706, això no obstant, es constata una gran disminució del nombre de notícies impreses per Guasch, cosa que fou una conseqüència directa del privilegi reial que li fou concedit a Rafael Figueró aquell any, que li atorgava l'exclusivitat d'imprimir gasetes.

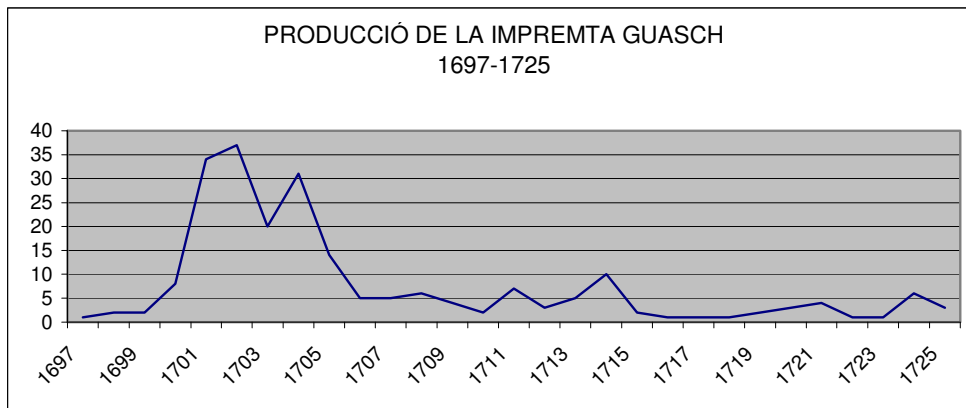
---

havia fet el seu aprenentatge en una declaració feta a la Reial Audiència el 1701. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 27 de gener de 1701. En posteriors declaracions, fetes en el marc d'aquest plet el juny de 1699 i el gener de 1701, Guasch deia tenir 26 i 29 anys, respectivament, cosa que confirma que hauria nascut el 1673. A banda dels capítols matrimonials, el casament de Francesc Guasch amb Estefania Reig figura a: ACB, Esposalles, Llibre 108, 1695-1697, f.84v, 12 d'agost de 1696.

⁴⁰³ La venda del censal per pagar la impremta consta a: AHPB, Domènec Rojas. Onzè manual, 863/37, f.24-26v, 22 de gener de 1697. L'obra més antiga que es conserva impresa per Francesc Guasch és la *Oración fúnebre a las venerables memorias del reverendissimo padre Thomas Muniessa, de la Compañia de Jesús (...) en las devidas exequias que, agradecida a tan grande maestro, celebró la congregación suarística de Barcelona en el colegio jesuítico de Belén, dia 26 de Março de 1697*, de Francesc Garrigó. BC, F.Bon. 5930.

⁴⁰⁴ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

Segons el peu d'impremta de la primera obra conservada, l'any 1697 Francesc Guasch tenia el taller a la davallada de Sant Miquel. Posteriorment, però, es va traslladar al carrer de la Palla, en una casa situada a tocar de la capella de Sant Felip Neri. Després de 1714, arran dels danys causats per les bombes caigudes durant el setge, Guasch va haver de moure la impremta de nou, traslladant-la aquesta vegada a la davallada de Santa Eulàlia. Segons el Cadastre, l'any 1716 vivia amb la seva dona, quatre fills i una criada en una casa situada en aquest carrer, que compartia amb una altra família, pagant un lloguer de 36 lliures anuals.⁴⁰⁵

Fig. 34. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta de Francesc Guasch (1697-1725). Fonts: CCUC, CCPB i altres.

De fet, Francesc Guasch fou un dels impressors que pitjor va patir la situació econòmica de la postguerra. En un informe elaborat per la Junta d'Administradors de Barcelona l'any 1718,

⁴⁰⁵ Sobre la casa de Francesc Guasch al carrer de la Palla vegeu: Josep de C. LAPLANA, *L'oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p.58-59 i 109. L'any 1716, segons consta en el Cadastre, la casa del carrer de la Palla estava enderrocada, de manera que aleshores Guasch vivia a lloguer a la devallada de Santa Eulàlia. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases, 1716. I-57. AHCB, Cadastre de 1717-1718, I-60, f.528v.

figurava entre les persones que no podien pagar el Cadastre perquè eren “pobres de solemnitat”.⁴⁰⁶

L’any 1725, segons consta en l’inventari de béns que es va fer arran de la mort de l’impressor, en aquell moment els Guasch vivien de lloguer en una casa de la plaça de la Trinitat. Segons aquell inventari, el patrimoni de l’impressor consistia en poca cosa més que el material de la impremta, format per una premsa i una dotzena de quintars de lletra, que, segons constava en la relació dels béns, era tot “molt vell”. Francesc Guasch fou enterrat el dia 1 de juny de 1725.⁴⁰⁷

Joan Jolis

La casa Jolis, situada al carrer dels Cotoners, fou una de les més duradores de la història de la impremta catalana de l’època Moderna. En concret, aquest taller, fundat per Joan Jolis i Santjaume el 1679, va mantenir el nom d’aquesta família fins el 1770, any en què va morir Elisabet Jolis i Oliver, filla del fundador, l’últim membre de la nissaga. Aleshores, per disposició testamentària de la difunta, la impremta fou venuda a Bernat Pla, impressor que administrava el taller des d’uns anys abans.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁶ AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y otras causals de alguns individuos de esta Ciudad, 1716-1718. I-1, s.f., 12 de març de 1718.

⁴⁰⁷ L’inventari dels béns de Francesc Guasch a: AHPB, Josep Francesc Fontana, Llibre segon d’inventaris i encants, 934/55, s.f., 20 de juny de 1725. L’enterrament consta a: ACB, Òbits, Llibre 6, 1714-1733, f.185, 1 de juny de 1725.

⁴⁰⁸ Sobre la impremta Jolis es pot veure: Immaculada SOCIAS BATET, *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona: Curial, 2001; Enrique RODRÍGUEZ CEPEDA, *Romancero impreso en Cataluña. Imprenta de J. Jolis a viuda Pla*, Madrid: Porrúa Turanzas, 1984. Després de la mort de Bernat Pla, la impremta del carrer dels Cotoners va tenir continuïtat sota la direcció de la seva vídua, Tecla Boix, i posteriorment a mans de l’impressor Vicenç Verdaguer. El darrer dels seus propietaris fou el llibreter Josep Maria Bocabella i Verdaguer. Algunes dades sobre el funcionament d’aquesta impremta al segle XIX es troben a: Antonio OLIVA SALA, *José María Bocabella Verdaguer. Fundador y artífice del templo de la Sagrada Familia*, Barcelona: Asociación Verdad y Justicia, 2012; i també a: Montserrat COMAS I GÜELL, *La impremta catalana i els seus protagonistes a l’inici de la societat liberal (1800-1833)*, València: Universitat de València, 2012.

Joan Jolis i Santjaume va néixer a Torelló, a la comarca d'Osona, l'any 1650. Els seus pares eren Joan Jolis, pagès i paraire d'aquella vila, i Marianna Santjaume, filla del sastre Lluís Santjaume, també de Torelló, que s'havien casat el 1641. Un germà més gran de l'impressor, que es deia Pau, va treballar de paraire a Barcelona, mentre que un altre dels germans, Jacint, era sacerdot. A més, Joan Jolis va tenir dues germanes, la més gran de les quals, Maria, va casar-se amb Benet Estevanell, pagès de Sant Vicenç de Torelló, mentre que l'altra, Elisabet, es va casar l'any 1667 amb l'impressor Rafael Figueró.⁴⁰⁹

Al seu torn, Joan Jolis va contraure matrimoni l'abril de 1676 amb Maria Oliver, filla de Josep Oliver, sastre de Barcelona, que li va fer una aportació dotal de 200 lliures. D'aquesta unió, l'any 1697 en va néixer Joan Jolis i Oliver, que uns anys després rellevaria als seus pares en la direcció de la impremta.⁴¹⁰

Joan Jolis va iniciar-se en l'ofici d'impressor a mitjan de la dècada de 1660, molt probablement al taller de Miquel Delmunts. Almenys, amb motiu del casament de Josep Soler, el març de 1670, Jolis, actuant de testimoni, juntament amb Rafael Figueró, assegurava que feia quatre anys que el coneixia. Soler, de fet, havia entrat per aprenent en aquella impremta l'any 1666, de manera que es probable que Jolis fos també un dels treballadors. De fet, amb anterioritat, una germana més gran, Maria, havia servit a casa del doctor Delmunts.

---

⁴⁰⁹ L'any del naixement de Joan Jolis i Santjaume i la identitat dels seus pares a: Immaculada SOCIAS BATET, *Els impressors Jolis-Pla...*, op.cit., p.15. La mare de Joan Jolis va morir el 1672, deixant al seu fill com a llegat testamentari la quantitat de 20 lliures i instituint-lo com a hereu universal substituït per darrera dels seus dos germans més grans. *Ibidem*, p.145-148. Pau Jolis, paraire, va morir el 1675, tal i com consta en la lectura del seu testament. AHPB, Josep Güell, Primer llibre de testaments, codicils i darreres voluntats, 811/97, f.52-54, 12 de juliol de 1675. Pel que fa a Jacint Jolis, l'any 1670 era sacerdot beneficiat a la parròquia de Montblanc, arxidiòcesi de Tarragona. ABEV-ANV, Torelló, Feliu Reverter, Cinquè manual, 207, f.154v, 28 de juliol de 1670. Abans de casar-se, Maria Jolis va treballar dos anys de criada a casa del doctor Miquel Delmunts, a Barcelona. El 1661 el metge li va pagar 24 lliures de salari pel temps que havia estat a casa seva. AHPB, Rafael Hexarc, Setè manual, 754/12, f. 128-129, 8 de juliol de 1661.

⁴¹⁰ El casament de Joan Jolis i Maria Oliver a: ACB, Esposalles, Llibre 98, 1675-1677, f.50v, 5 d'abril de 1676. Maria Oliver va lliurar el dot a Joan Jolis el gener de 1679, quan la seva mare, Margarida Oliver, vídua de Josep Oliver, li va fer una donació de 200 lliures en contemplació del seu matrimoni. Tot seguit, Maria Oliver va lliurar aquella quantitat a Joan Jolis, que li va fer un escreix de 100 lliures. AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1679, 754/26, s.f., 18 de gener de 1679. El naixement de Joan Jolis i Oliver a: Immaculada SOCIAS BATET, *Els impressors Jolis-Pla...*, op.cit., p.34.

El juliol de 1661 el metge va pagar 24 lliures a Maria Jolis per la soldada dels dos anys que va treballar a casa seva.⁴¹¹

És possible també que el 1677, poc abans d'establir-se pel seu compte, Joan Jolis treballés a la impremta Cormellas, no debades aquell any va actuar com a testimoni en una acta notarial feta per Teresa Cormellas i Ginebreda, la propietària.⁴¹²

D'altra banda, la presència de Joan Jolis com a membre de la germandat dels estampers de Barcelona es constata l'any 1671, coincidint amb l'inici de les reivindicacions dels impressors per poder vendre llibres de forma pública. L'any següent fou escollit, juntament amb Martí Escona, per exercir d'administrador d'aquesta germandat durant dotze mesos. D'igual forma, l'any 1684, quan la germandat va aconseguir convertir-se en confraria, Jolis continuava donant suport a les demandes dels seus companys. De fet, fou un dels impressors que al llarg d'aquells anys foren víctimes de les requisites de llibres que va portar a terme la confraria dels llibreters en defensa dels seus privilegis (vegeu el Capítol 2).⁴¹³

Joan Jolis, l'especialitat del qual era la de premsista, va obrir taller propi el 1679, en una casa del carrer dels Cotoners. El mes de març d'aquell any va encarregar al manyà Joan Costa la fabricació de la ferramenta necessària per a la construcció d'una premsa d'imprimir, cosa que li va costar 35 lliures. De ben segur que a l'obertura del taller hi van contribuir les 200 lliures que el mes de gener de 1679 li va donar la seva dona en concepte de dot. En qualsevol cas, una de les primeres obres impreses que es conserva, publicada aquell any, és la que porta

---

⁴¹¹ El casament de Josep Soler a: ADB, Matrimonis, Llibre 6, 1669-1672, s.f., 16 de març de 1670. El contracte d'aprenentatge a: AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1666, 754/17, s.f., 21 de novembre de 1666. El pagament a Maria Jolis a: AHPB, Rafael Hexarc, Setè manual, 754/12, f.128-129, 8 de juliol de 1661.

⁴¹² AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1677, 766/ 33, f. 211, 1 d'octubre de 1677.

⁴¹³ La presència de Joan Jolis com a membre de la germandat dels estampers consta a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. L'elecció de Jolis com a administrador de la germandat a: Ibidem, Tercer manual, 806/3, f.69v-70, 23 d'abril de 1672. El jurament i presa de possessió a: Ibidem, f.76v-77, 8 de maig de 1672. La presència de Joan Jolis en els consells celebrats per la confraria dels estampers el 1684 es constata a: AHPB, Joan Navés, Setè manual, 845/16, s.f., 3 de juny de 1684.

per títol *Epítome seráfico, resumen de las grandezas, glorias y virtudes del serafín menor, nuestro padre San Francisco, y de sus tres órdenes*, del franciscà Joan Seguí.⁴¹⁴

A banda de l'activitat com a impressor, segons que ha assenyalat Immaculada Socias Batet, sembla ser que Joan Jolis va dedicar-se també a fer de gravador. Així, en un contracte que l'any 1683 va signar amb el teòleg Magí Cases hi consta que es va comprometre a fer “de sa mà propia”, les quatre planxes dels “Novíssims”, destinades a il·lustrar l'obra *Desenganys de l'apocalipsi*, escrita per Cases.⁴¹⁵

En qualsevol cas, Jolis pertany al grup dels impressors que subsistien gràcies a les obres de poca extensió. De fet, la infraestructura que disposava el seu taller no li permetia assumir grans encàrrecs de forma simultània. Això, per exemple, es constata perfectament en el contracte que va signar l'any 1691 amb els llibreters Baltasar Ferrer, Miquel Planella i Jacint Janer per imprimir 1.300 exemplars del *Manual de ejercicios espirituales para tener oracion mental*, de Tomas de Villacastín, una obra extensa pel que fa al nombre de pàgines, però d'un format molt petit. L'impressor es va comprometre a no fer cap altra feina per ningú fins que l'obra fos acabada, a un ritme de dos fulls per setmana. Els llibreters, a canvi, es van comprometre a proporcionar el paper i pagar a l'impressor 2 lliures i 19 sous per cada full. L'obra de Villacastín va precisar 22 fulls i mig d'estampa, de manera que, suposant que Jolis lliurés als llibreters dos fulls setmanals, l'obra va trigar gairebé tres mesos en estar acabada. El ingressos bruts que va obtenir per aquella impressió foren de 66 lliures, 7 sous i 6 diners.⁴¹⁶

⁴¹⁴ Joan Jolis consta com a premsista en un document presentat per la confraria dels llibreters al Consell de Cent l'any 1685. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. L'encàrrec de fabricar la ferramenta de la premsa a: AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1679, 754/26, s.f., 6 de març de 1679. L'època pel dot a: AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1679, 754/26, s.f., 18 de gener de 1679. *Epítome seráfico, resumen de las grandezas, glorias y virtudes del serafín menor, nuestro padre San Francisco, y de sus tres órdenes*. BC, BerRes. 165/3-8°

⁴¹⁵ Sobre el contracte entre Jolis i Cases per fer els gravats dels Novíssims es pot veure: Immaculada SOCIAS BATET, “El contracte dels quatre gravats dels Novíssims, entre l'impressor i gravador Joan Jolis Santjaume i Magí Cases, doctor en teologia”, *Pedralbes*, 13, 1993, p.449-462. L'original d'aquest contracte a: AHPB, Lluís Fontana, Catorzè manual, 806/14, f.196-197, 7 de setembre de 1683. Es conserva una edició dels *Desenganys de l'apocalipsi*, de Magí Cases, impresa per Joan Jolis l'any 1694. BC, 9-I-C 7/5.

⁴¹⁶ AHPB, Joan Navés, Catorzè manual, 845/23, s.f., 13 de gener de 1691. *Manual de ejercicios espirituales para tener oracion mental*. BPEB, 248.152 Vil

Posteriorment, el 1696, va assumir un altre encàrrec d'una certa importància, com es constata en el pagament de 190 lliures i 2 diners que aquell any va rebre dels administradors de la confraria dels Cossos Sants de la seu de Manresa per la impressió de la *Història dels gloriosos martyrs Sant Maurici, Santa Agnès y Sant Fructuós*.⁴¹⁷

A més d'aquests ingressos, ocasionalment l'impressor rebia algun pagament de la Generalitat per la comprovació de la qualitat d'alguna impressió feta a compte d'aquesta institució. Així, per exemple, el juliol de 1701 els diputats van manar que fossin pagades 9 lliures i 12 sous a Joan Jolis i a Josep Texidó. “ço és, a quiscú de ells quatre lliuras, setse sous, per 4 mitjas dietas que han vacat en visurar lo tercer tomo de Decisions de Tristany”, que havia imprès Rafael Figueró.⁴¹⁸

A banda de tot això, tot i que no hi ha constància que Jolis es dedicés a altres activitats fora del sector editorial, l'any 1702 va presentar una reclamació a la Generalitat contra el sabater Anton Vergés i el revenedor Francesc Lacreu, a qui havia prestat 20 dobles. Aquells, a canvi, havien deixat a casa seva una partida de seda com a penyora, la qual, uns dies després, fou requisada pels oficials del General, “per ser cayguda en frau, per no estar despatxada com se devia”. Jolis va sol·licitar als diputats que, ja que no podia recuperar les 20 dobles, li fos donat el valor de la seda confiscada.⁴¹⁹

Joan Jolis va morir l'any 1705. En aquell moment, el patrimoni de l'impressor, segons l'inventari que va encarregar la seva vídua, consistia en la casa del carrer dels Cotoners i en el material d'imprimir, format, principalment, per dues premses, una de gran i una altra de petita, un tòrcul i uns trenta quintars de lleteria.⁴²⁰

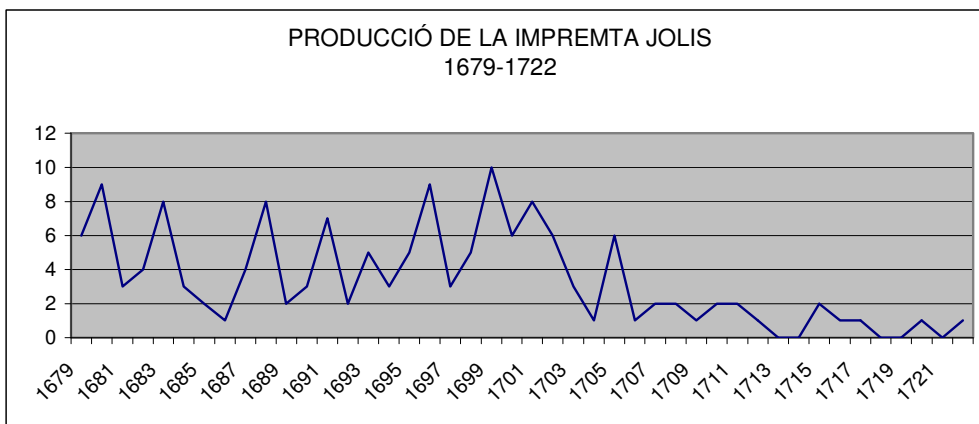
⁴¹⁷ AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.518-518v, 21 de novembre de 1696. *Història dels gloriosos martyrs Sant Maurici, Santa Agnès y Sant Fructuós, ab sos dos diacas, Auguri y Eulogi, y de la trasllació dels seus cossos sants a la ciutat de Manresa*. BC, 9-II-16.

⁴¹⁸ ACA, Generalitat, Correu i Menut, Cauteles, 1701-1702. Sèrie V, 248, nº12, 27 de juliol de 1701.

⁴¹⁹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.273, 12 de juny de 1702.

⁴²⁰ AHPB, Josep Vilamala, Inventaris, encants i estimacions, 912/40, doc.11, 4 de juliol de 1705. La lleteria de la impremta de Joan Jolis consistia en: “quatre quintars de test, usat ab sas caxas; ítem, tres quintars de breviari, usat, ab sas caxas; un quintar de peticano, usat, ab sas caxas; ítem, sinch quintars de atanàsia, usada, ab sas

A partir de la mort de Joan Jolis i Santjaume la titularitat de la impremta fou assumida per Maria Jolis, tot i que el negoci va conservar el nom de Joan Jolis, que, de fet, era també el de l'hereu, Joan Jolis i Oliver. Per tant, és difícil saber l'any exacte en que el fill va començar a dirigir el taller, tot i que el més probable és que ho fes pels volts de 1722, quan va arribar a la majoria d'edat. Joan Jolis i Oliver va regentar la impremta fins que va morir, l'any 1759.

Fig. 35. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta de Joan Jolis (1679-1722). Fonts: CCUC, CCPB i altres.

En total, es conserven un 149 títols impresos al taller dels Jolis entre els anys 1679 i 1722. Entre aquestes obres hi ha 33 llibres, 34 opuscles i 82 plec solts. El gràfic de l'evolució mostra com la producció d'aquesta impremta fou molt irregular i com va davallar considerablement a partir de 1705, en els anys posteriors a la mort de Joan Jolis (Fig.35).

El 1716, segons consta en la documentació cadastral, la casa dels Jolis fou valorada en 50 lliures de lloguer, tot i que posteriorment l'estimació fou rebaixada a 30 lliures, cosa que suposava un pagament anual de tres lliures en concepte del Cadastre. L'any 1716, segons

---

caxas; ítem, sinch quintars de cícero, usat, ab sas caxas; ítem, sis quintars de cícero, nou, ab sas caxas; ítem, quatre quintars de atanàsia, nova de rodó, ab sas caxas; ítem, un quintar de lletra de dos punts, grossa, a bas caxas y de vinyeta”.

aquesta documentació, la vídua Jolis vivia a la casa del carrer dels Cotoners amb quatre filles, un fill i una criada.⁴²¹

Josep Llopis

La impremta de Josep Llopis va desenvolupar la seva activitat des de 1681 fins a 1714, quan fou adquirida pel llibreter Joan Piferrer. Durant aquest període, això no obstant, es van produir diversos canvis de titularitat. Així, el 1699, arran de la mort de Llopis, la impremta va passar a mans de la seva dona, Anna Llopis i Huguet, en qualitat d'usufructuària. A partir d'aleshores, la vídua va mantenir el taller en funcionament, tot delegant l'administració a Joan Piferrer. Posteriorment, el 1706, després de la mort d'Anna Llopis, els fills van esdevenir propietaris de la impremta, fins que el 1714 la van vendre a Joan Piferrer.

Josep Llopis va néixer cap a 1658 a Sitges, on el seu pare, Antoni Llopis, feia de mariner. El 1672, quan tenia uns 14 anys, va entrar per aprenent a la impremta del notari Josep Forcada. És possible que les relacions comercials entre aquest i el pare de Llopis tinguessin alguna cosa a veure amb el seu inici en l'ofici d'impressor. Cinc anys després, en acabar l'aprenentatge, Josep Llopis es va fer càrrec de l'administració de la impremta.⁴²²

El juny de 1677, Llopis, que era caixista, va ingressar a la germandat dels estampers de Barcelona. L'any següent fou elegit administrador de la germandat, juntament amb Pere Figueró, per un període de 12 mesos. Llopis fou un dels impressors que l'any 1684 va

---

⁴²¹ AHCB, Cadastre, 1716, I-59, f.229. La rebaixa a 2 lliures i 16 sous consta a partir de 1721. Ibidem, Repartiment per cases, censos i censals per 1721 i 1722. I-66, p.283.

⁴²² L'any del naixement de Josep Llopis es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar amb el notari Josep Forcada el 1672, on hi figura també la identitat dels pares. AHPB, Antoni Fabra, Manual de 1672, 790/9, f.120-122, 26 de maig de 1672. Les relacions comercials entre Forcada i Antoni Llopis, mariner de Sitges, pare de l'impressor, es constaten, per exemple, en l'acord que van signar el 1673 per explotar de forma conjunta el negoci d'una barca. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1673, 766/25, f.139v-141v, 13 de setembre de 1673. Josep Llopis apareix com a administrador de la impremta de Josep Forcada en una relació de les imprentes de Barcelona elaborada per la confraria dels llibreters. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685.

encapçalar, juntament amb Rafael Figueró, Jacint Andreu, Joan Jolis, Vicenç Surià i Antoni Lacavalleria, la petició adreçada al Consell de Cent que va permetre la creació de la confraria dels stampers.⁴²³

L'any 1681 es va casar amb Anna Huguet, filla de Benet Huguet, sombrero de Barcelona. Amb la signatura dels capítols matrimonials, l'esposa va aportar al matrimoni un dot de 100 lliures, mentre que el marit li va fer un escreix per valor d'unes altres 50 lliures.⁴²⁴

Els primers indicis de l'activitat de Josep Llopis amb impremta pròpia daten de 1681, quan va signar un contracte amb el sacerdot Marc Costart per imprimir el llibre titulat *Meditacionario sobre todos los evangelios del missal romano*, que va aparèixer l'any següent. L'autor va pagar 63 dobles d'or per la impressió de 1.300 exemplars d'aquesta obra.⁴²⁵

Inicialment, va obrir la seva impremta al carrer de la Tapineria, tal i com es constata, per exemple, en la notificació que Antoni Lacavalleria va fer el 1683 a tots els impressors de Barcelona per advertir-los que havia obtingut un privilegi d'impressió. Així, en aquest document hi consta que el novembre d'aquell any el notari Jacint Sescases va presentar la notificació a casa de Llopis, al carrer de la Tapineria.⁴²⁶

Això no obstant, l'any 1686 va comprar la impremta de Jacint Andreu, que havia mort poc abans. La vídua li va vendre tots els aparells d'imprimir per un preu de 900 lliures. A més, va

⁴²³ El jurament de Josep Llopis com a membre de la germandat dels stampers consta a: AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.124-124v, 6 de juny de 1677. L'elecció per exercir d'administrador a: Ibidem, Novè manual, 806/9, f.79v-80v, 10 d'abril de 1678. La petició signada per Josep Llopis presentada al Consell de Cent a: AHCBC, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1684, 106-CC, f.203v-204, 26 de maig de 1684.

⁴²⁴ El matrimoni de Josep Llopis amb Anna Huguet consta a: ACB, Esposalles, Llibre 101, 1681-1683, f.28, 3 de desembre de 1681. Els capítols matrimonials es troben a: AHPB, Jacint Sescases, Llibre tercer de capítols matrimonials, 798/31, n.62, 5 de desembre de 1681.

⁴²⁵ El contracte per imprimir el *Meditacionario* es troba a: AHPB, Josep Ferran, Segon manual, 853/13, f. 372-373, 3 de desembre de 1681. Es tracta de l'obra titulada *Meditacionario sobre todos los evangelios del missal romano, muy útil y provechoso para toda suerte de gente*. BC, 11-V-75. Josep Llopis apareix en el peu d'impremta d'aquesta obra com a Joseph López.

⁴²⁶ AHPB, Jacint Sescases, Llibre segon de concòrdies, companyies, nòlits i requestes, 798/37, f.33, 6 de novembre de 1683. La localització de la impremta de Josep Llopis al carrer de la Tapineria consta també en l'imprès titulat *Carta que escriví un religioso de Valladolid a otro de Burgos en que refiere un portentoso milagro que ha sucedido este año de 1685, convirtiéndose el retrato de una dama en una devotíssima imagen del Ecce Homo*. BUB, C-240/6/8-58.

establir a l'impressor la casa del carrer de Sant Domènec del Call on hi havia el taller del seu difunt marit a un cens de 30 lliures anuals.⁴²⁷

L'any 1693, però, Llopis va traslladar la impremta a la plaça de l'Àngel, en concret a un immoble que li va establir el notari Lluís Cortés, a un cens de 130 lliures anuals de pensió i una entrada de 144 lliures. L'any següent, Llopis va cedir en emfiteusi la casa del carrer de Sant Domènec del Call a l'impressor Josep Texidó, a canvi d'un cens de 30 lliures anuals, 50 lliures d'entrada i el compromís de fer-hi obres per valor d'unes altres 100 lliures al llarg dels cinc anys següents. Poc després, va vendre a Texidó una premsa d'imprimir i dos jocs de lletra per un preu de 238 lliures i 10 sous.⁴²⁸

L'adquisició en emfiteusi de la casa de la plaça de l'Àngel fou motiu d'una disputa entre Josep Llopis i l'abat del monestir de Santes Creus, el senyor directe. El novembre de 1694 el síndic del monestir es va presentar a casa de l'impressor acompanyat del notari Lluís Cases per tal de reclamar el pagament del lluïisme, que era la part que el senyor rebia quan un dels seus dominis canviava de propietari emfitèutic, a canvi de no reclamar la devolució –el dret de fadiga– i autoritzar, d'aquesta forma, la transmissió. Davant d'aquell requeriment, Llopis va reaccionar violentament, escridassant i fent fora de casa seva al síndic, al notari i als dos testimonis, tot dient-los “que en sa casa no-s podrà llevar acte algú, y que no volia se llevés, y que no concintia a tal cosa, y que ell ja havia fadigat”. Davant d'això, abans de marxar, el notari va deixar a terra el document que portava per lliurar a l'impressor.⁴²⁹

---

⁴²⁷ AHPB, Josep Güell, Manual de 1686, 811/65, f.257-264v, 12 de maig de 1686. El material d'imprimir que Maria Andreu va vendre a Josep Llopis consistia en “sinch sorts de lletra, ço és, tres anomenades tests, altra atanàsia y altra cíceró, juntament ab dos premsas y sos requisits y un caragol nou, tórcul, sach, galeras, taulas, guranicions, planxas, caplletras, tant de metall com de fusta, altra premsa per premsar paper, caixas, banchs y demés arreus de dita estampa, tant de fusta com de metall”. Per pagar les 900 lliures acordades, Llopis va vendre a Andreu un censal de 45 lliures anuals de pensió. Llopis va lluir aquest censal l'any 1692, pagant les 900 lliures del seu valor a la vídua de Jacint Andreu, que aleshores estava casada amb el candeler de cera Anton Mallach. AHPB, Joan Navés, Llibre de partides de taula, 845/35, s.f., 25 de juny de 1692.

⁴²⁸ L'establiment de la casa de la plaça de l'Àngel per part del notari Lluís Cortés a Josep Llopis es troba a: AHPB, Francesc Rossinés. Manual de 1693, 858/7, f.28-28v, 26 de gener de 1693. L'establiment de la casa del carrer de Sant Domènec a Josep Texidó a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1694, 828/7, f.163, 26 d'abril de 1694. La venda de la premsa i la lletreria a: Ibidem, f.175v-177, 1 de maig de 1694.

⁴²⁹ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1694, 828/7, f.248-249, 17 de novembre de 1694. L'any 1703 l'abat de Santes Creus va introduir una causa a la Reial Audiència per reclamar a Anna Llopis i Huguet, vídua de Josep Llopis, el

Poques setmanes després d'haver adquirit la casa de la plaça de l'Àngel, Llopis va formar una companyia amb el llibreter Tomàs de Lisau per obrir-hi una botiga per vendre llibres. En virtut d'aquell acord, va cedir a Lisau una botiga i part de la casa per poder-hi viure, a canvi de 22 lliures anuals de lloguer i les tres quartes parts dels beneficis. Aquest acord, tanmateix, fou anul·lat uns mesos després, coincidint amb l'ingrés de Llopis a la confraria dels llibreters de Barcelona.⁴³⁰

A més, Josep Llopis va destinar la casa de la plaça de l'Àngel a activitats que no tenien relació amb el món del llibre. Així, l'any 1696 va formar una societat amb Isabel Badia, vídua de l'adroguer Joan Badia, per tal de vendre tabac durant tres anys. Llopis va aportar un capital de 400 lliures i es va comprometre a pagar les despeses de parer la botiga, mentre que Badia va posar-hi unes altres 150 lliures i el nom, ja que com a vídua d'adroguer tenia autorització per vendre tabac. A banda d'això, va fer-se càrrec de pagar el salari a un home que s'ocupava de la botiga, mentre que totes dues parts van acordar pagar a mitges un altre treballador que s'encarregava de moldre el tabac. Finalment, Llopis i Badia van pactar també repartir-se a parts iguals tant els beneficis com les pèrdues.⁴³¹

D'altra banda, Josep Llopis fou un dels impressors que va destacar en la publicació de fulls de notícies. Fins i tot, l'any 1695 va sol·licitar un privilegi al rei Carles II per poder imprimir

---

pagament de les pensions degudes d'un cens de 13 lliures i 19 sous al qual estava obligada la casa, així com també els lluïsmes pels successius establiments que s'havien fet des de 1640, cosa que equivalia a 172 lliures, 6 sous i 3 diners. Anna Llopis, per la seva part, va al·legar que els lluïsmes ja havien prescrit i que el cens que rebia el monestir de Santes Creus anava inclòs en les 130 lliures anuals que es pagaven al notari Lluís Cortés per aquell establiment. ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 29595. Finalment, la Reial Audiència va condemnar Anna Llopis a pagar 139 lliures, 10 sous i 1 diners a l'abat de Santes Creus per aquell lluïsmes. Amb tot, la vídua de Josep Llopis va presentar recurs, de manera que aquesta causa es va allargar més enllà de la data de la seva mort, el 1706, i la van haver de resoldre els tutors dels seus fills. ACA, Reial Audiència, Conclusions civils, 196, f.274, 28 d'abril de 1710.

⁴³⁰ L'ingrés de Josep Llopis a la confraria dels llibreters consta a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, p.81. La formació de la societat entre Josep Llopis i Tomàs de Lisau a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, f.46-48, 24 de febrer de 1693. Aquest acord, això no obstant, fou anul·lat el mes de maig d'aquell any per voluntat de les dues parts.

⁴³¹ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1696, 828/8, f. 204v-206v, 7 de febrer de 1696. Aquell mateix dia, Josep Llopis, "per necessitat urgent", va vendre un censal de 100 lliures de preu i 5 de pensió anual al notari causídic Marià Catús, cosa que fa pensar que els diners manllevats anaven destinats a invertir-los en la botiga de tabac. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1696, 828/8, f. 207-210v, 7 de febrer de 1696. De fet, el maig d'aquell any, Llopis va manllevar a Catús unes altres 200 lliures a censal. *Ibidem*, f.239v-241v, 9 de maig de 1696.

gasetes en exclusiva, assegurant que era pobre i ho necessitava per poder mantenir la seva família. En la súplica, l'impressor argumentava que l'any 1684 havia fet un gran servei a la monarquia, entrant de guàrdia al port de Barcelona per evitar que l'armada francesa destruís les galeres del rei d'Espanya.⁴³²

Josep Llopis va morir a mitjan del mes de febrer de 1699. Amb tot, la impremta va seguir oberta a mans de la seva dona, Anna Llopis i Huguet, en qualitat d'usufructuària, tot mantenint el nom del seu difunt marit. L'abril d'aquell any, això no obstant, la vídua va formar una societat amb el llibreter Joan Piferrer i amb el notari causídic Marià Catús per tal d'imprimir i vendre llibres a la botiga de la plaça de l'Àngel durant cinc anys. Les tres parts van aportar 968 lliures, 14 sous i 9 diners, que tot junt suposava un capital inicial de 2.906 lliures, 4 sous i 3 diners. A més, van acordar que Piferrer seria l'administrador de la societat, amb dedicació exclusiva, a canvi de rebre, a banda del terç dels beneficis que li corresponia com a soci, una altra sisena part en compensació per la seva feina.⁴³³

Arran de la mort de Josep Llopis, el seu fill i hereu, Josep Llopis i Huguet, que havia après l'ofici de componedor amb el seu pare, va continuar treballant a la impremta, tot i que a partir d'aleshores va passar a fer-ho a les ordres de Joan Piferrer. De fet, entre altres coses, Josep Llopis menor es va ocupar de la composició d'algunes de les pàgines de la compilació de les Constitucions de Catalunya de 1704, editades a compte de la Generalitat de forma conjunta a les imprentes de Joan Pau Martí i Josep Llopis. Aquell any, Piferrer va pagar unes 135 lliures a l'hereu i a un aprenent per la composició d'uns quants fulls de les Constitucions i d'altres llibres.

---

⁴³² ACA, Consell d'Aragó, Lligall 0253, n.042, 7 de maig de 1695.

⁴³³ La sepultura de Josep Llopis consta a: ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.56, 19 de febrer de 1699. La societat formada per Anna Huguet, Joan Piferrer i Marià Catús a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1699, 828/9, f.428v-434v, 21 d'abril de 1699. Joan Piferrer es va casar amb Josepa Llopis, filla de Josep Llopis i Anna Huguet, el 1702. ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.76v, 7 de novembre de 1702.

“A 4 de mars 1704 he passats comptes ab lo hereu y lo apranent de tot lo que han compost fins lo die present, que és 48 fulls y mitg de las Constitucions, divuyt fulls dels Flos Santorum de cícero, setse fulls del Crisol de cícero, set fulls y mitg dels exercisis de Sant Ignasi, nou fulls y sis planas del Fuero de la Conciencia de cícero y altres ramiendos, per deu lliuras, quinse sous, que tot junt fan cent trenta lliuras y nou sous, dich 130 lliuras, 9 sous. Ítem, a 2 de mars, lo apranent y lo hereu, per compòndrer quatra fulls de las Constitucions y una plana del 3r.tomo, 5 lliuras, 2 sous”.⁴³⁴

Fou, precisament, quan s'estava imprimint la compilació de les Constitucions que la impremta dels Llopis va patir un dels pitjors ensurts de la seva història. El febrer de 1704 es va produir un incendi a la casa de la plaça de l'Àngel on hi havia el taller, cosa que, segons que va explicar Narcís Feliu de la Penya en el seu moment, va provocar la crema d'uns quants volums de les Constitucions (vegeu el Capítol 2).

La societat formada per Anna Huguet, Joan Piferrer i Marià Catús es va dissoldre el novembre de 1704. Aleshores, Piferrer va presentar el balanç als seus dos socis, segons el qual la companyia disposava d'uns actius de 16.513 lliures i 14 sous, la major part dels quals estaven formats per diverses partides de llibres que Piferrer havia fet portar de França. A aquesta quantitat, però, calia restar-hi 7.908 lliures que es devien per la compra d'aquells llibres i altres conceptes, de manera que a la companyia li quedava un saldo positiu de 8.605 lliures i 14 sous. Després de descomptar la sisena part que li corresponia a Piferrer per la seva feina com a administrador, els beneficis foren repartits a parts iguals entre els tres socis.⁴³⁵

Josep Llopis i Huguet va assolir la maduresa professional el març de 1706, tot ingressant a la confraria dels llibreters de Barcelona. El juliol d'aquell any, però, la família va patir un nou revés, amb la mort d'Anna Llopis. En no haver fet testament, el veguer de Barcelona va designar a Joan Llopis, mariner de Sitges, germà del difunt Josep Llopis, com a tutor dels seus

⁴³⁴ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.104, 19 de febrer de 1707.

⁴³⁵ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1704, 828/11, f.137v-141v, 7 de novembre de 1704.

fills, que eren Josep –l’hereu–, Francesc, Marià, Antònia, Antoni i Salvador. Segons l’inventari dels béns encarregat pel tutor, el 1706 el patrimoni de més valor dels Llopis consistia en la casa de la plaça de l’Àngel, els mobles que hi havia i en els estris de la impremta. Aquest material estava format principalment per quatre premses velles, un tòrcul i quatre jocs de lletra, de cícero, atanàsia, text i peticànon.⁴³⁶

Arran de la mort d’Anna Llopis la impremta va continuar funcionant sota l’administració de Joan Piferrer, que s’ocupava mantenir a Josep Llopis, l’hereu, i als seus germans. Segons els comptes de Piferrer, entre l’agost de 1706 i el gener de 1707 el llibreter va gastar 125 lliures en alimentar als fills.

“Deuen per la despesa de sis mesos descorreguts des del primer de agost 1706 fins tot lo janer 1707, en los quals ha donat dit Piferrer ha menjar y bèurer als pubills, qui són Joseph Llopis, Francesch, Anton y Salvador y Antonia Llopis, tots sinch germans, a rahó de 50 ll lo any per quiscú, importa junt, 125 lliures”.⁴³⁷

Poc després, Piferrer va reclamar els diners que havia pagat a compte de la família des de 1699, quan va assumir l’administració de la impremta. Segons constava en el balanç, durant aquells anys Piferrer s’havia fet càrrec de la major part de les despeses per mantenir a la vídua Llopis i als seus fills, així com també de pagar les obres fetes a la casa, els censos a què estava obligada i, fins i tot, havia fet alguns viatges a França per comprar lletra d’imprimir. Per tot plegat, un cop descomptats els ingressos obtinguts en l’explotació de la impremta, els Llopis devien encara al llibreter la quantitat de 1.256 lliures, 9 sous i 7 diners. Per tal de pagar aquest deute, Joan Llopis, com a tutor dels fills, va vendre a Piferrer una part de la casa de la plaça de

---

⁴³⁶ La sepultura d’Anna Llopis i Huguet consta a: ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.135, 8 de juliol de 1706. L’ingrés de Josep Llopis i Huguet a la confraria dels llibreters a: AHPB, Jeroni Brotons, Dinovè manual, 865/33, f.17v, 26 de març de 1706. L’inventari dels béns de Josep Llopis a: AHPB, Lluís Cases, Plec d’inventaris i encants, 828/4, s.f., 22 de desembre de 1706.

⁴³⁷ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.121v, 19 de febrer de 1707.

l'Àngel, valorada en 400 lliures, mentre que els Llopis es van comprometre a pagar les 856 lliures restants al llibreter al llarg dels següents cinc anys.⁴³⁸

Tanmateix, els hereus no van poder assumir el pagament d'aquells diners, de manera que l'octubre de 1714 el tutor va acordar avaluar la impremta i la part de la casa que encara pertanyia als Llopis i vendre-ho tot a Joan Piferrer. D'aquesta forma, els experts van estimar que la casa, tot i estar molt afectada per les bombes que hi van caure durant el setge de 1713-1714, tenia un valor de 2.000 lliures, una quantitat a la que va caldre descomptar els censos que Piferrer havia pagat des de 1706. Els mobles, en canvi, foren valorats en 117 lliures i 3 sous, mentre que el material de la impremta, molt afectat també pels bombardeigs, va ser estimat en 887 lliures, 17 sous i 6 diners.⁴³⁹

Un cop feta l'avaluació dels béns, de la diferència entre el valor d'aquests i el que els Llopis devien a Piferrer en va resultar que aquest darrer havia de pagar 200 lliures als primers.

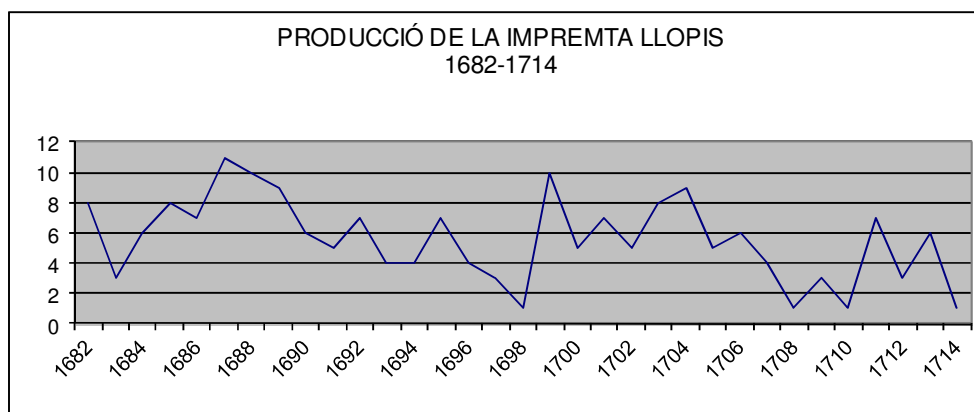
---

⁴³⁸ Ibidem, f.71-149v, 19 de febrer de 1707.

⁴³⁹ L'acord entre Joan Llopis, tutor dels fills de Josep Llopis, i Joan Piferrer pel pagament del deute a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1714, 870/31, f.232v-233v, 15 d'octubre de 1714. La valoració de la casa i els mobles a: Ibidem, f. 236-237, 24 d'octubre de 1714. La valoració de la impremta a: Ibidem, Manual de 1718, 870/32, f.80v-82. Segons aquesta valoració, feta pels impressors Jaume Surià i Bartomeu Giralt el 1718, el material de la impremta dels hereus de Josep Llopis consistia aleshores en: "Primo, per la fundició de petit-canon, de pes dos quintars y tres robas, 77 lliures; ítem, per la fundició de text, de pes entre cursiva y rodó, vuyt quintars, 20 lliures i 12 sous; ítem, per la fundició atanàsia, de pes, entre cursiva y rodó, vuyt quintars, tres robas y tretse lliures, 223 lliures i 13 sous; ítem, per la fundició, molt usada, de cíceró, de pes entre cursiva y rodó, vuyt quintars y mitg, 154 lliures i 14 sous; ítem, per las lletras de dos punts y vinyetas de diferents sorts, de pes tot un quintar y dos lliuras, 25 lliures; ítem, per vint y dos jochs y mitg de caixas, ahont se posa la lletra per compondrer, 31 lliures i 10 sous; ítem, per un sach de fer fum de estampa, espatllat casi tot de las bombas, y lo tòrcol per tirar planxas finas, desguarnit y sens draps en post, 11 lliures i 4 sous; ítem, diset galeras bonas, ab sas palas, onse galeras usadas y alguna sens pala, dinou taulas de posar formas de la lletra y tretse capitells usats, ab algun de romput y algun de maltractat de las bombas, per tot 11 lliures i 10 sous; ítem, quatre premsas per estampar, és a saber, una de gran bona y guarnida ab sos arreus de ramas, tympan y fresquetas per tirar paper major, mitjà y petit, altra de petita, usada, guarnida ab tots los arreus necessaris, y las dos restants, a més de ser usadas y guarnidas ab lo necessari, a la una li falta la pedra y la altra se troba ab las caixas o montants romputs de las bombas, 112 lliures; ítem, per una caixa de fusta ab sos calaixos, ab diferents planxas de diferents sorts dins de ella; és a saber, dos de full, nou de mitg full, tres en quart, sis en octau, quaranta set en setzè, trenta sinch en vint y quatrè y trenta y dos, trenta vuyt del Villalba; vuyt de la carta cartuxana; setse del llibre del Roser; trentasís de la contemplació de la missa en divuytè, algunas noranta lletras floridas entre grans medianas y petitas, alguns florons, signes del pronòstich, algunas armetas, unas guarnicions per conclusions, altres de full extès ab los intraperis de la Passió per lo st. Christo y diferents trossos de guarnicions per conclusions y altres fets pedassos per las bombas del siti del any mil set cents y catorse, 33 lliures, 2 sous i 6 diners; ítem, per tots los demás trastos se han trobat en dita estampa, que se redueixen al gavadal y remenador per tinta, gerras per posar lleuxiu y vernís, gibrell de mullar paper, taulas de posar-lo, estanador, banchs vells per posar las formas tiradas, altres de usats, molt per posar lo paper quant se estampa, fustas de impositions, pots y caixons de posar lletra, canyas, puntas, visoris, mordans, componedors y corona d'ells, bolas y demás trastes dels quals se ha fet un menut que uns part se arnan y altres part son espatllats de ditas bombas, per tot 5 lliures i 12 sous. Suma la trasplant, 887 lliures, 17 sous i 6 diners".

Saldada aquesta diferència, a partir del mes d'octubre de 1714, Joan Piferrer va esdevenir propietari de la totalitat de la casa i de la impremta.⁴⁴⁰

Així doncs, la impremta de Josep Llopis va funcionar sota aquest nom des de l'any 1681 fins a 1714. La producció que es conserva, sortida d'aquest taller al llarg d'aquest període, està formada per 72 llibres, 51 opuscles i 61 plec solts, cosa que significa un total de 184 títols. Els moments de més activitat d'aquesta impremta es van registrar a partir de mitjan de la dècada de 1680 i també a partir de 1699, quan Piferrer va assumir l'administració (Fig.36). L'evolució mostra també que durant els anys de la Guerra de Successió la producció de la impremta Llopis fou molt irregular.

Fig. 36. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta de Josep Llopis (1682-1714). Fonts: CCUC, CCPB i altres.

⁴⁴⁰ Amb tot, la resolució del conflicte entre Piferrer i els Llopis no es va formalitzar fins el 1718. Aquell any Piferrer va pagar 25 lliures a Salvador Llopis, veler, un dels fills de Josep Llopis, per la part que li corresponia en les 200 lliures que Piferrer els havia de pagar. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1718, 870/32, f.94-95v, 19 de maig de 1718. Encara, l'any 1731, Joan Piferrer va signar una concòrdia amb un altre dels fills, Anton Llopis, llibreter, per tal de resoldre un plet que aquest darrer havia posat a la Reial Audiència per recuperar els béns que havien estat del seu pare. Aleshores, Anton Llopis es va conformar amb que Joan Piferrer li pagués 100 lliures a canvi de renunciar definitivament a qualsevol reclamació. AHPB, Josep Amat i Reixac, Plec de concòrdies, 940/31, s.f., 29 d'abril de 1731. Segons aquest document, Josep Llopis i Hugueta, llibreter, fill primogènit de l'impressor Josep Llopis, havia mort a Madrid el 1725.

Entre les obres sortides de la impremta Llopis destaquen la compilació de les Constitucions de Catalunya de 1704, feta conjuntament amb la impremta de Joan Pau Martí, i també els *Anales* de Narcís Feliu de la Penya. En aquest sentit, cal remarcar que l'any 1710 els llibreters Joan Pau Martí, Jaume Surià, Josep Llopis, Jaume Batlle i Joan Piferrer, editors de l'obra, van oferir tres volums de l'obra de Feliu de la Penya al Consell de Cent, a canvi dels quals van obtenir un obsequi de 560 lliures, en “atenció als excessius gastos que han suposat la dita impressió”.⁴⁴¹

Vicenç i Jaume Surià

La impremta de la família Surià va obrir les portes l'any 1680 en una casa situada al carrer de la Palla de Barcelona, on va funcionar fins ben entrada la primera dècada del segle XIX. Es tracta, per tant, de la nissaga amb més longevitat de la història de la impremta catalana de l'època Moderna, amb prop de 125 anys d'activitat. Al llarg d'aquest període el negoci fou regentat, en primer lloc, per Vicenç Surià, el fundador, i posteriorment pels seus descendents: Jaume Surià i Ferrer, Francesc Surià i Ginestar i Francesc Surià i Burgada. Aquest apartat està dedicat a la biografia dels dos primers, que van desenvolupar la seva activitat des de l'any 1680 fins a 1696 i de 1691 a 1742, respectivament.

Vicenç Surià va néixer pels volts de 1650 a Sant Marçal de Terrasola, un municipi de l'Alt Penedès conegut actualment com a Torrelavit. Els seus pares, Vicenç Surià, pagès, i Magdalena, vivien en aquest poble, així com també un germà que es deia Pere. En qualsevol

---

⁴⁴¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1710, 163-CC, f.119v-120, 13 de febrer de 1710.

cas, el 1672 l'impressor ja residia a Barcelona, com ho mostra el fet que el mes de setembre d'aquell any va contraure matrimoni en aquesta ciutat amb Elisabet Ferrer.⁴⁴²

Vicenç Surià es va iniciar en l'ofici d'impressor cap a final de la dècada de 1660, no debades el 1671 ja havia finalitzat el seu aprenentatge i formava part de la germandat dels stampers, de la qual era el membre més jove. De fet, l'any 1673, atenent que ja havien ingressat a la germandat altres impressors més novells, va sol·licitar als administradors ser rellevat en l'ofici d'andador, que havia exercit fins a aquell moment. D'aquesta forma, la germandat va acordar que a partir d'aleshores Pere Pau Mateu s'ocupés de les tasques pròpies d'aquell ofici.⁴⁴³

A l'inici de la seva carrera professional, Vicenç Surià, que era oficial premsista, va treballar per a Rafael Figueró. En una declaració feta a la Reial Audiència l'abril de 1678, l'impressor va explicar que set o vuit anys abans havia treballat uns mesos a casa de Figueró i que hi havia retornat en alguna ocasió de forma esporàdica:

“Haurà uns set o vuyt anys que treballà alguns deu mesos en la estampa de dit Figueró y de present no és oficial de dita estampa, si bé és veritat que de les horas ensà hi ha treballat en algunas ocasions que dit Figueró lo ha hagut menester y no pot dir espai y altrament en quant temps”.⁴⁴⁴

⁴⁴² La identitat i l'origen dels pares de Vicenç Surià consten en el seu testament. En aquest document, Surià deia també ser natural de Terrassola. AHPB, Francesc Rossinés, Testaments, 858/30, f.65-71v, 10 de febrer de 1697. Pere Surià, germà de l'impressor, pagès de Terrassola, va morir el 1692. Aleshores, Vicenç Surià, a qui el germà havia nomenat tutor dels fills en el testament, va delegar aquesta responsabilitat en la mare, Magdalena Surià. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1692, 858/6, f.184-184v, 16 de juliol de 1692. L'any probable del naixement de Vicenç Surià es dedueix de la seva pertinença a la germandat dels stampers, de la qual l'any 1671 era el membre més jove. El casament de Vicenç Surià i Elisabet Ferrer consta a: ACB, Esposalles, Llibre 96, 1671-1673, f.57, 29 de setembre de 1672.

⁴⁴³ La presència de Vicenç Surià en els consells de la germandat dels stampers es constata en una acta del mes de novembre de 1671. AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. La substitució de Surià per Pere Pau Mateu en l'ofici d'andador a: *Ibidem*, Quart manual, 806/4, f.96-97, 17 de setembre de 1673.

⁴⁴⁴ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 14 d'abril de 1678. De fet, Surià va fer de testimoni el setembre de 1671 en el contracte d'aprenentatge signat entre Rafael Figueró i Francesc Cros, de manera que és molt probable que en aquell moment treballés al taller de Figueró. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/21, f.150v, 1 de setembre de 1671. Segons un document de la confraria dels llibreters de Barcelona, Vicenç

Posteriorment, segons va declarar en aquell mateix plet, Surià va treballar a la impremta de Jacint Andreu els anys 1672 i 1673.⁴⁴⁵

En qualsevol cas, a partir de 1674 l'activitat professional de Vicenç Surià va fer un salt qualitatiu, ja que va assumir l'administració de la impremta Cormellas. Així, el juliol d'aquell any, va signar un acord amb Teresa Cormellas i Ginebreda, vídua de Sebastià de Cormellas, per tal d'ocupar-se de la gestió d'aquest taller durant cinc anys.⁴⁴⁶

Vicenç Surià va administrar la impremta de Teresa Cormellas fins l'agost de 1680. En el moment de liquidar els comptes, Surià es trobava debitor de la quantitat de 100 lliures, que provenien de diverses feines que encara no havien estat cobrades. En qualsevol cas, tal i com estipulava el contracte d'administració, la propietària i l'impressor van assumir les pèrdues a parts iguals, de manera que Surià va haver de pagar només la meitat d'aquell deute.⁴⁴⁷

Posteriorment, el mes d'octubre de 1680, va adquirir en emfiteusi una casa del carrer de la Palla, que li va establir el sacerdot Pau Barral, actuant com a tutor de Teresa Montargull, filla de l'espardenyer Ramon Montargull. L'impressor va obligar-se a pagar un cens de 28 lliures anuals, de les quals deu eren per a Barral i les restants 18 lliures per al convent de la Mercè de Barcelona. A més, Surià es va comprometre a invertir 50 lliures en obres de millora a la casa durant els cinc anys següents.⁴⁴⁸

En qualsevol cas, Surià va complir amb escriure la condició de fer les obres "útils i necessàries" que li havia estat imposada en l'acta d'establiment. Almenys, hi ha constància

Surià era oficial premsista. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685.

⁴⁴⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 9 de novembre de 1677.

⁴⁴⁶ AHPB, Josep Virgili, Vuitè manual, 797/3, f. 54v, 24 de juliol de 1674.

⁴⁴⁷ La liquidació dels comptes per l'administració de la impremta a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1680, 828/2, f.253-255, 2 d'agost de 1680. Uns dies després, Vicenç Surià i la seva esposa Elisabet van vendre un censal a Rafael Llarch, sacerdot de l'església de Sant Jaume, per valor de 100 lliures. És probable, així doncs, que aquest préstec tingui relació amb els diners que devia a Teresa Cormellas i possiblement també amb l'adquisició en emfiteusi d'una casa del carrer de la Palla que Surià van fer l'octubre de 1680. La referència a aquest censal figura en l'acta de la llució que Jaume Surià, l'hereu, va fer el 1699. AHPB, Francesc Rossinés, Capítols matrimonials, inventaris, concòrdies i requeriments, 858/13, f.80v-82, 21 d'abril de 1699.

⁴⁴⁸ L'establiment de la casa del carrer de la Palla a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1680, 828/2, f.272-278v, 13 d'octubre de 1680. Uns anys després, Teresa Montargull va vendre el cens de 10 lliures al notari Antoni Oriol. AHPB, Pau de Toar, Esborrany de 1688, 823/3, s.f., 6 de març de 1688.

que l'any 1682 va pagar 110 lliures i 19 sous al fuster Sebastià Clapés per les feines que aquest havia fet en la casa del carrer de la Palla. A banda d'això, l'any següent, el noble Francesc Brossa i de Boixadors, la casa del qual, situada al carrer del Pi, afrontava per la part posterior amb la de Surià, va exigir a l'impressor que tapés dues finestres que donaven a un pati de tarongers que era propietat de Brossa, cosa que es va comprometre a fer en el termini d'un any:

“De aquí al die de trenta hu de agost del any mil sis-cents vuytanta y quatre taparé dos ventanas grans que novament se són fetas en las casas que tinch y posseheixch en lo carrer de la Palla, las quals dos ventanas miran y donan a la llotge dels tarongers de las casas que dit Brossa posseheix en lo carrer del Pi de la present ciutat”.⁴⁴⁹

D'aquesta manera, amb l'adquisició d'aquella casa, Surià va iniciar la seva activitat per compte propi. L'obra més antiga que es conserva és la transcripció d'una carta que el papa Innocenci XI va enviar al rei Lluís XIV de França el juny de 1680.⁴⁵⁰

Durant la dècada de 1680, Surià fou un dels impressors més implicats en la disputa amb els llibreters per aconseguir la llibertat de vendre llibres públicament, cosa que li va comportar ser objecte de més d'una requisita (vegeu el Capítol 2). El 1684, fins i tot, coincidint amb la creació de la confraria dels stampers, Surià fou, juntament amb Rafael Figueró, escollit cònsol d'aquesta institució.⁴⁵¹

La relació entre Surià i Figueró, de fet, era força fluïda en aquells anys. L'any 1686 tots dos impressors van formar una societat amb Josep Llopis i amb Maria Andreu, vídua de l'impressor Jacint Andreu, per editar i vendre llibres de forma conjunta. Aquell any, aquesta

⁴⁴⁹ El pagament al fuster consta a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1682, 828/3, f.164v-165, 6 de novembre de 1682. El compromís de tapar les finestres a: AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1683, 763/67, f.237-237v, 23 de març de 1683.

⁴⁵⁰ *A nuestro caríssimo hijo Luys, Rey Christianíssimo de Francia, Innocencio, Papa, XI*. ABEV, Varis 211, 133.

⁴⁵¹ L'actuació de Vicenç Surià i Rafael Figueró com a priors de la confraria dels stampers es constata a: AHPB, Joan Navés, Setè manual, 845/16, s.f., 3 de juny de 1684.

companyia es va aventurar, fins i tot, a enviar un carregament de llibres per vendre a Amèrica, per mà de Salvador Llopis, mariner de Sitges.⁴⁵²

A banda de l'activitat com a impressor, Vicenç Surià va exercir també de llibreter, la mestria del qual va aconseguir el 1690. L'any següent, el seu fill gran, Jaume Surià i Ferrer, que aleshores tenia uns 23 anys, es va incorporar al negoci del seu pare. A partir d'aquell moment les obres sortides del taller del carrer de la Palla constaven indistintament que havien estat impreses per Vicenç o per Jaume Surià. Posteriorment, el fill va seguir les passes del pare i va obtenir també la mestria de l'ofici de llibreter, a la confraria dels quals va ingressar l'any 1696.⁴⁵³

Aquell any, a més, Jaume Surià va contraure matrimoni amb Anna Maria Ginestar, filla de Joan Ginestar, courer de Barcelona, i de Mariàngela, que aleshores tenia 18 anys. Amb la signatura dels capítols matrimonials, el desembre de 1696, el seu pare es va comprometre a tenir als dos cònjuges a casa seva, donant-los de vestir i de menjar. Al seu torn, els pares d'Anna Maria Ginestar van fer una donació de 300 lliures a la seva filla en concepte de la legítima paterna i materna, que tot seguit foren aportades en dot al matrimoni. Jaume Surià, per la seva part, va fer un escreix a la seva esposa per valor d'unes altres 150 lliures, tal i com era preceptiu.⁴⁵⁴

⁴⁵² La societat formada per Surià, Figueró, Llopis i Andreu figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/4, f.230, 17 de febrer de 1686. L'acord amb Salvador Llopis per enviar un carregament de llibres a Amèrica a: Ibidem, f.250-251v, 9 de maig de 1686.

⁴⁵³ Vicenç Surià va ingressar a la confraria dels llibreters de Barcelona l'any 1690, mentre que el seu fill Jaume ho va fer el 4 de novembre de 1696. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op.cit., p.81. Jaume Surià i Ferrer va néixer pels volts de 1667, tal i com es constata en les actes dels consells que la confraria dels llibreters de Barcelona va fer entre 1731 i 1737 i, en concret, en les llistes dels agremiats presentades a l'Ajuntament pel pagament del Cadastre. En una d'aquestes llistes, per exemple, feta el novembre de 1732, Surià constava que tenia 65 anys. AHCB, Gremis, Consells del gremi dels llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 3 de febrer de 1733. L'obra més antiga que es conserva en la que apareix el nom de Jaume Surià i Ferrer en el peu d'impremta és la que porta per títol *Villancicos que se han de cantar en el velo de la madre Josepha de Santa Theresa (...) en el exemplar convento de carmelitas descalças de la Concepción Puríssima, en la villa de Matarò*, publicada l'any 1691. BB-FB, 2/1-4. Enq

⁴⁵⁴ AHPB, Francesc Rossinés, Capítols matrimonials, inventaris i concòrdies, 858 /11, f.163-167, 30 de desembre de 1696. Aquell mateix dia foren signats també els capítols matrimonials de Josep Ginestar, fill del courer Joan Ginestar, amb Jacinta Surià, filla de Vicenç Surià, amb unes condicions idèntiques, és a dir, Jacinta Surià va rebre una donació de 300 lliures dels seus pares, que foren retornades als Ginestar en forma de dot.

Vicenç Surià va fer testament el febrer de 1697, tot escollint per marmessors a la seva dona Elisabet, al frare Francesc Ferrer, als seus fills Jaume i Jacinta, a Anna Marià Surià i Josep Ginestar, gendres, i a la seva mare, Magdalena. Va demanar ser enterrat a l'església de Santa Maria del Pi, amb "sepultura general de un dia" i que després de mort li fossin dites 150 misses. Entre altres llegats, va deixar a 40 lliures i uns hàbits de l'orde dels mercedaris a Rafael, un altre dels fills, que era novici al convent de la Mercè de Barcelona. En el cas que l'orde l'enviés a estudiar fora del Principat, "ahont acostuman estar per temps de tres mesos", el llegat del seu pare seria de 50 lliures. A banda d'això, va disposar que la dona i l'hereu es fessin càrrec de cuidar la seva mare, amb la condició que si la treien de casa li havien de pagar 200 lliures i unes altres deu de pensió anual. Finalment, va instituir per hereu universal de tots els seus béns al seu fill Jaume. El testament de Vicenç Surià fou publicat el 22 d'octubre de 1697, dos dies després del funeral.⁴⁵⁵

A partir d'aleshores, per tant, la propietat de la casa del carrer de la Palla i de la impremta va recaure en Jaume Surià i Ferrer, que va continuar l'explotació del negoci que havia iniciat el seu pare l'any 1680. Des d'aquesta data i fins el 1725, d'aquest taller en van sortir, segons el fons conservat, 32 llibres, 84 opuscles i 126 plec solts, cosa que representa un total de 242 títols publicats. La producció d'aquesta impremta, tal i com mostra la seva evolució al llarg d'aquells anys fou més aviat irregular i escassa, sobretot pel que fa a llibres, amb una mitjana inferior a un títol anual (Fig.37).⁴⁵⁶

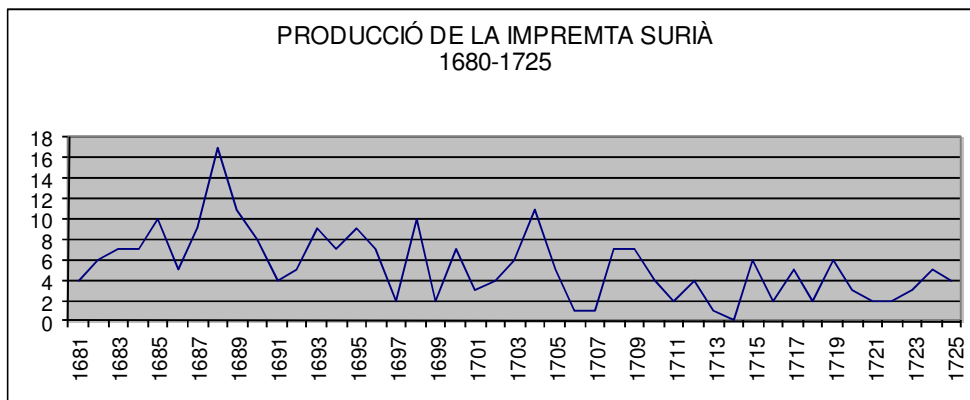

Ibidem, f.169-173v. Jaume Surià i Anna Maria Ginestar es van casar el 29 de desembre de 1696. ACB, Esposalles, Llibre 108, 1695-1697, f.109.

⁴⁵⁵ El testament de Vicenç Surià figura a: AHPB, Francesc Rossinés, Testaments, 858/30, f.65-71v, 10 de febrer de 1697. La sepultura consta a: APSMP, Òbits, Llibre 159, 1695-1708, f.42, 20 d'octubre de 1697. Rafael Surià va rebre 50 lliures de mans del seu germà el 1701. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1701, 858/15, f.143v-144, 4 de setembre de 1701. Magdalena Surià, mare de Vicenç Surià, va viure a la casa del carrer de la Palla fins a la seva mort, l'any 1706. APSMP, Òbits, Llibre 159, 1695-1708, f.164, 15 d'octubre de 1706. Al seu torn, Elisabet Surià i Ferrer, vídua de Vicenç Surià, va morir el 1707. Ibidem, f.179, 1 d'octubre de 1707. Elisabet Surià havia fet testament uns dies abans, instituïnt per hereu universal al seu fill primogènit, Jaume Surià i Ferrer. AHPB, Francesc Rossinés, Testaments, 858/30, f.116-118, 27 de setembre de 1707.

⁴⁵⁶ Tot i que l'activitat de Jaume Surià i Ferrer es va desenvolupar fins l'any 1742, per coherència amb el marc cronològic d'aquesta recerca el recompte de la seva producció abasta només fins a 1725.

A banda de les impressions fetes per compte de particulars, hi ha constància que Jaume Surià va treballar per a algunes de les administracions de Catalunya. L'any 1707, per exemple, l'impressor Francesc Barnola, en una declaració feta a la Reial Audiència, recordava que Surià era l'impressor d'aquell tribunal: “Jaume Surià [és impressor] de sa Il·lustríssima [la Reial Audiència] y com a tal estampa los cartells, escomunicacions y demás pertocants a las cúrias”.⁴⁵⁷

Fig. 37. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta Surià (1680-1725).
Fonts: CCUC, CCPB i altres.

D'una forma semblant, en alguna ocasió fou requerit pels diputats de la Generalitat per comprovar la qualitat d'alguna de les obres impreses a compte d'aquesta institució. Així, per exemple, l'any 1701 es va ocupar, juntament amb Martí Gelabert, de verificar el tercer volum de les *Decisions* de Miquel de Calderó, que havia estat imprès per Rafael Figueró. Els dos experts van rebre un pagament de 4 lliures i 16 sous de la Diputació del General per aquesta feina.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707.

⁴⁵⁸ El nomenament de Martí Gelabert i Jaume Surià com a experts per verificar la impressió del tercer volum de les *Decisions* de Miquel Calderó a: DGC, vol. IX, p.1315-1316. El pagament fet per la Generalitat als dos impressors per aquella feina a: ACA, Generalitat, Llibre de correu y menut, trienni 1698-1701, Sèrie G, 47/53, f.50, 12 d'abril de 1701.

En qualsevol cas, Jaume Surià va combinar l'ofici d'impressor amb el de llibreter. De fet, segons mostra l'evolució de la producció, l'activitat del seu taller va disminuir durant el període de la Guerra de Successió i també al llarg dels anys següents, cosa que s'explica per la situació que es vivia en la postguerra però també per la prioritat que el seu propietari va donar a la seva condició de llibreter, cosa que li permetia dedicar-se a la venda de llibres al detall.

Una mostra de l'interès pel negoci del llibre és, per exemple, la compra que va fer l'any 1708, juntament amb Jaume Batlle i Joan Piferrer, de l'estoc de la impremta Cormellas, que havia tancat uns anys abans. Els tres llibreters van comprar 1.073 raimes de paper imprès a la comunitat de sacerdots de la parròquia de Sant Jaume de Barcelona, hereus de Sebastià i Josep Cormellas, per un preu de 2.782 lliures i 5 sous.⁴⁵⁹

Jaume Surià va tenir una presència destacada com a membre de la confraria dels llibreters de Barcelona, fins i tot en el terreny militar. Durant el setge de 1697 va resultar ferit arran de l'explosió d'una bomba quan participava, formant part de la companyia en la qual estaven integrats els llibreters, en la defensa de Barcelona de l'atac de l'exèrcit francès.⁴⁶⁰

Posteriorment, l'any 1710, actuant com a clavari de la confraria, va dirigir un emotiu discurs als seus companys moments abans que els llibreters, reunits en consell, votessin quina havia de ser la resposta a la petició d'un donatiu voluntari per finançar la guerra que el rei Carles III va adreçar als gremis. Surià, argumentant un estat deplorable de les finances de la confraria, es va mostrar contrari a la contribució econòmica dels llibreters. Es tracta, sens dubte, d'un testimoni de primera mà que cal reproduir íntegrament, ja que mostra en quina mesura la guerra afectava als petits artesans de la capital catalana.

---

⁴⁵⁹ Per tal de pagar una part del preu d'aquests llibres, Jaume Surià, Jaume Batlle i Joan Piferrer van vendre un censal de 770 lliures de preu a la comunitat de Sant Jaume, a raó de 38 lliures i 10 sous de pensió anual. AHPB, Joan Solsona, Onzè manual, 890/14, f.305, 28 de març de 1708.

⁴⁶⁰ BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de Llibreters de Barcelona, R.17.709, s.f.

“Si en ninguna ocasió avia de sentir lo trobar-me en est puesto y ser lo primer en vot, asseguren-se senyors que és en esta, vent-me precisat y compel-lit en aver-lo de expressar, tant contra ma voluntat y desitgs de tots Vs. Ms. Puix, éssent los que en tots temps se han tant garbosament singularisat en desempenyar sas obligacions, éssent tantas las probas de sa finesa, llealtat y bisarria, quantas són estadas las ocasions que se han ofert del Real servey de sa Magestat, com el de sos gloriosíssims predecessors, tenint per singular fortuna, que premi el poder lograr-las, pera desaogo y evidència el imponderable amor que sempre ha residit y permaneix vuy ab lo major vigor a sos benerats monarcas en tots los individuos de la present confraria. Ab dupto, que considerant cada qual lo estat tant deplorable (que com se ha vist en lo paper donat per proposició, llegit en lo present consell) se troba dita confraria, divent a diferents acreadors passadas de nou centas lliuras, y que sobre ser las imposicions que pagan los individuos tant crescudas, y de no còrrer llur estament, han quedat pobríssims. Y respecte dels diferents y precisos gastos a que ha de acudir tots anys, y ab singularitat als forsosos, para conservació de sa llibertat, sobre que estan vertent diferents causas en la Real Audiència, molt tènues las entradas, y en esta consideració ningunas sas conveniencias, ans bé considerables los atrassos, servint-nos de gran torcedor y sentiment tenir-los en esta ocurrència de tant lastre y crèdit de la confraria, majorment resultant-ne los grans efectes y beneficis que se consideran a sa Real Magestat y utilitat pública, quedant per estos motius frustrats los grans desitgs que nos assistian. Però, attenant que la major part dels empenyos y atrassos ab que se mira y contempla dita confraria, vuy ahogada y al sumo de la misèria, són estats motivats dels serveys executats en obsequi dels nostres idolatrats monarcas, empleant passadas de 200 lliures en lo socorro que subministrà als confreres y fadrins de ella en lo siti que en lo any 1706 posaren a esta capital las armadas del Rey Christianíssim y Sereníssim Duch de Anjou, de que ne creà censal a Pau Corbera, ciutadà honrat de Barcelona, igual quantitat en los vestits que féu a uns y altres pobres de dita confraria, la que esta hagué de expandir en las demostracions de costosas alimàrias y altres en las ditxosas entradas y casament de sa Magestat. Y las que cotidianament dispén en quiscuna de las guardas que entra dita confraria, circumstàncias y motius que poden servir-nos de alivio en lo gran pesar que nos assisteix y quedar no menos afiansats, que han de ésser

poderosos pera inclinar lo benigne y Real ànimo de sa Magestat a donar-se en esta, com en todas las ocasiones antecedents, servida de la present confraria. Per tot lo que és mon sentir y vot, que los honorables cònsols se conferescan ab los Molt Il·lustres senyors de la Junta de sa Real Magestat y en ella representar-los lo referit y lo viu sentiment y desconsol ab que la confraria se troba, éssent sas pocas y exaustas forsas y convenièncias y los atrassos considerables que pateix la que la privan en lo estat present de poder servir a sa Real Magestat ab lo donatiu voluntari, graciós, que se solicita. Y així mateix, donar cumpliment a la oferta del préstamo per ella fet, restant dita confraria prompte pera sacrificar gustosament las vidas, personas y béns que quedan de sos individuos en las ocasiones que se ofrescan del Real Servey de sa Magestat (que Déu guarde) y persó los sie entregada còpia en escrit conforme se demana”.⁴⁶¹

La postura de Jaume Surià fou seguida per la resta dels confreres “nemine discrepante”, és a dir, per unanimitat. Una altra mostra del seu pes dins la confraria fou la designació per ocupar una de les places reservades als llibreters en les bosses del Consell de Cent, en concret en la de portalers i cauquilladors, en la que fou insaculat l’any 1710.⁴⁶²

Al llarg dels anys següents, la participació de Jaume Surià en els afers de la confraria dels llibreters va continuar tenint un paper rellevant. Així, per exemple, l’any 1723 va actuar com a cònsol, juntament amb Joan Cassanyes. Fou durant el seu mandat que els llibreters van acordar enviar a Ramon Bons, un dels confreres, a la Cort de Madrid per sol·licitar al rei Felip V la recuperació dels privilegis que havien gaudit antany els llibreters de Barcelona. Posteriorment, el 1727, amb Surià actuant com a clavari, la confraria dels llibreters va prendre altres decisions importants com, per exemple, llogar la casa del carrer de la Llibreteria que era

---

⁴⁶¹ Ibidem.

⁴⁶² AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d’ànima dels insaculats en les bosses de sotsadministrador de places, credencer i romaner, portaler i cauquillador, receptor i palloler, verguer i correu, pesadors de mostassaf, bastaix de la taula i porter del clavari, 1707-1713, 1C-VIII-11, f.321, 29 de novembre de 1710.

propietat de la confraria o comprar en encant públic els llibres de la impremta del difunt Rafael Figueró.⁴⁶³

Val a dir que Jaume Surià figurava entre els membres de la confraria dels llibreters amb una millor situació econòmica. Això es constata en l'aportació que aquesta institució va demanar als seus membres l'any 1731 per tal de fer front a les despeses d'una causa que tenien a la Reial Audiència. Així, en funció de la quantitat que cada un havia d'aportar, es van formar cinc categories. Surià formava part del grup de llibreters de la segona d'aquestes cinc classes.⁴⁶⁴

A pesar de la seva dedicació a l'ofici de llibreter, l'evolució de la producció de la impremta indica que entre 1698 i 1705, és a dir, durant els primers anys que Jaume Surià fou propietari, el nombre de títols publicats va experimentar moments de sensible creixement cosa que es pot relacionar amb una bona marxa del negoci (Fig.37). En aquests anys, fins i tot, Surià va alliberar-se d'algunes de les obligacions que havia heretat del seu pare. Així, el mes d'abril de 1699 va lluir un censal de 100 lliures de preu que Vicenç Surià havia venut el 1680 a la parròquia de Sant Jaume de Barcelona. Posteriorment, el juny d'aquell any, va lluir una part del cens a què estava obligada la casa del carrer de la Palla. En concret, va pagar 200 lliures al

---

⁴⁶³ Jaume Surià i Joan Cassanyes, menor, cònsols de la confraria dels llibreters, i Bartomeu Giralt, clavari, van rebre els comptes dels cònsols i clavari sortints el febrer de 1723. AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1723, 865/9, f.60-61v, 5 de febrer de 1723. La decisió de donar poders a Ramon Bons per presentar-se davant del rei fou presa en un consell de la confraria dels llibreters, celebrat el juny de 1723 a casa de Jaume Surià, cònsol de la confraria, ja que en aquell moment estava malalt. Ibidem, f.195-196v, 12 de juny de 1723. L'any 1727, la confraria dels llibreters va llogar la casa del carrer de la Llibreteria, que anteriorment havia estat propietat del llibreter Francesc Escona, al veler Pere Caula, per un preu de 41 lliures anuals. Ibidem, Esborrany de 1727, 865/13, f.126-128, 20 d'abril de 1727. L'octubre d'aquell any, Joan Piferrer va cedir a la confraria dels llibreters, de la qual Jaume Surià era clavari, els llibres que en el seu nom havia comprat en encant públic als marmessors de Rafael Figueró. Ibidem, f.332v-334v, 20 d'octubre de 1727.

⁴⁶⁴ Formaven part de la primera classe els llibreters Maure Martí, Jaume Batlle, Francesc Saperà, Joan Piferrer, i Anton March; en la segona Jaume Surià, Joan Veguer, Josep Pi i Josep Ferrer; en la tercera Jaume Roig, Josep Teixidor, Francesc Campmany, Pau Ferrer i Josep Gomita; en la quarta Joan Cassanyes major, Joan Cassanyes menor, Joan Martí, Joan Jaumar, Joan Subirana, Oleguer Avinyó, Ramon Bons, Anton Llopis, Francesc Feliu i Anton Cassanyes, mentre que, finalment, formaven part de la cinquena classe Pau Pons, Anton Moyà, Ramon Ferrer i Francesc Ferrer. AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 9 d'agost de 1731.

notari Antoni Oriol, aleshores propietari d'aquell cens, de manera que l'impressor va quedar absolt de continuar prestant la pensió que li corresponia, que era de 10 lliures anuals.⁴⁶⁵

A més d'això, Jaume Surià va emprendre importants obres de millora en la casa del carrer de la Palla. Hi ha constància, en aquest sentit, que el setembre de 1713 va pagar 187 lliures, 10 sous i 8 diners al mestre de cases Antoni Pou per diversos treballs fets en aquell immoble durant els mesos d'agost i octubre de l'any anterior. D'una forma semblant, el mateix dia l'impressor va pagar unes altres 109 lliures, 2 sous i 6 diners al fuster Josep Ferriol, per unes feines fetes a la casa en aquells mateixos mesos.⁴⁶⁶

La casa del carrer de la Palla, de fet, era el principal actiu del patrimoni de Jaume Surià. El 1716 aquest immoble, que segons constava en la documentació cadastral tenia tres pisos, fou valorat en 600 lliures. En aquell moment, l'impressor hi vivia en companyia de la seva dona, un fill, dues filles i una criada. El lloguer potencial de la casa fou estimat en 40 lliures l'any, cosa que comportava un pagament de 4 lliures anuals en concepte del Cadastre real. Amb tot, posteriorment la valoració fou rebaixada a 30 lliures, de manera que a partir de 1719 l'impost que calia pagar es va veure reduït a 3 lliures l'any.⁴⁶⁷

En canvi, Surià estava exclòs del pagament del Cadastre personal. Al menys, en les llistes elaborades per la confraria dels llibreters de Barcelona durant la dècada de 1730 hi figurava

---

⁴⁶⁵ La llüició del censal que rebia la parròquia de Sant Jaume consta a: AHPB, Francesc Rossinés, Capítols matrimonials, inventaris, concòrdies i requeriments, 858/13, f.80v-82, 21 d'abril de 1699. Jaume i Elisabet Surià havien venut aquest censal a Rafael Llarch, sacerdot de l'església de Sant Jaume, el 13 d'agost de 1680. La llüició d'una part del cens de la casa del carrer de la Palla a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1701, 858/15, f. 77v-82v, 5 de juny de 1701.

⁴⁶⁶ El pagament de les obres al mestre de cases a: AHPB, Francesc Rossinés, Inventaris i concòrdies, 858/26, f.261v-262v, 9 de setembre de 1713. El pagament de les feines fetes pel fuster a: Ibidem, f.263-264, 9 de setembre de 1713.

⁴⁶⁷ La valoració inicial del Cadastre figura a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri setè, carrer de la Palla, I-57, s.f. El nombre de persones que habitaven a la casa figura a: Ibidem, Repartiment de 1717-1718, I-60, f.522v. Els pagaments anuals de 4 lliures en concepte del Cadastre real consten, per exemple, a: Ibidem, Cadastre de 1718, I-62, p.444 [i.e. 344]. La nova valoració de la casa figura a: íbidem, Libro de rebilla de casas, 1719, I-2 bis, p.358. El 1722 l'impost aplicat a aquesta casa continuava sent de 3 lliures: Ibidem, Catastro de casas, censos y censales, molinos, personal y animales y comercio, que se cargó el año 1722, I-101, p.544.

com a “maestro exempto”. El motiu era que aleshores actuava com a administrador de la casa de la Penitència.⁴⁶⁸

Jaume Surià va fer testament el 1742, escollint per marmessors, en primer lloc, a la seva dona, Anna Maria Surià, i a Francesc, el seu fill primogènit, també impressor, als que va nomenar, respectivament, usufructuària i hereu de tots els seus béns. Segons es desprèn del testament, a banda de l'hereu i d'una filla casada, Jaume Surià tenia uns altres tres fills, tots religiosos: Joan pertanyia a la Companyia de Jesús, Josep era sacerdot beneficiat a la catedral de Barcelona, i Madrona era monja caputxina. La situació econòmica de la família, en aquell moment, no passava per un bon moment, ja que Surià no va deixar cap llegat als seus fills, fent constar expressament que no tenia diners. Per això, va demanar a la seva esposa i a l'hereu que fessin tot el possible per ajudar-los:

“No-ls fas llegat especial a quiscun de ells per trobar-me ab pocas convenièncias y respecte que per ells he gastat moltas quantitats per acomodar-los, passant per un litigi per lograr lo benefici que obté dit Joseph. Al pare Joan lo he socorregut en lo que he pogut, però recomano a dita ma muller y a Francesc, mon fill, que fassan tot quan pugan en socòrrer a la monja y al pare Joan en lo que necessiten y axí matex per Joseph, fins sie sacerdot”.⁴⁶⁹

Jaume Surià va morir el 1743, car la lectura dels seu testament fou feta el 13 de febrer d'aquell any.

---

⁴⁶⁸ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 3 de febrer i 21 de desembre de 1733 i 18 d'octubre de 1735.

⁴⁶⁹ AHPB, Antoni Comelles, major, Quart manual de concòrdies, capítols matrimonials, testaments, inventaris i encants, 959/46, f. 286-287, 30 de maig de 1742.

Josep Texidó

L'activitat de Josep Texidó com a impressor amb taller propi es va desenvolupar des de l'any 1694 fins a la seva mort, el 1735. Amb tot, a partir d'aleshores el negoci va tenir continuïtat, almenys durant una vintena d'anys, primer a mans del seu fill, Josep Texidó i Puig, i posteriorment en les d'una filla d'aquest, Teresa Texidó. Fins i tot, el fill i la néta van gaudir del títol d'impressor reial que Felip V va atorgar a Texidó després de l'entrada de les tropes borbòniques a Barcelona el 1714.

Josep Texidó va néixer l'any 1666 i era fill de Salvi Texidó, natural d'Ordis, una vila de la comarca de l'Alt Empordà, i de Maria. El seu pare, però, va marxar a viure a Barcelona, on feia de pagès, de manera que Texidó ja va néixer probablement en aquesta ciutat. L'any 1683, quan tenia 16 anys, va signar un contracte d'aprenentatge amb Jaume Caís, administrador de la impremta Cormellas. Aquest es va comprometre a tenir-lo per aprenent durant tres anys i mig i a pagar-li una soldada de 16 lliures i 10 sous en acabar l'aprenentatge.⁴⁷⁰

Tanmateix, Texidó no va complir el temps acordat amb el seu mestre. L'any 1684 ja s'ocupava, juntament amb Martí Gelabert, de fer funcionar la impremta que el llibreter Josep Moyà havia comprat aquell any. Això és, almenys, el que Texidó assegurava poc després, actuant com a testimoni en un plet a la Reial Audiència.

“Dos ho tres dias antes de las festas del Esperit Sant del any mil sis-cens vuytanta quatre, Martí Gelabert, fadrí estamper, digué a ell, testimoni, si volia anar a treballar ab ell a la estampa de Joseph Moyà, llibrater, y ell, testimoni, lo diumenge de ditas festas anà en casa de dit Joseph

---

⁴⁷⁰ L'any del naixement de Josep Texidó es dedueix d'una declaració que va fer l'abril de 1685 a la Reial Audiència, en la que deia tenir 19 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 6 d'abril de 1685. En el contracte d'aprenentatge, signat el març de 1683, deia tenir-ne 16. AHPB, Pere Màrtir Lluell, Trenta-sisè manual, 719/41, f.129-130, 14 de març de 1683. En aquest document, Salvi Texidó figura com a ciutadà de Barcelona. En canvi, en el testament de Pau Texidó, germà de Josep, també impressor, el pare consta com a pagès de la vila d'Ordis. AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.156v-157v, 28 de novembre de 1738. Per tant, no es pot descartar que els fills de Salvi Texidó haguessin nascut també en aquest poble de l'Alt Empordà.

Moyà per a treballar en aquella. Y en dit diumenge, se recorda molt bé, ell, testimoni, que en aquella no s'[h]i podia imprimir ni tampoch s'[h]i avia pogut aver imprimit cosa alguna en casa de dit Moyà. Per só que ell, testimoni, en dit diumenge, posà a punt los amaniments de las balas per a dar tinta y después, al primer dia de feyna passadas ditas festas, féu, ell, testimoni, al timpà y al timpanillo y la flasqueta, en la qual sens ditas cosas no s'[h]i podia imprimir".⁴⁷¹

Josep Texidó es va casar l'any 1686 amb Maria Dalmau, filla de Pere Dalmau, pagès de Sant Andreu de Llavaneres. Amb la signatura dels capítols matrimonials, l'esposa va fer una aportació dotal de 150 lliures, mentre que Texidó la va correspondre amb un escreix per valor de la meitat. En aquell moment, vivien al carrer de l'Hostal del Bou, prop de la plaça Nova. La primera esposa de Josep Texidó, però, va morir l'any 1690.⁴⁷²

D'aquesta forma, l'any 1696 es va casar de nou, aquesta vegada amb Teresa Puig, de 18 anys, filla de Francesc Puig, fuster de Barcelona. L'impressor va rebre un dot de 550 lliures, tot corresponent a la seva esposa amb un escreix per valor d'unes altres 275 lliures.⁴⁷³

Josep Texidó va obrir impremta pròpia l'abril de 1694, en una casa del carrer de Sant Domènec del Call que li va establir Josep Llopis. Es tractava, de fet, del lloc on hi havia hagut el taller de Jacint Andreu i posteriorment el de Llopis. Aquest, después de traslladar-se a la plaça de l'Àngel, va cedir la casa a Texidó a canvi d'un cens de 30 lliures anuals de pensió, una entrada de 50 lliures i el compromís de fer-hi obres per valor d'unes altres 100 lliures durant els cinc anys següents. A més d'això, unes setmanes después, Llopis va vendre a

⁴⁷¹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 6 d'abril de 1685.

⁴⁷² Els capítols matrimonials signats per Josep Texidó i Maria Dalmau es troben a: AHPB, Pau Pi, Llibre setè de capítols matrimonials, transaccions i concòrdies, 781/70, s.f., 19 de març de 1686. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 103, 1685-1687, f.66v, 19 de març de 1686. El lloc de residència de Josep Texidó consta en el registre de la mort de la seva primera esposa. APSMP, Òbits, Llibre 158, 1684-1695, f.89v, 18 de novembre de 1690.

⁴⁷³ AHPB, Antoni Navarro, Primer llibre de capítols matrimonials, 876/28, f.374-377v, 6 de novembre de 1695. El casament de Josep Texidó i Maria Puig consta a: ACB, Esposalles, Llibre 108, 1695-1697, f.30, 6 de novembre de 1695.

Texidó dos jocs de lletra, una premsa i altres estris d'imprimir per un preu de 238 lliures i 10 sous.⁴⁷⁴

D'aquesta forma, les primeres obres impreses per Josep Texidó que es conserven porten data de l'any 1695. Es tracta, per exemple, del volum quart del *Curso Moral Salmanticense*, del pare carmelita descalç Andrés de la Madre de Dios, que va imprimir conjuntament amb Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas. A final de l'any anterior, Texidó s'havia compromès a lliurar 100 exemplars d'aquest llibre a Maria Collell, vídua de Jeroni Collell, pagès de la parròquia de Santa Maria de Corcó, prop de Vic, per un preu de 150 lliures.⁴⁷⁵

D'una forma semblant, el juny d'aquell any Josep Texidó i Martí Gelabert van signar un contracte d'impressió amb el llibreter Jaume Batlle per editar de forma conjunta l'obra titulada *Trabajos de Jesús*, del frare portuguès Tomé de Jesús, de l'orde de Sant Agustí. Els impressors es van comprometre a imprimir-ne 1.250 exemplars, compartint amb el llibreter les despeses i els beneficis a parts iguals.⁴⁷⁶

Aquests exemples mostren com, en aquells primers anys, la capacitat productiva de la impremta de Josep Texidó era més aviat limitada, com també ho eren les seves finances, cosa

---

⁴⁷⁴ L'establiment de la casa del carrer de Sant Domènec figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1694, 828/7, f.163, 26 d'abril de 1694. La venda dels aparells d'imprimir a: Ibidem, f.175v-177, 1 de maig de 1694. El material consistia en vuit quintars de lletra de cícero i d'atanàsia, "una premsa de estampar, armada ab tots sos arreus; ítem, vuyt jochs de caxas, sis taulas y sis galeras; ítem, unas guarncions de conclusions, un abassadari de lletas floridas y un tòrcol". Josep Texidó encara pagava aquest cens de 30 lliures anuals el 1732, tal i com es constata en l'inventari dels béns d'Anton Mallach, candeler de cera, fet aquell any. Mallach s'havia casat amb Maria Andreu, vídua de l'impressor Jacint Andreu, que rebia aquella pensió per l'establiment que havia fet de la casa a Josep Llopis. AHPB, Pau Mollar, Llibre d'inventaris, 958/32, 10 de gener de 1732.

⁴⁷⁵ Es tracta del llibre titulat *Collegii Salmanticensis FF. Discalceatorum B. Mariae de Monte Carmeli primitivae observantiae cursus theologiae moralis*. BUB, XVII-3035. La venda feta a Maria Collell a: AHPB, Antoni Navarro, Manual de 1694, 876/9, f.342-342v, 17 de desembre de 1694. En aquest document hi consta que Josep Cormellas i Josep Texidó havien signat un contracte d'impressió amb l'orde dels carmelites descalços per imprimir aquest llibre. Malauradament, no s'ha conservat el manual del notari Joan Canals, en el qual, segons el document, hi hauria de figurar el registre d'aquest contracte. El febrer de 1695 Texidó va rebre la totalitat de l'import de la venda d'aquells 100 exemplars. Ibidem, Manual de 1695, 876/10, f.84v-85, 27 de febrer de 1695.

⁴⁷⁶ AHPB, Pere Pau Ribes, Vint-i-tresè manual, 820/5, f.159-160v, 30 de juny de 1695. Es tracta del llibre que porta per títol *Trabajos de Jesús*, que compuso (...) Tomé de Jesús (...), traduzidos de la lengua portuguesa por Christoval Ferreyra y Sampayo, va añadido en esta última impresión otro tratado del mismo autor intitulado *Oratorio sacro y otras devociones de N. Señora*. Aquesta obra fou editada en dos volums, dels quals, segons consta en els peus d'impremta, el primer fou imprès per Josep Texidó i el segon per Martí Gelabert. BUB, B-62/6/27 i B-62/6/28.

que l'obligava a compartir la publicació de llibres amb altres impressors i llibreters. Un altra mostra d'això és el contracte que va signar el març de 1696 amb el llibreter Ramon Bons per imprimir l'obra titulada *Tratado del oficio divino y las rúbricas*, de Juan de Bustamante. Abans d'emprendre aquesta edició, Texidó va escriure a Pedro de León, cavaller de Madrid, per oferir-li 500 exemplars d'aquell llibre “a un preu competent”. L'impressor i el llibreter van acordar fer una edició de 1.250 exemplars, sempre i quan León accedís a comprar-ne un mínim de 500.⁴⁷⁷

Al llarg dels anys següents el “sargento mayor” Pedro de León va encarregar algunes obres a Josep Texidó, com es constata en les declaracions que els treballadors de la impremta van fer davant notari en més d'una ocasió. Així, l'any 1703, per exemple, Josep Santanach i Pau Texidó, oficials impressors, van testificar que León havia encarregat a Texidó la publicació de les obres de Juan de Zabaleta, així com també l'obra titulada *Arte poética española*, de Juan Díaz. Dos anys després, Rafael Gelabert i Joan Codina, treballadors de Texidó, donaven fe que aquest havia imprès, “por cuenta del señor sargento mayor don Pedro de León, de Madrid”, la *Cartilla y explicación de los rudimentos de la theologia moral*, de Pablo Ramon, i les “Novelas de Maria de Sayas”.⁴⁷⁸

En qualsevol cas, la prova més evident de les dificultats que tenia Texidó per editar llibres pel seu compte és la formació, el 1699, d'una companyia per imprimir i vendre llibres durant un període de deu anys amb Francesc Canudas, sacerdot de Berga, i amb Francesc Pinyana, botiguer de teles de Barcelona. Amb aquell pacte, Texidó es comprometia a aportar els oficials i el material necessari i a no imprimir res fora d'aquesta societat.

⁴⁷⁷ AHPB, Antoni Navarro, Manual de 1696, 876/11, f.130-131, 24 de març de 1696. En el contracte d'impressió, Josep Texidó i Ramon Bons es referien a aquesta obra com a “Bustamante, sobre la rúbrica del breviari”. Es tracta, de fet, del llibre titulat *Tratado del Oficio divino y las rubricas, para rezar conforme al breviario romano, últimamente reformado por N. mui S.P. Urbano, Papa otavo, en que se declaran sus reglas generales i particulares para usarse*. D'aquesta obra existeix una edició feta a Madrid el 1649. BC, Tor.382-8°.

⁴⁷⁸ AHPB, Ignasi Teixidor, Cinquè manual, 909/3, f.259, 22 de novembre de 1703; Ibidem, Setè manual, 909/5, f.7v-8v, 16 de gener de 1705. Algunes d'aquestes obres s'han conservat, com la que porta per títol *Arte poética española, con una fertilíssima sylva de consonantes comunes, propios, esdrúxulos y reflexos y un divino estímulo del amor de Dios*. BC, 83-8-8617; o bé la *Cartilla y explicación de los rudimentos de la theologia moral*. BUB, C-245/3/26.

“És pactat que durant los deu anys de la present companyia lo dit Joseph Teixidó no puga fer ninguna altra impreción en sa estampa de ninguns llibres ni altres cosas, si sols las imprecions de la present companyia, tenint lo compliment dels officials per dos premsas y caxas, lletra y tot lo demás convenient, pera que no-s perde un instant en abreviar las obras que-s faran en lo menos temps se pogan fer, tot per utilitat de la present companyia”.⁴⁷⁹

Tractant-se d'un acord a llarg termini, els socis van preveure, fins i tot, que la mort pogués sobrevenir a algun d'ells.

“És pactat que si durant lo temps de la present companyia disposàs Déu nostre Senyor de la vida de dit Joseph Teixidó, tingan obligació sos hereus de fer acabar la obra que se estarà treballant fins que sia acabada a sas costas, treball y gasto, cercant un bon official pera que administre la dita impreción y fassen treballar ab la mateixa forma y número de officials que farà treballar dit Teixidó fins y a tant que dita obra serà acabada. (...) Y si se troba un bon oficial impressor pera administrar bé la estampa se haje de continuar la dita companyia fins que sien complits los deu anys ab companyia dels hereus de dit Joseph Teixidó, en las mateixas obligacions y pactes que està obligat lo dit Teixidó”.⁴⁸⁰

Arran de la formació d'aquesta societat, Teixidó va emprendre l'edició d'obres de gran extensió com, per exemple, les *Obres morals* del frare predicador valencià Joan Egidi Trullenç. En aquest sentit, Canudas i Pinyana van acordar amb l'impressor la publicació de 1.500 exemplars de cada un dels quatre volums de l'obra, cosa que suposava la impressió d'un total de 6.000 llibres. Els dos socis es van comprometre a pagar 8 lliures i 5 sous a l'impressor per cada un dels fulls d'estampa que fossin necessaris per imprimir un joc complet.

---

⁴⁷⁹ AHPB, Ignasi Teixidor, Primer manual, 909/1, f.65v-70v, 26 d'agost de 1699.

⁴⁸⁰ *Ibidem*

“És pactat que de la sobre dita obra se’n fassa impressió de mil y sinch cents jochs de quatra tomos cada joch, que són sis mil llibres y que se li hajan de pagar al dit Joseph Teixidó vuit lliuras y sinch sous de moneda barcelonesa de cada full de tota la impressió de dits mil y sinch cents jochs, que per no saber la certesa dels fulls que tindrà cada joch no-s pot posar la quantitat certa, lo que se averiguarà quant serà acabada tota la dita impressió”.⁴⁸¹

Abans d’emprendre una edició de semblant magnitud, Teixidó es va curar en salut. Així, el març de 1699 va obtenir un privilegi del virrei Jordi de Darmstadt per imprimir i vendre l’obra de Joan Egidi Trullench en exclusiva durant deu anys. A més, per “necessitat urgent”, molt probablement per adquirir el paper necessari, l’impressor va manllevar 1.100 lliures a l’escrivà Josep Tomàs Albert, a través de la venda d’un censal.⁴⁸²

En qualsevol cas, la formació de societat amb Francesc Canudas i Francesc Pinyana va donar uns bons resultats a Teixidó, no debades al llarg dels anys següents la producció de la impremta es va incrementar considerablement. Així, el 1703 la quantitat de llibres impresos va assolir el seu màxim, amb un total de quatre llibres publicats, mentre que l’any següent en va imprimir almenys uns altres tres.

Josep Teixidó, tanmateix, no va destacar per ser un impressor d’obres de gran extensió, sinó més aviat al contrari. Una de les raons que ho explica sigui possiblement el fet que, igual que altres impressors que disposaven de poca infraestructura, com foren, per exemple, Jaume Surià o Bartomeu Giralt, Teixidó va orientar també una part del seu negoci cap a l’ofici de

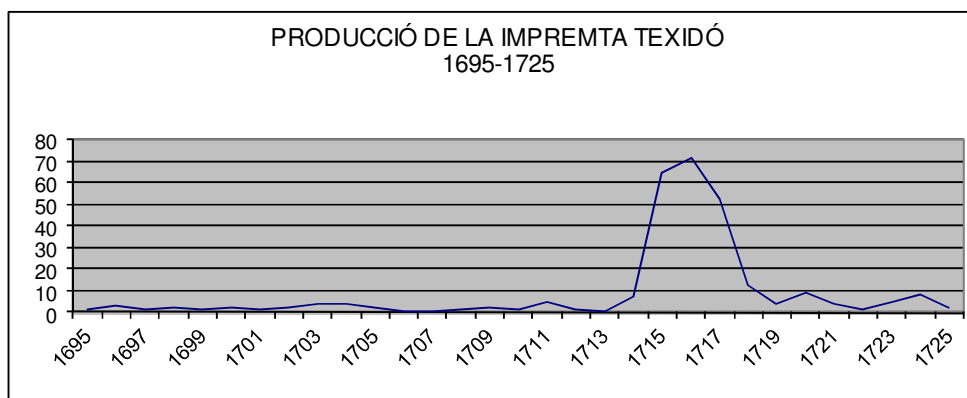
---

⁴⁸¹ Ibidem. Es tracta de l’obra en quatre volums titulada *Operis moralis, sive i decem decalogi et quinque ecclesiae praecepta absolutissima et resolutoria expositio*. BC, Tor. 325.Fol. Els quatre volums tenen, respectivament, 848, 804, 640 i 386 pàgines, cosa que, tractant-se d’una obra en la mida de foli, equival a 669 fulls i mig d’estampa. El cost de la impressió, per tant, va ascendir a 5.523 lliures i 7 sous i 6 diners.

⁴⁸² La concessió del privilegi reial a: ACA, Reial Cancelleria, Registres, 5935, f.274v, 12 de març de 1699. Citat per Josep Maria MADURELL I MARIMON, “Licencias reales para la impresión...”, op. cit., p.223. La venda del censal a: AHPB, Ignasi Teixidor, Primer manual, 909/1, f.55v-58v, 27 de juny de 1699. Per assegurar el pagament de les pensions d’aquest censal, Teixidó va aportar per fermances a Francesc Canudas i a Francesc Pinyana.

llibreter. El març de 1706, el mateix dia que ho feia Giralt, Teixidó va ingressar a la confraria dels llibreters de Barcelona.⁴⁸³

La dedicació a les obres de poca extensió es constata, sobretot, a partir de 1715 quan, gràcies al títol d'impressor reial que li van concedir les autoritats borbòniques va assumir la impressió de papers oficials i de fulls de notícies. Segons el fons conservat, la producció de la impremta entre 1695 i 1725 consisteix en 31 llibres, 33 opuscles i 214 plecs solts, cosa que suposa un total de 278 títols (Fig.38).⁴⁸⁴

Fig. 38. Evolució del nombre de títols publicats per la impremta de Josep Teixidó (1694-1725). Fonts: CCUC, CCPB i altres.

Amb tot, cal advertir que l'evolució de la producció d'aquesta impremta presenta una important distorsió en els anys 1715 a 1716, provocada pel fet que existeixen tres sèries gairebé completes d'unes *Notícies de diferents parts*, publicades per Teixidó al llarg d'aquell període.

En qualsevol cas, és evident que la concessió del títol d'impressor reial que li atorgà el duc de Berwick a final de 1714, poc després de la caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit

⁴⁸³ AHPB, Jeroni Brotons, Dinovè manual, 865/33, f.18, 26 de març de 1706.

⁴⁸⁴ Tot i que l'activitat de Josep Teixidó es va desenvolupar fins a 1735, per coherència amb el marc cronològic d'aquesta investigació el recompte de la seva obra arriba fins a 1725.

borbònic, va suposar un impuls per al negoci. Segons es desprén del decret signat posteriorment per Felip V, l'impressor va aconseguir aquell privilegi gràcies a la fidelitat mostrada a la causa borbònica:

“Por quanto por parte de vos, Joseph Texidó, vezino de la ciudad de Barcelona, se me ha representado que por aver seguido el partido de la justícia de mi causa en el tiempo que duró la dominación y intruso gobierno de mis enemigos en el Principado de Cathaluña con la fidelidad devida, padecísteis grandes persecuciones y trabajos, y especialmente en el dia que entraron las armas del archiduque en Barcelona, saqueandoos vuestra casa, viendoos precisado después de executado el tratado de la evaquación a retiraros a sagrado por no tomar las armas contra las mias, de donde os sacaron y pusieron preso en la cárcel pública, y de ella os passaron al Reyno de Mallorca, donde estubisteis desterrado”.⁴⁸⁵

En la súplica presentada al rei, així doncs, Texidó assegurava haver patit presó i desterrament com a resultat de la seva filiació filipista a partir del mes de juliol de 1713, quan, després de l'evacuació de les tropes aliades, les institucions catalanes van optar per continuar la guerra. En cas de ser realment així, Texidó va partir a Mallorca sense la seva família, ja que el seu fill Onofre fou batejat a Barcelona el març de 1714, o sigui, vuit mesos després de l'inici del setge. Marianna Texidó, filla de l'impressor, fou padrina del bateig del seu germà.⁴⁸⁶

Fos com fos, el posicionament polític de Josep Texidó durant la Guerra de Successió li va comportar altres beneficis, com foren, per exemple, el de no haver de pagar el Cadastre personal. Així, en una llista elaborada per la confraria dels llibreters de Barcelona per la

⁴⁸⁵ Fragment d'una còpia impresa del títol d'impressor reial concedit per Felip V a Josep Texidó. AHCB, Cadastre, Impresos, 1715-1863, XI-1. Un exemplar d'aquest document es troba també inserit a: AHPB, Aleix Claramunt, Tercer manual, 948/3, f.418v-421, 4 de juliol de 1720.

⁴⁸⁶ ACB, Baptismes, Llibre 15, 1714-1717, f.18, 9 de març de 1714.

recaptació d'aquella part de l'impost, Texidó, per ser "impressor del Rey", figurava en el grup de "maestros exemptos" de pagar-lo.⁴⁸⁷

En canvi, pel que respecta al patrimoni immobiliari, no es va deslliurar del pagament del Cadastre real per la casa del carrer de Sant Domènec del Call. L'any 1716 aquell immoble fou valorat en 500 lliures, amb un lloguer potencial de 44 lliures i 16 sous. Tanmateix, poc després aquesta estimació fou rebaixada a 30 lliures i posteriorment a 25, cosa que suposava per a Texidó un pagament anual de 2 lliures i 10 sous. Segons la documentació cadastral, el 1717 l'impressor vivia en aquesta casa en companyia de la seva dona, tres fills, tres filles, un aprenent i una criada.⁴⁸⁸

A banda del títol d'impressor reial, Josep Texidó va obtenir també l'exclusivitat per imprimir durant deu anys tota una sèrie de llibres, entre els quals hi havia obres de gran difusió, com franselms, pelegrins o llibres del Roser. Això va provocar un enfrontament entre l'impressor i la confraria dels llibreters que va acabar a la Reial Audiència. L'any 1721, per evitar més despeses, les dues parts van signar una concòrdia, en virtut de la qual Texidó va cedir el privilegi per imprimir aquelles obres a la confraria a canvi de 260 lliures.⁴⁸⁹

Texidó va protagonitzar altres disputes amb els llibreters al llarg dels anys següents. Així, per exemple, l'impressor es va negar a pagar uns diners que li van reclamar l'any 1736. El deute corresponia a un dèbit de 186 lliures, 17 sous i 11 diners que Texidó havia deixat sis anys abans quan havia exercit de cònsol de la confraria dels llibreters.⁴⁹⁰

En aquells anys, Texidó no semblava molt disposat a col·laborar amb les despeses de la confraria. Així, quan l'any 1731, per tal de fer front a una causa a la Reial Audiència, es va

⁴⁸⁷ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-I, s.f., 3 de febrer de 1733.

⁴⁸⁸ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri setè, carrer de Sant Domènec, I-57, s.f.; Ibidem, I-60, f.532v, 1717. El pagament de 3 lliures consta a: Ibidem, I-62, p.463 [i.e. 363], 1718. Posteriorment, Texidó va passar a pagar 2 lliures i 10 sous. Ibidem, I-66, p.519, 1722.

⁴⁸⁹ L'any 1721 Josep Texidó va comunicar a la resta d'impressors de Barcelona a través de porter reial i de notari que tenia privilegi per imprimir franselms, pelegrins, llibres del Roser i altres. AHPB, Aleix Claramunt, Quart manual, 948/4, f.43v-47, 9 de febrer de 1721. La concòrdia signada per Texidó i la confraria dels llibreters a: Ibidem, f.243v-247, 30 d'octubre de 1721.

⁴⁹⁰ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-I, s.f., 12 d'abril de 1736.

demanar una aportació als confreres en funció de possibilitats de cadascú, Texidó va quedar integrat en la tercera de les cinc classes o categories que es van formar, un lloc molt per sota del que li corresponia per la seva situació econòmica.⁴⁹¹

Josep Texidó va fer testament l'any 1735, escollint per marmessors, entre altres, a la seva dona, Teresa, i al fill primogènit, Josep. Va demanar ser enterrat a l'església de Sant Jaume de Barcelona i que després de la seva mort li fossin dites 250 misses, de sis sous cada una. Entre altres llegats, va deixar a Onofre i a Jeroni, altres fills seus, 100 i 200 dobles d'or, respectivament, que aleshores equivalien a 560 i 1.120 lliures. Tot seguit, va nomenar a la seva dona usufructuària de tots els béns i al seu fill Josep com a hereu, inclosa "la gràcia que la Sacra Real Magestat de Felip Quint, Rey de España, que Déu prospere y guarde, me té feta de son impressor en esta ciutat de Barcelona, a mi y a mon fill y hereu". El testament de Josep Texidó fou publicat el dia 20 d'octubre de 1735.⁴⁹²

En el moment de morir, segons l'inventari que va encarregar la seva vídua, el patrimoni de Josep Texidó estava format per la casa del carrer de Sant Domènec del Call, pels mobles que hi havia, així como també per diverses peces d'or i de plata. El material de la impremta consistia, principalment, en dues premses i uns 28 quintars de lletra de diferent mida, entre la qual n'hi havia de text, atanàsia, cícero i peticànon, tant rodona com cursiva. A més, en el magatzem de la impremta s'hi guardava una gran quantitat de llibres impresos, entre els quals hi havia miler d'exemplars repartits en una quinzena de títols en la mida de foli, un altre miler d'uns 40 títols en quart i uns 2.000 exemplars d'uns altres 15 títols en la mida d'octau.⁴⁹³

A banda d'això, Texidó guardava a casa seva unes 2.744 lliures en efectiu. A més, alguns particulars devien a l'impressor unes 476 lliures per diverses feines, mentre que les institucions li'n devien unes altres 400. En concret, l'Intendent General devia a Texidó 33 lliures, 9 sous i 8 diners, la casa de la Ciutat unes altres 209 lliures, 8 sous i 11 diners i,

⁴⁹¹ Ibidem, 28 de juliol de 1731.

⁴⁹² AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.90v-93, 11 d'octubre de 1735.

⁴⁹³ AHPB, Josep Francesc Fontana, Tercer llibre d'inventaris i encants, 934/56, s.f., 24 d'octubre de 1735.

finalment, la Reial Audiència, tenia un deute amb l'impressor de 157 lliures, 8 sous i 8 diners.⁴⁹⁴

---

⁴⁹⁴ Ibidem.

CAPÍTOL 8

Els mestres administradors

Francesc Barnola

L'activitat de Francesc Barnola com a administrador es constata l'any 1700, moment en que s'ocupava de la impremta de Josep Cormellas. Posteriorment, quan aquest taller fou venut al llibreter Joan Pau Martí, Barnola va continuar dirigint-lo, almenys fins a 1704.

Francesc Barnola va néixer l'any 1671. Els seus pares eren Pere Barnola, boter de Barcelona, i Anna Maria. L'any 1694 es va casar en segones núpcies amb Elisabet Ferrer, filla d'Arcàngel Ferrer, pagès de Barcelona, i d'Emerenciana. Amb la signatura dels capítols matrimonials, l'esposa va aportar en dot la quantitat de 200 lliures, mentre que el marit li va fer un escreix per valor d'unes altres 100.⁴⁹⁵

El 1680, quan tenia 9 anys, va començar a treballar a la impremta de Jacint Andreu, on hi va estar per espai de sis anys. A partir de 1686, després de la mort del seu amo, Barnola va passar a treballar a la impremta de Rafael Figueró. En una declaració a la Reial Audiència,

---

⁴⁹⁵ L'any del naixement de Francesc Barnola es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1707, en la que deia tenir 36 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707. La identitat dels pares consta en els capítols matrimonials signats amb Isabel Ferrer. AHPB, Esteve Cols, major, Llibre de capítols, 844/31, f.336-339v, 30 de maig de 1694. El casament de Francesc Barnola i Elisabet Ferrer figura a: ADB, Matrimonis, Llibre 15, 1692-1695, s.f., 29 de maig de 1694. En aquest document hi consta que Barnola era vidu. El casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 107, 1693-1695, f.68v, 29 de maig de 1694.

assegurava haver participat en la impressió d'un dels volums del *Despertador Christiano*, de José de Barcia y Zambrana, que fou publicat en aquest taller l'any 1687. Dos anys després, en canvi, treballava a la impremta Cormellas tal i com es pot deduir d'un document notarial signat per Teresa Cormellas i Ginebreda, en el qual figurava com a testimoni. De fet, Barnola explicava davant el jutge que havia treballat en nombroses impremtes de Barcelona, com les de “Jacintho Andreu, Vicenç Surià, Joseph Llopis, Joan Pau Martí, Rafel Figueró y dr. Joseph Cormellas”.⁴⁹⁶

El període de plenitud professional de Francesc Barnola va arribar l'any 1700, quan va substituir Tomàs Lorient en l'administració de la impremta Cormellas. Així, una de les obres que es van imprimir en aquest taller aquell any sota la responsabilitat de Barnola fou el *Memorial de la vida christiana*, de Luís de Granada.⁴⁹⁷

Francesc Barnola va seguir administrant la impremta Cormellas fins i tot després que el propietari, el doctor Josep Cormellas, acordés, cap a final de l'any 1700, la seva venda al llibreter Joan Pau Martí. Segons el fons conservat, hi ha constància que entre els anys 1700 i 1704 en aquesta impremta, sota la direcció de Francesc Barnola, es van publicar 13 llibres, 7 opuscles i 14 plects solts, cosa que fan un total de 34 títols.

L'aportació de Francesc Barnola a la història de la impremta catalana destaca, sens dubte, per l'edició de la compilació de les Constitucions de Catalunya de 1704, que fou feta conjuntament per les impremtes de Joan Pau Martí, que Barnola administrava, i la de Josep Llopis, el responsable de la qual era aleshores el llibreter Joan Piferrer. El pes més important d'aquesta edició, això no obstant, la va portar Barnola que fou, de fet, qui va aconseguir el

---

⁴⁹⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707. Barnola va assegurar davant el jutge de la Reial Audiència que “de la edat de nou anys fins al dia present que treballa en la estampa y per official de molts estampers”. En el marc d'un altre plet, va explicar que havia viscut i treballat durant sis anys a la impremta de Jacint Andreu. Tenint en compte que aquest impressor va morir el 1686, Barnola hi hauria entrat el 1680, quan, efectivament, tenia uns nou anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 17066, s.f., 19 d'octubre de 1688. El document signat per Teresa Cormellas a: AHPB, Rafael Cassanyes, Tercer manual, 867/17, f.158v-159v, 12 de maig de 1689. L'altre dels testimonis d'aquesta acta notarial fou Jaume Caís, que aleshores administrava la impremta Cormellas.

⁴⁹⁷ *Memorial de la vida christiana, en el qual se enseña todo lo que un christiano deve hazer, dende el principio de su conversión hasta el fin de la perfección*. BC, 1-V-49.

contracte amb la Generalitat a través d'un concurs públic. Els diputats de la Generalitat van concedir la impressió de les Constitucions a Barnola el 1702, en tant que fou l'impressor que va oferir fer-ho per menys preu en l'encant públic. L'edició d'aquella compilació va costar a la Generalitat més de 12.000 lliures (vegeu el Capítol 2).⁴⁹⁸

D'altra banda, pel que fa a l'activitat gremial, hi ha constància que en el tombant de segle Francesc Barnola formava part de la germandat dels stampers, la qual, després del fracàs de les dècades de 1670 i 1680, arran del conflicte entre impressors i llibreters, s'havia tornat a reactivar. L'any 1701, fins i tot, Barnola va actuar com a clavari d'aquesta entitat, tal i com es constata en l'acta d'un consell celebrar el febrer d'aquell any.⁴⁹⁹

A banda de treballar d'impressor, Barnola va fer també de boter, l'ofici del seu pare. Fins i tot, durant la Guerra de Successió va formar part de la companyia de la Coronela en la que estaven integrats els boters. Això és, almenys, el que el jurista Francesc Mas i Calderó va explicar al jutge en una declaració feta l'any 1712 davant la Reial Audiència.

“En lo any mil set cents y deu que havent la Exma. Ciutat feta una deliberació que los subjectes que no tenian confraria tinguessen de entrar y muntar las guardas de la Coronela de la present ciutat. (...) A la que se recorda molt be ell, dit testimoni, respongueren que ells [els impressors] eran molt poch, que lo numero sert a ell dit testimoni ara de present no li recorda, però que de ells ni havia molts que ja entraven en las guardas per trobar-se mestres de differentes confrarias, y entre altres se recorda, ell testimoni, que anomenaren tal Barnola, boter”.⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ L'acord entre Francesc Barnola i els diputats de la Generalitat per imprimir la compilació de les Constitucions de 1704 figura a: DGC, volum X, p.184 i 186. El pagament fet a Francesc Barnola per aquesta impressió a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 6º, Sèrie General (N), 264, f.967v, 27 de juliol de 1704.

⁴⁹⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

⁵⁰⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 28431, s.f., 16 de març de 1712. En una declaració en un altre plet a la Reial Audiència Barnola figura com a “estamper i boter”. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707.

És possible, en aquest sentit, que Francesc Barnola morís durant la Guerra de Successió. La darrera referència documental en la que apareix en vida data de l'any 1707, mentre que, segons consta en la documentació cadastral, el 1716 ja era mort. Aquell any la seva vídua vivia en una casa del carrer d'en Llàstichs, per la qual pagava un lloguer de 20 lliures anuals. En el Cadastre de l'any següent hi constava que Elisabet Barnola, “viuda de un cubero”, seguia vivint en aquella casa, en companyia d'un fill.⁵⁰¹

El fill de Francesc i Elisabet Barnola es deia Josep. L'any 1742, però, segons que va fer constar la mare en el seu testament, feia temps que era fora de Catalunya. Per aquesta raó, tot i nomenar-lo hereu universal, Elisabet Barnola va disposar que si el seu fill no era a Barcelona quan ella morís, que les seves pertinences fossin venudes en encant públic. Segons la lectura del testament, va morir l'agost de l'any 1751.⁵⁰²

En el moment de la mort, Elisabet Barnola vivia a la plaça de Marquilles, prop del convent de Sant Agustí vell, en una casa de la qual, segons l'inventari dels seus béns, era propietària. Tal i com havia disposat en el testament, els béns, que consistien principalment en la casa, els mobles, peces de vestir i algunes joies, foren venuts en encant públic, cosa que permet deduir que Josep Barnola, el seu fill, no havia tornat a Barcelona.⁵⁰³

---

⁵⁰¹ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri sisè, carrer d'en Llàstichs, I-57, s.f. Isabel Barnola figura en aquest document com a “viuda de boter”. La menció al fill apareix en el repartiment de 1717. Ibidem, I-60, f.484v, 1717.

⁵⁰² AHPB, Josep Cols, Llibre quart de testaments, inventaris i encants, 955/38, f.63-64, 8 de juny de 1742. Isabel Barnola va elegir com a un dels marmessors a “D. Joseph Bernola, oficial de la fundició de la artilleria”. La publicació del testament fou feta el 29 d'agost de 1751.

⁵⁰³ Ibidem, f.160-163, 29 d'agost de 1751.

Francesc Caís

Francesc Caís va administrar la impremta del doctor Miquel Delmunts entre els anys 1653 i 1656. Es tracta, de fet, d'un impressor que pertany a la generació anterior a la Guerra dels Segadors, tot i que es va mantenir actiu fins gairebé l'any 1678, quan va morir.

Francesc Caís va néixer pels volts de l'any 1615 a Barcelona. El seu pare, Jaume Caís, treballava de daguer en aquesta ciutat, tot i que era natural de Sort, vila de la comarca del Pallars Sobirà. Així, a més d'exercir d'impressor, Francesc Caís va obtenir també la mestria de daguer.⁵⁰⁴

L'any 1639 es va casar amb Maria Guardiola, vídua de l'impressor Antoni Plantada, filla de Jaume Guardiola, matalasser de Barcelona, i d'Antiga. L'esposa va fer una aportació dotal de 85 lliures, 4 sous i 3 diners, que era el valor de diversos mobles. Això no obstant, Maria Caís i Guardiola va morir el novembre de 1640, de manera que uns mesos després Francesc Caís es va casar amb Maria Esplugues, filla de Joan Esplugues, mestre de cases de Pallejà, i de Jerònima. En aquesta ocasió, l'esposa va aportar 60 lliures en concepte de dot. Maria Caís i Esplugues va morir a final de l'any 1651.⁵⁰⁵

Dos mesos després, el febrer de 1652, Francesc Caís es va casar en terceres núpcies amb Maria Matas. D'aquest matrimoni en van sobreviure almenys cinc fills: Jaume, l'hereu, i

---

⁵⁰⁴ L'any del naixement de Francesc Caís es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar el gener de 1631 amb Sebastià de Cormellas, en el qual deia tenir 15 anys. AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Quinzè manual, 625/15, f.18-20v, 4 de gener de 1631. La identitat i l'origen dels pares figura en el testament. AHPB, Lluís Fontana, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 806/44, f. 39-41, 3 de gener de 1672.

⁵⁰⁵ El casament amb Marianna Guardiola consta en l'època pel dot. AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Vint-i-tresè manual, 625/23, f. 28v-31, 6 de febrer de 1639. Marianna Caís i Guardiola fou enterrada el 28 de novembre de 1640. APSMP, Òbits, Llibre 148, 1639-1641, f.96v. En el seu testament havia elegit per marmessors a Francesc Caís, el seu marit, a l'impressor Francesc Pasqual, el seu oncle, i a Gabriel Nogués, també impressor, i va instituir per hereu universal dels seus béns a Francesc Caís. La lectura fou feta el primer de desembre de 1640. AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Segon llibre de testaments, 625/45, f. 29v-31, 6 de febrer de 1639. Una referència als capítols matrimonials de Francesc Caís i Maria Esplugues figura a: AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Vint-i-cinquè manual, 625/25, f. 32-32v, 31 de març de 1641. Malauradament, no es conserven llibres de capítols matrimonials d'aquest notari. La quantitat de l'aportació dotal figura en l'època signada per Caís a la seva dona. Ibidem, f.54v-56, 29 d'abril de 1641. La sepultura de Maria Caís i Esplugues a: APSMP, Òbits, Llibre 153, 1651-1656, f. 54v, 14 de desembre de 1651. Segons aquest document els Caís vivien aleshores al carrer de Sant Pau.

Benet, el petit, van dedicar-se també a l'ofici d'impressor, mentre que els altres dos, Salvador i Joan, van treballar de torner i de daguer, respectivament. A més, els Caís van tenir una filla, a qui van posar per nom Marianna.⁵⁰⁶

Francesc Caís es va iniciar en l'ofici a la impremta Cormellas, on hi va entrar com a aprenent l'any 1631. Així, el gener d'aquell any va signar un contracte amb Sebastià de Cormellas per un període de tres anys, després dels quals va rebre 12 lliures de soldada. En la decisió d'aprendre l'ofici d'impressor hi va tenir a veure, molt probablement, el fet que un seu germà, Pere Pau Caís, havia iniciat l'aprenentatge en aquella impremta tres anys abans.⁵⁰⁷

Pere Pau Caís formava part de la germandat dels estampers l'any 1632, mentre que la presència del seu germà Francesc es detecta a partir del mes de maig de 1634, cosa que indica que en aquell moment havia finalitzat els tres anys d'aprenentatge i ja era oficial impressor. A partir d'aleshores, Francesc Caís va desenvolupar diverses funcions dins la germandat, com la d'andador, que va exercir el 1637, o bé la d'administrador, càrrec pel qual fou extret el desembre d'aquell any. De l'acta del consell celebrat aleshores se'n desprèn que Francesc Caís era oficial premsista.⁵⁰⁸

Després d'acabar el període de formació, Francesc Caís va seguir vinculat a la família Cormellas durant uns quants anys. L'any 1635 va actuar com a testimoni en el testament de

---

⁵⁰⁶ El casament de Francesc Caís i Maria Matas a: ACB, Esposalles, Llibre 86, 1651-1653, f.37, 13 de febrer de 1652. Francesc Caís va afermar el seu fill Jaume amb l'impressor Martí Gelabert el 1675, quan tenia 16 anys. AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.67v-68v, 12 de maig de 1675. A Salvador, que era un any més petit, el va afermar el 1676 amb el torner Josep Barrera, tot i que en el contracte hi constava que anteriorment havia estat per aprenent amb Jaume Verdager, també torner. Ibidem, Setè manual, 806/7, f.195-196, 23 de novembre de 1676. Finalment, a Joan el va afermar amb el daguer Honorat Maseras, també el 1676, quan tenia només nou anys d'edat. Ibidem, 113v-114v, 26 de juliol de 1676. Els noms dels cinc fills figuren en el testament de Maria Caís i Matas. Ibidem, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 806/44, f.104-106. La biografia de Benet Caís, el més petit dels germans, figura al capítol dedicat als oficials impressors.

⁵⁰⁷ El contracte d'aprenentatge de Francesc Caís amb Sebastià de Cormellas consta a: AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Quinzè manual, 625/15, f.18-20v, 4 de gener de 1631. Pere Pau Caís treballava a la impremta Cormellas des de 1628, tal i com consta en el seu contracte d'aprenentatge. Ibidem, Dotzè manual, 625/12, f.340-342v, 15 d'abril de 1628. La biografia de Pere Pau Caís, germà de Francesc Caís, figura en el capítol dedicat als oficials impressors.

⁵⁰⁸ La pertinència de Francesc Caís a la germandat dels estampers es constata a: AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 21 de maig de 1634. L'extracció d'andador a: Ibidem, s.f., 27 de desembre de 1636. L'extracció per a exercir d'administrador a: Ibidem, s.f., 27 de desembre de 1637.

Sebastià de Cormellas i López, mentre que el 1643 va fer el mateix en el testament de Caterina Cormellas i Hexarc, esposa del mercader Sebastià Cormellas i Velasco, fill de l'anterior, que aleshores era el propietari de la impremta, cosa que fa pensar que Caís encara hi treballava.⁵⁰⁹

En canvi, és possible que l'any següent hagués canviat d'impremta, no debades va ser present en la lectura del testament de l'impressor Joan Dexen, feta l'agost de 1644, que fins aleshores havia regentat un dels tallers de Barcelona. D'una forma semblant, el 1649 va actuar com a testimoni en la compra que Paula Mathevat, vídua de Sebastià Mathevat, va fer de la casa del carrer de la Riera del Pi, de manera que és probable que en aquell moment Caís treballés en aquesta impremta.⁵¹⁰

En qualsevol cas, la carrera professional de Francesc Caís va fer un salt a partir de l'any 1653, quan va assumir l'administració del taller que el doctor Miquel Delmunts tenia al carrer dels Cotoners. Així, la primera impressió de la qual Caís va ser responsable fou una oració feta pel frare benedictí Alejandro Marín que es va resar al monestir de Montserrat en honor de Joan Josep d'Àustria per celebrar l'alliberament de la ciutat de Girona del setge francès, el setembre de 1653. D'igual forma, segons un catàleg de les imprentes de Barcelona elaborat per la confraria dels llibreters uns anys després, "lo diatari del P. Mesura, de S. Agustí" s'havia imprès l'any 1654 "en la estampa del doctor del Munts, administrada per Francisco Cays, mestre daguer". Segons el fons conservat, Caís va administrar aquella impremta almenys fins a 1656. D'aquests quatre anys es conserven un total de 8 títols, repartits entre 4 llibres, 3 opuscles i un plec solt.⁵¹¹

⁵⁰⁹ El testament de Sebastià de Cormellas i López figura a: AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Llibre de testaments, 625/44, f.156v-158v, 31 d'octubre de 1635. El testament de Caterina Hexarc a: AHPB, Lluís Collell, menor, Llibre segon de testaments, 636/44, f. 25, 15 de gener de 1643.

⁵¹⁰ El testament de Joan Dexen figura a: AHPB, Pere Màrtir Lluñell, Llibre de testaments, 719/76, s.f., 15 d'agost de 1644. La compra de la casa de la Riera del Pi per part de Paula Mathevat a: AHPB, Jaume Rondó, Manual de 1649, 706/8, s.f., 24 d'abril de 1649.

⁵¹¹ L'oració feta a Montserrat porta per títol *Oración panegírica en alabanza de Maria, Señora nuestra, dedícase al Serenísimo Príncipe Señor don Juan de Austria. Hízose en el religiosísimo convento de Nuestra Señora de Monserrate de Cathaluña por los felices sucessos que su Alteza alcançó (a 24 de Setiembre este año de 1653)*,

Posteriorment, Caís va retornar a la categoria d'oficial impressor. Almenys, en el marc d'un plet celebrat a la Reial Audiència, Vicenç Surià va explicar que en entre els anys 1672 i 1673 tots dos treballaven a la impremta de Jacint Andreu.⁵¹²

És possible, però, que un temps després Francesc Caís tornés a treballar a la impremta Cormellas. El març de 1676, quan ja havia superat la seixantena, va actuar com a testimoni en una causa que Teresa Cormellas i Ginebreda, la propietària, portava contra Sebastià Camarasa per l'herència de l'impressor Hubert Gotard.⁵¹³

D'altra banda, Francesc Caís fou un dels pocs impressors que va poder formar part de les bosses del Consell de Cent i optar, d'aquesta forma, a la servitud pública. En el seu cas, això fou possible perquè havia obtingut la mestria de daguer, l'ofici patern, la confraria del qual gaudia de reconeixement polític. Així, Caís fou insaculat per primer cop l'any 1648, en la bossa de portalers i cauquilladors. Posteriorment, va obtenir també un lloc en la bossa de conseller sisè menestral, mentre que l'any 1651 fou inscrit en les bosses del plenari i de sotsadministrador de places.⁵¹⁴

D'aquesta manera, al llarg dels anys, Caís va sortir extret per a diversos càrrecs i oficis del govern municipal. Hi ha constància que en el bienni de 1657-1658 va actuar com a jurat del plenari del Consell de Cent, un càrrec que va poder repetir en els anys consulars de 1673 i 1674. D'una forma semblant, el 1666 va obtenir una de les 15 places de portaler, mentre que, finalment, el 1671 fou extret per exercir l'ofici de sotsadministrador de places, una ocupació

---

no solo entrando el socorro en Gerona, sino arrojando al francés de el principado de Cataluña. BUB, B-65/5/12-1. El memorial dels llibreters, elaborat l'any 1685, porta per títol "Cathálogo de muchas estampas que són estadas y són de librerats y particulars de tots estats...", AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685.

⁵¹² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 9 de novembre de 1677.

⁵¹³ UPF, ZX1683ZR43, s.f, 18 de març de 1676.

⁵¹⁴ La insaculació de Francesc Caís a la bossa de portalers i cauquilladors es troba a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d'ànima de les bosses d'insaculació de consellers, Consell de Cent i oficis, 1626-1651, 1C-VIII-1, f.182v; en la de conseller sisè menestral a: Ibidem, Relacions nominals d'insaculats per estaments i oficis en les bosses de Consellers, 1617-1671, 1C-VIII-12/3.2, p.43.; i en les del plenari i sotsadministrador de places a: Ibidem, Llibre d'ànima de les bosses d'insaculació de consellers, Consell de Cent i oficis, 1626-1651, 1C-VIII-1, f.182v, 27 de novembre de 1651.

d'un any a la que li corresponia una remuneració de 30 lliures i que consistia en assistir als dos administradors en la supervisió de la venda de grans a les places.⁵¹⁵

En qualsevol cas, a pesar de figurar insaculat com a daguer, Caís va continuar formant part de la germandat dels stampers. El seu nom figura en les actes dels tots els consells que es van celebrar entre els anys 1671 i 1677. En aquesta etapa, però, no va arribar a exercir cap càrrec de responsabilitat dins la germandat, tot i que va suportar actiu a totes les accions que els impressors van emprendre en aquells anys contra els llibreters per aconseguir la llibertat de vendre llibres públicament.⁵¹⁶

D'una forma semblant, Caís es va implicar també en les activitats de la seva parròquia, la de Santa Maria del Pi, com ho mostra, per exemple, el fet que l'any 1662 va ser elegit entre una terna d'obrers d'aquesta església per exercir durant dos anys el càrrec d'administrador del Sant Sepulcre.⁵¹⁷

Francesc Caís va morir a principi de 1678, tal i com es dedueix de la lectura del seu testament, feta el 14 de gener. L'impressor va instituir com a hereva de tots els béns a Maria Caís i Matas, la seva esposa.⁵¹⁸

Al seu torn, Maria Caís va fer testament l'octubre de 1684, elegint per marmessors a Jaume Ferrer, sacerdot de l'església de Santa Maria del Pi, i a dos dels seus fills: Jaume Caís, estamper, i a Salvador Caís, torner. Va llegar 40 lliures a la seva filla Marianna, en contemplació del seu matrimoni, mentre que a Salvador, Joan i Benet, tres dels seus fills, els

---

⁵¹⁵ L'extracció de Francesc Caís per formar part del Consell de Cent figura a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1658, 86-CC, f.8v, 30 de novembre de 1657; i a: Ibidem, Registre de Deliberacions de 1673, 95-CC, f.5, 30 de novembre de 1672. L'extracció per l'ofici de portaler a: Ibidem, Registre de Deliberacions de 1666, 90-CC, f.29, 17 de gener de 1699. Caís va aportar com a fermances per l'ofici de portaler a Josep Henrich, daguer, i Pau Simó, sabater. AHCB, Consellers, Memorials de fermances, 1600-1713, 1C-IV-7, s.f., 25 de febrer de 1666. L'extracció de sotsadministrador de places a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1672, 94-CC, f.17, 13 de desembre de 1671. Sobre l'ofici de sotsadministrador de places vegeu: N. FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent...*, op. cit., p.315-316.

⁵¹⁶ Francesc Caís apareix per primer cop en un consell de la germandat dels stampers a: AHPB, Lluís Fontana. Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671; i la darrera a: Ibidem, Vuitè manual, 806/8, f.133-133v, 20 de juny de 1677.

⁵¹⁷ AHPB, Josep Soldevila, Vint-i-quatrè manual, 711/14, f.339, 26 de desembre de 1662.

⁵¹⁸ El testament de Francesc Caís fou fet el 1672. AHPB, Lluís Fontana, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 1670-1691, 806/44, f. 39-41, 3 de gener de 1672.

va llegar cinc lliures a cada un, “pregant a dits mos fills se tingan per contents de dit llegat, attès los poch béns tinch per a disposar”. Tot seguit, va instituir per hereu universal a l'impressor Jaume Caís, el primogènit. Maria Caís i Matas va morir poc després de signar el testament, car la lectura fou feta el dia 30 d'octubre.⁵¹⁹

Jaume Caís

L'activitat de Jaume Caís com a administrador es va desenvolupar principalment a la impremta Cormellas, que va dirigir, amb alguna breu interrupció, des de 1680 fins a 1694. De 1685 a 1687 va ocupar-se també de dirigir la impremta Mathevat.

Jaume Caís i Matas va néixer l'any 1658 a Barcelona. El seu pare era Francesc Caís, que, tal i com ha estat explicat en l'apartat anterior, treballava també d'impressor. La mare, Maria Matas, era filla de Josep Matas, sabater de Barcelona. Jaume Caís va tenir una germana i tres germans: Salvador, que treballava de torner, Joan que feia de daguer, i Benet, que fou també impressor.⁵²⁰

L'any 1684, en morir la seva mare, va heretar una casa al carrer de Sant Pau, situada davant de l'església del convent dels frares trinitaris descalços de Barcelona, de la qual en va prendre possessió l'octubre de 1685.⁵²¹

Jaume Caís es va casar l'any 1682 amb Elisabet Duran, vídua del sastre Francesc Frato, filla del paller Josep Duran, en una cerimònia celebrada a l'església de Santa Maria del Pi.

⁵¹⁹ Ibidem, f. 104-106, 26 d'octubre de 1684.

⁵²⁰ L'any de naixement de Jaume Caís es dedueix del contracte d'aprenentatge signat amb Martí Gelabert el 1675, en el que assegurava tenir 16 anys. AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.67v-68v, 12 de maig de 1675. La identitat i l'origen dels pares figura en els seus respectius testaments. AHPB, Lluís Fontana, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 806/44, f.39-41, 3 de gener de 1672, i f.104-106, 26 d'octubre de 1684.

⁵²¹ AHPB, Lluís Cases, Quinzè manual, 806/15, f.193, 31 d'octubre de 1685. Jaume Caís era encara propietari d'aquest immoble l'any 1693, tal i com es constata en la venda d'un censal de 120 lliures de preu que Caís va fer aquell any al sacerdot Josep Trullas, amb l'aval de la casa del carrer de Sant Pau. AHPB, Antoni Navarro, Manual de 1693, 876/8, f.114-119, 22 d'abril de 1693. Segons es desprèn d'aquest document, la casa pertanyia a Francesc Caís, pare de Jaume Caís, en virtut d'una donació que li havien fet l'any 1667.

Posteriorment, arran de la mort d'Elisabet, l'any 1687, l'impressor es va casar en segones núpcies amb Caterina Basi, filla del pedrenyaler Isidre Basi. En els capítols matrimonials, signats el febrer de 1688, l'esposa va aportar un dot de 200 lliures, mentre que l'impressor li va fer un escreix per valor de la meitat.⁵²²

Jaume Caís es va iniciar en l'ofici d'estamper el 1675, a l'edat de 16 anys. El seu pare el va afermar amb l'impressor Martí Gelabert, que aleshores administrava la impremta Mathevat, la qual, arran de la mort de Caterina Mathevat, el mes de març d'aquell any, havia esdevingut propietat del Col·legi de Betlem de Barcelona. El contracte d'aprenentatge es va pactar per un període de dos anys, a la fi del qual Caís rebria 12 dobles d'or, unes 66 lliures.⁵²³

El juny de 1675 va actuar com a testimoni en l'acte de jurament dels nous administradors i clavari de la germandat dels stampers, a pesar que encara no n'era membre. En aquell consell hi era present, com a confrare, el seu pare, Francesc Caís. L'ingrés efectiu de Jaume Caís a la germandat dels stampers es va produir el 1677, cosa que indica que aleshores ja havia acabat l'aprenentatge. Caís va prestar jurament el 6 de juny d'aquell any, juntament amb els impressors Pere Brugas i Josep Llopis.⁵²⁴

El gran salt en la vida professional de Jaume Caís, això no obstant, va arribar el 1680, quan va assumir l'administració de la impremta Cormellas. El mes d'agost va signar un contracte amb Teresa Cormellas i Ginebreda, vídua de Sebastià de Cormellas, per ocupar-se de la gestió del taller del carrer del Call durant un període de cinc anys. Les dues parts van acordar que la propietària hi posaria la infraestructura necessària i que tots dos compartirien tant les despeses

---

⁵²² El casament de Jaume Caís i Elisabet Duran consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 12, 1682-1684, f.76v, 16 de juny de 1682; i a: APSMP, Matrimonis, Llibre C/1, 1590-1683, s.f., 16 de juny de 1682. La sepultura d'Elisabet Caís a: APSMP, Òbits, Llibre 158, 1684-1695, f.43, 22 d'agost de 1687. Els capítols matrimonials de Jaume Caís i Caterina Basi a: AHPB, Bernat Forés i Cortell, Manual de 1688, 874/3, f.37-40, 20 de febrer de 1688.

⁵²³ AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.67v-68v, 12 de maig de 1675. La soldada promesa per Gelabert era molt més elevada del què era habitual, però cal tenir en compte que en l'afermament no hi constava que l'aprenent viuria a casa del mestre ni que aquest l'hagués d'alimentar.

⁵²⁴ L'acta del consell de la germandat dels stampers en la que Jaume Caís va actuar com a testimoni es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.75-75v. L'ingrés a la germandat a: Ibidem, vuitè manual, 806/8, f.124-124v, 6 de juny de 1677.

com els beneficis. D'aquest document es desprèn que Caís era oficial caixista, tot i que estava capacitat també per treballar a la premsa.⁵²⁵

Així, un dels primers impresos que es conserven de l'etapa de Jaume Caís com a administrador de la impremta Cormellas és una al·legació que el Consell de Cent va encarregar el 1681 a aquest taller –la propietària del qual, Teresa Cormellas, ostentava l'ofici d'estamper de la Ciutat– per respondre a un pamflet titulat *Jurídica respuesta*, relacionat amb l'assignació de les càtedres de Filosofia de la Universitat de Barcelona, que fou atribuït a Narcís Feliu de la Peña.⁵²⁶

Jaume Caís va ocupar-se de la impremta Cormellas fins el 1684, quan fou substituït per Josep Soler, que el maig d'aquell any arribar a un acord amb Teresa Cormellas per administrar el taller. De l'etapa de Jaume Caís com a administrador de la impremta Cormellas, de 1680 a 1684 es conserven almenys 4 llibres, 10 opuscles i 9 plec solts, que tot plegat fa un total de 23 títols.⁵²⁷

Posteriorment, cap a final de 1684 Caís va passar a gestionar la impremta Mathevat, en substitució de Francesc Muns, que havia mort poc abans. Així, hi ha constància que el 30 d'octubre d'aquell any Caís ja vivia al carrer de la Riera del Pi, on aleshores estava situat el taller propietat dels jesuïtes.⁵²⁸

L'estada de Jaume Caís a la impremta Mathevat, en qualsevol cas, es va veure enfosquida per un afer que el va enfrontar amb la resta dels impressors de Barcelona el 1684. Aquell any,

⁵²⁵ AHPB, Josep Virgili, Catorzè manual, 797/5, f.88-89v, 11 d'agost de 1680. Jaume Caís assegurava en aquest document ser menor de 25 anys i major de 22, cosa que confirma que va néixer pels volts de 1658.

⁵²⁶ La resposta del Consell de Cent impresa per Jaume Caís porta per títol *Desengaño al autor de un papel que, con nombre de Jurídica respuesta, introdujo algunas nunca oydas novedades sobre la proposición que tienen los Muy Illustres Señores conselleres de la Nobilíssima ciudad de Barcelona en su sabio Consejo de Ciento*. BC, F.Bon. 2637.

⁵²⁷ El contracte d'administració signat per Teresa Cormellas i Josep Soler es troba a: AHPB, Josep Virgili. Divuitè manual, 797/6, f.26-27, 7 de maig de 1684. Jaume Caís va actuar com a testimoni.

⁵²⁸ La sepultura de Francesc Muns consta a: APSMP, Òbits, Llibre 158, 1684-1685, f.7, 22 de setembre de 1684. Jaume Caís vivia al carrer de la Riera del Pi l'octubre de 1684, lloc on el notari va fer la lectura del testament de Maria Caís i Matas, la seva mare. AHCB, Lluís Fontana, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 806/44, f.104-106, 26 d'octubre de 1684. Amb tot, cal dir que les primeres obres que consten haver estat impreses per Jaume Caís com a administrador de la impremta Mathevat, com, per exemple, el llibre que porta per títol *Libro del instituto y constituciones de la orden de la Compañia de Maria Nuestra Señora*, porten data de 1686. BUB, C-245/2/12.

Caís es va negar a formar part de la confraria dels stampers i va ignorar les ordinacions que havien estat concedides als impressors pel Consell de Cent, les quals, entre altres coses, prohibien tenir taller d'impremta a Barcelona a tota persona que no fos membre de la confraria. Per aquesta raó, el juny de 1685, a instància d'una reclamació presentada pels impressors, la Reial Audiència va prohibir Caís l'exercici de l'ofici. En qualsevol cas, la dissolució de la confraria dels stampers per part del Consell de Cent un mes després va deixar sense efecte aquella prohibició, de manera que Jaume Caís va poder continuar exercint d'impressor.⁵²⁹

A partir d'aleshores, curiosament, l'activitat de Jaume Caís es va doblar. Així, segons els peus d'impremta d'algunes de les obres conservades, l'any 1686 administrava simultàniament les imprentes Mathevat i Cormellas. Això es constata, per exemple, en un full de notícies que porta per títol *Noticias venidas de Europa y particulares de la conquista de Buda y tesoro que se ha hallado, venidas a Barcelona por el correo de Flandes el viernes, a 11 de octubre del año 1686*, que fou publicat a la impremta Mathevat per Jaume Caís. Segons aquest full, en aquell moment l'impressor havia traslladat el taller al carrer de la Porta Ferrissa. Paral·lelament, aquell any Caís va imprimir també una relació titulada *Festivos y magestuosos cultos que la Nobilíssima y Muy Illustre ciudad de Barcelona, en 23 y 30 de octubre de 1686, dedicó a su ínclita hija, patrona, vírgen y protomartyr Santa Eulalia*, que, segons el peu d'impremta, fou publicat l'any 1686 “en casa Cormellas, por Jayme Cays”.⁵³⁰

Una de les explicacions possibles a aquesta doble activitat de Caís com a administrador de les imprentes Cormellas i Mathevat –descartant la possibilitat que es tracti de dos impressors

⁵²⁹ Una còpia impresa de la sentència, titulada *Regia provisio manutentionis, facta die 20 junii 1685 in Regia Audientia (...) in causa syndici confratriae Sancti Joannis Ante Portam Latinam typographorum praesentis civitatis Barcinonae contra Jacobum Cays*, figura inserida a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183-184.

⁵³⁰ *Noticias venidas de Europa y particulares de la conquista de Buda y tesoro que se ha hallado, venidas a Barcelona por el correo de Flandes el viernes, a 11 de octubre del año 1686*. BUB, C-240/6/8-62. *Festivos y magestuosos cultos que la Nobilíssima y Muy Illustre ciudad de Barcelona, en 23 y 30 de octubre de 1686, dedicó a su ínclita hija, patrona, vírgen y protomartyr Santa Eulalia, motivados en la extensión del rezo propio de la Santa, que obtuvo para toda España de la Santidad de nuestro Beatísimo Padre Innocencio XI, con decreto despachado en Roma en 31 de agosto 1686*. BC, F.Bon. 232.

diferents– cal buscar-la en la mort, a final de 1685, de Josep Soler, que un any abans l’havia substituït en la gestió del taller de Teresa Cormellas. Davant d’aquest imprevist, la propietària va recórrer a l’impressor Jaume Gascón, que apareix com a administrador d’aquesta impremta en uns villancets que es van cantar al convent de Santa Caterina el gener de 1686. Tanmateix, alguna cosa no deuria anar bé entre aquest impressor i Teresa Cormellas, de manera que, davant d’una situació d’urgència, la propietària del taller hauria recorregut de nou a sol·licitar els serveis de Jaume Caís.⁵³¹

Fos com fos, la doble activitat de Caís només va durar fins a 1687, ja que l’impressor va optar aleshores per centrar-se en el taller de la família Cormellas. Durant els dos anys i escaig que va fer funcionar la impremta Mathevat, Caís va publicar, segons el fons conservat, uns 3 llibres, 4 opuscles i 14 plecs solts, cosa que fa un total de 21 títols.

De fet, la decisió de deixar la impremta dels jesuïtes va coincidir, més o menys, amb la mort d’Elisabet Caís i Duran, primera esposa de Jaume Caís, que fou enterrada a Santa Maria de Pi l’agost de 1687. Segons els llibres d’òbits d’aquesta parròquia, en aquell moment els Caís vivien al carrer d’en Robador.⁵³²

Jaume Caís va administrar la impremta Cormellas fins a 1694, quan fou substituït per l’impressor Tomàs Lorient, en un moment en què el taller ja era propietat de Josep Cormellas, fill de Sebastià de Cormellas, car Teresa Cormellas i Ginebreda, la seva mare, havia mort l’any anterior. De la segona etapa de Jaume Caís com a responsable del taller del carrer del Call, de 1685 a 1694, es conserven un total de 52 títols, dels quals 7 corresponen a llibres, 14 a opuscles i 31 a plecs solts.

---

⁵³¹ Josep Soler va fer testament el novembre de 1685, fen constar que estava detingut al llit per malaltia. AHPB, Josep Virgili, Llibre de testaments, protestes i altres actes secrets, 797/13, f.203-205, 28 de novembre de 1685. Tot i que en aquest document no hi figura la lectura, l’agost de l’any següent Soler ja havia mort, ja que la seva esposa, Maria Soler, apareixia com a vídua en un plet a la Reial Audiència. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 3 d’agost de 1686. Els villancets impresos per Gascón porten per títol *Villancicos que se cantaron en el convento de Santa Catalina, virgen y mártir, en la celebridad de la fiesta del glorioso S. Raymundo de Peñafort, que hizo la (...) ciudad de Barcelona el dia 8 de enero de 1686*. BUB, B-65/5/17-4.

⁵³² La sepultura d’Isabel Caís, esposa de Jaume Caís, figura a: APSMP, Òbits, Llibre 158, 1684-1685, f.43, 22 d’agost de 1687.

L'any 1697 la vida de Jaume Caís va patir un nou revés, en morir la seva segona esposa, Caterina. En aquell moment, aquest matrimoni tenia tres fills –Josep, Emmanuel i Eulàlia– i vivia al carrer de l'Hospital. Després de la mort de la seva dona, l'impressor va reclamar a la sogra, Eulàlia Basi, vídua del pedrenyaler Isidre Basi, el pagament d'una part del dot que havia estat acordat en els capítols matrimonials signats el 1688. Segons assegurava Caís davant del tribunal que va jutjar el cas, els pares de Caterina Basi només li havien pagat la meitat de les 200 lliures promeses.⁵³³

Després del seu pas per la impremta Cormellas, Jaume Caís va treballar uns anys al taller de Rafael Figueró. Així, hi ha constància que va participar en la impressió del llibre titulat *Luz de Verdades Católicas*, escrit pel jesuïta mexicà Juan Martínez de la Parra, reeditat l'any 1701 en aquella impremta. En una declaració feta a la Reial Audiència uns anys després Caís assegurava...

“...haver vist los tres tomos en quart en casa dit Figueró, los quals haurian vingut impressos de Mexica. Y després dits pare y fill Figueró los imprimiren en un sol tomo de foleo, al qual ell, testimoni, com a impressor, hi treballà”.⁵³⁴

L'any 1703, a més, Jaume Caís i Miquel Pàrdols, treballadors de la impremta e Rafael Figueró, van donar fe davant notari que en aquell taller s'hi havien imprès el quatre volums del “Curso Moral Salmanticense”, dels frares carmelites descalços de Salamanca, així com també el llibre titulat *Luz de verdades católicas*, “lo que dixeron y afirmaron saber, dichos Jayme Cays y Miguel Párdols, por haver trabajado en dicha impresión, assí en la caja como

⁵³³ La sepultura de Caterina Caís i Basi, segona esposa de Jaume Caís, figura a: APSMP, Òbits, Llibre 159, 1695-1708, f.35, 22 de juny de 1697. Segons aquest document, els Caís vivien aleshores al carrer de l'Hospital. La causa de Jaume Caís contra Eulàlia Basi, la seva sogra a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 18335, s.f., 6 de juny de 1698. Segons aquest document, en el moment de morir l'esposa, els Caís tenien tres fills.

⁵³⁴ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 7 de juny de 1707. Es tracta de l'obra *Luz de verdades católicas y explicación de la doctrina christiana, que siguiendo la costumbre de la casa professa de la Compañía de Jesús de México todos los jueves del año ha explicado en su iglesia el P. Juan Martinez de la Parra*. BPEB, 270425.

en la prensa”. Tenint en compte que el primer dels volums de l’obra dels carmelites descalços fou editat per Figueró el 1699, és probable que aleshores Jaume Caís ja treballés en aquesta impremta.⁵³⁵

D’altra banda, hi ha constància també que en aquells anys Jaume Caís formava part de la recuperada germandat dels stampers de Barcelona. El seu nom figura en l’acta d’un consell d’aquesta germandat que se celebrà en el convent dels frares trinitaris calçats de Barcelona el febrer de 1701.⁵³⁶

Jaume Caís fou un dels pocs impressors de Barcelona que es va beneficiar de l’exercici de la servitud pública. El maig de 1708 va obtenir l’ofici de mesurador de gra a la plaça del Blat, que li va atorgar el rei Carles III.⁵³⁷

Jaume Caís va morir el març de 1710, tal com consta en el registre del seu enterrament, que va tenir lloc el dia 18 d’aquell mes. Segons aquest document, aleshores vivia “en casa Bacó”, a la Rambla.⁵³⁸

Josep Casarachs

L’impressor Josep Casarachs va fer-se càrrec de l’administració de la impremta dels pares jesuïtes del Col·legi de Betlem de Barcelona de 1696 a 1698, utilitzant el nom de Mathevat.

⁵³⁵ La declaració de Jaume Caís i Miquel Pàrdols es troba a: AHPB, Bonaventura Galí, Tercer manual, 918/3, f. 281v-282v, 28 de juliol de 1703. Es tracta de l’obra titulada *Collegii Salmanticensis FF. Discalceatorum B. Mariae de Monte Carmeli primitivae observantiae, cursus theologiae moralis*, editada per Rafael Figueró en quatre volums entre els anys 1692 i 1700. BC, 14-VI-36 (vol.1), 14-VI-37 (vol. 2), 14-VI-38 (vol.3) i 14-VI-39 (vol. 4).

⁵³⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

⁵³⁷ ACA, Reial Patrimoni, Batllia General de Catalunya, Privilegis, Llibre XIV, 1699-1713, volums, 578, f.138-139, 14 de maig de 1708. L’any 1711, després de la mort de Jaume Caís, la reina Elisabet Cristina de Brunswick va atorgar aquest ofici al seu fill Josep. Ibidem, f.185, 1 d’octubre de 1711. Amb tot, el 1712 el Consell de Cent va proveir aquesta plaça i la que havia deixat vacant el llibreter Anton Ferrer, que també gaudia de l’ofici de mesurador, al cirurgià Pere Torner i al ciutadà honrat Gaspar Sabater i de Mora, “per vacar dits officis per mort de Jaume Cahís y de Anton Ferrer, llibreters”. AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1712, 1C-XIII-40, s.f., 12 i 15 d’octubre de 1712.

⁵³⁸ APSMP, Òbits, Llibre 160, 1708-1716, f.37, 18 de març de 1710.

Josep Casarachs va néixer pels volts de 1672, molt probablement a la Bisbal d'Empordà, que era el poble on vivien el seu pare, el sabater Joan Casarachs, i la seva mare, que es deia Maria. De fet, és molt probable que s'iniciés en l'ofici impressor a la ciutat de Girona, no debades, segons que ha assenyalat Enric Mirambell, un Josep "Caserachs" treballava amb l'impressor gironí Jeroni Palol a la dècada de 1680.⁵³⁹

Fos com fos, hi ha constància que Josep Casarachs vivia a Barcelona el 1696, ja que el mes de març d'aquell any es va casar amb Eleonor Monet, de 18 anys, filla de Francesc Monet, corder d'aquesta ciutat, i d'Elena. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 200 lliures, mentre que Casarachs la va correspondre, com era habitual, amb un escreix per valor de la meitat.⁵⁴⁰

De fet, només dues setmanes després de casar-se, Casarachs va iniciar la seva activitat com a mestre administrador. Així, a mitjan mes de març de 1696 el rector del Col·legi de Betlem de Barcelona va llogar-li els aparells per imprimir que tenien en propietat, arran de la donació que els havia fet Caterina Mathevat uns anys abans. La Companyia va prestar tot el material a l'impressor per un període de tres anys, per un preu de 40 lliures, 6 sous i 8 diners anuals.⁵⁴¹

Josep Casarachs va instal·lar el taller al carrer de la Riera del Pi, en la casa situada davant la rectoria de la parròquia de Santa Maria del Pi, on anys enrere la família Mathevat hi havia tingut la impremta. El més curiós del cas, tanmateix, és que en aquest mateix lloc hi havia també la impremta de Martí Gelabert. Almenys, en els peus d'impremta de diverses obres

---

⁵³⁹ L'any del naixement de Josep Casarachs es dedueix dels capítols matrimonials que va signar l'any 1696 amb Eleonor Monet, en els que assegurava tenir 24 anys. La identitat i origen dels seus pares figura també en aquest document. AHPB, Joan Navés, Plec de capítols matrimonials, 845/27, s.f., 29 de febrer de 1696. La presència d'un Josep Casarachs treballant d'impressor a Girona a: Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p. 37.

⁵⁴⁰ El casament de Josep Casarachs i Eleonor Monet consta a: ACB, Esposalles, Llibre 108, 1695-1697, f.56v, 3 de març de 1696. Els capítols matrimonials a: AHPB, Joan Navés, Plec de capítols matrimonials, 845/27, s.f., 29 de febrer de 1696.

⁵⁴¹ AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.45-46v, 15 de març de 1696.

conservades, datades el 1696, hi figura que l'un i l'altre tenien el taller davant la rectoria del Pi.⁵⁴²

L'activitat de la impremta administrada per Josep Casarachs, tanmateix, no va durar gaire, ja que el 1698 el contracte de lloguer que havia signat amb el Col·legi de Betlem fou cancel·lat. Els jesuïtes, tot i reconèixer que havien cobrat el lloguer, es van reservar el dret de reclamar a l'impressor "los quatre quintars de lletra que falten a dita estampa, perquè quant se entregà dita estampa a dit Casarachs hi avia vint quintars de lletra y quant se restituí sols hi havia setse quintars de lletra".⁵⁴³

En qualsevol cas, la producció de Josep Casarachs al capdavant d'aquesta impremta fou escassa. Almenys, en els catàlegs consultats només hi consten 5 llibres, un opuscle i un plec solt, publicats per aquest impressor entre 1696 i 1698.

Després de l'etapa com a mestre administrador Josep Casarachs va continuar treballant com a oficial impressor. Hi ha constància que entre els anys 1707 i 1713 treballava a la impremta de Jaume Surià, tal i com es pot deduir d'algunes actes notariales en les quals va actuar com a testimoni.⁵⁴⁴

L'any 1717, segons el registre cadastral, Casarach vivia amb la seva dona en una casa del carrer del Carme, que compartien amb una altra família, per la qual, entre totes dues, pagaven un lloguer anual de 30 lliures. Això no obstant, és probable que uns anys després adquirís

---

⁵⁴² Una de les obres que mostra l'activitat de Josep Casarachs com a administrador de la impremta Mathevat, davant la rectoria de Santa Maria del Pi, és, precisament, una relació encarregada per la Companyia de Jesús, que fou publicada el 1696 amb el títol *Festiva sagrada pompa con que celebró la salud del Rey nuestro Señor D. Carlos Segundo (que Dios guarde), el Colegio de la Compañía de Jesús de Nuestra Señora de Belén, (...) el dia 28 de octubre del presente año de 1696*. BC, F.Bon. 2756.

⁵⁴³ AHPB, Francesc Serra, Desè manual, 875/26, f.428v-429, 1 de juliol de 1698.

⁵⁴⁴ Josep Casarachs va fer de testimoni en el testament d'Isabel Surià, mare de Josep Surià. AHPB, Francesc Rossinés, Testaments, 858/30, f.116-118, 27 de setembre de 1707. Posteriorment, el 1711 va donar fe sobre una impressió que havia fet Surià. Ibidem, Manual de 1711, 858/24, f.54-54v, 26 d'abril de 1711. D'igual forma, el 1713 Casarachs va actuar com a testimoni en el pagament d'unes obres que Surià havia fet a casa seva. Ibidem, Inventaris i concòrdies, 858/26, f.261v-262v, 9 de setembre de 1713. Posteriorment, el 1722 era present en la signatura de l'acord que els representants de la confraria dels llibreters de Barcelona, entre els quals s'hi trobava Jaume Surià, van fer amb Pau Campins. AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1722, 865/8, f. 346, 17 d'octubre de 1722.

aquesta casa, ja que hi ha constància que el 1730 va pagar 3 lliures en concepte del Cadastre real.⁵⁴⁵

Josep Casarachs va fer testament l'any 1724, tot escollint per marmessors a la seva dona Elionor, al frare Manuel Soler, del convent del Carme, i a l'impressor Jaume Surià, cosa que fa pensar que en aquell moment encara treballava en el taller d'aquest. Va demanar ser enterrat en l'església d'aquell convent i que després de mort li fossin dites 50 misses, de sis sous cada una. Tot seguit, va nomenar hereu universal de tots els béns a la seva esposa.⁵⁴⁶

Amb tot, Josep Casarachs va viure fins l'any 1736. El 25 d'octubre d'aquell any, l'endemà de la seva mort, fou enterrat a Santa Maria del Pi. Al seu torn, la vídua, Elionor Casarachs, va morir quatre anys després. Segons es dedueix dels respectius testaments, aquest matrimoni no tenia fills.⁵⁴⁷

Narcís Casas

L'activitat de Narcís Casas com a administrador es va desenvolupar, en primer lloc, a la impremta del doctor Miquel Delmunts. Es conserven dues obres impreses per Casas al taller del carrer dels Cotoners els anys 1656 i 1657. D'igual forma, Casas apareix com a testimoni en una acta notarial signada per Delmunts el 1662, cosa que indica que, molt probablement, aleshores encara treballava en aquella impremta.⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁵ La casa del carrer del Carme on vivia Casarachs consta a: AHCB, Cadastre, Repartiment de 1717, Barri novè, carrer del Carme, I-60, f.569v. El pagament del Cadastre de 1730 a: Ibidem, Repartiment per cases, censos y censals desde 1723 fins a final de 1731, I-67, p.818.

⁵⁴⁶ AHPB, Francesc Rossell, Llibre segon de testaments, 908/14, f.145-146, 3 de gener de 1724.

⁵⁴⁷ La data de la mort de Josep Casarachs figura en el testament de la seva dona. AHPB, Francesc Rossell, Llibre segon de testaments, 1704-1743, 908/14, f.191-193, 26 de maig de 1737. La sepultura consta a: APSMP, Òbits, Llibre 163, 1733-1744, f.44v, 25 d'octubre de 1736. Segons aquest document, en el moment de morir Casarachs encara vivia al carrer del Carme.

⁵⁴⁸ Les dues obres impreses per Narcís Casas a la impremta del carrer dels Cotoners es titulen *Justa poética consagrada a las festivas glorias de Maria en su Immaculada Concepción mantenida en la parroquial iglesia de Santa Maria del Mar de la ciudad de Barcelona*, escrita per Francesc Modolell. BC. F.Bon. 223; i *Rerum*

Posteriorment, en la primera meitat de la dècada de 1670 va administrar la impremta de Caterina Mathevat. Això és, almenys, el que figura en una relació dels tallers tipogràfics que hi havia a Barcelona, elaborada per la confraria dels llibreters. Segons aquesta llista, l'obra *Montón de alegría*, havia estat impresa el 1673 “en la estampa de Mathevat, administrada per Narcís Casas”.⁵⁴⁹

La presència d'aquest impressor a casa de Caterina Mathevat és constata a través de nombrosos documents notariais. Així, per exemple, els anys 1672 i 1673 va fer de testimoni en unes èpoques signades per la propietària pel cobrament d'unes impressions. D'una forma semblant, l'any 1675, arran de la mort de Mathevat, Casas va ser present en l'acte de presa de possessió de la casa del carrer de la Riera del Pi, on hi havia la impremta, per part del cavaller Francesc Sans i de Puig, en nom de Maria Sans, la seva mare, hereva dels béns de Caterina Mathevat.⁵⁵⁰

Francesc Sans, actuant com a marmessor, es va ocupar de pagar els deutes de la difunta Caterina Mathevat, tal i com aquesta havia disposat en el testament. D'aquests pagaments es dedueix que Narcís Casas no només s'ocupava de la impremta Mathevat, sinó que també va cuidar la propietària durant els darrers dies de la seva vida. L'abril de 1675, Sans va pagar 19 lliures i 7 diners a l'impressor, fent constar que eren “per lo que avia gastat en lo temps de la malaltia de dita sra. Matevat, com per tot lo que dita sra. li devia de feina feta en la estampa, segons dos memorials donats per dit Casas”.⁵⁵¹

---

iudicatarum in Sacro Regio Senatu Cathalonie sub diversis definitionibus cum rationalibus seu (si mavis) allegationibus a Ioanne Paulo Xammar. BUB, B-60/2/26. L'acta notarial signada per Miquel Delmunts en la que Casas apareix com a testimoni a: AHPB, Rafael Hexarc, Vuitè manual, 754/13, f.261-262, 24 d'octubre de 1662.

⁵⁴⁹ La llista elaborada pels llibreters, encapçalada per l'epígraf “Las estampas que són estadas y són de diferents persones de tots estats, tant eclesiàstichs com seculars, las quals han fetas administrar per diferents officials de la dita art lliberal”, es conserva inserida a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. El llibre imprès per Casas porta per títol *Montón de alegría y antidotario espiritual para el buen Christiano*, que consta que fou publicat per la impremta Mathevat l'any 1673 a compte del llibreter Josep Moyà. BUB, B-64/8/43.

⁵⁵⁰ Les èpoques signades per Caterina Mathevat es troben a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1672, 766/23, f.177, 8 d'octubre de 1672; i AHPB, Francesc Cotxet i Soler-Ferran, Novè manual, 779/8, f. 355v, 13 de desembre de 1673. La presa de possessió de la casa del carrer de la Riera del Pi per part de Francesc Sans i de Puig a: AHPB, Francesc Cotxet i Soler-Ferran, Onzè manual, 779/10, f.105, 13 de març de 1675.

⁵⁵¹ BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud.Fol.134/7, s.f., 21 d'abril de 1675.

D'altra banda, Narcís Casas va tenir també una destacada activitat gremial. El 1671 figurava com a membre de la germandat dels estampers, de la qual en fou elegit administrador en dues ocasions, els anys 1673 i 1675. Segons es desprèn de les actes dels consells d'aquesta germandat, Casas era oficial premsista.⁵⁵²

Narcís Casas va donar suport actiu a les accions que els estampers de Barcelona van emprendre aquells anys per aconseguir la llibertat de vendre llibres públicament. En aquest sentit, va formar part del grup d'impressors que el juliol de 1676 van demanar al Consell de Cent la creació d'un col·legi d'estampers. L'octubre d'aquell any, tanmateix, en l'acta d'un consell celebrat per la germandat, es feia esment que era mort. Per tant, es pot deduir que Narcís Casas va morir entre els mesos de juliol i octubre de 1676.⁵⁵³

Jaume Gascón, major

Jaume Gascón va ocupar-se de fer funcionar la impremta Cormellas durant uns mesos de l'any 1686. Posteriorment, segons es desprèn d'algunes de les obres conservades, entre els anys 1694 i 1695 va administrar la impremta dels llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer.

Jaume Gascón i Llopis era natural d'Encinacorba, un municipi que actualment forma part de la província de Saragossa. Els seus pares eren Esteban Gascón, pagès d'aquella localitat, i Margarita Llopis. L'impressor es va casar l'any 1680 amb Maria Lisón, filla d'Antonio Lisón, pagès de Monzalbarba, vila situada també prop de la capital aragonesa. En el moment de contraure matrimoni, però, tots dos cònjuges feia temps que vivien a Barcelona, on ell ja

⁵⁵² Narcís Casas apareix per primera vegada com a membre de la germandat dels estampers a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. L'elecció i juraments com a administrador de la germandat a: Ibidem, Quart manual, 806/4, f.65v-66, 28 de maig de 1673; Ibidem, Sisè manual, 806/6, f.61v-62, 21 d'abril de 1675, i f.75-75v, 3 de juny de 1675.

⁵⁵³ La petició dels impressors al Consell de Cent figura a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.169v-170, 27 de juliol de 1676. El consell de la germandat en el qual Casas apareix com a difunt a: AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació de diverses confraries, 621/63, s.f., 11 d'octubre de 1676.

treballava d'impressor i ella de criada. De fet, les 50 lliures que Maria Lisón va aportar en dot li foren donades pel noble Ramon Sagarriga, a casa del qual servia. A més, tal i com consta en els capítols matrimonials, signats el març de 1680, l'esposa va donar també a l'impressor unes vinyes de "dos jornals" d'extensió, situades al terme de Monzalbarba, que havia heretat de la seva mare. Jaume Gascón va fer un escreix a l'esposa per valor d'unes altres 50 lliures.⁵⁵⁴

Del matrimoni entre Jaume Gascón i Maria Lisón en va néixer, entre altres, un fill a qui també van posar per nom Jaume, i que uns anys després, seguint les passes del seu pare, va treballar d'impressor a Barcelona.⁵⁵⁵

La primera prova documental de l'activitat de Jaume Gascón com a impressor data de 1668, quan va actuar com a testimoni en la venda de la impremta que el doctor Miquel Delmunts va fer aquell any a Rafael Figueró i Martí Gelabert. Per tant, és molt possible que aleshores treballés al taller que el metge tenia al carrer dels Cotoners.⁵⁵⁶

Posteriorment, hi ha constància que Gascón va administrar la impremta Cormellas durant uns mesos de l'any 1686, substituïnt l'impressor Josep Soler, que havia mort en aquelles dates. Això es comprova, per exemple, en un full que conté uns villancets que es van cantar a l'església del convent de Santa Caterina de Barcelona el gener de 1686, imprès per Gascón al taller dels Cormellas.⁵⁵⁷

Amb tot, tal i com ha estat explicat en aquest mateix capítol, cap a final de 1686 l'administració de la impremta Cormellas fou assumida per Jaume Caís, que, de fet, ja l'havia dirigida anteriorment abans de ser substituït per Josep Soler. Per tant, el pas de Jaume Gascón

⁵⁵⁴ La identitat i l'origen dels pares de Jaume Gascón consten en els capítols matrimonials signats amb Maria Lisón. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Llibre cinquè de capítols matrimonials, 763/92, f. 212-215v, 22 de març de 1680. Ramon Sagarriga va fer donació de 50 lliures a Maria Lisón en contemplació del seu matrimoni i "per lo bon servey que de aquella te rebut y espera rèbrer". Amb tot, el noble prometia donar a la criada aquella quantitat sempre i quan guanyés una causa judicial que tenia a Perpinyà contra Josep Carlemany i Fontanella. El casament de Jaume Gascón i Maria Lisón figura a: ADB, Matrimonis, Llibre 11, 1679-1682, f.66, 7 d'abril de 1680; i a: ACB, Esposalles, Llibre 100, 1679-1681, f.51, 7 d'abril de 1680.

⁵⁵⁵ La biografia de Jaume Gascón i Lisón figura en el capítol dedicat als treballadors de la indústria editorial.

⁵⁵⁶ AHPB, Josep Quatrecazes, Dinovè manual, 742/34, f.3v-5v, 27 de maig de 1668.

⁵⁵⁷ *Villancicos que se cantaron en el convento de Santa Catalina, vírgen y mártir, en la celebridad de la fiesta del glorioso S. Raymundo de Peñafort, que hizo la (...) ciudad de Barcelona el dia 8 de Enero de 1686.* BUB, B-65/5/17-4.

pel taller del carrer del Call fou molt curt, cosa que es reflecteix també en els catàlegs consultats, ja que només hi figuren dues obres publicades per ell a la impremta Cormellas.

Posteriorment, en els anys 1694 i 1695, Gascón va administrar la impremta que els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer tenien al carrer de la Llibreteria, tal i com consta, per exemple, en una sentència dictada per la Reial Audiència l'octubre de 1695. De l'etapa de Gascón com a administrador del taller dels Ferrer es conserven, segons els catàlegs consultats, un total de tres llibres i un plec solt.⁵⁵⁸

La continuïtat de Jaume Gascón com a administrador d'aquella impremta, això no obstant, es va veure truncada, molt probablement, per la seva mort, ja que fou enterrat l'agost de 1697.⁵⁵⁹

Tomàs Lorient

Tomàs Lorient va administrar la impremta Cormellas des del 1694 fins al 1700. L'obra més antiga conservada que es pot atribuir a aquest impressor és un pamflet que porta per títol *La salud de Europa*, que criticava el paper de França durant la Guerra dels Nou Anys, publicat el 1694.⁵⁶⁰

És possible que Tomàs Lorient fos natural del regne d'Aragó. Almenys, hi ha constància que es va casar amb Engracia Serriñana, filla de José Serriñana, habitant de la ciutat de

⁵⁵⁸ La sentència de la Reial Audiència impresa per Gascón al taller dels Ferrer porta per títol *Regia sententia lata die XXVII octobris MDCLXXXV in Supremo Regio Senatiu Principatus Cathaloniae...* BUB, C-239/1/7-19.

⁵⁵⁹ La sepultura de Jaume Gascón figura a: ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.45, 3 d'agost de 1697. No es pot descartar la possibilitat que la mort de Jaume Gascón fos una conseqüència del setge de 1697.

⁵⁶⁰ *La salud de Europa, considerada en estado de crisis. Advertencia para los aliados sobre las condiciones de paz que oy propone la Francia.* BUB, B-64/8/35.

Saragossa. En qualsevol cas, el document més antic localitzat que mostra la seva presència a Barcelona com a “jove estamper”, és una procura que va signar el setembre de 1693.⁵⁶¹

Una altra acta notarial, feta el 1696, mostra com, efectivament, Tomàs Lorient administrava el taller dels Cormellas. Es tracta de la declaració que els impressors Joan Baptista Altés i Miquel Montanyès, treballadors d'aquella impremta, van fer davant notari per donar fe que Lorient havia imprès el llibre titulat “Gobierno general, moral y político de aves”, del frare dominic Andrés de Valcedebro.

“Aquellos siete cientos y sinquenta tomos, vulgarmente dichos y intitulados Gobierno general, moral y político de aves, autor fray Andrés de Valcedebro, religioso dominico, los quales tomos se hallen en dos fardos se han aquellos estampado y impresso en la presente ciudad de Barcelona, en la emprenta de dicho doctor Joseph Cormellas, por Thomás Lorient, impresor de la dicha presente ciudad. Y dichos tomos se han de partir de la dicha presente ciudad dentro poco tiempo. Y esta es la relación verdadera que han hecho dichos Juan Bautista Altés y Miguel Montanyés en virtud de dicho juramento que tienen prestado, por saber bien que dichos tomos se han estampados en la dicha emprenta por trabajar ellos en la mesma emprenta”.⁵⁶²

Una gran part de la producció de Tomàs Lorient fou realitzada per compte del Consell de Cent, no debades en aquell moment Josep Cormellas, el propietari de la impremta, gaudia de l'ofici d'estamper de la Ciutat, que havia heretat de la seva mare, Teresa Cormellas i Ginebreda. Durant els anys que va administrar la impremta Lorient va rebre alguns encàrrecs de govern municipal. Un exemple prou important és la relació de les festes que es van fer a Barcelona l'octubre de 1696 per celebrar la recuperació del rei Carles II d'una malaltia. El

⁵⁶¹ El casament de Tomás Lorient amb Engracia Serriñana consta en el testament d'aquesta. AHPB, Pau Cabrer, Llibres primer i segon de testaments, 877/30, f.154-155, 16 de juny de 1707. La procura signada per Lorient a: AHPB, Francesc Busquets, menor, Manual de 1693, 871/7, f.205-205v, 7 de setembre de 1693.

⁵⁶² AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.157v-158v, 24 de març de 1696. *Gobierno general, moral y político hallado en las aves mas generosas y nobles, sacado de sus naturales virtudes y propiedades*. BUB, XVII-4879.

Consell de Cent va encarregar a Lorient dues impressions, de 1.550 i 1.250 exemplars, per les quals va rebre del govern municipal uns pagaments per valor de 75 i 69 lliures, respectivament.⁵⁶³

Tomàs Lorient va ocupar-se d'administrar la impremta Cormellas fins l'any 1700. D'aquesta etapa, que s'havia iniciat el 1694, es conserven almenys 12 llibres, 17 opuscles i 23 plec solts sortits del taller del carrer del Call, que fan un total de 52 títols.

Posteriorment, sembla ser que va marxar a viure a Madrid. Això és, almenys, el que es desprèn de la lectura del testament d'Engracia Serriñana, la seva esposa, feta el mes de març de 1715. El notari va deixar constància que en aquell moment Lorient residia a la capital castellana. És possible que la relació entre l'impressor i la seva dona s'hagués trencat uns anys abans, ja que en el testament, redactat l'any 1707, Engracia Serriñana no esmentava el seu marit.⁵⁶⁴

Pere Pau Mateu

L'activitat de Pere Pau Mateu com a administrador es va desenvolupar a la impremta dels llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, que va dirigir des de l'any 1677 fins a 1681.

---

⁵⁶³ Els pagaments fets pel Consell de Cent per la relació de festes es troben a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.323, 29 de novembre de 1696, i Ibidem, Registre de Deliberacions de 1697, 119-CC, f.22v, 20 de desembre de 1696. Es tracta de la relació que porta per títol *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios con que la Excelentíssima Ciudad de Barcelona celebró la acción de gracias a su Divina Magestad por el singular beneficio de aver restituído a la perfecta salud a nuestro católico monarca Carlos II (que Dios guarde), a 28 de octubre 1696*. BC, F.Bon. 9473.

⁵⁶⁴ El testament d'Engracia Serriñana figura a: AHPB, Pau Cabrer, Llibres primer i segon de testaments, 877/30, f.154-155, 16 de juny de 1707. La sepultura consta a: ACB, Òbits, Llibre 6, 1714-1733, f.6, 7 de març de 1715.

Pere Pau Mateu va néixer pels volts de 1655 a Barcelona. Era fill de Joan Mateu, escudeller d'aquesta ciutat, i estava casat amb la filla d'un espartenyer que es deia Francesc Blai.⁵⁶⁵

Mateu es va iniciar en l'ofici d'impressor a casa de Josep Forcada, on hi va entrar per aprenent el juliol de 1666, és a dir, quan tenia uns 11 o 12 anys. L'agost de 1673, un cop acabat el període d'aprenentatge, va rebre de Forcada les 12 lliures corresponents a la soldada que aquest li havia promès el dia de signar l'afermament.⁵⁶⁶

Poc després d'acabar l'aprenentatge, Pere Pau Mateu va ingressar a la germandat dels estampers. El setembre de 1673, atenent a una petició feta per Vicenç Surià, que fins aleshores havia exercit l'ofici d'andador, Mateu, com a membre més novell, fou nomenat per dur a terme aquesta missió, que consistia en ocupar-se dels petits encàrrecs de la germandat fins a l'ingrés d'un nou confrare.⁵⁶⁷

A partir d'aleshores, Mateu va assistir amb regularitat als consells de la germandat, tot i que no consta que fos elegit per a cap altre càrrec de responsabilitat. L'any 1676 va formar part del grup d'impressors que, enmig del conflicte amb els llibreters per la venda pública de llibres, van demanar al Consell de Cent la creació d'un col·legi d'estampers.⁵⁶⁸

En els seus primers anys com a oficial impressor, Mateu va treballar a la impremta de Rafael Figueró. Així, en una declaració a la Reial Audiència el juliol de 1678 assegurava que al llarg dels cinc anys precedents havia fet feina en diverses ocasions a casa de Figueró.⁵⁶⁹

---

⁵⁶⁵ L'any i el lloc del naixement de Pere Pau Mateu es dedueixen d'una declaració que va fer a la Reial Audiència el 1678, en la que deia tenir 23 anys i ser natural de Barcelona. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 6 de juliol de 1678. La identitat del pare es troba en l'època que va signar a Josep Forcada per la soldada de l'aprenentatge. AHPB, Antoni Fabra, Manual de 1673, 790/10, f.172-172v, 1 d'agost de 1673. Pere Pau Mateu apareix com a gendre de Francesc Blai, espartenyer, en els pagaments d'una partida de cànem. AHPB, Lluís Fontana, Dotzè manual, 806/12, f.52v-53v, 27 de febrer de 1681, i l'ibidem, f.55v-56v, 1 de març de 1681. Francesc Blai havia comprat al ciutadà honorat Francesc Reverter 26 feixos de cànem, que pesaven 35 quintars i valien 274 lliures, a raó de 7 lliures i 17 sous el quintar. Reverter va portar Blai als tribunals per poder cobrar aquesta venda. Pere Pau Mateu va pagar a Reverter una part d'aquest deute, en nom del seu sogre, a través de dos pagaments de 18 lliures, 7 sous i 6 diners cada un.

⁵⁶⁶ AHPB, Antoni Fabra, Manual de 1673, 790/10, f.172-172v, 1 d'agost de 1673.

⁵⁶⁷ AHPB, Lluís Fontana, Quart manual, 806/4, f.96-97, 17 de setembre de 1673.

⁵⁶⁸ AHCBC, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.169v-170, 27 de juliol de 1676

⁵⁶⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 6 de juliol de 1678.

D'igual forma, en aquells anys va treballar també a la impremta Mathevat. El març de 1675 va actuar com a testimoni en la presa de possessió de la casa del carrer de la Riera del Pi per part de Francesc Sans i de Puig, la mare del qual havia estat nomenada hereva per Caterina Mathevat, la propietària, que havia mort poc abans. Fins i tot, uns dies després, Mateu va comprar a Sans set raimes de paper que hi havia al taller, per un preu de 12 lliures i 12 sous.⁵⁷⁰

Poc després, els hereus de Caterina Mathevat van pagar-li els diners que se li devien per les darreres feines fetes a l'impremta. Mateu va deixar constància en una àpoca haver rebut 7 lliures i 15 sous.⁵⁷¹

Posteriorment, va fer feina pels llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, que havien obert un taller tipogràfic al carrer de la Llibreteria. El mes de juny de 1677 les dues parts van signar un contracte per tal que Mateu s'ocupés d'administrar la impremta durant un període de tres anys. L'obra més antiga que es conserva feta per Pere Pau Mateu actuant com a administrador del taller dels Ferrer és la edició d'un llibre que tracta de la confessió, escrit pel frare franciscà José Gavarri, publicat en aquesta impremta el 1677.⁵⁷²

Segons el fons conservat, Mateu va administrar la impremta d'Anton Ferrer i Baltasar Ferrer almenys fins l'any 1681. Hi ha registrats un total de 21 títols sortits d'aquell taller entre

---

⁵⁷⁰ La presa de possessió de la casa del carrer de la Riera del Pi consta a: AHPB, Francesc Cotxet i Soler Ferran, Onzè manual, 779/10, f.105, 13 de març de 1675. La compra del paper a: BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud. Fol.134/7, s.f., 22 de març de 1675.

⁵⁷¹ BC, Fons del Marquès de Saudín, Saud. Fol.134/7, s.f., 24 de març de 1675. El compte detallat presentat per Mateu era el següent: "Compta de la feyna que tinch feta a la senyora Mathevat, jo Pera Pau Matheu, stamper. Primo, una oració de cícero, 14 sous; ítem, dos fulls i mig de memorial del genovès [es referia a Hipolito Gallo, procurador de la República de Gènova, que en aquells anys va encarregar nombrosos memorials a la impremta Mathevat en relació a una causa de contrafacció per la requisita de rals de vuit a la galera capitana d'aquella república], 1 lliura, 15 sous; ítem, unas alfonsinas, 1 lliura; ítem, dos fulls de memorial d'en Pi, 1 lliura, 8 sous; ítem, los albarans de confessar, val, 10 sous; ítem, lo cartell pastoral, val 2 lliures, 8 sous; suma, 7 lliures, 15 sous".

⁵⁷² El contracte per administrar la impremta figura a: AHPB, Joan Alomar, Quart manual, 814/4, f.134v-135v, 20 de juny de 1677. L'obra impresa per Mateu més antiga conservada porta per títol *Noticias singularísimas que sacó a luz el M.R.P. Fr. Joseph Gavarri (...) de las preguntas necessarias que deven hazer los PP. confesores con las personas que oyen de confesión, las quales hasta oy no se han impresso con este método y claridad*. BUB, B-64/8/33.

els anys 1677 i 1681, dels quals 9 corresponen a llibres, 5 a opuscles i els altres 7 a plec solts.

Després d'aquest període, va tornar a treballar a la impremta de Rafael Figueró, com ho mostra una època signada per aquest el desembre de 1683, en la que Mateu va actuar com a testimoni.⁵⁷³

Això no obstant, la relació professional entre Mateu i Figueró es va trencar per una qüestió de diners. L'origen de la disputa fou una bestreta de 30 lliures que l'amo va donar al treballador, amb la condició que les hi aniria descomptant de les feines que l'oficial fes a la impremta. Poc després, amo i treballador es van discutir pel preu d'una al·legació que Mateu havia treballat, de manera que l'oficial va marxar de la impremta sense retornar a Figueró el total de la bestreta.

És per això que, el gener de 1684, Figueró va portar Mateu davant dels tribunals, demanant que fos condemnat a pagar-li 25 lliures que faltaven per retornar de la bestreta. Tal i com ha estat explicat amb més detall en el capítol tercer, en parlar dels conflictes laborals, Mateu argumentava que Figueró li havia de pagar un extra per una al·legació jurídica que havia imprès a dues columnes.

“Lo dit Figaró per dit memorial no pagà més al dit Matheu que fou lo jornal ordinari que son dotze sous per dia y axís falta a refer-li la mitat del que se li donà y pagà més per rahó de ditas tres líneas més per pàgina y marges de cícero, que com dit és foran setse sous més per fulla”.⁵⁷⁴

Després d'aquest conflicte, Pere Pau Mateu va retornar a la impremta d'Anton Ferrer i Baltasar Ferrer. Això és, almenys, el que es constata en una obra impresa per Mateu en aquest taller el 1684. El rastre d'aquest impressor es perd després d'aquesta data.⁵⁷⁵

⁵⁷³ AHPB, Josep Virgili, Divuitè manual, 797/6, f.50, 10 de desembre de 1683.

⁵⁷⁴ AC, Reial Audiència, Plets civils, 23130, s.f., 18 de febrer de 1684.

Francesc Muns

Francesc Muns fou un impressor amb una activitat molt escassa com a administrador, car només es conserva una obra que se li pugui atribuir. Es tracta del primer volum del *Floro Histórico*, de Francisco Fabro Bremundan, reeditat a Barcelona l'any 1684 a la impremta Mathevat, en el que hi consta que Muns era l'administrador.⁵⁷⁶

Tanmateix, és possible que abans d'ocupar-se del taller dels jesuïtes, Francesc Muns hagués treballat a la impremta de Josep Forcada, no debades el 1681 va fer de testimoni en la signatura d'una procura per part d'aquest notari. De la mateixa manera, és probable que l'any 1683 fes feina a la impremta de Vicenç Surià, ja que apareix també com a testimoni en una acta notarial signada per aquest impressor.⁵⁷⁷

En qualsevol cas, l'etapa de Francesc Muns com a administrador de la impremta Mathevat no va durar gaire, ja que va morir el setembre de 1684. A partir d'aleshores Jaume Caís es va fer càrrec d'aquest taller.⁵⁷⁸

Francesc Pasqual

Francesc Pasqual es va ocupar de l'administració de la impremta de Llorenç Déu després de la mort d'aquest impressor, moment en què el taller fou heretat per la vídua, Helena Déu i Girbau. Posteriorment, va fer funcionar aquesta impremta quan el propietari era el notari Josep Forcada, segon marit d'Helena Girbau. D'igual forma, durant un temps Pasqual va

⁵⁷⁵ Es tracta del llibre titulat *Chrisol de sacerdotes*, de José Pérez de Secastilla. BUB, B-61/9/31.

⁵⁷⁶ *Floro histórico de la guerra movida por el sultán de los turcos Mehemet IV contra el Augustísimo Leopoldo Primero, Emperador de Romanos, etc., el año de MDCLXXXIII*. BUB, XVII-3872-1.

⁵⁷⁷ La procura signada per Josep Forcada figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1682, 828/3, f.18v-19, 28 d'abril de 1681. El document signat per Vicenç Surià a: AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Manual de 1683, 763/67, f.237-237v, 23 de març de 1683.

⁵⁷⁸ La sepultura de Francesc Muns consta a: APSMP, Òbits, Llibre 158, 1684-1685, f.7, 22 de setembre de 1684. Segons aquest document, en aquell moment Muns vivia al carrer de Natzaret.

administrar també la impremta de Caterina Mathevat. Es tracta d'un impressor que pertany a la generació anterior a la Guerra dels Segadors, ja que va iniciar la seva activitat durant la primera meitat del segle XVII.⁵⁷⁹

Francesc Pasqual va néixer pels volts de 1599 i era fill de Jaume Pasqual, taverner de Barcelona, i de Paula. El 1619 es va casar amb Magdalena Manegat, d'uns 14 anys d'edat, filla de Cosme Manegat, pagès de Bolvir, vila de la comarca de la Cerdanya, i d'Aldonça. L'esposa va fer una aportació dotal de 100 lliures, mentre que l'impressor la va correspondre, com era habitual, amb un escreix per valor de la meitat.⁵⁸⁰

Al llarg dels anys, Pasqual es va casar unes altres dues vegades. Hi ha constància que el 1664 estava casat amb Mònica Carreras, filla de Joan Carreras, taverner de Barcelona, tal i com es desprèn del testament d'aquesta, morta aquell any. Després d'aquesta data, Pasqual es va casar per tercer i darrer cop amb Eulàlia Pla, filla de Francesc Pla, blanquer de Barcelona, casada en primeres núpcies amb un altre Joan Carreras, que era mestre de cases. En aquesta ocasió, l'esposa va fer una aportació dotal de 100 dobles d'or; o sigui, unes 550 lliures, segons l'equivalència d'aquell moment.⁵⁸¹

L'activitat de Francesc Pasqual com a impressor va iniciar-se a la dècada de 1610. El document més antic localitzat en el qual hi apareix el seu nom és el contracte d'aprenentatge que Pere Gayral va signar l'any 1617 amb Llorenç Déu, en el qual Pasqual va fer de

⁵⁷⁹ Existeix, en aquest sentit, una obra impresa a Barcelona per un tal Francesc Pasqual l'any 1626. Es tracta dels *Sermones para algunas festividades de las más solenes de los santos, predicados en la Corte de Madrid*, de Cristóbal de Avendaño. BMV, R.1.200.

⁵⁸⁰ L'any del naixement de Francesc Pasqual es dedueix dels capítols matrimonials signats amb Magdalena Manegat el 1619, en els quals l'impressor assegurava tenir 20 anys. La identitat dels pares figura també en aquest document. AHPB, Galceran Sever Pedralbes, Capítols matrimonials, 537/78, n.48, 18 de juliol de 1619. Amb tot, en el testament de Francesc Pasqual hi consta que el seu pare vivia a Mataró el dia que va morir. AHPB, Lluís Cases, Llibre de testaments, 828/13, s.f., 19 d'abril de 1682. El casament de Francesc Pasqual i Magdalena Manegat consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 70, 1619-1621, f.31, 30 de desembre de 1619.

⁵⁸¹ El testament de Mònica Pasqual i Carreras, publicat el 12 d'octubre de 1664, es troba a: AHPB, Pere Màrtir Lluñell, Llibre de testaments, 719/79, f.152-153, 6 d'agost de 1664. El casament de Francesc Pasqual amb Eulàlia Pla es dedueix dels seus respectius testaments, el de Francesc Pasqual a: AHPB, Lluís Cases, Llibre de testaments, 828/13, s.f., 19 d'abril de 1682; i el d'Eulàlia Pasqual i Pla a: AHPB, Eudald Rotllan, Llibre de testaments, 843/10, 18 de juliol de 1686. La referència al primer matrimoni d'Eulàlia Pla amb Joan Carreras, mestre de cases, figura també en el testament. El dot rebut per Francesc Pasqual d'Eulàlia Pla es constata per la restitució que van fer els marmessors de l'impressor després de la seva mort. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/4, f.196-197, 13 de desembre de 1685.

testimoni, cosa que indica que, molt probablement, aleshores treballava en aquell taller. De fet, Llorenç Déu s'havia casat en primeres núpcies amb una germana de Francesc Pasqual, Maria, filla del taverner Jaume Pasqual. Per tant, és possible que, a través d'aquests lligams familiars, Francesc Pasqual hagués entrat per aprenent a la impremta de Llorenç Déu.⁵⁸²

De la mateixa manera, és molt possible també que Francesc Pasqual treballés a la impremta Cormellas el 1628, ja que aquell any va actuar com a testimoni en una procura signada a favor del mercader Sebastià de Cormellas, fill del propietari.⁵⁸³

D'altra banda, Francesc Pasqual va ser present en gairebé tots els consells que la germandat dels stampers de Barcelona va celebrar entre els anys 1632 i 1640. De les actes de les sessions no se'n desprèn que hagués assumit cap càrrec dins d'aquesta entitat.⁵⁸⁴

En qualsevol cas, cap a les acaballes de la Guerra dels Segadors, Francesc Pasqual tornava a aparèixer vinculat a la impremta de Llorenç Déu. El març de 1651 fou designat com a expert per la part d'Helena Girbau, vídua de Llorenç Déu, a l'hora de fer la valoració de la impremta, que la propietària va lliurar en dot aquell any al notari Josep Forcada, el seu segon marit. És probable, per tant, que en aquell moment Pasqual fos el responsable de fer funcionar aquella impremta. De fet, en un document elaborat uns anys després per la confraria dels llibreters hi constava que la impremta de Helena Déu havia estat "administrada per Francesch Pasqual" uns anys abans.⁵⁸⁵

---

⁵⁸² El contracte d'aprenentatge de Pere Gayral figura a: AHPB, Francesc Aquiles, menor. Sisè manual, 610/34, f.299-300, 9 de novembre de 1617. Maria Déu i Pasqual va morir sense haver tingut fills del seu matrimoni amb Llorenç Déu, de manera que, segons havia estat acordat en la signatura dels capítols matrimonials, l'impressor havia de retornar la meitat del dot, que eren 75 lliures, a Jaume Pasqual, el seu sogre. Per això, en morir Jaume Pasqual, sense haver fet testament, els seus quatre fills, entre els quals s'hi trobava l'impressor Francesc Pasqual, van reclamar a Déu la restitució de la meitat del dot. Per resoldre aquesta qüestió, que fou portada a la cort del veguer per un dels fills, Llorenç Déu es va avenir a signar una concòrdia i a pagar les 75 lliures. Així, l'impressor va lliurar aquella quantitat en quatre parts de 18 lliures i 10 sous, una de les quals la va rebre Francesc Pasqual i una altra se la va retenir el propi Déu, en tant que hereu de Maria Pasqual, la seva difunta esposa. AHPB, Antoni Agustí, Llibre d'inventaris, encants, capítols matrimonials i concòrdies, 686/8, s.f., 10 d'octubre de 1641.

⁵⁸³ AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Dotzè manual, 625/12, f.344-345v, 18 d'abril de 1628.

⁵⁸⁴ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 11 de gener de 1632 a 30 d'octubre de 1640.

⁵⁸⁵ La valoració de la impremta d'Helena Déu figura a: AHPB, Francesc Reverter, Llibre segon de capítols matrimonials, 703/46, f. 220-227, 31 de març de 1651. La llista elaborada per la confraria dels llibreters, titulada

Posteriorment, Pasqual va ocupar-se de la impremta de Caterina Mathevat. El mes de gener de 1654 els diputats de la Generalitat van manar que fossin pagades tres lliures a l'impressor, en tant que procurador de Caterina Mathevat, per la feina de fer 30 còpies d'unes crides fetes publicar per la Diputació “a effecte de rebollar y repicar las robas que paguen dret de bolla”.⁵⁸⁶

Al llarg de la dècada de 1670 va tornar a treballar per a la família Cormellas. Això es dedueix de la seva presència com a testimoni en el contracte d'administració que Vicenç Surià i Teresa Cormellas van signar el 1674. D'una forma semblant, Pasqual va declarar com a testimoni en una causa que la vídua Cormellas va mantenir a la Reial Audiència contra Sebastià Camarasa per l'herència de Paula Gotard, filla de l'impressor Hubert Gotard. En la seva compareixença davant del jutge, feta el març de 1676, Pasqual, fent referència a Teresa Cormellas, assegurava “haver treballat molts anys en la sua estampa”.⁵⁸⁷

En qualsevol cas, poc després Pasqual va tornar a ocupar-se de la impremta de Josep Forcada. L'octubre de 1681 l'impressor va reconèixer en una època que el notari li havia pagat 44 lliures, que eren per “tota feyna de estampa per me facta en vostra estampa” fins a aquell dia.⁵⁸⁸

El cas de Francesc Pasqual serveix també per il·lustrar una pràctica que no era estranya a la Barcelona moderna: la de l'exercici de més d'un ofici. A banda d'impressor, Pasqual coneixia també l'ofici de barreter d'agulla, dit també gorreter. De fet, fou gràcies a la pertinença a aquest gremi que va poder figurar insaculat al Consell de Cent, on fou inscrit per primer cop el novembre de 1637, a la bossa de receptor i palloler, en la que hi figurava com a barreter.

“Las estampas que són estadas y són de diferents persones de tots estats, tant ecclesiàstichs com seculares, las quals han fetas administrar per diferents oficials de la dita art lliberal”, es conserva inserida a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685.

⁵⁸⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 3º, Sèrie General (N), 208, f.631, 8 de gener de 1654.

⁵⁸⁷ El contracte d'administració signat per Vicenç Surià amb Teresa Cormellas consta a: AHPB, Josep Virgili, Setè manual, 797/3, f.54v, 25 de juliol de 1674. El plet entre Cormellas i Camarasa a: UPF, ZX 1683 Z R43. Francesc Pasqual apareix en aquest document com a barreter.

⁵⁸⁸ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1681, 828/3, f.55v-56, 10 d'octubre de 1681.

Posteriorment, els anys 1649 i 1651 fou insaculat també a les bosses del plenari i de conseller sisè, respectivament.⁵⁸⁹

D'aquesta forma, Francesc Pasqual va gaudir de l'exercici de la servitud pública i dels beneficis, principalment econòmics, que això comportava. En concret, va sortir extret per a l'ofici "d'aidador" –ajudant– de la Taula de Barcelona, una ocupació que va exercir almenys des de 1653. Aquest ofici, que era vitalici, reportava al seu titular un salari de 90 lliures anuals del Consell de Cent, mentre que la Diputació li pagava 26 lliures i un sou l'any per la feina feta com a ajudant de la Taula per servei del General.⁵⁹⁰

Francesc Pasqual va exercir l'ofici d'ajudant de la Taula fins el 1679 quan, arran d'una indisposició, fou rellevat, a proposta seva, pel cirurgià Pere Màrtir Castells. Així, per exemple, hi ha constància que l'any 1681 el Consell de Cent va pagar 22 lliures i 10 sous a Castells per la servitud feta de l'ofici d'ajudant de la Taula durant tres mesos, en substitució de Pasqual, comptant el salari a 90 lliures l'any.⁵⁹¹

Francesc Pasqual fou també un dels impressors de Barcelona que va participar activament en les disputes que aquest col·lectiu va mantenir amb els llibreters. El novembre de 1671, de

---

⁵⁸⁹ La insaculació de Francesc Pasqual a la bossa de receptors i pallolers a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d'ànima de les bosses d'insaculació de consellers, Consell de Cent i oficis, 1626-1651, 1C-VIII-1, f.314v, 27 de novembre de 1637; a la bossa del plenari del Consell de Cent a: Ibidem, f.415v, 27 de novembre de 1649; a la bossa de conseller sisè menestral a: Ibidem, f.120, 20 de novembre de 1651. A partir de 1653, arran de la presa de control de les insaculacions per part de la monarquia hispànica, les llistes on hi figurava Pasqual foren aprovades pel virrei Joan Josep d'Àustria. Així, la validació de la insaculació de Pasqual a la bossa de receptors i pallolers consta a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.44, 29 de març de 1653.

⁵⁹⁰ L'any 1654 el Consell de Cent va pagar 5 lliures al llibreter Joan Saperà per la servitud feta d'ajudant de la Taula en substitució de Francesc Pasqual, "lo qual estava purgant per haver tingut morbo en sa casa". AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes 1654-1655, 1B-XII-21, f.123, 13 de novembre de 1654. Els pagaments fets per la Generalitat a Pasqual figuren anualment al Registre de Deliberacions. El primer d'aquests pagaments a: ACA, Generalitat, Registre de Deliberacions del consistori, trienni de 1650, part 2º, Sèrie General (N), 207, f.525v, 15 de juliol de 1653.

⁵⁹¹ "Los señores concellers, magnífich clavari y magnífichs taulers de la present ciutat, llohan y aprovan la nominatió feta per Francesch Pasqual, barrater, aydador de la Taula de la present ciutat, de la persona de Pere Màrtir Castells, cirurgià, per a servir dit officí durant la indisposició de dit Pasqual, ab los salaris y lucros competents a dit officí". AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1679, 101-CC, f.162, 7 d'agost de 1679. El pagament fet a Castells l'any 1681 a: Ibidem, Registre de Deliberacions de 1681, 103-CC, f.280, 1 de setembre de 1681. En canvi, hi ha constància que Pasqual va seguir cobrant les 26 lliures i un sou anuals de la Generalitat per la feina d'ajudant de la Taula fins el 1685, quan va morir. El darrer pagament de la Generalitat a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 3º, Sèrie General (N), 238, f.377v, 9 de juny de 1685.

fet, era present en el consell de la germandat dels stampers en el que es va acordar introduir una causa a la Reial Audiència contra la confraria dels llibreters. En aquell moment era l'impressor més veterà de la germandat, car ja tenia més de 70 anys. Fins i tot, hi ha constància que en més d'una ocasió els consells es van celebrar a casa de Pasqual, al carrer del Carme, en lloc del convent de frares trinitaris calçats, que era on s'acostumaven a reunir.⁵⁹²

Tot i la seva edat, Pasqual va desenvolupar càrrecs de responsabilitat dins la germandat com, per exemple, el de clavari, pel qual fou nomenat el març de 1674. L'any següent, en un consell que els impressors van celebrar, precisament, a casa de Pasqual, el clavari va presentar els comptes a Rafael Figueró, el seu substitut, que tot seguit va reconèixer...

“...que són vinguts a bons y leals comptes de tot lo que han administrat, y combinadas las datas amb las rebudas consta que dit Francesch Pasqual resta debitor nou lliuras, vuit sous, las quals ha entregadas a dit Rafel Figaró, y dit Figaró, clavari, confessa haver rebudas”.⁵⁹³

Posteriorment, va exercir també com a administrador de la germandat dels stampers, un càrrec pel qual va sortir extret el mes d'abril de 1677.⁵⁹⁴

Pel que fa al patrimoni, Francesc Pasqual era un dels pocs impressors de Barcelona que, a pesar de no tenir impremta, tenia casa en propietat. L'any 1634 va adquirir en emfiteusi una casa al carrer de l'Amargós de Barcelona, que li va establir el notari Antoni Cesilla, a un cens

⁵⁹² L'acta del consell de la germandat dels stampers celebrat el 1671 es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. El consell de la germandat celebrat a casa de Francesc Pasqual a: Ibidem, Quart manual, 806/4, f.65v-66, 28 de maig de 1673.

⁵⁹³ El nomenament de Francesc Pasqual per exercir de clavari figura a: AHPB, Lluís Fontana, Cinquè manual, 806/5, f.37-37v, 26 de març de 1674. Els comptes retuts l'any següent a Rafael Figueró, clavari entrant, a: AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.75-75v, 3 de juny de 1675.

⁵⁹⁴ Ibidem, Vuitè manual, 806/8, f.91-91v, 18 d'abril de 1677.

de 10 lliures anuals, dos pollastres d'entrada i el compromís de fer-hi obres per valor de 50 lliures durant els cinc anys següents.⁵⁹⁵

L'any 1656, però, l'impressor va canviar de casa, tot adquirint-ne una altra al carrer de Sant Pere més baix, davant la capella de l'Ajuda, que li establí el noble Joan Jeroni Alemany, a un cens de 44 lliures anuals i dos pollastres d'entrada. A més, Pasqual es va comprometre a invertir-hi 15 dobles d'or en obres de millora, estimades en aquell moment, segons el document, a 4 lliures i 10 sous cada una, o sigui, en 62 lliures.⁵⁹⁶

D'aquesta forma, al llarg dels anys següents, Pasqual va fer diverses obres en aquesta casa. L'octubre de 1656, per exemple, va pagar 47 lliures, un sou i 6 diners al fuster Josep Rates, mentre que el febrer de l'any següent va donar unes altres 42 lliures, 4 sous i 3 diners a Isidre Caralt, mestre de cases, per unes obres fetes en aquell immoble. Encara, Pasqual va fer més obres en aquella casa el 1661. El març d'aquell any va pagar 12 lliures i 6 sous al mestre de cases Pere Màrtir Vendrell i unes altres 2 lliures i 13 sous al fuster Sebastià Català.⁵⁹⁷

Pasqual va renunciar a l'establiment d'aquesta casa el juny de l'any 1664, tot restituint-la a Eugènia Alemany, vídua de Joan Jeroni Alemany, el seu anterior propietari. És possible, en aquest sentit, que aquesta restitució tingués relació amb el fet que Mònica Pasqual i Carreras, la seva segona esposa, era propietària d'una casa al carrer del Carme, a la cantonada amb el dels Picalquers. Aquell mateix any, arran de la mort de la seva esposa, Pasqual va rebre aquesta casa en herència.⁵⁹⁸

⁵⁹⁵ AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Divuitè manual, 625/18, f.405-409, 19 d'octubre de 1634.

⁵⁹⁶ AHPB, Josep Forcada, Manual de 1656, 740/1, s.f., 11 d'abril de 1656.

⁵⁹⁷ El pagament fet a Josep Rates, fuster, figura a: AHPB, Josep Forcada, Manual de 1656, 740/1, s.f., 7 d'octubre de 1656. El pagament fet a Isidre Caralt, mestre de cases, a: Ibidem, Manual de 1657, 740/1, s.f., 11 de febrer de 1657. Els pagaments fets el 1661 a Pere Màrtir Vendrell, mestre de cases, i Sebastià Català, fuster, a: AHPB, Josep Forcada, Manual de 1661, 740/1, s.f., 28 de març de 1661.

⁵⁹⁸ La restitució de la casa del carrer de Sant Pere més baix consta a: AHPB, Joan Baptista Vidal, Vint-i-quatrè manual, 705/21, f.154-156, 28 de juny de 1664. El testament de Mònica Pasqual i Carreras, publicat el 12 d'octubre de 1664, a: AHPB, Pere Màrtir Lluell, Llibre de testaments, 719/79, f.152-153, 6 d'agost de 1664. Mònica Pasqual havia heretat aquesta casa del seu pare, l'hostaler Joan Carreras, segons consta en la venda que l'any 1693 van fer els marmessors del testament de Francesc Pasqual. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, f.89-102, 26 d'octubre de 1693.

A banda d'això, va participar també del sistema rendista, cosa poc habitual entre els impressors que no tenien taller propi. Pasqual rebia una pensió anual de 4 lliures, 18 sous i 9 diners del clavari del Consell de Cent per un censal mort que li havia consignat l'assaonador Josep Milàngels. Aquest havia manllevat 16 dobles d'or a Pasqual l'any 1673 amb el compromís de retornar-les-hi en dos anys, tot aportant com a fiança aquell censal mort, de 98 lliures i 16 sous de preu. L'any 1678, però, Milàngels encara no havia tornat els diners a l'impressor, de manera que aquest es va quedar el censal. Posteriorment, el 1683, Pasqual va cedir-lo al notari Josep Forcada, retenint-se, però, el cobrament de les pensions, és a dir, el seu usdefruit, mentre fos viu.⁵⁹⁹

Francesc Pasqual va fer testament l'abril de 1682, escollint per marmessors a la seva dona Eulàlia, a l'advocat Antoni Trullols i al fuster Joan Camprubí. Va demanar ser enterrat a l'església de Santa Maria del Pi, en el lloc on reposava Mònica Pasqual, la seva segona esposa, i que després de mort li fossin dites 300 misses, de quatre sous cada una. A més, va demanar que la casa del carrer del Carme, on vivia, que havia heretat de Mònica Pasqual, fos venuda i, tal com havia disposat la difunta en el seu testament, els diners obtinguts es gastessin en misses a l'església de Santa Maria del Pi. Tot seguit, Pasqual va instituir per hereu universal a la seva esposa, durant la seva vida natural, demanant que quan ella morís, tots els béns fossin venuts i els diners destinats a misses en la mateixa església. Del testament, així doncs, es dedueix que l'impressor no tenia fills en el moment de testar. Francesc Pasqual va morir el 10 de juliol de 1685 i la lectura del seu testament fou feta dos dies després, a la casa del carrer del Carme.⁶⁰⁰

---

⁵⁹⁹ El préstec fet per Francesc Pasqual a Josep Milàngels consta a: AHPB, Rafael Hexarc, Quadern d'instruments, 754/2, s.f., 30 de juliol de 1673. Milàngels havia venut aquest censal al clavari del Consell de Cent el 1669. AHCB, Consellers, Censals, Capbreu de censals de la ciutat de Barcelona, 1464-1704, gener i febrer, 1C.XV-222, f.211. La cessió del censal feta per Francesc Pasqual a Josep Forcada a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1683, 828/3, f. 261v-263, 15 de novembre de 1683.

⁶⁰⁰ AHPB, Lluís Cases, Llibre de testaments, 828/13, s.f., 19 d'abril de 1682. El dia de la mort de Francesc Pasqual consta en el pagament que el Consell de Cent va fer el setembre de 1685 a Pere Màrtir Castells com a substitut en l'ofici d'ajudant de la Taula, per tot el que es devia a Francesc Pasqual com a titular d'aquest ofici fins al dia de la seva mort. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.253, 11 de

Després de la mort de l'impressor, els marmessors, com era preceptiu, es van ocupar de pagar els deutes. Així, entre altres coses, el desembre de 1685 van restituir a Eulàlia Pasqual, la vídua, les 100 dobles d'or que havia aportat en dot al matrimoni. D'igual forma, aquell mateix dia van pagar 10 lliures i 10 sous a Margarida Badins, criada dels Pasqual, pel que se li devia fins aleshores. Finalment, l'any 1693, els marmessors van vendre en encant públic la casa del carrer del Carme, que fou comprada per Antoni Calvet, revenedor de Barcelona, per un preu de 280 lliures.⁶⁰¹

Jaume Plantada

La documentació sobre l'activitat de Jaume Plantada com a mestre administrador és escassa. La única obra en la qual hi apareix el seu nom és un llibre escrit per Narcís Camós titulat *Jardín de María*, editat l'any 1657. És molt probable que Plantada imprimís aquesta obra al taller del doctor Miquel Delmunts.⁶⁰²

Jaume Plantada va néixer vers l'any 1603, a Santa Eulàlia de Ronçana, al Vallès Oriental, el poble d'on eren els seus pares, Miquel Plantada, paraire, i Magdalena. Es tracta, de fet, d'un impressor que va iniciar la seva activitat en la primera meitat del segle XVII i que forma part d'una generació anterior a la Guerra dels Segadors.⁶⁰³

---

setembre de 1685. Eulàlia Pasqual, al seu torn, va morir el juny de 1688, tal i com es dedueix de la lectura del seu testament. AHPB, Eudald Rotllan, Llibre de testaments, 843/10, s.f., 18 de juliol de 1686. Segons l'inventari de béns que es va fer després de la seva mort, Eulàlia Pasqual era propietària d'una casa al carrer del Pi, en la qual aquell any hi vivia el cisteller Valentí Padró, que pagava un lloguer de 16 lliures anuals. A més, Eulàlia Pasqual cobrava un cens de 9 lliures de pensió l'any per una altra casa, situada al carrer de l'Hospital. AHPB, Pere Màrtir Llunell, Setè llibre d'inventaris i encants, 719/89, s.f., 1688.

⁶⁰¹ La restitució del dot a Eulàlia Pasqual figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/4, f.196-197, 13 de desembre de 1685. El pagament de la soldada a la criada a: Ibidem, f.197-197v, 13 de desembre de 1685. La venda de la casa del carrer del Carme a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, f.89-102, 26 d'octubre de 1693.

⁶⁰² *Jardín de María, plantado en el Principado de Cataluña*. BC, 6-II-85. Existeix algun exemplar d'aquesta obra que consta haver estat editat el 1657 a la impremta de Miquel Delmunts. BMP, R2-19.

⁶⁰³ L'any del naixement de Jaume Plantada consta en el contracte d'aprenentatge que el 1623 va signar amb Llorenç Déu, en el que deia tenir 20 anys. AHPB, Francesc Aquiles, Dotzè manual, 610/40, f.81, 6 de març de

Plantada es va casar almenys tres vegades, la primera de les quals el febrer de 1636, amb Marianna Albet, filla de Galceran Albet, del terme de Miralles, lloc que pertanyia a la baronia de la Llacuna, a la comarca de l'Anoia. Marianna, però, va morir un any després, tal i com es constata en la lectura del seu testament, feta el gener de 1637. Aleshores, el febrer d'aquell any Plantada es va casar en segones núpcies amb Anna Rosés, filla d'Honorat Rosés, ferrer Castelldefels, natural, però, de Vilafranca de Conflent. Al cap d'uns mesos, això no obstant, va tornar a enviduar, de manera que el 1643 va contraure matrimoni en terceres núpcies, aquesta vegada amb Maria Montaner, filla de Gabriel Montaner, fuster de Barcelona.⁶⁰⁴

L'inici de Jaume Plantada en l'ofici d'impressor va tenir lloc el 1623. Aquell any es va afermar amb Llorenç Déu per un període de tres anys, després del qual va rebre una soldada de 12 lliures. En el moment de signar el contracte d'aprenentatge els pares de Plantada ja havien mort, de manera que va aportar com a fermança a un germà més gran, Antoni Plantada, també impressor.⁶⁰⁵

Tant Antoni com Jaume Plantada van formar part de la germandat dels stampers en la primera meitat del segle XVII, tal i com es constata, per exemple, en l'acta d'un consell celebrat al convent de frares trinitaris calçats de Barcelona el gener de 1632. Posteriorment, el desembre de 1634, Jaume Plantada, que era oficial premsista, fou elegit per exercir d'administrador de la germandat durant un any. Plantada va assistir amb assiduïtat als consells

---

1623. La identitat i l'origen dels seus pares figura en una referència als capítols matrimonials signats amb Marianna Albet. AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Vintè manual, 625/20, f.106v, 24 de febrer de 1636.

⁶⁰⁴ El casament de Jaume Plantada i Marianna Albet consta a: ACB, Esposalles, Llibre 78, 1635-1637, f.52, 6 de febrer de 1636. Una referència als capítols matrimonials figura a: AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Vintè manual, 625/20, f.106v, 24 de febrer de 1636. El testament de Marianna Albet a: AHPB, Jeroni Lledó, Primer llibre de testaments, codicils i darreres voluntats, 658/34, f.92v, 9 de gener de 1637. El casament de Jaume Plantada i Anna Rosés a: ACB, Esposalles, Llibre 78, 1635-1637, f.116, 13 de febrer de 1637. El testament d'Anna Rosés a: AHPB, Jaume Rondó, Llibre de testaments, 706/56, f.43-44v, 23 de novembre de 1641. El casament amb Maria Montaner a: ACB, Esposalles, Llibre 81, 1641-1643, f.87, 26 d'abril de 1643. Els capítols matrimonials de Plantada i Montaner a: AHPB, Francesc Pons, Segon llibre de capítols matrimonials, 627/53, f.620-624, 23 de maig de 1643.

⁶⁰⁵ AHPB, Francesc Aquiles, Dotzè manual, 610/40, f.81, 6 de març de 1623.

almenys fins a 1642, moment en què l'activitat de la germandat es va aturar durant un temps.⁶⁰⁶

En els anys posteriors a la fi de la Guerra dels Segadors, Jaume Plantada va treballar a la impremta de Miquel Delmunts, la qual, segons es dedueix de l'obra esmentada anteriorment, va administrar durant un breu període de temps l'any 1657. Amb tot, és probable que continués treballant en aquest taller amb posterioritat a aquesta data, tal com es constata en el debitori que el metge va signar a l'impressor el 1661. L'octubre d'aquell any, Delmunts va reconèixer que devia 275 lliures a Plantada, “per tota feyna ajau feta en la stampa que jo tinch en ma casa”, i es va comprometre a pagar-les-hi en el termini d'un any.⁶⁰⁷

Sembla ser que Plantada vivia a Granollers l'any 1663, com es comprova en una procura que Martí Escona, també impressor, va signar-li aquell any. Tanmateix, va morir a Barcelona l'any següent.⁶⁰⁸

Josep Soler

L'impressor Josep Soler va desenvolupar la seva activitat com a mestre administrador a Tarragona, ciutat en la que de 1680 a 1684 es va fer càrrec de la impremta del passamaner Bonaventura Torruella, i posteriorment a Barcelona, on durant uns mesos de l'any 1684 va administrar la impremta Cormellas.

Josep Soler va néixer l'any 1650 a Sant Feliu de Guíxols, al Baix Empordà, el poble d'on eren els seus pares, Antoni Soler, bracer i mulater, i Maria. El mes de març de l'any 1670 es

⁶⁰⁶ AHPB, Jeroni Lledó, Llibre primer d'ordinacions i deliberacions de la germandat d'impressors de Barcelona, 658/42, s.f., 11 de gener de 1632; 27 de desembre de 1634. La darrera prova documental de l'activitat de la germandat dels estampers en aquest període a: AHPB, Pere Lunell, Quadern d'aprisies, 586/37, f.84v-85, 9 de març de 1642.

⁶⁰⁷ AHPB, Rafael Hexarc, Setè manual, 754/12, f. 218v-219, 13 d'octubre de 1661.

⁶⁰⁸ La procura signada per Escona a Plantada figura a: AHPB, Francesc Llunell, Trenta-tresè manual, 659/35, f.172v-173v, 23 de maig de 1663. La sepultura de Jaume Plantada a Barcelona a: Josep MAS, “Notes sobre estampers antics a Catalunya”, *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, IV, 1917, p.44.

va casar a Barcelona amb Maria Bo, filla de Joan Josep Bo, robaveller. D'aquest matrimoni en van sobreviure almenys tres fills: Petronila, Josep i Maria Rosa.⁶⁰⁹

L'inici de Josep Soler en el món de la impremta va tenir lloc el novembre de 1666, quan va signar un contracte d'aprenentatge amb Martí Gelabert, que aleshores treballava a la impremta de Miquel Delmunts. Soler es va afermar per un període de quatre anys, a la fi dels quals va rebre una soldada de 8 lliures.⁶¹⁰

D'aquesta forma, va esdevenir oficial impressor cap a final de 1670. Un any després ja actuava com a administrador de la germandat dels stampers de Barcelona. El novembre de 1671, juntament amb Onofre Balmes, l'altre dels impressors que aquell any exercien d'administradors, va adreçar unes paraules als seus companys per fer-los veure, com ha estat explicat abastament en capítols precedents, la necessitat d'iniciar una causa a la Reial Audiència contra els llibreters per aconseguir la llibertat de vendre llibres de forma pública. De manera semblant, Soler va formar part del grup d'impressors que l'any 1676 va sol·licitar al Consell de Cent la formació d'un col·legi d'estampers.⁶¹¹

En els seus primers anys com a impressor, Soler va treballar també a la impremta Cormellas. Això, almenys, és el que es pot deduir del contracte que l'impressor Vicenç Surià va signar l'any 1674 amb Teresa Cormellas i Ginebreda, vídua de Sebastià de Cormellas, la

⁶⁰⁹ L'any del naixement de Josep Soler es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència el 1685, en la que deia tenir 35 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 4 d'abril de 1685. Soler assegurava ser natural de Sant Feliu de Guíxols en la venda que l'any 1679 va fer d'una casa que posseïa en aquesta població. AHPB, Francesc Llauder, Dissetè manual, 787/17, f.352-353v, 17 de juliol de 1679. La identitat, l'origen dels pares i els noms dels fills figuren al seu testament. AHPB, Josep Virgili, Llibre de testaments, protestes i altres actes secrets, 797/13, f.203-205, 28 de novembre de 1685. El casament de Josep Soler amb Maria Bo consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 6, 1669-1672, s.f., 16 de març de 1670; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 95, 1669-1671, f.42v, 16 de març de 1670.

⁶¹⁰ AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1666, 754/17, s.f., 21 de novembre de 1666. Segons aquest document, Josep Soler tenia aleshores 16 anys, cosa que confirma que va néixer el 1650. El seu pare apareix aquí com a difunt i com a mulater de Sant Feliu de Guíxols, mentre que la seva mare, Maria, encara era viva. L'any 1668, quan Miquel Delmunts va vendre la impremta a Rafael Figueró i Martí Gelabert, el metge va fer constar en l'acta de compravenda que el contracte d'aprenentatge de Josep Soler tenia vigència fins al dia de Sant Andreu de 1670 i que, per tant, Figueró i Gelabert l'havien de mantenir duran dos anys i mig. AHPB, Josep Quatrecaes, Dinovè manual, 742/34, f.3v-5v, 27 de maig de 1668.

⁶¹¹ L'acta del consell de la germandat dels stampers on Josep Soler apareix com a administrador es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. La petició al Consell de Cent per formar un col·legi d'estampers a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, f.169v-170, 27 de juliol de 1676.

propietària, per administrar aquell taller, en el qual Soler va actuar com a testimoni. D'una forma semblant, Soler era també present en la signatura d'una procura que Teresa Cormellas va fer el setembre de 1676 i en la d'una àpoca l'octubre de l'any següent.⁶¹²

De fet, en aquell temps Josep Soler vivia en una botiga situada en la mateixa casa del carrer del Call on hi havia la impremta. Això no obstant, el 1679 va haver de marxar-ne, ja que el maig d'aquell any Teresa Cormellas va llogar la botiga al clavetaire Miquel Bover, amb el compromís que abans d'acabar el mes d'agost obligaria Soler a abandonar-la.⁶¹³

Després de deixar la botiga del carrer del Call, tot sembla indicar que Josep Soler va marxar de Barcelona per anar-se'n a Tarragona. Hi ha constància que un any després ja administrava la impremta que el passamaner Bonaventura Torruella tenia en aquella ciutat. Fins i tot, el juliol de 1679 va vendre la part que li pertanyia d'una casa de Sant Feliu de Guíxols, que havia estat dels seus pares. Soler posseïa aquell immoble, situat al carrer de Sant Joan, juntament amb les seves tres germanes, que l'havien rebut en herència després que el pare morís intestat. Josep Soler va vendre la seva part de la casa a carta de gràcia a Pere Ferrer, marit de Maria Soler, una de les germanes, per un preu de 77 lliures. En el document hi constava que Soler feia aquella venda per necessitat que tenia per alguns negocis, de manera que, és molt probable que aquells diners li servissin per anar-se'n a treballar a Tarragona.⁶¹⁴

Sigui com vulgui, Josep Soler va administrar la impremta de Bonaventura Torruella a Tarragona fins el 1684. A principi d'aquell any, però, el propietari va decidir vendre tot el

---

⁶¹² El contracte d'administració acordat per Vicenç Surià i Teresa Cormellas figura a: AHPB, Josep Virgili, Setè manual, 797/3, f.54v, 25 de juliol de 1674. La procura feta per Cormellas a: AHPB, Lluís Cases, Primer manual, 828/1, f.92, 2 de setembre de 1676. L'àpoca a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1677, 766/33, f. 211, 1 d'octubre de 1677.

⁶¹³ AHPB, Josep Virgili, Tretzè manual, 797/5, f.53-54, 11 de maig de 1679. Teresa Cormellas va llogar la botiga a Bover per quatre anys, a un preu de 18 lliures anuals, i amb la condició que no la pogués rellogar a cap persona que exercís un ofici, com el de ferrer o el de boter, "que fassa remor o soroll als veïns".

⁶¹⁴ Sobre l'activitat de la impremta de Bonaventura Torruella a Tarragona, administrada per Josep Soler, vegeu: Àngel DEL ARCO, *La impremta en Tarragona: apuntes para su historia y bibliografía*, Tarragona: impremta de José Pijoan, 1916, p.160-166. Segons Del Arco, producció de Josep Soler a Tarragona fou escassa i de poc valor. La venda de la casa de Sant Feliu de Guíxols a: AHPB, Francesc Llauder, Dissetè manual, 787/17, f.352-353v, 17 de juliol de 1679.

material d'imprimir a una societat formada per quatre llibreters barcelonins, encapçalada per Josep Moyà. Tot i que, inicialment, Moyà i Soler van acordar que aquest s'ocuparia d'administrar la impremta a Barcelona, finalment l'impressor va canviar de parer i es va oposar a la venda, tot demanant, sense èxit, l'empara del veguer de Tarragona. Per aquesta raó, Josep Moyà va presentar un requeriment judicial a Soler per tal que li lliurés tot el material d'imprimir.⁶¹⁵

Fins i tot, Bonaventura Torruella, a qui la confraria dels stampers va intentar persuadir que es desdís d'aquella venda, va enviar una carta a Soler aconsellant-lo que respectés el tracte que havia fet amb Moyà (vegeu el Capítol 2).⁶¹⁶

Per tot plegat, Soler va haver de desprendre's de la impremta, de manera que aleshores va optar per retornar a Barcelona, on ben aviat va trobar una nova feina. Així, el maig de 1684 va signar un acord amb Teresa Cormellas per administrar la impremta del carrer del Call durant cinc anys. A grans trets, les condicions estipulaven que la propietària facilitaria tot el material necessari a l'impressor, mentre que les dues parts compartirien les despeses –com la compra de paper i els sous dels treballadors– i es repartirien els beneficis. Segons es desprèn d'aquest contracte, Josep Soler era oficial caixista, tot i que estava també capacitat, si convenia, per treballar a la premsa.⁶¹⁷

La producció que es conserva de la impremta Cormellas durant el període d'administració de Josep Soler és molt escassa, car es limita a uns quatre opuscles, un dels quals és una al·legació jurídica feta pel síndic de la Ciutat de Barcelona contra els administradors de la

---

⁶¹⁵ La venda feta per Bonaventura Torruella a Josep Moyà consta a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f.57v-58v, 9 de març de 1684. L'acord entre Moyà i Soler i el posterior requeriment judicial consten en un plet que el llibreter va mantenir amb Bonaventura Torruella per aquesta qüestió. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 21 de març de 1684. El material que Moyà reclamava a Soler consistia principalment en una premsa, tres frisquets, un tòrcul, 44 roves i 20 lliures de lletra d'atanàsia, text i cícero, un abecedari de lletres florides i un sac de fer fum d'estampa.

⁶¹⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 15 d'abril de 1684.

⁶¹⁷ AHPB, Josep Virgili, Divuitè manual, 797/6, f.26-27, 7 de maig de 1684.

lleuda reial i de Mediona. El pas de Soler pel taller del carrer del Call fou molt breu, ja que va emmalaltir cap a final de l'any següent.⁶¹⁸

Josep Soler va fer testament el novembre de 1685, tot escollint per marmessor a la seva esposa, Maria Soler. Va demanar ser enterrat a la catedral de Barcelona i que li fossin dites les misses que la seva dona decidís. Tot seguit, va nomenar hereu universal de tots els béns al seu fill Josep, de tres anys d'edat.⁶¹⁹

L'impressor deuria morir poc després de la signatura del testament. Almenys, hi ha constància que el gener de 1686 la impremta Cormellas ja era dirigida per Jaume Gascón. En qualsevol cas, és segur que l'agost d'aquell any Soler ja era mort. Aleshores, Maria Soler, la vídua, va vendre a Josep Moyà, per un preu de set lliures, unes planxes de fusta que el seu marit s'havia quedat quan administrava la impremta de Tarragona.⁶²⁰

Domènec Taller

L'activitat de Domènec Taller com a mestre administrador es va desenvolupar a la dècada de 1720 a la impremta de la vídua de Joan Pau Martí, en un moment en què ja era un impressor experimentat, amb gairebé quaranta anys en l'ofici.

Domènec Taller va néixer l'any 1669 a Premià de Dalt –anomenat aleshores Sant Pere de Premià–, a la comarca del Maresme, poble on el seu pare, Bernat Taller, feia de pagès. L'any 1690 es va casar amb Maria Rosa Castells, d'uns 14 anys d'edat, filla de Pere Castells, corder de Barcelona, i de Marianna. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 150 lliures, mentre

⁶¹⁸ *Per lo syndich de la ínclita ciutat de Barcelona contra los arrendataris y col·lectors de la lleuda real y de Mediona.* BC, F.Bon. 2857.

⁶¹⁹ AHPB, Josep Virgili, Llibre de testaments, protestes i altres actes secrets, 797/13, f.203-205, 28 de novembre de 1685. La còpia conservada del testament de Josep Soler no inclou la lectura, de manera que es difícil precisar la data de la seva mort.

⁶²⁰ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 3 d'agost de 1686.

que l'impressor li va fer un escreix per valor d'unes altres 75 lliures. Posteriorment, el 1708, es va casar per segona vegada, aleshores amb Gertrudis Rovira.⁶²¹

L'inici de Domènec Taller en l'ofici d'estamper va tenir lloc a la impremta del notari Josep Forcada, amb qui es va afermar el desembre de 1681 per un període de sis anys. Això no obstant, no va complir el termini acordat, ja que el 1685 va signar un altre contracte d'aprenentatge per dos anys amb Rafael Figueró. Amb tot, és probable que en acabar el període de formació, Taller tornés a treballar a la impremta de Forcada. Almenys, l'any 1688 va actuar com a testimoni en la donació que el notari va fer dels seus béns al convent de Santa Caterina de Barcelona.⁶²²

Fos com fos, uns anys després va retornar a casa de Figueró. L'any 1703 va donar fe davant notari que havia participat en la impressió de *El sabio instruido*, del pare jesuïta Francesc Guerau, en una edició feta a la impremta de Rafael Figueró un any abans. D'igual forma, el 1704 va assegurar també davant notari haver treballat en la impressió de la segona part d'aquesta obra en aquell mateix taller. Segons que va declarar el 1707 en el marc d'un judici a la Reial Audiència, aquell any i els precedents havia estat per oficial a casa de Figueró.⁶²³

Domènec Taller va tenir una participació activa en la germandat dels stampers de Barcelona. Així, l'any 1701 va signar la petició que els membres d'aquesta entitat van adreçar al Consell de Cent per sol·licitar que els fos concedit l'ofici d'estamper de la Ciutat, que havia

⁶²¹ L'any del naixement de Domènec Taller es dedueix del contracte d'aprenentatge que el desembre de 1685 va signar amb Rafael Figueró, en el que deia tenir 16 anys. AHPB, Bernat Famada, Manual de 1685, 782/12, f.390v-391, 10 de desembre de 1685. La identitat i el lloc de residència dels seus pares figura en els capítols matrimonials signats el 1690 amb Maria Rosa Castells. AHPB, Antoni Navarro, Primer llibre de capítols matrimonials, 876/28, f.40-43v, 2 d'agost de 1690. El casament de Domènec Taller i Gertrudis Rovira consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 19, 1706-1709, f.412v, 19 de desembre de 1708; i a: ACB, Esposalles, Llibre 115, 1707-1709, f.79, 22 de desembre de 1708.

⁶²² El contracte d'aprenentatge de Domènec Taller amb Josep Forcada figura a: AHPB, Lluís Cases. Manual de 1681, 828/3, f.79v, 26 de desembre de 1681. L'afermament amb Rafael Figueró a: AHPB, Bernat Famada, Manual de 1685, 782/12, f.390v-391, 10 de desembre de 1685. La donació feta per Forcada al convent de Santa Caterina a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 23 de novembre de 1688.

⁶²³ AHPB, Bonaventura Galí, Tercer manual, 918/3, f.88v-89v, 3 de març de 1703; Ibidem, Quart manual, 918/4, f.498v-499, 10 de setembre de 1704. Es tracta de l'obra titulada *El Sabio instruido de la naturaleza, en quarenta máximas políticas y morales, ilustradas con todo género de erudición sacra y humana*. BC, 10-I-67. La declaració a la Reial Audiència a: ACA, Reial Audiència. Plets civils, 16661, s.f., 9 de juny de 1707.

estat atorgat al llibreter Joan Pau Martí. Posteriorment, va ser present en un consell de la germandat dels stampers celebrat el mes d'abril de 1711.⁶²⁴

En els anys posteriors a la fi de la Guerra de Successió, Taller seguia treballant a la impremta de Rafael Figueró, tal i com es constata en una època que va signar Caterina Figueró, dona de Rafael Figueró el 1717.⁶²⁵

Posteriorment, a partir de 1722 va assumir l'administració de la impremta de Maria Martí, vídua del llibreter Joan Pau Martí, que havia mort aquell any. L'obra més antiga impresa per Taller en aquesta impremta són uns villancets que es varen cantar a l'església de Vilafranca del Penedès el mes d'agost de 1722. Segons el fons conservat, va administrar la impremta de la vídua Martí almenys fins el 1727, és a dir, durant uns cinc anys, un període del qual es conserven un total de 35 títols, repartits entre 5 llibres, 15 opuscles i uns altres 15 plecs solts.⁶²⁶

Domènec Taller seguia en actiu entre 1733 i 1735, no debades en aquests anys el seu nom figurava en la llista que la confraria dels llibreters enviava anualment a l'Ajuntament de Barcelona amb la relació de llibreters i impressors que pagaven el Cadastre personal.⁶²⁷

Tomàs Vasiana

Tomàs Vasiana va administrar la impremta del doctor Miquel Delmunts els anys 1650 i 1651. El document més antic en el qual apareix és el registre del seu matrimoni amb Maria Xevilles, que va tenir lloc a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona el setembre de 1649.⁶²⁸

⁶²⁴ La petició de la germandat dels stampers al Consell de Cent es troba a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701. El consell celebrat el 1711 a: AHPB, Francesc Rossinès, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

⁶²⁵ AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1717, 940/8, f.131v-132, 7 de setembre de 1717.

⁶²⁶ *Villancicos que se cantaron en la solemnidad que la Real villa de Villafranca del Panadés consagra a su patron e invicto campeón S. Felix Martyr*. BC, F.Bon. 1184.

⁶²⁷ AHCB, Gremis, Consells del gremi dels llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 3 de febrer i 21 de desembre de 1733, 18 d'octubre de 1735

Posteriorment, en un catàleg elaborat l'any 1685 per la confraria dels llibreters de Barcelona hi consta que l'obra titulada *Jardín de María* havia estat publicada per Tomàs Vasiana com a administrador de la impremta de Miquel Delmunts.⁶²⁹

En qualsevol cas, en els catàlegs consultats hi figuren un total de tres llibres publicats per Vasiana els anys 1650 i 1651 a la impremta Delmunts. Un exemple és el que porta per títol *Liber de officio curati, ad praxin praecipue circa repentina et generaliora*, del teòleg italià Giovanni Battista Possevino, el qual, segons consta en el peu d'impremta, fou reeditat a Barcelona l'any 1650 a la impremta administrada per Tomàs Vasiana, a compte de Miquel Delmunts.⁶³⁰

---

⁶²⁸ ACB, Esposalles, Llibre 85, 1649-1651, f.17v, 26 de setembre de 1649.

⁶²⁹ “Cathálogo de moltas estampas que són estadas y són de llibraters y particulars de tots estats...”, AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1685, 107-CC, f.183v-184, 7 de juliol de 1685. Es tracta de l'obra titulada *Jardín de María, plantado en el Principado de Cataluña*, de Narcís Camós, impresa el 1657 “en la estampa del Dr. Miguel de Muns”. BMP, R2-19.

⁶³⁰ *Liber de officio curati, ad praxin praecipue circa repentina et generaliora*. 1650. BC, 15-V-39.

CAPÍTOL 9

LlibreTERS en el negoci de la impremta

Josep Moyà, Jacint Escona, Francesc Llopis, i Joan Terrasànceh

La societat formada pels llibreTERS Josep Moyà, Jacint Escona, Francesc Llopis, i Joan Terrasànceh fou propietària d'una impremta durant uns mesos de 1684. Aquell any, els quatre socis van comprar el material d'un taller de Tarragona que era del passamaner barceloní Bonaventura Torruella. Tanmateix, Escona, Llopis i Terrasànceh van sortir del negoci poc després, de manera que Josep Moyà va continuar explotant la impremta en solitari almenys fins l'any 1700.

La relació de col·laboració entre alguns d'aquests socis s'havia iniciat uns anys abans de comprar la impremta. L'agost de 1677, per exemple, Escona i Terrasànceh van pagar 251 lliures i 4 sous a Martí Gelabert a compte de 388 lliures i 11 sous que corresponien a "lo cost de la impressió del llibre dit del Roser, que importa cent catorsa raymas y mitja de paper y axí mateix per lo cost de la impressió del Arasma, que són mil y quatracents arasmas, los quals llibres impressos tenen ja entregats". D'una forma semblant, l'any 1679 van acordar amb

Rafael Figueró la impressió de 1.250 exemplars de les obres de Santa Teresa de Jesús, una edició que va costar als llibreters unes 726 lliures.⁶³¹

Posteriorment, el febrer de 1683 la societat formada per Moyà, Escona, Llopis i Terrasàncez va signar un contracte amb l'impressor Josep Llopis per editar el primer i el segon volum del llibre titulat *Itinerario historial*, del jesuïta Alonso de Andrade. Els llibreters van encarregar una edició de 1.250 exemplars d'aquesta obra a l'impressor, cosa que els va suposar una despesa de 850 lliures.⁶³²

El novembre de 1683, d'altra banda, els quatre llibreters van comprar al notari Jeroni Galí un total de 1.104 exemplars d'un tractat titulat *Opera artis notariae*, que aquest havia fet imprimir per Jacint Andreu el 1682. Moyà, Escona, Llopis i Terrasàncez van pagar 463 lliures, 13 sous i 7 diners al notari per aquell lot de llibres.⁶³³

A partir de l'any següent, la societat formada per aquests quatre llibreters va decidir fer un pas endavant en el negoci i obrir el seu propi taller tipogràfic. Així, el març de 1684 van comprar els aparells d'imprimir que Bonaventura Torruella tenia a Tarragona, per un preu de 137 lliures i 10 sous. Unes setmanes després la impremta va començar a funcionar a casa de Josep Moyà, al carrer de la Llibreteria de Barcelona, a mans dels impressors Martí Gelabert i Josep Texidó. Una de les poques obres que es conserven publicades per aquesta societat és

⁶³¹ El pagament fet per Escona i Terrasàncez a Gelabert consta a: AHPB, Joan Alomar, Quart manual, 814/4, f.130v-132, 3 d'agost de 1677. Es tracta de l'edició del *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser y del modo de dir lo rosari de aquella*, de Jeroni Taix, feta per Martí Gelabert, administrador de la impremta Mathevat, l'any 1677. BC, 6-II-40. El contracte signat amb Rafael Figueró per imprimir les obres de Santa Teresa consta a: AHPB, Joan Alomar, Sisè manual, 814/6, 287v, 17 d'agost de 1679. L'import de l'edició ha estat deduït del preu per full estipulat en el contracte, que fou de 5 lliures i 6 sous. Els dos volums contenen un total de 1.096 pàgines en quart, cosa que suposa que cada exemplar va precisar de 137 fulls d'estampa, de manera que el preu final fou de 726 lliures i 2 sous. Es tracta de l'obra titulada *Obras de la gloriosa Madre Santa Teresa de Iesus, fundadora de la Reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen de la primera observancia*. BC, 1-II-45.

⁶³² El contracte per imprimir l'obra d'Alonso de Andrade es troba a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.36-37v, 13 de febrer de 1683. L'import de la impressió figura en el pagament fet pels llibreters a Josep Llopis. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1685, 846/5, f.12 i 12v, 6 de febrer de 1685. Es tracta de l'obra que porta per títol *Itinerario historial que deve guardar el hombre para caminar al cielo, dispuesto en treinta y tres grados por los treinta y tres años de la vida de Christo*. BUB, XVII-6202.

⁶³³ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1683, 766/45, s.f., 16 de novembre de 1683. Es tracta de l'obra titulada *Opera artis notariae, theoreticam simul et practicam eruditionem complectentia*. BC, 2-IV-48.

una relació sobre el setge que l'exèrcit francès va posar a la ciutat de Girona el mes de maig de 1684, en el marc de la Guerra de les Reunions.⁶³⁴

La compra d'aquesta impremta fou una de les raons del conflicte que els llibreters i els impressors van mantenir en aquells anys (vegeu el Capítol 2). Escona, Moyà, Llopis i Terrasàñez, de fet, van presentar una de les quatre causes que foren introduïdes a la Reial Audiència el 1684, amb l'objectiu de denunciar que la confraria dels stampers, creada poc abans, els volia impedir tenir impremta oberta.⁶³⁵

En qualsevol cas, uns mesos després d'haver comprat la impremta, tres dels socis, Jacint Escona, Francesc Llopis i Joan Terrasàñez, van renunciar a continuar en el negoci. El motiu principal del desacord tenia relació amb la demanda judicial que Moyà havia posat a Tarragona contra Bonaventura Torruella per l'incompliment de l'acord de compravenda. Els tres socis van acceptar que la impremta quedés en propietat de Moyà a canvi que aquest, un cop descomptades les despeses de fer portar la impremta de Tarragona, els pagués la quantitat de 80 lliures.⁶³⁶

A partir d'aquell moment, Josep Moyà va assumir tot sol la gestió de la impremta. El llibreter, però, no va acabar de pagar la totalitat dels diners de la compra fins l'any 1690, quan una sentència de la Reial Audiència el va condemnar a satisfer als hereus de Bonaventura Torruella la part que encara se li devia i que Moyà no havia volgut pagar, argumentant que no havia rebut la totalitat del material comprat.⁶³⁷

---

⁶³⁴ La compravenda de la impremta de Bonaventura Torruella figura a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f. 57v-58v, 9 de març de 1684. La notícia sobre el setge de Girona publicada per aquesta societat porta per títol *Relació verdadera del feliz succés que han tingut las armas cathòlicas del nostre Rei y Señor Carlos II, que Déu guarde, en lo siti y combat que donà lo exèrcit francès en la ciutat de Girona a 12 de maig 1684*. BC, F.Bon. 184.

⁶³⁵ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772.

⁶³⁶ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1685, 846/5, f.9v-11v, 19 de gener de 1685. Josep Moyà es va comprometre a pagar aquella quantitat als altres tres socis en dos pagaments de 40 lliures, el primer dels quals va fer efectiu el juliol d'aquell any. Ibidem, f.104v, 22 de juliol de 1685. Amb tot, Josep Moyà no va pagar la totalitat de les restants 40 lliures fins el 1705. El 8 de juny d'aquell any, Escona va rebre les 13 lliures, 6 sous i 8 diners que li pertocaven. AHPB, Josep Vilamala, Esborrany de 1705, 912/5, s.f., 8 de juny de 1705.

⁶³⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 32136, s.f., 25 de febrer de 1690.

La impremta de Josep Moyà encara funcionava l'any 1700, tal i com es dedueix d'una notificació que Rafael Figueró va fer a tots els impressors de Barcelona per informar-los d'un privilegi d'impressió que havia obtingut. Amb tot, la darrera obra que es conserva feta per Moyà data de 1693. A tenor del fons catalogat, la producció de la impremta de Moyà fou molt escassa, ja que només consisteix en un total de 21 títols, impresos entre els anys 1684 i 1693, dels quals 10 corresponen a llibres, 3 a opuscles i els 8 restants a plec solts.⁶³⁸

Una de les obres més conegudes sortides de la impremta de Josep Moyà és un manual per a tenyir roba, que fou publicat l'any 1691 amb el títol de *Remallet de tinturas y breu modo de donar-las a totas robas de llana, teles y fil*. Es tracta, segons que va assenyalar Pierre Vilar, d'un manual escrit probablement al segle XVI que fou editat o reeditat per Moyà per encàrrec de Narcís Feliu de la Peña, impulsor d'iniciatives per a la renovació del comerç.⁶³⁹

Josep Moyà va néixer a Montblanc l'any 1643. En realitat, però, es deia Josep Sopa, ja que era fill d'Albert Sopa i Moyà, mariner de Tarragona, i de Tecla. Per alguna raó el llibreter va optar per utilitzar el cognom de l'àvia paterna. L'any 1667 es va casar amb Elisabet Demunt, filla de Joan Demunt, sastre d'Igualada, i d'Angèlica. L'esposa va fer una aportació dotal de 300 lliures, mentre que el llibreter la va correspondre amb un escreix per valor d'unes altres 150 lliures. D'aquest matrimoni en van sobreviure almenys dos fills, Anton i Tomàs, que també van exercir l'ofici de llibreter, i tres filles, Maria Eulàlia, Isabel i Rosa.⁶⁴⁰

⁶³⁸ Una còpia autèntica de la notificació del privilegi d'impressió, feta pel notari Antoni Cassani, es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 7 de desembre de 1707.

⁶³⁹ Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol.2, Barcelona: Edicions 62, 1964, p.405. Vilar, fins i tot, va atribuir al llibreter l'autoria de la introducció que figura al llibre, ja que l'obra anava signada amb el pseudònim de Phesio Mayo, acrònim de Joseph Moyà. *Remallet de tinturas y breu modo de donarlas a totas robas de llana, teles y fil, ab lo modo de beneficiar alguns ingredients necessaris per los arts de la tintura y perayria, recullit de differents receptes de totas las parts de Europa*. BC, 9-III-52.

⁶⁴⁰ El naixement i la identitat dels pares de Josep Moyà figuren en el seu baptisme, celebrat a Montblanc el 17 d'abril de 1643. Una còpia autèntica d'aquest document es troba inserida en els capítols matrimonials que Josep Moyà va signar amb Elisabet Demunt. AHPB, Jaume Sayós, Llibre quart de capítols matrimonials, 733/44 n.57, 31 de juliol de 1667. El casament de Josep Moyà i Elisabet Demunt consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 5, 1667-1669, s.f., 30 de juliol de 1667, i a: ACB, Esposalles, Llibre 94, 1667-1669, f.11v, 30 de juliol de 1667. Els noms dels fills de Josep Moyà figuren en el seu testament. AHPB, Joan Solsona, Llibre primer de testaments i codicils, 890/22, s.f., 10 de març de 1707.

Josep Moyà va aconseguir la mestria de llibreter el maig de 1667, després de superar una prova que va fer davant dels còsols de la confraria dels llibreters i de Joan Selma i Tomàs de Lisau, examinadors. Moyà havia fet l'aprenentatge amb Francesc Badia, que fou el llibreter que el presentà a l'examen. L'aspirant va pagar 10 lliures, 17 sous i 4 diners pels drets d'examinar-se i, tot seguit, fou admès a la confraria dels llibreters, cosa que li atorgava la potestat de tenir botiga oberta a Barcelona.⁶⁴¹

Uns dies abans de fer l'examen, Moyà havia llogat una casa al carrer de la Llibreteria, a la cantonada amb el carrer d'Arlet, que li fou arrendada pel cirurgià Joan Jutge, per un preu de 30 lliures l'any. Uns temps després, el llibreter deuria adquirir aquesta casa, ja que hi ha constància que fou heretada pel seu fill primogènit, Anton. Tal i com es desprèn de la documentació cadastral, aquest encara hi vivia l'any 1716.⁶⁴²

A banda d'això, en els primers anys d'exercir de llibreter, Josep Moyà va invertir també en altres activitats. El 1669 va signar una procura a Francesc Badia, el llibreter que havia estat el seu mestre, per tal que en el seu nom adquirís l'arrendament del tall de la carn de la vila de Sant Andreu de la Barca pel termini d'un any.⁶⁴³

Fou, precisament, arran de la mort de Francesc Badia, l'any 1675, que Josep Moyà va aconseguir l'ofici d'andador de la confraria de Sant Jordi, que agrupava els cavallers catalans. El desembre d'aquell any, els diputats de la Generalitat, a instància del marquès de Cerralbo, virrei de Catalunya, van nomenar Moyà per exercir aquell ofici, que consistia en ocupar-se de

---

⁶⁴¹ L'examen de mestria de Josep Moyà consta a: AHPB, Francesc Llunell, Trenta-setè manual, 659/39, f. 76-77v, 31 de maig de 1667. En aquest document es constata que Moyà es deia, en realitat, Josep Sopa i Moyà, que era natural de Montblanc i fill d'Albert Sopa, mariner de Tarragona. L'any 1664 estava per aprenent a casa de Francesc Badia, tal i com es dedueix d'una acta notarial signada per aquest en la que Moyà va fer de testimoni. AHPB, Bonaventura Vila, Setè manual, 766/11, f.44, 16 de gener de 1664.

⁶⁴² El lloguer de la casa del carrer de la Llibreteria figura a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1667, 766/14, f.284v-286v, 4 de maig de 1667. La casa de Josep Moyà estava situada a la cantonada del carrer de la Llibreteria amb el d'Arlet més propera a la plaça de l'Àngel. En la cantonada oposada, més propera a la plaça de Sant Jaume, hi havia la casa de Francesc Llopis. Anton Moyà, hereu de Josep Moyà, i Tomàs, un altre dels fills, tots dos llibreters, vivien encara en aquesta casa l'any 1716, tal i com es constata en la documentació cadastral. Aquell any l'immoble, que termenejava amb els carrers de la Llibreteria, Arlet i dels Cofraners, i amb la casa dels hereus d'Antoni Lacavalleria, fou valorat en 300 lliures, amb un lloguer estimat de 18 lliures. AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri tercer, carrer de la Llibreteria, I-57, s.f.; Ibidem, I-59, f.93v.

⁶⁴³ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1669, 766/17, f.25-25v, 12 de juliol de 1669.

petits encàrrecs. Així, per exemple, una de les obligacions de l'andador de la confraria de Sant Jordi era portar un cop cada tres mesos el "llibre comú" dels comptes de la Diputació de General a la Taula i Banc de la Ciutat, per tal que els taulers fessin les oportunes comprovacions.⁶⁴⁴

Una obligació semblant fou motiu d'una disputa entre Moyà i l'escrivà del regent els comptes del General. El 1683 el ciutadà honrat Josep Catà i Bertran, que aleshores exercia l'ofici d'escrivent, va presentar una súplica als diputats, queixant-se que Josep Moyà no li volia portar el llibre anomenat de "va y ve". Arran de la queixa, els diputats van manar a Moyà que portés aquell llibre a l'escrivà cada vegada que li fes falta.

"Josep Catà y Bertran, ciutadà honrat de Barcelona, subrogat en lo offici de escrivent ordinari de regent los comptes del General, entre altres obligacions de dit offici és lo continuar en lo llibre comú totas les partides del que entra en crèdit del dit General, les quals partides trau del llibre dit va y ve, e com per regular dit llibre y complir a sa obligació hage instat moltes voltes a Joseph Moyà, llibrater, andador de la confraria del gloriós Sant Jordi, per compte de qui corra dit llibre (dit de va y ve), lo qual ha refusat y refusa lo aportar-le, dient que no és de sa

---

⁶⁴⁴ El nomenament de Josep Moyà com a andador de la confraria de Sant Jordi figura a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1674, part 2º, Sèrie General (N), 228, f.246, 18 de desembre de 1675. Al llarg de la segona meitat del segle XVII, aquest ofici fou exercit gairebé sempre per un llibreter. Així, l'any 1654 els diputats van nomenar el llibreter Salvador Feliu com a andador provisional en substitució del difunt Joan Pla, adroguer, que fins aleshores havia ostentat el càrrec. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1654, part 1º, Sèrie General (N), 210, f.171, 6 de desembre de 1654. L'any següent, Joan Josep d'Àustria, virrei de Catalunya, va fer nomenament per a l'ofici d'andador de la confraria de Sant Jordi al llibreter Francesc Badia, que el va mantenir fins que va morir, l'any 1675. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1654, part 2º, Sèrie General (N), 211, f.202v-203, 21 de gener de 1655. Amb tot, arran d'una malaltia, Badia fou substituït de forma provisional per un altre llibreter, Miquel Pahissa, que fou nomenat subrogat pels diputats de la Generalitat l'any 1665. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1662, part 2º, Sèrie General (N), 219, f.302, 19 de juliol de 1665. L'any 1675, arran de la mort de Francesc Badia, el duc de San Germán, virrei de Catalunya, va nomenar com a andador interí al sastre Josep Llaurador, que fou rellevat de forma definitiva poc després per Josep Moyà. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1674, part 1º, Sèrie General (N), 227, f.170, 29 de juliol de 1675. L'obligació de l'andador de la confraria de Sant Jordi de portar els llibres de comptes del General al Banc es constata en una súplica que Josep Moyà va presentar als diputats l'any 1705, reclamant que mai se li havien pagat les 4 lliures que li corresponien cada trienni per aquella feina. Els diputats van resoldre que li fossin pagades 40 lliures a Moyà pels deu triennis discorreguts des de 1675. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1704, part 2º, Sèrie General (N), 266, f.185, 11 de març de 1705. Sobre la confraria de Sant Jordi vegeu: Agustí DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, Barcelona: Curial, 1973, vol. 2, p. 190-204.

obligació. Bertran a V.S. supplica sie servit manar a dit Joseph Moyà, andador predict, que li aporte lo dit llibre”.⁶⁴⁵

Una altra de les obligacions de l’andador de la confraria de Sant Jordi era acompanyar les autoritats de la Generalitat en els actes que se celebraven a Barcelona. Per aquesta raó, Josep Moyà figurava entre els oficials del General que van desfilar amb els diputats i oïdors en els actes de dol que es van fer a Barcelona l’any 1689 per la mort de la reina Maria Lluïsa d’Orleans, primera esposa del rei Carles II. En concret, al llibreter li va correspondre acompanyar l’oïdor eclesiàstic.⁶⁴⁶

Josep Moyà va exercir l’ofici d’andador de la confraria de Sant Jordi fins l’any 1691, quan fou substituït pel seu fill, Anton Moyà, també llibreter, en qualitat de subrogat. El pare va presentar una súplica als diputats de la Generalitat al·legant que patia una “indisposició ipocondríaca” que li impedia continuar exercint d’andador. Els diputats van concedir la subrogació al fill, amb doble salari i dret a gratificacions.⁶⁴⁷

A l’andador de la confraria de Sant Jordi li corresponia un salari de 40 lliures anuals i, a més, estava inclòs en tots els repartiments de gratificacions que la Generalitat feia entre les diputats, oïdors, assessors i la resta d’oficials. Així, per exemple, el primer any que va exercir l’ofici d’andador, Josep Moyà va rebre unes 70 lliures en concepte de gratificacions. Algunes d’aquestes “adeales” foren les “estrenes” de la festa de Sant Jordi, que per a l’andador consistien en 13 lliures, 11 sous i 11 diners; o bé, el repartiment que es feia amb motiu de l’actualització de les bosses d’insaculats a la Generalitat, que acostumava a fer-se el mes de

---

⁶⁴⁵ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1680, part 3º, Sèrie General (N), 235, f.439v, 5 de maig de 1683. Josep Catà i Bertran era nebot d’Antoni Lacavalleria.

⁶⁴⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 3º, Sèrie General (N), 242, f.1461, 18 de març de 1689.

⁶⁴⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1689, part 2º, Sèrie General (N), 244, f.376v, 10 de maig de 1691. Al llarg dels anys següents Josep Moyà va presentar certificats sobre la seva salut en nombroses ocasions. Així, per exemple, l’any 1700 el metge Francesc Jovech va donar fe que Moyà es trobava indisposat per exercir l’ofici d’andador de la confraria de Sant Jordi. ACA, Generalitat, Correu i Menut, Cauteles, 1700-1705, Sèrie V, 250, n.38, 7 de juliol de 1700.

juliol, dia que l'andador de la confraria de Sant Jordi rebia 10 lliures i 7 sous. D'una forma semblant, aquell any Moyà va rebre 15 sous per la confitura que es va repartir amb motiu de l'entrada a Barcelona del príncep de Parma, nou virrei de Catalunya, i unes altres 10 lliures, un sou i 4 diners per les candeles de la festa de sant Miquel, que es celebrava el mes de setembre.⁶⁴⁸

Josep Moyà fou un dels llibreters que més activament va participar en el conflicte que aquest col·lectiu va mantenir amb els impressors de Barcelona. En les ocasions que va actuar com a cònsol de la confraria es va fer càrrec de realitzar diverses requisites de llibres i paper. L'any 1698, per exemple, Josep Moyà i Joan Cassanyes, actuant com a cònsols, va personar-se a casa de Francesc Figueras, revenedor, a qui, en presència del notari Jeroni Guiu, van presentar un requeriment, instant-lo a no vendre paper al detall:

“Attès lo dit Francesch Figueras, revenedor, té en sa casa públicament botiga oberta, ab los parastatges y en ells diferents sorts de papers, plomas, cartrons y altres cosas per a vèndrer, lo que li és prohibit per tenir la confraria dels llibraters un Reial Privilegi consedit per Carlos Quint, de gloriosa memòria, y altres ordinations per la present Ciutat a dita confraria consedidas, ab que se prohibeix a qualsevol persona que no sia confrare de dita confraria lo vèndrer dit paper, sots las penas en dits privilegis y ordinations contengudas; perçó, passarian avant en mirar y regonèxer si en dita botiga y paradors se trobarian alguna spesia de papers ho altres cosas que a dit Figueras no li fos permés poder-las vèndrer ni tenir públicament venals en sas portas y paradors, a fi y efecte de notar y descriurer aquellas”.⁶⁴⁹

⁶⁴⁸ Les gratificacions que va rebre Josep Moyà al llarg de tot l'any 1676 consten en els repartiments d'adeales que figuren inserits a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1674, part 2º, Sèrie General (N), 228, f.264, 283, 294, 304, 306, 344, 364 i: Ibidem, part 3º, 229, f.399.

⁶⁴⁹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1698, 846/9, s.f., 6 de juny de 1698.

Aquell dia els cònsols de la confraria dels llibreters van requisar al revenedor, entre altres coses, fins a 58 raimes de paper blanc de Gènova, unes altres 54 raimes de paper “de la terra” i 500 plomes d’escriure.

En canvi, el dia abans d’aquella requisa, Moyà i Cassanyes havien donat llicència a Francesc Lacreu, un altre revenedor...

“...per a poder vendre per la present ciutat, públicament, qualsevol espècia de paper, tenint emperó obligatió lo dit Francisco Lacreu, revenedor, durant la present permissió de donar y pagar al clavari de la dita confraria dels llibraters quiscun any catorsa sous per la lluminària de la capella del gloriós st. Jeroni, pròpia de la present confraria en la església parroquial de Sant Jaume de la present ciutat”.⁶⁵⁰

D’una forma semblant, dos dies després els cònsols de la confraria van donar una llicència al revenedor Francesc Monfar per vendre públicament tota classe de paper blanc, a canvi de pagar 10 sous anuals per la lluminària de la capella de Sant Jeroni.⁶⁵¹

Pel que fa a la seva activitat com a llibreter, hi ha constància que Josep Moyà va fer feines per alguns membres de la noblesa catalana. Així, per exemple, l’any 1681 va rebre 30 lliures i 5 sous d’Antoni de Camporrells, cavaller de l’orde de Sant Jaume, “per lo paper, llibres, encodernar-ne alguns, plomes y altres coses donades de ma botiga”. Posteriorment, l’agost de 1696 va rebre 46 lliures, 8 sous i 6 diners del mercader Jaume Teixidor, tresorer de la comtessa de Cardona, per tot el que havia lliurat de la seva botiga durant el darrer any i mig.⁶⁵²

---

⁶⁵⁰ Ibidem, 5 de juny de 1698.

⁶⁵¹ Ibidem, 7 de juny de 1698.

⁶⁵² El pagament fet per Antoni de Camporrells consta a: AHPB, Francesc Daguí, Vint-i-setè manual, 755/10, f.4v-5, 3 de gener de 1681. El pagament fet per Jaume Teixidor a: AHPB, Josep Güell, Esborrany de 1696, 811/24, f.651v-652, 1 d’agost de 1696.

D'igual forma, algunes de les feines fetes per la impremta de Josep Moyà han quedat també registrades en la documentació notarial. El febrer de 1693 va cobrar 7 lliures i 10 sous dels marmessors del testament de Maria Falcó i de Cassador, vídua de Joan Baptista Falcó, per la feina “de estampar un memorial en fet y en dret” d’una causa que Falcó tenia a la Reial Audiència contra el ciutadà honrat Lluís Porta.⁶⁵³

Josep Moyà va fer testament el 1707, elegint per marmessors als seus fills Anton i Tomàs i a Pau Agell, tots llibreters. Va demanar ser enterrat a l’església que els marmessors decidissin i que després de morir li fossin dites 150 misses, de 5 sous cada una. Va deixar 200 lliures a dues de les seves filles, Isabel i Rosa, per contemplació del seu matrimoni, i unes altres 60 lliures al seu fill Tomàs. Finalment, va instituir com a hereu universal de tots els béns a Anton, el primogènit. Josep Moyà va morir entre els dies 10 i 14 de març de 1707, dates de la signatura i de la lectura del testament.⁶⁵⁴

* * *

Jacint Escona va néixer pels volts de l’any 1640 a Barcelona. El seu pare era Martí Escona, impressor d’aquesta ciutat, natural, però, de Pamplona, mentre que la mare es deia Oliva. L’any 1669 es va casar amb Teresa Batlle, filla de Josep Batlle, mariner de Sitges, i de Maria. L’esposa va fer una aportació dotal al matrimoni de 300 lliures, mentre que el llibreter la va correspondre amb un escreix per valor d’unes altres 150.⁶⁵⁵

---

⁶⁵³ AHPB, Joan Ribes, Manual de 1693, 832/14, f.12-12v, 13 de febrer de 1693. Es tracta de l’al·legació jurídica que porta per títol *Iuridicus discursus pro nobili Maria Falco et Cassador, consorte nobilis Ioannis Baptistae Falco, contra Ludovicum Porta, civem honoratum Barcinonae*. BUB, B-38/2/1-8.

⁶⁵⁴ AHPB, Joan Solsona, Llibre primer de testaments i codicils, 890/22, s.f., 10 de març de 1707. Elisabet Moyà, dona de Josep Moyà, havia mort l’any 1694. APSJP, Òbits, Llibre 24, 1694-1697, f.35v, 29 de novembre de 1694.

⁶⁵⁵ El lloc i l’any aproximat del naixement de Jacint Escona es dedueix del seu accés a la mestria de l’ofici de llibreter, l’examen de la qual va fer el setembre de 1662. AHPB, Francesc Llunell, Trenta-dosè manual, 659/34, f.290-291v, 10 de setembre de 1662. La identitat dels pares figura en els capítols matrimonials que Escona va signar el 1669 amb Teresa Batlle. AHPB, Marià Rufasta, Plec de capítols matrimonials, 794/17, s.f., 19 de maig

Jacint Escona va superar l'examen de mestre llibreter el 1662, quan deuria tenir uns 20 o 22 anys. D'aquesta forma, va ingressar a la confraria dels llibreters i va obrir una botiga al carrer de la Llibreteria, tot i que inicialment el negoci era propietat de Martí Escona, el seu pare. Aquest, això no obstant, amb motiu del casament del seu fill amb Teresa Batlle, l'any 1669, en contemplació del matrimoni i pels drets hereditaris, va fer-li una donació de 500 lliures, les quals les hi va pagar amb els llibres i el material –les premses de llibres, els prestatges, el taulell i altres estris– que hi havia a la botiga.⁶⁵⁶

Al llarg dels anys Jacint Escona va assumir responsabilitats dins la confraria dels llibreters en nombroses ocasions, la primera de les quals el 1667, quan va exercir de cònsol, un càrrec que va tornar a ocupar el 1686. Així, per exemple, aquell any, exercint aquesta posició juntament amb Miquel Badia, va autoritzar a Pere Gallart i Joan Baujans, mercaders francesos, a vendre estampes pels carrers de Barcelona durant tres mesos. En virtut dels privilegis que els llibreters tenien concedits, la llicència permetia als mercaders...

“...vèndrer en la present ciutat estampas tant de paper com de cartró, il-luminadas o sens il-luminar, y papers de dibuix, sens que per lo dit temps per part de la confraria dels llibraters de la present ciutat vos sia fet impediment, a canvi de donar tres lliures per lluminaria del sant de la confraria”.⁶⁵⁷

---

de 1669. L'origen dels pares dels dos cònjuges figura en l'expedient matrimonial. APSJP, Desposoris, Llibre 5, 1661-1697, f.83. El casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 95, 1669-1671, f.2, 19 de maig de 1669.

⁶⁵⁶ L'examen de mestria de Jacint Escona a: AHPB, Francesc Llunell, Trenta-dosè manual, 659/34, f.290-291v, 10 de setembre de 1662. L'examen de Jacint Escona es va celebrar entre les onze i les dotze del migdia a l'hort de Francesc Moragues, al carrer Nou de Barcelona. Els examinadors foren els llibreters Salvador Feliu i Joan Selma, mentre que Ramon Boxeda, també llibreter, fou qui va presentar el candidat. Escona va pagar 10 lliures, 17 sous i 4 diners per l'examen a Miquel Pahissa, que aleshores exercia de clavari. La donació que li va fer el seu pare, Martí Escona, figura als capítols matrimonials del casament amb Teresa Batlle. AHPB, Marià Rufasta, Plec de capítols matrimonials, 794/17, s.f., 19 de maig de 1669.

⁶⁵⁷ El document de 1667 en el que Jacint Escona figura com a cònsol de la confraria dels llibreters es troba a: AHPB, Francesc Llunell, Trenta-setè manual, 659/39, f. 76-77v, 31 de maig de 1667. La llicència concedida als mercaders francesos a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1688, 846/7, f.154v-156, 14 de juliol de 1688.

D'altra banda, Jacint Escona va explotar durant un temps l'arrendament del monopoli de la distribució dels salms i les beceroles entre els llibreters de Barcelona. Aquests, de fet, estaven obligats, en virtut d'un privilegi, a comprar aquestes menuderies a la confraria per després poder-les vendre al detall a les botigues. L'any 1686, poc després de formalitzar-se aquest arrendament, els còsols van lliurar a Escona una partida que consistia en “dos balas, dos raymas, dinou mans [de] sams y bassarolas que a rahó de tres lliuras la bala [i.e. raima] valen sexanta vuyt lliuras, desset sous, y las fustas o planxas de stampar los sams y bassarolas de lletra grossa, juntament ab una capsa que estan custodidas las ditas fustas o planxa”.⁶⁵⁸

L'acord signat entre Escona i la confraria estipulava que cada mes tots els confreres havien de comprar sis mans de salms i beceroles, així com també pagar tres rals. A canvi, l'arrendador, amb els diners obtinguts, es comprometia a lluir un censal que la confraria havia contret. Això no obstant, tres anys després Escona va haver de reclamar als còsols que una gran part dels llibreters no havien complert la seva obligació:

“E com aja vingut ja lo plaso y termini de fer una lluitió de part del dit censal y axi matex vayan discorrent las pentions de aquell y los confreres eo part de aquells no hajan complert al pactat al dit acte en pèndrer ditas sis mans de paper cada mes ni tampoch en pagar los tres rals cada mes y sian ja V.M. estats requirits y interpellats per dit Escona”.⁶⁵⁹

A banda d'això, la pertinença a la confraria dels llibreters va permetre Jacint Escona figurar insaculat al Consell de Cent. En concret, l'any 1695 fou inscrit en la bossa de receptors i

⁶⁵⁸ L'arrendament de la venda de salms i beceroles consta, per exemple, en un document intern de la confraria dels llibreters, que porta per títol “Arrandament de monipoli féu Jacinto Escona sobre los salms y bacerolas...”. BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de llibreters de Barcelona. R.17.709, f.12-13. La partida de salms i beceroles que la confraria va lliurar a Escona a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1686, 846/6, f.5v-6, 24 de gener de 1686.

⁶⁵⁹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1688, 846/7, f.154v-156, 14 de juliol de 1688. En concret Tomàs de Lisau devia 8 lliures i 8 sous; Josep Moyà, 7 lliures i 10 sous, Bernat Nivell, 2 lliures i un sou, Joan Veguer, una lliura i 10 sous, Francesc Ferrer, 8 lliures i 2 sous, Anton Moyà, 7 lliures i 10 sous, i Rafaela Castelló, 3 lliures i 6 sous.

pallolers, tal i com consta en la llista aprovada el mes de novembre d'aquell any pel marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya.⁶⁶⁰

A pesar que no hi ha constància que Escona exercís cap ofici públic, en ocasions va realitzar alguna feina de llibreter per a l'administració. Destaca, per exemple, l'enquadrernació que va fer l'any 1671 d'un exemplar del primer i del segon volum de les *Decisiones* de Miquel de Cortiada, que foren enviats per la Generalitat al vicecanceller de la Corona d'Aragó. Escona va cobrar 4 lliures per aquesta feina, tal i com va fer constar l'escrivà major del General:

“Tinch donat y pagat als 23 de novembre de 1671 a Gesinto Escona, llibreter, quatre lliures, y ditas se li pagan per dos tomos de Dissensions del noble don Miquel Cortiada, los quals an de servir per enviar al senyor visecansaler de la Corona de Aragó, com més largament consta per la deliberació dels senyors diputats y àpoca a firmat lo dit dit dia a la escrivania mayor”.⁶⁶¹

Un altre exemple de l'activitat d'Escona com a llibreter és la venda que va fer a la seva botiga d'uns llibres que li havia enviat el monestir de Ripoll. Per això, l'any 1676 el llibreter va pagar 37 lliures i 4 sous al procurador de l'abat, “pel valor de los llibres ha venuts a differentes personas dit Jacintho Scona, los quals llibres tenia entregats per dit effecte del doctor fra don Joseph Molera, monjo de dit convent de Ripoll, los quals llibres dit Molera entregà a dit Scona en lo any mil siscents sexanta y nou”.⁶⁶²

Jacint Escona va exercir l'ofici de llibreter fins el 1711. El gener d'aquell any, fent constar que la salut no li permetia continuar treballant, va cedir la botiga del carrer de la Llibreteria a

⁶⁶⁰ AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.554, 26 de novembre de 1695.

⁶⁶¹ ACA, Generalitat, Llibre de correu i menut, trienni 1671-1674, Sèrie G, 47/46, f.7v, 23 de novembre de 1671. L'ordre de pagament per part dels diputats figura a: Ibidem, Deliberacions del consistori, trienni de 1671, part 1º, Sèrie General (N), 224, f.46v, 24 de novembre de 1671.

⁶⁶² AHPB, Joan Alomar, Tercer manual, 814/3, f.309v-312, 15 de desembre de 1676.

Josep Escona, un dels seus fills. Aquest, a canvi de disposar de tots els guanys de la botiga, es va comprometre a mantenir els seus pares i a pagar els censos a que estava obligada la casa.⁶⁶³

El febrer de 1711, un mes després d'haver deixat l'ofici, Escona va fer testament, tot nomenant per marmessors, entre altres, a la seva esposa, Teresa Escona, i als seus fills Francesc i Josep. Va demanar ser enterrat a l'església dels sants Just i Pastor i que li fossin dites 100 misses, de 6 sous cada una. Tot seguit, va instituir per hereu universal els seus béns a Teresa, la seva dona. Jacint Escona va morir el mes de març de 1711.⁶⁶⁴

A Jacint Escona el van sobreviure dos fills, Francesc i Josep, i una filla, Teresa, que s'havia casat amb l'impressor Martí Gelabert. Després de morir els pares, els dos fills es van disputar la propietat de la casa del carrer de la Llibreteria, un afer que va derivar en un plet a la Reial Audiència. Finalment, però, fou Josep Escona, a qui la seva mare havia nomenat hereu, el que es va quedar la casa, mentre que el seu germà Francesc se n'anà a viure al carrer del Call.

L'any 1716, segons consta en la documentació cadastral, Francesc Escona vivia amb la seva dona i una filla en una botiga situada al Call, que formava part d'una casa que era propietat del fuster Josep Bujons. Amb tot, l'any següent va presentar una súplica a la Junta d'Administradors, assegurant que havia hagut de tancar la botiga i que no tenia diners per pagar les 6 lliures que, com a mestre llibreter, li corresponien en concepte del Cadastre personal. De fet, en un informe elaborat el 1718 pel secretari de la Junta, Francesc Escona hi figurava com a "pobre de solemnitat".⁶⁶⁵

⁶⁶³ AHPB, Antoni Cassani, Setè manual, 930/5, f.48v-51, 28 de gener de 1711.

⁶⁶⁴ El testament de Jacint Escona figura a: AHPB, Antoni Cassani, Primer llibre de testaments, 930/31, f. 31v-33, 11 de febrer de 1711. La lectura fou feta el 16 de març de 1711. La sepultura de Jacint Escona a: APSJP, Òbits, Llibre 27, 1710-1717, f.80, 14 de març de 1711. Al seu torn, Teresa Escona i Batlle va morir el novembre d'aquell any, tal i com consta de la lectura del seu testament. AHPB, Antoni Cassani, Primer llibre de testaments, 930/31, f.40v-42v, 18 de juny de 1711.

⁶⁶⁵ Les referències en el Cadastre en les que Francesc Escona consta al carrer del Call es troben a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716. I-57, s.f.; Ibidem, I-59, f.15v. La súplica presentada per Escona a la Junta d'Administradors a: Ibidem, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y altres causals de alguns individus de esta Ciutat, 1716-1718, I-1, s.f., 7 d'octubre de 1717. L'informe elaborat pel secretari de la Junta a: Ibidem, s.f., 12 de març de 1718.

Josep Escona, en canvi, va optar per emigrar a Mallorca amb la seva família, tal i com consta en el citat informe del secretari de la Junta d'Administradors. A la dècada de 1740 continuava treballant a Palma, com es desprèn del privilegi per imprimir almanacs i calendaris que Pau Campins, impressor de Barcelona, li va cedir en aquelles dates.⁶⁶⁶

Amb la marxa de Josep Escona a Mallorca, el seu germà Francesc va aconseguir la propietat de la casa del carrer de la Llibreteria. El 1719, a més, va fer que la seva germana, Teresa Gelabert i Escona, vídua de l'impressor Martí Gelabert, li cedís els seus drets hereditaris sobre aquell immoble. L'any 1726, però, arran d'un concurs de creditors presentat a la Reial Audiència pel convent de Sant Agustí de Barcelona i per Maria Martí, vídua del llibreter Joan Pau Martí, els béns de Francesc Escona foren segrestats per ordre judicial i venuts en encant públic. Aleshores, la casa del carrer de la Llibreteria, que, segons la documentació, es trobava en molt mal estat pels efectes dels bombardeigs del setge de 1713-1714, fou comprada per la confraria dels llibreters de Barcelona per un preu de 410 lliures.⁶⁶⁷

* * *

Francesc Llopis va néixer a Barcelona pels volts de l'any 1650. Era fill de Bernat Llopis, llogater de mules d'aquesta ciutat, i de Maria. L'any 1674 es va casar amb Gertrudis Pinyol, amb la qual va tenir almenys quatre filles que van arribar a l'edat adulta: Magdalena, que es

---

⁶⁶⁶ La marxa de Josep Escona a Mallorca figura a: AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y otras causas de alguns individuos de esta ciudad, 1716-1718, I-1, s.f., 12 de març de 1718. Algunes referències sobre l'activitat de Josep Escona com a llibreter a Mallorca es troben a: Jaume BOVER, *Els Capó, impressors de Mallorca*, op.cit., p.32-33, i també a: Juan ROSSELLÓ LLITERAS, "El pintor Lorenzo Vallespir: su administración económica", *Estudis Baleàrics*, 8, 1983, p.119-137.

⁶⁶⁷ La cessió dels drets per part de Teresa Gelabert i Escona figuren a: AHPB, Francesc Busquets, menor, Manual de 1719, 871/22, f.2-2v, 7 de gener de 1719. L'encant públic de la casa del carrer de la Llibreteria, fet l'any 1726, a: AHPB, Francesc Tos i Arquer, Manual de 1726, 947/8, f.66-73, 3 de juny de 1726. Segons aquest document, en aquell moment Francesc Escona residia a Cervera, on, molt probablement, s'havia traslladat fugint dels creditors. L'estat en què es trobava la casa com a conseqüència dels estralls provocats per les bombes va obligar la confraria dels llibreters a fer-hi importants obres de reconstrucció, tal i com es desprèn d'un contracte que els llibreters Bartomeu Giral i Jaume Batlle van signar el novembre de 1726 amb Agustí Sirera, mestre de cases, i amb Jeroni Melchior, fuster. AHPB, Josep Brossa, Manual de 1726, 824/75, f.252-256, 17 de novembre de 1726.

va casar amb el llibreter Eudald Terrasàncez; Elisabet, casada amb Francesc Avinyó, també llibreter; Gertrudis, que va contraure matrimoni amb el barreter Pau Sabater i, finalment, Margarida, que va ho va fer amb Marià Vinyes, també barreter.⁶⁶⁸

Francesc Llopis va iniciar l'aprenentatge el 1666 a casa del llibreter Miquel Pahissa, amb qui va estar tres anys. Posteriorment, entre 1669 i 1671, va continuar el període de formació amb el llibreter Jacint Escona. Amb tot, Llopis no va aconseguir la mestria fins el desembre de 1673, després de superar un examen fet en presència dels cònsols de la confraria dels llibreters i de Ramon Boxeda i Tomàs de Lisau, examinadors. Un cop pagades les 10 lliures, 17 sous i 4 diners dels drets d'examen, va ingressar a la confraria i va obtenir la llicència per obrir botiga de llibreter a Barcelona.⁶⁶⁹

Uns dies després d'haver obtingut la mestria, va adquirir en emfiteusi una casa al carrer de la Llibreteria, on hi va obrir la seva botiga. Aquesta casa, situada a la cantonada amb el carrer d'Arlet, la hi va establir Gertrudis Ferran i Vives, vídua del ciutadà honrat Miquel Ferran i Lledó, a un cens de 32 lliures anuals de pensió i el compromís d'invertir-hi unes altres 50 lliures en obres al llarg dels cinc anys següents.⁶⁷⁰

De l'activitat de Francesc Llopis en destaca la seva actuació com a clavari de la confraria dels llibreters l'any 1686, o bé alguna feina puntual que va fer per a les institucions catalanes.

---

⁶⁶⁸ L'any del naixement de Francesc Llopis es dedueix del certificat que el llibreter Joan Pahissa va signar donant fe que Llopis havia iniciat l'aprenentatge amb Miquel Pahissa, el seu pare, l'any 1666, quan deuria tenir uns 15 o 16 anys. AHPB, Francesc Cortés, major, Tercer manual, 807/3, f.188v-189, 14 d'octubre de 1673. En aquest mateix document hi consta la identitat dels pares. Val a dir que Francesc Llopis no tenia cap relació familiar directa amb l'impressor Josep Llopis, que era fill d'un mariner de Sitges. El casament de Francesc Llopis amb Gertrudis Pinyol figura a: ACB, Esposalles, Llibre 97, f.51v, 3 de juny de 1674. La identitat de les filles figura en el testament de Gertrudis Llopis i Pinyol, vídua de Francesc Llopis, fet el 1739. AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.172v-173, 31 de març de 1739.

⁶⁶⁹ Joan Pahissa, fill de Miquel Pahissa, va donar fe que Francesc Llopis havia estat per aprenent del seu difunt pare des del maig de 1666 fins al maig de 1669. AHPB, Francesc Cortés, major, Tercer manual, 807/3, f.188v-189, 14 d'octubre de 1673. D'una forma semblant, Jacint Escona va certificar que Llopis havia estat aprenent seu des del mes de maig de 1669 fins al maig de 1701. Ibidem, f.188-188v, 11 d'octubre de 1673. L'examen de llibreter de Francesc Llopis a: Ibidem, f.232-233, 3 de desembre de 1673.

⁶⁷⁰ AHPB, Francesc Llauder, Onzè manual, 787/11, f.707v-710v, 16 de desembre de 1673.

Per exemple, hi ha constància que va rebre una lliura i 16 sous del Braç Militar l'any 1687 per per “encodernar 227 memorials per la contrafacció que se donaren a ministres y comuns”.⁶⁷¹

En qualsevol cas, la carrera professional de Francesc Llopis fou més aviat curta, car va morir el setembre de 1688. A partir d'aleshores, la botiga de llibreter fou heretada pel su fill Francesc i per la vídua, Gertrudis Llopis, en qualitat d'usufructuària. Tanmateix, Francesc, l'hereu, va premorir a la seva mare, de manera que, posteriorment, l'any 1716, la vídua Llopis va fer donació dels béns, entre els quals hi havia la casa del carrer de la Llibreteria, a la seva filla gran, Magdalena, que aleshores era vídua del llibreter Eudald Terrasàncez. Amb tot, Gertrudis Llopis va continuar reservant-se l'usdefruit de tots els béns.⁶⁷²

Així, segons el Cadastre, el 1716 la vídua de Francesc Llopis, que aleshores tenia 60 anys, vivia en la casa del carrer de la Llibreteria amb una filla de 35 anys, que també constava com a vídua, i quatre néts. En aquell moment l'immoble fou valorat en 200 lliures, amb un lloguer estimat de 35 lliures, de manera que li corresponia pagar 3 lliures i 10 sous anuals en concepte del Cadastre real.⁶⁷³

Gertrudis Llopis va morir el 1740, tal i com es dedueix de la lectura del seu testament, feta el maig d'aquell any.⁶⁷⁴

* * *

El quart dels socis de la companyia encapçalada per Josep Moyà fou Joan Terrasàncez.

Aquest llibreter va néixer a Borredà, a la comarca del Berguedà, pels volts de 1650. El seu

⁶⁷¹ Francesc Llopis apareix com a clavari de la confraria dels llibreters a: AHPB, Jeroni Guiu. Manual de 1686, 846/6, f.1-2, 11 de gener de 1686. El pagament fet pel Braç Militar a: ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1683-1693, Sèrie G, 69/4, f.449, 19 de febrer de 1687.

⁶⁷² La sepultura de Francesc Llopis figura a: APSJP, Òbits, 1686-1690, f.82v, 28 de setembre de 1688. La donació dels béns a Magdalena Llopis a: AHPB, Francesc Fontana, Onzè manual, 934/11, f. 128-130, 19 de setembre de 1716.

⁶⁷³ La valoració de la casa del carrer de la Llibreteria figura a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri 3, carrer de la Llibreteria, I-57, s.f.; i: Ibidem, I-59, f.93v. El pagament del Cadastre real consta a: Ibidem, Repartiment de cases de 1718, I-62, p.205.

⁶⁷⁴ AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.172v-173, 31 de març de 1739.

pare era Pere Terrasànceh, sabater d'aquella vila, mentre que la mare es deia Helena. L'any 1673 es va casar a Barcelona amb Marianna Font, filla de Joan Font, macip de ribera d'aquesta ciutat, i de Maria. L'esposa va fer una aportació al matrimoni de 300 lliures en concepte de dot, mentre que el marit la va correspondre amb un escreix per valor de la meitat. D'aquest matrimoni en van sobreviure almenys quatre filles, Ramona, Teresa, Marianna i Maria, les quals es van casar, respectivament, amb Francesc Sastre, veler; Pau Miret, també veler; Joan Testes, velluter, i Salvador Friginals, sabater.⁶⁷⁵

Joan Terrasànceh va fer l'aprenentatge amb el llibreter Salvador Feliu. L'any 1672 els llibreters Joan Pahissa i Jacint Escona van donar fe que havia completat el seu període de formació i que s'estava per fadrí a casa d'Anton Ferrer, "de ahont se veu clarament que ha acabat son aprenentatge, lo que diuhen saber per ser habitants en lo carrer de la Llibreteria y del mateix estament". Terrasànceh va obtenir la mestria el juliol d'aquell any, després de superar una prova feta davant dels cònsols de la confraria dels llibreters i de Francesc Badia i Tomàs de Lisau, examinadors. Un cop pagades les 10 lliures, 17 sous i 4 diners pels drets d'examen, els cònsols van donar-li "licensia y facultat de tenir botiga oberta, jòvens y aprenents y fer totas otras cosas tocants a dit ofici de llibrater".⁶⁷⁶

D'aquesta forma, Joan Terrasànceh va obrir també el seu negoci al carrer de la Llibreteria. L'any 1676 el llibreter Ramon Saper li va llogar una part de la casa on vivia, que consistia en

---

⁶⁷⁵ L'any del naixement de Joan Terrasànceh es dedueix de l'examen de mestre llibreter, que va fer el 1672, quan deuria tenir poc més de 20 anys. AHPB, Francesc Cortés, major, Segon manual, 807/2, f.152-152v, 31 de juliol de 1672. La identitat i la procedència geogràfica dels seus pares consta en els capítols matrimonials que Terrasànceh va signar el 1673 amb Marianna Font. AHPB, Joan Alomar, Plec de capítols matrimonials i testaments, 814/9, s.f., 25 de desembre de 1673. Els noms de les filles figuren en l'acord que els marmessors del testament de Joan Terrasànceh van signar amb Maria Verdeny, abans Font, mare de Marianna Font, àvia de les filles, per l'herència d'aquestes. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1701, 846/10, f.178 i 179v, 20 de juliol de 1701. Els capítols matrimonials de Ramona Terrasànceh, filla gran de Joan Terrasànceh, amb el veler Francesc Sastre a: AHPB, Joan Navés, Plec de capítols matrimonials, 845/27, s.f., 1 d'abril de 1698. Una referència als capítols matrimonials de Teresa Terrasànceh amb el veler Pau Miret figura a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1702, 846/10, f.252v-253v, 15 d'agost de 1702. Els capítols matrimonials de Marianna Terrasànceh i Joan Testes, velluter, a: AHPB, Joan Solsona, Llibre de capítols matrimonials, 890/21, s.f., 1 de febrer de 1711. Els capítols de Maria Terrasànceh i Salvador Friginals, sabater, a: Ibidem, s.f., 7 de setembre de 1717.

⁶⁷⁶ La declaració de Joan Pahissa i Jacint Escona en favor de Joan Terrasànceh es troba a: AHPB, Francesc Cortés, major, Segon manual, 807/2, f.99-100, 18 de maig de 1672. L'examen de mestria a: Ibidem, f.152-152v, 31 de juliol de 1672.

una botiga, la rerabotiga i un espai destinat a habitatge, per un termini de 5 anys i un preu de 35 lliures anuals. A banda d'això, es va comprometre a pagar les obres per tal de separar la part on vivia Saperà de la seva. Aquest lloguer fou motiu d'un litigi que tots dos van mantenir a la cort del veguer i que fou finalment resolt amb la signatura d'una concòrdia, amb la qual els dos llibreters van delimitar clarament quins eren els espais comuns de la casa.⁶⁷⁷

Uns anys després, això no obstant, Terrasàncez va traslladar el negoci a una altra botiga del mateix carrer. L'any 1691 els marmessors del testament de Rafaela Castelló, també llibretera, li van vendre la casa que aquesta tenia al carrer de la Llibreteria per un preu de 182 lliures, amb la condició que havia de fer-se càrrec de pagar les pensions dels censos a què estava obligada, que pujaven a 41 lliures i 15 sous anuals.⁶⁷⁸

A més d'això, Joan Terrasàncez era propietari d'una part de la casa que els seus pares tenien a Borredà, el seu poble natal. L'any 1700 va rebre 35 lliures de Joan Clotet, paraire d'aquella vila, que havia comprat la casa al sastre Benet Terrasàncez, també de Borredà, germà del llibreter, per un preu de 261 lliures.⁶⁷⁹

Pel que fa a l'activitat gremial, hi ha constància que Joan Terrasàncez va exercir de clavari de la confraria dels llibreters el 1683. El gener d'aquell any va participar en una requisita de llibres que la confraria va fer al robaveller Bernat Blasi. D'altra banda, Terrasàncez va participar també en les activitats de la seva parròquia, la de Sant Jaume, de la qual fou administrador del bací dels pobres vergonyants l'any 1693.⁶⁸⁰

De la feina com a llibreter en destaca la compra que va fer el 1693 de la biblioteca que havia estat del doctor en drets Rafael Mercer. Terrasàncez va comprar aquesta col·lecció, formada per 294 volums, a Jeroni Enveja, canonge de la catedral de Barcelona, tutor dels fills

---

⁶⁷⁷ El lloguer de la botiga figura a: AHPB, Joan Alomar, Tercer manual, 814/3, f.71-74, 10 de març de 1676. La concòrdia signada per Saperà i Terrasàncez a: Ibidem, Quart manual, 814/4, f.145-147v, 30 de juny de 1677.

⁶⁷⁸ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1691, 846/8, f.16-21, 24 d'abril de 1691.

⁶⁷⁹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1700, 846/10, f. 26v, 23 de març de 1700.

⁶⁸⁰ L'actuació com a clavari de la confraria dels llibreters consta a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.5v-9v, 11 de gener de 1683. L'actuació com a administrador del bací dels pobres vergonyants a: Ibidem, Manual de 1693, 846/8, f.15v-16, 15 d'agost de 1693.

de Mercer, per un preu de 170 lliures, que fou la quantitat més alta oferta en l'encant públic. Posteriorment, l'any 1699 va entrar a formar part d'una societat que un grup de llibreters, entre els quals hi havia Anton Ferrer, Baltasar Ferrer i Joan Piferrer, va acordar amb l'impressor Rafael Figueró per imprimir i vendre llibres durant un període de cinc anys.⁶⁸¹

A banda de tot això, hi ha constància també que Joan Terrasàncez va exercir oficis públics. L'any 1685, de fet, fou insaculat a la bossa de pesador de mostassaf, un ofici pel qual fou extret en dues ocasions, els anys 1686 i 1695. Es tractava d'una ocupació que acostumaven a exercir quatre menestrals i que consistia en assistir al mostassaf, que era la persona encarregada, entre altres coses, de supervisar el mercat dels aliments. El pesador de mostassaf era un ofici anual que tenia una retribució de 50 lliures l'any.⁶⁸²

Joan Terrasàncez va fer testament el desembre de l'any 1700, en un moment en què ja era vidu. Per aquesta raó va nomenar tutors de les seves tres filles –que encara eren solteres i menors d'edat– a Joan Comas, rector de la parròquia de Sant Jaume, a Eudald Terrasàncez, germà seu, també llibreter, i a Francesc i Ramona Sastre, gendre i filla gran, respectivament. Joan Terrasàncez va morir cap a final de l'any 1700 o principi del següent. El juliol de 1701 els tutors van acordar amb Maria Verdeny, casada en primeres núpcies amb Joan Font, sogra del llibreter, el pagament de l'herència que els corresponia a les tres filles. Posteriorment, els tutors van cedir a Verdeny l'usdefruit de la casa del carrer de la Llibreteria, ja que Terrasàncez havia disposat en el seu testament que en pogués gaudir durant la seva vida, amb la condició que s'ocupés de pagar els censos.⁶⁸³

---

⁶⁸¹ La compra de la biblioteca de Rafael Mercer figura a: AHPB, Francesc Cotxet i Soler-Ferran, Vint-i-novè manual, 779/28, f.30v-31, 7 de febrer de 1693. La concòrdia signada amb Rafael Figueró a: AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.307v-312v, 29 de novembre de 1699.

⁶⁸² La insaculació de Joan Terrasàncez a la bossa de pesadors de mostassaf es troba a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Llibre d'ànima de les bosses de concellers, Consell de Cent i oficis, 1C-VIII-4, f.462v, novembre de 1685. Les extraccions per exercir aquest ofici consten a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1687, 109-CC, f.19, 13 de desembre de 1686; i: *Ibidem*, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.15, 13 de desembre de 1695. Sobre les especificitats d'aquest ofici vegeu: Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent...*, op. cit., p.323-324.

⁶⁸³ L'acord signat entre Maria Verdeny i els tutors de les filles de Joan Terrasàncez consta a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1701, 846/10, f.178 i 179v, 20 de juliol de 1701. Segons aquest document, el testament de Joan

Després de la mort del llibreter, els tutors es van ocupar de vendre els béns i pagar els deutes. Entre aquests, per exemple, hi figurava una bala de paper d'escriure de Gènova, formada per 32 raimes, que el llibreter havia comprat a Josep March, botiguer de teles, per un preu de 40 lliures, 3 sous i quatre diners. De la venda dels llibres, feta en encant públic el novembre de 1701, els tutors en van obtenir 350 lliures, les quals el comprador, el llibreter Miquel Planella, va pagar amb la venda d'un censal de 17 lliures i 10 sous de pensió anual.⁶⁸⁴

Anton Ferrer i Baltasar Ferrer

Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, que no eren germans i ni tan sols parents propers, van formar una societat molt duradora, la qual, entre altres activitats relacionades amb el món del llibre, va tenir impremta des de l'any 1676.

De fet, l'obertura de la impremta d'Anton i Baltasar Ferrer fou un dels motius que va provocar l'enfrontament entre els llibreters i els impressors de Barcelona. Aquesta qüestió fou tractada en un consell que la germandat dels stampers va celebrar el mes d'octubre de 1676, la qual va prohibir als seus membres treballar en aquella impremta.⁶⁸⁵

No tots els impressors, però, van seguir les indicacions de la germandat. El juny de 1677, pocs mesos després de la celebració d'aquell consell, l'impressor Pere Pau Mateu va signar un contracte amb Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, per tal de fer-se càrrec de la impremta durant un període de tres anys. El fet que cap dels dos llibreters conegués l'art d'imprimir els obligava a haver de contractar regularment els serveis d'oficials impressors. Tal i com es constata a

---

Terrasàncez, fou fet davant del notari Jeroni Guiu el 27 de desembre de l'any 1700. Malauradament, a l'AHPB no s'hi conserven els llibres de testaments d'aquest notari. La cessió de l'usdefruit de la casa a: *Ibidem*, Manual de 1702, f.206-207, 21 de febrer de 1702.

⁶⁸⁴ El pagament de la bala de paper figura a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1701, 846/10, f.192-192v, 1 de desembre de 1701. La venda dels llibres en encant públic consta a: *Ibidem*, f.183v-189, 9 de novembre de 1701.

⁶⁸⁵ AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació relativa a diverses confraries, 621/63, s. f., 11 d'octubre de 1676.

través d'alguna de les obres conservades, a mitjan de la dècada de 1690 el taller dels Ferrer fou administrat per l'impressor Jaume Gascón.⁶⁸⁶

L'obertura d'impremtes per part d'alguns llibreters va portar cua durant anys. Anton Ferrer i Baltasar Ferrer foren, de fet, els introductors d'una de les quatre causes judicials que diverses persones van presentar l'any 1684 contra la confraria dels stampers de Barcelona, creada aquell any, la qual, en virtut d'unes ordinacions concedides pel Consell de Cent, volia impedir tenir impremta oberta a qualsevol persona que no en fos membre.⁶⁸⁷

En qualsevol cas, tal i com es desprèn del fons conservat, l'activitat de la impremta dels Ferrer va quedar pràcticament aturada cap a final del segle XVII. Un fet que mostra el poc interès que en aquell moment tenien per fer funcionar el taller fou la societat que, conjuntament amb altres llibreters, van formar l'any 1699 amb Rafael Figueró, per tal que fos aquest qui s'ocupés de la impressió dels llibres que editava aquesta companyia. D'aquesta forma, entre els anys 1677 i 1701, data de la darrera obra que es conserva, de la impremta d'Anton Ferrer i Baltasar Ferrer en van sortir 32 llibres, 18 opuscles i 24 plec solts, cosa que fa un total de 74 títols.⁶⁸⁸

Anton Ferrer va néixer pels volts de 1645 a Vilafranca del Penedès i era fill d'Anton Ferrer, corder d'aquella vila, i de Maria. El 1670 es va casar amb Coloma Marquès, la qual va aportar 100 dobles en concepte de dot. Aquest matrimoni va tenir almenys sis fills: Ramon, Anton, Josep Jaume, Coloma, Serafina i Ignàsia.⁶⁸⁹

---

⁶⁸⁶ L'acord signat per Anton Ferrer i Baltasar Ferrer amb Pere Pau Mateu consta a: AHPB, Joan Alomar, Quart manual, 814/4, f.134v-135v, 20 de juny de 1677. Entre les obres que Jaume Gascón va imprimir al taller dels Ferrer hi ha, per exemple, l'obra titulada *Práctica de el confessorario y explicación de las LXV proposiciones condenadas por la Santidad de N.S.P Inocencio XI, su materia, los casos mas selectos de la theologia moral, su forma, un diálogo entre el confessor y penitente: primera y segunda parte*. BC, Tor. 144-4º

⁶⁸⁷ Anton Ferrer i Baltasar Ferrer van introduir la causa a la Reial Audiència el 27 de maig de 1684. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f.

⁶⁸⁸ El contracte signat pel grup de llibreters, entre els quals hi havia Anton i Baltasar Ferrer, amb Rafael Figueró es troba a: AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.307v-312v, 29 de novembre de 1699.

⁶⁸⁹ L'any i el lloc del naixement d'Anton Ferrer es dedueix de la declaració que va fer a la Reial Audiència l'abril de 1678, en la que deia tenir 33 anys i ser natural de Vilafranca del Penedès. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 25 d'abril de 1678. La identitat i l'origen dels seus pares figura en els capítols matrimonials que Anton Ferrer i Coloma Marquès van signar el 1669. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Segon llibre de capítols matrimonials, 763/89, f. 365-369v, 28 de novembre de 1669. Coloma Marquès devia ser orfe o de pares

L'inici d'Anton Ferrer en el negoci del llibre va tenir lloc el 1667. El mes de gener va realitzar l'examen de llibreter a l'hort del ciutadà honrat Miquel Ferran, al carrer de Sant Pau, davant dels còsols de la confraria, un dels quals, aquell any, era Jacint Escona, i dels examinadors, que foren els llibreters Francesc Badia i Tomàs de Lisau. Després de superar l'examen, que va consistir en relligar i enquadernar diversos llibres, Ferrer va pagar 10 lliures, 17 sous i 4 diners i va ingressar a la confraria, tot rebent l'autorització per tenir botiga oberta a Barcelona.⁶⁹⁰

A partir d'aleshores, així doncs, Anton Ferrer va obrir una botiga de llibreter, la qual, almenys des de 1672, va estar situada en una casa a la cantonada del carrer de Paradís amb la plaça de Sant Jaume, ben bé a l'entrada del carrer de la Llibreteria. Anteriorment, aquesta casa havia estat propietat dels llibreters Miquel i Francesc Menescal, els quals havien estat embargats per la Generalitat després d'un llarg procés. El novembre de 1672, el sastre Josep Blanch, actuant com a segrestador de la Diputació del General, va llogar aquella casa a Anton Ferrer per un termini de cinc anys i un preu de 22 lliures anuals. Amb tot, quatre anys després Ferrer va comprar la casa per 700 lliures, en tant que persona més donant en la venda en encant públic que fer la Generalitat.⁶⁹¹

A banda d'aquesta casa, Anton Ferrer posseïa algunes propietats a Vilafranca del Penedès, el seu poble natal. El 1678, però, el llibreter va decidir desprendre's d'aquest patrimoni, tal i com es dedueix de la procura que aleshores va signar a favor de Tomàs Galceran, habitant

---

desconeguts, ja que els noms d'aquests no figuren en els capítols matrimonials i l'aportació dotal la va fer gràcies a una donació que li va fer Josep Vilardaga, sacerdot de la catedral de Barcelona. El casament d'Anton Ferrer i Coloma Marquès es va celebrar el febrer de 1670. ACB, Esposalles, Llibre 95, f.38v, 8 de febrer de 1670. Els noms dels fills d'aquest matrimoni figuren en el testament que Anton Ferrer va fer el 1697. AHPB, Domènec Rojas, Segon llibre de testaments, codicils i últimes voluntats, 863/64, f.133, 8 de juny de 1697.

⁶⁹⁰ AHPB, Francesc Llunell, Trenta-setè manual, 659/39, f.2v-4, 6 de gener de 1667.

⁶⁹¹ El lloguer de la casa de la plaça de Sant Jaume consta a: AHPB, Francesc Cortés, major, Segon manual, 807/2, f.194-196, 23 de novembre de 1672. La compra d'aquesta casa a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1674, part 3º, Sèrie General (N), 229, f.371v-372, 20 d'octubre de 1676. L'any 1700 el llibreter encara pagava un cens de 2 lliures i 5 sous de pensió per aquesta casa al convent de Sant Josep de carmelites descalços de Barcelona. ACA, Monacals, Hisenda, Llibre major III dels carmelites descalços, 1.901, f.81, 1 de gener de 1700.

d'aquella vila, per tal que en el seu nom posés totes les propietats a la venda en pública subhasta.⁶⁹²

Anton Ferrer, per tant, va desenvolupar la seva activitat com a llibreter en la casa que va comprar a la plaça de Sant Jaume. Aquesta feina consistia, principalment, en l'enquadrernació i venda de llibres a la menuda en els taulells que, com a mestre llibreter, podia disposar de cara al públic. Tanmateix, la feina de llibreter també contemplava l'enquadrernació de llibres a l'engròs. Un exemple és el contracte que Ferrer va signar l'octubre de 1670 amb l'assaonador Maurici Font per enquadrernar 625 exemplars del "sumari de les indulgències de la tercera orde de Sant Francesc de Paula", la impressió dels quals Font havia encarregat prèviament a Rafael Figueró. El llibreter va cobrar 25 lliures per aquella feina, tot comproment-se a tenir-la acabada en el termini de dos mesos.⁶⁹³

A banda d'això, Ferrer va explotar durant un temps l'arrendament del monopoli de la venda de salms i beceroles, que la confraria dels llibreters tenia en propietat gràcies a un privilegi. Això es constata, per exemple, en el pagament de 136 lliures i 10 sous que va fer a la confraria l'abril de 1671 per tota la mercaderia que havia venut a diversos confreres.⁶⁹⁴

D'igual forma, Anton Ferrer va desenvolupar càrrecs de responsabilitat dins la confraria dels llibreters, com, per exemple, el de cònsol, per al qual va ser elegit aquell mateix any. De fet, fou aquest llibreter qui l'octubre de 1671, exercint aquest càrrec, va signar un contracte amb Rafael Figueró per tal que aquest s'ocupés d'imprimir en exclusiva els salms i les beceroles que la confraria repartia entre els seus membres, cosa que, com ha estat explicat en

---

⁶⁹² AHPB, Joan Alomar, Cinquè manual, 814/5, f.209v-210v, 1 d'octubre de 1678.

⁶⁹³ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1670, 766/19, f.212-213, 22 d'octubre de 1670. Es tracta de l'obra titulada *Sumario de las gracias e indulgencias que teniendo la bulla de la santa cruzada ganan los hermanos Terceros, los fundadores, bienechores familiares de la (...) orden de los Mínimos (...) que truxcen el cordón, visitando qualquiera de sus iglesias*, escrit pel pare franciscà Diego León y Moya, impresa per Figueró l'any 1670. Un exemplar d'aquesta obra, segons el CCPB, es conserva a la Biblioteca Rico de Castalla, a Alacant.

⁶⁹⁴ AHPB, Miquel Fontcuberta, Segon manual, 765/2, f.249-249v, 3 d'abril de 1671.

el Capítol 2, fou una de les causes que aquell any va provocar l'inici del conflicte entre impressors i llibreters.⁶⁹⁵

Anton Ferrer, en aquest sentit, fou un dels llibreters que, exercint de cònsol de la confraria, va encapçalar algunes de les requises de llibres efectuades a casa dels impressors en aquells anys per impedir-los la venda pública de llibres. El gener de 1682, per exemple, juntament amb Miquel Badia, l'altre dels còsols elegits aquell any, va vendre a Ramon Saperà, també llibreter, tots els llibres que provenien dels “penyoraments fets a la germandat dels stampers”, per un preu de 80 lliures. Una altra de les decisions que Ferrer va prendre aquell any, actuant com a cònsol de la confraria, fou la d'atorgar una llicència a Jeroni Huguet, negociant de Torà, municipi de la Segarra, per vendre salms a la ciutat de Barcelona, “de qualsevol gènere sien, tant sien stampats negres o inlluminats, ara sien en pregamí, paper o cartró”.⁶⁹⁶

A banda de tot això, Anton Ferrer fou també un dels llibreters designats per ocupar algun dels rodolins que la confraria tenia al Consell de Cent. L'any 1682 fou insaculat en la bossa de portalers i cauquilladors, cosa que li va permetre exercir oficis públics en més d'una ocasió. L'any 1690, per exemple, va sortir extret per ocupar una de les places de portaler durant tres anys, un ofici que va tornar a obtenir el 1702. Hi ha constància també que quan va morir, l'any 1712, Ferrer tenia l'ofici de mesurador de grans.⁶⁹⁷

Anton Ferrer va fer testament el juny de 1697, elegint per marmessors a la seva dona, Coloma Ferrer i Marquès, i al rector de la parròquia de Sant Jaume de Barcelona, l'església en la que, de fet, va demanar ser enterrat. Tot seguit, va instituir per hereu universal a la seva dona. Amb tot, Anton Ferrer va viure fins a 1712, tal i com es dedueix de la lectura del

⁶⁹⁵ AHPB, Francesc Cortés, major, Primer manual, 807/1, f.211v-213, 31 d'octubre de 1671.

⁶⁹⁶ La venda dels llibres a Ramon Saperà consta a: AHPB, Joan Alomar, Manual de 1682, 814/8, f.6v-7v, 12 de gener de 1682. La llicència atorgada a Jeroni Huguet per vendre salms a: Ibidem, f.8-8v, 13 de gener de 1682.

⁶⁹⁷ La insaculació d'Anton Ferrer a la bossa de portalers i cauquilladors consta a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.444, novembre de 1682. Les extraccions per exercir l'ofici de portaler a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1690, 112-CC, f.44, 17 de gener de 1690, i a: Ibidem, Registre de Deliberacions de 1702, 124-CC, f.49, 17 de gener de 1702. La possessió de l'ofici de mesurador de grans per part d'Anton Ferrer a: AHCB, Consellers, Bosses de Deliberacions, 1712, 1C-XIII-40, s.f., 15 d'octubre de 1712.

testament, feta l'agost d'aquell any. Segons aquest document, en el moment de morir encara vivia a la casa de la plaça de Sant Jaume, a l'entrada del carrer de la Llibreteria.⁶⁹⁸

Un temps després de la mort d'Anton Ferrer, el seu fill primogènit, Ramon, que també era llibreter, va liquidar els comptes de la companyia que el seu pare tenia amb Baltasar Ferrer. El juny de 1715 els dos llibreters van acordar repartir-se els llibres que tenien emmagatzemats i extingir la societat. Per tant, aquell any va desaparèixer formalment la impremta que Anton Ferrer i Baltasar Ferrer havien obert feia gairebé 40 anys.⁶⁹⁹

Amb tot, cal dir que en la casa de la plaça de Sant Jaume, a la cantonada amb el carrer de Paradís, on els Ferrer havien tingut el taller, va a tornar a haver-hi una impremta a partir de 1720, regentada pel llibreter Joan Veguer, gendre d'Anton Ferrer. Segons el fons conservat, aquesta impremta va funcionar almenys fins a 1742.⁷⁰⁰

* * *

Baltasar Ferrer i Salla va néixer a Solsona, vers l'any 1650. El seu pare, que també es deia Baltasar, feia de pagès en aquella vila, mentre que la mare es deia Isabel Salla. L'any 1672 es va casar amb Serafina Feliu, d'uns 14 anys d'edat, filla de Salvador Feliu, llibreter de Barcelona, i de Jerònima. L'esposa va aportar un dot de 400 lliures, mentre que el marit li va fer un escreix per valor d'unes altres 200. Aquest matrimoni va tenir almenys tres fills que van arribar a edat adulta: Josep, Teresa i Eulàlia⁷⁰¹

⁶⁹⁸ AHPB, Domènec Rojas, Segon llibre de testaments, codicils i últimes voluntats, 863/64, f.133, 8 de juny de 1697.

⁶⁹⁹ AHPB, Joan Solsona, Manual de 1715, 890/18, f.261-262, 28 de juny de 1715.

⁷⁰⁰ L'obra més antiga que es conserva atribuïda a Joan Veguer és la que porta per títol *Modo de rezar lo rosari de nostra Senyora del Roser a cors o en particular*, apareguda l'any 1720. BUB, XVIII-5913. Joan Veguer, fill de Joan Veguer, també llibreter, es va casar l'any 1716 amb Coloma Ferrer, filla del llibreter Anton Ferrer. ACB, Esposalles, Llibre 120, f.44, 25 de maig de 1716. En els capítols matrimonials, Ramon Ferrer, fill d'Anton Ferrer, germà de Coloma, va fer donació als cònjuges de tots els seus béns, entre els quals hi havia la casa de la plaça de Sant Jaume. AHPB, Fèlix Costa, Manual de 1716, 888/8, f.188-193v, 2 de setembre de 1716.

⁷⁰¹ L'any del naixement de Baltasar Ferrer es dedueix d'una declaració que va fer davant el Consell de Cent el gener de 1682, en la que deia tenir 31 anys. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1682, 104-

Baltasar Ferrer es va iniciar en l'ofici de llibreter el desembre de 1664, com a aprenent de Miquel Pahissa. Amb tot, arran de la mort del seu mestre, va acabar l'aprenentatge amb Joan Pahissa, fill de l'anterior. El setembre de 1671 va aconseguir la mestria, després de superar un examen que va fer l'hort de Francisca Balsells, conegut com "lo hort de las Castellonas", davant dels cònsols de la confraria dels llibreters i de Jacint Escona i Joan Moyà, examinadors. Després de pagar les 10 lliures, 17 sous i 4 diners dels drets d'examen, va ingressar a la confraria dels llibreters i va obtenir la llicència per tenir botiga i parada de llibres a Barcelona.⁷⁰²

A partir d'aleshores, Baltasar Ferrer va exercir diversos càrrecs de responsabilitat en la confraria dels llibreters. Així, per exemple, hi ha constància que va actuar com a cònsol almenys en dues ocasions, els anys 1672 i 1706, mentre que el 1684 va exercir de clavari.⁷⁰³

Uns mesos després d'aconseguir la mestria, Baltasar Ferrer va obrir la seva botiga al carrer de la Llibreteria. Inicialment es va instal·lar en una casa que el febrer de 1672 li va rellogar Anton Ferrer. Aquest, de fet, havia llogat aquella casa el mateix dia al cirurgià Josep Bubó, per un termini de cinc anys i un preu de 43 lliures i 10 sous anuals. Tot seguit, Anton Ferrer va rellogar la casa a Baltasar Ferrer amb les mateixes condicions.⁷⁰⁴

Tanmateix, l'any següent es va traslladar a una altra casa del mateix carrer, en la que hi havia tingut la botiga el llibreter Miquel Gràcia. Baltasar Ferrer va adquirir aquesta casa a

---

CC, f.46v, 7 de gener de 1682. En una altra declaració feta a la Reial Audiència, feta el 31 de juliol de 1699, deia tenir-ne 48, de manera que deuria néixer a partir del mes d'agost de l'any 1650. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 31 de juliol de 1699. La identitat i l'origen dels pares figura en els capítols matrimonials que Baltasar Ferrer i Serafina Feliu van signar el 1672. AHPB, Francesc Torres, major, Llibre primer de capítols matrimonials, 783/47, f. 1-3v, 26 d'abril de 1662 [i.e.1672]. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 96, f.41, 24 d'abril de 1672. El nom dels fills de Baltasar Ferrer figura en el seu testament: AHPB, Josep Llauredor i de Satorre, Llibre de testaments, 861/54, s.f., 18 de juliol de 1703.

⁷⁰² El període d'aprenentatge de Baltasar Ferrer consta en un certificat de bona conducta que li va signar Joan Pahissa, el seu mestre. AHPB, Francesc Cortés, major, Primer manual, 807/1, f. 16v, 12 de desembre de 1670. L'examen de mestria a: Ibidem, f.175v-176v, 13 de setembre de 1671.

⁷⁰³ Baltasar Ferrer apareix com a cònsol de la confraria dels llibreters en una procura signada el 1672. AHPB, Francesc Cortés, major, Segon manual, 807/2, f.185v.186v, 14 de novembre de 1672; i també en l'acta d'un consell de la confraria celebrat el 1706. AHPB, Jeroni Brotons, Dinovè manual, 865/33, f. 25-28, 22 de maig de 1706. D'una forma semblant, Ferrer figura com a clavari en un document de la confraria de l'any 1684. AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 846/5, f.119v-120v, 4 d'octubre de 1684.

⁷⁰⁴ AHPB, Miquel Fontcuberta, Tercer manual, 765/3, f. 31, 13 de febrer de 1672.

través d'un establiment que li va fer el prior del convent de Santa Mònica de Barcelona, de frares agustins descalços, a un cens de 46 lliures anuals, a més de donar dos pollastres d'entrada i comprometre's a fer-hi obres per valor de 50 lliures durant els següents vuit anys.⁷⁰⁵

Baltasar Ferrer va fer obres en aquesta casa diverses vegades. El 1682, per exemple, va pagar 11 lliures i 6 sous al mestre de cases Rafael Balmes, mentre que cinc anys després va pagar 59 lliures, 10 sous i 6 diners al fuster Felip Molas.⁷⁰⁶

Posteriorment, va ampliar la botiga del carrer de la Llibreteria, tot adquirint-ne una altra que estava situada en la mateixa casa. Aquesta botiga, que també havia estat propietat del llibreter Miquel Gràcia, li va establir en emfiteusi el prior del convent de Santa Mònica l'any 1690, a un cens de 8 lliures de pensió anual i dos pollastres d'entrada.⁷⁰⁷

En aquest indret del carrer de la Llibreteria fou, així doncs, on Baltasar Ferrer va desenvolupar la seva activitat com a llibreter. A més d'enquadernar i vendre llibres al detall, va fer feina per algunes de les institucions catalanes. Així, a la dècada de 1680 va treballar per al Braç Militar, tal i com es constata en diversos pagaments. El maig de 1683, per exemple, va cobrar 9 lliures i 10 sous per enquadrar el llibre de deliberacions d'aquesta institució i el juny d'aquell any va rebre unes altres 6 lliures, 12 sous i 6 diners per paper blanc i per plegar i igualar uns memorials. D'una forma semblant, Baltasar Ferrer va cobrar 9 lliures del Braç Militar el 1687, per "encodernar lo llibre ahont se registran los privilegis" i, encara, el 1696 va rebre unes altres 10 lliures pel paper blanc que aquesta institució havia pres de la seva botiga.⁷⁰⁸

⁷⁰⁵ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1673, 766/24, f.240v-244v, 22 d'abril de 1673.

⁷⁰⁶ El pagament al mestre de cases consta a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.1-2, 27 de desembre de 1682. El pagament al fuster a: Ibidem, Manual de 1687, 846/6, f.172-172v, 22 de desembre de 1687.

⁷⁰⁷ AHPB, Josep Brossa, Manual de 1690, 824/66, f.118v-123v, 5 de juny de 1690.

⁷⁰⁸ Els pagaments del Braç Militar es troben a: ACA, Generalitat, Dietari de Deliberacions del Braç Militar, 1683-1693, Sèrie G, 69/4, f.6, 4 de maig de 1683; f.265, 18 de juny de 1683; f.359, 24 d'abril de 1687; i, finalment: Ibidem, 69/5, f.738, 6 de juny de 1696.

A banda d'això, en alguna ocasió Baltasar Ferrer va comprar partides importants de llibres. L'any 1701, per exemple, el negociant d'origen holandès Arnold de Jager li va vendre uns missals i altres llibres per valor de 442 lliures i 13 sous. Fins i tot, per tal de pagar-li aquesta quantitat, Ferrer va haver de vendre un censal de 455 lliures de preu al prior del convent del Montcarmel, hipotecant la casa del carrer de la Llibreteria com a garantia.⁷⁰⁹

En qualsevol cas, els ingressos de l'ofici de llibreter van permetre Baltasar Ferrer augmentar progressivament el seu patrimoni. Així, fou també propietari d'una altra casa, situada al carrer de les Moles, que termenejava per darrere amb la que tenia al carrer de la Llibreteria. L'any 1696 el llibreter va pagar 155 lliures i 6 sous al mestre de cases Marcia Fochs per unes obres fetes en aquest immoble, que aleshores era propietat de Josep Alegret, sacerdot de l'església de Sant Miquel Arcàngel. Posteriorment, però, el sacerdot va fer donació d'aquesta casa a Ferrer, tal i com es desprèn de l'acta de la presa de possessió que el llibreter va fer el 1699.⁷¹⁰

En una ocasió, Baltasar Ferrer va tenir un conflicte amb uns veïns que havien fet unes obres en les cases contigües. L'any 1701 va pujar al terrat de casa seva, al carrer de la Llibreteria, acompanyat d'un notari, per presentar un requeriment al mestre de cases Mateu Comenja, exigint-li que...

“...cessàs juntament ab tots sos fadrins y apranents de continuar en posar una canonada que estava actualment posant sobre una taulada de sas propias casas, trahent de dita canonada tot lo que se trobava fer, y no menos si tapàs en continent un forat havia fet novament poch rato havia en una paret mitjera de ditas ses cases, per lo qual forat seria precís encaminar-se la aigua en dita canonada”⁷¹¹.

⁷⁰⁹ AHPB, Salvador Bruguera, Manual de 1701, 896/6, f.175-180, 30 de març de 1701.

⁷¹⁰ Les obres pagades per Baltasar Ferrer al mestre de cases consten a: AHPB, Salvador Bruguera. Manual de 1696, 896/4, f.218-218v, 19 de març de 1696. La presa de possessió de la casa del carrer de les Moles a: Ibidem, Manual de 1699, 896/5, f.365v-366, 2 de setembre de 1699.

⁷¹¹ AHPB, Salvador Bruguera, Manual de 1701, 896/6, f.171, 2 de març de 1701.

Al seu torn, Serafina Ferrer, esposa del llibreter, posseïa una casa a Girona, al carrer de la Ferreria Vella, que ella i la seva germana Agnès, havien heretat del pare, el llibreter Salvador Feliu. L'any 1676 les germanes Feliu van signar una procura a Jeroni Palol, impressor de Girona, per tal que en el seu nom s'ocupés de gestionar el lloguer d'aquella casa.⁷¹²

Posteriorment, Baltasar Ferrer va adquirir diversos immobles al carrer de Sant Pau de Barcelona, tal i com consta en la documentació cadastral. L'any 1716 era propietari de la casa del carrer de la Llibreteria, valorada en 800 lliures, i de tres cases més situades al carrer de Sant Pau, que foren estimades totes juntes en 1.850 lliures. Segons el Cadastre, aquell any Ferrer vivia al carrer de la Llibreteria amb la seva dona i la nora, cinc néts, un aprenent i una criada. A les cases del carrer de Sant Pau, d'altra banda, hi vivien tres famílies a lloguer, que pagaven 40, 20 i 14 lliures, respectivament.⁷¹³

Baltasar Ferrer va morir el desembre de 1720. En el seu darrer testament, fet el 1703, havia elegit com a marmessors a la seva esposa, Serafina Ferrer, al seu fill Josep, també llibreter, i a la seva nora, Eulàlia. Va demanar ser enterrat a l'església dels sants Just i Pastor de Barcelona i que li fossin dites 300 misses de sis sous cada una. A les seves filles, Teresa i Eulàlia, els va deixar un llegat de 400 lliures a cada una. Tot seguit, va instituir per hereu universal al seu fill Josep, deixant, però, els béns a la seva dona Serafina en qualitat d'usufructuària mentre fos viva.⁷¹⁴

---

⁷¹² El testament de Salvador Feliu, sogre de Baltasar Ferrer, figura a: AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Primer llibre de testaments, 763/95, f. 91-93v, 6 de juliol de 1665. Segons consta en aquest testament, en el moment de signar-se la casa de Girona la tenia llogada un taverner que es deia Antoni Menester. La procura signada a Jeroni Palol a: AHPB, Joan Alomar, Tercer manual, 814/3, f.141v, 21 de maig de 1676. Tanmateix, tres mesos després, Serafina i Agnès Feliu van revocar aquella procura i van substituir Palol per Joan Soler, artiller de l'exèrcit hispànic.

⁷¹³ La valoració de la casa del carrer de la Llibreteria figura a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri tercer, carrer de la Llibreteria, I-57, s.f., i; Ibidem, I-59, p.93. La valoració i lloguers de la casa del carrer de sant Pau a: Ibidem, Repartiment de cases de 1716, Barri desè, carrer de sant Pau, I-57, s.f., i; Ibidem, Denúncies i repartiments, Papers solts, 1716-1814, X-1, s.f.

⁷¹⁴ El testament de Baltasar Ferrer es troba a: AHPB, Josep Llauredor i de Satorre. Llibre de testaments, 1713-43, 861/54, s.f., 18 de juliol de 1703. D'aquest document se'n desprèn que Ferrer havia fet un primer testament l'any 1695, amb unes disposicions molt semblants. La sepultura de Baltasar Ferrer consta a: APSJP, Òbits, Llibre 28, 1717-1727, f.220, 13 de desembre de 1720.

Joan Pau Martí

El llibreter Joan Pau Martí va entrar en el negoci de la impremta cap a final de l'any 1700, quan va acordar amb Josep Cormellas la compra del material d'imprimir que aquest tenia al taller del carrer del Call. D'aquesta forma, a principi de l'any següent va començar a funcionar la impremta dels Martí, a la plaça de Sant Jaume. A partir de 1722, arran de la mort del llibreter, el negoci va ser continuat per la seva vídua, Maria Martí, i posteriorment per Maure, un dels fills.

Joan Pau Martí va néixer a Barcelona pels volts de l'any 1663. El seus pares eren Francesc Martí, mestre de cases d'aquesta ciutat, i Magdalena. L'any 1684 es va casar amb Maria Martí, filla de Magí Martí, pagès de Sant Pere de Màger, dit també Vilademàger, una parròquia que pertanyia al municipi de la Llacuna, a la comarca de l'Anoia. L'esposa va fer una aportació dotal de 450 lliures, mentre que el llibreter va fer-li un escreix per valor d'unes altres 225 lliures. D'aquest matrimoni en van néixer, entre altres, Joan i Maure, que també foren llibreters.⁷¹⁵

Francesc Martí, el pare, va morir l'any 1675, quan Joan Pau tenia uns 12 anys, deixant-li un llegat testamentari de 20 lliures per quan es casés o fes l'examen d'algun ofici. És probable que Joan Pau Martí fes l'aprenentatge amb Jacint Escona, ja que l'any 1680 va fer de padrí en el bateig d'unes filles d'aquest llibreter.⁷¹⁶

Sigui com vulgui, el 1684 havia finalitzat l'aprenentatge, ja que aquell any va obrir la seva botiga al carrer de la Llibreteria, en una casa que li va arrendar Ramon Sapera, també llibreter, “juntament ab los parestatges de la botiga, un taulell de dins y dos de la porta”, per un termini

⁷¹⁵ L'any del naixement de Joan Pau Martí es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1699 en la que deia tenir 36 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 5 de juliol de 1699. La identitat dels pares figura en els capítols matrimonials signats per Joan Pau Martí i Maria Martí el 1684. AHPB, Bonaventura Torres, Llibre tercer de capítols matrimonials, 770 /45, f.164-167, 5 de novembre de 1684. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 102, f.75v, 4 de novembre de 1684.

⁷¹⁶ El testament de Francesc Martí, pare del llibreter, es troba a: AHPB, Pere Màrtir Lluñell, Llibre de testaments, 719/77, f.267-269v, 20 de novembre de 1675. El bateig de les filles de Jacint Escona a: APSJP, Baptismes, Llibre 9, 1671-1689, f.168, 7 de maig de 1680.

de cinc anys i un preu de 8 dobles d'or l'any, unes 44 lliures. Aquest contracte, però, fou anul·lat el mes de maig següent i substituït per un altre, amb les mateixes condicions però amb un preu lleugerament superior, de 50 lliures l'any.⁷¹⁷

L'any 1686, això no obstant, Martí va traslladar la botiga a una altra casa situada al carrer de la Llibreteria, que va comprar al metge Antoni Rigo per un preu de 550 lliures. Per tal de poder pagar aquesta quantitat el llibreter va vendre a Rigo un censal de 300 lliures de preu i 15 de pensió anual, mentre que es va comprometre a pagar les 250 lliures restants en efectiu abans d'acabar el mes d'abril de l'any següent.⁷¹⁸

Des de l'inici en l'ofici de llibreter, Joan Pau Martí va participar en operacions comercials d'una certa importància. Una de les primeres fou l'any 1686, quan va formar una societat amb l'advocat Francesc Toda i Gil per importar llibres de Lió. Les 85 dobles d'or que constituïen el capital d'aquesta companyia les va aportar Toda, mentre que Martí va encarregar-se d'anar a buscar els llibres a França i vendre'ls a Barcelona. L'acord contemplava que el llibreter es quedaria 10 dobles per les despeses del viatge i que, un cop descomptat el capital aportat per Toda, els guanys resultants de la venda dels llibres es repartirien a parts iguals. Aquesta societat es va dissoldre el novembre de 1688, o sigui, dos anys després d'haver-se format, havent obtingut, segons el balanç dels comptes, unes 300 lliures de benefici.⁷¹⁹

L'any 1689, d'altra banda, Martí va comprar 2.403 exemplars de cinc edicions de *Decisions* de la Reial Audiència, que la Generalitat va posar a la venda en encant públic, per les quals el llibreter va pagar 2.200 lliures. Es tractava de 404 exemplars del tercer volum de *Decisions* de Miquel de Cortiada, 1.146 del primer i segon volums de les de Miquel de

---

⁷¹⁷ El primer contracte d'arrendament figura a: AHPB, Pere Màrtir Lluell, Trenta-setè manual, 719/42, f.137v-139, 20 de març de 1684. En aquesta acta notarial hi consta també que Joan Pau Martí era menor de 25 anys i major de 21, cosa que corrobora que va néixer pels volts de l'any 1663. El segon contracte a: Ibidem, f.227-228, 19 de maig de 1684. Segons González Sugrañes, Joan Pau Martí va ingressar a la confraria dels llibreters de Barcelona l'any 1684. Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op. cit., p.81.

⁷¹⁸ AHPB, Josep Llauredor, Quart manual, 861/6, f.527v- 531, 26 de novembre de 1686.

⁷¹⁹ La formació de la societat consta a: AHPB, Pau de Toar, Manual de 1686, 823/3, s.f., 3 de novembre de 1686. La liquidació dels comptes a: Ibidem, Plec de concòrdies, 823/10, s.f., 27 de novembre de 1688. Amb tot, cal advertir que Joan Pau Martí va pagar les 150 lliures al seu soci amb un lot de llibres que fou valorat en aquella quantitat, cosa que indica que, molt probablement, el llibreter no havia venut tots els llibres portats de França.

Calderó i, finalment, uns altres 853 exemplars del primer i segon volums de les *Decisions* de Bonaventura de Tristany. El llibreter va donar 500 lliures en efectiu a la Generalitat i va acordar amb els diputats que per pagar les 1.700 lliures restants se li retindria la meitat del valor de la feina que, en tant que llibreter del General, faria per a aquesta institució a partir d'aleshores. Val a dir també que un centenar d'aquests llibres foren enviats per Martí a Nicola Chellini, mercader de Roma, per tal de vendre'ls en aquella ciutat.⁷²⁰

De fet, Joan Pau Martí havia obtingut l'ofici de llibreter del General un any abans, arran del nomenament fet pels diputats per omplir la vacant que havia causat la mort de Rafaela Castelló. Al llarg dels triennis següents, els diputats entrants van renovar a Martí la possessió d'aquest ofici, de manera que va ostentar-lo des de 1688 fins a final de 1714, quan la Generalitat fou abolida.⁷²¹

Durant tots aquells anys, així doncs, Joan Pau Martí es va beneficiar dels ingressos que provenien de la feina que feia per la Diputació i també de les gratificacions que li corresponien en tant que oficial mecànic d'aquesta institució. Aquestes feines consistien principalment en l'enquadernació de llibres i en el subministrament de paper, plomes i altre material d'escriure, cosa que suposava uns importants ingressos per a la seva botiga. L'agost de 1689, per exemple, els diputats van manar que fossin pagades 79 lliures i 16 sous a Martí per l'enquadernació de 200 exemplars de les *Decisions* de Miquel de Cortiada i uns 100 exemplars d'un altre llibre. Segons consta en els llibres de comptes de la Diputació, en els tres

---

⁷²⁰ La compra dels volums de les *Decisions* figura a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 3º, Sèrie General (N), 242, f.1806, 28 de juliol de 1689. L'enviament d'un lot de *Decisions* a Roma es constata en la consignació que Joan Pau Martí va fer a Benet Vadella, sacerdot resident en aquella ciutat, per poder cobrar els diners o recuperar els llibres. AHPB, Lluís Fontana, Vint-i-dosè manual, 806/22, f.56-57v, 28 de maig de 1691.

⁷²¹ El nomenament de Joan Pau Martí com a llibreter del General figura a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 2º, Sèrie General (N), 241, f.892, 24 d'abril de 1688. Els nomenaments fets en els triennis següents consten a: DGC, vol. IX, p.2, 3 d'agost de 1689; Ibidem, p.280, 23 d'agost de 1692; Ibidem, p.519, 8 d'agost de 1695; Ibidem, p.948, 8 d'agost de 1698; Ibidem, vol.X, p.2, 8 d'agost de 1701; Ibidem, p.806, 1 d'agost de 1707.

primers anys d'exercir l'ofici de llibreter del General, Martí va cobrar feines per valor de més de 200 lliures anuals de mitjana.⁷²²

Un altre exemple que mostra amb més detall la feina que Martí feia per a la Generalitat es troba en el compte que el llibreter va lliurar als diputats l'any 1701, que pujava a 121 lliures i 16 sous. Entre aquests treballs hi figurava l'enquadernació dels 1.000 exemplars del memorial titulat *Pública noticia*, que la Generalitat va elaborar per tal de justificar la seva actuació davant del problema successori originat arran de la mort de Carles II, és a dir, per explicar els motius que havien portat als diputats a acceptar la presa de possessió del nou virrei, el duc de Palma, sense que Felip V hagués jurat les Constitucions.

“Deuen los Molt Il·lustres y Fidelíssims senyors diputats del General y present Principat a Joan Pau Martí, llibreter de sas Senyorias, y és lo següent: Primo, a 29 de juliol 1701, per haver encodernat de orde de sas Senyorias 196 llibres de full ab cubiertas de pergamí y botons, intituls Tercera part de las Decisiones que a compost Dn. Bonaventura de Tristany, del Real Consell, a rahó de 6 sous quiscun, valan 58 lliuras, 16 sous; ítem, dit dia, per haver enquadernat quatre tomos dels sobredits, ab cubiertas a la francesa, daurats, a rahó de 2 lliuras quiscun: 8 lliuras; ítem, per haver enquadernat 850 coderns de full, plegats, cosits, encolats ab un full de paper blanch y igualats, intituls Pública notícia del acierto con que el Muy Ilustre y Fidelíssimo Consistorio de la Deputación del Principado de Cathalunya, siempre atento a la conservación de las Generales Constituciones, leyes y privilegios de su patria, utilidad pública y mayor Real servicio, etc., a rahó de un sou quiscun, valan 42 lliuras, 10 sous; ítem, per haver enquadernat 150 dels sobredits coderns, ab cubiertas de paper jaspeat, plegats, cosits y igualats y

---

⁷²² El pagament per les enquadernacions consta a: ACA, Generalitat, Deliberacions del Consistori, trienni de 1686, part 3º, Sèrie General (N), 242, f.1833v, 1 d'agost de 1689. Joan Pau Martí va cobrar de la Generalitat un total de 190 lliures, 2 sous i 5 diners l'any 1688; unes altres 210 lliures i 7 sous el 1689 i 217 lliures i 2 diners el 1690. Els pagaments fets en aquests tres anys figuren a: ACA, Generalitat, Àpoques comuns de la Generalitat, 1686-1691, Volums, Sèrie N, 605, f.53v, 58v, 61, 69, 81, 82v i 105.

encolats, a rahó de 1 sou, 8 diners quiscun, valan 12 lliuras, 10 sous. [Total] 121 lliuras, 16 sous”.⁷²³

D’igual forma, Joan Pau Martí rebia les gratificacions –les anomenades “adeales”– que la Diputació donava en dies assenyalats, en major o menor mesura segons la categoria del càrrec, a diputats, oïdors, assessors i a la resta d’oficials. Només per posar un exemple, el 1689, en el seu primer any complert com a llibreter del General, va rebre unes 53 lliures en concepte de gratificacions. Entre aquestes hi havia, per exemple, les 16 lliures que corresponien al llibreter en el repartiment de les porcions de menjar i confitura que la Diputació feia entre els càrrecs i oficials el dia de l’extracció de nous diputats i oïdors; o bé les 3 lliures que va rebre per un repartiment semblant que la Diputació va fer el dia de l’elecció dels visitadors que havien d’auditar l’actuació del consistori del trienni anterior.⁷²⁴

A més d’exercir de llibreter del General, Martí va ocupar-se també de subministrar paper i altre material d’escriure a la Tresoreria Reial. Entre els anys 1690 i 1700 va rebre diversos pagaments d’aquesta institució, que tots junts sumaven 871 lliures i 15 sous. D’una forma semblant, hi ha constància que almenys en una ocasió, l’any 1708, va cobrar 2 lliures del Braç Militar per una raima de paper “que temps ha se entregà per servey del Bras”.⁷²⁵

⁷²³ El compte donat per Joan Pau Martí figura a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, Sèrie General (N), 258, f.702v, 29 de juliol de 1701. L’obra esmentada, impresa per Rafael Figueró, impressor del General, porta per títol *Pública noticia del acierto con que el muy Ilustre y Fidelíssimo Consistorio de la Diputación del Principado de Cataluña, siempre atento a la conservación de las generales Constituciones, leyes y privilegios de su patria, utilidad pública y mayor Real servicio, reguló sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido después de la muerte del Sereníssimo Señor Rey Don Carlos Segundo, nuestro Señor (que está en el Cielo) hasta la admisión y asistencia al juramento del Excelentíssimo Señor conde de Palma para los cargos de Lugarteniente General en dicho Principado de la Sacra, Católica y Real Magestad del Rey nuestro Señor Don Felipe Quarto de Aragón, que Dios guarde y prospere*. BUB, C-240/1/3-1.

⁷²⁴ L’extracció de diputats i oïdors feta l’any 1689 figura a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1686, part 3º, Sèrie General (N), 242, f.1751v, 13 de juliol de 1689. L’extracció de visitadors a: Ibidem, trienni de 1689, part 1º, Sèrie General (N), 243, f.3, 1 d’agost de 1689. Totes les gratificacions rebudes per Joan Pau Martí al llarg de l’any 1689 figuren en aquests dos registres de deliberacions.

⁷²⁵ Els pagaments fets per la Tresoreria Reial a Joan Pau Martí figuren a: ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volums, Sèrie General, 453/2, f.10v i 29, 1690; Ibidem, 453/4, f.11v, 1692; Ibidem, 453/5, f.16v, 1693; Ibidem, 453/6, f.7, 21 de febrer de 1694; Ibidem, 453/8, f.6v, 31 de gener de 1696; Ibidem, 453/9, f.6v, 28 de gener de 1697; 453/10, f.5v, 30 de maig de 1698 i f.8, 8 de setembre de 1698; Ibidem, 453/11, f.5v, 15 d’abril de 1699; Ibidem, 453/12, f.6, 15 de juliol de 1700, i, finalment: Ibidem, 453/13, f.4, 25 de maig de 1701. El

A banda de tot això, va exercir també l'ofici d'estamper de la Ciutat, un nomenament que els consellers van fer el desembre de l'any 1700 a proposta de Josep Cormellas, que havia ostentat aquest ofici fins aleshores, cosa que va motivar un conflicte amb els impressors (vegeu el Capítol 2). En qualsevol cas, Martí va exercir aquest ofici des de l'any 1701 fins a la supressió del Consell de Cent, l'any 1714. Al llarg d'aquest període va ingressar un total de 1.601 lliures per totes les feines que es van fer a la seva impremta per servei de la Ciutat.⁷²⁶

Cap a final de l'any 1700, de fet, Martí va acordar la compra de la impremta amb Josep Cormellas, de manera que a partir d'aleshores el llibreter va obrir el seu propi taller a la casa que aleshores tenia a la plaça de Sant Jaume, entre els carrers de la Diputació i de Paradís. L'any 1703, els marmessors del testament del difunt Josep Cormellas van tancar aquell tracte, venent definitivament el material d'imprimir a Martí, per un preu de 1.835 lliures, 9 sous i 10 diners. En els primers anys la impremta fou administrada per l'impressor Francesc Barnola, que ja se n'ocupava quan encara era propietat de Josep Cormellas. Entre 1701 i 1722, any de la mort de Martí, d'aquest taller en van sortir, segons el fons conservat, almenys 29 llibres, 46 opuscles i 36 plec solts, cosa que suposa un total de 111 títols.⁷²⁷

Pel que fa a l'actuació de Joan Pau Martí en l'àmbit gremial, hi ha constància que va exercir alguns càrrecs dins la confraria dels llibreters. Els anys 1697 i 1706 va actuar com a clavari, mentre que el 1698 fou elegit cònsol. En aquesta darrera ocasió, Martí, conjuntament amb Joan Selma, l'altre dels còsols que exercien aquell any, va donar permís a Jaume Gibert, francès, per vendre estampes i mapes en una botiga de la plaça de Sant Jaume durant sis mesos, pagant 16 lliures i 10 sous de llicència.

---

pagament fet pel Braç Militar consta a: ACA, Generalitat, Dietari de Deliberacions del Braç Militar, 1707-1711, Sèrie G, 69/8, f.418v, 4 de gener de 1708.

⁷²⁶ El nomenament de Joan Pau Martí com a impressor de la Ciutat es troba a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.40v, 30 de desembre de 1700. Els pagaments fets pel Consell de Cent a Joan Pau Martí per impressions consten en els registres de Deliberacions i d'Adveracions.

⁷²⁷ La venda de la impremta Cormellas consta a: AHPB, Francesc Serra, Quinzè manual, 875/31, f.180v-193, 10 d'abril de 1703.

“Los honorables Joan Selma y Joan Pau Martí, llibreTERS, ciutedans de Barcelona, lo any present y corrent cònsols de la confraria (...) donan y concedeixen llicència y permissió a Jaume Gibert, de nació francès, present, pera que durant lo espay y termini de sis mesos (...) puga vèndrer dins la present ciutat y en sa botiga, situada en la plaça de St. Jaume de la present ciutat, qualsevol gènere de estampas, axí petitas com grans, mappas, tant il·luminadas com sense il·luminar, de differents sorts de llibretes de dibujos, frisetes y tot altre gènere de estampa que no sie enquadrnat (...). E lo dit Jaume Gibert accepta dita llicència per lo dit temps y promet vèndrer tot lo referit, no venent ninguna cosa enquadrnada y (...)prometent no vèndrer, ni altres per ell, per los carrers públichs de la present ciutat les dites coses, per la qual llicència lo dit Gibert ha donat de charitat en adjutori de la llumenària de St. Gerònim tres dobles de or, valent en moneda barcelonesa corrent, setse lliures y deu sous”.⁷²⁸

D’una forma semblant, aquell any els cònsols de la confraria de llibreTERS van donar llicència al napolità Jeroni Vicentotto per vendre a la faluga que tenia ancorada al port de Barcelona, previ pagament de 33 lliures, una partida de breviaris i altres llibres que li havia estat requisada.

“Los honorables Joan Selma, Joan Pau Martí, llibreTERS, ciutedans de Barcelona, lo any present y corrent cònsols de la confraria (...) donan y concedeixen llicència y permissió a Gerònim Vicentotto, de nació Napolità, present, pera que durant lo espay y termini de vint dies, comptadors del dia present en avant y no més, pera que puga vèndrer la mercaderia que te denunciada a la dita confraria dels llibreTERS, com són breviaris, diurnos y altres llibres de reso enquadrnats, lo qual dit Gerònim Vincentotto promet vèndrer dita mercaderia en la riba del mar de la present ciutat, dins la faluga y no en altra part, per la qual llicència lo dit Vicentotto ha

---

⁷²⁸ La llicència concedida a Jaume Gibert figura a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1698, 846/9, s.f., 20 de novembre de 1698. Joan Pau Martí apareix com a clavari de la confraria dels llibreTERS a: AHPB, Joan Solsona, Tercer manual, 890/6, f.47-49, 4 de juliol de 1697; i AHPB, Jeroni Brotons, Dinovè manual, 865/33, f. 25-28, 22 de maig de 1706.

donat de charitat en adjutori de la lluminària de Sant Gerònim, sis dobles de or, valent en moneda barcelonesa corrent, trenta tres lliures”.⁷²⁹

Val a dir també que, gràcies al fet de formar part de la confraria dels llibreters, Joan Pau Martí va aconseguir figurar insaculat en les bosses del Consell de Cent. L’any 1693 va ser inscrit a la de credencers i romaners, així com també en la de portalers i cauquilladors, mentre que, posteriorment, el 1713, fou insaculat en la de verguer i correu. Amb tot, no hi ha constància que sortís extret per exercir cap d’aquests oficis.⁷³⁰

Després de la Guerra de Successió va continuar tenint la impremta i la botiga de llibreter a la plaça de Sant Jaume. L’any 1716, segons la documentació cadastral, aquest immoble fou valorat en 2.500 lliures, amb un lloguer estimat de 80 lliures, cosa que significava per a Martí un pagament anual de 8 lliures en concepte del Cadastre real. Segons aquesta documentació, en aquell moment el llibreter vivia en aquella casa amb la seva dona, tres fills, dues filles, un aprenent i una criada. A més, en la mateixa casa hi vivia el sacerdot Fèlix Bruguera, amb una criada, una filla d’aquesta i una altra dona que constava com a pobre de solemnitat.⁷³¹

Joan Pau Martí va fer testament el maig de 1722, elegint per marmessors a la seva dona Maria, a Pau Martí, mestre de cases, Magí Martí, pagès de Sarrià, germans seus, i a Gabriel Martí, sacerdot de la catedral de Barcelona. Va demanar ser enterrat a l’església de Sant Jaume i que li fossin dites 300 misses, de 6 sous cada una. Tot seguit, va instituir per hereva

⁷²⁹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1698, 846/9, s.f., 2 de desembre de 1698.

⁷³⁰ La insaculació de Joan Pau Martí a la bossa de credencers i romaners i de portalers i cauquilladors es troba a: AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d’insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.537-537v, 27 de novembre de 1693. La insaculació a la bossa de verguer i correu a: Ibidem, 1C-VIII-11, f.673, 28 de novembre de 1713.

⁷³¹ La valoració de la casa de Joan Pau Martí consta a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri 5, carrer de la Llibreteria, I-57, s.f. La composició de la família de Martí i altres habitants de la casa a: Ibidem, I-60, f.385v. El pagament del Cadastre real consta, per exemple, a: Ibidem, Repartiment per cases, censos i censals, 1718, I-62, p.232.

universal a la seva esposa. Joan Pau Martí fou enterrat el 4 de maig, tres dies després de signar el testament.⁷³²

Arran de la seva mort, la impremta fou heretada per la vídua, que en va delegar l'administració en l'impressor Domènec Taller. A partir de 1727, però, es va fer càrrec del taller Maure Martí i Martí, un dels fills d'aquell matrimoni. En morir aquest, la impremta va anar a parar a mans de la seva vídua, Maria Àngela Martí i Galí, que la va mantenir fins a la seva mort, el 1770.

Joan Piferrer

L'activitat del llibreter Joan Piferrer en el negoci de la impremta es va iniciar l'any 1699 com a administrador del taller d'Anna Llopis i Huguet, vídua de Josep Llopis. Posteriorment, l'octubre de 1714, arran d'un acord amb els hereus Llopis, el llibreter va esdevenir propietari, de manera que es pot considerar que aquell fou l'any del naixement de la impremta Piferrer. Segons que han assenyalat Javier Burgos Rincón i Manuel Peña, aquesta impremta es va mantenir oberta, a mans de diferents successors, almenys fins l'any 1868.⁷³³

Joan Piferrer i Bachs va néixer l'any 1675 a la Garriga, a la comarca del Vallès Oriental. Els seus pares eren Bartomeu Piferrer, pagès de Sant Pere de Vilamajor, i Paula Bachs. L'any 1702 es va casar amb Josepa Llopis, filla de l'impressor Josep Llopis, el seu mestre, i d'Anna Huguet. Posteriorment, el 1707 va contraure segones núpcies amb Teresa Pou, filla de Pau Pou, passamaner de Barcelona, i de Maria Domènech. L'esposa, que aleshores tenia 12 anys d'edat, va aportar en concepte de dot, d'una banda una casa i terres, situades a Badalona, que

⁷³² AHPB, Joan Solsona, Llibre de testaments, 890/22, s.f., 1 de maig de 1722. El dia de l'enterrament de Joan Pau Martí figura en el pagament de la sepultura, fet per la vídua. Ibidem, Manual de 1722, 890/20, s.f., 25 de novembre de 1722.

⁷³³ Sobre l'activitat de la impremta Piferrer al llarg del segle XVIII vegeu: Javier BURGOS i Manuel PEÑA, "Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Pifarrer", *Manuscrits*, 6, 1987, p.181-216.

havia heretat dels seu pare, i de l'altre 100 dobles d'or, equivalents a 550 lliures en moneda de Barcelona. Al seu torn, el llibreter va fer a la seva dona un escreix per valor de 600 lliures. A Joan Piferrer el van sobreviure almenys 10 fills: Tomàs –que fou el continuador de la impremta–, Josep, Anton, Francesc, Nicolau, Maria, Teresa, Gertrudis, Josepa i Maria Rosa.⁷³⁴

Joan Piferrer es va iniciar en l'ofici de llibreter el juny de 1693, com a aprenent de Josep Llopis, que, tot i ser impressor, acabava d'obtenir la mestria de llibreter aquell mateix any. De fet, el contracte d'aprenentatge, pactat per a quatre anys, estipulava ben clarament que Piferrer s'afermava amb Llopis per aprendre l'ofici de llibreter i no pas el d'impressor. El seu germà, Felip Piferrer, cirurgià de Barcelona, va actuar com a fermança, ja que en aquell moment els pares ja eren morts.⁷³⁵

El juny de 1698, un cop transcorregut el període d'aprenentatge i superat l'examen de mestria, Piferrer va ingressar a la confraria dels llibreters. Només uns mesos després, però, la seva vida professional va fer un salt de qualitat. El gener de 1699, arran de la mort de Josep Llopis, el seu mestre, Piferrer va passar a fer-se càrrec de la botiga de llibreter i de la impremta, situades a la plaça de l'Àngel. L'abril d'aquell any va formar una companyia amb Anna Llopis i Huguet, vídua de Josep Llopis, la seva sogra, i amb el notari Marià Catús, per vendre llibres en aquella botiga, de la qual Piferrer en va assumir l'administració. Paral·lelament, el novembre de 1699, va formar una altra societat amb els llibreters Anton

---

⁷³⁴ L'any del naixement de Joan Piferrer es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar l'octubre de 1693 amb Josep Llopis, en el qual deia tenir 18 anys. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, f.83-85, 9 d'octubre de 1693. En la petició de la llicència matrimonial per casar-se amb Josepa Llopis, Piferrer assegurava ser natural de la Garriga. ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.66, 7 de novembre de 1702. Aquest casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 111, f.76v, 7 de novembre de 1702. En canvi, en els capítols matrimonials de Joan Piferrer i Teresa Pou, signats el 1707, hi consta que el seu pare, Bartomeu Piferrer, difunt, era de Vilamajor, tot i que el document no precisa si hi va néixer o si hi vivia en el moment de la seva mort. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f. 314-322v, 3 de juliol de 1707. El nom de les fills que van sobreviure a Joan Piferrer figura en el seu testament, fet el 1743. AHPB, Fèlix Avellà, Testaments, 950/52, f.63v-64v, 21 d'agost de 1743. En aquest document hi consta també que el seu pare, Bartomeu Piferrer, era pagès de Sant Pere de Vilamajor.

⁷³⁵ El contracte d'aprenentatge de Joan Piferrer figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1693, 828/7, f. 83-85, 9 d'octubre de 1693.

Ferrer, Ramon Sapera, Baltasar Ferrer, Joan Terrasànceh, Joan Cassanyes i Jaume Batlle, la qual va signar un acord amb l'impressor Rafael Figueró per tal d'imprimir i vendre llibres de forma conjunta.⁷³⁶

A més de tot això, Piferrer va invertir també en el negoci de la fabricació de paper. L'abril de 1703 l'apotecari Pere Faust Tagell li va llogar un molí situat a Ripollet, anomenat del Prat, que anys abans havia estat propietat del doctor Miquel Delmunts. Piferrer va arrendar aquest molí paperer per un preu de 90 lliures anuals. Abans d'acabar aquell any, això no obstant, Tagell i Piferrer van acordar la venda del molí, amb la casa i les terres adjuntes, per un preu de 1.820 lliures.⁷³⁷

Tal i com es pot comprovar, així doncs, Piferrer va mostrar molt aviat les seves qualitats com a negociant. Una bona mostra d'això és el balanç dels comptes de la societat per vendre llibres formada amb Anna Llopis i Marià Catús, segons el qual, l'any 1704, en esgotar-se els cinc anys pactats, aquesta companyia havia obtingut uns beneficis nets de 8.605 lliures. Tal i com es desprèn d'aquest balanç, Piferrer havia fet portar una gran quantitat de llibres de Venècia, Lió, Gènova i Ginebra per vendre a Barcelona.⁷³⁸

L'any 1706 es van produir dos fets importants en la vida de Joan Piferrer. Per una banda, el mes de juliol va morir la seva sogra, Anna Llopis i Huguet, vídua de Josep Llopis, propietària de la casa de la plaça de l'Àngel, on hi havia la llibreria i la impremta. Per acabar-ho d'adobar, el mes d'octubre següent va morir Josepa, filla de Josep Llopis, amb qui Piferrer s'havia casat quatre anys abans.⁷³⁹

---

⁷³⁶ L'ingrés de Joan Piferrer a la confraria dels llibreters consta a: Miquel GONZÁLEZ SUGRAÑES, *Contribució a la història...*, op. cit., p.81. La formació de la companyia amb Anna Huguet i Marià Catús a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1699, 828/9, f.428v- 434v, 21 d'abril de 1699. La societat formada amb Rafael Figueró a: AHPB, Pere Pau Pujol, Segon manual, 910/2, f.307v-312v, 29 de novembre de 1699.

⁷³⁷ El lloguer del molí del Prat figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1703, 828/10, f.216-218v, 8 d'abril de 1703. La venda a: Ibidem, f.245v-256v, 5 de novembre de 1703.

⁷³⁸ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1704, 828/11, f.137v-141v, 7 de novembre de 1704.

⁷³⁹ Anna Llopis i Huguet va morir el 20 de juliol de 1706, mentre que Josepa Llopis, filla de Josep i Anna Llopis, primera esposa de Joan Piferrer, va morir el 9 d'octubre d'aquell mateix any. AHPB, Josep Amat i Reixac, Plec de concòrdies, 940/31, s.f., 29 d'abril de 1731.

Després de la mort de la sogra, Piferrer va reclamar als tutors dels fills els diners que havia pagat des de 1699 per mantenir tota la família, una quantitat que, després de descomptar els ingressos obtinguts de la venda de llibres i de les feines fetes a la impremta, ascendia a 1.256 lliures, 9 sous i 7 diners. Per pagar aquest deute, els tutors dels hereus Llopis van vendre a Piferrer una part de la casa de la plaça de l'Àngel, que fou valorada en 400 lliures, compromentent-se a pagar les 856 lliures restants en cinc anys. Això no obstant, davant la impossibilitat de complir aquest pacte, l'octubre de 1714 els tutors van fer avaluar la impremta i la part de la casa que encara pertanyia als Llopis i ho van vendre tot a Piferrer.⁷⁴⁰

D'aquesta forma, a final de 1714, el nom de Josep Llopis, que donava nom a una impremta des de 1681, va desaparèixer definitivament, donant pas a la creació formal de la impremta Piferrer. De fet, un cop acabada la Guerra de Successió aquest taller es va convertir en el més actiu de Barcelona, superant, fins i tot, el de Rafael Figueró, que ja iniciava el declivi, així com també el de Josep Teixidó, molt a pesar del rèdit que aquest va aconseguir amb l'obtenció del títol d'impressor reial.

Al llarg dels deu primers anys de la postguerra, la impremta Piferrer fou la única que, segons el fons conservat, va assolir –fins a cinc vegades– una producció de tres llibres anuals, arribant, fins i tot, en una ocasió, als quatre. Entre 1715 i 1725 d'aquesta impremta en van sortir, almenys, un total de 23 llibres, 28 opuscles i 30 plecs solts. Per darrera es van situar, entre altres, la impremta de Joan Pau Martí, amb un total de 12 llibres impresos en aquest mateix període, Rafael Figueró amb 11 llibres, Jaume Surià amb 6, Bartomeu Giralt amb 5 i Josep Teixidó amb 3. Com es pot comprovar, així doncs, Joan Piferrer va agafar el relleu de Rafael Figueró, convertint la seva impremta en la més important de Barcelona. Tal i com han

---

⁷⁴⁰ El balanç dels comptes presentat per Joan Piferrer als tutors dels hereus Llopis es troba a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.71-149v, 19 de febrer de 1707. L'acord per avaluar i vendre la casa i la impremta de la plaça de l'Àngel a Piferrer a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1714, 870/31, f.232v-233v, 15 d'octubre de 1714.

assenyalat Javier Burgos i Manuel Peña, a final del segle XVIII els seus successors regentaven un dels tallers més ben equipats de tot Espanya.⁷⁴¹

L'ascens de la impremta de Joan Piferrer fou ben palpable en els anys de postguerra. Dins del col·lectiu dels impressors i llibreters, Piferrer era un dels propietaris amb més patrimoni, només superat per Rafael Figueró. L'any 1716 la casa de la plaça de l'Àngel fou valorada en 3.000 lliures, amb un lloguer estimat de 150 lliures, cosa que suposava per a Piferrer un pagament anual de 15 lliures en concepte del Cadastre real. Segons la documentació cadastral, en aquell moment en aquesta casa, una gran part de la qual es trobava enderrocada com a conseqüència de les bombes que hi van caure durant el setge, hi vivia el llibreter amb la seva esposa, un fill, dues filles i una criada. En una de les botigues de la casa el 1719 hi vivia Macari Prats, confiter, a règim de lloguer, mentre que el 1719 constava que una part de la casa estava llogada pel veler Francesc Duran, per un preu de 40 lliures.⁷⁴²

A banda d'això, Joan Piferrer fou un dels membres del sector editorial que en acabar la Guerra de Successió va patir el segrest de béns per part de les autoritats borbòniques. L'any 1722 els béns confiscats a Piferrer, entre els quals hi havia el molí paperer de Ripollet, van donar uns beneficis a la hisenda reial de 48 lliures (vegeu el Capítol 4).⁷⁴³

La millor posició econòmica de Joan Piferrer respecte a la majoria de companys de professió es constata també en una graduació que la confraria dels llibreters va elaborar el 1731 per tal de demanar una aportació extraordinària als seus membres per fer front a uns deutes. Així, Piferrer fou col·locat, juntament amb Maure Martí, Jaume Batlle, Francesc

---

⁷⁴¹ Sobre l'activitat dels hereus de Joan Piferrer vegeu: Javier BURGOS i Manuel PEÑA, "Imprenta y negocio del libro...", op. cit., p.200. Segons aquests autors, la impremta Piferrer disposava de sis premses l'any 1794.

⁷⁴² La valoració de la casa de la plaça de l'Àngel figura a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri sisè, plaça de l'Àngel, I-57, s.f.; el nombre de persones que habitaven aquesta casa consta a: Ibidem, I-60, f.485v. La quantitat anual que Piferrer pagava en concepte del Cadastre real consta, per exemple, a: Ibidem, Repartiment per cases, censos i censals, 1718, I-62, p.273. El lloguer que pagava Francesc Duran a: AHCB, Cadastre, Libro de rebilla de casas, 1719, I-2 bis, p.230.

⁷⁴³ Antonio MUÑOZ i Josep CATÀ, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Barcelona: Muñoz i Catà editors, 2005, p.210-211, 315 i 324.

Sapera i Anton March, en el primer dels cinc grups; és a dir, en el dels que més van contribuir.⁷⁴⁴

Dins de l'àmbit gremial, d'altra banda, Joan Piferrer va exercir càrrecs dins la confraria dels llibreters de Barcelona. L'any 1722, per exemple, va actuar com a clavari, mentre que els anys 1723, 1727 i 1733 va exercir de cònsol. Fou, precisament, el 1727 que Piferrer, com a representant de la confraria, va comprar en encant públic els llibres que hi havia emmagatzemats a la impremta de Rafael Figueró, que havia mort un any abans. Els marmessors de l'impressor van vendre tots els llibres a Piferrer per un preu de 810 lliures.⁷⁴⁵

Joan Piferrer va fer testament l'agost de 1743, elegint per marmessors, entre altres, a la seva esposa, Teresa Piferrer i Pou, i a Tomàs Piferrer, el seu fill primogènit. Va demanar ser enterrat a l'església de Santa Maria del Mar, en el vas propi que tenia davant "lo taulell de la obra", i que li fossin dites el nombre de misses que els marmessors decidissin. Tot seguit, va instituir per hereu universal a la seva esposa, amb la condició que quan ella morís la heretat fos repartida entre els seus deu fills, "a parts iguals o desiguals", segons a ella li semblés. Joan Piferrer va morir el 1750, car la lectura del seu testament fou feta el dia 26 d'octubre d'aquell any.⁷⁴⁶

---

⁷⁴⁴ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 9 d'agost de 1731.

⁷⁴⁵ Joan Piferrer apareix com a clavari de la confraria dels llibreters de Barcelona a: AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1722, 865/8, f. 346. La compra dels llibres de la impremta de Rafael Figueró a: AHPB, Pau Mollar, Cinquè manual, 958/13, f.479v-486. Piferrer figura també com a cònsol a: AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 13 d'abril de 1733.

⁷⁴⁶ AHPB, Fèlix Avellà, Testaments, 950/52, f.63v-64v, 21 d'agost de 1743. El vas de la família de Joan Piferrer és encara visible avui en dia a la nau de la basílica de Santa Maria del Mar.

CAPÍTOL 10

Els treballadors de la indústria tipogràfica

Guillermo Francisco Alcanduz

Guillermo Francisco Alcanduz va néixer molt probablement fora de Catalunya. L'any 1702 treballava per a Josep Texidó, tal i com es dedueix de la declaració que l'octubre d'aquell any va fer davant notari per donar fe que en aquell taller s'havia imprès el llibre titulat "Marial de las festividades de Nuestra Señora", del frare mercedari Manuel de Guerra y Ribera. Alcanduz i Simó Vila, també impressor, van assegurar que ho sabien "por ser oficiales de casa dicho Joseph Texidó, haver visto quando se imprimia dicho libro y thomo y aver ellos entrevenido en la imprimición de dicho libro".⁷⁴⁷

Joan Alegre

Joan Alegre va néixer a Barcelona cap a l'any 1660. Els seus pares eren Vicenç Alegre, teixidor de llana d'aquesta ciutat, i Violant. L'agost de 1674, quan tenia uns 14 anys d'edat,

---

⁷⁴⁷ AHPB, Ignasi Teixidor, Segon manual, 909/2, f.161-162, 14 d'octubre de 1702. Es tracta de l'obra titulada *Festividades de María Santíssima, consagradas a su Magestad soberana*. BUB, XVII-6185 i XVII-2508.

va entrar per aprenent a la impremta de Rafael Figueró, amb qui es va afermar per un període de 4 anys i 8 mesos. En aquell moment el pare d'Alegre ja era mort, de manera que el seu germà, Tomàs Alegre, estudiant de teologia, va actuar com a fermança en la signatura del contracte d'aprenentatge.⁷⁴⁸

Francisco de Algacha

Francisco de Algacha, nascut, molt probablement, fora de Catalunya, apareix fent de testimoni com a “jove impressor” en una procura que Martí Gelabert va signar el maig de 1679, quan era administrador de la impremta Mathevat. Això permet suposar que en aquell moment Algacha treballava en aquest taller.⁷⁴⁹

Rafael Altés

Rafael Altés, “jove estamper”, apareix com a testimoni en una acta notarial que Francesc Soldevila, també impressor, va signar l'any 1706. Tot i que no era fill de Joan Baptista Altés, no es pot descartar que tinguessin alguna relació de parentiu.⁷⁵⁰

---

⁷⁴⁸ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1674, 766/27, f.133-134, 30 d'agost de 1674.

⁷⁴⁹ AHPB, Josep Virgili, Tretzè manual, 797/5, f. 56-56v, 19 de maig de 1679.

⁷⁵⁰ AHPB, Josep Simon, Manual de 1706, 899/12, f.163v-164, 26 de maig de 1706.

Segimon Arimany

La única referència documental que indica la presència de Segimon Arimany, “jove estamper”, treballant a Barcelona es troba en el registre del seu funeral, celebrat en aquesta ciutat el maig de 1706.⁷⁵¹

Miquel Artigas

Miquel Artigas va néixer pels volts de l'any 1673. Els seus pares eren Miquel Artigas, mestre de cases, ciutadà de Barcelona, natural de Martorell, i Maria. L'any 1716 es va casar amb Mònica Bassa, filla de Bartomeu Bassa, taverner de Barcelona, i de Mònica. Tenint en compte que en aquell moment Artigas tenia més de 40 anys, és molt probable que aquest no fos el seu primer matrimoni. Mònica Bassa va fer una aportació dotal de 200 lliures, mentre que l'impressor la va correspondre amb un escriu per valor de la meitat.⁷⁵²

L'inici de Miquel Artigas en l'ofici d'impressor va tenir lloc l'any 1691, quan, a l'edat de 18 anys, va entrar com a aprenent a la impremta de Josep Llopis. Després d'acabar l'aprenentatge va seguir treballant en aquest taller, tal i com es constata d'un pagament que li va fer Joan Piferrer, l'administrador: “a 7 de setembre [1699] he pagat a Miquel Artigas, que li devia dita sra. Llopis, de treballar a la estampa, 7 lliures”. De fet, el 1706 encara hi

⁷⁵¹ ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.126v, 16 de maig de 1706.

⁷⁵² L'any del naixement de Miquel Artigas es dedueix del contracte d'aprenentatge que l'any 1691 va signar amb Josep Llopis, en el que deia tenir 18 anys. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1691, 828/6, f.91v-93, 6 de maig de 1691. La identitat i origen dels seus pares figura en els capítols matrimonials que va signar amb Mònica Bassa el 1717. AHPB, Josep Vilamala, Plec de capítols matrimonials, 912/37, s.f., 14 de setembre de 1717. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 120, 1715-1717, f.74v, 21 de desembre de 1716. Miquel Artigas, pare, mestre de cases, figurava insaculat a la bossa de sots-administrador de places i de jutges de Taula. AHCB, Consellers, Insaculacions, Originals d'insaculacions, 1653-1699, 1C-VIII-2, f.474 i 477. El desembre de 1687 va sortir extret per exercir de sots-administrador de places durant un any consular. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1688, 110-CC, f.13v, 12 de desembre de 1687.

treballava, ja que aquell any va fer de testimoni en l'elaboració de l'inventari dels béns de Josep i Anna Llopis.⁷⁵³

Això no obstant, en alguna ocasió Miquel Artigas va treballar també a la impremta de Josep Cormellas. L'any 1699, per exemple, va participar, juntament amb Segimon Sellabó, en la impressió del llibre titulat *Estoque de la guerra militar*, de Francisco de Mauleón, publicat en aquesta impremta. Això és el que explicaven uns anys després els dos impressors davant notari, assegurant que ho sabien "por aver trabajado en la impresión de dicho libro".⁷⁵⁴

Posteriorment, va treballar a la impremta de Rafael Figueró. El 1721, per exemple, figurava fent de testimoni en la venda d'un joc de lletra que aquest impressor va fer a Pau Campins. D'igual forma, l'any 1726 els marmessors de Figueró van pagar 77 lliures i 12 sous a Artigas per les darreres feines que havia fet en aquell taller abans de la mort del seu amo.⁷⁵⁵

Miquel Artigas va morir el 1737. Segons el registre de sepultures de Santa Maria del Pi, fou enterrat en aquesta parròquia el 2 de juny. En aquell moment vivia al carrer de les Moles.⁷⁵⁶

Gabriel Artigas

Gabriel Artigas era germà petit de Miquel Artigas i, per tant, era fill del mestre de cases Miquel Artigas i de Maria, la seva esposa. L'any 1724 es va casar amb Teresa Riera.⁷⁵⁷

⁷⁵³ El contracte d'aprenentatge signat per Miquel Artigas amb Josep Llopis figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1691, 828/6, f.91v-93, 6 de maig de 1691. El pagament fet per Joan Piferrer a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.94. L'inventari dels béns dels Llopis a: AHPB, Lluís Cases, Plec d'inventaris i encants, 828/4, s.f., 22 de desembre de 1706.

⁷⁵⁴ AHPB, Bonaventura Galí, Cinquè manual, 918/5, f.173v, 26 de maig de 1705. Es tracta del llibre titulat *Estoque de la guerra y arte militar*, de Francisco Larrando de Mauleón, imprès l'any 1699 per Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas. AHCB, B 1699 12º 4.

⁷⁵⁵ La venda de la lletra a Pau Campins consta a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1721, 940/12, f.51-51v, 27 de novembre de 1721. El pagament fet pels marmessors a: AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.313v-314v, 17 de juny de 1726.

⁷⁵⁶ APSMP, Òbits, Llibre 163, 1734-1744, f.56v, 2 de juny de 1737.

Igual que el seu germà, va treballar a la impremta de Rafael Figueró. El juny de 1726 els marmessors d'aquest impressor van pagar 42 lliures i 17 sous a Gabriel Artigas per les feines que havia fet en aquella impremta. De fet, durant les darreres setmanes de vida de Figueró, va actuar com a procurador d'aquest, ocupant-se de signar tots els documents, ja que el seu amo estava incapacitat per fer-ho. Posteriorment, els marmessors van pagar-li 92 lliures, 14 sous i 5 diners per totes les despeses que ell i la seva dona havien tingut en mantenir Figueró fins al dia de la seva mort.⁷⁵⁸

És probable que després de la mort de Rafael Figueró i del desmantellament de la seva impremta, Gabriel Artigas anés a treballar a casa de Josep Teixidó. El 1737 va actuar de testimoni en el testament d'Onofre Teixidó i Puig, fill d'aquell impressor, cosa que fa pensar que en aquell moment Artigas treballava en aquest taller, que aleshores regentava Josep Teixidó i Puig, l'hereu de Josep Teixidó.⁷⁵⁹

Guillem Badia

Guillem Badia va néixer pels volts de 1650 a Barcelona. Els seus pares eren Joan Badia, taverner d'aquesta ciutat, i Eulàlia. El maig de 1671 es va casar amb Elisabet Badia, vídua de Josep Vila, filla de Joan Badia, dagger, i d'Elisabet.⁷⁶⁰

---

⁷⁵⁷ ACB, Esposalles, Llibre 124, 1723-1725, f.50, 27 de febrer de 1724.

⁷⁵⁸ Els pagaments que els marmessors de Rafael Figueró van fer a Miquel Artigas per les feines fetes a la impremta i la manutenció del seu amo es troben a: AHPB, Pau Mollar, Quart manual, 958/12, f.314v-315v, 17 de juny de 1726. Miquel Artigas va donar fe davant notari que Rafael Figueró es trobava impedit per signar cap document i que era Gabriel, els seu germà, qui se n'ocupava. AHPB, Sever Pujol, Onzè manual, 944/10, f.178.

⁷⁵⁹ AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.123v-125, 1 de juny de 1737.

⁷⁶⁰ L'any del naixement de Guillem Badia es dedueix del contracte d'aprenentatge que l'any 1670 va signar amb Rafael Figueró, en el que deia tenir 20 anys. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/20, f.1v-2v, 28 de desembre de 1670. En canvi, l'any 1685, en una declaració feta a la Reial Audiència, assegurava tenir 38 anys, de manera que, segons això, hauria nascut vers l'any 1647. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 4 d'abril de 1685. El casament de Guillem Badia i Elisabet Vila consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 6, 1669-1671, s.f., 11 de maig de 1671; i a: ACB, Esposalles, Llibre 96, 1671-1673, f.1v, 11 de maig de 1671. La identitat dels pares d'Elisabet Badia figura en el seu testament. AHPB, Pau Borés, Llibre de testaments, 796/4, s.f., 1 de gener de 1677.

Guillem Badia es va iniciar en l'ofici d'impressor uns mesos abans de casar-se. El setembre de 1670 es va afermar amb Rafael Figueró per un període de tres anys, després dels quals va rebre un doble d'or de soldada.⁷⁶¹

El setembre de 1673 ja havia finalitzat l'aprenentatge, no debades figurava com a membre de la germandat dels stampers de Barcelona en l'acta d'un consell celebrat aquell mes. De fet, Badia fou un dels impressors que va donar suport a la petició que la germandat va adreçar al Consell de Cent l'any 1676 per demanar la formació d'un col·legi d'impressors.⁷⁶²

La seva primera esposa, Elisabet Badia, va morir el desembre de 1677. En el testament, fet el gener d'aquell any, va instituir el seu marit com a hereu universal, cedint-li els drets sobre una casa que la seva mare tenia a Vilalleons, prop de Vic. Posteriorment, l'agost de l'any següent, Guillem Badia es va casar en segones núpcies amb Magdalena Xirau.⁷⁶³

En aquell moment, Badia encara estava a la impremta de Rafael Figueró. L'abril de 1678, en una declaració feta a la Reial Audiència, assegurava haver-hi treballat durant vuit anys, amb l'excepció d'uns mesos que va fer feina en la de Martí Gelabert. És molt probable que el 1685 encara treballés amb Figueró, ja que el desembre d'aquell any va fer de testimoni en el contracte d'aprenentatge que Domènec Taller va signar amb aquest impressor.⁷⁶⁴

⁷⁶¹ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/20, f.1v-2v, 28 de desembre de 1670.

⁷⁶² La primera aparició de Guillem Badia com a membre de la germandat dels stampers consta a: AHPB, Lluís Fontana, Quart manual, 806/4, f.96-97, 17 de setembre de 1673. La petició feta al Consell de Cent a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

⁷⁶³ El testament d'Elisabet Badia figura a: AHPB, Pau Borés, Llibre de testaments, 796/4, s.f., 1 de gener de 1677. La sepultura a: APSMP, Òbits, Llibre 157, 1674-1684, f.35v, 9 de desembre de 1677. Segons consta en aquest document, en aquell moment els Badia vivien al carrer d'en Jutglar. El casament de Badia i Xirau a: ACB, Esposalles, Llibre 99, 1677-1679, f.64v, 20 d'agost de 1678.

⁷⁶⁴ La declaració de Guillem Badia a la Reial Audiència es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 23921, s.f., 17 d'abril de 1678. El contracte d'aprenentatge de Domènec Taller a: AHPB, Bernat Famada, Manual de 1685, 782/12, f.390v-391, 10 de desembre de 1685.

Onofre Balmes

Onofre Balmes i Vivet va néixer a Manlleu, a la comarca d'Osona, el 1647. Els seus pares eren Jaume Balmes, teixidor de llana d'aquesta vila, i Maria Vivet. L'any 1667 es va casar amb Madrona Caís, de 14 anys d'edat, filla de l'impressor Francesc Caís. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 125 lliures, mentre que el marit li va fer un escreix de 62 lliures i 10 sous.⁷⁶⁵

Onofre Balmes va iniciar-se en l'ofici d'impressor l'any 1662, a l'edat de 15 anys, com a aprenent de Martí Gelabert, que aleshores administrava la impremta del doctor Miquel Delmunts. Aquest va fer de testimoni en el contracte d'aprenentatge que les dues parts van signar el desembre, per un període de quatre anys. És molt probable, per tant, que l'inici de Balmes en l'ofici d'impressor estigués directament relacionat amb la procedència geogràfica, no debades Gelabert i Delmunts també eren de Manlleu.⁷⁶⁶

L'any 1671 va exercir com a administrador de la germandat dels stampers de Barcelona. Aquell any, ell i Josep Soler, l'altre dels administradors, van proposar als companys impressors iniciar una causa a la Reial Audiència contra la confraria dels llibreters per tal d'aconseguir la llibertat de vendre llibres de forma pública.⁷⁶⁷

---

⁷⁶⁵ L'any i el lloc de naixement d'Onofre Balmes es dedueix del seu baptisme, celebrat a la parròquia de Santa Maria de Manlleu el 18 d'octubre de 1647. APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.50. La identitat dels pares figura en els capítols matrimonials que Onofre Balmes va signar amb Madrona Caís el 1667. AHPB, Francesc Ribes, Llibre manual de capítols matrimonials, testaments, inventaris i rendes, 722/2, f.8-10, 7 de juny de 1667. El casament amb Madrona Caís consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 5, 1667-1669, s.f., 4 de juny de 1667, i a: ACB, Esposalles, Llibre 94, 1667-1669, f.5v, 4 de juny de 1667. Jaume Balmes i Maria Vivet, pares d'Onofre Balmes, s'havien casat el 1638. Jaume Balmes era fill d'Onofre Balmes, paraire de Manlleu, i de Salvadora, mentre que Maria Vivet era filla de Rafael Vivet, també paraire de Manlleu, i de Paula. ABEV-ACF, Joan Francesc Coromina, 3419, f.204-208v, 4 de desembre de 1638. Jaume Balmes, pare de l'impressor, va morir l'any 1670. APM, Llibre d'òbits, 1656-1691, O/4, s.f., 22 de setembre de 1670. Maria Vivet, la mare, va morir el 1689. Ibidem, s.f., 25 de novembre de 1689.

⁷⁶⁶ AHPB, Bonaventura Vila, Cinquè manual, 766/9, f. 600-601v, 22 de desembre de 1662.

⁷⁶⁷ AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671.

Onofre Balmes, això no obstant, va morir uns mesos després, car fou enterrat el setembre de 1673.⁷⁶⁸

Rafael Barraudó

Rafael Barraudó va néixer a Barcelona pels volts de l'any 1662. El seu pare, Joan Barraudó, era natural de Nalhac, un municipi de la regió francesa d'Aquitània, tot i que vivia a Barcelona des de 1616, on treballava de tintorer, mentre que la seva mare es deia Margarida. Rafael Barraudó es va casar l'any 1681 amb Maria Farreras, filla de Maurici Farreras, baster de Barcelona, i de Marianna. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 50 lliures i l'impressor li va fer un escreix per valor de la meitat.⁷⁶⁹

Rafael Barraudó va iniciar-se en l'ofici d'impressor el 1676, a l'edat de 14 anys. El mes d'abril es va afermar amb Rafael Figueró per un termini de 4 anys i 9 mesos, amb la promesa que al final d'aquest període rebria 10 lliures de soldada. És probable, però, que el 1683 treballés a la impremta de Josep Llopis, ja que aquell any va fer de testimoni en una acta notarial signada per aquest impressor. De forma semblant, Barraudó va fer de testimoni en la

---

⁷⁶⁸ APSJP, Òbits, Llibre 18, 1669-1674, f.103, 11 de setembre de 1673. Madrona Caís, vídua d'Onofre Balmes, és va casar amb Diego Andaña, daguer, l'any 1674. AHPB, Bartomeu Roig, Primer llibre de capítols matrimonials i concòrdies, 786/11, f.111, 12 de desembre de 1674.

⁷⁶⁹ L'any del naixement de Rafael Barraudó es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar amb Rafael Figueró el mes d'abril de 1676, en el que deia tenir 14 anys. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1676, 766/30, s.f., 9 d'abril de 1676. La identitat dels seus pares consta en els capítols matrimonials que Barraudó va signar l'any 1682 amb Maria Farreras. AHPB, Esteve Cols, major, Llibre de capítols, 844/29, f.116-119, 2 d'octubre de 1682. El casament de Barraudó i Farreras consta a: ACB, Esposalles, Llibre 101, 1681-1683, f.80, 4 d'octubre de 1682. L'origen del pare figura en el seu testament, segons el qual era fill de Pere Barraudó, pagès de Nalhac, bisbat de Sarlat, i de Guillema. AHPB, Lluís Fontana, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 806/44, f.89-91, 21 d'agost de 1671. En aquest testament consta que Rafael Barraudó tenia 9 anys el 1671, cosa que confirma que va néixer el 1661 o 1662. Segons un registre dels francesos que vivien a Barcelona fet l'any 1637, Joan Barraudó, tintorer, tenia 32 anys i en feia 21 que vivia a Barcelona. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 552, f.37v.

donació de béns que el notari Josep Forcada va fer el 1688 al convent de Santa Caterina de Barcelona, cosa que fa pensar que aleshores treballava en la impremta de Forcada.⁷⁷⁰

Els Barraudó vivien en una casa que antigament havia estat propietat de la confraria dels tintorers de Barcelona, situada prop del rec comtal, a tocar de les basses del molí de Sant Pere. L'any 1669, Joan Barraudó, pare de l'impressor, havia adquirit dues cases contigües en aquest lloc, a través d'un establiment emfitèutic que li va fer l'adroguer Jaume Salba, a un cens de 34 lliures anuals. Posteriorment, el 1684, la mare de Rafael Barraudó, que aleshores ja era vídua, considerant que no podia assumir les obres que calia fer-hi, va cedir una de les cases al tintorer Bartomeu Sala, a canvi d'un cens de 22 lliures anuals, amb la condició que hi havia d'invertir 100 lliures en reformes.⁷⁷¹

Aquestes dues cases, això no obstant, foren motiu d'un llarg conflicte. L'any 1688 els marquesos de Rupit van presentar una causa a la Reial Audiència reclamant als Barraudó el pagament de 188 lliures per les pensions endarrerides d'un altre cens al que estaven obligades. Margarida Barraudó i el seu fill Rafael, però, van al·legar que aquell deute l'havia de pagar l'adroguer Cristòfor Cisteller, hereu de Jaume Salba, ja que quan aquest havia establert les cases a Joan Barraudó, pare de l'impressor, no havia mencionat l'existència d'aquell cens, sinó només el de 34 lliures que ja pagaven.⁷⁷²

Paral·lelament, però, Cristòfor Cisteller va reclamar a la cort del veguer que Rafael Barraudó fos condemnat a pagar-li les pensions endarrerides del cens de 34 lliures. D'aquesta forma, el febrer de 1689 el veguer de Barcelona va instar a Barraudó a pagar 45 lliures i 10 sous a Cisteller. L'impressor, però, no va poder satisfer aquella quantitat, de manera que el

⁷⁷⁰ El contracte d'aprenentatge de Rafael Barraudó amb Rafael Figueró consta a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1676, 766/30, s.f., 9 d'abril de 1676. L'acta signada per Josep Llopis en la que Barraudó apareix com a testimoni a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.36-37v, 13 de febrer de 1683. La donació dels béns de Josep Forcada al convent de Santa Caterina a: AHPB, Josep Güell, Manual de 1688, 811/70, f. 211-226, 16 de setembre de 1688.

⁷⁷¹ L'establiment fet per Jaume Salba a Joan Barraudó figura a: AHPB, Jeroni Galí, Primer manual, 795/3, f.172-173, 14 de desembre de 1669. L'establiment fet per Margarida Barraudó, vídua de Joan Barraudó, a Bartomeu Sala a: AHPB, Pere Joan Soldevila, Manual de 1684, 838/2, f.149v-156v, 18 de juny de 1684.

⁷⁷² AHPB, Manuel Teixidor, Causa dels marquesos de Rupit contra Margarida Barraudó i Rafael Barraudó, 780/33, s.f., 9 d'abril de 1688.

veguer va ordenar la venda de les cases en encant públic. L'agost d'aquell any foren comprades per Cisteller per un preu de 62 lliures i 10 sous.⁷⁷³

L'any 1697, això no obstant, Rafael Barraudó va reclamar la devolució de les cases, al·legant que els diners que Cristòfor Cisteller havia cobrat pel deute eren superiors al que realment li corresponien. L'adroguer, al seu torn, va reconèixer haver rebut més diners del compte, però es va defensar dient que havia hagut de fer moltes obres, ja que les cases havien quedat molt afectades per les bombes que hi van caure durant el setge que els francesos van posar a la capital catalana aquell any.

“Las ditas casas vuy se troban molt dirruhidas y espatlladas per ocasió de moltas balas y alguna bomba y trossos han donat sobre de aquella en lo temps del siti posat sobre de la present ciutat per las armas del Rey Crystianíssim en los mesos de juny y juliol proppassats y haver-se de menester algunas quantitats de diner promptas per obras y reparar aquellas”.⁷⁷⁴

Per evitar més despeses judicials, Barraudó i Cisteller van resoldre aquella qüestió a través de la signatura d'una concòrdia. A canvi de recuperar les cases, l'impressor va acceptar pagar a Cisteller la quantitat de 111 lliures i 10 sous, de les quals 45 lliures i 10 sous corresponien a la quantitat de la condemna dictada pel veguer i les restants eren per les despeses de la causa judicial. A més, Barraudó es va comprometre a continuar pagant les 34 lliures anuals del cens i a invertir en la casa unes altres 200 lliures en obres de millora durant els següents cinc anys.⁷⁷⁵

Tal i com es desprèn d'aquest document, en aquell moment Rafael Barraudó vivia a València, de manera que la concòrdia fou signada per l'impressor Francesc Soldevila, el seu

---

⁷⁷³ AHPB, Domènec Rojas, Primer llibre de concòrdies, 863/70, f.212-217, 22 d'octubre de 1697.

⁷⁷⁴ Ibidem.

⁷⁷⁵ Ibidem.

cunyat. De fet, només tres dies després, Soldevila, actuant com a procurador de Barraudó, va vendre les dues cases al tintorer Josep Quer, per un preu de 200 lliures.⁷⁷⁶

Manuel Bassols

Manuel Bassols va néixer a Barcelona cap a 1699. Era fill de Joan Bassols, tintorer de draps d'aquesta ciutat, i de Jerònima. El desembre de 1714, quan tenia 15 anys d'edat, es va afermar amb l'impressor Josep Texidó per aprendre l'ofici. El període d'aprenentatge fou acordat per quatre anys, al final dels quals Bassols rebria una soldada de 10 lliures. En la signatura del contracte va actuar com a fermança el seu germà, Josep Bassols, tintorer de seda, ja que aleshores els pares eren morts.⁷⁷⁷

Pere Brugas

Pere Brugas va néixer pels volts de l'any 1655 a Terrassa, ciutat en la que el seu pare, Pere Brugas, treballava de teixidor de llana. El 1675 els seus pares eren morts, ja que en aquell moment Josep Andreu, paraire d'aquesta ciutat, actuava com a tutor de l'impressor. Brugas es va casar l'any 1688 amb Maria Gràcia Morell.⁷⁷⁸

---

⁷⁷⁶ AHPB, Domènec Rojas, Onzè manual, 863/37, 863/37, f. 351-356, 25 d'octubre de 1697.

⁷⁷⁷ L'any del naixement de Manuel Bassols es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar el 1714 amb Josep Texidó, en el que deia tenir 15 anys. La identitat dels pares figura també en aquest document. AHPB, Aleix Claramunt, Primer manual, 948/1, f.219v-220v, 26 de desembre de 1714. Bassols apareix també com a testimoni en una acta notarial signada per Texidó el gener de 1715. Ibidem, f.238v-239v, 12 de gener de 1715.

⁷⁷⁸ L'any del naixement de Pere Brugas es dedueix del seu ingrés a la germandat dels stampers, l'any 1677, quan deuria tenir uns 20 o 22 anys. La identitat i la procedència geogràfica del seu pare consta a: AHPB, Lluís Fontana, Sisè manual, 806/6, f.26-27, 2 de febrer de 1675. En aquest document, Josep Andreu, tintorer de Terrassa, apareix com a tutor de Pere Brugas, estamper, fill de Pere Brugas, tintorer de Terrassa. Segurament Josep Andreu era familiar de l'impressor Jacint Andreu, ja que aquest el va elegir marmessor del seu testament.

L'any 1676, fins i tot abans del seu ingrés formal a la germandat dels stampers, va donar suport a la súplica presentada al Consell de Cent per demanar la creació d'un col·legi d'impressors. Pere Brugas va jurar com a nou membre de la germandat el juny de 1677, tot i que assistia regularment als consells des de l'any anterior.⁷⁷⁹

En els primers anys com a impressor, Brugas va treballar a casa de Jacint Andreu –nascut també a Terrassa–, on probablement havia fet l'aprenentatge. Això és, almenys, el que es dedueix d'una declaració que l'impressor Joan Puig va fer a la Reial Audiència l'any 1688, assegurant que tant ell com Brugas havien viscut a casa de Jacint Andreu uns anys enrere. L'any 1682, Brugas va actuar com a testimoni en una època signada per Andreu i, fins i tot, l'any 1686, en fer testament, aquest li va llegir la seva roba de vestir. Amb motiu del funeral de Jacint Andreu, Brugas va ocupar-se de comprar els ciris a la botiga del candeler de cera Jaume Martí.⁷⁸⁰

La mort de Jacint Andreu i el posterior tancament d'aquesta impremta va portar Pere Brugas a treballar per a Rafael Figueró. L'any 1690 va donar fe davant notari que ell, com a oficial caixista, i l'impressor Pere Figueró, a la premsa, havien imprès el llibre *Práctica del confessorio*, de Jaime de Corella, del qual una part fou enviada a Vicent Cabrera, impressor de València.

“Aquellas divuyt raymas de llibres impresos de la primera part de la Práctica del Confessionari de Curella, que dit Rafel Figueró té embarcats en la barca del patró Benaprés Cathalà, natural de

---

AHPB, Lluís Fontana, Plec de testaments, 806/43, n.26, 7 de febrer de 1686. El casament de Pere Brugas i Maria Gràcia Morell consta a: ACB, Esposalles, Llibre 104, 1687-1689, f.40, 19 de març de 1688.

⁷⁷⁹ La petició feta pels impressors al Consell de Cent es troba a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676. El jurament de Pere Brugas com a membre de la germandat a: AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.124-124v, 6 de juny de 1677.

⁷⁸⁰ La declaració de Joan Puig figura a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 17066, s.f, 19 d'octubre de 1688. L'època signada per Jacint Andreu en la que Pere Brugas apareix com a testimoni a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1682, 766/43, f. 183, 20 d'octubre de 1682. El testament de Jacint Andreu a: AHPB, Lluís Fontana, Plec de testaments, 806/43, n.26, 7 de febrer de 1686. Maria Andreu, vídua de Jacint Andreu, va lliurar la roba del seu difunt marit a Pere Brugas i a Josep Andreu el febrer de 1686. Ibidem, Dissetè manual, 806/17, f.59v, 12 de febrer de 1686. Jaume Martí, candeler de cera, va cobrar 19 lliures, 19 sous i 11 diners de Maria Andreu, vídua de Jacint Andreu, per la cera que Pere Brugas s'havia emportat de la seva botiga pel funeral. Ibidem, f. 58-58v, 3 de març de 1686.

la vila de Sitjas, bisbat de Barcelona, per desambarcar aquell al Grau de València y entregar a Vicente Cabrer, estamper de la ciutat de València, se son impressos en la present ciutat de Barcelona y en la estampa pròpria de dit Rafel Figueró, la qual té en sa casa pròpria, situada en lo carrer dels Cotoners de la dita present ciutat de Barcelona, lo que diuhen saber per haver-los ells, testimonis, treballats, a saber és, dit Pere Brugas en la composició y dit Pere Figueró en la premsa, y axò és la veritat per lo jurament tenen prestat”.⁷⁸¹

Pere Brugas va treballar a la impremta dels Figueró fins que va morir. Aleshores, Rafael Figueró i Jolis fou designat tutor de Salvador Brugas, fill de Pere Brugas, que era aprenent en l’ofici de matalasser. Tot això es dedueix d’una sèrie de deutes que el menor dels Figueró va pagar el 1713 en nom de Salvador Brugas. El juliol d’aquell any, per exemple, Figueró, actuant com a tutor, va pagar una lliura i un sou al sastre Marià Saló per uns pantalons fets per a Salvador Brugas.⁷⁸²

José Pascual Bueno

José Pascual Bueno va néixer a Saragossa, en una data que no ha pogut ser precisada, però que necessàriament ha de ser anterior a 1650. L’any 1671 vivia a Barcelona i era oficial

---

⁷⁸¹ AHPB, Joan Navés, Tretzè manual, 845/22, s.f., 1 de novembre de 1690. Es tracta del llibre que porta per títol *Práctica de el confessorio y explicación de las 65 proposiciones condenadas por la Santidad de N.S.S.P. Inocencio XI, su materia, los casos mas selectos de la Theologia moral, su forma, un diálogo entre el confessor y penitente*. 1689. BC, Tor.541-8º. Existeix una edició de la segona part impresa el 1690 per Vicent Cabrera a València, amb el títol *Práctica de el confessorio y explicación de las 45 proposiciones condenadas por N.M.S.P. Alexandro VII*. BUB, 107/1/45.

⁷⁸² AHPB, Josep Amat i Reixac, Cinquè manual, 940/5, f.210v-211, 19 de juliol de 1713. Rafael Figueró i Jolis, fill de Rafael Figueró, actuava també com a marmessor del testament de Pere Brugas, tal i com es constata en una procura que va signar el 1716. *Ibidem*, Manual de 1716, 940/8, f.24-24v, 31 de maig de 1716.

impressor, tal i com es constata de la seva pertinença a la germandat dels stampers d'aquesta ciutat.⁷⁸³

El 1673 vivia i treballava a casa d'Antoni Lacavalleria, juntament amb l'impressor Pere Larche, natural del ducat de la Lorena. Aquell any, amb motiu del casament de Larche amb Eulàlia Rius, Bueno va donar fe que l'havia conegut cinc o sis anys abans a Saragossa:

“Joseph Pasqual Bueno, fadrí estamper, habitant en casa Lacavalleria, testimoni citat, diu que los dits contrahents són líberos. Y axò diu saber perquè coneix y te tractat de esta part a sinch anys fins a sis al dit Pere [Larche] tant en Zaragoza, hont han estat, com també aquí en Barcelona. Y a ella [Eulàlia Rius] aurà set o vuit mesos que la coneix també y altrament per fadrins líberos són tinguts”.⁷⁸⁴

D'altra banda, José Pascual Bueno va donar suport a la petició que els impressors de Barcelona van adreçar al Consell de Cent l'any 1676 per demanar la creació d'un col·legi d'estampers.⁷⁸⁵

El rastre de la presència de Bueno a Barcelona es perd a partir d'aquesta data, de manera que és possible que hagués tornat a Saragossa. De fet, l'any 1678 es detecta l'inici de l'activitat de l'impressor Pascual Bueno a la capital aragonesa, cosa que fa pensar amb la possibilitat que es tracti del mateix personatge. Pascual Bueno fou un dels impressors aragonesos més importants de l'època Moderna.⁷⁸⁶

⁷⁸³ La procedència geogràfica de Josep Pasqual Bueno es constata en una procura que l'any 1676 va signar en favor del llibreter barceloní Jacint Escona. AHPB, Francesc Cortés, major, Sisè manual, 807/6, f.153-153v, 22 de juny de 1676. La pertinença de Bueno a la germandat dels stampers de Barcelona a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671.

⁷⁸⁴ ADB, Matrimonis, Llibre 7, 1672-1675, s.f., 10 de setembre de 1673.

⁷⁸⁵ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

⁷⁸⁶ Algunes dades biogràfiques sobre Pascual Bueno es troben a: Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles*, op. cit, p.95-96.

Benet Caís

Benet Caís va néixer a Barcelona vers l'any 1666. Era fill de Francesc Caís i germà de Jaume Caís, també impressors. L'any 1692 es va casar amb Maria Torrents, de 16 anys d'edat, filla de Joan Torrents, mestre de cases de Barcelona, i de Marianna. L'esposa va fer una aportació dotal de 74 lliures, mentre que Caís la va correspondre amb un escreix per valor d'unes altres 25 lliures. D'aquest matrimoni en va néixer, entre altres, Benet Caís i Torrents, que també va treballar d'impressor a la capital catalana.⁷⁸⁷

Pels volts de 1701 Benet Caís treballava a la impremta de Martí Gelabert, al carrer de la Riera del Pi, en un moment en què, amb motiu d'un plet, aquest taller era gestionat pel seu fill Rafael. De fet, Caís va reclamar també judicialment uns diners que se li devien per feines que havia fet en aquella impremta, segons que va explicar Rafael Gelabert davant del jutge:

“Així mateix molesta a dit suplicant [Rafael Gelabert] en differents tribunals Benet Cays demanant certs salaris de feyna treballada en la estampa que regia dit suplicant”.⁷⁸⁸

Posteriorment, Benet Caís va entrar a treballar al taller que el llibreter Joan Pau Martí tenia a la plaça de Sant Jaume. El 1721 assegurava que, amb l'excepció d'un any, treballava en aquesta impremta des d'abans del setge de 1714.

“Antes del último azedio desta ciudad y después y oy en dia, menos un año, ha trabajado y trabaja de impresor en la ofezina de Juan Pablo Martí”.⁷⁸⁹

---

⁷⁸⁷ L'any del naixement de Benet Caís es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1721, en la que assegurava tenir 55 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 2617, 30 de juny de 1721. La identitat dels pares consta en els capítols matrimonials que va signar l'any 1692 amb Maria Torrents. AHPB, Francesc Serra, Capítols, concòrdies i inventaris, 875/50, f.198-201v, 5 d'octubre de 1692. Una menció a Benet Caís, jove impressor, fill de Benet Caís, es troba a: AHCB, Josep Brossa, Manual de 1728, 824/76, f.183-184, 30 de març de 1728.

⁷⁸⁸ ACA, Reial Audiencia, Plets civils, 10764, s.f., 21 d'octubre de 1702.

És probable, en aquest sentit, que l'any que Benet Caís no va treballar a la impremta de Joan Pau Martí fos el de 1717, ja que el mes d'octubre va actuar com a testimoni en la lectura del testament de Rafael Figueró i Jolis, de manera que és possible que en aquell moment treballés a casa dels Figueró.⁷⁹⁰

D'altra banda, Benet Caís va tenir també una presència destacada en l'àmbit gremial. L'any 1711 va actuar com a administrador de la germandat dels stampers, tal i com es constata en l'acta d'un consell celebrat el mes d'abril a la sagristia de l'església del convent de trinitaris calçats de Barcelona.⁷⁹¹

Aquell mateix any, va decidir invertir en un negoci que no tenia relació amb el sector editorial, cosa que no era gaire habitual entre els oficials impressors. L'octubre de 1711 va llogar una casa que tenia un pati amb "tiquets de jugar a bolas", situada al carrer d'en Giralt el Pellisser, al costat del convent de Santa Caterina. Aquesta casa i els triquets li foren arrendats per Francesca Balaguer i Cerdanya, dona del candelero de seu Francesc Balaguer, per un període de tres anys i un preu de 8 lliures mensuals.⁷⁹²

Posteriorment, però, tal i com es desprèn de la documentació cadastral, Caís vivia prop del carrer de Sant Pere més baix, en una casa de la seva propietat, situada en el carreró de l'església de l'Ajuda. Segons la documentació cadastral, l'any 1716 aquest immoble fou valorat en 250 lliures, amb un lloguer estimat de 18 lliures, cosa que representava per a l'impressor un pagament anual d'una lliura i 16 sous en concepte del Cadastre real. En aquell moment, vivia en aquesta casa amb la seva dona, un fill i una filla. Segons aquesta documentació, en la casa hi vivia també la família del pagès Josep Rodrigues.⁷⁹³

---

⁷⁸⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 2617, s.f., 30 de juny de 1721.

⁷⁹⁰ AHCB, Notarial, Contractes, Llibreters, IX-4, s.f., 19 de juny de 1717.

⁷⁹¹ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

⁷⁹² AHPB, Domènec Rojas, Vint-i-cinquè manual, 863/45, f. 371-373, 4 d'octubre de 1711.

⁷⁹³ La valoració de la casa del carrer de Sant Pere més baix consta a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri sisè, carrer de Sant Pere més baix, I-57, s.f. El carreró de l'església de l'Ajuda rep actualment el nom de carrer de la Volta de la perdiu. La composició de la família de Benet Caís a: *Ibidem*, I-60, f.419v. El pagament del Cadastre real es constata, per exemple, a: *Ibidem*, Repartiment de cases de 1718, I-62, p.100.

El 1728, això no obstant, Caís va haver de llogar aquesta casa a Josep Brusi, sagristà de la capella de l’Ajuda, per poder pagar el cens al que estava obligada. El març d’aquell any Brusi i Caís van signar una concòrdia, de la qual se’n desprèn que l’impressor pagava 14 lliures anuals de cens a l’administrador de la capella. Considerant que Caís devia algunes pensions i que no podia pagar les obres de millora, va llogar la casa al sagristà de l’Ajuda, amb la condició que els diners fossin destinats a pagar el cens, les pensions degudes i les obres.⁷⁹⁴

A la dècada de 1730 continuava exercint com a oficial estamper, com es constata en la llista que el gremi de llibreters de Barcelona enviava anualment a l’Ajuntament pel pagament del Cadastre personal. Cap a final d’aquella dècada s’ocupava de fer funcionar la impremta dels carmelites descalços, segons consta en un pagament que li va fer el prior del convent de Mataró per la impressió d’un dietari.⁷⁹⁵

Sebastià Caís

Sebastià Caís treballava a la impremta de Rafael Figueró l’any 1676. Això és, almenys, el que es dedueix de l’acta notarial d’una requisita feta per la confraria dels llibreters en aquell taller el mes l’octubre, en la que Caís i Pere Màrtir Castells, “joves stampers”, van fer de testimonis. És probable que tingués relació familiar amb algun dels Caís que van exercir d’impressors a Barcelona en aquella època.⁷⁹⁶

⁷⁹⁴ AHCB, Josep Brossa, Manual de 1728, 824/76, f.183-184, 30 de març de 1728. Aquesta concòrdia fou signada per Benet Caís, la seva dona, Maria Caís i Torrents, i el fill d’ambdós, Benet Caís, jove estamper.

⁷⁹⁵ Les llistes elaborades pel gremi dels llibreters es troben a: AHCB, Gremis, Consells del gremi dels llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 3 de febrer i 21 de desembre de 1733 i 18 d’octubre de 1735. El pagament fet pel convent de carmelites descalços a: ACA, Monacals, Hisenda, Llibre de comptes de la província de carmelites descalços, 1908, s.f., 13 d’octubre de 1739.

⁷⁹⁶ AHPB, Francesc Cortés, major, Sisè manual, 807/6, f. 225, 20 d’octubre de 1676.

Joan Calvo

Joan Calvo va néixer pels volts de 1674. El seu pare, Juan Calvo y Castrillo, alferz de cavalleria, era natural d'Ampudia, un poble de l'actual província de Palència. La mare, Maria, es va casar en segones núpcies amb Josep Ingla, pagès de Barcelona. Joan Calvo es va casar a Barcelona l'any 1696 amb Teresa Cussana, filla de Pau Cussana, pagès d'aquesta ciutat. L'esposa va fer-li una aportació dotal de 50 lliures.⁷⁹⁷

Joan Calvo va iniciar-se en l'ofici d'impressor a casa de Martí Gelabert, al carrer de la Riera del Pi, on hi va entrar com a aprenent el 1689. Segons una declaració que va fer a la Reial Audiència, el 1699 portava treballant en aquella impremta "set anys de seguida, menjant y dormint en ella. Y després que fou casat, tres anys més, anant-[h]i a treballar tots los dias, que entre tot ha fet deu anys".⁷⁹⁸

De fet, abans de casar-se amb l'impressor, Teresa Cussana treballava de criada a casa dels Gelabert, tal i com explicava Flora Casas, que posteriorment fou propietària de la impremta, en una declaració a la Reial Audiència:

"[Els Calvo vivien] en una botiga de dita casa, la qual te una porta per la qual se entra en la habitació de dit Gelabert, per aver dita Theresa Calvo exida casada de casa de dit Gelabert en

---

⁷⁹⁷ L'any del naixement de Joan Calvo es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència el 1699 en la que deia tenir 25 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 2 de juliol de 1699. Posteriorment, en una altra declaració, feta l'any 1712, deia tenir-ne 38, cosa que confirma que va néixer cap a 1674. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 1299, s.f., 4 d'agost de 1712. La identitat dels seus pares consta en el registre del seu casament amb Teresa Cusana. APSMP, Matrimonis, Llibre C/3, 1695-1696, s.f., 26 de juliol de 1696. Segons aquest document, el pare de Joan Calvo era alferz de cavalleria de la companyia de Gabriel de Corada y Olivera. El casament figura també a: ACB, Esposalles, Llibre 108, 1695-1697, f.82v, 26 de juliol de 1696. El dot aportat per Teresa Cussana consta en una àpoca signada per Joan Calvo. AHPB, Joan Pere Fabra, Manual de 1696, 827/12, f.164v-165, 26 de juliol de 1696.

⁷⁹⁸ La declaració de Joan Calvo es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 2 de juliol de 1699. En una altra declaració de Calvo, feta l'any 1712, es confirma que va iniciar el seu aprenentatge el 1689. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 1299, s.f., 4 d'agost de 1712.

ocasió que estava esta per criada, de manera que dita Theresa Calvo sempre que dit Gelabert vol servex de criada a aquell”.⁷⁹⁹

Joan Calvo va tenir també una actuació destacada com a membre de la germandat dels stampers de Barcelona. L’any 1701, exercint d’administrador, va liderar la petició que aquesta corporació va presentar al Consell de Cent per tal que els fos concedit l’ofici d’estamper de la Ciutat. El 1711 encara formava part de la germandat, tal i com es constata per la seva presència en un consell celebrat l’abril d’aquell any.⁸⁰⁰

En la documentació cadastral hi figura que el 1717 els Calvo vivien de lloguer en una casa del carrer d’en Estruch, que era propietat de Jerònima Rovira, vídua del mestre de cases Pere Rovira. En aquest immoble, que tenia un lloguer estimat de 18 lliures, hi vivien també la propietària i la família de la vídua Isabel Carreras. Segons aquest document Joan i Teresa Calvo no tenien fills.⁸⁰¹

És probable que en aquell moment Calvo treballés a la impremta dels Figueró, car l’octubre de 1717 va fer de testimoni, juntament amb Benet Caís, en la lectura del testament de Rafael Figueró i Jolis. Posteriorment, l’any 1720, va entrar a treballar a la impremta del llibreter Joan Pau Martí, a la plaça de Sant Jaume, segons que assegurava uns mesos després en el marc d’un plet a la Reial Audiència: “habrá cosa de un año que el declarante trabaja de impresor en la officina de imprenta de Juan Pablo Martí”.⁸⁰²

⁷⁹⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 22 de setembre de 1699. Teresa Calvo assegurava el 1699 davant del jutge haver treballat de criada a casa de Martí Gelabert durant sis anys. Ibidem, s.f., 4 de juliol de 1699.

⁸⁰⁰ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701. Joan Calvo apareix com a administrador en la procura que la germandat dels stampers va fer a l’impressor Francesc Soldevila el 28 de febrer de 1701 per tal que fes les gestions per sol·licitar l’ofici d’estamper de la Ciutat al Consell de Cent. Aquest afer s’emmarca en la polèmica que hi hagué aleshores arran del nomenament de Joan Pau Martí com a estamper de la Ciutat. L’acta del consell de la germandat celebrat el 1711 a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d’abril de 1711.

⁸⁰¹ AHCB, Cadastre, I-60, f.347v, 1717.

⁸⁰² El testament de Rafael Figueró i Jolis es troba a: AHCB, Notarial, Contractes, Llibreters, IX-4, s.f., 19 de juny de 1717. La declaració en la que Calvo deia treballar a casa de Joan Pau Martí a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 2617, s.f., 30 de juny de 1721.

Joan Calvo encara era oficial impressor a la dècada de 1730, com consta en la llista que el gremi dels llibreters de Barcelona elaborava cada any pel pagament del Cadastre personal, que incloïa també els stampers. Segons es desprèn d'una d'aquestes llistes, va morir l'any 1735.⁸⁰³

Sobre Joan Calvo cal dir, finalment, que existeix una obra impresa suposadament en un taller de la seva propietat. Es tracta del full titulat *Carta de Jacobo Segundo, por la gracia de Dios Rey de la Gran Bretaña, de la Francia e Hibernia, defensor de la fe*, que, segons el peu, fou publicada l'any 1689 “en Barcelona, en la imprenta de Juan Calvo”. Es tracta, sens dubte, d'un peu d'impremta fals, ja que tot just aquell any Calvo havia iniciat el seu aprenentatge a la impremta de Martí Gelabert, on, molt probablement, fou publicat aquest full. De fet, Joan Calvo mai va tenir impremta pròpia.⁸⁰⁴

Joan Camps

Joan Camps apareix com a testimoni en una procura signada pel doctor Miquel Delmunts l'any 1667, de manera que és probable que treballés en la impremta d'aquest, que aleshores administrava Rafael Figueró.⁸⁰⁵

---

⁸⁰³ AHCB, Gremis, Consells del gremi dels llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 18 d'octubre de 1735. Teresa Cussana, vídua de Joan Calvo, es va casar amb Francesc Ramon, també impressor, el desembre de 1735. ACB, Esposalles, Llibre 130, 1735-1737, f.33, 21 de desembre de 1735.

⁸⁰⁴ *Carta de Jacobo Segundo, por la gracia de Dios Rey de la Gran Bretaña, de la Francia e Hibernia, defensor de la fe*. BC, F. Bon. 9141.

⁸⁰⁵ AHPB, Rafael Hexarc, Manual de 1667, 754/18, s.f., 18 d'octubre de 1667.

Marc Casalins

Marc Casalins va néixer a Arenys de Mar. Era fill de Miquel Casalins, sabater d'aquesta vila, i d'Elisabet. El 1702 es va casar com a "estamper", amb Maria Fàbregas, filla de Joan Fàbregas, pagès de l'Hospitalet, i d'Elisabet.⁸⁰⁶

Isidre Cassanyes

Isidre Cassanyes era fill d'Isidre Cassanyes, pagès de Barcelona, i de Maria. L'any 1704 es va casar amb Paula Casas, filla de Jaume Casas, pagès, i d'Elisabet.⁸⁰⁷

La primera evidència de l'activitat de Cassanyes com a impressor es troba en una procura que la germandat dels stampers de Barcelona va signar el 1701 a favor de Francesc Soldevila, també impressor, per tal que fes les gestions per sol·licitar al Consell de Cent l'ofici d'estamper de la Ciutat. Posteriorment, el nom de Cassanyes tornava a aparèixer en l'acta d'un consell que aquesta germandat va celebrar l'abril de 1711 al convent dels trinitaris calçats de Barcelona.⁸⁰⁸

És probable que Isidre Cassanyes treballés a la impremta de Rafael Figueró, ja que el 1716 va actuar com a testimoni en una acta notarial signada pel fill d'aquest impressor.⁸⁰⁹

Segons la documentació cadastral, d'altra banda, Cassanyes vivia al carrer de les Moles l'any 1717, amb la seva esposa i un fill, en una casa que era propietat de Lluís Gerona,

⁸⁰⁶ El lloc del naixement i la identitat dels pares de Marc Casalins consta en la petició de llicència matrimonial que va fer l'any 1702 per casar-se amb Maria Fàbregas. ADB, Matrimonis, Llibre 17, 1698-1702, s.f., 25 de gener de 1702. El casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.36v, 25 de gener de 1702.

⁸⁰⁷ Javier BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos; 1680-1808*, microfita, Barcelona: UAB, 1995, p.477.

⁸⁰⁸ La procura feta per la germandat dels stampers a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701. El consell d'aquesta germandat celebrat el 1711 a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

⁸⁰⁹ AHPB, Josep Sabater, Manual de 1716, 894/5, f.84, 23 de març de 1716.

sagristà de la catedral de Barcelona. Els Cassanyes compartien aquesta casa, que tenia lloguer estimat de 26 lliures, amb la família de Josep Panadero.⁸¹⁰

Finalment, hi ha constància que Isidre Cassanyes treballava a la impremta dels carmelites descalços de Barcelona a la dècada de 1730, segons es desprèn d'un pagament que va rebre el 1739 per una impressió.⁸¹¹

Pere Màrtir Castells

Pere Màrtir Castells treballava a la impremta de Rafael Figueró el 1676, a tenor de l'acta notarial d'una requisita que hi va fer l'octubre d'aquell any la confraria dels llibreters, en la qual Castells i Sebastià Caís, "joves stampers", van fer de testimonis.⁸¹²

Ramon Castiés

La única prova documental localitzada que mostra la presència de Ramon Castiés, estamper, a Barcelona es troba en l'expedient del seu matrimoni amb Elisabet Torrents, vídua, que es va celebrar en aquesta ciutat l'any 1712.⁸¹³

---

⁸¹⁰ AHCB, Cadastre, I-60, f.351v, 1717.

⁸¹¹ ACA, Monacals, Hisenda, Llibre de comptes de la província de carmelites descalços, 1908, s.f., 13 d'octubre de 1739.

⁸¹² AHPB, Francesc Cortés, major, Sisè manual, 807/6, f. 225, 20 d'octubre de 1676.

⁸¹³ ACB, Esposalles, Llibre 117, 1711-1713, f.66v, 28 de juny de 1712.

Joan Codina

Joan Codina va treballar a la impremta de Martí Gelabert, on molt probablement hi va fer l'aprenentatge. L'any 1702, Codina i Anton Xarni, "joves stampers", van fer de testimonis en la presa de possessió de la casa de Gelabert per part de Flora Casas, en el marc de la causa judicial que els enfrontava. El notari va fer constar explícitament en aquest document que els dos joves vivien a casa de l'impressor.⁸¹⁴

Posteriorment, l'any 1703 va actuar com a testimoni en la declaració que Josep Santanach i Pau Teixidó, també impressors, van fer davant notari per donar fe que en la impremta de Josep Teixidó s'havia imprès un llibre, cosa que permet deduir que aleshores Codina treballava en aquell taller.⁸¹⁵

De fet, dos anys després, el 1705, fou Codina qui va donar fe, juntament amb Rafael Gelabert, que en la impremta de Teixidó s'havien editat uns llibres:

"Rafel Gelabert y Juan Codina, jóvenes impressores de dicha presente ciudad (...) han afirmado y atestiguado que los libros intitulados, el uno Cartilla y explicación de los rudimentos de la theologia moral y el otro Novelas de dona Maria de Sayas, por quenta del señor sargento mayor don Pedro de León, de Madrid, se han hecho y impreso en la dicha presente ciudad de Barcelona y en la sussodicha casa del arriba dicho Joseph Teixidó. Y lo dizen saber por ser oficiales de casa del mesmo Joseph Teixidó, haver visto quando se imprimieron dichos libros y haver trebaxado en la imprimisión de aquellos".⁸¹⁶

---

⁸¹⁴ AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1702, 901/3, f.85, 2 de setembre de 1702. Codina i Xarni figuren també com a testimonis i residents a la casa de Martí Gelabert en l'inventari dels béns que el notari va fer aquell mateix dia. Ibidem, Llibre d'inventaris i encants, 901/8, f.19-22, 2 de setembre de 1702.

⁸¹⁵ AHPB, Ignasi Teixidor, Cinquè manual, 909/3, f.259, 22 de novembre de 1703.

⁸¹⁶ AHPB, Ignasi Teixidor, Setè manual, 909/5, f.7v-8v, 16 de gener de 1705.

Josep Comas

Josep Comas va néixer pels volts de 1686. El 1702, quan tenia uns 16 anys, va entrar per aprendre a la impremta que administrava Martí Gelabert, al carrer de la Riera del Pi, que aleshores era propietat de Flora Casas. Això és el que es dedueix de la declaració que el jove impressor va fer el juny de 1703 a la Reial Audiència, en el marc del plet que enfrontava Casas i Gelabert. Comas va assegurar al jutge que feia un any i mig que treballava com a aprendent a la impremta administrada per Gelabert. Juntament amb Anton Xarni, també aprendent en aquest taller, Comas fou testimoni de la discussió que van protagonitzar Martí Gelabert i Joan Baptista Casas, fill de Flora Casas, explicada abastament en capítols anteriors.⁸¹⁷

Josep Comas va morir el 1718. Segons el registre de funeràries, fou enterrat el 26 de març. En aquell moment vivia prop del portal de l'Àngel.⁸¹⁸

Francesc Cros

Francesc Cros va néixer a Barcelona cap a 1658. Era fill de Pere Cros, tintorer d'aquesta ciutat, i de Margarida. L'any 1678 es va casar amb Margarida Vázquez, vídua de l'impressor Domingo Vázquez.⁸¹⁹

---

⁸¹⁷ L'any del naixement de Joan Comas es dedueix de la declaració que va fer a la Reial Audiència el juny de 1703, en la que deia tenir 17 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 5 de juny de 1703.

⁸¹⁸ APSMP, Òbits, Llibre 161, 1716-1725, f.39, 26 de març de 1718.

⁸¹⁹ L'any del naixement de Joan Cros es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar amb Rafael Figueró el setembre de 1671, en el que assegurava tenir 13 anys. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/21, f.150v-151v, 1 de setembre de 1671. La identitat del seu pare figura també en aquest document. El casament de Francesc Cros i Margarida Vázquez a: ADB, Matrimonis, Llibre 10, 1678-1679, s.f., 30 de desembre de 1678. La identitat de la mare consta en aquest document.

L'inici de Francesc Cros en l'ofici d'impressor va tenir lloc a casa de Rafael Figueró, amb qui es va afermar el setembre de 1671 per un període de quatre anys. El mestre va prometre donar 10 lliures de soldada al deixeble al final de l'aprenentatge.⁸²⁰

Francesc Cros ja era oficial impressor el 1676, no debades aquell any va donar suport a la súplica presentada per la germandat dels estampers al Consell de Cent per demanar la creació d'un col·legi d'impressors.⁸²¹

Miquel Domenjó

Miquel Domenjó va néixer a Barcelona pels volts de 1667. Era fill de Damià Domenjó, pagès de Barcelona, i de Maria. L'any 1686 es va casar amb Margarida Abayara, filla de Jacint Abayara, pagès de Santa Maria de Rocafort, a la comarca del Bages, i de Maria. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 120 lliures, mentre que l'impressor va fer-li un escreix per valor de la meitat. A més, segons consta en els capítols matrimonials, el noble Francesc Sans, de Sant Andreu de Palomar, per a qui molt probablement Margarida Abayara havia treballat de criada, va oferir a la núvia, en contemplació del matrimoni, una habitació en una casa que tenia al carrer d'en Estruch, per tal que els Domenjó hi visquessin de per vida sense haver-li de pagar res.⁸²²

Això no obstant, Miquel Domenjó va enviduar un temps després. L'any 1701 es va casar en segones núpcies amb una tal Margarida, filla de pares incògnits, que s'estava com a criada

⁸²⁰ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1671, 766/21, f.150v-151v, 1 de setembre de 1671.

⁸²¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

⁸²² L'any del naixement de Miquel Domenjó es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1707, en la que deia tenir 40 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 28 d'abril de 1707. La identitat dels seus pares figura en els capítols matrimonials que va signar amb Margarida Abayara el 1686. AHPB, Josep Güell, Segon llibre de capítols matrimonials, 811/94, f.315-318, 11 de gener de 1686. El casament figura a: ADB, Matrimonis, Llibre 13, 1684-1688, s.f., 17 de desembre de 1685. Segons aquest document, el pare de Margarida es deia Jacint Bayà i era de Castellbell. El casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 103, 1685-1687, f.46, 17 de desembre de 1685.

a casa del noble Josep de Corbera. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 195 lliures, mentre que el seu marit li va fer un escreix de 100 lliures.⁸²³

Segons una declaració que va fer a la Reial Audiència un temps després, Domenjó treballava com a aprenent a la impremta Cormellas a començament de l'any 1684, quan aquesta era administrada per Jaume Caís. Domenjó assegurava haver treballat posteriorment en les imprentes de Rafael Figueró i de Josep Llopis. En aquella declaració, feta el 1707, explicava que feia 25 anys que treballava allà on li donaven feina, de manera que de les seves paraules es pot deduir que va iniciar-se en l'ofici d'impressor cap a 1682: "ell, testimoni, ha uns vint y sinch anys, poch més o menos, que va a treballar per las impressions de la present ciutat y ahont li han donat feyna per son treball".⁸²⁴

Hi ha constància també que Miquel Domenjó va viure i treballar un temps a casa de l'impressor Vicenç Surià. Això és el que es desprèn de la causa que Surià tenia al tribunal eclesiàstic de Barcelona l'any 1691 contra el sacerdot Joan Lleó per una disputa relacionada amb una impressió. Domenjó, juntament amb Jaume Soler, Josep Vila i Josep Palahí, tots fadrins estampers, van actuar com a testimonis en aquesta causa, aportats per la part de Surià. Fou per això que Lleó va queixar-se al tribunal de la imparcialitat dels testimonis, ja que, segons ell, "los quatra són o eran al temps de sas deposicions, fadrins estampers habitants en casa de la adversa y qui imprimiren ditas quartillas y per dita rahó no se-ls ha de donar crèdit".⁸²⁵

---

⁸²³ Els capítols matrimonials de Miquel Domenjó i Margarida, de pares incògnits, a: AHPB, Antoni Riera, Llibre segon de capítols matrimonials, 841/56, s.f., 24 de setembre de 1701. Les 195 lliures del dot aportat per Margarida provenien de les rendes de dues causes pies que li havien estat consignades en tant que donzella pobre, instituïdes, respectivament, pel cavaller Pau de Fluvià i el capità Lluc d'Olivella. En aquests capítols matrimonials Damià Domenjó, pare de Miquel Domenjó, figura com a pagès de Solsona, difunt. De fet, és probable que Miquel Domenjó hagués rebut en herència algun tipus de patrimoni a Solsona, ja que l'any 1719 va nomenar procurador a Josep Buscà, mestre d'orgues d'aquella vila. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1719, 858/29, f.35v-36, 5 de maig de 1719. El casament de Miquel Domenjó i Margarida consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 17, 1698-1702, s.f., 25 de setembre de 1701; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.19, 25 de setembre de 1701.

⁸²⁴ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 28 d'abril de 1707.

⁸²⁵ ADB, Processos Tribunal Eclesiàstic, 1691/5, n.498, 7 de febrer de 1691.

És probable que Domenjó encara treballés a casa de Vicenç Surià el 1697, ja que aquell any va fer de testimoni en el testament del seu amo. Poc després, però, s'ocupava de la impremta de Josep Llopis, sota l'administració de Joan Piferrer, tal i com aquest va anotar en el llibre de comptes: "a 23 de desembre [de 1700] he pagat a Miquel Domenjó dos doblas que li avian promès per any de tenir compte la estampa". A més, hi ha constància que Domenjó va fer de testimoni en l'elaboració de l'inventari dels béns de Josep i Anna Llopis, que es va fer l'any 1706, cosa que fa pensar que en aquell moment encara treballava en aquest taller.⁸²⁶

A banda de tot això, Miquel Domenjó va tenir una destacada participació en els afers de la germandat dels stampers de Barcelona. L'any 1696, juntament amb Joan Baptista Altés, va liderar la reactivació d'aquesta germandat, que estava pràcticament dissolta des de l'any 1685, arran del fracàs dels impressors a l'hora d'aconseguir la transformació de la germandat en confraria político-civil. Altés i Domenjó, actuant com a administradors, van proposar la recuperació de les ordinacions que la germandat havia aprovat l'any 1632.⁸²⁷

D'una forma semblant, Domenjó va donar suport a la súplica que la germandat dels impressors va presentar al Consell de Cent l'any 1701 per demanar que els fos concedit l'ofici d'estamper de la Ciutat. Posteriorment, en un consell celebrat l'abril de 1711, els impressors van nomenar procuradors a Miquel Domenjó i a Isidre Vernet, per tal que s'ocupessin de resoldre uns afers de la germandat.⁸²⁸

---

⁸²⁶ El testament de Vicenç Surià figura a: AHPB, Francesc Rossinés, Testaments, 858/30, f.65-71v, 10 de febrer de 1697. L'anotació en els comptes de Joan Piferrer a: AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.96. L'inventari de béns de Josep i Anna Llopis a: AHPB, Lluís Cases, Plec d'inventaris i encants, 828/4, s.f., 22 de desembre de 1706.

⁸²⁷ *Novas ordinacions fetas per lo bon govern y administració de la germandat que los oficials impressors de la present ciutat de Barcelona fundaren e instituïren sots invocació de Sant Joan Evangelista y al seu martiri de ante portam Latinam, en diada de 11 de janer 1632, y ara novament renovadas per dita germandat als 23 de setembre del any 1696.* AHCB, Ajuntament Borbònic, Polític i representacions, 1750-1751, 1D-IV-21, f.376, 11 de desembre de 1750.

⁸²⁸ Miquel Domenjó apareix com un dels impressors que va donar poders a Francesc Soldevila per presentar aquesta súplica. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701. El nomenament de Domenjó i Vernet com a procuradors de la germandat dels stampers a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711. La procura no especifica els motius concrets pels quals es donà poders als dos impressors.

Val a dir també que Miquel Domenjó va beneficiar-se, gràcies a la subrogació, d'un ofici públic. L'any 1709, arran d'una petició feta a la Diputació pel sacerdot Joan Soler, que ostentava una de les places de guarda ordinari del General, l'impressor va obtenir la subrogació d'aquest ofici. L'any següent, els diputats van renovar-li la plaça, aleshores com a subrogat de Josep Alabau, que va renunciar a l'ofici de guarda per trobar-se impedit de la vista.⁸²⁹

Miquel Domenjó va conservar aquest ofici fins i tot després de la caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit borbònic. El novembre de 1714 exercia de guarda de la duana de Barcelona, on s'ocupava de pesar les mercaderies que es desembarcaven al port, tal i com es constata en una declaració que va fer aleshores davant notari, a requeriment del comerciant Andrés Fausto de Casanovas. En aquell moment Domenjó va donar fe que uns dies abans havia pesat un carregament format per 144 quintars de bacallà que Casanovas havia fet portar a la ciutat per un vaixell anglès, anomenat "la Juana", que patronejava el capità Daniel Morrison.⁸³⁰

L'any 1716, segons consta en la documentació cadastral, Miquel Domenjó vivia al carrer de les Moles, en una casa que era propietat de Teresa Torras, vídua del mestre de cases Joaquim Torras, que fou valorada en 350 lliures. L'impressor vivia en aquesta casa amb la seva dona un fill i tres filles, pagant un lloguer de 25 lliures anuals.⁸³¹

Miquel Domenjó va morir l'any 1728.⁸³²

---

⁸²⁹ El nomenament de Miquel Domenjó com a guarda ordinari del General com a subrogat de Joan Soler a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1707, part 2º, Sèrie General (N), 271, f.250v, 8 d'abril de 1709. El nomenament com a subrogat de Josep Alabau a: *Ibidem*, part 3º, Sèrie General (N), 272, f.331v, 23 de gener de 1710.

⁸³⁰ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1714, 858/26, f.332-333, 20 de novembre de 1714.

⁸³¹ La valoració de la casa del carrer de les Moles a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri cinquè, Carrer de les Moles, I-57, s.f. La composició de la família Domenjó a: *Ibidem*, I-60, f.353v, 1717.

⁸³² Javier BURGOS RINCÓN, *Imprenta y cultura del libro...*, op. cit., p.479.

Joan Escardó

Joan Escardó i Segon va néixer a Barcelona pels volts de 1681. Era fill d'Anton Escardó, veler d'aquesta ciutat, i de Baptista Segon. De petit havia viscut amb els seus pares a casa del sastre Francesc Trullols, tal i com aquest va declarar a la Reial Audiència uns anys després:

“Ell, testimoni, (...) ha tingut diffarents tractes amb ells [Baptista i Joan Escardó] y son marit y pare respectius [Anton Escardó], per haver-los tinguts en sa casa en un quarto que-ls tenia logat y per haver la muller de ell, testimoni, criat de llet a dit Joan Escardó. Y en tot eix temps esperimentà a los sobredits eran personas molt temerosas de Déu y molt devotas de ell y que eran de bon nom, vida y fama”.⁸³³

El 1695, quan tenia uns 14 anys, Joan Escardó va entrar per aprenent a casa de l'impressor Martí Gelabert, al carrer de la Riera del Pi, on aleshores la seva mare treballava de criada. Aquesta va viure en aquella casa fins que va morir Maria Gelabert i Negra, segona esposa de Martí Gelabert.⁸³⁴

L'abril de 1698, dia que va morir l'esposa de Gelabert, Joan Escardó i Joan Calvo, també impressor, eren a la casa, segons que explicava aquest darrer en una declaració a la Reial Audiència:

---

⁸³³ L'any del naixement de Joan Escardó es dedueix de la declaració que va fer a la Reial Audiència el juliol de 1699, en la que deia tenir 18 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 3 de juliol de 1699. La identitat dels seus pares figura en la declaració que va fer Flora Casas davant d'aquest tribunal el setembre d'aquell any. Ibidem, 22 de setembre de 1699. La declaració de Francesc Trullols, sastre, a: Ibidem, 1 de febrer de 1700.

⁸³⁴ L'inici de l'aprenentatge de Joan Escardó consta a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 3 de juliol de 1699.

“Ell [Joan Calvo], testimoni, [el dia que morí Maria Gelabert] se trobava en casa de dit Martí Gelabert, de tal manera que ell, testimoni, junt ab Batista Escardó, ajudà a tràurer lo cadàver de aquella de demunt del llit”.⁸³⁵

Segons precisava el propi Escardó davant del jutge, moments abans de la mort de Maria Gelabert ell havia sortit a buscar el seu marit.

“Ell, testimoni, [en el moment de morir Maria Gelabert], no-s trobava en casa per ocasió de haver anat en busca de dit Martí Gelabert, son amo, y quant tornà, ell testimoni, de de fora casa ja fou aquella morta”.⁸³⁶

D’aquesta causa judicial se’n desprèn que els Escardó eren molt pobres, de manera que els Gelabert, tal i com va declarar Flora Casas, germana de Maria Gelabert, els havien ajudat econòmicament en més d’una ocasió.

“[Baptista Escardó] és dona pobre i deu moltes atencions (...) per aver-la dit Gelabert socorreguda en las necessitats moltas vegadas, axí ab diners com ab altres béns de menjar y bèurer, y en particular una vegada que aquella avia parit, lo dit Gelabert y la difunta Maria Gelabert, sa muller, la tingueren y governaren en sa casa matexa de dit Gelabert”.⁸³⁷

Baptista Escardó i Maria Gelabert eren molt amigues, fins al punt que la mestressa donava vuit rals de vuit cada mes a la criada. Això fou, precisament, un dels arguments que Martí

---

⁸³⁵ Ibidem, 20 de gener de 1700.

⁸³⁶ Ibidem, 21 de gener de 1700.

⁸³⁷ Ibidem, 22 de setembre de 1699.

Gelabert va utilitzar en el plet contra Flora Casas per argumentar que la seva dona gastava molts diners sense el seu consentiment.⁸³⁸

Joan Escardó seguia treballant a la impremta de Martí Gelabert el gener de l'any 1700, com es dedueix d'una declaració davant el jutge de la Reial Audiència. El seu rastre, però, es perd després d'aquesta data.⁸³⁹

Martí Escona

Martí Escona i Ruíz era natural de Pamplona. El seus pares eren Miquel Azcona, pellisser d'aquella ciutat, i Engracia Ruíz. Inicialment, Martí Escona es va casar amb una tal Oliva, amb qui va tenir, entre altres, un fill, Jacint, que va treballar de llibreter a Barcelona (vegeu el Capítol 9). Posteriorment, però, va contraure matrimoni amb Marianna Bori, filla de Joan Bori, cirurgià de Mollet, i d'Anna, amb qui ja estava casat l'any 1651. Marianna Escona i Bori va morir el mes d'abril de 1690, segons es dedueix de la lectura del seu testament.⁸⁴⁰

L'agost de 1690, Martí Escona es va casar en terceres núpcies amb Caterina Romaguera, vídua d'Anton Sabater, pagès de Cabrera de Mar, filla de Pau Romaguera, blanquer de Granollers. L'esposa va aportar al matrimoni 125 lliures en concepte de dot, de les quals 100 lliures corresponien al valor d'una peça de terra d'olivera, d'una extensió d'una mujada i mitja, que Caterina Romaguera posseïa a Granollers, en el lloc dit "el Masnou", que havia

⁸³⁸ Ibidem, 9 de gener de 1700. En la relació d'amistat entre Baptista Escardó i Maria Gelabert hi deuria influir que els seus respectius marit i pare eren velers.

⁸³⁹ Ibidem, 21 de gener de 1700.

⁸⁴⁰ La procedència geogràfica i la identitat dels pares de Martí Escona figuren en els capítols matrimonials que va signar amb Caterina Romaguera. AHPB, Rafael Albià, Llibre primer de capítols matrimonials, 818/75, f.145-146v, 7 d'agost de 1690. Com es pot comprovar, Martí Escona constitueix un exemple de catalanització d'un cognom d'origen castellà. La identitat de la primera esposa figura en els capítols matrimonials que Jacint Escona, el fill, va signar el 1669 amb Teresa Batlle. AHPB, Marià Rufasta, Plec de capítols matrimonials, 794/17, s.f., 19 de maig de 1669. L'existència de Marianna, esposa de Martí Escona, consta en una procura que aquesta va signar l'any 1651 en favor del seu marit. AHPB, Josep Forcada, Tercer manual, 740/1, s.f., 5 de març de 1651. El testament de Marianna Escona a: AHPB, Lluís Fontana, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 806/44, f.174-174v, 19 d'agost de 1689.

rebut per donació paterna. Al seu torn, Martí Escona va fer donació d'unes altres 200 lliures a la seva dona “per espontànea voluntat”, ja que, tractant-se d'una vídua, no estava obligat a fer-li escriure.⁸⁴¹

Martí Escona va treballar gairebé tota la seva vida a la impremta dels Lacavalleria. De fet, es conserven uns goigs publicats en aquest taller l'any 1655, amb el títol de *Gozos de Nuestra Señora del Buenayre*, en la que el seu nom apareix conjuntament amb el d'Antoni Lacavalleria en el peu d'impremta.⁸⁴²

La presència de Martí Escona al taller dels Lacavalleria es constata almenys entre els anys 1645 i 1689, sobretot a través de la seva actuació com a testimoni en diverses actes notariales signades pels membres de la família Lacavalleria al llarg d'aquell període. Fins i tot, la seva segona esposa, Marianna Escona, va elegir Antoni Lacavalleria entre els marmessors del seu testament, fet el 1689, cosa que mostra la relació que hi havia entre els Escona i els propietaris de la impremta.⁸⁴³

D'altra banda, al llarg de la dècada de 1670, Martí Escona va tenir una destacada participació en els afers de la germandat dels estampers de Barcelona. L'abril de 1672 fou extret, juntament amb Joan Jolis, per exercir d'administrador durant un any. De les actes dels consells es dedueix que Escona era oficial caixista.⁸⁴⁴

L'any següent fou elegit clavari, en substitució de Jacint Andreu. El maig de 1673, els dos clavaris, entrant i sortint, van passar comptes dels diners de la germandat.

⁸⁴¹ AHPB, Rafael Albià, Llibre primer de capítols matrimonials, 818/75, f.145-146v, 7 d'agost de 1690.

⁸⁴² *Gozos de Nuestra Señora del Buenayre*. BC, Goigs 1/46.

⁸⁴³ Martí Escona, per exemple, va fer de testimoni en un debitori signat per Pere Lacavalleria el 1645. AHPB, Joan Baptista Gràcia, Llibre comú, 707/13, s.f., 11 de gener de 1645. Posteriorment, el 1651 va fer de testimoni en la consignació d'un deute que un blanquer va fer a Antoni Lacavalleria, aleshores propietari de la impremta. Ibidem, Manual de 1651, 707/12, s.f., 27 de febrer de 1651. De nou, Escona apareixia en una procura signada el 1653 per Jerònima Lacavalleria, esposa d'Antoni Lacavalleria. Ibidem, s.f., 1 de març de 1653. Finalment, Escona figura com a testimoni en una altra procura feta per Antoni Lacavalleria el 1671. AHPB, Joan Baptista Vidal, Trenta-unè manual, 705/27, f.12v-13, 9 de gener de 1671. El testament de Marianna Escona a: AHPB, Lluís Fontana, Primer llibre de testaments i últimes voluntats, 806/44, f.174-174v, 19 d'agost de 1689.

⁸⁴⁴ AHPB, Lluís Fontana, Tercer manual, 806/3, f.69v-70, 23 d'abril de 1672. El jurament d'Escona i Jolis a: Ibidem, f.76v-77, 8 de maig de 1672.

“Se ha trobat que combinat lo cobrat y pagat [Jacint Andreu] resta debitor catorse lliures, sis sous, les quals se són entregadas en presència de notari y testimonis a Martí Escona, clavari lo corrent any”.⁸⁴⁵

D’una forma semblant, un any després, en deixar el càrrec, Escona va passar comptes amb el seu substitut, Francesc Pasqual.

“Combinadas las datas ab las rebudas se ha trobat restar debitor dit Scona deu lliures [i] quatra sous, las quals ha rebudas Francesch Pasqual, clavari novament elegit”.⁸⁴⁶

L’any 1676, de nou, va exercir d’administrador de la germandat dels estampers, juntament amb Jaume Sala. Fou precisament durant l’exercici d’aquest càrrec que la germandat dels estampers va resoldre emprendre accions contra l’obertura de la impremta del llibreter Anton Ferrer.⁸⁴⁷

Posteriorment, va tornar a ocupar el càrrec de clavari de la germandat l’any 1677, després d’haver estat elegit pels seus companys d’una terna en la que també hi havia Jacint Andreu i Rafael Figueró.

“Fonch feta terna de clavari y foren proposats Jacintho Andreu, Martí Scona y Rafel Figueró, y encara que tots fossen hàbils, fonch anomenat clavari per un any dit Martí Scona”.⁸⁴⁸

---

⁸⁴⁵ AHPB, Lluís Fontana, Quart manual, 806/4, f.65v-66, 28 de maig de 1673.

⁸⁴⁶ AHPB, Lluís Fontana, Cinqué manual, 806/5, f.80v-81, 20 de maig de 1674.

⁸⁴⁷ AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació relativa a diverses confraries, 621/63, s.f., 11 d’octubre de 1676.

⁸⁴⁸ AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.91-91v, 18 d’abril de 1677

La confiança que la germandat dels stampers tenia en Martí Escona va quedar demostrada en un consell celebrat l'any següent, en el que els impressors van tornar a preferir Escona entre els integrants d'una terna formada per les mateixes persones que l'any anterior.

“Després fonch feta terna de clavari, qui són Hyacintho Andreu, Rafel Figaró y Martín Scona, y votant per scrutini (...) se ha trobat tenir més vots dit Martín Scona. Y axí fou confirmat en clavari de dita germandat per un any propvinent”.⁸⁴⁹

D'igual forma, Escona es va implicar també en les reivindicacions dels impressors per aconseguir més pes polític. L'any 1676 va formar part del grup d'impressors que va sol·licitar al Consell de Cent la creació d'un col·legi d'estampers.⁸⁵⁰

Martí Escona vivia en una casa al carrer de la Llibreteria, que va adquirir en emfiteusi l'any 1658 a través d'un establiment que li va fer l'argenter Isidre Costa, a un cens de 28 lliures de pensió anual i el compromís d'invertir-hi unes altres 50 lliures en obres. L'any següent va pagar 6 lliures i 12 sous a Magí Mas, fuster, per unes feines fetes en aquella casa.⁸⁵¹

De fet, la botiga que el seu fill Jacint va obrir al carrer de la Llibreteria a partir de 1662, després d'obtenir la mestria de llibreter, era, en realitat, propietat del pare. Martí Escona va fer donació del negoci al fill l'any 1669, amb motiu del casament d'aquest amb Teresa Batlle.⁸⁵²

Sigui com vulgui, Martí Escona encara tenia una botiga al carrer de la Llibreteria l'any 1682, tal i com es desprèn de la visita que la confraria dels llibreters hi va fer el mes d'agost per comprovar si tenia llibres per vendre de forma pública. Aquell dia, Ramon Sapera, actuant

⁸⁴⁹ AHPB, Lluís Fontana, Novè manual, 806/9, f.79v-80v, 10 d'abril de 1678.

⁸⁵⁰ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

⁸⁵¹ L'establiment de la casa del carrer de la Llibreteria consta a: AHPB, Josep Fontana, Primer manual, 764/8, f.93v-97, 14 de setembre de 1658. Les obres fetes pel fuster a: Ibidem, Segon manual, 764/9, s.f., 11 de juliol de 1659. Martí Escona va renunciar a aquest establiment el 1667, al·legant que el cens de 28 lliures era excessiu. AHPB, Francesc Simon, Manual de 1667, 789/4, f.92-93, 8 de març de 1667.

⁸⁵² AHPB, Marià Rufasta, Plec de capítols matrimonials, 794/17, s.f., 19 de maig de 1669.

com a síndic dels llibreters, acompanyat del capdeguaita reial, va requisar unes quantes obres a Escona, imposant-li, a més, una pena de 7 lliures i 10 sous. Posteriorment, el mes de setembre d'aquell any, els cònsols de la confraria van signar una àpoca a l'impressor, conforme havia pagat aquella quantitat “per las penas y despesas fetas en lo penyorament fet per lo síndich de la confraria dels llibraters lo dia dels dotze de agost pròxim passat”.⁸⁵³

A banda de tot això, hi ha constància que Martí Escona era creditor censalista del Consell de Cent, cosa molt poc habitual entre els treballadors del sector editorial. L'impressor rebia dues pensions anuals del govern municipal, que juntes sumaven prop de 5 lliures, que corresponien a uns censals que li va vendre el clavari l'any 1669. D'aquesta forma, Escona va cobrar la menor de les dues pensions, de 13 sous i 11 diners, fins el 1678, quan el censal va ser condonat; és a dir, restituïda la quantitat prestada, arran de l'extracció feta pel Consell de Cent aquell any. L'altre pensió, de 4 lliures, 4 sous i 3 diners, fou també condonada en una extracció feta l'any 1687.⁸⁵⁴

Martí Escona va morir el 1691, car hi ha constància que fou enterrat a la parròquia de Sant Just i Pastor el 2 de desembre d'aquell any.⁸⁵⁵

---

⁸⁵³ BC, Fons Bergnes de las Casas, Llibre de diferents papers de la confraria de Llibreters de Barcelona, R.17.709, f.18, 12 d'agost de 1682. La botiga de Martí Escona no era la mateixa del seu fill, Jacint Escona, ja que aquest, en tant que membre de la confraria de llibreters, tenia llicència per vendre llibres de forma pública. És possible, però, que tant una botiga com l'altre fossin part de la mateixa casa, al carrer de la Llibreteria.

⁸⁵⁴ La venda dels dos censals al clavari del Consell de Cent per part de Martí Escona figura en els capbreus municipals de l'any 1669. AHCB, Consellers, Censals, Capbreu de censals de la ciutat de Barcelona, 1454-1706, març i abril, 1C.XV-223, f.643 i 644, 6 d'abril de 1669. La major de les pensions, de 4 lliures, 4 sous i 3 diners, provenia d'un capital de 286 lliures i 18 sous, prestat a un interès del 1'5%. Ibidem, Manual de vendes i creacions de censals dels diners i partides de compte vell a raó de 1'5%, 1656-1713, 1C-XV-217, s.f., 1 d'abril de 1669. La pensió més petita, de 13 sous i 11 diners, provenia d'un censal de 13 lliures, 18 sous i 4 diners de preu; és a dir, a un interès del 5%. Els cobraments d'aquestes pensions figuren, per exemple, a: Ibidem, Llibre d'èpoques de les mitges pensions de censals, 1669-1670, 1C-XV-70, f.240, 19 d'agost de 1670. Així, aquell dia, Martí Escona va cobrar del clavari del Consell de Cent la quantitat de 2 lliures, 2 sous i 1 diner i de 6 lliures i 11 sous per les mitges pensions d'aquells dos censals. La condonació del menor dels censals va tenir lloc en una extracció feta pel Consell de Cent l'abril de 1678. “E fetas las ditas extractions de dits censals condonats, se procehí a fer extracció dels censals de la extracció general y no condonats y foren extrets los següents: (...) Ítem, Martí Escona, estamper, un censal de pentió tretse sous y onse [diners] y preu 13 lliures, 18 sous i 4 [diners]”. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1678, 100-CC, f.113, 25 d'abril de 1678. La condonació de l'altre pensió es va produir el 1687, en l'extracció de censals menors, “que no excedexen de 5 lliures de pensió”, feta el novembre d'aquell any. Ibidem, Registre de Deliberacions de 1687, 109-CC, f.255, 17 de novembre de 1687.

⁸⁵⁵ APSJP, Òbits, Llibre 23, 1690-1694, f.36, 2 de desembre de 1691.

Pere Esplugues

El nom de Pere Esplugues apareix, per primera i única vegada, en l'acta d'un consell que la germandat dels stampers de Barcelona va celebrar el juny de 1677. És possible que fos germà de Maria Esplugues, filla del mestre de cases Joan Esplugues, de Pallejà, amb qui l'impressor Francesc Caís es va casar el 1641. De fet, hi ha constància que un pagès que es deia Francesc Esplugues, que potser era un altre germà de Maria, vivia a casa de Caís el 1649, quan va morir.⁸⁵⁶

Josep Faig

Josep Faig i Simó va néixer a Berga vers l'any 1679. Els seus pares eren Salvador Faig, sabater d'aquesta vila, i Maria Simó. L'any 1700 es va casar a Barcelona amb Maria Vila. Posteriorment, el 1746 es va tornar a casar, aquesta vegada amb Magdalena Romagosa, vídua del revenedor Josep Ferran, filla d'Anton Romagosa, pagès. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 280 lliures, de les quals 30 lliures eren en efectiu i la resta en mobles i joies.⁸⁵⁷

Josep Faig es va iniciar en l'ofici cap a l'any 1692, tal i com es desprèn d'una declaració que va fer el 1721 a la Reial Audiència, en la que assegurava que feia 29 anys que treballava

---

⁸⁵⁶ L'acta del consell de la germandat dels stampers en la que hi figura Pere Esplugues es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.124-124v, 6 de juny de 1677. El casament de Francesc Caís amb Maria Esplugues a: AHPB, Antoni Seguí i de Capella, Vint-i-cinquè manual, 625/25, f. 32-32v, 31 de març de 1641. La sepultura de Francesc Esplugues, pagès, consta a: APSMP, Òbits, Llibre 152, 1648-1651, s.f., 20 d'octubre de 1649.

⁸⁵⁷ L'any del naixement de Josep Faig es dedueix d'una declaració que va fer l'any 1717 davant la Junta d'Administradors de Barcelona, en la que deia tenir 39 anys. AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y altres causals de alguns individus de esta ciutat, 1716-1718, I-1, s.f., 15 d'agost de 1717. El casament de Josep Faig i Maria Vila a: ACB, Esposalles, Llibre 110, 1699-1701, f.41v, 24 de gener de 1700. La identitat dels pares figura en els capítols matrimonials que Josep Faig va signar l'any 1746 amb Magdalena Romagosa. AHPB, Josep Llobet i Soldevila, Concòrdies i capítols matrimonials, 1.033/16, f.17-20v, 30 d'octubre de 1746.

d'impressor. En aquesta mateixa declaració explicava que havia estat molts anys a la impremta de Joan Pau Martí.

D'altra banda, el nom de Josep Faig apareix també en l'acta d'un consell de la germandat dels stampers celebrat el 27 d'abril de 1711 al convent dels trinitaris calçats de Barcelona.⁸⁵⁸

L'any 1717 seguia treballant a Barcelona, com es desprèn de la declaració que va fer davant la Junta d'Administradors per donar fe que Simó Vila, també impressor, estava malalt i no podia pagar el Cadastre.⁸⁵⁹

Ara bé, sens dubte, l'activitat més destacada de Josep Faig com a impressor va tenir lloc a Cervera, on es va fer càrrec de la impremta que la Universitat d'aquesta ciutat va muntar per editar obres d'ensenyament, gràcies a un privilegi concedit pel rei Felip V. D'aquesta forma, es conserven almenys una trentena d'obres impreses per Faig a Cervera entre els anys 1722 i 1729.⁸⁶⁰

Pere Figueró

Pere Figueró i Mallol va néixer a Manlleu l'any 1652. Els seus pares eren Rafael Figueró i Vilanova, pare d'aquesta vila i Albínia Mallol. Era, per tant, germà de l'impressor Rafael Figueró per part de pare.⁸⁶¹

⁸⁵⁸ La declaració de Josep Faig consta a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 2617, s.f., 30 de juny de 1721. L'acta del consell de la germandat dels stampers a: AHPB, Francesc Rossinés. Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

⁸⁵⁹ AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y altres causals de alguns individus de esta ciutat, 1716-1718. I-1, s.f., 15 d'agost de 1717.

⁸⁶⁰ La producció impresa per Josep Faig a Cervera figura al CCUC. Sobre el privilegi d'impressió concedit per Felip V a la Universitat de Cervera vegeu: Javier BURGOS RINCÓN, "Privilegios de imprenta y crisis gremial. La imprenta y librería barcelonesa ante el privilegio de impresión de los libros de enseñanza de la Universidad de Cervera", *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XV, 1997, p.257-298.

⁸⁶¹ El bateig de Pere Figueró figura a: APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.74, 15 de març de 1652. Un dels padrins fou Maria Delmunts, esposa del doctor Miquel Delmunts.

L'any 1680 es va casar amb Paula Batlle, filla de Joan Batlle, sastre de Barcelona, i de Mariàngela. L'esposa va aportar al matrimoni en concepte de dot la quantitat de 86 lliures, de les quals 50 lliures provenien d'una causa pia fundada pel capità Lluç d'Olivella i unes altres 11 lliures de la confraria dels sastres. Pere Figueró, com era el costum, li va fer un escreix per valor de la meitat. D'aquest matrimoni en va néixer una filla que es deia Teresa. Paula Figueró i Batlle va morir l'any 1692, tal i com es desprèn de la lectura del seu testament.⁸⁶²

D'aquesta forma, l'any següent Pere Figueró es va casar en segones núpcies amb Esperança Torrabadal, vídua de Jerònim Vallgornera, filla de Josep Torrabadal, paraire de Sant Llorenç de Morunys, i de Magdalena.⁸⁶³

Uns anys després, però, Figueró va tornar a enviduar, de manera que el 1703 es va casar amb Mariàngela Busquets, filla de Joan Busquets, pagès de Josa, vila de la comarca de l'Alt Urgell, i de Margarida. En aquesta ocasió, l'esposa va fer una aportació dotal de 65 lliures, mentre l'impressor li va fer un escreix per valor d'unes altres 40 lliures.⁸⁶⁴

Pere Figueró es va quedar altre cop vidu l'agost de 1705. El febrer de l'any següent es va casar per quarta vegada, aquesta vegada amb Magdalena Rafart, vídua de Silvestre Mas, filla de Joan Rafart, pagès de Barcelona, i de Magdalena.⁸⁶⁵

És probable que l'any 1678 treballés a la impremta de Martí Gelabert, no debades va fer de testimoni en el testament de Maria Gelabert i Galceran, la primera esposa d'aquell. L'any 1690, això no obstant, treballava a la impremta del seu germà Rafael, tal i com es constata en

⁸⁶² Els capítols matrimonials de Pere Figueró i Paula Batlle es troben a: AHPB, Bonaventura Vila, Llibre tercer de capítols matrimonials, 766/63, s.f., 11 de febrer de 1680. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 100, 1679-1681, f.41v, 12 de febrer de 1680. Teresa Figueró i Batlle, filla de Pere Figueró i Paula Batlle, apareix esmentada en el testament de la mare. AHPB, Josep Güell, Quart llibre de testaments i codicils, 811/100, f.136-137, 17 de novembre de 1691.

⁸⁶³ ADB, Matrimonis, Llibre 15, 1692-1695, s.f., 4 de juliol de 1693. El casament de Pere Figueró i Esperança Torrabadal consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 107, 1693-1695, f.12v, 4 de juliol de 1693.

⁸⁶⁴ Els capítols matrimonials de Pere Figueró i Mariàngela Busquets figuren a: AHPB, Pere Pau Pujol, Primer llibre de capítols matrimonials, 910/28, f.79.82v, 28 de gener de 1703. El casament consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.91v, 3 de febrer de 1703; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.88v, 5 de febrer de 1703.

⁸⁶⁵ ADB, Matrimonis, Llibre 19, 1706-1709, f.5v, 12 de febrer de 1706. Segimon Sellabó, estamper, actuant com a testimoni en la petició de llicència matrimonial, va declarar que Pere Figueró havia enviduat l'agost de 1705. El casament de Pere Figueró i Magdalena Rafart consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 113, 1705-1707, f.29, 12 de febrer de 1706.

la declaració que va fer el primer de novembre, juntament amb Pere Brugas, per donar fe que en aquell taller s'havia imprès la primera part de la *Práctica del Confessionario*, de Jaime de Corella. Els dos impressors asseguraven saber-ho “per haver-los ells, testimonis, treballats, a saber és, dit Pere Brugas en la composició y dit Pere Figueró en la premsa”.⁸⁶⁶

A banda d'això, va participar activament en les mobilitzacions que la germandat dels stampers va dur a terme en la dècada de 1670. Així, per exemple, l'any 1676 formava part del grup d'impressors que va presentar la súplica al Consell de Cent per demanar la creació d'un col·legi d'estampers. L'ingrés formal de Pere Figueró a la germandat, tanmateix, no es va produir fins l'any següent. La seva participació en els afers del gremi es detecta a partir del consell celebrat l'abril de 1677. Un any després va sortir extret de la bossa d'oficials premsistes per ocupar, juntament amb Josep Llopis, oficial de la caixa, el càrrec d'administrador de la germandat durant el termini d'un any.⁸⁶⁷

D'una forma semblant, el 1701 va formar part també del grup que van sol·licitar al Consell de Cent que l'ofici d'estamper de la Ciutat fos concedit a la germandat dels impressors.⁸⁶⁸

Pere Figueró va morir el desembre de l'any 1721.⁸⁶⁹

Francesc Font

Francesc Font era fill de Francesc Font, pagès, i de Maria. Va estar casat amb una tal Magdalena, que va morir l'any 1651. Segons el registre de defuncions, en aquell moment

⁸⁶⁶ El testament de Maria Gelabert i Galceran es troba a: AHPB, Jeroni Galí, Llibre primer de testaments i codicils, 795/24, f.52-53v, 17 de març de 1678. La fe d'impressió a: AHPB, Joan Navés, Tretzè manual, 845/22, s.f., 1 de novembre de 1690.

⁸⁶⁷ La petició dels impressors en la que hi figura Pere Figueró es troba a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676. L'acta del consell de la germandat dels stampers en la que hi apareix per primer cop a: AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.91-91v, 18 d'abril de 1677. L'elecció com a administrador a: Ibidem, Novè manual, 806/9, f.79v-80v, 10 d'abril de 1678.

⁸⁶⁸ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

⁸⁶⁹ Joan Baptista BATLLE, “La estampa de Rafel Figueró i de Joan Jolis a Barcelona, 1666-1770”, *L'arxiu*, juny de 1927.

vivien al carrer de la Palla. Va fer de testimoni en el testament de Teresa Cormellas i Ginebreda, fet l'any 1693, cosa que fa pensar que aleshores treballava en aquesta impremta. Això no obstant, Francesc Font va morir poc després, car hi ha constància que fou enterrat l'octubre de 1693. En aquell moment vivia al carrer de Sant Pau.⁸⁷⁰

Jaume Galón

Jaume Galón va néixer a Besiers, al regne de França, ciutat situada en l'actual regió de Llenguadoc-Rosselló. Els seus pares es deien Lluís i Antonia. L'any 1664 es va casar a Barcelona amb Maria Armengol, filla de Jacint Armengol, pagès, i de Mònica. Abans de venir a la capital catalana havia viscut a Perpinyà.⁸⁷¹

L'any 1668 possiblement treballava a la impremta Cormellas, ja que el desembre d'aquell any va fer de testimoni en una àpoca signada per Teresa Cormellas, vídua de Sebastià de Cormellas, propietària del taller.⁸⁷²

Jaume Gascón, menor

Jaume Gascón i Lisón va néixer a Barcelona a principi de la dècada de 1680. Els seus pares eren Jaume Gascón i Llopis, impressor d'aquesta ciutat, i Maria Lisón, naturals del regne

⁸⁷⁰ La identitat dels pares de Francesc Font figura en el registre del seu enterrament. APSMP, Òbits, Llibre 158, 1684-1695, f.128, 29 d'octubre de 1693. L'existència de Magdalena, esposa de Francesc Font, es constata en l'enterrament d'aquesta. Ibidem, 28 d'abril de 1651. El testament de Teresa Cormellas i Ginebreda a: AHPB, Josep Güell, Tercer llibre de testaments i codicils, 811/98, f.99-101, 12 de gener de 1693.

⁸⁷¹ El lloc del naixement i la identitat dels pares de Jaume Galón figura en la petició de llicència matrimonial. ADB, Matrimonis, Llibre 4, 1662-1664, s.f., 21 de setembre de 1664. Pere Lacoma, pantiner, natural de Lavellanet, regne de França, actuant com a testimoni, assegurava que coneixia Jaume Galón desde "esta part de set o vuyt anys, axí en França com en Perpinyà y Barcelona". El casament de Jaume Galón i Maria Armengol consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 92, 1663-1665, f.76v, 22 de setembre de 1664.

⁸⁷² AHPB, Jaume Corbera, Manual de 1667, 730/14 f.43v-44v, 30 de setembre de 1668.

d'Aragó. L'any 1697 el seu pare va signar un contracte amb Josep Teixidó per tal que el fill treballés en la impressió del llibre titulat "Exaltació de Nostra Senyora".

“És pactat y concordat entre ditas parts que dit Joseph Texidor, estamper, ciutadà de Barcelona, hage de donar a treballar en sa casa y estampa a Jaume Gascón, menor, jove stamper, durant la impreció del dit llibre intitulat Exaltació de Nostra Senyora, y tant quant durarà dita impreció no puga deixar de donar-li feyna de caixa o prempsa, pagant-li per quiscun jornal sis sous, moneda barcelonesa”.⁸⁷³

Les dues parts van acordar també que Teixidó pagaria els sis sous diaris amb “mercaderia o llibres imprimits de sa estampa, o altres tinga dit Texidor en sa casa”. A més, es va acordar que el pare s'ocuparia d'alimentar al fill: “item, que dit Gascón, major, tinga obligació de alimentar a dit son fill, sens danys ni despeses de dit Texidor”.⁸⁷⁴

D'altra banda, el nom de Jaume Gascón apareix entre els impressors que el 1701 van sol·licitar al Consell de Cent que l'ofici d'estamper de la Ciutat fos concedit a la seva germandat.⁸⁷⁵

L'any 1703, Jaume Gascón es va casar amb Teresa Cruet.⁸⁷⁶

---

⁸⁷³ L'any del naixement de Jaume Gascón, menor, es dedueix de la data del casament dels seus pares, que va tenir lloc l'any 1680. ACB, Esposalles, Llibre 100, 1679-1681, f.51, 7 d'abril de 1680. El contracte signat entre Gascón i Teixidó a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1697, 828/9, f. 4-7, 20 de gener de 1697.

⁸⁷⁴ Ibidem. Val a dir que Jaume Gascón, major, va morir uns mesos després de la signatura d'aquest contracte, com consta de la seva sepultura. ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.45, 3 d'agost de 1697.

⁸⁷⁵ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701.

⁸⁷⁶ ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.86v, 20 de gener de 1703.

Pere Antoni Gelabert

Pere Antoni Gelabert va néixer a Manlleu vers l'any 1646. Era fill de Jaume Gelabert i Moreta, pagès del mas Moreta, situat en aquesta vila, i de Magdalena. És molt probable, per tant, que fos cosí de l'impressor Martí Gelabert. Els pares de Pere Antoni Gelabert s'havien casat l'any 1645.⁸⁷⁷

L'inici de Pere Antoni Gelabert en l'ofici d'impressor, així doncs, cal vincular-lo a les relacions familiars entre els Gelabert de Manlleu i el doctor en medicina Miquel Delmunts, fill d'aquest poble. La presència de Pere Antoni Gelabert a Barcelona, de fet, es detecta l'any 1658, quan, conjuntament amb Delmunts, va fer de testimoni en una procura feta per Tecla Boxeda, esposa del llibreter Joan Boxeda. Pere Antoni Gelabert apareix en aquesta procura com a "jove llibreter", de manera que es possible que en aquell moment fos deixeble de Boxeda en l'ofici de llibreter.⁸⁷⁸

En qualsevol cas, Pere Antoni Gelabert va entrar a treballar a la impremta de Miquel Delmunts el març de 1659, quan tenia 14 anys d'edat. Això és el que es desprèn del contracte d'aprenentatge que va signar un any després, amb caràcter retroactiu, amb Martí Gelabert, que aleshores administrava aquella impremta. L'afermament fou acordat per un termini de tres anys, al cap dels quals l'aprenent rebria un vestit com a soldada.⁸⁷⁹

El rastre de Pere Antoni Gelabert es perd a partir de 1661. El darrer document localitzat on hi apareix aquest impressor és una àpoca signada per Miquel Delmunts el juliol d'aquell any, en la que va fer de testimoni.⁸⁸⁰

---

⁸⁷⁷ L'any del naixement de Pere Antoni Gelabert es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar l'any 1660 amb Martí Gelabert, en el que deia tenir 14 anys. AHPB, Rafael Hexarc, Sisè manual, 754/11, f.109v-111, 22 de març de 1660. La identitat dels pares figura també en aquest document. El casament de Jaume Gelabert i Magdalena, pares de Pere Antoni Gelabert, consta a: APM, Llibre de Baptismes, 1636-1655, B/4, f.41v, 16 de febrer de 1645.

⁸⁷⁸ AHPB, Bonaventura Vila, Primer manual, 766/5, f.103v-104, 16 de maig de 1658.

⁸⁷⁹ AHPB, Rafael Hexarc, Sisè manual, 754/11, f.109v-111, 22 de març de 1660.

⁸⁸⁰ AHPB, Rafael Hexarc, Setè manual, 754/12, f. 128-129, 8 de juliol de 1661.

Antoni Gerolomba

Antoni Gerolomba va néixer a Barcelona pels volts de l'any 1665. Era fill d'Antoni Gerolomba, pagès d'aquesta ciutat. El 1680 es va afermar amb l'impressor Martí Gelabert per aprendre aquest ofici, durant un període de cinc anys i mig.⁸⁸¹

Joan Giralt

La única referència documental on apareix Joan Giralt, “jove estamper”, és en el registre del seu enterrament, que va tenir lloc el mes de desembre de 1682. Existeix la possibilitat que fos germà de l'impressor Bartomeu Giralt, ja que el pare d'aquest, en el seu testament, fet l'any 1685, va demanar ser enterrat a l'església de Santa Maria del Pi, en el vas on hi havia enterrat el seu fill Joan.⁸⁸²

Miquel Gros

Miquel Gros treballava, molt probablement, a la impremta de Miquel Delmunts l'any 1663, administrada per Martí Gelabert. L'agost d'aquell any va fer de testimoni, com a “jove

---

⁸⁸¹ AHPB, Pau de Toar, Esborrany de 1680, 823/1, s.f., 15 de setembre de 1680. L'any del naixement d'Antoni Gerolomba es dedueix d'aquest contracte d'aprenentatge, el qual, tot i no fer menció explícita a l'edat del jove, es va signar quan aquest deuria tenir uns 15 anys d'edat.

⁸⁸² La sepultura de Joan Giralt consta a: APSMP, Òbits, Llibre 157, 1674-1684, f.92, 2 de desembre de 1682. Segons aquest document, vivia “passat los caputxinos”. El testament de Joan Giralt, pare de Bartomeu Giralt, a: AHPB, Pere Màrtir Lluell, Llibre de Testaments, 719/82, f.119-122v, 31 d'agost de 1685.

estamper”, juntament amb Rafael Figueró, que també treballava en aquest taller, en una època signada per Gelabert.⁸⁸³

Miquel Gros estava casat amb Magdalena Moneda, filla de Francisco Moneda i de Juana de Auriea, naturals de Madrid però residents a Barcelona. El matrimoni Gros va marxar a viure a Milà, on servien a casa d’una família espanyola, i on l’impressor va morir pels volts de 1668. L’any següent, la seva vídua es va casar a Barcelona amb Diego de Robles, també impressor. Pedro González, criat del duc d’Osuna, actuant com a testimoni en la petició de llicència matrimonial, va donar fe que Gros havia mort a Milà:

“Pedro Gonsales, criado del señor duque de Ozuna, natural de la ciutat de Orens, en Galicia, testimoni cridat, diu que la dita Maria Madalena és viuda, y axò diu saber perquè haurà algun any y mig que se trobave ell, testimoni, en Milà, en companyia del dit Miquel Gros, lo qual sab era marit de la dita Maria Madalena perquè los veu contractar matrimoni, y també veu com se morí, perquè estaven tots dos en una casa.”⁸⁸⁴

Per la seva part, Antonio Garrido, també criat del duc d’Osuna, va testificar que la família per a la que Gros treballava a Milà li havia dit que havia mort en aquesta ciutat:

“Antonio Garrido, criado del señor duque de Osuna, natural del lloch de Monteig, en Galicia, testimoni citat, diu que la dita Maria Madalena és viuda, y axò diu saber perquè los senyors o homos a qui estaven servint lo dit Miquel Gros, difunt, y ella, dita Maria Madalena, qui estaven en Milà, tornant a Hespànya li digueren, assí, en Barcelona, que lo dit Gros era mort”.⁸⁸⁵

⁸⁸³ AHPB, Josep Pahissa, major, Manual de 1663, 691/14, f.186, 13 d’agost de 1663.

⁸⁸⁴ ADB, Matrimonis, Llibre 6, 1669-1672, s.f., 29 de desembre de 1669.

⁸⁸⁵ Ibidem.

Josep Güell

Josep Güell era fill de Pere Güell, pagès de Tarragona, i de Teresa. Tenia un germà més petit, Joaquim, que va treballar també d'impressor a Barcelona. Josep Güell es va casar l'any 1699 amb Elisabet Gil, filla de Jaume Gil, aguller de Barcelona, i d'Elisabet. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 50 lliures, mentre que l'impressor li va fer un escreix per la mateixa quantitat. Elisabet Güell i Gil, això no obstant, va morir l'any 1701.⁸⁸⁶

De petits, abans de traslladar-se a Barcelona, Josep i Joaquim Güell van viure a Tarragona, a casa del pagès Pere Roig, on la seva mare treballava de criada. Josep Güell va servir en aquella casa durant 18 anys, tal i com la mare explicava en un plet celebrat en un tribunal de Tarragona.

“Joseph Güell estigué servint en la casa de dit Pere Roig per lo spay de alguns 18 anys y que la feina feya aquell era lo tragar garbas, pedras, cuidar-se de las cavalcaduras [que] tenia dit Pere Roig, anant ab aquellas haont dit Pere Roig li ordenava”.⁸⁸⁷

Teresa Güell va presentar aquesta causa el mes d'octubre de 1692 per reclamar a Francesca Roig, hereva de Pere Roig, el pagament de la soldada que li corresponia pels 18 anys que havia treballat com a criada a casa seva. Güell, en aquest sentit, argumentava que durant aquell temps no només s'havia dedicat a les feines que corresponien a una criada, sinó que també s'havia ocupat d'administrar i vendre la producció de grans de les terres de Roig, cosa

---

⁸⁸⁶ La identitat dels pares de Josep Güell consta en els capítols matrimonials signats per l'impressor i Elisabet Gil. AHPB, Francesc Serra, Capítols, concòrdies, inventaris i encants, 875/51, f. 344-347, 13 de setembre de 1699. El casament figura a: ADB, Matrimonis, Llibre 17, 1698-1702, f.145v-146, 12 de setembre de 1699; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 109, 1697-1699, f.20, 12 de setembre de 1699. La sepultura d'Elisabet Güell i Gil, dona de Josep Güell, consta a: Josep MAS, “Notes sobre estampers antics...”, op. cit., p.45.

⁸⁸⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 28121, s.f., 23 de maig de 1693.

que, segons ella, havia de ser remunerat amb un sou de 30 lliures anuals. Per això, reclamava el pagament d'un total de 540 lliures.⁸⁸⁸

A banda d'això, Teresa Güell reclamava als Roig el cobrament de la soldada que li corresponia al seu fill Josep pels 18 anys que va servir en aquella casa:

“El que podia guanyar dit Joseph Güell depasan vuy la quantitat de 16 lliuras quiscun any, altres la quantitat de 20 lliuras y de 25 lliuras (...), per vèurer que jòvens de la edat de dit Joseph Güell y que no tenian encara tanta com aquell y no feyan de molt la servitut que feya dit Joseph Güell en dita casa, guanyavan semblant quantitat”.⁸⁸⁹

Per tot plegat, Teresa Güell demanava que els Roig fossin condemnats a pagar-li, “com a mare y llegítima administradora de dit Joseph Güell, son fill, la quantitat de 288 lliuras per los dits 18 anys a dita rahó de 16 lliuras quiscun any”.⁸⁹⁰

Francesca Roig, això no obstant, va argumentar que la soldada que li corresponia a Teresa Güell per haver treballat de criada a casa de Pere Roig durant aquells 18 anys era de set lliures anuals, cosa que equivalia a 126 lliures. A més, la part adversa argumentava també que Pere Roig s'havia gastat 80 lliures anuals en alimentar-la a ella i als seus dos fills, cosa que, sumant tots els anys, suposava un total de 1.440 lliures. Per això, la part dels Roig assegurava que Teresa Güell s'havia de considerar satisfeta de la quantitat que reclamava.⁸⁹¹

En qualsevol cas, aquesta causa es va resoldre el juny de 1698 a través de la signatura d'una concòrdia. Aleshores, Teresa Güell i el seu fill Josep van acceptar renunciar a continuar el procés a canvi de rebre una compensació de 275 lliures.⁸⁹²

---

⁸⁸⁸ Ibidem, 8 d'octubre de 1692.

⁸⁸⁹ Ibidem, 23 de maig de 1693.

⁸⁹⁰ Ibidem.

⁸⁹¹ Ibidem, 1 de març de 1697.

⁸⁹² Ibidem, 28 de juny de 1698.

Aquell afer, malgrat tot, no va quedar resolt del tot. L'octubre de 1698 l'advocat Francesc Sentís, el notari Pasqual Abrell i el porter reial Francesc Monmany van presentar un plet a la Reial Audiència de Barcelona contra Josep Güell, que aleshores ja treballava d'impressor en aquesta ciutat, per reclamar el cobrament de les despeses del judici que havia iniciat la seva mare a Tarragona.⁸⁹³

D'aquest afer judicial se'n desprèn que Josep Güell va viure a Tarragona fins l'any 1688 o 1689. Després d'això va tenir un problema greu amb la justícia, segurament per un delictes criminal, ja que el 1693 complia una condemna a les galeres de l'armada espanyola. Teresa Güell assegurava en una declaració a la Reial Audiència que pels volts del mes de setembre havia rebut una carta del seu fill Josep, enviada des del port de Maó.⁸⁹⁴

D'igual forma, Francesc Montmany, porter reial, va explicar al jutge que el novembre de 1693 havia acompanyat l'advocat Francesc Sentís al port de Barcelona, on Josep Güell va signar una procura a la seva mare per tal de continuar el plet que tenien contra els Roig.

“Anant ell, testimoni, en companyia de dit doctor Sentís y Francesc Rossell, aleshores escrivent de Pasqual Abrell, notari, qui era de dita causa, en una de las galeras de Espanya que se trobavan en lo port de la present ciutat, que fonch en lo de nohembre de 1693, en la qual se trobava forçat Joseph Güell, fill de dita Theresa Güell, actor també de dita causa, affí de que fes procura a dita Theresa Güell, sa mare”.⁸⁹⁵

Després d'aquesta experiència, Josep Güell es va quedar a viure a Barcelona, on, pels volts de l'any 1695 va entrar a treballar a la impremta de Josep Llopis. Aquest, de fet, va actuar com a

⁸⁹³ Ibidem, 27 d'octubre de 1698. En concret, Sentís reclamava la quantitat de 110 lliures, Abrell 41 lliures i 10 sous i, finalment, Montmany, unes altres 24 lliures, 2 sous i 4 diners. El gener de l'any 1700 la justícia va donar la raó als tres demandants.

⁸⁹⁴ Ibidem, 7 d'octubre de 1693. Teresa Güell assegurava en aquesta declaració que el seu fill havia treballat a casa de Pere Roig, a Tarragona, fins quatre o cinc anys abans.

⁸⁹⁵ Ibidem, 7 de gener de 1699.

fermança en la causa que Sentís, Abrell i Montmany van iniciar l'any 1698 contra Güell per cobrar les despeses del plet.⁸⁹⁶

Així, en els comptes de Joan Piferrer per l'administració de la impremta hi consta que l'any 1702 aquest va haver de fer diversos pagaments relacionats amb aquella causa en nom d'Anna Llopis i Huguet, vídua de Josep Llopis:

“A 8 de dit [juliol de 1702] he pagat a Mariano Catús, notari, onse lliuras [i] sis diners per tots los gastos que ell ha pagats en la causa que lo doctor Sentís y Pasqual Abrell aportavan contra la senyora [Anna Llopis] y Joseph Güell, com consta dels recibos. Y de altra part li he pagat trenta y tres lliuras que dit Catús avia satisfetas a dit Abrell a cumpliment del que havian estats condempnats a pagar la dita senyora y Joseph Güell. (...) Ítem, a 18 de juliol he pagat al dr. Sentís 58 lliures per consemblants en que dita señora Llopis n'és estada condempnada a pagar-li per la fiança que Joseph Llopis féu a Joseph Güell, com consta de la àpocha dit die en poder de Pasqual Abrell, notari de la sala”.⁸⁹⁷

En els comptes de Joan Piferrer hi ha també constància que Teresa Güell, mare de l'impressor, va treballar de criada a casa dels Llopis. Així, Piferrer va anotar que l'any 1702 havia pagat 12 lliures “per un vestit serví per Theresa Güell, criada de la senyora” i que el 1706 havia pagat unes altres 5 lliures i 4 sous pel seu enterrament.⁸⁹⁸

Josep Güell va morir l'any 1715, tal i com es desprèn del seu funeral, celebrat el 23 de juliol d'aquell any. La catedral, atenent a la pobresa del difunt, no va cobrar taxa per la sepultura.⁸⁹⁹

⁸⁹⁶ L'any de l'inici de Josep Güell en l'ofici d'impressor es dedueix del casament de Joan Piferrer i Josepa Llopis, filla de Josep Llopis, celebrat el 1702, en el qual Güell va fer de testimoni, assegurant que feia set anys que coneixia Piferrer. ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.66, 7 de novembre de 1702. Sentís, Abrell i Montmany van reclamar que fos Anna Llopis i Huguet, vídua de Josep Llopis, la que es fes càrrec de pagar els diners que els devia Josep Güell. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 28121, s.f., 18 de maig de 1699.

⁸⁹⁷ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.98.

⁸⁹⁸ Ibidem, f.98 i 107.

⁸⁹⁹ ACB, Òbits, Llibre 6, 1714-1733, f.15, 23 de juliol de 1715.

Joaquim Güell

Joaquim Güell era germà de Josep Güell, també impressor. Els seus pares eren, per tant, Pere Güell, pagès de Tarragona, i Teresa. Joaquim Güell apareix com a germà de Josep en la causa que la seva mare va iniciar l'any 1692 a Tarragona contra Pere Roig. Tanmateix, la única prova documental localitzada que mostra l'activitat de Joaquim Güell a Barcelona com a impressor figura en l'expedient del casament de Pere Figueró amb Mariàngela Busquets, en el que va fer de testimoni.⁹⁰⁰

Diego Guillarte

Diego Guillarte era natural de la ciutat de Sevilla. Els seus pares eren Diego Guillarte i Blanca Maria. L'any 1676 es va casar a Barcelona amb Elisabet Vall, filla de Joan Vall, minador, i Joana. És probable que treballés a la impremta de Josep Forcada, ja que aquest fou padrí del bateig de la seva filla Maria Teresa, celebrat l'octubre de 1677 a l'església dels sants Just i Pastor.⁹⁰¹

---

⁹⁰⁰ El plet on apareix citat el nom de Joaquim, germà de Josep Güell, es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 28121. El casament de Pere Figueró i Mariàngela Busquets a: ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.91v, 3 de febrer de 1703.

⁹⁰¹ El casament de Diego Guillarte i Elisabet Vall figura a: ADB, Matrimonis, Llibre 9, 1676-1678, f.5v, 6 de desembre de 1676; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 98, 1675-1677, f.86, 6 de desembre de 1676. El bateig de Maria Teresa a: APSJP, Baptismes, Llibre 9, 1671-1689, f.118, 9 d'octubre de 1677.

Jaume Gut

Jaume Gut va néixer pels volts de 1626 a Caujac, al regne de França, vila que formava part de l'antiga diòcesi de Rieux i que avui en dia està situada al departament de l'Alta Garona. La seva presència a Barcelona treballant d'impressor es constata en una petició de llicència matrimonial, feta l'any 1661, en la que va actuar de testimoni.⁹⁰²

Magí Iglesias

Magí Iglesias va néixer a Barcelona cap a 1684. Els seus pares eren Pau Iglesias, ferrer, i Teresa. El novembre de 1699, a l'edat de 15 anys, es va afermar amb Jaume Surià per un termini de 5 anys, al final dels quals va rebre una soldada de 10 lliures. El contracte, tanmateix, especificava que aprendria a fer tant d'impressor com de llibreter, ofici del qual Surià també era mestre. Un cop acabat l'aprenentatge, va continuar treballant en aquella impremta. Això és, almenys, el que es dedueix del testament que Elisabet Surià, vídua de Vicenç Surià, va fer el 1707, en el que Iglesias va actuar com a testimoni.⁹⁰³

El 1712, però, residia a Girona, tal i com consta en el pagament d'un deute que va fer a través de procurador. D'una forma semblant, el 1714, encara residint a Girona, va signar una procura a nom de Miquel Artigas.⁹⁰⁴

---

⁹⁰² El lloc de naixement de Jaume Gut figura en aquesta petició de llicència matrimonial, en la que assegurava ser "del lloch de Caujach, bisbat de Rius, regne de França" i tenir 35 anys. ADB, Matrimonis, Llibre 3, 1659-1662, s.f., 23 de febrer de 1661.

⁹⁰³ L'any del naixement de Magí Iglesias es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar amb l'impressor Jaume Surià el 1699, en el que assegurava tenir 15 anys. AHPB, Francesc Rossinés, Manual 1699, 858/13, f.207v-209v, 6 de novembre de 1699. El testament d'Elisabet Surià a: AHPB, Francesc Rossinés, Testaments, 858/30, f.116-118, 27 de setembre de 1707.

⁹⁰⁴ El deute pagat per Magí Iglesias figura a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1712, 858/25, f.92-92v, 11 de maig de 1712. La procura feta a nom de Miquel Artigas a: Ibidem, Manual de 1714, 858/26, f. 346-346v, 19 de desembre de 1714.

De nou a Barcelona, el juny de 1716 va actuar com a testimoni en el pagament que Jaume Surià va fer a un apotecari per unes medicines, de manera que és probable que Iglesias tornés a treballar en aquesta impremta.⁹⁰⁵

L'any 1717 es va casar amb Elisabet Bassa, vídua de Joan Bassols, sastre de Barcelona, germana de Mònica Bassa, que, al seu torn, estava casada amb l'impressor Miquel Artigas.⁹⁰⁶

És probable que el 1721 treballés al taller de Rafael Figueró. Almenys, aquell any, juntament amb Miquel Artigas, el seu cunyat, treballador d'aquesta impremta, va actuar de testimoni en la venda d'uns jocs de lletra que Figueró va fer a l'impressor Pau Campins.⁹⁰⁷

Magí Iglesias va morir a Barcelona l'any 1725. Segons el registre de sepultures, fou enterrat el 7 de maig. En aquell moment vivia al carrer d'en Roca. Atenent a la pobresa de la família, la parròquia de Santa Maria del Pi no va cobrar la taxa.⁹⁰⁸

Robert Lapedra

Robert Lapedra va néixer a Narbona, al regne de França, pels volts de l'any 1685. Era fill de Joan Lapedra, escultor d'aquella ciutat, i de Margarida. L'any 1705 es va casar a Barcelona amb Maria Arnal, filla d'Anton Arnal, pagès, i de Margarida. Posteriorment, el novembre de 1714, es va casar en segones núpcies amb Anna Roig, filla de Bartomeu Roig, pagès de Llavanes, i de Maria, aleshores ja difunts. L'esposa va fer una aportació dotal de 150 lliures, de les quals 25 provenien d'una donació feta pels administradors de l'Hospital de la Misericòrdia de Barcelona, on vivia, en tant que orfe abandonada, i unes altres 50 provenien d'una causa pia fundada per Pau del Rossó pel maridatge de donzelles orfes, de la qual Roig

⁹⁰⁵ AHPB, Francesc Rossinés, Manual 1716, 858/27, f.106v, 29 de juny de 1716.

⁹⁰⁶ ACB, Esposalles, Llibre 120, 1715-1717, f.79, 18 de gener de 1717.

⁹⁰⁷ AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1721, 940/12, f.51-51v, 27 de novembre de 1721.

⁹⁰⁸ APSMP, Òbits, Llibre 162, 1725-1734, f.1, 7 de maig de 1725.

fou extreta en sort. Al seu torn, Lapedra va fer-li un escreix per valor de 50 lliures. D'aquest matrimoni, entre altres, en va néixer un fill, Robert, que també va treballar d'impressor.⁹⁰⁹

Robert Lapedra va fer l'aprenentatge amb Rafael Figueró. El 1701, quan tenia uns 16 anys, va actuar de testimoni en un requeriment que la confraria dels botiguers de teles va presentar a casa de Figueró, que aleshores era cònsol de la confraria dels paraires. A partir de final de 1705 va treballar a les impremtes de Francesc Guasch i de Flora Casas. El propi Lapedra, en una declaració feta a la Reial Audiència el 1707, explicava que abans de l'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona treballava a la impremta de Rafael Figueró, però “des de que lo Rey, nostre Senyor (que Déu guarde) y sas Reals armas han entrat en lo present Principat de Catalunya, ell, testimoni, ha treballat en la impressió de Francisco Guasch, estamper, y en la del doctor Casas”.⁹¹⁰

D'altra banda, el nom de Robert Lapedra apareix en l'acta d'un consell que la germandat dels stampers de Barcelona va celebrar al convent dels trinitaris calçats l'abril de 1711.⁹¹¹

L'any 1712 va adquirir una casa al carrer de les Moles, que li va ser establerta pel sacerdot Pere Pau Vadell, a un cens de 26 lliures anuals de pensió, a més de pagar unes altres 100 lliures d'entrada i comprometre's a fer-hi obres de millora durant els següents cinc anys per valor de 75 lliures.⁹¹²

Després de la fi de la Guerra de Successió, Lapedra va tornar a treballar a la impremta de Figueró, com ho suggereix el fet que aquest va actuar de testimoni en els capítols

---

⁹⁰⁹ L'any del naixement de Robert Lapedra es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'abril de 1707, en la que deia tenir 22 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 28 d'abril de 1707. La identitat del seus pares figura en el casament amb Maria Arnal. ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.335, 14 d'abril de 1705. El casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 112, 1703-1705, f.81, 14 d'abril de 1705. Els capítols matrimonials de Robert Lapedra i Anna Roig a: AHPB, Salvador Pi, Llibre primer de capítols matrimonials, transaccions, concòrdies i altres contractes, 904/13, f.401-402v, 25 de novembre de 1714. Lapedra i Roig van rebre la meitat de les 50 lliures de la causa pia fundada per Pau del Rossó l'any 1727. AHPB, Josep Llauredor i de Satorre, Manual de 1727, 861/46, f.78v-79, 12 de febrer de 1727.

⁹¹⁰ El requeriment presentat pels botiguers de teles a Rafael Figueró figura a: AHPB, Joan Solsona, Cinquè manual, 890/8, f.116v-119, 8 de juliol de 1701. La declaració de Lapedra a la Reial Audiència a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 28 d'abril de 1707.

⁹¹¹ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

⁹¹² AHPB, Josep Galí, Onzè manual, 898/11, f.162v-168, 24 de gener de 1712.

matrimonials que Lapedra va signar amb Anna Roig el novembre de 1714. Això no obstant, és molt probable que posteriorment anés a treballar al taller de Josep Teixidó. Almenys, l'any 1737 va fer de testimoni en el testament d'Onofre Teixidó i Puig, fill d'aquest impressor.⁹¹³

L'any 1717, segons el Cadastre, Robert Lapedra continuava vivint en la casa del carrer de les Moles, amb la seva dona i tres fills. Aquest immoble fou valorat inicialment en 300 lliures de preu i un lloguer estimat de 16 lliures. Això no obstant, considerant el mal estat en que es trobava com a conseqüència dels bombardeigs, el lloguer fou rebaixat a la meitat. Per tant, a Lapedra li va correspondre pagar 16 sous anuals en concepte del Cadastre real.⁹¹⁴

A banda d'això, al llarg de la dècada de 1730 el nom de Robert Lapedra apareix regularment en les llistes que el gremi dels llibreters enviava cada any a l'Ajuntament amb la relació dels llibreters i impressors que pagaven el Cadastre personal.⁹¹⁵

Robert Lapedra va morir el 1742 a Barcelona, on fou enterrat el 9 d'abril.⁹¹⁶

Pere Larche

Pere Larche va néixer a Martigny, al ducat de la Lorena, d'on eren els seus pares, Domingo Larche i Margarida. Abans d'arribar a Barcelona, tanmateix, va viure un temps a Saragossa. Això és el que assegurava l'impressor José Pascual Bueno amb motiu del casament de Pere Larche amb Eulàlia Rius, filla de Jaume Rius i de Francesca, celebrat a Barcelona l'any 1673.

⁹¹³ Els capítols matrimonials de Robert Lapedra i Anna Roig es troben a: AHPB, Salvador Pi, Llibre primer de capítols matrimonials, transaccions, concòrdies i altres contractes, 904/13, f.401-402v, 25 de novembre de 1714. El testament d'Onofre Teixidó i Puig, fill de l'impressor Josep Teixidó a: AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.123v-125, 1 de juny de 1737.

⁹¹⁴ La valoració de la casa del carrer de les Moles figura a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri cinquè, carrer de les Moles, I-57, s.f. La composició de la unitat familiar a: Ibidem, I-60, f.354, 1717. El pagament de 16 sous en concepte de Cadastre real consta, per exemple, a: Ibidem, Repartiment per cases, censos y censals desde 1723 fins a final de 1731, I-67.

⁹¹⁵ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-1.

⁹¹⁶ ACB, Òbits, Llibre 7, 1734-1765, f.79v, 9 d'abril de 1742.

Bueno va testificar que feia cinc o sis anys que tractava Larche “tant en Zaragoza, hont han estat, com també aquí en Barcelona”.⁹¹⁷

És possible, per tant, que Larche hagués fet l’aprenentatge a la impremta d’Antoni Lacavalleria, on José Pascual Bueno i Herman Mans, l’altre dels testimonis en el casament, vivien i treballaven.

Sigui com vulgui, la primera prova documental de la presència de Pere Larche treballant d’impressor a Barcelona es troba en l’acta d’un consell de la germandat dels stampers, celebrat l’abril de 1672. D’una forma semblant, Larche es trobava entre els impressors que l’any 1676 van adreçar una súplica al Consell de Cent per demanar la creació d’un col·legi d’estampers.⁹¹⁸

Pere Larche va morir abans de 1690, ja que hi ha constància que el juny d’aquell any la seva vídua, Eulàlia Rius, es va casar amb Joan Vidal, pagès.⁹¹⁹

Antoni de Lesa

La única referència documental que mostra la presència d’Antoni de Lesa, estamper, a Barcelona es l’expedient del seu casament amb Jerònima Güell, celebrat en aquesta ciutat l’any 1665.⁹²⁰

⁹¹⁷ ADB, Matrimonis, Llibre 7, 1672-1675, s.f., 10 de setembre de 1673. La identitat i el lloc d’origen dels pares de Pere Larche figura en aquest document.

⁹¹⁸ L’acta del consell de la germandat dels stampers en la que Pere Larche apareix per primer cop a es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Tercer manual, 806/3, f.69v-70, 23 d’abril de 1672. La súplica presentada al Consell de Cent a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

⁹¹⁹ APSMP, Matrimonis, Llibre C/4, 1690-1691, s.f., 4 de juny de 1690.

⁹²⁰ ACB, Esposalles, Llibre 93, 1663-1667, f.46v, 27 de febrer de 1665.

Jaime Magallón

Jaime Magallón fou un impressor natural del regne d'Aragó que va desenvolupar la major part de la seva activitat a Lleida i a Saragossa. Abans, però, havia viscut a Barcelona. L'any 1680 apareix com a "habitant" d'aquesta ciutat fent de testimoni en la llicència matrimonial que l'impressor Jaume Gascón va sol·licitar per casar-se Maria Lisón, també aragonesos. Magallón va donar testimoni que coneixia Gascón des de feia uns set anys.⁹²¹

Magallón va traslladar-se a Lleida l'any següent. Segons que assenyalen Romà Sol i Carme Torres, la Paeria, interessada des de feia temps en que hi hagués una impremta a la ciutat, va posar a les seves mans tot el material necessari. Fins i tot, el 1685, a petició de l'impressor, els paers li van facilitar una casa. El contingut d'aquest escrit pot fer pensar que Magallón s'havia traslladat a Lleida procedent de l'Aragó i no pas de Barcelona.

“[El suplicante] obedeció gustoso el llamamiento [de la Paeria] dejando su casa y conveniencias en Aragón sólo para servir a V.S. con la promesa que entre otros partidos que se le hacían, por ser en esta ciudad pocas las obras, correría por su cuenta de V.S. el darle casa por dos motivos, el primero porque la estampa estuviera conservada y no padeciese detrimento alguno, y el segundo por subvenir esto al dicho suplicante”.⁹²²

L'activitat de Magallón a Lleida, que, segons aquests autors, consistia en imprimir els papers oficials que li proporcionava la Paeria, l'Estudi General i el bisbat, es va mantenir fins l'any

---

⁹²¹ ADB, Matrimonis, Llibre 11, 1679-1682, f.66, 7 d'abril de 1680. En aquest document Magallón es presentat com a "habitant de la present ciutat". De fet, Jaime Magallón va fer també de testimoni en la signatura dels capítols matrimonials de Jaume Gascón i Maria Lisón. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Llibre cinquè de capítols matrimonials, 763/92, f. 212-215v, 22 de març de 1680.

⁹²² Romà SOL i Carme TORRES, *La impremta de Lleida...*, op.cit., p.69.

1695. Aleshores, es va traslladar a Saragossa, on va tenir impremta almenys fins l'any 1706.⁹²³

Herman Mans

Herman Mans va néixer a San Martín, un dels actuals barris de la ciutat de Maastricht, a Flandes. Els seus pares eren Matias Mans, capità d'infanteria de l'exèrcit hispànic, i Anna. De fet, abans de viure a Barcelona, l'impressor havia format part de la companyia de cavalleria del capità Carlos de Gante.⁹²⁴

L'any 1673 vivia i treballava a casa d'Antoni Lacavalleria, on va coincidir amb Josep Pasqual Bueno. Aquell any tots dos van fer de testimonis en el casament de Pere Larche, també impressor. Mans apareix com a membre de la germandat dels estampers de Barcelona en les actes dels consells celebrats els anys 1673 i 1674.⁹²⁵

Herman Mans va fer testament el gener de 1678, elegint per marmessors a Manuel Serra, llibreter, i Pere Gusi, argenter. Va demanar ser enterrat a l'església de l'Hospital de la Santa Creu i que li fossin dites 40 misses, de quatre sous cada una. Els béns que tenia a Catalunya els va deixar a l'Església i dels que pogués tenir a Maastricht en va fer hereva a la seva mare, Anna Mans. En el testament va recordar que el capità Carlos de Gante tenia 11 dobles d'or

⁹²³ Ibidem, p.71-72. Sobre l'activitat de Jaime Magallón a Saragossa vegeu: Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles*, op. cit, p.413.

⁹²⁴ La procedència geogràfica i la identitat dels pares de Herman Mans es detallen en el seu testament: AHPB, Isidre Famades, *Llibre primer de testaments i últimes voluntats*, 813/39, f.33v-35v, 2 de gener de 1678.

⁹²⁵ El casament de Pere Larche consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 7, 1672-1675, 10 de setembre de 1673. La presència de Herman Mans en els consells de la germandat dels estampers de Barcelona a: AHPB, Lluís Fontana, *Quart manual*, 806/4, f.65v-66, 28 de maig de 1673, i *Ibidem*, *Cinquè manual*, 806/5, f.80v-81, 20 de maig de 1674.

que eren seves, de les quals en va consignar sis al llibreter Manuel Serra, un dels marmessors, per pagar-li un deute. La lectura del testament fou feta el 12 de gener de 1678.⁹²⁶

Anton Martí

Anton Martí va néixer pels volts de l'any 1683. El 1712 es va casar amb Susanna Mas, filla de Joan Mas, pagès de Barcelona, i de Maria. L'esposa va fer una aportació dotal de 80 lliures. És probable que en aquell moment fos treballador de la impremta de Rafael Figueró, ja que aquest va fer de testimoni en la signatura dels capítols matrimonials.⁹²⁷

L'any 1717 vivia en una casa de lloguer al carrer de les Moles, en companyia de la seva esposa i una filla. Aquest immoble, valorat en 20 lliures de lloguer, era propietat d'Anna Soler, vídua del pagès Joan Soler. En aquell moment, a més d'Anton Martí, en la casa hi vivien unes altres dues famílies: la de Joan Mas, pagès, i la de Josep Pau Mas, mestre de cases.⁹²⁸

L'any 1726 els marmessors del testament de Rafael Figueró van encarregar a Anton Martí i a Marià Soldevila “triar y conduir la lletra y planxas de la impremta”, una feina que va precisar més de 40 dies de treball. Joan Jolis, un dels marmessors, va pagar als dos impressors 52 lliures i quatre sous per 87 jornals, a raó de 12 sous el jornal.⁹²⁹

⁹²⁶ AHPB, Isidre Famades, Llibre primer de testaments i últimes voluntats, 813/39, f.33v-35v, 2 de gener de 1678.

⁹²⁷ L'any del naixement d'Anton Martí es dedueix de la llista del gremi de llibreters pel pagament del Cadastre, segons la qual el 1732 tenia 49 anys. AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-I, s.f., 3 de febrer de 1733. Una referència als capítols matrimonials signats per Anton Martí i Susanna Mas es troba a: AHPB, Josep Galí, Dotzè manual, 898/12, f.1-2, 26 de desembre de 1712. Aquest document inclou una àpoca feta per Martí a la seva esposa pel dot rebut. El casament d'Anton Martí i Susanna Mas consta a: ACB, Esposalles, Llibre 117, 1711-1713, f.93, 21 de desembre de 1712.

⁹²⁸ AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1717, I-60, f.352v.

⁹²⁹ AHPB, Pau Mollar, Quart Manual, 958/12, 308v-309, 13 de juny de 1726.

Anton Martí apareix en la llista que el gremi de llibreters de Barcelona enviava cada any a l'Ajuntament amb els noms dels llibreters i impressors que pagaven el Cadastre personal. Martí figura en aquesta relació entre els anys 1732 i 1735.⁹³⁰

Joan Martí

Joan Martí va néixer a Palma, a l'illa de Mallorca. Els seus pares eren Joan Martí, pagès d'aquesta ciutat, i Antònia. El 1701 es va casar a Barcelona amb Eulàlia Ponça, filla de Joan Ponça, pagès, natural de Fòrnols, a la comarca de l'Alt Urgell, i de Margarida. L'esposa va aportar al matrimoni un dot de 50 lliures mentre que Martí li va fer un escreix per valor d'unes altres 25 lliures.⁹³¹

L'agost de 1701, el sacerdot mallorquí Joan Alemany, actuant com a testimoni en la petició de llicència matrimonial, assegurava que havia conegut Joan Martí a Mallorca, més de deu anys abans, quan aquest era "molt xic". Segons aquest testimoni, Martí va arribar a Barcelona vers l'any 1700: "y que cosa de un any a que-s troba en Barcelona".⁹³²

És possible que en arribar a la capital catalana, Joan Martí hagués entrat a treballar en la impremta de Josep Llopis. Almenys, en els comptes de Joan Piferrer, l'administrador, hi figuren les anotacions següents:

⁹³⁰ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-I.

⁹³¹ AHPB, Francesc Rossinés, Capítols matrimonials i concòrdies, 858/15, f.214-217, 24 d'abril de 1701. El casament de Joan Martí i Eulàlia Ponça consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 17, 1698-1702, s.f., 1 d'agost de 1701; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.13, 1 d'agost de 1701.

⁹³² ADB, Matrimonis, Llibre 17, 1698-1702, s.f., 1 d'agost de 1701.

“Per la despesa del mallorquí, que entrà per Sant Joan [de] 1700, que són setse mesos, fins tot lo octubre 1701, 88 lliuras. (...) Per la despesa del mallorquí, de dit dia fins al primer de mars 1705, que se n’anà, que és un any y quatre mesos, 93 lliuras”.⁹³³

Pere Masses

Pere Masses va néixer en un poble de la diòcesi de Clarmont d’Alvèrnia, al regne de França. Els seus pares eren Anton Masses, pagès d’aquell lloc, i Agnès. El 1705 es va casar a Barcelona amb Eulàlia Ribes, filla de Mateu Ribes, pagès de Gelida, i d’Eulàlia. Segons un dels testimonis, en aquell moment feia uns set anys que vivia a la capital catalana.⁹³⁴

Pere Masses treballava a la impremta de Bartomeu Giralt. L’abril de 1712 va actuar com a testimoni en la signatura dels capítols matrimonials de Llúcia Campins, filla de Mariàngela Ponsdevall, casada aleshores amb Giralt.⁹³⁵

De fet, l’any 1726, Bartomeu Giralt va certificar davant notari, a petició d’Eulàlia Masses, aleshores vídua de Pere Masses, que aquest havia treballat i viscut molts anys a casa seva i que havia mort d’un tret el setembre de 1714 en el transcurs de l’assalt final de l’exèrcit borbònic.⁹³⁶

⁹³³ AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.106v i 120.

⁹³⁴ El lloc de naixement i la identitat dels pares de Pere Masses consta en la petició de llicència matrimonial per casar-se amb Eulàlia Ribes. ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.349v, 1 de juny de 1705. Aquest casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 113, 1705-1707, f.4, 1 de juny de 1705.

⁹³⁵ AHPB, Josep Galtés, Llibre de capítols matrimonials i concòrdies, 932/4, s.f., 16 d’abril de 1712.

⁹³⁶ AHPB, Josep Simon, Manual de 1726, 899/27, f.114v-115, 19 de desembre de 1726.

Francesc Massó

La única prova documental que mostra l'existència de Francesc Massó, estamper, es troba en el testament d'Elisabet Argemir, vídua del llibreter Jacint Argemir, fet l'any 1662, en el que Massó va actuar com a testimoni.⁹³⁷

Joan Moner

Joan Moner, jove estamper, va actuar com a testimoni en una procura feta l'any 1689 per Anna Llopis i Huguet, dona de l'impressor Josep Llopis. És probable, per tant, que en aquell moment Moner treballés en aquesta impremta.⁹³⁸

Miquel Montanyès

Miquel Montanyès treballava a la impremta del doctor Josep Cormellas el 1696. El mes de març d'aquell any, juntament amb Joan Baptista Altés, va donar fe que el llibre titulat *Gobierno general, moral y político hallado en las aves*, escrit per Andrés de Valdecebro, havia estat imprès per Tomàs Lorient, que aleshores administrava el taller dels Cormellas. Altés i Montanyès deien saber-ho "por trabajar ellos en la misma imprenta".⁹³⁹

---

⁹³⁷ AHPB, Bartomeu Plea, Llibre segon de testaments, 718/34, f. 371-372, 19 de gener de 1662.

⁹³⁸ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1689, 828/5, f.295-296, 13 de setembre de 1689.

⁹³⁹ AHPB, Francesc Serra, Vuitè manual, 875/24, f.157v-158v, 24 de març de 1696.

L'any següent, Montanyès va actuar com a testimoni en el pagament d'un deute que Josep Cormellas i Anton de Moxiga, marmessors del testament de Pau Aquiles, van fer a Joan Plana, rector del col·legi de Betlem de Barcelona.⁹⁴⁰

Cristòfor Moret

La presència de Cristòfor Moret, “jove estamper”, a Barcelona es constata únicament en la petició de llicència matrimonial d'Antoni Pirasez, natural del regne d'Aragó, casat a Barcelona l'any 1702. Moret apareix en aquest document com a testimoni.⁹⁴¹

Joan Noguera

Joan Noguera va néixer a Mataró pels volts de 1637. Els seus pares eren Joan Noguera, pagès d'aquesta ciutat, i Margarida. L'any 1671 es va casar amb Marianna Molera, de 18 anys d'edat, filla de Bernat Molera, teixidor de llana de Sant Pere de Torelló, vila de la comarca d'Osona, i de Mariàngela. L'esposa va aportar un dot de 50 lliures, mentre que ell la va correspondre amb un escreix per valor de la meitat.⁹⁴²

Joan Noguera va iniciar-se en l'ofici d'impressor cap a 1667. Almenys això és el que assegurava en una declaració a la Reial Audiència el 1707, tot dient que feia “uns coranta

⁹⁴⁰ AHPB, Rafael Albià, Manual de 1697, 818/65, f. 273v-282, 29 d'abril de 1697.

⁹⁴¹ ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.49, 23 d'agost de 1702.

⁹⁴² L'any del naixement de Joan Noguera es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència el 1707, en la que deia tenir uns 70 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 22 de maig de 1707. La identitat dels pares consta en els capítols matrimonials que Joan Noguera i Marianna Molera van signar l'any 1671. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Tercer llibre de capítols matrimonials, 763/90, f.118-119, 2 de febrer de 1671. El casament consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 6, 1669-1672, s.f., 17 de gener de 1671; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 95, 1669-1671, f.80v, 17 de gener de 1671.

anys, poch més o menos, que ell testimoni treballa de impressor”. A més, segons les seves paraules, havia treballat sempre a la impremta d’Antoni Lacavalleria.⁹⁴³

De fet, hi ha constància que el gener de 1671 es trobava en aquesta impremta, no debades va actuar com a testimoni en una procura feta pel seu amo. Fins i tot, va ser present, com a testimoni, en la lectura del testament d’Antoni Lacavalleria, que es va fer l’agost de 1701 a la casa del carrer de la Llibreteria, on aquest vivia. Posteriorment, en més d’una ocasió Noguera es va ocupar, actuant en nom de Joan Lacavalleria i Dulach, hereu d’Antoni Lacavalleria, de pagar la pensió anual que aquest havia llegat a la seva esposa.⁹⁴⁴

Joan Noguera va participar activament en els afers de la germandat dels stampers de Barcelona, de la qual ja en formava part el 1671, segons consta en l’acta d’un consell celebrat el novembre d’aquell any. Així, l’any 1674 va sortir extret de la bossa d’oficials premsistes per exercir d’administrador, un càrrec que va tornar a ocupar el 1677. A més d’això, va actuar com a clavari de la germandat l’any 1676. En finalitzar el període del seu claviari va passar comptes amb Martí Escona, el seu substitut:

“De tot lo que dit clavari ha cobrat y pagat, se ha trobat que lo cobrat importa trenta una lliura, sich sous, y lo pagat importa vint y dos lliures, un sou, y axí resta debitor dit Noguera en nou lliures, quatre sous, les quals ha entregadas a dit Martí Escona, clavari novament elegit”.⁹⁴⁵

⁹⁴³ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 22 de maig de 1707.

⁹⁴⁴ La procura feta per Antoni Lacavalleria consta a: AHPB, Joan Baptista Vidal, Trenta-unè manual, 705/27, f.12v-13, 9 de gener de 1671. El testament de Lacavalleria a: AHPB, Bonaventura Torres, Tercer llibre de testaments, 770/48, f. 217-220v, 10 de juliol de 1696. Hi ha constància que el 1703 i el 1704 Noguera, actuant en nom de Joan Lacavalleria i Dulach, va lliurar a Maria Lacavalleria i Déu, vídua d’Antoni Lacavalleria, la pensió de 109 lliures i 10 sous que el seu difunt marit li havia llegat. AHPB, Josep Galí, Setè manual, 898/7, f.84, 15 de setembre de 1703, i: Ibidem, f.164, 15 de setembre de 1704.

⁹⁴⁵ L’acta del consell de la germandat dels stampers de Barcelona en el que Joan Noguera hi apareix per primer cop es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. Les eleccions de Noguera com a administrador i clavari a: Ibidem, Cinquè manual, 806/5, f.37-37v, 26 de març de 1674; AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació de diverses confraries, 621/63, s.f., 11 d’octubre de 1676; AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.91-91v, 18 d’abril de 1677. Els comptes presentats a Martí Escona a: Ibidem, f.124-124v, 6 de juny de 1677.

Aquell mateix any de 1676, Noguera va donar suport en la petició que els impressors van presentar al Consell de Cent per sol·licitar la creació d'un col·legi d'estampers.⁹⁴⁶

A banda d'exercir l'ofici d'impressor, Joan Noguera es va dedicar també a altres activitats comercials. L'any 1700, per exemple, va comprar un parell de bous a Antoni Ametller, pagès de Valldoreix, per un preu de 55 lliures. D'una forma semblant, hi ha constància que uns anys després es dedicava al subministrament de queviures. El 1707 el revenedor Nicolas Vidal, en nom dels administradors de l'almoina dels pobres de les presons reials de Barcelona, va pagar 145 lliures, 19 sous i 6 diners a Noguera per les llegums, arròs i altres coses que aquest els havia venut.⁹⁴⁷

L'any 1711, "per expedició d'alguns negocis", Joan Noguera va manllevar a censal a Jerònima Bruguera, vídua del taverner Francesc Bruguera, la quantitat de 1.000 lliures, a canvi de pagar 50 lliures anuals de pensió. L'impressor va retornar aquesta quantitat dos anys després.⁹⁴⁸

Josep Palahí

Josep Palahí treballava a la impremta de Vicenç Surià a la dècada de 1690. Això es constata, per exemple, en una declaració que el sacerdot Joan Lleó va fer l'any 1691 davant del tribunal eclesiàstic de Barcelona en el transcurs d'una causa que el va enfrontar amb aquest impressor. Per tal de restar credibilitat als quatre testimonis aportats per Surià, entre els quals hi havia

⁹⁴⁶ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676.

⁹⁴⁷ La compravenda dels bous figura a: AHPB, Salvador Bruguera, Manual de 1700, 896/6, f.58v-59, 15 de maig de 1700. El pagament dels queviures a: AHPB, Francesc Bonaventura Torres, Divuitè manual, 885/21, f.14-15, 12 de gener de 1707.

⁹⁴⁸ La venda del censal consta a: AHPB, Domènec Rojas, Vint-i-cinquè manual, 863/45, f.158v-160, 27 d'abril de 1711. La lluïció a: Ibidem, Vint-i-setè manual, 863/47, f.6-8, 5 de gener de 1713.

Palahí, Lleó assegurava que “los quatra són o eran al temps de sas deposicions, fadrins estampers habitants en casa de la adversa”.⁹⁴⁹

De fet, dos anys després Palahí donava fe davant notari que a la impremta de Vicenç Surià s’havien imprès les obres de San Juan de la Cruz, de l’orde dels carmelites descalços.⁹⁵⁰

El nom de Josep Palahí, a més, figura en una procura que els membres de la germandat dels estampers de Barcelona van signar el febrer de 1701 a nom de Francesc Soldevila per tal que es fes càrrec de les gestions per sol·licitar al Consell de Cent la concessió a la germandat de l’ofici d’estamper de la Ciutat.⁹⁵¹

Jeroni Palol

El nom de Jeroni Palol apareix en les actes de tres consells de la germandat dels estampers de Barcelona, celebrats entre els anys 1676 i 1678. A més, figurava també entre els impressors que el 1676 van presentar una súplica al Consell de Cent per demanar la creació d’un col·legi d’estampers.⁹⁵²

Segurament es tracta del fill de Jeroni Palol, impressor establert a Girona des de l’any 1641. Segons Enric Mirambell, el menor dels Palol va treballar en aquesta ciutat a partir de 1682 i va continuar el negoci del pare almenys fins a 1703. Això no obstant, el llibreter Baltasar Ferrer assegurava que el fill havia imprès l’Ofici de Sant Narcís a Girona l’any 1678.

⁹⁴⁹ ADB, Processos Tribunal Eclesiàstic, 1691/5, n.498, 7 de febrer de 1691.

⁹⁵⁰ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1693, 858/7, f.160v-161v, 4 de setembre de 1693. Es tracta de l’obra titulada *Obras espirituales que encaminan un alma a la más perfecta unión con Dios en transformación de amor*. BC, 10-II-38.

⁹⁵¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127.

⁹⁵² Les actes dels consells de la germandat dels estampers de Barcelona on hi figura Jeroni Palol a: AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació relativa a diverses confraries, 621/63, s.f., 11 d’octubre de 1676; AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.124-124v, 6 de juny de 1677; AHPB, Notari Lluís Fontana, Novè manual, 806/9, f.79v-80v, 10 d’abril de 1678. Amb tot, val a dir també que un Jeroni Palol, estamper, va batejar una filla a Barcelona l’any 1660. Josep MAS, “Notes sobre estampers antics...”, op. cit., p.44.

“Axí mateix lo estampà lo pare de dit Gerònim Palol y últimament lo dit Gerònim Palol lo ha estampat dos vegadas, la primera a instància del clero de la ciutat de Gerona en lo any mil siscents setanta vuyt y la última a instància del Excel·lentíssim bisbe de Gerona y del capítol de la seu de la mateixa ciutat”.⁹⁵³

Tenint en compte que el rastre de Jeroni Palol a Barcelona es perd l’any 1678, és perfectament plausible que es tracti del mateix impressor. El fet que Palol hagués treballat un temps a Barcelona podria respondre a un interès per ampliar coneixements, o bé a que a la impremta del seu pare a Girona no hi havia feina suficient per a tots dos.

Pere Panel

Pere Panel va participar en un consell de la germandat dels stampers de Barcelona celebrat el maig de 1678. L’octubre d’aquell any, a més, va fer de testimoni en una època signada per l’impressor Martí Gelabert, cosa que fa pensar que aleshores Panel treballava en la seva impremta.⁹⁵⁴

---

⁹⁵³ AHPB, Bernat Famada, Manual de 1682, 782/11, f.128-137v, 17 d’octubre de 1682. D’aquestes dues edicions de l’Ofici de San Narcís s’ha conservat la darrera, publicada a Girona per Jeroni Palol el 1682. *Officium S. Narcissi pontificis et martyris, patroni ecclesiae, & dioecesis gerunden...* BUB, B-65/8/26-7. Sobre l’activitat de Jeroni Palol, menor, a Girona vegeu: Enric MIRAMBELL, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, op. cit., p. 36-38.

⁹⁵⁴ L’acta del consell de la germandat dels stampers en el qual hi apareix Pere Panel es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Novè manual, 806/9, f.100-100v, 15 de maig de 1678. L’època signada per Martí Gelabert a: AHPB, Pau de Toar, Esborrany de 1678, 823/1, s.f., 29 d’octubre de 1678.

Miquel Pàrdols

Miquel Pàrdols va néixer pels volts de 1679 a Tona, a la comarca d'Osona, on el seu pare, Isidre Pàrdols, feia de pagès. L'any 1701 es va casar a Barcelona amb Marianna Roca.⁹⁵⁵

Pàrdols va aprendre l'ofici a la impremta de Rafael Figueró. Segons una declaració a la Reial Audiència, l'any 1712 encara hi treballava:

“En dita ocasió se posà per aprenent, ell, testimoni, en casa de Figueró, en la qual després de son fadrinatge y mestratge hi ha continuat en treballar-hi sempre fins vuy en dia en totas las ocasiones [que] hi ha hagut feyna”.⁹⁵⁶

L'any 1703 va donar fe, juntament amb Jaume Caís, que al taller de Rafael Figueró s'hi havien imprès les obres titulades *Curso Moral Salmanticense* i *Luz de verdades católicas*, “lo que dixeron y afirmaron saber dichos Jayme Cays y Miguel Pardols por haver trabajado en dicha impresión, assí en la caja como en la prensa”. D'una forma semblant, l'any següent, Miquel Pàrdols i Domènec Taller certificaven que Figueró havia imprès la segona part de les “Màximes” del pare Francesc Guerau, de la Companyia de Jesús, “lo que dezimos saber por aver trabajado en la impresión de dicho libro”.⁹⁵⁷

A banda d'això, Miquel Pàrdols formava part de la germandat dels stampers de Barcelona el 1711, tal i com es constata en l'acta d'un consell celebrat el mes d'abril d'aquell any.⁹⁵⁸

⁹⁵⁵ L'any del naixement de Miquel Pàrdols es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'agost de 1712, en la deia tenir 33 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 1299, 5 d'agost de 1712. La identitat del pare figura en el casament amb Marianna Roca. APSMP, Matrimonis, 24 de juliol de 1701. El casament figura també a: ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.14, 14 d'agost de 1701.

⁹⁵⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 1299, 5 d'agost de 1712.

⁹⁵⁷ La fe d'impressió del *Curso Moral Salmanticense* i *Luz de verdades católicas* consta a: AHPB, Bonaventura Galí, Tercer manual, 918/3, f.281v, 28 de juliol de 1703. La impressió de les “màximes” del pare Francesc Guerau a: Ibidem, Quart manual, 918/4, f.498v-499, 10 de setembre de 1704.

⁹⁵⁸ AHPB, Francesc Rossinès, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

Segons consta en la documentació cadastral, l'any 1717 vivia a lloguer amb la seva dona i un fill en una casa situada al carrer d'en Estruch, que fou valorada en 350 lliures. En aquell moment, els Pàrdols compartien aquest immoble amb una altra família, pel qual pagaven, tots junts, un lloguer de 18 lliures. En el Cadastre de 1719, en canvi, Pàrdols figurava com a propietari.⁹⁵⁹

Miquel Pàrdols va morir en aquesta casa del carrer d'en Estruch l'any 1755, tal i com es desprèn del seu funeral, celebrat el 4 de juny.⁹⁶⁰

Jacint Portús

Jacint Portús, "jove impressor", va fer de testimoni en una acta notarial signada pel doctor Miquel Delmunts l'any 1661. Es probable, per tant, que en aquell moment treballés en la impremta que aquest metge tenia al carrer dels Cotoners.⁹⁶¹

Jaume Prat

Jaume Prat va néixer a principi de la dècada de 1670 a Barcelona. Era fill d'Ermenter Prat, tapiner d'aquesta ciutat. L'any 1687 es va afermar per un període de sis anys amb l'impressor Josep Llopis per aprendre aquest ofici.⁹⁶²

---

⁹⁵⁹ La valoració de la casa figura a: AHCB, Cadastre, Repartiment de cases de 1716, Barri cinquè, carrer d'en Estruch, I-57, s.f.; la composició familiar a: Ibidem, I-60, f.347v, 1717. La referència del Cadastre de 1719 a: Ibidem, Libro de rebilla de casas, 1719, I-2 bis, p.210.

⁹⁶⁰ APSMP, Òbits, Llibre 164, 1744-1760, f.202v, 4 de juny de 1755.

⁹⁶¹ AHPB, Rafael Hexarc, Setè manual, 754/12, f. 128-129, 8 de juliol de 1661.

⁹⁶² El naixement de Jaume Prat ha estat deduït del contracte d'aprenentatge que va signar l'any 1687, quan deuria tenir uns 15 anys. La identitat del pare consta també en aquest document. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1687, 828/5, f.45-46, 2 d'abril de 1687.

Jeroni Puig

Jeroni Puig va néixer a Barcelona cap a 1674. Els seus pares eren Segimon Puig, pescador d'aquesta ciutat, i Elisabet. L'any 1701 es va casar amb Maria Rosa Collés, filla de Francesc Collés, pagès de Barcelona i de Marianna. L'esposa va fer una aportació dotal al matrimoni de 75 lliures, mentre que Puig la va correspondre amb un escreix per valor d'unes altres 50 lliures.⁹⁶³

Jeroni Puig es va iniciar en l'ofici d'impressor a principi de gener de 1687, quan tenia 12 anys d'edat. A últims de desembre de l'any anterior va signar un contracte d'aprenentatge amb Josep Llopis per un període de sis anys. És probable, però, que el 1695 treballés a la impremta de Josep Texidó, ja que el novembre d'aquell any va actuar com a testimoni en una època signada per aquest impressor.⁹⁶⁴

En la documentació cadastral hi consta que l'any 1716 Jeroni Puig vivia amb la seva dona, la sogra i un fill en una casa de lloguer al carrer d'en Palet, que compartia amb la família de Francesc Montada, jornalero. Aquest immoble, que era propietat del fuster Josep Guillem, tenia un lloguer estimat de 50 lliures. Segons el Cadastre, la casa estava situada en la segona línia del perímetre que fou enderrocat per construir la Ciutadella.⁹⁶⁵

---

⁹⁶³ L'any del naixement de Jeroni Puig es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar l'any 1686 amb Josep Llopis, en el que deia tenir 12 anys. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/5, f.1-3, 31 de desembre de 1686. La identitat dels pares figura en els capítols matrimonials signats amb Maria Rosa Collés el 1701. AHPB, Antoni Navarro, Segon Llibre de capítols matrimonials, 876/29, f.220-223v, 16 de maig de 1701. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 111, 1701-1703, f.2v, 16 de maig de 1701.

⁹⁶⁴ El contracte d'aprenentatge figura a: AHPB, Lluís Cases, Manual de 1686, 828/5, f.1-3, 31 de desembre de 1686. L'època signada per Josep Texidó a: AHPB, Antoni Navarro, Manual de 1695, 876/10, f. 475v-476v, 9 de novembre de 1695.

⁹⁶⁵ AHCB, Cadastre, Repartiment de 1716, I-59, f.315.

Joan Puig

Joan Puig va néixer a Sant Andreu de la Barca pels volts de 1666. Els seus pares eren Macià Puig, pagès d'aquest vila, i Elisabet. L'any 1687 es va casar amb Eulàlia Casas, de 16 anys d'edat, filla de Pau Casas, teixidor de lli de Barcelona, i d'Eulàlia. L'esposa va aportar un dot de 200 lliures, mentre que l'impressor li va fer un escreix per valor de la meitat.⁹⁶⁶

És probable que Joan Puig fes l'aprenentatge a la impremta de Jacint Andreu. Almenys, en una declaració a la Reial Audiència feta anys després, assegurava que hi va viure i treballar una temporada. Una altra prova d'això es troba en una àpoca que Andreu va signar l'any 1682, en la que Puig va fer de testimoni.⁹⁶⁷

Dos anys després, això no obstant, s'estava a casa del llibreter Anton Ferrer, a la plaça de Sant Jaume, a l'entrada del carrer de la Llibreteria. En una declaració a la Reial Audiència explicava que l'any 1684, havia sentit dir que Josep Moyà havia comprat una impremta:

“Als nou de maig [de 1684], en lo qual dia ha vist, ell, testimoni, fan la festa los llibraters, sentí a dir a Bonaventura Soler, fadrí estamper que era aleshoras, juntament ab ell, testimoni, de la casa de dit Anthon Ferrer, y a diferents personas del carrer de la Llibreteria, los quals digueren: «avuy ha parat en sa casa estampa Joseph Moyà, llibrater»”.⁹⁶⁸

A més d'això, Joan Puig va explicar també al jutge com una nit els llibreters havien traslladat una premsa de casa d'Anton Ferrer a la de Joan Pahissa, per esquivar, d'aquesta forma, la

⁹⁶⁶ L'any del naixement de Joan Puig es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1685, en la que deia tenir 25 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 4 d'abril de 1685. La identitat dels pares figura en els capítols matrimonials que va signar amb Eulàlia Casas. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Sisè llibre de capítols matrimonials, 763/93, f. 304-307, 15 de maig de 1687. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 104, 1687-1689, f.2, 15 de maig de 1687.

⁹⁶⁷ La declaració de Joan Puig a la Reial Audiència es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets Civils, 17066, s.f., 19 d'octubre de 1688. L'àpoca signada per Jacint Andreu a: AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1682, 766/43, f.183, 20 d'octubre de 1682.

⁹⁶⁸ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, s.f., 4 d'abril de 1685.

prohibició de tenir impremta que era apunt d'entrar en vigor l'abril de 1684, com a conseqüència de la creació de la confraria dels estampers:

“En lo die de vint de abril mil siscens vuytanta quatre se concedí [confraria] als impressors per la present Ciutat de Barcelona y és veritat que a la nit de dit die de casa de dit Anthon Ferrer, llibrater, se passà una prempsa y un joch de caxas ab lletra en casa de dit Joan Paysa, la qual és molt serca de la casa de dit Ferrer (com ja ho te dit), lo que dix saber persò que lo endemà dematí veu ell, testimoni, y se recorda molt bé, que en casa de dit Anthon Ferrer faltava una prempsa y un joch de caxas ab lletra, las quals hi eran a la nit quant ell, testimoni, se-n anà de aquella (per no dormir-hi, ell testimoni). Y féu admiració ell, testimoni, ahont eran, lo que preguntà a Bonaventura Soler, fadrí estamper que era de casa de dit Ferrer, juntament ab ell, testimoni, lo qual, se recorda molt bé ell, testimoni, li digué que en la nit se havian passat aquellas en casa de dit Joan Paysa”.⁹⁶⁹

Francesc Pujol

Francesc Pujol, “jove impressor”, va actuar de testimoni en un contracte d'impressió que Josep Llopis va signar l'any 1683 amb uns llibreters, cosa que fa pensar que en aquell moment treballava en aquesta impremta. A banda d'això, hi ha constància que l'any 1698 estava casat amb una tal Elisabet, que havia estat casada en primeres núpcies amb Joan Oriol, també impressor. Elisabet Pujol va morir a Girona. Posteriorment, l'any 1705, Francesc Pujol es va casar amb Maria Rosselló. La catedral, atenent a la pobresa dels nuvis, no va cobrar taxa d'esposalla.⁹⁷⁰

---

⁹⁶⁹ Ibidem.

⁹⁷⁰ El contracte signat per Josep Llopis consta a: AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1683, 846/4, f.36-37v, 13 de febrer de 1683. En un altre contracte d'impressió signat per Josep Llopis el 1681 hi apareix fent de testimoni un tal Francesc Pujalt, que podria tractar-se del mateix Francesc Pujol. AHPB, Josep Ferran, Segon manual, 853/13,

Joan Ramon

Joan Ramon era fill de Francesc Ramon, pagès, i de Magdalena. L'any 1680 va fer de testimoni en una acta notarial signada per Martí Gelabert, cosa que permet suposar que treballava en la impremta d'aquest. Joan Ramon va morir el 1692, car hi ha constància que el seu funeral es va celebrar a l'església de Santa Maria del Pi l'abril d'aquell any. En aquell moment vivia prop de la plaça de Santa Anna.⁹⁷¹

Francesc Ramon

Francesc Ramon va néixer pels volts de l'any 1668. És possible que fos germà petit de Joan Ramon. La primera referència que mostra la seva presència com a “jove estamper” a Barcelona es troba en una procura que va fer Rafael Barraudó, també impressor, l'any 1689.⁹⁷²

Francesc Ramon va treballar molt temps a la impremta de Rafael Figueró. L'any 1708, per exemple, en una declaració a la Reial Audiència, explicava que dos anys abans havia trobat el

---

f.372-373, 3 de desembre de 1681. El document on s'esmenta a Francesc Pujol i a la seva dona, Elisabet Pujol, abans Oriol, a: AHPB, Anònims, Plec de documentació diversa, 565/22, s.f., 18 d'agost de 1698. El casament de Francesc Pujol i Maria Rosselló a: ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.383v, 17 d'agost de 1705. Els testimonis d'aquesta petició de llicència matrimonial van assegurar que Elisabet Pujol havia mort a Girona. El casament de Francesc Pujol i Maria Rosselló consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 113, 1705-1707, f.10v, 19 d'agost de 1705.

⁹⁷¹ La identitat dels pares de Joan Ramon consta en el registre del seu funeral. APSMP, Òbits, Llibre 158, 1684-1695, f.103v, 26 d'abril de 1692. L'acta notarial feta per Martí Gelabert en la que Ramon apareix com a testimoni a: AHPB, Pau de Toar, Esborrany de 1680, 823/1, s.f., 15 de setembre de 1680. L'any 1692, d'altra banda, Joan Ramon va afermar el seu germà Josep, fill de Francesc Ramon, pagès, i de Magdalena, amb el fuster Miquel Muntalt. AHPB, Pasqual Abrell, Manual de 1691, 879/1, s.f., 11 de novembre de 1691. És possible que Joan Ramon fos germà de l'impressor Francesc Ramon. L'any 1689 tots dos van actuar com a testimonis en una procura feta per Rafael Barraudó, també impressor. AHPB, Rafael Albià, Manual de 1689, 818/57, f.192v-193, 20 d'abril de 1689.

⁹⁷² L'any del naixement de Francesc Ramon es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència el 1708, en la que deia tenir 40 anys. ACA, Real Audiència, Plets civils, 29591, 22 de març de 1708. La procura feta per Rafael Barraudó a: AHPB, Rafael Albià, Manual de 1689, 818/57, f.192v-193, 20 d'abril de 1689. En aquest document hi apareix també Joan Ramon, “jove estamper”, que possiblement fos el seu germà.

fill de Figueró al carrer Comtal que marxava cap a Saragossa de viatge, el qual li va demanar que fes memòria al seu pare que calia sol·licitar la llicència per imprimir el llibre titulat *Fuero de la conciencia*.⁹⁷³

De fet, Ramon apareix fent de testimoni en diverses actes notariaus signades per Figueró entre els anys 1711 i 1717, cosa que fa pensar que en tot aquest temps va treballar en aquesta impremta.⁹⁷⁴

Francesc Ramon es va casar l'any 1735 amb Teresa Cussana, vídua de l'impressor Joan Calvo. És molt probable, però, tenint en compte l'edat, que no fos el seu primer matrimoni.⁹⁷⁵

Ramon va morir el febrer de 1737. En aquell moment, segons consta en el registre de sepultures de la parròquia de Santa Maria del Pi, vivia al carrer d'en Estruch.⁹⁷⁶

Josep Ribes

Josep Ribes va néixer a Barcelona pels volts de l'any 1680. Era fill de Bartomeu Ribes, negociant d'aquesta ciutat. El 1696 es va afermar per cinc anys amb l'impressor Vicenç Surià, el qual li va prometre 10 lliures de soldada a la fi del període d'aprenentatge.⁹⁷⁷

⁹⁷³ ACA, Real Audiència, Plets civils, 29591, 22 de març de 1708.

⁹⁷⁴ L'actuació de Francesc Ramon com a testimoni en actes notariaus signades per Rafael Figueró es constata, per exemple, a: AHPB, Antoni Cassani, Setè manual, 930/5, s.f., 27 de juny de 1711; i a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Manual de 1717, 940/8, f.131v-132, 7 de setembre de 1717.

⁹⁷⁵ ACB, Esposalles, Llibre 130, 1735-1737, f.33, 21 de desembre de 1735.

⁹⁷⁶ APSMP, Òbits, Llibre 163, 1734-1744, f.50v, 9 de febrer de 1737.

⁹⁷⁷ L'any aproximat del naixement de Josep Ribes es dedueix del seu afermament amb Vicenç Surià, signat l'any 1696, quan deuria tenir uns 15 anys. La identitat del pare figura també en aquest contracte. AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1696, 858/10, f.140v-141v, 13 de juny de 1696.

Diego de Robles

Diego de Robles era natural de Madrid. Els seus pares eren Domingo de Robles i Catalina Juana de Aguilar. L'any 1669 es va casar a Barcelona amb Maria Magdalena Moneda, vídua de l'impressor Miquel Gros, filla de Francisco Moneda i de Juana de Aurea, habitants de Barcelona, però naturals també de Madrid.⁹⁷⁸

Jeroni Roig

Jeroni Roig treballava a la impremta de Josep Texidó el 1697. El mes de gener d'aquell any va donar fe, juntament amb Jaume Gascón, també impressor, que en aquell taller s'havia imprès el llibre titulat "Instrucción de sacerdotes", del cartoixà Antonio de Molina, cosa que deien saber "por trabajar ellos mismos en la misma empremta".⁹⁷⁹

Joan Ros

Joan Ros va néixer vers l'any 1666. El seu pare, Joan Ros, va exercir d'agutzil reial a Barcelona, tot i que era natural d'Aiguatèbia, vila de la comarca del Conflent, mentre que la mare es deia Maria Paula. Joan era el més gran de tres germans: Josep, el mitjà, feia de pagès a Aiguatèbia, i Anton, el petit, va treballar també d'impressor a Barcelona. Joan Ros es va

---

⁹⁷⁸ La identitat dels pares de Diego de Robles figura en la llicència matrimonial que l'impressor va de sol·licitar per casar-se amb Magdalena Moneda. ADB, Matrimonis, Llibre 6, 1669-1672, s.f., 29 de desembre de 1669. El casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 95, 1669-1671, f.32, 30 de desembre de 1669.

⁹⁷⁹ AHPB, Pere Gorina, Manual de 1697, 891/1, f.6-7, 11 de gener de 1697.

casar l'any 1685 amb Maria Prats, filla de Jaume Prats, pagès de Barcelona. L'esposa va aportar al matrimoni 244 lliures en concepte de dot.⁹⁸⁰

Joan Ros es va iniciar en l'ofici d'impressor l'any 1685, quan tenia uns 19 anys. El mes de març es va afermar per dos anys i vuit mesos amb Jaume Caís, que aleshores administrava la impremta Cormellas. Això no obstant, el mes de juliol següent les dues parts van acordar anular aquest contracte i fer-ne un de nou, de només un any de duració. A més, l'acord estipulava que Caís no havia de donar sostre ni aliment a Ros i que, a canvi de rebre la formació, aquest li havia de pagar 22 lliures. Amb tot, el mestre va prometre a l'aprenent que li tornaria aquells diners en el cas que perdés una causa que tenia a la Reial Audiència contra la confraria dels stampers.⁹⁸¹

Per assegurar el compliment del contracte d'aprenentatge, Ros va aportar com a fermança una casa que tenia al carrer de Sant Pau, la qual havia heretat el 1679, en morir el seu pare. Aquest havia adquirit aquell immoble l'any 1667, a través d'un establiment emfitèutic que li va fer Anton Mallach, candeler de cera, a un cens de 12 lliures anuals. L'any 1688, això no obstant, l'impressor es va veure obligat a vendre aquesta casa per poder pagar les pensions d'aquell cens corresponents als tres anys anteriors, que ascendien a 40 lliures. Joan Ros va vendre la casa a carta de gràcia al doctor en drets Sebastià Josep de Patillas per un preu de 60 lliures.⁹⁸²

---

⁹⁸⁰ L'any del naixement de Joan Ros es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar amb Jaume Caís el març de 1685, en el que deia tenir 19 anys. AHPB, Joan Pere Fabra, Manual de 1685, 827/7, 36v-38v, 12 de març de 1685. El casament de Joan Ros i Maria Prats a: ACB, Esposalles, Llibre 103, 1685-1687, f.21v, 12 d'agost de 1685. L'aportació dotal consta en una àpoca que Joan Ros va signar a la seva esposa. AHPB, Joan Pere Fabra, Manual de 1685, 827/7, 76v-77, 22 d'agost de 1685.

⁹⁸¹ El primer dels contractes d'aprenentatge signats per Joan Ros i Jaume Caís es troba a: AHPB, Joan Pere Fabra, Manual de 1685, 827/7, 36v-38v, 12 de març de 1685. El segon dels contractes a: Ibidem, f.71-73v, 28 de juliol de 1685.

⁹⁸² Joan Ros, agutzil reial, va nomenar hereu universal dels seus béns al seu fill Joan, entre els que hi havia una casa al carrer de Sant Pau de Barcelona, en el seu darrer testament, fet l'agost de 1679. La lectura d'aquest testament fou feta el novembre d'aquell any. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Primer llibre de testaments, 763/95, f.488-491, 15 d'agost de 1679. L'establiment de la casa del carrer de Sant Pau, fet per Anton Mallach, consta a: Ibidem, Manual de 1668, 763/44, f.2v-3, 28 de desembre de 1667. La venda de la casa a: AHPB, Pere Màrtir Vila, Manual de 1688, 849/3, f.34v-38, 22 de gener de 1688.

Anton Ros

Anton Ros era el germà petit de Joan Ros i, per tant, fill de Joan Ros, agutzil reial de Barcelona, i de Maria Paula. L'any 1700 es va casar amb Maria Vilallonga, filla d'Antic Vilallonga, pagès de Barcelona, i de Maria. L'esposa va fer una aportació dotal de 6 dobles. D'aquest matrimoni en va sobreviure una filla, Maria Paula.⁹⁸³

El gener de 1701 treballava a la impremta de Martí Gelabert. Això és, almenys, el que es pot deduir del fet que aquell mes va fer de testimoni, juntament amb Segimon Sellabó, també estamper, en l'inventari i segrest de béns de Gelabert, a casa d'aquest, al carrer de la Riera del Pi.⁹⁸⁴

Anton Ros va fer testament el febrer de 1704, elegint per marmessors a la seva dona, Maria Ros, i a la seva mare, Maria Paula Colominas, vídua de Joan Ros, aleshores muller de Celdoni Colominas. Va nomenar per hereu universal a la seva filla Maria Paula. L'impressor va morir poc després de testar, ja que la lectura del testament fou feta el 25 de febrer d'aquell any. Segons es desprèn de l'inventari dels seus béns, en el moment de morir Anton Ros vivia al carrer de Sant Pau, possiblement en la mateixa casa que el seu germà Joan havia venut a carta de gràcia uns anys abans.⁹⁸⁵

---

⁹⁸³ La identitat dels pares d'Anton Ros figura en la petició de llicència matrimonial del seu casament amb Maria Vilallonga. ADB, Matrimonis, Llibre 17, 1698-1702, s.f., 29 d'agost de 1700. Aquest matrimoni consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 110, 1699-1701, f.76v, 29 d'agost de 1700. La identitat dels germans consta en el testament del seu pare. AHPB, Ramon Vilana Perles i de Ribes, Primer llibre de testaments, 763/95, f.488-491, 15 d'agost de 1679.

⁹⁸⁴ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10757, s.f., 26 de gener de 1701.

⁹⁸⁵ El testament d'Anton Ros figura a: AHPB, Rafael Cassanyes, Plec de testaments, f.867/24, s.f., 11 de febrer de 1704. L'inventari del seus béns a: AHPB, Rafael Cassanyes, Plec d'inventaris i encants, 867/25, s.f., 9 de març de 1704.

Jaume Sala

Jaume Sala va néixer pels volts de l'any 1655 a Cabrera de Mar, a la comarca del Maresme. Els seus pares eren Jaume Sala, teixidor de lli d'aquesta vila, i Caterina. L'any 1685 es va casar amb Maria Vilassaló, filla de Jaume Vilassaló, paraire de Barcelona, i de Maria. Posteriorment, el 1695 es va casar en segones núpcies amb Maria Bartomeu, filla de Joan Bartomeu, pagès de Santa Creu de Mujal, església del municipi de Navàs, a la comarca del Bages, i d'Àngela. En aquest cas, l'esposa va fer una aportació dotal al marit de 40 lliures, mentre que aquest la va correspondre amb un escreix per valor de 20 lliures.⁹⁸⁶

Jaume Sala es va iniciar en l'ofici d'impressor cap a 1670, tal i com es dedueix d'una declaració que l'any 1707 va fer a la Reial Audiència.

“De esta part de uns trenta set anys poch més o menos que ha treballat ell, testimoni, y encara vuy en dia treballa en casa de differentes stampers de la present ciutat”.⁹⁸⁷

A més, va explicar davant del jutge que havia treballat molt temps a les impremtes Cormellas i Lacavalleria, així com també a la de Rafael Figueró, en la que deia haver-hi estat sis anys. De fet, Sala va actuar de testimoni en els capítols matrimonials que Rafael Figueró i Jolis i Teresa Bosch van signar el 1690, cosa que permet suposar que en aquell moment treballava en aquesta impremta.⁹⁸⁸

---

⁹⁸⁶ L'any del naixement de Jaume Sala es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1707, en la que deia tenir uns 52 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707. La identitat i procedència dels seus pares figura en els capítols matrimonials que Jaume Sala va signar amb Maria Bartomeus l'any 1695. AHPB, Vicenç Modolell del Puig, Llibre de capítols matrimonials, 864/18, f.127-130, 25 de juny de 1695. El casament de Jaume Sala i Maria Vilassaló consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 13, 1684-1688, s.f., 10 de novembre de 1685; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 103, 1685-1687, f.38v, 10 de novembre de 1685. El casament amb de Jaume Sala i Maria Bartomeu a: ADB, Matrimonis, Llibre 15, 1692-1695, s.f., 22 de juny de 1695; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 108, 1695-1697, f.8v, 25 de juny de 1695.

⁹⁸⁷ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d'abril de 1707.

⁹⁸⁸ AHPB, Bonaventura Torres, Llibre tercer de capítols matrimonials, 770/45, f.401-403v, 25 d'octubre de 1690.

D'altra banda, Jaume Sala va tenir una destacada actuació en la germandat dels stampers de Barcelona, a la que va ingressar l'any 1674. Dos anys després va exercir d'administrador, en un moment en què els impressors van prendre decisions importants com foren, per exemple, la d'iniciar accions contra l'obertura de la impremta de llibreter Anton Ferrer, o bé la de presentar una súplica al Consell de Cent per sol·licitar la formació d'un col·legi d'estampers. Posteriorment, l'any 1701, Sala tornava a exercir d'administrador quan la germandat va demanar al govern municipal que els concedís l'ofici d'estamper de la Ciutat. Es tracta, de fet, d'un dels impressors que més anys va formar part d'aquesta germandat. Així, el seu nom figurava encara entre els impressors que van participar en un consell celebrat el 1711 en el convent de trinitaris calçats de Barcelona.⁹⁸⁹

Josep Santanach

Josep Santanach va néixer pels volts de l'any 1684. Era fill de Joan Santanach, pagès de Jou, antic poble del Pallars Sobirà, i de Victòria. Estava casat amb Teresa Comelles.⁹⁹⁰

L'inici de Josep Santanach en l'ofici d'impressor va tenir lloc a la impremta de Josep Teixidó, amb qui es va afermar el gener de 1701 per un període de dos anys i mig. Després de finalitzar l'aprenentatge, Santanach va continuar en aquest taller, com es desprèn de la

⁹⁸⁹ L'ingrés de Jaume Sala a la germandat dels stampers consta a: AHPB, Lluís Fontana, Cinquè manual, 806/5, f.80v-81, 20 de maig de 1674. Sala figura com a administrador de la germandat a: AHPB, Francesc Josep Fontana, Plec de documentació de diverses confraries, 621/63, 11 d'octubre de 1676. La llista d'impressors que el 1676 van sol·licitar al Consell de Cent la creació d'un col·legi, en la qual hi figura Jaume Sala, a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1676, 98-CC, 169v-170, 27 de juliol de 1676. Sala apareix també com a administrador de la germandat dels stampers en una procura que l'any 1701 van fer a Francesc Soldevila per fer les gestions de sol·licitar al Consell de Cent l'ofici d'estamper de la Ciutat. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1701, 123-CC, f.126v-127, 22 de març de 1701. L'acta del consell de la germandat celebrat el 1711 a: AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

⁹⁹⁰ L'any del naixement de Josep Santanach es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar amb Josep Teixidó el 1701, en el que deia tenir 17 anys. La identitat i procedència dels seus pares figura també en aquest document. AHPB, Ignasi Teixidor, Segon manual, 909/2, f.3v-5, 10 de gener de 1701. La identitat de Teresa Comelles, esposa de Josep Santanach, figura en els capítols matrimonials de Teresa Santanach, filla d'aquest matrimoni, i Esteve Riera, forner de Barcelona. AHPB, Anton Comellas, major, Quart manual, 959/4, f.245-247v, 10 d'abril de 1730.

declaració que va fer davant notari el novembre de 1703 per donar fe que en el taller de Texidó s'havien imprès uns llibres, entre els quals hi havia l'obra *Arte poética española*, de Juan Díaz. Santanach i Pau Texidó, també impressor, van assegurar que ho sabien “por ser oficiales de casa de dicho Joseph [Texidó], haver visto quando se imprimieron dichos libros y haver trabaxado en la impresión de aquellos”.⁹⁹¹

D'una forma semblant, el 1704 va actuar de testimoni en una procura signada per Texidó, cosa que fa pensar que aleshores continuava treballant en aquesta impremta.⁹⁹²

A banda d'això, hi ha constància també que Santanach va exercir d'administrador de la germandat dels stampers l'any 1711.⁹⁹³

El nom de Josep Santanach apareix també en les llistes que el gremi de llibreters enviava a la dècada de 1730 a l'Ajuntament de Barcelona amb la relació dels llibreters i impressors que pagaven el Cadastre personal.⁹⁹⁴

Antoni Sapera

Antoni Sapera, “jove estamper”, va fer de testimoni en una procura feta per Martí Gelabert l'any 1704, cosa que fa pensar que aleshores treballava en el taller d'aquest impressor.⁹⁹⁵

⁹⁹¹ AHPB, Ignasi Teixidor, Cinquè manual, 909/3, f.259, 22 de novembre de 1703. Es tracta de l'obra titulada *Arte poética española, con una fertilíssima sylva de consonantes comunes, propios, esdrúxulos y reflexos y un divino estímulo del amor de Dios*. BC, 83-8-8617.

⁹⁹² AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1704, 901/3, f.6, 8 de gener de 1704.

⁹⁹³ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

⁹⁹⁴ AHCB, Gremis, Consells del gremi de llibreters, 1731-1737, 30-I, s.f., 3 de febrer i 21 de desembre de 1733 i 18 d'octubre de 1735.

⁹⁹⁵ AHPB, Francesc Busquets, menor, Manual de 1704, 871/13, f.65, 24 de juliol de 1704.

Segimon Sellabó

Segimon Sellabó va néixer a Vic, a la comarca d'Osona, cap a 1677. Era fill de Joan Sellabó, pareire d'aquesta ciutat, i de Mariàngela. L'any 1704 es va casar amb Agnès Tubau, vídua de Pere Pla, sabater de Manresa, filla del pagès Joan Tubau, també d'aquesta ciutat, i d'Agnès.⁹⁹⁶

Segimon Sellabó treballava a la impremta de Josep Cormellas pels volts de l'any 1699. En aquell temps va participar en la impressió del llibre titulat *Estoque de la guerra militar*, de Francisco de Mauleón, publicat per Tomàs Lorient, que aleshores administrava aquest taller. Segimon Sellabó i Miquel Artigas, també impressor, explicaven uns anys després davant notari que sabien que aquesta obra s'havia imprès a la impremta Cormellas "por aver trabajado en la impresión de dicho libro".⁹⁹⁷

Posteriorment, l'any 1701, Sellabó va treballar durant uns nou mesos a la impremta de Martí Gelabert, tal i com declarava un temps després en el marc d'un plet a Reial Audiència. De fet, el gener d'aquell any va actuar com a testimoni, juntament amb Anton Ros, també impressor, de l'inventari i segrest dels béns que Martí Gelabert tenia a casa seva, al carrer de la Riera del Pi, amb motiu d'un plet que l'enfrontava amb Flora Casas.⁹⁹⁸

A banda d'això, en aquells anys va viure durant uns mesos a Madrid i, posteriorment, va fer un viatge a Milà. Això és, almenys, el que declarava l'impressor Joan Calvo davant les autoritats eclesiàstiques amb motiu del casament de Segimon Sellabó i Agnès Tubau, l'any 1704:

---

⁹⁹⁶ L'any del naixement de Segimon Sellabó es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1702 en la que deia tenir 25 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 2 d'octubre de 1702. L'origen i la identitat dels seus pares consta en el casament amb Agnès Tubau. ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.225v, 28 de març de 1704; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 112, 1703-1705, f.42v, 28 de març de 1704.

⁹⁹⁷ AHPB, Bonaventura Galí, Cinquè manual, 918/5, f.173v, 26 de maig de 1705. Es tracta del llibre titulat *Estoque de la guerra y arte militar*, de Francisco Larrando de Mauleón, imprès l'any 1699 per Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas. AHCB, B 1699 12º 4.

⁹⁹⁸ La declaració a la Reial Audiència es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 2 d'octubre de 1702. El segrest dels béns de Martí Gelabert a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10757, s.f., 26 de gener de 1701.

“Joan Calvo, estamper, diu conèixer lo contraent 4, 5 o 6 anys a, y sab que en est temps ha estat fora 3 mesos, [que] se'n anà a Madrid y després en Milà, que acompanyá unas cordas de cavalls, y en lo demás temps a habitat en Barcelona. Y té per cert que es libre y solter perquè en ditas dos ausèncias no a anat sinó de paso”.⁹⁹⁹

És probable que Sellabó tornés a treballar a la impremta de Martí Gelabert l'any 1706, en un moment en què el taller era ja propietat de Flora Casas. Això es pot deduir d'una concòrdia que Gelabert i Casas van signar el febrer d'aquell any per posar fi al plet que tenien a la Reial Audiència, en la que Sellabó va actuar com a testimoni.¹⁰⁰⁰

Lluís Selma

Lluís Selma, “jove impressor”, va actuar com a testimoni en una declaració que Rafael Gelabert i Joan Codina, també impressors, van fer davant notari l'any 1705 per donar fe que Josep Teixidó havia imprès uns llibres. Això permet deduir, per tant, que Selma treballava, segurament com a aprenent, en aquesta impremta.¹⁰⁰¹

---

⁹⁹⁹ ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.225v, 28 de març de 1704.

¹⁰⁰⁰ AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1706, 901/3, f.135-145, 11 de febrer de 1706.

¹⁰⁰¹ AHPB, Ignasi Teixidor, Setè manual, 909/5, f.7v-8v, 16 de gener de 1705.

Simó Serrano

Simó Serrano era natural de Madrid, tot i que treballava d'impressor a Barcelona almenys des de 1669. Aquell any va fer de testimoni en la petició de llicència matrimonial de Diego de Robles, impressor nascut també a Madrid.¹⁰⁰²

El nom de Simó Serrano apareix en gairebé totes les actes dels consells que la germandat dels stampers va celebrar al llarg de la dècada de 1670. D'aquesta forma, Serrano era present en la sessió celebrada el novembre de 1671 al convent dels trinitaris calçats de Barcelona, en la que els impressors van decidir presentar una causa a la Reial Audiència contra la confraria dels llibreters per aconseguir la llibertat de vendre llibres públicament.¹⁰⁰³

Francesc Soldevila

Francesc Soldevila i Audivert va néixer a Oliana, a la comarca de l'Alt Urgell, cap a 1663. Era fill de Miquel Soldevila, paraire, i de Maria Audivert. L'any 1682 es va casar a Barcelona amb Maria Barraudó, filla de Joan Barraudó, tintorer de Barcelona, i de Margarida, germana de Rafael Barraudó, també impressor. La seva esposa va morir l'any 1704, de manera que, tres mesos després, Soldevila es va casar en segones núpcies amb Esperança Torras, filla de Jacint Torras, mestre de cases de Barcelona, i de Teresa. En aquesta ocasió, l'esposa va aportar a aquest matrimoni la quantitat de 100 lliures en concepte de dot.¹⁰⁰⁴

---

¹⁰⁰² ADB, Matrimonis, Llibre 6, 1669-1672, s.f., 29 de desembre de 1669.

¹⁰⁰³ L'acta del consell de la germandat dels stampers en la que hi figura Simó Serrano per primer cop es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Segon manual, 806/2, f.202v-204, 10 de novembre de 1671. Serrano va participar també en el consell celebrat l'any 1678, el darrer d'aquella dècada del qual hi ha constància documental. Ibidem, Novè manual, 806/9, f.100-100v, 15 de maig de 1678.

¹⁰⁰⁴ L'any del naixement de Francesc Soldevila es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1707, en la que deia tenir 44 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 29 d'abril de 1707. El lloc del naixement i la identitat dels seus pares consten en l'expedient matrimonial del seu casament amb Teresa Ferrer. ADB, Matrimonis, Llibre 19, 1706-1709, f.56, 19 de juny de 1706. Aquest casament consta també a: ACB,

Esperança Soldevila i Torras, però, va morir el març de 1706. D'aquesta forma, el juny d'aquell any, Soldevila es va tornar a casar, aquesta vegada amb Teresa Ferrer, filla de Pere Ferrer, espaser de la vila de Perpinyà, i de Marianna.¹⁰⁰⁵

Francesc Soldevila es va iniciar en l'ofici d'impressor pels volts de 1677. En una declaració feta a la Reial Audiència l'any 1707, assegurava que “ell, testimoni, ha uns trenta anys, poch més o menos, que treballa de impressor”. L'any 1683 va actuar de testimoni en una època feta per Rafael Figueró, cosa que fa pensar que en aquell moment treballava en el taller d'aquest impressor.¹⁰⁰⁶

Francesc Soldevila va morir el 1709, com consta en el registre del seu enterrament, celebrat dia 8 de març d'aquell any.¹⁰⁰⁷

Marià Soldevila

Marià Soldevila i Audivert va néixer vers l'any 1670. Era germà petit de l'impressor Francesc Soldevila, nascut a Oliana, a l'Alt Urgell. Per tant, Marià Soldevila podria ser fill també d'aquesta vila, tot i que no es pot descartar que hagués nascut a Barcelona, ja que els seus

---

Esposalles, Llibre 113, 1705-1707, f.40, 19 de juny de 1706. El cognom de la mare es dedueix del testament de Marià Soldevila, germà de Francesc, en el que deia dir-se Audivert de segon cognom. AHPB, Francesc Babot i Llopis, Llibre primer de testaments, 945/9, f.120-120v, 17 de maig de 1736. El casament de Francesc Soldevila amb Maria Barraudó consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 12, 1682-1684, f.26v-27, 10 de març de 1682; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 101, 1681-1683, f.45, 10 de març de 1682. El casament de Francesc Soldevila i Esperança Torras consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.293v-294, 17 de desembre de 1704. Miquel Pla i Joan Poch, espartenyers, van declarar que Francesc Soldevila era vidu des de feia tres mesos. El casament consta també a: ACB, Esposalles, Llibre 112, 1703-1705, f.68, 17 de desembre de 1704. El dot aportat per Esperança Torras figura en l'acta de la venda d'un censal de 42 lliures de preu que seu pare, Jacint Torras, mestre de cases, va vendre a Francesc Rovira, candeler de cera, expressament per poder pagar a Francesc Soldevila una part del dot promès en els capítols matrimonials. AHPB, Bonaventura Galí, Cinquè manual, 918/5, f.22v-25v, 22 de gener de 1705.

¹⁰⁰⁵ La sepultura d'Esperança Torras figura a: ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.122, 10 de març de 1706. El casament de Francesc Soldevila i Teresa Ferrer a: ADB, Matrimonis, Llibre 19, 1706-1709, f.56, 19 de juny de 1706.

¹⁰⁰⁶ La declaració de Francesc Soldevila a la Reial Audiència es troba a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 29 d'abril de 1707. L'època signada per Rafael Figueró a: AHPB, Josep Virgili, Disetè manual, 797/6, f.50, 10 de desembre de 1683.

¹⁰⁰⁷ ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.184v, 8 de març de 1709.

pares, Miquel Soldevila, paraire, i Maria Audivert, van traslladar-se a viure a aquesta ciutat. Estava casat amb Maria Lacoma.¹⁰⁰⁸

Marià Soldevila treballava a la impremta de Martí Gelabert quan aquest era el propietari i hi va continuar fent feina quan, posteriorment, el taller va passar a mans de Flora Casas. En una declaració feta a la Reial Audiència l'any 1702, Soldevila explicava que el doctor en dret Joan Baptista Casas, fill de la propietària, li havia donat feina de premsista.

“Y dit doctor Casas llogà, eo prengué, a ell, testimoni, per official també de dita estampa per treballar en las premsas. Y dit doctor Casas li pagà lo que treballà, com y també veu pagà a dit Martí Gelabert també lo que treballà”.¹⁰⁰⁹

De fet, a partir d'aquell moment Soldevila va treballar a la impremta del carrer de la Riera del Pi sota les ordres de Martí Gelabert, el seu anterior amo, que aleshores exercia d'administrador. Sembla ser, però, que la relació entre un i altre era una mica tensa, tal i com es pot deduir de la declaració feta per Soldevila davant del jutge:

"Lo divendres primer del corrent a la tarda digué dit Martí Gelabert a ell, testimoni, que no volia que-s treballés més. Y dient-li ell, testimoni, perquè, li respongué dit Gelabert: «jo m-ensench y tu te ensens»”.¹⁰¹⁰

---

¹⁰⁰⁸ L'any del naixement de Marià Soldevila es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1702, en la que assegurava tenir 32 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 2 d'octubre de 1702. No hi ha dubte que els Soldevila eren germans, tal i com es constata en una procura que Marià va signar a Francisc, “fratem meum”, el 1702. AHPB, Francisc Rossinés, Manual de 1702, 858/16, f.58v-59, 2 d'octubre de 1702. Miquel Soldevila, pare de Francisc i de Marià Soldevila, figura com a ciutadà de Barcelona en el testament d'aquest darrer. AHPB, Francisc Babot i Llopis, Llibre primer de testaments, 945/9, f.120-120v, 17 de maig de 1736. D'aquest document se'n desprèn també que Marià Soldevila estava casat amb Maria Lacoma, a qui va nomenar marmessor. Sobre Marià Soldevila vegeu: Josep Maria MADURELL I MARIMON, “Marian Soldevila, estamper setcentista barceloní”, *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, XXVIII, 1959-1960, p.227-255. En aquest article, Madurell analitza l'activitat de Marià Soldevila a partir de l'any 1734, quan va tenir impremta pròpia.

¹⁰⁰⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 2 d'octubre de 1702.

¹⁰¹⁰ *Ibidem*, 2 d'octubre de 1702.

Soldevila es trobava treballant a la impremta el dia que Martí Gelabert i Joan Baptista Casas van protagonitzar la discussió, explicada amb detall en capítols anteriors, en la que aquest darrer va amenaçar a l'altre amb una espasa. En la seva versió dels fets, Soldevila explicava a la Reial Audiència que els dos aprenents que treballaven a la impremta l'havien cridat de pressa i corrents perquè hi posés pau (vegeu el Capítol 3).¹⁰¹¹

D'altra banda, Marià Soldevila figurava com a membre de la germandat dels stampers en l'acta d'un consell celebrat al convent dels trinitaris calçats de Barcelona el mes d'abril de 1711.¹⁰¹²

El juny de 1726 va ocupar-se, juntament amb Anton Martí, també impressor, de “triar y conducir la lletra y planxas” que hi havia a la impremta de Rafael Figueró, que havia mort poc abans. Joan Jolis, un dels marmessors de Figueró, va pagar 52 lliures i quatre sous als dos impressors per 87 jornals, a raó de 12 sous el jornal.¹⁰¹³

Posteriorment, a partir de la dècada de 1730, Marià Soldevila va tenir una impremta pròpia, al carrer de la Llibreteria. L'historiador Josep Maria Madurell va fixar l'any 1734 com a data de l'inici de l'activitat del taller de Soldevila, cosa que es correspon amb les obres més antigues que s'han conservat en les que hi figura el seu nom en el peu d'impremta.¹⁰¹⁴

Cal dir, tanmateix, que l'inici de Marià Soldevila com a mestre impressor podria ser anterior. Això es dedueix, per exemple, de la procura que va signar el gener de 1730 a Jeroni Albardaner per tal que li portés de Girona un quintar i nou lliures de lletra d'impremta que li faltava per rebre d'una partida de dos quintars que Soldevila havia comprat a Gabriel Bro, impressor d'aquella ciutat.¹⁰¹⁵

---

¹⁰¹¹ Ibidem, 5 de juny de 1703.

¹⁰¹² AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril de 1711.

¹⁰¹³ AHPB, Pau Mollar, Quart Manual, 958/12, 308v-309, 13 de juny de 1726.

¹⁰¹⁴ Vegeu, per exemple, l'al·legació jurídica datada el 30 de juny de 1734 que porta per títol *Por Salvador Rovira dels Cerdans, labrador de la parroquia de San Martín de Centellas (...) contra los administradores de la capilla de Nuestra Señora de la Piedad de Vique y otros acreedores que pretenden ser de Miguel Rovira, padre del actor*. BC, Tor. 401/8-Fol.

¹⁰¹⁵ AHPB, Sever Pujol, Quinzè manual, 944/16, f.24-24v. Soldevila va pagar el quintar de lletra a raó de 8 lliures i 10 sous.

D'altra banda, Soldevila figurava ja l'any 1733 en l'apartat de mestres amb impremta en la relació dels llibreters i impressors que pagaven el Cadastre personal que el gremi dels llibreters de Barcelona enviava anualment a l'Ajuntament.¹⁰¹⁶

Marià Soldevila va fer un primer testament l'any 1736, nomenant marmessor i hereu universal dels seus béns a Maria Soldevila i Lacoma, la seva esposa. Tanmateix, el 1740 en va fer un de nou, del qual en va elegir marmessors a la seva dona i al notari causídic Antoni Lacavalleria, a qui va instituir hereu. Segons Josep Maria Madurell, aquesta sorprenent decisió té a veure amb un deute per valor de 300 lliures que els cònjuges Soldevila tenien amb el notari.¹⁰¹⁷

Marià Soldevila va morir el 1744, tal i com es pot deduir de la lectura del seu darrer i vàlid testament, feta el 27 de maig d'aquell any. Segons consta en l'inventari dels seus béns, en el moment de morir vivia de lloguer en una casa del carrer de la Llibreteria, on hi tenia la impremta. Entre altres coses, el material d'imprimir del seu taller consistia principalment en dues premses i uns 18 quintars de lletra, que equivalen a uns 750 quilograms.¹⁰¹⁸

Bonaventura Soler

Bonaventura Soler va néixer pels volts de l'any 1663. A la dècada de 1680 treballava a la impremta d'Anton i Baltasar Ferrer. L'abril de 1684 fou testimoni de com el llibreter Joan

¹⁰¹⁶ AHC B, Gremis, Consells del gremi dels llibreters, 1731-1737, 30-1, s.f., 21 de desembre de 1733.

¹⁰¹⁷ El primer testament de Marià Soldevila figura a: AHPB, Francesc Babot i Llopis, Llibre primer de testaments, 945/9, f.120-120v, 17 de maig de 1736. El darrer i vàlid testament a: AHPB, Francesc Gualsa i Aparici. Manual de testaments, 1.002/25, f.14v-15v. 7 de desembre de 1740. Una descripció més detallada d'aquests testaments figura a: Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Marian Soldevila, estamper setcentista barceloní", op. cit., p.228-229. Cal no confondre Antoni Lacavalleria, notari causídic, amb el propietari de la impremta que portava aquest nom.

¹⁰¹⁸ La lectura del testament de Marià Soldevila consta a: AHPB, Francesc Gualsa i Aparici, Manual de testaments, 1.002/25, f.14v-15v. 7 de desembre de 1740. L'inventari de béns a: AHPB, Francesc Gualsa i Aparici. Onzè manual, 1.002/7, f.107v, 10 de juny de 1744. Aquest inventari es troba reproduït a: Josep Maria MADURELL I MARIMON, "Marian Soldevila, estamper setcentista barceloní", op. cit., p.241-255.

Pahissa va fer portar una premsa de casa d'Anton Ferrer a la seva, hores abans que entrés en vigor la creació de la confraria dels stampers de Barcelona que, entre altres coses, tenia entre els seus objectius el d'impedir als llibreters tenir impremta pròpia. Soler ho explicava uns mesos després al jutge de la Reial Audiència amb aquestes paraules:

“[El dia 20 d'abril de 1684] sentí a dir a diferents llibraters que la ciutat de Barcelona, a la matinada, havia concedit confraria als stampers, y és veritat que a la nit de casa Anthon Ferrer, també llibrater, se passà una premsa y un joch de caxas ab lletra en casa de dit Paysa, la qual es molt serca de la casa de dit Ferrer, lo que dix saber per estar ell, testimoni, en dit dia per fadrí estamper en casa de dit Ferrer y aver vist y recordar-se'n molt bé que dit Paysa y altres llibraters se las ne portaren”.¹⁰¹⁹

Jaume Soler

Jaume Soler va néixer a Olesa de Montserrat, on el seu pare, Oleguer Soler, feia de pagès. El desembre de 1691 es va casar a Barcelona amb Mònica Casellas, filla de Miquel Casellas, hortolà d'aquesta ciutat.¹⁰²⁰

Abans de casar-se, Soler vivia i treballava a la impremta de Vicenç Surià, on probablement va fer l'aprenentatge. El febrer de 1691 el sacerdot Joan Lleó, en el marc d'un plet que el va enfrontar a Surià, va al·legar que els quatre testimonis que havia aportat l'impressor, entre els quals hi havia Jaume Soler, no eren vàlids, ja que, segons ell, “los quatra son o eran al temps de sas deposicions, fadrins stampers habitants en casa de la adversa”.¹⁰²¹

¹⁰¹⁹ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 12772, 4 d'abril de 1685.

¹⁰²⁰ APSMP, Matrimonis, Llibre C/4, 1690-1691, s.f., 8 de desembre de 1691. La identitat i el lloc de procedència dels pares de Jaume Soler consta en aquest registre matrimonial.

¹⁰²¹ ADB, Processos Tribunal Eclesiàstic, 1691/5, n.498, 7 de febrer de 1691.

L'any 1693, Soler va donar fe davant notari, juntament amb Josep Palahí, també impressor, que en la impremta de Vicenç Surià s'havien editat les obres del carmelita descalç San Juan de la Cruz, on ells treballaven.¹⁰²²

Jaume Soler encara estava en aquella impremta l'any 1714, tal i com es pot deduir d'una procura signada per Jaume Surià, el propietari, el novembre d'aquell any, en la que Soler va actuar com a testimoni.¹⁰²³

Ramon Tarragó

Ramon Tarragó, “jove estamper”, treballava a la impremta de Pau Campins el 1722. Això es pot deduir d'un contracte d'impressió que aquest va signar aquell any amb la confraria dels llibreters, en el qual Tarragó va actuar com a testimoni.¹⁰²⁴

Macià Terrades

Macià Terrades va actuar de testimoni en un requeriment que la confraria de botiguers de teles de Barcelona va portar l'any 1701 a casa de Rafael Figueró, que aleshores exercia de cònsol de la confraria dels paraires. Això fa pensar que en aquell moment Terrades treballava en la impremta de Figueró.¹⁰²⁵

---

¹⁰²² AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1693, 858/7, f.160v-161v, 4 de setembre de 1693.

¹⁰²³ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1714, 858/26, f.331-331v, 20 de novembre de 1714.

¹⁰²⁴ AHPB, Jeroni Brotons, Esborrany de 1722, 865/8, f.346, 17 d'octubre de 1722.

¹⁰²⁵ AHPB, Joan Solsona, Cinquè manual, 890/8, f.116v-119, 8 de juliol de 1701.

Pau Texidó

Pau Texidó era fill de Salvi Texidó, pagès, natural d'Ordis, poble de la comarca de l'Alt Empordà, i de Maria. És probable, però, que hagués nascut a Barcelona, ciutat on vivien els seus pares. Era germà petit de l'impressor Josep Texidó.¹⁰²⁶

De fet, Pau Texidó va treballar a la impremta del seu germà, on probablement va fer l'aprenentatge. El 1703 va donar fe, juntament amb Josep Santanach, que en aquest taller s'havia imprès, entre altres obres, el llibre titulat *Arte poética española*, de Juan Díaz. Els dos impressors asseguraven davant notari que ho sabien “por ser oficiales de casa de dicho Joseph [Texidó], haver visto quando se imprimieron dichos libros y haver trabaxado en la impresión de aquellos”.¹⁰²⁷

Pau Texidó va fer testament el novembre de 1738, elegint per marmessors al sacerdot Anton Déu i a Maria Mir, donzella, a qui va instituir per hereva. Va demanar ser enterrat a l'església de Santa Maria del Pi i que li fossin dites 120 misses, de sis sous cada una. El testament fou publicat el 28 de desembre d'aquell any, cosa que fa pensar que Pau Texidó va morir uns dies abans.¹⁰²⁸

Domènec Torruella

El nom de Domènec Torruella, “jove estamper”, apareix entre els testimonis d'una acta feta pel notari Marià Ros l'any 1689.¹⁰²⁹

¹⁰²⁶ La identitat dels pares de Pau Texidó figura en el seu testament. AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.156v-157v, 28 de novembre de 1738.

¹⁰²⁷ AHPB, Ignasi Teixidor, Cinquè manual, 909/3, f.259, 22 de novembre de 1703.

¹⁰²⁸ AHPB, Josep Francesc Fontana, Segon llibre de testaments, 934/52, f.156v-157v, 28 de novembre de 1738.

¹⁰²⁹ AHPB, Marià Ros, Cinquè manual, 822/4, f.259-260, 19 de juliol de 1689.

Joan Trulls

Joan Trulls apareix fent de testimoni l'any 1712 en els capítols matrimonials de Llúcia Campins, filla de Mariàngela Ponsdevall, que aleshores estava casada amb l'impressor Bartomeu Giralt. És probable, per tant, que en aquell moment Trulls fos treballador de la impremta de Giralt.¹⁰³⁰

Diego de Vega

El nom de Diego de Vega figura com a “estamper de la present ciutat” en un consell que la germandat dels impressors de Barcelona va celebrar el mes d'abril de 1677. Existeix la possibilitat que es tracti de la mateixa persona que, segons Delgado Casado, va treballar d'impressor a València amb aquest nom entre els anys 1694 i 1708.¹⁰³¹

Isidre Vernet

Isidre Vernet va néixer a Sant Pere de Vallcàrquera, al Vallès Oriental, cap a 1680. Era fill de Miquel Vernet, pagès d'aquesta parròquia, i de Maria. L'any 1707 es va casar a Barcelona amb Dionisia Mas, de 20 anys d'edat, filla de Joan Mas, pagès d'aquesta ciutat, i de Maria.

¹⁰³⁰ AHPB, Josep Galtés, Llibre de capítols matrimonials i concòrdies, 932/4, s.f., 16 d'abril de 1712.

¹⁰³¹ L'acta del consell de la germandat dels estampers de Barcelona en el que hi apareix Diego de Vega es troba a: AHPB, Lluís Fontana, Vuitè manual, 806/8, f.91-91v, 18 d'abril de 1677. Sobre l'activitat de Diego de Vega a València vegeu: Juan DELGADO CASADO, *Diccionario de impresores españoles*, op. cit, p.700. Al CCUC hi figuren una trentena d'obres atribuïdes a Diego de Vega, la més antiga de les quals data de 1692. Es tracta de l'obra que porta per títol *El oyente desengañado, convencido y remediado en cinco sermones de misión, divididos en diez y siete pláticas, enriquecidas de varias y fecundísimas materias, para misereres, quaresmas y dominicas de entre año*. BUB, XVII-4918.

L'esposa va fer una aportació dotal de 80 lliures, mentre que l'impressor la va correspondre amb un escreix per valor de la meitat.¹⁰³²

Isidre Vernet va treballar molts anys a la impremta de Rafael Figueró, els avantpassats del qual també eren de Sant Pere de Vallcàrquera. D'aquesta forma, hi ha constància que Vernet va participar en la impressió del llibre titulat *Luz de verdades católicas*, del jesuïta mexicà Juan Martínez de la Parra, editat per Figueró l'any 1701. Uns anys després, Domènec Taller i Isidre Vernet donaven fe davant notari que aquesta i unes altres obres s'havien imprès a casa de Figueró, cosa que deien saber “por haver trabajado en la impresión de dichos libros”. Posteriorment, l'any 1707, en una declaració a la Reial Audiència, Vernet assegurava que quan es va editar l'obra *Luz de verdades católicas*, “ell, testimoni, estava com encara vuy en dia està per official impresor en la casa de dits pare y fill Figueró”.¹⁰³³

D'una forma semblant, Vernet va actuar com a testimoni en una procura signada per Figueró l'any 1709, cosa que indica que aleshores continuava treballant en aquella impremta. Aquell any va morir la seva esposa, Dionisia.¹⁰³⁴

Isidre Vernet formava part de la germandat dels stampers de Barcelona el 1711. En un consell celebrat l'abril d'aquell any els impressors van nomenar procuradors a Miquel Domenjó i Isidre Vernet per encarregar-se de resoldre un afer de la germandat.¹⁰³⁵

¹⁰³² L'any del naixement d'Isidre Vernet es dedueix d'una declaració que va fer a la Reial Audiència l'any 1707, en la que deia tenir 27 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 10 de juny de 1707. La identitat dels pares figura en els capítols matrimonials que va signar amb Dionisia Mas l'any 1707. AHPB, Salvador Golorons, Llibre primer de capítols matrimonials, 812/18, f.557-560v, 24 de juny de 1707. El casament consta a: ACB, Esposalles, Llibre 114, 1707, f.10, 26 de juny de 1707. Vernet va restituir aquest dot a Joan Mas, pare de la seva difunta esposa, l'any 1711. AHPB, Josep Amat i Reixac, Tercer manual, 940/3, f.149-150v, 29 d'octubre de 1711.

¹⁰³³ La fe d'impressió feta per Taller i Vernet figura a: AHPB, Bonaventura Galí, Cinquè manual, 918/5, f.173-173v, 26 de maig de 1705. La declaració d'Isidre Vernet a la Reial Audiència a: ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 10 de juny de 1707. Es tracta de l'obra *Luz de verdades católicas y explicación de la doctrina christiana, que siguiendo la costumbre de la casa professa de la Compañía de Jesús de México todos los jueves del año ha explicado en su iglesia el P. Juan Martínez de la Parra*. BPEB, 270425.

¹⁰³⁴ La procura feta per Rafael Figueró en la que Isidre Vernet apareix com a testimoni es troba a: AHPB, Josep Amat i Reixac, Primer manual, 940/1, f.152-153, 26 de juny de 1709. La sepultura de Dionisia Vernet a: Josep MAS, “Notes sobre stampers antics...”, op. cit., p.45.

¹⁰³⁵ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril d 1711.

Finalment, hi ha constància que Vernet encara treballava a la impremta dels Figueró l'any 1713, tal i com es pot deduir de la seva actuació com a testimoni en la signatura de dues procures per part del seu amo, el setembre i el novembre d'aquell any.¹⁰³⁶

Jaume Vila

Jaume Vila va néixer a Tagamanent, a la comarca del Vallès Oriental, pels volts de 1693. Era fill de Joan Vila, pagès d'aquesta vila, i de Maria. Es va iniciar en l'ofici d'impressor el 1709, tot afermant-se amb Rafael Figueró per un període de sis anys. En aquell moment, el seu pare ja era mort, de manera que Jaume Vila va aportar a la seva mare com a fermança.¹⁰³⁷

Josep Vila

Josep Vila va néixer l'any 1664 a Sant Boi de Lluçanès. Els seus pares eren Josep Vila, mulater d'aquesta vila, i Maria Elena. L'any 1685 es va casar a Barcelona amb Maria Freto, filla de Francesc Freto, sastre d'aquesta ciutat, i d'Elisabet.¹⁰³⁸

---

¹⁰³⁶ AHPB, Josep Amat i Reixac, Cinquè manual, 940/5, f.215v-218v, 18 de setembre de 1713; i f. 128v-221, 9 de novembre de 1713.

¹⁰³⁷ L'any del naixement de Jaume Vila es dedueix del contracte d'aprenentatge signat amb Rafael Figueró el 1709, en el que deia tenir 16 anys. El lloc del naixement i la identitat dels pares consten també en aquest document. AHPB, Josep Amat i Reixac, Primer manual, 940/1, f.38-40, 4 de febrer de 1709.

¹⁰³⁸ L'any del naixement de Josep Vila es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar el gener de 1681 amb Rafael Figueró, en el que deia tenir 16 anys. AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1681, 766/40, s.f., 27 de gener de 1681. Posteriorment, en una declaració feta a la Reial Audiència el juny 1707 deia tenir 43 anys, cosa que confirma l'any del seu naixement. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, 12 de juny de 1707. El casament de Josep Vila i Maria Freto consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 13, 1684-1688, s.f., 27 de juny de 1685; i també a: ACB, Esposalles, Llibre 103, 1685-1687, f.12, 27 de juny de 1685.

Josep Vila es va iniciar en l'ofici d'impressor el 1681, quan tenia 16 anys d'edat. El gener es va afermar amb Rafael Figueró per un període de quatre anys, al final dels quals va rebre 10 lliures de soldada.¹⁰³⁹

L'any 1691, això no obstant, vivia i treballava a la impremta de Vicenç Surià. Això és, almenys, el que el sacerdot Joan Lleó va declarar en el marc d'una causa que el va enfrontar amb aquest impressor a la cúria eclesiàstica de Barcelona. Per tal de restar credibilitat als quatre testimonis aportats per Surià, entre els que hi havia Josep Vila, el sacerdot va argumentar que “los quatra són o eran al temps de sas deposicions, fadrins stampers habitants en casa de la adversa”.¹⁰⁴⁰

Uns anys després, però, Vila tornava a treballar a la impremta de Rafael Figueró. Així, l'any 1702 va participar, juntament amb Domènec Taller, en la impressió de l'obra titulada *El sabio instruido de la naturaleza*, del pare jesuïta Francesc Guerau. Uns mesos després, els dos impressors donaven fe davant notari que aquest llibre s'havia editat a la impremta de Figueró, “lo que dixeron y afirmaron saber dichos Joseph Vila y Domingo Taller por aver trabajado en dicha impression”.¹⁰⁴¹

En canvi, tal i com va declarar a la Reial Audiència, l'any 1704 treballava en la impremta de Josep Llopis –aleshores administrada per Joan Piferrer– en l'edició del llibre titulat *Luz de verdades católicas*, del pare jesuïta Juan Martínez de la Parra. Aquesta obra fou acabada a la impremta de Rafael Figueró, arran d'una reclamació presentada per aquest impressor, després que obtingués un privilegi reial per imprimir-lo en exclusiva (vegeu el Capítol 3).¹⁰⁴²

¹⁰³⁹ AHPB, Bonaventura Vila, Manual de 1681, 766/40, s.f., 27 de gener de 1681.

¹⁰⁴⁰ ADB, Processos Tribunal Eclesiàstic, 1691/5, n. 498, 7 de febrer de 1691.

¹⁰⁴¹ AHPB, Bonaventura Galí, Tercer manual, 918/3, f.88v-89v, 3 de març de 1703. Es tracta de l'obra titulada *El sabio instruido de la naturaleza, en quarenta máximas políticas y morales, ilustradas con todo género de erudición sacra y humana*. BC, 10-I-67.

¹⁰⁴² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, 12 de juny de 1707.

D'altra banda, hi ha constància que Josep Vila formava part de la germandat dels estampers de Barcelona el 1711, no debades el seu nom figura en l'acta d'un consell celebrat el mes d'abril d'aquell any.¹⁰⁴³

Segons es desprèn del Cadastre, l'any 1716 vivia amb la seva dona i dues filles en una casa del carrer d'en Civader que era propietat de notari Francesc Ferran. Josep Vila pagava un lloguer per aquesta casa de 20 lliures l'any.¹⁰⁴⁴

Simó Vila

Simó Vila i Pellisser va néixer a Barcelona pels volts de 1674. Els seus pares eren Simó Vila, pagès d'aquesta ciutat, i Maria Pellisser.¹⁰⁴⁵

Vila va fer l'aprenentatge a la impremta de Josep Llopis, amb qui es va afermar el 1691, a l'edat de 17 anys, per un termini de cinc anys. Això no obstant, posteriorment va treballar en nombroses impremtes de Barcelona, tal i com explicava en una declaració a la Reial Audiència el 1707.

“Desta part de uns catorse anys que ell, testimoni, treballa en differents impressions de la present ciutat. (...) Com a official impressor ha treballat en las impressions del dr. Joseph Cormellas, Joseph Texidor, Joseph Llopis, dr. Casas y Francisco Guasch”.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴³ AHPB, Francesc Rossinés, Manual de 1711, 858/24, f.261v-262, 27 d'abril d 1711.

¹⁰⁴⁴ AHCB, Cadastre, Repartiment de 1716, I-59, f.232v. En canvi, segons el Cadastre, l'any 1719 aquesta casa tenia un valor estimat de 25 lliures de lloguer. Ibidem, I-2 bis, p.180.

¹⁰⁴⁵ L'any del naixement de Simó Vila es dedueix del contracte d'aprenentatge que va signar amb Josep Llopis el 1691, en el que deia tenir 17 anys. La identitat del pare figura també en aquest document. AHPB, Lluís Cases, Manual de 1691, 828/6, f.83-84, 17 d'abril de 1691. Val a dir, però, que en una declaració feta a la Reial Audiència el maig de 1707 assegurava tenir 31 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 16 de maig de 1707. La identitat de la mare apareix en una àpoca que Simó Vila, pare de l'estamper, va fer a la seva esposa el 1665 pel dot rebut. AHPB, Pere Màrtir Lluell, Manual de 1665, 719/7, f.130-130v, 19 de març de 1665.

¹⁰⁴⁶ ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 16 de maig de 1707.

D'aquesta forma, Simó Vila treballava a la impremta de Josep Teixidó el 1702. L'octubre d'aquell any, juntament amb Guillermo Francisco Alcanduz, també impressor, va donar fe davant notari que a la impremta de Teixidó s'havia imprès el llibre titulat "Marial de las festividades de Nuestra Señora", del frare mercedari Manuel de Guerra y Ribera. Vila i Alcanduz asseguraven que ho sabien "por ser oficiales de casa dicho Joseph Teixidó, haver visto quando se imprimia dicho libro y thomo y aver ellos entrevenido en la imprimición de dicho libro".¹⁰⁴⁷

El 1708, es va veure involucrat en una causa a la Reial Audiència. Aquell any Gervasi Bofill, pagès d'Esplugues, va presentar una demanda als tribunals per reclamar a l'impressor el pagament d'un cens per unes terres que l'any 1692 havia establert al seu pare i que havien deixat de pagar-se després de la mort d'aquest. En concret, Simó Vila, en tant que hereu d'aquelles terres, devia 15 pensions d'un cens de 10 lliures i 2 sous de pensió anual, cosa que ascendia a 150 lliures i 10 sous. Finalment, el 1711 les dues parts es van avenir a signar una concòrdia per liquidar aquest deute.¹⁰⁴⁸

L'any 1717 va presentar una súplica a la Junta d'Administradors de Barcelona perquè fos eximit de pagar el Cadastre, argumentant que era "pobre de solemnitat" (vegeu el Capítol 4). El doctor Onofre Figueras va certificar que el seu estat de salut no li permetia exercir d'impressor:

"Per la errada organizació de son cos és inútil per algunas cosas de son art, y ara per averse-li molt disminuïda la vista, és poch lo treball que pot fer en un dia, de allò en que antes se aplicava, comprenent deuria abstenir-se de aquell mateix treball, per no posar en contingencia lo acabar de perdre la vista".¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁷ AHPB, Ignasi Teixidor, Segon manual, 909/2, f.161-162, 14 d'octubre de 1702. Es tracta de l'obra titulada *Festividades de María Santísima, consagradas a su Magestad soberana*. BUB, XVII-6185 i XVII-2508.

¹⁰⁴⁸ AHCB, Melcior Cortès i Oriol, Plec de concòrdies, 837/85, s.f., 1 de maig de 1711.

¹⁰⁴⁹ AHCB, Cadastre, Llibre de informacions sobre pobresa, ausència, mort y altrás causals de alguns individuos de esta Ciutat, 1716-1718, I-1, s.f., agost de 1717.

Antoni Vilaser

La única referència documental sobre Antoni Vilaser, “jove estamper”, figura en el registre del seu enterrament, que va celebrar-se l’octubre de 1702.¹⁰⁵⁰

Joan Vinyals

Joan Vinyals va néixer cap a 1674. Va iniciar-se en l’ofici en la impremta de Josep Llopis. El 1687, quan tenia 13 anys, va signar un contracte d’aprenentatge amb Llopis per un període de cinc anys. En aquell moment el seu pare ja era mort, ja que un germà, Maurici Vinyals, passamaner, va actuar com a fermança en el contracte.¹⁰⁵¹

Joan Vitrian

Joan Vitrian apareix documentat a Barcelona l’any 1702, quan va fer de testimoni en la petició de llicència matrimonial d’Antoni Pirasez, natural de l’Aragó. Un any després treballava a la impremta de Josep Llopis, tal i com es constata en el pagament d’una feina que figura en el balanç de comptes fet per Joan Piferrer durant el temps que va administrar aquest taller.¹⁰⁵²

---

¹⁰⁵⁰ ACB, Òbits, Llibre 5, 1692-1714, f.85v, 13 d’octubre de 1702.

¹⁰⁵¹ AHPB, Lluís Cases, Manual de 1687, 828/5, f.47-47v, 3 d’abril de 1687.

¹⁰⁵² La llicència matrimonial d’Antoni Pirasez consta a: ADB, Matrimonis, Llibre 18, 1702-1706, f.49, 23 d’agost de 1702. Els comptes de Joan Piferrer a: AHPB, Francesc Topi i Comes, Manual de 1707, 870/25, f.104.

Anton Xarni

Anton Xarni va néixer cap a 1686. El 1702 va entrar a treballar com a aprenent a la impremta de Martí Gelabert. Tal i com explicava en una declaració a la Reial Audiència, Xarni vivia a casa de Gelabert, a la Riera del Pi, quan el setembre d'aquell any Flora Casas i el seu fill, Joan Baptista Casas, en van prendre possessió. D'aquesta forma, Xarni apareix com a testimoni en l'acta notarial del canvi de propietat de la casa, així com també en l'inventari dels béns de Gelabert, que es va fer aleshores per encàrrec de Flora i Joan Baptista Casas. D'una forma semblant, Anton Xarni era present a la impremta del carrer de la Riera del Pi el juny de 1703, quan Casas i Gelabert van tenir la discussió, explicada amb detall en capítols precedents, en la que el primer va desembeinar l'espasa.¹⁰⁵³

Miquel Ximeno

Miquel Ximeno era natural de Saragossa. A final de la dècada de 1680 treballava a la impremta de Rafael Figueró, on va participar en la impressió d'uns quants llibres, com, per exemple, el "Flos sanctorum" d'Alonso de Villegas, la "Práctica del confessorario" de Jaime de Corella, o bé, la "Comèdia de Sant Francesc Xavier". Això és, almenys, el que Ximeno declarava davant notari, juntament amb Pere Brugas, el novembre de 1691. Els dos

---

¹⁰⁵³ L'any del naixement d'Anton Xarni es dedueix d'una declaració a la Reial Audiència, feta el juny de 1703, en la que deia tenir 17 anys. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 10764, s.f., 5 de juny de 1703. La presa de possessió de la casa de la Riera del Pi per part de Flora Casas a: AHPB, Josep Madriguera, Manual de 1702, 901/3, f.85, 2 de setembre de 1702. L'inventari dels béns de Martí Gelabert a: Ibidem, Llibre d'inventaris i encants, 901/8, f.19-22, 2 de setembre de 1702.

impressors asseguraven saber-ho “per haver-los ells, testimonis, treballats, ço és, dit Brugas en la composició y dit Ximeno en la premsa”.¹⁰⁵⁴

---

¹⁰⁵⁴ L'origen de Miquel Ximeno figura la llicència matrimonial de l'hortolà Joan Castillo, natural de Saragossa, demanada l'octubre de 1688. Ximeno, actuant com a testimoni, deia ser veí d'aquella ciutat. ADB, Matrimonis, Llibre 14, 1688-1692, s.f., 30 d'octubre de 1688. La declaració en la que Ximeno va donar fe de la impressió dels llibres a: AHPB, Joan Navés, Catorzè manual, 845/23, s.f., 14 de novembre de 1691. Es tracta de les obres següents, totes editades a la impremta de Rafael Figueró: *Práctica de el confessorio y explicación de las 65 proposiciones condenadas por la Santidad de N.S.S.P. Inocencio XI, su materia, los casos mas selectos de la Theologia moral, su forma, un diálogo entre el confessor y penitente*. BC, Tor.541-8º; *Flos sanctorum y historia general en que se escribe la vida de la Virgen Sacratíssima*. 1691. BC, Tor.143-4º; i *La gran comedia de S. Francisco Xavier, El Sol en Oriente*. BUB, C-240/6/20-1.

Tercera Part

La premsa

CAPÍTOL 11

La circulació de la informació a l'època Moderna

La velocitat de transmissió

El principal mitjà per enviar informació a distància a l'època Moderna era la carta manuscrita, la qual es transmetia a la velocitat que li permetia el sistema de correu, ja fos a peu, a cavall o en vaixell. De fet, algunes d'aquestes cartes, sovint acompanyades de narracions sobre esdeveniments concrets, representaven la matèria primera que les impremtes convertien posteriorment en fulls de notícies. Amb tot, la via oral era un important mitjà de propagació de novetats, sobretot a través de persones que disposaven de gran mobilitat, com eren, per exemple, els soldats, els mariners, els mercaders, els venedors ambulants o els mateixos correus. Això, no cal dir-ho, afavoria la circulació de rumors i de falses informacions, que sovint s'avançaven a les notícies "oficials".

Un exemple que mostra de quina manera i amb quina rapidesa circulava la informació entre Barcelona, Madrid i la resta d'Europa l'ofereix l'alliberament de la ciutat de Viena del setge de l'exèrcit turc, l'estiu de 1683. La primera notícia sobre la batalla de Kahlenberg, que va tenir lloc el 12 de setembre, va arribar a Barcelona el dia 29 d'aquell mateix mes per via marítima, és a dir, uns 17 dies després de la fi del setge. Això és, almenys, el que el ciutadà honrat Josep Monfar i Sorts va deixar anotat en el seu diari.

“Miércoles, a 29 de dicho [setembre de 1683], llegó una faluca de Mecina que llevó de nuevo como el sitio de Viena estava levantado, por haber socorrido la plassa el hijo del Rey de Polonia, introduziendo el socorro con grande triumpho y muerte de mas de 50 mil turcos. (...) Ay tres relaciones estampadas del feliz sucesso”.¹

Els rumors sobre l'alliberament de Viena, val a dir, circulaven per Madrid des d'uns dies abans. El dissabte 25 de setembre Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent a la Cort, escrivia una carta als consellers de Barcelona per posar-los al dia sobre les novetats que corrien per la capital castellana:

“Muy Ilustre señor, esta semana se havia divulgado una noticia, que suponía haber benido por via de Venecia, de que haviendo levantado el turco el cerco de sobre Viena después de haver hecho el último esfuerzo en rendirla, se quiso retirar a sus payses y que al passo del rio Zahab le havia derrotado el Rey de Polonia por frente y el duque de Lorena por las espaldas, con mortaldad ynmensa y pérdida de todo el bagaje. Esta noticia, que fue creyda universalmente por todos, ha quedado desbanecida, no solo con no haver venido [correo] extraordinario como lo merecia suzeso tan alegre, sinó con que haviendo llegado las postas de Italia y Flandes no la han confirmado”.²

El dissabte següent, 2 d'octubre, la confirmació de la notícia encara no havia arribat a la Madrid, tal i com es desprèn d'una altra carta que Pelegrí va enviar als consellers:

“El silencio en las cosas de Alemania nos tiene a todos en gran suspensión y cuydado, porque siendo cierto que el señor Rey de Polonia se devió de juntar a fines de agosto o principios de septiembre como lo abisaron las cartas de esta data, se ha passado este tiempo sin progresso

¹ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.104, 29 de setembre de 1683.

² AHCb, Consell de Cent, Lletres comunes, 1683-1684, 1B-X-106, n.68, 25 de setembre de 1683.

considerable. Verdad es que en las últimas cartas, que fueron de los primeros del pasado, se hasienta el que la plaza no tenia nezesidad de socorro asta entonces”.³

En canvi, Josep Monfar anotava en el seu diari que el 16 d’octubre havia rebut altre vegada la notícia de l’alliberament de Viena, aquest cop per via de Perpinyà.

“Sábado, a 16 de dicho [octubre de 1683], abisan de Perpinán como a 12 de setiembre entró el hijo del Rey de Polonia el socorro a la ciudad de Viena, con grande triumpho y pérdida de los maometanos y otros auxiliares”.⁴

Mentrestant, a Madrid esperaven l’arribada d’un ambaixador imperial amb la confirmació oficial de la notícia. Segons que informava Benito de Pelegrí en una carta enviada als consellers el 16 d’octubre, el responsable del retard era el rei de França, que impedia el pas dels correus.

“Muy Ilustre señor, aunque por diferentes partes se ha confirmado la noticia del buen suzeso y rompimiento del turco, hasta hagora no ha llegado a esta Corte el enbiado que se espera del señor Enperador con la noticia cierta y relación de todo el suzeso. Tiénese por cierto y se dize así que el rey de Francia lo detiene en Bayona con motivos arto leves de particulares yntereses sobre si deve o no pagar cierta ynposición perteneciente a los [correos] extraordinarios que passan por su Reyno. Esta obra és muy conforme al afecto que siempre ha mostrado el Christianísimo de enturbiar todos los buenos suzesos de la casa de Áustria”.⁵

Finalment, la notificació oficial de l’alliberament de Viena va arribar a la Cort de Madrid a final del mes d’octubre per via d’un ambaixador imperial. Amb tot, segons Pelegrí, fou una

³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1683-1684, 1B-X-106, n.70, 2 d’octubre de 1683.

⁴ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.107, 16 d’octubre de 1683.

⁵ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1683-1684, 1B-X-106, n.73, 16 d’octubre de 1683.

simple formalitat, ja que la notícia havia estat verificada a través de diferents correus que havien arribat a la capital.

“Por Ytalia y Flandes quedan berificadas las noticias del buen suzeso del dia 12 del passado, con alguna diversidad en el numero de los muertos del campo del turco y de otras circunstancias. (...) Acá se ha dado orden de que se haga una relación por diario y cuydaré en saliendo de remitirla a V.S. Muy Ilustre. Llegó ya el gentil hombre del señor Emperador, pero con la detención de Francia no más novedad que la autoridad de la función”.⁶

D'aquesta forma, uns dies després Josep Monfar va poder constatar, aquesta vegada a través de la premsa de Madrid, com a final d'octubre la Cort havia rebut l'emissari de l'Emperador que portava la notícia de l'alliberament de Viena.

“Nuevas venidas de Madrid dicho día [5 de noviembre de 1683]. Sus Magestades ya han recibido el embiado del señor Emperador, abisándoles de la gran vitoria ha tenido contra el Gran Turco, derrotándole su ejército, poniéndole en vil fuga, como mas largamente consta de las gasetas que van imprimidas”.⁷

La Cort castellana, però, no va comunicar oficialment la notícia de la victòria de l'exèrcit imperial a la batalla de Kahlenberg a les institucions catalanes fins tres mesos després. A mitjan desembre de 1683 els diputats de la Generalitat van rebre una carta datada a Madrid el 18 de novembre, en la que el rei Carles II els informava d'aquest important esdeveniment.

“Más per quant sa Magestat, Déu lo guarde, ab sa Real carta dada en Madrit als 18 de noembre pròxim passat de present y corrent any 1683, la qual es originalment cusida y continuada en lo

⁶ Ibidem, n.77, 30 d'octubre de 1683.

⁷ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.114, 5 de novembre de 1683.

dietari corrent sots jornada de catorse del corrent mes de desembre, ab la qual se ha servit participar a ses senyories com essent estat Nostre Senyor servit de que las armas del Sereníssim Senyor Emperador, son oncle, hagen lograt una tant gran victoria contra del turch”.⁸

D’aquesta manera, els diputats van disposar que la celebració organitzada per la Generalitat per l’alliberament de Viena es fes l’endemà del dia de Nadal.

“En aquest die [26 de desembre de 1683], inseguint la deliberació per ses senyories presa als 17 del corrent de fer festa solemne en la present casa, ab aquella grandesa y pompa que se acostuma fer y celebrar la del gloriós màrtir Sant Jordi, patró del present Principat, en acció de gràcias per la victòria tant gran que las armas del Sereníssim Senyor Emperador han obtingut contra las armas del turch sobre la plaça de Viena”.⁹

D’igual forma, tal i com recullen els Annals Consulars de Barcelona, el Consell de Cent fou informat oficialment de l’aixecament del setge de Viena a través d’una carta del rei Carles II, datada també el 18 de novembre, la qual va arribar a mans del govern municipal a mitjan del mes de desembre, més o menys al mateix temps que la rebien els diputats.

“Als 13 de decembre de dit any [1683] se tingué Concell de Cent y en ell se llegí una carta de sa Magestat, dada en Madrit a 18 de novembre de dit any, ab la qual donaba avís a la Ciutat com lo Emperador, son oncle, havia tingut victòria contra los turchs, no sols fent-li alçar lo siti de la plaça de Viena, sinó derrotant-li son exèrcit y prenent-li artilleria, tendas de campanya y altres pertrechos de guerra, ab mortaldat de molta gent, y axí que la Ciutat donàs gràcias a Déu nostre Senyor de dit succès y que fessen las demostracions de alegria que en tal cas se acostuman”.¹⁰

⁸ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1683, part 1º, Sèrie General (N), 236, f.90v-91, 17 de desembre de 1683.

⁹ DGC, vol.VIII, p.694.

¹⁰ BC, Manuscrits, Annals consulars de la ciutat de Barcelona, vol.2, 1567-1700, Ms.173/2, f.166.

En una línia semblant, la presa de la ciutat hongaresa de Buda per part de l'exèrcit imperial el 1686 serveix també per mostrar la manera com circulava la informació en l'època Moderna. La notícia d'aquesta victòria, que havia tingut lloc el 2 de setembre d'aquell any, va arribar a Barcelona 12 dies després, de nou, per via marítima, segons es desprèn de l'anotació que Josep Monfar va fer en el seu diari.

“Sábado, 14 de dicho [setembre de 1686], a las 12 de medio día, llegó una faluca del Final y nos llevó la feliz nueva de que a 2 del corriente se había ganado la ciudad sangrienta de Buda, de que la ciudad se alegró sumonamente. Llevó la nueva un correo cesáreo, que hiva a darle la nueva de parte del señor Emperador a nuestro Rey y Señor, y el embajador de España que reside en Viena lo escribió al Leganés”.¹¹

La carta enviada pel marquès de Borgomanero, ambaixador espanyol a Viena, va sortir d'aquesta ciutat amb un correu extraordinari que va partir el 4 de setembre amb destí a Milà, des d'on el seu governador, el comte de Fuensalida, la va remetre a Barcelona per via de Gènova. Finalment, deu dies després de sortir de la capital de l'Imperi, la carta va arribar a mans del marquès de Leganés, virrei de Catalunya, tal i com detallava una còpia impresa que es va publicar a Barcelona:

“A Dios gracias y a la infinita Misericordia Divina que después de las confusas nuevas que se han esparcido de la toma de la ciudad y castillo de Buda, con poco fundamento, oy a los 14 de setiembre de 1686 ha llegado a esta ciudad de Barcelona la alegre y feliz noticia por un extraordinario despachado de Viena a 4 de setiembre con el aviso cierto para su Magestad Católica de la toma de la ciudad y castillo de Buda”.¹²

¹¹ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona de los años 1685, 1686 y 1687, Ms.398, f.128, 14 de setembre de 1686. El “Final” fa referència al port de Finale Ligure, prop de Gènova.

¹² *Copia de la carta que escribe el Excelentísimo Señor marqués de Burgomaine, embaxador de España, con el aviso de la toma de Buda y su castillo por assalto, delante el ejército otomano, a los 3 de setiembre, al*

El correu procedent de Gènova que va passar per Barcelona a mitjan del mes de setembre de 1686, així doncs, era el mateix que va portar la notícia de la presa de Buda a la Cort de Madrid. D'aquesta forma, segons que informava Benito de Pelegrí al Consell de Cent, el rei Carles II va rebre la confirmació oficial de mans de l'enviat de l'Imperi el dia 21 de setembre, una setmana després que la notícia arribés a la capital catalana.

“Muy Ilustre señor, con el arrivo del correo de Génova que hizo su viaje por esa ciudad [Barcelona] se tubo en esta Corte la ynfalible noticia de la toma de Buda, a que correspondieron las demostraciones de alegría que mereze tal noticia. Oy por la mañana [21 de setembre] ha llegado el gentil hombre enbiado del señor Emperador con la confirmación de esta alegre y feliz nueva”.¹³

En qualsevol cas, la notificació oficial de la Cort no va arribar a Barcelona fins el 4 de novembre, dos mesos després de la victòria imperial. Aquell dia, els diputats de la Generalitat van rebre una carta del rei Carles II, datada el 24 d'octubre, en la que els participava la notícia.

“Venerables, nobles y amados, haviendo llegado noticia de que las armas del Emperador, mi tío, han tomado por asalto la plassa de Buda, he resuelto participárosla y encargaros, como lo hago, dispongays se den gracias a Nuestro Señor por este suscesso de tantas conseqüencias y se hagan las demostraciones de regosijo en semejantes casos se acostumbra”.¹⁴

Al seu torn, el Consell de Cent va rebre també una carta de Madrid el mateix dia 4 de novembre, en la que el rei informava als consellers de Barcelona de la rendició de Buda.

Excelentísimo Señor conde de Fuensalida, gobernador de Milán, la qual participa al Excelentísimo Señor marqués de Leganés, virrey y capitán general del Principado y ejército de Cataluña, etc. AHCB, B 1686 8º op.3.

¹³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1685-1686, 1B-X-107, n.112, 21 de setembre de 1686.

¹⁴ DGC, vol.VIII, p.850, 4 de novembre de 1686.

“Dilluns, a 4 de dit [novembre de 1686]. En aquest dia se tingué Concell de Cent y entre altres coses se llegí una carta del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) y ab ella donant avís a la Ciutat com las armas imperials havian rendida la gran ciutat de Buda en la Ungria y que se fessen las demostracions acostuma fer la present ciutat en semblants ocasions. Y deliberà la present ciutat fer lo Te Deum de gràcias a sa divina Magestad y alimàrias per tota la present ciutat y professó”.¹⁵

A banda de les notícies procedents d'Europa, les novetats importants que succeïen a la Cort eren enviades també cap a Barcelona pels agents catalans. Un exemple l'aporta el cop d'Estat que Joan Josep d'Àustria va donar el dissabte 23 de gener de 1677 a Madrid amb l'objectiu de foragitar el primer ministre Fernando de Valenzuela del poder. Aquell mateix dia, Joan Francisc Pujol, aleshores agent del Consell de Cent a la capital castellana, va informar-ne per carta als consellers de Barcelona.

“Y no ofreciéndose en esta que poner en noticia de V.S. tocante a negocios, diré a V.S. de novedades que esta mañana [23 de gener de 1677] entró el señor don Juan en la Corte y bessó la mano del Rey nuestro Señor, y queda aposentado en el quarto vajo del Retiro, en donde se halla su Magestad. Y toda la Corte se ha regocijado mucho con su venida”.¹⁶

Tal i com recull el dietari del Consell de Cent, els consellers van rebre la notícia de l'entrada de Joan Josep d'Àustria a la Cort per diferents cartes –entre les quals hi havia la del seu agent– que van arribar amb el correu ordinari de Madrid el divendres següent, dia 29 de gener, és a dir, gairebé una setmana després del cop d'Estat.

¹⁵ DACB, vol.XX, p.265, 4 de novembre de 1686.

¹⁶ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1677, 1B-X-101, f.7, 23 de gener de 1677.

“Divendres, a 29 de dit [gener de 1677]. En aquest dia per la estafeta de Madrid, en diffarents cartas escritas a algunas personas de molta concideració, se ha publicat per tota esta ciutat comunament que sa Altesa lo Senyor don Joan era arribat a la casa del Retiro, ahont estava la Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) y li besà la ma y sa Magestat lo havia elegit per primer ministre seu, del que tot lo poble ne tingué grandíssima alegria y contento, fent a la nit molts alimàrias de atxes per los balcones y finestras y molts tirs de armas de foch en demostració de la alegria tenian”.¹⁷

Una relació impresa a Barcelona sobre aquell esdeveniment explicava les celebracions que es van fer a la capital catalana tan bon punt es va saber que Joan Josep d'Àustria havia entrat a Madrid:

“A penas en casa del Correo Mayor, don Jayme de Cortada, se tuvo la referida noticia, quando de orden suya los oficiales de dicha casa hizieron repetidas salvas, disparando diferentes armas de fuego, para que al struendo dellas bolasse mas ligera la nueva por toda la ciudad. Respondió a poco rato la vezindad al mismo tono y consecutivamente casi toda la ciudad, de suerte que en essa tarde no se oyeron sinó tiros de armas diferentes en unas partes y otras”.¹⁸

D'igual forma, un cronista anònim coetani als fets va narrar les mostres d'alegria que hi hagué a Barcelona amb motiu del nomenament del nou primer ministre.

“Divendras, a 29 de janer 1677 vingué nova que lo senyor don Joan de Àustria era arribat a Madrid y que sa Magestat lo avia declarat per lo primer ministre de sa corona. Assò féu tant gran alegria a tots los ciutadans que aqueixa nit se comensaren a fer alimàrias en casa de molts

¹⁷ DACB, vol.XIX, p.326, 29 de gener de 1677.

¹⁸ *Relación breve y por mayor de las particulares demonstraciones de gozo en que se bañó alegre, afectuosa e obligada la muy illustre, leal y noble ciudad de Barcelona por la felicíssima nueva que se le participó el dia 29 de enero 1677 de aver llegado a la Corte el Sereníssimo Príncipe y Señor, el Señor Don Juan de Austria, por expreso decreto del Rey N.S. (que Dios guarde), y quedadose por primer ministro de su Sacra, Real, Cathólica Magestad.* AHCB, B 1677 8º op. 14

afficionados y particularment en casa de don Jaume Cortada, correu mayor, en Sant Francesch, aont habita lo marquès de Bournonville, tinent general de las armas de Cathalunya”.¹⁹

La notícia de la presa del poder per part de Joan Josep d'Àustria fou recollida també per Narcís Feliu de la Peña en els seus Annals.

“Entró don Juan de Áustria en la Corte a 23 de enero [1677]. (...) Dia 29 llegó la noticia a Barcelona de su arribo y de como su Magestad le avia elegido Primer Ministro. Celebrósse la noticia en Barcelona con luminarias de muchos particulares”.²⁰

Un altre dels esdeveniments que en aquells anys va despertar l'interès dels catalans fou el setge que l'exèrcit francès va posar a la ciutat de Girona el 1684, en el marc de la Guerra de les Reunions. La notícia que la ciutat havia resistit l'assalt llançat per les tropes del mariscal Bellefonds la nit del 24 de maig, va arribar a Barcelona el matí del dia 26, a través d'un correu enviat pel virrei de Catalunya, el marquès de Leganés. Així és com Josep Monfar en va deixar constància en el seu diari.

“Viernes, a 26 de dicho [maig de 1684], por la mañana llegó un correo despatxado del marqués de Leganés, que se allava en Hostalrich, lo qual dezia que él habia tenido abiso que haviendo dado 3 asaltos los franceses a la ciudad de Gerona, le habian resistido fuertamente, y en particular los tercios de la ciudad de Barcelona y del General de Cataluña. Y que se habia retirado de los avances con pérdida de mas de 2 mil hombres muertos y mil heridos. (...) A las 6 de la tarde se despatxó correo a Madrid dando relación al Rey del estado del cerco de la afligida Gerona”.²¹

¹⁹ AHCB, Manuscrits, Llibreta de coses memorables, Ms. B-44, f.87, 29 de gener de 1677.

²⁰ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, Barcelona: impremta de Joan Pau Martí, 1709, vol.3, p.372. BC, 1-VI-53.

²¹ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.184v, 26 de maig de 1684.

Això no obstant, segons va escriure Monfar, la confirmació de la derrota dels francesos va trigar un dia més en arribar a Barcelona:

“Sábado, a 27 de dicho [maig de 1684], a las 12 de media notxe llegó abiso de Gerona confirmando la nueba de ayer y que se habian ganado al francés algunas banderas, y que habia muchos muertos”.²²

Posteriorment, Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent, explicava en una carta enviada als consellers el 3 de juny que la notícia de l'aixecament del setge de Girona havia estat rebuda a Madrid amb mostres de gran alegria:

“Muy Ilustre señor, por [correo] extraordinario y gentil hombre que un tras otro despachó a esta Corte el señor virrey, se adquirieron las noticias que V.S. Muy Ilustre es servido participarme en la suya de 27 del passado [maig de 1684], las cuales se an celebrado con universal y particular alegria de todos, que como años ha no a tenido España otro higual suzeso se ha rezivido este como cosa ynesperada y como anuncio de otras futuras felizidades”.²³

Entre les novetats de la Cort més esperades a Barcelona hi havia les que feien referència a l'estat de salut del rei. Així, el 7 d'octubre de 1696 el virrei de Catalunya, Francisco de Velasco, que en aquell moment es trobava amb l'exèrcit a Hostalric, va rebre la notícia que a principi de mes el rei Carles II s'havia recuperat, després d'uns dies en què es va témer per la seva vida. Tot seguit, el virrei va enviar una carta a Barcelona, adreçada al canceller reial, Miquel Joan de Taverner, encarregant-li que transmetés la notícia a la Generalitat i al Consell de Cent.

²² Ibidem, f.185, 27 de maig de 1684.

²³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1683-1684, 1B-X-106, n.126, 3 de juny de 1684.

“Con expresso que acaba de llegar de la Corte rezibo la gustosa noticia de quedar vestido el Rey (Dios le guarde) desde el lunes primero del corriente. (...) No he querido dexar de participarla a V.S. a fin de que haga savor de ella a esos Comunes y disponga (sinó tuviere inconveniente) que haya luminarias tres noches, para manifestar tan justo y debido alborozo”.²⁴

El canceller Taverner va rebre la carta del virrei l'endemà, dia 8 d'octubre, i tot seguit en va donar part al Consell de Cent. Un dia després, els consellers van enviar un correu a Madrid per tal de donar l'enhorabona al rei.

“En est dia [9 d'octubre de 1696], a la una hora passat lo mitg dia, se despatxà a la posta Joan Anglí, correu de cavall, qui partí de la present casa per la cort de sa Magestat (que Déu guarde) ab un plech de cartas dirigit a don Benito de Pelegrí, agent de la present Ciutat, ab carta per sa Magestat, donant-li la enorabona per haver-lo la Divina Magestat reintegrat ab entera salut”.²⁵

Sens dubte, però, que la notícia que més va trasbalsar les autoritats catalanes, per les conseqüències que havia de comportar, fou la mort de Carles II, el primer de novembre de l'any 1700. Aquell mateix dia, la Real Junta de govern va escriure al rei Lluís XIV de França per comunicar-li oficialment que el seu nét, el duc d'Anjou, figurava com a successor en el testament del difunt.

“Señor, a las tres de la tarde deste dia [1 de noviembre de 1700] llevó Dios para gozar sin duda de su gloria el alma del Rey don Carlos 2º, nuestro Señor, su testamento cerrado se ha abierto inmediatamente con las solemnidades del drecho y allándose en la cláusula de eredero y

²⁴ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1696, 1B-X-116, f.202, 7 d'octubre de 1696.

²⁵ La carta enviada pel canceller Taberner al Consell de Cent es troba a: Ibidem, f.203, 8 d'octubre de 1696. El correu enviat pels consellers de Barcelona a Madrid a: DACB, vol.XXII, p.94-95.

subsesor de todos sus reynos y dominios sin excepción de ninguna parte de ellos llama para una y otra circunstancia el Sereníssimo Señor duque de Anjou, hijo del serenísimo señor Delfín”.²⁶

Per la seva banda, el dimarts dia 2 de novembre, l’endemà de la mort del rei, el noble català Francesc de Miquel i Descatllar va enviar una carta des de Madrid als consellers de Barcelona per donar-los la notícia.

“Excel·lentíssims senyors, ayr dilluns, als tres quarts de las tres passat mitg dia, fonch Nostre Senyor servit donar a esta Monarchia y a tots sos vassalls lo més lamentable y deplorable flagell, potant-se’n a millor vida la ànima de nostre amantíssim Monarcha”.²⁷

La notificació oficial de la mort de Carles II, això no obstant, no fou enviada a Barcelona fins el dia 3 de novembre, a través d’unes cartes que la reina Marianna d’Àustria va adreçar per separat al virrei i als tres comuns. D’aquesta forma, les autoritats catalanes van rebre la notícia el dilluns dia 8 de novembre, per mà del virrei, el príncep Jordi de Darmstadt, tal i com recull el dietari de la Generalitat.

Dilluns, a VIII de nohembre MDCC. En aquest dia, a las tres horas de la tarda, sas senyorias, consistorialment, aportant las insígnias de domàs carmessí y sobre d’ella los escuts de ob ab las armas del General, són anats a palacio de sa Excel·lència, lo Excel·lentíssim senyor llochinent general de sa Magestat, que Déu guarde, en aquest Principat. (...) Y arribats que són estats sas senyorias a palacio, los ha entregat sa Excel·lència diffarents plechs per Madrid y los ha participat de paraula com lo Rey nostre Senyor era mort”.²⁸

²⁶ Còpia de la carta que la Real Junta va enviar al rei Lluís XIV, inserida a: AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1699-1700, 1B-X-119, f.172, 1 de novembre de 1700.

²⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1699-1700, 1B-X-119, f.174, 2 de novembre de 1700.

²⁸ La carta de la reina Marianna als diputats del General figura a: *Carta real, escrita als molt Il·lustres y Fidelíssims Senyors Diputats y Oydors de Comptes del General del Principat de Catalunya*. BC, F.Bon. 12695. La notificació per part del virrei als diputats a: DGC, vol.IX, p.1236-1237.

Segons Francesc de Castellví, la notícia de la mort de Carles II, juntament amb el contingut de les cartes enviades per la reina, fou feta pública a Barcelona la mateixa tarda del dia 8 de novembre.

“Divulgose la tarde del dia 8 [novembre 1700] el contenido de las cartas escritas a los comunes, esparciéronse en la ciudad las copias y de algunas de particulares”.²⁹

D’una forma semblant, en el dietari del convent de Santa Caterina va quedar constància de l’anunci de la mort del rei. D’aquest document se’n desprèn, a més, que el virrei havia estat informat a través d’un correu que va arribar a Barcelona el dia 7 de novembre, és a dir, quan feia sis dies de la mort del rei i quatre de l’enviament de les cartes per part de la reina.

“Dia vuyt de novembre [de 1700], a las 3 de la tarde, estant la comunitat de aquest convent pera anar a la estació de rogativas a la cathedral, tingerem notícia o recado pera que no anàssem, per quant lo virrey ab lo correu de ayr rebé carta per a la Ciutat ab la notícia de la mort del Rey, que Déu guarde, y luego se publicà per tota la ciutat ab universal sentiment, no sols de Barcelona, si de tota Catalunya”.³⁰

Al seu torn, el rei Lluís XIV, segons que explicava la premsa publicada a França, va rebre la notificació oficial de la mort de Carles II deu dies després. El marquès de Castellidosrius, ambaixador espanyol a París, va posar el testament en mans del rei francès, que en aquell moment era a Fontainebleau, el dia 11 de novembre del 1700. L’endemà, Lluís XIV va enviar

²⁹ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Madrid: Fundación Francisco Elias de Tejada, 1997-1999, vol.3, p.214.

³⁰ BUB, Manuscrits, Lumen Domus, vol.2, Ms.1006, p.623, 8 de novembre de 1700.

una carta a la reina Marianna d'Àustria i a la Junta de govern en la que els confirmava l'acceptació del testament.³¹

La resposta de Lluís XIV va arribar a la Cort de Madrid el diumenge dia 21 de novembre, o sigui, nou dies després de sortir de Fontainebleau. Per la seva part, Francesc de Miquel i Descatllar va informar als consellers de Barcelona de l'acceptació del testament de Carles II per part del rei de França a través del correu ordinari que va sortir de la capital castellana el dissabte següent, 27 de novembre, de manera que aquesta notícia deuria arribar a Barcelona el 4 de desembre. Amb aquell correu, Miquel va enviar als consellers una còpia de la carta de Lluís XIV i una relació impresa de les festes que s'havien fet a Madrid el dimecres d'aquella setmana, dia 24 de novembre, per celebrar l'entronització de Felip d'Anjou.

“Diumenge a la tarda [21 de novembre de 1700] arribà extraordinari despatxat per lo Christianíssim ab carta per los senyors del govern, còpia de la qual remeto a V.E. En vista de son contengut se passà dimecres a la tarda a fer la funció en la conformitat de la relació que remeto impresa”.³²

Val a dir també, segons va informar als consellers de Barcelona el seu agent a Roma, Miquel Lligada, que el Vaticà va rebre la notícia oficial de la mort del rei Carles II a través d'una

³¹ La notificació del testament de Carles II a Lluís XIV fou publicada a la *Gazette, du 20 novembre 1700*. BNF, Département de Philosophie, Histoire, Sciences de l'Homme, 4-LC2-1. La resposta del rei Lluís XIV es troba a: *Copia de carta del Rey Christianíssimo Luis Dezimoquarto a la Reyna nuestra señora y señores del Gobierno*. BC, F.Bon. 449. Francesc de Castellví assegura que el rei de França va rebre l'avís de la mort de Carles II el dia 5 de novembre, és a dir, quatre dies després, “porque su embajador tenía dispuestas postas dobles en toda la carrera”. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Madrid: Fundación Francisco Elias de Tejada, 1997-1999, vol.1, p.87. De ser certa, l'apreciació de Castellví presuposa que els correus a cavall van cobrir la distància que separa Madrid de Fontainebleau a una mitjana de 300 quilòmetres diaris. Val a dir que, avui en dia, en les competicions extremes els genets cobreixen una distància màxima de 160 quilòmetres amb un mateix cavall en dotze hores.

³² AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1699-1700, 1B-X-119, f.214, 27 de novembre de 1700. La relació impresa a la que feia esment Francesc de Miquel fou publicada a Madrid per Antonio de Bedmar i Narváez amb el títol de *Real aclamación que de orden de la Reyna nuestra Señora y la Junta de Gobierno se executó en esta Corte de Madrid el miércoles 24 de noviembre de este presente año de 1700 Levantando el estandarte real por el Rey Católico nuestro Señor Don Felipe V (que Dios guarde), en que se refieren todas las circunstancias que concurrieron a tan real y magnífico acto*. BC, F.Bon. 4665. Posteriorment, aquesta relació fou reproduïda a Barcelona per Rafael Figueró. BC, F.Bon. 9490.

carta que va arribar de França el 19 de novembre, mentre s'estava celebrant un conclave per elegir un nou papa, en substitució del difunt Innocenci XII. Segons aquesta mateixa font, l'endemà els cardenals van rebre la confirmació a través del nunci d'Espanya.

“Excel·lentíssim senyor, lo dia 19 del corrent mes [novembre de 1700], a la Ave Maria, arribà un correu de França al conclave dels senyors cardenals, lo qual portà el funestíssim y dolorosíssim succés de la gran pèrdua que nosaltres y tot lo món aver-i feta de la gloriósísima y immortal memòria del amantíssim nostre Rey y Senyor...(...) y lo dia 20 al matí arribà la confirma ab correu del nunci de Madrit”.³³

D'altra banda, l'ambaixador espanyol a Viena, el duc de Moles, va rebre la notícia de part del govern de Madrid el dia 15 de novembre, mentre que Francisco Bernaldo de Quirós, enviat a Holanda, va informar de la mort del rei Carles II als Estats Generals el dia 24 d'aquell mes.³⁴

El funcionament del sistema de correu

El correu, així doncs, era la clau de volta de la circulació de la informació a Europa durant l'època Moderna. Segons que ha assenyalat Peter Burke, la república de Venècia fou pionera en l'organització d'un sistema postal, a través de la creació, al segle XIV, d'una companyia de correus. Posteriorment, al segle XVI, la família Tasso de Bergamo va establir un servei ordinari amb sortides en dates fixes que unia les ciutats de Venècia, Roma i Milà.³⁵

³³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1699-1700, 1B-X-119, f.211, 23 de novembre de 1700.

³⁴ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, op.cit., vol.1, p.146.

³⁵ Peter BURKE, “Early Modern Venice as a Center of Information and Communication”, dins John MARTIN i Dennis ROMANO (eds.), *Venice Reconsidered. The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797*, Baltimore: Johns Hopkins University, 2000, p.391-392.

La monarquia hispànica, al seu torn, va desenvolupar també una important xarxa de comunicacions, que fou iniciada per l'emperador Carles V i que va ser perfeccionada pel seu successor, el rei Felip II. Fou durant el regnat d'aquest monarca que es van implantar les estafetes, una modalitat de servei públic que va significar una gran revolució postal.³⁶

L'estafeta o correu ordinari va permetre que cada vegada més gent tingués accés a aquest servei, ja que l'abaratiment del preu va facilitar notablement l'enviament de cartes. Com assenyala Maria Montáñez, l'estafeta presentava algunes diferències importants respecte el correu reial: “mientras los correos, pagados por la Real Hacienda, se empleaban para misiones exclusivamente oficiales, las estafetas, pagadas por los particulares, eran permanentes y continuas”.³⁷

El servei d'estafeta setmanal entre Madrid i Barcelona, passant per Saragossa, fou atorgat l'any 1610 a Antonio Vaz Brandao. D'aquesta manera, cada dissabte al vespre sortia un correu de Madrid que arribava a la capital aragonesa en quatre dies i a Barcelona en uns altres tres, mentre que, també en dissabte, s'iniciava el recorregut en sentit invers. D'igual forma, existia també una estafeta que sortia de Madrid els dissabtes i arribava a València el dimecres, iniciant el viatge de retorn aquell mateix dia.³⁸

El correu ordinari entre Madrid i Barcelona funcionava generalment amb correus “de peu”, els quals es rellevaven al llarg del trajecte en les anomenades “postes”. Un exemple del temps i les distàncies que es cobrien de posta a posta l'aporta un certificat de l'estafeta de Madrid de l'any 1716, en la que hi figuren les hores de sortida i arribada que van anotar les persones que hi van intervenir. Segons aquest document, el dijous 27 de febrer el correu va sortir de Lleida a les deu del matí i va arribar a dos quarts de tres de la tarda de l'endemà divendres a la posta

---

³⁶ Cayetano ALCÁZAR, “Los orígenes del correo moderno en España”, *Revista de la Biblioteca, Archivo y Museo*, XVIII, Ayuntamiento de Madrid, 1928, p.177.

³⁷ Maria MONTÁÑEZ MATILLA, *El correo en la España de los Áustrias*, Madrid: CSIC, 1953, p.134.

³⁸ Cayetano ALCÁZAR, “Los orígenes del correo moderno...”, *op.cit.*, p.186-187. En aquest sentit, vegeu també: Javier CAMPINS DE CODINA, *El correo en Cataluña*, Barcelona: José Porter, 1951, p.113-114.

de Sant Feliu de Llobregat, última parada abans de Barcelona. Per tant, els correus que van cobrir les diferents etapes del trajecte van caminar, entre tots, un total de 28 hores i 30 minuts.

“Parte de Lérida y jueves a 27 de febrero 1716, don Francisco Daniel. Parte a las 10 de la mañana. / Ariba la stafeta a Mullerusa a las tres ores de la tarde. / A llegado el correo ordinario en esta villa de Tarrega, oy jueves a las 6 y media de la tarde. Oller. / És arribada la estafeta en esta de Cervera, vuy dijous, a les nou hores de la nit. Pla. / És arribada en Igualada, avui, divendras, a las sinch y quart del matinada, y parteix luego y prevengué a V.M. «que a la puerta los assen estar mas de una ora todas las vessas, que no es mas que un ensurt, que bien le podria remediar». Anton Rovira. / És arribada la estafeta en Piera, a 8 i mitga del matí. Masià Martí. / És arribada la estafeta a Sant Feliu, vuy, divendras, a las 2 horas y mitga de la tarda. Joseph”.³⁹

En qualsevol cas, des del moment de la seva creació, les estafetes o correus ordinaris van seguir convivint amb el servei de correu reial, reservat a la monarquia, així com també amb els anomenats “propis” o extraordinaris, ja fossin “de peu” o “a cavall”, que eren utilitzats normalment per les autoritats. Els extraordinaris no estaven sotmesos necessàriament a una ruta ni a un horari de sortida prefixat i eren més ràpids. Un correu propi a cavall podia cobrir la distància entre Madrid i Barcelona, canviant de muntura a les postes, en menys de quatre dies.

Aquest és el cas, per exemple, d’un correu que el Consell de Cent va enviar a Madrid l’any 1693 amb unes cartes per a Benito de Pelegrí, el seu agent a la Cort, i unes altres que havia de donar durant el trajecte a Josep de Cartellà i Sabastida, que en aquell moment viatjava també en direcció a la capital castellana com a ambaixador. El correu, que es deia Antoni Garau, va sortir de Barcelona a cavall el dia 22 de juny a les dues del migdia i a les dotze de la nit

---

³⁹ BC, Sèrie General Arxiu, Llibre de documents sobre l’administració de correus, 1611-1722, Arx. 553, f.10-10v.

lliurava la carta a l'ambaixador, al qual va trobar a Cervera. Tres hores després, el mateix genet va seguir el seu camí cap a Madrid.

“Ha rebut lo senyor don Joseph de Çabastida lo plech que ve per sa Senyoria, vuy dilluns, a 22 de juny de 1693, a las dotse de la nit. Y parteix a las tres de la matinada, vuy dimarts, a 23 de dit mes. Cervera, a 23 de juny de 1693”.⁴⁰

Benito de Pelegrí va rebre les cartes dels consellers el dijous 25 de juny, a les sis de la tarda, és a dir, 76 hores després que el correu sortís de Barcelona, tal i com es constata del certificat que va signar l'agent del Consell de Cent a Madrid.

“He recibido el pliego que trae el [correo] extraordinario Anton Garau, despachado de los Excelentísimos señores conselleres de la ciudad de Barcelona, a mí, oy jueves, a veinte y cinco de junio, a las seis de la tarde, año de mil y seiscientos y nobenta y tres. Don Benito de Pelegrí”.⁴¹

D'una forma semblant, la Diputació del General acostumava també a utilitzar correus propis per enviar cartes a Madrid. L'any 1703, per exemple, Jaume Casasús va fer el trajecte a cavall entre Barcelona i la capital castellana en tres dies i mig. Segons que certificava l'escrivà major del General, el correu va sortir de Barcelona un dimecres a les vuit del vespre.

“Parteix de la present ciutat de Barcelona Jaume Casasús, correu de cavall, a la posta, per la vila de Madrid, Cort del Rey nostre Senyor (que Déu guarde), ab dos plechs del molt Il·lustre y Fidelíssim consistori dels Molt Il·lustres y Fidelíssims senyors deputats del Principat de

---

⁴⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1601-1714, 1B-X-130, s.f., 22 de juny de 1693.

⁴¹ Ibidem.

Cathalunya, dirigits a don Pau Abadal, son agent en dita Cort, a la vuyt horas de la nit de vuy dimecres, als 14 de mars 1703”.⁴²

Jaume Casasús va arribar a Madrid el diumenge següent, dia 18 de març, a les set del matí, és a dir, 83 hores després d’haver partit de Barcelona. Pau Abadal, agent del General a la Cort, ho certificava.

“Arribà en esta Real Cort de Madrit lo correu despachat de Barcelona en la diada sobredita, lo diumenge a las set del dematí, segons notícias que tinch, y per a buscar ma casa gastà fins a las dotsa de mitx dia, que ma entregà dos plechs del Il·lustras y Fidelíssims Diputats y Oydors de la Generalitat del Principat de Cathalunya, vuy diumenge, als 18 de marts de 1703. Don Pablo Abadal”.⁴³

Un altre exemple de la rapidesa amb què els correus a cavall cobrien la distància entre Barcelona i Madrid l’aporta un extraordinari que el Braç Militar va enviar a la Cort l’any 1703, “corrent la posta”, per tal de portar-hi unes cartes “a tota diligència”. Obtinguda la resposta, el correu va sortir de Madrid el dia 3 de juliol, a les tres de la matinada, i va arribar a Barcelona “entre las 8 y las 9 del matí” del 6 de juliol, o sigui, aproximadament unes 77 hores després.⁴⁴

Fins i tot, l’any 1702 la Generalitat va enviar un correu propi de cavall al front d’Itàlia, per portar unes cartes al rei Felip V, relacionades amb la formació del Tribunal de Contrafaccions. L’enviament d’aquest correu fou acordat pel consistori el 9 d’agost d’aquell any:

---

⁴² ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 4º, Sèrie General (N), 262, f.581, 18 de juny de 1703.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ ACA, Generalitat, Dietari de deliberacions del Braç Militar, 1699-1704, Sèrie G, 69/6, p.947.

“Inseguint sas senyorias lo vot y consell de la devuytena de personas dels tres estaments per est effecte convocadas per sas senyorias, deliberan que sia feta carta y representació a la S.C. y R. Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) acerca de la formació del Tribunal de Contrafaccions y de la restitució del dret de Guerra, com de dita carta apar en registre secret y de la representació en lo dietari corrent en la jornada de ahir, y que dita carta y representació sia aportada per lo correu extraordinari de cavall de anada y vinguda”.⁴⁵

Joan de las Casas, correu del General, va recórrer més de 2.000 quilòmetres per anar fins a Luzzara, on es trobava el rei, i tornar a Barcelona. Segons es desprèn del compte presentat als diputats, l'administrador del servei de correu de la Generalitat va cobrar 1.111 lliures per aquell viatge:

“Deuhen los Molt Il·lustres y Fidelíssims senyors deputats y oydors del General de Cathalunya a Joan de las Casas per lo viatge que a fet anant a la posta de dia y de nit fins que encontrà al Rey nostre Senyor (que Déu guarde), lo qual encontrà en Lusara [Luzzara], en lo estat de Màntua. Lo que ha caminat dit de Las Casas en lo sobredit viatge és lo següent: de la present ciutat ha Milà, 230 lleguas, com consta de la confirmació del official mayor de Correu Mayor, 230; de Milà ha Carmona [Cremona], 011; de Carmona a Parma, 006; de Parma a Regia [Reggio Emilia], 004; per quant lo enemich tenia ocupat lo camí de Regia a la armada, tingué de tornar de Regia a Parma, 004; de Parma a Carmona, 006; de Carmona a Casal Mayor [Casalmaggiore], 006; de Casal Major a la armada, 005. Per tornar de Lusara, que era haont se trobava la armada, ha Casal Mayor, 005; de Casal Mayor ha Carmona, 006; de Carmona a Milà, 011; de Milà a la present ciutat, 230: 524 lleguas, que arrahó de 12 reals de plata doble pera cada una de les sobredites 524 lleguas valen 1.100 lliures, 8 sous. Més, per detenció de vuyt dies, ço és, 4 en Regia aguardant vingués la escolta de la armada y 4 en la armada, que arrahó 1 lliura, 8 sous per

---

⁴⁵ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.319v, 9 d'agost de 1702. La carta enviada al rei Felip V es troba reproduïda a: DGC, vol.X, p.190-194.

dia valen 11 lliures, 4 sous, que juntas ab las sobredites 1.100 lliures, 8 sous fan 1.111 lliures, 12 sous”.⁴⁶

D’una forma semblant, el 30 de maig de 1704, els diputats, per acord de la Conferència dels Tres Comuns, van enviar un correu propi de cavall al front de Portugal per donar compte al rei Felip V de l’intent de l’exèrcit aliat d’ocupar Barcelona.

“Attenent que la Excel·lentíssima Conferència de personas que de present se troba oberta de la Excel·lentíssima Ciutat y Il·lustríssim y Fidelíssim Bras Militar, fent un cos, y sas Senyorias, és estat aconsellat que a un mateix temps per dita Ciutat, Bras Militar y la Diputació sia feta representació a sa Magestat (Déu lo guarde) del arribo de la armada enemiga devant de la present ciutat, de tots los moviments de ella fins lo estat present y del offert per los tres comuns a sa Excel·lència [el virrei]. Y que vaja per extraordinari de anada y vinguda fins a encontrar al Rey, gastant-se per est efecte de las pecúnias del General lo que convinga. Y que sien fetas dos cartas a sa Magestat, ço és, la una per acompanyar dita representació y la altra per a donar-li notícia del desembarch”.⁴⁷

De nou, Joan de las Casas fou l’encarregat d’organitzar l’enviament d’aquelles cartes, pel qual va presentar als diputats un compte de 375 lliures i 18 sous:

“Deuhen los Il·lustríssims y Fidelíssims senyors deputats y oydors de comptes del General de Cathalunya a Joan de las Casas per lo correu de cavall de anada que de ordre de sas Senyorias se despatxà al primer de juny pròxim passat fins ha encontrar al Rey nostre Senyor (que Déu guarde), lo qual encontrà en lo camp real de Alagoa, en lo Reyne de Portugal, la qual plasa diste

⁴⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 3º, Sèrie General (N), 261, f.369, 11 d’octubre de 1702.

⁴⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 6º, Sèrie General (N), 264, f.870, 30 de maig de 1704. La carta enviada al rei es troba reproduïda a: DGC, vol.X, p.456.

de la present ciutat 179 lleugas, com consta de la certificatòria feta per lo official mayor de Correu Mayor, que a rahó 2 lliuras, 2 sous per cada una de las sobre dites 179 lleugas, val dit viatge 375 lliuras, 18 sous”.⁴⁸

Generalment, els correus propis eren utilitzats per les autoritats catalanes per comunicar-se amb la resta del territori. L’any 1689, per exemple, coincidint amb un episodi de la revolta dels Barretines, els consellers de Barcelona van mobilitzar diversos correus, els quals “per los frangents succehian foren enviats y repartits a portar cartas per totas las ciutats, vilas y llochs del present Principat”. Per sortir de Barcelona amb més rapidesa i seguretat, els correus foren transportats a diferents ports amb els vaixells del mariner Macià Ros, el qual va cobrar del Consell de Cent un total 140 lliures i 5 sous per aquell servei:

“Ço és, 24 lliuras, 15 sous per haver passat y portat ab un llaut y gent dos correus de esta ciutat passat las costas del Garraf y cent y quinsa lliuras per haver anat ab dos llahuts, ço és, un per la part de ponent a portar lo dia 28 del corrent dos correus de peu y altra correu per sa Magestat, a desembarcarlos en la ciutat de Tortosa, y altre llaut a la part de llevant, pera portar y desembarcar tres correus de peu a aquella part (...), los quals anaven ha portar cartas per totas las ciutats, vilas y llochs del present Principat”.⁴⁹

D’una forma semblant, l’any 1704 els diputats van encarregar a Joan de las Casas l’enviament de quatre propis de peu amb l’objectiu de repartir unes cartes circulars per diferents ciutats de tot el Principat. El correu del General va cobrar per aquest servei un total de 75 lliures i 16 sous.

---

⁴⁸ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 6°, Sèrie General (N), 264, f.913, 18 de juny de 1704.

⁴⁹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1689, 111-CC, f.282v, 29 de novembre de 1689.

“Dehuen los Il-lustríssims y Fidelíssims senyors deputats y oydors del General de Cathalunya a Joan de las Casas per 4 correus de peu de anada tant solament, que de ordre de sas Senyories Fidelíssimas se an despatxats als 4 del present y corrent mes, lo primer a Vilafranca, Tarragona, Montblanch y Tortosa, lo qual a caminat 38 lleguas, que a rahó 8 sous per lleugua val 15 lliuras, 4 sous; lo segon a Servera, Tàrraga, Balaguer y Lleyda, lo qual a caminat 28 lleguas, que a la mateixa rahó de 8 sous per lleugua val 11 lliuras, 4 sous; lo ters a Vich, Camprodon, Puigcerdà, Seu de Urgell, Organyà, Trem, Val de Aran, Berga y Manresa, lo qual a caminat 100 lleguas, que a la mateixa rahó de 8 sous per lleugua, val dit viatge 40 lliuras; lo quart a Girona, Castelló de Empúries, lo qual a caminat 23 lleguas y mitja, que a la mateixa rahó de 8 sous val 9 lliuras, 8 sous”.⁵⁰

Així, Josep Anglí, el primer d'aquests correus, fou enviat a portar les cartes circulars amb les instruccions de la Generalitat als diputats locals de Vilafranca del Penedès, Tarragona, Montblanc i Tortosa. Anglí va sortir de Barcelona el dia 5 d'agost de 1704 i va arribar a Tortosa el dia 9, després d'haver recorregut uns 220 quilòmetres a peu en cinc dies.⁵¹

D'altra banda, Joan Anglí, un altre dels correus, fou enviat a Cervera, Tàrraga, Balaguer i Lleida, de manera que, en total, va caminar uns 160 quilòmetres. Anglí va lliurar les cartes de la Generalitat als diputats locals de Lleida i de Balaguer el 12 d'agost de 1704, mentre que el dia 14 va fer el mateix amb els de Tàrraga i a Cervera.⁵²

El tercer dels correus, Miquel Creus, va sortir de Barcelona el dia 4 d'agost de 1704 i va lliurar les cartes circulars al diputat local de Vic l'endemà dia 5, al de Camprodon el dia 7 i al de Puigcerdà el dia 8. Tot seguit va caminar fins a la Seu d'Urgell, on va arribar el 10 d'agost, mentre que dos dies després lliurava les cartes al diputat de Viella. De la Vall d'Aran el

---

⁵⁰ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1704, part 1º. Sèrie General (N), 265, f.7v, 20 d'agost de 1704. La llegua era una mesura de longitud variable, que depenia de l'orografia del terreny, i que es calculava en funció de la distància que podia recórrer una persona en un dia. En aquest cas, la llegua equivalia aproximadament a uns sis quilòmetres.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

correu va prosseguir el viatge en direcció a Tremp, vila a la que va arribar el 14 d'agost, per continuar l'endemà fins a Organyà i el dia següent fins a Berga. Finalment, el 17 d'agost Creus va arribar a Manresa, la darrera etapa del seu viatge, després d'haver caminat uns 600 quilòmetres en 13 dies, a una mitjana de 46 quilòmetres diaris.⁵³

El darrer correu era Joan Panis, que va lliurar les cartes de la Generalitat a la delegació de Girona el 6 d'agost de 1704, “als tres quarts de sis de la matinada”, tal com va certificar el diputat local. Aquell mateix dia, Jaume Lacoma, diputat de Castelló d'Empúries, donava fe que “vuy, a las quatro ores de la tarda del dia sis de agost de 1704, tinch rebut per mans del dit Panis lo plech de cartas dels I-lustríssims y Fidelíssims senyors deputats y hoydors, y ho firmo en Castelló, vuy a 6 de agost de 1704”. En total, entre els dies 4 i 6 d'agost, Panis va recórrer uns 150 quilòmetres a peu.⁵⁴

La xarxa europea de correu

Al segle XVI existien un total de 65 grans rutes postals repartides per tota la geografia europea, de les quals 11 passaven per Roma. Una de les principals unia aquesta ciutat amb el port flamenc d'Anvers, passant per dins d'Alemanya, amb ramificacions que es dirigien cap a Viena i París. A la vegada, Flandes estava comunicat amb Madrid per la ruta que passava per la capital francesa i que entrava a la península per Irún. Entre Madrid i Roma, d'altra banda, hi havia dues rutes possibles: la més utilitzada, que anava per Irún en direcció a Lió i d'allà fins a Gènova, o bé la que es dirigia a aquesta república passant per Barcelona i Montpeller.

---

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem.

D'igual forma, Gènova i Madrid estaven connectades parcialment per mar a través del port de Barcelona.⁵⁵

El dietari de Josep Monfar, en aquest sentit, està farcit d'anotacions que fan esment a l'arribada a Barcelona de vaixells que transportaven correus o ambaixadors que anaven a Madrid procedents de Gènova. L'any 1685, per exemple, un enviat d'aquesta república va passar per la capital catalana de viatge cap a la Cort, amb la missió de demanar ajut al rei Carles II per fer front a les amenaces del rei Lluís XIV.

“Por la mañana llegó una barca de Génova que llevó un embiado de aquella Sereníssima República y luego tomo postas para Madrid a dar razón a su Magestad del estado miserable que se alla por los gastos tan violentos los pide el de Francia”.⁵⁶

D'igual forma, un any després passava un correu per Barcelona procedent de Gènova que anava a Madrid per avisar al rei que el papa Innocenci XI era a punt de morir, una informació que, val a dir, va resultar ser falsa.

“A las 10 de la mañana llegó una faluca de Génova que llevó un correo para Madrid, abisando como el Papa estaba muy malo y en peligro de la vida”.⁵⁷

El correu per mar, de fet, era molt més ràpid que el terrestre, sempre i quan les condicions meteorològiques –principalment la intensitat i direcció del vent– ho permetessin. Així, Josep Monfar va anotar en el seu diari que l'any 1687 un vaixell havia vingut de Marsella a Barcelona en poc més d'un dia.

⁵⁵ Maria MONTÁÑEZ MATILLA, *El correo en la España...*, op. cit., p.97-98 i 109.

⁵⁶ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona de los años 1685, 1686 i 1687, Ms. 397, f.45v, 2 d'abril de 1685.

⁵⁷ Ibidem, Ms.398, f.54, 17 d'abril de 1686.

“Lunes, a 27 de dicho [gener de 1687], llegó otra barca de Marcella cargada de libros curiosos, y vino en 27 horas por haver unos buenos levantes”.⁵⁸

La circulació dels correus per tot Europa era possible gràcies a uns acords internacionals. L'any 1516 els reis Francesc I de França i Carles I d'Espanya van signar un tractat per tal d'assegurar el manteniment de les postes de la ruta de Flandes a Madrid i garantir el lliure trànsit dels correus per territori francès. D'igual forma, el 1601 els dos països van signar un conveni postal per tal de regular l'intercanvi de correspondència en la ruta que anava d'Espanya i Itàlia passant per Irún i Lió.⁵⁹

Gràcies a aquests acords internacionals, l'ambaixador del Sacre Imperi a Madrid, per exemple, podia enviar habitualment les seves cartes a Viena utilitzant el correu de Flandes, que passava per París, conegut també com a “correo del Norte”. Tal i com reflecteix el diari del comte de Pötting, que va ocupar aquesta cancelleria diplomàtica de 1663 a 1674, la correspondència intercanviada amb l'Emperador a través del correu ordinari de Flandes trigava un mes en cobrir els 2.700 quilòmetres que hi ha entre Madrid i Viena passant per Brussel·les. En canvi, quan les cartes eren transportades per un correu extraordinari, les cartes de l'Imperi podien arribar en la meitat de temps. El juliol de 1672, per exemple, el comte de Pötting se sorprenia de la rapidesa amb què un correu li havia portat una carta de l'Emperador, enviada per mà del marquès de los Balbases, ambaixador espanyol a Viena:

“Por la tarde recibí despachos del Emperador, mi Señor, por el correo Tyrol, moço, despachado por el marqués de los Balbases, con negociados importantes. Llegó en 15 días, que parece cosa sobrenatural”.⁶⁰

⁵⁸ Ibidem, Ms.399, s.f., 27 de gener de 1687.

⁵⁹ Fernando ALONSO GARCÍA, *El correo en el Renacimiento europeo. Estudio postal del archivo Simón Ruiz (1553-1630)*, Madrid: Fundación Albertino de Figueiredo para la filatelia, 2004, p.74.

⁶⁰ Miguel NIETO NUÑO, *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid (1664-1674)*, Madrid: Escuela Diplomática, 1990, vol. II, p.277. Les anotacions de l'ambaixador imperial fan referència

En qualsevol cas, el temps emprat pels correus per recórrer les grans rutes europees variava molt segons l'època de l'any, principalment com a conseqüència del rigor de l'hivern. Així, el correu entre Brussel·les i Roma trigava deu dies i mig en arribar al destí si era estiu i dotze a l'hivern, mentre que el correu ordinari d'Itàlia necessitava 24 dies per anar de Madrid a Roma a l'estiu i uns 27 dies durant els mesos d'hivern.⁶¹

De fet, les inclemències del temps eren un dels principals contratemps que dificultaven la puntualitat dels correus. L'any 1663, per exemple, el jurista Rafael Vilosa, administrador de les propietats del marquès d'Aitona a Catalunya, en una de les cartes que enviava setmanalment al seu amo, que residia a Madrid, expressava el seu disgust perquè l'estafeta del dissabte, procedent de la capital castellana, encara no havia arribat:

“Excelentísimo señor, es muy tarde y no ha llegado el correo. Yo creo es la causa las aguas, las nieves, los hyelos y vientos destes días, que de todo ha havido y ay con tanta abundancia”.⁶²

D'una forma semblant, el novembre de 1687, Josep Monfar recollia en el seu diari el retard que per culpa del mal temps havia patit el correu ordinari de Madrid que arribava tots els dissabtes a Barcelona:

“La estafeta no llegó a Barcelona asta el domingo a las 12 de mediodia, por razón de las grandes aguas que [ha] havido en Castilla, Aragón y Cataluña”.⁶³

---

constantment a l'arribada de correu de Flandes amb la correspondència de Viena, d'on se n'extreu que la durada més habitual del viatge era un mes. Un altre exemple de la rapidesa amb què cobrien aquesta distància els correus extraordinaris es troba en una carta datada a Viena el 16 de juliol de 1668, que va arribar a mans del comte de Pötting el dia 2 d'agost, gràcies a un correu extraordinari que va fer el viatge en 16 dies. Ibidem, vol.I, p.400.

⁶¹ Cayetano ALCÁZAR, “Los orígenes del correo moderno...”, op.cit., p.186-187; i Maria MONTAÑEZ MATILLA, *El correo en la España...*, op. cit., p. 109-110. Segons el comte de Pötting, però, el maig de 1670 un correu extraordinari enviat des de Roma per l'ambaixador espanyol, el marquès d'Astorga, va portar la notícia de l'elecció del papa Climent X en dotze dies. Miguel NIETO NUÑO, *Diario del conde de Pötting...*, op.cit., vol. II, p.114.

⁶² BC, Sèrie General Arxiu, Correspondència enviada per Rafael Vilosa, 1655-1663, Arx.512, s.f., 24 de febrer de 1663.

D'una cosa semblant es lamentava Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent a Madrid, en una carta enviada als consellers l'hivern de 1695:

“Excelentísimo señor, ha sido tal el rigor del tiempo en esta semana que en quatro dias seguidos no ha cessado de nevar y aier y oy ha cargado el hielo de género que parece imposible esten los caminos de calidad que el correo pueda passar y asta aora que es bien tarde no hay assomo de que llegue”.⁶⁴

D'igual forma, Josep de Cartellà i Sabastida, que aquell any havia viatjat a la Cort en qualitat d'ambaixador de la ciutat de Barcelona, es dolia del fet que durant quatre setmanes seguides el correu ordinari no havia pogut arribar a Madrid.

“Excel-lentíssim senyor, continuo ab lo desconsuelo de no tenir cartas de V.E., puix esta estafeta tampoch no es vinguda, y venen a faltar quatre estafetas, y a mi ab ellas los ordes de V.E.”.⁶⁵

Cartellà va escriure als consellers el 23 de febrer, tot dient-los que havia rebut les cartes de tres setmanes consecutives en un mateix dia, la primera de les quals havia sortit de Barcelona un mes abans. Per això, Cartellà va preferir respondre als consellers a través de l'estafeta de València, que, segons assegurava, no havia patit retards per culpa del mal temps:

“Excel-lentíssim senyor, de las quatre estafetas que faltavan per ocasió de las grans neus y frets, arribaren diumenge las tres y ab ellas rebí las cartas que V.E. fou servit escriurer-me en 22 y 29 del passat y en 5 de est. (...) No és ponderable la mal obra que ha fet est temps de glassos y neus per tot, y assò és estat la causa de la detenció de las estafetas y no altre cosa. Y per què lo

---

⁶³ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms.399, s.f., 28 de novembre de 1687.

⁶⁴ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1695, 1B-X-115, f.2, 8 de gener de 1695.

⁶⁵ Ibidem, f.22, 19 de febrer de 1695.

temps continua encara mal, escrich a V.E. esta per la estafeta de València, que sempre esta estafeta és passada y la que ha faltat més que totas és estada la de Aragó y Cathalunya, que crech que per eixas parts hi devia haver més neu, que serà estat la causa que lo extraordinari que despachí a V.E. lo dia 26 del passat, lo dia 8 de est, encara no era arribat, lo que sento molt per no saber lo que he de obrar”.⁶⁶

Una altra de les causes que podia endarrerir l’arribada de la correspondència era una sobtada malaltia del correu. Això és, per exemple, el que li va passar l’agost de 1693 a un extraordinari enviat a Madrid pel Consell de Cent amb cartes per a Josep de Cartellà. Segons la resposta que aquest va enviar als consellers, l’arribada del correu es va endarrerir per culpa d’una indisposició:

“He de passar a respòndrer a las cartas de V.E. de 14, 16 y 18 del corrent, rebudas per extraordinari, y a la de 15 de la estafeta. Y en quant a la de 14 que rebí per extraordinari que V.E. fou servit despachar-me, arribà assí lo dimarts passat als 18, a las 5 de la tarde, lo qual plech dugué lo mestre de postas del Frasnó, del Regne de Aragó, per dir que en dit lloch se era enmalaltit lo correu que V.E. havia despachat”.⁶⁷

Una cosa semblant va succeir l’any 1697, tal i com explicava als consellers Fernando de Pelegrí, que aleshores actuava com a agent a Madrid.

“Ayer a las cinco de la mañana llegó el pliego que V.E. se sirvió remitir con el extraordinario Juan Rey, aunque no fue él quien me lo entregó, por haver caydo malo y no haver podido seguir la carrera”.⁶⁸

⁶⁶ Ibidem, f.24, 23 de febrer de 1695.

⁶⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1693, 1B-X-113, f.231, 22 d’agost de 1693.

⁶⁸ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1697, 1B-X-117, f.97, 6 de juny de 1697.

Francesc de Castellví feia referència, fins i tot, al cas de Josep Riu, un correu extraordinari que el Consell de Cent va enviar a Madrid el setembre de 1705 i que, poc després de lliurar la carta que portava al rei Felip V, va morir com a conseqüència “de la fatiga del viatge”.⁶⁹

Més greu encara era que el correus que anaven per mar patissin un ensurt per culpa d'un temporal. L'abril de 1673, el duc de San Germán, virrei de Sardenya, va escriure als consellers de Barcelona per demanar-los si sabien alguna cosa del seu nomenament com a virrei de Catalunya. Segons el duc, un secretari que tenia a Madrid li havia donat la notícia, però el nomenament oficial encara no havia arribat a Càller.

“Por diferentes partes y en particular por la persona que asiste en la Corte a la solicitud de mis negocios he entendido la merced que su Magestad (que Dios guarde) se ha servido hacerme del gobierno de ese Principado de Cathaluña, y que los despachos se me han embiado con la faluca que partió de esa ciudad, la qual hasta aora no ha parecido. Y se tiene por cierto que ha naufragado”.⁷⁰

En altres ocasions, la tramesa de cartes es podia veure endarrerida per culpa d'algun problema burocràtic. L'any 1690, per exemple, el rei Carles II va aturar l'enviament d'una carta al virrei de Catalunya a través d'un correu extraordinari del Consell de Cent perquè no se'n refiava. Benito de Pelegrí ho justificava als consellers d'aquesta forma:

“Excelentísimo señor, el motivo de no haver llevado la respuesta del Rey nuestro Señor el correo extraordinario de V.E., siendo de ida y buelta, fue que el secretario de Guerra, después de haverme entregado el pliego para el señor virrei para que despachase el correo de V.E. (conforme lo pusse en ejecución) y habiendo hecho el pliego para V.E., hallé orden de su Magestad en el officio de Correo Maior para que no se diessen postas a nuestro correo asta otra

⁶⁹ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, op.cit., vol.1, p.537.

⁷⁰ AHCBC, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, f.33, 6 d'abril de 1673.

orden. (...) Viendo esta estraña novedad me conferí luego con dicho secretario y le dixé que el pliego iba seguro, y que V.E. le entregaria al señor virrei con toda puntualidad y que en presencia de su Señoria si gustava se despacharia el correo. Me respondió que no, que queria que sus pliegos fuessen seguros y que el depacharia correo”.⁷¹

Una cosa semblant li va succeir a Jaume Pena, correu reial, el mes d’octubre de l’any 1700 quan tornava d’un viatge que va fer a Madrid per encàrrec de la Generalitat. El correu va ser retingut a Lleida durant uns dies per ordre del governador d’aquesta ciutat, tal i com ho justificava el propi Pena davant dels diputats per poder cobrar les dietes.

“Jaume Pena, correu del Rey nostre Senyor, representa y diu a V.E. que als 18 de octubre prop passat, de ordre de V.S. partí de la present ciutat per correu de cavall per la vila de Madrit y als 22 del sobredit fou despatxat de dita vila ab la resposta per a V.E., y avent aribat a Lleyda lo governador li prengué les cartes, manant-li no se atrevís a moure’s de la plasa, a ont és estat detengut. (...) Per lo tant, suplica a V.E. lo sobredit Jaume Pena que en reconpensa del que a gastat en menjar los días que és estat detengut y aver llogat una mula pera tornar-se’n en la present ciutat, sie V.E. servit lo remunerar-lo en lo que ben vist serà a V.E.”.⁷²

Val a dir, en aquest sentit, que impedir el trànsit dels correus enviats per les institucions a la Cort de Madrid estava expressament prohibit per les Constitucions. Un capítol de Cort acceptat per Felip III l’any 1599 obligava als mestres de posta a donar cavalls als correus que portaven cartes al rei de part de la Generalitat, del Braç Militar o de qualsevol ciutat catalana, encara que no tinguessin llicència del virrei.

⁷¹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1690, 1B-X-110, f.157, 1 de juliol de 1690.

⁷² ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 4º, Sèrie General (N), 257, f.508, 22 de desembre de 1700. La Generalitat va pagar 11 lliures a Jaume Pena, correu de cavall, “despedit de anada y tornada a la Cort de sa Magestat, lo qual fou detingut a la tornada per lo governador de la ciutat de Lleyda y al dit se li pagan per tot lo que puga preténdrer per rahó del temps estigué detingut en la ciutat de Lleyda”. ACA, Generalitat, Correu i menut, Cauteles, 1700-1705, Sèrie V, 250, n.55, 23 de desembre de 1700.

“E per quant la experientia ha mostrat que fent los loctinents de V.Magestat alguns agravis als provincials de aquest Principat y Comtats pera que no puga venir a notitia de V.Magestat, manan ab graves penes als mestres de posta, que no gosen donar cavalls sense licentia, del que poria resultar algun gran deservy a V.Magestat, perçò suplican a V.Magestat los tres staments de la present Cort, que ab llur consentiment y approbatio sia servit statuir y ordenar que sempre y quant los Deputats de Cathalunya o lo Bras Militar o altres ciutats o viles del present Principat y Comtats voldran enviar correus a V.Magestat, que sens licència dels tinents de V.Magestat o portanveus de Governador sian obligats los mestres de postes de donar cavalls, a pena de privatió de sos officis. Plau a sa Magestat, que per ninguna via se empedixquen los correus que seran tramesos a sa Magestat y ordenarà com ab la present ordena a sos Loctinents Generals que en açò tingan gran compte”.⁷³

El trànsit dels correus podia veure's perjudicat també per l'incompliment dels acords internacionals, com es constata, per exemple, en el cas explicat anteriorment, en el que el rei Lluís XIV de França va retenir a Baiona l'emissari imperial que el 1683 anava a Madrid a portar la confirmació oficial de l'alliberament de Viena. Segons que ha assenyalat Lucien Bély, a pesar que generalment les convencions es respectaven, els correus no es deslliuraven del perill de ser detinguts pels exèrcits, sobretot en temps de guerra.⁷⁴

L'abril de 1667, per exemple, el comte de Pötting es queixava en el seu diari que la correspondència imperial havia estat retinguda a París:

---

⁷³ *Constitucions fetes per la S.C.R. Magestat del Rey don Phelip Segon, Rey de Castella, de Aragó, etc., en la primera Cort celebra als cathalans, en la ciutat de Barcelona, en lo monastir de Sant Francesch, en lo any 1599.* fol.LI, cap. LXXXIII. ACA, Reial Patrimoni, BGC, Volums, 551.

⁷⁴ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs au temps de Louis XIV*, Paris: Fayard, 1990, p.138.

“Llegó el ordinario de Flandes y juntamente aquel pliego grande del Emperador, mi Señor, para mí con los exemplares de las fiestas celebradas en la Corte Cesárea, detenido en la aduana de Paris con la acostumbrada cortesía francesa”.⁷⁵

El 1667 i 1668, com a conseqüència de la Guerra de Devolució –un conflicte entre França i Espanya que es va desenvolupar principalment en territori de les Províncies Unides– el comte de Pötting va optar per fer arribar la correspondència a Viena juntament amb la que un mercader de Madrid enviava amb el correu que anava a Itàlia, passant per Saragossa i Barcelona.

“Empeçé a escribir cada sábado por via de Çaragoça a Milán, y desde allí a Alemania, en el pliego de Juan Bautista Crotta, hombre de negocios en esta Corte. Se paga desde acá hasta Milán por cada onça de letras un real de ocho”.⁷⁶

El correu de Flandes, de fet, va quedar interromput en més d’una ocasió per culpa de la guerra, tal i com Pötting feia constar en el seu diari el 9 de setembre de 1667.

“A los 9, viernes [setembre de 1667], no llegó esta vez el ordinario de Flandes a causa del embaraço de este rompimiento”.⁷⁷

---

⁷⁵ Miguel NIETO NUÑO, *Diario del conde de Pötting...*, op.cit, vol. I, p.294. Segons Miguel Nieto, aquell dia l’ambaixador a Madrid va rebre una carta de l’Emperador datada a Viena el 16 de març que contenia la resposta a les cartes enviades per Pötting els dies 15, 22 i 29 de gener, i el 2 i l’11 de febrer, un retard causat, segons aquest historiador, per la “acumulación causada por la irregularidad del correo”.

⁷⁶ Ibidem, vol. I, p. 318.

⁷⁷ Ibidem, vol. I, p.323. El comte de Pötting va mantenir la correspondència amb Viena a través del correu d’Itàlia fins el juliol de 1668, un cop acabada la Guerra de Devolució. “Dexé de escribir por la via secreta de Italia por orden del Emperador, mi Señor”. Ibidem, vol. I, p.397.

De nou, l'agost de 1669, tot i la fi de la Guerra de Devolució, l'ambaixador imperial a Madrid tornava a deixar constància dels entrebancs que França posava a la circulació del correu de Flandes pel seu territori:

“El ordinario de Flandes empeçó a faltar, por havérsele antojado a los franceses de no consentirle pasage a causa de sus pretensiones travadas con el Condestable”.⁷⁸

Fou per aquesta raó que, poc després, tant el comte de Pötting com la reina Marianna d'Àustria van substituir el correu de Flandes pel d'Itàlia com a via habitual de comunicació amb l'Emperador a Viena.

“Empeçé a escribir por Milán a Alemania, ya que el camino de Flandes quedó cerrado por los franceses, y la Reyna hizo lo mismo”.⁷⁹

En ocasions, per tal d'evitar el pas per França, el correu de Flandes feia el trajecte fins a Espanya per mar, a través del port de Sant Sebastià. El desembre de 1669, el comte de Pötting escrivia en el seu diari que havia rebut “cartas de Alemania por la mar, con una faluca de Flandes”. La reina Marianna, això no obstant, preferia la ruta terrestre tradicional, tal i com reflecteix una nota escrita per l'ambaixador imperial a Madrid el març de 1672:

---

⁷⁸ Ibidem, vol.II, p.57. El Condestable al qual feia referència Pötting era Íñigo Fernández de Velasco, aleshores governador de Flandes, que gaudia del títol hereditari de Condestable de Castilla.

⁷⁹ Ibidem, vol.II, p.60. Segons assenyala Miguel Nieto, el 1669 els francesos demanaven 1.000 pistoles a canvi de deixar passar els correus. Ibidem, vol.II, p.68. Finalment, el novembre d'aquell any Pötting escrivia en el seu diari que França havia permès el restabliment del servei: “A los 27, miércoles [novembre de 1669], Empeçóse a abrir la correspondencia de los ordinarios de Flandes, dando a entender los señores franceses como eran árbitros y dueños de quitar y bolvernos mercedes”. Ibidem, vol.II, p.74.

“Vino el ordinario de Flandes por la mar desde Ostende a San Sebastián, con tres dias de mas brevedad, pero la Reyna no lo aprobó, ordenando que viniesse por Francia, como siempre se havia acostumbrado”.⁸⁰

El motiu pel qual la reina Marianna preferia el correu terrestre era, molt probablement, per la inseguretats que oferien els vaixells, els quals, a pesar de ser més ràpids, eren molt vulnerables a l'estat de la mar. És per aquesta raó que, generalment, els despatxos urgents eren enviats en vaixell, tot i que a la vegada es transmetia una còpia duplicada pel correu ordinari que anava a peu. Així, per exemple, l'agost de 1673 el comte de Pötting va enviar un correu a Viena que va fer una part del trajecte per mar des del port de Barcelona.

“A los 15, sábado [juliol de 1673], despaché de buelta al correo a Alemania por la mar en Barcelona. Nuestro Señor le acompañe”.⁸¹

Amb tot, l'ambaixador imperial no les tenia totes, de manera que quatre dies després va enviar un duplicat a través del correu ordinari, una pràctica que, segons assenyala Nieto Nuño, era utilitzada per l'Emperador habitualment.⁸²

Un altre exemple de l'impediment que causaven les guerres a la circulació de correus el proporciona un fragment d'una notícia que es va publicar a Barcelona el desembre de 1690, en el marc de la Guerra dels Nou Anys:

---

⁸⁰ Ibidem, vol.II, p.79 i 252.

⁸¹ Ibidem, vol.II, p.363.

⁸² Ibidem. Segons Nieto Nuño, la carta enviada per mar el dia 15 de juliol no va arribar a Viena. “No se conserva despacho alguno de Pötting con esta fecha, pero es probable que en esta ocasión siguiera la misma práctica que el Emperador y que se tratara, pues, de un correo duplicado de que remitió por vía ordinaria el siguiente día 19”.

“Aviéndose divulgado aquí [París] que el duque de Saboya no queria dar llibre tránsito a los correos de Francia que iban a Italia, se le embió orden al general Catinat que no le dexasse passar ningún correo que viniesse de Italia a España”.⁸³

L'ordre donada pel rei Lluís XIV va tenir els seus efectes, no debades aquell mes es publicava a Barcelona una carta que suposadament havia rebut un cavaller d'aquesta ciutat, en la que l'autor feia esment de les dificultats que tenien els correus per transitar per França.

“La causa de no passar el correo ordinario de Italia a España es por averle mandado detener monsiur de Catinat, que ha hecho entender al señor conde de Lovini continuaria la misma hostelidad hasta que el señor duque de Saboya delibere passage al correo que de León [Lió] passa a Roma”.⁸⁴

Un cas semblant ese troba en una notícia que es va publicar a Saragossa el mes de setembre de 1706, durant la Guerra de Successió –que fou posteriorment reproduïda a Barcelona per Rafael Figueró–, segons la qual el correu que va portar la informació a la capital aragonesa va haver de vèncer moltes dificultats per culpa del conflicte.

“Juan Antonio Gascón, natural del lugar de Villanueva del Rebollar, que partió el dia 28 de agosto de nuestro ejército con la noticia de aver dexado a nuestro Rey y Señor [Carles III] bueno, fuerte y robusto”. (...) Añade el mismo expreso que la causa de no passar fácilmente correos es porque el paysanage del conducto esta solevado, unos por su Magestad y otros por el Señor Duque de Anjou”.⁸⁵

⁸³ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 29 de deziembre de 1690.* AHCB, Pre-prensa 4/1.

⁸⁴ *Copia de una carta escrita a un cavallero desta ciudad de Barcelona, venida por un extraordinario a 9 de deziembre deste año de 1690, despachado por el señor duque de Saboya a nuestro Rey y Señor Carlos II (que Dios guarde).* AHCB, B.1690 8º op.2.

⁸⁵ *Particulares noticias llegadas a la ciudad de Zaragoza, con expreso del campo de nuestro Rey y Señor Don*

En una altra gaseteta impresa per Figueró uns anys després es constata que, malgrat les dificultats ocasionades per la Guerra de Successió, el correu entre Madrid i Barcelona continuava funcionant.

“El día 6 [abril 1710] llegaron [a Barcelona] las balijas de los correos de Madrid y otras partes de que se apoderaron algunos voluntarios aragoneses”.⁸⁶

Encara, un altre exemple de les interferències que les guerres causaven en la circulació dels correus el proporcionen les cartes que la reina Elisabet Cristina de Brunswick va enviar als diputats de la Generalitat de Catalunya i als consellers de la ciutat de Barcelona el 19 de juny de 1712 per informar-los que l'arxiduc Carles havia estat coronat Emperador del Sacre Imperi Romanogermànic a Frankfurt i rei d'Hongria a Presburg, l'actual Bratislava. La cerimònia de coronació del rei d'Hongria havia tingut lloc el 22 de maig anterior, però la de l'Emperador s'havia celebrat mig any abans, el 22 de desembre de 1711. La reina assegurava als consellers i als diputats que havia rebut les dues notícies alhora perquè les cartes procedents de Frankfurt “se extraviaron con la prisión y captividad de la persona que venia a anunciar tamaña celebridad”.⁸⁷

El servei de correu, com es pot comprovar, era molt insegur i vulnerable. En moltes ocasions els paquets eren oberts i, fins i tot, els missatgers eren víctimes de robatoris. Rafael Vilosa es queixava d'aquest fet en una carta enviada al marquès d'Aitona el juny de 1656.

Carlos III (que Dios guarde), y de la perfecta salud de su Magestad. Y las generales de todas partes, publicadas a 7 de setiembre de 1706 y venidas a Barcelona por el correo de Aragón a 10 de dicho mes. BC, F.Bon. 5829.

⁸⁶ *Gazeta de Barcelona, publicada dia 19 de abril de 1710.* AHCB, R SD 8°.

⁸⁷ *Còpia de la Real Carta escrita per la S.C.C. y Real Magestat de la Reyna nostra Senyora (que Déu guarde) al Excel·lentíssim y Fidelíssim consistori dels senyors deputats y oydors de comptes del General de Cathalunya a 19 de juny de 1712.* BUB, B-54/1/1-25; *Còpia de la Real carta escrita per la S.C.C y Real Magestat de la Reyna nostra Senyora (que Déu guarde) al Excel·lentíssim consistori dels senyors concellers de la ciutat de Barcelona.* BUB, C-240/1/3-17.

“En este punto recivo la de V.E. de 27 del passado y me admiro mucho que V.E. no haya recibido carta mia, habiendo escrito largamente por aquel correo. Pero ya esta semana se ha dicho que en el Reyno de Aragón quitaron algunos pliegos al correo y habrá querido la desdicha que haya sido uno dellos el que remitia a V.E.”⁸⁸

Dues setmanes després, Vilosa va poder comunicar al marquès que l'oficial del correu reial a Barcelona havia trobat el paquet perdut.

“Excelentísimo señor, el domingo passado a medio dia vino el official mayor del correo con un pliego grande que dize havian hallado sábado a la noche entre las cartas que havian hechado para Madrid. El pliego estava muy mal hecho, sin que viniesse atado con hilo, con el sobrescrito, que por curiosidad remito incluso a V.E., para que V.E. vea lo que puede la malícia”.⁸⁹

D'una forma semblant, els correus propis enviats per les institucions també eren víctimes potencials dels saltejadors de camins. L'agost de 1696 els consellers de Barcelona van enviar unes cartes al marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya, que era al front, a través d'un correu extraordinari, el qual, segons va quedar reflectit en el dietari del Consell de Cent, fou assaltat poc després d'haver sortit de la ciutat.

“En est día [4 de setembre de 1696], a las nou de la nit, se despatxà un correu de peu, nomenat Francesch Noguier, ab carta per lo Excel·lentíssim senyor virrey, per partissipar-li las notícias tenia esta Ciutat, lo qual correu, lo dia següent a las sinch del matí arribà en casa lo Excel·lentíssim senyor conseller en cap y li féu relatió com la nit passada entre las onse y las dotse ora de la mitja nit, al que fonch passada la casa de Fontfreda, en lo terme de Moncada,

⁸⁸ BC, Sèrie General Arxiu, Correspondència enviada per Rafael Vilosa, 1655-1663, Arx.512, s.f., 3 de juny de 1656.

⁸⁹ Ibidem, 17 de juny de 1656.

anant ell despatxat ab un plech per lo Excel·lentíssim senyor virrey, que ell dit Excel·lentíssim senyor conseller li havia entregat, isqueren tres hòmens y li prengueren las cartas, partes y diners, fent-li amanassa de matar-lo”.⁹⁰

Fins i tot, segons sembla, ni les cartes del rei se salvaven dels robatoris. Benito de Pelegrí, agent a Madrid, explicava als consellers com l’octubre de 1695 havien desaparegut uns plec de la correspondència reial.

“Excelentísimo señor, por la de V.E. de 8 deste veo no llegó a sus manos la que escribí en aquel correo y sin duda es la causa el haverle desbalijado al salir desta Corte. Y aunque dixeron que solamente peligraron los pliegos del Rey nuestro Señor, parece que también otros corrieron tormenta. Hasta aora no se sabe se haya descubierto nada de tan grande desvergüenza, ni quienes fueron los que la executaron, que merecen qualquiera demostración de castigo”.⁹¹

D’una forma semblant, el cronista del convent de Santa Caterina de Barcelona deixava constància en el dietari que l’octubre de 1701 uns soldats havien robat una maleta plena de diners del correu, tot i que, finalment es pogué recuperar en un prostíbul de la ciutat.

“Dia 17 de desembre [de 1701], algun soldat o soldats del Rey robaren una maleta de la estafetilla del Rey (se anomena lo aparte del Rey) en la propria casa y posada de las estafetillas o apartes del Rey, ab cantitat grossa de diner de alguns particulars de Madrit y ab moltas cartas y despatxs. Lo diner se trobà dins poch temps, en casa de rameras, los papers foren cremats en la mateixa casa y qui pogué se posà en salvo”.⁹²

---

⁹⁰ DACB, vol. XXII, p.78.

⁹¹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1695, 1B-X-115, f.218, 15 d’octubre de 1695.

⁹² BUB, Manuscrits, Lumen Domus, vol.3, 1701-1803, p.121, 17 de desembre de 1701.

Per totes aquestes raons, la monarquia hispànica va haver de prendre mesures per tal d'evitar la pèrdua o el robatori de cartes. L'any 1662 el rei Felip IV va ordenar que no es barrejés correspondència privada amb l'oficial.

“El mantener los ordinarios del Norte y Ytalia tiene muchas congruencias a la causa pública y a mi servicio, pero respecto de la gran dificultad que en esto se ofrece, (...) porqué demás de lo que mi Real Hacienda interesa en ello, lo pide la seguridad de los mismos pliegos, que siendo de mucho bulto ha sucedido algunas veces abrirlos y sacar cosas de valor, con cuya atención he querido reiterar las órdenes que antes tengo dadas para que debajo de mis pliegos no se recivan ningunos otros para particulares, sinó fuese que las cartas sean para personas empleadas en mi servicio”.⁹³

De forma semblant, en les corts concloses a Barcelona l'any 1706 per l'arxiduc Carles d'Àustria es va aprovar una llei per tal de vetllar per la confidencialitat dels correus.

“Per reprimir la facilitat ab que alguns officials reals obrian y llegian las cartas que anaven y venian per la estafeta o correu ordinari, ab lo pretext de ser axí convenient al Real servey (...), estatuhim y ordenam, ab lloació y aprobació de la present Cort, que ningun official real, ni encara lo Llochtinent General o Capità General, puga desclourer ni llegir cartas que aniran y vindran per las estafetas o correus ordinaris. (...) Y que los que contrafaran a la present Constitució incidescan en las penas de la observança y ab las matexas lo Correu Major o sos officials que permetran que en sa casa se desclogan cartas sens avisar al consistori de deputats y oydors de la violència, lo qual consistori tinga obligació de exir a la defença, en pena de una terça de son salari”.⁹⁴

⁹³ ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 315, doc.42, 6 de setembre de 1662.

⁹⁴ *Constitucions, capítols y actes de Cort fetas y atorgats per la S.C.R. Magestat del Rey nostre Senyor don Carlos III (...) en la Cort celebrà als catalans en la ciutat de Barcelona, en la casa de la Deputació del General de Catalunya en lo any de 1706*, cap.XXII, p.22-23. BUB, C-242/1/18.

Fins i tot, l'any 1715, uns mesos després de la caiguda de Barcelona, el marquès de Castel Rodrigo, capità general de Catalunya, va concedir llicència als oficials de correu per poder portar armes, amb la finalitat d'assegurar el funcionament del servei.

“Atendiendo a lo precisa que es la mayor puntualidad de las expediciones y despachos del Real servicio a que tanto concurren los maestros de postas (...) y defensa de su derecho en oposición de las violencias que suelen experimentar, necesitan de las armas de fuego, (...) por la presente concedemos a Juan Saurí, vezino y maestro de postas de la villa de Hostalrich, el viso y retención de una escopeta larga. Y teniendo presentes las preeminencias y exemptions que su Magestad les concede, assí para el decoro de la confianza del oficio, como para la indefectible permanencia y seguridad de sus cavallos, le concedemos assí mismo el viso y porte de la espada ordinaria”.⁹⁵

La inseguretats del servei i la pràctica generalitzada d'obrir les cartes per part d'alguns oficials de correus donava ales a l'espionatge. Segons que ha explicat Lucien Bély, malgrat que la principal regla dels convenis entre estats per a la circulació dels correus era que les cartes havien d'arribar a bon port el més ràpidament possible i, sobretot, sense que ningú hi donés un cop d'ull, l'obertura dels plec era el pa de cada dia, gràcies, principalment a la complicitat dels encarregats de les postes.⁹⁶

L'any 1696, per exemple, la família Thurn und Taxis, responsable del servei de correu de l'imperi austríac, es va queixar a la Dieta que les autoritats locals de Celle, a la Baixa Saxònia, obrien les cartes que passaven per aquesta ciutat. Celle, de fet, era un nus postal que comunicava l'Imperi amb Suècia i Dinamarca. En aquest sentit, Bély assenyala que durant la Guerra de Successió el duc de Celle, Jordi Guillem de Brunswick, obtenia informació

⁹⁵ BC, Sèrie General Arxiu, Llibre de documents sobre l'administració de correus, 1611-1722, f.9, novembre de 1715.

⁹⁶ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.137.

privilegiada a través de l'obertura de la correspondència, que després enviava als aliats. D'aquesta forma, segons aquest historiador, els governs de Londres i la Haia s'assabentaven de les decisions preses per Lluís XIV fins i tot abans que les rebessin els seus ambaixadors als països nòrdics.⁹⁷

Un cas semblant l'ofereix William Harrison, que fou secretari de l'ambaixada anglesa a La Haia entre els anys 1711 i 1713. Segons Bély, aquest personatge obria sistemàticament totes les cartes que passaven per les seves mans, amb l'excepció de les que portaven el distintiu de "most secret". Tot seguit, elaborava uns dossiers amb les informacions que hi trobava, els quals complementava amb notícies que publicaven les gasetes flamenques i holandeses, i els enviava a Londres, així com també a les ambaixades britàniques d'arreu d'Europa.⁹⁸

L'historiador Brendan Dooley posa l'exemple de Pier Francesco Marini, mestre de posta de Gènova, que subministrava informació als redactors de notícies de Roma.⁹⁹

De fet, en alguns països eren, precisament, els mestres de posta els que s'encarregaven de distribuir les gasetes. Segons que ha assenyalat Rosa Cal, en la Dieta de Frankfurt reunida el 1628 l'emperador Ferran II va establir que el repartiment de les gasetes setmanals fos atorgat a la família Thurn und Taxis, responsables del correu a l'Imperi. En una altra ocasió, un arbitrista de Madrid va recomanar al rei Carles II, com a mesura per recaptar impostos, l'establiment d'una impremta que s'ocupés de publicar les notícies que portaven els correus. "El correo mayor ha de tener una imprenta propia, o tener concertado por todo el año con un impresor que le dé tanto a cada año por las relaciones y nuevas que se la darán a imprimir", assegurava.¹⁰⁰

---

⁹⁷ Ibidem, p.137-140.

⁹⁸ Ibidem, p. 342.

⁹⁹ Brendan DOOLEY, "Les reseaux d'information a Rome au XVII siecle", dins Henry DURANTON i Pierre RÉTAT (eds.), *Gazettes et information politique sous l'Ancien Regime*. Université de Saint-Étienne, 1999, p.131.

¹⁰⁰ Sobre el repartiment de gasetes per part dels Taxis vegeu: Rosa CAL MARTÍNEZ, "La Gazeta de Madrid y la Guerra de Sucesión", *Cuadernos dieciochistas* (Universidad de Salamanca), 3, 2002, p.36. La proposta de l'arbitrista al rei Carles II a: Pedro RUEDA RAMÍREZ i Manuel FERNÁNDEZ CHAVES, "El terremoto como noticia: relaciones de sucesos y otros textos del temblor de 1680", *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 14, 2008, p.582.

Ambaixadors, espies i confidents

El paper dels ambaixadors i dels espies resulta cabdal per entendre el funcionament de la premsa a l'època Moderna, no debades les notícies impreses que circulaven per Europa estava formades bàsicament per material de caràcter polític i militar que sortia de fonts properes a les administracions i els governs. Com ha assenyalat Mario Infelise, fou sobretot a partir de la segona meitat del segle XVI que una gran quantitat de papers destinats inicialment a circular pels diferents àmbits de l'Estat i de la Cort es van convertir en objecte de l'interès general. L'entusiasme per la lectura d'aquest tipus d'informació entre persones de diversa condició va augmentar a partir d'aleshores, sovint sense cap altre raó que la curiositat.¹⁰¹

En qualsevol cas, no només la curiositat va fomentar la circulació de notícies a l'Europa moderna. Al darrere hi havia també un interès dels propis Estats per difondre la informació que més els convenia amb l'objectiu d'influir en l'opinió pública, distreure l'atenció dels temes més rellevants o bé condicionar la política i les accions dels governs rivals. A França, per exemple, l'any 1631 va aparèixer la *Gazette*, una de les primeres publicacions periòdiques europees, que, sota el control de Lluís XIII, tenia com a objectiu contrarestar la política propagandística dels seus enemics.

D'una forma semblant, com ha explicat Lucien Bély, els secretaris d'Estat anglesos van crear una veritable "agència de notícies" a través de la qual feien arribar a les gasetes londinenques la informació que volien fer pública. A més, amb les anomenades *news-letters*, unes cartes que contenien diverses notícies breus, moltes vegades de caràcter confidencial, els agents secrets anglesos a l'estranger s'encarregaven de distribuir per les principals capitals d'Europa la informació que al govern anglès li interessava difondre.¹⁰²

---

¹⁰¹ Mario INFELISE, "Disimulo e información en los orígenes del periodismo", dins Roger CHARTIER i Carmen ESPEJO (eds.), *La aparición del periodismo en Europa. Comunicación y propaganda en el Barroco*, Madrid: Marcial Pons, 2012, p.159.

¹⁰² Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.87.

Segons Bély, a Anglaterra les *news-letter* formaven part del propi sistema diplomàtic i, de fet, constituïen la base de les xarxes que subministraven la informació als secretaris d'Estat. Els principals temes que interessaven al govern, en aquest sentit, eren els moviments de les flotes navals, les decisions que prenien els països estrangers o els viatges reials. *The London Gazette*, controlada pel govern, s'alimentava de totes aquestes informacions.¹⁰³

D'aquesta forma, els principals ports comercials europeus van donar lloc a l'aparició d'una gran xarxa de circulació d'informació. Venècia fou, en aquest sentit, el primer centre de comunicació a Europa durant els segles XV i XVI, seguit d'altres ciutats portuàries, com foren Gènova o Anvers, mentre que Amsterdam va esdevenir el més important a partir del segle XVII. Segons que ha assenyalat Peter Burke, el principal factor que convertia aquestes ciutats en grans centres de comunicació era la constant i regular arribada d'informació de matèria diversa –comercial, política, bèl·lica, religiosa–, procedent d'indrets tant de dins com de fora d'Europa.¹⁰⁴

Així, com explica Bély, una xarxa de comunicació entre ambaixades cobria tot el territori europeu, de nord a sud i d'est a oest, amb línies que travessaven França en direcció a Viena i Venècia i d'allà fins a Constantinoble i també des del port d'Anvers cap als països bàltics, passant per Hamburg.¹⁰⁵

Un dels primers estats que va adoptar el sistema d'ambaixadors fou, precisament, la república de Venècia. Es tractava d'un cos de diplomàtics que residien en les principals capitals d'Europa amb l'objectiu de recollir informació. El govern venecià, d'aquesta forma, rebia regularment els seus informes i, sobretot, unes memòries al final de cada missió diplomàtica, conegudes com a “relazioni”, en les que els ambaixadors explicaven amb detall

---

¹⁰³ Ibidem, p.238.

¹⁰⁴ Peter BURKE, “Early Modern Venice...”, op.cit., p.390.

¹⁰⁵ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.87.

els punts forts i les debilitats polítiques, militars i econòmiques de l'estat on havien estat destinats.¹⁰⁶

És per aquesta raó que als principals governs europeus els interessava tenir també acreditats els seus ambaixadors a la república veneciana. Segons Bély, la correspondència que el cònsol francès a Venècia enviava a l'ambaixador de França a Roma mostra un desig permanent de recollir i transmetre notícies arribades a la República procedents d'arreu del món. El cònsol francès a Venècia considerava que entre els seus deures hi figurava el d'enviar regularment al seu superior notícies, remarques i observacions sobre la situació política que es vivia a Europa.¹⁰⁷

A principi del segle XVII l'ambaixador espanyol a Venècia, el marquès de Bedmar, comptava també amb una eficient xarxa d'espies al seu servei, entre els quals hi havia un conegut redactor de gasetes, el portuguès Antonio Meschita. Segons Infelise, aquest gaseter tenia un paper fonamental a l'hora d'enviar informació útil per a la monarquia espanyola, que recollia de la correspondència que rebia d'arreu del món, així com també dels confidents que tenia a la ciutat veneciana.¹⁰⁸

Durant l'època Moderna les figures de l'ambaixador i de l'espia sovint es confonien, fins al punt que algun destacat mandatari, veient la situació privilegiada i l'estatus de què gaudien els ambaixadors prop dels centres de poder, va arribar a qualificar els representants diplomàtics com a "honorables espies". El cossos diplomàtics, en el transcurs de processos negociadors importants, com eren, per exemple, els tractats de pau, estaven formats per un extens equip de col·laboradors i secretaris, així com també per un servei domèstic que, al seu torn, anava acompanyat de familiars i, fins i tot, d'amics. Segons Bély, aquest entorn era una font d'informació confidencial, subministrada generalment a canvi de diners, que constituïa un dels principals suports en que es basava l'espionatge. D'aquesta forma, els productors de

¹⁰⁶ Peter BURKE, "Early Modern Venice...", op.cit., p.393.

¹⁰⁷ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.252-253.

¹⁰⁸ Mario INFELISE, "Disimulo e información...", op.cit., 162-163.

notícies, els anomenats gaseters, vivien de les filtracions que sortien dels entorns diplomàtics. Segons que assenyala Brendan Dooley, els membres de les delegacions estaven, en general, molt mal pagats i eren susceptibles de caure en pràctiques corruptes.¹⁰⁹

La connexió entre ambaixadors i espies, així doncs, fou una de les peces clau de tot l'entramat comunicatiu a l'Europa moderna, de manera que cap govern n'era alié. Els intercanvis d'informació entre els ambaixadors i espies residents a les capitals dels principals estats eren constants, com també ho eren entre els generals dels diferents camps militars repartits entre el múltiples fronts de guerra.¹¹⁰

Són prou coneguts, en aquest sentit, els informes que durant la dècada de 1670 l'agent anglès William Perwich enviava regularment des de París al govern de Londres. Paral·lelament, Viena, la capital de l'Imperi austríac, constituïa un dels principals objectius dels ministres del rei Lluís XIV de França. Segons que explica Lucien Bély, seguint les ordres d'aquest monarca, l'ambaixador francès a Copenhague, el comte de Chamilly, va enviar a Viena un col·laborador que fou arrestat l'any 1702 sota sospita d'espionatge. Un altre dels personatges il·lustres de l'època que comptava amb una important xarxa d'espies durant la Guerra de Successió fou el duc de Marlborough, general de l'exèrcit britànic i home d'estat, que tenia informadors dins de la cort del rei Lluís XIV.¹¹¹

Un exemple que mostra la connexió entre els ambaixadors, els espies i els redactors de les notícies que es publicaven a les gasetes l'aporta el diari de l'ambaixador imperial a Madrid, el comte de Pötting. Curiosament, un dels personatges més citats en aquest diari és un tal Carlos Isnardi, un frare dominic a qui l'ambaixador es referia sovint simplement com a "padre Carlos". Segons reflecteix el diari, Isnardi anava a casa de l'ambaixador per parlar o dinar com a mínim un vegada a la setmana i, a vegades, fins i tot dues o tres. Es tracta d'un

---

¹⁰⁹ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.116-120 i 260; Brendan DOOLEY, "Les reseaux d'information...", p.131.

¹¹⁰ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.134.

¹¹¹ Ibidem, p.91-93. Sobre els informes de William Perwich vegeu: Minnie Beryl CURRAN (ed.), *The Despatches of William Perwich: English Agent in Paris, 1669-1677*, Londres: Royal Historical Society, 1903.

personatge enigmàtic, ja que, llevat d'algunes excepcions, Pötting no acostumava a donar detalls sobre qui era o què anava a fer a casa seva. Tanmateix, el març de 1667 l'ambaixador va anotar: “vino a hablarme el padre Carlos sobre diversas noticias”. Posteriorment, l'octubre de 1668 l'ambaixador va deixar anotat: “el padre Carlos vino a traerme diferentes notiçias, que nunca le faltan”.¹¹²

Amb el pas del temps, però, les anotacions de l'ambaixador deixaven entreveure més pistes sobre l'enigmàtic personatge. Així, l'abril de 1670 escrivia: “comió conmigo el padre Carlos Ysnardi, mi político perro de caça”; mentre que el juliol d'aquell any deixava anar: “comió conmigo el padre Carlos, trayendome diferentes manjares políticos”, i, encara, el mes d'octubre qualificava Isnardi com a: “brabo perro de cazador político”.¹¹³

Fins i tot, l'activitat de Carlos Isnardi a Madrid va arribar a oïda de l'Emperador, que, tot i confondre el nom, el mencionava en una carta, referint-se a ell com “a cierto jesuita introducido en los círculos políticos de Madrid, llamado Isnenghi, de quien había sabido (...) que se contaba entre los confidentes más seguros del conde de Pötting”. Segons Nieto Nuño, aquest personatge havia de ser per força el pare dominic Carlos Isnardi.¹¹⁴

Finalment, el diari del comte de Pötting revelava una de les principals ocupacions que tenia Isnardi, a banda de fer d'espia. En una anotació feta el novembre de 1671 l'ambaixador el va definir com a “caçador de las novedades del mundo”, mentre que l'abril de l'any següent el presentava com a “gaçetero general de las cossas del mundo”.¹¹⁵

---

¹¹² Miguel NIETO NUÑO, *Diario del conde de Pötting...*, op.cit., vol. I, p.286 i 413.

¹¹³ Ibidem, vol.II, p.109, 129 i 141.

¹¹⁴ Ibidem, vol. I, p. 415.

¹¹⁵ Ibidem, vol. II, p.230 i 255.

Agents i informadors a Catalunya

A Catalunya, per altra banda, tot i que de forma modesta, existia també una certa activitat diplomàtica. Les institucions catalanes, en aquest sentit, disposaven d'una xarxa d'agents i informadors, a través dels quals rebien regularment notícies del que succeïa a Europa. El Consell de Cent i la Generalitat, per exemple, compartien un agent a Madrid que tenia per missió primordial la de fer arribar al rei o als seus ministres les peticions dels consellers, però també la de transmetre cap a la capital catalana aquelles informacions que considerava rellevants. Així, per exemple, el juliol de 1673 Joan Francesc Pujol, agent del Consell de Cent a Madrid, va enviar una carta als consellers de Barcelona informant de les novetats del setge que el rei Lluís XIV de França havia posat a la ciutat de Maastricht, entre les quals hi havia la notícia de la mort del popular mosqueter D'Artagnan:

“En carta de 30 del passado que ha traydo el correo de Flandes dicen que (...) el Rey Christianíssimo continua en el sitio de Mastrich y ha doce dias que empezó a abrir los ataques, y el de San Juan a la noche mandó dar asalto general en que perdió mucha gente y entre ellos al conde Artañán, capitán de sus guardias, y otros oficiales y personas de suposición”.¹¹⁶

Generalment, l'agent del Consell de Cent a Madrid enviava a Barcelona la premsa que circulava per la capital castellana. És el cas, per exemple, de l'exemplar d'una gasetta feta a Amsterdam que els consellers van rebre el 1678 del seu home a la Cort.

“Muy Ilustres señores, recivo la carta de V.S. de 5 del corriente en que no me manda V.S. cosa particular, y no teniéndola yo tocante a negocios que poder participar a V.S. solo servirá esta

---

¹¹⁶ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, n.63, 15 de juliol de 1673.

para poner en manos de V.S. essa Gaceta de Abstardam que ha venido con el correo de Flandes”.¹¹⁷

D’igual forma, l’agent a Madrid informava amb detall als consellers de Barcelona de les activitats que es portaven a terme a la Cort. L’abril de 1678, per exemple, Pujol va enviar una extensa explicació de les celebracions que es van fer a Madrid amb motiu de la recuperació de la ciutat siciliana de Messina per part de l’exèrcit hispànic, que havia tingut lloc el 17 de març.

“Pongo con esta en su noticia que el miércoles passado [13 d’abril de 1678] (...) llegó aquí el correo con la nueva de que avian entrado en Mecina sus Reales armas, con cuyo aviso bolvió su Magestad a palacio ayer viernes y los consejos le besaron la mano y se pregonó se pongan luminarias estos tres dias, viernes, sábado y domingo. Oy ha ydo su Magestad a cavallo en público a la virgen de Atocha a dar gracias deste buen sucesso, acompañado de su A. y de los Grandes y criados de su Real cassa, que ha sido el dia mas festivo que ha tenido esta Corte muchos años ha. (...) Y porque no puedo expresar en esta a V.S. los que componian este acompañamiento y la forma en que yban remitiré a V.S. por el correo que viene la Gaceta en que se dirá todo por menor, que para entonces se abrá ya impresso”.¹¹⁸

El que probablement no sabia l’agent del Consell de Cent a Madrid és que quan la notícia de la presa de Messina va arribar a la capital castellana els consellers de Barcelona ja feia dotze dies que n’havien estat informats per uns mariners, tal i com va quedar registrat al dietari d’aquesta institució.

---

¹¹⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1678, 1B-X-102, f.52, 12 de març de 1678. Es tracta, molt probablement, de la *Gazeta de Amsterdam* que s’imprimia en aquesta ciutat en castellà de la mà del sefardí David de Castro Tartás. Sobre aquesta gaseta vegeu: Javier DÍAZ NOCI, “Gacetas españolas de los Países Bajos en el siglo XVII: La Gazeta de Amsterdam y Noticias Principales y Verdaderas”, *Ámbitos*, 7-8, 2001-2002, p.215-237.

¹¹⁸ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1678, 1B-X-102, f.70, 16 d’abril de 1678.

“En aquest dia [1 d’abril de 1678], entre las vuyt y nou oras de la matinada arribà en casa la present Ciutat dos patrons que eran entrats en lo port de la present ciutat ab una faluga genovesa y digueren als senyors concellers com la ciutat de Messina se era rendida y estava a la obediència del rey nostre senyor Carlos segon, que Déu guarde”.¹¹⁹

En aquell temps, Joan Francesc Pujol actuava també com a agent de la Diputació del General a Madrid amb la mateixa doble missió, és a dir, per una banda s’ocupava de fer arribar a la Cort els documents que els diputats enviaven al rei o als seus ministres i, de l’altra, transmetia a Barcelona les notícies que circulaven per la capital castellana. L’any 1669 els diputats van ordenar que fossin pagades 427 lliures a Pujol, “agent del General a la Cort de Madrid”, pel seu salari ordinari d’un any.¹²⁰

El 1680, arran de la mort de Joan Francesc Pujol, el càrrec d’agent del Consell de Cent i de la Generalitat a Madrid fou ocupat per Benito de Pelegrí, de manera que les institucions catalanes seguien rebent les notícies que circulaven per la capital castellana. La premsa que es publicava a Madrid anava aleshores molt plena d’informacions sobre la guerra de l’Imperi austríac contra els turcs. El desembre de 1684, per exemple, Pelegrí feia arribar als consellers una gaseta publicada a Madrid.

“Muy Ilustre señor, por este ordinario no ocurre novedad alguna digna de la noticia de V.S. Muy Ilustre, ni tocante a negozio ni a suzesos desta Corte. Las de la Guerra Sagrada, si bien tampoco participa noticias espeziales, verá V.S. Muy Ilustre por la gazeta inclusa, cuyo enbio continuaré para alimento de la curiosidad”.¹²¹

---

¹¹⁹ DACB, vol.XIX, p.367.

¹²⁰ ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1668, Sèrie G, 46/35, f.56.

¹²¹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1683-1684, 1B-X-106, n.166, 2 de desembre de 1684.

Paral·lelament, el Consell de Cent continuava servint-se del seu agent per fer arribar cartes a Madrid. El dia 11 de maig de 1697 els consellers van enviar un correu extraordinari a la capital castellana que en quatre dies va lliurar a Pelegrí una carta adreçada al rei, tal i com es desprèn de la resposta d'aquest.

“Con el extraordinario Pere Ferrer, que se sirvió V.E. mandar despachar el dia 11 deste y llegó el 15 a las dos de la noche, recibí el pliego que trahia para mi, y visto lo contenido en la carta que se sirvió V.E. escrivirme, luego que conocí seria hora para ponerme a los pies de su Magestad, fuí a Palacio y tuve suerte de poder entregarla en sus Reales manos”.¹²²

D'altra banda, el Consell de Cent i la Generalitat disposaven també d'un agent a Roma. Així, hi ha constància que el 1663 els diputats del General van ordenar que fossin pagades 825 lliures al sacerdot Francesc Frigola, agent del General a Roma, pel salari de tres anys.

“Per albarà dels senyors diputats de 6 de mars 1663 foren dites de compte nou per lo Banch de la present ciutat de Barcelona, a Joseph Jover, donsell, en Barcelona domiciliat, procurador del reverent Francesch Frigola y de Llordat, en la cúria romana residint, agent del General, per lo salari de agent de tres anys, comptadors de 5 de juliol 1659 fins a 5 de juliol 1662, dos cents ducats de plata quiscun any, que posades a Roma, a rahó de 32 sous de plata per ducat, son dos centas setanta y sinch lliures quiscu any, que reduïts tots dits tres anys a moneda corrent, a rahó de 5 lliures, 10 sous la dobla, fan la suma de 825 lliures”.¹²³

Posteriorment, la tasca d'agent a Roma fou encomanada a Miquel Lligada. A final del mes de setembre de 1703 aquest enviat va informar als consellers de Barcelona de la proclamació feta a Viena de l'arxiduc Carles com a rei d'Espanya.

¹²² AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1697, 1B-X-117, f.54, 18 de maig de 1697.

¹²³ ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1662, Sèrie G, 46/33, f.91.

“Excel·lentíssim senyor, no obstant que la notísia que passo a participar a V.E. sia cert, li serà de disturbo considerable, per los grans desconserts pot causar a nostra Espanya nova tant relevant. No escuso el dir a V.E., encara que ab viu sentiment, com esta setmana tots los avisos y cartas nos portan la aclamasió pública feta en Vienna, a 12 setembre, de Rey de Espanya en la persona del sereníssim archiduch Carlos de Àustria y que lo die 19 del mateix mes de setembre era destinat per la partença verso Portugal. Ha ha causat gran confusió en esta cúria y dóna molt que discòrrer una semblant resolusió posada en exequió del senyor Emperador, que may se era creguda fins se ha vista exejutada”.¹²⁴

Més tard, el juny de 1704, l’agent a Roma informava al Consell de Cent de com s’havia rebut en aquella ciutat la notícia de l’intent fallit per part de l’exèrcit aliat d’ocupar Barcelona, a la vegada que demanava als consellers detalls sobre aquest esdeveniment.

“Excel·lentíssim senyor, ab júbilo universal de tota la nació cathalana que se troba en Roma no he mancat anche yo de acompanyar la mia particular alegria com a obligat criat y ministre de V.E. en esta Cort, sentint-la líbera de una extrema angustia y grandíssim empenyo que li podia causar la enemiga armada naval. El extrem contento tingut de nostra Nació, que no cabiam en nosaltres matexos, ne féu donar públicas demostracions al Excel·lentíssim senyor duch de Osseda [Uceda], nostre embaxador, que ab actes de singular agrehiment, en nom de sa Magestat, donant las gratias, exagerà la fama, la glòria y la indubtable fidelitat demostrada de V.E. al ciment de las armas enemigas. De esta pública demostració és estat mon débit donar-ne a V.E. la noticia, sperant que encara ara me puga honrrar de manar se me envie una distincta relasió de la veritat del fet y de las successivas festas y alegrias fetas aquí, per fer callar en esta Cort a tots los mal intensionats contra nostra Nació y que injustament calumnian”.¹²⁵

¹²⁴ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1703-1704, 1B-X-121, n.49, 29 de setembre de 1703.

¹²⁵ Ibidem, n.101, 28 de juny de 1704.

El paper dels enviats de les institucions catalanes a l'estranger va adquirir una gran importància durant els darrers anys de la Guerra de Successió. Francesc Berardo, marquès de Montnegre, fou designat ambaixador a Viena l'any 1712, mentre que l'any següent els nobles Pau Ignasi Dalmasas i Felip de Ferran i de Sacirera foren enviats a Londres i a La Haia, respectivament. Aquests ambaixadors van desenvolupar una intensa tasca diplomàtica amb l'objectiu d'aconseguir que els tractats de pau fossin respectuosos amb les llibertats de Catalunya.¹²⁶

La premsa, en aquest sentit, fou un cop més un important instrument per a l'intercanvi d'informació entre els ambaixadors i les autoritats catalanes. El juliol de 1713, per exemple, Ferran i de Sacirera felicitava als consellers de Barcelona per la decisió presa per la Junta de Braços de continuar la guerra, notícia que deia haver rebut a La Haia a través de les gasetes d'Holanda i per cartes que li arribaven de Gènova.

“Las gasetas desta Cort, confirmadas de differentes cartas, que rebo de Gènova, me participan lo principi de la dita evacuació y al mateix tems me aseguran la animosa resolució de V.E. en defender lo que sos gloriosos antecessors an sabut mereixer y conservar. Esta notícia a causat tal mutació, que la tibiesa ab que abans era attès apar se converteix en admiració y aplauso al gloriós obrar de V.E. Sols me falta la certesa destas notícias com necessito y los ordes de V.E. esperant-los impacient, ab ànimo de que essent a satisfacció de mon desig puga sacrificar-me en companyia de ma amada pàtria”.¹²⁷

¹²⁶ Sobre el paper dels ambaixadors catalans durant les negociacions de pau vegeu: Joaquim ALBAREDA, *El «cas dels catalans». La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió (1705-1742)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2005, p.145-169. En els llibres de comptes de la Generalitat hi ha constància que el marquès de Montnegre va rebre un salari de 600 lliures mensuals entre el mes d'agost de 1712 i el juliol de 1713. ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1710, Sèrie G, 46/44, f.33. D'altra banda, segons Sanpere i Miquel, Felip Ferran i Pau Ignasi Dalmasas tenien una assignació de 1.000 lliures al mes. Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la Nación Catalana*, Barcelona: l'Avenç, 1905, p.62.

¹²⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1713, 1B-X-126, n.66, 27 de juliol de 1713.

Com a conseqüència del setge que l'exèrcit borbònic va posar sobre Barcelona el 1713, a l'ambaixador català a La Haia li arribaven les notícies sobre la situació de Catalunya per altres vies abans que de mà dels consellers. Això és, almenys, el que es constata d'una carta que Ferran i de Sacirera va enviar al Consell de Cent l'agost d'aquell any, un fragment, que serveix, alhora, per mostrar la intensa activitat diplomàtica que va engegar aquest ambaixador:

“La que rebo de V.E. dels 8 del passat [juliol de 1713] ab los inclusos papers y notícias de la resolució de V.E. y Braços Militar y Real, encara que disminueix lo cuidado ab que esperava cartas de V.E. aumenta mon dolor anunciand-me lo deplorable estat de ma pàtria. Dias ha tinguí de Itàlia estas noticias, las quals participí luego a Viena, als comtes de Çavellà, la Corzana y Aliban, y al marquès de Besora, las passí també a Londres, al duch de Argel, comte de Preteborrow [Peterborough], Estanop [Stanhope] y Crove [Crowe], a fi de mòurer sos ànimos al consuelo de V.E. Però no passí los ahogos de Catalunya a estos estats, ni al Emperador, per faltar-me la certesa y ordes de V.E. que tinch ara y executaré encontinent”.¹²⁸

A pesar de la dificultat, el govern català procurava que les notícies que es publicaven a Barcelona durant el setge es difonguessin per tot Europa a través dels ambaixadors. Així, a principi del mes de desembre de 1713, Francesc Anton Vidal, agent de la ciutat de Barcelona a Mallorca, confirmava als consellers que havia rebut dos números del *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, la gasetta publicada per Rafael Figueró durant el setge, i també el *Despertador de Catalunya*, que van arribar a Alcudia, al nord-oest de Mallorca, en un vaixell procedent de la capital catalana.

---

¹²⁸ Ibidem, n.79, 11 d'agost de 1713.

“Per propi ha despatxat lo governador de Alcuia a est Il·lustríssim senyor virrey, ab diferents plechs ha aportat embarcació vinguda de eixa ciutat, he tingut lo de V.E. de 21 del passat, junt ab los papers novament impresos ab lo títol de Despertador de Cathalunya, y las gazetas dels dias 11 y 17 de novembre, que de una y altre cosa se executarà lo que V.E. insinua, assegurant a V.E. que ab ancia se estan aguardant las gazetas per tenir las noticias y passar-las en Itàlia y Alemania, y me las demanan personas de qualitat per eix fi y regonech pot ésser de algun útil lo entregar-ne. Y així suplico a V.Exa. mane enviar-ne algunas luego de ésser publicadas, ab las embarcacions més promptas per venir a est Port, per poder-las repartir y enviar luego”.¹²⁹

Així, complint les ordres donades pels consellers de Barcelona, Francesc Anton Vidal va enviar les gasetes i el *Despertador de Catalunya* als ambaixadors catalans a l’estranger. Felip de Ferran i Sacirera escrivia a als consellers des de La Haia el 28 de desembre de 1713 per confirmar-los que ho havia rebut:

“Rebo la de V.E. dels 20 de noembre ab las gasetas, lo despertador de Catalunya, las noticias del estat se troba V.E., la continuació de manar-me me mantinga en esta Cort, y dir-me no ha rebut V.E. carta mia des dels 18 de agost”.¹³⁰

D’igual forma, a final del mes de desembre Pau Ignasi de Dalmases va rebre també les gasetes i el *Despertador de Catalunya*, tal i com assegurava en una carta que va escriure des de La Haia, on residia temporalment, a Ramon Vilana Perles, secretari d’Estat de l’emperador Carles VI.

¹²⁹ Ibidem, n.163, 6 de desembre de 1713. Els exemplars originals dels números del *Diario del sitio y defensa de Barcelona* de l’11 i el 17 de novembre de 1713 es poden trobar a: BC, F.Bon. 673 i 674; o bé, en edició facsímil, a: Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*, València: Tres i Quatre, 2008, p.165 i 169.

¹³⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1713, 1B-X-126, n.185, 28 de desembre de 1713.

“Mi señor i mi amigo, (...) supongo que habrás recibido dos gazetas de Barcelona, de 11 y 17 de el pasado. (...) Oy [29 de desembre de 1713] he recibido carta de la Ciudad de 20 de noviembre en que me remite las dos gazetas citadas, otro gran papel impreso por Figeró, intitulado Despertador de Cataluña, que no te remito porque supongo te lo habrán embiado”.¹³¹

Enmig d'aquest entramat diplomàtic va sobresortir també la figura de Miquel de Montserrat, que des de Gènova s'ocupava d'assegurar l'intercanvi de la correspondència entre Barcelona i els ambaixadors, sovint amb l'ajut del virrei de Mallorca, el marquès de Rubí.

“Excel-lentíssim senyor, per la posta passada rebí los adjunts per V.E. y logrant la ocasió de partir un pinco a Mallorca remeto esta al senyor marquès de Rubí, encarregant a dit senyor que ab la major puntualitat que sia possible los fassa passar a mans de V.E. perquè me avisa lo senyor Dalmases que importa arriben prest, pues van papers que serà factible que V.E. age de responder ab presteza”.¹³²

L'ambaixada de Pau Ignasi Dalmases a Londres, però, va topar amb un problema afegit que dificultava la seva comunicació amb les autoritats catalanes. Dalmases es queixava sovint que el Consell de Cent no responia amb promptitud a les seves cartes.

“No puch deixar de extrañar que en un temps com lo present y havent arribat a Gènova tanta multitud de embarcacions, no tinga carta alguna de V.E., avisos de las novedats de eixa Ciutat y Principat, ni orde del que dech executar, pues ni pot V.E. ignorar lo molt que podian combenir noticias de tanta importancia. Esta Cort està plena de ellas, però res se sap ab fonament, pues las que de Gènova y Milà són arribadas a mas mans son sens saber de qui y varian en moltas

---

¹³¹ L'original de la carta de Pau Ignasi Dalmases es troba a: AHCB, Manuscrits, Cartes de Pau Ignasi Dalmases, 1713-1714, Ms.B-95, p.187-189, 29 de desembre de 1713. Les cartes han estat editades a: Eva SERRA I PUIG (coord.), *La Junta General de Braços de 1713...*, op.cit., p.197-600.

¹³² AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1714, 1B-X-127, n.20, 21 de gener de 1714.

circumstàncies per lo que no dech fiar-me de ellas, no sent just proceesca fàcil en matèria de tanta importància. Deu vulla que vingan prest las noticias y avisos per cartas de V.E. a las quals puga diferir y los ordes del que dech executar”.¹³³

La circumstància que entorpia la comunicació entre Dalmases i les autoritats catalanes era, ni més ni menys, que el seu propi pare, Pau Dalmases, que interceptava les cartes que el seu fill li enviava des de Londres amb destinació al Consell de Cent i les feia arribar al duc de Pòpuli, que aleshores comandava l'exèrcit borbònic que assetjava Barcelona.¹³⁴

En qualsevol cas, a pesar d'això, Pau Ignasi Dalmases va poder posar a mans dels consellers de Barcelona, entre altres, una carta que anava acompanyada d'una còpia impresa del Tractat de Rastatt, signat per Àustria i França el març de 1713.

“Avent fet com diguí a V.E. en ma pasada quantas diligencias eran posibles per a tenir una entera y certa noticia del Tractat de Rastat y de la pau conclosa entre sa Magestat y lo Rey Christianíssim, he lograt tenir un exemplar imprès de tot lo obrat en Rastat des de las primeras conferencias fins a la última conclusió de la pau, ab la ratificació de sa Magestat, lo qual remeto inclús a V.E. Esta relació se a manat imprimir y se ha entregat a tots los ministros que se troban a la Dieta, en Musbourg, a fí que tinguesen una entera noticia de tot lo que se avia fet a Rastat. (...) Suplico a V.E. mane comunicar esta carta y los inclusos papers als Excel·lentíssims y Fidelíssims Senyors diputats y al Excel·lentíssim y Fidelíssim Senyor Protector y Bras Militar, pues no havent pogut tenir més de un exemplar, no he pogut remetre-lo”.¹³⁵

¹³³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1713, 1B-X-126, n.78, 11 d'agost de 1713.

¹³⁴ Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona: Dalmau, 2005, p.57. Sobre l'actuació de Pau Dalmases com a espia borbònic vegeu també: Amèlia CASTAN RANCH i Gemma GARCÍA FUERTES, “L'oscil·lant posicionament polític de Pau Ignasi de Dalmases i Ros durant la Guerra de Successió”, dins AAVV, *L'aposta catalana a la guerra de Successió*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007, p. 233-246.

¹³⁵ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1714, 1B-X-127, n.121, 3 d'abril de 1714.

Al seu torn, el juny de 1714 el Consell de Cent va aconseguir fer arribar a Dalmaes les còpies impreses d'unes cartes de l'emperador Carles VI que havien arribat a Barcelona el mes d'abril, acompanyades també de notícies sobre l'estat del setge de la ciutat.

“Excel·lentíssim senyor, don Miquel de Monserrat de Gènova, ab carta de 15 maig, me remet per Amsterdam tres plechs de V.E. (...) [en les que] venian las còpias de las Reials y Imperials cartas que V.E. avia rebut del Emperador y Emperatriz, nostres senyors (que Déu guarde), també de la carta circular que V.E. manà publicar y las notícias dels sucesos de exa glorioussa ciutat, des de lo dia 17 fins al 21 de abril, de que dono a V.Exa las més expressivas gracias”.¹³⁶

Per tal d'aconseguir novetats de la situació a l'interior del país les autoritats catalanes, sobretot en temps de guerra, se servien dels anomenats confidents. Es tractava, de fet, de veritables espies que s'infiltraven en les línies enemigues, on, gràcies als seus contactes, aconseguien informació sobre els moviments de l'exèrcit contrari. L'any 1695, per exemple, en el marc de la Guerra dels Nou Anys, els diputats de la Generalitat van ordenar el pagament de 115 lliures i 10 sous al sergent Josep Bellver pel que havia gastat en confidents.

“Per albarà dels senyors diputats de 30 de juliol 1695 foren dites en lo Banch de la present ciutat (...) 115 lliures, 10 sous per consemblants que de orde de ses senyories ne ha pagadas al sargento major del tercio de la present casa, Joseph Bellver, per tantes ne ha gastades a differents confidents tenia, no sols en la ciutat de Gerona y part del Empurdà, però també en lo exèrcit enemich, en lo any proppassat, a effecte de saber los designes del enemich”.¹³⁷

¹³⁶ Ibidem, n.250, 8 de juny de 1714.

¹³⁷ ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1692, Sèrie G, 46/41, f.14, 30 de juliol de 1695.

A vegades, però, els confidents eren les pròpies autoritats locals dels pobles situats prop del front de guerra. Així, l'any 1696 els jurats de Begur informaven als consellers de Barcelona sobre els moviments de l'armada francesa a la costa catalana. Segons es desprèn de la carta, el Consell de Cent havia enviat prèviament un informador a la zona amb el mateix propòsit:

“Excel·lentíssim senyor, essent vingut lo senyor Macià Ros d'exa ciutat a esta vila per saber lo camí havien pres las galeras de Fransa, y havent-se'n tornat dit senyor est matí de assí ab notícias que ditas galeras havian tombat lo cap de Creus, com en effecte lo tombaren, esta tarda són arribats assí dos hòmens de Cadaquès, coneguts, y nos han dit que después que hagueren tombat dit cap de Creus, trobant-se lo vent contrari, se'n tornaren y a la nit se reculliren dins lo port de Cadaquès, ahont se troban vuy, fent aigüas. La veu que diu corra allí que se'n tornan a Marcella. (...) Si altra notícia se offereix, asseguram ab tota diligència participar-la a V.E.”.¹³⁸

D'una forma semblant, l'any 1697, durant els setges que l'exèrcit francès va posar a Barcelona, els diputats de la Generalitat –que en aquell moment s'havien refugiat a Vilafranca del Penedès– rebien informació sobre la situació en què es trobava la capital catalana a través dels jurats de Sant Boi de Llobregat, així com també gràcies a Aleix Gazias, sacerdot d'aquesta parròquia. El juny d'aquell any, per exemple, els diputats van manar que els fossin enviades cartes a tots ells, “escrivint-los de que donen avís de las operacions anirà fent lo enemich en lo siti de Barcelona”. A la vegada, els diputats mantenien correspondència amb el notari Pere Llosas, que era dins de Barcelona, tal i com es constata, per exemple, de l'orde que van donar aquell mes que fos “feta carta a Pera Llosas, notari públic de Barcelona, per [correu] propi de peu de anada y tornada pera que continue [en] avisar notícias del siti de Barcelona”.¹³⁹

¹³⁸ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1696, 1B-X-116, f.160, 25 d'agost de 1696.

¹³⁹ L'orde d'enviar cartes a Sant Boi de Llobregat es troba a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1695, part 3º, Sèrie General (N), 252, f.470, 20 de juny de 1697. L'orde d'enviar una carta a Pere Llosas a: Ibidem, f.476v, 29 de juny de 1697.

Durant el setge de 1697, els diputats del General estaven també en contacte amb els consellers de Barcelona, intercanviant informació a través dels correus, com es desprèn de la carta que els diputats van enviar-los el juliol de 1697 des de Vilafranca del Penedès.

“Reb est consistori la de V.E. de 22 del corrent [juliol de 1697] en que és servit V.E participar-nos lo estat del siti de eixa plaça. (...) En est instant nos acaba de arribar un propi de Esparaguera ab la notícia de haver esta nit lo enemich donat avans a la bretxa y que és estat gloriosament retxassat, si bé que per no saber encara las circunstancias de est combat, quedam ab impaciencia aguardant la confirmació e individuació de aquell”.¹⁴⁰

Una cosa semblant va succeir durant la Guerra de Successió. El maig de 1704, per exemple, els jurats de Tortosa van avisar als consellers de Barcelona que l’armada aliada havia estat vista prop del riu Ebre.

“Excel·lentíssim senyor, los jurats del lloch del Perelló, que és de nostra jurisdicció, nos avisen com les guardes de la nostra torre del Aligua, vuy a les sinch hores de la tarde, han descubert quoranta veles, poch més o menos, davant de la boca del riu Ebro, que vénen de la part de ponent. Y judicant no sia la armada enemiga nos ha paregut ser molt propi de nostra obligació per la recíproca correspondència que esta ciutat sempre ha tengut en V.E. participar esta noticia a V.E. per lo que puga importar al mayor servey de sa Magestat (que Déu guarde) y defensa de exa Excel·lentíssima Ciutat”.¹⁴¹

L’any següent, els jurats de Tortosa escrivien de nou a Barcelona per avisar als consellers que el governador de Peníscola els havia enviat un correu extraordinari per avisar-los que a Benidorm havien vist la flota aliada.

¹⁴⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1697, 1B-X-117, f.255, 23 de juliol de 1697.

¹⁴¹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1703-1704, 1B-X-121, n.88, 25 de maig de 1704.

“Excel·lentíssim senyor, en execució del que se’ns previngué y tenim ofert a V.E. passam a participar a V.E. com vuy a les tres hores y mitja de la tarde lo governador de la plaza de Peníscola nos ha participat per exprés com vuy a les quatre del matí ha arribat a ses mans un rebato despachat per costa en que declara que de la torre de Benidorm, destricte de esta altra part de Alicant, se ha descubert la armada enemiga, composta de 150 veles, més que menos, y que estes per estar molt a dins del mar no podien conèixer lo rumbo que portaven, lo que també no-s diu haver-lo y participat lo senyor virrey de València”.¹⁴²

D’una forma semblant, el 20 d’agost de 1705 els còsols de Tarragona van escriure als consellers de Barcelona per informar-los que tres dies abans la ciutat de Dènia havia caigut a mans dels austriacistes. Es tractava de fet, de la primera notícia que el Consell de Cent va rebre sobre el desembarcament de tropes aliades a la península, cosa que va suposar l’inici de la Guerra de Successió en aquest front.

“Excel·lentíssim senyor, en obtemperació del que tenim offert a V.E., participam com vuy ha arribat al port de esta ciutat ab sa barca lo patró Anthoni Llach, natural de Sitges, qui declara que ayr die 19 partí de la platja de Vinarós, regne de València, y que ans de partir ell, arribà a la mateixa platja lo patró Marcos Beleciano, natural de dita vila, qui junt ab los mariners de sa barca deyan que la armada enemiga lo die dilluns passat als 17 del corrent havia sotsprés lo castell y ciutat de Dènia y que dempués havia pres dita armada lo rumbo assí a estas costas de Catalunya”.¹⁴³

Durant la Guerra de Successió les institucions catalanes procuraven compartir informació sobre la situació en què es trobava el país. El juny del 1707, per exemple, els jurats de Girona van escriure amb preocupació al Braç Militar demanant notícies sobre les activitats de

¹⁴² AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1705-1706, 1B-X-122, f.54, 13 d’agost de 1705.

¹⁴³ Ibidem, f.56, 20 d’agost de 1705.

l'exèrcit borbònic, el qual, després de la batalla d'Almansa, avançava imparable en direcció al Principat. El Braç Militar va resoldre enviar cartes als jurats de Tortosa, Lleida i Balaguer per tal d'obtenir novetats.

“Molt Il·lustre senyor, la varietat de las notícias que-s publican motiva al Protector y Bras Militar de Cathalunya lo procurar adquirir las més verídicas, y comprenent que lo medi més fàcil y segur és lo favor de V.S., espera dèurer a V.S. la mercé de participar-li las notícias més fixas y certas que V.S. alcance ab la individuació possible dels moviments y operacions del enemich, perquè ab la intel·ligència de aquellas puga est comú prèndrer las resolucions més conformes y proporcionadas al servey del Rey nostre Senyor (Déu lo guarde), resguart y consuelo de V.S. y universal benefici del Principat”.¹⁴⁴

D'una forma semblant, l'octubre de 1709 els consellers de Vic van escriure els de Barcelona per informar-los que l'exèrcit borbònic havia passat per Olot i es dirigia a Camprodon.

“Teníem ja escrita esta [carta] quant acabam de tenir avís per carta de un dels cabos de nostre somatent que est matí lo enemich dexant desocupada la vila de Olot se encamina vers la de Camprodon. Per encara no sabem qual haurà dextat [dita] vila de Olot, sols sens insinua que se sentien continuos tirs, persuadint-nos que seran nostres michalets y avansadas que'ls van picant la reraguardia”.¹⁴⁵

L'any següent foren els consellers de Manresa els que van escriure al Consell de Cent per informar que l'exèrcit borbònic assetjava la vila de Calaf.

¹⁴⁴ ACA, Generalitat, Dietari de Deliberacions del Braç Militar, 1707-1711, Sèrie G, 69/8, f.144, 15 de juny de 1707.

¹⁴⁵ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1709-1710, 1B-X-124, f.53, 22 d'octubre de 1709.

“Excel·lentíssim senyor, die 19 del corrent [juny de 1710] donà esta ciutat notícia a V.E. del invasió havia fet lo enemich al castell y vila de Calaf. Die 20 a la matinada tingué la alegria de haver lo enamich alssat lo citi, cremant carros, galeras y derramant partida de farina que trobà en algunas casas de particulars de la vila de Calaf, quedant tot lo die 21 no sols Calaf, com també aquellas cercanias, libres dels enemichs. Vuy, die 22, a la que deviam ésser cerca de mig dia havem tingut avís per [correu] propi com lo enamich altra vegada hauria tornat a invadir lo castell de Calaf ab major número de tropas”.¹⁴⁶

Un altre exemple de la col·laboració en tasques informatives entre les autoritats locals del rerepaís i les de la capital catalana l’aporta Josep Ramis, jurat de Sant Celoni, que l’any 1711 feia arribar notícies sobre l’avanç de l’exèrcit borbònic cap a Girona al mercader Gabriel Font, conseller quart de Barcelona. Ramis aconseguia la informació a través dels correus que enviava al camp de batalla, com és el cas del que va anar a Llagostera el gener d’aquell any.

“Il·lustre senyor Gabriel Font, vuy diumenge, a la que són las sinch de la tarda, rebo un [correu] propi al qual havia jo air remés a Llagostera per observar los moviments del enemich y adquirir las notícias y novedats hi hagués. Y la notícia aporta és que a las quatra de air a la tarda, que era lo dia 17, arribà un gran destacament del enemich a dita vila de Llagostera, la qual han saquejada, sens quedar salva iglésia ni puesto algun que no haja experimentat sos rigors”.¹⁴⁷

Uns dies després, Ramis informava el conseller quart que l’exèrcit de Felip V era a les portes de Girona:

“Il·lustre senyor Gabriel Font, tinch rebut las dos cartas de V.I. en resposta y avís de haver V.I. rebut las mias, y continuant ma incumbència passo a donar avís a V.I. que tinch lo [correu]

¹⁴⁶ Ibidem, f.73, 22 de juny de 1710.

¹⁴⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1711-1712, 1B-X-125, n.15, 18 de gener de 1711.

propi de la part de Gerona, lo qual me ha arribat ara que són cerca las nou horas de la nit. Y las noticias són que lo divendras a la matinada lo enemich donà un gran avans a la plassa y després cessà lo tirar, tant de una part com de altra, y fins vuy al mitx dia no se ha pogut averiguar en què ha parat, si en bé o en mal. Y per saber-ho se han fet dos propis, sols per esta part, a la plassa, y encara no eran tornats. Luego sian tornats ja tindre avís y per demà espero lo saber-ho y seguidament participar-ho a V.I.”¹⁴⁸

Els espies eren, evidentment, una important font d’informació per als exèrcits. L’agost de 1710 la *Gazeta de Barcelona* feia esment a la situació en què es trobava Miravet, segons les notícies que havia obtingut el general Rafael Nebot a través d’uns confidents:

“Hase recibido carta de 19 de agosto del general de batalla don Rafael Nebot desde Miravet, en la qual participa como aviendo tenido noticia por los espias (que avia puesto su aplicación continua) como la dicha fortaleza se hallava desproveida”.¹⁴⁹

En qualsevol cas, actuar com a espia tenia el seu risc, tal i com es constata en una altra notícia publicada a Barcelona al llarg de la guerra:

“Esta misma noche [1 d’octubre de 1706] se castigó con garrote a uno por traydor al Rey, que traia cartas de los enemigos y llevaba las respuestas, y amaneció en la horca al otro dia”.¹⁵⁰

Fins i tot, el 1714, durant el setge de Barcelona, el conseller en cap, Rafael Casanova, tenia almenys un espia infiltrat dins dels cordons de l’exèrcit borbònic que envoltaven la ciutat. En aquest sentit, es conserva una carta xifrada que “el confident del conseller en cap” va fer

¹⁴⁸ Ibidem, n.19, 24 de gener de 1711.

¹⁴⁹ *Gazeta de Barcelona, publicada dia 27 de agosto de 1710*. AHCB, R SD 8°.

¹⁵⁰ *Noticias universales de diferentes partes, venidas a Barcelona por el correo de Aragón a 8 de octubre de 1706*. BC, F.Bon. 573.

arribar a Casanova el maig de 1714. En aquella carta, l'espia donava alguns detalls sobre els moviments de les tropes enemigues i, fins i tot, s'oferia per fer arribar cartes de Barcelona a Viena.

“También tengo que dezir a V.M. que si les conviene passar algun pliego de cartas en el señor Emperador, que Dios guarde, por acá seran puntuales y bien seguras, como me lo pidió el señor marquès Perlas una vez quando se hallava aquí, y se las doy palabra que lo executaré muy prompto y con seguridad, que es quanto me puedo ofrecer”.¹⁵¹

Segons que ha assenyalat Josep Maria Torras i Ribé, al llarg de l'ofensiva final de l'exèrcit borbònic sobre el Principat l'activitat de l'espionatge en els dos bàndols fou molt intensa: “els preparatius dels exèrcits de Felip V per a l'ocupació de Catalunya eren observats amb gran alarma i preocupació per les autoritats catalanes, que rebien informacions puntuals sobre aquests moviments de tropes, notícies trameses pels espies residents en els pobles situats en la carrera dels exèrcits”.¹⁵²

D'igual forma, els filipistes catalans que es trobaven en la zona ocupada per l'exèrcit borbònic van rebre ordres d'organitzar una xarxa de confidents arreu del territori, amb l'objectiu de delatar els austriacistes i informar sobre moviments insurgents. Torras i Ribé assenyala que els espies borbònics van actuar també dins de Barcelona durant el setge de 1713-1714, així com també després de la caiguda de la ciutat en mans de Felip V, amb l'objectiu de perseguir els desafectes. Segons aquest historiador, l'organització de l'espionatge borbònic va adquirir una gran dimensió, infiltrant-se “en els llocs més insospitats de la societat catalana”.¹⁵³

¹⁵¹ AHBC, Consell de Cent, Lletres comunes, 1714, 1B-X-127, n.194, 16 de maig de 1714. El text figura al revers de la carta xifrada, encapçalat pel títol “Còpia de carta del confident al conseller en cap. 16 maig 1714”.

¹⁵² Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya...*, op.cit., p.28.

¹⁵³ *Ibidem*, p.53-54.

La gènesi de la periodicitat

L'aparició de la premsa moderna té molt a veure, per tant, amb la implantació del correu regular a Europa, així com també amb l'existència d'una vasta xarxa d'ambaixadors i confidents que filtraven les informacions als redactors de les notícies. Una de les primeres ciutats on aquesta pràctica va començar a prendre forma fou Venècia, on a partir de la segona meitat del segle XVI es va instaurar un servei organitzat de redacció de notícies manuscrites sobre fets polítics i militars que es difonien a intervals regulars, generalment setmanals. D'entrada, els principals consumidors d'aquestes informacions eren els propis cossos diplomàtics, així com també alguns membres dels governs dels països europeus, que estaven subscriptes a aquest servei.¹⁵⁴

Aquest fenomen, tanmateix, va començar a generalitzar-se a partir de principi del segle XVII, quan l'aparició de les primeres gasetes impreses va posar les notícies a l'abast d'un sector més ampli de la societat i va donar lloc al naixement de la premsa periòdica. Segons Lucien Bély, l'aparició de les gasetes va causar una ruptura en l'Europa de l'època, ja que va contribuir a desenvolupar una cultura més cosmopolita i, en certa manera, a esborrar les fronteres nacionals. A parer d'aquest historiador, l'èxit de les gasetes responia a la seva regularitat, que assegurava un ritme constant de publicació de notícies diverses, procedents de tots els racons del continent.¹⁵⁵

En qualsevol cas, la utilització de la impremta no va suposar un canvi radical, ja que en els cercles polítics la notícia manuscrita va seguir gaudint de més crèdit. En canvi, les gasetes impreses, que solien ser una versió d'aquelles, aportaven informació no gaire interessant a

---

¹⁵⁴ Sobre el paper de Venècia com a centre de producció de notícies vegeu: Mario INFELISE, "Le marché des informations à Venise au XVII siècle", dins Henry DURANTON i Pierre RÉTAT (eds.), *Gazettes et information politique...*, op.cit., p.117-127, i Mario INFELISE, *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione*, Roma: Laterza, 2002. D'aquest mateix autor vegeu també: "Disimulo e información en los orígenes del periodismo", dins Roger CHARTIER i Carmen ESPEJO (eds.), *La aparición del periodismo en Europa...*, op.cit., p.159-176.

¹⁵⁵ Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.236.

efectes de l'alta política i a vegades, fins i tot, menys creïble. La principal diferència entre unes i altres la marcava també el públic, ja que l'elevat preu dels manuscrits limitava el seu consum a un col·lectiu molt reduït, mentre que les gasetes, molt més assequibles, buscaven arribar a un major nombre de lectors.¹⁵⁶

La irrupció de les gasetes, d'altra banda, tampoc va comportar la desaparició de les relacions sobre fets puntuals. Aquest tipus de fulls de notícies havien nascut gairebé al mateix temps que la impremta. A diferència de les gasetes, les relacions acostumaven a tractar d'un únic esdeveniment i s'imprimien en funció de l'actualitat, sense cap mena de regularitat. A França, per exemple, les primeres relacions van aparèixer l'any 1494, durant la campanya militar que el rei Carles VIII va portar a terme a Itàlia. Els impressors de París, Lió i Rouen van començar a publicar fulls de quatre pàgines que contenien la informació més destacada, extreta de la correspondència, com per exemple la presa de Roma aquell any o la de Nàpols, el 1495.¹⁵⁷

D'igual forma, tant a Catalunya com a Espanya es publicaven relacions sobre esdeveniments concrets des de final del segle XV com, per exemple, les cròniques relacionades amb el descobriment i la conquesta d'Amèrica. Així, un dels primers fulls amb caràcter informatiu impresos a Barcelona fou la carta en la que Cristòfor Colom narrava el seu primer viatge a Amèrica, que va publicar l'impressor Pere Posa l'any 1493.¹⁵⁸

En qualsevol cas, hi ha força consens entre els historiadors que la primera publicació periòdica europea va aparèixer a Strasburg l'any 1605, amb el títol de *Relation aller*

---

¹⁵⁶ Mario INFELISE, *Prima dei giornali...*, op.cit., p.19 i 79; Thomas SCHRÖDER, "The origins of the German press", dins Brendan DOOLEY i Sabina BARON, *The politics of information in Early Modern Europe*, Londres: Routledge, 2001, p.128.

¹⁵⁷ Jean-Pierre SEGUIN, "Les occasionnels au XVII siècle et en particulier après l'apparition de la «Gazette»". Une source d'information pour l'histoire des mentalités et de la littérature «populaires», dins AAVV, *L'informazione in Francia nel seicento. Quaderni del seicento francese*, 5, Bari-Paris: Adriatica-Nizet, 1983, p.34.

¹⁵⁸ Henry ETTINGHAUSEN, "Barcelona, centre mediàtic del segle XVII, i les seves relacions de festes", dins Albert GARCIA ESPUCHE (dir), *Festes i celebracions. Barcelona 1700*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2010, p.199. Una reproducció de la carta de Cristòfor Colom, editada l'any 1956, es conserva a: BC, Ber-Fol 371.

fürnemmen und gedenckwürdigen historien, el responsable de la qual era Johann Carolus. Posteriorment, entre 1609 i 1618 van sortir a Alemanya unes altres quatre publicacions setmanals, concretament a Wolfenbüttel, Frankfurt, Berlín i Hamburg.¹⁵⁹

El gran impuls de les gasetes, això no obstant, es va produir a Holanda a partir de la dècada de 1620, quan aquest país es va convertir en el gran centre de difusió de notícies de l'Europa occidental. Així, la primera gasete holandesa, que portava per títol *Courante uyt Italien Duytslandt, etc.*, fou impresa el 1618 a Amsterdam per Joris Veseler per iniciativa de Caspar Van Hilten. Segons que assenyala Hans Bots, aquesta gasete va tenir un gran èxit, de manera que a partir de 1620 fou traduïda a l'anglès i, sobretot, al francès, fins i tot abans que aquest tipus de publicacions apareguessin a França. Posteriorment, altres ciutats de les Províncies Unides, com Leiden, La Haia o Rotterdam, van seguir també la pràctica iniciada a Amsterdam, de manera que, tenint en compte que el francès era l'idioma hegemònic del moment, les gasetes holandeses escrites en aquesta llengua eren llegides pràcticament arreu del continent.¹⁶⁰

La reacció de França, en qualsevol cas, no es va fer esperar. En aquella mateixa dècada de 1620 el cardenal Richelieu, ministre d'Estat francès, va crear a París, en paraules de Marie-Noële Grand-Mesnil, una “veritable oficina de premsa”, encarregada de respondre als pamflets contraris als interessos de França, principalment els que es publicaven a Holanda. Posteriorment, a partir de 1631, Richelieu va perfeccionar aquest sistema, encomanant al

¹⁵⁹ Thomas SCHRÖDER, “The origins of the German press”, op.cit., p.123.

¹⁶⁰ Hans BOTS, “Les Provinces-Unies, centre de l'information européenne au XVIIe siècle”, dins AAVV, *L'informazione in Francia...*, op.cit., p.287. Sobre la importància d'Amsterdam com a centre de comunicació vegeu: Folke DAHL, *Amsterdam, earliest newspaper centre of Western Europe*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1939. Sobre les primeres gasetes en francès vegeu també: Folke DAHL, Fanny PETITBON, Marguerite BOULET, *Les debuts de la presse française. Nouveaux aperçus*, Goteborg: Elanders Boktryckeri Aktiebolag, 1951; i Eugène HATIN, *Les gazettes d'Hollande et la presse clandestine aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Ginebra: Slatkine Reprints, 1964.

metge Théophraste Renaudot la publicació de la *Gazette*, que es convertí en l'òrgan oficial de la monarquia francesa.¹⁶¹

D'aquesta forma, el govern francès controlava tota la informació que es publicava i procurava impedir cap mena de reflexió política. Segons que assenyala Gilles Feyel, l'anàlisi i l'opinió, prohibits a la *Gazette*, foren canalitzades pel *Journal des savants* i *Le Mercure galant*, dues publicacions aparegudes a París el 1665 i el 1672, respectivament. Amb tot, la crítica política va circular també per França, gràcies a les gasetes holandeses que transportava el correu. Tot i tractar-se de premsa clandestina, aquestes publicacions eren consentides pel rei francès, que es limitava a amenaçar amb interrompre el servei de correu entre els dos països si el criticisme pujava de to. D'aquesta forma, segons Feyel, a França va existir un doble mercat d'informació: la que oferia la *Gazette*, censurada pel poder, i la que arribava a través de les gasetes estrangeres, on la gent hi trobava allò que la premsa oficial no explicava.¹⁶²

A Anglaterra, d'altra banda, les primeres gasetes setmanals van començar a publicar-se el 1622 amb el nom de *Weekly Newes*, per iniciativa de Nathaniel Butter, Nicholas Bourne i Thomas Archer. L'any 1665 va aparèixer *The London Gazzete*, el diari oficial del govern, on es publicaven tots els assumptes ministerials. A partir de final de segle es van afegir a l'oferta londinenca els trisetmanaris *Post Boy*, *Flyng Post* i *Post Man*. Finalment, l'any 1702 Anglaterra va veure el naixement de la primera publicació diària, el *Daily Courant*, al que poc després va seguir *The Evening Post*, el primer diari de tarda.¹⁶³

Pel que fa a Castella, l'aparició de les primeres publicacions amb caràcter periòdic va arribar gràcies a la iniciativa de Francisco Fabro Bremundan, un redactor de gasetes que

¹⁶¹ Marie-Noële GRAND-MESNIL, *Mazarin, la Fronde et la presse, 1647-1649*. Paris: Armand Colin, 1947, p. 10-11.

¹⁶² Gilles FEYEL, *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630-1788)*, Oxford: Voltaire foundation, 2000, p.435-436 i 504.

¹⁶³ James Alan DOWNIE, *Robert Harley and the press. Propaganda and public opinion in the age of Swift and Defoe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p.IX i 3-10. Sobre els orígens de la premsa periòdica anglesa vegeu també: Stanley MORISON, *The English Newspaper, an account of the physical development of journals printed in London between 1622 and the present day*, Cambridge: Cambridge University Press, 1932.

gàudia de la confiança de Joan Josep d'Àustria. L'any 1661 va fundar la *Gazeta Nueva*, que inicialment apareixia una vegada al mes i que anys després es convertiria en la *Gazeta de Madrid*. A partir d'aleshores van començar a publicar-se altres gasetes a imitació de la de Madrid, principalment a Sevilla i a Saragossa.¹⁶⁴

A Catalunya, en canvi, el primer intent de crear una publicació periòdica data de 1641, en un moment en què el país es trobava sota la dependència de França. Aquell any un impressor barceloní, Jaume Romeu, es va proposar reproduir setmanalment la *Gazette* francesa. La periodicitat en la premsa catalana, però, no es va consolidar fins a la dècada de 1680, coincidint amb l'interès que va despertar la Gran Guerra Turca. En aquell moment, com veurem amb detall en el capítol següent, tot un seguit d'impressors, encapçalats per Rafael Figueró, van dedicar una part del seu negoci a la publicació de notícies.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Sobre la primera premsa periòdica espanyola vegeu: Eulogio VARELA HERVIAS, *Gazeta Nueva, 1661-1663. Notas sobre la Historia del periodismo español en la segunda mitad del siglo XVII*, Madrid, 1960; Juan PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental de la Gaceta de Madrid*, Madrid: imprenta de la sucesora de m. Minuesa de los Ríos, 1902. Sobre la història del periodisme espanyol vegeu també: Maria Dolores SÁIZ, *Historia del periodismo en España, I. Los orígenes. El siglo XVIII*, Madrid: Alianza editorial, 1983; Pedro GÓMEZ APARICIO, *Historia del periodismo español*, Madrid: Editora Nacional, 1967-1981.

¹⁶⁵ Sobre els orígens de la premsa periòdica a Catalunya vegeu: Joan TORRENT i Rafael TESIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona: Bruguera, 1966; Jaume GUILLAMET, "La formació de la periodicitat durant els segles XVII i XVIII a través de la premsa", *Treballs de Comunicació*, 13-14, 2000, p.113-136; *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1883)*, Barcelona: Arxiu Municipal de Barcelona, 2003; "L'Onze de Setembre de 1714, un conflicte internacional en el temps de les gasetes", *Treballs de Comunicació*, 19, 2005, p.99-111; i Henry ETTINGHAUSEN, *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, Barcelona: Curial, 1993.

CAPÍTOL 12

El procés de producció i difusió de notícies

Els redactors de les notícies

La primera baula de la cadena de producció de notícies a l'Europa moderna eren els redactors, coneguts genèricament com a gaseters. Es tractava, com ha assenyalat Mario Infelise, d'uns individus molt ben relacionats amb les altes esferes del poder:

“La profesión de gacetero era en sí misma bastante ambigua y necesitaba en gran medida de la proximidad del poder. Los que escribían hojas de noticias tenían en mente una clientela constituida esencialmente por príncipes, secretarios, embajadores y altos prelados. Los embajadores, a su vez, tenían continuamente relación con los gaceteros profesionales, a fin de poder redactar sus despachos”.¹⁶⁶

Així doncs, les informacions que redactaven els gaseters estaven pensades, d'entrada, per a ser difoses de manera manuscrita entre els cercles reduïts de les elits polítiques. Tanmateix, l'interès dels redactors d'obtenir uns beneficis més quantiosos motivava que, abans o després,

---

¹⁶⁶ Mario INFELISE, “Disimulo e información...”, op.cit., p.162-163.

les notícies arribessin a mans dels impressors amb l'objectiu de ser distribuïdes d'una manera més àmplia.

“Resultaba perfectamente normal que quien había sido reclutado como informador secreto procurara reservarse un campo de actividad mas o menos autónoma, dedicándose también a la compilación de hojas destinadas a una difusión mas vasta”.¹⁶⁷

En aquell temps, però, el nom dels autors dels textos, segurament per prevenció, no sempre era revelat, de manera que generalment tant els redactors de les notícies com les fonts d'on provenia la informació eren personatges anònims. Amb tot, el nom d'alguns d'aquests gaseters va arribar a transcendir, sobretot per la seva influència i capacitat d'intervenir en l'opinió pública. És el cas del portuguès Antonio Meschita, que en la primera meitat del segle XVII va treballar com a informador per a l'ambaixador espanyol a Venècia, el marquès de Bedmar. Segons Mario Infelise, les gasetes que escrivia Meschita eren enviades setmanalment a un cercle molt selecte de persones i contenien informació d'arreu del món, que el gaseter rebia per correspondència i que complementava amb les notícies que recollia a Venècia, ja fos a través dels seus confidents o escoltant pel carrer.¹⁶⁸

Un altre gaseter molt actiu a la Venècia de mitjan segle XVII fou Giovanni Quorli, que distribuïa notícies per diverses ciutats d'Europa i que, per aquest motiu, va provocar les queixes d'alguns governs. L'any 1652, per exemple, el cònsol venecià a Gènova va advertir a les autoritats que els gaseters d'aquesta república imprimien i introduïen a França les notícies que Quorli els enviava des de Venècia.¹⁶⁹

Les gasetes de Quorli gaudien d'un bon nombre de lectors il·lustres. Segons Infelise, entre els anys 1663 i 1669 l'ambaixador imperial a Madrid, el comte de Pötting, rebia

---

¹⁶⁷ Ibidem.

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ Mario INFELISE, “Le marché des informations à Venise...”, op.cit., p.122-125.

setmanalment els seus manuscrits. És més, cap a final d'aquella dècada aquest gaseter venecià va arribar a repartir fins a 245 notícies cada setmana a una seixantena de persones que estaven abonades al seu servei. Entre aquests lectors hi havia la flor i nata de la noblesa d'Itàlia i també d'Alemanya.¹⁷⁰

Un altre gaseter molt conegut a Venècia fou Giacomo Torri, que va començar a treballar en aquesta ciutat vers l'any 1670. Segons Infelise, la seva condició d'agent imperial li va comportar problemes en més d'una ocasió. L'any 1679 el duc de Màntua, Ferdinand Carlo, li va ordenar rectificar una notícia que havia sortit publicada a Viena. De forma semblant, els escrits d'aquest gaseter van molestar també l'ambaixador francès a Venècia, el qual el va arribar a amenaçar amb llançar-lo a un canal si no deixava d'escriure coses inoportunes per al seu govern. Fins i tot, va arribar a circular el rumor que Torri havia estat assassinat, cosa que no era certa, per bé que, segons Infelise, era perfectament possible, no debades els gaseters eren una gran molèstia per a molts governs.¹⁷¹

Una mostra d'això es troba en una carta que el rei Lluís XIV de França va escriure el 1663 al comte d'Estrades, el seu ambaixador a La Haia, en la que li demanava que investigués “dissimuladament” qui era el genovès que des d'Amsterdam enviava gasetes a Venècia, “escrites amb molta imprudència”. Un temps després, Estrades responia al rei: “pel que respecta al genovès que continua fent gasetes contra els interessos de sa Magestat i contra la seva persona, portaré les meves queixes als Estats Generals per aconseguir que sigui castigat”.¹⁷²

A l'Espanya del segle XVII, d'altra banda, algunes persones que van fer del gaseterisme la seva professió van esdevenir també molt conegudes, com és el cas, per exemple, d'Andrés de Almansa i Mendoza, o bé de José de Pellicer. Aquest darrer va destacar durant els primers

---

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Mario INFELISE, “The war, the news and the curious”, dins Brendan DOOLEY i Sabina BARON, *The politics of information...*, op.cit., p.225.

¹⁷² Eugène HATIN, *Les gazettes d'Hollande...*, op.cit., p.91-92.

anys de la Guerra dels Segadors com un dels principals responsables de la política propagandística orquestrada pel comte-duc d'Olivares contra Catalunya. Un altre destacat redactor de notícies fou Jerónimo de Barrionuevo, conegut pels seus *Avisos*.¹⁷³

El principal gaseter que va exercir aquesta professió a Madrid durant la segona meitat del segle XVII fou Francisco Fabro Bremundan, fundador de la *Gazeta Nueva*, a qui Joan Josep d'Àustria va concedir el títol de “gazetero mayor del Reino”. El seu nom va començar a destacar al llarg de la dècada de 1660 per les notícies que publicava sobre la campanya de l'exèrcit hispànic, comandat per Joan Josep d'Àustria, a Portugal. A partir de 1677, la *Gazeta ordinaria de Madrid* i altres papers escrits per Bremundan foren utilitzats pel fill bastard del rei Felip IV per preparar el seu terreny en vista a convertir-se en el successor de Carles II, el seu germà. A la dècada de 1680, Fabro Bremundan va destacar per les gasetes que publicava sobre la guerra contra els turcs. La informació que va recollir sobre aquesta guerra va aparèixer en una obra en cinc volums titulada *Floro Histórico de la guerra sagrada contra turcos*.¹⁷⁴

A Catalunya, en canvi, no hi ha constància que existís la figura del gaseter, entès com el professional que vivia de la recopilació i redacció de notícies, cosa que s'explica perquè aquesta era una activitat que requeria estar a prop dels centres de poder, principalment de la Cort. Això no treu, però, que a Catalunya hi hagués persones que, en moments puntuals, escrivissin i publiquessin relacions sobre esdeveniments concrets.

És el cas, per exemple, de Rafael Vilosa, administrador dels béns del marquès d'Aitona, que l'any 1662 va escriure, per ordre del marquès d'Olias, virrei de Catalunya, una relació de

---

¹⁷³ Maria Dolores SÁIZ, *Historia del periodismo...*, op.cit., p.37-60. Sobre Andrés de Almansa i Mendoza vegeu també: Henry ETTINGHAUSEN, “La labor «periodística» de Andrés de Almansa y Mendoza: algunas cuestiones bibliográficas”, dins María Cruz GARCÍA DE ENTERRÍA [et al.], *Las relaciones de sucesos en España (1500-1750)*, Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares, 1996, p.123-132. Sobre el paper de José de Pellicer en la campanya propagandística engegada pel comte-duc d'Olivares vegeu: Richard L.KAGAN, “Las «plumas teñidas» de Felipe IV: ¿periodismo o propaganda?”, dins Roger CHARTIER i Carmen ESPEJO (eds.), *La aparición del periodismo en Europa...*, op.cit., p.87-100.

¹⁷⁴ Sobre l'activitat de Francisco Fabro Bremundan vegeu: Eulogio VARELA HERVIAS, *Gazeta Nueva...*, op.cit., i Juan PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental...*, op.cit. A partir de 1690, després de la mort de Fabro Bremundan, el títol de gacetero mayor va recaure en el sacerdot Juan de las Hebas.

les festes que es van celebrar a Barcelona amb motiu del naixement del príncep Carles, futur rei d'Espanya. Vilosa ho explicava d'aquesta forma al seu amo en una carta que li va enviar el març d'aquell any:

“Con esta [carta] va la relación de las fiestas que se han hecho por el nacimiento del Príncipe, que su Excelencia [el virrei] le hinbia esta noche a su Magestad. Suplico a V.E. me aga favor de saber la sintura que tendrá, que confieso a V.E. que por aver gastado algunos días en hazerla deseo saver como pasará en essa Corte. Mandómelo el marqués [de Olias] y fue forçoso obedecer. E procurado mesclar algo de buenas letras, para que venga a no enfadar tanto a los que la leyeren. A mi elección apenas huviera puesto enpresa alguna, porque ay muchas de disparatadas, pero nayde a querido mudar”.¹⁷⁵

D'una forma semblant, la Diputació del General va encarregar al jurista Bonaventura de Tristany una relació de les festes organitzades per aquesta institució per celebrar el naixement del príncep. Els diputats van ordenar el pagament de 25 lliures a Tristany “per los treballs ha presos en fer la relatió de ditas festas, la qual després fou imprimida per ser cosas de molt artifici y ostentatió per la Generalitat”.¹⁷⁶

Un altre exemple es troba en la relació de les festes que es van fer a Barcelona per celebrar l'entrada de Joan Josep d'Àustria a la Cort de Madrid, el 1677. Aquesta narració, encarregada

---

¹⁷⁵ BC, Sèrie General Arxiu, Correspondència enviada per Rafael Vilosa, 1655-1663, Arx.512, s.f., 4 de març de 1662. En aquest sentit, existeix una relació impresa a Barcelona sobre aquelles festes, tot i que no es pot afirmar que sigui la mateixa que va escriure Vilosa. *Relación de las fiestas que se han hecho en la insigne ciudad de Barcelona por el feliz nacimiento del Serenísimo Príncipe Don Carlos, nuestro Señor*. AHCB, B 1662 8 op.2. Segons aquesta relació, la festa que va organitzar el virrei per celebrar el naixement del príncep Carles va fer-se al seu palau el 18 de desembre de 1661, mentre que la Generalitat va organitzar una justa a la plaça del Born el mes de febrer següent.

¹⁷⁶ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1659, Part 2º, Sèrie General (N), 217, f.292, 31 de març de 1662. Aquesta relació fou impresa amb el títol de *General celebridad que la muy Ilustre Deputación del Principado de Cataluña ostentó en fiestas al nacimiento más próspero de la Alteza austríaca, el príncipe Don Carlos nuestro Señor, que Dios guarde*. BC, F.Bon. 5166.

i pagada per Jaume de Cortada, correu major de Catalunya, va aparèixer en dues parts, escrites per Joan Solà i Segura i per Serapi Berard, respectivament.¹⁷⁷

Un altre cas és el del geògraf Josep Aparici, que l'estiu de l'any 1683 va fer imprimir una relació sobre el setge que l'exèrcit turc va posar a la ciutat de Viena. Aparici va redactar la notícia a partir de la informació que contenien les gasetes en francès que rebia regularment el seu amo, Anton de Camporrells:

“Jo ja estava avansat en la intel·ligència de la llengua francesa y aquell any fou quant lo Gran Turch posà lo siti a Viena, capital del Imperi, y aquells cavallers que venian a la conversació a casa lo amo, me empenyaren a que recullís totas las gasetas y que formàs en llengua espanyola una relació del siti, que-u fiu y me la corregí Pere Joan Rialp, [i] la doní a la estampa”.¹⁷⁸

Durant la Guerra dels Nou Anys, el notari barceloní Josep Güell va escriure, a petició del Consell de Cent, una relació sobre el setge que els francesos va posar a Palamós l'agost de 1695. Des de Sant Feliu de Guíxols, el notari va enviar una relació manuscrita de cinc pàgines als consellers de Barcelona, titulada “Diari del succehit en Palamós desde 16 de agost 1695 a 25 del mateix”.

“Excel·lentíssim senyor, ahir tart rebí la [carta] de V.E. y vist lo que ab ella me mana he passat en fer un dietari del succehit desde 16 del corrent [agost de 1695] fins vuy en orde al siti de la plaça de Palamós, que ja-l tenia en borró y aguardava lo rendiment de la plaça per enviar-o en limpio a V.E. Veig se va dilatant lo rendiment y me ha aparegut per demostrar lo desitg tinch y

---

¹⁷⁷ *Bosqueio breve y epítome de las glorias consagradas a la Magestad del cathólico monarca Carlos Segundo (que Dios guarde), Rey y Señor nuestro, por aver llamado al peso de su gobierno al Sereníssimo Señor Don Juan de Áustria, su ermano, por la fidelíssima, noble y atenta ciudad de Barcelona, cabeça del Principado de Cathaluña, honor de la Corona y espejo del universo.* BC, F.Bon. 226; *Segunda parte de las fiestas que hizo Barcelona en significación del júbilo que tiene por aver llamado el Rey nuestro Señor Carlos Segundo (que Dios guarde) al Sereníssimo Señor Príncipe Don Juan de Áustria para primer ministro de su gobierno.* BC, F.Bon. 226 bis.

¹⁷⁸ Fragment de les anotacions personals de Josep Aparici. Reproduïdes per gentilesa de la historiadora Mercè Gras, que actualment treballa en una biografia sobre aquest personatge, de propera publicació.

dech de servir a V.E. enviar la anclusa relació que la podrà tenir V.E. per verídica, per conformar-se ab la que lo senyor provehedor general del Real exèrcit envià a Madrit. Lo demés que succehirà ho participaré de boca a V.E. que espero (...) serà dins breus días, per acabar ja lo negoci per lo qual so estat cridat”.¹⁷⁹

Un altre exemple semblant es troba en la carta que el sacerdot Emanuel Gibert, domer de Garriguella, va enviar el juliol de 1714 des de Sant Iscle de Vallalta, prop d’Arenys de Munt, als consellers de Barcelona, per tal d’explicar-los l’estat de la guerra al rerepaís i per queixar-se dels abusos que cometien els soldats de l’exèrcit borbònic. El sacerdot, a més, assegurava que havia fet circular còpies d’una relació –no especificava si manuscrita o impresa– en la que relatava aquells fets.

“No faltarà qui la dirà [la veritat] aquí de la manera que la dich en alguns papers que en prosa he treballat y he esparsit per lo pahís, en crèdit de exa Excel·lentíssima y Fidelíssima Ciutat y beneffici de la pàtria”.¹⁸⁰

De fet, era del tot habitual que els consellers de Barcelona rebessin notícies de les coses que succeïen a Europa. L’agent del Consell de Cent a Madrid, en aquest sentit, a més de les gasetes impreses, enviava regularment relacions manuscrites que contenien notícies que havien redactat oficials de l’exèrcit. És el cas, per exemple, de la relació escrita l’agost de 1674 pel duc de Villahermosa des de Flandes, que narrava el desenllaç de la Batalla de la Seneffe, que va tenir lloc el dia 11 d’aquell mes, en el marc de la Guerra d’Holanda. Joan Francesc Pujol, agent a Madrid, va enviar una còpia de la relació als consellers de Barcelona.

---

¹⁷⁹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1695, 1B-X-115, f.167, 25 d’agost de 1695. La relació manuscrita de cinc pàgines es troba inserida a la pàgina 168 d’aquest document.

¹⁸⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1695, 1B-X-127, n.278, 3 de juliol de 1714.

“Las novedades de Flandes mandará ver V.S. por la relación inclusa que ha embiado el duque de Villahermosa, general de la Cavalleria de aquellos estados”.¹⁸¹

Així, la carta de Joan Francesc Pujol anava acompanyada d'un full manuscrit que començava de la següent forma:

“Acava de llegar de Flandes [correo] extraordinario con aviso desde Bruselas, su fecha de 14 de agosto, en que avisan el fuerte choque y batalla que han tenido las armas de su Magestad Cesarea y las de Olanda, assistidas estas de las del Rey nuestro Señor, contra las del Rey Christianisimo, gobernadas por el señor Principe de Condé, que fue dicha batalla, sávado, onze de agosto, des de las onze de la mañana hasta quatro de la tarde del domingo siguiente. Han muerto de una y otra parte mas de quinze mil hombres...”.¹⁸²

El Consell de Cent, per la seva part, acostumava també a rebre notícies manuscrites procedents dels pobles d'arreu del país. El juny de 1694, per exemple, va arribar a mans dels consellers una carta enviada des d'Hostalric per un tal Joan Rovira i de Robles, la qual contenia un “paper inclús” escrit per un confident. Es tractava d'una notícia manuscrita que explicava l'estat del setge que l'exèrcit francès havia posat a la ciutat de Girona.

“Excel·lentíssims senyors, ahir dematí retorní en esta vila [Hostalric] a vista de la resolució de sa Excel·lència [el virrei] de socórrer a Gerona ab la notícia que-m donà lo sr. don Christòfor de Potau quant arribà a Sant Celoni. Y luego fuí arribat tinguí las notiscias de mon confident del paper inclús, las quals luego per un criat embihí a sa Excel·lència, crehent que era a la Roca, y en est punt arribà altra [correu] propi ab las notiscias de mon confident”.¹⁸³

---

¹⁸¹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, f.189, 8 de setembre de 1674.

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1694, 1B-X-114, f.195-196, 29 de juny de 1694.

La major part de la informació de caràcter polític i militar que es publicava impresa provenia d'aquests intercanvis epistolars entre les institucions. Un exemple que mostra molt clarament aquesta manera de funcionar es troba en la petició que el gaseter oficial del regne de Castella, Francisco Fabro Bremundan, va fer arribar al Consell de Cent l'any 1678 a través de Joan Francesc Pujol, l'agent a Madrid, per tal d'aconseguir informació per escriure la relació d'un viatge del rei:

“Don Francisco Fabro, official de la secretaría de S.A. [Joan Josep d'Àustria], me ha dicho que de orden de su Magestad está escribiendo el viage de Aragón del año passado y que para hacer puntual relación de lo que huvo en él, necesita de tener noticia de la embaxada que por parte de V.S. se dio a su Magestad en Zaragoza. Y pide también copias de la carta que escribió V.S. a su Magestad y de la que su Magestad respondió, y los nombres de las personas que hicieron la embajada y en la conformidad que se ejecutó, de que doy cuenta a V.S. para que con esta noticia mande lo que mas fuere de su servicio”.¹⁸⁴

La relació escrita per Fabro Bremundan fou publicada a Madrid l'any 1680 a la impremta de Bernardo de Villadiego, amb el títol de *Viage del Rey nuestro señor D. Carlos II al Reyno de Aragón*.¹⁸⁵

D'una forma semblant, Antonio Cristóbal Ubilla, marquès de Ribas, va escriure als consellers de Barcelona l'abril de 1703 demanant-los informació sobre l'estada que Felip V va fer a Barcelona a final de l'any 1701 i principi del següent, que necessitava per escriure un llibre del viatge del rei a Catalunya i a Itàlia:

“Excelentísimo señor, haviéndome mandado el Rey (Dios le guarde) que forme la relación de la jornada de su Magestad, desde que salió de esta Corte hasta que volbió a ella, y siéndome

¹⁸⁴ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1678, 1B-X-102, f.133, 16 de juliol de 1678.

¹⁸⁵ BC, Bon. 10-III-1.

preciso ir juntando los materiales y noticias de lo que ocurrió en cada parte, para que con la puntualidad y certeza de ellas se logre el mayor acierto, no excussa mi confianza suplicar a V.E. se sirva disponer el remitirme una relación puntual de todas las funciones y demás que ocurrió, tocantes a V.E., en tiempo que su Magestad y la Reyna nuestra Señora se mantubieron en essa ciudad y Principado, con expresión de los cumplimientos, ceremonias y demás actos que hubo en aquella ocasión, sin omitir circunstancia alguna ni noticia conducente a esto, porque, aunque pudieran recogerse por acá estas noticias, me ha parecido mas seguro valerme de V.E. para tenerlas fijas y según fueron los successos, como también lo executo con la Diputación y Brazo Militar por lo que a cada uno toca”.¹⁸⁶

El llibre del marquès de Ribas sobre el viatge de Felip V fou publicat a Madrid l'any 1704, a la impremta de Juan García Infanzón, amb el títol de *Successión de el Rey D. Phelipe V, nuestro Señor, en la corona de España: diario de sus viages desde Versalles a Madrid, el que executó para su feliz casamiento, jornada a Nápoles, a Milán, y a su ejército, successos de la campaña, y su buelta a Madrid.*¹⁸⁷

Un exemple que mostra com les notícies relacionades amb els afers de la guerra procedien de fonts militars i es transmetien per via diplomàtica es troba en una relació sobre la conquesta per part de l'exèrcit imperial de la fortalesa de Neuhäusel –ciutat hongaresa coneguda com a Nové Zámky–, que es va imprimir a Madrid i posteriorment a Barcelona el 1685. El redactor –que molt probablement era Fabro Bremundan– va escriure la notícia partint de la informació que contenia una carta enviada per un capità de l'exèrcit al marquès de Borgomanero, ambaixador espanyol a Viena, que al seu torn la va fer arribar al marquès de Gastañaga, aleshores governador de Flandes. A més, l'autor de la relació va complementar la notícia amb la informació que un enviat de l'emperador va portar des de Viena al comte de Mansfeld, ambaixador imperial a la cort de Madrid.

¹⁸⁶ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1703-1704, 1B-X-121, n.22, 28 d'abril de 1703.

¹⁸⁷ BC, Tor.5-4°.

“En Neuheusel, según la relación del capitán de Cavallos don Pedro de Olivera, conforme a lo que escribió el señor marqués de Borgomaynero al Excelentísimo Señor D. Francisco Antonio de Agurto (la qual seguimos en esta) y la noticia que ha traydo a esta Corte un gentilhombre, despachado de la Cesárea a su embajador el Excelentísimo Señor conde de Masfell, que llegó el jueves 13 del presente...”¹⁸⁸

En ocasions, les cartes escrites per particulars eren també susceptibles de ser publicades amb finalitats informatives i propagandístiques. El juny de 1695, per exemple, els sacerdots Joan Massanés, Jaume Ospital, Felip Boxeda i Antoni Prat, rectors de les parròquies de Besalú, Dosquers, Maià de Montcal i Beuda, van escriure al bisbe de Girona per queixar-se del saqueig que els soldats francesos havien fet en les seves respectives esglésies. Aquelles cartes van ser reproduïdes per Rafael Figueró a Barcelona i, fins i tot, foren publicades posteriorment a Saragossa, traduïdes al castellà, per l'impressor Jaime Magallón.¹⁸⁹

L'interès de les institucions durant els conflictes bèl·lics per fer imprimir documents amb finalitats informatives o propagandístiques es comprova també en una carta que el Consell de Cent va rebre l'any 1706 de part d'un sacerdot italià, que signava com a Antonio Cutrona, que contenia un sonet de lloança cap a la ciutat de Barcelona per haver-se declarat a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria. Els versos originals en italià, que es conserven entre la

¹⁸⁸ Aquesta relació, que fou impresa inicialment a Madrid, fou reproduïda el 1685 a Barcelona per Rafael Figueró amb el títol de *Noticias mas verdaderas de la expugnación de la fortaleza de Neuhausel, por la parte del ejército imperial que prosiguió aquel asedio, quando grueso principal fue a encontrar y triunfar del ejército infiel junto a Strigonia. Situación e importancia de aquella gran plaza, dignamente reputada por una de las llaves de la christiandad, publicadas en la corte a 15 de setiembre de 1685*. AHCB, Pre-prensa 7/2.

¹⁸⁹ La relació impresa per Rafael Figueró porta per títol *Relació de las bárbaras, sacrílegas e inauditas hostilitats que executaren las tropas francesas lo dia 29 de maig 1695 en los llochs de Lligordà, Dosques, Meyá y Beuda de la sotsvegueria de Besalú, bisbat de Gerona, profanant y robant las iglesias, sacraris, vasos sagrats, fonts baptismals, immatges, ornamentals y demás cosas sagradas, maltractant y ferint amb armas als parocos y sacerdotes que ab son christià fervorós zel y summo dolor procuraren impedirlo*. BC, F.Bon. 5544. L'edició en castellà publicada a Saragossa es titula *Relación de las bárbaras, sacrílegas e inauditas hostilidades que executaron las tropas francesas el dia 29 de mayo de este presente año de 1695 en los lugares de Lligordá, Dosques, Meyá y Beuda, de la subvegueria de Besalú, obispado de Girona, profanando y robando las iglesias y sus sacrarios, vasos sagrados, fuentes bautismales, imagenes, ornamentos y demás cosas sagradas, maltratando e hiriendo con todo género de armas a los párrocos y sacerdotes que con christiano zelo y sumo dolor querian impedirlo, venida a Zaragoza, martes 28 de junio y reimpressa por su original impresso en Barcelona*. BC, F.Bon. 9145.

correspondència municipal, foren traduïts al castellà i lliurats a l'impressor Rafael Figueró per a què fossin publicats.¹⁹⁰

La credibilitat dels gaseters

La veracitat de les notícies que redactaven els gaseters era moltes vegades posada en dubte. Tomás de Tamayo, escriptor castellà de la primera meitat del segle XVII, va criticar durament una biografia del rei Felip IV amb l'argument que l'autor, Gonzalo Céspedes y Meneses, havia utilitzat les gasetes estrangeres com a font:

“La autoridad de los materiales que se ha sacado este libro no es otra que las que tienen las relaciones mentirosas que de los libros con el nombre de mercurios salen en Francia y Alemania y de las gacetas ordinarias y relaciones de ciegos de que se componen”.¹⁹¹

Segons que va assenyalar Eugène Hatin, a França i a Holanda els escriptors més importants de l'època evitaven treballar com a redactors de notícies, ja que es tractava d'un ofici que gaudia de poca reputació. En qualsevol cas, ja en aquell moment, l'escriptor i filòsof Pierre Bayle va defensar els redactors de les crítiques que rebien. “Els gaseters no són pas els responsables de

---

¹⁹⁰ Els versos originals manuscrits, datats el mes de juny de 1706, es conserven a: AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1709-1710, 1B-X-124, f.15. La versió impresa per Rafael Figueró aquell mateix any porta l'encapçalament: *Ha corrido tanto la fama de lo que se ha merecido la Excelentíssima ciudad de Barcelona en defensa de su Rey y suya que hasta los estrangeros se esmeran en elogios de su valor y lealtad, como dende Roma lo ha hecho el Ilustre Archipreste Antonio Cutrona, siracusano, capellán de honor de la S.C.R.M. y académico florentino, con carta para su Excelencia, con los sonetos italianos que en manifestación de su aprecio y para común inteligencia se han mandado traducir en castellano, añadiendo con ellos los dos últimos, que son al mesmo assumpto.* AHCB, B 1706 8º op. 9.

¹⁹¹ Eulogio VARELA HERVIAS, *Gazeta Nueva...*, op.cit., p.XVI.

les falsedats que escampen; la seva bona fe es conserva intacta, ja que ells no fan imprimir res que no hagi estat enviat pels corresponents”.¹⁹²

Al seu torn, uns anys més tard, un altre filòsof francès, en aquest cas Voltaire, es queixava també de la poca credibilitat que, al seu parer, tenien les informacions que es publicaven:

“Existeix un comerç [de notícies] fet per alguns miserables refugiats, basat en l’escàndol i en les mentides, que es distribueix cada setmana per tot el món a canvi de diners. Hom paga dos, tres o quatre-cents florins l’any a obscurs redactors de notícies de París, que escampen totes les infàmies imaginables”.¹⁹³

De fet, la política comunicativa duta a terme per la monarquia francesa, principalment a través de la *Gazette* oficial, es trobava al centre de les crítiques. Així, per exemple, una notícia impresa a Barcelona l’any 1675 en el marc de la Guerra franco-holandesa denunciava les falsedats que, a parer de l’autor, contenien les gasetes publicades a França.

“Según lo que se ha visto hasta aora destas relaciones y el crédito que van cobrando en la curiosidad mas calificada, que solicita su continuación por la verdad que professan y las ponderaciones que ayudan a declarar la importancia de los sucessos, parece conocerán los que manejan las gazetas de Francia, lo mucho que difieren de las patrañas con que la política francesa procura encubrir a sus pueblos, engañados y oprimidos, el malogro de la sangre que se les continua a chupar con mil invenciones nuevas y arbitrios inhumanos”.¹⁹⁴

Uns mesos després va circular una notícia sobre la Batalla de Palerm, que va tenir lloc el juny de 1676, en el marc de la Guerra d’Holanda, en la que una flota hispano-holandesa es va

¹⁹² Eugène HATIN, *Les gazettes d’Hollande...*, op.cit., p.58 i 82.

¹⁹³ Ibidem, p.105-106.

¹⁹⁴ *Continuación de los progresos de las armas imperiales confederadas con la expulsión del mariscal de Turena y su ejército de ambas Alsacias y otras disposiciones ya bien adelantadas a reducir los franceses a sus antiguos confines*. AHCB, B 1675 8º op. 1.

enfrontar amb l'armada francesa davant del port d'aquesta ciutat siciliana. El redactor d'aquesta notícia assegurava que fins aleshores s'havien escrit moltes falsedats sobre aquell esdeveniment.

“Aviendo venido esta nueva en tantas cartas y con la variedad que suele prohijar en las noticias el passar por muchas bocas y por muchas manos, arcaduzes en que las mas vezes las alteran en lo mas assencial las passiones y efetos encontrados, y considerándose sobre todo lo que puede importar al consuelo y aliento de los a quien se quiere servir y complacer con estos avisos el no dexar se anticipen a este los que con tanto cuydado esparce la malicia de los enemigos, en deslucimiento y descrédito de quanto se procura hazer en oposición y escarmiento de sus ruines intentos, se contará aquí con sinceridad, abonada de las cartas, a que se deve mas fe, lo que en el último correo han participado de aquel sucesso”.¹⁹⁵

D'una forma semblant, l'autor d'una notícia publicada el 1676 sobre el setge que el príncep Carles de Lorena va posar sobre la ciutat alemanya de Philippsburg, durant la Guerra d'Holanda, advertia que les informacions publicades per la *Gazette* de París sobre l'enfrontament entre els exèrcits francès i alemany no coincidien amb la versió que donaven altres fonts:

“Dize la Gazeta de Paris que [los franceses] pelearon con gran valor, aunque los obligó el número mayor de enemigos a bolverse a embarcar y repassar el Rin, pero otras relaciones dizen perecieron muchos a manos de los alemanes y que buena parte se ahogó en la confusión con que atropellaron a las barcas, hundiéndose algunas por la demasiada carga”.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ *Relación del combate que sucedió a dos de junio en la baya de Palermo*. AHCB, Pre-premsa 5/21.

¹⁹⁶ *Nueva relación de diferentes sucessos y progressos que se han alcançado contra franceses en los assedios de Philippsburg y Matrique*. AHCB, Pre-premsa 5/8.

Això no obstant, cal dir que no només eren les gasetes franceses les que acostumaven a escombrar cap a casa. L'any 1674, també durant la Guerra d'Holanda, va circular una relació impresa sobre la Batalla de Sinsheim, que va tenir lloc el 16 de juny, que donava la victòria a l'exèrcit imperial quan, en realitat, l'havien guanyada els francesos, comandats pel mariscal Turenne.¹⁹⁷

L'any 1684, arran del setge que l'exèrcit francès va posar a la ciutat de Girona, va publicar-se una relació en forma de carta on s'explicava aquell esdeveniment i es justificava l'actuació de les tropes espanyoles en la defensa de la ciutat. A l'inici de la relació, l'autor dubtava que les notícies que s'havien publicat fins aleshores al respecte fossin certes:

“Pregúntame V.M., amigo y señor mío, el que si son ciertas tanta variedad de noticias, como por cartas y gazetas, han esparcido al buen sucesso que Dios fue servido darnos sobre el sitio de Gerona. Y no puedo responder a su pregunta de V.M. porque no he visto lo que otros escriben, y sabiendo lo que son gazetas, hago de sus vestiduras poco aprecio”.¹⁹⁸

D'igual forma, es conserva una carta manuscrita que un personatge anònim va adreçar a un gaseter amb la intenció de criticar el contingut d'una relació que aquest havia escrit sobre el setge de Girona.

“Mandasme amigo Lelio diga mi sentir sobre la relación que has dado a la empremta del azedio pusieron las francesas armas sobre la fidelíssima y invicta ciudad de Gerona y obedeciendo a tus órdenes digo que (...) he leído tu gasetta, que es cierto que lo es, pues a tan a vista, cuerpo descubierto, se te sueltan por ambos carrillos las patrañas y falsedades. Eres, en fin, gasatero al

---

¹⁹⁷ *Relación verdadera de lo que pasó a 16 de junio entre el ejército del serenísimo señor duque de Lorena junto con algunas tropas del Imperio y de la feliz vitoria que reportó sobre el de Francia, que manda el mariscal de Turena, en Alemania.* AHCB, Pre-prensa 5/19.

¹⁹⁸ *Carta escrita por un amigo a otro que desea saber la verdad desta campaña y assedio de Gerona en este año de 1684.* BC, F.Bon. 14874.

uso, pero no és delgada la hilasa, dirás que soy loco pues digo tantos disparates y que no soy buen amigo, pues azumbo tus obras...”.¹⁹⁹

Dos anys després, l'agost de 1686, va circular per Barcelona la notícia que la fortalesa de Buda havia caigut a mans de l'exèrcit imperial, un fet que, en realitat, no es va produir fins el 2 de setembre. Aquella informació, que inicialment provenia de les gasetes holandeses, fou donada per bona i confirmada a través d'altres fonts.

“A los 27 [juliol de 1686] el señor duque de Lorena tuvo Consejo de Guerra y se resolvió dar un assalto general a la plaza, como de echo dizen las gazetas de Olanda, que se dió a los 28 de julio. (...) Esta noticia de la toma de Buda se confirma de Amburgo, supuesto que de allá se escribe, que han passado muchos correos que llevavan la noticia de la toma a diferentes partes”.²⁰⁰

Tanmateix, el dia 12 de setembre, quan la notícia verdadera encara no havia arribat a Barcelona, Josep Monfar i Sorts escrivia en el seu diari que tot el que s'havia dit fins aleshores sobre la presa de Buda era fals:

“Nuevas venidas de Madrid dicho dia [12 de setembre de 1686]. Todas las nuevas y relaciones que se escribieron tanto de Roma como de Madrid todas fueron mentira, por equivocaciones de los correos y gasistas [gacetistas], con que la Buda se defiende sangrientamente”.²⁰¹

Finalment, la notícia de la presa de Buda va arribar a Barcelona el 14 de setembre, gràcies a una carta enviada des de Viena per l'ambaixador espanyol a la cort imperial, el marquès de

¹⁹⁹ BC, F.Bon. 5110.

²⁰⁰ *Noticias venidas de Roma, Olanda, León y París a 30 de agosto de 1686, confirmando la rendición de Buda a las Armas Cesáreas en 28 de julio deste mismo año.* AHCB, A 8º op. 815.

²⁰¹ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona de los años 1685, 1686 y 1687, Ms.398, f.128, 12 de setembre de 1686.

Borgomanero, al governador de Milà, el comte de Fuensalida, que, al seu torn, la va reenviar al marquès de Leganés, virrei de Catalunya (vegeu el Capítol 11).²⁰²

A pesar de tot això, els impressors s'esforçaven per vendre les gasetes com un producte que gaudia de la més alta credibilitat. És el cas, per exemple, d'una notícia sobre la presa de Belgrad per part de les tropes imperials, l'any 1688, que l'impressor Martí Gelabert va publicar a Barcelona amb el títol de *Confirmación de la presa de Belgrado, con las demás noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza por el correo de Flandes y reinpresas en Barcelona por las singulares, universales y más verdaderas noticias que siempre traen las tales gaçetas a 25 de setiembre de 1688*.²⁰³

La veracitat de les informacions publicades estava condicionada, sobretot en temps de guerra, pels interessos dels bàndols bel·ligerants. Els redactors de les notícies, seguint molt sovint les directrius polítiques, procuraven ocultar les derrotes militars. És per aquesta raó que el juliol de 1690 els parisencs van desconfiar de les notícies que donaven per certa la victòria del duc de Luxemburg a la Batalla de Fleurus, en el marc de la Guerra dels Nou Anys. Tot i que, efectivament, l'exèrcit francès havia derrotat de forma contundent les tropes dels països que formaven la Lliga d'Habsburg, algunes notícies procedents de la capital francesa no descartaven que el desenllaç hagués estat a l'inrevés:

“[París, 8 de juliol de 1690] El duque de Memoranzi [Montmorency], hijo mayor del Mariscal de Luxemburgo, ha traído a su Magestad [Lluís XIV] la nueva de la victoria que ha conseguido el duque, su padre, en Flandes contra el ejército de Olanda que manda el príncipe de Baldec

---

²⁰² *Copia de la carta que escribe el Excelentísimo Señor marqués de Burgomaine, embajador de España, con el aviso de la toma de Buda y su castillo por assalto, delante el ejército otomano, a los 3 de setiembre, al Excelentísimo Señor conde de Fuensalida, governador de Milán, la qual participa al Excelentísimo Señor marqués de Leganés, virrey y capitán general del Principado y ejército de Cataluña, etc.* AHCB, B 1686 8° op.3.

²⁰³ BC, F. Bon. 6021.

[Waldeck], y aunque nuestros gazeteros nos consuelan mucho, lo que creemos es que avremos llevado la peor parte”.²⁰⁴

L’any 1692, de nou, els gaseters parisencs van procurar minimitzar la derrota que l’armada de França havia patit a la Batalla de Balfleur contra la flota anglo-holandesa, comandada per l’almirall Edward Russell.

“De mucho desconsuelo nos sirve a todos la noticia infausta que nos ha llegado de aver quedado nuestra armada derrotada en la Canal de Inglaterra, quedando prisioneros nuestros almirantes. Y aunque es verdad que nuestros gazeteros disminuyan la pérdida y nos consuelan con términos muy azucarados (que al principio saben bien y al fin amargan), son muchos los lutos que se previenen por los que han muerto en la batalla, que con esto entendemos nos ha ido mal”.²⁰⁵

L’any 1693, encara en el marc de la Guerra dels Nou Anys, es va reeditar a Barcelona una relació que atribuïa a la Lliga d’Habsburg la victòria en la batalla que va tenir lloc a Landen a final del mes de juliol d’aquell any. Amb aquesta notícia, l’autor assegurava que volia desmentir “las melancólicas noticias que franceses han esparcido tan a su favor en todas partes de la batalla dada los días 28 y 29 de julio”. La veritat però, és que la Batalla de Landen fou guanyada per l’exèrcit francès, comandat pel duc de Luxemburg.²⁰⁶

Amb motiu del setge que l’exèrcit francès va posar a Barcelona l’estiu de 1697, va aparèixer un diari, imprès per Rafael Figueró, que pretenia explicar l’estat en què es trobava la ciutat i, a la vegada, contrarestar les gasetes franceses, que amagaven la dificultat que tenia el seu exèrcit per aconseguir la capitulació de Barcelona:

²⁰⁴ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 28 de julio de 1690.* AHCB, Pre-prensa 4/1.

²⁰⁵ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 27 de junio de 1692.* AHCB, Pre-prensa 4/1.

²⁰⁶ *Relación verdadera de la sangrienta batalla que hubo en Flandes entre el ejército de su Magestad británica, de su Alteza Electoral de Baviera y del mariscal de Luxemburgo, Generalísimo de las armas de Francia en aquellos payses.* BC, F.Bon.11912.

“Estos son los sucessos por mayor que hasta oy se han ofrecido dentro y fuera de Barcelona que se dan al público por las instancias de muchos que lo han solicitado y para desvanecer al mismo tiempo los enredos y cautela con que franceses en sus gazetas procuran ocultar lo caro les cuesta la empreza de tan importante plaça”.²⁰⁷

Durant la Guerra de Successió la premsa fou utilitzada també com un instrument per a difondre falsedats, amb l'objectiu d'influir en l'estat d'ànim tant dels soldats com de la població. L'any 1706, per exemple, el bàndol borbònic va fer circular que l'arxiduc Carles d'Àustria havia autoritzat els soldats protestants del seu exèrcit a resar en les esglésies, cosa que va fer necessari un desmentiment oficial per part del rei:

“Aunque las voces divulgadas en Castilla en gazetas y manifiestos de que huviessen dado yo a las tropas de Inglaterra y Olanda iglesias públicas donde se predicasse su religión eran dignas del mayor desprecio, no obstante siendo un punto que yere tanto al zelo de un príncipe católico (de que devo preciarne tan principalmente como hijo de la Augustíssima Casa que ha dado exemplo al mundo en la pureza con que ha mantenido en todos tiempos la religión católica) me es preciso declarar quan falsas han sido estas suposiciones, pues en Cathaluña, Aragón y Valencia se ha mantenido el culto divino des de mi arribo con la veneración que siempre se ha practicado en tan religiosos payses, obrando en ello las tropas estrangeras con tal orden y disciplina militar que jamás ha auido quexa alguna de la menor irreverencia a los templos y cosas sagradas”.²⁰⁸

Segons que assegurava Miquel Lligada, l'agent del Consell de Cent a Roma, en una carta escrita als consellers el març de 1706, els partidaris de Felip V en aquesta ciutat feien circular rumors que Catalunya s'havia convertit en una mena de Sodoma.

²⁰⁷ *Diario de los sucessos del sitio de Barcelona y real ejército de Cataluña*. AHCB, B.1697 8º op.3.

²⁰⁸ BUB, B-65/4/3-20.

“Tots los dies publican novas invensions de insidias que diuan se fan aquí, procurant ensanguinar las mans ab la persona de nostre amatíssim Rey Carlos 3 (que Déu guarde y conserve), y que en Catalunya y en particular en la mia Excel·lentíssima Ciutat per totas las iglesias se predica la llibertat de consiència, que las monjas ni frares no observan més clausura y que res no se observa lo vot de castedat, al fin que Catalunya és pitjor de Geneva. Y lo pitjor que personatges de consideració me asseguran que lo senyor nunsio del Papa de Madrid escriu lo mateix. En Nàpols, per totas las iglesias, en los púlpits, esta Quaresma no se sent altre de la boca dels predicadors que estas y altres iniquitats contra la nostra pobra Catalunya. Y en Roma, en la iglésia de Sant Jaume dels incurables me asseguran molts *de auditu* que un predicador carmelita descals son 3 dies digué en la prèdica iniquitats contra la nostra nasió catalana. O Déu meu, com permeten que la terra sostenga dos catalans que van per Roma publicant per veras estas iniquitats, quant saben quant catòlica és nostra Catalunya”.²⁰⁹

Per aquest motiu, Miquel Lligada recomanava als consellers que, per tal de desmentir la propaganda que s’escampava des del bàndol borbònic, fessin publicar un manifest, així com també enviar notícies que expliquessin la veritat del què passava a Catalunya.

“Y trobant-se Roma ab la confusió se troba sobra de estas cosas y estas novas giran per tot lo món, aconsellat dels primers magnats de esta Cort, represento a V.E. ab lo major rendiment, que seria de gran conveniència se publicàs algún manifest, fent palesa la veritat a tot lo món. Que, a més, no se pot aribar mentes en Nàpols per los púlpits se predica ésser guerra de religió y apar que en Roma vullan aprovar lo mateix, encara que tot lo poble és en favor nostre, però no lo govern. Y seria de gran conveniència y utilitat per lo crèdit de nostra nasió, que per via de Gènova de continuo se enviassen las notisias del que passa aquí, perquè estos prínceps de Itàlia isquessan una volta de tants embrols com los tenen posats los nostres enemichs”.²¹⁰

---

²⁰⁹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1705-1706, 1B-X-122, f.83, 27 de març de 1706.

²¹⁰ Ibidem.

Un mes després, Lligada insistia en la conveniència que els consellers enviessin relacions explicant les novetats de Catalunya, amb l'objectiu de contrarestar la propaganda borbònica.

“Vista la privasió de cartas y noticias tenim assí los catalans de lo que passa en Catalunya, asseguro a V.E. és compasió sentir lo que van publicant nostres contraris cada dia de novas, que diuan reban per correus que tenen *soto sopra* esta cúria (...). Estos són los avisos que fan córrer per Roma francesos que tenan *soto sopra* esta Cort y a nosaltres desesperats, mentres no tenim noticia alguna, pues las novas de Gènova són tan confusas com las nostras, que uns escriuan blanch y altres negra. Y axís és una mort o vida desesperada la que tenim assí los catalans, per lo que seria de gran conveniència que de Catalunya, de un modo ho altre, de quant en quant, se nos enviàs alguna distincta relasió del que passa aquí, per via de Gènova, que seria de gran solievo per los catalans en Roma y de grandíssima conveniència per los interessos de esta Cort, que som cert farian gran mutasió nostras cosas, que llevat lo govern, tot lo demás de Roma és en nostre favor. Y mai me predican altre, sinó que sollicitia lo avís de las novas certas del que passa aquí, perquè los francesos y altres enemichs nostres se estudian sempra de fer arribar los seus correus, ab las novas, los disaptos, perquè corrian los avisos per tot lo món, perquè lo disapte partexan las estafetas”.²¹¹

En una altra carta, datada a Roma el 23 d'octubre de 1706, Lligada assegurava que, fins i tot, la propaganda filipista havia fet circular el rumor que el rei Carles III era mort:

“Excel·lentíssim senyor, la última carta que tinc rebuda de Catalunya fou la de V.E. de 8 agost pròxim passat y ab estos tres mesos en esta Cort altras notícias de España no aviem tingudas, que sols aquellas que nostres enemichs nos van publicant, que sont tant vallacas que tenen de contínuo conturbada esta capital y no ab poca inquietut lo ànimo no sols de nosaltres interessats, pero encara dels apacionats y curiosos, pues entre las altras novas que días ha nos an publicat y

---

²¹¹ Ibidem, f.122, 24 d'abril de 1706.

van sempre confirmant és de que nostra adorat Rey y Senyor Carlos 3 sia mort y la total destrucció de nostre exèrcit ab la mort del general Galogay [Galway] y mil altres inquitats que de continuo van publicant, fent de quant en quant comparir algun correu ab estas y semblants novas que mai ha bastansa podré exegerar ab la confusió tenen, no sols Roma, com tinc dit, però encara tota Itàlia, ab prou prejudici dels avantatges de nostres interessos”.²¹²

La premsa austriacista es queixava també que el bàndol borbònic escampava moltes falsedats sobre la salut del rei Carles III, tal i com es constata en una notícia procedent de Saragossa que fou reproduïda per Rafael Figueró a final de juliol de 1706:

“Y queda el grande sentimiento a nuestro amado Monarca de se valgan de estos y otros fingidos medios los franceses, tan enemigos de la política como de la verdad. En Navarra sabemos por cierto que corren iguales falsedades”.²¹³

Un correu que va arribar a Saragossa unes setmanes després procedent del front d’Aragó advertia que l’exèrcit francès feia circular informacions falses:

“Assegurando que estas son las noticias mas verídicas, no obstante los embustes esparce la malicia francesa, con la máxima que el solo mantener un quarto de hora una mentira puede ser de mucho provecho”.²¹⁴

---

²¹² Ibidem, f.176, 23 d’octubre de 1706.

²¹³ *Mercurio veloz y verídico de noticias, venidas a Barcelona dia 28 de julio por la estafetilla de Zaragoza, que son las siguientes.* BC, F.Bon. 570.

²¹⁴ *Particulares noticias llegadas a la ciudad de Zaragoza, con expreso del campo de nuestro Rey y Señor Don Carlos III (que Dios guarde) y de la perfecta salud de su Magestad. Y las generales de todas partes, publicadas a 7 de setiembre de 1706 y venidas a Barcelona por el correo de Aragón a 10 de dicho mes.* BC, F.Bon. 5829.

Les notícies que portava aquell correu, això no obstant, no eren del tot certes, ja que, entre altres coses, es deia que hi havia hagut una rebel·lió dins l'exèrcit de Felip V i que al duc de Berwick li havien tallat el cap.

De fet, des del bàndol borbònic també es denunciava que les gasetes austriacistes no deien la veritat. Així, Agustín López de Mendoza, en la *Historia de las guerras civiles de España*, assegurava que les notícies publicades pel bàndol aliat a Saragossa havien exagerat els danys causats per l'exèrcit borbònic en l'ocupació de la població aragonesa de Daroca.

“Fue la ciudad [de Daroca] saqueada, y fuera de los desórdenes irremediables en el primer ardor del soldado, no sucedieron los que ponderaron las gacetas de Zaragoza, antes todos los jefes se aplicaron a evitar los [abusos] de mujeres y profanación de iglesias, más en una fue imposible el prevenir a los irlandeses, no obstante se hizo cuanto se pudo y se logró atajar el que fuese mas el daño”.²¹⁵

López de Mendoza dubtava també de la veracitat del que explicaven les gasetes sobre la victòria que l'exèrcit aliat va obtenir a Calamocha el desembre de 1706.

“Este fue el suceso de Calamocha, tan mentido en las gacetas, en que sin duda fue igual el número de los muertos de uno y otro partido”.²¹⁶

Un darrer exemple de la campanya d'informació i desinformació que es va lliurar a través de la premsa durant la Guerra de Successió l'aporta una notícia que Rafael Figueró va publicar l'any 1712 sobre l'intent dels francesos, comandats pel duc de Vendôme, de conquerir el

---

²¹⁵ Agustín LÓPEZ DE MENDOZA, *Historia de las guerras civiles de España. Desde la muerte del señor Carlos II, que sucedió en 1º de noviembre de 1700, distribuida en ocho libros por los mismos años regulados hasta el de 1708*, Saragossa: Imprenta del Hospicio Provincial, 1882, p.319.

²¹⁶ *Ibidem*, p.322.

castell de Cardona. Segons aquella informació, les gasetes borbòniques havien escampat que la fortalesa havia capitulat.

“No dexó de alegrar a Madrid y París, dando no menores seguridades que las de estar ya casi rendido el castillo, según una y otra Corte lo han querido publicar en sus gazetas”.²¹⁷

L'inici del procés de producció

La matèria prima que servia per confeccionar les notícies arribava a les impremtes en forma de cartes o de notes manuscrites que escrivien els redactors professionals o bé gent propera als governs, a les ambaixades o als exèrcits. En qualsevol cas, per regla general, el gaseter era una figura externa a la impremta, de manera que els impressors no eren els autors de les informacions que publicaven.

A Barcelona, tanmateix, el més habitual era que les impremtes reproduïssin notícies que havien estat publicades prèviament en altres ciutats. És per aquesta raó que els impressors barcelonins estaven molt pendents de les cartes que portaven els correus, el principal vehicle a través del qual circulaven les notícies. L'arribada del correu activava tot el procés de producció, fins i tot encara que la informació no hagués estat confirmada. Així, per exemple, una notícia publicada l'any 1678 sobre les negociacions del tractat de pau de Nimega –que havia de posar fi a la Guerra d'Holanda– advertia al lector que amb l'arribada del següent correu es donarien més detalls sobre aquesta qüestió:

---

²¹⁷ *Breve y sucinta recopilación de los sucesos generales de Europa en el año de 1711, publicada en Olanda en últimos del mismo año e impresa nuevamente en Barcelona, año de 1712.* BUB, B-65/4/1-21.

“Esta es, amigo lector, la noticia que por aora ha podido adquirirse, que reconociera manifiesto delito negándola a la tuya y dexando de participarla a tus píos afectos, ofreciéndotela más exacta y con todas las circunstancias que la hazen lustrosa por el correo que viene”.²¹⁸

Posteriorment, en una gaseta publicada per Rafael Figueró l’any 1687, que recollia informacions procedents de diverses ciutats d’Europa, s’anunciava als lectors que les notícies seguirien apareixent amb periodicitat setmanal, sempre i quan la correspondència ho fes possible. “Se iran continuando dichas noticias todas las semanas assí como llegare el correo”.²¹⁹

En una altra relació impresa per Figueró l’any 1691, en la que s’informava de la victòria del príncep Lluís de Baden a la Batalla de Slankamen, en el marc de la Gran Guerra Turca, es justificava la necessitat que hi havia de donar les notícies com més aviat millor, encara que els detalls haguèssin d’esperar. El concepte d’immediatesa, per tant, era ja molt present en la ment dels impressors.

“Porque las buenas nuevas no se han de dilatar, mas se han de participar a todos con la mayor presteza que se pueda, assí para que demos gracias a Dios (que es el autor de todas las dichas) por ellas, como porque nos consolemos y nos alentemos a pedir con mas fervor a su Magestad que haga próspero el curso de los felizes sucessos de la Christiandad y confunda a los enemigos de su santíssimo nombre, se da oy al público por mayor el aviso de la dichosa vitoria que han tenido las armas del Señor Emperador en Ungria, aguardando noticias mas individuales de todo para contar todas las singularidades de ella, dignas de la piadosa y christiana curiosidad”.²²⁰

---

²¹⁸ *Festivos aplausos, universales júbilos de la Christiandad toda, en anuncios de la ratificación de las pazes entre nuestra Magestad Católica y el Rey Christianíssimo*. BUB, C-239/2/6-21.

²¹⁹ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 4 de julio de 1687*. BC, F.Bon. 2271.

²²⁰ *Relación de la insigne victoria que el Señor Príncipe de Baden ha conseguido del ejército otomano en Hungría, quedando dueño del Campo, de toda la artilleria y bagage de los enemigos y dejándole totalmente destruido y desecho*. BC, F.Bon. 4335.

El retard en l'arribada dels correus era, de fet, la raó principal que provocava la interrupció de la publicació regular de notícies. L'any 1691, de nou, una relació publicada per Figueró atribuïa la manca de novetats als retards que patia el servei de correu per culpa del mal temps. En aquella ocasió, l'impressor va solucionar l'inconvenient amb la publicació d'una carta que suposadament el sultà Solimà II havia enviat al destronat Jaume II d'Anglaterra, que vivia exiliat a França.

“Por no cortar el hilo de las noticias se prosigue con esta carta, digna de qualquiera bien intencionada curiosidad, para que advertida no admire las noticias que se esperan este año de 1691. La causa de no continuar esta semana con las novedades de Europa es aver faltado los correos, a quienes ha malogrado el paso la mucha nieve que en partes ha igualado los valles con los montes. Suplirá la carta siguiente, que se ideava ya dar a la prensa”.²²¹

L'esclat de la Guerra de Successió, uns anys després, va comportar un increment de la producció de notícies. Tanmateix, la periodicitat de la publicació seguia condicionada pel bon funcionament del sistema de correu. En una relació publicada per Rafael Figueró el 1707 s'advertia als lectors que la guerra provocava interrupcions en el servei ordinari, raó per la qual sovint arribaven abans a Barcelona les notícies velles que les noves. Figueró, en qualsevol cas, ho justificava dient que l'important era posar la informació en coneixement dels lectors, ja fos abans o després.

“Siempre las noticias son nuevas para los que las ignoran el día que las alcanzan. Notorio es quan rigurosas han sido las tormentas en el Golfo por los que se sabe han padecido naufragio, como también lo receloso que algunas embarcaciones neutrales que han venido han ido en traer las noticias por no peligrar en los puertos de Francia donde avian de tocar. Por esta razón,

---

²²¹ *Copia de una carta que el sultán Solimán, Emperador de los turcos, escriv[i]ó al Rey Jacobo de Inglaterra.* AHCB, B 1691 8º op. 2.

no avendo correos fixos, se han de tomar las noticias quando vienen, que son las últimas muchas vezes las primeras que se reciben y en la misma conformidad se imprimen. Para los afectos a la Augusta Casa, siendo sucesos de sus gloriosas armas, y tan en beneficio de las de nuestro adorado monarca Carlos III (que Dios guarde), seria mortificarles en lo mas vivo su afecto el no saberlas; para los curiosos seria privarles el crédito de noticiosos, y para los que de ello no gustaren con no mercarlas se escusarán la molestia de leerlas. En essa conformidad de aquí adelante se darán al público como vinieren, que ignorándolas acá, siempre nos serán nuevas y de ellas se podrá por lo menos inserir regularmente el estado de los sucessos, para el común beneficio”.²²²

D’una forma semblant, el setge de Barcelona de 1713-1714 va provocar l’aïllament comunicatiu de la ciutat, cosa que comportava que les notícies publicades a Barcelona fossin majoritàriament locals. Amb tot, en alguna ocasió Rafael Figueró aconseguia reproduir les gasetes europees que arribaven per correu a la capital catalana.

“El inevitable extravio de los correos y el embargo que tienen puesto los enemigos a su entrada retrassa a esta capital las noticias universales, motivo suficiente para reducirse los impresos diarios a las [noticias] particulares. (...) Se continuará desde dicho día en impreso aparte, reducido este a las últimas noticias que han llegado de diferentes partes por los impresos de Olanda, los cantones [Suïssa] y Milán”.²²³

En ocasions, la interrupció del servei de correu i el consegüent tall del subministrament setmanal de notícies feia que els impressors, per tal de no perdre lectors, tornessin a imprimir informacions que havien estat publicades anys abans. Es tractava, de fet, d’una pràctica molt habitual a l’època, que el dramaturg anglès Ben Jonson va denunciar a *The Staple of News*,

²²² *Diaria relación de los progressos de las Armas Cesáreas en Italia, desde el día 1 de octubre, publicadas en Barcelona este año de 1707.* AHCB, B 1707 8º op.10.

²²³ *Noticias generales de Europa, publicadas en Barcelona dia 22 de junio de 1714.* BC, F.Bon. 709.

una obra de teatre estrenada a Londres l'any 1625 que satiritzava el món de la premsa. En un dels episodis, tres dels personatges –un redactor de notícies manuscrites, un impressor i un cronista– discutien sobre la veracitat de la informació que es publicava:

“[Redactor] Lo confieso, pero es la imprenta la que me ofende, no imprimiría noticia alguna, porque cuando se imprimen dejan de ser nuevas. Mientras están escritas, aunque sean falsas, continúan siendo noticias.

[Impressor] He aquí, amigos, opiniones diversas. Es la imprenta quien las hace nuevas a una gran mayoría, que no creerá por supuesto nada que no se imprima. Para ellos tengo yo mis prensas, mis muchas plumas en busca de relaciones provechosas, que en unos cuantos años (porque la edad prodiga olvido) imprimo otra vez con fecha nueva, y están en excelente uso.

[Cronista] Mas bien excelente abuso”.²²⁴

La pràctica de recuperar vells impresos i tornar-los a presentar com a actuals existia també a Barcelona. Un exemple és la notícia que va publicar la impremta de Josep Forcada l'any 1683, titulada *Relación de los maravillosos y horrendos prodigios que han aparecido por el ayre sobre la ciudad de San Jorge, en la Ungría superior*. Es tractava, de fet, de la reedició d'una notícia en català publicada a Barcelona l'any 1642 per l'impressor Gabriel Nogués amb el títol de *Relació dels maravillosos y horrendos prodigis que han aparagut per lo ayre sobre la ciutat de sant Jordi, en la Ungria Superior. Traduïda de italià en cathalà per un cavaller de la ciutat de Girona*.²²⁵

D'una forma semblant, un pronòstic escrit per un suposat savi de Jerusalem, publicat inicialment a Barcelona l'any 1619 per l'impressor Esteve Liberós, fou reeditat el 1687 per Martí Gelabert amb el títol de *Relación de un pronóstico y plática que hizo el sabio Aben*

²²⁴ Ben JONSON, *El comercio de noticias y Noticias del Nuevo Mundo descubierto en la Luna*, edició de Javier Díaz Noci, Bilbao: Universidad del País Vasco, 2002, p.68.

²²⁵ *Relación de los maravillosos y horrendos prodigios que han aparecido...* BC, F.Bon. 2205; *Relació dels maravillosos y horrendos prodigis que han aparagut...* BC, F.Bon.10872.

Obar de Jerusalén por mandado del Gran Turco a todo el pueblo constantinopolitano declarándoles la principal significación de los cometas que aquel año de 1618 se vieron, traducido de lengua italiana en española por Miguel de Avendaño, natural de la ciudad de Cuenca, cuyo original impresso en Barcelona en casa de Estevan Liberós, año de 1619, se halla en la librería del convento de Sant Joseph de Carmelitas Descalços desta presente ciudad de Barcelona. Aquest pronòstic aventurava grans desgràcies per l'Imperi Otomà, de manera que no és gens estrany que el 1687, en plena guerra contra els turcs, el seu contingut es tornés a posar d'actualitat.²²⁶

Encara, una altra mostra de la pràctica de reeditar notícies velles es troba en el pronòstic que els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer van fer imprimir a Barcelona l'any 1689, titulat *Pronóstico astrológico que salió el año de 1684 y aora se ven sus efectos, por el señor Matheo Questier, professor en Paris, el qual pronosticó el día de su muerte y del conde de San Pol.* Aquest pronòstic, que augurava grans desgràcies a França per haver propiciat l'inici de la Guerra dels Nou Anys, fou publicat de nou a Barcelona a final de l'any 1705 per l'impressor Bartomeu Giralt, amb el títol de *Pronóstico astrológico, por el señor Matheo Questier, professor en Paris*, precisament en un moment –a l'inici de la Guerra de Successió a Catalunya– en què el rei Lluís XIV era considerat per a molts com el responsable dels mals que planaven sobre Europa.²²⁷

---

²²⁶ *Relación de un pronóstico y plática que hizo el sabio Aben Obar de Jerusalén...* AHCB, B 1687 8º op.1. Una còpia de l'edició feta per Liberós el 1619 es conserva a: AHCB, BNL, Res. 254, f.106.

²²⁷ *Pronóstico astrológico que salió el año de 1684 y aora se ven sus efectos...* BC, F.Bon. 6008; *Pronóstico astrológico, por el señor Matheo Questier, professor en Paris.* BC, F.Bon. 5668.

Barcelona, punt de redistribució

Barcelona era, en primera instància, un punt de redistribució d'informació. La major part de les gasetes i relacions que sortien de les impremtes d'aquesta ciutat no contenien informació original, sinó que reproduïen notícies que s'havien publicat prèviament en altres ciutats, sobretot a Madrid, però també en els grans centres comunicatius europeus, com eren París, Viena, Roma o Amsterdam. A Espanya, aquest rol redistribuïdor l'exercien també altres ciutats, com Sevilla, Saragossa o Sant Sebastià.

Una de les primeres mostres de l'activitat redistribuïdora de notícies de Barcelona en la segona meitat del segle XVII es troba en la *Gazeta Nueva*, que Francisco Fabro Bremundan publicava cada mes a Madrid, a la impremta de Julián de Paredes. En concret, el número IX d'aquesta gaseteta, que porta per títol *Gazeta Nueva de los sucesos políticos y militares de la mayor parte de la Europa, hasta fin de julio deste año de 1661*, fou reeditat a Barcelona a la impremta d'Antoni Lacavalleria. A pesar que només s'ha conservat aquest número, tot fa pensar que Barcelona era, igual que Sevilla o Saragossa, un punt de reedició de la *Gazeta Nueva* que es feia a Madrid. Aquest fou, així doncs, el segon intent documentat de treure una publicació periòdica –en aquest cas mensual– a Barcelona, després de l'aparició de la *Gazeta* de Jaume Romeu, l'any 1641.²²⁸

En aquell temps era del tot habitual que les notícies que es publicaven sobre esdeveniments que es produïen en qualsevol indret de la península circulessin d'un lloc a un altre i fossin reeditades en les ciutats on hi havia impremtes. Aquest és el cas, per exemple, d'una notícia que es va imprimir a Madrid el 1671 que explicava els danys que un huracà havia provocat a la ciutat de Cadis. Aquesta notícia fou posteriorment reproduïda a Barcelona per l'impressor

---

²²⁸ BM, F 38 8º 11. Una reproducció facsímil del número IX de la *Gazeta Nueva* es troba a: Eulogio VARELA HERVIAS, *Gazeta Nueva...*, op.cit., p. 65-72. Amb tot, Varela Hervias no va assenyalar Barcelona com una de les ciutats on s'imprimia la *Gazeta Nueva*. Sobre l'activitat de Juan Gómez de Blas, responsable de la reedició de la *Gazeta Nueva* a Sevilla, vegeu: Carmen ESPEJO CALA, "El impresor sevillano Juan Gómez de Blas y los orígenes de la prensa periódica. La *Gazeta Nueva* de Sevilla (1661-1667)", *ZER*, 25, 2008, p. 243-267.

Rafael Figueró amb el títol de *Copia de carta remitida de la ciudad de Cádiz a esta Corte en que da cuenta de lo sucedido en dicha ciudad de Cádiz con el uracán que le sobrevino en 15 de março deste presente año de 1671*. D'igual forma, la notícia amb els detalls dels efectes provocats per l'huracà va arribar a Sevilla, on fou impresa amb el títol de *Copia de carta remitida de la ciudad de Cádiz a esta de Sevilla en que da cuenta de lo sucedido en dicha ciudad de Cádiz con el huracán que le sobrevino en 15 de março deste presente año de 1671*.²²⁹

Un altre exemple semblant es troba en les relacions que es van publicar l'any 1680 sobre el terratrèmol que hi hagué a la ciutat de Màlaga. Una notícia sobre aquest esdeveniment fou impresa a Barcelona per Jaume Caís, administrador de la impremta Cormellas, amb el títol de *Relación verdadera del temblor de tierra en Málaga, este año de 1680*. Això no obstant, el text coincidia amb el d'una notícia que va publicar l'impressor Juan Francisco de Blas a Sevilla, titulada *Relación verdadera en que da cuenta de la ruina que a causado el temblor de tierra en la ciudad de Málaga y lugares de su comarca y assí mismo lo que causó en Madrid, sucedido el día nueve de octubre, este presente año de 1680*.²³⁰

D'una forma idèntica, les narracions sobre fets que tenien lloc a Europa que es publicaven a Madrid eren reproduïdes en altres ciutats peninsulars. És el cas, per exemple, d'un extens diari sobre el setge que l'exèrcit imperial va posar a la ciutat de Buda, a Hongria, l'any 1686, que fou publicat a Madrid pel llibreter Sebastián de Armendáriz a la impremta d'Antonio Román, amb el títol de *Diario del asedio y expugnación de la ciudad de Buda, metropoli del reyno de Ungría*. Aquesta relació fou reeditada aquell mateix any a Barcelona per Rafael

²²⁹ *Copia de carta remitida de la ciudad de Cádiz a esta Corte... BUB, XVII-2624-3. Copia de carta remitida de la ciudad de Cádiz a esta de Sevilla... US, A 113/111(38).*

²³⁰ *Relación verdadera del temblor de tierra en Málaga, este año de 1680*. ABEV, Varis 211, 1. *Relación verdadera en que da cuenta de la ruina...* RAE, 36-VIII-15(35). Sobre les relacions d'aquest terratrèmol publicades a Sevilla vegeu: Pedro RUEDA RAMÍREZ i Manuel FERNÁNDEZ CHAVES, "El terremoto como noticia...", op.cit., p.581-604. Una segona relació sobre aquest terratrèmol fou publicada a Barcelona per l'impressor Vicenç Surià, amb el títol de *Segunda relación del horrible temblor de tierra que padeció la ciudad de Málaga el miércoles 9 de octubre deste año de 1680. Refiérense las circunstancias que faltaron a la primera, assí de lo sucedido en dicha ciudad, como en todos los lugares de sus contornos*. ABEV, Varis 211, 3.

Figueró amb un títol idèntic, així com també a Sevilla, per part de l'impressor Tomás López de Haro.²³¹

De fet, la Gran Guerra Turca, que es va desenvolupar de 1683 a 1699, va desencadenar una veritable competència entre els impressors de Barcelona per publicar notícies relacionades. Això, que es constata perfectament a través de l'obra conservada, ho confirma una declaració que Martí Gelabert va fer uns anys després en el marc d'un plet a la Reial Audiència:

“En temps que lo senyor Emperador (que en santa glòria descanse) tenia la guerra contra lo turch, per los bons progressos de la Augustíssima casa de Àustria contra dit turch, anaven los estampers y dit Figaró ab competència qui més aviat podia tràurer las gasetas, y lo mateix feya ell, testimoni”.²³²

A la dècada de 1680, coincidint amb l'interès que va despertar la guerra entre els imperis austríac i otomà, es publicava de forma més o menys regular a Barcelona una gasetta que portava el títol genèric de *Noticias Generales de Europa, venidas por el correo de Flandes*. Es tractava d'un recull de notícies de diferents ciutats europees que habitualment arribaven a la capital catalana per via de Saragossa, com es constata, per exemple, en la gasetta que va imprimir Martí Gelabert cap a final del mes d'octubre de 1688 amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza por el correo de Flandes, sábado a 23 de octubre, y reinpresas en Barcelona a 30 de dicho mes de 1688*.²³³

És probable, en aquest sentit, que les notícies publicades a Saragossa fossin, al seu torn, una reedició d'altres gasetes impreses a Madrid. Tanmateix, en ocasions es tractava

²³¹ *Diario del asedio y expugnación de la ciudad de Buda, metropoli del reyno de Ungría*. Madrid, Antonio Román. UPF, ZX1686.D53; Barcelona, Rafael Figueró. BUB, C-239/2/6-9; Sevilla, Tomás López de Haro. US, A 109/025 (26).

²³² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 19 d'abril de 1707.

²³³ AHCB, Pre-premsa 7/17. Un altre exemple és la gasetta impresa per Gelabert que porta per títol *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza por el correo de Italia, martes a 26, y por el de Flandes, sábado a 30 de octubre, y reimpresas en Barcelona a 6 de noviembre del año 1688*. AHCB, B. 1688 8º op.15.

d'informacions que s'havien publicat prèviament a Sant Sebastià, cosa que s'explica perquè aquesta ciutat era un important nus de comunicacions entre Espanya i França. A més de formar part de la ruta dels correus de Flandes i d'Itàlia, el port de Sant Sebastià constituïa un dels principals punts de connexió marítima entre la península i Europa.

Aprofitant aquesta circumstància, l'any 1687 l'impressor Pedro de Huarte va començar a reeditar a Sant Sebastià una gasetta que Pierre de Cleyn publicava en castellà a Brussel·les amb el títol de *Noticias principales y verdaderas*. Segons Javier Díaz Noci, aquesta gasetta es va reimprimir a Sant Sebastià durant almenys 20 anys. A més, Pierre de Cleyn fou també el responsable de la publicació a Brussel·les d'una gasetta en francès que portava per títol *Relations véritables*.²³⁴

Existeixen, en aquest sentit, tres exemplars d'unes *Noticias principales y verdaderas* que foren publicades a Barcelona el 1685 a la impremta del llibreter Josep Moyà, les quals, segons que assenyalen Díaz Noci i Hoyo Hurtado, són una reedició de la gasetta en castellà impresa per Pierre de Cleyn a Brussel·les i que Huarte reproduïa a Sant Sebastià. Això explica, per tant, el perquè moltes de les gasettes impreses a Barcelona en aquells anys amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes* sovint portaven informacions locals de Sant Sebastià.²³⁵

Un exemple és la gasetta que Rafael Figueró va publicar amb aquest títol el 14 de setembre de 1691 en la que hi figurava una notícia de la ciutat basca, datada el dia 4 d'aquell mateix mes. Aquesta gasetta fou reproduïda per Figueró partint d'una altra d'identica que es va

²³⁴ Javier DÍAZ NOCI, "Gacetas españolas de los Países Bajos...", op.cit., p.228-232. Sobre les gasettes impreses a Sant Sebastià vegeu també: Javier DÍAZ NOCI i Mercedes HOYO HURTADO, *El nacimiento del periodismo vasco. Gacetas donostiarres de los siglos XVII y XVIII*, Donostia: Eusko Ikaskunta, 2003.

²³⁵ Javier DÍAZ NOCI i Mercedes HOYO HURTADO, *El nacimiento del periodismo vasco...*, op.cit., p. 54. Les tres gasettes de Josep Moyà es titulen *Noticias principales y verdaderas, desde 9 hasta 30 de enero de 1685*. BUB, C-240/6/8-53; *Noticias principales y verdaderas, desde 29 de enero hasta 28 de febrero 1685*. BUB, C-240/6/8-54; i *Noticias principales y verdaderas, desde 15 hasta 29 de mayo 1685*. BUB, C-240/6/8-31.

publicar a Saragossa una setmana abans amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza per el correo de Flandes, sábado a 8 de setiembre de 1691*.²³⁶

Una altra mostra d'aquesta connexió entre Barcelona i les ciutats de Saragossa i Sant Sebastià l'aporta una gaseta que Figueró va imprimir amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes al 1 de octubre 1695*. A més d'altres notícies procedents de diverses ciutats d'Europa, aquesta gaseta incorporava una informació datada a la capital aragonesa el 27 de setembre, segons la qual a Sant Sebastià havia arribat la notícia de la presa de la ciutat flamenca de Namur per part de l'exèrcit de la Lliga d'Habsburg.

“Según las cartas que se han visto aquí [Saragossa] de San Sebastián, avisan aver passado por aquella ciudad en posta un gentil-hombre del duque de Baviera al Rey nuestro Señor con la feliz, quanto alegre, noticia del rendimiento de Namur, de que en todas partes se han hecho grandes fiestas”.²³⁷

En qualsevol cas, una prova que moltes de les notícies publicades a Saragossa i posteriorment a Barcelona tenien el seu origen a Brussel·les es troba en uns quants exemplars de les *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes*, impresos l'any 1692 per Rafael Figueró. En concret, el número d'aquesta gaseta datat el dia 1 de febrer d'aquell any es correspon amb les *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza por el correo de Flandes, sábado 26 de enero de 1692*. A més, una part del contingut de totes dues prové

---

²³⁶ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 14 de setiembre de 1691*. BC, F.Bon. 2306; *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza per el correo de Flandes, sábado a 8 de setiembre de 1691*. AHCB, Pre-premsa 6/2. Un altre exemple idèntic l'aporta la gaseta publicada per Figueró el novembre d'aquell any, amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 2 de noviembre de 1691*. BC, F.Bon. 2308. Aquesta gaseta, que incorpora una notícia datada a Sant Sebastià el 22 d'octubre, es una reproducció de les *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza por el correo de Flandes, sábado a 27 de octubre de 1691*. AHCB, Pre-premsa 6/2. Aquests i altres exemples han estat reproduïts a: Javier DÍAZ NOCI i Mercedes HOYO HURTADO, *El nacimiento del periodismo vasco...*, op.cit., p. 439-444.

²³⁷ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes al 1 de octubre 1695*. AHCB, Pre-premsa 4/1.

d'una traducció de les *Relations véritables, du 2 janvier 1692*, publicades a Brussel·les per Gilles Stryckwant, a la impremta de la vídua de Pierre de Cleyn.²³⁸

D'igual forma, els impressors barcelonins van reproduir també gasetes que es publicaven a Holanda. És el cas, per exemple, de la *Gazeta de Amsterdam*, de la qual es conserven dos exemplars impresos l'any 1673 per Jacint Andreu i Rafael Figueró, respectivament, així com també un número aparegut el 1689, el responsable del qual fou Martí Gelabert. En els dos primers casos podria tractar-se d'una traducció de la *Gazette d'Amsterdam*, publicada en francès en aquesta ciutat, mentre que la impresa per Gelabert el 1689 podria ser una reedició de la *Gazeta de Amsterdam* que el sefardita David de Castro Tartás, resident en aquella ciutat, va publicar en castellà a partir de 1675. D'altra banda, existeix també una gaseta titulada *Nuevas de Amsterdam, de lunes 5 de febrero de 1685*, publicada a la impremta de Josep Moyà, que podria tractar-se també d'una reproducció de la de Castro Tartás amb un títol diferent.²³⁹

De fet, sovint els títols que els impressors barcelonins posaven a les gasetes eren diferents dels de les originals, com ho mostra, per exemple, la notícia que Jaume Caís i Rafael Figueró van reproduir l'octubre de 1687, amb un text idèntic però amb títols distints. Així, la gaseta de Caís portava per títol *Noticias ciertas de Alemania, venidas a Barcelona por el correo de*

²³⁸ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 1 de febrero de 1692*. AHCB, Pre-premsa 4/1. *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza por el correo de Flandes, sábado 26 de enero de 1692*. AHCB, Pre-premsa 6/2; *Relations veritables, du 2 janvier 1692*. AHCB, Pre-premsa 8/1. El mateix succeeix si es compara les *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 29 de febrero de 1692*, de Rafael Figueró, AHCB, Pre-premsa 4/1, amb les *Relations veritables, du 30 janvier 1692*. AHCB, Pre-premsa 8/1; així com també les *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 7 de marzo de 1692*, AHCB, Pre-premsa 4/1, amb les *Noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza por el correo de Flandes, sábado a 1 de marzo de 1692*. AHCB, Pre-premsa 6/2, i les *Relations veritables, du 9 février 1692*. AHCB, Pre-premsa 8/1.

²³⁹ Sobre la *Gazeta de Amsterdam* de David de Castro Tartás vegeu: Javier DÍAZ NOCI, "Gacetas españolas de los Países Bajos...", op.cit.; i Javier DÍAZ NOCI i Mercedes HOYO HURTADO, *El nacimiento del periodismo vasco...*, op.cit., p. 52-57. Segons aquests autors, David de Castro Tartás va començar a publicar la *Gazeta de Amsterdam* el 1675, de manera que les edicions aparegudes a Barcelona el 1673 es correspondrien amb la que es publicava en francès. *Gazeta de Amsterdam, del lunes 17 de abril 1673*. AHCB, Pre-premsa 4/3; *Gazeta de Amsterdam, de lunes 26 de junio 1673*. AHCB, Pre-premsa 4/8; *Nuevas de Amsterdam, de lunes 5 de febrero 1685*. BUB, C-240/6/8-51; *Gazeta de Amsterdam, de lunes 20 de agosto de 1689*. BC, F.Bon. 2682.

Milán a 3 de octubre 1687, mentre que la de Figueró es titulava *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes, viernes 3 de octubre de 1687*.²⁴⁰

En aquells anys, Rafael Figueró imprimia també unes *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Italia*. Normalment es tractava de la reproducció d'una gaseta impresa a Saragossa que arribava a Barcelona per la ruta del correu que enllaçava Madrid amb Roma. Un exemple es troba en el número que porta per títol *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Italia, 8 de setiembre 1690*, que reproduïa fidelment el contingut d'una altra gaseta que s'havia imprès a Saragossa una setmana abans, titulada *Noticias generales de Europa, venidas con el correo de Italia, miércoles 30 de agosto de 1690*.²⁴¹

En ocasions, però, les notícies procedents d'Itàlia arribaven a Barcelona per via marítima, de manera que, en aquest cas, les gasetes que s'imprimien a la capital catalana no eren reproduccions de les que es publicaven a Madrid o a Saragossa, sinó que eren traduccions fetes directament de l'italià. Un exemple l'aporta la gaseta titulada *Noticias verdaderas, venidas a esta ciudad de Barcelona por una faluca, oy a 15 de julio de 1690*. Aquesta gaseta, impresa per Rafael Figueró, contenia notícies de Torí i de Milà.²⁴²

Un altre exemple, encara més clar, l'aporta una notícia que Rafael Figueró va publicar a Barcelona sobre la victòria que l'exèrcit imperial, comandat pel príncep Lluís de Baden, va obtenir contra els turcs a la Batalla de Slankamen, l'agost de 1691. En aquest cas es tractava de la traducció d'una notícia impresa a Roma per Giovanni Francesco Buagni.²⁴³

---

²⁴⁰ *Noticias ciertas de Alemania, venidas a Barcelona por el correo de Milán a 3 de octubre 1687*, BC, F.Bon. 2286; *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes, viernes 3 de octubre de 1687*. BC, F.Bon. 2285.

²⁴¹ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Italia, 8 de setiembre 1690*. AHCB, Pre-pressa 4/2; *Noticias generales de Europa, venidas con el correo de Italia, miércoles 30 de agosto de 1690*. AHCB, A 8º op. 419.

²⁴² AHCB, B 1690 8º op.11.

²⁴³ La notícia sobre la batalla de Slankamen impresa a Barcelona per Rafael Figueró porta per títol *Relación veridica de la señalada victoria alcanzada de las Armas Cesáreas, bajo el mando del Serenissimo Principe Luis de Baden contra el inmenso poder otomano, bajo el mando del primer Visir, en Salankement, en la Esclavonia, a 19 de Agosto de 1691, venida de la corte de Viena en la de Roma. Traducida de italiano en lengua castellana*

Les notícies que arribaven a Barcelona per via marítima provocaven un canvi en el sentit del flux informatiu entre aquesta ciutat i Saragossa. L'any 1691, per exemple, arran d'una victòria de les tropes imperials comandades pel duc de Savoia, Figueró va publicar una notícia datada a Gènova el 24 de gener de 1691 amb el títol de *Relación verdadera de la victoria que han alcanzado las armas de la Alteza Real del Señor Duque de Saboya contra franceses, venida a esta ciudad de Barcelona por una embarcación genovesa*. Aquesta notícia fou reproduïda posteriorment a Saragossa amb el títol de *Relación verdadera de la victoria que han alcanzado las armas de la Alteza Real del Señor Duque de Saboya contra franceses, venida a esta ciudad de Barcelona por una embarcacion genovesa y a Zaragoza el martes a 13 de febrero de 1691*.²⁴⁴

En ocasions, les notícies procedents d'Europa arribades a Barcelona per mar es publicaven en aquesta ciutat abans que a Madrid. Alguns exemples es troben en les informacions que es van publicar l'any 1702 sobre la campanya de l'exèrcit franco-espanyol contra els aliats a Itàlia, en la qual hi va participar el rei Felip V. Així, el 5 d'agost de 1702 va arribar a Barcelona una carta adreçada al comte de Palma, virrei de Catalunya, que contenia la notícia de la victòria que les tropes comandades per Felip V i el duc de Vendôme, mariscal francès, havien obtingut el 26 de juliol contra la cavalleria aliada prop de Castelnovo. Aquesta notícia fou publicada a Barcelona per l'impressor Francesc Guasch amb el títol de *Relación remitida al Excelentísimo Señor Conde de Palma, nuestro Virrey y Capitán General, desde el campo de Castelnovo a los 27 de julio, venida por el extraordinario que de passo para Madrid*

---

*en esta ciudad de Barcelona a 12 de este corriente mes de octubre de 1691. Va a la fin notado el número de los muertos y también las muy señaladas fiestas que por tan grande victoria se hizieron en la corte romana. BB, Patrimoni, *N 15-I-4. La relació publicada a Roma per Giovanni Francesco Buagni es titula *Relazione veridica et essatta della segnalata vittoria ottenuta dalle armi cesaree sotto il comando del seren. Principe Ludovico di Baden contro le ottomane sotto il primo visir, appresso Salankement in Schiavonia alli 19 di agosto 1691, venuto dalla Corte di Vienna, coll aggiunta delle feste fatte in Roma*. AHCB, A 8° op.168.*

²⁴⁴ *Relación verdadera de la victoria que han alcanzado las armas de la Alteza Real del Señor Duque de Saboya contra franceses, venida a esta ciudad de Barcelona por una embarcación genovesa*. AHCB, B 1691 8° op. 8; *Relación verdadera de la victoria que han alcanzado las armas de la Alteza Real del Señor Duque de Saboya contra franceses, venida a esta ciudad de Barcelona por una embarcacion genovesa y a Zaragoza el martes a 13 de febrero de 1691*. AHCB, A 8° op. 398.

arribó a esta ciudad el día 5 de agosto de 1702. Deu dies després, la mateixa notícia apareixia publicada a la *Gaceta de Madrid, del martes 15 de agosto de 1702*.²⁴⁵

Un exemple semblant l'aporta la notícia de la capitulació de la ciutat de Guastalla, que fou ocupada per l'exèrcit de les Dues Corones el 9 de setembre de 1702. Aquesta informació fou tramesa a la reina Maria Lluïsa de Savoia, esposa de Felip V, per un correu extraordinari enviat des de Luzzara. El correu va passar per Barcelona el 19 de setembre, de manera que poc després Francesc Guasch va imprimir aquella notícia amb el títol de *Relación de la rendición de la plaza de Guastala, venida del campo de Luzara en 19 del presente mes de setiembre por el correo extraordinario que passa a la Reyna nuestra Señora*. La notícia de la capitulació de Guastalla, tanmateix, no va publicar-se a la *Gaceta de Madrid* fins el número aparegut el 26 de setembre.²⁴⁶

A banda de tot això, a Barcelona es publicaven també unes *Noticias generales de Europa* que tenien per via d'arribada el correu de França. En aquest cas, generalment es tractava d'una reproducció de la *Gazette* que s'imprimia a París. Així, per exemple, Rafael Figueró va publicar una gaseta titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia, a 1 de agosto de 1687*, la informació de la qual provenia de la traducció d'una part de la *Gazette, du 19 juillet 1687*. Posteriorment, aquell mateix mes aquest impressor va treure una altra gaseta amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia, a 22 de agosto del año de 1687* que era una traducció de la *Gazette, du 9 aoust 1687*, publicada a París. Aquests exemples, juntament amb altres que el fons conservat a permès comparar, mostren que la *Gazette* francesa es reeditava a Barcelona, tot i que de forma parcial, amb una diferència de 15 dies. És probable, en aquest sentit, que la

---

²⁴⁵ *Relación remitida al Excelentísimo señor conde de Palma...* BC, F.Bon. 502; *Gaceta de Madrid, del martes 15 de agosto de 1702*. Els fons conservat de la *Gaceta de Madrid* es troba a: www.boe.es.

²⁴⁶ *Relación de la rendición de la plaza de Guastala...* BC, F.Bon. 503; *Gaceta de Madrid, del martes 26 de setiembre de 1702*.

traducció catalana es fes a partir de l'edició de la *Gazette* que s'imprimia a Lió o en alguna altra ciutat més propera a la frontera pirinenca.²⁴⁷

Rafael Figueró va reeditar la *Gazette* francesa durant uns quants anys. Es conserven, en aquest sentit, uns quants números apareguts des de principi de desembre de 1700 amb el títol de *Gazeta venida a Barcelona por el correo de Francia* que contenen una part del contingut de la que es publicava a París. De fet, en aquell moment l'interès per les notícies de la capital francesa es va incrementar, sobretot les que envoltaven la successió del difunt rei Carles II i l'acceptació del seu testament per part de Lluís XIV.²⁴⁸

Paral·lelament, cap a final de desembre de 1700, segons es constata en el fons conservat, l'impressor Francesc Guasch va començar a reproduir la *Gaceta de Madrid*, substituïnt el nom de la capçalera pel de *Gazeta venida a Barcelona por el correo de España*. El gener de 1701, però, Rafael Figueró va començar a reproduir també la gasetta castellana, de manera que van arribar a aparèixer dues reedicions idèntiques en una mateixa setmana, si bé la de Figueró portava el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes*. A final d'aquell mes, això no obstant, l'edició de Barcelona de la *Gaceta de Madrid* va passar a ser impresa únicament per Rafael Figueró, mentre que Guasch va començar a publicar-ne una altra de diferent, que portava per títol *Varias noticias últimamente venidas a Barcelona por el correo de España*.²⁴⁹

²⁴⁷ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia, a 1 de agosto de 1687*, AHCB, Pre-premsa 3/2; *Gazette, du 19 juillet 1687*. AHCB, Pre-premsa 3/9; *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia, a 22 de agosto del año de 1687*. AHCB, Pre-premsa 3/2; *Gazette, du 9 aoust 1687*. AHCB, Pre-premsa 3/9. Sobre les reedicions de la *Gazette* en altres ciutats franceses vegeu: Gilles FEYEL, *La "Gazette" en province à travers ses réimpressions, 1631-1752*, Amsterdam i Maarssen: Holland University Press, 1982. Segons aquest autor, a més de l'edició de Lió, n'hi havia una altra feta a Aix-en-Provence, així com també, durant un temps, una altra a Montpeller.

²⁴⁸ El primer número que es conserva d'aquesta gasetta impresa per Figueró porta per títol *Gazeta, venida a Barcelona por el correo de Francia, viernes a 3 de deziembre de 1700*. AHCB, Pre-premsa 1/1. Es tracta d'una reproducció parcial de la *Gazette, du 20 novembre 1700*, BNF, Département Philosophie, histoire, sciences de l'homme, 4-LC2-1. En total es conserven uns altres cinc números d'aquesta reedició en català de la *Gazette*, amb data del 10, 17, 24 i 31 de desembre del 1700 i 7 de gener de 1701. AHCB, Pre-premsa 1/1.

²⁴⁹ La gasetta de Francesc Guasch titulada *Gazeta venida a Barcelona por el correo de España, viernes a 24 de deziembre de 1700*, es troba a: AHCB, Pre-premsa 1/2. Es tractava d'una reproducció de la *Gaceta de Madrid, del martes 14 de deziembre de 1700*. La gasetta de Figueró, titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 21 de enero de 1701*, es troba a: BC, F.Bon. 492. El contingut d'aquesta

És molt possible que Rafael Figueró assumís la reproducció de la *Gaceta de Madrid* després d'arribar a un acord amb Juan de Goyeneche, un noble navarrés, molt vinculat a la Cort de Madrid, que tenia els drets per publicar-la des de 1697. Segons Pérez de Guzmán, Goyeneche va autoritzar Figueró a reproduir la *Gaceta de Madrid*, per bé que aquest historiador situa aquell fet l'any 1711.

“En Barcelona, para que se reimprimiera también desde 1711, sustituyendo en su epígrafe el nombre de la capital de España por el de la capital del Principado, y aun añadiendo después del capitulo de las noticias de la Corte otro con las de aquella ciudad, se celebró un concierto entre el editor Rafael Figueró, impresor del Rey, y Goyeneche”.²⁵⁰

Aquesta data sembla del tot improbable, tenint en compte el trencament que el 1711 hi havia entre Madrid i Barcelona per causa de la Guerra de Successió, de manera que podria tractar-se d'una confusió de Pérez de Guzman o d'un error tipogràfic i que l'any correcte fos el 1701.²⁵¹

L'existència d'un acord entre Goyeneche i Figueró, en qualsevol cas, és perfectament plausible, sobretot tenint en compte la relació que el navarrés tenia amb el Principat, on, entre altres negocis, explotava l'arrendament de la tala d'arbres del Pirineu. L'octubre de 1701, el rei Felip V va renovar a Goyeneche el privilegi per publicar gasetes en exclusiva, precisament en un moment en què el monarca es trobava a Barcelona amb motiu de la celebració de les Corts.²⁵²

---

coincidia amb la *Gazeta venida a Barcelona por el correo de España, viernes a 21 de enero de 1701*, publicada per Guasch. Totes dues reproduïen el contingut de la *Gaceta de Madrid, del martes 11 de enero de 1701*. El primer número conservat de la gasete que Francesc Guasch va publicar posteriorment porta per títol: *Varias noticias últimamente venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 1 de abril de 1701*. AHCB, Pre-prensa 4/4.

²⁵⁰ Juan PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental...*, op.cit., p.72.

²⁵¹ Malauradament, però, Pérez de Guzman no cita la font d'on prové aquesta informació, cosa que impedeix la comprovació.

²⁵² L'any 1703, per exemple, Goyeneche es va queixar al rei Felip V que la Generalitat li cobrava drets pels arbres destinats a l'exèrcit que feia transportar des del Pirineu a Tortosa. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 4º, Sèrie General (N), 262, f.620, 4 d'agost de 1703. El privilegi atorgat per Felip

A pesar d'això, cap a final de 1704, Francesc Guasch va reproduir durant unes quantes setmanes les notícies que portava la *Gaceta de Madrid* relacionades amb els intents de Felip V de recuperar Gibraltar. Això es constata, per exemple, en una notícia que porta per títol *Relación de la continuación del sitio de Gibraltar, venida a Barcelona por la estafetilla de Madrid, lunes al primero de deziembre de 1704* que era la reproducció d'una informació publicada a la *Gaceta de Madrid, del martes 25 de noviembre de 1704*, datada al “Campo de Gibraltar, 19 de noviembre de 1704”.²⁵³

Fins i tot, la *Gaceta de Madrid* es va reeditar a Barcelona durant la Guerra de Successió, a pesar que les dues ciutats es trobaven sota control de bàndols diferents. Això va ser possible a partir de final de juny de 1706, quan, aprofitant que l'exèrcit aliat va ocupar la capital castellana durant unes setmanes, la *Gaceta de Madrid* fou convertida en una publicació al servei de l'austriacisme. D'aquesta forma, a final de juliol d'aquell any, Rafael Figueró va imprimir una *Gazeta de Madrid, venida a Barcelona a 23 de julio de 1706*, que era una reproducció de la *Gaceta de Madrid, del martes 29 de junio de 1706*.²⁵⁴

A més, durant la Guerra de Successió, Figueró va publicar a Barcelona una gaseta amb el títol de *Noticias de diferentes partes*, de la qual se'n conserven una dotzena d'exemplars publicats entre els anys 1707 i 1708. Possiblement, les notícies que contenia aquesta gaseta tenien l'origen en les *Nouvelles de divers endroits*, publicació coneguda també com la *Gazette de Berne*, que va publicar-se en aquesta ciutat suïssa de 1689 a 1786.²⁵⁵

V a Goyeneche es troba reproduït a: Juan PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental...*, op.cit., p.70-71.

²⁵³ *Relación de la continuación del sitio de Gibraltar, venida a Barcelona por la estafetilla de Madrid, lunes al primero de deziembre de 1704*. AHCB, B.1704 8º op.10; *Gaceta de Madrid, del martes 25 de noviembre de 1704*.

²⁵⁴ *Gazeta de Madrid, venida a Barcelona a 23 de julio de 1706*. BC, F.Bon. 566 *Gaceta de Madrid, del martes 29 de junio de 1706*.

²⁵⁵ El primer exemplar d'aquesta gaseta impresa per Figueró que es conserva porta per títol *Noticias de diferentes partes de Europa, publicadas en Barcelona a 26 de enero 1707*. BC, F.Bon. 5755. Una col·lecció de la *Gazette de Berne* es pot consultar al portal web de la Universitätsbibliothek Bern.

En acabar la Guerra de Successió, l'impressor Josep Teixidó va imprimir també unes *Noticias de diferentes partes*, per bé que, en aquest cas, la major part de les informacions publicades provenien de la *Gaceta de Madrid*.²⁵⁶

Un centre productor de notícies

La majoria de les notícies que s'imprimien a Barcelona sobre fets que havien tingut lloc a Europa eren, per tant, reproduccions de gasetes i relacions aparegudes prèviament en altres ciutats. Això no obstant, en ocasions a la capital catalana es publicaven també notícies originals, que no eren reedicions, sobretot relacionades amb esdeveniments que havien tingut lloc en l'entorn més proper. Una de les primeres mostres conservades de la segona meitat del segle XVII és una notícia que es publicà l'any 1655 a la impremta de Josep Forcada sobre l'alliberament de Berga del setge de l'exèrcit francès. La notícia, titulada *Relación del sitio, rendimiento y socorro de Berga, por quien se halló presente en todo*, estava datada a Vic el 20 d'octubre d'aquell any i fou redactada per un testimoni presencial que, molt probablement, acompanyava l'exèrcit comandat per Josep de Pinós, governador d'aquella ciutat.²⁵⁷

Una cosa semblant va succeir al llarg de la campanya que el duc de San Germán, virrei de Catalunya, va dur a terme a partir de 1674 al Rosselló contra l'exèrcit francès, en el marc de la Guerra d'Holanda. Aprofitant aquest enfrontament es van publicar a Barcelona algunes notícies sobre les victòries aconseguides per les tropes del virrei a la comarca del Vallespir, com, per exemple, la que narrava la presa de la vila de Morellàs. D'igual forma, l'endemà d'ocupar el castell de la Bellaguarda, el 4 de juny de 1674, el duc de San Germán va escriure

---

²⁵⁶ El primer exemplar conservat de la gaseteta impresa per Teixidó porta per títol *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 22 de setiembre de 1714*. BC, F.Bon. 3050. D'aquesta gaseteta setmanal es conserven les col·leccions gairebé senceres dels anys 1715, 1716 i 1717. BC, F.Bon. 717 a 873.

²⁵⁷ BC, F.Bon. 9133.

una carta per informar als consellers de Barcelona que va donar lloc a una notícia impresa per Rafael Figueró amb el títol de *Relación verdadera del buen suceso han tenido las armas de su Magestad en el rendimiento del castillo de Bellaguarda y de otros lugares del Rossellón*.²⁵⁸

El setge que l'exèrcit francès va posar a Girona l'any 1684 va motivar també a la publicació d'un bon nombre de notícies pròpies, que, en aquest cas, narraven l'intent fallit dels francesos, comandats pel mariscal Bellefonds, d'ocupar la ciutat. L'impressor gironí Jeroni Palol va treure una notícia titulada *Relación del asedio puso el francés sobre la ciudad de Gerona y del assalto dio sobre la misma ciudad a 24 de mayo de 1684*, la qual fou reproduïda a Barcelona per l'impressor Vicenç Surià amb el títol de *Relación verdadera, escrita por la ciudad de Gerona a esta de Barcelona dándole noticia del asedio le puso el francés y los assaltos que le dio a 24 de mayo deste año 1684*.²⁵⁹

A Barcelona es van imprimir almenys unes altres tres relacions sobre el setge de Girona d'aquell any. En concret, Francesc Muns, administrador de la impremta Mathevat, va publicar la que portava per títol *Relación verídica de lo sucedido en el sitio de Girona y de la prodigiosa vitoria que alcançaron las armas del Rey nuestro Señor en la resistencia vigorosa a los avances y assaltos mas furiosos del enemigo*. Igualment, la societat encapçalada pel llibreter Josep Moyà en va imprimir una altre, en català, titulada *Relació verdadera del feliz succés que han tingut las armas catholicas del nostre Rei y Señor Carlos II, que Déu guarde, en lo siti y combat que donà lo exèrcit francès en la ciutat de Girona a 12 de maig 1684*.

²⁵⁸ BC, F.Bon. 2466. La carta enviada pel duc de San Germán als consellers de Barcelona consta a: DACB, vol.XIX, p.175. Una altra de les notícies impreses per Rafael Figueró l'any 1674 portava per títol *Relación verdadera del dichoso suceso con que se ha servido Dios nuestro Señor socorrer a las Reales Armas de su Magestad en los primeros passos que ha dado en Rossellón el Excelentísimo Señor Duque de San German, virrey y capitán general del Principado de Cataluña y condados de Rossellón y Cerdaña y capitán general del ejército*. BC, F.Bon. 2467. Aquesta relació fou impresa també a Saragossa amb el mateix títol per Juan de Ibar. AHCB, A 8º op. 402.

²⁵⁹ *Relación del asedio puso el francés sobre la ciudad de Gerona...* BC, F.Bon. 2488; *Relación verdadera, escrita por la ciudad de Gerona...* BC, F.Bon. 14873. A més d'aquestes dues relacions impreses, es conserva també una de manuscrita amb un text idèntic, que probablement sigui una còpia d'alguna de les altres dues. BC, F.Bon. 5104. Sobre les notícies i pamflets publicats sobre el setge de Girona de 1684 vegeu: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana*, Bellaterra: UAB, 1999, p.350-351.

Finalment, els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer van publicar una relació que era una reproducció parcial, traduïda al castellà, de la de Moyà.²⁶⁰

La notícia de la fi del setge de Girona fou publicada a Madrid el dia 31 de maig, en una relació feta per Sebastián de Armendáriz que portava el títol de *Primeras noticias laureadas de la valerosísima defensa de la muy noble y muy leal ciudad de Girona contra el ejército de Francia, que manda el mariscal de Bellefons*. Segons aquesta relació, la informació provenia d'una carta "que trajo a esta Corte un extraordinario de Cataluña, despachado a 26 de mayo, y llegó la noche antecedente al dia de San Fernando", és a dir, tres dies després d'haver partit.²⁶¹

En canvi, a París, segons es desprèn d'una relació publicada el 30 de maig pel *Bureau d'Adresse*, la impremta on es feia la *Gazette*, en aquell moment encara no es tenien notícies que l'exèrcit francès hagués posat setge a la ciutat de Girona. Aquella relació, que portava per títol *Le combat donné entre l'armée du Roy, commandée par le maréchal de Belfons et les troupes des espagnols en Catalogne*, recollia els esdeveniments ocorreguts en el front de guerra fins el 13 de maig, quan els francesos van aconseguir travessar el riu Ter pel Pont Major i situar-se, d'aquesta forma, a les portes de Girona.²⁶²

Amb l'esclat de la Guerra dels Nou Anys els impressors de Barcelona van aprofitar per incrementar la publicació de continguts propis. L'any 1689 en un número de la gasetta que Rafael Figueró imprimia amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas por el correo de Francia*, hi va aparèixer per primer cop, entre altres notícies provinents de diferents ciutats europees, una informació d'un esdeveniment ocorregut a la capital catalana. En concret, la gasetta incorporava una notícia, datada el 15 de novembre, que explicava que una tartana havia

---

²⁶⁰ *Relación verídica de lo sucedido en el sitio de Girona...* ABEV, Varis 211, 23; *Relació verdadera del feliz succés que han tingut las armas...* BC, F.Bon. 184. La relació publicada per Anton i Baltasar Ferrer porta per títol *Relación verdadera del feliz suceso que han tenido las armas de nuestro Rey Carlos Segundo en el sitio y combate que puso el francés en la ciudad de Gerona a los 12 de mayo de 1684*. BC, F.Bon. 2487.

²⁶¹ BC, F.Bon.5991.

²⁶² AHCB, A 8º op.455.

entrat al port de Barcelona amb dos vaixells capturats davant de Mataró. Es tracta, de fet, del primer cas conegut en què una gasetta publicada a Barcelona amb periodicitat setmanal incorporava contingut propi, elaborat a partir d'un esdeveniment ocorregut a la mateixa ciutat.²⁶³

Al llarg de la Guerra dels Nou Anys els impressors de Barcelona van publicar moltes relacions puntuals amb material original, elaborades a partir de les cartes que arribaven a la capital catalana, generalment enviades des de l'exèrcit. L'any 1695 es van imprimir una gran quantitat de notícies que narraven les accions del veguer de Vic, Ramon Sala i Sassala, contra els francesos. Un exemple és la notícia datada a Barcelona el dia 7 d'abril, redactada, segons indicava, a partir d'una carta que havia portat el dia abans un correu extraordinari enviat pel veguer de Vic al marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya. Rafael Figueró va publicar aquella notícia amb el títol de *Relación del buen suceso que el día 5 de abril de 1695 han tenido los migueletes de su Magestad, algunos paysanos y cinco compañías de Dragones, gobernadas por su sargento mayor Don Estevan Villet y el sargento mayor D. Raymundo de Sala y Sasala, veguer de Vique, contra las guarniciones de Castel-Follit y de Besalú entre estas dos villas.*²⁶⁴

D'aquesta forma, el front de la Guerra dels Nou Anys a Catalunya va donar oportunitat als impressors catalans de ser l'origen de notícies que posteriorment eren reproduïdes en altres ciutats de la península. La relació sobre les accions del veguer de Vic publicada per Figueró el 7 d'abril de 1695, fou reproduïda poc després a Sevilla dins d'una notícia titulada *Relación y gazeta general de la sangrienta batalla que ha avido en Cataluña y la victoria que consiguieron las armas Católicas de nuestro gran Monarca Carlos Segundo, que Dios guarde, contra las del Rey de Francia, co[n]seguida por los catalanes y migueletes, juntamente con la presa de los navíos que apresó la armada de Inglaterra y Olanda en la*

²⁶³ *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 18 de noviembre de 1689.* AHCB, Pre-prensa 3/2.

²⁶⁴ BC, F.Bon. 9148.

*Canal de Inglaterra, con la noticia de Mequinez y del citio de Zeuta, que han venido ahora nuevamente, publicada jueves 28 de abril desde presente año. Barcelona a 7 de Abril de 1695.*²⁶⁵

Durant la Guerra dels Nou Anys es produí, gràcies a Rafael Figueró, un altre esdeveniment important en la història de la premsa catalana: la creació de la *Gazeta de Barcelona*. L'aparició d'aquesta capçalera significava que, per primer cop, existia a Barcelona una publicació periòdica amb un contingut original en la seva totalitat. Fins aleshores a la capital catalana s'havien publicat relacions esporàdiques amb informació de collita pròpia i també amb anterioritat havien aparegut gasetes setmanals que incorporaven algunes notícies locals. La novetat que aportava aquesta *Gazeta de Barcelona*, tanmateix, era que, a més de ser setmanal, s'alimentava al cent per cent d'informacions pròpies.

En total es conserven sis números d'aquesta primera etapa de la *Gazeta de Barcelona*, apareguts entre el 24 de maig i el 19 de juliol de 1695. El contingut d'aquestes gasetes se centrava, principalment, en notícies relacionades amb els atacs que l'exèrcit francès rebia per part de les tropes comandades pel general Juan de Acuña i pel veguer de Vic, Ramon Sala i Sassala.²⁶⁶

Un altre exemple que mostra la repercussió que els esdeveniments ocorreguts a Catalunya van tenir en altres ciutats de la península l'aporta el cometa que es va veure el dia de Nadal de 1704. La notícia sobre aquest fenomen fou reproduïda poc després a Saragossa per l'impressor Francisco Revilla, en un full titulat *Verídica relación venida de la ciudad de Barcelona a esta ciudad de Zaragoza a 28 de deziembre de 1704.*²⁶⁷

²⁶⁵ US, A 064(285)/002(16).

²⁶⁶ *Gazeta de Barcelona, de oy martes 24 de mayo de 1695.* BC, F.Bon. 5543/IV; *Gazeta de Barcelona, de oy martes 31 de mayo de 1695.* BC, F.Bon. 5543/IV; *Gazeta de Barcelona, de oy martes a 14 de junio de 1695.* BC, F.Bon. 5543/III; *Gazeta de Barcelona, de oy martes a 21 de junio de 1695.* F.Bon. 5543/II; *Gazeta de Barcelona, de oy martes a 5 de julio de 1695.* BC, F.Bon. 5543/I; *Gazeta de Barcelona, de oy martes a 19 de julio de 1695.* BC, F.Bon. 5543.

²⁶⁷ AHCB, A 8° op.157. Malauradament, no es conserva la relació impresa a Barcelona sobre l'aparició d'aquest cometa. En canvi, existeix un pronòstic, escrit per un tal Joan Solar, doctor en medicina, imprès un any després per Bartomeu Giralt, amb el títol de *Juizio sobre el celeste señal que sucedió en el día 23 del mes de noviembre*

La producció de notícies a Barcelona, en qualsevol cas, va fer un pas endavant coincidint amb l'inici de la Guerra de Successió a la península. A això hi van contribuir diversos factors, entre els quals cal destacar l'establiment de la cort de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona, així com també la concessió del títol d'impressor reial que el monarca va fer a Rafael Figueró, un nomenament que anava acompanyat d'un privilegi per imprimir gasetes en exclusiva a Catalunya.

La presència reial a Barcelona, de fet, va convertir la capital catalana en un centre productor de notícies d'àmbit internacional. Això es constata, per exemple, en una notícia redactada a partir d'una carta que va portar a Barcelona un correu extraordinari per informar al rei Carles III de les novetats de l'avanç de l'exèrcit aliat a Flandes després d'haver aconseguit una gran victòria a la Batalla de Ramillies, el 23 de maig de 1706. Aquesta relació fou impresa per Rafael Figueró amb el títol de *Noticias de los felizes sucessos que van consiguiendo las armas de los altos aliados en Flandes, después de la vitoria que alcançaron el día 23 del passado, venidas a Barcelona por expreso despachado a la Magestad Católica de Carlos III (que Dios guarde), día 21 de junio de 1706.*²⁶⁸

Un altre exemple l'aporta la notícia de l'entrada de l'exèrcit aliat a la ciutat de Nàpols, el juliol de 1707, que va arribar a Barcelona a través d'una carta que un emissari va portar al rei Carles III. Els detalls de l'ocupació de Nàpols foren publicats a la capital catalana en un imprès titulat *Diario del destacamiento de la armada Cesárea de Italia, comandado por el Excelentísimo Señor General conde Daun, para recobrar por la Augustísima Casa el Reyno de Nápoles, puesto en las reales manos del Rey nuestro Señor por el marquès de Rofrano, Gentilhombre de Cámara de su Magestad, que llegó a este puerto jueves a 21 de julio de*

---

deste presente año 1705, que es la confirmación de aquel prodigioso señal que se vio en 25 de deziembre de 1704, día de la Natividad de Jesuchristo, nuestro Señor, que tanto ha dado que discurrir a los curiosos y otras influencias celestes que he bien observado, todas favorables a la Casa de Austria y en particular a nuestro Grande Monarca Carlos Tercero (que Dios guarde), que por avermelo permitido la libertad las dexava en silencio. BC, F.Bon. 5670.

²⁶⁸ BC, F.Bon. 5803.

1707. Els consellers de Barcelona foren informats de la presa de Nàpols pel rei Carles III aquell mateix dia, 21 de juliol, a través del seu secretari, Ramon Vilana Perles.²⁶⁹

D'una forma semblant, els moviments del rei pel territori eren explicats amb detall per la premsa publicada a Barcelona, tal i com es constata, per exemple, en la notícia que Figueró va imprimir sobre el viatge que Carles III va fer a Montserrat el juny de 1706, titulada *Exemplares acciones de devoción y culto en que se exercitó la Magestad de nuestro adorado Rey y Señor Carlos Tercero (que Dios guarde) los días se detuvo en el admirable santuario de la Virgen Santísima de Montserrate.*²⁷⁰

Al llarg dels mesos següents, les informacions sobre les accions de les tropes aliades al front d'Aragó eren enviades regularment a Barcelona per persones properes a l'exèrcit. Un exemple és la carta que un capellà castrense va enviar a Llorenç Tomàs, canceller de Catalunya, en nom del marquès de Marialva, general portuguès de l'exèrcit aliat, per informar-lo d'un enfrontament que hi havia hagut contra les tropes borbòniques prop de Mequinensa. Rafael Figueró va publicar aquesta informació en una notícia titulada *Copia de carta que el padre fr. Juan de la Concepción, trinitario descalço, capellán en el campo del Señor marqués de Marialva, escribe al Señor doctor Don Lorenzo Thomás y Costa, canceller de Cathaluña, haciendo relación de la expedición de Mequinença, dirigida en nombre del Excelentísimo Señor conde Ullefeld, virrey, lugarteniente y capitán general de Cathaluña, por dicho Señor marqués de Marialva.*²⁷¹

Fins i tot, les notícies sobre les victòries aliades en territori peninsular es difonien també per Europa a través de les relacions publicades a Barcelona. Això es constata, per exemple, en una notícia datada a Barcelona el 25 de maig de 1708 que, entre altres coses, explicava que una sagetia catalana amb patent de cors, anomenada Santa Eulàlia, havia capturat un vaixell

²⁶⁹ *Diario del destacamiento de la armada Cesárea de Italia...* BUB, B-65/4/3-28. La notificació del secretari Vilana Perles als consellers de Barcelona es troba a: DACB, vol.XXVI, p.232.

²⁷⁰ BC, F.Bon. 5740.

²⁷¹ BC, F.Bon. 2992.

francès prop de Dènia que transportava pólvora. A més, aquesta notícia es feia ressò de l'arribada al port de Barcelona de tres vaixells de guerra que formaven part de la flota aliada que comandava l'almirall Leacke. Aquestes notícies foren recollides en una relació impresa per Rafael Figueró amb el títol de *Noticias verdaderas de los felizes sucessos que a favor de nuestro adorado monarca Carlos Tercero (que Dios guarde) se han conseguido en estos mares de Cathaluña y dentro el Mediterraneo con el arribo de la gran flota de los Altos Aliados*. Poc després, aquesta mateixa notícia fou reproduïda a a Milà per l'impressor Marco Antonio Malatesta, amb el títol de *Vere e distinte notizie de felici successi che a favore della maestá del Ré nostro Signore Carlo Terzo (che Dio guardi) si sono conseguiti ne mari di Catalogna e dentro il Mediterraneo coll arrivo della gran flota inglese ed olandese sotto il comando dell ammiraglio Lake, ricevute da Barcellona con lettere de 25 maggio del corrente anno*.²⁷²

Paral·lelament, durant els anys de la Guerra de Successió, Rafael Figueró va continuar reproduint gasetes amb notícies procedents de les principals ciutats d'Europa, tot afegint-hi informació sobre esdeveniments ocorreguts a la capital catalana. El juliol de 1706, per exemple, va reproduir una *Gazeta de diferentes partes de Europa, venida a Barcelona en 8 de julio de 1706*, que contenia notícies diverses, procedents de Brussel·les, Venècia, Milà i altres ciutats. A més, aquesta gaseteta incorporava una informació datada a Barcelona el 10 de juliol d'aquell any.²⁷³

En aquest temps, a més, va tornar a aparèixer la *Gazeta de Barcelona*, de la qual, segons el fons conservat, no hi havia constància de la seva publicació des de l'any 1695. Tot i que les col·leccions no són completes, d'aquesta etapa es conserven números dels anys 1708, 1709, 1710, 1712 i 1713. Així, el primer exemplar que es conserva porta per títol *Gazeta de*

²⁷² *Noticias verdaderas de los felizes sucessos que a favor de nuestro adorado monarca...* BB, Patrimoni, *N 15-II-15a.53; *Vere e distinte notizie de felici successi che a favore della maestá del Ré nostro Signore...* BC, 16-III-8/7.

²⁷³ BC, F.Bon. 557.

Barcelona, publicada dia 6 de agosto 1708, per bé que, tenint en compte que era el número 30, tot indica que va aparèixer setmanalment com a mínim des de principi d'aquell any. Aquesta gasetta portava, entre altres, notícies de Londres, de Viena i de Nàpols, així com també una informació pròpia, datada a Barcelona el 6 d'agost. A més, la gasetta reproduïa la llista dels càrrecs i privilegis atorgats pel rei Carles III amb motiu del seu casament amb Isabel Cristina de Brunswick, que se celebrà a Barcelona el dia 1 d'agost.²⁷⁴

A banda d'això, durant la Guerra de Successió les ciutats de Barcelona, València i Saragossa van esdevenir tres pols comunicatius que s'intercanviaven constantment les notícies que generaven els diferents fronts, cosa que fou possible per la col·laboració que hi hagué entre Rafael Figueró i Francisco Revilla y Mendoza, que gaudia del títol d'impressor reial a Saragossa, i Vicent Cabrera i Diego de Vega, impressors de València. Així, per exemple, la notícia del jurament de fidelitat que la ciutat de Saragossa va fer al rei Carles III el 29 de juny de 1706 fou publicada a Barcelona per Rafael Figueró amb el títol de *Noticias verídicas y generales venidas a la imperial ciudad de Zaragoza por el correo ordinario de Madrid a 29 de Junio de 1706, con la noticia de aver jurado con poderes el Excelentísimo Señor Marqués de las Minas por Rey y Señor de las Españas a la Magestad de Carlos Tercero (que Dios prospere) para consuelo de tan fieles y constantes vassallos, publicadas en Barcelona a 8 de julio 1706*. Es tractava, però, de la reproducció d'una notícia que havia publicat prèviament Francisco Revilla y Mendoza a Saragossa i que fou reeditada també per Vicent Cabrera a València.²⁷⁵

---

²⁷⁴ *Gazeta de Barcelona, publicada dia 6 de agosto 1708*. BUB, B-65/4/1-31. En concret, en els arxius catalans es conserven quatre números de la *Gazeta de Barcelona* de 1708, 16 de 1709, 19 de 1710, tres de 1711, quatre de 1712 i tres de 1713.

²⁷⁵ L'edició de la notícia del jurament de fidelitat de Saragossa impresa per Rafael Figueró a: BC, F.Bon. 5784. La reproducció feta per Vicent Cabrera a València a: BC, Porter Europa Vària, 1/31. La publicació d'aquesta notícia prèviament a Saragossa es constata a: Emilio BENEDICTO GIMENO, "Prensa, propaganda y opinión pública", dins Emilio BENEDICTO GIMENO i José SOLÍS, *Y Dios apoyará al César. La Guerra de Sucesión en Aragón a través de las relaciones de sucesos (1706-1707)*, Calamocha: Centro de Estudios del Jiloca, 2006, p.10.

De la mateixa manera, Figueró va imprimir una notícia amb el títol de *Mercurio veloz y verídico de noticias, venidas a Barcelona dia 28 de julio por la estafetilla de Zaragoza*, que era la reproducció de les informacions aparegudes poc abans al *Mercurio veloz, particulares noticias publicadas en Zaragoza a 23 de julio de 1706*, imprès per Francisco Revilla y Mendoza. En l'edició de Barcelona, això no obstant, Figueró hi va afegir una notícia local, datada en aquesta ciutat el 28 de juliol.²⁷⁶

Un altre exemple que mostra aquest transvasament de notícies procedents del front d'Aragó entre Saragossa, València i Barcelona el proporciona la victòria dels aliats a la Batalla de Calamocha, el 16 de desembre de 1706. Segons que ha explicat Emilio Benedicto Gimeno, el comte de la Puebla, general portuguès, va enviar al seu fill a València per informar del desenllaç de la batalla al rei Carles III, que aleshores es trobava en aquesta ciutat, de manera que la notícia fou publicada el 21 de desembre a la capital valenciana per l'impressor Diego de Vega.²⁷⁷

A continuació, el comte de la Puebla va enviar una altra carta a Saragossa, on la notícia de la victòria a la batalla de Calamocha fou impresa per Francisco Revilla y Mendoza. Segons Benedicto Gimeno, el correu que va portar la carta a Saragossa, un tal Gaudioso Avendaño, fou enviat tot seguit a Barcelona, ciutat a la que va arribar el 24 de desembre. Així, la carta enviada pel comte de la Puebla a Saragossa fou publicada per Rafael Figueró dins d'una notícia que portava per títol de *Relación de la gloriosa vitoria han conseguido las armas del Rey nuestro Señor (que Dios guarde) comandadas por el Excelentísimo señor Conde de la*

---

²⁷⁶ *Mercurio veloz y verídico de noticias, venidas a Barcelona dia 28 de julio por la estafetilla de Zaragoza*. BC, F.Bon. 570; *Mercurio veloz, particulares noticias publicadas en Zaragoza a 23 de julio de 1706*. BC, F.Bon. 5795. Segons Emilio Benedicto Gimeno, Francisco Revilla y Mendoza va imprimir gasetes a Saragossa entre el mes de juny de 1706 i maig de 1707, coincidint més o menys amb el període d'ocupació austríaca de la capital aragonesa. Emilio BENEDICTO GIMENO, "Prensa, propaganda...", op.cit., p.5-7.

²⁷⁷ Emilio BENEDICTO GIMENO, "Prensa, propaganda...", op.cit., p.10. La carta del comte de la Puebla que contenia la informació sobre la victòria aliada a la batalla de Calamocha, datada el 17 de desembre, fou publicada per Diego de Vega el dia 21 d'aquell mes, conjuntament amb altres informacions, dins d'una gaseteta que portava per títol *Noticias venidas de varias partes, publicadas en Zaragoza a 14 y venidas a Valencia a 21 de deziembre 1706*, con la carta que el señor conde de la Puebla escribió a Su Magestad, que Dios guarde. BC, Porter Europa Vària, 1/23.

Puebla, general, contra las del enemigo, comandadas por el coronel Fr. Don Miguel Pons, en los campos de Calamocha y Poyo, venidas a Barcelona día 24 de deziembre de 1706. Al final d'aquesta notícia, s'esmentava al correu: "don Gudioso Avendaño, testigo ocular de este suceso, refiere aver anunciado esta gran victoria tres águilas sobre nuestro campo y llevar todos los soldados una efigie del Santísimo, tocada del Santo Misterio".²⁷⁸

D'una forma semblant, les notícies que feien referència a esdeveniments ocorreguts al regne de València acostumaven a publicar-se primer a la capital, des d'on es distribuïen posteriorment a Barcelona i a Saragossa. És el cas, per exemple, de la capitulació de la vila de Requena, que va caure en poder dels aliats a final del mes de juny de 1706. La notícia d'aquesta victòria austriacista fou impresa per Vicent Cabrera amb el títol de *Relación de las capitulaciones con que se ha entregado la villa de Requena a las armas de nuestro cathólico monarca, el señor Carlos III (que Dios guarde)*. Poc després, fou reproduïda per Rafael Figueró a Barcelona amb el mateix títol.²⁷⁹

A la vegada, les notícies publicades a Barcelona, sobretot quan es tractava d'informació internacional, es reproduïen uns dies després a Saragossa i a València. L'agost de 1706, per exemple, Figueró va publicar una gasetta titulada *Noticias universales de diferentes partes, venidas a Barcelona a 30 de agosto de 1706* que contenia informació procedent de Roma, Londres, París i d'altres ciutats europees. Aquestes notícies foren impreses posteriorment a València per Diego de Vega amb el títol de *Noticias universales de diferentes partes, venidas de Barcelona a Valencia el día 7 de setiembre de 1706*, i més tard a Saragossa per Francisco Revilla y Mendoza, dins del *Mercurio veloz de noticias, publicadas en Zaragoza a 14 de setiembre de 1706*.²⁸⁰

²⁷⁸ Emilio BENEDICTO GIMENO, "Prensa, propaganda...", op.cit., p.10. La relació sobre la batalla de Calamocha impresa per Rafael Figueró a: BC, F.Bon. 5869.

²⁷⁹ La notícia de la capitulació de Requena impresa per Vicent Cabrera a: BC, Porter Europa Vària, 1/33; la relació sobre el mateix fet publicada a Barcelona a: BC, F.Bon. 5814. La notícia impresa per Rafael Figueró incorporava també una notícia datada a València el 3 de juliol de 1706.

²⁸⁰ *Noticias universales de diferentes partes, venidas a Barcelona a 30 de agosto de 1706*. BC, F.Bon. 563;

L'entrada del príncep de Savoia a Milà, el 22 de setembre de 1706, i la del comte de Savallà a Palma, el dia 1 d'octubre, foren anunciades a Barcelona a través d'una relació titulada *Noticias del glorioso triunfo y universal aclamación a favor del Rey nuestro Señor Don Carlos III (que Dios guarde) con que entró en la ciudad de Milán el Serenísimo Señor Príncipe Eugenio, venidas a Barcelona en 29 de octubre de 1706, como también en el Reyno de Mallorca el Ilustre Señor Conde de Çavellà, con sus capitulaciones*. Posteriorment, aquesta relació fou reproduïda a Saragossa amb el títol de *Noticias del glorioso triunfo y universal aclamación a favor del Rey nuestro Señor Don Carlos III, que Dios guarde, con que entró en la ciudad de Milán el Serenísimo Señor Príncipe Eugenio, venidas a Barcelona en 29 de octubre y a Valencia a 7 de noviembre 1706, como también en el Reyno de Mallorca el Ilustre Señor Conde de Zavellá con sus capitulaciones*.²⁸¹

Aquest intercanvi continu de relacions i de gasetes entre Barcelona, Saragossa i València existia, molt probablement, perquè hi havia un acord de col·laboració entre els impressors. No deu ser casual, en aquest sentit, que el fill de Rafael Figueró fes un viatge a Saragossa l'agost de 1706, tal i com un seu treballador explicava uns mesos després en el marc d'un plet a la Reial Audiència. D'una forma semblant, a final d'aquell any el menor dels Figueró residia temporalment a València, com es constata en una procura que va signar a favor del seu pare el primer de desembre d'aquell any davant d'un notari de la capital valenciana.²⁸²

Possiblement per això, el pamflet titulat *La paz octaviana*, escrit per un aragonès anònim, imprès per Rafael Figueró el 1707, anunciava que es venia a casa d'Antonio Rubio, llibreter

---

Noticias universales de diferentes partes, venidas de Barcelona a Valencia el dia 7 de setiembre de 1706. BC, Porter Europa Vària 1/35; *Mercurio veloz de noticias, publicadas en Zaragoza a 14 de setiembre de 1706*, per Francisco Revilla y Mendoza. BC, F.Bon. 5833.

²⁸¹ La relació sobre l'ocupació de Milà impresa per Rafael Figueró a: BUB, B-55/4/3; la publicada a Saragossa a: BC, Porter Europa Vària 2/17.

²⁸² Francesc Ramon, treballador de la impremta de Rafael Figueró, va declarar davant del jutge que "en lo agost de mil set cents y sis, que lo die cert no li recorda, trobant-se en lo carrer Condal, se encontrà ab Rafel Figueró menor, qui marjava a Çaragossa ab una calesa". ACA, Reial Audiència, Plets civils, 29591, s.f., 22 de març de 1708. La procura feta per Rafael Figueró i Jolis el primer de desembre de 1706, en poder de Fulgenci Antich, notari de València, és esmentada en una substitució que va fer el seu pare a Barcelona quinze dies després, en favor del notari causídic Simó Gallart. En aquesta substitució el fill de Rafael Figueró figurava com a resident a València. AHPB, Josep Brossa, Manual de 1706, 824/71, f.184v-185, 15 de desembre de 1706.

de Saragossa. Aquesta obra fou també publicada a la capital aragonesa per Francisco Revilla i a València per Diego de Vega.²⁸³

Resulta força evident, en aquest sentit, que existí un acord de col·laboració entre Rafael Figueró i l'impressor mallorquí Miquel Cerdà i Antich. La notícia que Figueró va publicar sobre la presa de Menorca per part de l'exèrcit aliat, comandat pel general Stanhope, que va tenir lloc el 29 de setembre de 1708, indicava en el colofó que es venia també a Mallorca, a casa de Miquel Cerdà.²⁸⁴

Un altre exemple d'aquesta col·laboració entre l'impressor català i el mallorquí es troba en els capítols preliminars de la pau signada a l'Haia el maig de 1709, que foren impresos per Rafael Figueró, amb la indicació que es venien també a la impremta de Miquel Cerdà, a Palma.²⁸⁵

De la mateixa manera, la *Gazeta de Barcelona* impresa per Figueró era reproduïda habitualment per Cerdà a Mallorca. Una mostra d'això es troba en el número aparegut a la capital catalana el 16 d'agost de 1709, de la que es conserva una reproducció idèntica, impresa a Palma amb el títol de *Gazeta de Barcelona, publicada a 16 de Agosto de 1709 y en Mallorca a 22 del mismo*. Es conserven exemplars de la *Gazeta de Barcelona* impresos per Miquel Cerdà i Antich al menys fins l'any 1711.²⁸⁶

²⁸³ Es tracta de l'obra que porta per títol *La paz octaviana que prometen las victorias de Carlos III y sus altos aliados, con la verdadera humillación de la mentida omnipotencia de la Francia, dedicala al Rey nuestro Señor Carlos III (que Dios guarde) su autor, un fiel vasallo de su Magestad, aragonés*. BC, F.Bon. 592. En l'edició feta per Figueró hi consta: "Véndese en casa de Antonio Rubio, mercader de libros, en la calle de las Danças, su precio un deziochenno". L'edició de Francisco Revilla a: AHCB, A 8º op. 894; la de Diego de Vega a: AHCB, A 8º op. 389. Existeix encara una altra edició, publicada a Barcelona per Francesc Guasch. BUB, B-45/3/22-9.

²⁸⁴ *Relación de la feliz conquista han logrado las armas de los altos aliados de la isla de Menorca y estado de su fuerte castillo y famoso puerto de Mahón, baxo la conduta del Excelentísimo señor Don Diego de Stanhope, general en jefe por la reyna de la Gran Bretaña y su embiado extraordinario a la corte de España; venida a Barcelona por expreso el dia 2 de octubre 1708 y en Mallorca día 8 de dicho mes*. BC, F.Bon.7088.

²⁸⁵ *Capítulos preliminares de la paz que se concluyeron en el Haya y ha remitido al Rey nuestro Señor (Dios le guarde) el señor duque príncipe de Marlebourg, con carta de 28 de mayo del presente año de 1709 con el sargento mayor Throgmorton, y después los señores príncipe Eugenio de Saboya y conde de Zinzendorff, con el señor Schadeberg, hijo del señor barón de Heems, embiado de la Sacra Cesárea Magestad del señor Emperador en Olanda, el qual partió del Haya en 30 de mayo y llegó a esta ciudad el viernes 21 de junio*. BC, F.Bon. 2338.

²⁸⁶ *Gazeta de Barcelona, publicada a 16 de agosto de 1709*. AHCB, R SD 8º; *Gazeta de Barcelona, publicada a 16 de Agosto de 1709 y en Mallorca a 22 del mismo*, BPP, 11820; *Gazeta de Barcelona, publicada a 11 de Abril 1711 y en Mallorca a 22 del dicho*. BPP, 11820.

La *Gazeta de Barcelona* va continuar apareixent de forma regular fins poc després de l'inici del setge de 1713-1714, moment en què va canviar el títol de la capçalera pel de *Diario del sitio y defensa de Barcelona*. Aquest fou, de fet, un canvi lògic, ja que en aquell moment la publicació va deixar d'estar formada per reculls de notícies d'Europa –com era habitual en les gasetes– i va adoptar el dietari com a gènere. A partir d'aleshores, el *Diario del sitio* explicava, amb una periodicitat més o menys setmanal, el dia a dia del setge de Barcelona. Aquesta publicació constitueix també una fita important en la història de la premsa catalana, ja que va aparèixer de forma més o menys regular durant catorze mesos amb continguts propis, elaborats des de les altes instàncies del govern de la ciutat a partir de la informació de caràcter polític i militar que generava el conflicte.

L'opinió publicada

Les impremtes de Barcelona van dedicar també una part de la seva producció a la reedició de pamflets propagandístics, molts dels quals eren libels que criticaven la política exterior del rei Lluís XIV. La circulació d'aquest tipus d'impresos fou una constant a tot Europa al llarg de la segona meitat del segle XVII i principi del XVIII, coincidint amb els conflictes que van esclatar com a conseqüència de l'estratègia expansionista de la monarquia francesa. En la seva gran majoria, es tractava d'impresos redactats en francès i en alemany, publicats a Holanda o a Alemanya, que eren introduïts clandestinament a França. D'aquesta forma, molts d'aquests pamflets van arribar també a la península, on foren traduïts al castellà i publicats en ciutats com Madrid, Sevilla, Saragossa o Barcelona.

Una de les primeres mostres que es conserven d'aquesta premsa d'opinió publicada a Barcelona en aquell període és un pamflet que criticava el pacte que França i Anglaterra van

signar contra Espanya l'any 1657, en el marc de la Guerra anglo-espanyola de 1655-1660. Aquest imprès, publicat a la impremta de Josep Forcada, es titulava *Memorial que la nobleza de Francia dio a su Rey Luis XIII, lamentando y sintiendo esta iniqua, indecente y abominable liga contra la religión católica, contra el Reino de Francia, contra toda la Christiandad, de quien es fiero enemigo el sacrílego monstruo Oliver Cromuel, protector que dize ser de la infelicíssima Inglaterra, sacado del original francés que se imprimió en Paris el año de 1657 y traducido en castellano a la letra*. Aquest pamflet, que segons es desprén del títol havia estat publicat originalment a París, incorporava els articles del pacte franco-alemany, “los quales se imprimieron en Absterdan y se han traducido en castellano, y se imprimen para que vea el mundo el estado miserable a que la ambición de un mal valido ha traído al que se llama Christianíssimo Rey de Francia.”²⁸⁷

La publicació de pamflets antifrancesos es va intensificar a partir de la Guerra de les Reunions, un conflicte que entre els anys 1683 i 1684 va enfrontar les monarquies hispànica i francesa. Una mostra és l'imprès que portava per títol *Manifestación de las máximas de Francia, escritas a la luz de la verdad y representadas al Parlamento de Paris a 12 de abril 1684*, que criticava la pretensió de Lluís XIV sobre el Ducat de Brabant. D'aquest pamflet se'n conserven almenys tres edicions, que foren publicades a Barcelona per l'impressor Jacint Andreu, a Saragossa per la impremta dels hereus de Diego Dormer i a València per Francesc Mestre.²⁸⁸

Un altre dels libels antifrancesos que es van imprimir el 1684 a Barcelona contra l'anomenada “política de les reunions” del rei de França portava per títol *Idea y proceder de Francia desde las pazes de Nimega hasta la primavera del año MDCLXXXIV*. Es tractava, molt probablement, de la traducció al castellà d'un pamflet publicat originalment a Alemanya

---

²⁸⁷ BC, F.Bon. 5642.

²⁸⁸ *Manifestación de las máximas de Francia, escritas a la luz de la verdad y representadas al Parlamento de Paris a 12 de abril 1684*. Barcelona, per Jacint Andreu. BC, F. Bon. 5514; Saragossa, hereus de Diego Dormer. UPF, ZX1684z.M36; València, per Francesc Mestre. US, A 112/030(4).

i que fou introduït de forma clandestina a França. De fet, existeix una altra edició, també en castellà que, segons indica el peu d'impremta, fou publicada a Colònia per un tal Christian War-Sager, un nom que no figura en els catàlegs d'impressors europeus.²⁸⁹

Fos com fos, el nom de War-Sager va aparèixer en una gran quantitat de pamflets antifrancesos publicats al llarg dels anys següents, sobretot durant la Guerra dels Nou Anys. Un exemple és el que porta per títol *Espíritu de Francia y máximas de Luís XIV, descubiertas a la Europa*, que fou imprès suposadament a Colònia per War-Sager. Aquest pamflet va ser reeditat també a Barcelona per Rafael Figueró, tal i com l'impressor anunciava en una gaseta:

“Adviértese a los curiosos como ha salido aora nuevamente un papel muy curioso venido de Colonia que se intitula Espíritu de Francia y Máximas de Luys XIV. Véndese en casa de Rafael Figueró a los Algodoneros, su precio es tres sueldos”.²⁹⁰

Un altre exemple d'aquesta propaganda antifrancesa que suposadament tenia l'origen a Colònia es troba en un pamflet datat en aquesta ciutat el febrer de 1689, titulat *Verdades incontrastables que declaran los disignios y los motivos del proceder de la Francia. Respuesta de un católico alemán a un amigo sobre los negocios presentes de la Europa*. Una de les edicions conservades indica que fou publicat a Barcelona: “Acabose de imprimir este

²⁸⁹ *Idea y proceder de Francia desde las pazes de Nimega hasta la primavera del año MDCLXXXIV*. Barcelona, per Rafael Figueró. BUB, B-64/9/33; Colònia, per Christian War-Sager. BC, F.Bon.181. Val a dir que l'autoria d'aquest pamflet ha estat atribuïda a Manuel de Lira, que a la dècada de 1670 fou ambaixador espanyol a La Haia, a Brusel·les i a Colònia. Sobre la propaganda antifrancesa durant la Guerra dels Nou Anys vegeu: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.335-383.

²⁹⁰ *Espíritu de Francia y máximas de Luís XIV descubiertas a la Europa*. En la oficina de Christian War-Sager, 1689. AHCB, A 9 12º op.35. Segons indica el mateix pamflet, es tractava d'un manifest “traducido de francés en español por D. Luis Quirante del Toboso, secretario del Eminentísimo cardenal Guillermo de Fustemberg, obispo de Argentina, en alemán llamada Strasburg”. Molt probablement aquest traductor era també un personatge fictici, no debades resulta poc versemblant que el secretari del cardenal Fürstenberg, un destacat partidari de Lluís XIV, hagués traduït un pamflet antifrancès. Es tracta, al meu parer, d'un recurs satíric utilitzat per l'autor, no debades Fürstenberg fou, precisament, el candidat que Lluís XIV va proposar el 1688 per ocupar el càrrec d'elector de Colònia, que no fou acceptat per l'emperador Leopold I ni pel Vaticà. Aquest fou, de fet, un dels motius que van contribuir a desencadenar la Guerra dels Nou Anys. La publicitat de Rafael Figueró figura a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 17 de junio 1689*. AHCB, Pre-prensa 4/1.

papel en Barcelona el día 5 de junio del año de 1689 en la imprenta de Hernando Ferrer i compañía”. La forma d’escriure el nom de la ciutat i el fet que no hi hagués un impressor barceloní que es digués Hernando Ferrer indiquen, al meu parer, que es tracta de la versió en castellà d’un pamflet que circulava per França de forma clandestina. De fet, existeix una altra edició que indica que fou imprès “en Colonia y en España, traducido de alemán en español”. Rafael Figueró va publicar també una edició d’aquestes *Verdades incontrastables*, tal i com anunciava en una de les seves gasetes, tot i que no figura en els catàlegs consultats.²⁹¹

D’una forma semblant, Figueró anunciava el 1690 la venda d’un pamflet titulat *La Francia con turbante*, que tampoc s’ha conservat. En canvi, existeix una edició que porta per títol *La Francia con turbante, causa de las guerras de Ungría y otras. Dividida en tres partes. Traducido de italiano en español*, la qual, segons el peu d’impremta, hauria estat feta a Colònia aquell any per un tal Miguel Petrucci, un nom que no apareix en els catàlegs dels impressors europeus.²⁹²

En qualsevol cas, la prova més evident que tota aquesta literatura antifrancesa provenia d’Europa i circulava clandestinament pel regne de Lluís XIV es troba en el pamflet titulat *Suspiros de la Francia esclava que aspira a ponerse en libertad*, que fou publicat a Barcelona per Josep Llopis i també per Rafael Figueró. Es tractava de la traducció d’una obra titulada *Les soupirs de la France esclave, qui aspire après la liberté*, que fou publicada de forma anònima a Amsterdam l’any 1689. Inicialment, aquest pamflet fou atribuït al pastor calvinista Pierre Jurieu, el qual, arran de la publicació d’un libel anterior, s’havia vist obligat a exiliar-se

---

²⁹¹ *Verdades incontrastables que declaran los designios y los motivos del proceder de la Francia. Respuesta de un católico alemán a un amigo sobre los negocios presentes de la Europa*. Hernando Ferrer i compañía. BC, Res. 505/25-4º. L’edició suposadament impresa a Colònia a: BC, Res 510/22-4º. L’edició feta per Figueró consta en la publicitat que apareix a les *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 29 de julio de 1689*. AHCB, Pre-premsa 3/2. “Doy noticia a todos los curiosos como ha salido un papel que se intitula Verdades incontrastables, que declara los designios y los motivos del proceder de la Francia. Véndese en casa de Rafael Figueró, a los Algodoneros, su precio es a dies y ocho dineros”.

²⁹² *La Francia con turbante, causa de las guerras de Ungría y otras. Dividida en tres partes. Traducido de italiano en español*. Colonia, en la oficina de Miguel Petrucci, año de 1690. AHCB, A 8 op. 632. Rafael Figueró anunciava la venda al seu taller d’un pamflet amb el mateix títol a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Italia a 28 de abril 1690*. AHCB, Pre-premsa 4/2.

a Holanda. Això no obstant, més recentment, altres historiadors han assenyalat com a autor d'aquest pamflet a Michel Le Vassor, un altre sacerdot protestant que també vivia exiliat als Països Baixos.²⁹³

Sigui com vulgui, en l'edició publicada en castellà a Barcelona per Josep Llopis hi figurava una introducció que advertia al lector que aquella obra havia arribat de França.

“Advertencia del impressor que primero imprimió esta obra en francés fuera de Francia: La obra que doy al público me ha venido de Francia toda entera, con amplia facultad de hazer della lo que yo quisiesse. Por esto mesmo, en lugar de darla entera a la luz de una vez, la daré en partes, teniendo yo experimentado que los papeles curiosos de pocas ojas penetran, se leen y se despachan mucho mejor y mas prontamente que los libros. (...) Daránse dos o tres al mes, mas o menos, mientras dure el material, según el tiempo que tuvieren nuestras prensas y según gustare dellos el público”.²⁹⁴

Tots aquests exemples mostren com els pamflets contraris a la política del rei Lluís XIV que circulaven de forma clandestina per França, es reeditaven sense gaire entrebancs a Barcelona, on fins i tot els impressors anunciaven obertament la seva publicació. Al darrere de tot plegat, per tant, no hi havia altre motivació que la del benefici econòmic que perseguien els impressors, per bé que la monarquia hispànica també obtenia un rèdit polític de tot aquell desplegament propagandístic.

Durant la Guerra de Successió aquest tipus de pamflets van tornar a proliferar, aquesta vegada per defensar les opcions austriacista o borbònica a l'herència del tron hispànic. Segons

²⁹³ Sobre l'autoria de *Les soupirs de la France esclave* vegeu, per exemple: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.341-342.

²⁹⁴ *Suspiros de la Francia esclava que aspira a ponerse en libertad*. Josep Llopis, 1689. BC, F.Bon. 9468. Es conserva també una edició semblant sense peu d'impremta. ABEV, Varis 211, 267. Rafael Figueró anunciava en una gasetta un pamflet amb aquell títol es venia al seu taller: “Advertese como ha salido un papel muy curioso y se intitula Suspiros de la Francia. Véndese en casa Rafael Figueró, a los Algodoneros, y su precio a nueve dineros”. *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 11 de noviembre 1689*. AHCB, Pre-prensa 3/2.

que explicava Antonio López de Mendoza, el detonant de la publicació de pamflets favorables a la causa borbònica fou el desembarcament de l'arxiduc Carles d'Àustria a Portugal, l'any 1704, tot i que, segons aquest historiador, van provocar l'efecte contrari al que desitjaven els partidaris de Felip V:

“[L'arxiduc Carles] se puso en marcha hacia Holanda para de allí navegar a Portugal y aunque tan inopinada novedad se creyó que tendría profundísimas raíces en nuestro continente, lleno de malas disposiciones con el nuevo gobierno, otros espíritus ligerísimos y tal vez aduladores entendieron que era asunto de mojiganga la acción y, en vez de papeles serios que advirtiesen a todos de la obligación del juramento, se llenó España de sátiras y otros papeles indignos aún de la ociosidad, que impresos con permiso de los superiores produjeron otro efecto que el que se prometían aún muy natural a la constitución de las cosas. Porque en vida del señor Carlos II todos los que la ambición o un deseo desordenado de la paz no inclinaron al partido francés, suspiraron por sucesor austríaco, que era lo mas conforme al natural amor de los súbditos a la casa reinante, y a la mano no menos natural oposición de las naciones. Después de difunto Carlos, su testamento apagó, mas no extinguió los afectos, y si la obligación les hacía constantes en la obediencia al señor Felipe V, la voluntad no sufría los ajamientos de una estirpe que tan gloriosamente gobernó, por lo que el denigrarla con libelos, no era otra cosa que el despertar deseos de verla vengada, y como al mismo tiempo estos libelos hiriendo (aunque en general) las honras de los particulares, que encontraban infinita distancia entre la propensión y la infidelidad, manifestaba haber otro partido que el del reinante. Los que verdaderamente no lo eran se animaron más, creyéndose más numerosos de lo que fuera razón, y los que lo eran a pesar de su pasión, se irritaban de que se les censurase de traidores sin serlo. Y respondiendo a las sátiras con otras sátiras que también eran recíprocadas con igual amargura, se empezó ya desde este tiempo a encenderse una guerra civil de plumas, que debía ser preliminar de otra mas sangrienta. Estas consecuencias las conocían los que menos penetraban, con que fué tanto mas de extrañar que los ministros en vez de atajarlas las fomentasen; tal vez entenderían que su

fortuna dependia de manifestarse así muy opuestos a la Casa de Austria, como si no se debiese reconocer como cabeza de tan augusta sangre a Felipe, mas se habia hecho moda lo contrario”.²⁹⁵

D’una forma semblant, Narcís Feliu de la Penya explicava en els *Anales* que les mentides difoses el 1704 per la propaganda borbònica durant la campanya de Portugal van esperonar els partidaris austriacistes a fer el mateix a través dels seus pamflets:

“Dia 13 [maig 1704] llegó correo de Madrid y publicose que [les tropes borbòniques] avian ganado a Ielves [Elvas] y Olivenza, y que antes avian conquistado a Salvatierra. Ofendian a muchos las mentiras fingidas por los aficionados a la Casa de Francia y por entonces el consuelo era vengarse con otras, como pronósticos de lo que avia de suceder, los afectos a la Augustíssima Casa”.²⁹⁶

D’aquesta forma, amb motiu del debat sobre la successió de la monarquia hispànica es van publicar a Barcelona una gran quantitat de pamflets, que, si bé al principi eren favorables a la causa borbònica, a partir del desembarc de l’arxiduc a Barcelona es van inclinar pel bàndol austriacista. La llista d’aquests impresos propagandístics publicats durant la Guerra de Successió és molt llarga i, en qualsevol cas, ha estat convenientment estudiada per historiadors com Maria Teresa Pérez Picazo o Rosa Alabrús.²⁹⁷

Un dels primers impresos relacionats amb el debat successori que va circular per Barcelona fou publicat per la impremta Cormellas l’any 1700, encara en vida del rei Carles II. Es tractava, de fet, d’una crítica al Tractat de Londres o Segon Tractat de Partició, en el qual França, Anglaterra i Holanda van acceptar l’arxiduc Carles d’Àustria com a successor a canvi

²⁹⁵ Agustín LÓPEZ DE MENDOZA Y PONS, *Historia de las guerras civiles de España...*, op.cit., p.179-180.

²⁹⁶ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.518.

²⁹⁷ Maria Teresa PÉREZ PICAZO, *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, Madrid: CSIC, 1966; Rosa ALABRÚS, *Felip V i l’opinió dels catalans*. Lleida: Pagès editors, 2011.

de compensacions territorials. El pamflet, en aquest sentit, criticava els reis d'Anglaterra i de França, tot proposant una "tercera via", que consistia en entronitzar el segon dels fills del Delfí de França, és a dir, el duc Felip d'Anjou. D'aquest imprès, que portava per títol *Reflexiones sobre el tratado que han concluido entre sí los dos reyes de Francia y de Inglaterra y los Estados Generales de las Provincias Unidas del País Baxo en el gran propósito de la subcessión del Rey Católico y repartición de su Monarquía*, se'n conserva una edició impresa suposadament a Colònia.²⁹⁸

Un dels pamflets antiborbònics més reproduïts durant els primers anys de la Guerra de Successió fou el que portava per títol *Clarín de la Europa, hipocresia descifrada, España advertida, verdad declarada*, que va ser imprès a Barcelona per Francesc Guasch cap a finals de l'any 1705, poc després del desembarcament aliat a la capital catalana. L'any següent, aquest impressor va publicar una "quarta impressión" d'aquest mateix pamflet, que criticava durament la política seguida pel rei Lluís XIV de França durant el període de la Gran Guerra Turca, de la Guerra dels Nou Anys i de la Guerra de Successió a Europa. El *Clarín de la Europa* fou publicat també a Saragossa i a Madrid.²⁹⁹

Un exemple que serveix per mostrar la magnitud d'aquest fenomen es troba en el pamflet titulat *La Verdad sin doblez*, una resposta anònima a la carta pastoral publicada per Luis Belluga, bisbe de Cartagena, en la que instava als espanyols a prendre les armes contra l'arxiduc Carles d'Àustria, sota pena de pecat mortal. Segons Francesc de Castellví, d'aquesta resposta se'n van imprimir 8.000 exemplars a Barcelona, que foren repartits per tota la península.³⁰⁰

²⁹⁸ *Reflexiones sobre el tratado que han concluido entre sí los dos reyes de Francia y de Inglaterra...* BC, F.Bon.446. L'edició feta a Colònia a: BC, F.Bon. 2880.

²⁹⁹ *Clarín de la Europa, hipocresia descifrada, España advertida, verdad declarada*. Francesc Guasch, 1705. BC, F.Bon. 2956. La "quarta impressión" a: BC, Porter Europa Vària 2/16. L'edició feta a Saragossa a: BC, Res 506/10-4º. Existeix també una edició suposadament impresa a Madrid l'any 1702 per Antonio "Bysarron", per bé que aquest impressor signava normalment com a Bizarrón. És probable, per tant, que es tracti d'una edició amb peu d'impremta fals. BC, F.Bon. 2159.

³⁰⁰ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, op.cit., vol.2, p.54. *La verdad sin doblez. Copia de una carta escrita por un professor de sagrada teología a un amigo suyo en respuesta de la que con título de Carta*

Alguns dels pamflets propagandístics antiborbònics que es van publicar a Barcelona, tal i com succeïa amb les gasetes, foren també editats en altres ciutats que es trobaven sota el domini dels aliats. Un exemple es troba l'imprès que porta per títol *Escudo de Phidias, mordaza de Némesis y luz para el desengañador engañado*, que fou publicat per Rafael Figueró el 1706 i reeditat posteriorment a Saragossa per Pedro Argayón.³⁰¹

D'una forma semblant, un altre pamflet antifrancès imprès a Barcelona per Figueró, titulat *La paz octaviana que prometen las victorias de Carlos III y sus altos aliados*, escrit per un personatge que signava com a "vasallo aragonés", fou publicat també la capital catalana per l'impressor Francesc Guasch, a València per Diego de Vega i a Saragossa per Francisco Revilla.³⁰²

El control de la informació

La popularització de la premsa, sobretot a partir del segle XVII, va fer que la majoria dels governs europeus optessin per prendre mesures per controlar la circulació de notícies. Segons que ha assenyalat Mario Infelise, la prohibició, tanmateix, mai va arribar a ser total, principalment perquè uns dels principals consumidors eren, precisament, els propis governs.

Pastoral ha salido en nombre del Ilustrísimo Señor D. Luís Belluga, obispo de Cartagena, etc. BC, F.Bon. 7773.

³⁰¹ *Escudo de Phidias, mordaza de Némesis y luz para el desengañador engañado. Respuesta a dos papeles, el uno, mogiganga de mogigangas, papelón de papelones y sarta de otros muchos disparates, que ceñidos son una taravilla de taravillas, de la malcontenta gathomaquia ideada en Etiopía, donde todos los gatos son pardos; el otro, mandado sacar a la luz por el arzobispo de Çaragoça.* Rafael Figueró, 1706. BC, F.Bon. 9561. L'edició feta a Saragossa per Pedro Argayón especifica que va ser "impresso todo en Barcelona por Rafael Figueró y reimpresso en Zaragoza". AHCB, A 8º op. 351.

³⁰² *La paz octaviana que prometen las victorias de Carlos III y sus altos aliados, con la verdadera humillación de la mentida omnipotencia de la Francia, dedicala al Rey nuestro Señor Carlos III (que Dios guarde) su autor, un fiel vasallo de su Magestad, aragonés.* Rafael Figueró, 1707. BC, F.Bon. 592. L'edició de Francesc Guasch a: BUB, B-45/3/22-9; la de Diego de Vega, a València, a: AHCB, A 8º op. 389; i la de Saragossa, de Francisco Revilla, a: AHCB, A 8º op. 894.

“La prohibición, sin embargo, no resultó suficiente para interrumpir un uso cuyo desarrollo no se daba de manera totalmente clandestina, sobre todo porque los principales consumidores de estas hojas residían en el interior de los palacios del gobierno y no tenían necesidad alguna de renunciar a ello”.³⁰³

El control sobre la informació variava segons el tarannà de les autoritats cada país. Així, per exemple, a Anglaterra i a Holanda existia una certa llibertat a l'hora de permetre la publicació de periòdics, mentre que a França la circulació de notícies fou canalitzada de forma oficial a través de la *Gazette*, creada l'any 1631 a instància del cardenal Richelieu. Això, segons que ha assenyalat Eugène Hatin, va comportar que durant més d'un segle i mig només hi hagués a França una sola gasetta, on no es publicava res fora del dictat de les autoritats.³⁰⁴

Per aquesta raó, l'any 1675 l'escriptor i filòsof francès Pierre Bayle se sorprenia que les gasetes de París no contenien cap tipus d'informació que pogués resultar comprometedora:

“Si comparem les gasetes de París a aquelles d'altres nacions es pot comprovar que nosaltres som incomparablement més modestos i reservats que tots els nostres veïns. No hi ha amenaces als enemics del rei, no es parla de forces i armaments, no hi ha l'almanac de la campanya, no sorprenen amb prediccions funestes; en una paraula, l'article de París i de Sant Germain no dona pas a entendre que França estigui actualment en guerra. Els altres gaseters tenen un altre mètode: només parlen de lligues, de grans projectes, les seves amenaces van tan lluny que hom diria que la conquesta de França només serà un assaig per a la seva avantguarda”.³⁰⁵

Aquesta fou una de les raons que van motivar l'augment de la circulació de notícies manuscrites a França, un fenomen que fou molt popular també en altres ciutats d'Europa, com per exemple a Venècia, Roma i Londres. Segons Hatin, les “nouvelles à la main” tenien

³⁰³ Mario INFELISE, “Disimulo e información...”, op.cit., p.162.

³⁰⁴ Eugène HATIN, *Les gazettes d'Hollande...*, op.cit., p.16.

³⁰⁵ *Ibidem*, p.18.

l'avantatge que eren més lliures i completes, però, sobretot, el que les feia atractives era el seu caràcter satíric. És per aquest motiu que la monarquia francesa va perseguir els autors d'aquests libels, anomenats "gazettes secrètes", tal i com es constata en diversos decrets apareguts al llarg de la segona meitat del segle XVII. L'any 1663, per exemple, el Parlament va ordenar que l'autor d'un d'aquests papers, un tal Blanchard, fos colpejat al mig del Pont Neuf de París amb un cartell penjat al coll que deia "gazetier à la main".³⁰⁶

La monarquia hispànica, al seu torn, va posar molts entrebancs a la lliure publicació de gasetes. A pesar que la censura prèvia en la impremta ja existia amb anterioritat, el control sobre la informació es va posar en pràctica de forma explícita a partir de 1627, quan una disposició del rei Felip IV va establir l'obligatorietat de sol·licitar llicència per imprimir gasetes:

"No se impriman ni estampen relaciones ni cartas, ni apologías ni panegíricos, ni gazetas ni nuevas ni sermones ni discursos o papeles en materias de Estado ni Gobierno, ni arbitrios ni coplas, ni diálogos ni otras cosas, aunque sean muy menudas y de pocos renglones, sin que tengan ni lleven primero examen y aprobación en la Corte de uno de los del Consejo que se nombre por comisario de esto (...) y en las ciudades y partes donde hay Chancillerías o Audiencias se ha de ocurrir y ocurra a los Presidentes o Regentes de ellas o a los Oidores y Ministros mas antiguos".³⁰⁷

En qualsevol cas, la utilització de la premsa com a instrument polític fou habitual durant els anys de govern del comte-duc d'Olivares i, sobretot, en l'etapa en què Joan Josep d'Àustria

---

³⁰⁶ Ibidem, p. 22-24.

³⁰⁷ Javier GARCÍA MARTÍN, *El juzgado de imprentas y la utilidad pública. Cuerpo y alma de una Monarquía vicarial*, Bilbao: Universidad de País Vasco, 2003, p.210.

gaudia de pes polític a la Cort, cosa que, com ha estat explicat, va propiciar la creació, l'any 1661, de la *Gazeta Nueva*, embrió de la *Gazeta de Madrid*.³⁰⁸

La monarquia hispànica, això no obstant, mostrava reticència fins i tot vers la premsa oficial. Així, l'any 1680, uns mesos després de la mort de Joan Josep d'Àustria, la *Gazeta de Madrid* va ser prohibida, de manera que no es van tornar a publicar gasetes a la capital castellana fins l'any 1684. Segons Pérez de Guzmán, la reaparició de la gasete fou possible pel gran interès que va despertar la guerra de la Lliga Sagrada contra els turcs, principalment arran del setge de Viena de 1683. El 19 de juny de 1684, però, com assenyala Reyes Gómez, la gaceta madrilenya va ser suspesa de nou, amb l'argument que “estos días se ha aumentado este abuso con demasía”.³⁰⁹

La prohibició de la impressió de gasetes a Madrid es constata a través de la correspondència que el Consell de Cent mantenia amb els seus agents a la Cort. Així, el 24 de juny de 1684, Benito de Pelegrí lamentava no haver pogut enviar als consellers les notícies setmanals:

“No remito gazeta porque se a dado orden que no se ynpriman. No se alcanza el motivo, aunque dizen no durará mucho este nuevo decreto”.³¹⁰

L'agent català a Madrid no anava errat, ja que unes setmanes després es va aixecar la prohibició, de manera que va poder reprendre l'enviament de gasetes a Barcelona:

³⁰⁸ Sobre la política propagandística del comte-duc d'Olivares vegeu, per exemple, Jose Maria JOVER, *Historia de una polémica y semblanza de una generación*, Madrid: CSIC, 1949; i Richard L. KAGAN, “Las «plumas teñidas» de Felipe IV...”, op.cit.

³⁰⁹ Juan PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental...*, op.cit., p. 59; Fermín de los REYES GÓMEZ, “Con privilegio: la exclusiva de edición del libro antiguo español”, *Revista General de Información y Documentación*, vol. 11, 2, 2001, p.181-182.

³¹⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1683-1684, 1B-X-106, n.131, 24 de juny de 1684.

“Remito la gazeta corriente, tocante a la Guerra Sagrada, por haverse buuelto a permitir su publicación”.³¹¹

A Catalunya, en alguna ocasió, la publicació de gasetes va comportar la persecució dels impressors per part de l'autoritat monàrquica. És el cas, per exemple, de l'orde que el marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya, va donar el 1695 per arrestar als impressors que havien publicat lliurement notícies sobre la campanya contra els francesos, en el context de la Guerra dels Nou Anys. Segons es desprèn d'un memorial elaborat pels advocats de Rafael Figueró uns anys després, el motiu de l'arrest fou perquè la majoria de les gasetes que es van publicar a Barcelona sobre una victòria de les tropes hispàniques no coincidien amb la versió “oficial” que havia fet imprimir el virrei.

“Este perjuizio grande, derivado de la varia impresión de las gazetas (...) se vió en el sucesso del mes de março del año 1695, (...) tomándose licencia los impressores para estampar gazetas de este hecho y hazerlas despachar, anticipándose de esta forma a la impresión y publicación de las que al mismo tiempo se disponían por orden del Excelentísimo Señor Marqués de Gastañaga, lugarteniente entonces y capitán general en el Principado, se vio entre las gazetas de los impressores tan grande oposición, en perjuizio del público y de la verdad, que confundieron el hecho y le dexaron oscurecido, de forma que apenas se podía salir al cabo de él. Por esta causa mandó el lugarteniente que a los impressores autores de semejante desorden se les arrestara en sus casas, que los moldes de las gazetas se les rompieran y se rasgaran todas las gazetas que se encontraran”.³¹²

---

³¹¹ Ibidem, n.136, 8 de juliol de 1684.

³¹² *Utilidad pública atendida en el real privilegio que la S.C.R. Magestad del Rey nuestro Señor don Carlos III (...) otorgó a Rafael Figueró, padre e hijo, impressores (...), defendida de las quejas que el gremio de los librerros... BC, F.Bon. 3022, p.13.*

En canvi, al cronista del convent de Santa Caterina de Barcelona, li semblava que tot el que s'havia publicat a les gasetes era més que correcte:

“Oy, 15 de março por la tarde han llegado a esta ciudad los rendidos franceses que el dia 10 de março fueron rendidos por catalanes en la Plana d'en Bas, los quales, como attestiguan con toda verdad cartas y gazetas, son en número entre heridos y no heridos 780, y entre ellos 22 oficiales y dos companyas con sus capitanes, un brigadier o governador general, que era el de Castellfollit, sobre ser los muertos mas de 220”.³¹³

El frare predicador que escrivia els annals del convent de Santa Caterina deuria haver llegit la notícia que va publicar l'impressor Josep Llopis, titulada *Relación de la insigne vitoria que han tenido los catalanes en el Llano den Bas del Principado de Cataluña a 10 de março 1695*, en la que, efectivament, s'afirmava que els francesos havien tingut 220 morts i 780 ferits.³¹⁴

La relació impresa per Llopis, en qualsevol cas, no era l'oficial, cosa que fa pensar que aquest fou un dels impressors que van ser arrestats per ordre del marquès de Gastañaga. La versió del virrei sobre la victòria obtinguda per l'exèrcit el 10 de març de 1695 la va publicar Rafael Figueró, que era l'impressor de la Tresoreria Reial, amb el títol de *Distinta y verdadera relación de la vitoria conseguida por los migueletes y paysanos, mandados por el capitán Raymundo de Sala y Sasala, cavallero, veguer de la ciudad de Vique, y Josef Mas de Roda, ciudadano honrado de Barcelona, venida por extraordinario al Excelentísimo Señor marqués de Gastañaga, virrey y capitan general de este Principado de Cathaluña*.³¹⁵

Segons que ha assenyalat Antonio Espino, el virrei va pretendre capitalitzar aquella victòria per mostrar davant l'opinió pública que la guerra al Principat no estava perduda. Al

³¹³ BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms. 986, f.74, 15 de març de 1695.

³¹⁴ ABEV, Varis 211, 188.

³¹⁵ BC, F.Bon. 11960.

llarg dels mesos previs, de fet, tant el bàndol espanyol com el francès havien intensificat la seva activitat propagandística, amb la publicació de diverses proclames i pamflets.³¹⁶

Arran d'aquell episodi, el virrei va prohibir la publicació de notícies durant unes setmanes. A començament del mes d'abril el cronista del convent de Santa Caterina es queixava que feia dies que no se sabia res del que passava al front de guerra:

“Prossíguense las escaramussas contra los franceses fuertemente y se hazen levas a toda prissa. (...) No se hazen cartas nuevas impressas y assí van las cosas, inconfuso y poco sabida la verdad de la mucha sangre que derrama de nuestros enemigos”.³¹⁷

La mesura, sens dubte, responia a l'interès del marquès de Gastañaga de controlar les notícies que es publicaven sobre la campanya contra els francesos. Així, a mitjan del mes de maig de 1695 el frare predicador es queixava que s'amagava la veritat del què passava a la guerra.

“El francés ha socorrido a Hostalrique y la nuestra cavalleria ha huido ignominiosamente, Dios se lo perdone. Ocúltase la verdad, más lo sierto es que la cavalleria o su cabo no quiso obrar, dexando a todos en el matadero, migueletes y paysanos y alguna gente del Rey”.³¹⁸

Amb motiu de la prohibició, la resta dels impressors de Barcelona van contractar un advocat per tal de presentar un plet als tribunals. Aquest, però, fou empresonat per haver redactat un memorial en el que es deia que el virrei no tenia potestat per impedir la lliure publicació de gasetes.

³¹⁶ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.353-354.

³¹⁷ BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms. 986, f.74v, 2 d'abril de 1695.

³¹⁸ *Ibidem*, f.77v, 17 de maig de 1695.

“Aviéndose dado memorial para introducción de pleyto contra la prohibición de imprimir gazetas (...), no se dio lugar para el pleyto y fue preso el abogado que firmó el memorial, por aver dicho que el lugarteniente de su Magestad no podia hazer iguales prohibiciones”.³¹⁹

Fins i tot, arran d'aquest afer, l'impressor Josep Llopis va enviar una súplica al rei Carles II, demanant que li fos concedit un privilegi per imprimir gasetes en exclusiva. El Consell d'Aragó, reunit a Aranjuez el maig de 1695 amb la presència del rei, va desestimar la petició.

“Señor. Joseph Llopis, impressor de la ciudad de Barcelona, dize [que] ha seguido ha V. Mag. en quanto se ha ofrecido y mandado los virreyes y gobernadores de dicha ciudad, (...) y Como el suplicante siempre aya imprimido las gazetas y relaciones de echos nuevos, dándole la licencia los presidentes en atención de su pobreza, obligación de hijos y muger, temiendo algún contratiempo por aver mudado de presidente. Suplica con todo rendimiento sea del Real servicio de V.Mag. hazer la gracia de dicho empleo al suplicante por toda su vida y que ningún otro pueda imprimir las dichas gazetas y relaciones de echos nuevos que a (...) de ser su total alivio para ayudar a sustentar su familia, lo recibirá de singular favor de V.Mag”.³²⁰

Els privilegis per imprimir gasetes en exclusiva existien des de feia temps als regnes hispànics. L'any 1656 l'impressor sevillà Juan Gómez de Blas va sol·licitar el títol de “Impresor Mayor” al govern municipal, amb l'argument que feia 23 anys que imprimia relacions que contenien...

“...cosas diferentes que han sucedido en el mundo, sacado de lo que sugieren las gazetas que cada semana se imprimen en las ciudades más populosas de la Italia, Alemania, Flandes y

³¹⁹ *Utilidad pública atendida en el real privilegio...*, op.cit., p.13-14.

³²⁰ ACA, Consell d'Aragó, Lligall 0253, n.042, 7 de maig de 1695.

Francia, las cuales me cuestan mucho dinero por pagarse los portes de su conducción en moneda de plata, y mayor cuidado en hacerlas traducir en nuestro vulgar castellano”.³²¹

Per aquest motiu, Gómez de Blas proposava que, a canvi del privilegi de poder imprimir gasetes en exclusiva, les autoritats sevillanes les rebrien abans que fossin venudes al carrer:

“De cuyas relaciones y de otros diversos papeles que se imprimirán más o menos de ciento cada año, ofrezco servir a V.S. con los traslados que fuere servido para que se repartan entre los Caballeros Capitulares y goce V.S. de lo que en los dichos papeles se refiere mucho antes de que lleguen a publicarse por las plazas y calles de esta dicha ciudad”.³²²

Un temps després, com ha estat explicat, Joan Josep d'Àustria va concedir els drets de la publicació de gasetes a Francisco Fabro Bremundan. L'any 1690, arran de la mort del gaseter, el rei Carles II va atorgar el privilegi a l'Hospital General de Madrid, cosa que, com va apuntar Pérez de Guzmán, va provocar una disputa entre alguns impressors per aconseguir l'arrendament.

El privilegio que quedó vacante a la muerte de Fabro Bremundan, aunque debió ser pretendido por los impresores, en quienes el poseedor lo subrogaba por medio de un contrato de arriendo, pues la Gazeta, con su monopolio y con el interés creciente que había despertado la curiosidad de sus noticias, debía producir bastantes utilidades, determinó al rey Carlos II a vincularlo perpétuamente en las rentas del Hospital General. La Real Cédula en que así se disponía fue expedida a 20 de Agosto de 1690 (...). Aunque por el decreto y cédula de Carlos II el privilegio, con sus prerrogativas inherentes, quedaba bajo la inspección y el celo del Ministro del Consejo, Protector de los Hospitales, a quien competía hacer arrendamientos y contratar licencias, aquel

---

³²¹ Carmen ESPEJO CALA, “El impresor sevillano Juan Gómez de Blas...”, op.cit., p. 248-249

³²² Ibidem.

fue un momento tan crítico para la existencia de la Gazeta, que cuando menos inició en su explotación industrial una visible decadencia. Al principio disputáronse la preferencia para continuar imprimiéndola el mercader de libros Andrés Blanco, que vivía en la Puerta del Sol, a la entrada de la calle de las Carretas, asociado al impresor Bernardo de Villa-Diego, y el librero Sebastián de Armendáriz, en compañía con el impresor Antonio Román. Pero al cabo estos últimos vencieron y desde la Gaceta del 30 de Septiembre de 1690, estos dos últimos nombres permanecen en el pie de imprenta hasta la del martes 26 de Marzo de 1697”.³²³

La disputa que hi hagué entre els editors madrilenys per la publicació de la Gaceta queda demostrada en una carta impresa, atribuïda a Sebastián de Armendáriz, en la que el llibreter informava a un client habitual que el rei havia atorgat el privilegi a l’Hospital General.

“Señor mio, novedad le causará a V.Md. el ver que las gazetas no salen por mi mano como hasta aquí. Y porqué V.Md. sepa el motivo hago estos renglones. El año de 1683, después de la liberación de Viena, empecé esta labor, debiéndoseme únicamente el que los aficionados ayan gozado de esta diversión, para lo qual he puesto muchos passos y algún caudal. Aora, pues, quando tenia vencido muchas dificultades, que siempre las ha avido en la publicación de estas noticias, ya de la emulación hazia la corta utilidad que davan, o ya de la mala voluntad de algunas personas, me han embaraçado el que las publique, con el pretexto que su Magestad ha dado el privilegio de las gazetas al Hospital General de esta Corte. Y el Hospital a hallado quien le dé de arrendación diez mil reales en cada un año. Devile al Hospital el que por el tanto me las cedia, pero mi experiencia no le hallado cuenta para admitir la oferta. El mismo que las escrivia para mi, las escribe para el Hospital. Assí, siendo el gusto de V.Md., continuaré en servirle, remitiéndole con la puntualidad y buen afecto que hasta aquí, todas las que salieren y también

---

³²³ Juan PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental...*, op.cit., p.61-62.

los papeles curiosos y demás algunas noticiosa pribadas, como las de abaxo, que no las permiten en la Gazeta”.³²⁴

Fos com fos, Armendáriz va aconseguir finalment l’arrendament del privilegi per imprimir gasetes. Amb tot, segons Pérez de Guzmán, a partir de 1690 la seva aparició fou irregular i, fins i tot, es publicava amb altres noms, com, per exemple, amb els de *Noticias ordinarias* o *Noticias extraordinarias*.³²⁵

Segons aquest historiador, a partir d’aleshores la publicació de gasetes a la capital castellana va entrar en un període de decadència, fins que el 1697 el privilegi fou adquirit pel cavaller navarrès Juan de Goyeneche.

“Ya por estas rivalidades, ya por haberse debilitado el interés que las Gacetas tuvieron, cuando las escribía Fabro Bremundan, en julio de 1696, ésta arrastraba vida muy penosa, y cada vez era más exigua la renta que producía al Hospital general. En esta disposición, el 12 de Julio de dicho año presentó un memorial á la Junta de patronos de los Hospitales de Madrid un caballero navarro, llamado D. Juan de Goyeneche, el cual proponía ceder al Hospital general cuatrocientos ducados de renta en los mejores efectos de la villa, por servir a los Hospitales, á cambio del traspaso á titulo de perpetuidad del privilegio que para imprimir y componer las Gacetas al General se había otorgado.”³²⁶

A partir d’aleshores, gràcies a la intervenció de Goyeneche, va reparèixer la *Gaceta de Madrid*. L’octubre de 1701, el privilegi per imprimir gasetes en exclusiva fou ratificat per Felip V, a través d’una cèdula que el rei va signar quan es trobava de viatge a Barcelona.

---

³²⁴ US, A 109/025 (30 bis).

³²⁵ Juan PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, *Bosquejo histórico-documental...*, op.cit., p. 62.

³²⁶ *Ibidem*, p.64.

“Por cuanto por parte de vos, D.Juan de Goyeneche, Tesorero de la Reina, se me ha representado que habiéndose concedido al Hospital General de esta corte el privilegio de imprimir las gacetas en estos reinos, comprasteis al Hospital este privilegio, como constaba de su cesión y ajuste hecho con el protector, administrador y demás ministros, y que continuando vos con el derecho de vuestro privilegio hacéis imprimir dichas gacetas y relaciones, gastando mucho caudal en adquirir las noticias mas puntuales, teniendo en mi el mas auténtico testimonio, por dignarme de leerlas y pedir las todas las semanas, suplicándome que porque otros se entrometen en imprimirlas en Madrid y Andalucía, poniendo el título de relaciones, sea servido de mandar se observe dicho privilegio en vuestra cabeza, prohibiendo nuevamente a cualquiera que en estos reinos imprimiese gacetas ni relaciones de novedades (...). Y respecto de que todo lo que son noticias generales y políticas, que propiamente corresponden a gacetas, no se pueden pasar a imprimir por otro que por vos, prohíbo nuevamente lo pueda hacer otra ninguna persona, por ser privativa de vos esta facultad, como viene referido, así en estos mis reinos como en los de Andalucía.”³²⁷

El control sobre la informació, en qualsevol cas, generava un mercat de notícies manuscrites, que informaven sobre allò que les autoritats procuraven silenciar. L'any 1702, un gaseter de Madrid enviava un full manuscrit a un lector de Barcelona en el qual, a més d'informar-lo sobre alguns esdeveniments recents, es queixava que les autoritats no permetessin l'arribada de notícies d'Europa.

“Madrid, 30 de setiembre 1702. Dia 17 remití a Vm., amigo, por el correo ordinario y, aunque no deja en algo de oponerse a las noticias que por el capitán general y gobernador de la plaza se han tenido, ni de omitir alguna circunstancia, sin embargo, por ser de quantas han venido el que mas se acerca en la verdad, se remite para que cotejando las gasatillas que se han embiado, que són en todo verídicas, tengan las noticias mas por extenso. Llegó extraordinario con la carta que

---

³²⁷ Ibidem, p.70-71.

el príncipe de Armestad escribió a Gerés de la Frontera solicitando con gran política su entrega (...). De Italia no se sabe nada, de Francia todo se nos oculta, de Flandes nada nos consta y de la Alsacia lo mismo. Miercoles por la mañana entró un extraordinario con la noticia de haverse dexado ver sobre Vigo, puerto de Galicia, nuestra flota, y aunque nos quieran hazer creher que ya dio fondo, lo que sabemos que no puede llegar este caso sin que venga gentilhomme del General de la flota y otro del governador en cuyo puerto diere fondo”.³²⁸

D’una forma semblant, el mateix gaseter va enviar una altra notícia manuscrita a Barcelona el mes d’octubre següent, en la que informava de la caiguda de la ciutat alemanya de Landau en mans de l’exèrcit aliât, que havia tingut lloc el 9 de setembre. El gaseter assegurava que no havia informat abans d’aquell esdeveniment per por de la censura, però que, veient que altres havien publicat la notícia, s’havia decidit a fer-ho ell també:

“Creendo seria delito criminal hablar en la pérdida de Landau, se escusó el correo pasado el avisar-se, y viendo que otros la publican no se deve omitir el dezir la perdimos y que segun las noticias que se tienen parece que en breve nos sucederá lo mismo con Venlo, plaza no menos importante en Flandes”.³²⁹

En relació al control de la informació, Francesc de Castellví va narrar l’experiència que va viure el notari barceloní Gabriel Rossinés, que va passar més d’un any a la presó perquè es descobrí que rebia notícies manuscrites i propaganda austriacista. Segons aquest historiador, el notari fou descobert perquè des de l’agost de 1702, arran de l’intent de desembarc aliât a la

---

³²⁸ BC, Manuscrits, Papers històrics i literaris referents a l’any 1702 i particularment a Felip V i la Guerra de Successió, Ms. 3613, f. 10.

³²⁹ Ibidem, f.8.

costa de Cadis, les autoritats borbòniques havien posat en pràctica un control exhaustiu del correu.³³⁰

D'altra banda, a partir de gener de 1706, amb la instauració del govern de l'arxiduc Carles d'Àustria a Catalunya, es va introduir la figura de l'impressor reial, un títol que anava acompanyat d'un privilegi per imprimir gasetes en exclusiva.

“Nos, atendiendo a los servicios de los susodichos Figueró, (...) hemos resuelto hazerles merced, como con tenor de las presentes les hazemos, a dichos Rafael Figueró mayor y Rafael menor, y al otro de ellos, durante nuestra mera y líbera voluntad, de el título de nuestro Impresor Real, con la facultad de imprimir gazetas, papeles políticos, de Estado, relaciones de servicios y otros que pertenezcan a dicho nuestro Impresor Real”.³³¹

El títol atorgat als Figueró pel rei Carles III va provocar l'enèrgica protesta d'altres impressors i de la confraria de llibreters de Barcelona, que denunciaven que aquell privilegi era contrari a les Constitucions catalanes (vegeu el Capítol 2). Entre altres arguments, els demandants asseguraven que la publicació de gasetes no formava part de les feines que pagava l'administració reial. Això és, almenys, el que assegurava l'any 1707 l'oficial impressor Joan Sala en una declaració a la Reial Audiència.

“Al impresor Real lo que li pot tocar privative ad quoscumque alios [en exclusiva] és lo imprimir aquells papers tocants a la casa y Thesoreria Real, com són los edictes, baniments, publicacions de guerras y paus, pasaports y altres semblants, que-s pagan de diners dels cofres

---

³³⁰ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, op.cit., vol.1, p.362-363. Sobre aquest afer vegeu també: Agustí ALCOBERRO, “Catalunya davant l'escenari europeu a la Guerra de Successió”, dins AAVV, *L'aposta catalana a la guerra...*, op. cit., p.36-37.

³³¹ BC, F.Bon. 2977.

Reals de sa Magestat (que Déu guarde) y no lo estampar las gasetas, papers polítichs, de Estat, y relaciones de serveys, que no-s pagan de diners propis de dita sa Magestat”.³³²

Per defensar-se dels arguments presentats contra els Figueró, els seus advocats van justificar la conveniència que fos un sol impressor el que s’ocupés de la impressió de notícies:

“Y es cierto que si qualesquiera impressores pudieran imprimir e imprimiessen las gazetas seria un cahos el de los impresos, más obscuro y confuso que la noche. Porque como las nuevas se hazen inciertas en llegando a personas de dos classes y se abultan muy fácilmente con la incertidumbre y muchas vezes nacen del vulgo caprichoso que tiene genio y gusto de fingirlas, como la ociosidad la tiene de publicarlas quando son falsas, parecería un Babel y confusión de lenguas”.³³³

Els advocats de Rafael Figueró van delimitar quina era la funció que, al seu parer, li pertocava a l’impressor que gaudia del privilegi de publicar gasetes:

“Es pues preciso que para el ministerio de imprimir las gazetas se destine un sugeto, el qual tenga las calidades que parecieren serle necessarias, recoja las noticias, reciba de los Ministros Reales las que juzgaren darle, las disponga oportunamente y las publique quando y como convenga”.³³⁴

En qualsevol cas, la Reial Audiència va acabar donant la raó a Rafael Figueró, de manera que durant els anys en què va ostentar el títol d’impressor reial, de 1706 i 1714, cap altre taller de Barcelona va imprimir gasetes, relaciones o altres notícies.

---

³³² ACA, Reial Audiència, Plets civils, 16661, s.f., 18 d’abril de 1707.

³³³ *Utilidad pública atendida en el real privilegio...*, op.cit., p.12.

³³⁴ *Ibidem*, p.15.

El privilegi reial concedit a Figueró l'any 1706, per tant, va suposar la instauració a Catalunya d'un règim de monopoli comunicatiu que va posar fi a la diversitat de productors de notícies que hi havia hagut fins aleshores, una mesura semblant a la utilitzada a Castella des de molts anys abans per facilitar el control de la informació. Es tractava, com ha apuntat Jaume Guillamet, d'un model més proper a la "premsa d'Estat" francesa.³³⁵

Això no obstant, la premsa catalana en temps de Carles III presentava diferències substancials amb el model intervencionista francès, on, segons que ha explicat Gilles Feyel, el rei feia publicar notes escrites de la seva pròpia mà a la *Gazette*, fins al punt que el contingut d'aquesta va esdevenir una verdadera "paraula reial". Resseguint el contingut de la *Gazeta de Barcelona*, en canvi, s'intueix que el redactor tenia contactes a la Cort però no en formava part. Aquesta gasetta, per tant, distava de ser un "òrgan oficial" de la monarquia, equiparable, per exemple, a *The London Gazette*, on es publicaven les decisions preses pels ministres, o bé al *Journal de Palais*, aparegut a França el 1672, que recollia les resolucions aprovades pel Parlament.³³⁶

Curiosament, la canalització de la publicació de notícies a través d'un òrgan oficial es va aplicar a Catalunya a partir de l'anomenat "període republicà", coincidint amb la decisió presa per la Junta de Braços de continuar la guerra. El 30 de juliol de 1713, poc després del començament del setge borbònic, la Junta Política, una de les que integraven la Junta dels 36, un organisme reduït i representatiu de la Junta de Braços, va ordenar la publicació de la *Gazeta de Barcelona*. El mateix dia, els diputats de la Generalitat van encarregar-ne la impressió a Rafael Figueró.

---

³³⁵ Vegeu, en aquest sentit, els articles següents: Jaume GUILLAMET, "Factors de progrés i de retard en l'evolució del periodisme: el cas d'Espanya en un context d'història comparada", *Treballs de Comunicació*, 17, 2002, p.121-141; i "L'Onze de Setembre de 1714, un conflicte internacional en el temps de les gasetes", *Treballs de Comunicació*, 19, 2005, p.99-111.

³³⁶ Sobre el model de la *Gazette* vegeu: Gilles FEYEL, *L'annonce et la nouvelle...*, op.cit., p.172 i 435. Sobre *The London Gazette* vegeu: James Alan DOWNIE, *Robert Harley and the press...*, op. cit., p.1. La menció al *Journal de Palais* a: Henri-Jean MARTIN, *Livre, pouvoirs et société a Paris au XVII siècle (1598-1701)*, Gèneve: Droz, 1999, p.887.

“Attenent al concell donat per la Excel·lentíssima y Fidelíssima Junta Política (...), deliberan ésser concedida llicència a Rafel Figueró, impressor, per imprimir la gasetta ideada, manada y formada per dita Junta lo die present”.³³⁷

El primer número d’aquesta sèrie de la *Gazeta de Barcelona* portava data del 31 de juliol de 1713. Dos números després, es va convertir en el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*. A partir del mes de febrer de 1714, tanmateix, coincidint amb la presa del poder per part del Consell de Cent, la gasetta impresa per Figueró fou controlada pels consellers de Barcelona, tal i com s’indicava clarament en el colofó, on constava de forma explícita que s’imprimia “por mandamiento del Excelentísimo y Fidelísimo Consistorio”.³³⁸

Posteriorment, després de la caiguda de Barcelona en mans de l’exèrcit borbònic el setembre de 1714, el títol d’impressor reial i el privilegi per imprimir gasetes foren atorgats a Josep Texidó, que durant la guerra havia mostrat la seva fidelitat a Felip V. Aquest reconeixement fou confirmat pel rei el març de 1716 amb el nomenament de Texidó com a impressor reial a Barcelona.

“Por tanto, por la presente os nombro por mi impressor de la expressada ciudad de Barcelona, con la facultad de que por vuestra mano y no por otra hayan de imprimirse y se impriman todos los libros, gacetas y demás papeles que pertenescan a impresión Real”.³³⁹

---

³³⁷ ACA, Generalitat, Esborrany de Deliberacions, 1710-1713, Sèrie General (N), 386, f.533, 30 de juliol de 1713. Agraïxo a l’historiador Francesc Riart la informació sobre l’existència d’aquest document. La Junta dels 36 estava formada per les juntes de Guerra, Segrestos, Mitjans, Política i Tresoreria. Sobre l’organigrama del govern de Catalunya durant el setge de 1713-1714 vegeu: Agustí ALCOBERRO (Textos), *Catalunya i la Guerra de Successió*. Catàleg de l’exposició homònima, Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007, p.134.

³³⁸ BC, F.Bon. 682.

³³⁹ AHCB, Cadastre, Impresos 1715-1863, XI-1, s.f., 13 de març de 1716.

D'aquesta forma, el règim borbònic va continuar apostant per reduir al mínim el nombre d'imprentes que es dedicaven a la producció de gasetes i relacions, cosa que facilitava el control de la informació que es publicava.

La premsa i les institucions

A pesar de la desconfiança vers la premsa, les institucions catalanes acostumaven a ordenar la impressió de papers relacionats amb fets d'actualitat amb finalitats polítiques i propagandístiques. L'any 1666, per exemple, els consellers de Barcelona van fer publicar la carta que la reina Marianna d'Àustria els va enviar arran dels incidents ocorreguts a la plaça del Rei durant l'execució del capità Miquel Rius. Segons es desprèn d'una queixa que el Consell de Cent havia adreçat prèviament a la reina, el 17 de març un contingent de cavalleria i d'infanteria de l'exèrcit hispànic va irrompre a la plaça cridant visques a Espanya i disparant a tort i a dret, cosa que va causar la mort d'una dotzena de persones. La carta de la reina al Consell de Cent, en la que lamentava aquells fets, fou publicada per ordre dels consellers a la impremta de Caterina Mathevat, que ostentava l'ofici d'impressor de la Ciutat. Segons consta en el compte pagat pel govern municipal, d'aquesta carta se'n van imprimir 1.500 còpies, cosa que va tenir un cost de 12 lliures.

“Per la estampa de la carta que la Magestat de la Reyna nostra Senyora envià a la ciutat a 25 de abril 1666 acerca del que succehí per la mort del capità Miquel Rius, dit la anxova, de la qual carta se'n feren tres raymas que a 4 lliuras la rayma, són 12 lliuras”.³⁴⁰

³⁴⁰ AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1666-1667, 1B-XII-26, s.f., 11 d'octubre de 1666. La carta impresa per Mathevat porta per títol *Carta de la Reyna nuestra Señora y gobernadora a los muy Ilustres Señores Conselleres de la ciudad de Barcelona*. BC, F.Bon. 2136. La carta de queixa enviada prèviament a la reina pels consellers de Barcelona es troba reproduïda a: *Butlletí Excursionista de Catalunya*, 394, 1928, p.96-97. Paral·lelament, la Generalitat va encarregar a Rafael Figueró, estamper del General, la impressió d'una carta

Una altra mostra d'aquesta utilització de la impremta per part de les institucions amb finalitats polítiques es troba en un episodi que va succeir cap a final de 1689, coincidint amb la Revolta dels Barretines. El novembre d'aquell any, el duc de Villahermosa, virrei de Catalunya, va fer publicar un edicte condemnant la rebel·lió, que fou subscrit tot seguit per la Generalitat i el Consell de Cent a través d'uns cartells. Un cronista anònim de l'època ho explicava d'aquesta forma:

“Havíase publicado en Barcelona estos dias con público pregón un papel a manera de manifiesto por el virrey y el Real Consejo. Declarávase en él el mal proceder de los cediciosos, assí contra Dios como contra su legítimo Rey y Señor, obrando contra la quietud pública por cuya causa con sentimiento del mismo virrey y demás ministros se había echo lo que está referido (...). Al mismo tiempo, salió un cartel manoescrito de la Ciudad de Barcelona, declarando lo que sentia en lo que se havia obrado por los comovidos, y otro de la Deputación, manoescrito o bien imprimido, que con el de la Ciudad contenian una misma cosa”.³⁴¹

Segons aquest cronista, la publicació d'aquelles declaracions per part de la Generalitat i del Consell de Cent van tenir l'efecte desitjat, fins al punt que els francesos, molt interessats en incitar la revolta dels catalans per debilitar la monarquia hispànica, van intentar contrarestar-lo amb un pamflet.

“La publicación de estos papeles hizo mucho bien en Cattalunya y ayudó en grande parte a la quietud. Esto advirtieron los frances[es], ya que para estorvarlo, pareciéndoles la barrajarian,

---

idèntica que van rebre de la reina. *Carta de la Reyna nuestra Señora y gobernadora a los muy Illustres Señores Deputados y Oidores del Principado de Cataluña y condado de Cerdaña*. AHCB, B 1666 8º op.1.

³⁴¹ BC, Manuscrits, Sucessos de Cataluña desde el año 1640 hasta el de 1693, Ms. 2308, f.77v. El discurs de la Generalitat, que fou, efectivament, repartit de forma impresa, portava aquest encapçalament: *Declaración hecha y esparcida por los deputados y oidores de cuentas del Principado de Cataluña, en lengua catalana, que ha mandado traduzir y imprimir en lengua castellana (...) el señor duque de Villa Hermosa*. BC, F.Bon. 4652. Sobre la publicació d'aquesta declaració per part de la Generalitat i el seu suport a la repressió durant la Revolta dels Barretines, vegeu: Jaume DANTÍ I RIU, *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*, Barcelona: Curial, 1990, p.137-138.

estándoles tan bien las inquietudes en el Principado, cogiendo el fruto que les había de resultar dello, no se descuydaron de esto, amaneciendo en el lugar de la Junquera del Empurdán unos papeles imprimidos en nombre de la Ciudad de Barcelona en que dezía centir lo contrario de lo contenido en el papel de aquella, diciendo todo lo en el contenido era falso y fingido, que el verdadero sentir del Consejo de la Ciudad era lo que se contenía en este último papel”.³⁴²

El Consell de Cent, segons explicava el cronista anònim, va engegar una investigació per saber qui havia estat el responsable de repartir aquell pamflet, el qual, per les característiques de la impressió, es va deduir que provenia de França.

“Para la averiguación del autor se hizieron por parte de la Ciudad muchas diligencias, ofreciendo premio al que descubriera su autor. Mas por mucho se hizo no fue posible alcanzar noticia alguna más que las congeturas se sacaron del mismo papel. Assí por la imprecisión como por la falsa composición estaban algunas palabras, era el tal papel cosa trabajada en Francia”.³⁴³

Segons que ha assenyalat Antonio Espino, els consellers van prometre una recompensa de 1.000 lliures per a qui capturés l'autor d'aquell pamflet, unes altres 275 lliures a l'impressor si revelava el nom de l'autor i una quantitat igual a qui donés informació sobre les persones que el repartien. La carta, de fet, havia estat impresa a Perpinyà, a instància de l'intendent Ramon Trobat, un català que s'havia posat al servei de França durant la Guerra dels Segadors.³⁴⁴

El cronista apunta que poc després fou detingut un home a Ripoll que portava una gran quantitat d'aquells pamflets.

³⁴² BC, Manuscrits, Sucessos de Catalunya desde el año 1640 hasta el de 1693, Ms. 2308, f.77v-80.

³⁴³ Ibidem.

³⁴⁴ Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.342. Sobre el pamflet publicat per Ramon Trobat i la campanya propagandística engegada per França el 1689 vegeu també: Òscar JANÉ CHECA, *Catalunya sense Espanya. Ramon Trobat, ideologia i catalanitat a l'empara de França*, Catarroja: Afers, 2009, p.195-200.

“Algún tiempo después, en la parte de Ripoll, fue hallado un hombre con muchos papeles, y los llevaba con una tratagemas, muy escondidos. De ellos dixo havia distribuidos algunos y que los llevaba de parte de Francia. Contenan un voto echo por uno de los concistoriales de la Deputación, diziendo que el Consistorio nada sentía como se havia publicado, que todo lo fingian para engañar al pueblo (...). Llevaron el hombre en Barcelona, en donde en breves dias se vió pagar con la vida su maldad y atrevimiento”.³⁴⁵

Per tot plegat, el Consell de Cent va fer publicar un imprès, que portava per encapçalament *Manifest per la molt Illustre y Nobilíssima ciutat de Barcelona*, amb el qual pretenia contrarrestar els efectes del pamflet que havia fet circular Ramon Trobat.

“Previngué a noticia de la molt Ilustre y Nobilíssima Ciutat de Barcelona lo die 19 del mes de diciembre del any 1689, per medi de un billet que se dignà enviar als molt Il·lustres senyors concellers de aquella lo Excel·lentíssim senyor duch de Villahermosa, per sa Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) lloctinent y capità general en lo present Principat de Cathalunya, que en la porta de la iglesia del lloch de la Junquera, bisbat de Gerona, se havia trobat fixat un paper imprimit, supposant ésser còpia de una carta rebuda per los jurats de la ciutat de Gerona als 30 de nohembre de dit any dels molt Il·lustres concellers de la de Barcelona, escrita en jornada de 27 de dit mes y firmada per dits Il·lustres concellers, lo qual paper fou inclús en dit billet. Obtinguda dita noticia y premeditat dit paper y cláusulas que aquell contenia, fou fàcil lo compèndrer que ell y la contextura tirava las líneas al desdoro del que obsequiosa y attenta havia obrat dita ciutat en servey de sa Magestat, ab sa innata fidelitat y en continuació del zel la assisteix al major servey del Rey nostre Senyor en los frangents succehits en dit mes de nohembre, valentse de differentes motius falsos, indecents y imaginaris, acriminant y culpant prudencials accions obradas en dita ocurrència, no perdonant honors y

---

³⁴⁵ BC, Manuscrits, Sucessos de Cataluña desde el año 1640 hasta el de 1693, Ms. 2308, f.77v-80. L'home detingut a Ripoll es deia Miquel Valat i era natural de Prats de Molló, tot i que vivia a Camprodon. Segons la seva declaració, els impresos els hi havia donat el governador de Prats de Molló perquè els repartís pel Principat a canvi de diners. Òscar JANÉ CHECA, *Catalunya sense Espanya...*, op.cit., p.198.

procehirs de personas de primera magnitud, conclohent ésser de estas notícias auctora dita Ciutat, medi ab lo qual pretengué la malícia enganyar als poch attents y fàcils en creùrer”.³⁴⁶

D’aquest manifest del Consell de Cent se’n van imprimir 1.250 exemplars, pels quals el govern municipal va pagar 62 lliures i 10 sous, segons consta del compte presentat per Teresa Cormellas i Ginebreda, propietària de la impremta que se n’ocupà.

“Als 16 de janer 1690, per orde dels senyors concellers, he estampat 1.250 manifestos, y han tingut tres fulls, lo un dels tres fou errat y se tornà a fer per orde dels senyors concellers, que vénen a ser quatre fulls, ab lo full errat que ab tot són 5.000 fulls, a rahó de 3 diners per full val lo full 15 lliuras, 12 sous y 6 diners, y junt los quatre fulls valen 62 lliuras, 10 sous”.³⁴⁷

Aquest manifest, a més, contenia la transcripció de dues cartes que Carles II havia enviat al Consell de Cent, datades a Madrid els dies 5 i 10 de desembre, en la que el rei reconeixia la fidelitat mostrada pels consellers durant les revoltes populars que hi havia hagut en alguns pobles. La impremta Cormellas va imprimir unes altres 2.000 còpies per separat d’aquestes cartes, cosa que va suposar una despesa pel govern municipal de 25 lliures.³⁴⁸

De nou, el 1694 les autoritats catalanes es van veure obligades a contrarestar la propaganda francesa. Aquell any, coincidint amb l’inici d’una nova ofensiva militar, l’exèrcit francès va escampar per les poblacions properes a la frontera un pamflet titulat *Alerta cathalans* que, altra vegada, tenia per objectiu incitar la població a la rebelió. Davant d’això, la Generalitat va fer publicar un manifest amb la intenció de mostrar que els catalans eren fidels al seu rei:

³⁴⁶ *Manifest per la molt Illustre y Nobilíssima ciutat de Barcelona*. ABEV, Varis 278, 5.

³⁴⁷ AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1690-1691, 1B-XII-33, s.f., 25 de febrer de 1690.

³⁴⁸ AHCB, Consell de Cent, Memorial de Comptes, 1690-1691, 1B-XII-33, s.f., 25 de febrer de 1690. Les cartes foren impreses amb el títol de *Còpia de una real carta escrita per la S.C. y Real Magestat del Rey (...) als (...) senyors concellers de la ciutat de Barcelona, de data dels 5 de Decembre 1689* i *Còpia de altra real carta escrita per la S.C. y Real Magestat del Rey (...) als (...) senyors concellers de la ciutat de Barcelona, de data dels 10 de Decembre 1689*. BUB, C-240/2/17-43.

“Havent arribat a notícia del molt Il·lustre y Fidelíssim consistori de diputats y oydors del present Principat un paper que la malícia enemiga ha espargit, començant Alerta Cathalans, etc., y prosseguint sa contextura ab cavillós artifici de afectadas cláusulas, encaminadas a seduir la ignorància e impressionar erradas máximas. (...) Emperò, perquè lo silenci no denotès aprobació de la calúmnia, es precis respòndrer y tornar per la veritat, apartant las sombras ab que la ficció la oculta y ha pretès supprimir-la”.³⁴⁹

El setembre de 1694, els diputats va encarregar a Rafael Figueró, estamper del General, la publicació de 2.500 exemplars d'aquest manifest. Segons consta en el pagament, la impressió del memorial, que va ocupar quatre pàgines en la mida de foli, va valer 21 lliures, 18 sous i 10 diners.

“Per albarà de dits senyors diputats de 5 de octubre 1694 foren dites en dit Banch a dit Figueró, estamper del General, 21 lliuras, 18 sous, 10 diners per haver estampat un paper per enviar per tot lo Principat pera que no creguesen en altra que los francesos avian espargit”.³⁵⁰

Un altre exemple d'una obra impresa a compte de les autoritats catalanes amb finalitats propagandístiques fou la relació que el Consell de Cent va encarregar l'any 1696 a Tomàs Lorient, aleshores administrador de la impremta Cormellas, que contenia la narració dels actes que es van fer a Barcelona per celebrar la recuperació del rei Carles II d'una malaltia. Aquesta relació fou publicada amb el títol de *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios con que la Excelentíssima Ciudad de Barcelona celebró la acción de gracias a su Divina Magestad por el singular beneficio de aver restituido a la perfecta salud a nuestro*

³⁴⁹ BC, F.Bon. 201. Sobre la publicació d'aquest manifest vegeu també: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.353.

³⁵⁰ ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1692, Sèrie G, 46/41, f.91. El nombre d'exemplars impresos ha estat deduït partint d'una fórmula habitual per calcular el cost de fulls d'aquestes característiques, que consistia en cobrar els primers 40 exemplars a 15 rals, és a dir, 1 lliura i 10 sous, i els restants a dos diners la unitat.

católico monarca Carlos II (que Dios guarde), a 28 de octubre 1696. El Consell de Cent en va fer publicar 1.550 exemplars, pels quals va pagar 75 lliures a l'impressor. Posteriorment, Lorient va rebre l'encàrrec de fer una segona impressió de 1.250 còpies, per les quals va cobrar unes altres 69 lliures.³⁵¹

La magnitud que podien tenir les obres de propaganda política encarregades per les institucions es constata en un memorial que la Conferència dels Tres Comuns –formada per la Generalitat, el Consell de Cent i el Braç Militar– va fer imprimir l'any 1699. Aquest memorial, titulat *Escudo de la Verdad*, que tenia per objectiu defensar l'actuació dels catalans durant el setge de Barcelona de 1697, constitueix una de les obres més rellevants de la propaganda política feta a Catalunya en el context de la Guerra dels Nou Anys. El detonant fou un llibre que va aparèixer a França el 1698, titulat *Essai de l'histoire du regne de Louis le Grand, jusques à la paix générale*, en el que l'autor, el canonge Louis Le Gendre, acusava els barcelonins de covards per l'actitud que, segons ell, havien tingut durant el setge.³⁵²

La primera institució en reaccionar fou el Braç Militar, que el 7 d'agost de 1698 va deliberar, sense citar-lo, sobre el contingut d'un llibre en francès que circulava per Catalunya i que parlava “del siti desta plaça, desviant-se de la veritat y en descrèdit del poble”. El mes de setembre, els diputats de la Generalitat van rebre una ambaixada del Consell de Cent, encapçalada per Onofre Monsalvo i Baltasar de Riba, els quals van expressar als diputats el malestar del govern municipal per aquella qüestió.³⁵³

“Respecte de córrer un llibre estampat en Fransa ab lo qual se pretenia desluhir lo encomiable valor, finesa y constància ab que la noblesa, naturals y habitants de esta ciutat demostraren en lo

³⁵¹ AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.323, 29 de novembre de 1696; Ibidem, Registre de Deliberacions de 1697, 119-CC, f.22v, 20 de desembre de 1696. *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios...* BC, F.Bon. 9473. La segona impressió a: BC, 15-I-56

³⁵² El llibre de Louis Le Gendre fou imprès a París el 1698 per Jean Guignard. Sobre el procés que va envoltar la publicació de l'*Escudo de la Verdad* vegeu també: Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*, Lleida: Pagès editors, 2008, p.82-86.

³⁵³ ACA, Generalitat, Registre de Deliberacions del Braç Militar, 1693-1699, Sèrie G, 69/95, f.603v, 7 d'agost de 1698.

siti que [els] francesos posaren sobre esta capital en lo any pròxim passat de mil siscents noranta set, y que desitjant esta ciutat obviar per lo esdevenidor qualsevol cosa que pogués empanyar lo smalt més brillant de sa innata fidelitat com y també dels demés naturals de est Principat en gloriosa deffensa de esta antemural de la monarquia en dit siti”.³⁵⁴

Al llarg de les setmanes següents els tres comuns van acordar enviar cartes a la Cort de Madrid per expressar al rei el disgust que havien provocat els dubtes sobre la seva actuació durant el setge de 1697. Finalment, el març de 1699, el rei Carles II va respondre a aquelles cartes, aprovant l’actitud dels catalans en la defensa de Barcelona. Un cop obtinguda la resposta del rei, la Conferència dels Tres Comuns es va decidir, tal i com explicava l’autor dels *Annals Consulars de Barcelona*, a publicar *l’Escudo de la Verdad*.

“Per haver un escritor francès dit, en un llibre imprès del reynat de Lluís 14, que los naturals de Barcelona havian precisat rendiment y entrega, juntà la ciutat Consell de Cent y acordà cometre est negoci a la Conferència dels Tres Comuns, (...) los quals acordaren suplicar al Rey una Real aprovació del obrat per los catalans. Y als 27 de mars respongué sa Magestat. (...) Conseguida esta Real carta en nom dels Tres Comuns se formà un manifest intitulat Escudo de la Verdad, fent patent las glorias de la Nació Catalana, los donatius y expensas gastadas per lo Real servey, com corre imprès y allí més llargament se veurà”.³⁵⁵

Al seu torn, Narcís Feliu de la Peña, va resumir el procès que va donar lloc a la impressió de *l’Escudo de la Verdad* en uns termes semblants:

“Quiso provar el quilate del oro de la lealtad y servicios de Cataluña Dios misericordioso para que quedassen mas manifiestos los quilates de su fineza con otra prueba muy sensible, como

³⁵⁴ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 1º, Sèrie General (N), 254, s.f., 13 d’octubre de 1698.

³⁵⁵ BC, *Annals consulars de la ciutat de Barcelona*, vol.2, 1567-1700, Ms. 173/2, f.231v.

publicarse un libro impreso en Paris, año 1698, cuyo título es Ensayos de la historia del Reyno de Luis el grande hasta la paz general de 1697, en nombre de un canónigo de aquella iglesia cathedral llamado monsiur Le Gendre, que refiere en la página 456 del 5 libro que no obstante los gritos y amenazas de todo el pueblo, dilataron con grande ánimo los generales hasta el último extremo el entregar la plaça. Aunque despreció como era justo Cataluña esta falsa calúmnia, pero para el escarmiento y para quitar vanas dudas a la posteridad, congregados los Comunes de Ciudad, Deputación y Braço Militar, resolvieron formar Conferencia y elegir sugetos para que aconsejassen lo que devian executar.(...) Congregaronse los electos y suplicaron al Rey aprobase el valor, zelo, constancia y fieles atenciones al Real servicio de la nobleza y pueblo de Barcelona en el assedio. Fue servido su Magestad, con Real despacho de 27 de março deste año [1699] no solo aprobar, sí tambien ponderar y agradecer las operaciones de los paysanos. (...) Conseguida la Real aprobación, sin responder a la impostura, imprimieron en su nombre los tres comunes un manifiesto con título Escudo de la verdad, publicando las glorias de la Nación, asseguradas con las Reales cartas recibidas de su Magestad durante el assedio”.³⁵⁶

D’aquesta forma, els tres comuns van acceptar assumir a parts iguals les despeses de la publicació d’aquell memorial, la impressió del qual fou encarregada a Rafael Figueró:

“Y que fos imprimit per lo impressor de sas Senyorias [els diputats de la Generalitat], servint-se dexàs a son carrech lo cuydado de ajustar la impressió, (...) puix que de dita impressió se-n seguiria la manifestació de la Real gratitud ab que se trobava sa Magestat de ditas operacions, se publicarian las hasanyas dignas de eterna memòria executadas per lo Principat de Catalunya, ciutat de Barcelona y Bras Militar en dits frangents, y que finalment quedaria devanescuda qualsevol danyada intenció que pretengués obscurexa y empanyar lo més brillant cristall de tants rellevants serveys”.³⁵⁷

³⁵⁶ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.455.

³⁵⁷ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 2º, Sèrie General (N), 255, f.185, 13 de juliol de 1699.

Rafael Figueró va imprimir “sinch jornadas” d’aquell memorial, és a dir, un total de 6.250 exemplars, pels quals va cobrar 178 lliures i 15 sous. La despesa total de l’*Escudo de la Verdad*, comptant les encuadernacions que va fer Joan Pau Martí, llibreter del General, va ascendir a 344 lliures, 18 sous i 4 diners, el pagament de les quals es van repartir els tres comuns.

“Lo gasto que ha importat dit paper imprès, pagador per tres parts iguals, çó és una per cada comú, són tres centas quaranta quatre lliuras, divuyt sous y quatre, y que la tercera part que toca a pagar a sas Senyorias [els diputats de la Generalitat] són cent catorse lliuras, denou sous y sis diners, las quals deuen pagar a dit Rafel Figueró a bon compte de cent setanta vuyt lliures, 15 sous, per lo cost de sinch jornadas del dit paper, que ha ocupat sinch fulls y mig, concertat a sis lliuras, deu sous lo full de cada jornada”.³⁵⁸

L’any següent, la mort del rei Carles II va comportar una altra gran despesa per a la Generalitat en la impressió de papers de contingut polític. El novembre de 1700 els diputats van encarregar a Rafael Figueró la impressió de 5.000 còpies de les cartes que havien rebut de la reina Marianna i de la Junta de Govern, que incloïen les clàusules del testament de Carles II (vegeu el Capítol 2). Aquestes cartes foren repartides per tots els pobles i ciutats de Catalunya, juntament amb la justificació dels diputats per haver acceptat que el príncep de Darmstadt continués en el càrrec de virrei fins a acabar el trienni.³⁵⁹

D’una forma semblant, l’any següent la Generalitat van manar a Rafael Figueró la impressió d’un memorial amb el qual els diputats pretenien justificar la seva actuació des de la mort del rei Carles II fins al nomenament del duc de Palma com a nou virrei. Aquesta vegada, la decisió anava encaminada a contrarestar les veus que denunciaven la il·legalitat que

³⁵⁸ Ibidem. El comte detallat de la impressió figura a: DGC, vol. IX, p.1074. La “jornada de Barcelona” equivalia a 1.250 exemplars (vegeu el Capítol 3).

³⁵⁹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 4º, Sèrie General (N), 257, f.476v, 18 de novembre de 1700

suposava el nomenament d'un nou virrei sense que Felip V hagués jurat les Constitucions de Catalunya. D'aquest memorial, titulat *Pública noticia*, escrit per Josep de Càncer i Prat, advocat fiscal del General, se'n van imprimir 1.000 exemplars.³⁶⁰

Més tard, la Generalitat va encarregar també a Figueró la impressió d'una relació de les festes que s'havien fet a Barcelona amb motiu de l'entrada de Felip V, l'octubre de 1701. D'aquesta obra, titulada *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios con que el Muy Ilustre y Fidelíssimo consistorio de los Diputados y Oidores del Principado de Cataluña celebró la dicha que llegó a lograr con el deseado arribo y feliz himeneo de sus católicos Reyes D. Felipe IV de Aragón y V de Castilla (...) y doña Maria Luisa Gabriela de Saboya*, se'n feren 1.500 còpies.³⁶¹

Els documents que s'imprimien a Barcelona per encàrrec de les institucions eren repartits habitualment per tots els pobles i ciutats de Catalunya. El novembre de 1708, per exemple, Josep de Pallarès, sotsveguer del Pallars, va escriure als consellers de Barcelona des de Talam per notificar-los que havia fet enganxar en llocs públics els papers que li havien enviat, relacionats amb el pagament dels subministraments a l'exèrcit.

“Excel·lentíssims senyors, rebo la [carta] de V.E. ab la deguda estimació y responnent a son contengut dech dir-los de que he passat a fer les diligències en affixar los cartells en los puestos públichs desta subvegueria a effecte que sos naturals puguen recórrer en aquixa Excel·lentíssima Ciutat a cobrar los grans han entregat per lo abasto y manteniment de las tropas del Rey, nostre Senyor (Déu lo guarde)”.³⁶²

³⁶⁰ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, Sèrie General (N), 258, f.648, 28 de juny de 1701. Es tracta de l'obra titulada *Pública noticia del acierto con que el muy Ilustre y Fidelissimo consistorio de la Diputación del Principado de Cataluña (...) reguló sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido despues de la muerte del (...) Rey don Carlos Segundo...* BC, F.Bon. 11411.

³⁶¹ ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 2º, Sèrie General (N), 260, f.310v, 29 de juliol de 1702. *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios...* BUB, B-69/5/13.

³⁶² AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1707-1708, 1B-X-123, f.95, 4 de novembre de 1708.

Un altre exemple el trobem l'any 1711, quan el Consell de Cent va fer repartir uns impresos per tot el país sobre el pagament del gra. El regent de la vegueria de Vic, Ignasi Coll, va informar als consellers que havia fet enganxar els papers en els llocs habituals:

“Excel·lentíssim senyor, en absència del senyor veguer desta ciutat, he rebuda la [carta] que V.E. se ha dignat a escriurer, ab inclusió dels papers estampats, conduïnts al avís de oferir donar la satisfacció dels grans prestats per lo abast de las tropas del Rey (...). Participo de haver manat se fixassen dits papers en los llochs públichs y acostumats de la present ciutat”.³⁶³

Durant el setge de 1713-1714 les institucions catalanes es van preocupar molt per difondre missatges de contingut propagandístic. És el cas, per exemple, de les cartes de l'emperador Carles VI adreçades als tres comuns que van arribar a Barcelona el 22 d'abril de 1714, el contingut de les quals fou interpretat com un senyal inequívoc que des de Viena s'enviaria un exèrcit per alliberar la ciutat del setge borbònic. Segons Santiago Albertí, les cartes imperials foren ràpidament distribuïdes per tot Catalunya per mà del servei d'espionatge:

“Les cartes rebudes foren impreses immediatament i repartides a la població. Els serveis d'intel·ligència, per l'hàbil Salvador Leonart, farien en poc temps un gran escampall de còpies per tot el país”.³⁶⁴

En canvi, Francesc de Castellví va assenyalar que les cartes de Viena van arribar a la capital catalana passades les nou de la nit del dia 23 d'abril. Segons aquest historiador, l'endemà a la

³⁶³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1711-1712, 1B-X-125, n.39, 25 de maig de 1711.

³⁶⁴ Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, Barcelona: Albertí editor, 1977, p.217. Les cartes adreçades per a la Generalitat i al Braç Militar foren impreses per Rafael Figueró. BC, F.Bon 4679 i BUB, C-240/1/3-19. Les que va rebre el Consell de Cent, en canvi, es van imprimir a casa de Joan Pau Martí. BUB, C-240/1/3-20.

matinada ja es repartien impreses per Barcelona i la nit següent va sortir un vaixell del port que portava 1.000 exemplars per escampar per tot Catalunya.³⁶⁵

Fins i tot, tal i com assegurava el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, la matinada del dia 24 d'abril un grup de fusellers es va apropar a les línies enemigues per llançar-hi algunes còpies de les cartes:

“Antes de amanecer se avanzaron nuestros fusileros al cordón de los enemigos, introduxeron algunas copias de las Reales cartas, para certificarlos del motivo y causa del alborozo de la plaza. Luego les dieron una carga cerrada y se restituyeron a sus puestos”.³⁶⁶

Segons explicava aquest mateix número de la gasetta impresa per Rafael Figueró, per ordre del general Antoni de Villarroel i amb el vist-i-plau dels consellers de Barcelona, el coronel Sebastià Dalmau va apropar-se també fins a les línies on hi havia els comandaments de l'exèrcit francès per portar-los les cartes i informar-los que el rei Lluís XIV i l'Emperador havien signat la pau.³⁶⁷

La visita de Dalmau als quarters francesos fou recollida en una notícia manuscrita borbònica, datada al camp de Barcelona el 2 de maig de 1714, que s'ha conservat entre les cartes rebudes pel Consell de Cent, probablement perquè fou interceptada.

“Campo de Barcelona, y mayo, 2. El dia 24 del passado salió un trompeta de la plaza a los generales franceses, marquès de Garchi [Guerchy], conde Muret, pidiendo licencia para salir a hablarles un oficial. Y aviendo dichos generales elegido a monsiur Montieil para que viesse lo

³⁶⁵ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, op.cit., vol.4, p.41. Es probable que Castellví s'equivoqués de data, ja que, com assenyala el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, on les cartes imperials foren també reproduïdes, els vaixells procedents de Mallorca que les van portar van entrar al port de Barcelona el dia 22 d'abril. *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 26 de abril 1714*. BC, F.Bon. 688.

³⁶⁶ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza día 9 de mayo 1714*. BC, F.Bon. 689.

³⁶⁷ *Ibidem*.

que querian, salió Sebastian Dalmau, cabo principal de los sitiados, y dixo que venia de parte de los Comunes a darles la enorabuena de aver echo el señor Archiduque la paz con la Francia y que deseavan los sitiados correr con buena correspondencia con los franceses. A que monsiur Montiel respondió que era verdad aver el Emperador firmado la paz con Francia, pero que ellos tenian orden de tratarles como rebeldes y ofenderles como antes y que no se pagassen de unas cartas como las que el Emperador y Emperatriz les avian embiado, pues contenian solo palabras de fidelidad y mas fidelidad, sin otra cosa de substancia. Y después de un buen rato, aviendo Dalmau dado algunas copias de las cartas del Emperador que avian echo imprimir, se volvió. Las cartas del emperador a los Comunes han echo mucho daño en el país, por las voces que de ellas han esparcido los sediciosos”.³⁶⁸

Òbviament, les cartes de l’Emperador van arribar també a mans dels comandaments de l’exèrcit hispànic, tal i com assegurava una altra notícia manuscrita borbònica, conservada també entre la correspondència municipal.

“Viernes, 28 de abril. Por los desertores se ha sabido ser el motivo de las salvas que hisieron los de la ciudad: las cartas que el señor Archeduque y Archeduqueza enviaron a los comunes, cuyas copias mas importantes a su idea remito, que aunque ay dos mas de cada uno, estas son el fundamento de ellos, las quales ha traído un oficial desertor de la plaza”.³⁶⁹

D’altra banda, el 30 de juliol de 1714, veient que les muralles de Barcelona no aguantarien el rigor del bombardeig de les bateries borbòniques, els consellers de Barcelona van enviar una crida a tots els pobles i ciutats, exhortant als catalans a acudir en defensa de la capital. Aquesta carta va aparèixer al *Diario del sitio y defensa de Barcelona* i fou també impresa per separat. Uns dies després, els consellers manaven també la impressió d’una carta escrita,

³⁶⁸ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1714, 1B-X-127, n.167.

³⁶⁹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1714, 1B-X-127, n.162, 2 de maig de 1714.

suposadament, per un personatge anònim que vivia en algun lloc de l'interior del país, en la que animava als catalans a acudir a la defensa de Barcelona.

“En lo retiro de una aldea que-m preserva del rigor que oprimeix a Barcelona, he vist la carta circular que ha donat al públich la Excel·lentíssima Ciutat, prevenint a totes las Il·lustres ciutats, vilas y llochs de Catalunya lo evident y conegut perill que a tot lo Principat amenaça si tos sos naturals no procuran aprofitar-se de la ocasió y sens desperdiciar lo temps concórrer al socorro, antes que lo furor enemich conseqüesca la total ruïna de una capital, en la conservació de la qual està vinculada la de tot lo Principat”.³⁷⁰

Les cartes fetes repartir pel Consell de Cent van tenir una immediata resposta per part del general que comandava l'exèrcit borbònic que assetjava Barcelona. El 6 d'agost de 1714, el duc de Berwick feia publicar un edicte en el que ordenava penjar a totes les persones que anessin armades pel país.

“Haviendo llegado a nuestra noticia que de parte de la ciudad de Barcelona se havían esparcido en el paíz algunos papeles perniciosos impressos, solicitando la última ruina de este Principado y amonestando con ellos a las villas y lugares de él a tomar las armas contra las tropas de las dos Coronas, (...) ordenamos y mandamos a todos los comandantes de los puestos y demás oficiales de este ejército, que quantos de dichos sediciosos y rebeldes caerán en sus manos (...) manden ahorcarlos al instante sin remission alguna”.³⁷¹

---

³⁷⁰ *Carta escrita per lo fervorós zel de un vertader cathalà que desde son retiro clama ab entranyable amor, desitjant estampar la veritat en lo íntim dels cors catalans per facilitar la gloriosa victòria, que ab la Divina assistència se dehuen tots promètrer de sos enemichs.* BUB, B-45/3/21. La carta enviada pel Consell de Cent el 30 de juliol de 1714 figura reproduïda a: *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 10 de agosto de 1714.* BC, F.Bon. 701.

³⁷¹ BC, F.Bon. 15765.

Un producte de consum popular

Com es pot comprovar a partir dels exemples esmentats, el tiratge dels pamflets de contingut polític que feien imprimir les institucions catalanes acostumava a ser, com a mínim, d'un miler d'exemplars, i en ocasions, com foren els casos de l'*Escudo de la Verdad* o del testament del rei Carles II, podien superar els 5.000. Aquestes xifres, a la vegada, donen una idea aproximada de quins eren els tiratges dels fulls de notícies, a pesar que, en aquest cas, no eren obres encarregades per les institucions polítiques, sinó que el volum de la producció anava en funció del mercat.

A la capital catalana els tiratges, pel que fa a l'edició de llibres, estaven establerts de forma consuetudinària en 1.250 exemplars, que era l'anomenada "jornada de Barcelona", per bé que sovint es feien també edicions de 625 exemplars. És probable, així doncs, que la impressió de notícies es mogué entre aquests paràmetres.

En qualsevol cas, una quantitat orientativa l'aporta la relació que el geògraf Josep Aparici va escriure sobre el setge de Viena l'any 1683. Segons l'autor, aquesta relació va tenir una gran difusió arreu del país, fins al punt que se n'hagué de fer una segona impressió. Aparici assegurava que se n'havia quedat 50 còpies per repartir entre els seus amics, cosa que fa pensar que la quantitat total que es va imprimir fou molt major.

“Doní [la relació] a la estampa, que la donavan per 2 sous, y no se'n veren a las mans, que se'n agué de fer altres tantas, tant era lo despaig per Catalunya, y sols ne traguí 50 còpies per donar a mos amichs”.³⁷²

---

³⁷² Fragment de les anotacions personals de Josep Aparici. Reproduïdes per gentilesa de la historiadora Mercè Gras, que treballa en una biografia sobre aquest personatge de propera publicació.

En canvi, en el cas de la premsa anglesa, hi ha dades molt més concretes. Segons que ha assenyalat James Downie, *The London Gazette*, el periòdic de més tirada a Anglaterra, publicava uns 10.000 exemplars de cada una de les seves tres edicions setmanals, mentre que el *Flying Post*, el *Post Boy* i el *Post Man*, publicacions que sortien també tres cops per setmana, tiraven 400, 3.000 i 3.800 exemplars de cada edició, respectivament. D'altra banda, el *Daily Courant*, creat el 1702, venia uns 800 exemplars cada dia. Segons Downie, la xifra total de publicacions periòdiques que es venien cada setmana a Anglaterra a principi del segle XVIII arribava als 44.000 exemplars setmanals. El 1712, després de l'aparició d'altres publicacions, com per exemple *The Tatler* i *The Spectator*, del qual se'n venien 2.000 cada dia, la xifra total d'exemplars publicats setmanalment superava els 60.000.³⁷³

D'una forma semblant, els pamflets d'opinió també van tenir una gran circulació a Anglaterra. Segons Downie, del poema satíric de William Defoe titulat *The True-Born Englishman*, aparegut el 1701, que defensava l'origen holandès del rei Guillem III, se'n van arribar a fer nou edicions autoritzades. A més, d'aquesta obra en van aparèixer unes altres dotze edicions clandestines, les quals van suposar la publicació d'uns altres 80.000 exemplars. D'altra banda, d'una sola edició dels sermons de Henry Sacheverell, titulats *In perils of false brethren*, en van sortir 40.000 còpies, mentre que el total de les edicions va assolir una tirada de 100.000 exemplars. Finalment, de l'obra *The conduct of the allies*, de Jonathan Swift, en van aparèixer cinc edicions i se'n van vendre un total d'11.000 exemplars.³⁷⁴

En qualsevol cas, l'èxit de la premsa a Anglaterra era una cosa excepcional a l'època, ja que uns tiratges com els dels periòdics londinencs no es donaven en cap altre país europeu. Així, a França, el 1638 el metge Théophraste Renaudot feia imprimir unes 1.200 còpies la *Gazette* cada setmana només a París, mentre que el 1670, comptant les edicions publicades en

---

³⁷³ James Alan DOWNIE, *Robert Harley and the press...*, op. cit., p.9-10. Sobre la premsa publicada a Londres vegeu també: Stanley MORISON, *The English Newspaper...*, op.cit.

³⁷⁴ James Alan DOWNIE, *Robert Harley and the press...*, p.11. Sobre l'activitat propagandística de Swift i Defoe durant la Guerra de Successió vegeu també: Joaquim ALBAREDA, *El "cas dels catalans"...*, op.cit., p.19-21.

altres ciutats franceses, que suposaven aproximadament un 60% del total, la *Gazette* va assolir un tiratge d'entre 3.400 i 4.800 exemplars setmanals. L'any 1700 aquesta xifra, sumant les 22 edicions que s'imprimien al llarg de tot França, se situava entre 5.700 i 7.400 exemplars cada setmana.³⁷⁵

A Alemanya, segons les dades disponibles, els tiratges de la premsa eren encara més modestos. Johannes Weber assenyala que el 1620 un periòdic de Frankfurt va assolir una producció setmanal de 450 exemplars, mentre que un altre d'Hamburg en ocasions arribava a les 1.500 còpies. Segons aquest historiador, la mitjana de la producció de periòdics en aquella època era d'entre 250 i 400 exemplars cada setmana.³⁷⁶

Les dades sobre el nombre d'exemplars donen a entendre que la premsa, almenys en països com Anglaterra, era un producte de consum molt popular. Segons que assenyala James Downie, un estudi elaborat l'any 1712 va mostrar que els diaris londinencs eren comprats principalment per gent pobre, sobretot perquè eren barats, perquè distreien i perquè els pares podien incentivar els fills a llegir. Tanmateix, aquest historiador apunta que les classes baixes no tenien prou capacitat adquisitiva per comprar llibres o pamflets polítics.³⁷⁷

A França, en canvi, segons Gilles Feyel, l'any 1633 un abonament anual a la *Gazette* que es publicava a les províncies valia 20 lliures, mentre que el 1648 un número solt es venia un sou i 3 diners tornesos. Aquest historiador apunta també que l'any 1655 un número extraordinari de la *Gazette* era repartit pel carrer pels "colporteurs", els venedors ambulants, a un preu de 4 sous, de manera que per a un parisenc les edicions de tot un any suposaven una despesa de 28 lliures. Al seu torn, Marie-Noële Grand-Mesnil va calcular que el preu d'un exemplar de la *Gazette* equivalia a 900 grams de pa del bo i a 1'8 quilograms del pa anomenat

---

³⁷⁵ Gilles FEYEL, *La "Gazette" en province...*, op.cit., p.98 i 113.

³⁷⁶ Johannes WEBER, "The early german newspaper, a medium of contemporaneity", dins Brendan DOOLEY (ed.) *The dissemination of news and the emergence of contemporaneity in Early Modern Europe*, Surrey: Ashgate, 2010, p.75. Les dades sobre producció de notícies a Alemanya coincideixen, més o menys, amb les que figuren a: Thomas SCHRÖDER, "The origins of the German press", op.cit., p.133.

³⁷⁷ James Alan DOWNIE, *Robert Harley and the press...*, p.6.

“dels pobres”, cosa que, al seu parer, indica que, comparativament, la premsa a París era un producte poc assequible per les classes populars.³⁷⁸

En una línia semblant, William Cruickshank apuntava que a l'Europa del segle XVII cap treballador tenia prou poder adquisitiu per comprar un llibre. Segons aquest historiador, el sou anual d'un treballador a Castella el 1650 era de 13.300 maravedís, de manera que amb la paga d'una setmana hauria pogut comprar l'edició de 1654 de les obres completes de Góngora, que valien 248 maravedís. En canvi, per quatre maravedís hom podia comprar un full de romanços, un tipus de literatura que, a parer de Cruickshank, entrava dins les possibilitats fins i tot dels treballadors més mal pagats.³⁷⁹

Pel que fa a Barcelona, al tombant del segle XVII el jornal d'un menestral era d'entre 12 i 14 sous diaris, mentre que el dels aprenents oscil·lava a l'entorn dels 5 sous. Això, tal i com passava a Castella, feia assequible per a un treballador la compra, per exemple, dels llibres d'ensenyament, un producte imprès que va gaudir d'una gran circulació en aquella època. Una tarifa ordenada el 1655 pel virrei Joan Josep d'Àustria establí el preu de venda de les beceroles en 2 diners, cosa que permet deduir que per a un treballador això suposava una despesa de poc més de l'1% del seu jornal. En aquestes mateixes tarifes es constata que per 2 diners hom podia comprar un enciam o una dotzena de pebrots a un hortolà, o bé 400 grams de cebes.³⁸⁰

D'una forma semblant, uns impresos de gran consum com eren els pronòstics es venien a 2 sous. Aquest era, de fet, el preu que Rafael Figueró venia l'almanac de 1708 del Gran Piscatore de Sarraval, de Milà, un dels més coneguts. Uns anys després, el *Pronóstico y almanac universal sobre el año de 1713*, imprès també per Figueró, es venia per aquest

---

³⁷⁸ Gilles FEYEL, *La "Gazette" en province...*, op.cit., p.91.; Marie-Noële GRAND-MESNIL, *Mazarin, la Fronde et la presse...*, op.cit., p.36.

³⁷⁹ Don William CRUICKSHANK, "Literature and the book trade in Golden-Age Spain", *Modern Language Review*, 73:4, 1978, p.812.

³⁸⁰ *Tarifa y postura de preus de les coses infrascrites*. Document reproduït a: Ramon ALBERCH (et al.), *Gremis i oficis a Girona. Treball i societat a l'època pre-industrial*, Girona: Ajuntament de Girona, 1984, p.216-316.

mateix preu. Segons les tarifes de 1655, amb 2 sous es podia comprar 400 grams de fideus, de macarrons, de prunes o de pinyons.³⁸¹

Un exemple del preu que costava una relació de notícies impresa l'aporta el cas de Josep Aparici, esmentat anteriorment. El geògraf va deixar anotat en els seus llibres el preu que es venia la relació que va escriure sobre el setge de Viena de 1683: “la doní a la estampa, que la donavan per 2 sous”, assegurava. Això no obstant, Aparici no indicava el nombre de pàgines que tenia la seva relació, que era, fet i fet, el principal factor que determinava el preu de venda d'un imprès. És probable, en aquest sentit, que aquella relació tingués més pàgines de les quatre que acostumaven a tenir les gasetes.

L'any 1687 un full de 20 pàgines en quart en el que es descrivien les principals ciutats conquerides per l'exèrcit imperial a Hongria es venia a casa de Rafael Figueró a 18 diners, és a dir, a un sou i mig, tal i com anunciava l'impressor en una gaseta publicada el novembre de 1687.

“Adviértese a los curiosos que ha salido aora nuevamente un libro o quaderno cuyo título es Descripción de las plaças que los imperiales han ganado desde el año de 83 hasta el presente de 87 (...). Y se venden a diez y ocho dineros en casa de Rafael Figueró, a los Algodoneros”.³⁸²

En aquella gaseta, a més, s'anunciava la propera publicació de la segona part de la narració de les conquestes imperials a Hongria: “Publicárase en otra ocasión a parte la descripción del resto de las plaças que faltan por recobrar de los infieles, assí en ambas Ungrias como en la

³⁸¹ La publicitat de l'almanac del Piscatore de Sarraval apareix a: *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona y publicadas dia 21 de enero de 1708*. BB, Patrimoni, *N 15-II-15a.47. El preu de l'almanac de 1713 figura a la mateixa portada: *Pronóstico y almanac universal sobre el año de 1713, compuesto por el Gran Piscatore de Sarraval, venido de Milán y traducido de italiano en español, fiel y verdaderamente, en esta ciudad de Barcelona*. BC, 7-IV-40/5. En el peu d'impremta hi consta: “Véndese en su misma casa, a los Algodoneros, a veinte y quatro dineros”, o sigui, a 2 sous.

³⁸² *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia, el domingo a 30 de noviembre de 1687*. AHCB, Pre-premsa 3/2. Es tractava del full que portava per títol *Descripción de las plazas de ambas Ungrias y la Croacia, conquistadas por las armas Cesáreas desde el año de 1683 hasta todo el de 86*. BUB, B-45/2/1-4.

Croacia”. D’aquesta forma, un mes després Figueró va publicar un altre full, titulat *Descripción de las plazas que posee el turco assí en la Ungría como en la Esclavonia en el principio de este año de 1687*, que tenia una extensió de 16 pàgines en quart i que es venia, conjuntament amb l’anterior, a un preu de tres sous.³⁸³

Aquell mateix any, els llibreters Anton Ferrer, Baltasar Ferrer i Joan Cassanyes venien a 10 rals, o sigui, a 20 sous, un llibre de gairebé 300 pàgines en quart sobre la mateixa temàtica. Es tractava de la versió en castellà d’un llibre de Simpliciano Bizozeri, un autor italià, que fou reeditat a Barcelona per Martí Gelabert amb el títol de *Ungría restaurada*, tal i com aquest impressor anunciava en una gasetta publicada el desembre de 1687.

“Sepa el curioso que ha salido a luz un libro intitulado Ungría Restaurada, escrita primero en italiano y aora nuevamente traducida en castellano, adornada con 44 láminas de las ciudades y castillos mas principales de aquel reyno. Véndese dicho libro en Barcelona, en casa de Antonio Ferrer, Baltazar Ferrer y Juan Cassañes, librerros. Su precio a 10 reales”.³⁸⁴

L’esclat de la Guerra dels Nou Anys, el 1688, va propiciar, com ha estat explicat anteriorment, un increment de la circulació de pamflets, generalment contraris a la política del rei Lluís XIV. Així, per exemple, l’any 1689 el pamflet titulat *Verdades incontrastables que declaran los designios y los motivos del proceder de Francia*, de 36 pàgines en quart, es venia a la impremta de Rafael Figueró per 18 diners, mentre que un altre pamflet semblant de 64

³⁸³ La publicitat d’aquesta segona descripció de les ciutats d’Hongria apareix a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 12 de deziembre de 1687*. AHCB, Pre-premsa 3/2; *Descripción de las plazas que posee el turco assí en la Ungría como en la Esclavonia en el principio de este año de 1687*. AHCB, B 1687 8° op. 3. Aquest full, al seu torn, també incorpora publicitat sobre la primera de les descripcions: “Se advierte a los curiosos que pocos dias ha salió otra Descripción de las plaças que los imperiales han ganado al turco desde el año de 1683, que vino sobre Viena, hasta fin del passado de 1686, y una y otra se hallarán en casa Rafael Figueró, a los Algodoneros”.

³⁸⁴ Aquest anunci apareixia a: *Noticias verdaderas venidas a la ciudad de Viena con carta de 11 de deziembre de la rendición de Agria y los pactos de su entrega*. AHCB, A 8° op. 932. Es tracta de l’obra titulada *Ungría restaurada, compendiosa noticia de dos tiempos: del passado, baxo el jugo de la tirania othomana; del presente, baxo el dominio catholico de Leopoldo II de Austria, felices sucesos de sus armas cesareas en el reyno de Croacia y principado de Transylvania, escrita en lengua toscana por D. Simpliciano Bizozeri; traducido en español por un curioso*. BPEB, 943.9 biz.

pàgines en quart, que portava per títol *La Europa esclava*, es venia pel doble, o sigui, a 3 sous. D'una forma semblant, aquell any Figueró venia el pamflet *Suspiros de la Francia* per 9 diners.³⁸⁵

Encara, el *Manifiesto de la Corte de Francia publicado contra la Alteza Real del Señor Duque de Saboya*, de 16 pàgines en quart, es venia el 1690 a la impremta de Rafael Figueró per un sou, mentre que aquell mateix any, segons anunciava en les gasetes, aquest impressor venia per 3 sous el pamflet titulat *La verdad christiana*, de 48 pàgines en quart.³⁸⁶

Durant la Guerra de Successió, Figueró venia per 3 sous la relació dels funerals que es van fer pel príncep Jordi de Darmstadt el desembre de 1706 a l'església de Gavà, un opuscle que constava de 40 pàgines en quart i que portava per títol *Amantes llamas en flamante pyra (ilustrada con diversos poemas) erigida día 14 de deziembre 1706 en la iglesia parroquial de San Pedro de Gavá para el funeral del Inclito y Sereníssimo Señor Don Jorge (por la gracia de Dios) Landgrave de Hassia Darmstad*.³⁸⁷

---

³⁸⁵ L'anunci de *Verdades incontrastables* apareix a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 29 de julio de 1689*. AHCB, Pre-prensa 3/2. Es tractava, molt probablement, del pamflet sense peu titulat *Verdades incontrastables que declaran los disignios y los motivos del proceder de la Francia. Respuesta de un católico alemán a un amigo sobre los negocios presentes de la Europa*. BC, Res. 505/25-4º. *La Europa esclava*, en canvi, apareixia anunciat a la gasetta impresa per Rafael Figueró amb el títol *Noticias generales de Europa, venidas de Olanda a esta ciudad de Barcelona a 16 de setiembre de 1689*. AHCB, Pre-prensa 7/4: "Adviertase también a todos los curiosos como ha salido un libro que se intitula La Europa esclava, etc, su precio a tres sueldos". Existeix una edició d'aquest pamflet sense peu d'impremta que porta per títol *La Europa esclava si Inglaterra no rompe sus cadenas, compuesto por un inglés católico, año de 1677, traducido y aumentado en España, año de 1689*. BUB, B-45/4/13-4. La publicitat de *Suspiros de la Francia* figura a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 11 de noviembre 1689*. AHCB, Pre-prensa 3/2. Existeix un pamflet de 56 pàgines en quart, titulat *Suspiros de la Francia esclava que aspira a ponerse en libertad*, que fou imprès a Barcelona per Josep Llopis. BC, F.Bon. 9468.

³⁸⁶ La publicitat del *Manifiesto de la Corte de Francia* apareix a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 22 de setiembre de 1690*. AHCB, Pre-prensa 4/1. Es tracta de l'obra impresa per Rafael Figueró amb el títol de *Manifiesto de la Corte de Francia, publicado contra la Alteza Real del Señor Duque de Saboya con título de memoria de los motivos que han obligado al Rey a embiar un ejército a Piamonte, etc. y comentado con algunas reflexiones sobre lo mas esencial de su contexto*. BMVB, 2 "B" XVII/351. L'anunci de *La verdad christiana* a: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia, oy a los 7 de enero de 1690*. AHCB, Pre-prensa 3/2. Existeix una edició d'aquesta obra impresa suposadament "en Villafranca", titulada *La verdad christiana en la audiencia del Rey Christianissimo, dada en Versailles, a 15 de julio 1689*. BMVB, 1 "B" XVII/13.

³⁸⁷ La publicitat de la relació del funeral del príncep de Darmstadt apareix a: *Noticias venidas por el correo de Valencia y publicadas en Barcelona a 2 de março de 1707*. BB, *N 15-II-15a.41. Un exemplar d'aquesta relació es conserva a: BC, F.Bon. 567.

D'una forma semblant, el pamflet austriacista titulat *Mueca de mogigangas y mogigangos*, que constava de 16 pàgines en quart, es venia a un sou a casa de Rafael Figueró, segons s'anunciava en una gaseteta apareguda el gener de 1707.³⁸⁸

Un altre exemple del preu a que es venien els pamflets propagandístics l'aporta el *Despertador de Catalunya*, un dels més coneguts entre els que van aparèixer durant la Guerra de Successió. Aquest opuscle fou imprès el 1713 per Rafael Figueró a instància de la Junta de Braços amb l'objectiu de donar a conèixer les raons que havien portat als catalans a no acceptar les resolucions adoptades en el Tractat d'Utrecht. El *Despertador de Catalunya*, que constava de 90 pàgines en quart, es venia per 7 sous, tal i com anunciava el *Diario del sitio y defensa de Barcelona* en el número publicat amb data de l'11 de novembre de 1713.³⁸⁹

Tots aquests exemples mostren que, en general, els pamflets d'opinió de la mida de quart acostumaven a valer a raó d'un sou per cada 16 pàgines. Per tant, es pot deduir que una gaseteta o relació de quatre pàgines valia més o menys una quarta part, és a dir, uns 3 diners, un preu semblant al de les beceroles. Això convertia les gasetetes en un producte assequible per a les classes populars.

De fet, els fulls de notícies es posaven a la vista dels vianants, en taules o penjats, a les portes de les botigues o els tallers. Com ha assenyalat Henry Ettinghausen, les gasetetes eren un producte que formava part de l'anomenada literatura de cordill: “els fullets es podien penjar fàcilment, com els típics «plecs de cordill», a la vista de possibles compradors, en parades de mercat, impremtes i llibreries”.³⁹⁰

És probable que a Catalunya existís també la figura del “colporteur”, el venedor ambulat que, en el cas de França, es dedicava, entre altres coses, a repartir la *Gazette*. A Castella, de

³⁸⁸ La publicitat de *Mueca de mogigangas y mogigangos* figura a: *Noticias de diferentes partes de Europa, publicadas en Barcelona a 29 de enero de 1707*. BC, F.Bon. 5755 bis; un exemplar d'aquest pamflet es troba a: BC, F.Bon. 590.

³⁸⁹ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza día 11 de noviembre de 1713*. BC, F.Bon. 673. L'anunci en el *Diario del sitio* deia el següent: “Donde se vende un papel intitulado Despertador de Catalunya, per desterro de la ignorància, etc, a 7 sueldos”. Sobre la Junta de Braços de 1713 vegeu: Eva SERRA I PUIG (coord.), *La Junta General de Braços de 1713...*, op.cit.

³⁹⁰ Henry ETTINGHAUSEN, “Barcelona, centre mediàtic...”, op.cit., p.199.

forma semblant, la literatura popular era repartida pels cecs, cosa que va propiciar el nom de “romances de ciego”. El “cec oracioner”, de fet, era també un personatge molt popular a Catalunya, que es guanyava la vida recitant versos pels carrers. Tot i que no ho he pogut provar documentalment, és perfectament plausible que els cecs es dediquessin també a vendre notícies. Una altra possibilitat és que les gasetes fossin repartides per nens. A Barcelona, almenys, hi ha documentat el cas d’uns nens de 10 anys que l’any 1684 foren utilitzats per Rafael Figueró per vendre almanacs pel carrer (vegeu el Capítol 2).³⁹¹

Per tot plegat, no és agosarat pensar que les classes populars formaven part del mercat potencial de lectors de notícies. José Antonio Maravall, en aquest sentit, va identificar el segle del Barroc com el primer moviment que va utilitzar els mecanismes de la cultura de masses. Aquest historiador considerava que la impremta dels segles XVI i XVII era un instrument molt proper als mitjans de comunicació de masses.³⁹²

Els lectors de la premsa

A l’època Moderna existia un doble mercat de la informació. Per una banda, hi havia les notícies manuscrites, reservades a un públic elitista que podia pagar-ne el preu, mentre que, de l’altra, circulaven també de forma impresa, amb l’objectiu de vendre-les al màxim nombre de gent possible. Segons que ha assenyalat Thomas Schröder, els fulls manuscrits, que generalment es difonien per subscripció, podien arribar a valer fins a cinc vegades més que les gasetes impreses.³⁹³

---

³⁹¹ AHPB, Jeroni Guiu, Manual de 1684, 856/5, 1-4, 3 de gener de 1684. Sobre la venda de la *Gazette* per part dels *colporteurs* vegeu: Gilles FEYEL, *L’annonce et la nouvelle...*, op.cit., p.171. Sobre aquesta pràctica vegeu també: Roger CHARTIER (dir.), *Colportage et lecture populaire. Imprimés de large circulation en Europe, XVI-XIX siècles*, Paris: Imec editions, 1996.

³⁹² José María MARAVALL, *La cultura del Barroco*, Barcelona: Ariel, 1998, p.223.

³⁹³ Thomas SCHRÖDER, “The origins of the German press”, op.cit., p.128.

A la Barcelona moderna hi havia gent que llegia regularment notícies estrangeres, tant manuscrites com impreses. Un cas conegut és el del noble Anton de Camporrells, que a la dècada de 1680 rebia les gasetes de França. Segons Josep Aparici, que en aquella època treballava al servei de Camporrells, entre la poca gent de Barcelona que llegia la premsa estrangera hi havia el virrei i els cònsols d'Holanda:

“Lo meu amo rebia cada semmana las gasetas de França estampadas y manuscritas y sols las tenian lo duch de Bournonville [virrei de Catalunya] y los cònsols de Olanda Kies y de Jager, que cada correu se las comunicavan los tres”.³⁹⁴

La Gran Guerra Turca, iniciada el 1683 amb el setge de Viena, va tenir un gran impacte en la societat europea des d'un punt de vista comunicatiu. Segons que ha assenyalat Mario Infelise, mai un esdeveniment militar havia generat tanta expectació, ni hi havia hagut tants redactors de notícies procurant de satisfer la curiositat de la gent.³⁹⁵

Possiblement per això, aquell conflicte va atraure l'atenció de Josep Monfar i Sorts, un ciutadà honrat de Barcelona que formava part del selecte grup de persones que rebia premsa de fora del Principat. Monfar anotava regularment en el seu diari referències a les notícies que cada setmana li arribaven d'arreu del món, encapçalades amb la frase “nuevas venidas de Madrid”, o bé, “avisan de Perpiñán”. Sens dubte, feia aquestes anotacions partint de la informació que extreia de les gasetes, probablement manuscrites, que li arribaven d'aquestes ciutats. El novembre de 1685, per exemple, va anotar en el seu diari una de les victòries de l'exèrcit imperial contra els turcs, així com també el naixement de l'arxiduc Carles d'Àustria.

---

³⁹⁴ Fragment de les anotacions personals de Josep Aparici. Reproduïdes per gentileza de la historiadora Mercè Gras, que treballa en una biografia sobre aquest personatge de propera publicació. Sobre la influència que Joan Kies i Arnold de Jager, holandesos afincats a Catalunya, van tenir en la Barcelona de l'època, vegeu: Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic: Eumo Editorial, 2004, p.261-365.

³⁹⁵ Mario INFELISE, “The war, the news...”, op.cit., p.216.

“Nuevas venidas de Madrid dicho día [9 de noviembre de 1685]. Abisan de Madrid como las armas imperiales han alcanzado una grande victoria de los turcos en el atachamiento de la plaça de Badach, gobernadas por el conde de Herbesteny, en la provincia de Croatia. Que al señor Emparador le nació un hijo al primero de octubre, y a 12 fue baptizado por el cardenal Bonvisi, legado de su Santidad, fue nombrado el príncipe Carlos, Francisco, Ventislao, Balthazar, Juan Antonio i Ignacio”.³⁹⁶

Les notícies rebudes de Madrid per Josep Monfar va arribar també a mans de Jaume Caís, administrador de la impremta Mathevat, que va publicar una relació amb el títol de *Vitoria que han alcançado las armas imperiales contra los turcos en el atachamiento de la plaça de Badach, gobernadas por el conde de Herbesteny, en la provincia de Croassia*. A més de la narració sobre aquella victòria, en la notícia s’hi podia llegir també la referència al naixement del fill de l’Emperador, redactada en uns termes molt semblants als de les anotacions de Josep Monfar.

“Nació al César un hijo al primero de octubre, y a los dose del mesmo recibió la agua del Baptismo con grande solemnidad de mano de el cardenal Bonvisi, legado de su Santidad, asistido por el arçobispo de Grana. Fue nombrado este príncipe Carlos, Francisco, Joseph, Ventislao, Balthesar, Juan, Antonio e Ignacio”.³⁹⁷

Uns anys després, durant la Guerra dels Nou Anys, l’expectació pels fets que succeïen als fronts de guerra, sobretot a les zones de Catalunya properes a la frontera francesa, es va tornar a apoderar dels barcelonins. Així, per exemple, el cronista del convent de Santa Caterina anotava puntualment en el dietari les notícies que la primavera de l’any 1695 arribaven a

---

³⁹⁶ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona de los años 1685, 1686 y 1687, Ms.397, f.140v, 9 de noviembre de 1685.

³⁹⁷ AHCB, Pre-prensa 5/24.

Barcelona procedents de la vall d'en Bas, a la Garrotxa, on Ramon Sala i Sassala, veguer de Vic, havia obtingut algunes victòries contra l'exèrcit francès.

“Día 5 [abril 1695] han tenido los migueletes de S.M. d.Carlos 2, que Dios guarde, algunos paysanos y cinco companyas de dragones gobernados por el sargento mayor Dn. Estevan Villet y el sargento mayor Don Raymundo Sala y Sasala, veguer de Vique (nombrado ya dia 15 de março deste presente año) xoque con las guarniciones de Castellfollit y de Besalú (entre estas dos villas) y ha sido de esta manera como consta de carta nueva impressa. (...) De estos rencuentros han quedado prizioneros 200 hombres y entre ellos ay 14 oficiales. Los muertos son muchos de la parte de Francia, de nuestra parte, muy pocos”.³⁹⁸

Es tractava, sens dubte, d'una informació que el cronista havia extret d'una notícia publicada per Rafael Figueró, en la que, efectivament, s'explicava que l'exèrcit hispànic havia derrotat les guarnicions franceses de Castellfollit i Besalú, fent 200 presoners, dels quals uns 14 eren oficials. Aquesta notícia, datada a Barcelona el dia 7 d'abril, havia estat redactada partint d'una carta que un correu extraordinari enviat pel veguer de Vic havia portat al marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya.³⁹⁹

Al llarg de les setmanes següents el responsable de la redacció dels annals de Santa Caterina va resumir les notícies que contínuament es publicaven a Barcelona sobre la guerra contra els francesos. El 14 de maig, per exemple, escrivia:

³⁹⁸ BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms. 986, f.75.

³⁹⁹ *Relación del buen suceso que el dia 5 de abril de 1695 han tenido los migueletes de su Magestad, algunos paysanos y cinco compañías de Dragones, gobernadas por su sargento mayor Don Estevan Villet y el sargento mayor D. Raymundo de Sala y Sasala, veguer de Vique, contra las guarniciones de Castel-Follit y de Besalú entre estas dos villas.* BC, F.Bon. 9148. Aquesta notícia va aparèixer posteriorment en un full publicat a Sevilla el 28 d'abril de 1695, titulat *Relación y gazeta general de la sangrienta batalla que ha avido en Cataluña y la victoria que consiguieron las armas Catolicas de nuestro gran Monarca Carlos Segundo, que Dios guarde, contra las del Rey de Francia, cofn]seguida por los catalanes y miqueletes, juntamente con la presa de los navios que apresó la armada de Inglaterra y Olanda en la Canal de Inglaterra, con la noticia de Mequinez y del citio de Zeuta, que han venido ahora nuevamente, publicada jueves 28 de abril desde presente año. Barcelona à 7 de Abril de 1695.* US, A 064 (285) / 002 (16).

“Día 14, como consta por carta impressa, quatro esquadras de migueletes, por orden del maestro de Campo (antes como se dize en los folios antecedentes sargento mayor) don Ramon Sala y Sasala, fueron a Sant Lorenço de la Muga, lugar donde tenia el enemigo guarnición de 110 hombres y sorprendiéndoles los nuestros hizieron prisioneros 93 hombres”.⁴⁰⁰

Aquesta informació havia arribat a Barcelona en una carta enviada pel veguer de Vic al marquès de Gastañaga amb un correu extraordinari i tot seguit fou impresa per Rafael Figueró amb el títol *Relación de lo que contiene un aviso que llega oy de Don Ramon Sala y Sasala a su Excelencia nuestro virrey y capitán general con correo expreso*.⁴⁰¹

Fins i tot, en una ocasió, el frare dominic va transcriure fil per randa un exemplar de la *Gazeta de Barcelona* que havia aparegut poc abans:

“Oy, sobre el mediodía, dia 29, se ha publicado el feliz successo de las armas catalanas contra el francés, que pretendía socorrer a Castellfollit, como dize la carta que se imprime que es del tenor siguiente y se pone aquí ut jacet por la mayor parte por ser singularíssima la victoria: *Gazeta de Barcelona, de oy martes 31 de mayo 1695...*”.⁴⁰²

En ocasions, la impossibilitat de tenir accés a les gasetes provocava, fins i tot, una certa ansietat entre els lectors habituals. Aquest fou el cas de Josep Aparici, que va heretar d'Anton de Camporrells l'afició per llegir la premsa estrangera. L'any 1708 escrivia a Joan Martí, un mercader català que vivia a Lisboa, demanant-li que li enviés notícies:

“Lo que jo voldria que-m feu venir de Olanda los llibrets que diu la notta inclusa, que ha tres anys no sé res del que-s passa en Auropa, y ja sabeu ne só llaminer. Eixas lletras històricas ho

⁴⁰⁰ BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms. 986, f.77, 14 de maig de 1695.

⁴⁰¹ BC. F.Bon. 5542.

⁴⁰² BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms. 986, f.78, 29 de maig de 1695. L'exemplar imprès de la *Gazeta de Barcelona, de oy martes 31 de mayo de 1695*, a: BC, F.Bon. 5543/IV.

portan prou bé, que ne he vist algunas per así. Y feu que algún olandès o anglès me envie un vaxell de bacallà, encara que fossen dos”.⁴⁰³

Un cop acabada la guerra, la societat formada pels llibreters lionesos Anisson, Posuel i Rigaud va oferir a Aparici reprendre l’enviament setmanal de les gasetes de França, tal i com es desprèn de la carta que el geògraf català va rebre el febrer de 1715.

“Hemos conservado com gran cuydado todas las gazetas desde el tempo que hemos cessado de embiarles, y si V.M. las quiere las tendremos a su disposición, empezando solamente com la de esta semana, y continuaremos en adelante de la misma manera que en lo que se ofrece a dezir, y que nos tenga siempre a su obediencia”.⁴⁰⁴

Com es pot comprovar, així doncs, la lectura de les gasetes despertava un gran interès en alguns sectors de la societat barcelonina, principalment entre les capes més alfabetitzades. Evidentment, un dels principals factors que determinava el nombre de consumidors de notícies era la capacitat de saber llegir. En aquest sentit, l’índex d’alfabetització a Espanya en l’anomenada Edat d’Or, segons que va assenyalar Cruickshank, era d’un 10%, per bé que aquest historiador reconeixia que el percentatge podia haver estat superior. Això no obstant, cal dir que en temps més recents alguns estudis basats en mètodes qualitius han mostrat que el nombre de persones que sabien llegir a l’època Moderna era molt major.⁴⁰⁵

---

⁴⁰³ Fragment de les anotacions personals de Josep Aparici. Reproduïdes per gentilesa de la historiadora Mercè Gras, que treballa en una biografia sobre aquest personatge de propera publicació.

⁴⁰⁴ Ibidem.

⁴⁰⁵ Don William CRUICKSHANK, “Literature and the book trade...”, op.cit., p.811-812. Els recents estudis que han tractat les pràctiques de llegir i escriure a l’època Moderna són nombrosos. En aquest sentit, cal destacar, per exemple: Fernando BOUZA, *Corre manuscrito. Una historia cultural del Siglo de Oro*. Madrid: Marcial Pons, 2001; Antonio CASTILLO (comp.) *Escribir y leer en el siglo de Cervantes*. Barcelona: Gedisa, 1999; Antonio CASTILLO (coord.), *La conquista del alfabeto. Escritura y clases populares*, Cenero-Gijón: Trea, 2002; Roger CHARTIER, *El mundo como representación. Historia cultural: entre práctica y representación*, Barcelona: Gedisa, 1992; i Armando PETRUCCI, *Alfabetismo, escritura, sociedad*, Barcelona: Gedisa, 1999.

L'existència d'un important mercat de quaderns de primeres lletres indica que, per força, el nombre de persones escolaritzades havia de ser elevat. Segons que ha assenyalat Albert Garcia Espuche, en la celebració que es va fer l'any 1601 amb motiu de la canonització de Sant Ramon de Penyafort van desfilar per Barcelona uns 1.600 nens procedents de diverses escoles d'educació primària de la ciutat, una xifra que, segons aquest historiador, mostra que al segle XVII hi havia una quantitat fins i tot més gran de nens –no pas de nenes– que anaven a l'escola. Sens dubte, es tracta d'una quantitat important, tenint en compte que el nombre d'habitants de la capital catalana amb prou feines arribava, en aquells anys, als quaranta mil habitants.⁴⁰⁶

D'una forma semblant, James Amelang ha mostrat com l'oferta educativa a Barcelona va experimentar un gran creixement al llarg dels segles XVI i XVII, impulsada sobretot pels ordes religiosos, que van obrir diverses escoles a la capital catalana. Amb tot, Amelang destaca també la figura del “mestre de minyons” que ensenyava a llegir i a escriure als nens pobres a l'entrada de la Universitat. En aquest sentit, Amelang ressalta també la importància del mestre de minyons en l'educació particular. Segons les tarifes aprovades pel virrei Joan Josep d'Àustria l'any 1655 “lo minyó que llegirà, escriurà y pendrà de comptes” havia de pagar 8 sous al mes, un preu que no era desorbitat en relació al jornal dels treballadors.⁴⁰⁷

En les anotacions que el llibreter Joan Piferrer va fer entre els anys 1699 i 1706, quan administrava la impremta de la vídua de Josep Llopis, hi figuren els pagaments que feia cada any al “mestre de minyons”. D'aquests comptes se'n desprèn que els fills de l'impressor

---

⁴⁰⁶ Albert GARCIA ESPUCHE, *La Ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009, p.398. Sobre el paper de l'educació en la configuració de la societat moderna vegeu també la citada obra de José Maria Maravall, en la que aquest historiador diu, referint-se al segle XVII: “La educación cobra una importancia decisiva como vía para propagar –o, dicho de otro modo, socializar– la cultura segregada por la sociedad barroca. (...) La escuela empieza a ser vista como taller de la integración social”. José Maria MARAVALL, *La cultura del Barroco*, op.cit. p. 157

⁴⁰⁷ James AMELANG, *La formación de una clase dirigente*, Barcelona: Ariel, 1986, p.156-157. El preu de l'ensenyament, segons les tarifes de 1655, es troba a: Ramon ALBERCH (et al.), *Gremis i oficis a Girona...*, op.cit., p.252.

Josep Llopis, aleshores ja difunt, tenien un mestre que es deia Carles Puig, el qual cobrava 2 lliures i 16 sous per la feina d'un any.⁴⁰⁸

Al llarg de la segona meitat del segle XVII les escoles privades van proliferar a Barcelona, fins al punt que el 1664 el bisbe de Barcelona va concedir unes ordinacions a la germandat de mestres de llegir i escriure, en les quals, entre altres coses, ordenava que cap mestre obrís una escola sense llicència del bisbe i que no n'hi pogués haver cap a menys d'una distància de quatre carrers d'una altra.⁴⁰⁹

Per tant, és perfectament possible que entre els lectors de notícies hi hagués també membres de les classes populars. En aquest sentit, són interessants les referències al “vulgo” com a receptor d'informació que els advocats de Rafael Figueró van fer en un memorial elaborat l'any 1710, en el marc d'un plet judicial. Els advocats justificaven la conveniència que una sola impremta publicués gasetes, amb l'argument que això evitava la difusió de notícies perjudicials per a la corona.

“Luego el Rey nuestro Señor está obligado a precaver los peligros que llevan semejantes escritos (...), dificultando que se comuniquen al vulgo falsas y nocivas noticias, que especialmente en las gazetas se difunden más libremente (...), por ser el vulgo fácil en creer novedades y más fácil en creer las peores, es materia muy conveniente al bien universal de una Corona que no se vulgarizen ciertas noticias, que en gazetas o impressos de países enemigos se suelen esparcir”.⁴¹⁰

D'altra banda, tampoc es pot obviar la importància que la lectura col·lectiva tenia a l'època Moderna. Natalie Zemon Davis apuntava que, arran de l'aparició de la impremta i de la

---

⁴⁰⁸ Un exemple d'una de les anotacions fetes per Joan Piferrer diu: “A 22 de janer [1700], a Carlos Puig, mestra de minyons, per una anyada per los minyons, 2 lliures, 16 sous. AHPB, Francesc Topí i Comes, Manual de 1707, 870/25, f. 94v, 19 de febrer de 1707.

⁴⁰⁹ ADB, Comú, Llibre 82, 1662-1666, f.285, 1 de juliol de 1665.

⁴¹⁰ *Utilidad pública atendida en el real privilegio...*, op.cit., p.10 i 14.

popularització del llibre, van aparèixer els “grups de lectura”, en el que algú llegia llibres en veu alta i les persones que no en sabien l’escoltaven. En una línia semblant, Elizabeth Eisenstein assenyala que la pràctica de la lectura de gasetes en grup va arribar també a les tabernes.⁴¹¹

Segons James Downie, a Londres les cafeteries estaven subscrietes als diaris per guanyar clientela. Així, a principi del segle XVIII, *The Spectator* era llegit diàriament per una mitjana d’unes vint persones. D’una forma semblant, Lucien Bély ha assenyalat que en aquella època els cafès parisencs es van convertir també en l’epicentre de la circulació de la informació, on la gent llegia la premsa i discutia els afers de la política.⁴¹²

Al seu torn, Gilles Feyel explica com a mitjan segle XVII les elits erudites de Caen es trobaven a la botiga d’un llibreter local per llegir la *Gazette*, mentre que a Grenoble un altre llibreter la deixava llegir als seus clients per un preu de 5 lliures l’any, cosa que, fins i tot per la gent més adinerada de la ciutat, era millor que pagar una subscripció de 12 lliures per rebre l’edició que es feia de Lió. Segons aquest historiador, cap a final de la dècada de 1680 la pràctica de compartir la lectura de gasetes havia esdevingut una cosa habitual. A més, la popularització d’aquest fenomen va comportar una disminució del preu de venda, de manera que, per exemple, l’any 1702 alguns llibreters deixaven llegir la *Gazette* per un sou i fins i tot per la meitat.⁴¹³

A Catalunya també existia la pràctica de llegir la premsa estrangera de forma col·lectiva. A la dècada de 1680, Josep Aparici traduïa en veu alta davant d’un grup de cavallers les gasetes que el seu amo, Anton de Camporrells, rebia de França.

---

⁴¹¹ Natalie Z. DAVIS, *Sociedad y cultura en la Francia moderna*, Barcelona: Crítica, 1993, p.210; Elizabeth EISENSTEIN, *La revolución de la imprenta en la Edad Moderna europea*, Madrid: Akal, 1994, p.97.

⁴¹² James Alan DOWNIE, *Robert Harley and the press...*, p.9; Lucien BÉLY, *Espions et ambassadeurs...*, op.cit., p.239.

⁴¹³ Gilles FEYEL, *La “Gazette” en province...*, op.cit., p.97.

“Com tots los cavallers y amichs del meu amo desijavan saber las notícias, venian al disapte al matí y se centavan a dos alas devant la finestra y taula del meu escriptori, quant jo havia retuladas las cartas del correu y compresas per respondre, lo meu amo, me deya: «llegiu las gasetas a estos senyors». Jo me aplicava tant que las llegia en català, que me’n lloavan tant com si ara y agués algun jove que llegís lo grech en català, que a exemple meu totom volgué apèndrer lo francès”.⁴¹⁴

D’aquesta forma, és perfectament plausible que a Barcelona, una ciutat molt oberta a les modes que circulaven per Europa, la pràctica de llegir les gasetes de forma col·lectiva, a les cases particulars o en llocs públics com les tabernes, fos una cosa del tot habitual.

La presència del català

La majoria de gasetes i relacions publicades a Barcelona entre 1652 i 1714 foren escrites en llengua castellana, un fet que contrasta amb el període de la Guerra dels Segadors, de 1640 a 1652, durant el qual la llengua més utilitzada per la premsa fou el català. Ernest Lluç ho va interpretar com una reacció al fet que des de Madrid la monarquia utilitzés, per primera vegada, la llengua castellana com a arma de propaganda política contra els catalans.⁴¹⁵

Tanmateix, no es pot menystenir tampoc el fet que, com a conseqüència de la guerra, el mercat de Castella quedés tancat a la producció editorial en castellà elaborada a Catalunya. En qualsevol cas, l’explicació no pot limitar-se a motivacions exclusivament comercials. Durant la Guerra de Successió també es produí una alteració dels mercats i, en canvi, les impremses

---

⁴¹⁴ Fragment de les anotacions personals de Josep Aparici. Reproduïdes per gentilesa de la historiadora Mercè Gras, que treballa en una biografia sobre aquest personatge de propera publicació.

⁴¹⁵ Ernest LLUÇ, *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*, Barcelona: Edicions 62, 1996, p.38. Sobre la utilització del català en les notícies publicades durant la Guerra dels Segadors vegeu: Henry ETTINGHAUSEN, *La guerra dels Segadors...*, op.cit.

barcelonines van continuar imprimint les notícies i pamflets en castellà, per bé que, en aquest cas, d'austriacistes n'hi havia també al regne de Castella.

És evident, per tant, que, a banda de les motivacions comercials, existia també una voluntat que el missatge propagandístic fos rebut, a través de notícies i pamflets, més enllà de les fronteres catalanes. Una prova d'això és que a mitjan de 1713, quan la Junta de Braços va optar per continuar la guerra, es va ordenar la publicació d'una gasetta –el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*– que, escrit en castellà, va actuar com l'òrgan de propaganda del govern català.

De fet, una gran part de la producció literària, sobretot poètica, va continuar fent-se en català al llarg del segle XVII, amb autors de renom, com eren Francesc Vicent Garcia i Torres, conegut com el rector de Vallfogona, Francesc Fontanella o Josep Romaguera. Lluny de caure en la decadència, la producció impresa en català fou notable, sobretot pel que fa a obres de poca extensió, com eren, per exemple, els sermons, els catecismes o els goigs; llibres d'ensenyament, com les beceroles, i altres obres de consum popular, com els franselms o els pelegrins. En aquest sentit, Joan Fuster va assenyalar que aquest tipus de “subliteratura” responia a les necessitats d'un públic extens però que estava al marge de la alta cultura i que, per tant, no entenia el castellà o bé el considerava “classistentament ofensiu”.⁴¹⁶

En el sínode provincial celebrat a Tarragona el 1636 hi hagué una acalorada discussió sobre la necessitat d'utilitzar el català per a predicar la doctrina cristiana, ja que, com

---

⁴¹⁶ Joan FUSTER, *L'aventura del llibre català*, Barcelona: Empúries, 1992, p.30. En relació a la suposada decadència del català literari vegeu, per exemple: Joan SANTANACH I SUÑOL, “La decadència de la Decadència. Consideracions sobre un concepte historiogràfic prescindible”, dins Albert GARCIA ESPUCHE (dir.), *Llengua i literatura. Barcelona 1700*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2011, p.25-57; Xavier TORRES I SANS, “Llegir, escriure i escoltar a la Barcelona del Sis-cents”, ibidem, p.61-101. Sobre l'ús social del català al llarg de la història, vegeu: Francesc RUIZ [et al.], *Història social i política de la llengua catalana*, València: Tres i Quatre, 1996. Sobre la presència del català en el producte imprès: Josep Maria AINAUD [et al.], *El llibre i la llengua catalana*, Barcelona: Curial, 1986.

assenyala James Amelang, segons un dels bisbes presents la llengua castellana no l'entenien els que més necessitaven aquella doctrina, com eren "los minyons, dones y ygnorants".⁴¹⁷

No es estrany, per tant, que l'any 1665, amb motiu de la concessió d'unes ordinacions a la germandat dels mestres de llegir i escriure, el bisbe de Barcelona hi fes constar l'obligació d'ensenyar la doctrina cristiana "en cathalà y no en altre llengua".⁴¹⁸

En qualsevol cas, el castellà no era una llengua estrangera a Catalunya, de manera que no ha de sorprendre que el ciutadà honrat Josep Monfar i Sorts, per exemple, escrivís el seu diari en castellà tot i tenir suficient coneixement del català, com mostra en alguns dels passatges. De fet, alguns d'aquests personatges benestants, com, per exemple, Rafael Vilosa o Josep Aparici, lectors habituals de gasetes, van optar també pel castellà quan, en alguna ocasió, van actuar com a redactors de relacions.

Molt probablement, l'existència a Barcelona d'una gran quantitat d'escoles privades monàstiques, afavoria la utilització del castellà escrit en detriment del català per part d'alguns sectors socials. Max Cahner va apuntar el paper repressor de la Inquisició i també el de la reforma dels ordes religiosos iniciada al segle XV com dos dels factors més importants que van contribuir a la castellanització dels regnes de la Corona d'Aragó. Aquests dos factors, combinats amb l'adopció del castellà per part de la noblesa catalana van fer, segons Cahner, que això acabés afectant, per mimetisme, al conjunt de les classes privilegiades.⁴¹⁹

Per tant, l'origen del problema no és atribuïble només a l'acció repressora, sinó que, com va apuntar Ernest Lluch, naixia també d'una manca de voluntat d'utilitzar-lo lliurement per part d'alguns sectors de la societat catalana. Un factor cabdal que, en aquest sentit, va influir

---

⁴¹⁷ James AMELANG, *La formación de una clase...*, op.cit., p.148. En aquest sentit, vegeu també un memorial imprès el 1636 a Tarragona per Gabriel Roberto amb el títol de *Memorial en defensa de la lengua catalana, para que se predique en ella en Cataluña, dedicado a los Muy Illustres Señores Diputados del Principado de Cataluña, padres de la patria*. BC, F.Bon. 5174.

⁴¹⁸ ADB, Comú, Llibre 83, 1662-1666, f.285, 1 de juliol de 1685.

⁴¹⁹ Max CAHNER, "Llengua i societat en el pas del segle XV al XVI. Contribució a l'estudi de la penetració del castellà als Països Catalans", dins Jordi BRUGUERA i Josep MASSOT, *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de la Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p.205-213.

en l'adopció del castellà per part de les elits fou, segons Amelang, que la llengua catalana s'identificava amb les classes baixes.⁴²⁰

Una mostra de la pressió a que estaven sotmesos els escriptors catalans l'aporta Jeroni Pujades que, després d'haver publicat en català el primer volum de la seva crònica, es va sentir obligat, segons que explica Amelang, a escriure la resta de l'obra en castellà “para universal inteligencia”. D'igual forma, el 1620 l'advocat Narcís Peralta justificava la seva aposta per escriure en castellà al fet de “no ser nuestra lengua entendida fuera de los límites deste Principado”.⁴²¹

Tanmateix, en ocasions s'observava una certa preocupació entre els escriptors per la defensa del català. És el cas, per exemple, de Narcís Feliu de la Peña, que en el seu *Político Discurso* matisava les raons que l'havien portat a escriure aquella obra en castellà:

“Muy Ilustre señor. Catalán, escribo en castellano por si saliese de los límites del Principado mi discurso, no advirtiendo defectos en nuestro natural idioma”.⁴²²

Fos com fos, l'existència d'un circuit d'intercanvi i reedició de notícies que connectava Barcelona amb altres ciutats peninsulars de parla castellana, com Madrid, Saragossa o Sant Sebastià, indica que la utilització del castellà en la premsa era, en primer lloc, un recurs comercial.

---

⁴²⁰ Ernest LLUCH, *La Catalunya vençuda...*, op.cit., p.52; James AMELANG, *La formación de una clase...*, op.cit., p.186.

⁴²¹ James AMELANG, *La formación de una clase...*, op.cit., p.183.

⁴²² *Político discurso en defensa de la cierta verdad que contiene un memorial presentado a la nobilísima Ciudad de Barcelona, suplicando mande y procure impedir el sobrado trato y uso de algunas ropas estrangeras, que acaban el comercio y pierden las artes en Cataluña*. BC, F.Bon. 2799.

CAPÍTOL 13

Anàlisi i classificació dels fulls informatius

Els trets que defineixen la premsa

L'aparició de les primeres publicacions periòdiques, a principi del segle XVII, va donar lloc a l'origen del què avui en dia es coneix com a premsa de masses. La major part de les característiques dels mitjans de comunicació actuals, de fet, ja eren presents en la premsa de l'època Moderna. Segons que ha assenyalat el comunicòleg Josep Gifreu, els trets principals que caracteritzen la comunicació de masses són sis: periodicitat, estabilitat, rapidesa, ubiqüitat, difusió pública i institucionalització.⁴²³

Aquestes característiques, com es pot comprovar tot seguit, es poden atribuir també a les gasetes que es publicaven als segles XVII i XVIII:

- Periodicitat: la publicació periòdica de notícies, a pesar d'estar condicionada per factors que la dificultaven –com, per exemple, la interrupció del servei de correu ordinari per les inclemències meteorològiques–, va aparèixer a Europa en la primera meitat del segle XVII.

---

⁴²³ Josep GIFREU, *Estructura general de la comunicació pública*, Barcelona, Pòrtic, 1991, p.74-76.

- Estabilitat: la tecnologia utilitzada pels mitjans de comunicació de masses estabilitza els continguts del missatge; és a dir, permet que la informació pugui viatjar a través de l'espai i del temps sense alteracions. Aquesta és una qualitat que, segons Gifreu, es va iniciar al neolític amb l'aparició de l'escriptura i que es va potenciar a partir del segle XV amb la invenció de la impremta.
- Rapidesa: la creació del servei de correu ordinari, cap a final del segle XVI, va permetre incrementar la velocitat de circulació de la informació. En el context de l'època, aquesta transmissió es feia de forma relativament ràpida, tenint en compte les possibilitats dels mitjans de transport. La principal aportació del servei de correu ordinari fou, tanmateix, que va facilitar la circulació de la informació d'una manera regular, de manera que el flux constant de transmissió de dades va permetre la publicació de notícies de forma periòdica. En aquell moment el correu ordinari va suposar, comparativament, una revolució comunicativa equiparable a la que comportaria la invenció del telègraf elèctric dos segles després.
- Ubiquïtat: es tracta d'una característica dels mitjans de comunicació de masses que, per raons òbvies, no es donava a l'època Moderna. Avui en dia, la tecnologia permet connectar l'emissor i el receptor de forma simultània, creant la sensació que tots dos comparteixen l'espai i el temps.
- Difusió pública: un dels principals trets dels mitjans de comunicació de masses, com assenyala Gifreu, és el caràcter públic dels missatges. El públic receptor, entès com una agrupació àmplia, diversa i heterogènia d'individus, ja existia a l'època Moderna.

- **Institucionalització:** els mitjans de comunicació de masses són entitats institucionalitzades reconegudes pels poders públics. Als segles XVII i XVIII el paper de la impremta com a institució era reconegut per les autoritats, que la utilitzaven per difondre els seus missatges. La funció d'emissor institucionalitzat, per tant, la feia la impremta, encara que la redacció de les notícies fos una activitat externa. En ocasions, l'impressor "intervenía" en el contingut, com, per exemple, quan reproduïa una gaseteta modificant-la respecte l'original, decidint què hi sobrava o afegint-hi notícies pròpies.

En resum, la comunicació de masses, entesa com la producció i difusió de notícies de forma ràpida i constant a un públic nombrós i heterogeni per part d'un emissor institucionalitzat, era un fenomen que ja es donava al segles XVII i XVIII. De la mateixa manera, no hi ha dubte que la tasca de recollir informació i redactar notícies que feien els gaseters, a pesar de les diferències metodològiques aportades pel progrés social i tecnològic, es pot definir com a periodisme. Fins i tot les anomenades "sis W", una de les tècniques bàsiques de redacció periodística utilitzades avui en dia per la premsa, ja era present en la ment dels gaseters a l'època Moderna. L'any 1690, Tobias Peucer, autor de la primera tesi doctoral sobre periodisme de la història, assenyalava el "què", "qui", "com", "on", "quan" i "perquè" com els elements imprescindibles que havia d'incloure tota notícia.

"Si hom vol resseguir el setge de Magúncia que es va emprendre l'any passat [1689] i la seva conquesta consegüent, ho haurà de disposar tot de manera que primer parli dels seus autors, després del motiu, a continuació dels aparells i instruments, tot seguit del lloc i de la manera d'actuar, finalment de l'acció mateixa dels esdeveniments i del valor dels valents herois que resplendí de manera especial en el setge i en l'ocupació de la ciutat. Així, si hom vol preparar un relat que ha emprès sobre l'expedició a Britània per Guillem, príncep d'Aurenja, ara rei de la Gran Bretanya, haurà d'ordir el relat de la mateixa manera i amb el mateix ordre. Igualment en

les altres narracions caldrà atènyer-se a aquelles sis circumstàncies ja conegudes que se solen tenir sempre en compte en una acció, com són la persona, l'objecte, la causa, la manera, el lloc i el temps".⁴²⁴

Com ha apuntat Josep Maria Casasús, en esmentar les sis "elementa narrationis", Tobias Peucer s'avançava en gairebé dos segles a l'escola periodística anglosaxona:

"Una de les aportacions més decisives d'entre les derivades d'aquest estudi actual de l'obra de Peucer és, però, constatar, un cop més, mitjançant aquest document acadèmic –el més antic de l'especialitat trobat fins ara–, que era un error, involuntari o malintencionat, atribuir als angloamericans, com s'havia fet fins els nostres anys, la suposada modernitat de les 5 o les 6 W's mnemotècniques que coadjuven encara a construir una informació d'actualitat. (...) Peucer, en el capítol 21 de la seva tesi, al·ludeix expressament a les sis "elementa narrationis" de la Retòrica escolàstica que en el moment de la "inventio" del text ajuden a fixar l'atenció del periodista i l'orienten durant les operacions encaminades a munir el text de la informació".⁴²⁵

D'igual forma, les quatre funcions bàsiques que la Teoria de la Comunicació ha atribuït als mitjans de masses –informar, formar, entretenir i persuadir– es poden identificar també en la premsa del segle XVII, tal i com, de nou, Tobias Peucer assenyalava en la seva dissertació:

---

⁴²⁴ Fragment de la tesi doctoral de Tobias Peucer, llegida a Leipzig el 8 de març de 1690. Un estudi sobre aquesta tesi, així com una traducció al català es troba a: Josep Maria CASASÚS, "Estudi introductor a la primera tesi doctoral sobre periodisme", *Periodística*, 3, 1990, p.9-50. La tesi original en llatí, titulada *De relationibus novellis*, fou publicada a Leipzig el 1690 per l'impressor Johannes Wittigau. Una edició facsímil d'aquesta versió original es troba a la revista *Estudios sobre el mensaje periodístico*, 3, 1996, p.13-35. La denominació de cinc W prové de les paraules en anglès *who, what, when, where, why*, a les que normalment s'hi afegeix el *how* quan es parla de sis W.

⁴²⁵ Josep Maria CASASÚS, "Estudi introductor a la primera tesi doctoral...", op.cit., p.19.

“Jo diria que el fi dels nous periòdics és mes aviat el coneixement de coses noves acompanyada d’una certa utilitat i amenitat. Fou per aquesta causa que començaren per primer cop a escriure’s i a divulgar-se els periòdics”.⁴²⁶

Per tot plegat, es pot concloure que la premsa moderna no és un producte nascut al segle XIX, fruit de la revolució industrial, sinó que les arrels d’aquest fenomen es remunten dos segles abans, amb l’aparició de les primeres gasetes. En parlar de notícies publicades a partir de la primera meitat del segle XVII, cal, així doncs, desterrar definitivament conceptes com “protoperiodisme”, “pre-premsa” o “periòdics sense periodicitat”.⁴²⁷

Delimitació de l’objecte d’estudi

Definir l’objecte d’estudi quan es parla de premsa a l’època Moderna no és una tasca fàcil. De fet, entre els investigadors que, principalment des de l’àmbit de la Filologia i de la Literatura, s’han dedicat a l’estudi de les anomenades “relaciones de sucesos” hi ha diversitat de criteris a l’hora de definir les seves característiques. Segons que assenyala Maria Cruz García de Enterría, dins d’aquest col·lectiu, que es vehicula sobretot a través de l’anomenada Sociedad Internacional para el estudio de las relaciones de sucesos (SIERS), hi ha qui compara els fulls de notícies amb les cròniques històriques, qui hi veu una mena de “pre-periodisme”; altres que consideren la brevetat com a un dels requisits bàsics –“que dé lugar a su rápido paso por la imprenta y, por tanto, a una difusión masiva y rapidísima entre un público amplio”–, mentre

⁴²⁶ Ibidem, p.45. Les principals funcions atribuïdes als mitjans de comunicació de masses a: Josep GIFREU, *Estructura general de la comunicació...*, op.cit., p.76-79.

⁴²⁷ Sobre el concepte de “pre-premsa” vegeu: Joan TORRENT i Rafael TESIS, *Història de la premsa...*, op.cit., p.18. A més de Josep Maria Casasús, altres autors, com Henry Ettinghausen o Jaume Guillamet, han defensat la validesa de conceptes com periodista, periodisme i premsa periòdica al segle XVII. En aquest sentit, vegeu, per exemple: Jaume GUILLAMET, *Els orígens de la premsa...*, op.cit.; i Henry ETTINGHAUSEN, “Barcelona, centre mediàtic del segle XVII, i les seves relacions de festes”, dins Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona 1700. Festes i celebracions*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2010, p.199-275.

que alguns hi inclouen també les extenses relacions sobre festes i celebracions. Fins i tot, hi ha qui qualifica els romanços en vers de “relaciones de sucesos poéticas”.⁴²⁸

Una de les propostes més acurades per definir les “relaciones de sucesos” és la que va donar Nieves Pena Sueiro, un dels membres fundadors de la SIERS.

“Las relaciones son textos ocasionales en los que se relatan acontecimientos con el fin de informar, entretener y conmover al receptor. Habitualmente consideradas como antecesoras de la prensa actual, cubren todos los aspectos tratados por ésta en sus diferentes secciones: internacional, nacional, sociedad, sucesos (“casos”), pero con la salvedad que cada relación suele referir un solo acontecimiento. Abordan diversos temas: festivos (entradas, bodas reales, exequias, beatificaciones, canonizaciones, etc.), políticos y religiosos (guerras, autos de fe, etc), extraordinarios (milagros, catástrofes naturales, desgracias personales, viajes, etc). Su forma y extensión son variables: pueden ser breves (escritas en una simple hoja volandera, un pliego o un libro de cordel) o extensas (y alcanzar la forma de libro, que puede llegar a ser voluminoso) y se difunden de forma manuscrita e impresas. (...) En conclusión, las relaciones de sucesos son textos, en su mayoría anónimos, que narran un suceso ocasional. (...) Presentan gran variedad en el contenido, de modalidad del discurso (en prosa, verso o ambas) y formal (breves-extensas). Se trata de relatos circunstanciales con fines informativos y por ello pueden ser consideradas como los antecedentes de la prensa periódica actual”.⁴²⁹

---

⁴²⁸ María Cruz GARCÍA DE ENTERRÍA, “Historia y géneros de la SIERS, un «portal» no informático para un coloquio”, dins Antonia PABA (ed.), *Encuentro de civilizaciones (1500-1700). Informar, narrar, celebrar*, Alcalá de Henares: Universidad de Alcalá de Henares, 2003, p.18-20. El debat sobre la necessitat de definir l’objecte d’estudi ha estat tractat també a: Víctor INFANTES, “¿Qué es una relación? (Divagaciones varias sobre una divagación)”, dins María Cruz GARCÍA DE ENTERRÍA (ed.), *Las relaciones de sucesos en España...*, op.cit, p.203-212. La bibliografia que ha generat l’estudi de les anomenades “relaciones de sucesos” és ingent. En aquest sentit, un ampli repertori bibliogràfic sobre el tema figura a: Nieves PENA SUEIRO, “Estado de la cuestión sobre el estudio de las relaciones de sucesos”, *Pliegos de bibliofilia*, 13, 2001, p.43-66.

⁴²⁹ Nieves PENA SUEIRO, “Estado de la cuestión sobre el estudio...”, op.cit., p.43-45.

Nieves Pena, a més, desvincula l'origen de les "relaciones de sucesos" de la impremta, situant-lo en l'Edat Mitjana, i fins i tot de les gasetes, que considera un producte diferenciat, pel fet que tractaven de diversos temes alhora :

“En la Edad Media aparecen las primeras relaciones de sucesos, si bien en el siglo XV comienzan a cobrar importancia con el desarrollo de la imprenta y la posibilidad de multiplicar los ejemplares de forma rápida y a más bajo costo. En el siglo XVI se acrecienta su producción pero es en el siglo XVII cuando cobran gran auge debido a causas diversas. (...) Este apogeo informativo desembocará en la publicación de las relaciones seriadas o periódicas sobre un tema, y más tarde en el nacimiento de la *Gazeta*, de aparición periódica y que trata de varios temas. Así, durante los siglos XVII y XVIII conviven relaciones particulares, seriadas, periódicas y *Gazetas*. Las relaciones de sucesos ocasionales siguen publicándose durante el siglo XIX y principios del XX, aunque en decadencia, y van sustituyéndose progresivamente por formas de información periódica cada vez mas especializadas temáticamente”.⁴³⁰

La definició de les "relaciones de sucesos" proposada per Nieves Pena no encaixa amb la delimitació de l'objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral. Les raons són les següents: primer, les notícies que formen part d'aquesta investigació no són un precedent de la premsa, sinó la premsa en sí. Segon, la premsa neix amb la impremta, i no abans. Tercer, la premsa està escrita en prosa, i no en vers. Quart, no es pot diferenciar els ocasionals –les relacions pròpiament dites– de la premsa seriada o periòdica, és a dir, de les gasetes.

Aquest apartat, per tant, inclou una proposta de definició, feta a partir de criteris propis aplicats a la premsa publicada a Barcelona al llarg de la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII.

---

⁴³⁰ Ibidem.

Els criteris principals que serveixen per definir la premsa de masses a l'època Moderna venen donades, al meu parer, per quatre característiques bàsiques: és tracta d'un producte imprès, escrit en prosa i en un llenguatge clar, amb una extensió preferiblement reduïda i un contingut relacionat amb esdeveniments d'actualitat. Aquests són, de fet, uns requisits que, a grans trets, Tobias Peucer recollia en la seva tesi doctoral, llegida el 1690.

“L'estil dels periòdics no ha d'ésser ni oratori ni poètic, perquè aquell allunya el lector, cobejós de novetat, i aquest li causa confusió i no exposa les coses amb prou claredat. En canvi, el narrador, si vol agradar, cal que sigui entès a l'acte. (...) Ara bé, aquest fi l'assoleix si fa servir un llenguatge per una banda pur i, per una altra, clar i curt”.⁴³¹

El primer requisit de la premsa, així doncs, és que ha de ser un producte imprès. No hi ha dubte que la impremta va facilitar la difusió àmplia i pública de notícies, en contraposició a les notícies manuscrites, un fenomen molt habitual a l'època Moderna però que anava adreçat a un sector molt restringit i que normalment es transmetia de forma privada.

En segon lloc, la premsa és un producte redactat en prosa i, com assenyalava Peucer, en un llenguatge clar i concís. No formen part de la premsa, per tant, els anomenats plecs poètics, com els romanços, per molt que fossin utilitzats com a instruments de propaganda sobre fets o fenòmens d'actualitat, com, per exemple, en determinades guerres o en la repressió del bandolerisme.

Pel que fa a l'extensió, el requisit de la brevetat és obvi quan es parla de premsa de masses, sobretot tenint en compte que el factor principal que encaria el producte i, per tant, l'allunyava del consum popular, era el nombre de pàgines. A més, la brevetat permetia que el procés d'impressió fos més ràpid i, en conseqüència, que també ho fos la difusió de les notícies. A banda de tot això, els textos curts facilitaven la comprensió i la lectura col·lectiva.

---

⁴³¹ Josep Maria CASASÚS, “Estudi introductor a la primera tesi doctoral...”, op.cit., p.44.

Això no obstant, com es veurà més endavant, existeixen algunes excepcions, com eren els compendis, que eren reculls més extensos sobre esdeveniments que havien succeït al llarg de tot un any, o bé les relacions de festes. Tanmateix, en aquest darrer cas, cal tenir molt en compte, com s'explica en l'apartat de l'anomenada "informació institucional", que es tractava d'obres pagades i repartides per les autoritats, de manera que el seu cost no condicionava la difusió.⁴³²

Finalment, el darrer dels requisits és que l'imprès tingui relació amb un fet d'actualitat. De fet, l'interès per la novetat, com assenyalava Tobias Peucer, era una cosa molt arrelada a l'època Moderna.

“L’afany de saber coses noves és tan gran que cada vegada que els ciutadans es troben en els encreuaments de camins i a les vies públiques pregunten: «què hi ha de nou?». Per tal de satisfer aquesta curiositat humana s’han imprès arreu nous relats periodístics en diversos idiomes. I el qui els llegeix potser pot satisfer així la set de novetats dels companys de tertúlia”.⁴³³

Cal advertir que conceptes com actualitat o novetat, així com la consideració de què era o no notícia, no poden ser analitzats amb criteris actuals. Un exemple que ho mostra clarament són les relacions sobre fenòmens sobrenaturals, com podien ser, per exemple, els miracles, un tipus de relacions molt abundants en la premsa publicada a l'època Moderna. Així, el que per a un lector d'avui en dia podria semblar un relat de ficció, per a un individu del segle XVII, en un moment en què la dimensió del desconegut era, encara, amplíssima, representava un esdeveniment noticiós, per no dir la veritat més absoluta.

---

⁴³² Segons que assenyalava Maria Cruz Garcia de Enterría, el debat sobre l'extensió va ser molt present en el seminari internacional organitzat per la SIERS l'any 1998 a La Corunya, on una de les ponents, Sagrario López Poza, va defensar la necessitat d'incloure les relacions de festes en la categoria de les "relaciones de sucesos". María Cruz GARCÍA DE ENTERRÍA, "Historia y géneros de la SIERS...", op.cit., p.17.

⁴³³ Josep Maria CASASÚS, "Estudi introductor a la primera tesi doctoral...", op.cit., p.45.

Proposta de classificació

A grans trets, en analitzar la premsa publicada a Barcelona s'observen principalment dos tipus d'impresos: per una banda els que tenien un caràcter informatiu i, de l'altra, els d'opinió, amb un objectiu propagandístic clar i explícit. És important precisar que a l'època Moderna no existien conceptes propis del periodisme contemporani com són l'objectivitat o la imparcialitat, de manera que la informació i l'opinió molt sovint es barrejaven. Ara bé, les diferències entre els fulls informatius i els d'opinió eren molt evidents, cosa que permet fer-ne una clara distinció.

La fórmula més senzilla per classificar els fulls informatius és atenent al seu contingut i periodicitat. D'aquesta forma, es distingeixen, en primer lloc, les relacions, anomenades també "ocasionals" per la historiografia francesa. Les especificitats que distingien aquest tipus de notícies era que acostumaven a tractar d'un sol esdeveniment i que no estaven sotmeses a una aparició regular, sinó que es publicaven a mesura que es produïen els fets. Tot i que habitualment incorporaven la paraula "relación", els títols dels ocasionals adoptaven una gran varietat de fórmules en l'encapçalament, com, per exemple, "Noticia verdadera", "Verídica relación" o "Copia de carta".

Dins d'aquest grup cal esmentar també els compendis, que eren reculls més o menys extensos de les notícies que havia generat un determinat conflicte al llarg d'un o varis anys. Un exemple és el *Floro histórico*, una síntesi sobre la Gran Guerra Turca que Francisco Fabro Bremundan va editar en cinc volums entre 1684 i 1690. Aquesta obra recollia la informació més rellevant que aquest gaseter havia publicat en forma de relacions al llarg d'aquells anys. Un altre exemple de compendi, molt més breu, és el que Rafael Figueró va publicar amb el

títol de *Sucinta relación de quanto ha sucedido en toda la Europa en el año pasado de 1709*.⁴³⁴

L'altra de les dues tipologies de fulls informatius eren les gasetes, que, a diferència de les relacions, apareixien de forma regular, generalment setmanal, i no tractaven d'un sol fet, sinó que incorporaven diverses notícies breus, normalment procedents de ciutats d'arreu d'Europa. A més, les gasetes acostumaven a formar part de sèries unides per un mateix títol, a vegades encapçalat per la paraula "gaceta" –com la *Gazeta venida a Barcelona por el correo de España*– o bé utilitzant altres fórmules com, per exemple, el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes*.

A banda de les gasetes i les relacions, a l'època Moderna existia una tipologia de premsa, de caràcter oficial, que he anomenat informació institucional. Es tractava d'obres que normalment es publicaven a compte de les autoritats amb finalitat informativa però també propagandística. Una mostra d'aquesta tipologia eren les anomenades relacions de festes, que apareixien amb motiu d'alguna celebració i que contenien una narració detallada de l'esdeveniment. Un exemple és la relació de l'entrada del rei Felip V a Barcelona, l'octubre de 1701, de la qual la Generalitat en va encarregar 1.500 còpies a Rafael Figueró.⁴³⁵

D'una forma semblant, pertanyen a la tipologia de la informació institucional aquelles obres que, malgrat no respondre a criteris de redacció estrictament periodístics, tenien relació amb fets d'actualitat que despertaven gran interès, cosa que decidia a les autoritats a fer-ne imprimir una gran quantitat d'exemplars per a ser distribuïts a gran escala. Un exemple és la carta que la reina Marianna d'Àustria va escriure a les institucions catalanes per informar-les de la mort del rei Carles II, acompanyada de les clàusules del testament. D'aquesta carta, el

---

⁴³⁴ *Floro histórico de la guerra movida por el sultán de los turcos Mehemet IV contra el Augustísimo Leopoldo Primero, Emperador de Romanos, etc., el año de MDCLXXXIII*. BUB, XVII-3872-1; *Sucinta relación de quanto ha sucedido en toda la Europa en el año pasado de 1709*. BC, F.Bon. 604.

⁴³⁵ *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios con que el muy Ilustre y Fidelísimo consistorio de los deputados y oydores del Principado de Cataluña celebró la dicha que llegó a lograr con el deseado arribo y feliz himeneo de sus Católicos Reyes D. Felipe IV de Aragón y V de Castilla, conde de Barcelona, etc. y Doña Maria Luisa Gabriela de Saboya, que Dios guarde, prospere y en su sucesión eternize*. BUB, B-69/5/13.

contingut de la qual, per raons òbvies, va adquirir una gran transcendència en aquell moment, la Generalitat en va fer imprimir 5.000 exemplars a Rafael Figueró amb l'objectiu d'escampar-los per tot el país.⁴³⁶

D'altra banda, pel que fa a l'opinió, el format més utilitzat a l'època Moderna era el pamflet, del qual se n'han mostrat alguns exemples en el capítol anterior. Es tractava d'obres amb una clara finalitat propagandística i amb una extensió lleugerament superior a la de les gasetes i les relacions. Destaca, en aquest sentit, la gran quantitat de pamflets que es van publicar al llarg de conflictes com la Guerra dels Nou Anys o la Guerra de Successió.

El pamflet és el principal exponent del què la majoria d'historiadors modernistes han definit com a publicística, un concepte que, al meu parer, caldria substituir pel de premsa d'opinió a l'hora de parlar de la propaganda política. La publicística remet a una categoria molt més àmplia, de la qual en forma part la premsa d'opinió, així com també altres productes impresos, no necessàriament periodístics, que eren susceptibles de ser utilitzats com a instruments de propaganda en determinats moments. Entre aquests hi havia, per exemple, els plecs poètics, els sermons, les oracions o els villancets.

Finalment, un altre tipus d'imprès que era usat amb finalitats propagandístiques eren els pronòstics, coneguts també com a almanacs, unes obres que van gaudir d'una gran acceptació popular a l'època Moderna. Els almanacs contenien informació de caràcter pràctic, com el santoral o prediccions meteorològiques i astronòmiques, per bé que una part estava dedicada a interpretar els efectes de les conjuncions astrals sobre les persones i els països. És en aquest punt on entraven dins de l'àmbit de la premsa d'opinió, ja que generalment eren utilitzats com a instruments de propaganda, sobretot en temps de guerra. No es estrany, en aquest sentit, que la majoria dels pronòstics que s'han conservat auguessin grans catàstrofes per a l'Imperi

---

⁴³⁶ *Carta real, escrita als molt Il·lustres y Fidelíssims Senyors diputats y oydors de comptes del General del Principat de Cathalunya, la data de la qual és en Madrit al 1 de nohembre 1700.* BC, F.Bon. 12695.

otomà i per a França, potències que en aquell moment representaven la principal causa de tots els mals per a una gran part dels països europeus.

Els Annals Consulars de Barcelona, una crònica anònima del principi del segle XVIII, recullen una referència a un dels pronòstics més populars de l'època, el del Gran Piscatore de Sarraval, les prediccions del qual, segons es desprèn de la valoració que feia el cronista, gaudien d'una gran credibilitat:

“Dimecres a 12 de dit mes de juliol [1684], a las dos horas y quart se comensà a veurer un eclipse de sol, comensant a poch a poch de escurir-se, no dexant per axò de fer sol sempre y al principi. Cantaren los galls, durà cosa de dos horas, vent-se moltas estrellas, la lluna arribà a cubrir lo sol de las tres parts, las dos. Lo gran estròlech dit lo Piscatore de Sarraval cerca dit eclipse diu que los efectes de ell duraran dos anys y dos mesos, dins del qual temps, diu, succehiran moltas y estravangants mudansas en las monarquias y regnes, com són sublevacions de pobles, guerras cruels, destruccions y assolaments de províncias enteras (...). Y també que hi hauria gran pesta, ab que als últims de dit mes de juliol ja-s comensà a verificar en particular en Barcelona, que-y hagué unas grans tercianas de las quals moriren el lo espay de un any molts milanars de personas”.⁴³⁷

Un altre tipus de premsa d'opinió semblant als pronòstics era la dedicada a la interpretació dels cometes, que acostumava a predir grans desgràcies per als països enemics. Un exemple és una notícia que els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer van publicar l'any 1681 amb el títol *Trompeta celeste contra el turco, juyzio del cometa que salió el año de 1680, que trabajó y dio a la estampa el Gran Piscatore de Sarraval, pronosticando la caída del Imperio Otomano, desde el año de ochenta y tres en adelante*. Curiosament, dos anys després de

---

⁴³⁷ BC, Manuscrits, Annals consulars de la ciutat de Barcelona, vol. 2, 1567-1700, Ms. 173/2, f.171.

l'aparició d'aquest pronòstic, els turcs van posar setge a la ciutat de Viena, iniciant, d'aquesta forma, la Gran Guerra Turca, un conflicte que s'arrossegaria fins el 1699.⁴³⁸

Els gèneres periodístics a l'època Moderna

Els gèneres són convencions, acceptades de forma implícita pel periodista i pel lector, que tenen característiques pròpies i que es manifesten a través d'una forma concreta d'elaborar i presentar la informació. És important advertir, d'entrada, que contràriament al què es tendeix a afirmar, les relacions i les gasetes no eren gèneres, sinó formats. Els gèneres periodístics més habituals en la premsa de Barcelona durant la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII eren, pel que fa a la informació, la notícia pròpiament dita, la crònica, la carta i el dietari, mentre que els gèneres d'opinió més utilitzats eren l'assaig, la carta i el manifest.

La notícia era el gènere més habitual de la producció periodística. Acostumava a redactar-se en tercera persona i mantenia una certa distància entre l'autor i els esdeveniments. El redactor, d'aquesta forma, recollia la informació a través de fonts diverses, ja que no havia estat testimoni directe dels fets. Un exemple és la notícia del desembarcament de la flota aliada a Mallorca, que va arribar a Barcelona a mitjan d'octubre de 1706 a través del correu ordinari de València.

“Valencia, a 10 de octubre. Después de la gloriosa expedición que sobre el castillo de Alicante lograron las armas de mar y tierra de los Altos Aliados, hizieron vela los navíos, no tan ufanos con el viento que llevaban, como con los triunfos avian conseguido a favor de nuestro monarca. Y, si bien muchos discurrían su destino, ninguno podía assegurar el rumbo que tomavan, pero por noticias de algunas embarcaciones de que les avían visto en las alturas del mar de Mallorca,

---

⁴³⁸ BC, F.Bon. 6010.

caladas las proas azia aquellas piedras preciosas del mar Mediterráneo, se dio por cierto que ivan a galentearles para rendirles. A pocos días se tuvo ya aviso como la isla y real fuerça de Ivisa se sujetó obsequiosa a la obediencia de su legítimo Rey, de quien, por mas que el poder la tuviesse oprimida, en jamás su afecto se avía apartado.

Llegaron después avisos como passando a Mallorca, tomaron con felicidad puerto en el de Alcudia, en donde no tuvieron que vencer quando a su vista se les confessaron sus moradores gustosamente rendidos. Hizo allí numeroso desembarco de tropas de los aliados, no tanto para conquistar con la fuerça a los habitantes de la isla, quanto para obsequiarles y obligarles con su buen trato. Y assí lo lograron en breve, pues en poco tiempo todos aquellos lugares, no arrestados del temor, sí solo de la voluntad y de la razón de que estando indefensos era precisar que los que se les ofrecían amigos se convirtiessen en enemigos, fueron a traer la obediencia que a favor de la Magestad de Carlos III (que Dios guarde) solicitavan”.⁴³⁹

La notícia era el gènere més habitual de les gasetes, que, cal recordar, estaven formades per reculls breus procedents de diferents ciutats. El següent fragment, extret d'una gaseteta publicada a Barcelona, mostra com s'havia rebut a les principals capitals europees la notícia que l'exèrcit borbònic havia fracassat en el seu intent de conquerir la ciutat, el maig de 1706.

“Viena, 12 de junio 1706. Ha sido grande el festivo alborozo que se ha tenido en esta Corte con las noticias que han traído los expressos que de Cathaluña, Olanda, Flandes e Inglaterra aportaron a ella en quatro días consecutivos, unos dirigidos a la señora Emperatriz madre, otros a sus Magestades Imperiales y otros a diversos consejos y príncipes, con las noticias de los felicísimos sucessos de las armadas aliadas sobre Barcelona. (...) Londres, 25 de junio. Salió destos puertos en días 18, 20 y 21 de mayo la gran numerosa armada inglesa y olandesa. Y aviendo llegado de Barcelona a esta Corte dos expressos a la Reyna nuestra Señora con las

---

⁴³⁹ *Noticias de la entrega de la isla y ciudad de Mallorca al suave y legítimo dominio de la Magestad de Carlos III (que Dios guarde), venidas a Barcelona al Excelentísimo Señor virrey y capitán general, el Señor conde Ullefeld, por la estafetilla de Valencia, en 16 de octubre 1706.* BC, F.Bon. 5850.

felices noticias de aver llegado las dos esquadras con los socorros de su M.B. [Magestad Británica] a tan buen tiempo, que se logró el mayor triunfo de las armas aliadas, como de las enemigas la huida mas afrentosa que se ha visto, han regozijado mucho estas noticias, con todas las demostraciones de júbilo y alegría. (...) De Italia, 1 de junio. Por noticias de una persona de suposición que vio cartas de Italia en Jaca, encaminando el correo por Navarra al señor duque de Anjou, dize que aviendo abierto trinchera para poner el sitio a Turín el señor de la Fevillada [Louis d'Aubusson, duc de la Feuillade], llegaron de Paris a un tiempo las melancólicas noticias de Cathaluña y Flandes, con orden de desmembrar luego para Cathaluña 14 mil hombres y 18 mil a Flandes. (...) Berna, 16 de junio. Con la victoria que consiguieron los altos aliados en Flandes, ha quedado la Francia en gran consternación, y solo faltan en este país por dar la obediencia a nuestro Rey Carlos III, Neoporto [Nieuwpoort], Namur y Lucemburgo”.⁴⁴⁰

Les notícies que recollien les gasetes, com es pot comprovar, acostumaven a ser breus i contenir pocs detalls sobre els fets. És per aquesta raó que sovint les notícies s'ampliaven en forma de relacions, centrades en un sol esdeveniment i, si convenia, amb una extensió més llarga. El setge de Barcelona de 1706 fou explicat també en una relació de 8 pàgines –el doble del què era habitual– que Rafael Figueró va publicar poc després de la retirada de l'exèrcit borbònic. A l'inici, el redactor feia una distinció entre les característiques de les gasetes i les de les relacions.

“Barcelona, 15 de mayo 1706. Los sucessos del asedio de Barcelona, hecho por el mariscal de Tessé y duque de Noailles, con la asistencia del señor duque de Anjou, y su vigorosa defensa, no pueden ceñirse a lo breve de una gazeta. Y para no dilatar el gozo de lo mas apreciable, como es la libertad de esta capital a los fieles y leales vassallos de la Magestad de Carlos III

---

⁴⁴⁰ *Mercurio veloz y verídico de noticias, venidas a Barcelona día 16 de julio por el correo de Zaragoza, que son las siguientes.* BC, F.Bon. 539.

(que Dios guarde), Rey de España, sólo se dará la noticia de lo sucedido en los sobredichos días, que desapareció de la vista de la plaza el enemigo”.⁴⁴¹

Un altre dels gèneres habituals en la premsa de l'època Moderna era la crònica, que, a diferència de la notícia, presentava una relació molt directa amb els fets, no debades l'autor havia estat testimoni directe de l'esdeveniment. Es tractava d'un gènere molt utilitzat en les relacions de festes, com eren, per exemple, les que es publicaven amb motiu d'una entrada reial. Una part d'aquest tipus de relacions –que acostumaven a incloure altres gèneres literaris, com versos, sermons o villancets– estava dedicada a descriure amb detall la composició del seguici de les autoritats, l'ornamentació dels carrers, així com a narrar els actes oficials; tot plegat des del punt de vista d'una persona que hi havia estat present. El següent fragment, extret de la relació de festes que la Generalitat va publicar amb motiu del viatge que Felip V va fer a Barcelona l'octubre de 1701, mostra de quina manera el cronista va descriure el moment en què els diputats donaven la benvinguda al rei prop de la Creu Coberta, fora de les muralles de la ciutat.

“Los deputados y oydores militares y reales iban vestidos con ricas y decentes galas, con encajes de muchas puntas en bollados y al ayre, con las mismas ricas insignias, montados en briosos cavallos vistosamente enjaeznados con variedad de listones, si bien lo principal y que sobresalía en todo el jaez era el color carmesí, conformándose con esto al color de las insignias y armas de su consistorio. Formavan los mismos listones un bien compuesto entretexido con bollados de los mismos que primorosamente abultavan lo vizarro del adorno.

---

⁴⁴¹ *Relación breve y resumen de lo sucedido en Barcelona desde el día 6 hasta 12 de mayo 1706 que empezó a moverse el enemigo para desistir del asedio de dicha ciudad hasta desaparecerse de ella; ofreciendo prontamente la relación diaria de lo sucedido, con la individual noticia de las heroicas acciones obró en su defensa el Excelentísimo Señor Don León, conde de Ulfeld, teniente general de la Magestad Cesárea, general de la cavallería de su Magestad Católica y comandante de la plaza, como de los demás generales y cabos, assí de las tropas del Rey nuestro Señor, como de las de los altos aliados, a cuyos desvelos, valor y heroicidad devimos tan gloriosa defensa.* BC, F. Bon.11923.

Seguíanse incorporados con el mismo orden los assessores y los demás oficiales según su graduación, y como los mas principales son cavalleros de conocida nobleza y estimación, se precieron todos en ocurrencia tan garbosa y tan de su aprecio el salir con galas y adornos a proporción del asunto. Y con la variedad de colores sobre lo rico de las galas, con la diversidad de trages y varia composición de los jaezes de sus cavallos, formavan una brillante si móvil primavera que alegrava los ánimos con su deleytable acolorida y brillante variedad.

Al llegar tan luzido y autorizado compuesto a vista de su Magestad, desmontaron todos y, puestos de rodillas a sus Reales plantas (estilo observado de su consistorio en semejantes funciones), el deputado eclesiástico, con briosa gravedad y autorizada voz, dio a su Magestad con el feliz arribo las devidas gracias del favor que hazía a esta provincia de honrar-la con sur Real presencia, en lengua materna, conforme se ha estilado siempre, en la forma que se sigue: «Senyor, los deputats y oydors del Principat de Cathalunya, ab lo més humil rendiment y obsequiosa submissió, posats als Reals peus de V.Mag. pera demostrar lo íntim contento que no cap en los intrínsechs zenos de son pit, a consideració de la mercè que experimentan en la honra de haver vingut V.Mag. a afavorir a esta sa província ab sa Real presència...» (...) Mereció esta expressiva, afectuosa, representación de su obsequiosa gratitud y vassallage, oír de la boca de su Magestad que lo agradecía mucho, siguiéndose a tanto favor el común y repetido vozeo de aplausos y vítores que aclamava el numeroso concurso que seguían a su Magestad, arrastrados del afecto y del dulce imán del agrado y afabilidad que experimentavan en su Rey i Señor natural.

Pusiéronse después en pie todos los consistoriales y su luzido séquito y llegaron a besar la Real mano con los acostumbrados acatamientos, y manifestó su Magestad franquearla con mucha galantería. Quedando concluida tan luzida función, passó su Magestad adelante en su camino”.⁴⁴²

---

⁴⁴² *Festivas demostraciones y magestuosos obsequios con que el muy Ilustre y Fidelíssimo consistorio de los deputados y oydores del Principado de Cataluña celebró la dicha que llegó a lograr con el deseado arribo y feliz himeneo de sus Católicos Reyes D. Felipe IV de Aragón y V de Castilla, conde de Barcelona, etc. y Doña Maria Luisa Gabriela de Saboya, que Dios guarde, prospere y en su sucessión eternize.* BUB, B-69/5/13, p.12-14.

D'una manera semblant, molt sovint les relacions puntuals sobre batalles eren cròniques fetes per persones que hi havien assistit, o fins i tot participat. Per aquest motiu, les cròniques acostumaven a redactar-se en primera persona. El fragment que figura a continuació, extret d'una relació publicada a Barcelona l'any 1692, és una crònica –escrita, molt probablement, per un oficial de l'exèrcit de la Lliga d'Habsburg– que narrava la batalla de Steenkerke, que va tenir lloc el 3 d'agost d'aquell any en aquesta localitat flamenca, situada prop de Halle, entre les tropes comandades pel rei Guillem d'Anglaterra i l'exèrcit francès, a les ordres del duc de Luxemburg:

“El mesmo día que llegamos a este campo de Hal [Halle], marchó el enemigo del Desogni [del de Soignies], a donde se hallava, a el de Enguien [Enghien], poniendo su drecha a Estienkork [Steenkerke] y a su izquierda a la cartuja de Herives, la villa de Enguien delante su cuerpo de batalla. Con esta noticia resolvieron S.M. Británica y el señor duque de Baviera de atacarlos en su campo, no obstante ser tan fuerte y cubierto de desfiladeros, a cuyo efecto marchó a este exército el domingo a 3 de este, a la punta del día. (...)

A cosa de las 9 de la mañana empezamos a descubrir el campo de los enemigos, que según toda apariencia no tenían noticia ninguna de nuestra marcha, pues estaban todos en sus tiendas y sus guardias tan descuidadas que fueron rechazadas sin ninguna dificultad hasta sus mismas líneas. (...)

Este buen principio y la confusión que causava entre los enemigos nos hizo esperar de lograr aquel día la mas dichosa decisión de esta guerra que se podía desear. (...)

El combate ha sido uno de los mas sangrientos que se han visto muchos años ha de infantería a infantería y se ha confirmado en él la ventaja que la de estos exércitos haze a la de los enemigos, pues no hubo mas que 22 batallones de los nuestros que peleassen contra 45 de los enemigos. Nuestra pérdida llega a 3.000 muertos y cerca de 4.000 heridos, entre oficiales y

soldados. (...) Los enemigos confiessan aver perdido 1.200 oficiales, contando desde sargento arriba, y en todos passan de 9.000 hombres y entre ellos mucha gente de distinción”.⁴⁴³

Un altre exemple de crònica es troba en una carta que un català que vivia a Roma va enviar a Barcelona el febrer de 1703 per explicar els efectes que havien causat els forts terratrèmols que a principi d'aquell any van sacsejar bona part d'Itàlia. Aquella carta fou publicada per Rafael Figueró amb el títol de *Còpia de carta dels funestos estragos ha causat la continuació dels grans terramotos en Roma y en altres parts de Italia*.

“Roma, a 6 de febrer 1703. Dia 14 de janer, a 2 horas de nit menos un quart, tinguerem un gran terratrèmol en Roma, gràcias a Déu no hi feu dany, però al circuit de Roma, als llochs fora, los havia aterrats casi tots enterament. Y después tinguérem las novas que casi tot lo Estat Ecclesiàstich havia patit, però de personas súbditas al Sant Pare ne seran mortas poch més de 2.000. Después arribà lo avís a sa Santedat que en lo Regne de Nàpols, las províncias de Aquila y de la Pruza [Abruzzo], fronteras del Estat Ecclesiàstich, estas totas enteras han restat totas destruïdas, sens restar una sola casa. Y la relació de morts passa de 15 mil personas. (...)”

Lo dia 2 de febrer, dia de Nostra Senyora Candelera, mitja hora antes de mitg dia in puncto, estant totas las iglesias de Roma plenas de gent, celebrant-se la benedicció de las candelas, y yo me trobava en la iglesia del Sufragi de las Ànimas del Purgatori, junt a ma casa, al temps que lo sacerdot alçava la Hòstia Santa, començà un terratrèmol que durà un quart llarch, ab tanta violència que era impossible no se haguèssen de fer troços las montanyas. Y essent las casas de Roma tan altas, no-n caygué ninguna ni morí persona alguna, però són estadas totas consentidas. (...)

La gent de Roma se està encara per las plaças y per la campanya ab barracas. Ara no sabem uns dels altres, cada un procura salvar-se. Las penitencias se fan en Roma és horror. De nits y de

---

⁴⁴³ *Relación verdadera de la gran batalla que se ha tenido a los 3 de agosto en el campo sobre de Hal, en Flandes, las armas de los aliados contra de las de Francia y toda la nómina de los muertos y heridos de ambos exércitos*. AHCB, B 1692 8º op. 9. La Batalla de Steenkerke fou, en realitat, guanyada per França.

días se fan professons de contínuo, y per todas parts se predica de nits y de días. Han porrogat lo jubileu y missions. Tots los confessors poden absòldrer de tots casos y los capellans totom pot predicar qui vol. Estam tots ab una contínua agonia. Altra consolació no tenim que vèurer de contínuo lo Sant Pare beneir lo poble y anar de genollons a la Escala Santa y visitar iglesias”.⁴⁴⁴

Com ha estat explicat, la carta era el mitjà més utilitzat entre particulars per intercanviar informació a distància en l'època Moderna. Les cartes, principalment quan tractaven sobre esdeveniments d'actualitat, eren susceptibles de fer-se públiques de forma impresa, de manera que aleshores es convertien en un gènere periodístic. Normalment, les cartes que es publicaven havien estat escrites per testimonis directes –o fins i tot per actors principals– que explicaven els fets en primera persona. Un exemple és la que l'almirall Edward Russell va escriure a Daniel Finch, comte de Nottingham, secretari d'Estat d'Anglaterra, per informar-lo de la victòria que l'armada anglesa havia obtingut contra els francesos a la Batalla de Barfleur, davant la costa de Normandia, a final de maig de 1692. La carta de l'almirall Russell fou publicada el 2 de juny a *The London Gazette* i reproduïda posteriorment en altres ciutats, entre elles a Barcelona, on els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer la van incloure dins d'una relació titulada *Dietario de la admirable y prodigiosa victoria que las armadas navales de Inglaterra y Olanda han conseguido de la Francia en aquel canal, continuada desde el día 28 de mayo hasta 6 de junio deste año 1692, recogido con toda fidelidad y diligencia de los avisos que el valeroso almirante Milord Russel ha ido embiando a la Magestad de la*

---

⁴⁴⁴ BC, F.Bon. 3121. L'autor d'aquestes cròniques fou, molt probablement, Miquel Lligada, agent del Consell de Cent a Roma, que durant aquells mesos va enviar informació sobre els terratrèmols a Barcelona. A mitjan d'abril de 1703 escrivia als consellers: “Envio las inclusas relations, lo més verídich, per ésser estat jo en gran part testimoni de estas inauditas desgrasias”. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1703 i 1704, 1B-X-121, n.19, 17 d'abril de 1703. I encara, unes setmanes després escrivia: “Exm.Sr. Per obtemperar y obeir los preceptes de V.E., la posta de 17 abril pròxim passat remetí una llarga y verídica relasió dels danys y calamitats avem patit y al present se pateix en esta cúria y Itàlia, ocasionats dels contínuos terramotos”. Ibidem, n. 25, 8 de maig de 1703.

esclarecida Reyna Maria. La carta de Russell fou publicada en aquesta relació de la forma següent:

“Señor mío, ayer cerca de las 3 de la mañana a 7 leguas de distancia del cabo de Barleflour, azia el sudueste, quarta al sud, hizieron señal mis vaxeles que veían los del enemigo. Siendo el viento oueste, los franceses se me vienieron acercando y a 11 horas antes de medio día me presentaron batalla, pero con alguna distancia. Continuamos sin embargo el combate hasta las 5 y media de la tarde, a cuyo tiempo los enemigos remolcaron con todas sus falucas los vaxeles y yo los míos en su seguimiento, porque hizo calma todo el día. Cerca de las 6 de la tarde hubo otra batalla al ouest de mis vaxeles, que creo eran de la esquadra azul. La calma continuó toda la noche y no puedo hazer relación a V. Exc. de lo que passó, sinó es que los franceses fueron enteramente derrotados y a la hora presente voy azia la rada de Conquet, que es a la entrada de Brest, teniendo el viento fresco al este, pero el ayre cubierto de niebla. Yo creo que en aquel sitio tienen designio de retirarse los enemigos, si Dios quiere embiarnos el viento fresco y el día un poco mas claro, no dudo que destruyamos toda su flota. He visto bolar de noche 3 o 4 vaxeles pero no se quales son. Y luego que pueda daré distinta relación de todo a V.Exc., a quien guarde Dios. A 30 de mayo 1692, a 7 leguas de distancia del cabo de Barleflour, a sudueste. Russel”.⁴⁴⁵

Això no obstant, les cartes no havien de ser necessàriament escrites per testimonis presencials per convertir-se en notícia. Un exemple és la que el marquès de Borgomanero, ambaixador espanyol a Viena, va escriure al governador de Milà, el comte de Fuensalida, per informar-lo de la presa de la ciutat de Buda per part de l'exèrcit imperial, el 3 de setembre de 1686. Aquella carta, reenviada pel governador a la Cort de Madrid, va passar abans per mans del marquès de Leganés, virrei de Catalunya, que la va fer imprimir tot seguit. Així, el missatge

---

⁴⁴⁵ BUB, B-54/5/22-14.

que havia escrit l'ambaixador espanyol a Viena l'endemà d'aquella victòria, fou publicada a Barcelona per Rafael Figueró el 14 de setembre.

“Señor mío, en fin ayer a las quatro de la tarde fue Dios servido de que el valor de los alemanes puso sobre las murallas de la ciudad y castillo de Buda la Santa Cruz, aviéndose tomado por assalto general a la vista del Gran Visir y todo el ejército otomano. Las circunstancias de este feliz suceso las avisaré a V.Excelencia con el correo ordinario y con un gentilhombre mío, oficial mayor desta Secretaria. Embio a V. Excelencia este sucinto aviso y le doy la enorabuena de tan señalada conquista. (...) Guarde Dios, etc. Viena, 4 de setiembre 1686. El embaxador de España”.⁴⁴⁶

El més habitual, això no obstant, era que les cartes fossin transformades en notícies escrites en tercera persona. L'abril de 1695, per exemple, un correu va portar una carta enviada pels consellers de Vic al marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya, que contenia la notícia de la victòria que Ramon Sala i Sassala, veguer de Vic, havia obtingut contra els francesos prop de Castellfollit de la Roca. La informació que contenia aquella carta, juntament amb la d'una altra enviada per Sala que va arribar poc després, foren reconvertides, com mostra el següent fragment, en una relació que va imprimir Rafael Figueró amb el títol *Relación verdadera del buen suceso que han tenido las armas de su Magestad el dia 12 deste mes a media legua de Castellfollit, camino de la villa de Besalú*.

“Barcelona, a 14 de abril 1695. Oy jueves 14 de abril de 1695, entre nueve y diez horas de la mañana, llegó un propio despachado por los cónsules y Ciudad de Vique a su Excelencia, nuestro virrey y capitán general, el señor marqués de Gastañaga, dándole la enorabuena de aver

---

⁴⁴⁶ *Copia de la carta que escribe el Excelentísimo Señor marqués de Burgomaine, embaxador de España, con el aviso de la toma de Buda y su castillo por assalto, delante el ejército otomano, a los 3 de setiembre, al Excelentísimo Señor conde de Fuensalida, governador de Milán, la qual participa al Excelentísimo Señor marqués de Leganés, virrey y capitán general del Principado y ejército de Cataluña, etc.* AHCB, B 1686 8º op.3.

nuestros dragones, mandados por sus oficiales, y los migueletes y algunos sometenes, mandados por el sargento mayor, veguer de Vique, don Raymundo de Sala y Sazala, derrotado las tropas del enemigo, que se avían juntado para entrar un comboy de harina en Castel-Follit, sin alargarse a otra circunstancia. Y media hora después recibió su Excelencia otro expreso del dicho don Raymundo de Sala (a cuya relación se remite como a testigo de vista), asegurando solo la felicidad de aquel reenquentro y que los enemigos (aviendo echado debajo del mosquete de Castel-Follit hasta cien cargas de harina) les tomaron los nuestros todas las azemilas, y que peleando después con la escolta (que se componía de mas de dos mil infantes y de quinientos a seiscientos cavallos) los avían combatido también los nuestros que los pusieron en fuga y los derrotaron enteramente, que asegura el que truxo esta noticia que los muertos de los enemigos serán trescientos y hasta quinientos prisioneros, con muchos oficiales, según le pareció en la última decisión de la pelea”.⁴⁴⁷

En ocasions, la informació era presentada en forma de dietari, un altre dels gèneres habituals en la premsa de l'època Moderna. En aquest cas, el redactor narrava els esdeveniments tal i com havien succeït dia rere dia al llarg d'un període determinat. Un dels millors exemples és el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, que Rafael Figueró va publicar durant el setge de 1713-1714.

“Desde el día 8 cessó totalmente el bombardeo del enemigo, sin averse experimentado la menor prueba militar ni tentativa contra nuestra batería. Teniéndola tan fuera de la plaça como vecina a sus cordones, ni la vecindad bastaron para que se atreviese a investirla. Y assí continuó el día 9, jugando contra el Clot la casuela en donde tenían apostados sus cañones. (...) Día 10, continuó el fuego de nuestra batería contra los quarteles mas vecinos y casas del Clot, cuyo cargo estuvo al orden del general don Joseph Bellver, con el mismo número de gente. (...) Día 11, continuó de nuestra batería el fuego de los cañones y granadas reales a diferentes puestos de

---

⁴⁴⁷ BC, F.Bon. 204.

los que ocupa el enemigo. (...) Día 12, de nuestra batería y del enemigo fue recíproca la correspondencia de algunos cañonazos contra unas y otras guardias. La del Clot sintió como los días antecedentes la extorsión de nuestro fuego”.⁴⁴⁸

D'altra banda, els gèneres d'opinió més habituals eren l'assaig, la carta i el manifest, que normalment es presentaven en forma de pamflet; un format que, en ocasions, podia arribar a tenir una extensió considerable. La principal diferència dels gèneres d'opinió respecte als informatius en què el nivell de subjectivitat era molt més elevat, no debades l'objectiu principal no era informar, sinó persuadir. L'assaig fou un gènere molt utilitzat durant la Guerra dels Nou Anys per criticar la política exterior francesa, així com també durant la Guerra de Successió, un conflicte durant el qual tant austriacistes com borbònics es van servir abastament de l'assaig per reivindicar la legitimitat de Carles III i de Felip V, respectivament. Un exemple del to utilitzat en l'assaig l'aporta un fragment d'un pamflet que es va publicar a Barcelona l'any 1689 amb el títol de *La Europa esclava, si la Inglaterra no rompe sus cadenas*, que criticava la política expansionista del rei Lluís XIV de França.

“En efecto, con las arrebatadas conquistas que el Christianíssimo acaba de hazer en poquíssimos días de las tres plaças sobredichas [a Flandes], se ha quitado claramente la máscara, para que conozca toda Europa lo dilatado de sus grandes, bastos, designios. Y la debilidad y abatimiento de España acaba tan fuertemente de descubrirse que se podía creer que viniendo por una reflexión tan necessaria a resuscitar la Inglaterra del letargo en que parece estar sepultada de algunos años a esta parte, pondria ella misma la mano a la obra para no caer en los infortunios donde se hallan naturalmente expuestos todos los estados y pueblos vezinos de la Francia.

Yo me complacía mucho de un suceso desta calidad, pues aunque no soy del todo ignorante de los progressos y astucias de la Corte de Francia en la de Inglaterra, creía que como los

---

⁴⁴⁸ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza día 21 de abril 1714.* BC, F.Bon. 687.

ingleses han parecido hasta aquí vestidos de un zelo invencible por la conservación de sus libertades, habiendo hecho su Magestad Christianíssima tan importantes conquistas en tiempo del congreso del parlamento de Inglaterra, esta augusta asemblea haría punto sobre tan gran particular para, con humildes y apretadas representaciones azia su monarcha, hazerle finalmente consentir a todo lo que naturalmente combiniessse a su gloria y a la salud de sus pueblos. (...)

Bien se que muchos que se precian de contemplativos, persuadidos y engañados de las opiniones y máximas que los apensionados de Francia influyen en todas partes, discurren que por los imperiales se puede en el discurso desta campaña obrar tan considerablemente que por algún successo favorable se aplicasse un remedio eficaz a los daños y rezelos de todo el resto de la Europa, que es lo que universalmente dan a entender todas las cartas del Norte, pero perdónenme estos especulativos que tengo por mal fundadas tales esperanças y por muchas razones”.⁴⁴⁹

En ocasions, les cartes enviades entre particulars es convertien també en un gènere d'opinió, que s'utilitzava per difondre missatges propagandístics. Un exemple és la carta que el rei Lluís XIV va enviar al cardenal César d'Estrées, ambaixador de França al Vaticà, el setembre de 1688, per exposar-li les raons per les quals havia declarat la guerra a l'emperador Leopold I. Aquesta carta, que va suposar l'inici oficial de la Guerra dels Nou Anys, va circular impresa per tot Europa i fou reproduïda també a Barcelona per Rafael Figueró.

“Primo, aunque siempre huviesse creído que las pervenciones del Papa contra mi corona eran mas presto efecto de las instancias de mis enemigos que no de su inclinación y natural afición a la casa de Austria, con todo tengo d-él recibidas de poco tiempo a esta parte tan evidentes muestras de su parcialidad por ella y de quan lexos está de restablecer conmigo una buena

---

⁴⁴⁹ *La Europa esclava si Inglaterra no rompe sus cadenas, compuesto por un inglés católico, año de 1677. Impreso en Colonia, año de 1678, traducido y aumentado en España, año de 1689.* AHCB, A 8º op. 631. Aquest pamflet no fou imprès a Barcelona, però sí, en canvi, una edició que no s'ha conservat que Rafael Figueró anunciava en una gasetta: “Adviértase también a todos los curiosos como ha salido un libro que se intitula La Europa esclava, etc, su precio a tres sueldos”. *Noticias generales de Europa, venidas de Olanda a esta ciudad de Barcelona a 16 de setiembre de 1689.* AHCB, Pre-prensa 7/4.

inteligencia, que no me queda esperanza alguna de inducirle a obrar como a Padre común, concurriendo conmigo a lo que puede y deve asegurar la quietud de Europa. Parece también que la dirección de su Santidad, según el estado presente, ocasionará presto guerra general en toda la Christiandad, y como la prudencia no me permite esperar justicia d-él en todas sus controversias que pueden tener mira a los intereses míos, hállome persuadido (por no dexar por mi parte nada por hazer) que vos le deys a entender, aún esta vez, las justas causas que me da de sólo considerarle como a un príncipe unido y aliado con mis enemigos. Y pues que mi embajador no puede tener su audiencia y que la dignidad de cardenal os motiva a guardar los límites que no se hermanan con la fuerza de las verdades de que es preciso se halle informado, leereysle este despacho y assí mesmo le dexareys el original, para que le acuerde que después de su elevación a la silla de San Pedro, yo no tengo omitido nada de quanto le podía persuadir mi respeto filial azia él y del deseo verdadero que yo tenía de contribuir a la gloria de su Pontificado por todos los caminos que una perfecta inteligencia entre nosotros podia establecer el aumento de nuestra religión”.⁴⁵⁰

La carta del rei Lluís XIV va generar una gran quantitat de pamflets de resposta, redactats en forma de manifest, un altre dels gèneres d'opinió habituals en la premsa de l'època. Un exemple és el que l'emperador Lepold I va fer publicar l'octubre de 1688 per respondre la carta del rei de França, a la que qualificava de “libelo difamatorio”. El manifest de l'emperador romanogermànic, que es va publicar per tot Europa, fou imprès a Barcelona per Rafael Figueró amb el títol de *Respuesta de su Magestad Imperial al manifiesto publicado por el rey de Francia*.⁴⁵¹

D'una forma semblant, va circular també un altre pamflet que criticava el cardenal d'Estrées per haver fet pública la carta del rei Lluís XIV. En aquest escrit, titulat

---

⁴⁵⁰ *Carta del rey de Francia al cardenal de Etré, memorial de las razones que le obligan a tomar las armas y auto de apelación del mesmo Christianíssimo al futuro concilio, traducido del francés en español*. BC, F.Bon. 11911.

⁴⁵¹ BC, F.Bon. 4334.

Observaciones hechas por un amigo de la verdad sobre la carta que va publicando el señor cardenal de Etré, l'autor acusava de conspiració a l'ambaixador francès per haver donat la carta al Papa, “para que la leyessen, a cada uno de los señores cardenales con un modo harto sedicioso”.⁴⁵²

Els manifestes dels caps d'Estat, de fet, eren generalment difosos per desig dels propis governs. Un exemple, relacionat també amb la Guerra dels Nou Anys, és el manifest que recollia les raons per les quals Espanya havia declarat la guerra a França. Aquest text fou publicat a Barcelona per Rafael Figueró amb el títol de *Manifiesto de las razones que han obligado a Carlos II, Rey de España, a declarar la guerra contra Francia*.

“Sobre las repetidas infracciones y hostilidades executadas por franceses en los dominios y súbditos de su Magestad contra la tregua ajustada entre esta Corona y la de Francia el año de 1684 [Ratisbona], haziendo represallas en las haziendas de los vassallos de su Magestad del Pays Baxo, por no haverse determinado a su gusto un pleyto entre partes que corría en el Consejo de Brabante, ocupando buena parte de pays en la chatelanía de Courtray para hazer sus fortificaciones sin consentimiento de su Magestad y apresando los navíos de sus súbditos, como en un guerra rota, sin otros muchos atentados, violencias y usurpaciones executadas sin causa o motivo justificado, cuya reparación se ha solicitado siempre (aunque en vano) por parte de su Magestad por vías amigables en orden a no turbar la tranquilidad pública por la qual avía su Magestad sacrificado tanta parte de sus dominios y derechos, ha passado últimamente la Francia a declarar la guerra por el Manifiesto (de que es la copia inclusa), valiéndose de pretextos frívolos y falsos, no menos injustos que temerarios. Y aunque no ha hallado su Magestad digno este papel de que se le responda formalmente por ser tan notorio al mundo el proceder de la Corte de Francia, se dexa conocer la poca sinceridad de franceses y quan otros son sus fines de lo que publican en quanto a restablecer la paz y la religión en Europa. (...) Y siendo a su Magestad tan indispensable la natural defensa de sus vassallos y estados, ha mandado publicar

---

⁴⁵² BC, F.Bon. 6002.

igualmente la guerra a Francia en todos sus dominios por mar y por tierra y que a todos sus súbditos se prohíba absolutamente todo género de comercio y sean tratados como enemigos. Y que assimismo todos los franceses comerciantes en España que no estuvieren naturalizados en ella, salgan fuera luego, quedando solamente como otras vezes los que se entretienen en oficios mecánicos. Y manda su Magestad que se participe todo lo referido a esse Consejo, a fin que lo tenga presente para su execución. Madrid, a 6 de mayo 1689”.⁴⁵³

Com es pot comprovar, així doncs, la premsa es va convertir, fins i tot, en un instrument utilitzat per les monarquies europees per declarar la guerra als seus enemics.

Les característiques formals de les notícies

Per regla general, els fulls de notícies tenien una extensió de quatre pàgines, en la mida anomenada “in quarto” (4°); o sigui, es tractava d’un foli doblat per la meitat. Això no obstant, en ocasions aquests fulls en quart tenien una extensió de vuit pàgines. En canvi, a diferència d’èpoques anteriors, era poc habitual que les notícies del període estudiat fossin impreses en la mida de foli. Aquest format, això no obstant, s’observa en algunes mostres d’informació institucional com, per exemple, en les cartes reials. D’altra banda, pel que fa als pamflets d’opinió, la mida també acostumava a ser en quart, per bé que l’extensió era més gran, normalment entre 16 i 48 pàgines o fins i tot més.

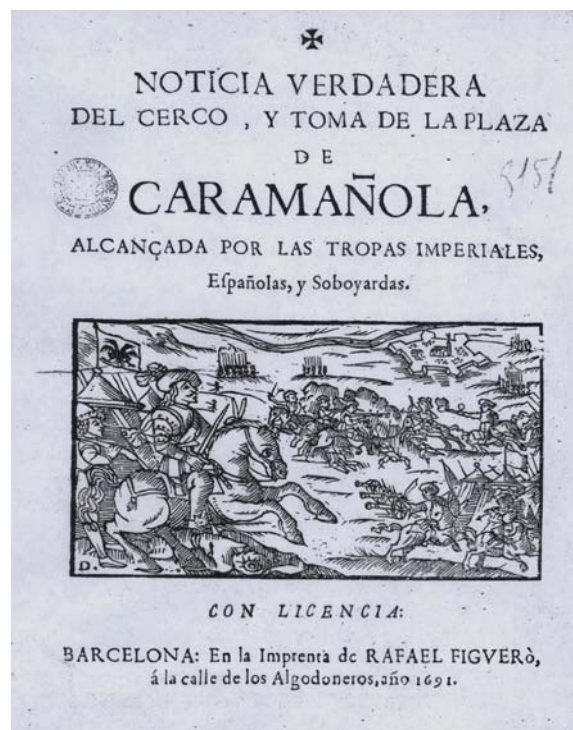
L’element que més destacava en els fulls informatius era la portada. En aquests casos la notícia anava encapçalada per un títol imprès amb un cos de lletra molt gran i, en ocasions, incorporava una imatge, feta a partir d’un gravat. A pesar que es tractava d’un recurs que s’utilitzava en moments molt puntuals, l’existència de la portada en les notícies publicades a

---

⁴⁵³ BC, Esp 137-8°.

l'època Moderna mostra una voluntat dels impressors de convertir la premsa en un producte de masses, ja que era un element clarament destinat a atraure l'atenció dels possibles compradors.

En qualsevol cas, hi hagués o no portada, el títol s'imprimia habitualment en un cos de lletra més gran que el que s'utilitzava en el text de la notícia. Es tractava d'un recurs molt semblant al que actualment són els titulars; és a dir, el títol era una frase que explicava de forma molt breu quina era la notícia.

Notícia amb portada, amb imatge i un títol en un cos de lletra gran.

En ocasions, però, els títols eren molt més llargs i s'assemblaven més al que avui en dia s'anomena "entradeta", que recull el més important de la notícia en una frase o en dues. Un exemple és la relació que Vicenç Surià, administrador de la impremta Cormellas, va publicar

el 1674, titulada *Continuación de las noticias del norte, que comprehende las operaciones de los exércitos confederados en las Alsacias superior e inferior y en el pays de Lieja, hasta 28 de noviembre 1674, además de la relación que se ha dado a parte de la derrota que las tropas del Sereníssimo Señor duque de Lorena executaron en setecientos títulos y cavalleros franceses de las provincias de Anjou y Berry a 5 del mismo mes.*⁴⁵⁴

A banda d'això, a vegades el títol adoptava la forma del que actualment es coneix com a capçalera. És el cas, per exemple, de la *Gazeta de Barcelona*. La incorporació de capçaleres fou, de fet, un tret distintiu de les gasetes. Això no obstant, a la capital catalana una de les capçaleres més habituals era la que portava el títol de *Noticias generales de Europa*.

Els fulls de notícies acostumaven també a utilitzar alguns elements tipogràfics que servien per embellir la primera pàgina, com per exemple les caplletres ornamentades. Aquests elements, juntament amb les imatges obtingudes a partir de gravats, tenien com a objectiu cridar l'atenció dels possibles compradors. Un altre dels elements tipogràfics habituals en les gasetes eren els epígrafs, que contenien els noms de les ciutats d'on procedia la informació i la data. Aquesta mena de "titolets" servien per separar les notícies i ordenar la informació en funció del lloc on s'havia produït la notícia.

D'altra banda, en ocasions els fulls, principalment les gasetes, es presentaven paginats, normalment en un dels extrems superiors, amb una numeració que avançava de quatre en quatre setmana rere setmana i que es reiniciava a principi de cada any. D'altres vegades, era la gasete la que anava numerada, avançant també des de l'inici fins al final de cada any. Aquesta numeració, això no obstant, no implicava necessàriament una continuïtat setmanal, ja que es mantenia correlativa fins i tot si es produïa un trencament de la periodicitat. De fet, en alguns casos, els impressors numeraven també els fulls ocasionals. Aquesta serialització de les

---

⁴⁵⁴ AHCB, B 1674 8º op.6.

notícies, al meu parer, formava part d'una estratègia comercial que tenia per objectiu fidelitzar al lector, fent-li despertar l'interès per adquirir el "número" següent.

Generalment, les notícies, igual que la majoria de productes impresos de l'època Moderna, incorporaven una creu de vuit puntes a l'encapçalament. La única explicació que he sabut trobar-hi és que era una pràctica derivada d'una norma consuetudinària que s'aplicava als documents manuscrits des de feia segles. En aquest sentit, era molt habitual a l'època Moderna que qualsevol escrit fet a mà, ja fos, per exemple, una carta, el compte per una feina o bé la relació dels productes comprats en una botiga, anés encapçalat pel senyal de la creu. Al meu parer, es tractava d'un costum equiparable a l'acció que fins no fa gaire es feia amb el ganivet abans de llescar el pa.

Notícia sense portada, amb caplletra ornamentada. S'observen també els epígrafs per separar les notícies i la creu de 8 puntes.

Finalment, cal distingir també la presència de publicitat en els fulls de notícies, utilitzada, en el cas de Barcelona, exclusivament per anunciar la venda de llibres o altres obres d'una certa importància. Un exemple d'aquesta autopromoció és la publicitat que Rafael Figueró va incloure en una gasetta per anunciar una nova edició del *Curso Moral Salmaticense*, advertint amb tot detall que era una edició diferent de les que s'havien publicat fins aleshores.

“Adviértese a todos los theólogos morales que se imprime a toda diligencia el Fuero de la Conciencia o Compendio Moral Salmaticense, nuevamente corregido y aumentado por su autor, en la quinta impresión hecha en Madrid, en la qual a mas del Tratado de Conciencia y de Leyes, se hallan otras muchas addiciones esparcidas en el cuerpo de dicho libro, que en esta impresión irán notadas al principio de la addición con esta ¶ y a la fin con esta *, las cuales son muy substanciales, como lo advierte el mismo autor en la epístola ad lectorem in fine, y por quanto dichas addiciones no se hallan en ninguna de las impresiones que hasta aora se han hecho, tanto en esta ciudad como en las demás partes. Se advierte para los que desean dicha obra con toda perfección, que la hallarán en dicha estampa de Rafael Figueró y no en otra parte, en donde también se vende todo el Curso Moral Salmaticense”.⁴⁵⁵

La inclusió de publicitat en les gasetes fou un recurs utilitzat des del seu origen. L'any 1631, per exemple, Theophraste Renaudot, responsable de la publicació de la *Gazette* de París, ja incorporava anuncis de productes que no tenien res a veure amb la indústria editorial.⁴⁵⁶

---

⁴⁵⁵ L'anunci del *Curso Moral Salmaticense* apareix, per exemple, en la gasetta que portava per títol *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona y publicadas dia 18 de abril de 1708*. BB, Patrimoni, *N 15-II-15a.50.

⁴⁵⁶ Sobre la publicitat a la *Gazette* de París vegeu, per exemple: Gilles FEYEL, *La "Gazette" en province...*, op.cit., p.144-146.

Anàlisi quantitativa de la producció

Per entendre la magnitud que va assolir el fenomen de la premsa a l'època Moderna és convenient realitzar una anàlisi quantitativa dels fulls de notícies que es van publicar. Això no obstant, és fonamental tenir en molt compte que un estudi d'aquestes característiques es basa, lògicament, en el recompte dels fulls que s'han conservat. Es tracta, per tant, d'un càlcul a la baixa que, en tot cas, serveix només per extreure conclusions orientatives.

Per fer aquesta anàlisi quantitativa he partit d'un corpus format per la totalitat de fulls de notícies que he pogut localitzar en els arxius que formen part del Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes (CCUC). La major part dels fulls de notícies d'aquest catàleg es troben a la Biblioteca de Catalunya (BC), a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB) i a la sala de reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB). En menor mesura, una part del fons localitzat es conserva a la Biblioteca Episcopal del Seminari de Barcelona (BPEB), a la Biblioteca Borja de Sant Cugat del Vallès (BB), a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV) i a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú (BMVB). Un arxiu que conserva un important fons de fulls de notícies que, en el moment de fer aquest recompte, no estava adscrit al CCUC, és la Biblioteca de Montserrat (BM). En menor mesura, es conserven fulls de notícies en un gran nombre d'arxius repartits per tot el país.

D'aquesta manera, han estat localitzats, analitzats i descrits un total de 1.405 fulls informatius, apareguts entre els anys 1653 i 1724, els quals, seguint els criteris de definició i classificació establerts anteriorment, formen part del conjunt de la premsa publicada a Barcelona al llarg del període estudiat. L'adopció d'aquestes dates extremes respon al fet que s'aproximen als anys de vida de Rafael Figueró (1642-1726) i, per tant, són coherents amb el títol i marc cronològic de la investigació. El context històric que abasta aquest corpus de

notícies s'inicia en el primer any sencer posterior al final de la Guerra dels Segadors i acaba amb l'abdicació de Felip V, el gener de 1724.

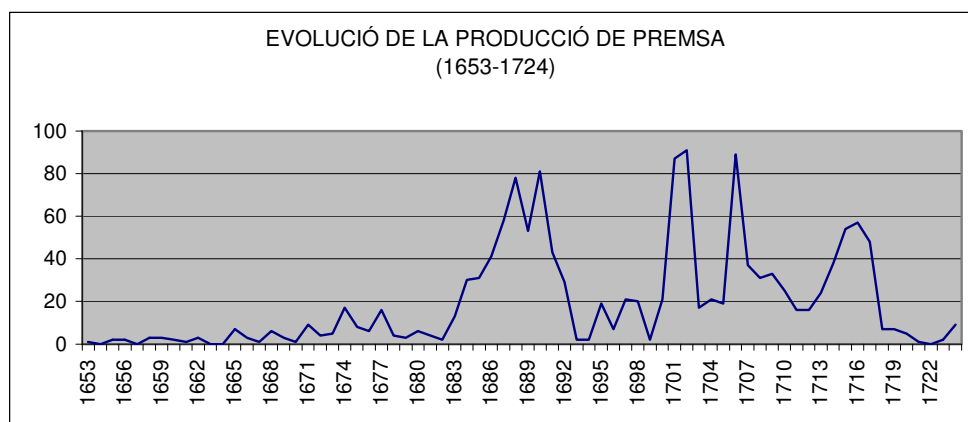
L'evolució de la producció de premsa a Barcelona al llarg d'aquest període mostra, d'entrada, com durant les tres primeres dècades de la segona meitat del segle XVII la publicació de notícies es trobava estancada (Fig.39). L'increment de l'activitat, tot i que modest, es va produir a partir de la dècada de 1670, coincidint amb la Guerra d'Holanda (1672-1678), que va enfrontar, principalment França i Anglaterra per una banda, amb Holanda, Àustria i Espanya, de l'altra. Possiblement la militància d'Holanda i Espanya en el mateix bàndol fou un dels factors que va propiciar un nou intent de reeditar una publicació periòdica a Barcelona. L'any 1673 van aparèixer almenys dos números de la *Gazeta de Amsterdam*, la primera impresa per Jacint Andreu, datada el 17 d'abril, i la segona per Rafael Figueró, amb data del 26 de juny. És possible, en aquest sentit, que aquests impressors haguessin publicat alguns números més d'aquesta gasetta de forma regular. D'una forma semblant, es conserven dues gasetes que Andreu va imprimir el 1677 amb el títol de *Notícias corrientes de Europa*, per bé que foren publicades amb una diferència d'aproximadament dos mesos.⁴⁵⁷

En qualsevol cas, la premsa de Barcelona va experimentar un creixement sobtat i espectacular a partir de 1683, una data que va coincidir amb el setge de Viena i l'inici de la Gran Guerra Turca. Com ha estat explicat en capítols anteriors, aquest conflicte va generar una gran expectació arreu d'Europa i també a Catalunya. És important recordar també que fou precisament a partir del darrer quart del segle XVII que la indústria editorial catalana va agafar un fort impuls, arrossegada pel creixement econòmic que va experimentar el país en aquell moment.

---

⁴⁵⁷ *Gazeta de Amsterdam, del lunes 17 de abril 1673*. AHCB, Pre-premsa 4/3; *Gazeta de Amsterdam, de lunes 26 de junio 1673*. AHCB, Pre-premsa 4/8; *Noticias corrientes de Europa*. AHCB, Pre-premsa 3/3 i AHCB, B 1677 8º op 12.

La producció es va estabilitzar més o menys a partir de 1686, any del qual es conserven tot un seguit de gasetes impreses per Rafael Figueró, que portaven per títol *Noticias generales de Europa venidas a Barcelona por el correo de Francia*. Fou en aquest moment, per tant, que la premsa periòdica va quedar definitivament consolidada a Barcelona. Posteriorment, la publicació setmanal de gasetes va tenir continuïtat coincidint amb l'esclat de la Guerra dels Nou Anys, el 1688. De fet, els moments de major producció de notícies durant aquestes darreres dècades del segle XVII es van registrar l'any 1688, amb un total de 78 fulls de notícies, de les quals 62 eren gasetes, i el 1691, amb 65 gasetes d'un total de 81 fulls publicats.⁴⁵⁸

Fig. 39. Evolució de la producció de fulls de notícies a Barcelona (1653-1725)

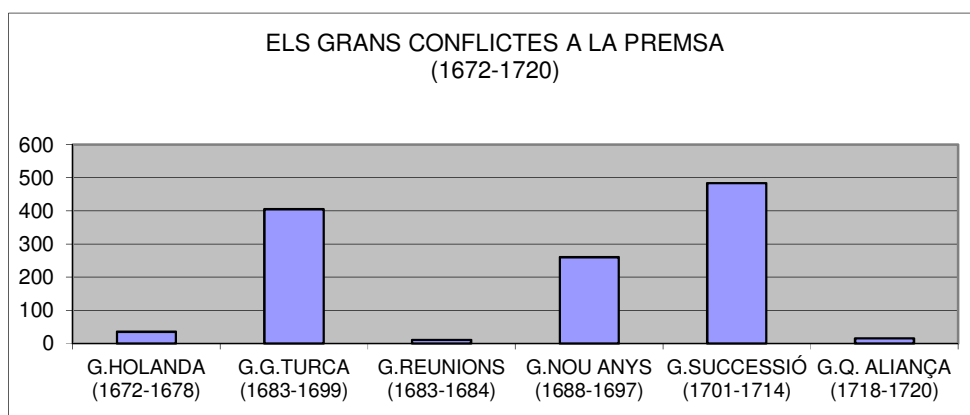
El segon gran salt quantitatiu de la premsa de Barcelona, tal i com es constata en el gràfic de l'evolució, es va produir l'any 1701, coincidint amb una sèrie d'esdeveniments que van despertar una gran expectació entre l'opinió pública catalana, principalment com a

⁴⁵⁸ Vegeu, per exemple: *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia el viernes 20 de julio de 1686*, així com altres gasetes d'aquesta mateixa sèrie conservades en aquest fons. AHCB, Pre-prensa 3/2.

conseqüència de la mort del rei Carles II, el novembre de l'any anterior, i del debat que va sorgir sobre alguns aspectes relacionats amb la successió.

D'igual forma, a partir del mes de juliol d'aquell any, l'inici de les hostilitats entre els exèrcits franco-espanyol i imperial a Itàlia, preludi de la guerra general a tot Europa, va comportar també un increment de la producció periodística a Catalunya. Els anys 1701 i 1702 es registren els nivells més elevats de tot el període estudiat, amb 87 i 91 fulls, respectivament, dels quals 71 i 78 corresponien a gasetes.

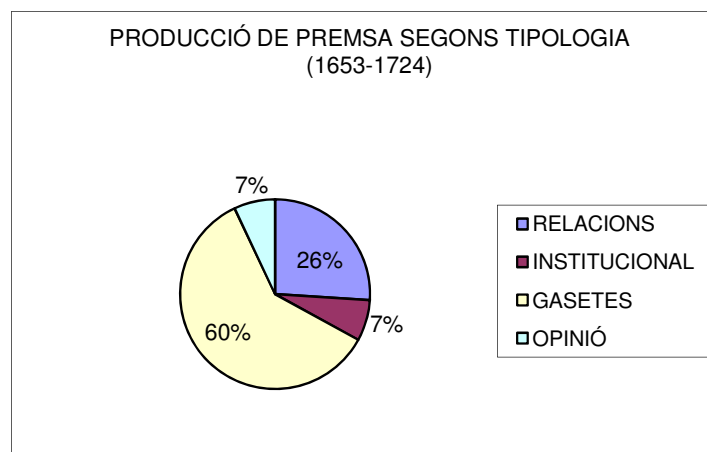
Posteriorment, un altre període d'intensa producció informativa es va produir arran del desembarcament de les forces aliades a Barcelona, encapçalades per l'arxiduc Carles d'Àustria, que va comportar l'inici de la Guerra de Successió a la península. L'any 1706 es va registrar un altre dels punts àlgids de la producció de notícies, amb un total de 89, entre les quals n'hi havia 31 relacions i 35 gasetes. La Guerra de Successió fou, com es pot comprovar en el gràfic, el conflicte bèl·lic més tractat per la premsa al llarg del període estudiat (Fig.40).

Fig. 40. Quantitat de notícies publicades sobre els principals conflictes bèl·lics (1672-1720)

La fi de la Guerra de Successió va comportar un nou declivi en la publicació de notícies, només interromput per una lleugera millora que es va produir al llarg del període de 1715-1717. Això no obstant, cal advertir que l'increment que es detecta en aquests anys respon al fet que es conserven tres sèries gairebé senceres d'unes *Noticias de diferentes partes*, impreses per Josep Teixidó.

Un altre aspecte interessant que en resulta de l'anàlisi quantitativa de la premsa és que permet comprovar quina fou la proporció de la publicació de cada una de les tipologies (Fig.41). D'aquesta forma, es constata com el 60% de la producció feta a Barcelona entre els anys 1653 i 1724 correspon a fulls seriats o gasetes, cosa que mostra la consolidació que la premsa periòdica va experimentar al llarg d'aquell període. D'igual forma, es constata també com les gasetes i les relacions acaparaven el 86% de la producció, mentre que la informació institucional i els pamflets d'opinió es repartien a parts iguals la quantitat restant.

Fig. 41. Percentatges de producció de premsa a Barcelona segons la tipologia de les notícies. (1653-1724)

D'altra banda, l'anàlisi quantitativa de la premsa serveix també per mostrar de forma individualitzada el nombre de fulls de notícies publicades per cada una de les impremtes de

Barcelona. No hi ha dubte, com es pot comprovar en el gràfic dels sis principals productors que Rafael Figueró fou, de llarg, l'impressor de notícies més important d'aquest període, amb un total de 859 fulls conservats, molt per sobre de qualsevol altre impremta de Barcelona (Fig.42).

Rafael Figueró es va iniciar en la producció de notícies quan encara administrava la impremta de Miquel Delmunts. El full més antic que es conserva publicat per aquest impressor és el que porta per títol *Phisi-astrologico juycio del cometa que apareció a 24 de noviembre del año 1664*, escrit pel teòleg Esteve Casellas, que fou publicat el març de l'any següent.⁴⁵⁹

L'activitat de Figueró com a impressor de notícies, tanmateix, va començar a despuntar a partir de 1686, coincidint amb la Gran Guerra Turca i es va incrementar encara més cap a final d'aquella dècada, amb l'esclat de la Guerra dels Nou Anys. Els nivells màxims de producció de notícies d'aquest impressor es detecten l'any 1690, amb 79 fulls conservats, i el 1706, a l'inici de la Guerra de Successió, amb un total de 81. De fet, Figueró es va veure molt beneficiat per l'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria i, sobretot, pel privilegi d'imprimir gasetes en exclusiva que acompanyava el títol d'impressor reial que li fou concedit. La pràctica totalitat de les notícies que es van publicar a Barcelona a partir d'aleshores i fins a 1714 foren obra d'aquest impressor.

La segona de les impremtes pel que fa a la quantitat de fulls de notícies fou la de Josep Texidó, que va iniciar aquesta activitat, precisament, a partir de la caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit borbònic, el setembre de 1714. Igual com havia fet Figueró uns anys abans, Texidó es va beneficiar del títol d'impressor reial que, en el seu cas, li va concedir Felip V. Entre els anys 1714 i 1724 va publicar un total de 186 fulls de notícies, entre els quals

---

⁴⁵⁹ BUB, XVII-2624-5.

destaquen tres sèries gairebé completes de la gasetta que portava per títol *Notícias de diferentes partes*, corresponents al període de 1715 a 1717.

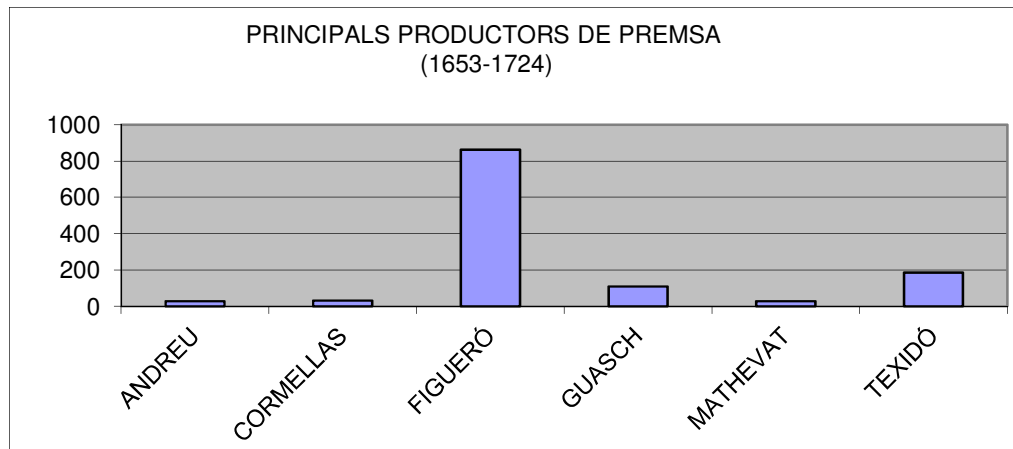

Fig. 42. Principals imprentes productores de fulls de notícies a Barcelona (1653-1724)

En el tercer lloc hi figura Francesc Guasch, amb un total de 110 fulls conservats, publicats entre els anys 1700 i 1724. L'activitat de Guasch com a impressor de notícies es va iniciar coincidint amb la mort de Carles II. El full més antic que es conserva és, precisament, una còpia de les clàusules del testament d'aquest monarca, que fou publicada cap a final de 1700.⁴⁶⁰

Posteriorment, al llarg dels anys 1701 i 1702, Guasch va rivalitzar amb Rafael Figueró per la reedició de la *Gaceta de Madrid*, que el primer publicava amb el nom de *Gazeta venida a Barcelona por el correo de España*. Poc després, però, la reedició de la gasetta castellana fou assumida per Figueró, mentre que Guasch va començar a publicar-ne una altra, també setmanal, que habitualment adoptava el títol de *Varias noticias últimamente venidas a*

⁴⁶⁰ Còpia de las cláusulas del testamento que otorgó el Rey nuestro Señor don Carlos Segundo (que está en Gloria) tocantes a la formación de la Junta de Gobierno, en 2 de octubre de 1700. BC, Toda 7-VI-17-2.

Barcelona por el correo de España. Aquells dos anys foren, de fet, els de la major producció registrada per la impremta de Francesc Guasch, amb un total de 26 i 36 fulls conservats, respectivament. A partir de 1706 aquest impressor es va veure perjudicat pel privilegi concedit a Rafael Figueró, no debades a partir d'aleshores la seva participació en la producció de notícies, segons indica el fons conservat, va aturar-se gairebé completament.

Tot seguit, a molta més distància, se situa la impremta Cormellas, de la qual existeixen un total de 32 fulls informatius, apareguts entre 1668 i 1700. El full més antic que es conserva d'aquesta impremta és una notícia sobre el setge que l'armada veneciana va posar a la ciutat d'Heraclió, a l'illa de Creta, ocupada pels turcs, que fou publicada per Jacint Andreu, aleshores administrador de la impremta Cormellas, amb el títol de *Relación de la batalla que tuvieron las galeras de la Serenísima República de Venecia con las de Bey debaxo del patrocinio del Excelentísimo Señor Francisco Moresini, capitán general de la mar, la noche 8 de março deste año de 1668 en el canal de Frasquia.*⁴⁶¹

Mentre fou administrador de la impremta Cormellas, Jacint Andreu va publicar un total de cinc fulls de notícies, entre els anys 1668 i 1671. Posteriorment, el va rellevar Vicenç Surià, que en va publicar uns altres sis entre 1674 i 1678. L'administrador de la impremta Cormellas que més va destacar per la publicació de fulls de notícies fou Jaume Caís, que en va imprimir un total de 14, entre els anys 1680 i 1694. De fet, Caís, fou un dels impressors que va destacar per la publicació de notícies sobre el setge de Viena, l'any 1683. Finalment, els set fulls restants que es conserven publicats per la impremta Cormellas foren obra de Tomàs Lorient, entre els anys 1694 i 1700.

A continuació de Cormellas hi figura la impremta de Caterina Mathevat, amb un total de 29 fulls de notícies conservats, publicats des de 1658 fins a 1686. Cal recordar, però, que a partir de la mort de la propietària, l'any 1675, aquesta impremta va passar a mans de la

---

⁴⁶¹ AHCB, B 1668 8º op. 8.

Companyia de Jesús, tot i que va mantenir el nom. En qualsevol cas, la relació més antiga que es conserva d'aquesta etapa de la impremta Mathevat és la que va publicar el 1658 per encàrrec de la Generalitat que contenia la narració dels actes que va organitzar aquesta institució per celebrar el naixement del príncep Felip Pròsper, titulada *Agasajos con que la muy Ilustre Diputación del Principado de Cataluña festejó el felicíssimo nacimiento de su Alteza, el Príncipe N.S. don Felipe Próspero*.⁴⁶²

Després de la mort de Caterina Mathevat, els administradors d'aquesta impremta van continuar participant en la producció de notícies. Així, es conserven tres fulls publicats per Martí Gelabert entre els anys 1676 i 1681, uns altres tres per Francesc Muns el 1684 i 19 que foren impresos per Jaume Caís entre 1685 i 1686. Durant aquests anys, com ja havia fet quan estava al capdavant de la impremta Cormellas, Caís va publicar un bon nombre de notícies relacionades amb la Gran Guerra Turca.

La classificació de les sis principals impremtes productores de premsa de Barcelona la tanca Jacint Andreu que, segons el fons conservat, va publicar un total de 28 fulls de notícies entre 1671, any en què es va establir pel seu compte, i la seva mort, el 1685. En concret, el full més antic publicat per Andreu al llarg d'aquesta etapa és el que porta per títol *Relación del nuevo prodigio que se ha visto en el brazo izquierdo de San Nicolás de Tolentino, de la orden de San Agustín*.⁴⁶³

L'anàlisi quantitativa mostra com la producció de notícies per part de les altres 13 impremtes de Barcelona que es van dedicar a aquesta activitat fou molt reduïda, ja que no n'hi ha cap que superi les 20 unitats (Fig.43).

La impremta de Miquel Delmunts fou responsable de la impressió d'un total de vuit fulls de notícies entre els anys 1660 i 1668, a pesar que el nom del propietari no consti en cap. Tots aquests fulls foren obra de Martí Gelabert i de Rafael Figueró, que al llarg d'aquell període

---

⁴⁶² BUB, B-45/2/8-16.

⁴⁶³ BUB, B-45/2/8-19.

van administrar la impremta del seu oncle. El més antic que es conserva és l'edicte que contenia la transcripció del Tractat dels Pirineus, que fou publicat a Barcelona per ordre del marquès de Mortara, virrei de Catalunya, el 21 de febrer de 1660.⁴⁶⁴

Dels llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer, que van tenir impremta pròpia a partir de 1676, es conserven un total de set fulls de notícies, apareguts entre els anys 1677 i 1692. El més antic és una relació de les festes que van tenir lloc a Vilafranca del Penedès –poble d'on era natural Anton Ferrer– per celebrar el nomenament de Joan Josep d'Àustria com a primer ministre, el gener de 1677.⁴⁶⁵

De la impremta del notari Josep Forcada, d'altra banda, es conserven nou fulls de notícies, publicats entre els anys 1655 i 1683, el més antic dels quals és una relació sobre el setge de ciutat de Pavia, en el marc de les guerres franco-espanyoles que es van desenvolupar de 1635 a 1659. La notícia portava per títol *Relación del sitio de la ciudad de Pavía, escrita por un cavallero della al Illustríssimo señor conde Maximiliano Estampa, capitán de Infantería por S.M.C. en el estado de Milán, y embiada a un cavallero desta ciudad de Barcelona, impressa en Alexandría y Génova en italiano y aora se ha traduzida en castellano*.⁴⁶⁶

Un dels impressors que va destacar en la publicació de fulls de notícies fou Martí Gelabert, per bé que la major part de la seva activitat la va realitzar com a administrador dels tallers d'altri. Durant els anys que fou propietari, aquest impressor va publicar uns altres 14 fulls, dels quals el més antic que es conserva es titula *Relación histórica del año MDCLXXXVII*

---

⁴⁶⁴ *Edicte manat publicar per lo Excel·lentíssim Senyor Don Francisco de Orosco y Ribera, marquès de Olias, Mortara y Zarreal (...), Llochtinent General en lo present Principat de Cathalunya y comptats de Roselló y Cerdanya y Capità General del Real Exèrcit de Cathalunya, del tractat de la Pau feta entre las Magestats del Rey N.S., que Déu guarde, y del Christianíssim de França, ajustada per lo Excelentíssim Senyor Don Luys Mendez de Haro y Guzman, marqués del Carpio, (...) y per lo Eminentíssim Senyor cardenal Julio Mazarini.* BUB, XVII-7122-4.

⁴⁶⁵ *Breve resumen de las singulares demostraciones de júbilo y regosijo con que la siempre leal villa de Vilafranca de Panadés ha solenizado la feliz nueva del nombramiento ha hecho nuestro Rey y Señor don Carlos Segundo (que Dios guarde) del primer ministro de su S. C. y R. Magestad en la persona del Sereníssimo señor, el señor don Juan de Austria, su hermano.* AHCB, B 1677 8º op. 6.

⁴⁶⁶ BC, F.Bon. 7572.

*tocante al estado, sucessos y progressos de la Liga Sagrada contra turcos, formada de las últimas cartas de Italia y del Norte, venidas a Barcelona a 15 de agosto de 1687.*⁴⁶⁷

A partir de 1702, després d'un plet judicial, la impremta de Martí Gelabert va passar a ser propietat de Flora Casas, germana de la difunta esposa de l'impressor. Aquest, no obstant això, va continuar treballant-hi en qualitat d'administrador. D'aquesta etapa es conserven dues obres, la primera de les quals és un pamflet titulat *Apologético de España contra Francia en que se manifiesta la justicia y derecho que tiene y compete a la cathólica Magestad de Carlos Tercero, Rey de España, (que Dios guarde y prospere felices años) en todos sus reynos y provincias*, imprès per Gelabert el 1705.⁴⁶⁸

ANDREU	28
CASAS	2
CORMELLAS	32
DELMUNTS	8
FERRER	7
FIGUERÓ	859
FORCADA	9
GELABERT	14
GIRALT	5
GUASCH	110
JOLIS	11
LACAVALLERIA	15
LLOPIS	10
MARTÍ	13
MATHEVAT	29
MOYÀ	7
PIFERRER	2
SURIÀ	16
TEXIDÓ	186
NO IDENTIFICADA	42
TOTAL	1.405

Fig. 43. Quantitat total de notícies publicades per les imprentes de Barcelona (1653-1724)

⁴⁶⁷ BC, F.Bon. 2148.

⁴⁶⁸ BMVB, 1 "B" XVII/48.

Al seu torn, Bartomeu Giralt va publicar un total de cinc fulls de notícies, entre 1702 i 1709. El més antic que es conserva és una notícia que narra el desembarcament de la flota aliada prop de Cadis, l'estiu de 1702, titulada *Relación del desembarco han hecho las armadas enemigas de Inglaterra y Olanda en las costas de Andalucía, etc., con cartas venidas de las costas de España de 28 de agosto, avisan averse visto las dichas armadas, a fin de executar, como se verá en esta, su mal premeditada intención y es como se sigue.*⁴⁶⁹

Amb tot, una de les obres més interessants publicades per Giralt és una extensa relació sobre el desembarcament aliat a Barcelona, l'octubre de 1705, que porta per títol *Verídica relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de Barcelona, cabeza del Principado de Cataluña, sitiada por las tropas de los Altos Aliados en este año 1705. Trátase extensamente de lo sucedido en la plaza día 14 de octubre.*⁴⁷⁰

De la impremta de Joan Jolis es conserven un total d'11 fulls de notícies, impresos entre els anys 1679 i 1718. El més antic és una relació que explica els detalls de la formalització del matrimoni del rei Carles II amb Maria Lluïsa d'Orleans, un acord que es va segellar a Fontainebleau el setembre de 1679 per part del rei Lluís XIV de França i de l'ambaixador espanyol, el duc de Pastrana.⁴⁷¹

D'altra banda, la impremta d'Antoni Lacavalleria fou la responsable de la publicació del primer full de notícies que es conserva amb posterioritat a la Guerra dels Segadors. Es tracta d'una relació sobre un miracle que va tenir lloc a Saragossa, que fou publicada amb el títol de *Relación auténtica de un prodigioso milagro que nuevamente se ha obrado en la Imperial ciudad de Çaragoça por la intercessión y méritos del glorioso san Raymundo de Peñafort, de la sagrada orden de predicadores, curando a una religiosa de su orden.*⁴⁷²

---

⁴⁶⁹ BC, F.Bon. 9510.

⁴⁷⁰ BUB, B-45/3/22-5.

⁴⁷¹ *Discripción de la pomposísima entrada que a 14 de setiembre del presente año 1679 hizo el Excel. señor duque de Pastrana y Francavila, príncipe de Mérito, conde de Saldaña, marqués de Argecilla, etc., embaxador extraordinario de su Magestad, al Señor Rey Christianíssimo.* AHCB, B 1679 8 op. 1.

⁴⁷² BC, F.Bon. 2521.

De la impremta Lacavalleria es conserven un total de 15 fulls de notícies, publicats entre els anys 1653 i 1681. En aquest sentit, és de destacar la poca producció de fulls de notícies portada a terme per aquesta impremta, tenint en compte que fou la segona impremta de Barcelona, després de la de Figueró, pel que fa a la quantitat total de llibres, opuscles i plecs solts. En concret, es conserven un total de 111 plecs solts de temàtica diversa impresos per aquest taller, cosa que fa pensar que Antoni Lacavalleria tenia més aviat poc interès per la publicació de notícies.

La impremta de Josep Llopis, al seu torn, fou responsable de la publicació d'un total de 10 fulls de notícies, el més antic dels quals, aparegut el 1683, es titula *Nueva y verdadera relación de la feliz vitoria que ha tenido la esquadra de siete galeras de la religión de Malta, debaxo del amparo de San Juan Bautista, su protector, contra tres baxeles de alto bordo de los turcos que passavan de Levante con dos millones de oro para la guerra que el turco haze contra la Christiandad, sucedido a 15 de mayo de 1683.*⁴⁷³

A pesar del poc fons conservat, Llopis fou un dels impressors que va mostrar més interès en la publicació de notícies, fins al punt que l'any 1695, com ha estat explicat, va sol·licitar un privilegi al rei Carles II per imprimir gasetes en exclusiva. Val a dir també que després de la seva mort, el 1699, la impremta fou administrada per Joan Piferrer, de manera que cal atribuir a aquest llibreter la gestió de les darreres notícies que es conserven d'aquesta impremta, que daten de l'any 1700.

De l'etapa de Joan Piferrer com a propietari de la impremta Llopis només es conserven dos fulls de notícies, un de les quals tanca el catàleg de fulls impresos a Barcelona durant el període estudiat. Es tracta d'una relació sobre les festes que es van fer a Lleida a principi de 1724 per celebrar la proclamació de Lluís I com a rei d'Espanya.⁴⁷⁴

---

⁴⁷³ BUB, 54/3/18-1.

⁴⁷⁴ *Relación de las festivas demostraciones con que la antigua y nobilísima ciudad de Lérida manifestó su alborozo en la proclamación por el Rey nuestro Señor Don Luis Primero y levantamiento del Real pendón en nombre de su Magestad, día primero de abril 1724.* AHCB, B 1724 8º op. 6.

Un altre dels llibreters amb impremta pròpia que va dedicar una part de la seva activitat a publicar notícies fou Joan Pau Martí. En total, d'aquesta impremta es conserven 13 fulls, tot i que els dos darrers, apareguts el 1724, foren obra de Domènec Taller, administrador de la impremta, que aleshores era propietat de Maria Martí, la vídua. Es tracta, de dues relacions de festes que recullen les celebracions fetes a Vilafranca del Penedès i a Manresa amb motiu de la coronació de Lluís I.⁴⁷⁵

Joan Pau Martí es va beneficiar de l'ofici d'impressor de la Ciutat, que li fou concedit el desembre del 1700. Gràcies a aquest títol, Martí va imprimir diversos fulls per compte del Consell de Cent, corresponents a la tipologia de la informació institucional. El més antic que es conserva és la còpia d'una carta que els consellers van rebre de l'emperador Josep I, en la que donava l'enhonorabona a la ciutat de Barcelona per haver-se aixecat a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria, el seu germà.⁴⁷⁶

Josep Moyà fou un altre dels llibreters de Barcelona que, arran d'adquirir una impremta, va dedicar-se també a la publicació de notícies. En concret, d'aquesta impremta es conserven un total de set fulls de notícies, publicats els anys 1684 i 1685. El més antic és una notícia sobre el setge de Girona de 1684, en el marc de la Guerra de les Reunions, que Moyà i els seus tres socis, els llibreters Jacint Ascona, Joan Terresànxes i Francesc Llopis, van publicar amb el títol de *Relació verdadera del feliz succés que han tingut las armas cathólicas del nostre Rei y Señor Carlos II, que Déu guarde, en lo siti y combat que donà lo exèrcit francès en la ciutat de Girona a 12 de maig 1684.*⁴⁷⁷

---

⁴⁷⁵ *Breve compendio de los festivos aplausos con que se esmeró la villa de Villafranca del Panadés en la proclamación del Rey nuestro Señor D. Luis Primero (que Dios guarde) y levantamiento del pendón en su real nombre, que se executó en 25 de março de 1724.* BUB, B-54/7/26-21; *Relación de los festivos aplausos y singulares demostraciones conque la ciudad de Manresa celebró la proclamación del Rey nuestro Señor D. Luis Fernando, primero de este nombre en España (que Dios guarde) y elevación del Real pendón en su Real nombre, a los 25 de março de 1724.* BUB, B-54/7/26-20.

⁴⁷⁶ *Còpia y traducció de la carta que la S.C. y R. Magestat del Senyor Emperador Joseph I, Rey de Ungria, Bohèmia, etc., archiduch de Àustria, etc., escrita als Excelentíssims Senyors concellers, Senat y poble de la ciutat de Barcelona.* BUB, B-65/4/3-2.

⁴⁷⁷ BC, F.Bon. 184.

Finalment, la darrera de les impremtes d'aquesta llista alfabètica que es va dedicar a la producció de notícies fou la de Vicenç Surià, un impressor que ja havia realitzat aquesta activitat quan s'ocupava d'administrar la impremta Cormellas. En total, de la impremta Surià es conserven 16 fulls de notícies, apareguts entre els anys 1680, any en què va obrir taller propi, i el 1705, quan la impremta ja era propietat del seu fill, Jaume Surià. El full més antic que es conserva publicat per aquesta impremta és la còpia d'una carta que el papa Innocenci XI va enviar al rei Lluís XIV de França el juny de 1680 amb motiu d'una disputa que havia sorgit entre tots dos relacionada amb els béns de les esglésies vacants.⁴⁷⁸

Cal advertir que existeixen un total de 42 fulls de notícies dels quals no ha estat possible determinar la impremta responsable. En general, es tracta de fulls que no identifiquen l'impressor però que indiquen, ja sigui en el títol o en el colofó, que han estat impreses a Barcelona. Val a dir també que en moltes notícies sense peu d'impremta s'ha pogut determinar la identitat de l'impressor gràcies a l'estudi comparatiu de les similituds tipogràfiques i de composició.

---

⁴⁷⁸ *A nuestro caríssimo hijo Luys, Rey Christianíssimo de Francia, Innocencio, Papa, XI.* ABEV, Varis 211, 133.

CAPÍTOL 14

El contingut de la premsa publicada a Barcelona

Viatges, matrimonis i funerals

La major part de la premsa publicada a Barcelona contenia informació de caràcter bèl·lic. En ocasions, això no obstant, les notícies tractaven sobre esdeveniments de naturalesa política, entre les que destacaven les que afectaven a la monarquia, com eren defuncions, matrimonis o viatges reials.

Una de les primeres notícies rellevants publicades en la segona meitat del segle XVII fou la que va anunciar la mort del rei Felip IV, el setembre de 1665. Les circumstàncies de la defunció i els actes que es van celebrar a Madrid foren recollits en una relació publicada a la impremta d'Antoni Lacavalleria, que portava per títol *Relación diaria de la enfermedad y muerte del gran rey D. Felipe IIII, nuestro Señor, y de los oficios y exequias que la Serenísima y muy católica Reyna N.S. Doña María de Austria, con reverente culto y piadoso zelo ha mandado celebrar en su deposición, novenario y honras, en su Real palacio y convento Real de la Encarnación.*⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁹ AHCB, 1665 8º op.3;

Al seu torn, Rafael Figueró, aleshores administrador de la impremta de Miquel Delmunts, va imprimir, per manament de la Generalitat, les cartes que la reina Marianna d'Àustria els havia enviat per informar-los de la mort de Felip IV:

“Deputados, jueves a 17 deste mes de setiembre [1665] fue nuestro Señor servido llevarse para sí al Rey mi Señor (que haya gloria), habiendo recibido los sacramentos de la Iglesia con su acostumbrada devoción y sido su fin tan cathólico y exemplar como su vida, y mi sentimiento tan grande como se puede considerar, dexándome tudora y curadora del Rey don Carlos, mi hijo, y gobernadora universal de sus Reynos y Monarquía con el mismo poder que tenía y me pudo dar su Magestad. Avisoos deste suceso para que lo sepays, como es justo, y hagays las demostraciones de lutos y honrras tanto mejor que en semejantes casos se ha acostumbrado”.⁴⁸⁰

Segons que va assenyalar Narcís Feliu de la Penya, la reina Marianna va enviar diferents cartes adreçades als tres comuns –Generalitat, Consell de Cent i Braç Militar– amb la notícia de la mort del rei. Aquelles cartes que, com consta en la còpia impresa de la que va rebre la Generalitat, portaven data del 20 de setembre, van arribar a Barcelona quatre dies després.

“Llegó la noticia a Barcelona de la muerte del Rey a 24 de setiembre [1665], por carta de la Reyna a los Comunes. Celebró las exequias la Ciudad de Barcelona y después la Deputación y ciudades, como acostumbran en la muerte de sus amados príncipes”.⁴⁸¹

Una altra notícia política de rellevança fou la que va informar del cop d'Estat que Joan Josep d'Àustria, fill bastard del rei Felip IV i germà, per tant, de Carles II, va donar el 1677, cosa que li va permetre aconseguir el càrrec de primer ministre. Aquesta situació va arribar després

---

⁴⁸⁰ *Copia de dos cartas que la Reyna nuestra Señora ha embiado a los Muy Illustres señores deputados del General de Cathalunya*. ABEV, Varis 258, 4.

⁴⁸¹ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.348.

d'un llarg estira i arronsa que va mantenir amb el jesuïta Everardo Nithard i posteriorment amb Fernando de Valenzuela, favorits de la reina Marianna d'Àustria durant la regència. El gener de 1677, Joan Josep d'Àustria va sortir de Saragossa acompanyat d'un grup de cavallers que li eren fidels i a final d'aquell mes va fer entrada a la Cort de Madrid, on el rei Carles II el va nomenar com a cap del seu govern.

La notícia del nomenament de Joan Josep d'Àustria va arribar a Barcelona el dia 29 de gener i, segons la premsa, fou rebuda amb gran satisfacció. Així, entre les diverses relacions publicades, destaca la que Rafael Figueró va imprimir amb el títol de *Bosqueio breve y epítome de las glorias consagradas a la Magestad del cathólico monarca Carlos Segundo (que Dios guarde), Rey y Señor nuestro, por aver llamado al peso de su gobierno al Sereníssimo señor don Juan de Austria, su ermano, por la fidelíssima, noble y atenta ciudad de Barcelona, cabeça del Principado de Cathaluña, honor de la Corona y espejo del universo.*⁴⁸²

A més, es conserven algunes relacions de festes impreses a Barcelona que explicaven les celebracions que es van fer a Saragossa, Osca i a Vilafranca del Penedès. Així, per exemple, Jacint Andreu va imprimir una relació titulada *Breve diseño del singular regozijo con que ha festejado la imperial ciudad de Zaragoza la nueva feliz de la asistencia del Sereníssimo señor don Juan de Austria al lado de nuestro Rey y Señor don Carlos Segundo.*⁴⁸³

D'igual forma, a Barcelona es van publicar també algunes relacions que narraven el viatge que el rei Carles II va fer a Saragossa poc després, acompanyat pel nou primer ministre. Un exemple és la notícia que porta per títol *Breve relación de la entrada de su Magestad (que Dios guarde) en Zaragoza, en el primero de mayo deste año 1677*, que fou impresa per Jacint Andreu.⁴⁸⁴

⁴⁸² BC, F.Bon. 226. Segons el dietari del Consell de Cent la notícia del nomenament de Joan d'Àustria va arribar a Barcelona el 29 de gener de 1677 per la estafeta de Madrid. DACB, vol. XIX, p.326.

⁴⁸³ BC, F.Bon. 2480.

⁴⁸⁴ AHCB, B 1677 8º op. 5. Una altra relació semblant, en aquest cas impresa per Rafael Figueró, és la que narra

Fins i tot, coincidint amb aquest viatge, els consellers de la ciutat de Barcelona van enviar una carta al rei per demanar-li que els fes l'honor de viatjar també a Catalunya. Les respostes de Carles II i de Joan Josep d'Àustria, en les que asseguraven que el rei aniria a Catalunya tan aviat com fos possible, van ser reproduïdes per Martí Gelabert, administrador de la impremta Mathevat, en un full que portava per encapçalament: *A los amados y fieles nuestros concellers de Barcelona*.⁴⁸⁵

D'aquest època destaca també la publicació, l'any 1679, d'una notícia sobre el viatge que el rei Carles II va fer a Burgos per trobar-se amb la seva primera esposa, Maria Lluïsa d'Orleans, que es dirigia a la capital castellana procedent de França. Aquesta informació fou publicada per Jacint Andreu amb el títol de *Relación verdadera donde se da cuenta de la Real Jornada que executó el Rey nuestro Señor don Carlos Segundo (que Dios guarde) el día 21 de octubre deste presente año de 1679 para salir a recibir a la Reyna nuestra Señora, doña Maria Luysa de Borbón*.⁴⁸⁶

El casament de Carles II i Maria Lluïsa d'Orleans s'havia formalitzat el mes de setembre anterior, en un acte celebrat a Fontainebleau, amb la presència del duc de Pastrana com a representant del rei d'Espanya. Aquesta cerimònia fou explicada en una relació impresa per Joan Jolis, que portava per títol *Discipción de la pomposíssima entrada que a 14 de setiembre del presente año 1679 hizo el Excel. señor duque de Pastrana y Francavila, príncipe de Mérito, conde de Saldaña, marqués de Argecilla, etc., embaxador extraordinario de su Magestad, al Señor Rey Christianéssimo*.⁴⁸⁷

La reina Maria Lluïsa d'Orleans va morir a Madrid el 12 de febrer de 1689, com a conseqüència, segons assenyalava la premsa de l'època, de les ferides que uns dies abans es

---

la sortida del rei de Madrid a l'inici del seu viatge a Saragossa. *Relación verdadera en que se da cuenta de la jornada que la Magestad Católica del Rey nuestro Señor don Carlos Segundo (que Dios guarde) executó para el Reyno de Aragón el miércoles 21 de abril deste presente año en compañía de su Alteza, el Sereníssimo señor, el señor don Juan de Austria, su hermano, despidiéndose al salir de la Corte de la milagrosa y gloriosísima [gloriosísima] imagen de Nuestra Señora de Atocha*. AHCB, B 1677 8º op. 17.

⁴⁸⁵ AHCB, B 1677 8º op. 8.

⁴⁸⁶ AHCB, B 1679 8º op. 2.

⁴⁸⁷ AHCB, B 1679 8 op. 1.

va fer en caure del cavall. Les circumstàncies d'aquest accident i la mort de la reina foren explicades en una notícia publicada a Barcelona per Rafael Figueró, titulada *Relación muy puntual de lo que passó en la enfermedad de la Reyna nuestra Señora (que Dios tiene) con su testamento y otras particularidades*.⁴⁸⁸

La notícia de la mort de la reina Maria Lluïsa va arribar a Barcelona el 4 de març de 1689, a través d'una carta que Carles II va enviar als tres comuns, datada a Madrid el 23 de febrer. Aquesta carta es troba inserida en una relació escrita per Raimon de Solà que explicava els actes de dol que es van fer a Barcelona el mes de març. La relació, que portava per títol *Llanto fúnebre con que la Nobilíssima ciudad de Barcelona, en demostraciones obsequiosas de un leal afecto, lloró la muerte de la Sereníssima Señora y Reyna nuestra, doña Maria Luysa de Borbón (que está en gloria)*, fou impresa per Jaume Caís, administrador de la impremta Cormellas, per manament del Consell de Cent.⁴⁸⁹

El rei Carles II es va tornar a casar el 1690, aquesta vegada amb Mariana de Neuburg. El viatge que va fer fins al Ferrol, a Galícia, per rebre la reina fou explicat en diverses relacions aparegudes a Barcelona, la primera de les quals que es conserva, impresa per Rafael Figueró, porta per títol *Segunda noticia diaria del feliz desembarco y reales entregas de la Reyna nuestra Señora Doña Maria-Ana de Babiera y Neuburg, digníssima esposa del Rey N.S.D. Carlos Segundo (que Dios Guarde) cuya real función se executó el jueves 6 de abril de este año de 1690 a las 4 de la tarde*.⁴⁹⁰

Posteriorment, es van publicar a Barcelona successives notícies relacionades amb el casament reial. Es tractava, de fet, de la reedició de les relacions que s'imprimien a Madrid sobre les festes i celebracions que va organitzar la Cort. Així, una de les notícies impreses a

---

⁴⁸⁸ BC, F.Bon. 2687. La notícia de la mort de la reina va arribar a Barcelona el dia 4 de març de 1689, segons es desprèn de la relació titulada *Llanto fúnebre con que la nobilíssima ciudad de Barcelona, en demostraciones obsequiosas de un leal afecto, lloró la muerte de la Sereníssima Señora y Reyna nuestra, doña Maria Luysa de Borbón (que está en gloria)*, BMVB, 1 "B" XVII/13

⁴⁸⁹ BMVB, 1 "B" XVII/13.

⁴⁹⁰ BC, F.Bon. 2692.

Barcelona explicava els detalls de la cerimònia del casament, que va tenir lloc a Valladolid el 4 de maig de 1690.⁴⁹¹

Finalment, la reina Marianna de Neuburg va fer l'entrada pública a Madrid el 22 de maig, tal i com explicava una narració escrita per Francisco Fabro Bremundan, que va aparèixer a la capital castellana. Posteriorment, aquesta relació, que portava per títol *Bosquejo de la triunfante, magnífica y suntuosíssima entrada que en esta su Católica Corte executó a veinte y dos de mayo del presente año de 1690 nuestra Augustíssima Reyna y Señora Doña Mariana, princesa Palatina del Rhin, etc*, fou reproduïda a Barcelona per Rafael Figueró.⁴⁹²

L'estat de salut del rei Carles II va generar també un bon nombre de publicacions. A final de setembre de 1696 es va rebre amb gran alegria a Barcelona l'anunci que el rei s'havia recuperat d'una malaltia. Això és, almenys, el que assegurava el redactor del dietari del convent de Santa Caterina.

“Als 28 [de setembre 1696], fou tant gran la alegria tingué en Barcelona als últims de setembre ab las noticias de la salut millorada de nostre amat Rey Carlos 2 que esta ciutat determinà un dia de festa ab aquella grandeza que acostuma, per lo que vuy se féu una festa solemne en la catedral y a la tarda hi agué professó general, que feu lo mateix camí que la del Corpus”.⁴⁹³

Les institucions catalanes van organitzar festes i actes diversos per celebrar la recuperació de la salut del rei, moltes de les quals es van recollir en relacions impreses. Una mostra és la relació que el Consell de Cent va encarregar a Tomàs Lorient, administrador de la impremta Cormellas, que portava per títol *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios con que*

⁴⁹¹ *Quinta noticia diaria en que se refiere el magnífico recibimiento que la insigne y nobilísima ciudad de Valladolid hizo a los Reyes nuestros Señores en los días tres y quatro de mayo en que entraron en dicha ciudad, célebre función del Real casamiento y velaciones de sus Católicas Magestades, executada el jueves de la admirable Ascensión del Señor, 4 de dicho mes, fiestas y leales demonstraciones con que aquella gran ciudad ha celebrado tan Reales y Augustas bodas, con las circunstancias mas apreciables deste heroyco asunto.* BUB, B-54/5/22-5. L'edició d'aquesta relació feta a Madrid, per la Imprenta del Reyno, es troba a: BC, F.Bon. 5586.

⁴⁹² BUB, B-54/5/22-8. L'edició feta a Madrid a: BC, F.Bon. 5572.

⁴⁹³ BC, Manuscrits, Lumen Domus, 1635-1700, p.591.

*la Excelentíssima Ciudad de Barcelona celebró la acción de gracias a su Divina Magestad por el singular beneficio de aver restituido a la perfecta salud a nuestro católico monarca Carlos II (que Dios guarde), a 28 de octubre 1696, de la qual se'n van fer dues impressions, de 1.550 i 1.250 exemplars, respectivament.*⁴⁹⁴

A principi del mes d'octubre de l'any 1700 l'estat de salut del rei Carles II començava a ser crítica, tal i com explicava una notícia que Rafael Figueró va publicar amb el títol de *Relación diaria de la enfermedad y mejora de nuestro amado Rey y Señor Carlos II (que Dios guarde)*. Això no obstant, segons aquesta relació, un correu extraordinari que va arribar a Barcelona la nit del 6 d'octubre va portar cartes pel virrei, el príncep Jordi de Darmstadt, datades a Madrid el dia 3, que parlaven d'una millora de la salut del rei. Va ser per aquest motiu que, tot seguit, es va cantar un *Te Deum* a la catedral de Barcelona, amb l'assistència virrei.⁴⁹⁵

L'anunci de la mort del rei va arribar a coneixement dels tres comuns el dia 8 de novembre de 1700 a través d'unes cartes que els va fer arribar la reina Marianna. Entre aquells documents hi havia també el decret de creació d'una Junta de Govern, presidida per cardenal Portocarrero, i l'ordre donada al virrei de Catalunya, el príncep de Darmstadt, per a què continués en el càrrec fins a la fi del seu trienni (vegeu el Capítol 11).⁴⁹⁶

Les cartes de la reina, juntament amb el document que certificava l'acceptació per part de la Generalitat, amb el vist-i-plau del Consell de Cent i del Braç Militar, de la continuïtat del virrei, foren impreses per Rafael Figueró en un full de dotze pàgines que portava per títol

---

⁴⁹⁴ BC, F.Bon. 9473. Els pagaments fets pel Consell de Cent per aquesta impressió a: AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1696, 118-CC, f.323, 29 de novembre de 1696, i Registre de Deliberacions de 1697, 119-CC, f.22v, 20 de desembre de 1696. Al seu torn, la Generalitat també va encarregar a Rafael Figueró, el seu impressor, una relació sobre les festes que havia organitzat. *Congratulación festiva en que con solemne pompa y magestuoso luzimiento repitió gracias a la Trinidad Beatíssima en celebridad de San Jorge por la mejorada salud de su amado monarca y Señor Don Carlos Segundo, el deseado (que Dios guarde), el muy Ilustre y Fidelíssimo Consistorio de la Diputación de Cataluña, día quatro de noviembre de 1696*. BC, F.Bon. 421.

⁴⁹⁵ BC, F.Bon. 9157.

⁴⁹⁶ Sobre el debat successori a Catalunya vegeu, per exemple: Josep Maria TORRES I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona: Dalmau, 1999, p.43-74.

Carta real, escrita als molt Il·lustres y Fidelíssims Senyors diputats y oydors de comptes del General del Principat de Catalunya, la data de la qual és en Madrit al 1 de nohembre 1700.

Els diputats, conscients que, en aquelles circumstàncies, acceptar la continuïtat del virrei contrafeia les Constitucions, van voler justificar la seva decisió davant l'opinió pública. Per això, el 18 de novembre van ordenar a Figueró la impressió de 5.000 còpies d'aquell document, que fou repartit per totes els pobles i ciutats de Catalunya i que es va fer arribar també a diverses institucions dels altres tres regnes de la Corona d'Aragó.⁴⁹⁷

El debat que va generar la continuïtat del príncep de Darmstadt va quedar recollit, entre altres llocs, al dietari del convent de Santa Caterina de Barcelona:

“En los dies últims de janer de 1701 hi hagué grans debats sobre la viceregia, havent mort lo Rey Carlos 2 sens successió, y no havent encara jurat Felip V en Barcelona. Los altercats foren entre la Ciutat, Diputació y jutges de la Audiència sobre que hi hagué molts consultas y protestas de una part y altre, ab sas respuestas, las quals se imprimiren, ab diferents inquietuds que suceixen mentres lo Rey Felip V de Castilla y IV de Aragón estigé ab viatge desde París a Madrid y de Madrid a Barcelona ha prestar lo jurament y celebrar Corts en ella”.⁴⁹⁸

A l'enrenou que aquella situació havia generat, va afegir-s'hi, a començament de l'any 1701, el nomenament del comte de Palma com a virrei, sense que Felip V hagués jurat encara les Constitucions, cosa que des del punt de vista del dret català era il·legal. De nou, per justificar l'acceptació d'aquell nomenament, el juny de 1701 la Generalitat va fer publicar un memorial,

---

⁴⁹⁷ BC, F.Bon. 12695. L'encàrrec fet pels diputats a Rafael Figueró a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698-1701, part 4º, Sèrie General (N), 257, f.476v, 18 de novembre de 1700. El testament de Carles II fou imprès també per Rafael Figueró. *Copia del testamento cerrado que en dos de octubre del mil setecientos, y del codicilo que en cinco del mismo mes y año hizo la Magestad del Señor Rey D.Carlos II (que está en Gloria) debaxo de cuya disposición falleció en primero de noviembre siguiente. Y también copia del papel que cita el testamento.* BC, F.Bon. 447. D'igual forma, altres impremtes de Barcelona, com la de Francesc Guasch o la de Josep Llopis, administrada per Joan Piferrer, van imprimir també les clàusules del testament de Carles II. BC, Toda 7-VI-17-2; BC, F.Bon. 448.

⁴⁹⁸ BC, Manuscrits, Lumen Domus, 1701-1803, Ms. 1007, p.5.

elaborat pel seu advocat fiscal, Josep de Càncer i Prat, titulat *Pública noticia*, del qual Rafael Figueró en va imprimir 1.000 exemplars.⁴⁹⁹

Segons Castellví, aquest memorial va aparèixer el mes de setembre següent:

“Estos documentos y los que en adelante se transcribirán son los que en septiembre de este año, de orden de los diputados, se imprimieron para informar al público de lo ocurrido desde la muerte de Carlos II hasta aquel día, para sanear las sospechas que el público tenía de su obrar, cuyo título era Pública noticia”.⁵⁰⁰

En qualsevol cas, mentre a Europa es discutia si s'acceptava el successor de Carles II i en quines condicions, a Espanya el rei Felip V fou rebut amb tots els honors. Així, per exemple, a principi de 1701 es va publicar a Barcelona una relació que informava sobre l'arribada del rei a Irún, el 22 de gener d'aquell any. Aquesta relació, impresa per Rafael Figueró, portava per títol *Noticia venida a Barcelona por correo extraordinario a 1 de febrero 1701 en que se prosigue la Real jornada del Rey nuestro Señor don Felipe V (que Dios guarde) y se refieren las públicas demostraciones de alegría que se executaron en la Corte de Madrid, miércoles 26 de enero de este presente año por el feliz anuncio de la llegada a Irún de su Magestad Católica*.⁵⁰¹

D'una forma semblant, l'entrada de Felip V a Madrid fou també celebrada a Barcelona, tal i com explicava una narració dels actes que va organitzar la Generalitat el març d'aquell any.

Aquesta relació, impresa per Figueró, es titulava *Festivas aclamaciones a la feliz sucession a*

⁴⁹⁹ *Pública noticia del acierto con que el muy Ilustre y Fidelíssimo Consistorio de la Diputación del Principado de Cataluña, siempre atento a la conservación de las generales Constituciones, leyes y privilegios de su patria, utilidad pública y mayor Real servicio, reguló sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido después de la muerte del Sereníssimo Señor Rey Don Carlos Segundo, nuestro Señor (que está en el Cielo) hasta la admisión y asistencia al juramento del Excelentíssimo Señor conde de Palma para los cargos de lugarteniente general en dicho Principado de la Sacra, Católica y Real Magestad del Rey nuestro Señor Don Felipe Quarto de Aragón, que Dios guarde y prospere*. BUB, C-240/1/3-1. El nom de l'autor i la quantitat d'exemplars impresos figuren a: ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, Sèrie General (N), 258, f.648, 28 de juny de 1701.

⁵⁰⁰ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, vol.1, op. cit., p.213.

⁵⁰¹ BUB, B-65/5/7-13.

*la Corona de España y al próspero arribo a la insigne Corte de Madrid de la S.C.R.M. (que Dios guarde) de Don Felipe de Borbón V, Rey de Castilla, y IV de Aragón, conde de Barcelona, que en obsequio de su Magestad y en muestras de la común alegría celebró la Deputación de el Principado de Cataluña en los días 10, 11, 12 y 13 de março de 1701.*⁵⁰²

La coronació de Felip V com a rei d'Espanya es va celebrar també en altres ciutats catalanes, com, per exemple, a Tortosa. Una relació publicada per Figueró, titulada *Alborozos festivos, leales obsequiosas demostraciones con que la Fidelíssima y exemplar ciudad de Tortosa celebró el feliz arribo a su real corte de nuestro gran monarca y señor Don Felipe de Borbón, rey de las Españas (que Dios guarde)*, explicava els actes que es van fer en aquesta ciutat entre final d'abril i la primera setmana de maig de 1701. Segons la notícia, l'explosió d'una galiota que llançava salves va provocar la mort de quatre persones.⁵⁰³

Finalment, el colofó a la coronació de Felip V fou el viatge que el rei va fer a Catalunya, el setembre de 1701. L'anunci que el rei havia sortit de Madrid en direcció a Barcelona va arribar a aquesta ciutat el dia 9 d'aquell mes, tal i com va anotar el responsable dels annals del convent de Santa Caterina:

“Dia 9 de setembre 1701, se sabé per la estafeta que lo Rey Felip V (que Déu guarde) partí de Madrid dia 5 de setembre pera venir a celebrar Corts als catalans y juntament jurar los privilegis en la ciutat de Barcelona, per lo que lo mateix dia 9 als tres quarts per las 4 horas de la tarda comensà a tocar la campana de la seu, dita la Thomasa, a bastalladas per un quart de hora”.⁵⁰⁴

Una relació impresa per Figueró va explicar els actes que van tenir lloc a Barcelona des de l'arribada del rei davant la ciutat, el 30 de setembre, quan fou rebut per les autoritats a la Creu

⁵⁰² BC, F.Bon. 493. La Generalitat va pagar 44 lliures a Rafael Figueró per la impressió d'aquesta relació. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1698, part 5º, Sèrie General (N), 258, f.648, 28 de juny de 1701.

⁵⁰³ BC, F.Bon. 9645.

⁵⁰⁴ BUB, Manuscrits, Lumen Domus, 1701-1803, Ms. 1007, p.33.

Coberta, fins el 2 d'octubre, quan va fer l'entrada oficial. Segons la notícia, Felip V va recórrer els principals carrers en una carrossa, davant la mirada d'una gran multitud que, sens dubte, l'autor magnificava.

“El concurso del pueblo era tan excesivo que, sin mentir, passava de mas de 40.000 personas, demostrando todos en las aclamaciones y víctores continuados que a gusto de todos ha de gobernar hasta las eternidades nuestro gran Monarca Felipe. Con grande alborozo se retiró aquel numeroso pueblo, celebrando y aplaudiendo las relevantes prendas de su Magestad. Y quanto mas le miran, tanto más desean verle con los ojos de su imponderable afecto. Apenas conoció el pueblo que era la hora de disparar un grande castillo de fuego, levantado en la plaça de Palacio, quando bolvió a concurrir, más por ver los ardores con que ama su Magestad a tan leales vassallos que por mirar los incendios de aquel encastillado Vulcano”.⁵⁰⁵

Els actes que es van celebrar amb motiu de la visita de Felip V, principalment el jurament de les Constitucions i l'obertura de les Corts, al convent dels franciscans, així com el viatge i el retorn del rei de Figueres, on va tenir lloc el casament amb Gabriela de Savoia, foren recollits en una relació que la Generalitat va encarregar a Rafael Figueró. Aquesta narració, de la qual se'n van publicar 1.500 exemplars, portava el títol de *Festivas demonstraciones y magestuosos obsequios con que el muy Ilustre y Fidelíssimo consistorio de los deputados y oydores del Principado de Cataluña celebró la dicha que llegó a lograr con el deseado arribo y feliz himeneo de sus Católicos Reyes D. Felipe IV de Aragón y V de Castilla, conde*

---

⁵⁰⁵ *Breve descripción de las festivas demonstraciones que los ínclitos comunes y nobles particulares hizieron a la S.C. y Real Magestad de Felipe Quinto en Castilla, y Quarto en Aragón (que Dios guarde), en la entrada a los campos de Barcelona, día 30 de setiembre, y en la pública a esta Excelentíssima ciudad.* BC, F.Bon. 468. D'igual forma, Figueró va publicar també una relació que incloïa la narració del viatge del rei des de Madrid fins a Barcelona, el seu desplaçament fins a Figueres, on es va reunir, i casar, amb la reina Maria Lluïsa de Savoia, i l'entrada que, de nou, els reis van fer a Barcelona. *Relación succinta del feliz arribo a Barcelona de los Sereníssimos don Felipe de Borbón y doña Maria Luisa Gabriela de Saboya, monarcas de las Españas, nuestros reyes y señores (que el cielo guarde y prospere), y de sus reales bodas. Descrívese como en epílogo la festiva pompa con que fueron festejados sus Magestades por la fidelidad y amor de los catalanes, con la sagrada circunstancia de averse hecho la translación del incorrupto cuerpo del glorioso arzobispo de Tarragona, hijo y obispo de Barcelona, San Oleguer.* BC, F.Bon. 482.

*de Barcelona, etc. y Doña Maria Luisa Gabriela de Saboya, que Dios guarde, prospere y en su sucesión eternize.*⁵⁰⁶

Una cosa semblant va passar l'any 1708, durant el govern de l'arxiduc Carles d'Àustria, amb motiu de l'arribada a Barcelona de la reina Elisabet Cristina de Brunswick. La notícia del casament per poders, que es va fer a Viena el 23 d'abril, es va publicar amb el títol de *Relación de los Reales desposorios de sus Magestades y demás funciones executadas en Viena, hasta el día que partió la Reyna nuestra Señora (Dios le guarde) para Italia, la qual se ha traducido de idioma alemán en el español, y diario del viage de su Magestad hasta Milán*. Aquesta relació, així doncs, explicava els actes del casament, en el que el rei Carles III fou representat per l'emperador Josep I, el seu germà, així com també l'inici del viatge de la reina Elisabet Cristina en direcció a Barcelona.⁵⁰⁷

Sobre aquest esdeveniment existeixen diverses relacions de festes que narren amb detall les celebracions que es van fer amb motiu del viatge de la reina a Barcelona i de la boda imperial, cosa que, per uns dies, va convertir la capital catalana en l'epicentre d'Europa. Així, una de les relacions que cal destacar és la que narrava l'arribada de la reina a Mataró, que Rafael Figueró va recollir en una relació d'una cinquantena de pàgines.⁵⁰⁸

Posteriorment, Rafael Figueró va publicar una altra relació que narrava el viatge de la reina des de Sampierdarena, port de Gènova, fins a Mataró, i la rebuda que li van dispensar les autoritats, encapçalades pel canceller Llorenç Tomàs. La relació incloïa també els detalls del casament, celebrat el dia 1 d'agost de 1708 a la basílica de Santa Maria del Mar.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ BUB, B-69/5/13. La Generalitat va pagar va pagar 455 lliures a Rafael Figueró per la impressió dels 1.500 exemplars d'aquella relació de festes. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701-1704, part 2º, Sèrie General (N), f.310v, 29 de juliol de 1702.

⁵⁰⁷ BC, F.Bon. 5760.

⁵⁰⁸ *Breve discurso y fiel relación de los festejos públicos con que la muy ilustre ciudad de Mataró solemnizó el feliz arribo a su playa de la Sereníssima Reyna de las Españas, doña Isabel Christina de Brunswick y de Luneburg; mercedes que nuestro católico monarca Carlos Tercero dispensó a la dicha ciudad en premio de sus servicios y finezas; siendo jurados los ilustres señores doctor Joseph de Reniu y Padró, Salvador Arnau y Major y Joseph Matas, consagrado a los reales pies del Rey nuestro Señor (que Dios guarde)*. BC, F.Bon. 9592.

⁵⁰⁹ *Breve relación de el feliz viage de la Reyna nuestra Señora doña Isabel Christina de Brunswick y Vuolfenbuttel (que Dios guarde) desde San Pedro de Arenas hasta la ciudad de Mataró, su magnífica y gloriosa*

Cal destacar la relació que narra el viatge que els reis van fer al monestir de Montserrat, on van romandre gairebé una setmana. Les activitats en què el matrimoni reial va participar al llarg d'aquells dies foren explicades en un full imprès per Rafael Figueró que portava per títol *Relación verídica del feliz viage de sus Magestades (que Dios guarde) desde la ciudad de Barcelona hasta el monasterio de N. Señora de Monserrate*.⁵¹⁰

Una cosa semblant va succeir l'any 1710, amb motiu d'un viatge que el rei Carles III va fer per l'interior del país, visitant ciutats com Girona o Vic. La narració d'aquell viatge, que es va desenvolupar del 8 al 31 de gener, va aparèixer en una relació impresa per Rafael Figueró que portava per títol de *Diario del viage del Rey nuestro Señor (Dios le guarde) que executó para Gerona y otras partes del Principado, aviendo salido de Barcelona a 8 de enero 1710*. El fragment següent explica la caiguda del cavall que el rei va patir poc abans de fer entrada a la ciutat de Vic:

“El día 22 [gener de 1710], después de aver oído missa en la parroquial, salió su Magestad de Centellas a las nueve horas, gozando de la campaña y de lo feliz del día, que bizarreó el sol con la serenidad cumplida sin que viento alguno la turbasse. Y aunque quiso un accidente de resvalar el cavallo de su Magestad desgraciar la jornada, no dexó de ser feliz, porque preservó a su Magestad de suerte que, examinado el daño, fue (a Dios gracias) ninguno. Y montando otro cavallo entró a las doze del medio día a la ciudad de Vique, con indecible proclamación del pueblo. Apeose su Magestad en la espaciosa plaça que llaman el Mercadal, por averse dispuesto el palacio en las casas de la Deputación, donde esperavan los consellers y nobleza, y en la plaça una compañía de 150 hombres de los naturales de aquella ciudad, con sus oficiales y

---

entrada en la Excelentíssima ciudad de Barcelona y reales bodas con la Magestad de el Rey nuestro Señor Don Carlos Tercero (que Dios guarde), monarca de dos mundos. Sumptuosa pompa con que la lealtad cathalana aplaudió a sus Magestades en tan célebre ocasión, con la sagrada circunstancia de averse executado la festiva translación de el glorioso cuerpo de Santa Maria de Cervellón. BC, F.Bon.594. Aquesta notícia fou publicada també a Girona, en una relació molt semblant impresa per Francesc Oliva, amb el títol *Breve y verídica relación de lo que la ciudad de Mataró previno y hizo en el feliz, quanto deseado, desembarco de la Católica, Sacra, Real Magestad de la Reyna n. Señora, Da. Elisabet Christina de Brunswich Wolfembuttel en su venturosa playa.* BC, F.Bon, 3006.

⁵¹⁰ BC, F.Bon.5778.

demás requisitos, para guardia del Real palacio. Por la tarde se dexó ver a sus vassallos en uno de los balcones e inmediatamente concedió a la ciudad y cabildo la honra de besar su Real mano, que con gran lucimiento llegaron a Palacio. La plaça estava dispuesta con varias quadrillas de músicos, abúes y clarines, que incessantemente festejavan la Real persona, prosiguiendo esta armonía hasta las doze de la noche. Y cerrado el día, no obstante la insinuación dada de que se escusasse todo género de gastos, se empeçaron las luminarias con gran lucimiento de antorchas y faroles y, seguidamente, saliendo su Magestad al balcón, se disparó un castillo de fuego que se avía dispuesto sobre la fuente que se halla en medio de dicha plaça, con gran proporción, coronando lo restante de la noche con bayles y otras demostraciones expressivas del contento cabía a aquella ciudad de tener al Rey nuestro Señor en ella”.⁵¹¹

L'any 1711 va estar marcat per la mort de l'emperador Josep I. Arran d'això, el 6 de setembre el rei Carles III va escriure als tres comuns per comunicar-los que aquella pèrdua el convertia en hereu del tron imperial, cosa que l'obligava a marxar de Barcelona. La carta que van rebre els diputats de la Generalitat fou impresa per Rafael Figueró, amb el títol de *Còpia de la Real carta manada escriurer per la S.C. y Real Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) al Excel·lentíssim y Fidelíssim consistori dels senyors deputats y oydors de comptes del General de Cathalunya, als 6 de setembre de 1711*. En la carta, a més, el rei informava als diputats que la reina Elisabet Cristina es quedaria a Barcelona.

“Os encomiendo la joya mas preciosa de mi amor, para que correspondiendo el vuestro al consuelo que en su real presencia experimentareys, halle la confiança el efecto en vuestra constante lealtad. He querido que me devays esta fineza por memoria de mi paternal y

---

⁵¹¹ *Diario del viage del Rey nuestro Señor...*BC, F.Bon.3023. Segons Castellví, la caiguda del rei va tenir lloc al seu pas pel poble de Tona. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, op. cit., vol.3, p.33.

singularíssimo amor, confiando expressarle mas con vuestra libertad y la última reducción de toda la monarquía de España, para mayor lustre de la Nación Cathalana”.⁵¹²

Els detalls del viatge de Carles III i de la seva coronació a Frankfurt, que va tenir lloc el 22 de desembre de 1711, foren explicats a través de nombroses relacions i gasetes. Així, en una primera relació, publicada per Rafael Figueró, s’explicava la sortida del rei de Barcelona, el 27 de setembre, a bord d’una flota anglo-holandesa que comandava l’almirall John Jennings, i la seva arribada al port de Finale Ligure, el 7 d’octubre, a poca distància de Gènova.⁵¹³

Tot seguit, una relació copiada de la gaseteta de Milà, informava de l’arribada del rei a aquesta ciutat, el 13 d’octubre de 1711, i dels actes que s’havien fet per rebre’l. Aquesta notícia fou publicada per Figueró amb el títol de *Relación copiada de la gazeta de Milán, su fecha día 21 de octubre, publicada en Barcelona a 7 de noviembre 1711*.⁵¹⁴

D’altra banda, segons el cronista del convent de Santa Caterina de Barcelona, el 21 de gener de 1712 va arribar la notícia que un mes abans el rei Carles III havia estat coronat com a emperador a Frankfurt.

“Dia 21 de janer 1712, ha arribat esta nit en aquest port una embarcació que ha vingut de Gènova con la gustosa noticia de gozar lo Rey y Emperador Carlos 6 y 3 en Espanya perfeta salut y juntament averse celebrat en Francfort lo dia 22 de dezembre la coronació de sa Magestat Catòlica y Cesàrea, ab los majors aplausos y magnificència que may se aja vist, desde ahont se esperaba que ab brevedat partiria a Viena pera donar las providèncias necessàrias, no

⁵¹² *Còpia de la Real carta manada...* BC, F.Bon.643. Existeix una versió de la mateixa carta adreçada al Consell de Cent, impresa per Joan Pau Martí amb el títol *Còpia de la Real carta escrita per la S.C. y Real Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) al Excel·lentíssim Consistori dels Senyors Concellers de la Ciutat de Barcelona*. BUB, C-240/1/3-15.

⁵¹³ *Relación del viage marítimo de la Magestad del Rey nuestro Señor Carlos III (que Dios guarde) desde el día 27 de setiembre 1711 que salió de Barcelona hasta su arribo a Génova*. AHCB, B. 1711 8º op.14.

⁵¹⁴ AHCB, B 1711 8º op.11. Rafael Figueró va publicar una altra relació que explicava el viatge des de Gènova fins a Milà i des d’aquesta ciutat fins a Neuburg, al Palatinat. *Continuación del itinerario de la Sacra, Católica, Real y Cesárea Magestad de nuestro Señor (que Dios guarde) Carlos VI, emperador de Alemania, rey de España, Ungría, Bohemia, etc.* AHCB, B 1711 8º op. 4.

sols per lo que mira a aquells estats, com també per enviar a est Principat los mes poderosos socorros”.⁵¹⁵

Això no obstant, la notícia oficial de la coronació de l'emperador no va arribar a Barcelona fins el mes de juny de 1712. El dia 19 d'aquell mes, la reina Elisabet Cristina de Brunswick va comunicar als tres comuns que havia rebut cartes de l'emperador informant-la que el 22 de desembre havia tingut lloc la coronació a Frankfurt i que el 22 de maig havia estat proclamat també rei d'Hongria a Presburg, actual Bratislava. La reina assegurava que havia rebut les dues cartes de Carles VI al mateix temps perquè l'emissari que portava la primera de les notícies havia caigut presoner dels borbònics. La carta de la reina al Consell de Cent fou publicada per Joan Pau Martí, amb el títol de *Còpia de la Real carta escrita per la S.C.C y Real Magestat de la Reyna nostra Senyora (que Déu guarde) al Excel·lentíssim Consistori dels Senyors Concellers de la ciutat de Barcelona.*⁵¹⁶

Entre les cartes que la reina Elisabet Cristina va rebre el juny de 1712 hi havia també les que l'emperador havia escrit als tres comuns, amb data del 31 de desembre, per informar-los de la seva coronació. D'aquestes, es conserva la que van rebre els diputats del General, que fou impresa per Rafael Figueró amb el títol de *Còpia de la Real carta escrita per la S.C.C. y Real Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) al Excel·lentíssim y Fidelíssim consistori dels senyors diputats y oydors de comptes del General de Cathalunya a 31 de desembre 1711.* En aquesta carta, l'emperador assegurava als diputats que, tot i el seu ascens al tron imperial, el seu primer objectiu continuava sent el de recuperar els seus dominis a

⁵¹⁵ BUB, Manuscrits, Lumen Domus, 1701-1803, Ms.1007, p.231, 21 de gener de 1712.

⁵¹⁶ BUB, C-240/1/3-17. Existeix també la versió de la mateixa carta que la reina va enviar als diputats de la Generalitat, que fou impresa per Rafael Figueró amb el títol *Còpia de la Real Carta escrita per la S.C.C. y Real Magestat de la Reyna nostra Senyora (que Déu guarde) al Excel·lentíssim y Fidelíssim Consistori dels Senyors Diputats y Oydors de Comptes del General de Cathalunya a 19 de juny de 1712.* BUB, B-54/1/1-25.

Espanya i que per això no escatimaria esforços per enviar reforços per a seu exèrcit a Catalunya.⁵¹⁷

A més, Rafael Figueró va publicar també una extensa relació de 70 pàgines que explicava l'entrada del rei Carles III a Frankfurt, el 19 de desembre de 1711, i els actes que es van celebrar en aquesta ciutat fins el dia 22 d'aquell mes, quan va tenir lloc la cerimònia de la seva coronació com a emperador. Aquest full portava per títol *Exacta relación de todo lo que se observa y executa en la elección de Emperador o Rey de Romanos, como assí mesmo de lo que se observó y executó en la de su Mag. C. y C. Carlos Sexto hasta el fin de su coronación.*

518

A banda d'això, Figueró va imprimir una relació que narrava l'arribada de l'emperador Carles VI a Presburg, el 19 de maig de 1712, per celebrar la Dieta que l'havia de coronar com a rei d'Hongria. Aquesta relació portava per títol *Recibimiento solemne e introducción del Augustísimo Señor Emperador de Romanos Carlos VI, Rey de las Españas, de Ungría, etc., en el castillo de Posonia, hecha de los señores Estados y magnates de Ungría en el arribo de su Magestad C.C. a aquella ciudad para la dieta del Reyno y su coronación.*⁵¹⁹

Notícies de temàtica militar

La pràctica totalitat dels conflictes que van tenir lloc a Europa al llarg de la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII es van veure reflectits en les notícies publicades a la capital catalana. La primera notícia apareguda a Barcelona després de la Guerra dels Segadors que es conserva és una relació sobre el setge de Pavia, al Milanesat, que fou publicada a la impremta de Josep Forcada el 1655. Aquest esdeveniment s'emmarcava en l'anomenada

⁵¹⁷ BC, 2-V-C1/36. El peu d'impremta d'aquesta relació, malgrat tot, indica que fou publicada el 1711.

⁵¹⁸ AHCB, B 1711 12° op. 1.

⁵¹⁹ BC, F.Bon. 646.

Guerra Franco-Espanyola, que es va iniciar l'any 1635, paral·lelament a la Guerra dels Trenta Anys, i que va concloure el 1659 amb la signatura del Tractat dels Pirineus. La Guerra Franco-Espanyola es va disputar, principalment, a França i al nord d'Espanya, però també al Franc Comtat, a Flandes i al Milanesat.

La notícia del setge de Pavia narrava en forma de diari l'intent fallit de l'exèrcit francès de conquerir aquesta ciutat. Segons aquesta relació, Francesc I d'Este, duc de Mòdena, va posar setge a Pavia el 24 de juliol de 1655, però va haver de retirar-se el mes de setembre següent, després de resultar ferit.⁵²⁰

El jurista Rafael Vilosa, explicava a Guillem Ramon de Montcada, marquès d'Aitona, en una carta escrita el 25 de setembre de 1655, haver rebut notícia de l'aixecament del setge de Pavia per part dels francesos, així com també del de Palamós.

“Doy a V.Exa. la norabuena del feliz sucesso de haver levantado el enemigo el sitio por mar y tierra de Palamós, haver llegado una armada en estos mares y haver también levantado el sitio de Pavía, con pérdida tan considerable como se dize. Y si a esto se añadiesse que nuestra cavallería se adelantasse mas hallá de los estados de V.Exa. ya habría otro motivo para dar a V.Exa. el parabien”.⁵²¹

Els “estats” o propietats del marquès d'Aitona als que es referia Vilosa foren ben aviat alliberats. L'octubre de 1655 es va difondre per Barcelona una notícia relacionada amb el setge que l'exèrcit francès va posar a Berga, que fou publicada també per la impremta de Josep Forcada, amb el títol de *Relación del sitio, rendimiento y socorro de Berga, por quien se halló presente en todo*. Segons aquesta notícia, datada a Vic el 20 d'octubre, el general

⁵²⁰ *Relación del sitio de la ciudad de Pavía, escrita por un cavallero della al Illustríssimo señor conde Maximiliano Estampa, capitán de Infantería por S.M.C. en el estado de Milán, y embiada a un cavallero desta ciudad de Barcelona, impresa en Alexandría y Génova en italiano y aora se ha traduzida en castellano*. BC, F.Bon. 7572.

⁵²¹ BC, Manuscrits, Correspondència enviada per Rafael Vilosa, 1655-1663, Arx.512, s.f., 25 de setembre de 1655.

d'artilleria Josep de Pinós, governador d'aquesta ciutat, amb un exèrcit format per 2.500 homes, va aconseguir alliberar Berga de l'assetjament dels francesos.

“Demos muchas gracias a Dios y a los generales D. Joseph de Pinós mil norabuenas, que en diez y siete días sitió, ganó, proveyó y socorrió esta plaça, aumentándose vitorias. Y D.Diego Cavallero infinitos agradecimientos, que con llegar a tan buen tiempo lo assiguró todo, pues con venir, ver y vencer dio colmo a tanta dicha. Vique, 20 octubre 1655”.⁵²²

Per aquest motiu, de nou, Rafael Vilosa, en una carta enviada des de Barcelona el 23 d'octubre, va informar el marquès d'Aitona d'aquell esdeveniment, assegurant-li, per a la seva tranquil·litat, que els seus béns a les zones amenaçades pels francesos es trobaven fora de perill.

“Quedan aliviados los lugares y estados de V.Exa., pues la cavallería ha ya algunos días marchó a la buelta de Berga, en donde con la infantería que conducía don Jusepe de Pinós tubimos domingo passado un buen suceso, pues rompimos al enemigo que havia sitiado el castillo y le derrotamos, de manera que entre muertos y heridos y prisioneros pasan de mil”.⁵²³

D'altra banda, es conserva una relació publicada el 1656 per la impremta d'Antoni Lacavalleria sobre la Batalla de Valenciennes, que va tenir lloc davant d'aquesta ciutat flamenca, situada a l'actual província d'Hainaut. En aquest enfrontament, l'exèrcit que comandaven Joan Josep d'Àustria i el príncep Lluís II de Borbó-Condé, aleshores aliat del rei d'Espanya, va derrotar les tropes franceses que, a les ordres de Henri de La Tour d'Auvergne, vescomte de Turenne, havien posat setge a la ciutat de Valenciennes. A més, aquesta relació inclou la narració del viatge que Joan Josep d'Àustria, després d'haver deixat el càrrec de

⁵²² *Relación del sitio, rendimiento y socorro de Berga...* BC, F.Bon. 9133.

⁵²³ BC, Manuscrits, Correspondència enviada per Rafael Vilosa, 1655-1663, Arx.512, s.f., 23 d'octubre de 1655.

virrei de Catalunya, va fer des de Barcelona fins a Brussel·les, on, segons la notícia, va fer entrada el 12 de maig de 1656 com a nou governador de Flandes.⁵²⁴

Finalment, sobre la Guerra Franco-Espanyola es conserven diverses notícies relacionades amb la signatura del Tractat dels Pirineus, que tingué lloc el novembre de 1659 a l'illa dels Faisans, situada dins del riu Bidasoa, al seu pas per Irún. Així, per exemple, existeix una notícia publicada per Antoni Lacavalleria que informava de l'arribada a aquella ciutat de les delegacions espanyola i francesa, encapçalades, respectivament, per Luis Méndez de Haro, marquès del Carpio, i pel cardenal Jules Mazarin, plenipotenciaris dels reis d'Espanya i França.⁵²⁵

D'igual forma, es conserva també l'edicte que el 21 de febrer de 1660 es va fer públic a Barcelona per ordre del marquès de Mortara, virrei de Catalunya, que contenia els articles del Tractat dels Pirineus. Aquest edicte fou imprès per Martí Gelabert, administrador de la impremta de Miquel Delmunts. D'igual forma, Gelabert va imprimir també els articles del Tractat de Llúvia, signat aquell any per Miquel de Salbà i de Vallgornera i Josep Romeu de Ferrer, per part del rei Felip IV, i Giacinto Serroni, bisbe d'Aurenja, representant del rei Lluís XIV, que va servir per determinar els pobles de la Cerdanya que a partir d'aleshores havien de passar a formar part de França i per retornar els béns confiscats durant la Guerra dels Segadors.⁵²⁶

---

⁵²⁴ *Relación verdadera de la felicísima vitoria que Dios nuestro Señor se ha servido conceder a las cathólicas armas de su Magestad, gobernadas del Sereníssimo Señor Don Juan de Austria, contra las del Christianíssimo Rey de Francia, que se hallava sobre el sitio de la ciudad de Valenciens, ciudad del pais de Henau, en los estados de Flandes, sucedida sábado 15 de julio deste año de 1656.* BC, Res.510/16-4º.

⁵²⁵ *Relación de las vistas que tubieron los Señores el Excelentíssimo Señor Don Luis Méndez de Aro y el Eminentíssimo Señor Cardenal Julio Macerino y planta de la casa hecha en la isla que haze el rio Beobia en Biscaya para el tratado de la paz, cada uno en su terreno, escrita por un cavallero muy de la casa de su Excelencia y que tiene las noticias mas íntimas y ciertas della a otro de esta ciudad.* BUB, B-59/3/42-81.

⁵²⁶ *Edicte manat publicar per lo Excelentíssim Senyor Don Francisco de Orosco y Ribera, marquès de Olias, Mortara y Zarreal (...), Llochtinent General en lo present Principat de Cathalunya y comptats de Roselló y Cerdanya y Capità General del Real Exèrcit de Cathalunya, del tractat de la Pau feta entre las Magestats del Rey N.S., que Déu guarde, y del Christianíssim de França, ajustada per lo Excelentíssim Senyor Don Luys Mendez de Haro y Guzmán, marquès del Carpio, (...) y per lo Eminentíssim Senyor cardenal Julio Mazarini. BUB, XVII-7122-4; Artículos concordados y ajustados entre los nobles Don Miguel de Calba y de Vallgornera, cavallero de la Orden de Santiago, del Consejo de su Magestad y lugartiniente en el officio de Maestre Racional de su Real Casa y Corte en la Corona de Aragón, y Don Joseph Romeu de Ferrer, del Consejo de su Magestad*

Guerra de Devolució (1667-1668)

L'anomenada Guerra de Devolució fou un conflicte disputat entre les monarquies de França i Espanya, que es va desenvolupar de 1667 a 1668 principalment en territori de Flandes i del Franc Comtat. La disputa va iniciar-se quan el rei Lluís XIV va envair aquests territoris, que reclamava en virtut dels drets successoris de Maria Teresa d'Àustria, la seva esposa, filla de Felip IV. Es tractava, de fet, del primer conflicte provocat per Lluís XIV després d'haver esdevingut rei de França. Amb la signatura del Tractat d'Aquisgrà, el maig de 1668, la monarquia hispànica va recuperar el Franc Comtat, però va cedir a França algunes ciutats flamenques importants, com Charleroi o Tournai.

L'anunci de l'esclat de de la Guerra de Devolució fou fet a Barcelona el 26 de juliol de 1667 per mitjà d'una crida pública, tal i com explicava un cronista anònim de la ciutat:

“Dimars que comtàvem a 26 de juliol 1667 se publicaren cridas en la present ciutat rompent lo comerç entra las dos coronas de Fransa y Espanya y se declarà la guerra per quant lo rey de Fransa era entrat en Flandes ab un gran exèrcit, que deyan se anave a prèndrer la possessió del comptat de Brabante y se prengué moltas plassas”.⁵²⁷

La única notícia impresa a Barcelona que es conserva sobre la Guerra de Devolució narra les circumstàncies del setge de Dendermonde, l'agost de 1667, que l'exèrcit francès es va veure

---

en la Real Audiencia del Principado de Catalunya y sus condados, comissarios nombrados por su Magestad, y el obispo de Oranje, comissario del Señor Rey Christianíssimo, para los límites de las dos Monarchías y para terminar las diferencias que se pueden hallar sobre la restitución de las haziendas. BC, F.Bon. 159. La còpia del Tractat de Llivia fou impresa per Martí Gelabert per encàrrec de la Generalitat, com es desprèn del pagament de 2 lliures i 16 sous fet a Miquel Delmunts, propietari de la impremta, el 6 d'agost de 1660. ACA, Generalitat, Llibre de correu y menut, trienni de 1659, Sèrie G, 47/42, f.14. Segons Narcís Feliu de la Penya, l'anunci de la suspensió de les hostilitats entre Espanya i França es va fer públic a Barcelona el 22 de maig de 1659. “A 22 de mayo [1659] se publicó la suspensión de armas entre las dos Coronas para tratar las pazes y casamiento del Rey Christianíssimo con la Sereníssima Señora Doña Maria Teresa Infanta de España”. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.343.

⁵²⁷ AHCB, Manuscrits, Llibreta de cosas memorables. Catálogo dels concellers de la present ciutat de Barcelona, Ms. B-44, f.73v, 26 de juliol de 1667.

obligat a aixecar davant la resistència de la guarnició, comandada per Francisco de Moura, tercer marquès de Castel Rodrigo, governador de Flandes. Aquesta notícia fou publicada per Rafael Figueró, administrador de la impremta de Miquel Delmunts, amb el títol de *Carta nueva de las vitorias y felizes sucessos que han tenido las armas de su Magestad (que Dios guarde) gobernadas por el Excelentísimo Señor Marqués de Castelrodrigo en los estados de Flandes*.⁵²⁸

Guerra de Creta (1645-1669)

La Guerra de Càndia o de Creta fou un conflicte que cal situar en el marc de la disputa que la República de Venècia i l'Imperi Otomà van mantenir entre els segles XV i XVIII pel control del Llevant del Mediterrani. En aquest cas, la Guerra de Creta es va desenvolupar des de 1645 fins a 1669. De la fase final d'aquest conflicte es conserven dues notícies publicades a Barcelona per Jacint Andreu, que aleshores administrava la impremta Cormellas. En concret, una d'aquestes notícies és una relació sobre una victòria naval que les galeres venecianes, comandades pel general Francesco Morosini, van obtenir el 8 de març de 1668 contra els turcs que havien posat setge a Càndia, actual Heraclió, la principal ciutat de l'illa de Creta.⁵²⁹

L'altre notícia, titulada *Segunda relación verdadera de la vitoria que han tenido las armas de la Liga Cathólica contra el ejército del Gran Turco en el socorro que se ha dado a la ciudad de Candia*, assegurava que l'abril de 1668 els venecians havien aconseguit alliberar Heraclió, cosa que no era certa, ja que la ciutat va caure definitivament en poder dels turcs

---

⁵²⁸ BC, F.Bon.14952.

⁵²⁹ *Relación de la batalla que tuvieron las galeras de la Serenísima República de Venecia con las de Bey debaxo del patrocinio del Excelentísimo Señor Francisco Moresini, capitán general de la mar, la noche 8 de março deste año de 1668 en el canal de Frasquia*. AHCB, B 1668 8º op. 8.

l'any següent. El setge de Càndia, que va iniciar-se el 1648, ha estat considerat com el més llarg de la història.⁵³⁰

D'altra banda, més o menys d'aquesta època es conserven també algunes notícies que fan referència a les anomenades guerres de Barbaria. Es tracta d'informacions sobre petits enfrontaments que tenien lloc al Mediterrani entre les potències europees i els vaixells corsaris del Marroc, Alger, Tunis i Trípoli, l'actual Magrib, coneguts genèricament en aquell temps com als regnes de Barbaria, que estaven sota la influència de l'Imperi Otomà. Així, per exemple, l'impressor Jacint Andreu va publicar una relació que narrava un enfrontament que una flota anglo-holandesa, comandada per l'almirall Willem van Ghent, va disputar el mes de setembre de 1670 contra uns corsaris algerians. D'una forma semblant, l'any següent Rafael Figueró va publicar una altra notícia que narrava un intent fallit dels marroquins de conquerir la ciutat de La Mámora, coneguda també com a Mehdia, gràcies a la intervenció de les tropes enviades des de Larache pel duc de Veraguas, general de l'armada hispànica.⁵³¹

Tercera Guerra Anglo-Holandesa (1672-1674)

La Tercera Guerra Anglo-Holandesa, que va tenir lloc de 1672 a 1674, cal contemplar-la en el context de la Guerra d'Holanda, que entre els anys 1672 i 1678 va enfrontar, entre altres països, a França i Anglaterra contra Espanya i Holanda. En concret, es conserven dues notícies relacionades amb el conflicte entre Anglaterra i Holanda, publicades per Rafael

⁵³⁰ AHCB, B 1668 8º op.9. Sobre la caiguda de Creta en mans dels turcs vegeu: Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991, p.206-243.

⁵³¹ *Relación verdadera de la feliz vitoria que han tenido las naos de Olanda y Inglaterra en 28 de agosto deste año 1670 contra siete de los turcos y moros, donde se da cuenta de los que murieron y cautivaron y los christianos que se pusieron en libertad y los nombres de las naos y piezas de artillería que traían y la valentía del almirante olandés.* AHCB, B 1670 8º op. 4; *Relación verdadera de lo sucedido en la Mámora, como entró nuestro socorro y las prevenciones que el Excelentísimo señor duque de Veragües hizo con toda brevedad, donde se declara el tiempo que se peleó con el enemigo y como se le puso en huida, dexando muchas escopetas, con muerte de mil y setecientos moros.* AHCB, B 1671 8º op. 12.

Figueró, una amb el títol de *Carta nueva de lo que a sucedido en Olanda, Francia, Inglaterra y en otras partes y de las preparaciones que haze el turco y demás provincias* i l'altra titulada *Sucessos estraños y relación verdadera de la francesca y inglesa armada contra de Olanda y del socorro que ha tenido el olandez, venida de Astradam a los 7 de octubre 1672*.⁵³²

Guerra Turco-Polonesa (1672-1676)

La Guerra Turco-Polonesa fou un conflicte que va enfrontar l'Imperi Otomà i la mancomunitat formada per Polònia i Lituània entre els anys 1672 i 1676, principalment en territori d'Ucraïna. Destaca la notícia que Rafael Figueró va publicar sobre la Batalla de Khotyn, que va tenir lloc en aquesta localitat ucraïnesa el novembre de 1673 i que va permetre a l'exèrcit polonès ocupar la riba del riu Dnièster i les províncies de Moldàvia i Valàquia.⁵³³

Una altra notícia relacionada amb aquest conflicte és la que porta per títol *Carta nueva en que se da exacta noticia del estado y sangrientas guerras del Reyno de Polonia contra el común enemigo de la Christiandad, el Gran Turco, adquirida de personas de toda suposición y autoridad*, impresa a Barcelona per Jacint Andreu el 1674, així com també la que va publicar Vicenç Surià amb el títol de *Relación verdadera, sacada de diferentes cartas fidedignas venidas de Flandes, Alemania, Polonia y demás partes de Europa y el septentrión*

⁵³² *Carta nueva de lo que a sucedido...* AHCB, B 1672 8º op. 1; *Sucessos estraños y relación verdadera...* AHCB, B 1672 8º op. 7.

⁵³³ *Relación verdadera de la gran vitoria que las armas del Reyno de Polonia han conseguido (por medio del divino auxilio, implorado de la universal, católica y militante Iglesia) contra el poder otomano. Refiérese el sangriento destroço que hizieron en los turcos los polacos, los ricos despojos que les quitaron, la artillería, víveres y municiones que perdió el enemigo, el día 11 de noviembre del año pasado de 1673, y assí mismo se refiere como el siguiente día 12 de dicho mes ganó el ejército christiano por assalto la plaça de Chozim, passando a todos sus moradores a cuchillo.* AHCB, B 1674 8º op. 13.

en este año de 1674, que, entre altres coses, narrava la presa de la ciutat de Kàmianets per part dels polonesos.⁵³⁴

Guerra d'Holanda (1672-1678)

En la Guerra d'Holanda es van enfrontar un bloc format per França, Anglaterra i Suècia, per una banda, i el que integraven principalment Holanda, Espanya i Àustria. El conflicte es va iniciar l'any 1672, quan Lluís XIV va ordenar la invasió dels Països Baixos espanyols, i va finalitzar el 1678, amb la signatura del Tractat de Nimega.

La referència més antiga que es conserva en una notícia publicada a Barcelona sobre la Guerra d'Holanda apareix en una reedició de la *Gazeta de Amsterdam*, que Jacint Andreu, aleshores ja treballant pel seu compte, va publicar amb data del 17 d'abril de 1673.⁵³⁵

Unes setmanes després, Rafael Figueró va reeditar un altre número de la *Gazeta de Amsterdam*, amb data del 26 de juny de 1673. Entre altres, aquesta gasetta incorporava una notícia datada a París el 16 de juny que informava de Batalla d'Schooneveld, un enfrontament naval va tenir lloc el dia 7 d'aquell mes entre les armades d'Anglaterra i França, comandades pel príncep Rupert del Rin, i la flota holandesa, que dirigia l'almirall Michiel de Ruyter.

“Paris, 16 junio. Diversas cosas se divulgan aquí sobre la sangrienta batalla que en 7 del corriente hubo entre las armadas inglesa y francesa contra la de Holanda, durando el combate desde las 10 oras de la mañana hasta las 10 de la noche. La escuadra colorada, baxo el señor príncipe Roberto empeçó el combate (en dicha se incluyen 4 navíos franceses, llamados el Conquistador, el Esquillón, el Invencible y el Oriflama) que fue muy terrible, pues murió en él

⁵³⁴ *Carta nueva en que se da exacta noticia...* AHCB, B 1674 8º op. 3; *Relación verdadera, sacada de diferentes cartas...* AHCB, B 1674 8º op. 14.

⁵³⁵ *Gazeta de Amsterdan, del lunes 17 de abril 1673.* AHCB, Pre-premsa 4/3.

tanta gente y nobleza de ambas Coronas, no se sabiendo aún el daño que los holandeses recibieron y solamente se afirma tenían dichos, antes del combate, 107 navíos y entre ellos 60 de guerra”.⁵³⁶

En una carta datada a Madrid el día 1 de juliol de 1673, Joan Francesc Pujol, agent del Consell de Cent a la Cort, informava als consellers de la victòria holandesa a la Batalla de Schooneveld:

“Muy sangrienta fue la batalla del mar entre Inglaterra y Francia contra Olanda. Empeçose el día siete de junio a las once y hasta las quatro de la tarde no se reconoció bentaja de parte de Olanda. Continuose hasta las once de la noche con gran daño de franceses. El día siguiente a las ocho bolvieron ingleses al combate, que fue muy sangriento y quedaron vencidos, todavía no se saben las particularidades, pero es cierto que se perdieron 22 bajeles, 17 de Francia y cinco de Inglaterra. Y los Olandeses perdieron dos y por lo que refirieron unos ingleses que se hicieron prisioneros pasando de un navío a otro se entiende que ha quedado muerto el príncipe Roberto”.⁵³⁷

De nou, dues setmanes després, Pujol donava més detalls als consellers de Barcelona sobre aquella batalla.

“En carta de 30 del passado [juny de 1673] que ha traydo el correo de Flandes dicen que después de la batalla que hubo el día siete de junio entre las armadas navales en la qual se portaron olandeses con tanto valor, que sin embargo de haver sido inferiores en baxeles llevaron

---

⁵³⁶ *Gazeta de Amsterdam, de lunes 26 de junio 1673*. AHCB, Pre-prensa 4/8.

⁵³⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, n.59, 1 de juliol de 1673.

lo peor franceses y ingleses, con muy considerable pérdida assí de navíos como de gente y en particular los primeros quedaron muy mal tratados”.⁵³⁸

Entre les notícies publicades a Barcelona sobre la Guerra d’Holanda es conserva també una que feia referència a la Batalla de Seneffe, que va tenir lloc l’agost de 1674 entre l’exèrcit francès, comandat per Lluís II de Borbó-Condé, i el de l’aliança formada per Anglaterra, Holanda i Espanya, sota les ordres del príncep Guillem d’Orange. Sobre aquest enfrontament Rafael Figueró va publicar una notícia titulada *Relación verdadera de la feliz victoria que han alcanzado las armas católicas, imperiales y olandesas contra el ejército francés en Flandes*. A pesar del contingut de la notícia, aquesta batalla, en realitat, fou guanyada pels francesos, amb una gran pèrdua de soldats per les dues bandes.⁵³⁹

En una relació manuscrita enviada pel duc de Villahermosa, general de la Cavalleria de Flandes, que Joan Francesc Pujol va reenviar als consellers de Barcelona, s’advertia de la gran quantitat de baixes que hi havia hagut a la Batalla de Seneffe.

“Acava de llegar de Flandes extraordinario con aviso desde Bruselas, su fecha de 14 de agosto, en que avisan el fuerte choque y batalla que han tenido las armas de su Magestad Cesárea y las de Olanda, assistidas estas de las del Rey nuestro Señor, contra las del Rey Christianísimo, gobernadas por el señor Príncipe de Condé, que fue dicha batalla, sávado, onze de agosto, des de las onze de la mañana hasta quatro de la tarde del domingo siguiente. Han muerto de una y otra parte mas de quinze mil hombres”.⁵⁴⁰

⁵³⁸ Ibidem, n.63, 15 de juliol de 1673.

⁵³⁹ AHCB, B 1674 8º op. 12. La Batalla de Seneffe ha estat qualificada com un veritable carnatge, no debades l’exèrcit francès va perdre 10.000 soldats, entre morts, ferits i presoners, mentre que els aliats uns 15.000, només pel que fa a morts. En aquest sentit, vegeu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*, Londres: Longman, 1999, p.127.

⁵⁴⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, f.190.

Una altra victòria francesa que fou falsejada per la premsa del bàndol contrari va tenir lloc a Entzheim, a l'Alsàcia, l'octubre de 1674. En concret, en una relació titulada *Continuación de los progressos de los exércitos confederados del Imperio contra el de Francia, que manda el mariscal de Turena, y relación del combate de Holzheim, de 5 de octubre, que desvanece lo que franceses han publicado en sus gazetas*, es donava per fet que la victòria a la Batalla d'Entzheim havia estat per a l'exèrcit imperial, que comandava el duc de Bournonville, quan, en realitat, a pesar de la inferioritat numèrica, va ser guanyada pel mariscal de Turenne.⁵⁴¹

L'any següent, una notícia publicada per Figueró assegurava que Raimondo Montecuccoli, general de l'exèrcit imperial, havia aconseguit la victòria a la Batalla de Salzbach, que va tenir lloc prop d'aquesta ciutat alemanya el 27 de juliol de 1675. En realitat, segons que assenyala John Lynn, la batalla no va arribar a produir-se, ja que el mariscal de Turenne, com bé informava la notícia, va morir en els prolegòmens a conseqüència de l'impacte d'una bala de canó. Segons aquest historiador, després d'un intercanvi de foc d'artilleria, els dos exèrcits es van retirar.⁵⁴²

L'agent del Consell de Cent a Madrid, Joan Francesc Pujol, va informar als consellers de Barcelona de la mort del mariscal de Turenne en una carta enviada el 17 d'agost de 1675.

“Oy ha venido otro aviso de la muerte del mariscal de Turena, haviéndole encontrado una bala de artillería yendo a reconocer un terreno, y siendo este soldado de tantas experiencias se tiene por pérdida de consideración para Francia”.⁵⁴³

⁵⁴¹ AHCB, Pre-premsa 5/2. El resultat de la Batalla d'Entzheim fou el d'una victòria tàctica del mariscal de Turenne, que va obligar a l'exèrcit imperial a retirar-se. Malgrat tot, les baixes franceses, unes 3.500, van superar les dels austríacs, que en van tenir unes 3.000. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.132.

⁵⁴² John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.141. *Relación verdadera de la grande vitoria y triunfo que han tenido las armas de su Magestad Cesárea y aliados en 31 de julio de 1675*. BC, F.Bon. 2146. La notícia sobre la Batalla de Salzbach fou publicada també per Figueró en una altra relació, que portava per títol *Avisos de Bruselas, desde veinte y quatro de julio asta 7 de agosto de este año*. BC, F.Bon. 299.

⁵⁴³ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1675, 1B-X-99, f.170, 17 d'agost de 1675.

En el marc de la Guerra d'Holanda cal destacar també les batalles que hi hagué en el front del Rosselló, principalment arran de l'ofensiva que el duc de San Germán, virrei de Catalunya, va portar-hi a terme l'any 1674. Una relació publicada per Rafael Figueró, amb el títol de *Relación verdadera del dichoso suceso con que se ha servido Dios nuestro Señor socorrer a las Reales armas de su Magestad en los primeros passos que ha dado en Rossellón el Excelentísimo Señor duque de San Germán, virrey y capitán general del Principado de Cataluña y condados de Rossellón y Cerdaña y capitán general del ejército*, informava sobre l'entrada del virrei al Rosselló i l'ocupació de Morellàs.⁵⁴⁴

La notícia de la presa de Morellàs va arribar a la Cort de Madrid el divendres dia 25 de maig de 1674 a través d'un correu extraordinari enviat pel duc de San Germán, tal i com informava Joan Francesc Pujol, agent del Consell de Cent a la capital castellana, en una carta que va escriure als consellers el dia 26 de maig.

“Con un extraordinario que llegó ayer viernes, despachado por el señor duque de San Germán, se tuvo noticia del suceso de Maurellás y de que ya su Excelencia estava en el pays del Rosellón. Y ha sido para todos de sumo gusto y se espera se han de continuar los buenos sucessos, assí por la buena disposición de su Excelencia como por lo que V.S. y toda la provincia se ha esforzado y adelantado el servicio de su Magestad”.⁵⁴⁵

En una altra relació impresa per Figueró s'explicaven els detalls de la presa del castell de la Bellaguarda, que el duc de San Germán va aconseguir ocupar a principi del mes de juny d'aquell any.

“El dichoso e importante suceso de la presa de Bellaguarda nunca estará bastantemente encarecido si se mira a la buena luz de su importancia y con el conocimiento de las

⁵⁴⁴ BC, F.Bon. 2467.

⁵⁴⁵ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, f.142, 26 de maig de 1674.

conseqüencias que trae consigo, por ser la llave para abirnos el Rossellón y cerrar el Empurdán de las invasiones del enemigo, que tan cuydadosos y asustados tenia a los fieles y leales catalanes, como anciosamente el Excelentíssimo señor duque de San Germán ha deseado por sacarles de tales penas formar una fortaleza en Peralada. Sólo con Bellaguarda lo ha logrado todo su Excelencia, y assí ha llevado la mira siempre a su expugnación, de suerte que, aviendo buelto el ejército de la villa de Ceret y acampándose entre Maurellás y el río Teque, teniendo por el cuerno derecho un barranco, por la frente el río y de la otra parte la villa de San Juan de Pagés, resolvió el señor duque de San Germán, con parecer de los cabos del ejército, de atacar el castillo de Bellaguarda (como se executó lunes 28 de mayo) (...) y cuando se creyó que franceses hizieran una gran defensa por muchos días, hizieron llamada el día quatro para capitular”.⁵⁴⁶

El dia 5 de juny de 1674, l’endemà de la victòria, el duc de San Germán va escriure als consellers de Barcelona des del campament de l’exèrcit hispànic a Morellàs per informar-los de la presa del castell de la Bellaguarda.

“Haviendo sido Dios servido que las Reales armas entren en el castillo de Velaguarda, me ha parezido participar a V.S. esta noticia, y juntamente dar a V.S. la enorabuena con todo gusto por lo interessado que considero a V.S. en el mayor servicio de su Magestad y seguridad de estas fronteras, teniendo V.S. tanta parte en este buen sucesso por las assistencias con que han contribuydo V.S. y los naturales de este Principado. Y siempre me tendrá V.S. con segura voluntad para que se le ofreziere”.⁵⁴⁷

---

⁵⁴⁶ *Relación verdadera del buen sucesso han tenido las armas de su Magestad en el rendimiento del castillo de Bellaguarda y de otros lugares del Rossellón.* BC, F.Bon. 2466. Sobre la campanya del Rosselló de 1674 es conserva també una notícia que informava de la presa de Vilafranca de Conflent, el mes de setembre següent. *Relación verdadera de diferentes sucessos han conseguido por su gloria las armas de su Magestad, gobernadas por el Excelentíssimo señor duque de San Germán, virrey y capitán general, en el condado de Rossellón.* BC, F.Bon. 2137.

⁵⁴⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, f.144, 5 de juny de 1674.

La notícia de la presa del castell de la Bellaguarda va arribar també a coneixement dels consellers de Barcelona per mà de Francesc Marí, mestre de camp del terç de la Ciutat de Barcelona, a través d'una carta escrita des del campament de Morellàs el dia 6 de juny de 1674.

“Molt Il·lustres senyors, en altra tinch dat part a V.S. del estat de aquest son tercio y de lo que se avia obrat en est exèrcit després de aver entrat en Rosselló. (...) Als 28 de maig manà sa Excelencia al general de la artillaria que ab lo regiment de la guarda y los alemans y un tercio de napolitans de don Domingo Pinatelo anasen atajar a Bellaguarda, y com los enemichs fesen una sortida, ab la que feriren lo tinent coronel y sargento mayor y tres capitans morts y dos de malferits de dit regiment, que entra soldats y officials foren cerca de 60 los ferits y morts. (...) Y luego ab que rendissen la plassa se'ls consedí los pachtes [passatges] que volgeran, que foren armas y bagatge”.⁵⁴⁸

A Madrid, en canvi, la notícia de la caiguda del castell de la Bellaguarda a mans de l'exèrcit hispànic va arribar el 8 de juny, amb un correu extraordinari enviat pel virrei, segons informava Joan Francesc Pujol, agent del Consell de Cent, en una carta escrita als consellers l'endemà, dia 9 de juny.

“Con un extraordinario que llegó anoche viernes se tuvo aviso de haver entrado las armas de su Magestad en el castillo de Bellaguarda, noticia que ha alborozado mucho a esta Corte y deja con esperanza de que el señor duque ha de continuar logrando muy buenos sucessos”.⁵⁴⁹

---

⁵⁴⁸ Ibidem, f.145, 6 de juny de 1674. Sobre el paper dels terços de la Ciutat de Barcelona en la Guerra d'Holanda vegeu: Fernando ANGLADA NAVARRO, “Els terços de la Ciutat de Barcelona: participació de la Ciutat en la defensa de la Monarquia durant les guerres de Devolució, d'Holanda i de les Unions (1667-1684), *Pedralbes*, 1993, 13, p.573-580.

⁵⁴⁹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, f.146, 9 de juny de 1674.

D'altra banda, Figueró va publicar una relació sobre un episodi de la Revolta dels Angelets de la Terra, que narrava un atac que un grup de miquelets, encapçalats per Josep de la Trinxeria, van dur a terme l'agost de 1675 contra els francesos. Segons la notícia, els miquelets van atacar un regiment de l'exèrcit francès que havia sortit de Prats de Molló, causant-los un total de 140 morts i fent 150 presoners.⁵⁵⁰

En relació a la Guerra d'Holanda cal destacar també les notícies que es van publicar sobre l'anomenada Guerra de Messina, que va iniciar-se el 1674 arran d'una revolta que hi hagué en aquesta ciutat siciliana contra la monarquia hispànica, circumstància que fou aprofitada per Lluís XIV per donar suport militar als revoltats. Al llarg de l'any 1676 es van publicar a Barcelona tot un seguit de notícies sobre els combats que la flota hispano-holandesa va mantenir contra l'armada francesa prop de les costes de l'illa de Sicília. En concret, una relació que Rafael Figueró va imprimir amb el títol de *Avisos extraordinarios de las cosas de Mecina*, informava sobre la Batalla d'Stromboli, que va tenir lloc prop de les illes Eòlies el gener d'aquell any entre la flota hispano-holandesa que comandava l'almirall Michiel de Ruyter i la francesa, que dirigia Abraham Duquesne.⁵⁵¹

D'igual forma, es conserva una relació que informava sobre la Batalla d'Augusta, que es produí a la badia de Catània el 22 d'abril de 1676 entre els mateixos protagonistes. De nou, a pesar que la notícia donava un desenllaç favorable a la flota hispano-holandesa, la victòria se la van endur els francesos. A més, tot i que la relació ho ocultava, De Ruyter, l'almirall holandès, va morir al cap d'uns dies com a conseqüència de les ferides que va rebre.

---

⁵⁵⁰ *Relación verdadera del dichoso suceso que se ha tenido contra el enemigo entre Prats de Molló y Arlés, en Rossellón*. AHCB, B 1675 8º op. 4.

⁵⁵¹ AHCB, B 1676 8º op. 1. Una altra relació sobre la Batalla d'Stromboli fou publicada per Martí Gelabert, administrador de la impremta Mathevat, amb el títol de *Relación verdadera de la batalla naval y victoria que han alcanzado las armas de su Magestad en el faro de Messina y otras operaciones de la tierra*. AHCB, B 1676 8º op. 4. Segons Luis Ribot, la batalla que va tenir lloc prop de les illes Eòlies el 8 de gener de 1675 va tenir un resultat incert. Luis RIBOT, *La Monarquía de España y la guerra de Mesina*, Madrid: Actas, 2002, p.85. Sobre aquesta batalla vegeu també: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.148.

“El almirante general Miguel Adrian de Ruitter tuvo la desgracia de que un cañonazo le llevase parte de un pie, quebrándole la otra pierna de la caída que dio desde un parage de donde considerava el valor inexplicable con que peleava la armada Real, cuyos encomios hizo después en las cartas que escribió a los virreyes de Nápoles y Sicilia, diciendo no le avía visto igual en ninguna de las batallas que se avía hallado. El consuelo que ay en esta desdicha es, aseguran los cirujanos, no seria mortal, y él mismo avisava los principios de su mejoría, aviendo resuelto passar a Palermo a curarse”.⁵⁵²

Una cosa semblant va succeir amb motiu de la Batalla de Palerm, el 2 de juny de 1676, en la que la que els vaixells espanyols i holandesos, dirigits aleshores pels almiralls Diego de Ibarra i Jan de Haen, es van enfrontar a la flota francesa que comandava el duc de Vivonne. La notícia, tot i reconèixer l'enfonsament de la galera capitana i la mort d'Ibarra, assegurava que els francesos havien estat derrotats, quan, en realitat, el resultat havia estat tot el contrari.⁵⁵³

Finalment, es conserven algunes relacions que expliquen l'ocupació per part de l'exèrcit espanyol de la ciutat de Messina, el 17 de març de 1678, després que fos abandonada pels francesos. Una d'aquestes notícies portava per títol *Relación de los últimos y nuevos avisos que hasta agora de Messina han llegado a esta ciudad de Barcelona por correo extraordinario de Liorna, y de lo que en dicha ciudad de Messina ha sucedido con sus naturales y franceses.*

“Esta verdad se reconoce claramente en las felizes noticias que se han participado por medio de una faluca que despachó el cónsul de Liorna al señor don Emanuel Coloma, residente de

⁵⁵² *Avisos extraordinarios del combate y vitoria de las armadas del Rey nuestro Señor y de los Señores Estados de Olanda contra la Francia, sucedió a 22 de abril en el Golfo de Catanea.* AHCB, Pre-premsa 5/1. Sobre la victòria de l'armada francesa a la Batalla d'Augusta vegeu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.148. Ribot, en canvi, considera que el resultat de la batalla fou incert, amb un lleuger avantatge moral pels aliats. Luis RIBOT, *La Monarquía de España...*, op.cit., p.89.

⁵⁵³ *Relación del combate que sucedió a dos de junio en la baya de Palermo.* AHCB, Pre-premsa 5/21. Sobre el desenllaç de la Batalla de Palerm vegeu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.148; i Luis RIBOT, *La Monarquía de España...*, op.cit., p.93-95.

España, pues en ella fue el aviso como avían llegado a Liorna quatro vaxeles que trahían doscientas familias de gente de Messina, avisando también como a los diez y siete de marzo los franceses, con toda su armada de vaxeles y galeras, se avían hido, desamparando la ciudad, después de aver tomado lo que fue de su mayor agrado, acción bien merecida de los messineses y que sólo se podía esperar de los franceses”.⁵⁵⁴

Una altra victòria de l'exèrcit francès que fou tergiversada per la premsa, segons es constata en un full imprès per Rafael Figueró, fou la que el mariscal de Créquy va obtenir el 7 d'octubre de 1677 a la Batalla de Kokersberg, localitat situada prop d'Estrasburg, contra l'exèrcit aliat que comandava el príncep Carles de Lorena.⁵⁵⁵

L'any següent, una altra relació informava de la Batalla de Saint Dennis, que va tenir lloc prop de Mons, a Flandes, el 14 d'agost de 1678, assegurant que havia estat guanyada per l'exèrcit hispano-holandès, comandat pel duc de Villahermosa i pel príncep Guillem d'Orange. Segons la relació, aquesta victòria havia permès l'alliberament de la ciutat de Mons del setge de l'exèrcit francès, dirigit pel duc de Luxemburg. En realitat, segons Lynn, el resultat de la batalla fou un empat, mentre que l'aixecament del setge es va produir perquè va arribar la notícia que el dia 10 d'agost França i Holanda havien arribat a un acord de pau.⁵⁵⁶

En canvi, la pau entre Espanya i França fou signada el 17 de setembre de 1678 per part de Pablo Spínola, marquès de los Balbases, i el comte Godefroi d'Estrades, plenipotenciaris de

⁵⁵⁴ AHCB, Pre-premsa 5/16. Vicenç Surià, administrador de la impremta Cormellas, va publicar una altra relació sobre l'ocupació de Messina, titulada *Primera noticia de la reducción de Mesina a la debida obediencia del glorioso monarca Carlos Segundo, nuestro Señor*. AHCB, B 1678 8º op. 2. La notícia de la presa de Messina va arribar a coneixement dels consellers de la ciutat de Barcelona el dia 1 d'abril de 1678, a través d'un vaixell genovès que va arribar al port de la ciutat. DACB, vol. XIX, p.367.

⁵⁵⁵ *Relación verdadera del nuevo estado en que se hallan las guerras de Alemania, Flandes, Olanda, Suecia y otras partes y de los nuevos exercitos que se han juntado contra Francia en dichos reynos, junto con la vitoria tuvo el duque de Lorena de las armas francesas en una batalla campal que le dio dentro su reyno*. AHCB, B 1677 8º op. 16. Sobre la victòria francesa a la Batalla de Kokersberg vegeu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.151.

⁵⁵⁶ *Relación verdadera de la señalada victoria que han tenido las armas de nuestro cathólico monarca Carlos Segundo (que Dios guarde) en el socorro de Mons, gobernándolas el Excelentísimo señor duque de Villahermosa y el señor príncipe de Orange, contra el mariscal de Francia, el duque de Luxemburgo*. AHCB, Pre-premsa 5/20. La Batalla de Saint Dennis va comportar unes 4.000 baixes a cada un dels dos bàndols. Segons Lynn, la raó per la qual la notícia de la signatura de la pau no va arribar a coneixement dels generals d'ambdós bàndols abans que es produís la batalla és un misteri. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.154.

Carles II i de Lluís XIV, respectivament. Això no obstant, l'anunci oficial no es va fer a Barcelona fins el gener de l'any següent. Segons el dietari del Consell de Cent, un emissari del duc de Noailles, governador del Rosselló, va viatjar fins a Barcelona per acordar amb el duc de Bournonville, virrei de Catalunya, la data de la publicació oficial de la pau.

“Dimecres, a 11 de dit [gener 1679]. En aquest dia entrà en la present ciutat un trompeta, vestit de molta gala, enviat per messur de Novalles, virrey del comptat de Rosselló, y fou veu pública [que] venia per pèndrer diada de sa Excel·lència, lo senyor virrey, per a publicar las paus en Barcelona y Perpinyà en un mateix dia y ora”.⁵⁵⁷

L'ordre d'anunciar la pau, tanmateix, va venir donada des de Madrid. Segons que va anotar un cronista anònim de Barcelona, la carta en la que el rei manava que es fes públic l'acord amb França va arribar a la capital catalana el 26 de gener.

“Dijous, als 26 de janer 1679, vingué correu ab avís a sa Excel·lència, lo senyor virrey, que-s publicassen les paus. Ne donà avís als molt Il·lustres senyors deputats y als molt Il·lustres consellers, donant-los la Real carta del avís los ne donà lo Rey nostre Senyor perquè-s fassan las demostracions acostumadas”.⁵⁵⁸

En el dietari del Consell hi va quedar constància que els consellers de Barcelona havien llegit una còpia del Tractat de Nimega que el virrei de Catalunya els va deixar, tot i que no se la van poder quedar perquè era la única que tenia.

---

⁵⁵⁷ DACB, vol. XIX, p.400.

⁵⁵⁸ AHCB, Manuscrits, Llibreta de cosas memorables. Catálogo dels concellers de la present ciutat de Barcelona, Ms. B-44, f.93v, 26 de gener de 1679. Segons el Dietari del Consell de Cent, aquell correu va arribar entre les tres i les quatre de la tarda d'aquell dia. DACB, vol. XIX, p.403.

“Dijous, a 26 de dit [gener 1679]. En aquest dia lo Excel·lentíssim senyor duch de Bourlanvila, al matí, cerca las deu oras, envià un gentilhome de sa casa als senyors concellers y de part de sa Excel·lència entregà als senyors concellers una còpia de la capitulació de las paus fetas entre lo Rey nostre Senyor y lo Rey de Fransa, servint-se los senyors concellers après de haver-las llegidas tornar-las a sa Excel·lència per no tenir-ne altre còpia”.⁵⁵⁹

D’igual forma, segons Narcís Feliu de la Penya l’ordre de fer pública la pau entre França i Espanya va arribar a Barcelona en aquella data.

“Concluyeronse las pazes entre España y Francia. A 26 de enero [1679] llegó orden [a Barcelona] para que se publicassen. Celebróse la noticia con tres días de luminarias y fiesta en la seo con processión general”.⁵⁶⁰

D’aquesta manera, la signatura del Tractat de Nimega, que posava fi a la Guerra d’Holanda, fou anunciada oficialment a Barcelona per ordre del virrei de Catalunya el 31 de gener de 1679. L’edecte que contenia els articles del tractat fou imprès per Rafael Figueró.⁵⁶¹

Guerra de les Reunions (1683-1684)

La Guerra de les Reunions fou un conflicte de curta duració que les monarquies espanyola i francesa van mantenir durant els anys 1683 i 1684. La guerra rep aquest nom perquè fou una conseqüència de l’anomenada “política de les reunions”, que Lluís XIV va posar en pràctica

⁵⁵⁹ DACB, vol. XIX, p.403.

⁵⁶⁰ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.379.

⁵⁶¹ *Edicte manat publicar per lo Excelentíssim senyor don Alexandro, duch y príncep de Bourmonville, compte de Henin, etc. (...) lloctinent y capità general en lo present Principat de Cathalunya y comptats de Rosselló y Cerdanya y capità general del Real exèrcit, del tractat de la pau feta entre las Magestats del Rey N. S. (que Déu garde) y del Christianíssim de França, ajustada en lo congrés de Nimega.* BC, F.Bon. 2628.

sobretot a partir del Tractat de Nimega de 1678 per reclamar alguns territoris –com el Franc Comtat, l’Alsàcia o la Lorena–, que considerava seus per raó del dret successori. El conflicte va finalitzar amb la signatura de la Treva de Ratisbona.

Les raons per les quals el rei Lluís XIV va iniciar aquesta guerra foren recollides en un pamflet titulat *Manifestación de las máximas de Francia, escritas a la luz de la verdad y representadas al Parlamento de París a 12 de abril 1684*, que va circular per Europa l’any 1684. Aquest pamflet fou reproduït en diverses ciutats, com per exemple a Saragossa i també a Barcelona, per part de Jacint Andreu.⁵⁶²

Les principals notícies que va recollir la premsa barcelonina sobre la Guerra de les Reunions estaven relacionades principalment amb la invasió francesa del Principat i, sobretot, en el setge que el mariscal Bellefonds va posar a la ciutat de Girona l’any 1684. La notícia que l’exèrcit francès havia entrat a l’Empordà va arribar a Barcelona el 3 de maig de 1684 a través d’un correu extraordinari que va rebre el duc de Bournonville, virrei de Catalunya, segons va deixar escrit un cronista anònim de la ciutat:

“Als 3 de maig 1684, dia de santa Creu, vingué un propi al senyor virrey com lo enemich era entrat en lo Empurdà y que havia arribat tres lliguas de la ciutat de Gerona.”⁵⁶³

El duc de Bournonville, tal i com Josep Monfar i Sorts va anotar en el seu diari, va sortir l’endemà mateix en direcció a Girona, mentre que a Barcelona regnava la preocupació per saber el nombre d’efectius amb què els francesos havien envaït l’Empordà.

⁵⁶² BC, F.Bon. 5514. Aquest pamflet fou reeditat a Saragossa per la impremta dels hereus de Diego Dormer. UPF, ZX1684z.M36.

⁵⁶³ AHCB, Manuscrits, Llibreta de coses memorables. Catálogo dels concellers de la present ciutat de Barcelona, Ms. B-44, f.102, 3 de maig de 1684. Sobre la invasió francesa i el setge de Girona de 1684 vegeu: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.51-60.

“Jueves, a 4 de dicho [maig de 1684]. Muy de mañana se fue el Borlonvila a la liguera a Gerona. A las 10 de la mañana llegó nueva por un correo viniendo de Gerona como el francés era en Bâscara con 10 mil infantes y 4 mil 500 cavallos. A medio día se aseñaló a Consejo de Ciento y a las 4 de la tarde se congregó y se resolvió embiase la Ciudad un correo al duque de Borlonvila para que abisase a la Ciudad de la verdad acerca de la entrada del francés en el Empurdán. El correo se fue a las 9 de la notxe y bolvió el viernes, despatxado de San Saloni, donde hizo alto dicho duque. Y respondió que el enemigo tenia 15 mil combatientes y mucha artillería”.⁵⁶⁴

En concret, es conserven fins a quatre relacions impreses a Barcelona sobre el setge de Girona, una de les quals fou publicada en català pel llibreter Josep Moyà, amb el títol de *Relació verdadera del feliz succés que han tingut las armas cathólicas del nostre Rei y Señor Carlos II, que Déu guarde, en lo siti y combat que donà lo exèrcit francès en la ciutat de Girona a 12 de maig 1684*. Aquesta relació narrava amb detall com el dia 24 d'aquell mes els gironins havien rebutjat l'assalt de l'exèrcit borbònic.

“A las 9 horas de la nit disparà lo enemich la artilleria y luego envestí casi en un mateix temps las dos mitjas llunas de Santa Clara, que és de pedra y cals, y la del Governador, que sols és de feixina y terra, y la bretxa y també lo baluardet petit de Santa Creu, que és de terra, un poch més anllà de la del Governador. Y fonch ab tal excés la investida, fúria y combat que, sufrint las càrregas de nostra infanteria, se arrimà a las estacadas y saltant los uns per sobre las estacas, per ésser baixas, y altres a colps de destrals que portaven, fent-los bolar, entraren dintre y guanyaren las ditas dos mitjas llunas y lo baluardet petit. (...) De ditas mitjas llunas los desalloyaren a cop de magranas, ollas de pólvora y altres fochs, emperò foren tants los avansos que las tornaren a guanyar moltas vegadas. Y a la fi, no podent pèndrer peu en la bretxa després de 4 horas y mitja de combat, entre una y dos horas de matinada se retirà del tot lo enemich, dexant totas las ditas

---

⁵⁶⁴ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.172, 4 de maig de 1684.

mitjas llunas y se publicà la victòria per Espanya. Fonch tal la batalla y combat, que los soldats més vells y més experimentats diuhen no havien vist may ni avansos tant porfiats ni una defensa tant vigorosa. Y los enemichs confesan estar aturdits de tant de foch totas ditas 4 horas y mitja que durà, entre artilleria, moscataria, magranas y altres fochs no apareixia sinó un tro tot seguit”.⁵⁶⁵

D’una forma semblant, Vicenç Surià va publicar una relació sobre el setge de Girona, que portava per títol *Relación verdadera, escrita por la ciudad de Gerona a esta de Barcelona dándole noticia del asedio le puso el francés y los assaltos que le dio a 24 de mayo deste año 1684*. Es tractava, de fet, d’una relació idèntica a la que Jeroni Palol, impressor de Girona, va publicar en aquesta ciutat amb un títol semblant.⁵⁶⁶

Es conserva també un full relacionat amb el bombardeig que l’exèrcit francès va fer sobre Gènova el maig de 1684. En concret, es tracta d’una còpia d’un manifest que Jean-Baptiste Colbert, secretari d’Estat de la Marina francesa, va fer arribar a la República de Gènova en nom de Lluís XIV amb les condicions exigides per evitar el bombardeig de la ciutat. Així, els francesos donaven cinc hores de temps al senadors de Gènova per lliurar quatre noves galeres que s’havien construït per a l’armada espanyola i que quatre senadors anessin a demanar perdó al rei de França.⁵⁶⁷

⁵⁶⁵ *Relació verdadera del feliz succés...* BC, F.Bon. 184.

⁵⁶⁶ BC, F.Bon. 14873. L’edició publicada a Girona per Jeroni Palol porta per títol *Relación del asedio puso el francés sobre la ciudad de Gerona y del assalto dio sobre la misma ciudad a 24 de mayo de 1684*. BC, F.Bon. 2488. A banda d’aquestes, els llibreters Anton Ferrer i Baltasar Ferrer van publicar una versió més reduïda de la que havia publicat Moyà, en aquest cas amb el títol de *Relación verdadera del feliz suceso que han tenido las armas de nuestro Rey Carlos Segundo en el sitio y combate que puso el francés en la ciudad de Gerona a los 12 de mayo de 1684*. BC, F.Bon. 2487; i Francesc Muns, administrador de la impremta Mathevat, en va publicar una altra, titulada *Relación verídica de lo sucedido en el sitio de Girona y de la prodigiosa vitoria que alcançaron las armas del Rey nuestro Señor en la resistencia vigorosa a los avances y assaltos mas furiosos del enemigo*. ABEV, Varis 211, 23.

⁵⁶⁷ *Traducción del manifiesto que el marqués de Senegalla, secretario de Estado de su Magestad Christianíssima, puso en las manos del señor Francisco Maria Saoli, uno de los seis diputados que embió la república de Génova para cumplimentarle, el dia 16 de mayo de 1684 a las onze horas del dia*. BUB, C-240/6/8-22. Sobre els efectes del bombardeig de Gènova per l’armada francesa vegeu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.151.

En relació a la Guerra de les Reunions existeix una notícia impresa per Josep Llopis que informava sobre l'arribada al port de Cadis, el juny de 1684, d'una esquadra comandada per Bonifacio Papachino, almirall de l'armada hispànica, que havia capturat uns vaixells de càrrega francesos i holandesos.⁵⁶⁸

Finalment, es conserva l'edecte que es va fer públic a Barcelona el 27 de novembre de 1684, per ordre del marquès de Leganés, virrei de Catalunya, que recollia els articles de la treva de vint anys acordada pel reis d'Espanya i de França, signada el 15 d'agost de 1684 a la ciutat de Ratisbona. Segons la còpia impresa per Rafael Figueró, l'acord estipulava el repartiment de territoris en disputa, en virtut del qual França es va quedar les ciutats d'Estrasburg, Luxemburg, Vaudémont i Chimay.⁵⁶⁹

L'anunci de la Treva de Ratisbona fou recollida per Josep Monfar i Sorts en el seu diari:

“A 27 de noviembre 1684 se publicaron dichas paçes en Barcelona, por los lugares acostumbrados, con voz de 3 timbales, 8 trompetas y 6 ministriles. Dios nos la deja gozar muchos años. Amén. [A continuació, en tinta diferent]: “Van ditas paus o treguas estampadas”.⁵⁷⁰

---

⁵⁶⁸ *Relación verdadera escrita por un cavallero del puerto de Santa Maria a un amigo suyo desta ciudad de Barcelona, en que se da noticia de la victoria que ha tenido el governador de la esquadra de Flandes de la armada Real, el señor Bonifacio Papachín, de seys pinques o navios, quatro olandeses y dos franceses, cargados de pertrechos de guerra, a los 18 de junio 1684.* BUB, C-240/6/8-18.

⁵⁶⁹ *Tratado de tregua entre esta corona y la de Francia, ajustado en Ratisbona a 15 de agosto de 1684.* BC, Res.505/23-4.

⁵⁷⁰ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.221v, 27 de novembre de 1684. Segons Feliu de la Penya, la notícia de la suspensió d'hostilitats entre Espanya i França havia arribat a Barcelona el 2 de setembre de 1684. “A 2 de setiembre [1684] llegó la noticia de la retirada conforme de los dos exércitos, por averse firmado treguas entre las dos Coronas por veinte años”. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.386.

Gran Guerra Turca (1683-1699)

La Gran Guerra Turca, coneguda també com a Segona Guerra Austro-Turca, fou un llarg conflicte que van mantenir els imperis romanogermànic i otomà en el territori situat al llarg de la conca del Danubi i que avui en dia ocupen països com, per exemple, Hongria, Romania, Eslovàquia o Sèrbia. La disputa va començar formalment amb el setge que els turcs van posar a la ciutat de Viena el 1683 i va finalitzar amb la signatura del Tractat de Karlowitz, el 1699. Paral·lelament, les notícies sobre la Gran Guerra Turca segueixen amb detall les accions que els rebels hongaresos, dirigits pel comte Imre Thököly, aliats dels turcs, van portar a terme al llarg d'aquells anys per independitzar-se de l'Imperi romanogermànic.

Tal i com ha estat explicat en capítols precedents, la Gran Guerra Turca fou un esdeveniment que va generar una gran expectació arreu d'Europa, cosa que –com va passar també a Barcelona– es va traduir en un notable increment de la publicació de notícies. En el cas català, a més, l'interès per aquell conflicte va venir també per l'elevat nombre de catalans que hi va participar.⁵⁷¹

Una de les primeres notícies impreses a la capital catalana relacionada amb els prolegòmens de la Gran Guerra Turca és un full que va publicar Joan Jolis que informava de l'aliança feta per l'emperador Leopold I i el rei de Polònia, Joan III Sobieski, signada a Varsòvia el 17 d'abril de 1683.⁵⁷²

---

⁵⁷¹ L'historiador hongarès Zoltan Fallenbüchl assenyala que uns 300 catalans van lluitar en aquesta guerra, responent a la croada impulsada pel papa Innocenci XI. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista, 1713-1747*. Barcelona Fundació Noguera, 2002, p.22. D'altra banda, Pere Molas ha explicat també que la defensa de Viena en el setge de 1683 va significar l'inici de l'interès de l'opinió pública catalana envers la política i la guerra de l'Europa central i oriental. Pere MOLAS, "Catalunya i la guerra contra els turcs, 1683-1688", dins *Catalunya i la Casa d'Àustria*. Barcelona: Curial, 1996, p.263-288. Sobre les notícies publicades a Barcelona en ocasió de la Gran Guerra Turca vegeu també: Montserrat GUIU AGUILÀ, "La defensa d'Àustria i les guerres d'Hongria a la publicística catalana", *Pedralbes*, 4, 1984, p.363-374. En relació a la participació catalana en posteriors guerres contra l'Imperi Otomà es pot consultar també: Agustí ALCOBERRO, "Presència i ecos de l'exili austriacista hispànic a la tercera guerra turca. L'epopeia panegírica de Vicent Díaz de Sarralde (Nàpols, 1718)", *Aguaites*, 25, 2007, p.73-96.

⁵⁷² *Relación del magnífico aparato con que en la ciudad de Barsobia se celebró la Dieta del día 17 de abril deste año de 1683 en que se concluyó entre el Señor Emperador y el Señor Rey de Polonia la alianza y liga ofensiva y defensiva contra el turco. Refiérense los capítulos della y el juramento que hazen ambas Magestades*

Un dels barcelonins que l'estiu de 1683 estava molt pendent del que succeïa a Viena era Josep Monfar, sobretot a través de les notícies que li arribaven de Madrid. El 20 d'agost d'aquell any va anotar en el seu diari l'estat en què es trobava el setge que els turcs havien posat a la capital de l'Imperi i els moviments que feien les grans potències europees per alliberar-la:

“Nuevas venidas de Madrid dicho día [20 d'agost de 1683]. El Turco está sobre la ciudad de Viena con 200 mil combatientes y muchas piezas de batir, y la ataca muy fuertamente. El Emperador está 30 leguas mas acá, previniendo el socorro. El de Baviera se dize que haze 20 mil hombres y en essa misma conformidad los demás apotentados de Alamania. El de Francia ha embiado a su guerra 50 mil hombres sobre el Rin para hazerle diversión, conque nos pormetemos buenos sucessos. El Papa y venetianos también hazen sus preventiones de infantería i cavallería y el Turco dio a dicha plassa 5 asaltos y perdió 17 mil turcos”.⁵⁷³

La Gran Guerra Turca, com era habitual en la majoria de conflictes a l'època Moderna, va generar una gran quantitat de notícies errònies. El responsable de la redacció dels Annals del convent de Santa Caterina, se'n queixava amb motiu dels setges de Viena.

“Dit dia, tres de octubre [de 1683], se publicà un jubileu plenari en lo qual se manava pregàssem a Déu perquè las armas imperials y de la Iglesia tinguèssen victòria contra la casa Otomana y rebeldes de Ungria. No dich res de ditas guerras per ser moltas las mentiras que corren. Sols dich que als primers de octubre se sabé com las armas imperials, ayudadas de Espanya y Polònia, sent lo Rey de Polònia general de las armas, feren apartar al turch del siti que tenia sobre Viena, y que fou gran la mortaldat de una y altre part, y que la victòria fou nostra”.⁵⁷⁴

---

en manos de su Santidad por medio de los Eminentísimos Señores Cardenales Pio y Barberino, protectores de ambas Coronas, con otras particularidades dignas de saberse. BC, F.Bon. 2201.

⁵⁷³ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.80, 20 d'agost de 1683.

⁵⁷⁴ BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms.986, f.9, 3 d'octubre de 1683.

L'alliberament de la ciutat de Viena del setge turc, el setembre d'aquell any, en l'anomenada Batalla de Kahlenberg, va comportar la publicació a Barcelona d'un bon nombre de notícies. Una de les primeres fou la que portava per títol *Relación de la grande vitoria que han tenido las armas imperiales contra el Gran Turco*, que fou elaborada a partir de la informació que va portar un correu extraordinari que el marquès de Borgomanero, ambaixador espanyol a Viena, va enviar al comte de Melgar, governador de Milà.

“Con extraordinario despachado del Excelentísimo señor marqués de Burgomayno, embaxador de su Magestad, al señor Emperador, remitido al Excelentísimo señor conde de Melgar, llegó noticia como el día 12 de setiembre, a las 4 de la tarde, entró la cavallería imperial por los quarteles de la del turco, obligándolos ha desalojar, y juntándose, dar a huir, dejando toda la infantería a la discreción del cuchillo, pereciendo en esta derrota 45.000 turcos y de los nuestros han sacrificado sus vidas animosamente 2.000. Juntándose después la cavallería imperial con la del Rey de Polonia, fue en seguimiento de la del turco, haziendo prisionero el Gran Visir, con su guardaropa, hallando, entre otras cosas, un turbante y un vestido del Grande Soldán, apreciado en diez millones, quedando no menos prisioneros muchos baxaes”.⁵⁷⁵

Destaquen també les relacions que va imprimir Jacint Andreu, una de les quals porta per títol *Copia de una carta y relación verdadera escrita por un cavallero catalán residente en Roma a un hermano suyo que vive en esta ciudad de Barcelona en la qual le da razón de la batalla y gloriosa vitoria que han tenido las armas católicas contra el turco sobre la ciudad de Viena*, així com també una altra que es titula *Larga y verdadera relación del sitio que puso el*

---

⁵⁷⁵ *Relación de la grande vitoria...* AHCB, Pre-prensa 5/12. Per una detallada narració del setge i alliberament de Viena el 1683 vegeu: Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate. Habsburgs, ottomans and the battle for Europe*, New York: Basic books, 2009, p.119-187.

*turco a la ciudad de Viena, sucessos, progressos y facciones varias durante aquel y vitoria que ha alcançado el señor Emperador por la qual se levantó el sitio.*⁵⁷⁶

Poc després de l'alliberament de Viena es va difondre a Barcelona la notícia de la captura de la ciutat hongaresa d'Esztergom, a través d'una relació que portava per títol *Toma y recuperación de la gran plaça de Estrigonia, conseguida el dia 27 de octubre deste año de 1683 por las armas imperiales, que gobierna el Sereníssimo Señor duque de Lorena, derrota que enfrente de dicha plaça dio con sus victoriosos imperiales a tres escogidos regimientos de los bárbaros, y progressos del señor Rey de Polonia, en que se refieren notables circunstancias.*⁵⁷⁷

Segons un cronista anònim de Barcelona, la notícia de la presa d'Esztergom va arribar a la capital catalana per via del correu ordinari de Madrid el dia 3 de desembre de 1683.

“Als 3 de desembre 1683 vingué nova per lo correu de Madrit com lo senyor duch de Lorena, després de haver presa y demolida la fortaleza de Barcam [Barcani], com ya als 3 de novembre proppassat se avia tingut notícia, manaren el senyor Rey de Polònia y Sereníssim duc de Lorena marxassen las tropas a la ciutat de Estrigonia y dit duch de Lorena ab tres dias de siti rendí la plassa, ahont y avia de guarnició deu mil turchs dins dita plassa”.⁵⁷⁸

Al seu torn, Josep Monfar va fer una anotació en el seu diari, datada també el 3 de desembre de 1683, en la que deia haver rebut notícies de Madrid, entre les quals hi havia l'anunci de la presa d'Esztergom.

⁵⁷⁶ *Copia de una carta y relación verdadera...* BUB, C-239/2/6-3; *Larga y verdadera relación del sitio...* BUB, C-239/2/6-11.

⁵⁷⁷ AHCB, A 8º op. 845. En general, les llengües llatines es referien a Esztergom amb el nom d'Estrigonia, mentre que en alemany era coneguda com a Gran. Sobre l'ocupació d'Esztergom el 1683 per part de l'exèrcit imperial que comandava el príncep Carles de Lorena, vegeu: Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.197-198. Segons aquest autor, en realitat, l'exèrcit imperial no va tenir necessitat d'utilitzar la força per conquerir Esztergom, ja que la guarnició turca va acceptar les condicions de la rendició.

⁵⁷⁸ AHCB, Manuscrits, Llibreta de coses memorables. Catálogo dels concellers de la present ciutat de Barcelona, Ms. B-44, f.101, 3 de desembre de 1683.

“Noticias venidas de Madrid dicho día. [3 de diciembre de 1683] Que el Rey de Polonia ha tomado Estrigonia, que era del Gran Turco, con seis días de cerco. Ha halla[do] dentro mutxa arcilla y muchas vituallas y provisiones de guerra”.⁵⁷⁹

En efecte, la notícia de l’ocupació d’Esztergom per part de l’exèrcit imperial havia sortit de Madrid una setmana abans, el 27 de novembre de 1683, en el correu ordinari que cada dissabte partia de la capital castellana en direcció a Barcelona. Una de les persones que va comunicar aquesta notícia fou Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent a Madrid, que aquell dia va lliurar una carta al correu adreçada als consellers de Barcelona. Segons Pelegrí, la notícia de la presa d’Esztergom havia arribat a Madrid el 24 de novembre anterior per via del governador de Flandes.

“El miércoles por la tarde [24 de noviembre de 1683] vino con [correo] propio despachado del señor marqués de Grana, governador de Flandes, la alegre noticia de haver rrendido las armas christianas la fuerte ciudad de Strigonia, antemural del turco, en la Ungría ynferior. Creese según el espanto que dizen a ocupado las tropas rremanentes del turco y lo rrestante del país que ha las horas de haora se habrá tomado la ciudad de Buda, donde se encaminavan nuestras armas. Dios lo permita, con los demás felices suzessos que según la presente disposición se pueden prometer”.⁵⁸⁰

Una altra de les operacions de l’exèrcit imperial que fou seguida amb expectació a Barcelona fou el setge de la ciutat hongaresa de Neuhäusel, el 1685. Les circumstàncies d’aquesta operació foren explicades en diverses gasetes com, per exemple, en la que Jacint Andreu va publicar amb el títol *Noticias generales de Europa, venidas por el correo de Flandes*. En

⁵⁷⁹ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, Ms.1765, f.124v, 3 de diciembre de 1683. Josep Monfar havia escrit prèviament “Buda” en el seu dietari, però ho va corregir per “Estrigonia”.

⁵⁸⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1683-1684, 1B-X-106, n.82, 27 de novembre de 1683.

concret, la presa de Neuhäusel va ser anunciada en els números que portaven data del 10 de març i del 4 d'agost de 1685.⁵⁸¹

Posteriorment, cap a final d'aquell mes d'agost, el cronista de Santa Caterina de Barcelona va anotar en el dietari del convent que, segons les darreres notícies, la ciutat de Neuhäusel era a punt de caure en poder de l'exèrcit imperial:

“Als últimos deste mes [agost 1685] vingué nova bona com lo senyor Emperador, tenint sitiada ab alguns vuytanta o cent mil hòmens la ciutat de Nausel al turch, volent lo turch socòrrer-la per haver-ho molt menester, lo senyor Emperador li isqué en busca y donant-li batalla li prengué tot lo socorro y li matà alguns sis mil hòmens y quatre mil de presos, per lo que se judica que Nausel se serà rendida. Axí sia, plàcia al Senyor”.⁵⁸²

És probable, en aquest sentit, que al frare del convent de Santa Caterina que s'ocupava de la redacció dels Annals li arribés aquella notícia a través d'una relació que va publicar Rafael Figueró, titulada *Aviso cierto del campo junto a Estrigonia de 16 de agosto 1685, dado por un correo que va a la Corte para participar a la Magestad Católica de nuestro Rey Carlos Segundo (que Dios guarde) la tan deseada feliz nueva de la vitoria que el ejército imperial ha alcanzado contra el del turco*. Segons aquesta relació, el 16 d'agost de 1685 l'exèrcit imperial, comandat pel príncep Carles de Lorena, havia derrotat un exèrcit turc prop d'Esztergom, que pretenia socòrrer Neuhäusel, causant-los uns 6.000 morts.⁵⁸³

Fos com fos, la notícia de la presa de Neuhäusel fou explicada amb detall a través d'una notícia publicada per Rafael Figueró, que portava per títol *Relación verdadera de la tan importante como deseada presa de la plaça de Neuheufel, a fuerça de las Imperiales Armas,*

⁵⁸¹ *Noticias generales de Europa, venidas por el correo de Flandes el sábado a 10 de março de 1685*. AHCB, Pre-prensa 4/1; *Noticias generales de Europa, venidas por el correo de Flandes el sábado a 4 de agosto de 1685*. BUB, C-240/6/8-39. Neuhäusel es, avui en dia, una ciutat d'Eslovàquia coneguda com a Nové Zámky.

⁵⁸² BUB, Manuscrits, Annals del convent de Santa Caterina de Barcelona, Ms.986, f.40 [i.e. 142]

⁵⁸³ BUB, C-240/6/8-110.

governadas por el Excelentísimo Señor duque de Lorena, hecha a los 18 de agosto, venida por correo de Francia, oy a los 15 de setiembre de este año de 1685. Segons aquesta relació, les tropes imperials van entrar per la força dins la ciutat, a pesar que el baixà turc havia ordenat enarborar la bandera blanca.

“Como se ve por un aviso que se ha tenido por el correo de Francia, el qual da noticia de como a 18 de agosto se dio un assalto general a la plaça de Nauhausel, a las 9 de la mañana, por los generales Caprara y Schults, causando tanto miedo a los asediados que obligó al baxá a enarbolar el estandarte blanco, en señal de querer rendirse a discreción. Pero como las tropas imperiales, enfadadas e irritadas de la larga resistencia de los asediados y alentados con la esperanza de los thesoros que juzgavan hallar dentro Nauhausell, no se pudiessen detener, entraron a fuerça de armas dentro la plaça, cortando en menudas piezas la mayor parte de los turcos que estavan de guarnición. Y fue tanto el estrago que hizieron, que se da por cierto que no quedó viva persona alguna de consideración”.⁵⁸⁴

La notícia sobre la presa de Neuhäusel, tal i com indicava el títol de la relació publicada per Figueró, va arribar a Barcelona el dia 15 de setembre amb el correu de França. Curiosament, aquell mateix dia Josep Monfar anotava en el seu diari algunes dades relatives a aquell esdeveniment que deia haver rebut de Perpinyà i que concorden amb la notícia impresa. És possible, per tant, que tant Figueró com Monfar haguessin obtingut aquella informació a través de la mateixa font.

---

⁵⁸⁴ *Relación verdadera de la tan importante como deseada...* BC, F.Bon. 2231. Andrew Wheatcroft corrobora la veracitat d'aquesta notícia, assenyalant que el duc Carles de Lorena va acceptar la rendició de la guarnició de Neuhäusel per, tot seguit, a pesar que la bandera blanca onejava dalt les muralles, permetre als seus soldats entrar a la ciutat i no deixar ningú viu. Es tractava, segons sembla, de la venjança de l'exèrcit imperial al fet que durant els dies previs els turcs havien utilitzat presoners com a escuts humans amb l'objectiu d'aturar el bombardeig de les muralles. Segons Wheatcroft, la visió dels presoners degollats davant dels ulls dels assetjants, així com també la col·locació de 300 o 400 caps empalats dalt les muralles, va despertar en l'exèrcit imperial un desig salvatge de venjança. Fins i tot, el príncep de Lorena va advertir al baixà de la ciutat, sense obtenir resposta, que no es donaria quarter a la guarnició si continuaven utilitzant els presoners d'aquella forma. De fet, com assenyalava Wheatcroft, el setge i captura de Neuhäusel va suposar un sobtat enduriment de les actituds i els procediments dels dos exèrcits a partir d'aleshores. Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.213-214.

“Sábado, a 15 de dicho [setembre de 1685], abisan de Perpiñan como haviendo el duque de Lorena puesto sitio a la gran plaza de Nauzel, el general del Gran Turco para divertir el dicho cerco se fue a sitiar a Grana [Esztergom], plaza importante de la Ungría. El de Lorena dejó en la plaza de Nauzel 10 mil hombres y con los demás se fue ha xoquear contra los asitiadores de la plaza de Grana y los derotó fieramente y se huyeron los que quedaron. Y el Lorena victorioso se bolvió a su cerco de Nausel y les dio un asalto general y con la espada en mano la entro y degolló a todos los turcos”.⁵⁸⁵

El mateix dia 15 de setembre, Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent a Madrid, escrivia als consellers de Barcelona per informar-los que la nit anterior havia tingut lloc un acte a la capital castellana per celebrar la matança comesa per l'exèrcit imperial a Neuhäusel.

“Muy Ilustre señor, anoche se celebró en esta Corte con luminarias públicas el suzeso y toma de la plaza de Neusel, la qual fue a biva fuerça, degollando toda la guarnición de la plaza. De otros suzesos felizes de las armas cathólicas en aquellas partes a benido la noticia y se esperan con mas individualidad sus circunstancias”.⁵⁸⁶

Això no obstant, una de les operacions de la Gran Guerra Turca que més va captivar l'atenció dels barcelonins fou el setge i ocupació de la ciutat de Buda, que l'exèrcit imperial va dur a terme l'any 1686. Una de les raons d'aquest interès fou, sens dubte, la presència de soldats catalans, que va respondre, tal i com assenyalava l'autor dels *Annals Consulars de Barcelona*, a una crida feta pel papa Innocenci XI el 10 de març de 1686.

---

⁵⁸⁵ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 397, f.120, 15 de setembre de 1685. Els detalls de les operacions de l'exèrcit comandat pel príncep Carles de Lorena a Esztergom i Neuhäusel foren recollits també en una gaseta impresa per Jaume Caís, administrador de la impremta Mathevat, titulada *Noticias de la vitoria de Gran, presa de Neuzel y otros sucessos de la armada veneciana y demás partes*. BC, F.Bon. 2214.

⁵⁸⁶ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1685-1686, 1B-X-107, n.37, 15 de setembre de 1685.

“Als 10 de mars [de 1686] se publicà jubileu plenissim concedit per nostre Sant Pare Innocencio 11 per los que assistirian a la guerra de Ungria ab sas personas o limosnas, recullint-ne molts, assistint en dita guerra personalment més de 150 personas catalans, de las quals més de 60 assistiren al siti de Buda, essent los primers assaltaren la plaza”.⁵⁸⁷

Segons que apuntava Josep Monfar en el seu diari, el 15 de març de 1686; és a dir, cinc dies després de fer-se públic el jubileu del Vaticà, va partir del port de Barcelona un vaixell holandès que transportava un grup de voluntaris que anaven a lluitar contra els turcs.

“A la 4 de la tarde se hizo a la vela un navío olandés que va asta Génova, y se llevó 20 pelegrinos, mosos manestrales, que van Alamania ha servir a la guerra sagrada contra Turcos. Buena gente. Los lleva asta Liorna”.⁵⁸⁸

El mes de juliol següent, Monfar va anotar que el nombre de catalans que havien partit cap a la guerra ja ascendia a 400.

“Viernes a 5 de dicho [juliol de 1686] (...). Nuevas venidas de Madrid dicho día. Abisan de Madrid que huviendo llegado el correo de Alemania ha llevado de nuebo que los Imperiales han ganado la plassa de Mungrat [Mongatz] de los Turcos y que se ha formado un tercio de Españoles de mil hombres y que los 400 catalanes y la mayor parte de los pelegrinos que se fueron de Barcelona”.⁵⁸⁹

⁵⁸⁷ BC, Manuscrits, Annals consulars de la ciutat de Barcelona, 1567-1700, Ms.173/2, f.185v, 10 de març de 1686.

⁵⁸⁸ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 398, f.40, 15 de març de 1686.

⁵⁸⁹ Ibidem, f.84, 5 de juliol de 1686. La ciutat ucraïnesa de Mongatz és coneguda avui en dia com a Mukachevo.

Al seu torn, Narcís Feliu de la Penya assenyalava, coincidint amb els Annals Consulars, que el nombre de catalans que s'havien ofert per anar a la guerra era de 150, si bé els que van aconseguir arribar-hi foren uns 80 i els que hi van participar només 60.

“A 10 de marzo [de 1686] se publicó el jubileo plenísimo concedido por su Santidad a los que asistiessen a la guerra de Ungría con sus personas o limosnas. Acudieron fieles el zelo y piedad catalana en lo general como pudieron, con los donativos, y más de ciento y cinquenta con sus personas, sólo llegando allí algunos ochenta. De éstos, sesenta se hallaron en las guerras y asedio de Buda, y en otras ocasiones, manifestando su valor en crédito de la Nación, siendo los primeros en los avances y sacrificando los más gloriosamente su vida en defensa y testimonio de la constancia de la fe catalana”.⁵⁹⁰

Basant-se en una obra coetània, Feliu de la Penya afirmava que la participació d'aquella seixantena de voluntaris catalans en la guerra, la majoria d'origen humil, va causar una gran satisfacció a l'emperador Leopold I.

“Ni menos se nos haze sensible el dever passar en silencio el nombre de cinquenta a sesenta catalanes voluntarios, la mayor parte gente humilde, siendo de diferentes oficios mecánicos, pero generosos en la intención y fervorosos en los intereses de nuestra Sagrada Religión, dignos a la verdad de la más justificada alabanza, pues que, saliendo del rumbo ordinario de su profesión vinieron de tan remoto clima a ofrecer sus vidas por la fe. Estos, pues, estimulados por su devoción, partieron en diferentes cuadrillas, unos por tierra, algunos por mar, y todos atropellando un monte de dificultades que suelen ser inseparables de la pobreza de un viage grande y sin el conocimiento de la lengua, llegaron a la Imperial ciudad de Viena. El señor marqués de Burgomayne [Borgomanero], embajador católico en aquella Corte, los acogió en su

---

⁵⁹⁰ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.386. Feliu de la Penya va incorporar també a la seva obra un annex amb els noms d'aquesta cinquantena de voluntaris. Ibidem, p.391. Aquest fragment apareix reproduït també a: Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, op.cit., p.24.

palacio y, aprobado su religioso zelo, dio parte a su Magestad Cesárea, que estimó tanto este fervor y buenos deseos, que dexó a la elección de este ministro el embiarlos con decencia a la campaña. Asignéseles una casa con sus porciones para el sustento y después se incorporaron al regimiento de Estaremburg, que tuvo orden de su Magestad Cesárea de tratarlos con distinción y cuidado”.⁵⁹¹

D’una forma semblant, Francisco Fabro Bremundan, en la tercera part del *Floro Histórico*, dedicada als esdeveniments de la Gran Guerra Turca ocorreguts al llarg de l’any 1686, assegurava que els catalans que s’havien desplaçat fins a Viena eren 55, tot i que més d’un miler havien intentat arribar a la capital de l’Imperi. Fabro Bremundan comparava aquells catalans amb els almogàvers que, capitanejats per Roger de Flor, havien anat a defensar Constantinoble a començament del segle XIV.

“Mas lo que particularmente nos causa sentimiento es contenerse las relaciones que hemos solicitado y visto en una mera e indistinta generalidad, hablando de los honrados catalanes que fueron a aquella inmortal campaña, diciendo hubo disposición para passar mas de mil a aquella heroyca palestra, pero que hallando los passos atajados en la vecindad, sólo cinquenta y cinco, sin nombrarlos, lograron su industria en favor de su generosa resolución. Sin embargo (sea ello descuydo de los relatores o más probablemente disposición superior, en prueba de que fueron todos yguales en el mérito como en la causa) es indubitable emprendieron aquella penosa y costosa jornada por el propio motivo que sus antepassados, la expedición de Oriente, a favor de los emperadores griegos, contra los propios infieles”.⁵⁹²

---

⁵⁹¹ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.388. Feliu de la Penya va extreure aquest fragment, segons la seva citació, del “Tomo tercero de la Historia del Señor Emperador Leopoldo, folio 304”. Es tracta, de fet, de l’obra titulada *Admirables efectos de la providencia sucedidos en la vida e imperio de Leopoldo primero, invictísimo Emperador de Romanos*, publicada a Milà l’any 1696 per Marco Antonio Pandolfo Malatesta. El fragment reproduït es troba, efectivament, en la pàgina 304 d’aquesta edició.

⁵⁹² *Floro histórico de la Guerra Sagrada contra turcos. Tercera parte, que contiene los sucesos del año MDCLXXXVI*. BC, 2-II-58, p.85-86. Aquest fragment de l’obra de Fabro Bremundan apareix reproduït també a: Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.388.

Segons la narració del principal gaseter de Madrid, només set o vuit d'aquells catalans van participar en l'assalt final sobre la ciutat de Buda, mentre que la resta foren reservats per a altres operacions. Fabro Bremundan explicava que, dels 55 catalans que el 1686 van partir cap a la guerra contra els turcs, només en va tornar una dotzena.

“De los cinquenta y cinco aventureros catalanes (reducidos a compañía, que dellos se formó a D.Francisco Feliz de Astorga, hidalgo andaluz, y se agregó al regimiento del mariscal de campo conde de Staremborg) sólo siete u ocho fueron nombrados para este avance [sobre Buda], no habiendo parecido arriesgarlos todos de una vez. Más no los eximió aquella economía de sacrificar-se casi todos en diferentes ocasiones, quedando solo diez u doze con vida, en comprobación de la respuesta que, apenas llegados, dieron a quien les preguntó a qué habían venido, y fue: que a morir por la fe de Christo. Pero viven en la memoria que han dejado, del mas insigne y esforçado brío que se pueda ponderar”.⁵⁹³

Les primeres informacions que anunciaven que l'exèrcit imperial havia posat setge a la ciutat de Buda foren publicades a Barcelona en una gasetta impresa per Rafael Figueró que portava per títol *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 27 de julio de 1686. También se da noticia del modo y forma del sitio de Buda*. Segons aquesta notícia, el Consell de Guerra de l'exèrcit imperial havia resolt posar setge a la ciutat el dia 19 de juny de 1686.⁵⁹⁴

En total, es conserven almenys 19 fulls informatius impresos a Barcelona, entre gasetes i relacions, que fan referència al setge i posterior presa de Buda per part de l'exèrcit imperial,

---

⁵⁹³ *Floro histórico de la Guerra Sagrada contra turcos. Tercera parte, que contiene los sucesos del año MDCLXXXVI*. BC, 2-II-58, p.149. Fragment reproduït també a: Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.389.

⁵⁹⁴ AHCB, Pre-premsa 3/2. Segons Wheatcroft, el setge de Buda va començar el 21 de juny de 1686. Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.213-214.

de les quals 12 foren publicades per Rafael Figueró i les restants per Jaume Caís, administrador de la impremta Mathevat.

Algunes de les primeres notícies que es van publicar sobre el setge de Buda eren molt confuses i, fins i tot, van anunciar la victòria imperial abans que es produís. Segons una anotació que Josep Monfar va fer en el seu dietari, el 16 d'agost la notícia d'una suposada presa de Buda va arribar a Barcelona a través d'una faluga.

“Viernes, a 16 de dicho [agost de 1686] (...). Llegó una faluca de Génova y nos llevó de nuevo que la grande fortaleza de Buda se rindió el día 9 deste mes”.⁵⁹⁵

D'una forma semblant, segons que explicava una gaseta publicada per Jaume Caís, amb el títol de *Noticias venidas por el correo de Francia, a 16 de agosto en esta ciudad de Barcelona*, un enviat de l'emperador havia passat per Lió el dia 6 d'agost de camí cap a Madrid a donar la notícia de la caiguda de Buda al rei Carles II.⁵⁹⁶

De nou, cap a final del mes d'agost, Josep Monfar escrivia en el diari que la fortalesa de Buda havia estat assaltada i que hi havia una relació impresa que ho explicava.

“Nuevas venidas de Madrid dicho día [30 d'agost de 1686]. Abisan de Madrid que Buda se ha tomado por asalto general. Y también lo avisan de Roma. Ay relación estampada”.⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 398, f.116, 16 d'agost de 1686.

⁵⁹⁶ AHCB, Pre-premsa 3/5. La notícia procedent de Lió que anunciava el pas del correu imperial en direcció a Madrid fou publicada també per Rafael Figueró, en una gaseta que portava per títol *Noticias generales, venidas por el correo de Francia a Barcelona a los 17 de agosto, de la continuación del sitio de Buda y de su rendimiento por aviso particular de León y presa de la ciudad de Modón, cabeza de la Morea por la armada veneciana*. AHCB, Pre-premsa 7/21.

⁵⁹⁷ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 398, f.120v, 30 d'agost de 1686.

La notícia impresa a la que feia referència Monfar era, de ben segur, la que va publicar Rafael Figueró amb el títol de *Relación verdadera en que se da aviso de la toma de la gran ciudad de Buda*, segons la qual un correu imperial que havia arribat a Roma el dia 6 d'agost assegurava que la ciutat hongaresa havia caigut el dia 27 de juliol. En realitat, el que va succeir com explica Weathcroft, fou que aquell dia el príncep Carles de Lorena va ordenar un assalt general contra la ciutat, que, a banda de no aconseguir cap progrés, va causar unes 3.000 baixes entre les files imperials.⁵⁹⁸

Fos com fos, a partir de final d'agost i durant la primera quinzena del mes de setembre es van publicar unes quantes notícies que insistien en que la presa de la ciutat de Buda s'havia consumat. D'igual forma, segons que anotava Josep Monfar, nombroses embarcacions que arribaven al port de Barcelona ho asseguraven.

“Miércoles, a 4 de dicho [setembre de 1686], llegó de Génova en una faluca el padre Abarca, religioso dominico, y llevó de nuevo como en aquella serenísima República havia echo grandes fuegos por la toma de la sangrienta Buda y también muchas fiestas, tanto de pie como de cavallo”.⁵⁹⁹

Fins i tot, segons Josep Monfar, les notícies arribades de Madrid confirmaven que, efectivament, un enviat de l'emperador havia informat el rei Carles III de la presa de Buda.

---

⁵⁹⁸ BC, F.Bon. 2250. Segons Wheatcroft, a més, el dia 30 de juliol el príncep de Lorena va enviar un emissari a la ciutat perquè circulaven rumors que hi havia disparitat d'opinions entre els capitosts de l'exèrcit turc en relació a la necessitat de capitular. La resposta de Buda, tanmateix, fou negativa. Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.220.

⁵⁹⁹ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 398, f.121v, 4 de setembre de 1686.

“Viernes, a 6 de dicho [setembre de 1686] (...). Nuevas venidas de Madrid dicho día. Ya gracias a Dios que el señor Emperador ha embiado un gentilhombre al Rey nuestro Señor abisándole de la presa de la sangrienta Buda, de que el Rey y la Corte toda se ha muy alegrado”.⁶⁰⁰

Les notícies de Madrid a que Monfar feia referència eren, de fet, les mateixes que contenia una carta que Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent a la Cort, havia lliurat al correu el dissabte anterior, dia 31 d'agost. Aquella nit, poc després d'escriure als consellers, com feia habitualment cada dissabte, Pelegrí va haver de fer una altra carta perquè es va assabentar que havia arribat un enviat imperial amb la notícia de la rendició de Buda.

“Muy Ilustre señor, aora que son las diez de la noche, después de haver enbiado la carta a V.S. muy Ilustre al correo, ha llegado la feliz noticia con gentil hombre del señor Emperador de la toma de la corte de Buda. No se saven las circunstancias de su rendimiento por ser tarde. Solo puedo asegurar que es tanto el gozo desta noticia en esta Corte en festejo así en las yglesias como el pueblo que no se puede ponderar con razones. Me a parezido poner esta noticia a la de V.S. muy Ilustre, por ser de tanta ymportancia para la Christiandad”.⁶⁰¹

La notícia que un enviat de l'emperador havia arribat a Madrid el 31 d'agost amb l'anunci de la rendició de Buda va aparèixer, de fet, en una gasetta que va publicar Rafael Figueró, que portava per títol *Noticias verdaderas de la toma de la ciudad de Buda, venidas por un gentil-hombre que ha enviado su Magestad Cesárea al Rey nuestro Señor Carlos Segundo (que Dios guarde) con diferentes noticias*.⁶⁰²

⁶⁰⁰ Ibidem, f.124, 6 de setembre de 1686.

⁶⁰¹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1685-1686, 1B-X-107, n.109, 31 d'agost de 1686.

⁶⁰² AHCB, B 1686 8º op. 9. D'igual forma, en una gasetta publicada per Jaume Caís s'explicava també l'arribada del correu imperial a Madrid a final del mes d'agost. *Noticias ciertas, venidas por el correo de Italia a 6 de setiembre de 1686, dándole relación al Rey nuestro Señor (que Dios guarde) de la presa de Buda y muerte del bajá de Agria y marcha del ejército del sofí de Persia a Babilonia*. BC, F.Bon. 2253.

Ara bé, segons escrivia Monfar el 12 de setembre, totes les informacions sobre Buda que s'havien publicat fins aleshores “fueron mentira, por equivocaciones de los correos y gasistas [gacetistas]”.⁶⁰³

La realitat, a pesar que a Barcelona encara no se sabia, era que Buda havia caigut a mans de l'exèrcit imperial el dia 2 de setembre. La notícia certa, tanmateix, va arribar a Barcelona dotze dies després, el 14 de setembre, a través d'una faluga procedent del port de Finale Ligure, prop de Gènova. Segons Monfar, en aquest vaixell hi viatjava un correu imperial que portava una carta de l'emperador per al rei Carles II i una altra de l'embaixador espanyol a Viena, el marquès de Borgomanero, adreçada al marquès de Leganés, virrei de Catalunya.⁶⁰⁴

D'aquesta forma, Rafael Figueró va publicar la carta que va rebre el marquès de Leganés, fent notar, en una introducció, que servia per posar fi a la confusió que havia existit fins aleshores.

“A Dios gracias y a la infinita misericordia Divina que después de las confusas nuevas que se han esparcido de la toma de la ciudad y castillo de Buda, con poco fundamento, oy, a los 14 de setiembre de 1686, ha llegado a esta ciudad de Barcelona la alegre y feliz noticia por un extraordinario despachado de Viena a 4 de setiembre, con el aviso cierto para su Magestad Católica de la toma de la ciudad y castillo de Buda”.⁶⁰⁵

Unes setmanes després, un cop confirmada oficialment la notícia de l'ocupació de Buda, es van celebrar nombrosos actes a Barcelona per festejar aquell esdeveniment. Segons que

⁶⁰³ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 398, f.128, 12 de setembre de 1686.

⁶⁰⁴ Ibidem, f.128, 14 de setembre de 1686. La ciutat de Buda fou, efectivament, presa per l'exèrcit imperial el 2 de setembre de 1686. Una narració detallada d'aquest esdeveniment es troba a: Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.222-224.

⁶⁰⁵ *Copia de la carta que escribe el Excelentísimo Señor marqués de Burgomaine, embaxador de España, con el aviso de la toma de Buda y su castillo por assalto, delante el ejército otomano, a los 3 de setiembre, al Excelentísimo Señor conde de Fuensalida, gobernador de Milán, la qual participa al Excelentísimo Señor marqués de Leganés, virrey y capitán general del Principado y ejército de Cataluña, etc.* AHCB, B 1686 8º op.3.

assenyalava Josep Monfar, el Consell de Cent va fer dir 1.000 misses, de sis sous cada una, a les esglésies de la ciutat pels catalans que havien mort lluitant contra els turcs.

“Lunes, a 11 de dicho [novembre de 1686]. Dando la ciudad 6 sueldos de limosna en todas las iglesias de Barcelona, se celebraron mil missas resadas por las almas de los que murieron en los ataques de la sangrienta ciudad de Buda, y en particular por las almas de los valerosos catalanes que fueron allá voluntariamente, que passaron de mas de 500, y palearon con grande brío en los ataques y puestos que los encomendaron”.⁶⁰⁶

El següent episodi d'importància en la Gran Guerra Turca fou la Batalla de Mohács, que va tenir lloc el 12 d'agost de 1687 i en la que, de nou, el príncep Carles de Lorena va derrotar l'exèrcit otomà, encapçalat pel soldà Solimà II. La notícia sobre aquesta victòria va arribar a Barcelona a final d'aquell mes, tal i com recollia Monfar en el seu diari:

“Domingo, a 31 de dicho [agost de 1687], a las 4 de la mañana llegaron dos falucas, la una del virrey de Nápoles y la otra del gobernador de Milán, y todas nos dijeron como el duque de Lorena había derrotado el exercito del turco, del qual era capitán general el Gran Visir, que le había muerto mas de 15 mil turcos y le habían tomado la artillería y todos los bagajes”.⁶⁰⁷

Aquesta notícia fou publicada a Barcelona dins d'una gasetta que va imprimir Jaume Caís, aleshores administrador de la impremta Cormellas, amb el títol de *Noticias ciertas de Alemania, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 12 de setiembre 1687*. Segons aquesta gasetta, l'emperador fou informat de la victòria a la Batalla de Mohács pel príncep

⁶⁰⁶ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 398, f.156, 11 de noviembre de 1686.

⁶⁰⁷ BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, de los años 1685, 1686 y 1687, Ms. 399, s.f., 31 d'agost de 1687.

Eugeni de Savoia, general de l'exercit imperial, que va viatjar des del front a Hongria fins a la cort de Viena.⁶⁰⁸

Els detalls de la victòria que el príncep Carles de Lorena va obtenir a Mohács foren ampliat posteriorment en una relació publicada per Rafael Figueró, titulada *Relación individual y verdadera de la batalla que tuvo el ejército imperial contra el de los othomanos cerca de Mohatz en que gloriosamente vencieron los cesáreos y derrotaron felizmente a los turcos*.⁶⁰⁹

Un altre dels esdeveniments importants de la Gran Guerra Turca fou el setge de Belgrad, que va iniciar-se cap a final del mes de juliol de 1688. Igual que en altres ocasions, aquest episodi va generar tot tipus de rumors. Així, per exemple, segons que informava Benito de Pelegrí als consellers de Barcelona, en una carta datada el 26 de juny de 1688, en aquell moment la ciutat de Belgrad ja s'havia rendit.

“Con alcanze de un extraordinario que salió del estado de Milán, llegó carta del correo mayor de aquel estado para el señor conde de Oñate en que le da quenta de la entrega de la plaza y fortaleza de Velgrado, sin que aya costado la pérdida de un solo soldado, que siendo esta noticia cierta, se a logrado esta campaña hasta la ora presente esta felicidad que siempre se temió que pasaría mucho tiempo para su rendición”.⁶¹⁰

De la mateixa manera, una notícia errònia sobre la rendició de Belgrad fou publicada a Barcelona en una gasetta impresa per Martí Gelabert, que portava per títol *Prensa*

---

⁶⁰⁸ AHCB, Pre-premsa 7/16. La Batalla de Mohács de 1687, es coneix també com a Batalla de Nagyhársany o com “la segona batalla de Mohács”, per diferenciar-la de la que hi hagué en aquest mateix lloc el 1526. De fet, com assenyala Andrew Weathcroft, fou un dels triomfs més importants en la carrera militar del príncep Carles de Lorena, ja que va suposar la vejança imperial per la destrucció del regne medieval d'Hongria, que va arribar com a conseqüència de l'aplastant victòria otomana en la primera Batalla de Mohács. Per aquesta raó, aquest historiador situa la victòria del príncep Carles de Lorena en el tercer lloc de la llista dels fets d'armes més importants de la Gran Guerra Turca, a continuació dels setges de Viena i de Buda. Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.229.

⁶⁰⁹ AHCB, B 1687 8º op. 7.

⁶¹⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1687-1688, 1B-X-108, f.151, 26 de juny de 1688.

gloriosíssima de Belgrado, con las noticias generales de Europa, venidas a Zaragoza con el correo de Flandes, sábado a 11 de setiembre y domingo a 12 por los correos de Flandes y de Italia, y reinpresas en Barcelona a 18 de setiembre de 1688. Aquesta gaseta incorporava una notícia procedent de Venècia, datada el 25 d'agost, en la que s'afirmava que Belgrad havia caigut en poder de l'exèrcit imperial:

“Venecia, 25 de agosto. Por Milán, en 29 del mismo. Viene aviso por correo extraordinario de averse apoderado los imperiales de Belgrado, con liberación de 8 mil christianos, prisión de dos mil turcos y 1.500 muertos de dichos infieles, de los quales entre hombres, mugeres y niños se han huido 40 mil en el Zatare del Danubio, sin remos, con que se tiene por cierto que se aurán anegado los más de ellos. De los imperiales no han muerto sinó 40”.⁶¹¹

La presa de Belgrad per part de les tropes que comandava l'elector Maximilià II de Baviera va tenir lloc el 6 de setembre de 1688. Segons que va informar Benito de Pelegrí als consellers de Barcelona, la notícia certa de la victòria imperial va arribar a Madrid el dia 27 de setembre de 1688, o sigui, uns vint dies després que l'exèrcit imperial hagués aconseguit entrar dins la ciutat.

“El lunes passado [27 de setembre de 1688] llegó gentilhombre de su Magestad Cesarea con la feliz noticia de la toma de la ciudad y castillo de Velgrado, llave ante mural de las Ungrías, que se a festejado este buen suzesso con tres días de luminarias”.⁶¹²

⁶¹¹ *Prensa gloriosíssima de Belgrado...* BC, F.Bon. 2301. Una setmana després, Rafael Figueró va publicar una altra gaseta que insistia en la presa de Belgrad, tot i que la notícia estava datada a Viena el 19 d'agost, quan la ciutat encara no havia capitulat. *Confirmación de la presa de Belgrado, con las demás noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes, viernes a 24 de setiembre de 1688.* AHCB, B 1688 8º op. 3.

⁶¹² AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1687-1688, 1B-X-108, f.174, 2 d'octubre de 1688. Segons Wheatcroft, la presa de Belgrad figura en el quart lloc de la llista dels fets d'armes més importants de la Gran Guerra Turca. Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.229.

A partir d'aleshores, els turcs van intentar reconquerir Belgrad, tal i com explicava una relació publicada a Barcelona per Vicenç Surià, que portava per títol *Relación verdadera de la batalla de Belgrado y de la presa de la ciudad de Moguncia por el Señor duque de Lorena*.⁶¹³

Un altre episodi rellevant de la Gran Guerra Turca que va succeir a continuació fou la Batalla de Slankamen, que va tenir lloc el 19 d'agost de 1691 en aquesta localitat sèrbia, situada prop de Belgrad. En aquella ocasió, les tropes imperials, comandades pel príncep Lluís de Baden, van derrotar l'exèrcit del Gran Visir Mustaphà Pasha, cosa que va provocar l'inici del declivi del poder turc en aquesta guerra. Aquesta victòria imperial va generar la publicació a Barcelona d'almenys cinc relacions, totes impreses per Rafael Figueró, amb l'excepció d'una, que fou obra de Vicenç Surià. Una de les primeres notícies sobre la Batalla de Slankamen va aparèixer inclosa en un full que portava per títol *Noticias verdaderas venidas a Barcelona por un extraordinario despachado por su Magestad Cesárea al Rey nuestro Señor Carlos II (que Dios guarde) con la feliz noticia de la gran vitoria que han alcanzado el príncipe Luys de Baden contra el mahometano imperio*.⁶¹⁴

Posteriorment, la notícia fou ampliada en altres relacions, entre les quals destaca una de vuit pàgines, traduïda d'una d'italiana, que Figueró va titular *Relación verídica de la señalada victoria alcanzada de las Armas Cesáreas, bajo el mando del Sereníssimo príncipe Luis de Baden contra el inmenso poder otomano, bajo el mando del primer Visir, en Salankement, en la Esclavonia, a 19 de Agosto de 1691, venida de la corte de Viena en la de Roma*.⁶¹⁵

Finalment, la darrera dels grans batalles de la Gran Guerra Turca fou la de Zenta, que va tenir lloc el dia 11 de setembre de 1697 en aquesta ciutat, que avui en dia forma part de

⁶¹³ BC, F.Bon. 9139. Els turcs van aconseguir reconquerir Belgrad l'octubre de 1690.

⁶¹⁴ AHCB, A 8º op. 933. Una narració de la Batalla d'Slankamen es troba a: Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.229-230. Segons aquest autor, es tracta de la cinquena de les sis batalles més importants que van tenir lloc al llarg de la Gran Guerra Turca.

⁶¹⁵ BB, Patrimoni, *N 15-I-4. Aquesta relació, que indicava que havia estat traduïda de l'italià, era, de fet, una reedició d'una notícia publicada a Roma per Giovanni Francesco Buagni amb el títol de *Relazione verídica et essatta della segnalata vittoria ottenuta dalle armi cesaree sotto il comando del seren. Principe Ludovico di Baden contro le ottomane sotto il primo visir, appresso Salankement in Schiavonia alli 19 di agosto 1691, venuto dalla Corte di Vienna, coll aggiunta delle feste fatte in Roma*. AHCB, A 8º op.168.

Sèrbia. Sobre la Batalla de Zenta van aparèixer a Barcelona almenys dues relacions, publicades per Rafael Figueró a principi del mes de novembre, una de les quals portava per títol *Relación de la insigne vitoria conseguida por las armas cesáreas baxo el mando del Sereníssimo príncipe Eugenio de Saboya contra los otomanos, baxo el gobierno y conducta del Gran Sultán en las cercanías de Senta, a las orillas del Tibisco*.⁶¹⁶

La derrota dels turcs a la Batalla de Zenta fou total, cosa que va obligar l'Imperi Otomà a acordar una aturada de les hostilitats. Dos anys després, el gener de 1699, se signava el Tractat de Karlowitz, que va posar fi a la Gran Guerra Turca.⁶¹⁷

Guerra de Morea (1684-1699)

La Guerra de Morea –coneguda també com a Sisena Guerra Turco-Veneciana– fou un conflicte que es va desenvolupar paral·lelament a la Gran Guerra Turca entre els anys 1684 i 1699 i que, en aquest cas, va enfrontar l'Imperi Otomà i la República de Venècia, que es disputaven el control de l'anomenat Llevant del Mediterrani. La Guerra de Morea fou part del conflicte de la Lliga Sagrada contra els turcs i, de fet, va acabar també amb la signatura del Tractat de Karlowitz, el 1699, amb un resultat favorable als venecians. La guerra va rebre aquell nom perquè es va desenvolupar principalment a la península del Peloponès, coneguda

---

⁶¹⁶ BUB, B-54/5/22-22. L'altre de les relacions impreses per Figueró sobre la Batalla de Zenta que es conserva es titula *Segunda y verídica relación de la victoria obtenida por las armas cesáreas mandadas por el príncipe Eugenio de Saboya contra las otomanas, mandadas por el Gran Sultán, en las vezindades de Zenta, a las orillas del Tibisco, el día 11 de setiembre de 1697, venida de Viena, publicada el viernes 8 de noviembre de 1697*. BUB, XVIII-2106-36. La notícia sobre la Batalla de Zenta havia estat prèviament publicada a Madrid per Antonio Bizarrón, en una relació datada el 26 d'octubre, impresa per Antonio Román, titulada *Relación verídica y distinta de la gran vitoria obtenida por las armas cesáreas, mandadas por el príncipe Eugenio de Saboya, contra las otomanas, mandadas por el Gran Sultán, en las vezindades de Zenta, a las orillas del Tibisco, el dia onze de septiembre de 1697, sacada de las originales estampadas en Viena y de cartas de buena mano*. US, A 112/048 (40).

⁶¹⁷ Una narració de la Batalla de Zenta es pot trobar a: Andrew WHEATCROFT, *The enemy at the gate...*, op.cit., p.230-233.

antigament com a Morea, tot i que molts dels esdeveniments van tenir com a escenari les costes de Dalmàcia, al mar Adriàtic.

Una de les primeres notícies publicades a Barcelona relacionades amb la Guerra de Morea fou una relació sobre la conquesta, l'agost de 1684, de l'illa de Santa Maura, coneguda avui en dia com a Lèucada, a la mar Jònica, per part de l'armada veneciana que comandava el general Francesco Morosini. Aquesta notícia fou impresa per Josep Llopis amb el títol *Relación de la conquista de la fortaleza de Santa Maura hecha por las armas de la Sereníssima República de Venecia, baxo el prudente y valeroso mando del Excelentísimo Señor Francisco Morosini, capitán general de la armada marítima, en el año 1684.*⁶¹⁸

Al llarg dels anys següents, les notícies sobre la Guerra de Morea van seguir apareixent amb regularitat, principalment a través de les informacions procedents de Venècia que incorporaven la majoria de gasetes que es publicaven a Barcelona. Així, la conquesta de la ciutat de Modona, a la Messènia, una regió del Peloponès, que va dirigir el general Morosini el juliol de 1686, fou anunciada a Barcelona en una gaseteta que va publicar Rafael Figueró.⁶¹⁹

Poc després, les gasetes anunciaven també la presa de Nàuplia, ciutat coneguda aleshores com a Nàpols de Romania, situada al Peloponès, que fou ocupada pel general Morosini el 1686. Aquesta notícia aparegué en una gaseteta impresa a final d'aquell any per Jaume Caís, administrador de la impremta Mathevat, titulada *Noticias generales de Europa y particulares de la conquista de Nápoles de Romania por las armas venecianas, venidas a Barcelona por el correo de Flandes, a 18 de octubre. Y va al último una carta escrita del baxá de Buda al Sereníssimo Señor Duque de Lorena.*⁶²⁰

⁶¹⁸ BUB, C-240/6/8-23. Sobre la conquesta de Lèucada vegeu: Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria and the Turks...*, op.cit., p.290-292.

⁶¹⁹ *Noticias generales, venidas por el correo de Francia a Barcelona a los 17 de agosto, de la continuación del sitio de Buda y de su rendimiento por aviso particular de León y presa de la ciudad de Modón, cabeça de la Morea por la armada veneciana.* AHCB, Pre-prensa 7/21. Sobre la presa de Modona vegeu: Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria and the Turks...*, op.cit., p.297.

⁶²⁰ BUB, C-240/6/8-73. Sobre la presa de Nàuplia vegeu: Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria and the Turks...*, op.cit., p.297-300.

Una altra de les operacions importants dutes a terme pel general Morosini al Peloponès fou la conquesta de Patres, que va caure en poder dels venecians el juliol de 1687. La notícia, procedent de Venècia, fou publicada dins d'una gaseta impresa per Rafael Figueró que portava per títol *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 5 de setiembre de 1687* i confirmada posteriorment en una altra, que Figueró va publicar uns dies després, titulada *Noticias ciertas y verdaderas que contienen los sucesos de la armada imperial contra el bárbaro imperio y con las que ha tenido la República de Venecia, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 20 de setiembre de 1687*.⁶²¹

Ara bé, una de les operacions militars de l'armada veneciana al Peloponès que fou més seguida per la premsa de Barcelona fou el setge de Negroponte, una illa situada a l'est de Grècia, coneguda avui en dia com a Eubea. La fortalesa que hi havia en aquesta illa, situada en la ciutat de Calcis, anomenada antigament Egripos, va patir durant tres mesos l'assetjament de l'armada veneciana, l'estiu de 1688. La notícia de l'inici del setge de Negroponte va aparèixer a Barcelona dins d'una gaseta que va publicar Rafael Figueró, titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 10 de setiembre del año 1688*.⁶²²

Finalment, després d'un seguit d'informacions errònies que anunciaven la caiguda de Negroponte en poder del general Morosini, el cert és que l'octubre de 1688 l'armada veneciana va haver d'aixecar el setge, tal i com assegurava una gaseta titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 17 de deziembre 1688*.⁶²³

---

⁶²¹ *Noticias generales de Europa...* AHCB, Pre-premsa 3/2; *Noticias ciertas y verdaderas...* BC, F.Bon. 2284. Sobre l'ocupació de Patres per part de l'armada veneciana vegeu: Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria and the Turks...*, op.cit., p.299.

⁶²² AHCB, Pre-premsa 3/2.

⁶²³ AHCB, Pre-premsa 4/1. Una explicació de les circumstàncies que van comportar el fracàs de l'armada veneciana en l'intent d'ocupar Negroponte es troba a: Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria and the Turks...*, op.cit., p.348-362.

Revolució Gloriosa i Guerra dels Dos Reis (1688-1691)

La Revolució Gloriosa fou un moviment violent que hi hagué a Anglaterra per foragitar del tron al rei catòlic Jaume II i substituir-lo pel príncep protestant Guillem d'Orange, estatúder d'Holanda, el seu gendre. Aquest, amb el suport de la majoria del Parlament londinenc, va envair Anglaterra el novembre de 1688, mentre que el rei Jaume II es veia obligat a exiliar-se a França, on fou acollit per Lluís XIV.

Una vegada consumada la proclamació de Guillem III com a rei d'Anglaterra, la guerra es va traslladar a Irlanda, on els jacobites, partidaris del rei Jaume, foren finalment derrotats el 1691. Aquest conflicte, que es coneix com a Guerra dels Dos Reis, o bé com a Guerra Jacobita (o Guillemita) d'Irlanda, es considera part de la Guerra dels Nou Anys, ja que Lluís XIV va donar suport al rei destronat en el seu intent de recuperar la corona. De fet, la Revolució Gloriosa fou una de les causes de la Guerra dels Nou Anys, no debades el rei de França va advertir prèviament que si el príncep d'Orange posava els peus a Anglaterra amb el seu exèrcit, ho consideraria com un "casus belli". Al final, però, Lluís XIV es va avançar als esdeveniments, tot envaint el Palatinat, el setembre de 1688.⁶²⁴

El desenllaç de la Revolució Gloriosa i de la guerra a Irlanda foren molt presents a la premsa que es publicava a Barcelona, sobretot a partir de les notícies procedents de Londres que incorporaven les gasetes. D'aquesta forma, l'anunci del desembarcament de l'exèrcit del príncep Guillem d'Orange a Torbay, prop de la ciutat d'Exeter, al sud-oest d'Anglaterra, el novembre de 1688, va aparèixer en una gaseteta impresa per Rafael Figueró, titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 11 de deziembre 1688*.⁶²⁵

⁶²⁴ John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.192-193.

⁶²⁵ AHCB, Pre-premsa 3/2. Sobre la invasió del príncep Guillem d'Orange i la revolta que va acabar amb la fugida del rei Jaume II a França vegeu: Steve PINCUS, *1688: The first modern revolution*, New Haven: Yale University Press, 2009, p.221-277.

Unes setmanes després de produir-se la invasió d'Anglaterra pel príncep d'Orange, els partidaris del rei Jaume II foren derrotats a la Batalla de Reading, que va tenir lloc el 9 de desembre de 1688, cosa que l'obligà el rei anglès a buscar refugi a França. En un pamflet que va circular per Europa, signat des de Rochester i des de Saint Germain-en-Laye, prop de París, el rei destronat explicava els motius pels quals havia optat per prendre el camí de l'exili. A Barcelona, aquest manifest fou publicat per Rafael Figueró amb el títol de *Razones que obligaron al rey de Inglaterra a retirarse de Rochester, escritas de su propia mano y publicadas por su orden*.⁶²⁶

El destronament del rei Jaume d'Anglaterra va generar una contradicció entre els membres de la Lliga d'Habsburg. Així, l'emperador Leopold I i el rei Carles II d'Espanya es van trobar lluitant en el mateix bàndol que el rei protestant Guillem III d'Anglaterra, mentre que el catòlic Jaume II, que feia costat a Lluís XIV, es va convertir en el seu enemic. En aquest sentit, es conserva una còpia impresa d'una carta que el rei destronat va enviar a Leopold I des de Saint Germain-en-Laye, el febrer de 1689, en la qual intentava obtenir el seu suport en nom de la religió catòlica. En la resposta, publicada en el mateix full, l'Emperador es lamentava de no poder ajudar-lo i feia responsable d'aquella situació al rei de França.⁶²⁷

El primer episodi de la Guerra dels Dos Reis fou el setge que l'exèrcit de Jaume II, format majoritàriament per soldats francesos, va posar a la ciutat de Derry, al nord d'Irlanda. La notícia de l'inici d'aquest setge va aparèixer en una gasetta publicada per Rafael Figueró, titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 17 de junio 1689*. Aquesta gasetta anunciava també la declaració de guerra d'Anglaterra contra

---

⁶²⁶ BC, F.Bon. 5574. Es conserva una edició d'aquest pamflet impresa a Sevilla: US, A 109/025 (04); una altra a Saragossa, BC, F.Bon. 12033, així com també una edició en francès, probablement la primera, publicada a París a la impremta de Gabriel Martin amb el títol de *Raisons que le Roy d'Angleterre a eues de se retirer de Rochester, ecrites de sa propre main et publiées par son ordre, avec la lettre de sa Majesté aux seigneurs et autres de son Conseil privé*. BM, F 184 4º 24.

⁶²⁷ *Carta de Jacobo Segundo, por la gracia de Dios Rey de la Gran Bretaña, de la Francia e Hibernia, defensor de la fe, etc.* BC, F. Bon. 9141. Segons el colofó, aquesta carta fou publicada "en Barcelona, en la impremta de Juan Calvo", l'any 1689. Es tracta, sens dubte, d'un peu d'impremta fals, ja que tot just aquell any Calvo havia iniciat el seu aprenentatge a la impremta de Martí Gelabert, on, molt probablement, fou impresa la carta.

França, que suposava l'entrada formal d'aquest país en la Guerra dels Nou Anys, en el bàndol de la Lliga d'Habsburg.⁶²⁸

A banda d'això, en una altra gasetta publicada poc després, titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 29 de julio de 1689*, es deia que, segons una informació procedent de Londres, datada el 4 de juliol, els nobles escocesos fidels al rei Jaume que s'havien tancat al castell d'Edimburg havien estat finalment derrotats, de manera que els partidaris del rei Guillem d'Anglaterra tenien via lliure per a proclamar-lo també com a rei d'Escòcia.⁶²⁹

En qualsevol cas, l'episodi més determinant en la guerra entre jacobites i guillemites fou la Batalla del Boyne, que va tenir lloc a la riba d'aquest riu, a l'alçada de la ciutat irlandesa de Drogheda, al nord de Dublín, el dia 11 de juliol de 1690. Aquell dia, el rei Guillem d'Anglaterra, que s'havia posat personalment al capdavant de l'exèrcit, va derrotar completament les tropes del rei Jaume, que, arran d'això, va retornar al seu exili a França. La notícia sobre la Batalla del Boyne fou publicada a Barcelona conjuntament amb l'anunci de la Batalla de Béveziers, en la que l'armada francesa, comandada pel comte de Tourville, va derrotar la flota anglo-holandesa. Aquestes dues notícies van aparèixer en una gasetta publicada per Figueró amb el títol *Primeras noticias de un combate marítimo sucedido entre las armas de Inglaterra y Olanda, gobernadas por el Almirante General, conde de Torrington, y la de Francia, debaxo del conde de Tourville, en la canal de Inglaterra, junto a la isla de Wicht, el día 10 de julio y los quatro o cinco siguientes del presente año 1690. Y de otro combate terrestre, sucedido a 11 del proprio mes de julio en Irlanda, junto a la ciudad de Drogheda, entre los exércitos de los reyes de la Gran Bretaña, Guillermo y Jacobo.*

---

⁶²⁸ AHCB, Pre-premsa 3/2. Sobre el setge de Derry vegeu: Robert F. FOSTER, *Modern Ireland, 1600-1972*, London: Penguin Books, 1989, p. 141-147.

⁶²⁹ AHCB, Pre-premsa 4/1.

“Todo lo que pasó desde el primer movimiento de los nuestros hasta el día 11 del corriente [juliol de 1690] no fue mas que buscar cada parte el punto más regular y ventajoso para recibir o acometer a su contrario, ni faltando quien escrivia tenia de la suya el Rey Jacobo veinte y ocho mil hombres, que algunos avisos suben a treinta mil. Más, aunque muchos, fueron pocos para restablecer su pristina fortuna, ni mantener la poco decorosa que le avía quedado, pues el referido día 11, al passage del rio Boyne, camino de Dublín, junto a Drogheda, quedó enteramente derrotada por el Rey [Guillem d’Anglaterra] toda la retaguardia de sus huestes, y se les quitó todo el bagage y parte de la artillería. Prosiguió su Magestad la pelea con igual vigor hasta catorze millas de Dublín, donde a doze del mes hizo descansar el ejército. Y lo logró sin la menor molestia de los enemigos, que sin atreverse al menor passo que pudiesen vengar su desayre, se fueron desapareciendo. Su pérdida pasó de tres mil hombres, la mayor parte franceses, porque los irlandeses arrojaron las armas y solicitaron su salud en la clemencia del vencedor, que benignamente se la atorgó”.⁶³⁰

Després de la desfeta a la Batalla del Boyne, els partidaris del rei Jaume van patir una altra derrota, aquesta vegada definitiva, a la Batalla d’Aughrim, el juliol de 1691. Per aquest motiu, els jacobites es van haver de refugiar a Limerick, a l’oest d’Irlanda, on van patir el setge de l’exèrcit del rei Guillem d’Anglaterra. La notícia de la capitulació de Limerick fou publicada a Barcelona en una gasetta titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 16 de noviembre de 1691*. Amb la signatura del Tractat de Limerick, l’octubre de 1691, es posava fi també a la Guerra dels Dos Reis.⁶³¹

---

⁶³⁰ *Primeras noticias de un combate marítimo...* ABEV, Varis 211, 7. La Batalla del Boyne va tenir lloc el dia 11 de juliol, del calendari gregorià, i el dia 1 de juliol, en el calendari julià. Sobre aquest esdeveniment vegeu: Robert F. FOSTER, *Modern Ireland...*, op.cit., p. 147-149.

⁶³¹ AHCB, Pre-prensa 4/1. Sobre la batalla d’Aughrim, el setge i tractat de Limerick, vegeu: Robert F. FOSTER, *Modern Ireland...*, op.cit., p. 150-153.

Guerra dels Nou Anys (1688-1697)

La Guerra dels Nou Anys, coneguda també com a Guerra de la Lliga d'Habsburg, fou un conflicte que enfrontà la França de Lluís XIV contra una aliança formada, principalment, per Àustria, Anglaterra, Holanda i Espanya. A grans trets, l'origen del conflicte cal buscar-lo en la política expansionista del rei francès i, en concret, en l'incompliment de la treva de vint anys que havia estat acordada a Ratisbona el 1684. La Guerra dels Nou Anys va iniciar-se el 1688, quan l'exèrcit francès va envair el Palatinat, i va acabar el 1697, amb la signatura del Tractat de Ryswick.

La premsa catalana, sobretot a través de les notícies que incorporaven les gasetes procedents de diferents ciutats, va fer-se ressò de la tensió que es vivia a Europa al llarg de les setmanes prèvies a l'esclat de la guerra. Una de les principals raons d'aquesta situació fou la disputa entre França i Àustria per la successió de l'elector de Colònia. En una gaseteta publicada a Barcelona el juliol de 1688 hi figurava un memorial que Lluís XIV va enviar als Estats Generals d'Holanda advertint que enviaria el seu exèrcit a atacar qualsevol país que pretengués imposar un nou Elector. En qualsevol cas, aquesta disputa es va resoldre finalment amb la proclamació de Josep Climent de Baviera, el candidat preferit per l'emperador Leopold i pel papa Innocenci XI, cosa que no va agradar gens al rei francès.⁶³²

D'aquesta forma, en una gaseteta publicada per Rafael Figueró, titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 23 de octubre de 1688*, s'anunciava que les tropes franceses havien posat setge a la ciutat alemanya de Philippsburg. A més, aquesta mateixa gaseteta explicava, citant una notícia procedent de París, que en aquesta ciutat s'havia fet públic el memorial que Lluís XIV havia fet arribar al papa Innocenci XI, a través del cardenal d'Estrées, ambaixador francès al Vaticà, en el que exposava els motius

---

⁶³² *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Francia a 23 de julio de 1688*. AHCB, Pre-premsa 3/2. Sobre les raons que van portar a l'inici de la Guerra dels Nou Anys vegeu, per exemple, John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.191-193.

pels quals França havia declarat la guerra a l'emperador Leopold I. Aquest memorial, així com l'actitud de Lluís XIV en general, va generar, tal i com ha estat explicat en capítols anteriors, la publicació d'un bon nombre de pamflets antifrancesos.⁶³³

Una còpia d'aquell memorial fou enviada als consellers de Barcelona pel seu agent a la Cort, Benito de Pelegrí, en una carta datada el 6 de novembre:

“Por si acaso no a llegado a la noticia de V.S., muy Ilustre, la copia de la carta del Rey de Francia escrita al cardenal de Etré, el qual se la leyó a su Santidad y le dejó el original, y respuesta que se haze a ella por parte de su Santidad, [la] rezivirá V.S., muy Ilustre”.⁶³⁴

Al llarg de la Guerra dels Nou Anys, per damunt de les grans batalles a camp obert, va predominar la tàctica del setge i, sobretot, la destrucció de petites ciutats. A partir de la tardor de 1688, durant els primers compassos de la guerra, l'exèrcit francès va arrasar pràcticament el Palatinat, cremant tots els pobles i ciutats que trobava al seu pas. Una mostra de la crueltat dels francesos es constata en la crema d'Espira, per part de les tropes que comandava el general Ezéchiel de Mélac, que va tenir lloc el juny de 1689. Les atrocitats comeses per l'exèrcit francès contra els habitants d'Espira foren explicades en una relació impresa per Vicenç Surià que portava per títol *Traducción de una carta alemana, escrita de Spira a 29 de junio deste presente año 1689, en la qual se declara la fatal ruina ha hecho el francés en dicha ciudad*, traduïda, suposadament, per un estudiant alemany, natural d'aquella ciutat, que vivia a Lleida.⁶³⁵

⁶³³ AHCB, Pre-premsa 3/2. La carta de Lluís XIV que contenia el memorial adreçat al Papa fou publicada a Barcelona per Rafael Figueró, amb el títol *Carta del rey de Francia al cardenal de Etré, memorial de las razones que le obligan a tomar las armas y auto de apelación del mesmo Christianíssimo al futuro concilio, traducido del francés en español*. BC, F.Bon.11911.

⁶³⁴ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1687-1688, 1B-X-108, f.188, 6 de novembre de 1688.

⁶³⁵ BC, F.Bon. 2681. La menció a l'estudiant de Lleida, que sembla ser es deia Martin Guthofnung, apareix en una edició d'aquesta relació que fou impresa a Madrid per Antonio Román, titulada *Traducción de una carta alemana escrita en Spira a 29 de junio deste presente año 1689 que el licenciado Martin Guthofnung, natural de aquella ciudad y estudiante en Lérida, ofrece a la ínclita Nación Catalana en congratulación y norabuena de la*

Uns mesos després, l'agost de 1689, tenia lloc la Batalla de Walcourt, en la qual les tropes aliades, comandades pel príncep Georg de Waldeck, va derrotar l'exèrcit francès que dirigia el duc d'Humières, que intentava conquerir Walcourt, una plaça forta situada a Flandes. La notícia d'aquesta batalla va publicar-se a Barcelona en una gasetta impresa per Figueró que portava per títol *Noticias generales de Europa, venidas de Olanda a esta ciudad de Barcelona a 16 de setiembre de 1689*.⁶³⁶

Una de les principals batalles de la Guerra dels Nou Anys es va produir l'any següent. El dia 1 de juliol de 1690 l'exèrcit francès, comandat pel mariscal François de Montmorency, duc de Luxemburg, va esclafar les tropes aliades que dirigia el príncep de Waldeck a la Batalla de Fleurus, que es va disputar en aquesta localitat de la província d'Hainaut, a Flandes. Amb tot, les notícies que es van publicar a Barcelona donaven la victòria al príncep de Waldeck, com ho mostra, per exemple, la relació que va publicar Rafael Figueró amb el títol *Relación puntual del combate acontecido a 30 de junio y primero de julio del año presente 1690 entre los ejércitos de Olanda y Francia en el campo de Flora, entre Brusselas y Namur, en que la verdad sin réplica decifra la parte incomparablemente mayor de gloria que deste suceso cupo a los menos favorecidos de la fortuna y también la menos pérdida, publicada viernes 4 de agosto 1690*.⁶³⁷

El mes de setembre següent la premsa aliada va tornar a falsejar el resultat d'una batalla. En una gasetta publicada per Figueró, amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Italia a 22 de setiembre de 1690*, s'assegurava que l'exèrcit

---

magnànima hazaña con que el ejército francés, puesto en fuga, quedo excluydo del Principado y para anuncio de otras cumplidísimas vitorias esta campaña. BC, F.Bon. 9138. A diferència de la que va imprimir Surià a Barcelona, l'edició de Madrid conté una introducció de Martin Guthofnung dedicada a la "ínclita y nobilíssima nación catalana".

⁶³⁶ AHCB, Pre-premsa 7/4.

⁶³⁷ AHCB, B 1690 8º op. 14. Poc després, Figueró va publicar un altre notícia sobre la Batalla de Fleurus, amb el títol de *Última relación sucinta y más verdadera del memorable combate de Fluru, dado 1 de julio de 1690 entre el ejército de Olanda, gobernado por el maestro de campo general príncipe de Valdec y el de Francia, baxo las órdenes del marischal duque de Luxemburg.* AHCB, B 1690 8º op. 19. Una explicació de la Batalla de Fleurus es troba a: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.207-209. Segons aquest historiador, la derrota dels aliats fou completa, ja que les baixes de l'exèrcit del príncep de Waldeck van consistir en 6.000 morts, 5.000 ferits i 8.000 presoners, unes pèrdues que representaven la meitat del total dels efectius.

imperial havia derrotat els francesos prop de Carmagnola, a Itàlia. En realitat, en aquell enfrontament, conegut com a Batalla de Staffarda, que va tenir lloc a mitjan mes d'agost de 1690, el general francès Nicolas Catinat va derrotar l'exèrcit de la Lliga, que comandava el duc Víctor Amadeu de Savoia.⁶³⁸

L'octubre de l'any següent, però, les tropes imperials van aconseguir ocupar Carmagnola, una notícia que va arribar als consellers de Barcelona per via de Benito de Pelegrí, el seu agent a Madrid, en una carta enviada el 27 d'octubre de 1691.

“Excelentísimo Señor, la [carta] de V.E. de 20 deste [octubre de 1691] recibo, y por no haver cosa particular en ella a que responder passo a noticiar a V.E. de lo que este correo ha venido de Italia, que es el haver sitiado los nuestros la plaza de Carmiñola, que es passo para el Casal de Monserrat [Casale Monferrato] y haverse en cinco días rendido”.⁶³⁹

Aquesta vegada, la presa de Carmagnola fou correctament explicada per la premsa catalana. En concret, una relació impresa per Figueró, que portava per títol *Noticia verdadera del cerco y toma de la plaza de Caramañola, alcanzada por las tropas imperiales, españolas y saboyardas*, informava que les tropes aliades havien iniciat el setge el 28 de setembre i que la ciutat havia capitulat el dia 3 d'octubre, el mateix dia que s'inicià el bombardeig.

“Caramañola, a 10 de octubre 1691. Aviendo passado el ejército de los aliados el Po, a vista del ejército enemigo, el qual se hallava acampado cerca de Saluzzo, las tropas españolas, los dragones del príncipe Eugenio de Saboya y otros soldados se fueron a tomar los puestos baxo Caramañola, para empear a sitiar formalmente esta plaça, assí como llegaria la artillería que avía salido de Turín, que consiste en 44 piezas de batir, y 8 morteros para echar bombas, quando

⁶³⁸ AHCB, Pre-premsa 4/2. Per a una explicació detallada de la Batalla de Staffarda vegeu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.210-214.

⁶³⁹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1691, 1B-X-120, f.127, 27 d'octubre de 1691.

al instante procuró mussur de Catinat introducir socorro en aquella plaça, y por dicho fin destacó dos mil hombres de su ejército. Pero fue en vano, porque hallaron ya tomados los puestos y assí les fue forçoso bolverse con mucha pérdida de su gente, pues nuestros españoles con los dragones los siguieron hasta cerca de su campo. El asedio desta plaça se empezó el dia 28 de setiembre y hasta 3 de octubre se formaron las líneas necesarias para los ataques. Ese mesmo día 3 se empezaron a abrir tres baterías, una por los imperiales, otra por las tropas de España y otra por las tropas del duque de Saboya. Se pasmaron tanto los enemigos con estas baterías y con las bombas que nuestros trabucos echavan, y viendo que nuestras tropas estaban ya a 30 passos del fosso de la plaça, mandó el governador de la plaça que se hiziesse llamada, con que se trataron y ajustaron las capitulaciones”.⁶⁴⁰

L'any 1692 la premsa va fer-se ressò d'un altre fet rellevant. Amb l'objectiu de posar al pretendent James Stuart al tron d'Anglaterra, el rei Lluís XIV va planejar una invasió d'aquell país, que havien de dur a terme 8.000 soldats, transportats sota la cobertura de la flota que comandava el comte de Tourville. Això no obstant, aquell pla fou un fracàs, sobretot perquè el maig de 1692 els vaixells francesos foren derrotats per l'armada anglesa, que comandava l'almirall Edward Russell, en l'anomenada Batalla de Barfleur.

Així, a mitjan mes de juny, Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent a Madrid, informava els consellers sobre la derrota francesa a Barfleur.

“Por mar ha llegado a Vizcaya noticia dirigida a su Magestad, que el cabo de la embarcación dizen vendrá a esta Corte, que contiene el haver peleado la armada de Inglaterra y Olanda con la de Francia y que esta ha quedado derrotada, con pérdida de 30 navíos y que han peligrado con

---

⁶⁴⁰ *Noticia verdadera del cerco y toma...* BC, F.Bon. 8151. Segons Lynn, el setge de Carmagnola va iniciar-se el 26 de setembre de 1691, mentre que la capitulació va arribar el 8 d'octubre. D'aquesta forma, els aliats recuperaven aquesta plaça, que havia estat ocupada el mes de juny anterior per l'exèrcit francès que comandava el general Catinat. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.220.

muerte o prisión el general de la armada y dos almirantes generales, con mucha nobleza de Francia”.⁶⁴¹

A Barcelona es van publicar almenys tres relacions sobre aquest enfrontament naval, la primera de les quals portava per títol *Noticias que truxo un navío de Londres, despachado por el embaxador de España al puerto de Velica, de la victoria grande que han conseguido las armadas de mar de Inglaterra y Olanda contra la armada del Rey de Francia*.⁶⁴²

Aquell any es va publicar també una relació sobre la Batalla de Steenkerke, que es va lliurar prop d'aquesta localitat flamenca entre els exèrcits del duc de Luxemburg i del rei Guillem d'Anglaterra. Les informacions aparegudes a la capital catalana van atribuir la victòria als aliats, com es constata en la notícia que Rafael Figueró va publicar amb el títol de *Relación verdadera de la gran batalla que se ha tenido a los 3 de agosto en el campo sobre de Hal, en Flandes, las armas de los aliados contra de las de Francia y toda la nómina de los muertos y heridos de ambos exércitos*.⁶⁴³

El següent enfrontament d'importància en la Guerra dels Nou Anys fou la Batalla de Landen, on, de nou, es va enfrontar les tropes del duc de Luxemburg i les del rei Guillem d'Anglaterra. Aquesta batalla, que va tenir lloc el 29 de juliol de 1693 prop d'aquesta localitat flamenca, va acabar amb una victòria dels francesos. Tanmateix, com era habitual, la premsa aliada es va atribuir l'èxit, tal i com es constata en una notícia titulada *Relación verdadera de la sangrienta batalla que huvo en Flandes entre el ejército de su Magestad británica, de su*

⁶⁴¹ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1692, 1B-X-112, f.56, 14 de juny de 1692.

⁶⁴² AHCB, B 1692 8º op. 5. D'igual forma, es van publicar a Barcelona les cartes que l'almirall Russell va enviar a Londres amb la seva versió de la Batalla de Barfleur: *Dietario de la admirable y prodigiosa victoria que las armadas navales de Inglaterra y Olanda han conseguido de la Francia en aquel canal, continuada desde el día 28 de mayo hasta 6 de junio deste año 1692, recogido con toda fidelidad y diligencia de los avisos que el valeroso almirante Milord Russel ha ido embiando a la Magestad de la esclarecida Reyna Maria*. BUB, B-54/5/22-14. Una explicació de la Batalla de Barfleur a: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.228-231.

⁶⁴³ AHCB, B 1692 8º op. 9. Segons Lynn, el nombre de baixes fou d'unes 7.000 pels francesos i unes 10.000 pels aliats. Això no obstant, segons aquest historiador, tant els uns com els altres es podien atribuir la victòria a la Batalla de Steenkerke. Els francesos perquè havien aturat l'atac i els aliats perquè van impedir-los avançar sobre Lieja. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.226-227.

*Alteza Electoral de Baviera y del mariscal de Luxemburgo, Generalíssimo de las armas de Francia en aquellos payses.*⁶⁴⁴

L'any 1695 la Lliga d'Habsburg va poder celebrar una victòria important: la recuperació de Namur, que havia caigut en poder dels francesos tres anys abans. El setge i la presa d'aquesta ciutat fou explicat en un full de 12 pàgines que portava per títol *Diario del sitio y toma del formidable castillo de Namur por las tropas de los aliados, mandadas por S.M.B. y por el Sereníssimo Señor elector de Baviera, gobernador y capitán general por su Magestad, con los pactos y capitulaciones que se concedió a la gente que la presidiava*. La relació inclou les condicions de la rendició, que van signar el dia 1 de setembre de 1695 el duc Maximilià II de Baviera, en nom dels aliats, i Louis François de Boufflers, mariscal de l'exèrcit francès que defensava la ciutat.⁶⁴⁵

En qualsevol cas, les notícies que més van atraure l'atenció dels catalans durant la Guerra dels Nou Anys foren les que feien referència a esdeveniments ocorreguts al Principat, sobretot les que informaven sobre les incursions que l'exèrcit francès feia a les zones frontereres. En un d'aquests atacs, els francesos van ocupar la vila de Camprodon, una notícia que fou comunicada pels consellers de Barcelona a la Cort de Madrid a través del seu agent, Benito de Pelegrí.

---

⁶⁴⁴ BC, F.Bon.11912. L'exèrcit aliat que comandava el rei Guillem d'Anglaterra va perdre uns 14.000 soldats en la Batalla de Landen, entre morts, ferits i presoners, a més de gairebé la totalitat de les peces d'artilleria. Les baixes en les files franceses, això no obstant, també foren considerables, situant-se entre les 7.000 i les 8.000. Segons Lynn, arran d'aquella victòria el duc de Luxemburg va rebre el sobrenom del "tapisser de Notre-Dame", ja que la seixantena d'estendards de l'exèrcit aliat que foren capturats a la Batalla de Landen es van penjar a la catedral de París. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.234-235.

⁶⁴⁵ BB, Patrimoni, *N 15-I-4. L'edició catalana indica que es tractava d'una reedició d'una obra publicada inicialment a Brussel·les. En aquest sentit, es conserva una relació sobre el setge de Namur de 1695, impresa a La Haia per H. van Bulderen el 1696 amb el títol de *Relation de la campagne de Flandre et du siège de Namur en l'année 1695*. BM, D VI Fol 5. Una explicació del setge de Namur de 1695 es troba a: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.248-250. Segons aquest historiador, que assenyala el setge de Namur com el esdeveniment més rellevant de la Guerra dels Nou Anys que va tenir lloc el 1695, el cost per a l'exèrcit aliat fou elevadíssim, sobretot des d'un punt de vista econòmic, però també humà, ja que va perdre gairebé 20.000 soldats en aquella acció, per uns 8.000 els francesos. És per això que el rei Lluís XIV, tot i haver perdut Namur, va condecorar el mariscal de Boufflers.

“Muy Ilustre señor, a los 30 del passado [maig de 1689], a las onze horas de la noche, reziví el pliego de V.S., muy Ilustre, por Quirsa Lafarga, correo extraordinario despachado de V.S., muy Ilustre, que según su contenido tenemos bien que llorar la pérdida de la plaza de Camprredón”.⁶⁴⁶

Unes setmanes després, però, l'exèrcit hispànic, comandat pel duc de Villahermosa, virrei de Catalunya, va aconseguir recuperar la vila. La notícia que els francesos havien abandonat Camprodon va arribar a Barcelona el 27 d'agost, segons recull el dietari del Consell de Cent.

“Dissabte, a 27 de dit [agost 1689]. En aquest dia vingué nova en la present ciutat que los francesos havian dexat lo castell y vila de Camprodon y havian volat part de la fortaleza”.⁶⁴⁷

L'alliberament de Camprodon fou explicat en una relació publicada per l'impressor Vicenç Surià, que portava per títol *Copia de carta, escrita desde el ejército a un cavallero de Barcelona en 27 de agosto de 1689 con las noticias ciertas de lo sucedido en el sitio de Campredón*. Un fragment d'aquesta carta mostra la intensitat dels combats:

“Domingo, 21 [agost de 1689]. Aviendo finxido la noche antes que nos queríamos retirar, persuadido de ello el enemigo, sin cessar en el fuego de sus baterías, empossó a baxar hasta las últimas colinas, y a las seys de la mañana hizo avanzar siete batallones de cavallería, a quienes salió a recibir el comissario general Obregón, con tres [batallones] nuestros (...) las quales, apenas disparada la carabina, se arrojaron espada en mano con tal valor y intrepidez sobre los franceses que los derrotaron y hizieron pieças en un instante, sin que de tantos bolvisen

---

⁶⁴⁶ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1689, 1B-X-109, f.47, 3 de juny de 1689.

⁶⁴⁷ DACB, Vol. XX, p.368.

cinquenta a su campo. A vista de cuyo orror, no solo detuvo su marcha y suspendió su artillería el enemigo, sino que dio evidentes muestras de quererse retirar muy aprisa”.⁶⁴⁸

Segons que ha explicat Antonio Espino, l'ocupació de Camprodon per part de l'exèrcit francès va obrir un important debat a l'entorn de la necessitat de reforçar la frontera amb França. El duc de Villahermosa fou durament criticat per no haver envaït el Rosselló, cosa que hauria obligat els francesos a abandonar Camprodon sense necessitat d'una intervenció de l'exèrcit hispànic.⁶⁴⁹

D'aquesta forma, la Diputació del General va escriure al rei Carles II sol·licitant, entre altres coses, que la frontera catalana fos reforçada, sobretot la vila de Puigcerdà. La resposta del rei, datada a Madrid el 16 de juliol de 1690, fou publicada a Barcelona amb el títol de *Resposta del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) a una carta y individual representació del estat de la província per los Il·lustres y Fidelíssims diputats y oydors del present Principat*. En aquesta carta, el rei informava als diputats que les galeres d'Itàlia eren a punt d'arribar a Barcelona, per tal que el virrei de Catalunya, el duc de Villahermosa, tingués els mitjans suficients per defensar el país de l'amenaça de França. Responent a la petició dels diputats de fortificar Puigcerdà, el rei argumentava que això suposava una gran inversió i que en aquella conjuntura es corria el risc que la fortificació fos aprofitada pels francesos.⁶⁵⁰

De nou, el novembre d'aquell any, la Generalitat i el Consell de Cent van adreçar-se al rei Carles II, aquesta vegada per queixar-se dels danys que la guerra estava causant al Principat i per advertir el rei del gran perill que corrien els catalans davant l'ofensiva de l'exèrcit francès. La resposta de Carles II, en la que assegurava que havia donat les instruccions oportunes al duc de Medina Sidonia, nou virrei de Catalunya, fou publicada per Rafael Figueró per

⁶⁴⁸ *Copia de carta, escrita desde el ejército...* ABEV, Varis 211, 43. Una explicació de la pèrdua i recuperació de Camprodon es troba a: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.105-109.

⁶⁴⁹ El duc de Villahermosa va enviar un memorial a Carles II el desembre de 1690 en el que justificava la seva actuació per frenar els francesos, així com també la Revolta dels Barretines. La transcripció íntegra d'aquest memorial es troba a: Jaume DANTÍ I RIU, *Aixecaments populars...*, op.cit., p.206-223.

⁶⁵⁰ BC, F.Bon. 195.

manament dels diputats, amb el títol de *Carta de la S.C. y R. Magestat del Rey N. Senyor (Déu lo quart) als Il·lustres y Fidelíssims senyors deputats y oydors del Principat de Cathalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya, en resposta de la representació feta per los Il·lustres consistoris de la Diputació y Ciutat de Barcelona.*⁶⁵¹

A pesar del missatge tranquil·litzador enviat per la Cort a les institucions catalanes, el cert és que a final del mes de juny de l'any següent els consellers de Barcelona van haver d'escriure una altra vegada al rei per expressar-li el temor que causaven les incursions que l'exèrcit francès feia a l'Empordà. A les queixes dels consellers, en aquest sentit, no els mancava fonament, com ho mostra la carta que van rebre dels jurats de Blanes, datada el 29 de juny de 1691, en la que els advertien que havien vist passar l'armada francesa per davant d'aquell port.

“Ab la present participam a V.E. com esta tarda y en est punt, deprés de aver axit de la profesió, que seran las quatra de la tarda se han descube[r]t davant lo port de la present vila dinou o vint vaxells, que per ser tant a la mar no se ha pogut ben percebir encara lo número, sols se adverteix que ni ha alguns de molt grosos y assó participam a V.E. perquè estigan noticiosos y obrar lo que V.E. aparexará”.⁶⁵²

El 10 de juliol de 1691, els vaixells de guerra francesos, ancorats davant del port de Barcelona, van començar a bombardejar la ciutat. Per aquest motiu, aquell mateix dia els consellers van enviar un altre memorial al rei per informar-lo del dany que les bombes causaven a la capital catalana. Les respostes enviades per Carles II, datades a Madrid el 10 i el 14 de juliol, foren impreses per ordre dels consellers per Jaume Caís, administrador de la

⁶⁵¹ BC, F.Bon. 194. Una edició de la mateixa carta adreçada al Consell de Cent fou impresa per Jaume Caís, administrador de la impremta Cormellas. *Carta de la S.C. y R. Magestat del Rey nostre Senyor (Deu lo quart) en resposta de la que los molt Il·lustres senyors concellers y savi Concell de Cent de la ciutat de Barcelona li escrigueren a 6 de nohembre proppassat, acompanyant la representació feta per los molt Il·lustres consistoris de dita ciutat de Barcelona y Diputació del present Principat de Cathalunya.* BC, F.Bon.13960.

⁶⁵² AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1691, 1B-X-120, f.55, 29 de juny de 1691.

impremta Cormellas, en un full que portava per títol *Còpia de dos Reals cartas de la S.C. y R. Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) en resposta de las que li escrigueren los Molt Il·lustres senyors concellers de la ciutat de Barcelona a 28 de juny y 10 de juliol del corrent any 1691*. Un cop més, el rei s'excusava davant dels consellers, amb vagues promeses d'un enviament immediat del reforç militar necessari, que incloïa, fins i tot, les flotes navals que es trobaven a Cadis, a Holanda i a Anglaterra.⁶⁵³

Una setmana després del bombardeig, la ciutat de Barcelona va enviar al rei un memorial més extens en el que s'explicava amb detall els danys causats per les bombes llançades per l'armada francesa. Aquest memorial fou imprès per Jaume Caís, conjuntament amb la resposta del rei, en un full de vuit pàgines titulat *Memorial ab que la ciutat de Barcelona se posà als Reals peus de la S.C. y R. Magestat del Rey nostre Senyor (Deu lo guarde) a 16 de juliol de 1691 y resposta de sa Magestat a dit memorial del mateix mes*. Tal i com havia fet en ocasions precedents, Carles II es mostrava molt dolgut pel patiment sofert pels catalans i prometia enviar ajut militar.⁶⁵⁴

La crueltat de l'exèrcit francès sobre la població civil va quedar registrada també en una notícia publicada a Barcelona que narrava el bombardeig que el comte d'Estrées, almirall de l'armada francesa, va llançar sobre la ciutat d'Alacant, el 22 de juliol de 1691. Segons aquesta notícia, que portava per títol *Relación puntual del horroroso bombardeo que ha hecho la armada marítima francesa en la ciudad de Alicante, venida a esta ciudad de Barcelona a 7 de agosto de 1691*, els vaixells francesos van llançar fins a 3.400 bombes sobre aquesta ciutat,

---

⁶⁵³ BC, F.Bon. 13962. Sobre els danys causats pel bombardeig francès sobre Barcelona l'any 1691 vegeu: Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres...*, op.cit., p.147-152.

⁶⁵⁴ BC, F.Bon. 13961. La Generalitat i el Braç Militar van enviar també sengles memorials al rei, datats el 16 de juliol, tal i com es constata en la resposta de Carles II que aquestes dues institucions feren imprimir per Rafael Figueró. *Còpia de una Real carta de la S.C. y R.M. del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) en resposta de la que li escrigueren los Il·lustres y Fidelíssims senyors deputats del General del Principat de Cathalunya a 16 de juliol del corrent any 1691*. BC, F.Bon. 13963; *Còpia de una real carta de la S.C. y R.M. del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) en resposta de la que li escrigué lo molt Il·lustre y Fidelíssim Bras Militar del Principat de Cathalunya a 16 de juliol del corrent any 1691*. BUB, B-65/2/3-13.

destruint alguns convents i esglésies. La relació, això no obstant, procurava minimitzar les víctimes mortals, reduint-les només a tres.⁶⁵⁵

L'interès de la premsa de Barcelona pels esdeveniments relacionats amb la Guerra dels Nou Anys es va intensificar a partir de 1695, arran de la campanya contra els francesos protagonitzada per Ramon Sala i Sassala, veguer de Vic. De fet, la publicació d'un gran nombre de relacions sobre les accions de Sala i Sassala va comportar, fins i tot, una ordre de prohibició i l'arrest de la majoria d'impressors, dictada pel marquès de Gastañaga, virrei de Catalunya (vegeu el Capítol 12).⁶⁵⁶

Entre les nombroses relacions que van aparèixer sobre aquells fets, en destaquen, per exemple, la que va imprimir Josep Llopis amb el títol de *Relación de la insigne vitoria que han tenido los catalanes en el Llano den Bas del Principado de Cataluña a 10 de março 1695*, o bé, la que va publicar Rafael Figueró, autoritzada pel virrei, titulada *Distinta y verdadera relación de la vitoria conseguida por los migueletes y paysanos, mandados por el capitán Raymundo de Sala y Sasala, cavallero, veguer de la ciudad de Vique, y Josef Mas de Roda, ciudadano honrado de Barcelona, venida por extraordinario al Excelentísimo Señor marqués de Gastañaga, virrey y capitán general de este Principado de Cathaluña*.⁶⁵⁷

En total, es conserven almenys vuit relacions relacionades amb aquells fets, entre les quals hi ha també la que va publicar Rafael Figueró amb el títol de *Relación verdadera del buen suceso que han tenido las armas de su Magestad el dia 12 deste mes a media legua de Castell Follit, camino de la villa de Besalú*.⁶⁵⁸

Posteriorment, a finals del mes de maig va aparèixer la *Gazeta de Barcelona*, que informava principalment sobre la campanya contra l'exèrcit francès. D'aquesta gaseta, que, com ha estat explicat també amb anterioritat, va marcar una fita important en la història del

---

⁶⁵⁵ BC, F.Bon. 2500.

⁶⁵⁶ Una explicació sobre la campanya de 1695 contra els francesos es pot trobar a: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.154-161.

⁶⁵⁷ *Relación de la insigne vitoria...* ABEV, Varis 211, 188; *Distinta y verdadera relación...* BC, F.Bon. 11960.

⁶⁵⁸ BC, F.Bon.204.

periodisme a Catalunya, es conserven sis números, publicats entre maig i juliol de 1695. El número publicat el 31 de maig va dedicar gran part del contingut a informar sobre l'arribada al port de Barcelona de la flota aliada, que comandava l'almirall Edward Russell.

“Estando con grande anhelo aguardando desde el viernes muy de mañana que diera vista en esta ciudad la armada de los confederados, por aver venido una fragata despachada del Excelentísimo señor almirante, general Russell, con carta para nuestro virrey, en que le avisava desde la altura de Ibiza que se verían muy apriesa, el día siguiente, sábado 27 [de maig de 1695], a las 9 de la mañana, se empezó a ver la vanguardia de su flota, y a las tres de la tarde del mismo día avían dado fondo delante de la ciudad 182 velas, con un regozijo inexplicable deste gran pueblo, viendo confirmadas las esperanças de las grandes assistencias con que su Magestad británica y los señores Estados Generales de Olanda contribuyeron a la defensa desta Excelentísima ciudad de Barcelona e importante costa del Principado de Cataluña y terror de los franceses en todo el Mediterráneo. Trahe esta poderosa armada un innumerable apresto de bombas, carcaxes y otros artificios de fuego y municiones de guerra que parecen capaces de abrasar toda la tierra. También cinco mil hombres de desembarco de la mejor calidad de las tropas viejas de Inglaterra”.⁶⁵⁹

La invasió francesa del Principat durant la Guerra dels Nou Anys va generar un escenari molt propici per a la propaganda política. Com ha apuntat Joaquim Albareda, en la primavera de 1697 el general francès De Quinson va procurar crear un estat d'opinió favorable entre els catalans amb la publicació d'un ban en el qual, entre altres coses, s'argumentava que Espanya havia tractat molt malament Catalunya. Segons Albareda, d'aquest ban se'n van fer tres impressions en català de 200 còpies cada una.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ Gazeta de Barcelona, de oy, martes 31 de mayo de 1695. BC, F.Bon. 5543/IV.

⁶⁶⁰ Joaquim ALBAREDA, “L'impacte de la guerra dels Nou Anys a Catalunya. L'ocupació francesa de 1697”, *Afers*, 1995, 20, p.36.

Posteriorment, el català Ramon Trobat, president del Consell Sobirà del Rosselló, va fer imprimir –tal i com havia fet durant la Revolta dels Barretines– un pamflet titulat “Alerta savis i prudents catalans”, amb el qual pretenia contrarestar-ne un altre que havia publicat el Consell de Cent per encoratjar la població a agafar les armes contra els francesos.⁶⁶¹

D’una forma semblant, durant el setge de Barcelona de 1697, va circular per Barcelona un pamflet que elogiava el general Miguel Otaza i les accions que els miquelets que estaven a les seves ordres feien a la rera guarda dels cordons de l’exèrcit francès que assetjava Barcelona. Segons Feliu de la Penya, aquell pamflet fou prohibit i cremat.

“Por este tiempo [23 de juliol de 1697] salió a luz un papel impresso en Barcelona ponderando fingidas proezas de las milicias de a fuera, exaltando al virrey y dando repetidos elogios a don Miguel Otaza. Llegó a manos de algunos, que marginaron las ficciones. Otros que se pudieron recoger los quemaron en los claustros de San Francisco, mandándose recoger y prohibir los demás”.⁶⁶²

És probable que l’aparició d’aquest pamflet fos una de les raons que va motivar la publicació d’una extensa relació, que fou encarregada a Rafael Figueró, que portava per títol *Diario de los sucesos del sitio de Barcelona y Real ejército de Cataluña*. Aquest compendi narrava en forma de dietari el que havia succeït a la ciutat des del dia 5 de juny de 1697, quan l’exèrcit comandat pel duc de Vendôme va acampar a Badalona, fins el dia 29 de juliol. Es tractava, per tant, d’una relació publicada quan Barcelona encara no havia capitulat amb l’objectiu, com assegurava el seu redactor, de desmentir les gasetes franceses.

“Estos son los sucesos por mayor que hasta oy se han ofrecido dentro y fuera de Barcelona que se dan al público por las instancias de muchos que lo han solicitado y para desvanecer al mismo

---

⁶⁶¹ Ibidem, p.36-37.

⁶⁶² Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.443.

tiempo los enredos y cautela con que franceses en sus gazetas procuran ocultar lo caro les cuesta la empreza de tan importante plaça”.⁶⁶³

El setge i ocupació francesa de Barcelona de 1697 fou, sens dubte l'esdeveniment més important ocorregut a Catalunya durant la Guerra dels Nou Anys, no debades les tropes del duc de Vendôme van restar a la capital catalana des de mitjan mes d'agost fins el 4 de gener de 1698. Les conseqüències materials, econòmiques i humanes d'aquest setge, i de la Guerra dels Nou Anys en general, tindrien molt a veure amb el sentiment antifrancès que, poc després, va afavorir la configuració del moviment austriacista.⁶⁶⁴

A banda d'això, l'ocupació de Barcelona per part de l'exèrcit francès va donar peu a una polèmica que va tenir el seu origen, principalment, en la discutida actuació dels virreis Francisco Fernández de Velasco i del comte de la Corzana, el seu successor, en la direcció de les operacions de la defensa de Barcelona. A més, des de Madrid es va pretendre fer responsables a les institucions catalanes de la caiguda de la ciutat en mans dels francesos.

---

⁶⁶³ *Diario de los sucesos del sitio...* AHCB, B.1697 8º op.3. Es conserven dues edicions d'aquest diari, publicades a Madrid per Antonio Bizarrón, amb el títol de *Diario puntual de los sucesos del sitio de Barcelona y ejército de Cataluña, desde el día cinco de junio hasta cinco de agosto, que se está continuando el asedio*. ICC, RES-CAPS 2; i una altra, amb idèntic títol i també en castellà, impresa a Lisboa per Antonio Pedrozo Galram. BC, F.Bon. 2511. La narració que contenen aquestes dues relacions és idèntic al de la de Barcelona fins al dia 29 de juliol, quan aquesta acaba, però en aquelles dues el relat segueix fins al dia 4 d'agost i, fins i tot, inclou la transcripció de les capitulacions, cosa que indica que foren publicades amb posterioritat a la fi del setge. Fins i tot, l'imprimatur que conté l'edició portuguesa indica que va aparèixer a partir del mes d'octubre de 1697. D'una forma semblant, es conserven almenys quatre relacions sobre el setge de Barcelona de 1697 impreses a Saragossa per Pedro Argayon com, per exemple, la que porta per títol *Noticias que se tuvieron ayer sábado por la tarde de Cataluña por correo que de Barcelona pasó a Madrid*. BC, F.Bon. 9155. Uns anys després de la fi del setge va publicar-se també la *Relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de la ciudad de Barcelona, cabeza del Principado de Cataluña, antemural de toda España*, escrita per un tal Pedro de Comines. BC, F.Bon. 211. Aquesta obra planteja molts dubtes, ja que fou impresa, suposadament, a La Haia el 1759, malgrat que ha estat catalogada com a publicada el 1699. Francisco de A. Ros va suggerir que podria ser una còpia d'un manuscrit escrit per Gaspar Mas i Montagut que es conserva a la catedral de Barcelona, la redacció del qual es va finalitzar el 1701. Sobre aquest manuscrit vegeu: Francisco de A. ROS, *El "codern de la relació del siti de Barcelona, tingut en lo any 1697" del Dr. Gaspar Mas y Montagut*, Barcelona: Seminari Conciliar de Barcelona, 1950.

⁶⁶⁴ Sobre el setge de Barcelona de 1697 i els seus efectes, vegeu: Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres...*, op.cit., p.153-185; Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.176-191; Joaquim ALBAREDA, "L'impacte de la guerra ...", op.cit., p.29-46. Agustí ALCOBERRO, "Entre segadors i vigatans: l'ocupació francesa de 1694-98", *Avenç*, 109, 1987, p.40-46.

Per aquest motiu, cap a final de desembre de 1697 el Consell de Cent va enviar un memorial al rei Carles II en el qual s'explicaven tots els serveis a la monarquia hispànica que la ciutat de Barcelona havia fet des de 1652 i, principalment, arran del setge de 1697. Aquest memorial, encarregat a la impremta Cormellas, portava per títol *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios y nobles hechos con que ha servido a sus Señores Reyes la Excelentísima ciudad de Barcelona, singularmente en el sitio horroroso que acaba de padecer en el presente año de 1697*.⁶⁶⁵

El memorial publicat per la ciutat de Barcelona va arribar a Madrid la primera setmana de 1698. Fernando de Pelegrí, agent del Consell de Cent a la Cort, va escriure als consellers el dia 4 de gener per notificar-los que havia rebut les còpies que li havien enviat, assegurant que faria tot el possible per posar-lo en mans del rei Carles II i també a les de tots aquells que havien jutjat el comportament dels catalans durant el setge.

“El papel que V.E. ha mandado imprimir y me remite creo llenará el ánimo de todos, y a mí me ha consolado lo que no es creíble. Y espero llegue a las Reales manos y oydos de su Magestad, y que se digne de remitirle con su Real decreto al Consejo de Estado. Y procuraré le vean todos los que han mordido, aunque en virtud de papeles verdaderos o falsos, las acciones de essa Excelentísima Ciudad. Y en fin sepa el mundo quanto ha deseado merezer con su loables y relevantes servicios la Real gratitud de su Magestad”.⁶⁶⁶

La polèmica generada per les crítiques a l'actuació dels catalans durant el setge de 1697 va generar, posteriorment, la publicació d'altres obres de propaganda política, entre les que cal destacar l'*Escudo de la Verdad* (vegeu el Capítol 12).

---

⁶⁶⁵ BUB, C-239/6/4-1. Sobre l'actuació dels virreis Fernández de Velasco i comte de la Corzana durant el setge de Barcelona de 1697, així com també dels pamflets va generar aquesta polèmica, vegeu: Antonio ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado de Carlos II...*, op.cit., p.188-194 i 356-363.

⁶⁶⁶ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1698, 1B-X-118, f.1, 4 de gener de 1698.

Un altre aspecte interessant en relació al setge de 1697 és constatar com pràcticament no es conserven notícies impreses durant el període d'ocupació francesa, des de mitjan mes d'agost fins a principi de gener de l'any següent. En els catàlegs consultats només hi figuren dues relacions que tracten de la victòria de l'exèrcit imperial a la Batalla de Zenta, en el marc de la Gran Guerra Turca, publicades a Barcelona el novembre de 1697. És probable, en aquest sentit, que durant el govern del duc de Vendôme hi hagués un enduriment del control sobre la premsa.

Finalment, la comunicació oficial que els reis de França i Espanya havien signat la pau, enviada pel rei Carles II en una carta datada a Madrid el 29 de novembre, fou llegida pels consellers de Barcelona el 13 de desembre, tal i com en va quedar constància en el dietari del Consell de Cent. Tanmateix, l'anunci públic de la signatura del Tractat de Ryswick, que va posar fi a la Guerra dels Nou Anys, no es va fer fins el 12 de febrer de 1698, a través d'un edicte del nou virrei, el príncep Jordi de Darmstadt, que fou imprès per Rafael Figueró.⁶⁶⁷

Guerra de Successió (1701-1714)

La Guerra de Successió fou un dels períodes més importants de l'època Moderna a Catalunya pel que fa a la premsa, equiparable al gran moment que es va viure mig segle abans durant la Guerra dels Segadors. El conflicte que es va desenvolupar entre els anys 1701 i 1714 fou, de llarg –almenys atenent al fons conservat–, el que va generar una producció més elevada de fulls de notícies a Barcelona en la segona meitat del segle XVII i el primer quart del XVIII (vegeu el Capítol 13). Entre els factors que van propiciar aquest increment destaca, sens

---

⁶⁶⁷ DACB, Vol. XXII, p.246. *Edicte manat publicar per lo Excel·lentíssim Senyor D. Jordi, landgrave de Hassia, príncep de Darmestat (...), lloctinent y capità general en lo present Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Serdanya, y capità general del Real Exèrcit de dit Principat, del tractat de la pau feta entre las Magestats del Rey N.S. (que Déu guarde) y del Christianíssim de França, ajustada en lo Congrès de Risvick.* BC, F.Bon. 14881.

dubte, la presència de la cort de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona, cosa que va potenciar la producció de notícies amb contingut propi.

El detonant de la Guerra de Successió fou la mort sense descendència del rei Carles II, el primer de novembre de l'any 1700, el qual, en el seu testament, nomenà per successor a la monarquia hispànica al duc d'Anjou, nét de Lluís XIV, cosa que no fou acceptada per Àustria, Anglaterra i Holanda.

De fet, el regnat de Carles II havia estat marcat, des del seu inici, per la incertesa que generava la seva feble condició física. Al tombant de segle, la perspectiva que el rei no viuria gaires anys, afegida al fet que no havia aconseguit tenir descendència, va activar la maquinària negociadora entre les grans potències europees per repartir-se els territoris de la monarquia hispànica. L'any 1700, arran de la signatura del Tractat de Londres –anomenat també Segon Tractat de Partició– per part de França, Anglaterra i Holanda, l'impressor Tomàs Lorient va publicar a Barcelona un pamflet, encarregat pel llibreter Joan Piferrer, que portava per títol de *Reflexiones sobre el tratado que han concluido entre si los dos Reyes de Francia y de Inglaterra y los Estados Generales de las Provincias Unidas del País Baxo en el gran propósito de la subcessión del Rey Católico y repartición de su Monarquía*.⁶⁶⁸

Una altra mostra del desacord que hi havia a Europa en els mesos posteriors a la mort de Carles II es troba en un memorial que contenia les condicions proposades per Holanda i Anglaterra al rei de França per evitar una altra guerra. Aquest document fou imprès per Francesc Guasch l'any 1701 amb el títol de *Memoria o propuesta entregada por los diputados de los Estados Generales de las Provincias Unidas de Olanda y el embiado del Rey*

---

⁶⁶⁸ BC, F.Bon. 446. D'aquest pamflet existeixen dues edicions publicades suposadament a Colònia. F.Bon. 2883 i BC, F.Bon. 8332. És probable, en aquest sentit, que l'edició pagada per Piferrer sigui una reproducció d'aquestes. D'igual forma, Piferrer va encarregar a Lorient la impressió d'un altre pamflet semblant, titulat *Consideraciones desinteresadas sobre el proyecto y tratado concluido para la división de la Monarquía de España*. BC, F.Bon. 455. D'aquest pamflet n'existeix també una edició feta a Pamplona. BC, F.Bon. 2708.

*Guillermo, al conde de Avós, embaxador de el Christianissimo, el día 22 de março de este presente año de 1701, venida a Barcelona por el correo de España, viernes a 22 de abril.*⁶⁶⁹

Un exemple semblant és el memorial que contenia el missatge que el comte d'Avaux, enviat extraordinari del rei Lluís XIV, va adreçar als Estats Generals d'Holanda, lamentant la suspensió de les negociacions i comunicant-los el seu retorn a França. Aquest document fou publicat a Barcelona també per Francesc Guasch amb el títol de *Memoria que el conde de Avós, embaxador del Christianíssimo, dio a los Estados de Olanda el día 26 de julio. Con otras noticias venidas a Barcelona por el correo de España, viernes a 2 de setiembre de 1701.*⁶⁷⁰

A banda d'això, les gasetes que es van publicar a Barcelona al llarg dels anys 1701 i 1702 permeten seguir amb detall la discussió que hi hagué entre les principals països europeus a l'entorn de la successió de la monarquia hispànica. Això és possible perquè, a banda d'algunes relacions i pamflets, s'han conservat fins a 71 gasetes impreses per Rafael Figueró i per Francesc Guasch al llarg de l'any 1701 i unes altres 78 publicades el 1702.⁶⁷¹

Els primers enfrontaments relacionats amb la Guerra de Successió es van produir l'any 1701, amb la invasió del Milanesat per part de l'exèrcit imperial. L'any següent, la guerra es va generalitzar, amb l'entrada de les potències marítimes, Anglaterra i Holanda, que juntament amb Àustria, havien format la Gran Aliança de La Haia. L'any 1704, amb l'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria a Lisboa, es va obrir un front a la frontera amb Portugal, fins que, finalment, l'any següent, amb el desembarcament aliat a València i a Barcelona, la Guerra de Successió va traslladar-se definitivament a la península. Amb la signatura del Tractat d'Utrecht, el 1713, Catalunya es va quedar sola en la seva lluita

⁶⁶⁹ AHCB, Pre-premsa 1/4.

⁶⁷⁰ AHCB, Pre-premsa 1/5. Rafael Figueró va imprimir també aquest memorial, amb el títol de *Memoria del conde de Avaux, embaxador extraordinario de su Magestad Christianíssima, presentada a los Estados Generales de las Provincias Unidas*. AHCB, 1701 8º op. 1.

⁶⁷¹ Aquestes gasetes s'agrupaven en sèries que portaven títols diversos, com *Gazeta venida a Barcelona por el correo de Francia* i *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes*, publicades per Rafael Figueró, o bé *Gazeta venida a Barcelona por el correo de España* i *Varias noticias últimamente venidas a Barcelona por el correo de España*, publicades per Francesc Guasch.

particular contra l'absolutisme de Felip V; una resistència que va ser doblegada amb el setge de Barcelona de 1713-1714 i la posterior ocupació borbònica. La victòria de Felip V es va completar l'any 1715 amb la submissió per les armes de l'illa de Mallorca, el darrer reducte austriacista en territori hispànic.⁶⁷²

Les gasetes impreses a Barcelona a partir de l'any 1701 van recollir la major part dels esdeveniments més destacats de la Guerra de Successió. A més, a través de notícies procedents d'Hamburg i de Varsòvia, la premsa catalana explicava també el desenvolupament de l'anomenada Gran Guerra del Nord, al llarg de la qual una aliança formada, principalment, per Rússia, Polònia, Lituània i Dinamarca, es va enfrontar amb el rei de Suècia pel control de la zona del mar Bàltic.

La primera notícia publicada a Barcelona relacionada amb l'esclat de les hostilitats a Itàlia fou la reproducció d'una carta que suposadament havia enviat el mariscal francès René de Froulay, comte de Tessé, a Étienne de Ponte, comte d'Albaret, intendent del Rosselló. En aquesta carta, Tessé explicava els detalls de l'enfrontament que el seu exèrcit havia tingut el 9 de juliol de 1701 prop de Carpi, a la Llombardia, contra les tropes imperials, comandades pel príncep Eugeni de Savoia. Seguint el costum d'escombrar cap a casa, aquella notícia, que fou publicada per Rafael Figueró, donava l'exèrcit francès com a guanyador de la Batalla de Carpi, quan, en realitat, ho havia estat el príncep Eugeni de Savoia.⁶⁷³

Unes setmanes després es va publicar a Barcelona una altra notícia relacionada amb la campanya d'Itàlia, que donava un resultat favorable a l'exèrcit borbònic a la Batalla de Chiari, que va tenir lloc prop del riu Oglio, quan en realitat el guanyador havia estat, de nou, el

---

⁶⁷² La bibliografia sobre la Guerra de Successió és amplíssima. Per contrastar la informació continguda en la premsa catalana relacionada amb aquest conflicte a Europa he utilitzat preferentment l'obra citada de John Lynn, *The Wars of Louis XIV (1667-1714)*. Per al context peninsular les obres consultades han estat: Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona: Crítica, 2010, Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, Barcelona: Albertí, 1977, i Josep Maria TORRES I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, op. cit.

⁶⁷³ *Copia de una carta de el conde de Tessé, caballero de las órdenes de el Rey, teniente general de las armas de su Magestad, escrita al conde don Albaret, primer presidente y intendente en Rossellón*. AHCB, B 1701 8° op. 6. Una narració sobre la conquesta de Carpi per part de l'exèrcit imperial es troba a: Jesús VEGAZO PALACIOS, *Felipe V y la publicística del poder: la empresa militar de Italia (1700-1702)*, Madrid: Chiado, 2010, p.77-79.

príncep de Savoia. Aquesta informació formava part d'una gasetta que Francesc Guasch va imprimir amb el títol de *Varias noticias últimamente venidas a Barcelona por el correo de España, viernes a 16 de setiembre de 1701*.⁶⁷⁴

Encara, en relació a aquesta primera fase de la Guerra de Successió, es va publicar una notícia que informava de l'anomenada Batalla de Cremona –que va tenir lloc el primer de febrer de 1702– titulada *Relación del glorioso suceso que ha tenido la guarnición de Cremona contra la intentada y executada sorpresa de las tropas del Emperador*. En aquesta acció, l'exèrcit comandat pel príncep Eugeni de Savoia va aconseguir entrar per sorpresa dins la ciutat de Cremona aprofitant una vella canalització d'aigua. A pesar d'això, la reacció de la guarnició borbònica, que dirigia el duc de Villeroy, va aconseguir, no sense dificultat, obligar l'exèrcit imperial a retirar-se.

“Los habitantes de Cremona pidieron haze ya algún tiempo licencia para limpiar un antiguo aqueducto, del qual se sirvieron para introducir en la plaza la infantería alemana, que se descubrió en ella el día 1 de febrero, aviendo entrado en los antecedentes tres o quatro cientos hombres del ejército enemigo en trajes de paisanos, burgeses y de eclesiásticos, que estuvieron encubiertos en las casas de los partidarios del Emperador. Y el mismo día fueron a romper la Puerta Margarita, que estava emparedada o condenada de algún tiempo acá y sin guardia. Mientras la infantería alemana se introducía por el aqueducto, entrava la cavallería por la Puerta Margarita. El número de los enemigos que se hallaron en Cremona fue de tres mil granaderos o soldados escogidos, 2.500 corazeros y 500 húsaros (...). Los príncipes Eugenio y Comerci se hallavan con estas tropas, que passaron el Oglio por la puente que tienen a Ustiano”.⁶⁷⁵

⁶⁷⁴ AHCB, Pre-prensa 1/6. Sobre les victòries de l'exèrcit imperial comandat pel príncep de Savoia en els compassos inicials de la campanya d'Itàlia, principalment a Carpi i Chiari, vegeu: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.270-271.

⁶⁷⁵ *Relación del glorioso suceso...* AHCB, A 8º op. 847. Una narració de l'intent fallit de l'exèrcit imperial d'apoderar-se de Cremona a: Jesús VEGAZO PALACIOS, *Felipe V y la publicística...*, op.cit., p.115-121.

L'exèrcit borbònic es va atribuir la victòria a la Batalla de Cremona, malgrat que en l'acció el duc de Villeroy, general que comandava les tropes franceses a Itàlia, fou fet presoner. És probable que per aquesta raó, la publicació de la notícia es fes esperar. Un dels exemplars que es conserva de l'esmentada relació publicada a Barcelona inclou una anotació manuscrita al marge que diu: "A 11 de febré de 1702 arribà esta noticia y a 15 de dit mes la tragneren en públich".

A Madrid, en canvi, la notícia sobre la Batalla de Cremona no va publicar-se fins el número de la *Gaceta de Madrid, del martes 21 de febrero de 1702*. Segons aquesta gaceta, la informació havia arribat a la capital castellana a través d'una carta datada a Milà el 4 de febrer. El correu que va portar aquesta carta a Madrid fou, amb gairebé tota seguretat, el que havia deixat la notícia a Barcelona el dia 11 de febrer. Posteriorment, la informació sobre l'afer de Cremona fou ampliat en una relació que l'impressor madrileny Antonio Bizarrón va publicar el dia 13 de març, titulada *Noticia particular del suceso de Cremona, que sucedió el día primero de febrero de 1702, invadida por los imperiales y defendida con valor indecible de la guarnición de las tropas aliadas, publicada el día 13 de março*.⁶⁷⁶

L'amenaça que suposava l'exèrcit imperial per al Milanesat va motivar que el rei Felip V, aconsellat pel seu avi, el rei Lluís XIV, prengué la decisió viatjar a Itàlia, amb la intenció de codirigir, juntament amb el duc de Vendôme, les operacions de l'exèrcit franco-espanyol. En aquest sentit, es conserva una còpia impresa de la carta que el rei de França va enviar al seu nét, datada el 23 de gener de 1702, en la que li donava alguns consells, entre altres, el de dirigir-se en primer lloc a Nàpols.⁶⁷⁷

---

⁶⁷⁶ US, A 112/028 (37).

⁶⁷⁷ *Copia de carta escrita por el Rey Christianíssimo al Rey nuestro Señor en asunto de el viage que su Magestad ha resuelto hazer a Italia, conteniendo el sobre escrito: al muy alto, muy excelente y muy poderoso Príncipe Nuestro, muy amado, buen hermano y nieto, Rey de España*. BC, F.Bon. 499. Segons que ha assenyalat Joaquim Albareda, a l'hora d'aconsellar el seu nét el rei Lluís XIV va tenir molt en compte el fet que cap monarca espanyol havia viatjat a Nàpols i a Milà des del regnat de l'emperador Carles V. Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España...*, op.cit., p.89.

A més de la situació perillosa que es vivia a Milà, a la preocupació del bàndol borbònic s'hi afegia la inquietud que havia provocat l'aixecament protagonitzat pel príncep de Macchia en favor de l'arxiduc Carles d'Àustria a Nàpols. Els detalls de la repressió de l'anomenada “conjura de Macchia”, ordenada pel duc de Pòpoli, foren explicats en una notícia publicada per Rafael Figueró amb el títol de *Relación de la conjuración sucedida en la ciudad de Nápoles, este año de 1701*.⁶⁷⁸

Segons que apunta Francesc de Castellví, el rei Felip V va partir cap a Itàlia el 8 d'abril de 1702 i va desembarcar a Nàpols el dia 16 d'aquell mes.

“El día 8 [abril 1702] se embarcó el rey sobre un navío de 108 cañones. Navegó con favorable viento y en ocho días llegó a la bahía de Nápoles”.⁶⁷⁹

Al seu torn, Narcís Feliu de la Penya, va assenyalar que la notícia que Felip V havia arribat a Nàpols fou comunicada pel virrei als consellers de Barcelona el dia 29 d'abril:

“La partida fue día 8 de abril [1702]. (...) Llegó a Nápoles día 16 y desembarcó día 17. Passó a Milán y de allí a Cremona. Partió la duquesa de Anjou día 10 para Monserrate. (...) Día 29 [abril] llegó la noticia del arribo del duque de Anjou a Nápoles. Participó el [virrei, duc] de Palma al conceller primero de Barcelona por medio de un ayudante”.⁶⁸⁰

D'aquesta forma, les gasetes publicades a Barcelona a partir d'aleshores informaven setmanalment de les activitats de Felip V a Itàlia. Una de les victòries d'una certa importància que va obtenir l'exèrcit franco-espanyol va tenir lloc prop de Castelnovo, al ducat de Mòdena, el 26 de juliol de 1702. La notícia d'aquesta victòria fou anunciada a Barcelona el 5 d'agost

---

⁶⁷⁸ BC, F.Bon. 483.

⁶⁷⁹ Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, op. cit., vol.1, p.352.

⁶⁸⁰ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.499.

amb l'arribada d'un correu que portava una carta de Felip V per al comte de Palma, virrei de Catalunya. A partir d'aquesta carta, Francesc Guasch va publicar una notícia titulada *Relación remitida al Excelentísimo Señor conde de Palma, nuestro virrey y capitán general, desde el campo de Castelnovo a los 27 de julio, venida por el extraordinario que de passo para Madrid arribó a esta ciudad el día 5 de agosto de 1702*. Posteriorment, la notícia de la victòria borbònica a Castelnovo va publicar-se a la *Gaceta de Madrid, del martes 15 de agosto de 1702*.⁶⁸¹

Ara bé, l'èxit més important de Felip V a la campanya d'Itàlia va venir amb motiu de la Batalla de Luzzara, a mitjan mes d'agost de 1702. La notícia que atribuïa la victòria a l'exèrcit franco-espanyol fou anunciada a la capital catalana en una gasetta que va publicar Rafael Figueró, amb el títol de *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes 15 de setiembre de 1702*.⁶⁸²

Fins i tot, segons Feliu de la Penya, l'anunci d'aquesta suposada victòria fou celebrat a Barcelona amb una salva d'artilleria.

“Mal admitido y despreciado fue el disparo de la artillería por la vitoria de Luzara, en Italia, sucedida el día quinze de agosto, que verdaderamente fue derrota del campo francés y español, del séquito del duque de Anjou”.⁶⁸³

En aquest sentit, és interessant reproduir l'anàlisi de Jesús Vegazo sobre la utilització que els dos bàndols van fer d'una batalla que, en realitat, no va tenir un clar guanyador. Segons

⁶⁸¹ *Relación remitida al Excelentísimo Señor...* BC, F.Bon. 502. Una narració sobre la Batalla de Castelnovo es troba a: Jesús VEGAZO PALACIOS, *Felipe V y la publicística...*, op.cit., p.213-217.

⁶⁸² AHCB, Pre-premsa 4/1. Aquesta gasetta, de fet, reproduïa la es tracta d'una reproducció de la *Gaceta de Madrid, del martes 5 de septiembre de 1702*. Una extensa narració sobre la Batalla de Luzzara es troba a: Jesús VEGAZO PALACIOS, *Felipe V y la publicística...*, op.cit., p.219-247. Segons Albareda, la presa de Luzzara va permetre que el rei Felip V tornés amb fama de bon militar i, a més, va demostrar el compromís que Lluís XIV tenia amb la defensa d'Itàlia i de la monarquia hispànica. Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España...*, op.cit., p.91.

⁶⁸³ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.503.

aquest historiador, Felip V no va adonar-se que la derrota borbònica es va evitar gràcies a la intervenció de la cavalleria francesa, dirigida pel duc de Vendôme, que va aconseguir anular l'avantatge inicial que havia adquirit el príncep Eugeni de Savoia en la batalla.

“Lo entendió mal un Rey eufórico y envalentonado, mandando un despacho a la Reina María Luisa Gabriela de Saboya por medio del Duque de Béjar. También lo haría con su abuelo, Su Majestad Cristianísima Luis XIV de Francia, por medio del Duque de Villeroy. El príncipe Eugenio despachó, en esa noche, correos dirigidos a la Corte de Viena para informar a l'Emperador de la supuesta victoria. Indudablemente la propaganda real se encargó de elevar la figura de Felipe V a la categoría de héroe virtuoso y mesurado, mediante crónicas apologistas manifiestamente manipuladas”.⁶⁸⁴

Segons Vegazo, frustrat per no haver aconseguit derrotar el príncep Eugeni de Savoia, el rei Felip V es va llançar sobre la ciutat de Luzzara, que va ocupar fàcilment, ja que la defensava una guarnició formada per només 600 soldats imperials.⁶⁸⁵

Després de la presa de Luzzara el rei Felip V encara va tenir oportunitat de penjar-se una altra medalla, en aquest cas amb la conquesta de Guastalla, que va capitular a principi del mes de setembre d'aquell any. Una explicació d'aquesta victòria fou publicada a Barcelona per Francesc Guasch, en una notícia que portava per títol *Relación de la rendición de la plaza de Guastala, venida del campo de Luzara en 19 del presente mes de setiembre por el correo extraordinario que passa a la Reyna nuestra Señora.*⁶⁸⁶

Les cartes que la reina Maria Lluïsa de Savoia rebia d'Itàlia, en les que el rei la informava dels seus progressos, van motivar l'organització de diversos actes. Així, per exemple, el 29

⁶⁸⁴ Jesús VEGAZO PALACIOS, *Felipe V y la publicística...*, op.cit., p.234.

⁶⁸⁵ Ibidem, p.235.

⁶⁸⁶ BC, F.Bon. 503. Una explicació d'aquesta batalla es troba a: Jesús VEGAZO PALACIOS, *Felipe V y la publicística...*, op.cit., p.239.246. Per la seva banda, Rafael Figueró va publicar també un full que recollia les capitulacions acordades per la rendició de Guastalla. *Artículos de la capitulación de Guastala.* BC, F.Bon. 2906.

d'octubre de 1702 es va cantar un *Te Deum* a l'església d'Atocha per manament de la reina, per tal de celebrar la victòria que l'exèrcit borbònic havia obtingut a Castelnovo, a final del mes de juliol. Els detalls d'aquests actes foren publicats en una relació impresa per Francesc Guasch, titulada *Plausibles regozijos en hazimiento de gracias de las victorias que concede el cielo a las dos Coronas de Francia y España, executados por la Reyna nuestra Señora doña Maria Luisa Gabriela (que Dios guarde) con la asistencia de todos los consejos y tribunales, el día 29 de octubre de 1702.*⁶⁸⁷

El novembre de 1702 el rei Felip V va emprendre el viatge de retorn, del qual en va informar la premsa publicada a Barcelona al llarg de les setmanes següents. En concret, en una relació impresa per Figueró, que portava per títol *Noticias llegadas con extraordinario, despachado del puerto de Antibo, primer puerto de Francia, en 19 de noviembre de 1702,* s'explicava que l'estol en el que viatjava el Felip V havia partit de Gènova el 16 de novembre i que havia entrat al port d'Antíbol, a Provença, dos dies després. Segons aquesta notícia, la comitiva reial va continuar el viatge per terra en direcció a Marsella i des d'allà cap a Barcelona.⁶⁸⁸

El rei Felip V va arribar a la capital catalana el dia 20 de desembre de 1702 i, després d'una visita a Montserrat, va continuar el viatge cap a Guadalajara, on es va reunir amb la reina, per, finalment, fer entrada a Madrid el 17 de gener de 1703.⁶⁸⁹

Mentrestant, en paral·lel a la campanya d'Itàlia, tal i com es pot constatar a través de les nombroses gasetes que es conserven dels anys 1701 i 1702, les potències marítimes debatien sobre la seva entrada a la guerra. Així, en una gaseteta publicada per Rafael Figueró, titulada *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 10 de noviembre de 1701,* informava que Anglaterra, Holanda i Àustria havien ratificat la signatura

⁶⁸⁷ BC, F.Bon. 9514 bis. Una notícia resumida d'aquesta celebració es va publicar a la *Gaceta de Madrid, del martes 31 de octubre de 1702.*

⁶⁸⁸ BC, F.Bon. 9515.

⁶⁸⁹ Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España...*, op.cit., p.91.

del Tractat de La Haia, que havia tingut lloc el mes de setembre, de manera que quedava formalitzada la Gran Aliança contra les Dues Corones borbòniques.⁶⁹⁰

La notícia que el mes de maig de 1702 Anglaterra i Holanda havien declarat la guerra a França i a Espanya es va publicar a Barcelona en una gaseteta impresa per Figueró, que portava per títol *Noticias generales de Europa venidas a Barcelona por el correo de Flandes a 23 de junio de 1702*.⁶⁹¹

A banda d'això, es conserva també un pamflet imprès a Barcelona per Francesc Guasch, titulat *Manifiesto y declaración de guerra por los estados de Olanda contra España y Francia*, en la que l'autor criticava les Províncies Unides d'Holanda per haver declarat la guerra. Aquest pamflet reproduïa íntegrament la declaració aprovada pels Estats Generals a la Haia el maig de 1702.⁶⁹²

L'estiu de 1702 la premsa de Barcelona es va fer ressó de l'intent de la flota anglo-holandesa de desembarcar a la península. L'impressor Bartomeu Giralt, per exemple, va publicar una notícia titulada *Relación del desembarco han hecho las armadas enemigas de Inglaterra y Olanda en las costas de Andalucía, etc., con cartas venidas de las costas de España de 28 de agosto, avisan averse visto las dichas armadas, a fin de executar, como se verá en esta, su mal premeditada intención y es como se sigue*.⁶⁹³

Al llarg de les setmanes següents les gasetes i relacions van recollir les notícies que procedien d'Andalusia. Francesc Guasch, per exemple, va imprimir una notícia que portava per títol *Relación diaria de lo sucedido en Cádiz en ocasión del arribo y desembarco de la*

⁶⁹⁰ AHCB, Pre-premsa 4/1. Aquesta gaseteta publicada per Figueró era una reproducció de la *Gaceta de Madrid, del martes 8 de noviembre de 1701*.

⁶⁹¹ AHCB, Pre-premsa 4/1. Es tractava, de fet, d'una reproducció de la *Gaceta de Madrid, del martes 13 de junio de 1702*. Sobre la formació de la Gran Aliança de La Haia i les raons que van moure les potències marítimes a entrar en la guerra, vegeu: Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España...*, op.cit., p.64-72, i John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.266-271.

⁶⁹² BC, F.Bon. 9517.

⁶⁹³ BC, F.Bon. 9510. Es tractava, de fet, d'una reproducció d'unes notícies que havien aparegut publicades a la *Gaceta de Madrid, del martes 5 de septiembre de 1702*, datades a Cadis el 28 d'agost de 1702 i a Madrid el 5 de setembre de 1702. Aquest número de la *Gaceta de Madrid* fou reproduït també per Rafael Figueró, amb el títol *Noticias generales de Europa, venidas a Barcelona por el correo de Flandes 15 de setiembre de 1702*. AHCB, Pre-premsa 4/1.

armada inglesa y olandesa hasta su retirada y embarco, en la que es narra en forma de diari els esdeveniments que havien succeït a la costa del sud de la península des de l'arribada de 196 vaixells de la flota aliada a la badia de Cadis, el 23 d'agost de 1703, fins que es va retirar, el primer d'octubre.⁶⁹⁴

D'igual manera, la premsa de Barcelona va informar dels primers combats d'una certa importància que hi hagué a Europa entre les forces aliades i les borbòniques. En una gasetta publicada per Francesc Guasch, que portava per títol *Varias noticias últimamente venidas a Barcelona por el correo de España, viernes a 3 de noviembre de 1702*, s'anunciava la victòria que l'exèrcit francès, comandat pel duc Claude de Villars havia obtingut a la Batalla de Friedlingen, el 14 d'octubre de 1702, en la que va derrotar les tropes imperials que dirigia el marcgravi Lluís Guillem de Baden.⁶⁹⁵

Posteriorment, la informació sobre aquesta victòria fou ampliada en una relació que Guasch va publicar poc després, titulada *Breve relación de la victoria que el señor marqués de Villars, teniente general de los exércitos del Rey Christianísimo, ha obtenido después de haverse apoderado de la pequeña villa de Neuburg, en las vezindades del Rhin, el día 15 de octubre de 1702, contra las Armas Imperiales, mandadas por el Señor príncipe Luis de Baden*.⁶⁹⁶

La premsa catalana va deixar constància també de l'atac que l'armada anglo-holandesa, comandada per l'almirall George Rooke, de retorn de Cadis, va llançar contra la flota espanyola que era a la ria de Vigo, on havia arribat procedent de La Havana transportant un important carregament de metalls preciosos. Segons publicava una gasetta impresa per Rafael

---

⁶⁹⁴ BC, F.Bon. 507.

⁶⁹⁵ AHCB, Pre-premsa 1/6.

⁶⁹⁶ BC, F.Bon. 9514. Una explicació sobre la victòria borbònica a la Batalla de Friedlingen es troba a: John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.276.

Figueró, la flota anglo-holandesa va entrar a la badia de Vigo i va causar un gran dany als vaixells espanyols i francesos que hi havia ancorats.⁶⁹⁷

L'any 1703 es va produir un fet determinant per a les aspiracions de l'arxiduc Carles d'Àustria de foragitar Felip V del tron. El 16 de maig d'aquell any es va signar el Tractat de Lisboa, amb el qual el rei Pere II de Portugal canviava el bàndol borbònic pel de la Gran Aliança. La premsa d'opinió, en aquest sentit, va reflectir el malestar que aquesta decisió va causar entre els partidaris de Felip V, com ho mostra un pamflet que Francesc Guasch va publicar a Barcelona amb el títol de *Zelo christiano y política desinteresada que presenta a la Magestad del muy alto y poderoso Señor don Pedro II, Rey de Portugal, nuestro Señor (que Dios guarde), el estado eclesiástico del mismo Reyno*. Es tractava d'un memorial suposadament enviat per la jerarquia eclesiàstica portuguesa al rei Pere II de per fer-li veure els inconvenients que, al seu parer, comportava l'entrada de Portugal a l'Aliança de La Haia.⁶⁹⁸

La repercussió més important que va tenir l'aposta portuguesa pel bàndol aliat fou que va facilitar el desembarcament de l'exèrcit de l'arxiduc Carles d'Àustria a la península. Una relació impresa per Francesc Guasch, amb el títol de *Relación verdadera del arribo del Archiduque en Portugal*, explicava els detalls de l'arribada de la flota anglo-holandesa al port de Lisboa, el dia 6 de març de 1704. Segons la notícia, l'entrada pública de l'arxiduc Carles a la capital portuguesa va tenir lloc el 9 de març i va motivar una queixa dels ambaixadors francès i espanyol pel tractament "excessiu" que el rei de Portugal li havia dispensat. És a dir,

---

⁶⁹⁷ *Noticias generales de Europa venidas a Barcelona por el correo de Flandes 17 de noviembre de 1702*. AHCB, Pre-premsa 4/1. Aquesta gasetta reproduïa el contingut de la *Gaceta de Madrid, del martes 7 de noviembre de 1702*. Segons Lynn, almenys tretze vaixells de guerra de l'armada francesa, que comandava el marquès de Château-Renault, foren destruïts per l'atac de la flota anglo-holandesa a la Batalla de la badia de Vigo, també coneguda com Batalla de Rande. A més, tot i que els vaixells de la flota d'Amèrica havien estat ja gairebé descarregats quan es produí l'atac, l'almirall Rooke va aconseguir endur-se 14.000 lliures en plata. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.277.

⁶⁹⁸ BUB, B-65/5/7-44.

tot i que la notícia no ho deia explícitament, el motiu de l'enuig dels representants borbònics fou perquè el rei portuguès va rebre l'arxiduc com a Carles III d'Espanya.⁶⁹⁹

A partir d'aleshores, la premsa va dedicar un bon nombre de notícies a explicar la campanya que l'exèrcit franco-espanyol va dur a terme al llindar de la frontera portuguesa per contenir l'avanç dels aliats. Al llarg de les següents setmanes, per exemple, Francesc Guasch va publicar almenys sis relacions que explicaven els moviments de l'exèrcit borbònic a la campanya de Portugal. Una d'aquestes notícies fou la que portava per títol *Relación venida a Barcelona por la estafetilla de Madrid a los 9 de junio de 1704 de los felizes sucessos que han conseguido las armas de nuestro Monarca Felipe Quinto (que Dios nos le guarde) en el campo Real de la Villa Vella*, que explicava la victòria que el duc de Berwick va obtenir a final del mes de maig de 1704 prop de Vila Velha de Ródão davant d'un contingent aliats format per cinc esquadrons anglo-holandesos.⁷⁰⁰

Posteriorment, el 8 de juny de 1704, l'exèrcit borbònic, encapçalat per Felip V i pel duc de Berwick, va aconseguir una fita d'una certa rellevança amb l'ocupació de la ciutat de Portalegre, que defensava una guarnició formada per 1.500 soldats de l'exèrcit aliats, segons que explicava una notícia publicada per Francesc Guasch amb el títol de *Relación de la rendición de la ciudad de Portalegre, que ha conseguido las armas de nuestro Monarca Felipe Quinto (que Dios guarde) el día 8 de julio de 1704*.⁷⁰¹

Encara, l'estiu de 1704, es va publicar a Barcelona una notícia sobre la batalla naval que va tenir lloc davant la costa de Màlaga el 24 d'agost, en la que es van enfrontar la flota comandada per l'almirall francès Lluís Alexandre de Borbó, comte de Tolosa, i l'armada aliada, que dirigien els almiralls George Rooke i Gerard Callenburgh. L'objectiu dels

⁶⁹⁹ BUB, B-65/5/7-46. Segons Castellví, la notícia del desembarc de l'arxiduc Carles d'Àustria a Lisboa va arribar a Barcelona el 21 de març de 1704; o sigui, quinze dies després. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, op.cit., vol.1, p.441.

⁷⁰⁰ BC, F.Bon. 9422. Es tractava de la reproducció d'una notícia publicada a la *Gaceta de Madrid, del martes 3 de junio de 1704*, datada al "Campo Real de la Villa Vella" el 29 de maig.

⁷⁰¹ BC, F.Bon. 9158. La victòria de Portalegre, de fet, fou la darrera acció duta a terme en la campanya de Portugal aquell any, ja que, segons que assenyala John Lynn, les operacions van haver de ser suspeses per la forta calor. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.296.

borbònics, de fet, era recuperar el penyal de Gibraltar, una fortalesa de gran valor estratègic que a principi d'aquell mes d'agost havia estat ocupada per les tropes aliades, a les ordres del príncep Jordi de Darmstadt. La relació de la Batalla de Velez-Màlaga, que fou impresa per Francesc Guasch, era, en realitat, una carta enviada pel comte de Tolosa al rei Felip V en la que assegurava que el resultat de l'enfrontament havia estat d'empat.⁷⁰²

En qualsevol cas, la propaganda francesa va atribuir-se la victòria a la Batalla de Vélez-Màlaga, tal i com es constata en una notícia procedent de París que va aparèixer publicada en una gasetta impresa per Francesc Guasch:

“Paris, 20 de setiembre de 1704. Se ha celebrado con público hazimiento de gracias el feliz combate de nuestra armada con las dos poderosas de Inglaterra y Olanda, pues siendo mayor el número de sus baxeles y teniendo el viento favorable, se vieron obligados a retirarse de la pelea, y sobre todo a dexar las costas de España, adonde avían ideado alegres conquistas, y abandonado a Gibraltar, adonde han dexado alguna guarnición”.⁷⁰³

Al llarg de les setmanes següents, l'exèrcit borbònic va intentar recuperar Gibraltar, principalment a través d'efectius terrestres. Es conserven almenys cinc relacions que Francesc Guasch va publicar a Barcelona, amb el títol de *Relación de la continuación del sitio de Gibraltar*, que informaven gairebé setmanalment de l'evolució d'aquella operació. Aquestes relacions cobreixen el setge de Gibraltar des de mitjan mes d'octubre de 1704 fins a principi de desembre.⁷⁰⁴

---

⁷⁰² *Relación que el Serenísimo Señor conde de Tolosa remitió al Rey nuestro Señor refiriendo con individualidad lo ocurrido en la batalla que la armada de su mando dio a la de los enemigos el día 24 de agosto de 1704.* BC, F.Bon. 9549. En canvi, Lynn assenyala que la Batalla de Velez-Màlaga, tot i ser poc decisiva, va suposar una victòria tàctica aliada, ja que va comportar que l'armada francesa abandonés la idea de recuperar Gibraltar. John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.297.

⁷⁰³ *Varias noticias venidas a Barcelona por el correo de Madrid, viernes a 17 de octubre de 1704.* AHCB, Pre-
prensa 3/4.

⁷⁰⁴ Un exemple d'una d'aquestes relacions impreses per Francesc Guasch és la que porta per títol *Relación de la continuación del sitio de Gibraltar, venida a Barcelona por la estafetilla de Madrid, lunes al primero de deziembre de 1704.* AHCB, B.1704 8º op.10. En realitat, es tractava de la reproducció de les notícies que

A partir d'aleshores, això no obstant, hi ha un buit en el fons conservat i no es troba premsa publicada a Barcelona fins a l'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria, l'octubre de 1705. Rafael Figueró va publicar una relació que explicava el desembarcament aliat a Dènia, que havia tingut lloc el 18 d'agost d'aquell any, titulada *Relación de la entrada que hizieron en la ciudad de Denia, Reyno de Valencia, las armas de la Magestad Católica del Rey nuestro Señor Don Carlos III (que Dios guarde) el día 18 de agosto de 1705*. Tanmateix, aquesta notícia no es va publicar a Barcelona, com a mínim, fins després del 5 de desembre.

“Anciosos los hijos de la muy Ilustre y antiquíssima ciudad de Denia (siempre leal, quanto amante, a la Augustíssima casa de Austria) de ver en sus mares velas de la gran flota de la alta y poderosa Reyna Anna Estuarda de Inglaterra para poder declararse por el católico y amado de sus leales vassallos, don Carlos III (que Dios guarde), quando el día 17 de agosto por la mañana vieron que una esquadra de navíos, compuesta de 7 de guerra y 2 balandras, se acercó al puerto y después de ancorada hizo salva a la tierra con 7 cañonazos para que entendieran sus moradores que ya tenían la libertad en sus manos para poder explicarse y manifestar sus corazones. A vista de esta demonstración, convocó la ciudad a sus nobles ciudadanos para ver que resolución se avía de tomar. (...) Y luego que vino el día 18, al amanecer bolvieron a tierra los embiados de la ciudad y gobierno con la respuesta de que si se entregavan, desde luego sin dilatar a disponer las capitulaciones, les darían firma en blanco. Y mandando convocar dicho don Felipe [Antonio Gavilà, governador] a todos los vezinos y moradores, assí eclesiásticos como seculares, se determinó, nemine discrepante, entregar la ciudad a su legítimo Rey y Señor. Hízose la entrega por la tarde, esto es, al entrar en la ciudad el comandante y general [Joan Baptista Basset] Ramos”.⁷⁰⁵

---

publicava la *Gaceta de Madrid* sobre aquella operació. En el cas de l'exemple esmentat, la notícia, datada al “Campo de Gibraltar, 19 de noviembre de 1704”, va aparèixer a la *Gaceta de Madrid, del martes 25 de noviembre de 1704*. Sobre la informació publicada a Madrid relacionada amb el setge de Gibraltar vegeu: Manuel ÁLVAREZ VÁZQUEZ, “Noticias de la pérdida de Gibraltar en la «Gaceta de Madrid» (1704-1705)”, *Almoraima*, 29, 2003, p.333-350.

⁷⁰⁵ *Relación de la entrada que hizieron...* BC, F.Bon. 5666. L'evidència que mostra que aquesta relació es va imprimir a partir del mes de desembre és que inclou publicitat sobre la publicació per part de Figueró del text del

En relació al desembarcament de l'exèrcit aliat a Barcelona es conserven almenys dues relacions, impreses per Francesc Guasch i per Bartomeu Giralt, respectivament, amb els títols de *Relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de Barcelona, cabeza del Principado de Cataluña, sitiada por las armas de Inglaterra y Olanda este año de 1705* i *Verídica relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de Barcelona, cabeza del Principado de Cataluña, sitiada por las tropas de los Altos Aliados en este año 1705. Trátase extensamente de lo sucedido en la plaza día 14 de octubre*. La principal diferència entre una i l'altre és que la darrera explica amb més detall la revolta popular que hi hagué a la ciutat el 14 d'octubre, arran de la qual es van alliberar els presos polítics i es va desarmar la guarnició borbònica. Aquesta revolta, a pesar que el virrei Fernández de Velasco ja havia capitulat, va propiciar l'ocupació aliada de la ciutat.⁷⁰⁶

En aquest context, és de destacar una relació que Rafael Figueró va publicar a principi de l'any 1706, que portava per títol *Noticias venidas de Londres a Barcelona*, i en la qual s'explicava que el mes de desembre anterior el general Stanhope havia estat rebut per la reina Anna d'Anglaterra, a qui va lliurar unes cartes del rei Carles III, del comte de Peterborough, del Braç Militar de Catalunya i de la ciutat de Vic, que explicaven els detalls de l'ocupació de

---

discurs que el rei Carles III va fer davant les Corts Generals el 5 de desembre de 1705. "La proposición que en viva voz hizo su Magestad (que Dios guarde) a las Cortes Generales que celebra en Barcelona en la casa de la Diputación se vende en casa de Rafael Figueró, impresor del Rey nuestro Señor". Aquest discurs del rei fou imprès en català per Figueró, amb el títol de *Proposició que lo Rey nostre Senyor (Déu lo guarde) féu als Braços convocats en la Cort General que celebrà en Barcelona y en la Casa de la Deputació en sinch de desembre de 1705*. BUB, Ms.1007 Imp 5. Sobre el desembarcament aliat a Dènia vegeu: Carme PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, València, Tres i Quatre, 2008, p.24-31.

⁷⁰⁶ *Relación diaria de lo sucedido en el ataque...* BUB, B-45/3/21-2; *Verídica relación diaria de lo sucedido...* BUB, B-45/3/22-5. Les capitulacions acordades entre el virrei Fernández de Velasco i el general Peterborough, comandant en cap de l'exèrcit aliat, foren impreses per Rafael Figueró. *Capitulaciones que se piden por el Excelentísimo Señor don Francisco Antonio Fernández de Velasco y Tovar, virrey y capitán general del Principado y Ejército de Cataluña, al Excelentísimo Señor Milord conde de Peterborov, capitán general de las tropas de desembarco de las armadas inglesa y olandesa, como teniendo amplio poder de los aliados para la entrega de la plaça y ciudad de Barcelona*. BUB, B-240/6/20-15. Aquestes capitulacions foren impreses també a Madrid per Antonio Bizarrón. BC, F.Bon. 524. Sobre les circumstàncies de la presa de Barcelona des del dia 22 d'agost, quan la flota aliada va aparèixer davant de la ciutat, fins el 22 d'octubre, dia en què l'arxiduc Carles d'Àustria va entrar a la ciutat, vegeu, per exemple: Josep Maria TORRES I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, op. cit., p.117-136.

Barcelona i agraiën a la reina l'ajut prestat per alliberar Catalunya “del pesado yugo impuesto por la violenta opressión de la Francia”.

“Londres, 8 de deziembre 1705. Día 3 de deziembre llegó felizmente a Portsmout el Real navío de guerra Canterberi, comandado por el capitán Valton, y en él muchos oficiales de consideración llegaron de Cathaluña: milord Sannon y el brigadier general Stanophe, embiado por el conde de Peterborow, el qual puesto pie en tierra, tomando luego las postas, llegó día 5 por la mañana y se fue al Palacio de Santiago a obsequiar la Reyna y entregarle las cartas del Rey de España, del conde de Peterborow, de la Junta o Braço Militar de Cathaluña y de la ciudad de Vique, haziéndole una larga relación de quanto se avía obrado en el asedio y conquista de Barcelona y demás plaças de aquel Principado”.⁷⁰⁷

Segons que informava *The London Gazette*, el dia 8 de desembre –el 27 de novembre en el calendari julià– la reina Anna d'Anglaterra va adreçar-se a les dues cambres del Parlament per informar els Lords i els Comuns de l'arribada d'aquelles cartes, en els termes que mostra el següent extracte, traduït de l'anglès:

“Senyors, havent rebut cartes del rei d'Espanya i del comte de Peterborough, les quals contenen una relació molt particular de la nostra gran i feliç victòria a Catalunya, ho he considerat com una qüestió de tanta transcendència, i prou agradable per a vostès, que he ordenat que es faci còpia de la carta que m'envia el rei d'Espanya, d'una del Braç Militar de Catalunya i d'una altra de la ciutat de Vic; així com també un extracte de la carta del comte de Peterborough, per tal que siguin comunicades a les dues cambres d'aquest Parlament. Recomano que sigui pres en consideració, particularment per vostès, Senyors de la cambra dels Comuns, com la manera més ràpida de restaurar la monarquia d'Espanya a la Casa d'Àustria”.⁷⁰⁸

⁷⁰⁷ *Noticias venidas de Londres a Barcelona...* AHCB, B 1706 8º op.23.

⁷⁰⁸ *The London Gazette, from Monday, november 26, to Thursday, november 29, 1705.* El discurs de la reina Anna d'Anglaterra davant del Parlament fou fet el 27 de novembre del calendari julià, que equivalia al 8 de

D'una forma semblant, a Barcelona es van publicar també unes cartes, datades a Viena el 20 de gener de 1706, que la família imperial va enviar als tres comuns per felicitar als catalans pel fet d'haver recuperat la llibertat. L'emperador Josep I, en la carta que va adreçar al Consell de Cent, impresa per Joan Pau Martí, estamper de la Ciutat, animava als catalans a perseverar en la causa del rei Carles III, el seu germà, i prometia fer tot el possible per coronar-lo com a rei d'Espanya.

“Il·lustres, generosos, magnífics y espectables [admirables], sincerament amats nostres, donam la enorabona, no sols a vostra ciutat de la recuperació de sa primitiva llibertat baix son llegítim Rey Carlos Tercer, nostre germà caríssim, sí també al mateix Rey, de que havent arribat a les vostres platges hage trobat encara fervorosa en vostres cors aquella antiga fee i afecte dels barcelonesos als austríacos prínceps, com així ho manifestan las cartas, així de ell com vostres, a Nos escritas de data de 23 de octubre proppassat, las quals en dit nom nos foren molt agradables. Persuadits, pues, que vosaltres perseverareu ferma y fortament en aquest vostre lloable propòsit, (...) exortant a las potèncias marítimes confederadas per la prestesa dels socorros, com y també excitant a temps diversió en altres llocs, no omitim ni omitirem en lo esdevenidor cosa alguna que per qualsevol rahó pugam obrar per la seguretat, profit y honor vostre, com y també pera entronitzar quant antes, segons vostres desigs, al sobredit nostre germà en els regnes hereditaris de la monarquia d'Espanya”.⁷⁰⁹

---

desembre del calendari gregorià, que aleshores, amb l'excepció d'Anglaterra, ja s'utilitzava pràcticament a tot Europa. El discurs de la reina fou traduït al castellà i publicat a Barcelona per Rafael Figueró en el full titulat *Noticias venidas de Londres a Barcelona*. AHCB, B 1706 8º op.23.

⁷⁰⁹ *Còpia y traducció de la carta que la S.C. y R. Magestat del Senyor Emperador Joseph I, Rey de Ungria, Bohèmia, etc., archiduch de Àustria, etc., escrita als Excelentíssims Senyors concellers, Senat y poble de la ciutat de Barcelona*. BUB, B-65/4/3-2. D'igual forma, es conserven les cartes que l'Emperador, l'emperadriu Amàlia Guillema i l'emperadriu Elionor, vídua de Leopold I, van enviar al Braç Militar, que foren impreses per Rafael Figueró. *Copia de las cartas, en su original latinas y en la traducción castellanias, escritas por las S.C. y Reales Magestades del Augustíssimo Señor Emperador Joseph, por la gracia de Dios, Rey de los romanos, de Ungria, de Boemia, etc., y de las Augustíssimas Señoras Emperatriz viuda y Emperatriz reinante, al Excelentíssimo y Fidelíssimo Braço Militar del Principado de Cataluña*. BC, F.Bon. 12728. Un dels exemplars impresos que es conserven de les cartes rebudes pel Braç Militar conté una inscripció manuscrita que diu: “Estas cartas no llegaron a Barcelona hasta a 3 de octubre de dicho año 1706”. Les cartes originals rebudes pel Braç Militar es conserven inserides en el dietari d'aquesta institució. ACA, Generalitat, Dietari de Deliberacions del Braç Militar de 1704-1707. Sèrie G, 69/7, f.589-591v. A banda d'aquestes, es conserva també la còpia impresa de la carta que l'emperadriu Elionor va enviar al Consell de Cent, que fou publicada per Joan Pau Martí. *Còpia y*

A Roma, en canvi, els detalls sobre l'ocupació aliada de Barcelona van trigar més a arribar-hi. Miquel Lligada, l'agent del Consell de Cent a Roma, escrivia als consellers cap a final del mes de març de 1706 queixant-se que feia gairebé vuit mesos que no tenia cartes seves i que, per tant, desconeixia què era el que havia succeït a Catalunya. Segons Lligada, hom no es podia refiar de les notícies que el bàndol borbònic publicava a Roma sobre la guerra a la península.

“Excel·lentíssim senyor, són poch menos de 8 mesos que me trobo sens ninguna carta de Catalunya, ni se pot arribar a saber qui sia viu o mort, ni menos saber com caminan las cosas de nostra amada pàtria. Tot és confús en esta Cort, per causa de las contínuas novas van publicant nostres enemichs. Y ara al present nos temen morts, mentras fan vèurer moltas cartas ab las novas de que són entrats en Catalunya per quatre parts, que segons la llista passen de 80 mil combatents, que an dexadas totas las plazas ablocadas y que se troban sota la mia Excel·lentíssima Ciutat, avent-la assediada per mar y terra. Y en Roma ja se són fetas moltas escomesas, que per tot est mes de marz corrent restarà presa y altres mil disberats que nos tenen tots atordits. Y encara que assí se vegem algunas cartas per la estafeta de Fransa de las parts de Girona, estas venen tant mudas que apar may en Catalunya y age agut guerra. Al fin, Excel·lentíssim senyor, los pobres catalans estan en esta Cort ab una contínua inquietut y persecució, majorment trobant-nos sens ningún ministre imperial que nos puga defensar”.⁷¹⁰

Fos com fos, la premsa que es va publicar a la capital catalana a partir del mes de novembre de 1705 contenia única i exclusivament notícies que donaven el punt de vista austriacista del desenvolupament de la Guerra de Successió, tant a la península com a Europa. Així, per exemple, Rafael Figueró va publicar una notícia titulada *Relación de los felices sucessos que*

---

traducció de la carta de la Augustíssima Senyora dona Eleonor Magdalena Theresa, viuda del Augustíssim Senyor Leopoldo Primer, mare del Augustíssim Senyor Emperador Joseph I y de la S.C. y R. Magestat del Sereníssim Senyor Carlos Tercer, nostre Amabilíssim Rey y Senyor (que Déu prospere y guarde), escrita als Excel·lentíssims Senyors concellers, Senat y poble de la ciutat de Barcelona. BUB, B-65/4/3-3.

⁷¹⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1705-1706, 1B-X-122, f.83, 27 de març de 1706.

*las católicas armas de nuestro Rey y Señor Don Carlos III (que Dios guarde) tuvieron en el Reyno de Aragón, en la que s'informava, a través d'una carta que el dia 28 d'octubre havia portat un correu procedent de Lleida, de la conquesta d'alguns pobles de la Franja de Ponent per part del capità de cavalleria Francesc Bernoya, així com també de la presa del castell de Montsó.*⁷¹¹

La notícia de l'ocupació de Montsó no va passar desapercibuda a Narcís Feliu de la Penya, que en va fer referència en els seus Annals:

“A 28 de octubre [1705] llegó noticia a Barcelona como el capitán Francisco Barnoya, con seiscientos cavallos, algunos oficiales y paysanos, tomó la obediencia de Tamarit y de San Estevan y ganó la villa y castillo de Monçón.”⁷¹²

Poc després, Figueró publicava una altra notícia que, amb el títol de *Noticias de la vitoria que las armas de nuestro católico Monarca y Señor don Carlos Tercero (que Dios guarde) consiguieron en la villa de Fraga*, anunciava la conquesta d'aquesta ciutat per part del coronel Juan de Ahumada i els miquelets que dirigia Manuel Desvalls.⁷¹³

D'una forma semblant, la caiguda de València a mans de les tropes austriacistes, que va tenir lloc el 16 de desembre de 1705, fou anunciada a Barcelona en full imprès per Rafael Figueró. Aquest full contenia una carta que el rei Carles III va enviar a Francesc Gallart i Pastor, conseller segon de Barcelona i president del Braç Reial de les Corts que en aquell moment s'estaven celebrant a la capital catalana.⁷¹⁴

---

⁷¹¹ BC, F.Bon. 530.

⁷¹² Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.548.

⁷¹³ BC, F.Bon. 5798.

⁷¹⁴ *Copia de la Real carta que la Magestad de nuestro invicto monarca Carlos III (que Dios guarde) se dignó remitir al Excelentísimo conceller segundo de la ciudad de Barcelona, presidente del Braço Real en Cortes, participándole los felizes sucessos que el dia 16 de deziembre de 1705 consiguieron sus Cathólicas armas en el Reyno de Valencia.* BC, F.Bon. 2958.

Posteriorment, els detalls de la presa de València foren explicats en una relació que Figueró va publicar amb el títol de *Noticias de lo sucedido en la ciudad y reino de Valencia*, en la qual es narra en forma de diari els moviments de les tropes que comandava el general Joan Baptista Basset i la seva entrada a Oliva, Alzira i també a València. Els detalls de la presa de la capital valenciana van ser publicats també a Barcelona en una notícia titulada *Relación en que se continúan los felizes sucessos que las armas del Rey nuestro Señor Don Carlos III (que Dios guarde) han tenido en Valencia hasta el rendimiento de la capital de aquel reyno.*⁷¹⁵

L'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona va comportar modificacions importants en el sistema comunicatiu. Les afectacions més importants, en aquest sentit, van venir donades pel fet que Barcelona, amb la presència del rei, va esdevenir una Cort europea i, en segon lloc, pel nomenament de Rafael Figueró com a impressor reial, el gener de 1706, cosa que va comportar que la responsabilitat de la impressió de notícies quedés en mans d'un sol impressor. L'existència d'aquest privilegi es constata perfectament sobre el terreny, ja que des de 1706 i fins a 1714, llevat d'algun pamflet d'opinió, tota la premsa publicada a Barcelona que es conserva fou obra de Rafael Figueró.

De fet, el moment de màxima producció de fulls de notícies per part d'aquest impressor, segons el fons conservat, es detecta precisament el 1706, amb un total de 81. Les notícies publicades per Figueró al llarg d'aquell any se centren, principalment, en la campanya de l'exèrcit aliat als regnes d'Aragó i València, així com també a Extremadura. Destaca, per exemple, una notícia que narra la presa de la vila de Brozas per part de l'exèrcit que comandava el marquès de las Minas, titulada *Relación de los felizes sucessos han conseguido las armas del Sereníssimo Señor Rey de Portugal, juntas con las de los príncipes aliados,*

---

⁷¹⁵ *Noticias de lo sucedido en la ciudad...* BC, F.Bon. 5810; *Relación en que se continúan los felizes...* BC, F.Bon. 5811. Sobre la caiguda de València en mans dels austriacistes vegeu: Carme PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic...*, op.cit., p.229-256.

*comandadas por el Excelentísimo Señor Marqués de las Minas, venida de Lisboa a Barcelona con la flota de los altos aliados, día 8 de mayo 1706.*⁷¹⁶

De l'any 1706 cal destacar, sobretot, l'intent de l'exèrcit borbònic de recuperar Barcelona. Del setge de 1706 se n'han conservat almenys dues relacions, la més destacada de les quals és un compendi de 48 pàgines, publicat per Rafael Figueró amb el títol de *Diaria y verídica relación de las operaciones y sucessos del sitio de la ciudad de Barcelona, desde el día 31 de março de 1706 hasta la retirada del enemigo*, que narra en forma de diari els fets més rellevants ocorreguts durant tots els dies que va durar el setge.⁷¹⁷

D'aquesta relació cal esmentar la curiosa narració d'un fet que va succeir durant la retirada de l'exèrcit borbònic, quan un eclipsi de sol va enfosquir el camp de batalla.

“Assí como aclarció el día empezaron los migueletes y paysanos a picar la retaguardia al enemigo, haziendo tan grande fuego unos y otros que parecía un continuado trueno. En medio del combate, que era a las 9, sobrevino el mayor prodigio del cielo, en el horroroso eclipse de sol, que si bien este fue natural, y para los que avían leydo los almanaques, sabido el suceder, en aquel punto fue para todos de no poca admiración, y de no menos consternación para el enemigo, pues sucedió a la ocasión que su retraguardia acabava de perder de vista la plaça. Todo el tiempo que duró la obscuridad tan horrorosa se estuvieron suspensos y sin disparar unos y otros, pero assí como vieron los nuestros que el sol empaçava a desplegar sus rayos azia el poniente, quedándose eclipsado al levante, se revistieron de tanto valor, por imaginarse que con este les manifestava el cielo que sólo nuestro gran monarca Carlos avía de reynar en España, quedando eclipsado el passado gobierno, cargaron sobre ellos con tanto denuedo que les

---

⁷¹⁶ BC, F.Bon. 5787.

⁷¹⁷ BC, F.Bon. 5723. Existeix també una relació sobre el setge de 1706, sense peu d'impremta, publicada en alemany. *Relation und continuation diarii Ihrer Königl. Majest. in Spanien Karl des Dritten: vom 29 Mertz biß 15 May 1706 vorinnen alles was während der Frantzösischer Belagerung auch bey der Entsetzung vor und in Barcellona vorgangen außführlich zu lesen*. BC, F.Bon. 11957. Una explicació del setge de Barcelona de 1706 es troba a: Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p.60-62, i a Josep Maria TORRES I RIBÉ, *La Guerra de Successió...*, op. cit., p.170-175.

tomaron dos piezas de campaña de las que se llevaban, con algunos carros cargados de provisiones de boca, prosiguiendo en picarles la retraguardia”.⁷¹⁸

Sobre el setge de Barcelona de 1706 existeix també una relació sense peu d’imprensa que conté diferents informacions, datades a Mataró entre els dies 4 i 9 de maig. Molt probablement es tracta de la versió impresa d’una notícia manuscrita que fou redactada en aquella ciutat del Maresme i publicada a Barcelona amb posterioritat a la fi del setge. Així, per exemple, el dia 9 de maig aquesta relació deixava constància de l’arribada de la flota aliada:

“De Mataró, 9 de dit [maig de 1706]. La armada inglesa aparegué dia 8 al dematí devant de Barcelona avent ja desvanescut tots los vaxells francesos. Y a son arribo, las 4 fragatas heran en lo moll de Barcelona han presos alguns gànguils enemichs carregats de farina y moltons, dins dels quals se han trobat 12 personas de qualitat, [que] venian a complimentar lo senyor duch de Anjou per lo succés crehan tenia ja favorable de la empresa del citi de dita ciutat de Barcelona. Dins Barcelona han entrat molts hòmens cathalans per terra, sens contradicció, y no obstant que en dos ocasiones se ha tentat lo enemich a algunas escaremuças, no hi ha agut forma de que se sia volgut mòurer de sos cortels. De Barcelona se escriu que sa Magestat gosa de entera salut (a Déu gracias) y està molt alegre de vèurer alentats los ànimos de sos moradors Barcelonesos, y que hara actualment la armada fa lo desembarch en al Moll Vell de Barcelona, y se espera en breu lo arribo de la restant armada inglesa y olandesa, que serà en número molt crescut y aporta molta gent de desembarch, molts prestrets de guerra y altres provisions, que seran lo compliment del triunfo se espera alcançar de las tropas enemigas que restan desabrigadas per lo present en dit citi”.⁷¹⁹

⁷¹⁸ *Diaria y verídica relación de las operaciones...* BC, F.Bon. 5723.

⁷¹⁹ *Relació del felís arribo de la armada inglesa devant de la ciutat de Barcelona y del socorro introduït en ella y dels demás successos han tingut las armas de nostre Rey y Senyor Carlos Tercer (que Déu guarde) contra los enemichs, desde 23 abril fins lo die present, 9 maig 1706, durant lo siti de aquella.* BC, F.Bon. 5722.

La notícia de l'aixecament del setge de Barcelona, que va tenir lloc el 12 de maig de 1706, va arribar a coneixement de Miquel Lligada, agent del Consell de Cent a Roma, a final d'aquell mateix mes. Immediatament, va escriure als consellers de Barcelona per anunciar-los amb quina alegria s'havia rebut aquella notícia a la Cort romana. L'agent explicava als consellers que havia fet còpies manuscrites d'una relació impresa sobre l'alliberament de Barcelona que havia arribat a les seves mans:

“Excel·lentíssim Senyor, la excessiva alegria y consolació de mon ànimo y de mon cor experimentada al arribo del correu en Roma, ab lo avís de la total lliberació de V.E. del assedi de las armas enemigas, és estat altre tant gran quanta era la afflicció que atecedentment experimentava, ab deteriorament de la pròpia salud, al sentir las funestas novas que de contínuo publicaven en esta Cort romana los malcontents y conculcadores de la celebradíssima fama y inviolable fidelidad de tota la Excel·lentíssima mia ciutat de Barcelona. (...) Tot lo poble enter de Roma y més senyalats personatges son siegos appassionats nostres, y prou ho demostrà esta Cort lo dia arribà la nova de la liberació de V.E., que se posà *soto sopra* Roma, que fou un júbilo universal que altre no se sentia, que visca Carlos 3 y los invisibles cathalans, que no serveix esa pública alegria de poch fre a un govern tant appassionat contrari nostre. Y asseguro a V.E. que la mia casa aparexia un concurs de moniment, ab continuos recados de primers personatges, per aver una relació y tenir-ne yo una sola, que monsenyor bisbe de Xirmia me'n avia affavorit, no poguí fer de menos de donar-la a un gran cardenal, satisfent a alguns altres ab la fàtica de còpies manuscritas”.⁷²⁰

A banda d'això, l'any 1706 es van publicar a Barcelona algunes notícies referents al desenvolupament de la guerra a Europa, com, per exemple, la que informava sobre la victòria que l'exèrcit aliat, comandat pel duc de Marlborough, va obtenir a la Batalla de Ramillies, a Flandes, el 23 de maig d'aquell any. Aquesta notícia portava per títol *Relación de la vitoria*

⁷²⁰ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1705-1706, 1B-X-122, f.140, 29 de maig de 1706.

*que han conseguido las armas de los altos aliados, comandadas por Millord Malborow, en Flandes, venidas a Barcelona en 18 de junio de 1706.*⁷²¹

Un altre dels esdeveniments importants ocorreguts durant l'any 1706, per bé que va tenir poques conseqüències, fou l'entrada de l'exèrcit aliat a Madrid, a final del mes de juny d'aquell any, on Carles III fou proclamat com a rei d'Espanya el 2 de juliol. L'ocupació aliada de la capital castellana va propiciar, fins i tot, la publicació de sis números consecutius de la *Gaceta de Madrid* amb contingut austriacista, a pesar que, segons el peu d'impremta, eren obra d'Antonio Bizarrón, l'impressor habitual. La primera d'aquestes gasetes, que porta data del 29 de juny, fou reproduïda per Rafael Figueró unes setmanes després amb el títol de *Gazeta de Madrid, venida a Barcelona a 23 de julio de 1706.*⁷²²

Posteriorment, la tardor de 1706 va arribar a Barcelona la notícia de l'alliberament de la ciutat de Torí del setge de l'exèrcit borbònic, després que fou atacat des de fora per les tropes que comandaven el príncep Eugeni i el duc Víctor Amadeu de Savoia. Sobre la Batalla de Torí es van publicar a Barcelona almenys tres relacions, la primera de les quals, publicada per Figueró, portava per títol *Noticias de los felizes sucessos y gloriosa victoria que sobre Turín han conseguido las armas de los altos aliados, baxo el mando de los Sereníssimos Señores duque de Saboya y príncipe Eugenio, venidas a Barcelona por expreso el día 23 de setiembre 1706.*⁷²³

⁷²¹ BC, F.Bon. 5802. Posteriorment, Figueró va publicar una altra notícia que informava sobre els moviments de l'exèrcit del duc de Marlborough els dies posteriors a la victòria obtinguda a Ramillies. *Noticias de los felizes sucessos que van consiguiendo las armas de los altos aliados en Flandes, después de la vitoria que alcançaron el dia 23 del passado, venidas a Barcelona por expreso despachado a la Magestad Católica de Carlos III (que Dios guarde), día 21 de junio de 1706.* BC, F.Bon. 5803. Sobre la victòria aliada a la Batalla de Ramillies vegeu: A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.303-308.

⁷²² La *Gaceta de Madrid* austriacista va des del número 26 fins al 31, període que comprèn les dates del 29 de juny, 6, 13, 20 i 27 de juliol, així com també la del 3 d'agost, és a dir, que aparentment va publicar-se el mateix dia que les tropes borbòniques retornaven a la capital. D'aquesta forma, la primera *Gaceta de Madrid* altra vegada borbònica portava data del 10 d'agost i recuperava la numeració anterior, amb el 26. Sobre el contingut de la *Gaceta de Madrid* durant els períodes d'ocupació austriacista, el 1706 i el 1710, vegeu: Rosa CAL MARTÍNEZ, "La Gazeta de Madrid y la Guerra de Sucesión", *Cuadernos dieciochistas*, 3, 2002, p.33-56. En relació a l'entrada de les tropes austriacistes a Madrid el 1706, vegeu també: Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España...*, op.cit., p.191-196.

⁷²³ BC, F.Bon.11672. D'igual forma, sobre la Batalla de Torí es va publicar a Barcelona un extens compendi de 28 pàgines que explicava l'aixecament del setge amb detall. *Diario de todo lo sucedido en esta campaña en*

Segons que va anotar l'autor anònim dels Annals Consulars de Barcelona, la notícia de l'aixecament del setge de Torí que, efectivament, va arribar cap a final de setembre, fou molt ben rebuda a la capital catalana:

“En aquest temps [setembre de 1706] vingué en esta ciutat de Barcelona notícias de las victòrias de Flandes, socorro de Turin y altres victòrias en Aragón, lo que tot se celebrà ab festas devotas”.⁷²⁴

Una de les notícies destacades que va donar l'any 1706 fou la conquesta de Mallorca per part de la flota aliada que comandava l'almirall John Leake, que va arribar a Barcelona a través d'un correu procedent de València adreçat al comte d'Ulffeldt, virrei de Catalunya. Rafael Figueró va publicar els detalls en una relació titulada *Noticias de la entrega de la isla y ciudad de Mallorca al suave y legítimo dominio de la Magestad de Carlos III (que Dios guarde), venidas a Barcelona al Excelentísimo Señor virrey y capitán general, el Señor conde Ullefeld, por la estafetilla de Valencia, en 16 de octubre 1706.*

“Llegaron después avisos como passando a Mallorca, tomaron con felicidad puerto en el de Alcudia, en donde no tuvieron que vencer, quando a su vista se les confessaron sus moradores gustosamente rendidos. Hizo allí numeroso desembarco de tropas de los aliados, no tanto para conquistar con la fuerça a los habitantes de la isla, quanto para obsequiarles y obligarles con su buen trato. Y assí lo lograron en breve, pues en poco tiempo todos aquellos lugares, no

---

Italia, desde el día 4 de julio hasta el 9 de setiembre de 1706. Con relación distinta de la célebre tanto como feliz batalla que alcançaron día 7 del mismo mes de setiembre las armas de su Magestad Cesárea y del Señor duque de Saboya, mandadas por S.A.R. y por el Señor príncipe Eugenio, contra las de Francia, mandadas por el Señor duque de Orleans, que tenían sitiado a Turín, con obstinado y último esfuërço y con lista de los prisioneros que en ella se hizieron y artilleria apresada. BC, 9-VII-59/19. Aquest compendi fou publicat també a València per Diego de Vega. AHCB, A 8º op. 649 . Sobre la Batalla de Torí vegeu: A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.309-310.

⁷²⁴ BUB, Manuscrits, Annals Consulars de la ciutat de Barcelona, Ms.34, p.47. En canvi, segons Narcís Feliu de la Penya, la notícia de l'alliberament de Torí va arribar a la capital catalana el 27 de setembre: “A 27 [setembre de 1706] llegó noticia a Barcelona de aver socorrido a Turín el príncipe Eugenio de Saboya”. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.584.

arrestados del temor, sí solo de la voluntad y de la razón de que estando indefensos era precisar que los que se les ofrecían amigos se convirtiessen en enemigos, fueron a traer la obediencia que a favor de la Magestad de Carlos III (que Dios guarde) solicitavan”.⁷²⁵

Encara, l'ocupació aliada de Mallorca fou explicada en una altra relació, que contenia també l'entrada del príncep Eugeni de Savoia a Milà, publicada a Barcelona amb el títol de *Noticias del glorioso triunfo y universal aclamación a favor del Rey nuestro Señor don Carlos III (que Dios guarde) con que entró en la ciudad de Milán el Serenísimo señor príncipe Eugenio, venidas a Barcelona en 29 de octubre de 1706. Como también en el Reyno de Mallorca el Ilustre señor conde de Çavellà, con sus capitulaciones.*⁷²⁶

L'any 1707, a diferència del precedent, a la premsa publicada a Barcelona, segons el fons conservat, van predominar les notícies sobre el context europeu de la guerra, principalment les que feien referència a la marxa triomfal que els aliats portaven a terme a Itàlia. Així, per exemple, es va publicar una relació, titulada *Diario succinto de lo sucedido en los ataques y toma del famosísimo Real castillo de Milán y rendimiento de otras plaças y castillos desde 16 de febrero de 1707 hasta 13 de abril del mismo año*, que informava sobre l'entrada del príncep Eugeni de Savoia a Milà i de la ratificació del tractat amb el que Lluís XIV acceptava retirar les seves tropes d'algunes ciutats properes, com, per exemple, Màntua, Otiglia, Mirandola o Cremona. Aquest tractat, signat el 15 de març de 1707, fou publicat a Barcelona

⁷²⁵ *Noticias de la entrega de la isla...* BC, F.Bon.5850. Sobre la conquesta de Mallorca vegeu: Mateu COLOM, “La Guerra de Successió a les Balears”, dins Ernest BELENGUER (dir.), *Història de les Illes Balears*. Vol II. L'època foral i la seva evolució, 1230-1715 (dirigit per Miquel Deyà), Barcelona: Edicions 62, 2004, p.367-390.

⁷²⁶ BUB, B-55/4/3. Aquesta relació fou publicada a Saragossa dins d'un full titulat *Noticias del glorioso triunfo y universal aclamación a favor del Rey nuestro Señor Don Carlos III, que Dios guarde, con que entró en la ciudad de Milán el Serenísimo Señor Príncipe Eugenio, venidas a Barcelona en 29 de octubre y a Valencia a 7 de noviembre 1706, como también en el Reyno de Mallorca el Ilustre Señor Conde de Zavellá con sus capitulaciones*. BC, Porter Europa Vària 2/17. Encara, Figueró va publicar una tercera relació sobre la presa de Mallorca, que va aparèixer a principi del 1707. *Relación de lo sucedido en la ciudad y Reyno de Mallorca desde el arribo de la armada de Inglaterra y Olanda hasta la más feliz y deseada proclamación del Real Nombre de su Magestad Católica del Señor Rey don Carlos III (que Dios guarde)*. AHCB, B 1707 8º op. 21.

amb el títol de *Condiciones bajo las quales han ofrecido los oficiales de las Dos Coronas evacuar las plaças de la Lombardia y retirar sus tropas en Francia.*⁷²⁷

La premsa catalana també es va fer ressó de l'ocupació del Regne de Nàpols per part dels aliats, com per exemple en una relació de 12 pàgines que Rafael Figueró va publicar amb el títol de *Diario del destacamiento de la armada Cesárea de Italia, comandado por el Excelentísimo Señor general conde Daun, para recobrar por la Augustísima Casa el Reyno de Nápoles, puesto en las reales manos del Rey nuestro Señor por el marqués de Rofrano, gentilhombre de cámara de su Magestad, que llegó a este puerto jueves a 21 de julio de 1707.*⁷²⁸

El mateix dia que Carles III rebia la notícia que el general Wirich Philipp von Daun havia ocupat la ciutat de Nàpols, el secretari del rei, Ramon Vilana Perles, va informar d'aquest esdeveniment als consellers de la Ciutat de Barcelona.⁷²⁹

D'altra banda, la important derrota aliada a la Batalla d'Almansa, que va tenir lloc el 25 d'abril de 1707, sembla que fou silenciada per la premsa catalana. Almenys, no he pogut localitzar cap notícia relacionada que fos impresa a Barcelona. En canvi, Rafael Figueró va publicar una notícia *Descripción y noticia diaria de lo obrado en el asedio y defensa de la plaza de Denia*, que informava sobre l'intent fallit per part de l'exèrcit borbònic de conquerir aquesta ciutat.⁷³⁰

La premsa de Barcelona va procurar minimitzar també la derrota que el príncep Eugeni de Savoia va patir a Toló, cosa que va obligar l'exèrcit aliat a aixecar el setge que havia posat

⁷²⁷ *Diario succinto de lo sucedido en los ataques...* BPP, 11820; *Condiciones bajo las quales han ofrecido...* BC, F.Bon. 12745.

⁷²⁸ BUB, B-65/4/3-28. Es conserva també una còpia impresa d'una carta que els jurats de la ciutat de Nàpols van enviar al rei Carles III agraint-li l'alliberament de la ciutat del domini borbò. *Copia de carta que la Fidelíssima ciudad de Nápoles ha escrito a la Magestad Católica del Rey nuestro Señor Don Carlos III (que Dios guarde) en manifestación del gozo que ha tenido de verse baxo la obediencia y suave dominio de su Magestad y libre de la esclavitud que padecía en el tyrano gobierno del duque de Anjou, puesta a las reales manos por el marqués de Rofrano, gentilhombre de cámara de su Magestad, día 21 de julio de 1707.* BC, F.Bon. 3000.

⁷²⁹ DACB, vol.XXVI, p.232.

⁷³⁰ BC, F.Bon. 11039. Sobre el setge borbònic de Dènia vegeu: Carme PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic...*, op.cit., p.605.

sobre aquest port del sud de França. Aquesta notícia va aparèixer dins d'una gasetta que portava per títol *Gazeta, publicada en Barcelona dia 17 de setiembre 1707*.⁷³¹

Finalment, un dels fets més destacables de la campanya de 1707 fou la pèrdua de la ciutat de Lleida, la qual fou més difícil d'ocultar. Això no obstant, la única notícia que s'ha conservat és el full que conté les capitulacions acordades pel príncep Ernest de Darmstadt, aleshores governador de Lleida, i el duc d'Orleans, que comandava l'exèrcit borbònic que va posar setge a la ciutat.⁷³²

L'any 1708, des d'un punt de vista comunicatiu, va estar dominat, de nou, per les notícies procedents d'Europa. Així, a final del mes d'abril va arribar a Barcelona la notícia que l'almirall George Byng havia derrotat la flota francesa que transportava a Escòcia al príncep James Stuart, príncep de Gal·les, l'anomenat “vell pretendent”, fill del destronat Jaume II, que tenia l'objectiu d'envair la Gran Bretanya. En realitat, segons Lynn, aquella batalla no arribà a produir-se, ja que en aparèixer l'armada anglesa els francesos van preferir suspendre l'operació i retornar al seu país.⁷³³

En qualsevol cas, la notícia de la suposada victòria aliada contra els francesos la va comunicar Piero Visconti, govenador de Milà, al rei Carles III a través d'una carta datada en aquella ciutat el 13 d'abril, que, com indica el títol de la relació, va arribar a Barcelona dotze dies després:

“Milán, 13 de abril 1708. Anoche llegó a esta ciudad el secretario del señor conde de Tratsmandorf, embajador de su Magestad Cesárea en esguízaros [Suïssa], con la importantíssima noticia de que a los 23 del mes de março próximo pasado el almirante Bings

⁷³¹ BB, Patrimoni, *N 15-II-15a.44. Sobre la derrota aliada a Toló vegeu: A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.315-316.

⁷³² *Artículos de la capitulación del castillo de Lérida y fuerte de Gardeny, entre Su Alteza Real el Señor duque de Orleans, de una parte, y su Alteza el Señor príncipe de Hassia Darmstad, comandante general de dicha plaza*. BC, F.Bon.5759. En canvi, es conserva una notícia en clau borbònica sobre la caiguda de Lleida, publicada a Madrid per Antonio Bizarrón amb el títol *Relación de la rendición de los castillos de Lérida y las capitulaciones con que salió su guarnición*. UL, Arxiu Sol-Torres, 0049.

⁷³³ A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.317-318.

derrotó enteramente la armada francesa que passava a Escocia con el príncipe de Gales, el qual no se sabe fixamente si ha quedado prisionero o si pudo escaparse al principio de la batalla con una sola fragata. Respeto a que todos los navíos, con la gente de desembarco y demás prevenciones que llevaban en ellos para la ideada invasión de Escocia, han sido rotos u apresados, si bien se espera relación distinta de las particularidades y demás circunstancias de esta tan feliz y completa vitoria que han logrado las armas de los Altos Aliados”.⁷³⁴

Al seu torn, Narcís Feliu de la Penya va anotar també en els seus Anales la data del 25 d’abril com el dia que arribà aquella notícia a Barcelona:

“A 25 [abril 1708] llegó la feliz noticia de la vitoria de la armada de los aliados contra la francesa que pretendía introducir al príncipe de Gales en Escocia”.⁷³⁵

D’igual forma, en el dietari del convent de Santa Caterina hi va quedar constància com la notícia que de la victòria aliada sobre l’armada francesa va arribar a Barcelona en aquella data:

“Dia 25 [abril 1708], arribà la noticia com los inglesos avian destruïda la armada de mar de França devant Ostende, la qual passaba lo Príncipe de Çales [Gal·les] a Escosi pera coronarlo Rey. Se ha feta salve de artilleria”.⁷³⁶

Una important victòria aliada fou la que el duc de Marlborough i el príncep Eugeni de Savoia van obtenir el dia 11 de juliol de 1708 a la Batalla d’Oudenaarde, en la que van desfer

---

⁷³⁴ *Copia de carta de 13 de abril 1708 en que el marqués de Pirro Visconti, gran canceller de Milán, participa a su Magestad (que Dios guarde) la feliz vitoria que han logrado las armas de los Altos Aliados, derrotando enteramente la armada de Francia, que passava a Escocia, la qual se ha recibido oy 25 de abril por un extraordinario que acaba de desmbarcar en este puerto de Barcelona.* ABEV, Varis 211, 150.

⁷³⁵ Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña...*, op. cit., p.602.

⁷³⁶ BUB, Manuscrits, Lumen Domus, 1701-1803, Ms.1007, p.204, 25 d’abril de 1708.

completament l'exèrcit borbònic, que comandaven el duc de Vendôme i el duc de Borgonya, Delfí de França. Tanmateix, la única notícia publicada a Barcelona que es conserva en relació a aquesta victòria és una llista, sense cap altre informació associada, dels oficials francesos que foren fets presoners, publicada per Rafael Figueró amb el títol de *Lista de los oficiales franceses prisioneros que se han hecho en la batalla dada cerca de la ciudad de Audenarde en 11 de julio de 1708, mandada hazer por orden del señor Geldermalssen, deputado en campaña de sus altezas los señores Estados Generales de las Provincias Unidas*.⁷³⁷

Entre els esdeveniments ocorreguts l'any 1708 cal destacar la conquesta de l'illa de Sardenya per part de la flota aliada, comandada per l'almirall George Leake. La notícia va arribar a Barcelona el 23 d'agost a través d'una carta que el comte de Cifuentes, que aleshores es convertí en virrei de Sardenya, va enviar a Carles III. El rei, per la seva part, va informar-ne als comuns a través de Ramon de Vilana Perles, el seu secretari, com es constata en el dietari del Consell de Cent. Aquella informació fou publicada per Rafael Figueró amb el títol de *Noticia verdadera de la toma de la ciudad de Cáller, capital del Reyno de Cerdeña*.⁷³⁸

Posteriorment, la cobertura de la conquesta aliada de Sardenya fou ampliada en almenys dues relacions més, una de les quals portava per títol *Relación individual de la toma de la ciudad y castillo de Cáller y de todo el Reyno de Cerdeña, con las capitulaciones de dicha ciudad y reyno*.⁷³⁹

D'una forma semblant, la tardor de 1708 la premsa austriacista va informar sobre la presa de l'illa de Menorca. El setembre d'aquell any la flota aliada que comandava l'almirall Leake i les tropes dirigides pel general James Stanhope van aconseguir apoderar-se d'aquest important enclavament estratègic del Mediterrani. A partir d'aleshores i fins a principi del

⁷³⁷ BC, F.Bon. 597. Una explicació sobre la Batalla d'Oudennarde es troba a: A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.318-321.

⁷³⁸ BC, F.Bon. 5771. La notificació als comuns per part de Vilana Perles a: DACB, vol.XXVI, p.233.

⁷³⁹ BC, F.Bon. 5772. Una altra de les relacions sobre la conquesta de Càller és la que porta per títol *Relación verdadera de la gloriosa expedición que han logrado las siempre triunfantes armas de nuestro invicto Rey y Monarca de las Españas Carlos Tercero (que Dios guarde) con las de sus aliados en el fidelísimo Reyno de Sardeña, el día 12 de agosto del presente año, con alguna noticia de los sucessos que la precedieron*. BC, F.Bon. 5773.

segle XIX, Menorca, amb l'excepció d'alguns breus intervals, va formar part de l'Imperi Britànic. La notícia de la presa de Maó fou publicada per Rafael Figueró amb el títol de *Relación de la feliz conquista han logrado las armas de los altos aliados de la isla de Menorca y estado de su fuerte castillo y famoso puerto de Mahón, baxo la conduta del Excelentísimo señor don Diego de Stanhope, general en xefe por la Reyna de la Gran Bretaña y su embiado extraordinario a la corte de España; venida a Barcelona por expreso el día 2 de octubre 1708 y en Mallorca día 8 de dicho mes.*⁷⁴⁰

Segons el dietari del Consell de Cent, el rei Carles III va informar els consellers de Barcelona de la presa de Maó el dia 9 d'octubre de 1708, a través de Ramon de Vilana Perles, advertint-los que la notícia havia arribat a la ciutat "a primeros del corriente".⁷⁴¹

L'any 1709 va començar també amb bones notícies sobre el front de Flandes. A principi d'any es va publicar una relació que, entre altres coses, informava que els aliats havien rebutjat un atac borbònic sobre Brussel·les a final del mes de novembre anterior i que, a més, havien aconseguit la rendició de Lille, després d'un llarg setge. Aquella notícia, segons indicava el títol de la relació, va arribar a Barcelona amb un correu que el duc Victor Amadeu de Savoia va enviar al rei Carles III des de Torí a través d'un vaixell de guerra anglès.⁷⁴²

En relació al front peninsular, d'altra banda, la primavera de 1709 es van publicar algunes notícies sobre els moviments de l'exèrcit aliat a la frontera amb el Regne d'Aragó, com, per exemple, la que l'abril d'aquell any informava sobre la defensa que el comte de la Puebla, general portuguès, duia a terme al castell de Benasque.⁷⁴³

⁷⁴⁰ BC, F.Bon.7088. Les capitulacions de Maó foren publicades en un altre full, titulat *Artículos que propone el brigadier don Diego Leonardo Dávila, gobernador del castillo de San Felipe de puerto Mahón, al Excelentísimo señor don Diego Stanhope, general de las tropas de los príncipes aliados en esta isla de Menorca*. BC, F.Bon.5777. Sobre la presa de Menorca vegeu: Mateu COLOM, "La Guerra de Successió a les Balears", op.cit., p.383-390.

⁷⁴¹ DACB, vol.XXVI, p.235.

⁷⁴² *Relación que se ha tenido de los progressos que han conseguido en Flandes las armas de la grande Alianza, participada a su Magestad (que Dios guarde) con un extraordinario despachado a este fin por su Alteza Real de Saboya, en Turín a 19 de deziembre 1708, recibida en Barcelona con un navío inglés a 31 del mismo mes*. BC, F.Bon. 2336. Sobre el setge de Lille vegeu: A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.320-322.

⁷⁴³ *Relación del feliz sucesso han tenido las armas del Rey nuestro Señor (Dios le guarde) assí en la vigorosa*

En aquells dies, a més, arribaven notícies a Barcelona sobre les negociacions que s'estaven duent a terme a La Haia entre els representants de la Gran Aliança i del rei de França per arribar a un acord de pau. Així, per exemple, es van publicar unes cartes que els ambaixadors de Savoia van enviar al duc Víctor Amadeu el 29 de maig, quan van concloure les negociacions preliminars.⁷⁴⁴

Aquella negociació, com assenyala Joaquim Albareda, va fracassar perquè França no va acceptar els articles que proposaven la retirada de les tropes franceses d'Espanya i apartar Felip V del tron. Els capítols preliminars foren enviats a Barcelona pel duc de Marlborough al rei Carles III a través d'uns emissaris que va arribar a la capital catalana el 21 de juny.⁷⁴⁵

El fracàs de les negociacions de La Haia va comportar també la publicació a Barcelona d'un pamflet crític amb l'actuació del rei Lluís XIV, que portava per títol *Consideraciones que se han publicado en Flandes sobre los preliminares de la paz, que el Rey de Francia no ha querido ratificar*.⁷⁴⁶

Sigui com vulgui, uns mesos després el rei de França va rebre un nou revés, arran de la derrota que va patir el seu exèrcit prop de Blaugies, a Flandes, en l'anomenada Batalla de Malplaquet, que va tenir lloc el dia 11 de setembre de 1709. La notícia de la victòria obtinguda pel duc de Marlborough i el príncep Eugeni de Savoia fou publicada per Rafael Figueró en un full titulat *Relación de la señalada vitoria que han conseguido las armas de los*

---

defensa del castillo de Benasque, como en su glorioso socorro, comandado por el Excelentísimo señor conde de la Puebla de Portugal. BC, F.Bon. 9597. Existeix també una còpia impresa d'una carta que el comte de la Puebla va enviar al rei Carles III per informar-lo de les accions que havia dut a terme els dies posteriors a la victòria de Benasque. *Copia de carta que el conde de la Puebla ha escrito al Rey nuestro Señor (que Dios guarde) dándole noticia de lo sucedido en Benasque y fronteras de Aragón*. BUB, Ms.1007 Imp 23.

⁷⁴⁴ *Extracto de cartas del marqués del Burgo y del conde Massei, ministros del Señor Duque de Saboya en la Haya, escritas a su Alteza Real, en 29 de mayo de 1709*. BUB, Ms.1007 Imp 22.

⁷⁴⁵ *Capítulos preliminares de la paz que se concluyeron en el Haya y ha remitido al Rey nuestro Señor (Dios le guarde) el señor duque príncipe de Marlebourg, con carta de 28 de mayo del presente año de 1709 con el sargento mayor Throgmorton, y después los señores príncipe Eugenio de Saboya y conde de Zinzendorff, con el señor Schadeberg, hijo del señor barón de Heems, embiado de la Sacra Cesárea Magestad del señor Emperador en Olanda, el qual partió del Haya en 30 de mayo y llegó a esta ciudad el viernes 21 de junio*. BC, F.Bon. 12750. Sobre la negociació feta a La Haia el 1709 vegeu: Joaquim ALBAREDA, *El "cas dels catalans". La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió (1705-1742)*, Barcelona: Fundació Noguera, 2005, p.90-97.

⁷⁴⁶ BC, F.Bon. 9596.

*aliados, mandadas por los señores príncipe Eugenio y duque de Marleborough, en la batalla de Blaugies contra el ejército de Francia, gobernado por los mariscales Villars y Boufflers.*⁷⁴⁷

La victòria aliada a Malplaquet va generar l'aparició de notícies breus en les gasetes. En la *Gazeta de Barcelona, publicada a 24 de deziembre de 1709*, per exemple, es deia, segons una notícia procedent de París, que la Cort francesa reconeixia la mort de 18.000 soldats, a més de 23.000 ferits i 10.000 presoners, cosa que, segons la notícia, va obligar al rei Lluís XIV a ordenar als pobles i ciutats de tot França a contribuir amb una lleva de 16.000 homes.⁷⁴⁸

El juliol de 1710 va arribar la notícia a Barcelona que l'exèrcit borbònic havia intentat, sense èxit, envair l'illa de Sardenya. Segons la informació publicada –titulada *Relación distinta de todo lo que ha sucedido en la invasión de franceses sobre Zerdeña este año de 1710, siendo virrey y capitán general el Excelentísimo Señor Conde de Fuentes*–, una flota que havia sortit del port de Gènova va atacar la ciutat de Tortoli, el governador de la qual era el sergent major Antoni Nebot, que va aconseguir evitar la rendició gràcies a l'arribada d'un estol aliat.⁷⁴⁹

Això no obstant, un dels esdeveniments més rellevants ocorreguts l'any 1710 fou la gran ofensiva que l'exèrcit aliat, comandat pels generals Guido d'Starhemberg i James Stanhope, va engegar al front d'Aragó. El 27 de juliol els aliats van obtenir una important victòria a la Batalla d'Almenar, que va tenir lloc prop d'aquesta vila del Segrià. La notícia va aparèixer publicada amb el títol de *Relación distinta del combate en que el día 27 de julio fue*

---

⁷⁴⁷ BC, F.Bon. 9600. Rafael Figueró va publicar una altra notícia relacionada amb la Batalla de Malplaquet, titulada *Relación hecha a los Estados Generales por el señor Fleertman de la batalla de Blaugies y del bloqueo de Mons, desde 6 de setiembre hasta 11 del dicho, inclusive, recibida en Barcelona día 29 del mismo mes por un extraordinario que despachó a su Magestad el señor conde de Traussmantdoff, embajador de su Magestad Cesárea en Esgúzaros*. AHCB, B 1709 8º op. 15. Una explicació sobre aquesta batalla es troba a: A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.329-335.

⁷⁴⁸ AHCB, R SD 8º. En realitat, segons que assenyalava Lynn, el balanç de pèrdues a la Batalla de Malplaquet fou, a pesar de la victòria, molt major per a l'exèrcit aliat. En total, entre morts i ferits, els aliats van perdre 21.000 homes, mentre que els francesos van tenir 11.000 baixes i només 500 presoners. A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.334.

⁷⁴⁹ AHCB, B 1710 8º op. 7. Existeix una edició d'aquesta relació publicada a Càller, a la impremta del Real Convento de la V.S. de Buenayre. AHCB, A 8º op. 166.

*deshecha la cavallería del enemigo y puesta en confusa fuga con todo su ejército por parte de nuestra cavallería cerca de Almenara.*⁷⁵⁰

Segons el cronista del convent de Santa Caterina de Barcelona, la notícia de la victòria aliada a la Batalla d'Almenar va arribar a la capital catalana dos dies després, per via del comte d'Althan, general de l'exèrcit imperial.

“Dia 29 [juliol 1710], a las 11 del migdia és arribat lo comte de Altem, enviat del Rey a la Reyna, ab la notícia de la victòria ha tinguda sa Magestat en Lleyda. Se ha disparat la artilleria y la gent per los terrats ab molta alegria”.⁷⁵¹

Segons consta en el dietari del Consell de Cent, aquell mateix dia la reina Elisabet Cristina va informar els consellers de Barcelona de la victòria conseguida a Almenar a través d'una carta que els va portar el marquès d'Erendazu.⁷⁵²

El dia 20 d'agost l'exèrcit aliad va obtenir una victòria encara més important, aquesta vegada prop de Saragossa, en l'anomenada Batalla de Monte de Torrero. Segons el dietari del convent de Santa Caterina de Barcelona, la notícia va arribar a la ciutat quatre dies després amb una carta que el rei Carles III va enviar a la reina:

“Dia 24 [agost 1710], a las 6 de la tarda és arribat lo comte de Oropesa, despatxat del Rey en Zaragoza, ab la notícia per la Reyna de la victòria tingué lo nostre exèrcit contra lo del duc de

⁷⁵⁰ BPP, 11820. La notícia de la victòria aliada a la Batalla d'Almenar fou publicada també a Lisboa per Antonio Pedrozo Galrao amb el títol *Relaçam da batalha que se deu entre os dous exercitos de Catalunha & e Castella em 27 de julho passado junto a Almenara. Publicada em 30 de agosto de 1710*. BC, F.Bon. 7533. Sobre la Batalla d'Almenar vegeu: Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p.87-88.

⁷⁵¹ BUB, Manuscrits, Lumen Domus, 1701-1803, Ms.1007, p.218, 29 de juliol de 1710. Segons Castellví, la reina Elisabet Cristina va rebre, efectivament, la notícia de la victòria aliada a Almenar a través del comte d'Althan. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, op. cit., vol.3, p.78. De fet, Castellví reproduïx en la seva obra una relació manuscrita sobre la batalla d'Almenar enviada a Barcelona, datada al campament de l'exèrcit aliad a les 5 del matí del 28 de juliol de 1710. *Ibidem*, p.165.

⁷⁵² DACB, vol.XXVII, p.29.

Anjou devant de Zaragoza lo dia 20. Antes del Ave Maria se ha disparat la artilleria y luego per tota la ciutat se han fets molts fochs, ab molts tirs que se han disparat, ab molta alegria”.⁷⁵³

La Batalla de Monte de Torrero va suposar la darrera de les victòries importants de l'exèrcit aliât a la península. Els generals Starhemberg i Stanhope van desfer completament l'exèrcit borbònic, fins al punt que el rei Felip V va haver de retirar-se a corre-cuita cap a Castella per no caure presoner. A més, aquella victòria va obrir les portes de Madrid als aliats, de manera que el 28 de setembre de 1710 el rei Carles III hi va fer entrada per segona vegada. La notícia de la victòria aliada a Monte de Torrero va aparèixer la *Gazeta de Barcelona, publicada dia 27 de agosto de 1710*.⁷⁵⁴

A final d'octubre d'aquell any, la reina Elisabet Cristina va escriure a Benet Sala, bisbe de Barcelona, agraint-li la felicitació que aquest li havia enviat a final d'agost per la victòria aliada a Monte de Torrero.

“La Reyna. Reverendo en Cristo, padre, obispo de Barcelona, de nuestro Consejo, he visto una carta de 27 de agosto en que me hazeis presente el sumo consuelo y gozo que os ocasionó la feliz noticia de la completa victoria que en el día 20 del mismo mes concedió la Divina Providencia sobre Zaragoza a las armas del Rey mi Señor”.⁷⁵⁵

Tanmateix, aquella situació favorable es va capgirar el mes de desembre següent a la Batalla de Brihuega, on el duc de Vendôme va derrotar un destacament de l'exèrcit aliât que comandava James Stanhope, que fou fet presoner. L'endemà, dia 10 de desembre, el general

⁷⁵³ BUB, Manuscrits, Lumen Domus, 1701-1803, Ms.1007, p.219, 24 d'agost de 1710. D'igual forma, Castellví assenyala que la reina va rebre la notícia sobre la victòria de Saragossa a través del comte d'Oropesa. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, vol.3, op. cit., p.78.

⁷⁵⁴ AHCB, R SD 8°. Sobre la Batalla de Monte de Torrero i la segona entrada de Carles III a Madrid vegeu: Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p.88-89; i Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España...*, op.cit., p.292-304.

⁷⁵⁵ BC, Manuscrits, Correspondència rebuda per Benet Sala, cardenal i bisbe de Barcelona, 1656-1715, vol. I, Ms. 895, f.2, 31 d'octubre de 1710.

Starhemberg va contraatacar amb la intenció de socórrer Stanhope, però fou també derrotat per Vendôme a la Batalla de Villaviciosa. A pesar que hi hagué un gran nombre de baixes en un i altre bàndol, tant els aliats com els borbònics es van atribuir la victòria en aquella batalla. A Barcelona, per exemple, es van publicar almenys dues relacions que asseguraven que el general Starhemberg havia derrotat els borbònics. Una d'aquestes notícies, impresa per Rafael Figueró, portava per títol *Relación hecha por el general mayor conde de Amilton de la marcha de la armada del Rey nuestro Señor (Dios le guarde) y de sus Altos Aliados después de la salida de Chinchón hasta el día de la milagrosa batalla que se consiguió en Brihuega el día 10 de deziembre 1710.*

“Después del suceso, se supo por los prisioneros que el señor Stanhope se avía visto precisado a rendirse el día antes, después de aver executado quanto es imaginable y possible en la defensa. Todavía no se sabe con individualidad la pérdida de los enemigos y nuestra, pero aviéndose visitado al otro día el campo de batalla, se juzga será la de los enemigos de 8 a 9 mil hombres y la nuestra hasta 2 mil, sin oficiales de distinción, fuera de los señores generales Belcastel, Sant Amain y el brigadier Alburquerque. No intento entrar en la merecida alabanza de nuestros oficiales, pues basta se considere la desigualdad del número para conocer que las órdenes de nuestro comandante no podían ser executadas, ni su exemplo seguido con más puntualidad en esta gloriosa acción”.⁷⁵⁶

A banda d'això, Rafael Figueró va imprimir també una carta que el general Starhemberg va enviar al rei Carles III, datada el 15 de desembre de 1710, en la que assegurava que havia derrotat els borbònics a la Batalla de Villaviciosa.

---

⁷⁵⁶ *Relación hecha por el general mayor conde de Amilton...* AHCB, B 1710 8° op. 8. Sobre la Batalla de Villaviciosa vegeu: Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p.94-95.

“El enemigo empeçó su ataque con buena orden y grande furia, enflanqueando luego en alo nuestra ala derecha, la qual se recobró al instante, y deshaziendo enteramente nuestra ala izquierda nos llegó a las espaldas. Pero el general mayor Gondrecourt con tres esquadrones portugueses, a los cuales se juntaron en el mismo tiempo los tres batallones de la segunda línea de Grifones, Bovillon y Veport, avançó con tal acierto y destreza y rechazó al orgulloso enemigo con tanto valor que dio lugar a nuestra ala izquierda de rehazerse. Y en esta conseqüencia se derrotó al enemigo en ambas partes de su derecha y izquierda, haziéndole retroceder una buena media hora, destrozándole enteramente y persiguiéndole con grande pérdida suya, tomando todo el tren de su artillería, muchas vanderas y estandartes, quedando en el campo muertos a lo menos 6 mil hombres. Nuestras tropas no han querido detenerse mucho con las prisiones, antes mataron todos quantos les ocurrían, excepto el capitán general marqués de Touy, unos brigadieres y algunos otros oficiales y muy pocos de los soldados”.⁷⁵⁷

Al seu torn, els consellers de Barcelona van ser informats de la batalla de Villaviciosa el dia 17 de desembre de 1710 a través d’una carta que els va enviar el rei Carles III.⁷⁵⁸

Una mostra de com els aliats van atribuir-se la victòria a la Batalla de Villaviciosa amb finalitats propagandístiques l’ofereix un fragment d’una relació manuscrita sobre el setge de Girona de 1710-1711, escrita des del bàndol borbònic. Segons aquesta relació, el 23 de desembre la guarnició aliada de Girona va celebrar amb salves una suposada victòria a Villaviciosa:

“La tarde del mesmo día [23 de desembre de 1710] vimos que la ciudad y castillos hazían una grande salva de artillería y mosquetería, la qual repetieson por tres vezes con grande gritería y repique de campanas, y al mismo tiempo respondieron sobre la montanya de Canet de Adri

---

⁷⁵⁷ *Copia de la carta que el señor mariscal conde Guido de Starhemberg escribió en 15 de deziembre de este año de 1710 al Rey nuestro Señor (Dios le guarde) y llegó a Barcelona el día 18, relacionando la gloriosa batalla que en el día 10 de deziembre consiguieron sus reales armas y de sus altos aliados en el campo de Alcarria, entre Cifuentes y Brihuega.* BC, F.Bon.3019.

⁷⁵⁸ DACB, vol.XXVII, p.60.

algunos rebeldes que se hallavan allí. Y sigún sabemos por las noticias de los consules que han llegado, dicen ser por una batalla havían ganado contra el señor duque de Vendosme. Esto nos podía haver hecho alguna impresión a no haver sabido, al mismo tiempo que ellos hazían la salva, la feliz noticia de la Reyna nuestra Señora en que desía al señor duque de Noailles que el Rey después de haver hecho prisionero el señor Estanope con toda la guarnición que tenia en Brihuega, lugar distante de cinco leguas de Guadalaxara, sobre el camino quien va a Aragón, havia passado con todas sus tropas a recibir el señor Estaremborg, que iba al socorro de Estanope, y le havia derrotado. Esto llenó de alegría a todos los oficiales y soldados. Y su Excelencia dixo que el otro día por la tarde se haría la salva, mandando al señor doctor don Gregorio Matas y Pujol que escribiesse cartas circulares a todos los pueblos para que hiziesen cantar el *Te Deum* en las iglesias como también fuegos, luminarias y otras demostraciones de alegría para semblante acción”.⁷⁵⁹

La producció periodística que es conserva a partir de l’any 1711, d’altra banda, és més aviat reduïda. Una de les informacions destacades és la relació que porta per títol *Noticia del campo de Bac, a Benchevil y Oisy, y toma de las celebradas líneas de Arrás*, que explicava que el duc de Marlborough havia aconseguit passar una línia defensiva ideada pel duc de Villars sense perdre un sol home i havia envaït França pel Pas de Calais. El sistema defensiu que esmentava la notícia era l’anomenada “Línia de Non Plus Ultra”, que fou batejada d’aquesta forma per Villars, tot assegurant que Marlborough no aconseguiria travessar-la mai.⁷⁶⁰

Cap a final d’aquell any es van publicar les notícies que arribaven sobre l’estat del setge de Cardona, on el 21 de desembre les tropes enviades pel general Starhemberg van obligar els francesos a retirar-se. La notícia d’aquell esdeveniment fou impresa a Barcelona amb el títol

⁷⁵⁹ BC, Manuscrits, Diario de lo sucedido en el sitio de Gerona, 1710, Ms.846, f.11, 23 de desembre de 1710.

⁷⁶⁰ BC, F.Bon. 641. Sobre la Línia de *Non Plus Ultra*, vegeu A. LYNN, *The Wars of Louis XIV...*, op. cit., p.343.

de *Relación del feliz suceso que han conseguido las armas del Rey nuestro Señor (que Dios guarde) y de sus Altos Aliados en el socorro del castillo de Cardona.*⁷⁶¹

A partir d'aleshores, però, l'atenció de la premsa es va centrar en les negociacions de pau. El dia 11 de novembre de 1711 el rei va enviar una carta als tres comuns des de Cremona, assegurant-los que no acceptaria les proposicions fetes per França que fossin contràries als seus interessos i els prometia tot l'ajut necessari per continuar la guerra. Les cartes adreçades al Consell de Cent foren publicades per Joan Pau Martí, amb el títol de *Còpia de la Real carta escrita per la S.C.C. y Real Magestat del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) al Excel·lentíssim consistori dels senyors concellers de la ciutat de Barcelona.*⁷⁶²

Entre les notícies que es van publicar a Barcelona a començament de 1712 en destaca, per exemple, un full que informava del discurs que el Consell d'Estat d'Holanda havia fet als Estats Generals defensant la necessitat de continuar la guerra.⁷⁶³

En una línia semblant, la *Gazeta de Barcelona* del 10 de febrer de 1712 informava que a La Haia s'havia fet pública una carta del rei Carles III, datada a Milà el 8 de novembre de 1711, en la que instava als Estats Generals d'Holanda a fer tot el possible per obligar la reina d'Anglaterra a no admetre les propostes de pau de França i continuar la guerra, sobretot a Catalunya. La gaseta incloïa la transcripció íntegra de la carta, que fou publicada també en un

⁷⁶¹ AHCB, B. 1711 8º op.12.

⁷⁶² BUB, C-240/1/3-14. Les cartes enviades pel rei a la Diputació del General foren impreses per Rafael Figueró amb el títol de *Còpia de la Augusta Real carta manada escriurer per la S.C. Real y Cesárea Magestat del Senyor don Carlos Tercer, Emperador de Romans, nostre Rey y Senyor (que Déu guarde) al Excel·lentíssim y Fidelíssim consistori dels senyors diputats y oydors de comptes del General de Cathalunya, als 11 de nohembre 1711 desde la ciutat de Cremona.* BUB, B-54/1/1-28. La Diputació del General va pagar 17 lliures, 14 sous i 8 diners a Rafael Figueró per la impressió d'aquesta carta. ACA, Generalitat, Registre de dates extraordinàries, trienni de 1710, Sèrie G, 46/44, f.26. Segons Francesc de Castellví, les cartes reials foren publicades a Barcelona el dia 27 de novembre de 1711. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, op. cit., vol.3, p.298.

⁷⁶³ *Representación del Consejo de Estado de Olanda a los Estados Generales, sus soberanos, sobre el estado ordinario y extraordinario de la guerra, escrita en el Haya a 13 de noviembre del año pasado de 1711, en la qual se declara con muy sólidas razones la indispensable necesidad de continuar la guerra, las conocidas conveniencias que resultarán de su continuación y los evidentes daños que deven temerse de lo contrario. Traducida de francés en español y publicada en Barcelona este presente año de 1712.* BC,16-III-5/44.

full a part titulat *Cartas dadas y representaciones hechas a los Estados Generales y Reyna de la Gran Bretaña en orden a los tratados de paz*.⁷⁶⁴

Al llarg de les setmanes següents, la *Gazeta de Barcelona* va continuar incorporant notícies breus procedents de La Haia, que informaven sobre els progressos de les negociacions de pau que s'estaven celebrant a Utrecht. En la gasetta publicada el dia 18 de març de 1712, per exemple, s'explicava que a final de gener els plenipotenciaris dels països europeus implicats en la guerra havien fet entrada a Utrecht per iniciar les converses de pau.⁷⁶⁵

Des de principi de l'any 1713, la *Gazeta de Barcelona* va continuar informant sobre el desenvolupament del congrés de pau que se celebrava a Utrecht, com es pot comprovar, per exemple, en el número 5, que portava data del 17 de febrer.⁷⁶⁶

Malauradament, però, a partir del mes de febrer hi ha un salt en el fons conservat i ja no hi ha constància de cap més notícia publicada a Barcelona fins a l'aparició de la *Gazeta de Barcelona* que fou publicada el 31 de juliol de 1713. De fet, aquesta gasetta ja formava part de la sèrie de 42 números que poc després canviaria el nom de capçalera per convertir-se en el *Diario del sitio y defensa de Barcelona*.⁷⁶⁷

Així, la gasetta publicada a final de juliol informava sobre la resolució que la Junta de Braços havia pres el dia 6 d'aquell mes de continuar la guerra.

“Con maduro acuerdo y pluralidad de votos, el día 6 del presente [juliol de 1714] resolvieron los Braços Generales tomar las armas y alistar tropas, a mayor gloria de Dios y exaltación de su Santísimo nombre, en defensa de la justa causa de la Magestad Católica y de su Augustísima

⁷⁶⁴ *Gazeta de Barcelona, publicada [10] de febrero 1712*. BPP, 11820; *Cartas dadas y representaciones hechas...* BUB, B-65/4/1-20.

⁷⁶⁵ *Gazeta de Barcelona, publicada a 18 de março 1712*. BPP, 11820.

⁷⁶⁶ *Gazeta de Barcelona, publicada a 17 de febrero de 1713*. BPP, 11820. El fet que aquesta gasetta sigui el número 5, indica que des de començament d'aquell any havien aparegut almenys uns altres quatre números.

⁷⁶⁷ Els 42 números de la sèrie del *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, que abasten des del mes de juliol de 1713 fins l'agost de 1714, es poden consultar a: BC, F.Bon. 661-702. D'igual forma, es conserven dues sèries completes a l'AHCB i una altra a la BPEB. Una edició facsímil d'aquesta sèrie es pot trobar a: Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona, 1713-1714. Diario del sitio y defensa de Barcelona*. València: Tres i Quatre, 2008.

casa y por conservación de las libertades y privilegios de Cathaluña, que con los tratados de los comissarios no quedavan seguros y según otras inteligencias estaban perdidos. No es de admirar tan admirable resolución, pues ha sido siempre Cathaluña en amor, servicios y finezas admirable, en privilegios y libertades valerosa y en su fidelidad constante”.⁷⁶⁸

A més, aquella gasetta explicava que el 25 de juliol l'exèrcit borbònic havia arribat a les portes de Barcelona amb la intenció d'iniciar el setge, tot reproduint la carta que el duc de Pòpoli va fer arribar a la ciutat, instant a les autoritats a obrir les portes i a rendir-se. La gasetta, en aquest sentit, incloïa la resposta negativa de les autoritats catalanes.

“Que las portas y plaça de la ciutat de Barcelona se han tancat y defensat dels enemichs que la intentan y han intentat invadir. Que esta ciutat y tot lo Principat proseguixen la guerra, conseqüentment a la innata fidelitat que conservan a son soberà, de la qual dependeix sempre la decisió de la pau o de la guerra”.⁷⁶⁹

Durant més d'un any, la gasetta publicada per Rafael Figueró va explicar, en forma de diari, els esdeveniments més significatius que succeïen a Barcelona, acompanyats, d'en tant en tant, per notícies arribades del l'interior del país. En menor mesura, donades les condicions de bloqueig que vivia la ciutat, la gasetta incorporava d'en tant en tant alguna notícia procedent d'Europa.

La gasetta se centrava principalment en explicar el dia a dia de les operacions contra els cordons borbònics que portaven a terme els defensors de la ciutat, els bombardeigs de l'exèrcit franco-espanyol i altres detalls relacionats amb aspectes militars. Òbviament, com en

---

⁷⁶⁸ *Gazeta de Barcelona, publicada a 31 de julio de 1713*. BC, F.Bon. 661.

⁷⁶⁹ *Ibidem*.

tota obra amb finalitat propagandística, la gasetta de Figueró tendia a enaltir el paper dels defensors i a minimitzar els progressos de l'exèrcit borbònic.⁷⁷⁰

Cal destacar també la publicació, el novembre de 1713, del *Despertador de Catalunya*, una obra encarregada per la Junta de Braços i impresa per Rafael Figueró, que tenia com a objectiu explicar al món les raons per les quals aquesta institució –que en aquell moment era el màxim òrgan de govern de Catalunya– havia decidit no acceptar els termes del Tractat d'Utrecht ni la submissió a Felip V i, per tant, continuar la guerra. D'aquesta forma, el *Despertador de Catalunya*, tal i com ha estat explicat en parlar del paper dels ambaixadors catalans, fou enviat a les principals capitals europees.⁷⁷¹

Una altra prova de la intenció de la Junta de Braços de divulgar el *Despertador de Catalunya* a Europa és que se'n conserva una edició en italià. De la mateixa manera, Figueró va publicar també una obra semblant en castellà, titulada *Crisol de Fidelidad*, que, a grans trets, contenia els mateixos arguments que el *Despertador de Catalunya*, amb l'objectiu de difondre'l fora del territori català.⁷⁷²

---

⁷⁷⁰ L'estudi introductori de l'esmentada edició facsímil del *Diario del sitio y defensa de Barcelona* inclou un exercici comparatiu del contingut d'aquesta gasetta amb les explicacions fetes per Francesc de Castellví i Santiago Albertí sobre el setge de Barcelona, principalment en aspectes com el nombre de baixes en els enfrontaments entre un i altre bàndol. Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *El setge de Barcelona...*, op.cit., p.9-89. Sobre aquest tema, així doncs, vegeu també: Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, op. cit., vols. 3 i 4, i Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p. 125-374.

⁷⁷¹ *Despertador de Catalunya, per desterro de la ignorància, antidoto contra la malícia, foment a la paciència y remey a la pusil-lanimitat, en públich manifest de las lleys y privilegis de Catalunya, que li fan precisa la plausible resolució de la defensa, baix lo amable domini de la Magestat C. del Rey y Emperador nostre Senyor (que Déu guarde) ab los relevants motius que asseguran lo més felices successos y ab las conclohents rahons que desvaneixen los sofístichs arguments de quants han sol·licitat al·lucinar a la ingènua y constant fidelitat catalana.* BUB, B/45/3/8-3. Sobre la importància d'aquesta obra vegeu, per exemple: Joaquim ALBAREDA, *Escrits polítics del segle XVIII*, Tom I, *Despertador de Catalunya i altres textos*, Barcelona-Vic, IUHJV-Eumo, 1996.

⁷⁷² *Svegliarino di Catalogna, per bando dell'ignoranza, antidotto contro la malitia, fomento alla pazienza e rimedio alla pusillanimita, in publico manifesto delle leggi e privilegii di Catalogna, che gli rendono necessaria a la plaudibile risoluzione della difesa, sotto l'amabile dominio della Maestá Cattolica del Ré, etc., Imperatore nostro Signore (che Dio guardi), con li relevanti motivi che promettono li piú felici successi e con le conchiudenti raggioni che rendono vani li sofistici argomenti di quanti hanno tentato d'oscurare l'ingenua e constante fidelità catalana. Di ordine dell'Eccellentissimi e fedelissimi Signori Deputati & Uditori di conti. Tradotto dall'idioma catalana nella italiana favelia.* BM; D VII 12° 21; *Crisol de fidelidad, manifestación que haze el Principado de Cathaluña de las causas de alta congruencia que le han obligado a tomar las armas para defender su libertad y por mantenerse debaxo de la soberana dominación del muy alto y muy poderoso Príncipe y Señor Don Carlos de Austria, Tercero de este preexcelso nombre en la Monarquía de España, y oy Sexto Emperador de Romanos, siempre Augusto.* BUB, B-45/3/21-18.

De fet, el *Diario del sitio y defensa de Barcelona* era també enviat habitualment a l'estranger, com es constata en la correspondència enviada per Pau Ignasi Dalmases. Així, per exemple, en una carta que el gener de 1714 va escriure a Ramon Vilana Perles, que aleshores residia a Viena, Dalmases assegurava haver llegit una gaseta publicada a Barcelona a final de l'any anterior.

“A un paisano ha llegado gazeta de Barcelona que refiere los sucesos hasta el día 11 de diciembre. Sortearon los conselleres en la forma acostumbrada el día de San Andrés”.⁷⁷³

Cap a final de l'any 1713 va aparèixer una relació que explicava un nou intent fallit de l'exèrcit borbònic de conquerir el castell de Cardona, que defensava el governador Manuel Desvalls. La notícia, publicada per Figueró, es titulava *Individual relación de quanto ha ocurrido en Cardona y sus vezindades desde los últimos de octubre hasta los últimos de noviembre de 1713*.⁷⁷⁴

Al llarg dels primers mesos de l'any 1714 poca cosa va canviar a nivell comunicatiu. El *Diario del sitio y defensa* es continuava publicant, més o menys amb una regularitat setmanal, tot i que no sempre la seva aparició coincidia amb el mateix dia de la setmana. Cal destacar, en aquest sentit, el ressò que es va fer la gaseta a partir del número publicat el 24 de gener de la revolta que hi hagué a l'interior del país en protesta per les anomenades “quinzenades”, un nou impost exigit per Felip V.⁷⁷⁵

La gaseta apareguda el 7 de març de 1714 contenia una explicació més detallada sobre aquella revolta, que havia començat a principi del mes de gener i que s'havia estès ràpidament per gran part del país.

⁷⁷³ AHCB, Manuscrits, Cartes de Pau Ignasi Dalmases, 1713-1714, Ms. B-95, p.202-204, 22 de gener de 1714. Pau Ignasi de Dalmases es referia al *Diario del sitio y defensa de Barcelona* publicat el dia 11 de desembre de 1713. BC, F.Bon. 676.

⁷⁷⁴ AHCB, R SD 8º.

⁷⁷⁵ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 24 de enero de 1714*. BC, F.Bon. 680.

“Fatigado el país de las insoportables vexaciones, donativos y opresión de los enemigos y movidos los naturales de la alta providencia del Señor y del amor a su Magestad Cesárea y Católica (que Dios guarde) y a la patria, empezaron a tomar las armas por los días de los Reyes, los del Llussanés, los de la Ribera Salada, los de Navés, los de las vezindades de Manresa, Cardona, Calaf, Ribera de Sió, los del Vallés, las montañas, baronía de Bagá y la Puebla, conca de Trem y parte del condado de Ribagorça, a quienes de Cardona se les administraron municiones, remitiendo dicho señor marqués oficiales que les acaudillasen y dirigiesen para las execuciones y diligencias precisas, corriendo unos y otros la tierra”.⁷⁷⁶

Felip de Ferran i de Sacirera, ambaixador català a La Haia, assegurava en una carta que va escriure als consellers de Barcelona el 22 de febrer de 1714 que a Holanda circulaven notícies que a Catalunya hi havia hagut una gran revolta contra la dominació borbònica. A la vegada, Ferran informava als consellers que aquell país havia suspès temporalment la seva participació en les negociacions de pau:

“Excel-lentíssim senyor, la falta de noticias de V.E., quant per esta Cort se publica haver-se tota Catalunya levantat, dient uns ser estats los sucesos favorables a V.E., y altres contraris, me té esta indisició, com pot V.E. crèurer, apeserat, y espero ab ància que corresponga la certitud al zel de mos fervorosos desitxs, continuo ab ells avisar a V.E. com quedan los olandesos ab la matexa suspensió de sos negociats, contemplant per lo logro de sas convenièncias los successos”.⁷⁷⁷

Cap a final del mes de febrer es va publicar una relació sobre una atac que les fragates del coronel Sebastià Dalmau i del capità Antonio Martínez, amb l’ajut de 14 embarcacions

⁷⁷⁶ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza día 7 de março 1714.* BC, F.Bon. 684. Sobre la “revolta de les quinzenades” vegeu: Rafael ALBERTÍ, L’Onze de setembre, op.cit., p. 200-206.

⁷⁷⁷ AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1714, 1B-X-127, n.70, 22 de febrer de 1714.

menors, van llançar contra la flota franco-espanyola que bloquejava el port. Els catalans van agafar per sorpresa els enemics i, segons la notícia, van aconseguir capturar dos vaixells de guerra i 13 de transport, carregats de municions, farina, peix i altres provisions. Inicialment, la notícia fou publicada en el *Diario del sitio y defensa* del dia 7 de març, però, a més, Figueró va imprimir una relació més detallada, amb el títol de *Individual verdadera relación de lo sucedido a vista de el muelle de Barcelona, día y noche de el apóstol san Mathías de este año de 1714*.⁷⁷⁸

Un altre fet rellevant va succeir el 22 d'abril, quan unes fragates procedents de Mallorca van aconseguir esquivar el bloqueig marítim i entrar al port de Barcelona. En un d'aquests vaixells hi viatjava un emissari del virrei de Mallorca que transportava unes cartes, datades a Viena el 28 de març, en les que l'Emperador informava als tres comuns que havia signat la pau amb França, però que seguiria fent tot el possible per alliberar Barcelona del setge. El contingut d'aquelles cartes, que foren reproduïdes en el *Diario del sitio y defensa de Barcelona* del 26 d'abril de 1714, fou interpretat com un senyal que s'estava preparant una expedició d'ajut militar per enviar a Catalunya. La carta que l'Emperador va enviar a la Diputació del General deia el següent:

“El Rey. Ilustres, venerable, egregios, nobles, magníficos y amados nuestros, los Fidelísimos deputados y oydores de cuentas de la Generalidad del Principado de Cathaluña, aunque la melancólica constitución de los tiempos y el ver abandonada mi causa de los mismos aliados que en sus principios la fomentaron y sostuvieron como justa y común, contuvo mi silencio a la aceptación declarada de vuestra constancia y fidelidad, por no hazerse mi paternal amor partícipe de un sacrificio a que los accidentes inclinavan por curso sucessivo, siempre tuvo presentes mi clemencia los inimitables actos de vuestro ardiente zelo y empeño por mi causa.

Pero no aviendo producido las disposiciones (acordadas de parte de mi compassivo cariño) los

---

⁷⁷⁸ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza día 7 de março 1714*. BC, F.Bon. 684; *Individual verdadera relación de lo sucedido...* AHCB, R SD 8°.

efectos de vuestro consuelo y libertad, tuve a bien acordar últimamente el establecimiento de la paz con el Rey de Francia, que se concluyó en Rastatt el día 6 del presente [març de 1714] sobre la indisputable condición de conservar mi justicia, derechos, acción y títulos que como a legítimo Rey de España me pertenecen, en cuyo principio y el de la consideración que se han merecido vuestras inimitables acciones en mi Real gratitud, podreys aseguraros que sucessivamente os dispensará mi clemencia las assistencias que se hagan arbitrables en la posibilidad, hasta que facilitado vuestro bien merecido alivio se mire con proporción la confianza al curso de mi justicia, cuya seguridad viene anticipada a mi Real ánimo por las notorias acciones, constancia y valor de esse Fidelíssimo Principado vassallos tan activos, zelosos y leales. De Viena, a 28 de març de 1714”.⁷⁷⁹

Lluny d’aturar-se, tanmateix, el setge de Barcelona es va començar a endurir a partir del 17 de maig, quan l’exèrcit borbònic va aconseguir ocupar el convent de Caputxins, fora muralles, i va iniciar un intens foc de morter contra la ciutat. Els números del *Diario del sitio y defensa* del mes de juny, la publicació dels quals es va endarrerir per culpa d’una bomba que va caure al taller de Rafael Figueró, explicaven amb detall els estralls que causava a la ciutat el bombardeig borbònic. Segons la gasetta, a 4 de juny es calculava que ja havien caigut unes 7.000 bombes sobre Barcelona.

“Todo este día [4 de juny de 1714] se continuó el horroroso bombardeo del enemigo y valas a la ruina. Se le correspondió de la plaza. Continuó en acamparse mucha gente de la que no puede

---

⁷⁷⁹ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 26 de abril 1714.* BC, F.Bon. 688. Les cartes de l’Emperador i l’Emperadriu foren reproduïdes també per separat. Rafael Figueró, per exemple, va imprimir les que anaven adreçades a la Diputació del General i al Braç Militar. *Las molt afavoridas cartas de las S.C.C y Reals Magestats del Rey y Reyna, nostres Senyors (que Déu guard)* als *Excel·lentíssims y Fidelíssims senyors deputats y oydors de comptes del General del Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdanya.* BC, 2-V-C1/40; *Cartas escritas per las S.C.C. y Reals Magestats del Rey y Reyna, nostres Senyors (que Déu guarde)* als *Excel·lentíssims y Fidelíssims senyors Protector y Bras Militar del Principat de Catalunya.* BUB, C-240/1/3-19. Joan Pau Martí, al seu torn, va imprimir les que va rebre el Consell de Cent. *Còpia de las Reals Cartas escritas per las S.C.C. y Reals Magestats del Rey y la Reyna nostres senyors (que Déu guarde)* al *Excel·lentíssim consistori dels senyors concellers de la ciutat de Barcelona als 28 de mars 1714.* BUB, C-240/1/3-20.

servir a la defensa de la plaça, apartándose del horror de las bombas, cuya ruina es imponderable, con especialidad en los conventos y templos, siendo hasta aora prodigio la poca que han hecho en las personas, y digno de toda admiración el valeroso ánimo de los naturales y habitantes de Barcelona, pues passando de siete mil las bombas que hasta este día han caído dentro de la plaça, es tal la resignación y universal el consuelo que, aviendo todos abandonado bienes y casas y siendo tantas las destruidas, no ay quien cuyde de otra cosa que de prevenir que las personas no reciban daño”.⁷⁸⁰

En qualsevol cas, l'estratègia emprada pel duc de Pòpoli no va aconseguir l'objectiu desitjat i, finalment, el juliol de 1714, fou substituït pel duc de Berwick. És interessant reproduir un fragment de la gaseta que va recollir la resposta que el general Antoni de Villarroel, comandant en cap de l'exèrcit que defensava Barcelona, va enviar al marquès de Guerchy, general de les tropes franceses, quan aquest li va comunicar la imminent arribada del duc de Berwick.

“Y si llegare (como V.E. me lo participa) el señor mariscal de Berbich, esperaré con la práctica de mis obras hazerme digno de la consideración de tan grande cavallero y general, y en la guerra me adquiriré la gloria de defenderme como pueda”.⁷⁸¹

Amb el duc de Berwick com a general en cap, l'exèrcit de les Dues Corones va canviar d'estratègia i, tal i com manaven els cànons militars de l'època, va concentrar el foc d'artilleria i tots els esforços en obrir una bretxa a la muralla de Barcelona. Abans d'acabar el mes de juliol de 1714 el *Diario del Sitio y defensa* explicava que les muralles de la ciutat ja començaven a patir els estralls del mètode militar adoptat per Berwick.

⁷⁸⁰ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 17 de junio de 1714.* BC, F.Bon. 695. Sobre els bombardeigs borbònics dels mesos de maig i juny de 1714 vegeu: Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p. 221-226.

⁷⁸¹ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 9 de julio de 1714.* BC, F.Bon. 698.

“Día 30 [juliol de 1714], insistiendo los enemigos en el empeño de abrir brecha, hizieron todo el día un fuego horroroso y derribada la frente de la muralla en el medio de la cortina que tira del baluarte de Santa Clara a la medialuna de la Puerta Nueva, quedaron abiertos hasta 50 passos del parapeto. Sin ocupar más distancia, la ruina que puede servir por aora de mal formada brecha, al mismo tiempo continuaron en abrir otra pequeña al baluarte de Levante. Y para prevenir quanto por este puesto puede hazer el enemigo, se delineó este día por los nuestros ingenieros un nuevo trabajo desde la muralla vieja de Santa Clara hasta el lienço de la muralla que sigue desde dicho baluarte a los molinos de viento, que están al mediodía, corriendo esta nueva cortadura a cargo del coronel don Sebastián Dalmau, que su acostumbrado fervor assiste a todas horas”.⁷⁸²

Un cop l'exèrcit borbònic va aconseguir fer unes quantes obertures a la muralla, Berwick va ordenar l'assalt general que, no sense dificultat, va aconseguir, com és prou sabut, la capitulació de Barcelona. Malauradament, però, la gasetta publicada per Rafael Figueró ja no va poder explicar els combats que van tenir lloc el dia 11 de setembre de 1714. El darrer número que es conserva del *Diario del sitio y defensa de Barcelona* portava data del 23 d'agost, per bé que els esdeveniments que explicava abastaven només fins el dia 8 d'aquell mes.⁷⁸³

La notícia de més actualitat que es va publicar a Barcelona abans que la ciutat caigués a mans de l'exèrcit borbònic fou la narració de la victòria que Antoni Desvalls, marquès del Poal, i el coronel Ermengol Amill van obtenir a la Batalla de Talamanca el 13 d'agost de 1714, que fou publicada per Rafael Figueró en una relació que portava per títol *Noticias particulares de las operaciones del marqués del Poal y coronel Don Armengol Amill tenidas en Barcelona, día 18 de agosto, y publicadas el 19, de 1714*. Aquesta relació fou redactada

---

⁷⁸² *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 10 de agosto de 1714.* BC, F.Bon. 701.

⁷⁸³ *Continuación del diario del sitio y defensa de Barcelona, publicada en esta plaza a 23 de agosto de 1714.* BC, F.Bon. 702.

partint de les cartes enviades pel marquès del Poal i del testimoni del capità de cavalleria Juan de la Villa, que fou qui les portà a Barcelona:

“Aviendo entrado en esta plaza, la mañana del día 18 del corriente, don Juan de la Villa, capitán de cavallos del regimiento de don Pedro Brifeus, por cartas que entregó del marqués del Poal y por su individual verdadero informe, se sabe que (...) el día 12 [agost de 1714] vinieron toda su gente Ballejo, Montemar y González y salieron de Sabadell en busca del marqués del Poal y del coronel Armengol, que se hallavan juntos en Talamanca, a donde llegaron el día 13, les atacaron por la frente del lugar, cargando sobre un cuerpo de paysanos de sometenes, que se resistieron con todo valor, ganando siempre terreno. Entró en este tiempo el coronel Ferrer, haziendo fuego con una porción de infantería y cavallería, y aunque acudió el enemigo con su cavallería, le fue preciso bolver a socorrer la gente que se hallava combatida de nuestros sometenes, encendiéndose de veras el combate, que duró casi todo el día. Y viéndose acosados los enemigos de los nuestros, se pusieron en ignominiosa fuga, entregados a un terror pánico”.⁷⁸⁴

Finalment, la caiguda de Barcelona l'11 de setembre de 1714 fou anunciada en una gaseta que va publicar Josep Teixidó amb el títol de *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 22 de setiembre de 1714*. En el peu d'impremta d'aquesta notícia Teixidó ja hi figurava com a impressor del rei, un títol que li fou atorgat pel duc de Berwick en substitució de Rafael Figueró.⁷⁸⁵

La notícia de la caiguda de Barcelona fou ampliada posteriorment en un altre full imprès per Teixidó, titulat *Relación distincta de lo sucedido en la entrada de las armas de su Magestad en Barcelona, desde 11 hasta 19 del corriente*, que narrava l'assalt final que l'exèrcit franco-espanyol va llançar sobre la ciutat el dia 11 de setembre, la constitució d'una

⁷⁸⁴ *Noticias particulares de las operaciones...* BC, F.Bon. 3049. Sobre la Batalla de Talamanca vegeu: Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p. 292-294; i Francesc Xavier HERNÁNDEZ i Xavier RUBIO (coord.), *Talamanca 1714. Arqueologia d'una batalla*, Calafell: Llibres de Matrícula, 2009.

⁷⁸⁵ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 22 de setiembre de 1714*. BC, F.Bon. 3050.

junta de govern encapçalada per José Patiño i l'entrada oficial del duc de Berwick, el 18 de setembre. Segons la relació publicada per Texidó, l'assalt de Barcelona fou més fàcil per a les tropes borbòniques del que en realitat va ser:

“Como quedassen ya concluídas y perficionadas todas las brechas en el día 10 del corriente [setembre de 1714] y durando aún la resistencia de los sitiados, dio el Excelentísimo señor mariscal duque de Brevick y Liria todas las órdenes convenientes para que se avanzassen generalmente todas las obras exteriores que se hazían frente al ataque, como eran baluarte de la Puerta Nueva, de Santa Clara y su cortina, con los baluartes de Levante y Santa Eulalia, en la Marina, nombrándose a este fin 50 batallones, con igual número de compañías de granaderos y cerca de 1.000 desmontados de dragones y carabineros, los quales, mandados por los thenientes generales Dilon y Silli, animándoles la presencia y militar experiencia del señor duque, avanzaron con indecible valor al amanecer del día 11, logrando al primer golpe el dominar todas las referidas fortificaciones y ocupar las cortaduras prevenidas. Y aunque se hallaron las tropas victoriosas dentro la misma ciudad y ésta totalmente expuesta al justo furor de los soldados, la suma prudencia y natural comiseración de su Excelencia dio tiempo a los naturales de esta ciudad para que, conociendo el inminente riesgo e inevitable ruina en que estaban constituidos, acudiesen a la benignidad de su Magestad (Dios le guarde) por medio de su Excelencia, como lo executaron sobre el medio día, rindiéndose a discreción, implorando la Real clemencia para salvar sus vidas, lo que en nombre de su Magestad les acordó el señor mariscal, admitiéndoles rendidos con grata aceptación y alegría de su ánimo, dando desde luego las mas eficaces providencias para lograrse la quietud en la ocupación de todos los postes de la plaza, como se executó en la noche del día 12 y mañana del 13. Y assí, en la entrada de las tropas como en la entrega de las armas de los rendidos se observó suma uniformidad y quietud”.⁷⁸⁶

---

⁷⁸⁶ *Relación distinta de lo sucedido en la entrada...* ABEV, Varis 211, 144. Per a una explicació més detallada de l'assalt de l'11 de setembre vegeu: Rafael ALBERTÍ, *L'Onze de setembre*, op.cit., p.311-374.

Mentrestant, el 21 de setembre de 1714, quan feia deu dies que Barcelona era en mans de l'exèrcit borbònic, Pau Ignasi de Dalmases, des de Londres, desconexedor encara de quina era la situació a la capital catalana, va escriure a Felip de Ferran i de Sacirera, ambaixador a la Haia, demanant-li que li enviés notícies de la ciutat.

“Me alegro que tingas cartas de Barcelona y de la ciudad de diferentes diades fins a 4 de agost. Jo no tinch carta alguna. Paciència. Suposso que ab ellas te auran vingut gacetas o continuació del diari del siti de Barcelona, y estas auria gustat molt tenir, després que tu las haguesses llegidas. Te estimo las novedats me participas. Yo no tinch cossa particular las que he adquiridas de Franssa. No són malas, però tampoch són bonas, y més tenan del primer que del segon, pues mentras Berwich se mantindrà debant de Barcelona, yo ni estaré content ni estaré quiet. Per ta vida, escriu-me quant sàpias y quant arribe a ta noticia, que yo fasse lo mateix”.⁷⁸⁷

Els anys de postguerra (1714-1718)

A partir del mes de setembre de 1714, així doncs, Josep Texidó va assumir el monopoli de la publicació de notícies a Barcelona. D'aquesta manera, aquest impressor va encarregar-se des d'aleshores de l'edició d'una gasetta setmanal que portava per títol *Noticias de diferentes partes*, la qual, en moltes ocasions, coincidia amb el contingut de la *Gaceta de Madrid*. La gasetta publicada per Texidó incorporava notícies procedents d'algunes de les principals capitals europees com, per exemple, de Viena, Venècia, Londres o París, que feien referència, principalment, a la Gran Guerra del Nord, que es va perllongar fins l'any 1721, o bé a l'anomenada Setena Guerra Turco-Veneciana, que va tenir lloc de 1714 a 1718. Al conflicte amb els turcs s'hi va afegir posteriorment l'Imperi romanogermànic, fet que va suposar l'inici

---

⁷⁸⁷ AHCB, Manuscrits, Cartes de Pau Ignasi Dalmases, 1713-1714, Ms. B-96, s.f., 21 de setembre de 1714.

de la Tercera Guerra Austro-Turca, que es va desenvolupar de 1716 a 1718. De les *Noticias de diferentes partes* impreses per Texidó se'n conserven tres sèries gairebé completes dels anys 1715, 1716 i 1717, cosa que permet seguir la informació que es publicava a Barcelona setmana rera setmana sobre aquells esdeveniments.

D'igual forma, a través de les pàgines de la gasetta publicada per Texidó es segueixen els preparatius que l'exèrcit de Felip V portava a terme des de principi de l'any 1715 amb l'objectiu de conquerir Mallorca. Aquesta ocupació, tal i com narrava la gasetta titulada *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 22 de junio de 1715*, va iniciar-se amb el desembarcament de l'exèrcit borbònic a cala Ferrera, a l'est de l'illa de Mallorca, el 16 de juny d'aquell any.⁷⁸⁸

Poc després, la gasetta de Texidó informava que el cavaller François Bidal d'Asfeld havia ocupat la ciutat de Palma i que s'havien rendit també els forts de Cabrera i d'Eivissa. Segons la gasetta, la notícia de la caiguda de Palma va arribar a Barcelona el dia 4 de juliol de 1715, o sigui, dos dies després.⁷⁸⁹

En aquelles dates, a més, les *Noticias de diferentes partes* publicades per Texidó van fer-se ressó de la revolta jacobita que va tenir lloc a Anglaterra el 1715, amb la intenció de restaurar la casa dels Stuart i coronar el "vell pretendent", James Stuart, fill del destronat Jaume II. Així, per exemple, la gasetta apareguda el 27 de juliol incorporava una breu informació procedent de Londres segons la qual la cambra dels Comuns havia acusat del delictes d'alta traïció a Henry St. John, vescomte de Bolingbroke. Al llarg de les setmanes següents, la gasetta publicada a Barcelona va informar també del procés obert contra Robert Harley, comte d'Oxford, primer ministre durant el regnat d'Anna d'Anglaterra, i del seu empresonament a la

---

⁷⁸⁸ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 22 de junio de 1715*. BC, F.Bon. 742.

⁷⁸⁹ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 6 de julio de 1715*. BC, F.Bon. 744. Per a una breu explicació de la conquesta borbònica de Mallorca vegeu: Mateu COLOM, "La Guerra de Successió a les Balears", op.cit., p.389-390.

Torre de Londres. D'una forma semblant, l'any següent la gasetta de Texidó va explicar l'intent del "vell pretendent" de desembarcar a Escòcia, amb la col·laboració de França.⁷⁹⁰

Un dels esdeveniments més destacats que es van produir abans d'acabar l'any 1715 fou la mort del rei Lluís XIV. La gasetta publicada el 28 de setembre informava que el dia 25 del mes anterior el monarca francès havia rebut el viàtic. Posteriorment, els detalls dels darrers dies de vida de Lluís XIV, que morí el primer de setembre, així com també la celebració del funeral, van aparèixer en una notícia publicada per Texidó, que portava per títol *Sucinta relación de las cosas mas principales y circunstancias que sucedieron en el Real palacio de Versallas en la enfermedad y exemplar muerte de Luis XIV, Rey Christianíssimo de Francia, desde 24 de agosto hasta 2 de setiembre de 1715.*⁷⁹¹

L'any 1716 va destacar per l'inici de la Tercera Guerra Austro-Turca, que suposava el trencament de la pau que els imperis romanogermànic i otomà havien signat a Karlowitz el 1699. Una de les primeres notícies que es van publicar a Barcelona en relació a aquest conflicte fou la que informava de la victòria que el príncep Eugeni de Savoia va obtenir a la Batalla de Petrovaradin, el 5 d'agost de 1716. L'anunci d'aquest esdeveniment va aparèixer a la gasetta del 19 de setembre, tot i que Texidó va publicar també una relació més detallada, que portava per títol *Primeras noticias venidas por Paris de la derrota que las armas alemanas, mandadas por el Sr. príncipe Eugenio de Saboya, dieron a los turcos, mandados por el Gran Visir, entre Belgrado y Peter-Varadín el día cinco de agosto de mil setecientos y diez y seis, y publicadas en Madrid a veinte y nueve de dicho mes.*⁷⁹²

Amb motiu de l'inici de la Tercera Guerra Austro-Turca la gasetta de Texidó va augmentar la seva extensió durant unes setmanes, passant de quatre a vuit pàgines. De fet, es tractava d'una gasetta "doble", ja que les primeres pàgines portaven el títol de *Diario y continuación de*

⁷⁹⁰ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 27 de julio de 1715.* BC, F.Bon. 748.

⁷⁹¹ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 28 de setiembre de 1715.* BC, F.Bon. 757. *Sucinta relación de las cosas mas principales...* BUB, C-240/6/5-14.

⁷⁹² *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 19 de setiembre de 1716.* BC, F.Bon. 809; *Primeras noticias venidas por Paris de la derrota...* BUB, B-65/5/15-6.

las operaciones del ejército alemán contra los otomanos i tot seguit, a l'interior, hi figuraven les *Noticias de diferentes partes*.⁷⁹³

D'una forma semblant, el novembre de 1716 la gaseta de Texidó va tornar a canviar el títol per informar de la rendició de Temesvar, que havia caigut en poder de l'exèrcit imperial a mitjan mes d'octubre. Així, tot i mantenir la numeració, la notícia de l'ocupació del banat de Temesvar es va publicar amb el títol de *Noticias de la rendición de Temisvar, según las de Lepzig y Berlín, de Venecia y otras partes, publicadas a Barcelona en 21 de noviembre de 1716*.⁷⁹⁴

Posteriorment, la gaseta publicada el 2 d'octubre de 1717 va informar de la presa de Belgrad per part de les tropes imperials que comandava el príncep Eugeni de Savoia, un esdeveniment que havia tingut lloc el 17 d'agost, després d'un setge que va durar aproximadament un mes.⁷⁹⁵

A més, les notícies publicades per Josep Texidó a partir de setembre de 1714 aporten alguns detalls sobre la repressió engegada per Felip V contra els catalans. Així, per exemple, en les *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 27 de março de 1715* hi figurava una breu referència a que el general Josep Moragues havia estat capturat quan intentava embarcar-se a la platja de Sant Bertran, prop de la muntanya de Montjuïc.⁷⁹⁶

La setmana següent, la gaseta informava que Moragues fou executat el 27 de març, juntament amb un altre capità i un trompeta que intentaven fugir amb ell. A més, la notícia

---

⁷⁹³ Un exemple és la gaseta que portava per títol *Diario y continuación de las operaciones del ejército alemán contra los otomanos, traducido de la Gazeta de Olanda, publicado allí el martes en 8 de setiembre 1716*. Com indica el títol, es tractava d'una reproducció d'una gaseta holandesa, per bé que a continuació incorporava unes *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 3 de octubre de 1716*, que eren una reedició de la *Gaceta de Madrid*. ABEV, Varis 211, 286.

⁷⁹⁴ BUB, B-65/5/15-15. En les setmanes posteriors, la gaseta publicada per Texidó va continuar informant sobre la rendició de Temesvar com, per exemple, en la que portava per títol *Noticias de las capitulaciones de Temisvar, Venecia, Norte y otras partes, venidas y publicadas en Barcelona, 12 de deziembre de 1716*. BC, F.Bon. 821.

⁷⁹⁵ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 2 de octubre de 1717*. BC, F.Bon. 861. Es tracta d'una reproducció de la *Gaceta de Madrid, del martes 14 de septiembre de 1717*.

⁷⁹⁶ BC, F.Bon. 729.

explicava que el cos del general havia estat trossejat i el seu cap penjat en una gàbia al portal de Mar.⁷⁹⁷

La gasetta publicada el 2 de novembre de 1715 informava que els germans Pocurull i uns pagesos de Prades, als quals els havien trobat una gran quantitat d'armes amagades en una cova, havien estat executats a la plaça del Born de Barcelona. Una altra informació, apareguda a les *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 27 febrero de 1717*, assegurava que quatre lladres que havien robat i mort un tinent de l'exèrcit espanyol al Montsec havien estat també executats al Born. En aquest cas, els seus caps van ser exposats a les portes de Balaguer i d'Àger.⁷⁹⁸

A les notícies publicades per Teixidó hi van aparèixer també algunes informacions relacionades amb la construcció de la Ciutadella. Així, per exemple, el 5 de desembre de 1716 la gasetta afirmava que els treballs avançaven amb normalitat, per tal de desmentir, segons es deia, unes informacions publicades a Holanda que asseguraven que les obres havien estat suspeses durant l'hivern per culpa del fred. Uns mesos després, el març de 1717, la gasetta de Teixidó anunciava que, un any després d'haver-se posat la primera pedra a la Ciutadella, s'havia iniciat ja la construcció dels baluards. El maig d'aquell any la gasetta explicava que els propietaris de les cases que ocupaven la futura esplanada havien estat informats de les condicions de la demolició.⁷⁹⁹

Finalment, una altra informació relacionada amb la repressió va aparèixer a les *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 30 de octubre de 1717*. En aquesta gasetta s'informava que el rei Felip V havia aprovat la creació de la Universitat de Cervera. Segons la

---

⁷⁹⁷ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 1 de abril de 1715*. BC, F.Bon. 730. Sobre les detencions de Moragues i d'altres militars catalans vegeu: Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista...*, op.cit., p.46-54.

⁷⁹⁸ *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona en 2 de noviembre de 1715*. BC, F.Bon. 762. *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 27 febrero de 1717*. BC, F.Bon. 830.

⁷⁹⁹ *Noticias de Ungría, Norte y otras partes, venidas y publicadas en Barcelona a 5 de deziembre de 1716*. BC, F.Bon. 820; *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 13 de março de 1717*. BC, F.Bon. 832. La notícia sobre l'inici de la construcció dels baluards de la Ciutadella va aparèixer a la *Gaceta de Madrid, del martes 30 de março de 1717*; *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 8 de mayo de 1717*. BC, F.Bon. 840.

notícia, datada a Madrid el 12 d'octubre, la nova universitat havia d'agrupar totes les altres que hi havia al Principat que, a partir d'aleshores, quedaven abolides.⁸⁰⁰

Guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720)

La Guerra de la Quàdruple Aliança, que es va desenvolupar entre els anys 1718 i 1720, fou el resultat de l'intent de Felip V, amb la intervenció dels seu primer ministre, el cardenal Giulio Alberoni, de recuperar alguns dels territoris que havia perdut arran de la signatura del Tractat d'Utrecht, el 1713, principalment Sardenya i Sicília. D'aquesta forma, França, Anglaterra, Holanda i Àustria van formar una aliança amb l'objectiu d'aturar les ambicions del monarca espanyol. La Guerra de la Quàdruple Aliança va culminar amb la signatura del Tractat de La Haia, el 1720.

D'entrada, l'any 1717 els representants de França, Anglaterra i Holanda, reunits a París, van signar l'anomenat Tractat de la Triple Aliança, que fou finalment ratificat a La Haia el 4 de gener de 1717, tal i com s'anunciava a les *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 13 de febrero de 1717*.⁸⁰¹

Les primeres hostilitats es van produir cap a final de 1717, quan la flota espanyola, simulant que es dirigia cap al Llevant mediterrani per participar en la guerra contra els turcs, va envair l'illa de Sardenya. El 16 d'octubre d'aquell any la gasetta publicada per Josep Teixidó informava que Juan Francisco de Bette, marquès de Lede, havia arribat a la capital catalana de pas cap a Madrid per donar la notícia al rei Felip V de la rendició de la ciutat de Càller.⁸⁰²

⁸⁰⁰ BC, F.Bon. 865. La notícia sobre la Universitat de Cervera havia aparegut prèviament a la *Gaceta de Madrid, del martes 12 de octubre de 1717*.

⁸⁰¹ BC, F.Bon. 828. Es tracta d'una reproducció de la *Gaceta de Madrid, del martes 26 de enero de 1717*.

⁸⁰² *Noticias de diferentes partes, venidas a Barcelona a 16 de octubre de 1717*. BC, F.Bon. 863.

Després de la signatura del Tractat de Passarowitz, el juliol de 1718, que va posar fi a la Tercera Guerra Austro-Turca, l'emperador Carles VI va accedir a unir-se als aliats, de manera que el mes d'agost va formar-se la Quàdruple Aliança. Aquesta coalició antiespanyola va generar la publicació d'alguns pamflets d'opinió, com per exemple el que portava per títol *Respuesta al manifiesto publicado por el duque de Orleans para justificar su conducta, tanto sobre el proyecto que propuso al Rey de España, quanto sobre la guerra que le ha declarado*, imprès per Josep Texidó el 1718, que defensava les tesis plantejades pel cardenal Alberoni.⁸⁰³

Un altre exemple és la carta que Felip V va escriure al rei Lluís XV de França, a través de la qual el monarca espanyol intentava convèncer el seu nebot que participés en la guerra amb la Quàdruple Aliança, recordant-li els lligams històrics i familiars que hi havia entre les dues corones.⁸⁰⁴

Tot i que la Guerra de la Quàdruple Aliança no fou formalment declarada fins el desembre de 1718, el juliol d'aquell any l'exèrcit hispànic, dirigit pel marquès de Ledesma, va desembarcar a Sicília. Un mes després la flota anglesa, comandada per l'almirall Byng, va derrotar l'armada espanyola prop de la costa d'aquesta illa, en l'anomenada Batalla del Cap Passaro. Sobre aquesta batalla no es conserva cap notícia publicada a Barcelona, però sí, en canvi, una carta que James Craggs, secretari d'Estat britànic, va enviar el setembre de 1718, en nom del rei Jordi d'Anglaterra, a Isidro Casado de Acevedo, marquès de Monteleón, ambaixador espanyol a Londres, en la que justificava el fet que l'armada anglesa hagués destruït la flota espanyola. Es tractava, de fet, de la resposta a una queixa que l'ambaixador havia enviat prèviament al govern britànic.⁸⁰⁵

⁸⁰³ ABEV, Varis 211, 201. El pamflet indica que fou traduït del francès a l'espanyol. De fet, es conserva una edició en francès, sense peu d'impremta. BUB-M-3219-3.

⁸⁰⁴ *Copia de una carta que el Rey (que Dios guarde) escribió de su propia mano y que el príncipe de Cellamare, su embajador en Paris, tenía orden de presentar al Rey Christianíssimo*. AHCB, Pre-premsa 5/4.

⁸⁰⁵ *Respuesta que dió Mons. Craggs en Hamptoncourt a 15 de setiembre de 1718 a la carta del Señor marqués de Monteleón, embaxador del Rey nuestro Señor en la Corte de Londres*. BUB, M-3219-1.

Posteriorment, Texidó va publicar algunes notícies que informaven dels progressos de l'exèrcit del marquès de Ledesma, com, per exemple, la victòria que va obtenir a la Batalla de Milazzo, l'octubre de 1718. La notícia d'aquesta batalla fou impresa per Texidó amb el títol de *Relación de los progressos de las armas españolas en el Reyno de Sicilia, delante de Melazo, traducidos de italiano en español*.⁸⁰⁶

D'una forma semblant, la victòria hispànica contra l'exèrcit imperial a la Batalla de Francavilla, que va tenir lloc el 20 de juny de 1719, també prop de Milazzo, fou publicada en un full que portava per títol *Relación de la batalla que en 20 de junio de 1719 se dio en el campo de Francavilla, en Sicilia, entre el ejército de su Magestad y el de los alemanes*. Segons aquesta notícia, l'exèrcit imperial va tenir més de 6.000 baixes.

“Los enemigos han perdido, según los muertos que avía en el campo de batalla y lo que han confessado los desertores y prisioneros de guerra, más de seis mil hombres, entre muertos y heridos y prisioneros, muerto el general Rool y muchos oficiales de coronel abaxo, herido el conde de Merci, comandante general de su ejército, como también muchos oficiales de consecuencia. Y el duque de Holstein, que estaba mal herido y prisionero, murió el día siguiente en nuestro quartel general. Y aviendo los enemigos dexado abandonados en el campo de batalla la mayor parte de sus heridos, se mueren los mas en él por falta de asistencia, pues aunque se han traído muchos oficiales a nuestro campo, donde se practica la caridad de curarlos y asistirlos, no puede alcançar a todos esta buena obra por la escassez de cirujanos y medicamentos”.⁸⁰⁷

---

⁸⁰⁶ ABEV, Varis 211, 152.

⁸⁰⁷ *Relación de la batalla que en 20 de junio...* BM, F 38 8º 15. Aquesta relació fou publicada també a Madrid, per Juan de Ariztia. US, A 111/021(24). A banda d'això, Josep Texidó va imprimir una altra relació sobre la Batalla de Francavilla, que portava per títol *Relación de lo sucedido en el Reyno de Sicilia por las armas de su Magestad (que Dios guarde)*. BC, F.Bon. 9162. Aquesta relació incorporava dues cartes que el marquès de Ledesma va enviar al comte de Montemar, que era a Palerm, per informar-lo d'aquella victòria. Les dues cartes foren impreses separatament per Texidó, amb el títol de *Copia de carta del señor marqués de Ledesma, escrita del campo de Franca Villa en 20 de junio al señor conde de Montemar, en Palermo*. BC, F.Bon. 7679.

Paral·lelament a la Guerra de la Quàdruple Aliança, cal destacar un fet que es produí el 1719, coincidint amb l'intent de l'exèrcit francès, comandat, paradoxalment, pel duc de Berwick, d'envair Espanya. En el marc d'aquest pla, el mariscal francès va reclutar un grup de fusellers catalans, capitanejats per Miquel Barceló, alies Carrasquet, que van portar a terme diverses accions contra l'exèrcit hispànic, entre les quals, cal destacar l'intent d'ocupar la ciutat de Valls, el desembre d'aquell any. Els detalls d'aquesta acció, narrats des del punt de vista monàrquic, foren publicats en una notícia impresa per Josep Texidó que portava per títol *Relación de la gloriosa defensa que la villa de Valls y sus fieles y valerosos vezinos hizieron en día cinco del corriente mes de deziembre 1719 en la inbasi3n que intentó hazer el rebelde Carrasquet en dicha villa*. Segons aquesta notícia, el grup de Carrasquet, a qui qualificava de “rebelde” i “facineroso”, estava format per uns 500 efectius, dels quals un centenar eren de cavalleria, amb els quals recorrien el Camp de Tarragona cometent nombrosos robatoris.⁸⁰⁸

Finalment, les condicions del Tractat de La Haia, que posava fi a la Guerra de la Quàdruple Aliança, que foren acceptades per Felip V el maig de 1720, van ser publicades a Barcelona en un full que portava per títol *Tratado comunmente llamado de la Quatriple Alianza, firmado y concludido en Londres en dos de agosto de 1718 por los ministros de sus Magestades Imperial, Christianíssima y Britànica, que aceptó y firmó el del Rey nuestro Señor en el Haya el día 17 de febrero de 1720 y ratificó su Magestad en 20 de mayo del mismo año*.⁸⁰⁹

Després de la fi de la Guerra de la Quàdruple Aliança es van publicar algunes notícies sobre la campanya portada a terme pel marquès de Ledesma per defensar Ceuta dels atacs de l'exèrcit marroquí. Així, Texidó va imprimir una notícia sobre l'aixecament del setge de Ceuta, que portava per títol *Relación de la feliz victoria que el día nueve de deziembre de 1720 lograron las armas de su Magestad en su campo, donde vinieron a dar batalla los*

---

⁸⁰⁸ BM, F 2 8º 15.

⁸⁰⁹ BUB, B-39/4/9-17.

*moros con el todo de su ejército que en aquel día se considera se componía de treinta y seis mil hombres.*⁸¹⁰

Epíleg: l'abdicació de Felip V (1724)

L'abdicació del rei Felip V en favor del seu fill, el príncep Lluís, és el fet històric que tanca el catàleg de notícies publicades a Barcelona. Es tracta, de fet, del darrer esdeveniment important del qual Rafael Figueró en fou testimoni, tot i que no en va publicar cap notícia relacionada. El decret que contenia l'abdicació del rei, signat el 10 de gener de 1724, va aparèixer a la *Gaceta de Madrid* del 18 de gener i posteriorment fou reproduït per Josep Teixidó a Barcelona, amb el títol de *Decreto que se ha sacado del capítulo de la Gazeta de Madrid, que contiene lo siguiente.*⁸¹¹

Poc després, es va publicar a Barcelona una relació que contenia la narració dels actes que es van celebrar a Madrid el 9 de febrer de 1724 amb motiu de la coronació del rei Lluís I. La notícia, impresa per Francesc Guasch, portava per títol *Prompta y verídica enarración del plausible aparato y solemne pompa con que la Real coronada villa de Madrid hizo la aclamación y levantamiento de estandarte por la Magestad de don Luis Fernando Primero de este nombre (que Dios guarde) el día 9 de febrero de este presente año de 1724.*⁸¹²

Josep Teixidó va publicar una altra relació que, en aquest cas, explicava les celebracions que es van fer a Barcelona el dia 11 de març amb motiu de la coronació del nou rei. A més, es conserven també les relacions de les festes que per aquest mateix motiu es van celebrar al

⁸¹⁰ AHCB, B 1720 8º op. 2.

⁸¹¹ BUB, M-3219-4. D'igual forma, Josep Teixidó va publicar una carta que el rei Felip V va escriure al seu fill, en la que li comunicava la seva renúncia al tron i li donava uns quants consells. *Copia de carta que escribió (de propia mano) al Rey nuestro Señor don Luis Primero, el Rey nuestro Señor don Phelipe Quinto, su padre, en San Ildefonso, a 14 de enero de 1724, con el motivo de la renuncia que havia hecho en su Majestad de esta Monarquía de España, sus Reynos y Señoríos.* BUB, M-3219-10.

⁸¹² BUB, M-3219-13.

llarg d'aquell mes a Vilafranca del Penedès i a Manresa, impreses per Domènec Taller, administrador de la impremta de Maria Martí, així com també les que es van fer a Mataró i Lleida, publicades per Joan Piferrer.⁸¹³

---

⁸¹³ *Relación de las festivas demostraciones con que se esmeró la ciudad de Barcelona en la proclamación del Rey nuestro Señor Don Luis Primero (que Dios guarde) y levantamiento del pendón en su Real Nombre, hecho en onze de marzo de mil setecientos veinte y quatro.* BUB, M-3219-13; *Breve compendio de los festivos aplausos con que se esmeró la villa de Vilafranca del Panadés en la proclamación del Rey nuestro Señor D. Luis Primero (que Dios guarde) y levantamiento del pendón en su real nombre, que se executó en 25 de março de 1724.* BUB, B-54/7/26-21; *Relación de los festivos aplausos y singulares demostraciones conque la ciudad de Manresa celebró la proclamación del Rey nuestro Señor D. Luis Fernando, primero de este nombre en España (que Dios guarde) y elevación del Real pendón en su Real nombre, a los 25 de março de 1724.* BUB, B-54/7/26-20; *Breve noticia de los alegres júbilos con que la ciudad de Mataró solemnizó la proclamación de la Magestad del Rey nuestro Señor Don Luis Primero (que Dios guarde) y levantamiento del pendón en su Real nombre, el día 26 de março 1724.* BUB, M-3219-11; *Relación de las festivas demostraciones con que la antigua y nobilíssima ciudad de Lérida manifestó su alborozo en la proclamación por el Rey nuestro Señor Don Luis Primero y levantamiento del Real pendón en nombre de su Magestad, día primero de abril 1724.* AHCB, B 1724 8º op. 6.

Conclusions

Les conseqüències de la Guerra dels Segadors foren molt negatives per a la impremta catalana, com ho mostra el fet que un total de vuit propietaris, per raons diverses, van morir al llarg d'aquell conflicte. A pesar que, gràcies a la intervenció dels respectius successors, un total de cinc imprentes van aconseguir sobreviure, la productivitat es va veure molt afectada. Això, afegit a la situació general de la postguerra, va comportar que l'activitat editorial trigués més de vint anys en començar a recuperar-se. De fet, no fou fins l'any 1671 que a Barcelona es va obrir una nova impremta.

La devallada demogràfica causada per la guerra i, sobretot, per l'epidemia de pesta que va castigar Barcelona l'any 1651, va obrir les portes a l'arribada d'un gran nombre de joves treballadors procedents de l'interior del país. En el cas de la impremta, de tots els individus que exercien aquest ofici a la capital catalana en la segona meitat del segle XVII i primer quart del XVIII dels quals es coneix l'origen, només un 32'5% havia nascut en aquesta ciutat.

Els canvis demogràfics, així doncs, van propiciar un relleu generacional en el sector editorial, amb la incorporació, ja fos com a propietaris, administradors o simples treballadors, d'un bon nombre de joves que havien nascut durant els anys de la guerra. Aquesta nova generació va saber aprofitar la recuperació econòmica que es va produir a Catalunya a partir

del darrer terç del segle XVII, com ho demostra l'augment de la quantitat d'impremtes i de la producció, que van assolir uns nivells mai vistos fins a aquell moment. Només per posar un exemple, l'increment dels llibres publicats a Barcelona l'any 1670 respecte el 1700 fou del 271%. D'altra banda, l'existència de 12 tallers tipogràfics en funcionament a la capital catalana al tombant de segle, representava un augment del 140% en relació a les que hi havia obertes el 1652, en acabar la Guerra dels Segadors.

La manca d'estudis i de dades més precises sobre la producció editorial a la resta de regnes hispànics, això no obstant, impedeix la realització d'un exercici comparatiu, de manera que es fa difícil evaluar de forma rigorosa la importància que la impremta catalana va tenir en el context peninsular. Aquesta deficiència s'agreuja encara més per la impossibilitat, per falta de documentació, de poder dur a terme un treball exhaustiu sobre el volum de les importacions i de les exportacions de llibres a Catalunya.

Sigui com vulgui, prenent com a referent el fons conservat, tot indica que a final del segle XVII la capacitat productiva de la indústria editorial de Barcelona era superior a la de ciutats castellanques com Madrid, Valladolid, Alcalà de Henares o Sevilla. En qualsevol cas, la impremta de Barcelona no podia competir, ni de bon tros, amb els principals centres editors europeus, més ben equipats tant pel que fa a infraestructura com a recursos humans. Les impremtes de ciutats com Lió o Venècia disposaven d'una oferta més àmplia i a uns preus més assequibles, cosa que feia més rendible importar llibres que editar-los.

La influència europea, tanmateix, fou determinant en el desenvolupament de la impremta catalana. A banda del propi invent, dels coneixements i d'una part important de la mà d'obra, Barcelona va incorporar molts dels elements organitzatius que existien en les impremtes del continent com, per exemple, els horaris, les quotes de productivitat o la regulació de l'aprenentatge. Els usos i els costums de l'ofici d'impressor, sobretot els relacionats amb aspectes corporatius, eren gairebé idèntics als de França o Alemanya, cosa que s'explica

perquè aquestes pràctiques van arribar a Catalunya paral·lelament a l'expansió d'aquest ofici per tot Europa. Cal recordar que molts dels primers impressors que van treballar a Barcelona, com Nicolau Spindeler o Joan Rosenbach, eren d'origen alemany, de la mateixa manera que al segle XVII algunes de les principals impremtes d'aquesta ciutat foren regentades per persones d'origen francès, com Sebastià de Cormellas, Sebastià Mathevat o Pere i Antoni Lacavalleria.

Amb tot, pel que fa a l'organització gremial, existien algunes diferències importants respecte a França. Així, mentre que en aquest país la corporació dels impressors funcionava de forma separada de la dels propietaris, a Catalunya la germandat dels stampers, com en la resta dels oficis, aplegava a uns i a altres. D'igual forma, es constata que a les impremtes catalanes no hi hagué una conflictivitat laboral comparable a la de França, on al llarg de l'època Moderna, sobretot en ciutats com París i Lió, es va viure un clima de confrontació entre propietaris i treballadors que va desembocar en grans protestes i vagues.

Per entendre els motius que van impedir que la impremta catalana assolís una dimensió comparable a la d'algunes ciutats d'Europa cal tenir en compte el paper que hi van tenir factors, com, per exemple, la incidència del nivell d'alfabetització en la demanda i en el consum de llibres, o bé les conseqüències de la legislació dictada per la monarquia hispànica per impedir la difusió de la doctrina protestant. Tal i com passava a Castella, l'aplicació de la censura prèvia a Catalunya va suposar un fort control sobre la publicació de llibres.

En qualsevol cas, un dels factors que va limitar el creixement de la impremta fou la manca de suficient capacitat financera, una circumstància que, de fet, era extensiva a tota la indústria catalana. La situació econòmica dels propietaris condicionava el volum de la producció editorial, en la mesura que els recursos financers eren imprescindibles per disposar d'una bona infraestructura, sobretot pel que fa a premses i lletreria. Això, lògicament, repercutia en la quantitat anual de llibres que una impremta era capaç d'editar.

La debilitat econòmica de la impremta catalana es constata per la necessitat que tenien els editors de recórrer als recursos financers de l'època, com eren els censals i les lletres de canvi. Aquesta mancança es comprova també en la pràctica de crear societats, una fórmula utilitzada habitualment per compartir les despeses i minimitzar el risc. L'ús de les diverses formes de finançament mostra les dificultats que tenien els petits impressors per disposar de la infraestructura necessària, cosa que els obligava, sobretot pel que fa a la lletreria, a haver de recórrer al mercat d'ocasió. Aquesta fou una de les principals raons que expliquen el descens de la qualitat de les impressions al llarg del segle XVII, provocada, en gran part, per la utilització de tipus de lletra molt gastats.

Enmig dels petits impressors, amb capacitat per imprimir poc més d'un llibre a l'any, van sobressortir alguns propietaris de classe mitjana, com foren Sebastià de Cormellas o Antoni Lacavalleria, els quals gaudien d'una elevada posició econòmica en comparació a la resta dels impressors. La figura d'aquests empresaris o mercaders-editors, va tenir una importància cabdal en el desenvolupament de la impremta catalana.

Per damunt d'aquests dos, això no obstant, va destacar Rafael Figueró, la impremta del qual se situava, tant en dimensió com en producció, a l'alçada de les imprentes europees de nivell mig-alt. Figueró constitueix un cas força atípic, ja que a pesar de provenir d'un entorn familiar modest, amb els anys va arribar a bastir la impremta més important de la Catalunya moderna.

L'augment del nombre d'imprentes i d'impressors que es va produir a Barcelona a partir del darrer terç del segle XVII, tanmateix, va tenir fortes conseqüències sobre l'organització corporativa del sector del llibre. El conflicte que es va desencadenar a partir d'aleshores tenia el seu origen en un procés d'especialització que havia donat lloc a l'existència de dos col·lectius diferenciats: els que es dedicaven a imprimir llibres i els que, un cop enquadernats, els venien al detall. A la llarga, les expectatives de negoci dels impressors van topar amb els

interessos dels llibreters, que, gràcies a unes ordinacions obtingudes a mitjan segle XVI, tenien ben delimitada la seva activitat. D'aquesta manera, la força dels privilegis va impedir als impressors canviar l'*statu quo* i fer-se un lloc en l'estructura jeràrquica urbana a través de la creació d'una confraria pròpia.

La reclamació dels impressors va desencadenar un conflicte que va durar gairebé 40 anys i que va tenir diferents derivacions, sempre amb el lliure comerç en el rerafons. Els llibreters van respondre a les reivindicacions dels impressors amb l'obertura de tallers tipogràfics propis, argumentant que la impremta era una art liberal i que, per tant, qualsevol persona, independentment de la seva posició social, la podia exercir. Aquest fou un debat que va tenir un llarg recorregut durant el segle XVII i que fou utilitzat també pels impressors amb l'objectiu d'aconseguir el dret a vendre llibres públicament, així com també el seu reconeixement dins l'organigrama estamental.

El fracàs de les reivindicacions dels impressors, en qualsevol cas, va venir donat perquè es tractava d'un col·lectiu reduït de persones, amb molt poca capacitat econòmica i de pressió, a diferència d'altres oficis menestrals com podien ser, per exemple, els mestres de cases o els paraires. Això es constata, per exemple, en el conflicte que els impressors i els llibreters van mantenir l'any 1701 per aconseguir la concessió de l'ofici d'estamper de la Ciutat, una disputa que mostra l'arbitrarietat amb que sovint funcionava el Consell de Cent.

Tanmateix, no es pot menystenir l'important paper de les institucions catalanes en el desenvolupament de la indústria editorial, ja que una part important de la producció provenia dels encàrrecs que feien tant la Generalitat com el Consell de Cent. Destaca, en aquest sentit, la publicació de grans obres de caràcter legislatiu i jurídic, com les Constitucions de Catalunya o els llibres de *Decisions* de la Reial Audiència, que van donar feina a algunes impremtes de Barcelona durant mesos i que fins i tot van tenir difusió més enllà de les fronteres del Principat.

La limitada capacitat econòmica de la impremta catalana va condicionar, però, el producte final. Els petits impressors es van veure abocats a posar en pràctica una economia de subsistència, basada en la impressió d'obres de poca extensió, que requerien una inversió mínima i que proporcionaven beneficis a curt termini. Aquest fou un dels principals factors que expliquen el perquè a l'època Moderna la capital catalana es va convertir en un gran centre de producció de plecs solts.

Entre aquests impresos de poca extensió hi havia els fulls de notícies, que per les seves característiques formals i la difusió entre persones de tota condició pertanyien a l'anomenada literatura de canya i cordill, un producte que va gaudir d'una gran acceptació popular a l'Europa moderna. De fet, la premsa catalana formava part d'un fenomen molt més ampli que havia arrelat en el continent europeu des de principi del segle XVII. Els impressors de Barcelona no van fer altra cosa que prendre com a model les gasetes i relacions que es publicaven a les principals ciutats europees.

A Barcelona, tal i com va succeir arreu d'Europa, la producció de notícies va experimentar un gran salt quantitatiu a partir de 1683, coincidint amb l'inici de la Gran Guerra Turca. En el cas català, a més, aquella dècada va contemplar la definitiva consolidació de la premsa periòdica. De la mateixa manera, els grans conflictes internacionals que van esclatar al llarg dels anys següents, principalment la Guerra dels Nou Anys i, posteriorment, la Guerra de Successió, van generar una dinàmica informativa i propagandística que es va traduir en un gran increment de la publicació de gasetes i relacions. Un moment important d'aquest procés va tenir lloc l'any 1695, quan Rafael Figueró va publicar la *Gaceta de Barcelona*, la primera publicació periòdica de la història de la premsa catalana formada exclusivament per informació pròpia.

Les imprentes de Barcelona, en qualsevol cas, es dedicaven sobretot a la reedició d'impresos provinents d'altres ciutats, principalment de Saragossa i a Madrid. Aquesta

circumstància respon al fet que el principal eix de comunicació que enllaçava Madrid amb Europa era la ruta de correu que passava per Irún, els anomenats correus de Flandes i d'Itàlia. Per aquesta raó, les notícies procedents dels camps de batalla i de les capitals europees sovint arribaven primer a Sant Sebastià que a Madrid. Les informacions publicades en aquestes dues ciutats es reproduïen posteriorment a Barcelona, generalment a través de reedicions fetes a Saragossa.

El sistema de correu era l'instrument que assegurava la circulació de la informació d'una forma regular. A més, les institucions, sobretot en temps de guerra, acostumaven a enviar correus propis als llocs dels fets per recollir informació, de manera que aquests emissaris actuaven com a vehicles de transmissió oral o, fins i tot, manuscrita. El correu, per tant, fou una figura cabdal, sense la qual no es pot entendre el funcionament de la premsa a l'època Moderna.

A això hi va contribuir la creació, a partir del segle XVI, d'una extensa xarxa que recorria Europa d'est a oest i de sud a nord, enllaçant les principals ciutats i els grans ports marítims. Gràcies als acords internacionals que permetien el l'ús de les postes on s'efectuava el relleu de persones i cavalls, s'assegurava el manteniment d'aquest servei. A pesar del retard i les interrupcions causades per factors com, per exemple, la inseguretat dels camins o les inclemències meteorològiques, el servei de correu a l'Europa moderna era eficient i, fins i tot, ràpid, com ho mostra el fet que un correu a cavall podia recórrer la distància que separava Barcelona de Madrid en 76 hores, o bé anar des de la capital castellana fins a Viena en 15 dies.

Gràcies a la seva situació geogràfica, Barcelona va esdevenir un important centre de recepció i redistribució d'informació, no debades la capital catalana formava part de la ruta que connectava Madrid amb Itàlia, tant per terra com per mar. Això feia que, en ocasions, les

notícies que provenien d'Europa arribessin a Barcelona fins i tot abans que a la capital castellana.

En qualsevol cas, en tant que seu de la Cort hispànica, Madrid era el principal centre de producció de notícies de la península. La presència de delegacions diplomàtiques d'arreu d'Europa, així com també l'activitat de les xarxes d'espionatge, van constituir una peça clau en la transmissió d'informació política, econòmica o militar. La capital castellana, de fet, era una font constant d'informació i rumorologia que era aprofitada pels gaseters, els professionals de la redacció de les notícies, que les obtenien a través dels seus contactes dins dels cercles del poder. La informació, en aquest sentit, era un important instrument de poder i la difusió de notícies, no sempre verídiques, una altra forma de combat.

Un canvi important en l'espai comunicatiu català es produí el gener de 1706, poc després de l'arribada de l'arxiduc Carles d'Àustria a Barcelona, amb la creació de la figura de l'impressor reial. Aquest títol, que fou atorgat a Rafael Figueró, juntament amb el privilegi per publicar gasetes en exclusiva, va servir potenciar la producció de notícies amb contingut propi sobre esdeveniments que tenien lloc a Barcelona i en l'entorn proper. A la vegada, la presència del rei va convertir la capital catalana en una cort europea, cosa que va afavorir la circulació de la informació i la publicació de notícies.

La capacitat productiva de la impremta de Rafael Figueró, afegida a la concessió del títol d'impressor reial, amb la facultat d'imprimir gasetes en exclusiva, va convertir aquest impressor en el més destacat en l'àmbit de la producció de notícies. De fet, Figueró fou el responsable de la impressió del 61% del total de fulls informatius publicats entre 1653 i 1724 que s'han conservat.

L'anàlisi d'aquest conjunt de fulls de notícies, juntament amb l'estudi del funcionament de la producció periodística, han permès concloure que la premsa de masses, entesa com la difusió d'informació impresa de forma periòdica entre un públic nombrós i heterogeni era un

fenomen que ja existia al segle XVII. A més, el fons conservat permet constatar com la societat catalana de l'època estava perfectament informada dels esdeveniments polítics i militars que removien Europa . En aquest sentit, com es pot comprovar, la informació no tenia fronteres.

Al final de la Guerra de Successió, la impremta catalana va tornar a viure una situació semblant a la que havia viscut el 1652, caracteritzada per un important descens de la producció. Ara bé, si les pèrdues ocasionades per la Guerra dels Segadors havien estat fonamentalment humanes, el 1714 les conseqüències foren sobretot materials. Les bombes caigudes a Barcelona durant el setge borbònic van causar danys molt importants en els edificis i en la infraestructura de les impremtes, cosa que, afegida a la situació econòmica de la postguerra, va fer que la producció editorial trigués gairebé deu anys en mostrar senyals de recuperació.

Entre els factors econòmics que van condicionar el funcionament de les impremtes durant els anys posteriors a la fi de la Guerra de Successió en destaca, sens dubte, la imposició del Cadastre, que va comportar per a les impremtes l'assumpció d'una nova càrrega fiscal afegida a les que ja existien. L'anàlisi de la documentació cadastral ha permès constatar, un cop més, la precarietat econòmica que, en general, caracteritzava la indústria editorial catalana. De la declaració de béns feta pels mestres impressors es dedueix que, en el millor dels casos, el seu patrimoni consistia bàsicament en la propietat útil de la casa on vivien i tenien el taller. D'altra banda, pel que fa als treballadors de les impremtes, la documentació cadastral mostra que la gran majoria dels oficials impressors vivien de lloguer i, en molts casos, fins i tot sota el mateix sostre que el propietari del taller.

A partir de la caiguda de Barcelona en mans de l'exèrcit borbònic, el 1714, la legislació d'impremta que s'aplicava a Catalunya va incorporar la fixació del preu de venda i l'obligació dels impressors de sol·licitar les llicències d'impressió directament al Consell de Castella,

cosa que va afegir encara més dificultat a l'edició de llibres. La imposició de la taxa fou també un indicador de quina seria la política econòmica de la monarquia borbònica, encaminada a acabar amb el liberalisme que durant anys havia existit a Catalunya i substituir-lo per un sistema dirigit i molt més proteccionista.

